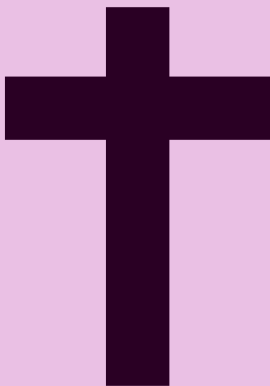

Buka Hope

The Holy Bible in the Roviana language of the Solomon
Islands

Buka Hope
The Holy Bible in the Roviana language of the
Solomon Islands
Buk Baibel long langguis Roviana long Solomon
Islands

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Roviana

Translation by: SITAG

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-11-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 13 Dec 2023

2a5324ac-61e8-5e5b-b226-f3d15850d7c5

Contents

Matiu	1
MAKA	85
LUKE	138
ZONE	227
Tinavete	289
Roma	369
1 KORINITI	405
2 KORINITI	440
QALESIA	463
EPISASI	476
PILIPAE	489
KOLOSAE	498
1 TESALONAIKA	507
2 TESALONAIKA	515
1 TIMOTE	520
2 TIMOTE	530
TAETUSI	538
PILIMONE	543
HIBURU	546
ZEMISI	574
1 PITA	583
2 PITA	594
1 ZONE	601
2 ZONE	610
3 ZONE	612
ZIUDI	614
REVALESONI	618

SA QOSIPELI TE ZISU KARISITO SAPU KUBERIA MATIU Sa Vinabakala

Sa Qosipeli sapu kuberia Matiu si tozia sa Inavoso Leana sapu e Zisu si sa Karisito sapu tava tatarana, meke koa Sa si va gorevura i Tamasa sari na Nana vina tatara koari Nana tie pa totošo tadi na tie Ziu pukerane. Sa Inavoso Leana hie si lopu tadi na tie Ziu eke mo koarini pu podo na koa se Zisu; ba tadi doduru tie pa kasia popoa.

Tava tana valeana sa Qosipeli te Matiu. Podalae si asa pa pinodo te Zisu, meke tozia tugo sa sa Nana pinapitaiso, meke sa totošo ta toketoke Sa, meke kamo pa Nana tinavete tarae meke sa Nana tinavete salasalana pa Qaleli. Beto asa si tozia tugo sa sa Nana inene taluarae pa Qaleli, meke la pa Zerusalemā. Tozi tugo sa sari na tinitona pu ta evana koasa vuiki vina betobeto pa Nana tinoā pa pepeso, kamo pa Nana minate pa korosi meke sa Nana tinuru pule pa minate.

Tozia sa Qosipeli hie sapu e Zisu si na nati titisa arilaena sapu koa ia na ninirana pupe rupe va bakalia sa tinarae te Mosese, meke sa Binaṅara te Tamasa.

Soku Nana vina tumatūmae si ta varigarae koari na nati binalabala koari ka lima puku vina tumatūmae. (1) Sa tinarae pa toqere. Hire si na gugua na sa hahanana tana tie, na tinavete sapu poni gita sa Tamasa, sa vina malumu pupe nuquru meke la kamo sari na tie pa Binaṅara te Tamasa. (Hinia 5-7) (2) Nana vina tumatūmae koari ka manege rua Nana disaepeli koasa dia tinavete pupe ta garunu vura la. (Hinia 10) (3) Sari na parabolona sa Binaṅara Maṅauru. (Hinia 13) (4) Nana vina tumatūmae koasa linulina e Zisu pupe na Nana disaepeli. (Hinia 18); (5) meke sa gugua na sa vinabetona sa totošo kamahire, meke sa Binaṅara Maṅauru pu korapa mae. (Hinia 24-25)

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa Karisito tava tatarana koe Tamasa sapu mae podo pa pepeso. Hinia 1:1-17

Sa vivineina Zisu totošo lopu ele podalae nia Sa sa Nana tinavete ninabulu. Hinia 1:18 kamo hinia 4:16

Podalae nia Zisu sa Nana tinavete ninabulu pa Qaleli. Hinia 4:17 kamo hinia 7:27

Salani Zisu sari na tie mohodi. Hinia 7:28 kamo hinia 10:42

Podalae ta kilu se Zisu koari na tie. Hinia 11:1 kamo hinia 13:52

Gigiri lalanana sa kiniluna e Zisu. Hinia 13:53 kamo hinia 18:35

Totoso la se Zisu pa Zerusalem. Hinia 19:1 kamo hinia 25:46

Sa minate na tinuru pule meke sa sinage pule te Zisu pa Mañauru. Hinia 26:1 kamo hinia 28:20

Sa Tuti te Zisu Karisito

Sari ka Manege Made Sinage Kekenu

(Luke 3:23-38)

¹ Hie sa tututi te Zisu Karisito, sa tuna Devita sapu sa tuna Ebarahami.

Sa tututi hie si podalae mae koe Ebarahami. ² Ebarahami podoa se Aisake, meke Aisake podoa se Zekopi. Meke Zekopi podoa se Ziuda meke sari kasa tasina koreo. ³ Meke Ziuda va podo ni koe Tama sari Perezi e Zera. Meke e Perezi podoa se Hezironi, meke Hezironi podoa se Rami. ⁴ Rami podoa se Aminadabi, meke Aminadabi podoa se Nasoni. Nasoni podoa se Salamoni. ⁵ Salamoni podoa se Boazi, sa tinana sa si e Rehabi. Boazi podoa se Opeti, sa tinana sa si e Ruti, meke Opeti podoa se Zese. ⁶ Meke Zese podoa se Devita sa ban̄ara.

Sari ka Manege Made Sinage Vina Rua

Devita podoa se Solomone, koasa barikaleqe sapu mate luaria e Uraea. ⁷ Meke Solomone podoa se Rehoboami, meke Rehoboami podoa se Abaeza, meke Abaeza podoa se Asa. ⁸ Meke Asa podoa se Zehosapati, meke Zehosapati podoa se Zehoramu, meke Zehoramu podoa se Uzaea. ⁹ Meke Uzaea podoa se Zotamu, Zotamu podoa se Ehazi, meke Ehazi podoa se Hezikaea. ¹⁰ Meke e Hezikaea podoa se Manase, meke Manase podoa se Amoni, meke Amoni podoa se Zosaea. ¹¹ Meke Zosaea podoa se Zekonaea meke sari kasa tasina koreo pa totoo pu ta raovo* taloa la pa Babiloni si arini.*

Sari ka Manege Made Sinage Vina Neta

¹² Pa mudina sa tinaraovo la pa Babiloni si podoa Zekonaea se Silitili, meke podoa Silitili se Zerubabele. ¹³ Meke Zerubabele podoa se Abiuda, Abiuda podoa se Eliakimi, meke Eliakimi podoa se Azo. ¹⁴ Meke Azo podoa se Zedoki meke Zedoki podoa se Akimi, meke Akimi podoa se Eliuda. ¹⁵ Meke Eliuda podoa se Eleaza, meke Eleaza podoa se Matani, meke Matani podoa se Zekopi. ¹⁶ Meke Zekopi

* **1:11** Sa zinama ta raovo si sari na tie pu ta vagi pa vinaripera meke ta turana taloa pa tinapusi. * **1:11** 2 Ban̄ 24:14-15; 2 Koron 36:10; Zer 27:20

podoa se Zosepa sa loana e Mere sapu sa tinana e Zisu sapu ta pozae Karisito^d.

17 Gua asa ke ka manege made sinage si podalae koe Ebarahami meke kamo mae koe Devita. Meke ka manege made sinage si podalae koe Devita meke kamo la koasa tinaraovo la pa Babiloni, meke ka manege made sinage sapu podalae koasa tinaraovo meke kamo koasa pinodo te Zisu Karisito.

*Sa Pinodo te Zisu Karisito
(Luke 2:1-7)*

18 Sa Pinodo te Zisu Karisito si guahe: Se Mere sa tinana e Zisu, si ele variva egoi sari kara Zosepa pude varihaba, gua. Ba sipu lopu ele varihaba sari kara, si gilania e Mere sapu sa ninira tanisa Maqomaqo Hope si ele vata evania sa koburu pa tiana.* 19 Ego, se Zosepa hie, si keke tie leana si asa. Ba sina pude huaria sa sa dia vinariva egoi pude varihaba, meke vata gilania nia sa koari na tie sapu gua asa, si kote vata lotania pule sa se Mere. Ke gua asa si hiva huara pani golomo nia mo sa sa dia vinariva egoi asa. Meke korona haba ia se Mere, gua.

20 Meke sipu korapa balabala ia Zosepa sapu gua asa, si vura koasa pa pinutagita sa mateana^d tanisa Bañara, meke zama guahe: “Zosepa, agoi na tutina e Devita, mu lopu koromu haba ia se Mere pude na mua barikaleqe, sina sa ninira tanisa Maqomaqo Hope tu si vata evania sa koburu pa tiana sa. 21 Kote podoa e Mere si keke koburu koreo, meke kote poza nia ‘Zisu’ goi si Asa, sina kote harupi Sa sari na tie koari na dia sinea,” gua sa mateana.*

22 Ego, doduru hire si ta evana pude va gorevura ia gua sapu zama nia sa Bañara koe poropita Aisea, sapu guahe:

23 “Keke vineki vaqura si kote aritiana, meke kote podoa sa si keke koburu koreo, meke kote ta pozae ‘Imanuela’ si asa, sapu sa ginuana si guahe: Sa Tamasa si koa koa gita,” gua.*

24 Ke vanunu se Zosepa meke tavetia sa gua sapu tozi nia sa mateana tanisa Bañara meke vagia sa se Mere pude na loana, 25 ba lopu la ia Zosepa se Mere, osolae podo tu sa koburu koreo, meke poza nia “Zisu” sa si Asa.*

2

Sari Tie Tumatumae pa Kali Gasa Rimata

* 1:18 Lk 1:27 * 1:21 Lk 1:31 * 1:23 Ais 7:14 * 1:25 Lk 2:21

¹ Zisu si podo pa vasileana Betilihema pa popoa Ziudia sipu korapa baṅara se Herodi^d. Mudina asa si kamo mae pa Zerusalemā si kaiḡa tie pa kali gasa rimata, saripu tumatumae pa guguadi rina pinopino, ² meke nanasa, “Avei sa koburu sapu podo pude na baṅara tadi na Ziu? Dogoria gami sa Nana pinopino vura maena pa kali gasa rimata, ke mae si gami pude vahesia,” gua si arini.

³ Totoso avosia e Herodi sapu gua asa, si balabala mamata si asa meke sari na tie pa Zerusalemā.* ⁴ Ke tioki Herodi sari na ṅati hiama^d meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese^d meke nanasi sa, “Pavei kote podo sa Karisito^d?” gua si asa.

⁵ Ke olaṅa si arini, “Pa vasileana Betilihema, pa popoa Ziudia, sina guahe si kuberia keke poropita^d.”

⁶ ‘Agoi Betilihema pa popoa Ziudia.

Ari-la-emu hola ni goi sari doduru vasileana nomadi pa Ziudia,
sina kaḡu vura mae koa goi si keke koimata
sapu kaḡu turani na kopu ni sari na Qua tie Izireli,’”
gua.*

⁷ Ke tioko golomi Herodi sari kasa tie tumatumae pu mae guadi pa kali gasa rimata, meke vivinei koa rini si asa pude hata vura nia sapu tooso sa zoṅa zoṅa si ta dogoro sa pinopino. ⁸ Beto si garunu lani sa si arini pa vasileana Betilihema meke zamai sa, “La mamu hata vaeana vasina koa sa koburu sana, meke pana dogoria gamu, si mi pule mae tozi nau, pude maḡu atu somana vahesia,” gua si asa.

⁹ Mudina sa dia vivinei koe Herodi si taluarae taloa sari kasa, meke dogoro pulea rini sa pinopino sapu dogoria rini pa kali gasa rimata, rizu va kenue la si asa koa rini osolae noso si asa panaulu koasa vasina koa sa haha. ¹⁰ Totoso dogoria rini sa pinopino si ḡetu hola dia si arini. ¹¹ Nuḡuru la si arini pa vetu meke tooso dogoria rini sa haha meke sa tinana, se Mere, si hoḡa todoṅo si arini meke vahesia rini sa koburu. Keru vura ni rini sari na dia vinariponi sapu na ḡolo, na vina uḡuḡu oto huda humaṅa lea, meke na oto huda moa, meke poni ni rini koasa koburu.

¹² Meke taluarae pule la pa dia popoa soti si arini, ene gua tu pa votiki sirana, sina va balau i Tamasa pa pinutagita pude madi lopu pule la koe Herodi, gua.

Sa Ginovete La pa Izipi

* **2:3** Sina balabala ia Herodi sapu sa Baṅara vaḡura hie si gina kote hobeā sa nana tuturuana baṅara, gua. * **2:6** Mka 5:2

¹³ Mudidia taluarae sari tie tumatumae si vura koe Zosepa pa pinutagita sa mateana tanisa Baṅara meke zama, “Zosepa, kote hata ia e Herodi sa koburu pude va matea, ke tekulu, vagia sa koburu meke sa tinana, mamu govete la pa popoa Izipi. Mamu koa vasina osolae Arau tozi pule nigo pude taluarae vasina,” gua si asa.

¹⁴ Ke pana boni asa si tekulu se Zosepa, vagia sa sa koburu meke sa tinana, meke taluarae la pa Izipi, ¹⁵ meke vasina si koa si arini osolae mate se Herodi.

Sa inene hie va gorevura ia gua sapu zama nia sa Baṅara koasa poropita, sapu guahe:

“Tioko vura nia Arau pa Izipi sa Tuqu koreo,” gua.*

Sa Vina Matedi rina Koburu Koreo Hitekedi

¹⁶ Totoso rove vagia e Herodi sapu sekesekei nia rina tie tumatumae si asa, si bugoro sisigiti si asa. Meke garuni sa sari nana tie pude va mate betoi sari doduru koburu koreo pa vasileana Betilihema meke sari vasivasileana tatadi, podalae koari pu karua vuahenidi meke gore koari na haha hitekedi. Hie si tavetia sa luli gua koasa tinozi tadi na tie tumatumae koasa totoso sapu podalae ta dogoro sa pinopino.

¹⁷ Koasa ginugua hie, si tava gorevura gua sapu zama nia Tamasa koa sa poropita Zeremaea:

¹⁸ “Keke mamalaini si ta avoso pa vasileana Rama, na kinabo taruqoqo lavata.

Kaboi Reseli sari na tuna,
meke korona tava manoto si asa,
sina mate beto si arini,” gua.*

Pule La pa Popoa Izireli

¹⁹ Mudina sa minate te Herodi, si vura pule koe Zosepa pa pinutagita, sa mateana tanisa Baṅara meke zama, ²⁰ “Zosepa, tekulu mamu vagia sa koburu meke sa tinana mamu pule la pa popoa Izireli, sina sarini pu kukiti nia sa koburu si ele mate,” gua si Asa.

²¹ Ke tekulu se Zosepa, vagia sa sa koburu meke sa tinana meke pule la pa popoa Izireli. ²² Ba totoso avoso nia Zosepa sapu e Akilisi na hobe se Herodi sa tamana pude koa baṅara pa popoa Ziudia, gua, si matagutu pude pule la si asa. Tava balau si asa pa pinutagita, ke la si asa pa popoa Qaleli. ²³ Ke la veko kinoa si asa pa keke vasileana pozana si Nazareti. Ke tava gorevura gua sapu zama nia rina poropita, sapu guahe:

“Kaqu ta pozae Tie Nazareti si Asa,” gua.*

* 2:15 Hoz 11:1 * 2:18 Zer 31:15 * 2:23 Mk 1:24; Lk 2:39; Zn 1:45

3

Sa Tinarae te Zone Papitaiso

(Maka 1:1-8; Luke 3:1-18; Zone 1:19-28)

¹ Pa totoaso asa si mae pa soloso qega pa popoa Ziudia se Zone Papitaiso, meke podalae tarae sapu guahe, ² “Mi kekere koari mia sinea, sina sa Binaṅara Maṅauru^d si tata kamo,” gua si asa.* ³ E Zone mo hie si guni nia sa poropita Aisea totoaso zama si asa.*

“Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega:

‘Mi va nama nia sa sirāna tanisa Baṅara,
mi va toṅotia vasina pu kote ene si Asa!’ gua.”

⁴ Sari na poko te Zone si na kalu kameli, meke sa nana dokoho sina kapu kurukuru sapu tava popana, meke gana ginani si na kupokupo meke na zipale.* ⁵ Saripu la avosia se Zone si mae guadi pa Zerusalemā, pa doduruna sa popoa Ziudia, meke sari doduru popoa tata pa Ovuku Zodani. ⁶ Helahelae ni rini sari na dia sinea, meke papitaiso i sa si arini pa Ovuku Zodani.

⁷ Ba totoaso dogoria Zone sapu soku ari tie Parese^d meke Sadusi^d si mae hiva ta papitaiso^d koa sa, si zama i sa, “Gamu na tutimia na noki. Esei va balau gamu pude govete nia sa vina kilasa te Tamasa sapu korapa nono mae?” gua.*

⁸ “Mi vata dogoro paki nia sa vuana sa mia kinekere la koa sa Tamasa. ⁹ Lopu balabala ia sapu gamu si na tutina e Ebarahami, ke lopu kaqu tava kilasa. Maqu tozini gamu, e Tamasa boka vagi sari patu hire meke va podaka ni koburu pa tutina Ebarahami! * ¹⁰ Sa maho vinaripitui te Tamasa si ele avāna nama, pude mahoi sari karosodi sari huda. Doduru huda sapu lopu leadi sari vuadi si kote ta maho gore meke ta oki la pa nika!*

¹¹ Arau si papitaiso gamu pa kolo mo, pude na vina gilagila koasa mia kinekere gamu, ba Asa pu korapa luli mudi mae koa rau si kote papitaiso gamu Sa pa Maqomaqo Hope meke sa nika te Tamasa. Asa si arilaena hola nau si rau. Na sadolo tanisa mo ba lopu garoqu pude paleke ponia. ¹² Nana sevolo si palekia Sa pude vari paqahani sari doduru kiko koari qaqaḷotodi. Kote va naqiti Sa sari kiko pa nana vetu ginani meke sulu pani sari qaqaḷotodi koasa nika sapu huruṅu eko lamo,” gua si asa.

Sa Pinapitaiso te Zisu

(Maka 1:9-11; Luke 3:21-22)

* **3:2** Mt 4:17; Mk 1:15 * **3:3** Ais 40:3 * **3:4** 2 Baṅ 1:8 * **3:7** Mt 12:34, 23:33 * **3:9** Zn 8:33 * **3:10** Mt 7:19

¹³ Pa totošo arini si topue maena pa Qaleli meke kamo mae se Zisu koe Zone pa Ovuku Zodani pude ta papitaiso Nana koa sa gua. ¹⁴ Ba podekia Zone pude hobe binalabala se Zisu, ke zama la ia sa, "Arau tu si garo pude ta papitaiso koa Goi, na vea ke mae tu si Agoi koa rau?"

¹⁵ Ba olaña ia Zisu si asa, "Leana mo, ba kamahire mada lulia gita gua sapu kaqu va gorevura i sari doduru hiniva te Tamasa," gua si Asa. Ke va ego ia Zone.

¹⁶ Sipu beto tugo ta papitaiso se Zisu, meke popa sage si Asa koasa kolo, si ta tukele sa Mañauru, meke dogoria sa sa Maqomaqo Hope gore mae gua na baruku meke mae hake koa Sa. ¹⁷ Meke keke mamalaiñi maena pa Mañauru si zama guahe:

"Hie tugo sa tuqu koleo sapu qetu zonazona nia Arau," gua.*

4

Toketokea Setani se Zisu (Maka 1:12-13; Luke 4:1-13)

¹ Meke lopu ele seunae hola gua sa Nana pinapitaiso, si turaña sa Maqomaqo Hope se Zisu meke sage la pa soloso qega, pude toketoke ia Setani si Asa, gua.*

² Meke sipu ele koa si Asa ka made ñavulu puta rane, meke ka made ñavulu boni meke lopu henahena gua, si ovia si Asa. ³ Meke pa totošo asa si mae se Setani, meke zama la guahe koa Sa, "Be na Tuna^d Tamasa si Agoi, si mamu zamai sari na patu hire, pude madi ta evañae na bereti," gua si asa.

⁴ Ba olaña se Zisu, "Ura guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope: 'Lopu tale toa pa bereti mo sa tie, ba koari doduru zinama pu zama ni Tamasa!'"*

⁵ Meke turaña la nia Setani se Zisu koasa vasileana hope sapu pa Zerusalem, meke va turua sa pa batu minominona sa Zelepade^d, meke zama si asa koa Sa, ⁶ "Be na Tuna Tamasa si Agoi, si mamu horu gore, ura guahe si ta kubere koasa Kinubekubere Hope:

'Kote garuni Tamasa sari Nana mateana pude ovuligo, pude lopu hoqa bakora nigo keke nenemu koari na patu,'" gua si asa.*

⁷ Ba olaña se Zisu, "Ba gua tugo hie si ta kubere koasa Kinubekubere Hope, 'Mu lopu podepodekia goi sa Bañara sa mua Tamasa!'"*

* **3:17** Zen 22:2; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 12:18, 17:5; Mk 1:11; Lk 9:35 * **4:1** Hib 2:18, 4:15 * **4:4** Diut 8:3 * **4:6** Sam 91:11-12 * **4:7** Diut 6:16

⁸ Meke turana sage la nia pule e Setani se Zisu pa batuna keke toqere ululuna, meke va dogoro ni sa koa Sa sari doduru butubutu binaṅara pa kasia popoa, meke sa dia tinolava. ⁹ Meke zama la ia sa se Zisu, “Be todoṅo meke vahesi au Goi si arau, si kaqu poni beto nigo rau sari doduru gua pu dogori Goi hire.”

¹⁰ Ba olaṅa se Zisu, “Mu taloa koa Rau Setani, ura gua hie si ta kubere koasa Kinubekubere Hope: ‘Mu vahesia sa Baṅara sa mua Tamasa, mamu nabulu eke nia mo si Asa,’” gua si Asa.*

¹¹ Meke taluarae koa Sa se Setani, meke mae toka nia ri mateana se Zisu.

Podalae Tarae se Zisu pa Qaleli

(Maka 1:14-15; Luke 4:14-15)

¹² Totoso ele avoso nia Zisu sapu ta veko pa vetu varipusi se Zone, si taluarae pa Ziudia meke la pa Qaleli si Asa.*

¹³ Lopu koa pa Nazareti si Asa, ba la koa si Asa pa Kepaniami, keke vasileana nomana tata pa kopi Qaleli, koari na pinaqaha popoa tadi na butubutu Zeboloni^d meke Napitalai^{d,*} ¹⁴ pude tava gorevura gua sapu zama nia sa poropita Aisea, sapu guahe:

¹⁵ “Pa popoa tadi na butubutu Zeboloni, meke Napitalai, sa popoa sapu koa ia sa siraṅa mae gua koa sa kolo Meditareniani^d karovo la pa kali Ovuku Zodani vasina sapu ta pozae na popoa Qaleli tadi na tie Zenitailo^{d,*}

¹⁶ Saripu koa pa hinuporo si dogoria si keke kalalasa nomana; sarini pa popoa hupohuporona vasina tata sa minate si pelara vura i na kalalasa.”

¹⁷ Pa totoso asa, si podalae tarae nia Zisu sa inavoso sapu guahe: “Mi kekere koari na mia sinea sina sa Binaṅara Maṅauru si tata kamo!” gua si Asa.*

Tioki Zisu sari na Tie Habu

(Maka 1:16-20; Luke 5:1-11)

¹⁸ Meke sipu korapa ene rarata si Asa pa kopi Qaleli, si dogori Sa sari karua tamatasi ari Saimone Pita meke e Aduru, korapa vaqara dia, sina na habu mo sa dia tinavete.

¹⁹ Tioko la i Zisu sari karua meke zama, “Mae luli Au, maqu va tumatumaeni gamu habu tie!” ²⁰ Meke pa totoso tugo asa si veko pani ri kara sari dia vaqara, meke lulia rini se Zisu.

* 4:10 Diut 6:13 * 4:12 Mt 14:3; Mk 6:17; Lk 3:19-20 * 4:13 Zn 2:12

* 4:15 Ais 9:1-2 * 4:17 Mt 3:2

²¹ Ene hola la se Zisu, meke dogori pule Sa sari karua tamatasi te Zebeti, ari Zemisi e Zone. Ari karua meke sa tamadia, se Zebeti, si korapa sura^{na} dia pa koaka meke tuvaka dia vaqara, meke tioko lai tugo Zisu sari karua, ²² meke zama, “Mae luli Au.” Meke pa toto^{so} tugo asa si veko pania ri kara sa dia koaka, meke sa tamadia se Zebeti, meke lulia ri kara se Zisu.

*Variva Tumatumae, na Tarae, meke Salana Tie se Zisu
(Luke 6:17-19)*

²³ Ene betoa Zisu sa doduruna sa popoa Qaleli. La variva tumatumae si Asa koari na sinaqoqi^d. Tarae nia Sa sa inavosona sa Bina^{na}ra te Tamasa^d, meke salani Sa sari na tie mohodi koari hopehopeke dia minoho na vinagauru.*

²⁴ Sa inavosona Zisu si kamo la pa doduruna sa popoa Siria^d. Ke sari na tie, si turana mae ni ri koa Sa sari na dia tie mohodi, saripu va kamoⁱ sari na votivotiki minoho, na vinagauru, meke kamo koari pu nuquri na tomate kaleadi, na kirekireqe, meke ari pu mate kaiqa tinidi, meke lopu boka niu na ene na gua. Salana betoi Zisu sari doduru tie mohodi hire. ²⁵ Meke soku puku tie si ene luli koa Sa, mae guadi pa Qaleli, Dikapolisi, Ziudia, meke pa kali gasa rimata pa popoa Zodani, meke pa Zerusalem.

5

Sa Tinarae pa Toqere

¹ Totoso dogoria Zisu sa puku vinarigara lavata, si sage la pa keke toqere si Asa meke sari Nana disaepeli^d. ² Habetu si Asa vasina, meke la habotu tata koa Sa sari Nana disaepeli, meke podalae va tumatumae i Sa si arini koari na vina tumatumae hire:

*Sa Tinamanae Hinokara
(Luke 6:20-23)*

³ “Tamanae tugo sari na tie sapu malohoro pa dia tinoa maqomaqo,

sina tadirini tugo sa Bina^{na}ra Ma^{na}auru.

⁴ Tamanae tugo sari na tie pu talotana,

sina kaqu va manoti Tamasa si arini.*

⁵ Tamanae tugo saripu va pepekae puleni pa dia tinoa,

ura kaqu na dia tinago sa popoa pepeso.*

⁶ Tamanae tugo saripu ovia na memeha nia sa tino^{no}to,*

ura kaqu vagia rini gua sapu okoro nia rini.

⁷ Tamanae tugo saripu tataru ni meke taleoso ni sari votiki tie,

* 4:23 Mt 9:35; Mk 1:39 * 5:4 Ais 61:2 * 5:5 Sam 37:11 * 5:6 Ais 55:1-2

- ura kaqu tataru ni, na taleoso ni Tamasa si arini.
- 8 Tamanae tugo saripu via pa bulodi,
ura arini tugo si kaqu dogoria sa Tamasa.*
- 9 Tamanae tugo saripu varibule ni sari na tie,
ura kaqu poza ni tuna soti sa Tamasa si arini.
- 10 Tamanae tugo saripu ta nonovala sina tavetia rini sa
hiniva te Tamasa,*
ura tadirini tugo sa Binanara Manauru.
- 11 Tamanae tugo si gamu pana zama nonovala gamu ri na
tie,
meke zutu kokohani gamu rini koari doduru ginugua
pa mia linuliqu Rau.*
- 12 Mi koa qetuqetu, sina noma hola sa mia pinia pa
Manauru,
ura nonovala guni tugo rini sari na poropita pukerane.*

*Sa Soloti meke sa Kalalasa
(Maka 9:50; Luke 14:34-35)*

- 13 Gamu tugo si na soloti koari na tie pa kasia popoa. Ba
pana murimuri sa linilini sa soloti si lopu kaqu boka tava
leana pule si asa, pude ta tavetavetae; ba padana pude ta
gona palae mo pa sada meke ta neti pa tie.
- 14 Gamu tugo si na kalalasa koari na tie pa kasia popoa.
Sa popoa sapu ta kuri pa batu toqere si lopu boka ta tome.*
- 15 Loke tie si va katua sa zuke meke va opo tamunu nia
lolu, ba kote va hakea sa si asa pa hakehakeana, pude va
kalalasi sari na tie pu koa pa vetu.* 16 Gua tugo si gamu, mi
vata dogoro nia koari na tie sa mia kalalasa pa korapadi rina
mia tinavete leadi, pude madi vahesia sa Tamamia sapu koa
pa Manauru.*

Vina Tumatumae koasa Tinarae te Mosese

- 17 Mi lopu balabala ia sapu mae si Rau pude huarua
sa Tinarae te Mosese, meke sari vina tumatumae tadi
na poropita. Lokari, lopu asa si mae nia Rau, ba mae
si Rau pude va gorevura i si arini. 18 Maqu tozi va
hinokarani gamu, toroso korapa koa sa Manauru meke sa
pepeso, si lopu keke vasi kukuru zinama koasa Tinarae kote
murimuri, osolae kaqu tava gorevura beto gua saripu ta
tozi vasina.* 19 Gua ke asa sapu va karia si keke kukuruna
hite sa tinarae, meke va tumatumae ni sa sari kaiqa pule
pude lulia gua sapu tavetia sa, si kaqu tava mumudi si
asa pa Binanara Manauru. Ba asa sapu va tabei sari na

* 5:8 Sam 24:3-4 * 5:10 1 Pit 3:14 * 5:11 1 Pit 4:14 * 5:12 2 Koron
36:16; TTA 7:52 * 5:14 Zn 8:12, 9:5 * 5:15 Mk 4:21; Lk 8:16, 11:33 * 5:16
1 Pit 2:12 * 5:18 Lk 16:17

Tinarae meke va tumatumae ni sari kaiqa pule pude va tabe kekenoŋo gua asa, si kaqu tava lavata pa Binaŋara Maŋauru. ²⁰ Ura tozini gamu Rau, sapu pude sa mia kinopuna sa Tinarae te Tamasa, si lopu hola nia gua sapu evania rina Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, si lopu kaqu boka koa si gamu koasa Binaŋara Maŋauru.

Vina Tumatumae koasa Guguana sa Binugoro

²¹ Ele avosia mia gamu sa vina tumatumae pukerane sapu 'Meke mu variva mate,' gua; ke asa sapu variva mate si kaqu ta vala pa vinaripitui.* ²² Ba tozini gamu Rau kamahire si guahe: Asa sapu bugoro nia sa tasina, si padana pude ta vala pa vinaripitui. Asa sapu zama guahe koasa tasina, 'Agoi si namu loke laemu!' gua, si padana pude ta vala pa vinaripitui. Meke asa sapu zama, 'Tie duvili, loke laemu' gunia sa sa tasina, si garona tugo pude nuquria sa nika pa Heli.

²³ Ke pa ginugua asa, si be guana korapa hiva vala goi sa mua vinariponi koe Tamasa, meke tiqe balabala ia goi sapu keke sinea si ele evania goi koa sa tasimu, ²⁴ si mamu veko pakia sa mua vinariponi, mamu pule la varibulei paki koasa tasimu sana, mamu tiqe pule mae luaria sa mua vinariponi koa sa Tamasa.

²⁵ Be keke tie si hiva turaŋa la nigo pa vinaripitui, si mamu va toŋoto pakia sa mia vinaritokei totoŋo lopu ele kamo la si gamu pa vetu varipitui. Sina be kamo goi sa vasina varipitui, si kote vala nigo sa koa sa tie varipitui, meke sa tie varipitui si kote vala nigo koasa tie kopu vetu varipusi, meke kote ta veko pa vetu varipusi si agoi. ²⁶ Maqu tozi va hinokara nigo si guahe: Lopu kaqu vura si agoi osolae tabara betoi goi sari doduru mua gale.

Vina Tumatumae koasa Guguana sa Binarabarata

²⁷ Ele avosia mia gamu sa vina tumatumae pukerane, sapu 'Meke mu barabarata,' gua.* ²⁸ Ba tozini gamu Rau kamahire si guahe: Asa sapu doŋodoŋoa si keke barikaleqe, meke okoro nia sa si asa pa hiniva sea, si ele baratia tugo sa pa bulona si asa. ²⁹ Ke be la sa kali mata mataomu meke turaŋa la nigo pa sinea, si mamu lobiti pania. Leana hola pude keke kukuru tinimu si ta okipalae pude lopu sa doduru tinimu si ta okie la pa nika pa Heli.* ³⁰ Be sa kali lima mataomu si turaŋa la nigo pa sinea, si mamu gomu pania.

* 5:21 Ekd 20:13; Diut 5:17 * 5:27 Ekd 20:14; Diut 5:18 * 5:29 Mt 18:9; Mk 9:47

Leana hola si pude keke kali limamu si lopu koa, hola nia si pude lopu sa doduru tinimu si ta okie la pa nika pa Heli.*

Vina Tumatumae koasa Vinariluari Tamaloana
(Matiu 19:9; Maka 10:11-12; Luke 16:18)

³¹ Gua pule hie si keke vina tumatumae pukerane, 'Asa sapu hiva luara pania sa nana barikaleqe, si mani kuberia sa pepa vari luari meke ponina koasa barikaleqe,' gua.*

³² Ba kamahire si Maqu tozini gamu: Be keke tie si lopu barabarata sa nana barikaleqe, ba luara pania sa, si sea si asa, sina be haba pulea sa barikaleqe hie si keke tie, si tiqe barabarata sa barikaleqe hie, meke sa tie pu haba pulea sa.*

Vina Tumatumae koasa Tinokotokoro

³³ Ele avosia mia gamu si keke vina tumatumae pukerane sapu guahe: 'Mu lopu seke ia sa mua vina tatara, ba mamu va gorevura ia gua sapu ele tokotokoro nia goi pa kenuna sa Tamasa,' gua.* ³⁴ Ba kamahire si Maqu tozini gamu Rau: Pana tavetia goi si keke mua vina tatara, si mu lopu tokotokoro. Lopu tokotokoro koa sa Mañauru, sina na habohabotuana te Tamasa si asa;* ³⁵ lopu tokotokoro koa sa pepeso, sina na nenetiana te Tamasa si asa. Lopu koa sa popoa Zerusalem, sina na popoa hopena tanisa Bañara lavata si asa.* ³⁶ Lopu koasa batumu tugo, sina keke kalumu mo ba lopu boka va muho ia babe va keoro ia goi. ³⁷ Ba mamu zama gua mo hie: 'Uve', mu gua mo, ba be 'Lokari', mu gua mo. Pude kaiqa zinama pule si tomo lani goi si koe Setani maedi si arini.

Sa Vina Tumatumae koasa Tinubehe Hobe
(Luke 6:29-30)

³⁸ Ele avosia mia gamu sa vina tumatumae pukerane sapu zama guahe: 'Pude sekea keke tie kali matamu, si mu sekea tugo kali matana. Meke be seke pakogo sa, si mu seke pakoa gana tugo,' gua.* ³⁹ Ba kamahire Maqu tozini gamu sapu guahe: Mu lopu tubehe hobe ia sa tie kaleana. Be poharigo keke tie kali paparamu, si mamu liñana la nia pule si keke kalina. ⁴⁰ Be keke tie si turaña la nigo pa vinaripitui pude vagia sa mua sote, si mamu vala nia tugo sa mua koti. ⁴¹ Meke be keke tie si ososo nigo pude paleke ponina sa nana pinaleke pa keke kilomita, si mu paleke ponina pa karua kilomita. ⁴² Be keke tie si tepa ia si keke mua tiñitona, si

* 5:30 Mt 18:8; Mk 9:43 * 5:31 Diut 24:1-4; Mt 19:7; Mk 10:4 * 5:32 Mt 19:9; Mk 10:11-12; Lk 16:18; 1 Kor 7:10-11 * 5:33 Liv 19:12; Nab 30:2; Diut 23:21 * 5:34 Zem 5:12; Ais 66:1; Mt 23:22 * 5:35 Ais 66:1; Sam 48:2 * 5:38 Ekd 21:24; Liv 24:20; Diut 19:21

mu ponia tu. Be keke tie si tepa pakia si keke mua tin̄itona, si mu vala pakia.

Tataru ni Sari Mua Kana
(Luke 6:27-28,32-36)

⁴³ Ele tumae nia gamu sa vina tumatumae pukerane sapu zama guahe: 'Mi tataru ni sari na mia baere, ba kukiti ni sari na mia kana,' gua.* ⁴⁴ Ba kamahire Maqu tozini gamu sapu guahe: Mi tataru ni sari na mia kana, mamu varavara toka ni saripu noṅovalala gamu. ⁴⁵ Pude gua asa si kote ta evaṅae na koburu tanisa Tamamia pa Maṅauru si gamu. Sina va keana la ia Sa sa Nana rimata koari na tie leadi meke kaleadi, meke va rukua Sa sa Nana ruku koari pu tavete va toṅoto meke va sesea. ⁴⁶ Vea kaqu pia gamu tu Tamasa pana tataru ni mo gamu si arini pu tataru ni gamu? Sari na tie hata takisi ba hoke gua mo asa. ⁴⁷ Be tale zama qetuqetu la i mo goi sari na mua baere, si lopu votikaemu si goi koa rini pu lopu na tie te Tamasa. ⁴⁸ Mi koa va gotogoto, gua sapu koa va gotogoto sa Tamamia pa Maṅauru.*

6

Vina Tumatumaena sa Tinavete Leana Koari na Tie

¹ Mi kopu nia pude lopu vata dogoro ni pa kenudi rina tie sari na mia tinavete leadi, pude hiva ta dogoro mo. Be gua asa, si namu loke mia pinia koasa Tamamia pa Maṅauru si gamu.*

² Be hiva variponi* goi, si mu lopu buki nia pa varipaza sirana meke pa sinaqoqi, sapu gua hoke tavetia rina tie sekesekei. Arini si hata vina lavata pa tie. Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu ele vagia mo rini laena sa doduruna sa dia tinavete. ³ Ba pana hiva ponia goi sa tie sapu papaka nia keketona, si mamu lopu vata gilana nia koasa kali lima gedemu nasa si korapa tavetia sa kali lima mataomu, ⁴ pude ta tavete golomo sa mua vinariponi, ba sa Tamasa mo sapu gilanana sa mua tinavete tomena si kaqu pia igo.

Sa Vina Tumatumae Koasa Vinaravara

⁵ Pana varavara gamu si mi lopu gugua rina tie sekesekei! Arini si hoke hiva hola nia rini si pude turu varavara pa sinaqoqi meke pa varipaza sirana, pude ta dogoro dia pa tie gua. Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu ele vagia mo rini laena sa doduruna sa dia tinavete.* ⁶ Ba pana varavara goi telemu si mamu la pa keke vasina tomena, mamu varavara la koasa Tamasa sapu lopu ta dogorona. Meke sa Tamasa

* 5:43 Liv 19:18 * 5:48 Liv 19:2; Diut 18:13 * 6:1 Mt 23:5 * 6:2 Na vinariponi koari na tie habahuala. * 6:5 Lk 18:10-14

sapu dogorona gua sapu tavetia goi pa vasina tomena si kaqu pia igo.

⁷ Pana varavara gamu, si mi lopu zama va soku hoboro, gugua rina tie huporo, balabala ia rini sapu kote ta avoso dia koe Tamasa sina gele sari na dia vinaravara gua. ⁸ Mi lopu gugua arini, sina sa Tamamia pa Mañauru si ele tumae ni Nana gua sapu hiva ni gamu, sipu lopu ele tepa la gamu.

⁹ Ke mi varavara gua hie si gamu:

Tamamami pa Mañauru,

Mani tava lavata sa Pozamu Hopena,

¹⁰ va mae ia koa gami sa Butubutu Binañara Tamugoi,

Mua hiniva sapu tavetia Agoi pa Mañauru,

si Mu guni nia tu Goi koa gami pa pepeso.

¹¹ Mu ponini gami ginani ñinoroi meke ninae rane.

¹² Mu taleosoni gami koari na mami sinea,

gua sapu taleoso ni gami saripu hoke ñoñovalala mae koa gami.

¹³ Mu lopu turana lani gami pa tinoketoke^d,

ba Mamu harupu va seu gami koe Setani.*

¹⁴ Be taleoso ni gamu sari na sinea pu tavete atu ni rina tie koa gamu, si kaqu taleosoni gamu tugo sa Tamamia pa Mañauru.* ¹⁵ Ba be lopu taleoso ni gamu si arini, si lopu kaqu taleosoni gamu tugo sa Tamamia koari na mia sinea.

Sa Vina Tumatumae koasa Minadi pa Ginani

¹⁶ Be guana madi^d si gamu pa ginani, si mi lopu doñodoño talotaña gua rina tie sekesekei. Hoke doñodoño guana tie talotañadi si arini, pude dogori rina tie sapu madi si arini gua. Maqu tozi hinokarani gamu, sapu ele vagia mo rini laena sa doduruna sa dia tinavete. ¹⁷ Ba pana madi pa ginani si gamu, si mi daloi isumata mia, mamu lumulumu na susuti valeana, ¹⁸ pude lopu tumae nia ri tie sapu madi pa ginani si gamu, ba sa Tamasa pa Mañauru eke sapu lopu ta dogorona mo gilania. Meke Asa tugo sapu dogorodi sari na mia tinavete tomedi, si kaqu pia gamu.

Sari na Tinagotago pa Mañauru

(Luke 12:33-34)

¹⁹ Mi lopu va omuni sari na mia tinagotago soti pa pepeso, saripu boka ñovali na kikititi, na boka nara, meke vasina boka huari na hikoi rina tie hikohiko.* ²⁰ Ba mi va omuni

* **6:13** Pa sinea babe koe Setani sapu sa ñatina sa kinaleana. Kaiqa iniliri koadi pukerane si va hoda ia sa zinama guahe: "Ura Tamugoi tugo sa binañara, sa ñinirañira, meke sa vinalesi ninae rane ka rane, Emeni." Ba lopu koa sari na zinama hire pa Kinubekubere Hope tatasana. * **6:14** Mk 11:25-26 * **6:19**

sari na mia tinagotago pa Mañauru sapu lopu boka novali na kikiti, na lopu boka nara, meke lopu boka huari na hikoi rina tie hikohiko. ²¹ Sina vasina pu koa sari na mua tinagotago, si vasina tugo koa sa bulomu.

Sa Zuke Tana Tini
(Luke 11:34-36)

²² Sari matamu si guana zuke tana tinimu. Pude leadi sari matamu, si kote kalalasa sa doduru tinimu. ²³ Ba pude kaleadi sari na matamu, si kote huporo sa doduru tinimu. Ke be sa kalalasa pa mua tinoa sina hinuporo, si kaqu huporo dudukurumu si asa.

Sa Tamasa meke na Tinagotago
(Luke 16:13, 12:22-31)

²⁴ Loke tie boka nabulu beto ni si karua banara. Ba kote tataru nia sa si keke, meke kukiti nia si keke; babe va lavatia sa si keke, meke etulia si keke. Gua ke lopu boka keke gua nabulu nia goi sa Tamasa meke sa poata.

²⁵ Gua ke mu lopu talotana nia sa mua tinoa, sapu sa si kote hena ia na napoa, babe na poko tana tinimu. Na tinoa si arilaena hola nia sa ginani, meke sa tini si arilaena hola nia sa poko. ²⁶ Dotu sari na kurukuru tapuru saripu korapa tapuru lamae. Lopu lelete na qireqire si arini, ba hoke poni mo sa Tamamia pa Mañauru. Ba gamu si ari laemia hola ni sari na kurukuru. ²⁷ Esei koa gamu boka hoda va gele ia sa nana tinoa pa tinalotana rini?

²⁸ Na vea ke kaqu talotana nia tu sapu na sa si kote poko nia goi? Mamu dono la i gua meke toqolo sari na havoro lili. Lopu hoke tavetavete, na pitipiti si arini. ²⁹ Maqu tozi hinokarani gamu Rau, sapu koari doduru poko tolavaedi te Solomone sa banara, ba loketona poko tanisa si tolavaena kekenono gugua keke rina havoro hire.* ³⁰ Sari na havoro si lopu hoke koa seunae meke ta oki la pa nika, ba hoke va pokopokoi mo Tamasa. Ba gamu si arilaemia hola ni sari na havoro, ke hinokara hola sapu kaqu va pokopoko gamu Sa. Kei, hiteke hola sa mia rinaerane.

³¹ Ke gua asa si mu lopu talotana nia sapu pavei kote vagia goi sa gemu ginani, na kolo, meke sa mua poko. ³² Arini pu lopu ranea sa Tamasa si hoke talotana ni sari na tiniona gugua arini. Ba sa Tamamia pa Mañauru si ele gilani Nana gua saripu ehaka ni gamu. ³³ Ba mi hata kekenua sa Binañara te Tamasa meke sa Nana tinonoto, meke kaqu ponini gamu Sa sari doduru tiniona pu gua hire. ³⁴ Mi lopu talotana ni ninoroi sari na tinasuna tanisa rane vugo. Ura

* 6:29 1 Bañ 10:4-7; 2 Koron 9:3-6

sa rane vugo si koadia nana tinasuna telena. Hopeke rane si koadia sari hopeke dia tinasuna.

7

Zinutudi ri Votiki Tie (Luke 6:37-38,41-42)

¹ Mi lopu vari zutui, pude mi lopu ta zutu koe Tamasa.
² Ura gua sapu zutu nia goi koari na tie, si kaqu ta zutu pule nia tugo goi koe Tamasa. Meke sa pada sapu tavete la nia goi koari na tie, si asa tugo kaqu ta tavete atu koa goi.*

³ Na vegua ke voriti nia goi sa kavuru pa matana sa tasimu, ba lopu balabala ia goi sa kukuru huda pa matamu telemu? ⁴ Vea meke kote zama si goi koasa tasimu, 'Atu maqu suti pania sa kavuru pa matamu,' gua, ba pa matamu soti si koa nana si keke kukuru huda. ⁵ Agoi na tie sekesekei! Mu okipani kenua sa kukuru huda pa matamu telemu, pude boka dodogorae valeana, meke boka suti pania sa kavuru pa matana sa tasimu.

⁶ Mi lopu vala i koari na siki sari na tinitona hopedi, sina kote taliri pule mae meke garata gamu rini. Lopu vala i koari na boko sari na vovoto davi sina kote neti va konekonei rini.

Tepa, Hata, meke Kikia (Luke 11:9-13)

⁷ Tepa meke kote vagia gamu, hata meke kote dogoria gamu, kikia meke kote ta tukele vatu koa gamu sa sasada.
⁸ Ura sari doduru pu tepa si kote vagi tugo, asa sapu hata si kote dogoria tugo, meke asa sapu kikia si kote ta tukele vala tugo sa sasada. ⁹ Agoi na tie varipodo, be tepa gana ginani sa mua koburu si vegua kaqu ponía patu goi? ¹⁰ Ba be tepa gana igana si asa, si vegua kaqu ponía noki goi?
¹¹ Tie kaleamia si gamu ba hoke poni tinitona leadi gamu sari mia koburu. Sa Tamamia pa Manauru si leana holani gamu, ke hinokara hola sapu kaqu poni ni tinitona leadi Sa saripu tepa koa Sa. ¹² Mu tavete kenu la ni koari na tie sari na ginugua leadi, gua saripu hiva ni goi pude tavete atu ni rini koa goi. Asa mo ginuana sa Tinarae te Mosese, meke sari na vina tumatumae tadi na poropita.*

Sa Sasada Nizupuna (Luke 13:24)

¹³ Mi nuquru la koasa sasada nizupuna. Sina sa sasada sapu la gua pa tinahuara si marepaha, meke sa sirana si labe meke lopu tasuna, ke ari sokudi enea si asa. ¹⁴ Ba sa sasada

* 7:2 Mk 4:24 * 7:12 Lk 6:31

sapu la gua pa tinoa hola si n̄izupu, meke sa siranana sa si tasuna, ke ari ka visavisa mo si nuquru vasina.

Sa Huda meke sa Vuana
(Luke 6:43-44)

¹⁵ Mi kopu puleni gamu koari na poropita kokohadi. Kote mae si arini koa gamu meke pokopoko ni rini sari na hahanana tana sipi ba pa korapadi rini si gua ri na siki pinomo variva mate. ¹⁶ Pa vuana kote doño gilani gamu si arini. Kekenono na hilibubuku si lopu boka vua qurepi^d, meke sa huda rakihi si lopu boka vua piqi. ¹⁷ Sa huda leana si leana vuana, ba na huda kaleana si kaleana tugo vuana. ¹⁸ Sa huda leana si lopu boka vua va kaleana, meke sa huda kaleana si lopu boka vua valeana. ¹⁹ Sari doduru huda pu lopu vua valeana, si ta maho palae si arini meke ta oki la pa nika.* ²⁰ Gua asa, ke sari na poropita kokoha hire, si boka gilani mo gamu koari na dia tinavete.*

Saripu Ta Kilu Koasa Banara
(Luke 13:25-27)

²¹ Lopu ari doduru pu zama mae koa Rau, 'Banara, Banara,' gua, si kote boka nuquru pa Binarara Manauru, ba arini mo pu va tabei sari na hiniva tanisa Tamaqu pa Manauru. ²² Pana kamo sa tooso vinaripitui te Tamasa, si soku tie si kote zama mae koa Rau, 'Banara, Banara, pa korapa pozamu Goi si tozi vura nia gami sa Inavoso Leana te Tamasa. Hipuru pani gami sari na tomate kaleadi, meke soku tinavete variva magasadi si taveti gami!' gua. ²³ Ba kote tozi va leana ni mo Rau si arini, 'La mi taloa, lopu hite gilana gamu Rau si gamu kasa na tie va sesea mia!'

Sa Sinokirae Hinokara
(Luke 6:47-49)

²⁴ Ego, asa sapu avosodi sari Qua vina tumatumae hire, meke va tabei si arini, si kekenono gua tugo na tie tumatumae sapu kuria sa nana vetu pa patu. ²⁵ Ke be hoqa sa ruku, naqe sa popoa, hiru sa givusu, meke raza koasa vetu, ba lopu boka hoqa si asa, sina turu va ninira pa patu. ²⁶ Ba asa sapu avosi sari na Qua vina tumatumae hire, meke lopu va tabei si arini, si gua tugo na tie duviduvilina sapu kuria sa nana vetu pa bolebole onone. ²⁷ Ego, tooso hoqa sa ruku, naqe sa popoa, hiru sa givusu meke raza koasa vetu sana, si hoqa meke ta huara inete si asa."

Sa Niniranira te Zisu

* 7:19 Mt 3:10; Lk 3:9 * 7:20 Mt 12:33 * 7:23 Sam 6:8

28 Totoso va hokoti Zisu sari doduru Nana vina tumatumae hire, si magasa hola nia rina kobi tinoni sa Nana hahanana va tumatumae.* 29 Ura lopu gugua rina tie pu hoke variva tumatumae nia sa Tinarae te Mosese si Asa, ba koa ia niniranira sa Nana vina tumatumae.

8

Salania Zisu si Keke Tie Popoquna (Maka 1:40-45; Luke 5:12-16)

1 Totoso taluarae gore pule mae pa toqere se Zisu, si moatana sa puku vinarigara tie pu luli koa Sa. 2 Meke mae hoqa todone pa kenuna Sa si keke tie popoquna meke zama, "Baṅara, be guana hiva Goi, si boka va via au mo Goi," gua si asa. 3 Ke qaṅama la nia Zisu sa limana koasa tie popoquna meke tiqua Sa si asa meke zama, "Hiva tugo si Rau, ke mamu via tu ba goi," gua si Asa. Meke pa totoso tugo asa si via sa tie koasa nana minoho. 4 Beto asa si zama la ia Zisu si asa, "Mu lopu la vivinei nia pa tie si hie, ba mamu la vata dogoro pule nigo koasa hiama pude mani vilitigo. Beto hoi mamu la tavetia sa vina vukivukihi vinulasa sapu tozia sa Tinarae^d te Mosese, pude va sosodea koari na tie sapu ele via si goi," gua si Asa.*

Salania Zisu si Keke Nabulu (Luke 7:1-10)

5 Totoso nuquru la pa vasileana Kepaniami se Zisu, si mae koa Sa si keke koimata varipera tadi na tie Roma, meke tepa tinokae si asa koe Zisu. 6 Zama si asa, "Baṅara, sa qua nabulu si moho sisigiti, korapa eko si asa pa qua vetu; lopu boka niu, na koa ta sigiti hola si asa," gua si asa. 7 Meke zama se Zisu, "Leana maqu atu salania." 8 Ba olaṅa sa koimata, "Koi, lokari Baṅara, lopu na tie gotogotoqu si arau pude kaqu mae ia Goi sa qua vetu. Mamu zama nia mo sa zinama pude mani magogoso sa qua nabulu," gua si asa. 9 "Arau ba hoke zamai mo sari qua tie varipera koasa niniranira sapu poni nau ri qua palabatu, pude 'La' gunia rau si keke, si la mo si asa. Pude 'Mae' gunia pule rau si keke si, mae tugo si asa. Pude zama ia rau sa qua nabulu, 'Tavetia hie,' gua, si tavetia tugo sa," gua si asa.

10 Totoso avosi Zisu sari nana zinama gua asa tanisa koimata, si magasa hola Nana, ke zama la si Asa koari na kobi tie pu luli koa Sa, "Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu lopu ele dogoria Rau keke tie Izireli sapu ranerane kekenoṅo gua sa tie hie. 11 Tozi hinokarani gamu Rau sapu soku rina tie Zenitailo si kote mae guadi

* 7:28 Mk 1:22; Lk 4:32 * 8:4 Liv 14:1-32

pa doduru kasia popoa, meke kaqu habotu somanae koari Ebarahami, e Aisake, meke e Zekopi pa inevaṅa koasa Binaṅara Maṅauru.* ¹² Ba sari na tie Ziu pu ta vizatadi pude somana, si kote ta gona vura koasa butubutu baṅara te Tamasa la pa korapa huporo dudukurumu. Vasina pu kote kabo, na garata livodi si arini.** ¹³ Meke tiqe zama la koasa koimata se Zisu, “Mu pule mua, mani ta evaṅa tugo gua sapu va hinokaria goi,” gua si Asa. Meke pa totošo tugo asa si ta salaṅa sa nabulu mohona tanisa koimata.

Soku Tie Mohodi si Salani Zisu
(Maka 1:29-34; Luke 4:38-41)

¹⁴ Totoso kamoā Zisu sa vetu te Pita, si dogoria Sa sa kaleqe roana e Pita, korapa eko nana pa teqe, na moho nunuare si asa. ¹⁵ La taṅinia Zisu sa limana, meke magogoso nana sa kaleqe, ke tekulu si asa meke va tana ponía ginani sa se Zisu. ¹⁶ Pana veluveluna asa, si turāna mae ni rina tie koe Zisu sari soku dia tie pu nuquri na tomate kaleadi. Hipuru pani Zisu pa Nana zinama sari na tomate kaleadi, meke salaṅi Sa sari doduru pu moho. ¹⁷ Evaṅia Zisu sa tinavete hie pude tava gorevura gua sapu zama nia e Aisea sa poropita te Tamasa, sapu guahe:

“Ele salaṅi Sa sari nada minoho na vinagauru,” gua.*

Saripu Hiva Lulia se Zisu ba Ruarabeke
(Luke 9:57-62)

¹⁸ Meke totošo dogoria Zisu sa puku vinarigara pu mae vari likohae nia, si ria i Sa sari Nana disaepeli pude karovo la pa kali karovona sa kopi Qaleli. ¹⁹ Meke keke rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si mae meke zama la koa Sa, “Baṅara, maqu luligo pa doduru vasina pu la i Goi.” ²⁰ Ba olaṅa la koa sa se Zisu, “Sari na kurukuru ṅame na kurukuru tapuru ba hite ari dia qoqoro na vori tu, ba sa Tuna na Tie, si loke Nana vasina soti pude eko magogoso.” ²¹ Keke ri Nana disaepeli si zama la koa Sa, “Baṅara, kekenu Mu va malumau pude la pomunu paki nia sa tamaqu,” gua si asa. ²² Ba olaṅa la ia Zisu si asa, “Vekoi saripu matedi pude madi pomunu ni sari na tie matedi. Ba agoi si mamu luli Au mo,” gua si Asa.

Va Bulea Zisu sa Raneboni
(Maka 4:35-41; Luke 8:22-25)

²³ Meke suraṅa pa koaka se Zisu meke sari kasa Nana disaepeli, meke toka la si arini pa kali karovona sa kopi Qaleli. ²⁴ Meke raza mae gana sa raneboni koasa kopi, meke puzakia na lolobagea sa koaka, ba se Zisu si korapa puta

* 8:11 Lk 13:29 * 8:12 Mt 22:13, 25:30; Lk 13:28 * 8:17 Ais 53:4

gana. ²⁵ Ke va vañunia ri kasa disaepeli si Asa, meke zama ia rini, "Harupu gita Bañara, tata mate si gita," gua si arini. ²⁶ Meke olaña la i Zisu si arini, "Na vegua ke matagutu si gamu? Hiteke hola sa mia rinañerane!" Tekulu si Asa, meke norea Sa sa givusu na kolo, ke bule nodolo va hodaka nana. ²⁷ Magasa beto sari doduru meke vari zamai teledia, "Na tie sa si guahe, ke va tabea tu rina givusu na bogusu," gua si arini.

*Salañi Zisu sari Karua Tie Nuquri Tomate Kaleadi
(Maka 5:1-20; Luke 8:26-39)*

²⁸ Totoso hogoto se Zisu pa kali karovona sa kopi, pa popoa Qadarini, si vura mae guadi koari na bae popomunuana sari karua tie pu ta higorae tomate kaleadi, meke mae koe Zisu. Hoke kokoa koari na lovu vasina sari kara. Variva matagutu sari karua tie hire, ke loke tie si hoke hiva ene hola gua pa siraña vasina. ²⁹ Sipu dogoria tugo ri kara se Zisu, si gagaemana mo sari kara, meke zama, "Agoi na Tuna Tamasa, nasa si hiva taveteni gami Goi? Hiva va kilasa gami Goi pa tinasigiti sipu lopu ele kamo sa rane vinaripitui?" gua sari kara. ³⁰ Lopu seu vasina si koa nana si keke rovana boko lavata, korapa ganigani gedi. ³¹ Meke tepa koe Zisu sari na tomate kaleadi, meke zama, "Pude hipuru pani gami Goi, si Mu garunu lani gami koasa rovana boko hoi," gua si arini. ³² "Ego, la!" gua se Zisu. Ke taluarae sari na tomate kaleadi koari karua tie, meke la nuquru koari na boko, taluarae sari na boko hire, meke haqala gorea rini sa taba, meke la hoqa suvu pa kopi meke lodu mate beto.

³³ Meke govete la pa vasileana sari na tie pu kopudi ri na boko, meke la vivinei ni rini sari doduru ginugua pu ta evaña koari karua tie pu koa i na tomate kaleadi. ³⁴ Ke topue la tutuvia ri doduru tiena sa vasileana se Zisu, meke sipu dogoria rini, si tepa ia rini si Asa pude taluarae taloa pa dia popoa.

9

*Salania Zisu si Keke Tie Mohona
(Maka 2:1-12; Luke 5:17-26)*

¹ Ke suraña pule se Zisu pa koaka meke toka karovo pule la si Asa pa Nana popoa soti pa Kepaniami pa kali karovona sa kopi. ² Sipu koa Sa vasina, si palekia rini pa teqe si keke tie sapu mate kukuru tinina, meke la koe Zisu. Totoso dogoria Zisu nomana gua sa dia rinañerane koa Sa, si zama la ia Sa sa tie mohona, "Tuqu, mu koa qetu, ele taleosae sari na mua sinea," gua si Asa.

³ Meke zama golomo teledia sari kaiqa tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, “Ai, va Tamatamasae pule nia sa tie hie,” gua si arini.

⁴ Ba ele gilania tu Zisu gua sapu balabala ia rini, ke zama la koa rini si Asa, “Na vegua ke balabala i gamu sari na kinaleadi gua arini?” ⁵ Na sa si gotogoto pude zama lania koasa tie mohona pude bakala koa gamu sapu tagoa Rau sa niniranira, ‘Ele taleosae sari na mua sinea?’ gua, ba ‘Tekulu mamu ene?’ ⁶ Ba pude mi tumae nia gamu sapu sa Tuna na Tie si ari Nana niniranira pa pepeso pude taleosae sinea,” si tiqe zama ia Sa sa tie mohona, “Turu, palekia mua teqe mamu la pa mua vetu!” gua si Asa. ⁷ Gasa turu mo sa tie, meke ene pule taloa nana.

⁸ Matagutu na magasa sari na tie totošo dogoria rini sapu gua asa, sapu boka ponia tu Tamasa pa tie sa niniranira pude taleosae sinea, ke vahesia rini sa Tamasa.

*Tiokia Zisu se Matiu
(Maka 2:13-17; Luke 5:27-32)*

⁹ Beto asa si taluarae vasina se Zisu, meke pa korapana sa Nana inene la, si dogoria Sa si keke tie hata takisi, pozana sa si e Matiu, korapa habotu nana pa nana vetu vasina hoke ta vagi sa takisi. Tioko la ia Zisu si asa, “Mae luli Au,” gua si Asa. Turu se Matiu meke lulia sa se Zisu. ¹⁰ Meke sipu korapa habotu henahena pa vetu te Matiu* se Zisu meke sari Nana disaepeli, si sokudi sari na tie hata takisi meke kaiqa tie kaleadi pule si somana habotu henahena koa rini.* ¹¹ Totoso dogoria ri kaiqa Parese sapu gua asa, si nanasi rini sari na disaepeli te Zisu, “Na vegua sa titisa tamugamu ke henahena somanae tu koari na tie kaleadi?” gua si arini.

¹² Avosi Zisu si arini, ke zama la i Sa, “Sari na tie pu toa valeanadi si lopu hoke hata ia rini sa tie salana, ba sari pu mohodi mo. ¹³ La mamu tiro hata ia pa Kinubekubere Hope sa ginuana sa zinama sapu guahe: ‘Na tataru variva taleosae mo si hiva nia Rau, lopu na vina vukivukihi!’ Lopu mae si Rau pude tioki sari na tie toņoto, ba sari na tie kaleadi tu!” gua se Zisu.*

*Ninanasa koa sa Minadi pa Ginani
(Maka 2:18-22; Luke 5:33-39)*

¹⁴ Beto hoi si mae gedi pule sari na disaepeli te Zone Papitaiso meke nanasia rini se Zisu, “Na vegua ke gami, meke sari na Parese si hoke madi pa ginani pude lopu

* 9:10 Sa vetu te Matiu babe Zisu, lopu bakala.
Mt 12:7; Hoz 6:6

* 9:10 Lk 15:1-2 * 9:13

henahena kaiqa totošo, ba sari na disaepeli Tamugoi si lopu hoke madi^{d?}” gua si arini.

¹⁵ Meke olaña se Zisu, “Vegua, hiva nia gamu pude talotaña meke lopu henahena sari na tie ta ruvatadi pa inevaña varihaba, totošo korapa habotu turañia rini sa tie varihaba? Lokari! Ba korapa mae sa rane pana ta vagi taloa sa tie varihaba koa rini, pa totošo tu asa si kaqu tiqe koa madi si arini.

¹⁶ Loke tie si boka tuvaka nia poko vaqurana sa poko koana. Pude gua asa, si kote totošo viziri sa poko vaqura, si kote rikata va noma sa poko koana. ¹⁷ Loke tie tugo si hoke voi nia vaeni vaqurana sa vovoina vaeni koana. Pude gua asa si kote pokata sa vovoina koana, meke titisi palae sa vaeni. Ba sa vaeni vaqurana si kaqu ta voi tugo pa vovoina vaqurana, pude kaqu leadi beto sari kara.”

*Sa Vineki Matena meke sa Barikaleqe Mohona
(Maka 5:21-43; Luke 8:40-56)*

¹⁸ Sipu korapa zama nia Zisu sapu gua asa, si mae hoqa todoño pa kenuna Sa si keke koimata tadi na Ziu, meke zama, “Bañara, sa tuqu vineki si vaquru mate mo, ba hiva nigo rau pude mae va opo nia limamu pude va toa pulea,” gua si asa. ¹⁹ Ke turu se Zisu meke sari Nana disaepeli meke luli la koa sa.

²⁰ Meke keke barikaleqe sapu kamo na minoho* tana barikaleqe ka manege rua vuaheni, si luli mae pa mudina Zisu. ²¹ Zama golomo telena sa barikaleqe, “Be tiqua mo rau hukihukirina sa poko te Zisu, ba kote ta salaña mo si rau,” gua si asa. Ke la tiqua sa si asa.

²² Seke liñana se Zisu meke dogoria Sa sa barikaleqe, ke zama la ia Sa, “Mu koa qetu tuqu! Sa mua rinañerane koa Rau si ele salanigo,” gua si Asa. Pa totošo tugo asa si ta salaña sa barikaleqe.

²³ Meke nuquru la se Zisu pa vetu tanisa koimata tanisa sinaqoqi^d. Sipu dogori Sa sari na tie pu korapa lukalukana na kevukevu, meke taruqoqo, na gua, si zama la si Asa koa rini, ²⁴ “Vura beto gamu doduru! Lopu mate sa vineki hite, na puta gana mo,” gua si Asa. Meke hegere nia ri doduru si Asa. ²⁵ Ba totošo ele tava vura beto sari doduru tie, si nuquru la se Zisu pa lose pu koa ia sa vineki, meke tañinia Sa limana, ke toa pule si asa. ²⁶ Sa inavosona sa tinavete pu evañia Zisu hie, si ta urahae la pa doduruna sa popoa sana.

Salani Zisu Sari Karua Tie Bebehudi

* 9:20 “Minoho tana barikaleqe” ginuana si va gogore ehara.

²⁷ Sipu taluarae se Zisu koasa vetu asa, meke ene hola, si podalae lulia ri karua tie bebehudi si Asa, meke velavela guahe: “Tuna^d Devita, mu tataruni gami,” gua sari karua.

²⁸ Totoso nuquru se Zisu pa keke votiki vetu, si mae koa Sa sari karua, ke zama la i Zisu, “Va hinokaria gamu kara sapu kote boka salaṅa gamu Rau?” gua si Asa. “Uve Baṅara!” gua sari karua.

²⁹ Meke tiqiu Zisu matadi meke zama, “Mani ta evaṅa tugo sapu gua va hinokaria gamu kara!” gua si Asa. ³⁰ Meke dodogorae dia sari kara, ba tozi ni Sa pude lopu vivinei nia pa keke tie, sapu gua ta evaṅa. ³¹ Ba totoso taluarae taloa ri kara, si la tozi urahae nia ri pa doduruna sa popoa sana sapu gua ta evaṅa.

Salan̄ia Zisu sa Tie Pokana

³² Ba sipu korapa taluarae sari karua, si turaṅa mae nia pule ri kaiṅa koe Zisu si keke tie pokana, sapu nuquria na tomate kaleana. ³³ Ba totoso hipuru pania tugo Zisu sa tomate kaleana, si podalae zama nana mo sa tie, ke magasa beto sari doduru, meke zama, “Lopu ele hite ta dogoro si keketona gua hie pa Izireli,” gua si arini.

³⁴ Ba zama sari na Parese, “Sa baṅaradi rina tomate kaleadi sapu e Setani, si ponia niniraṅira si Asa, pude hipuru pani sari tomate,” gua sarini.*

Visavisa sari Tie Tavetavete

³⁵ Ene beto la i Zisu sari na vasivasileana hitekedi na nomadi. Variva tumatumae si Asa koari na sinaṅoqi, meke tarae nia Sa sa inavoso leana tanisa Binaṅara te Tamasa. Salan̄i Sa sari na tie pa hopehopeke dia miṅoho na vinagauru.* ³⁶ Totoso dogori Sa sari kobi tinoni, si tataru hola ni Sa si arini, sina koa tasuna, meke loke tie tokani, gua tugo rina sipi pu loke dia sepati^d.* ³⁷ Meke zama la si Asa koari Nana disaepeli, “Soku sari na vuvua komiha, ba lopu soku sari na tie pakepakete.* ³⁸ Mi varavara la koa sa Baṅarana sa vuvua, pude mani garunu la ni sari na tie pakepakete pa Nana inuma, pude varigara ni sari na vuadi.”

10

Sari ka Manege rua Apositolo (Maka 3:13-19; Luke 6:12-16)

¹ Tioko varigara ni Zisu sari ka manege rua Nana disaepeli meke poni ni Sa sa niniraṅira pude hipuru pani sari

* **9:34** Mt 10:25, 12:24; Mk 3:22; Lk 11:15 * **9:35** Mt 4:23; Mk 1:39; Lk 4:44

* **9:36** Nab 27:17; 1 Baṅ 22:17; 2 Koron 18:16; Izk 34:5; Mk 6:34 * **9:37** Lk 10:2

na tomate kaleadi, meke salani sari doduru minoho na vinagauru.

² Hire sari na pozadi ri ka manege rua apositolo^d: E Saimone sapu ta pozae Pita, meke e Aduru sa tasina sa; Zemisi meke Zone, sari karua tuna e Zebeti; ³ Pilipi meke Batolomiu; Tomasi, meke e Matiu sa tie hata takisi; e Zemisi sa tuna Alepiasi, meke Tadeasi; ⁴ Saimone sa Tie Zeloti*, meke se Ziudasi Isikarioti sapu qoraqora nia se Zisu.

*Ta Garunu sari ka Manege rua Apositolo
(Maka 6:7-13; Luke 9:1-6)*

⁵ Garunu vura ni Zisu sari ka manege rua apositolo hire, meke tozi ni Sa si gua hire, "Mi lopu la si gamu koari na popoa tadi na tie Zenitailo^d, meke koari na vasivasileana tadi na tie Sameria^d. ⁶ Ba mi la koari na tie Izireli^d, saripu guana sipi muliunudi. ⁷ La tozia koarini sapu sa Binañara Mañauru si tata kamo!* ⁸ Mi salani saripu mohu, va toa pulei saripu mate. Va via i saripu popoqu na vagauru pa tinidi, mamu hipuru pani sari na tomate kaleadi. Ele vagi moka va soku si gamu, ke mi vala moka va soku. ⁹ Mi lopu paleke poata pa mia vovoina. ¹⁰ Lopu palekia keke huneke, lopu paleke vina rua sote, lopu paleke sadolo, na kolu hodu pa mia inene. Ura sa tie tavetavete si garo tugo pude ta poni ginani.*

¹¹ Pana la kamo gamu pa keke vasileana nomana ba be hitekena, si mamu nuquru la koasa vasileana sana mamu dono hata ia keke tie sapu qetu pude va kamo gamu. Mi koa mo vasina, osolae taluarae taloa si gamu koasa vasina asa. ¹² Pana nuquru si gamu pa keke vetu, si mi zama guahe, 'Mani koa koa gamu sa binule.' ¹³ Be va kamo valeana gamu rini pa vetu asa, si mi vekoa sa mia binule* vasina. Ba be lopu hiva va kamo gamu rini, si mi vagi pule nia sa mia minana koa rini. ¹⁴ Meke be kaiqa vetuvetu na vasileana si lopu hiva va kamo gamu babe lopu hiva avosi sari mia zinama, si mamu tavusu pani* sari na kavuru pepesona sa popoa sana pa nene mia.* ¹⁵ Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari na popoa sara si kaqu tava kilasa koe Tamasa pa rane vinaripitui, hola nia gua sapu ta evaņa pa popoa Sodomu^d meke Qomora^d pa rane asa.*

* **10:4** Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera nia sa qavuna pa Roma. * **10:7** Lk 10:4-12 * **10:10** 1 Kor 9:14; 1 Tim 5:18 * **10:13** Zama nia sa binule pude poni minana toতোso vari tutuvi sari na tie Ziu. * **10:14** Tavete guahe si arini pude va bakalia sapu kaqu tava kilasa koe Tamasa si arini. * **10:14** TTA 13:51 * **10:15** Mt 11:24; Zen 19:24-28

*Sari na Qinoraqora pu Kaqu Mae Koa Gamu
(Maka 13:9-13; Luke 21:12-17)*

¹⁶ Avoso mae! Garunu gamu Rau si gamu guana sipi pa varikorapadi rina siki pinomo variva mate. Mi koa tumatumae guana noki, ba mi koa nono guana baruku.*

¹⁷ Mi koa va balau, sina kaiqa tie si kote turana la ni gamu pa vinaripitui, meke kote komiti gamu rini pa dia sinaqoqi.*

¹⁸ Koa gua koasa mia linuli koa Rau si kote ta turana la nia gamu pude ta podeke pa kenudi rina Qavuna na Banara, pude la tozia koa rini meke koari na tie Zenitailo sa Inavoso Leana te Tamasa. ¹⁹ Pana ta turana la si gamu pa vinaripitui, si mi lopu balabala mamata na neneke nia sapu na sa si kote zama nia gamu, meke ve kote zama gua si gamu. Ba pana kamo tu sa mia totozo pude zama, si kote ta poni nia gamu gua sapu kote zama nia gamu. ²⁰ Ura gua saripu kote zama ni gamu si lopu na mia zinama telemia, ba gua mo sapu kote ponini gamu sa Maqomaqona sa Tamamia pa Mañauru.

²¹ Sari na tamatasi si kote turana lani pa minate sari na tasidia pu va hinokara. Meke sari na tamadia si kote gua tugo koari na tudia, meke sari na tudia si kote vala ni sari na tiatamadia pa minate.* ²² Pa ginuaqu Rau si kote ta kukitae si gamu koari doduru. Ba asa sapu koa va nabu, meke kamo sa vinabetona, si kaqu ta harupu.* ²³ Pana ta nonovala gamu pa keke vasileana, si mi govete la mia pa keke votiki vasileana. Maqu tozi va hinokarani gamu sipu lopu ele va hokoti gamu sari mia inene la koari doduru vasivasileana pa Izireli, si kote pule mae mo sa Tuna^d na Tie.

²⁴ Loke koburu sikulu si ululu hola nia sa nana titisa. Meke loke pinausu si ululu hola nia sa nana palabatu.*

²⁵ Ke sa disaepeli si mani tumatumae kekenono gua sa nana titisa. Meke sa pinausu si mani kekenono gua sa nana palabatu. Be Arau sa Palabatu koasa mia tatamana, si ele zutu nau Belozibabi^d arini, si kaqu kaleana hola latu sari na pozapoza pu kaqu zutuni gamu rini si gamu na Qua tatamana.*

*Asa Sapu Kaqu Ta Matagutae
(Luke 12:2-7)*

²⁶ Ke mi lopu matagutu ni sari na tie pu kukitini gamu. Ura doduru sapu tava paere si kaqu tava vura, meke sari doduru ginugua tomedi, si kaqu ta gilana pa tie.* ²⁷ Gua

* **10:16** Lk 10:3 * **10:17** Mk 13:9-11; Lk 12:11-12, 21:12-15 * **10:21** Mk 13:12; Lk 21:16 * **10:22** Mt 24:9, 13; Mk 13:13; Lk 21:17 * **10:24** Lk 6:40; Zn 13:16, 15:20 * **10:25** Mt 9:34, 12:24; Mk 3:22; Lk 11:15 * **10:26** Mk 4:22; Lk 8:17

saripu tozi golomoni gamu Rau, si mi tozi vura ni pa kobi tie. Meke gua saripu avosi gamu pa vasidi tomedi, si mi velavela lani koari na tie. ²⁸ Mi lopu matagutu ni saripu va matea mo sa tini, ba lopu boka va matea sa maqomaqo. Ba mi matagutu nia sa Tamasa sapu boka va matea sa maqomaqo meke sa tini pa heli. ²⁹ Karua pitikole si keke seniti hinoludi, ba lopu keke arini si kote mate be lopu pa hiniva te Tamasa. ³⁰ Ba sapu gamu, kamo tu koari na kalu pa batumia ba ele gilana betoi tu Tamasa ninaedi. ³¹ Ke mi lopu matagutu. Gamu si arilaemia, hola ni sari soku navulu pitikole!

Saripu Helahelae nia meke saripu Oso nia se Karisito
(Luke 12:8-9)

³² Asa sapu tozi helahelae Nau pa kenudi rina tie, sapu asa si keke tie Taqarau gua, si kaqu tozi helahelae gunia tugo Rau pa kenuna sa Tamaqu pa Mañauru si asa. ³³ Ba asa sapu oso Nau pa kenudi rina tie, si kaqu osonia tugo Rau pa kenuna sa Tamaqu pa Mañauru.*

Sa Binule meke na Vinaripera
(Luke 12:51-53; Luke 14:26)

³⁴ Mi lopu balabala ia sapu na binule si paleke mae nia Rau pa popoa pepeso. Lopu na binule si paleke mae nia Rau, ba na vinaripera tu. ³⁵ Mae si Rau pude varitokei ni sari na tatamana na tamatina, na tamaivana, na tamaroana.* ³⁶ Sari na nati kana nomadi tana tie si kote ari kasa mo pa keke tatamana soti.

³⁷ Asa sapu tataru hola ni sari tiatamana hola Nau si Arau si lopu garo pude na Qua disaepeli, meke asa sapu tataru ni sari tuna koreo na vineki hola Nau si Arau, si lopu garo si asa pude na Qua disaepeli. ³⁸ Asa sapu lopu palekia nana korosi telena meke luli Au, si lopu garona pude koa na Qua disaepeli.* ³⁹ Asa sapu ruritia sa nana tinoa, si kaqu siana nia sa. Ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu Rau, si kote tagoa sa sa nana tinoa.*

Sari na Piniana sa Tinavete Vina Kamo Tie
(Maka 9:41)

⁴⁰ Asa sapu va kamo gamu si va kamo valeana Au tugo sa si Arau. Meke asa sapu va kamo valeana Au si Arau si va kamo valeana ia tugo sa si Asa sapu garunuqu Rau.* ⁴¹ Asa sapu va kamo ia si keke poropita te Tamasa, sina na tie maena pu paleke inavoso te Tamasa, ke na pinia tadi na poropita tugo si kaqu somana ta poni nia tugo sa.

* **10:33** 2 Tim 2:12 * **10:35** Mka 7:6 * **10:38** Mt 16:24; Mk 8:34; Lk 9:23
* **10:39** Mt 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24, 17:33; Zn 12:25 * **10:40** Mk 9:37; Lk 9:48, 10:16; Zn 13:20

Meke asa sapu va kamo ia si keke tie tonoto, sina tie tonoto sapu maena, ke kaqu ta poni nia tugo sa sa pinia tadi na tie tonoto. ⁴² Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu asa pu ponia kamo pa kapa kolo si keke rina koburu, sina na Qua disaepeli si asa, si hinokara sapu kote vagia tugo sa sa nana pinia leana.”

11

Sari na Tie Paleke Inavoso te Zone Papitaiso (Luke 7:18-35)

¹ Sipu beto zama ni Zisu sari na vina tumatumae hire koari ka manege rua Nana disaepeli, si taluarae vasina si Asa, meke la variva tumatumae, na tarae pule koari na vasivasileana pa Qaleli.

² Meke totoso avoso ni e Zone Papitaiso pa vetu varipusi sari na tinavete pu evani Zisu Karisito, si garunu lani sa koa Sa sari kaiqa nana disaepeli, meke la nanasa guahe si arini, ³ “Zisu, tozini gami, Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu kote mae, gua? Ba kote aqania tu gami si keke votikaena?”

⁴ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Pule la mamu tozi nia se Zone gua saripu avosi, na dogori gamu. ⁵ Tie bebehu ba dodogorae, tie ikena ba ene pule, saripu popoqudi ba ta salaña, na tie nuli ba avavosae, saripu mate, ba tava toa pule, meke sa Inavoso Leana te Tamasa si ta tarae koari na tie habahuala.* ⁶ Tamanae tugo saripu lopu nunala pa dia vina hinokara mae koa Rau,” gua se Zisu.

⁷ Sipu korapa taluarae sari na disaepeli te Zone, si podalae zama nia Zisu koari na kobi tinoni sa guguana e Zone. Zama si Asa, “Totoso la gamu pa qega pude la avavoso koe Zone, na sa si emi la dogoria gamu? Keke tie sapu malohoro kekenoño na elo duduli sapu va niniu ia na givusu? ⁸ Ba na sa si hiva la dogoria gamu? Keke tie sapu pokopoko va leleanae? Lokari, sari na tie gugua asa si hoke koa pa vetu banara tu! ⁹ Tozi Nau, na sa zonazona tugo si emi la dogoria gamu? Keke propopita? Uve, ba se Zone si arilaena hola ni sa sari na propopita. ¹⁰ E Zone mo sapu ta tozi pa Kinubekubere Hope sapu zama guahe:

‘Zama sa Tamasa: Kote garunu kenu la nia Rau sa Qua tie paleke inavoso,

sipu lopu ele kamo la si Goi,

pude va namanama ia sa Mua siraña,’ gua.*

¹¹ Tozi hinokarani gamu Rau sapu arilaena hola ni e Zone Papitaiso sari doduru pu koa va kenue koa sa, ba asa sapu

* 11:5 Ais 35:5-6, 61:1 * 11:10 Mal 3:1

hiteke hola pa Binaṅara Maṅauru, si noma hola nia sa se Zone. ¹² Podalae pa totošo pu tarae se Zone meke kamoā kamahire si ta rapatae sa Binaṅara Maṅauru meke koa tasuna si asa. Hiva tuḡe vagia rina tie ta ṅaziridi si asa pude huaria.* ¹³ Sari na poropita meke sa tinarae te Mosese si korokorotae nia sa Binaṅara Maṅauru, osolae kamo mae se Zone. ¹⁴ Be hiva va hinokari gamu sari na vina tumatumae tadi kasa, si ego, e Zone mo hie sa vina gorevurana sa kinorotae, sapu kaḡu pule mae sa poropita Ilaiza, gua.* ¹⁵ Be koadia taliṅa mia si mi va avoso mae!

¹⁶ Na sa si kote va padapada guni Rau sari na tie pa rane ṅinoroi? Gua tuḡo ari na koburu pu habotu lopilopi pa vasina maketi koari hopeke dia pukuna, meke vari velavela karovi si arini meke zama guahe: ¹⁷ 'Kera atu ni gami sari na kinera mate, pa tinalotaṅa, ba lopu kabo si gamu. Mike atu ni gami sari na kinera vinarihāba pa qinetuḡetu, ba lopu peka si gamu,' gua. ¹⁸ Totoso mae se Zone, si hoke madi pa ginani, meke lopu napo vaeni si asa; ke zama sari na tie, 'Koa ia tomate kaleana si asa!' gua si arini. ¹⁹ Totoso mae sa Tuna na Tie, si hena na napo si Asa, ke zama pule sari na tie, 'Na tie doa, meke na tie naponapo si Asa*', meke na baere tadi na tie hata takisi, meke tadi kaiḡa tie kaleadi pule si Asa!' gua pule. Ba sa ginilagilana lohina^d te Tamasa si tava sosode koari na vuana," gua se Zisu.

Sari na Vasileana pu Lopu Va Hinokara
(Luke 10:13-15)

²⁰ Sipu beto saripu gua hire, si norei Zisu sari na vasivasileana vasina evaṅi Sa sari sokudi ri Nana tinavete variva magasadi, sina lopu hite kekere si arini koari na dia sineā. ²¹ "Mi talotaṅa si gamu pa vasileana Korazini meke gamu pa Betiseda! Be ta evaṅa koari na tie Zenitailo pa Taea meke pa Saedoni sari na tinavete variva magasadi gua pu ta evaṅa koa gamu, si be ele pukerane tu kekere pa sineā si arini meke ele habotu pa eba, meke pokopoko baika si arini!*" ²² Tozi hinokarani gamu Rau, sapu kaḡu tava kilasa koe Tamasa si gamu pa rane vinaripitui, hola nia sa vina kilasa tadi pa Taea meke Saedoni pa rane asa. ²³ Meke gamu pa Kepaniami! Balabala ia gamu sapu kote ta ovulu sage pa Maṅauru si gamu gua? Lokari hokara! Kote ta gona gore la pa heli si gamu! Be ta tavete pa Sodomu sari na tinavete variva magasadi saripu ta evaṅa koa gamu kamahire, si be

* **11:12** Lk 16:16 * **11:14** Mal 4:5; Mt 17:10-13; Mk 9:11-13 * **11:19** Zutu nia rini se Zisu guana na tie va gugue si Asa koe Tamasa. Mi tiro la pa Diut 21:20. * **11:21** Ais 23:1-18; Izk 26:1 kamo hinia 28:26; Zol 3:4-8; Em 1:9-10; Zak 9:2-4

koa hola nana pa rane ninoroi sa popoa asa.* 24 Tozi va hinokarani gamu Rau sapu kaqu tava kilasa koe Tamasa si gamu pa rane vinaripitui, hola nia sa vina kilasa sapu kaqu ta vala pa vasileana Sodomu pa rane asa!" gua si Asa.*

Mae Koa Rau Mamu Magogoso

(Luke 10:21-22)

25 Meke pa tooso asa si zama se Zisu, "Tamaqu, Agoi na Baṅara pa Maṅauru meke pepeso! Vahesi Igo Rau si Agoi, sina tomei Goi sari ginugua hire koa rini pu gilagilana meke tumatumaedi meke vata dogoro ni koa rini pu guana koburu. 26 Uve Tamaqu, pa Mua hiniva Goi, ke ta evaṅa sapu gua asa.

27 Sari doduru tinitoṅa si ele poni Nau sa Tamaqu. Loke tie si gilania sa Tuna, ba sa Tamana mo, meke loke tie si gilania sa Tamana ba sa Tuna mo, meke arini mo pu vizati sa Tuna pude va dogoro ni sa Tamana.*

28 Mae koa Rau si gamu doduru pu mabo meke mamata ni sari na mia pinaleke, Maqu ponini gamu sa minagogoso. 29 Mi palekia sa Qua ioki, Maqu va tumatumae gamu. Sina noṅo na va pepekae pa maqomaqoqu si Rau, meke kaqu vagia gamu sa minagogoso.* 30 Sina lopu tasuna sa Qua ioki*, meke mamahelo tugo sa Qua pinaleke."

12

Sa Ginuguana sa Rane Sabati

(Maka 2:23-28; Luke 6:1-5)

1 Pa tooso asa, si ene hola gua pa keke inuma huiti^d se Zisu meke sari Nana disaepeli pa rane Sabati. Ovia sari kasa disaepeli ke podalae rarusu vagi kiko huiti si arini meke henahena gedi.* 2 Totoso dogoria rina Parese gua sapu evaṅia rina disaepeli, si zama la koe Zisu si arini, "Dotu, sea hola pa tinarae te Mosese si pude tavete gua asa sari na Mua disaepeli pa rane Sabati!" gua si arini.

3 Meke olaṅa se Zisu, "Lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu tavetia sa baṅara Devita meke sari nana tie sipu ovia si arini?*" 4 Nuquru la se Devita pa korapana sa Ipi^d Hopena te Tamasa meke la hena ia sa meke sari nana tie sa bereti sapu na vinariponi la koe Tamasa. Ba hopena pa Tinarae te

* 11:23 Ais 14:13-15; Zen 19:24-28 * 11:24 Mt 10:15; Lk 10:12 * 11:27 Zn 3:35, 1:18, 10:15 * 11:29 Zer 6:16 * 11:30 Sa "ioki" si hoke va hakea ri pa ruadi ri karua bulumakao pude palekia. Zama se Zisu sapu sa Nana vina tumatumae si lopu tasuna ke lopu tasuna tugo sa ninabuluna Sa. * 12:1 Diut 23:25 * 12:3 1 Samuela 21:1-6

Mosese pude gani hoboria rina tie hokara si asa, tale ari na hiamā mo kaqu hena ia.*

⁵ Babe lopu ele tiro ia tu gamu gua sapu koa pa Tinarāe te Mosese sapu sari na hiamā pa Zelepade^d si seke la ia mo rini sa tinarāe kinopuna sa Rane Sabati, ba lopu sea si arini?*

⁶ Ba tozini gamu Rau sapu koa nana hie si Asa sapu noma hola nia sa Zelepade. ⁷ Zama sa Kinubekubere Hope: 'Na tataru variva taleosae mo si hiva nia Rau koa gamu, lopu na vinukivukihī^d.' Be gilania gamu gua sapu gunia Rau, si lopu kaqu zutui gamu sari na tie pu lopu sea.* ⁸ Ura sa Tuna na Tie mo si Baṅara nia sa Rane Sabati," gua se Zisu.

Sa Tie Mate Limana
(Maka 3:1-6; Luke 6:6-11)

⁹ Sipu taluarāe vasina se Zisu, si la si Asa koa keke sinaqoqi^d. ¹⁰ Koanana vasina si keke tie sapu mate limana. Koadia tugo vasina saripu hiva zutua se Zisu koari kaiqa tinavete kaleadi, ke nanasia rini si Asa, "Vegua, tava malumu pa Tinarāe te Mosese si pude salāna tie pa Rane Sabati?"

¹¹ Meke olaṅa la koa rini se Zisu, "Be keke koa gamu si hoqa voi pa pou si keke nana sipi pa Rane Sabati, si vea, lopu kote la tuqe vagia goi meke ovulu vura nia mo sia?*" ¹² Ba na tie si arilaena hola nia sa sipi! Ke gua asa, si lopu ta hukata pa tinarāe te Mosese si pude tavete valeana pa Rane Sabati," gua se Zisu.

¹³ Meke tiqe zama la ia Sa sa tie pu mate kali limana, "Mu nadoria limamu," meke sipu nadoria sa tie sa limana, si leana pule gua tugo sa kali limana si asa. ¹⁴ Ba taluarāe pa sinaqoqi sari na Parese, meke la vivinei pude hata ia sa sirāna, gua pude va matea se Zisu.

Sa Nabulu Ta Vizatana te Tamasa

¹⁵ Sipu avoso nia Zisu sapu gua asa, si taluarāe si Asa vasina, meke soku tie si luli koa Sa. Salāna betoi Sa sari doduru tie mohodi. ¹⁶ Tozi ni Sa si arini pude lopu tozi urahae nia pa tie sapu esei si Asa. ¹⁷ Hie si pude va gorevura ia gua sapu zama nia Tamasa koasa poropita Aisea, sapu guahe:

¹⁸ "Hie tugo sa Qua nabulu sapu vizatia Rau.*

Asa sapu tataru hola nia Rau,
meke va qetuqetu Au.

Kaqu ponia Rau koa Sa sa Maqomaqoqu,

* 12:4 Liv 24:9 * 12:5 Nab 28:9-10 * 12:7 Mt 9:13; Hoz 6:6 * 12:11 Lk

14:5 * 12:18 Ais 42:1-4

meke kaqu tozi vura nia Sa sa Qua vinilasa toṅotona koari doduru butubutu.

¹⁹ Lopu kote varitokei babe kukili vura si Asa; loke tie kote avosia mamalainina pa sisiraṅa.

²⁰ Na kuli ta sirana ba lopu kote moku ia sa, na zuke matamata purina ba lopu kote va mate ia Sa, osolae va turu ia Sa sa Nana vinilasa toṅotona pa rane mumudi.

²¹ Pa korapa pozana Sa si kote vekoa ri doduru butubutu sa dia rinaṅeraṅe," gua sa Tamasa.

*Zisu meke se Setani
(Maka 3:20-30; Luke 11:14-23)*

²² Beto, si turaṅa mae nia ri kaiqa tie koe Zisu si keke tie sapu ta hilae tomate kaleana ke behu na poka. Salania Zisu si asa, ke boka zama na dodogorae pule. ²³ Magasa hola sari na puku vinarigara tie meke zama, "Hokara Asa mo sa Tuna Devita?" gua si arini.

²⁴ Ba toroso avosia rina Parese, si olaṅa la sarini, "Na Belozibabi^d sapu sa banaradi rina tomate kaleadi si ponio koa Sa sa niniraṅira, gua asa ke boka hipuru pani Sa sari na tomate kaleadi," gua si arini.*

²⁵ Gilani Zisu sari na dia binalabala, ke zama la koa rini si Asa, "Sari doduru butubutu banara saripu paqapaqaha puleni meke varivaripera pulei teledia, si lopu kaqu boka koa hola seunae. Na vasileana, na tatamana sapu ta paqapaqaha pa hopeke pukuna, meke varivaripera pulei teledia, si kote ta huarae sa dia kinoa. ²⁶ Ke, be keke pukuna pa butubutu binaṅara te Setani si raza ia si keke pukuna tanisa, si ta paqaha mo sa nana binaṅara pa soku pukudi, ke vea meke kote boka koa hola si asa?"

²⁷ Be Arau si hipuru palae tomate kaleadi pa niniraṅira te Setani, si pa niniraṅira tesei si hipuru palae tomate sari na mia disaepeli? Pude gua asa si sari kasa mia disaepeli telemia mo va sosodea sapu sea si gamu! ²⁸ Ba be koasa Maqomaqona tu e Tamasa si hipuru pani Rau sari na tomate kaleadi, si tava sosode, sapu sa Binaṅara te Tamasa si ele kamo koa gamu. ²⁹ Loke tie si boka huara nuquria sa vetu tanisa tie ninira, se Setani meke hena pani sari nana likakalae. Be guana lopu pusi pakia sa sa tie ninira, si lopu boka nuquru la hiko si asa pa nana vetu.

³⁰ Asa sapu lopu toka Nau, si kana Au sa si Arau. Asa sapu lopu toka Nau pude tioko varigara mae ni koa Rau sari na tie, si va talahuarae i sa si arini.* ³¹ Ke Maqu tozini gamu, sapu sari kaiqa sinea na kinaleadi pu zama lani na tie koe

* 12:24 Mt 9:34, 10:25 * 12:30 Mk 9:40

Tamasa si boka taleosae mo; ba asa sapu zama paraña sa Maqomaqo Hope si namu lopu hite kaqu taleosae hokara.
³² Asa sapu zama va kaleana la koasa Tuna na Tie, si boka taleosae mo. Ba asa sapu paraña sa Maqomaqo Hope, si namu lopu hite kaqu taleosae hokara kamahire, meke ninæ rane ka rane.*

Sa Huda meke sari na Vuana
(Luke 6:43-45)

³³ Na huda kaleana si kaleadi tugo vuana, ba na huda leana, si leadi tugo vuana. Ura hopeke huda si ta gilana koari na vuadi.* ³⁴ Tie kaleamia gua tugo na noki si gamu! Tie kaleadi si lopu boka zama vura ni sari na tiñitoña leadi. Ura sapu siñi vura pa bulo, si ta zama vurae pa nuzu.* ³⁵ Sa tie leana si va vurai sa sari na tiñitoña leanadi pu siñi pa bulona, ba sa tie kaleana si va vurai sa sari na tiñitoña kaleanadi pu siñi pa bulona. ³⁶ Tozini gamu Rau sapu koasa rane vinaripitui te Tamasa, doduru tie si kote ta pitu koari doduru zinama hoborodi pu zama vura ni rini. ³⁷ Ura sari doduru mua zinama pu zama ni goi, si arini tugo si kote pitu pule igo, pude va sosodea sapu be loke mua sinea si goi, ba be kaqu tava kilasa si goi," gua si Asa.

Tepa ia Rini si Keke Vinagilagila koe Zisu
(Maka 8:11-12; Luke 11:29-32)

³⁸ Meke beto asa si mae zama koa Sa sari kaiqa Parese meke na tie va tumatumæ koasa Tinaræ te Mosese, "Titisa, Mu va dogoroni gami si keke vina gilagila variva magasa," gua si arini.* ³⁹ Meke olaña la si Asa, "Na sinage kaleana, na va gugue koe Tamasa sa sinage hie! Hiva vina gilagila si gamu, ba loke vina gilagila si kaqu poni gamu Rau, ba sa vina gilagila mo te Zona sa poropita^d.* ⁴⁰ Gua sapu ka neta ranena meke neta bonina pa tiana sa igana lavata se Zona, si sa Tuna na Tie si kaqu ka neta ranena meke neta bonina pa lovu, meke toa pule si Asa.* ⁴¹ Pa rane vinaripitui si kote turu meke zutu gamu ri na tie pa Ninive si gamu, sina arini si kekere koari na dia sinea toso avosia rini sa tinaræ te Zona. Meke dotu, koa nana kamahire hie si Keke* sapu noma hola nia se Zona.* ⁴² Pa rane vinaripitui si kaqu turu meke zutu gamu sa banara maqota^d pa popoa Siba si gamu, sina gelenaena sa nana inene taluaræ mae pa nana popoa pude mae avosia se Solomone pa nana tinumatumæ. Meke

* **12:32** Lk 12:10 * **12:33** Mt 7:20; Lk 6:44 * **12:34** Mt 3:7, 23:33, 15:18;

Lk 3:7, 6:45 * **12:38** Mt 16:1; Mk 8:11; Lk 11:16 * **12:39** Mt 16:4; Mk 8:12

* **12:40** Zna 1:17 * **12:41** Zisu. * **12:41** Zna 3:5

dotu, koa nana kamahire hie si Asa sapu noma hola nia se Solomone.*

Sa Pinule Mae Tanisa Tomate Kaleana
(Luke 11:24-26)

⁴³ Be ta hipuru palae si keke tomate kaleana koa keke tie, si la enene pa soloso si asa, pude hata ia si keke vasina pude koa magogoso. Pana lopu boka dogoria sa si keke vasina pude koa, ⁴⁴ si kote zama si asa, 'Maqu pule la mo pa vetu, vasina pu koa kenuqu si rau.' Meke totošo pule mae sa, si kokobana meke ta sara va via na tava tana valeana sa vetu. ⁴⁵ Ke topue si asa, meke la turana mae ni sa sari ka zuapa tomate saripu kaleadi hola nia si asa, meke mae koa pulea rini sa tie sana. Ke sa tinoa tanisa tie sana si namu na kaleana hola nia sapu gua tatasana. Gua putaputa tugo asa si kote ta evana koari na tie kaleadi pa rane ninoroi," gua se Zisu.

Sa Tinana meke sari na Tasina e Zisu
(Maka 3:31-35; Luke 8:19-21)

⁴⁶ Sipu korapa zama koari na tie se Zisu pa korapana keke vetu, si mae turu pa sada sa tinana meke sari na tasina koreo, na hiva zama koa Sa si arini. ⁴⁷ Meke keke tie koarini pu varigara si la tozi nia se Zisu, "Hiva nigo sa tinamu meke sari na tasimu koreo, korapa turu aqa pa sada sarini," gua si asa.

⁴⁸ Meke olana la koa sa se Zisu, "Esei sa tinaqu meke ari sei sari tasiqu koreo?"

⁴⁹ Meke huhuku la i Sa sari Nana disaepeli meke zama, "Hire sari na tinaqu na tasiqu koreo. ⁵⁰ Asa sapu tavetia gua sapu hiva nia sa Tamaqu pa Manauro, si asa tugo sa tasiqu koreo, na tasiqu vineki meke na tinaqu," gua si Asa.

13

Sa Parabolona^d sa Tie Uma
(Maka 4:1-9; Luke 8:4-8)

¹ Pa rane tugo asa si taluarae koasa vetu sana se Zisu, meke la habotu si Asa pa masa pa kopi Qaleli, pude variva tumatumae. ² Noma sisigiti sa puku vinarigara tie sapu mae vari likohae nia, ke surana la pa keke koaka si Asa meke habotu vasina. Sa puku vinarigara lavata si turu pa masa.* ³ Soku ginugua si va tumatumae ni Sa sarini koari na parabolod, meke zama guahe si Asa: "Keke tie si vura meke taburu ni sari na kiko pa nana inuma.

⁴ Totoso taburu ni sa sari na kiko, si kaiqa si hoqa la pa korapa sirana, meke mae gani betoi rina kurukuru tapuru si

* 12:42 1 Bañ 10:1-10; 2 Koron 9:1-12 * 13:2 Lk 5:1-3

arini. ⁵ Kaiqa si hoqa la vasina sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona. Lopu seunae, si toa vura mae sari na linetelete sina lopu moata sa pepeso. ⁶ Ba totoaso gasa mae sa rimata si nadai si arini, ke harahara, sina lopu gore va lohi sari na karosodi. ⁷ Kaiqa ri na kiko si hoqa la koa ri na hilibubuku sapu toqolo sage meke ilupu va matei si arini. ⁸ Ba kaiqa kiko si hoqa la pa pepeso leanana, meke vua valeana. Kaiqa si vua keke gogoto kiko koai, kaiqa si onomo navulu, meke kaiqa si tolonavulu. ⁹ Asa sapu ari talinana si mani avosia," gua si Asa.

Sa Natidi gua rina Parabolo
(Maka 4:12-40; Luke 8:9-10)

¹⁰ Beto asa, si mae nanasia ri nana disaepeli se Zisu, "Na vegua ke tale vivinei mo pa parabolo si Goi totoaso variva tumatumae koari na tie?" gua si arini.

¹¹ Meke olaña se Zisu, "Sari na tinumatumae tomedi koasa Binañara Mañauru si ele ta poni atu koa gamu, ba koari na votiki tie si tava paere si arini. ¹² Ura sa tie sapu ele tago si kote ta poni va soku nono latu. Ba asa sapu loke nana, sa vasinahite sapu tago ia sa si kaqu ta vagi palae koa sa.* ¹³ Hie gua ke hoke vivinei si Arau koa rini pa parabolo: Pude madi dodogorae ba lopu doño gilania. Pude madi avavosae ba lopu avoso gilania. ¹⁴ Koa rini si gorevura sa zinama te Aisea sapu guahe:*

'Sari na tie hire si avosia na avosia mo rini ba lopu kaqu gilania,

dogoria na dogoria mo, ba lopu kaqu gilania.

¹⁵ Ura lopu hiva va avoso sari na taliña dia,

meke ele va puta i rini sari na matadia,

meke korodia va avoso sari na bulodi rina tie hire.

Be lopu gua, si kote boka dodogorae mo sari na matadia,

meke avavosae mo sari na taliña dia,

meke kote boka gilagilana mo sari na bulodia,

meke kote boka kekere mae mo koa Rau,

meke kaqu salañi Rau si arini,' gua.

¹⁶ Ba ta manae sari mata mia, sina dodogorae si arini, meke sari taliña mia sina avavosae dia.* ¹⁷ Tozi hinokarani gamu Rau, sapu soku poropita, na tie tonoto te Tamasa pukerane saripu edi dogori na avosi gua saripu dogori na avosi gamu hire, ba lopu boka.

Va Bakalia Zisu sa Parabolona sa Tie Uma
(Maka 4:13-20; Luke 8:11-15)

* **13:12** Mt 25:29; Mk 4:25; Lk 8:18, 19:26 * **13:14** Ais 6:9-10 * **13:16** Lk 10:23-24

¹⁸ Mi avosia sa ginuana sa parabolō tanisa tie uma. ¹⁹ Sari na kiko pu hoqa la pa sirana si kekenono gua tugo sari na tie pu avosia sa Inavosona sa Binaṇara Maṇauru, ba lopu boka tumae nia rini. Ke mae se Setani sapu sa natina sa kinaleana, meke hena pania sa zinama sapu ta lete pa korapa bulodia. ²⁰ Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, meke lopu sana vagi qetūqetu nia rini. ²¹ Ba lopu soto va nabu pa dia tinagona sa, ke lopu koa seunae pa bulodia si asa. Ke sipu raza mae sari na tinasuna, na ninaqunaquna sa Inavoso Leana sana, si hinoqa luara pania rini si asa. ²² Sari na kiko pu hoqa la koari na hilibubuku si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, ba sari na ilipuṇanana sa tinoa hie, meke sa inokorodi rina tinagotago si hukatia sa Inavoso Leana pa bulodia, ke lopu boka vua pa dia tinoa. ²³ Ba sari na kiko pu hoqa pa pepeso leana, si gua arini pu avosia sa Inavoso Leana meke tumae nia rini si asa, meke vua si asa pa dia tinoa. Kaiqa si vua gogoto, kaiqa si onomo ṇavulu, meke kaiqa si tolonavulu," gua si Asa.

Sa Parabolodi rina Duduli Kaleadi

²⁴ Keke parabolō pule sapu tozia Sa koa rini si guahe: "Sa Binaṇara Maṇauru si kekenono gua keke tie sapu la taburu ni pa nana inuma sari na kiko leanadi. ²⁵ Ba sipu korapa puta sari doduru tie pana boṇi, si mae si keke kana tanisa meke taburu somanae ni sari kiko kaleanadi koari na kiko leanadi, meke taloa nana. ²⁶ Totoso toa sage sari na linetelete meke podalae vua, si toa somanae dia tugo sari na duduli kaleadi.

²⁷ Meke mae koasa tie tago inuma sari nana nabulu meke zama, 'Baṇara, nake na kiko leadi tu si letei goi pa mua inuma, ba pae maedi sari na duduli kaleadi pu toa vasina?' gua si arini.

²⁸ Meke olaṇa si asa, 'Na kana si tavete gua asa,' gua si asa. 'Vegua, hiva nia goi pude la rabutu pani gami sari na duduli kaleadi?' gua sari na nabulu.

²⁹ Olaṇa si asa, 'Lokari, sina pude rabuti gamu kamahire, si kote ta rabutu turanae sari na linetelete leadi. ³⁰ Vekoi madi toqolo varigara dia. Pa totoso pakepakete tu si kote tiqe tozi ni rau sari na tie pakepakete pude rabutu vagi kenui sari na duduli kaleadi, meke pusi varigara ni meke sulu pani pa nika. Meke tiqe varigara ni sari na kiko leadi meke vekoi pa qua vetu ginani,'" gua si Asa.

*Sa Parabolona sa Kiko Masitadi
(Maka 4:30-32; Luke 13:18-19)*

³¹ Meke keke parabolo pule si tozi ni Zisu: “Sa Binaṅara Maṅauru si gua keke kiko masitadi sapu letea keke tie pa nana inuma. ³² Hiteke hola si asa koari doduru kiko, ba sipu toqolo sage sa, si noma hola ni sa sari doduru linetelete pule. Ta evaṅae keke huda nomana si asa, meke mae sari na kurukuru tapuru meke tavete dia vori koari na lelaṅana sa,” gua si Asa.

Parabolona sa Isiti meke na Palava
(Luke 13:20-21)

³³ Meke keke parabolo pule si tozia Sa koa rini: “Sa Binaṅara Maṅauru si guahe,” gua si Asa. “Keke barikaleqe si vagi sa sari kaiqa isiti, meke heni ni sa koari ka hiokona lima kilo palava, osolae ta ovulae sage beto mo sa palava,” gua si Asa.

Gua meke Tale Vivinei pa Parabolo se Zisu
(Maka 4:33-34)

³⁴ Tale vivinei pa parabolo se Zisu toতোসো variva tumatumae si Asa koari na kobi tinoni. Loke nana vina tumatumae koa rini sapu lopu kaqu vivinei pa parabolo si Asa. ³⁵ Hie si pude va gorevura ia gua sapu ta korotae koa keke poropita, sapu guahe:*

“Kote zama vura ni rau koari na parabolo;
meke kote vata gilana ni Rau koa rini sari na likakalae
pu ta tomedi
sanugua ta kuri sa kasia popoa,” gua.

Va Bakalia Zisu Ginuana sa Parabolodi rina Duduli Kaleadi

³⁶ Beto si taluarae koasa puku vinarigara lavata se Zisu, meke nuḡuru pule la pa vetu si Asa. Meke mae tepa koa Sa sari Nana disaepeli, “Tozini gami sa ginuana sa parabolodi rina duduli kaleadi pa inuma,” gua si arini.

³⁷ Meke olaṅa la koa rini se Zisu, “Sa Tuna na Tie tugo si Asa, sapu letedi sari na kiko leadi. ³⁸ Sa inuma si na kasia popoa. Sari na linetelete leadi si ari na tiena sa Binaṅara te Tamasa. Sari na duduli kaleadi si ari na tie te Setani. ³⁹ Sa kana pu letedi sari na duduli kaleadi si e Setani tugo. Sa toতোসো pakepakete si na vinabetona sa toতোসো ta mutina. Sari na tie pakepakete si ari na mateana te Tamasa. ⁴⁰ Gua sapu ta pusi varigarae sari na duduli kaleadi, meke ta sulu pa nika, si gua tugo asa si kaqu ta evaṅa pa vinabetona sa toতোসো ta mutina. ⁴¹ Kote garunu lani sa Tuna na Tie sari Nana mateana, pude rabutu vura pani pa Nana Binaṅara sari doduru tiṅitoṅa pu va evaṅi sari kinaleana, meke sari doduru tie pu hoke tavete va sea. ⁴² Meke kaqu ta okie la

* 13:35 Sam 78:2

pa nika pa heli, vasina pu kaqu koa kabo na garata livodi pa tinasigiti si arini. ⁴³ Ba sari na tie tonotodi te Tamasa si kaqu nedala guana rimata pa Binaṅara tanisa Tamadia. Asa sapu ari taliṅana si mani avosia,” gua si Asa.

Sa Parabolona sa Tinagotago Tomena

⁴⁴ “Sa Binaṅara Maṅauru si gua pule hie,” gua se Zisu. “Keke tie si dogoro pohoia sa si keke tinagotago ta tomena pa keke vasi pepeso. Sipu beto dogoria sa, si tamunu tome pulea sa, meke pa nana qinetuqetu si la holuholu ni sa sari doduru nana likakalae, meke pule la holu vagia sa sa pepeso asa,” gua.

Sa Parabolona sa Vovoto Davi Taguena

⁴⁵ “Meke gua pule hie,” gua si Asa. “Sa Binaṅara Maṅauru si gua tugo keke tie holuholu sapu la hata vovoto davi taguedi. ⁴⁶ Meke sipu dogoria tugo sa si keke sapu tolavaena hola, si la holuholu pani sa sari doduru nana likakalae, meke la holu vagia sa sa vovoto davi sana.

Sa Parabolona sa Vaqara

⁴⁷ Sa Binaṅara Maṅauru si gua tugo na vaqara sapu la ipa nia rini pa kolo, meke soku votivotiki igana si vagi rini. ⁴⁸ Totoso sokua na igana sa vaqara, si kave gore nia rini pa masa si asa, meke habotu vizati rini sari na igana. Saripu leadi si voi i rini pa vovoina, ba saripu kaleadi si okipani rini. ⁴⁹ Pa vinabetona sa totoso ta mutina, si gua tugo asa si kote ta evaṅa. Kote mae sari na mateana, meke vizata pani sari na tie kaleadi koari na tie leadi. ⁵⁰ Meke kote oki lani rini koasa nika pa heli sari tie kaleadi. Vasina si kaqu koa kabo na garata livodi pa tinasigiti.”

Sari na Vina Tumatumae Vaqura na Koadi

⁵¹ Meke nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Tumani tugo gamu sari na vina tumatumae hire?” gua si Asa. “Uve,” gua si arini.

⁵² Ke zama la koa rini si Asa. “Ego, gua asa si ari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sapu ta evaṅae na disaepeli koasa Binaṅara Maṅauru, si gua tugo keke tie sapu vagi vura ni pa nana vetu sari na tinitona vaquradi meke koadi,” gua si Asa.

Etulia ri pa Nazareti se Zisu (Maka 6:1-6; Luke 4:16-30)

⁵³ Totoso ele va hokoti Zisu sari parabolo hire, si taluarae vasina si Asa. ⁵⁴ La pa Nana vasileana soti, pa Nazareti, si Asa meke la va tumatumae koari na tie pa sinaqoqi vasina. Meke magasa hola sarini sipu avosi rini sari Nana vina

tumatumae. “Pavei vagi ni sa tie hie sari na ginilagilana, meke na niniranira pude tavete tinavete variva magasadi gugua hire? ⁵⁵ Lopu na tuna koreo mo sa kamada sia? Sapu sa pozana sa tinana si e Mere meke sari tasina koreo si ari Zemisi, Zosepa, Saimone, meke Ziudasi sia? ⁵⁶ Sari kasa tasina vineki ba koa dia mo hire, ba na pavei zonazona vagi ni Sa sari doduru ginugua hire?” gua si arini. ⁵⁷ Ke doño va gorea meke etulia rini si Asa.*

Ba zama la koa rini se Zisu, “Na poropita si ta pamañae koari doduru vasina, ba lopu koa rini pu koa pa nana popoa soti meke pa nana tatamana soti,” gua si Asa. ⁵⁸ Ke lopu soku tinavete variva magasadi si taveti Zisu vasina, sina koa gua sapu lopu va hinokaria rini si Asa.

14

Sa Minate te Zone Papitaiso (Maka 6:14-29; Luke 9:7-9)

¹ Meke pa totosona asa si avoso ni Herodi^d Anitipasi, sa bañara pa Qaleli, sari inavosona e Zisu. ² Ke tozi ni sa sari nana tie nomanomadi pa qinavuna, “Namuna e Zone Papitaiso tugo mo si hie, na toa pule mo pa minate, gua asa ke koa ia na niniranira si Asa pude taveti sari tinavete variva magasadi,” gua si asa.

³ Ura ele garunu tie tu se Herodi pude la tuqe vagia se Zone Papitaiso, pusi ia meke la veko pa vetu varipusi. Evanía sa si guahe pa ginuguana e Herodiasí, sa barikaleqe tanisa tasina, sapu se Pilipi,* ⁴ sina hoke tozi la nia Zone koe Herodi, sapu lopu tonoto pa tinarae te Tamasa, si pude haba vagia sa se Herodiasí, sa barikaleqe tanisa tasina!* ⁵ Ke pa ginugua asa si hiva va matea Herodi se Zone, ba sina matagutu ni sa sari na tie Ziu, sina va hinokaria rina tie sapu na keke poropita tugo te Tamasa se Zone.

⁶ Meke toroso kamo sa rane podo te Herodi, si la pekapeka pa kenuna sa vinarigara sa tuna vineki e Herodiasí, meke qetu hola nia e Herodi sa nana pinekapeka. ⁷ Meke zama tokotokoro se Herodi, “Be na sa si tepa ia goi ba kote ponigo mo rau,” gua si asa koa sa vineki.

⁸ Ke pa hiniva tanisa tinana si la sa vineki koe Herodi meke tepa, “Hiva nia rau sa batuna e Zone Papitaiso pude voi mae nia goi pa keke besini* tani, kamahire tugo!” gua si asa. ⁹ Sipu avosia Herodi sapu gua asa, si talotana hola si asa, ba sina ele zama tokotokoro si asa pa kenudi rina nana

* 13:57 Zn 4:44 * 14:3 Lk 3:19-20 * 14:4 Liv 18:16, 20:21 * 14:8 Pude sosodea sapu ele mate hinokara si asa.

tie ta ruvatadi, ke va garunu zinama si asa pude ponía gua sapu hiva nía sa vineki. ¹⁰ Ke ta kupa sa batuna e Zone Papitaiso pa vetu varipusi. ¹¹ Paleke mae nía rini pa keke besini sa batuna, meke vala nía ri koasa vineki, meke paleke la nía sa vineki si asa koasa tinana. ¹² Meke la paleke vagia ri na disaepeli te Zone sa tinina meke la pomunu nía rini, beto meke tiqe la tozi nía rini se Zisu.

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie
(Maka 6:30-34; Luke 9:10-17; Zone 6:1-14)

¹³ Totoso avoso nía Zisu sapu ele tava mate se Zone Papitaiso, si taluarae vasina si Asa pa keke koaka, meke la si arini pa keke vasina ivuluna. Avoso nía rina tie sapu gua asa, si taluarae koari na dia vasivasileana si arini meke ene luli la koa Sa. ¹⁴ Totoso hogoto kamo pa masa se Zisu meke dogoria Sa sa vinarigara lavata, si tataru hola ni Sa si arini, ke salaṅi Sa saripu mohodi.

¹⁵ Meke sipu kamo sa veluvelu si mae koa Sa sari Nana disaepeli meke zama, “Ele podalae huporo sa popoa, meke na vasina ivuluna si hie. Mu garunu pule laní pa vasivasileana sari na tie hire pude madi la holu gedi ginani,” gua si arini.

¹⁶ Meke olaṅa se Zisu, “Lopu kilu taloa si arini. Mi poni mo gamu!” gua si Asa.

¹⁷ Meke zama sari kasa disaepeli, “Ura ka lima bereti mo, meke karua igana mo si koa hire,” gua si arini.

¹⁸ “Paleke mae ni koa Rau tani,” gua se Zisu. ¹⁹ Meke tozi ni Sa sari na tie pude habotu pa duduli. Beto hoi si vagi Sa sari ka lima bereti meke sari karua igana, meke doṅo sage la pa Maṅauru si Asa, meke mana ni Sa. Meke tiqe videvidei Sa meke vala ni Sa koari na disaepeli meke va hia i rini koari na tie. ²⁰ Henahena sari doduru, meke deṅa valeana beto. Meke ka manege rua pili, si pudiki va siṅi ni umumu ginani koa holadi rina disaepeli. ²¹ Sa ninaedi ri pu henahena si ari ka lima tina koreo na palabatu, ba lopu ta nae sari na koburu na barikaleqe.

Ene Mae pa Kolo se Zisu
(Maka 6:45-52; Zone 6:15-21)

²² Meke beto asa, si tozi ni Zisu sari Nana disaepeli pude koi ia sa koaka meke karovo kekenu la pa kali karovona sa kopi Qaleli, meke Asa si koa hola pude garunu taloa ni sari na tie. ²³ Sipu beto garunu puleni Sa sari na tie, si sage la telena pa keke toqere si Asa pude varavara, meke sipu kamo sa veluvelu, si koa eke telena vasina si Asa. ²⁴ Pa totoso asa si ele seu latu sari kasa disaepeli koasa dia koaka, korapa

hena lamae nia na bogusu sa koaka, sina ninira sa givusu kemua.

²⁵ Pa kali vaqavaqasa si ene mae pa kolo se Zisu koa ri Nana disaepeli. ²⁶ Sipu dogoria rini enena mae pa kolo si Asa, si matagutu sisigiti si arini. “Na tomate si maehe!” gua si arini meke gagaemana.

²⁷ Ba hinoqa zama la koa rini se Zisu, “Mi koa varane! Arau mo, mi lopu matagutu,” gua si Asa.

²⁸ Meke zama la koa Sa se Pita, “Banara, be hinokara Agoi si isa, mamu tiokau maqu ene atu pa kolo,” gua si asa.

²⁹ “Leana, ene mae,” gua se Zisu. Meke neti vura pa koaka se Pita meke podalae ene la koe Zisu pa kolo. ³⁰ Ba sipu dogoria Pita sa ninirana gua sa givusu, si matagutu si asa meke podalae lodu. “Banara harupau,” gua si asa.

³¹ Hinoqa qaqama la se Zisu meke tuqe vagia Sa meke zama ia Sa, “Vegua ke nunala si goi? Hiteke hola sa mua rinanerane?” gua si Asa.

³² Meke totošo surana sari kara pa koaka, si bule nana sa givusu. ³³ Meke vahesia rina disaepeli pa koaka se Zisu. Zama si arini, “Hinokara sapu Agoi tugo sa Tuna Tamasa,” gua si arini.

Salani Zisu sari na Tie Mohodi pa Qenesareti

³⁴ Karovia rini sa kopi Qaleli meke la hogoto pa popoa Qenesareti. ³⁵ Doño gilania rina tie vasina se Zisu, ke va enea rini sa inavoso, meke turana mae ni rini koa Sa sari na dia tie mohodi pa doduruna sa popoa sana. ³⁶ Tepa koe Zisu si arini pude va malumi Sa sari na tie mohodi pude tiqua sa Nana hukihukiri poko. Meke sari doduru pu tiqua ia sa hukihukirina sa Nana poko, si ta salana beto.

15

Vina Tumatumae Koadi tadi na Tie Ziu (Maka 7:1-13)

¹ Meke taluaraedi mae pa Zerusalem sari kaiqa Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke nanasia rini se Zisu, ² “Na vegua sari kasa disaepeli tamugoi, lopu nuzapa paki lima meke henahena si arini? Gua ke sekea rini sa hahanana nuzapa lima, sapu ele tava tumatumae nia gita koari na tiatamada pukerane,” gua si arini.

³ Meke olaña la se Zisu, “Gamu ba na vegua ke sekea sa Tinarae te Tamasa meke luli gamu sari na mia vina tumatumae soti telemia? ⁴ Ura zama sa Tamasa, ‘Mu va lavatia sa tinamu meke tamamu’ meke ‘Asa sapu zama

nōnovali sari na tiatamana si kaqu tava mate,' gua.* ⁵ Ba sapu variva tumatumae nia gamu si gua tu he: Be keke tie tagoa si keketona pude boka toka ni sari na tiatamana, ba tozi ni sa sari kara, 'Sa tinitona hie si ele ponía rau koe Tamasa, ⁶ ke lopu boka tavetavete nia rau pude tokani gamu,' gua si asa. Pa sirana hie si sekea gamu sa tinarae te Tamasa, meke luli gamu sari na mia vina tumatumae soti telemia. ⁷ Na tie sekesekei mia si gamu! Gotogoto puta sa zinama te Tamasa koe Aisea pa ginua mia gamu, sapu guahe:

⁸ 'Sari tie hire si va lavata Au rini pa beru dia,

ba seu koa Rau sari bulodi.*

⁹ Gua hoboro mo sa dia vinahesi mae koa Rau.

Ura va tumatumae guni na tinarae Taqarau rini sari na vina turu tadi tie!' gua."

Tinitona pu Va Bonia sa Tie

(Maka 7:14-23)

¹⁰ Meke tioko varigara mae ni Zisu sari na tinoni, meke zamai Sa, "Mi avoso mae mamu tumae nia si hie! ¹¹ Lopu sapu hena ia sa tie pa nuzuna si va bonia si asa, ba sari na zinama tu saripu zama vura ni sa pa nuzuna, arini tu si va bonia si asa," gua se Zisu.

¹² Meke mae zama koa Sa sari kasa Nana disaepeli, "Gilania tugo Goi sapu lopu hite qetu ni rina Parese gua saripu zama ni Goi?" gua si arini.

¹³ Meke olaña la se Zisu, "Doduru linetelete sapu lopu letei sa Tamaqu pa Manauru si kaqu ta rabutu palae beto. ¹⁴ Mi lopu talotana ni si arini! Na tie tuturana behudi si arini pu turani sari na tie behu. Pana karua tie behu variturani, si kote la hoqa varigara mo pa keke pou si arini," gua si Asa.*

¹⁵ Meke zama se Pita, "Va bakalia koa gami sa vina tumatumae hie?"

¹⁶ Meke olaña la se Zisu koa ri kasa disaepeli, "Vea, na korapa pupuhu gua tugo ari doduru tie sara si gamu?

¹⁷ Lopu gilania tu gamu sapu gua pu hena ia sa tie pa nuzuna si gore la mo pa tiana meke vura taloa mo pa tinina?

¹⁸ Ba saripu vuradi pa nuzu tie, si mae gua pa bulona, arini tu si va bonia sa tinoa tanisa tie.* ¹⁹ Ura pa bulo

tu vura maedi sari na binalabala kaleadi pu hoke evania sa vina mate tie, binarabarata, vinari riqihi, meke kaiqa hahanana kaleadi pule; guana hinikohiko, kinohakoha, meke na zinama va kaleana la koari na tie. ²⁰ Arini tu sari na tinitona saripu va bonia sa tie. Ba pude lopu nuzapa

* 15:4 Ekd 20:12, 21:17; Diut 5:16; Liv 20:9 * 15:8 Ais 29:13 * 15:14 Lk

6:39 * 15:18 Mt 12:34

lima meke henahena, si lopu boka va bonia sa tie,” gua se Zisu.

Sa Rinanerane Tanisa Barikaleqe Zenitailo
(Maka 7:24-30)

²¹ Meke taluarae vasina se Zisu meke topue la koasa popoa sapu tata koari na vasivasileana pa Taea meke Saedoni.

²² Meke mae koa Sa si keke barikaleqe Zenitailo sapu koana pa popoa asa, meke tepa na kabo la koe Zisu si asa, “Ke, Tuna Devita, sa tuqu vineki si ta hilae tomate kaleana, ke moho sisigiti si asa; mae toka nau!” gua si asa.

²³ Ba lopu hite zama la ia Zisu si asa. Meke mae garunia ri kasa disaepeli se Zisu, “Hitu taloa nia gana, sina ene luli gita sa meke vevehe variva nuli,” gua si arini.

²⁴ Meke zama la koa rini se Zisu, “Arau si ta garunu pude la koari na sipi muliunudi pa Izireli,” gua si Asa.

²⁵ Ba ene latu sa barikaleqe, meke todoño pa nenena Zisu, “Toka nau Bañara!” gua si Asa.

²⁶ Olaña se Zisu, “Lopu leana pude vagia sa ginani tadi na koburu meke oki lania koari na siki*,” gua si Asa.

²⁷ “Hinokaramu Bañara, ba sari na siki si hoke aqa gani umumu ginani hoqadi mo pa tevolo tadi pu pausudi,” gua sa barikaleqe.

²⁸ Meke olaña la se Zisu, “Noma hola sa mua rinanerane, ke mani ta evaña tugo gua sapu hiva nia goi,” gua si Asa. Meke pa totona tugo asa si ta salaña sa tuna vineki sa barikaleqe.

Soku Tie si Ta Salaña koe Zisu

²⁹ Taluarae vasina se Zisu meke enene si Asa pa raratana masa pa kopi Qaleli. La haele sage pa keke toqere si Asa, meke habotu vasina. ³⁰ Meke noma hola sari na puku tinoni saripu mae koa Sa. Turaña mae ni rini koa Sa saripu ike, na behu, na koele, na poka, meke sokudi pule. Mae veko i rini pa nenena Zisu, meke salaña betoi Sa si arini. ³¹ Magasa hola sari tie totona sapu zama saripu poka, ta salaña pule saripu koele, ene pule saripu ike, meke dodogorae pule saripu behu, meke vahesia rini sa Tamasa tadi na tie Izireli.

Poni Zisu sari ka Made Tina Tie
(Maka 8:1-10)

³² Meke tioki Zisu sari Nana disaepeli meke tozi ni Sa, “Tataru nia Rau sa vinarigara lavata hie, sina luli Au rini pa ka ñeta rane, meke kamahire si beto ni na ginani. Lopu hiva nia Rau pude oviadi meke va pulei, sina kote ovia na mabubulu pa siraña si arini,” gua si Asa.

* 15:26 Sa pozapoza sapu hoke pozani sari na tie Ziu koari na tie Zenitailo.

³³ Meke nanasa sari kasa disaepeli, "Pavei kote boka vagi nia gita sa ginani pa vasina ivuluna hie sapu padana pude ponia sa puku vinarigara lavata gua hie?" gua si arini.

³⁴ "Ka visa bereti si koa koa gamu?" gua se Zisu. "Ka zuapa, meke ka visavisa igana hitehite mo," gua si arini.

³⁵ Meke tozi ni Zisu sari na tinoni, pude habotu gore pa pepeso. ³⁶ Meke vagi i Sa sari ka zuapa bereti meke sari ka visavisa igana; zama leana ni Sa koe Tamasa, meke videvide i Sa, meke poni Sa koa ri Nana disaepeli, meke arini va hia lani koari na tie. ³⁷ Henahena beto sari doduru, meke dena valeana. Meke ka zuapa pili nomadi si va siñi ni umumu ginani koa holadi ari na disaepeli. ³⁸ Sa ninaedi rina tie pu habotu henahena si ari ka made tina koreo na palabatu, lopu ta nae sari na koburu na barikaleqe. ³⁹ Beto garunu taloa ni Zisu sari na tinoni, si suraņa pa koaka si Asa, meke toka la pa kali popoa pa Maqadani^d.

16

Hiva Dogoro Vinagilagila sari na Tie (Maka 8:11-13; Luke 12:54-56)

¹ Meke mae koe Zisu sari kaiqa rina Parese na Sadusi. Hiva podekia rini si Asa, ke garunia rini pude tavetia keke tinavete variva magasana pude va sosodea sapu maena koe Tamasa si Asa, gua.*

² Ba olaņa la i Zisu, "Pude veluvelu sa popoa, si hoke zama si gamu. 'Kote bule sa popoa, sina maqarea sa maņauru,' gua si gamu. ³ Meke pana munumunu si hoke zama, 'Kote ruku sa popoa, sina opoadumu sa maņauru,' gua si gamu. Pa dinonona la sa maņauru si boka tumae nia gamu sapu kote bule sa popoa ba vea, ba lopu boka doņo gilani tu gamu sari na vina gilagila koasa totošo hie? ⁴ Na sinage kaleana na va gugue koe Tamasa si hata vina gilagila. Ba loke vina gilagila si kaqu ta poni nia gamu, ba sa vina gilagila te Zona mo," gua si Asa. Meke luara veko pani Sa si arini meke taloa hokara Nana.*

Sa Vina Tumatumae tadi na Parese na Sadusi (Maka 8:14-21)

⁵ Meke sipu karovo la pa kali karovona sa kopi sarini, si muliņi nia ari disaepeli pude paleke bereti. ⁶ Zama la i Zisu si arini, "Mi balau nia gamu sa isiti tadi na Parese na Sadusi," gua;* ⁷ ke vari zamai teledia si arini, "Gina sapu lopu paleke bereti beka gita si gunia Sa hie?"

* 16:1 Mt 12:38; Lk 11:16 * 16:4 Mt 12:39; Lk 11:29 * 16:6 Lk 12:1

⁸ Ele gilania Zisu gua sapu vari zama nia rini, ke nanasa la i Sa si arini, “Na vegua ke zama nia gamu sapu lopu paleke bereti si gamu? Hiteke hola sa mia rinañerane. ⁹ Korapa pupuhu tugo si gamu! Lopu balabala ia tu gamu sipu videvidei Rau sari ka lima bereti si ari ka lima tina tie si ta poni? Ka visa pili si va siñi ni umumu ginani gamu?*” ¹⁰ Meke vegua sari ka zuapa bereti sapu ta poni la koari ka made tina tie? Ka visa pili si va siñi ni umumu ginani gamu?*” ¹¹ Vegua ke lopu boka tumae nia tu gamu sapu lopu na bereti si korapa gunia Rau he? Mi kopu puleni gamu koari na isiti^d tadi na Parese na Sadusi!” gua si Asa. ¹² Ke tiqe gilania ri kasa disaepeli sapu lopu na isiti sapu tavete nia bereti sapu gunia Sa, ba sa vina tumatumae tu tadi na Parese na Sadusi.

*Helahelae nia Pita sapu e Zisu sa Karisito
(Maka 8:27-30; Luke 9:18-21)*

¹³ Totoso kamo la se Zisu koasa pinaqaha popoa sapu tata pa Sizaria Pilipae si nanasi Sa sari Nana disaepeli, “Esei gunia rina tie sa Tuna na Tie,” gua si Asa.

¹⁴ “Kaiqa si e Zone Papitaiso gua, kaiqa si e Ilaiza gua, kaiqa si e Zeremaea, babe keke rina poropita gua,” gua si arini.*

¹⁵ “Gamu si vegua? Esei balabala Nau gamu si Arau?” nanasa gua si Asa.

¹⁶ Meke olaña la se Saimone Pita, “Agoi tugo sa Karisito^d, sa Tuna sa Tamasa toana,” gua si asa.*

¹⁷ Olaña se Zisu, “Ta manae tugo si agoi Saimone na tuna e Zone, sina lopu keke tie tozi nigo si hie, ba ta poni toñoto mae nia goi koasa Tamaqu pa Mañauru si asa. ¹⁸ Ke Maqu tozi nigo Rau sapu e Pita si agoi, sapu na patu sa ginuana. Meke koasa Patu Sinokirae hie si kaqu kuria Rau sa Qua ekelesia, meke sa ñinirañira tanisa minate si lopu kaqu boka va kilasia sa sa Qua ekelesia hie. ¹⁹ Kaqu ponigo Rau sari na viduluna sa Binañara Mañauru, meke gua sapu heki nia goi pa pepeso si kaqu ta hekie tugo koe Tamasa, meke gua sapu va malumia goi pa pepeso, si kaqu tava malumu tugo koe Tamasa.”* ²⁰ Meke naqui Zisu sari Nana disaepeli pude lopu tozia pa tie sapu Asa tugo sa Karisito.

*Tozia Zisu sa Nana Tinasigiti na Minate
(Maka 8:31 kamo hinia 9:1; Luke 9:22-27)*

²¹ Podalae pa totoso asa si podalae totozi va bakala valeania Zisu koa ri Nana disaepeli sa Nana tinasigiti, meke

* **16:9** Mt 14:17-21 * **16:10** Mt 15:34-38 * **16:14** Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lk 9:7-8 * **16:16** Zn 6:68-69 * **16:19** Mt 18:18; Zn 20:23

zama si Asa, “Kaqu la si Arau pa Zerusalem, meke kaqu koa tava sigiti koari na koimata tadi na tie Ziu, na nati hiama, meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese. Kaqu tava mate si Rau, ba pa rane vina neta si kaqu tava toa pule pa minate si Arau.”

²² Meke vagi vata kale ia Pita se Zisu meke podalae norea sa, “Lopu kaqu, Baṅara! Lopu kaqu evaṅa si hie koa Goi!” gua si asa.

²³ Taliri se Zisu meke zama la koe Pita, “Taloa koa Rau Setani! Korapa hiva hukahukata si goi pa kenuqu. Sina sari na binalabala arini si lopu maedi koe Tamasa, ba tana tie mo,” gua se Zisu.

²⁴ Meke zama se Zisu koari Nana disaepeli, “Asa sapu hiva luli Au, si mani lopu ruriti sari doduru nana ginugua soti telena, ba mani ovulu palekia sa nana korosi*, meke luli Au.* ²⁵ Ura asa pu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa. Ba asa pu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu Rau, si kaqu vagia sa sa tinoa hola.* ²⁶ Na lineana sa si kote va gavoria sa tie be hiva tago ia sa sa doduruna sa kasia popoa, ba siana nia sa sa tinoa hola? Namu loketoṅa hokara! Loketoṅa si kote boka holu nia sa pude vagi pule nia sa nana tinoa. ²⁷ Ura sa Tuna na Tie, si kote mae koasa tinolava nedalana tanisa Tamana meke somanae koari Nana mateana hopedi. Meke kaqu hopeke poni pinia Sa sari na hopeke tie gua sapu garo pa dia tinavete.* ²⁸ Maqu tozi va hinokarani gamu sapu kaiqa gamu hire si lopu kaqu mate, osolae dogoria tu gamu sa Tuna na Tie, maena pa Nana binanara.”

17

Ta ilirae Nedala sa Isumatana e Zisu pa Toqere

(Maka 9:2-13; Luke 9:28-36)

¹ Meke sipu hola ka onomo rane, si turanāia Zisu se Pita meke sari karu tamatasi, ari Zemisi e Zone, meke sage la pa keke toqere ululuna meke koa teledia vasina si arini.*

² Sipu doṅo la sari ka neta disaepeli koe Zisu si ta ilirae nedala sa isumatana guana rimata, meke sari Nana poko si keoro sisigiti. ³ Meke dogori ri ka neta disaepeli sari Mosese e Ilaiza korapa vivinei koe Zisu.

⁴ Ke zama la koe Zisu se Pita, “Baṅara, leana hola sapu koa tani si gami doduru hire. Be leana gua Goi, si maqu

* **16:24** Sa ginuana “palekia nana korosi” si mani va namanama pude koa ta sisigiti pa linulina e Karisito, kekenoṅo guana minate pa korosi. * **16:24** Mt

10:38; Lk 14:27 * **16:25** Mt 10:39; Lk 17:33; Zn 12:25 * **16:27** Mt 25:31;

Sam 62:12; Rom 2:6 * **17:1** 2 Pit 1:17-18

taveti ka neta ipi tani keke Tamugoi, keke te Mosese, meke keke te Ilaiza," gua si asa.

⁵ Meke sipu korapa zama si asa, si mae opo adumi keke lei keoro nedalana si arini. Meke avosia rini si keke mamalaini mae gua koasa lei sapu zama guahe: "Hie tugo sa Tuqu koleo sapu qetu hola nia Rau, mi avosia si Asa!" gua.*

⁶ Sipu avosia ri ka neta disaepeli sa mamalaini, si matagutu sisigiti dia, ke hoqa oporapaha pa pepeso si arini. ⁷ Mae tiqei Zisu si arini meke zamai Sa, "Mi lopu matagutu, mi turu!" gua si Asa. ⁸ Ke dono sage si arini, ba loke tie si dogoria rini ba telena mo e Zisu.

⁹ Meke sipu taluarae gore pule mae rini pa toqere, si naqui Zisu sari ka neta disaepeli meke zama, "Lopu tozia gamu pa keke tie sa dinogodogorae sapu dogoria gamu, osolae pana va toa pulea tu Tamasa pa minate sa Tuna na Tie," gua si Asa.

¹⁰ Meke nanasa la ia rina disaepeli se Zisu, "Na vegua ke zama sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sapu e Ilaiza tu si kaqu pule va kenue mae meke tiqe mae sa Karisito?" gua si arini.*

¹¹ Meke olaña la koa rini se Zisu, "Hinokara e Ilaiza tugo si kote mae kekenu pude va nama va toñoto vekoi sa sari doduru ginugua. ¹² Ba tozi hinokarani gamu Rau sapu ele pule mae tu se Ilaiza, ba lopu dono gilania rina tie, ke nonoivalia rini si asa pa siraña gua mo sapu hiva nia rini. Meke kaqu nonoivala gunia tugo rini asa sa Tuna na Tie," gua se Zisu.*

¹³ Meke tiqe bakala koari na disaepeli sapu e Zone Papitaiso mo si gunia Zisu.

*Salaña Zisu si Keke Koreo sapu Koaia Tomate Kaleana
(Maka 9:14-29; Luke 9:37-43)*

¹⁴ Meke sipu kamo pule la si arini koasa puku vinarigara lavata, si mae hoqa todoño koa Sa si keke tie meke zama, ¹⁵ "Bañara, tataru nia mamu toka nia sa tuqu koreo. Na hoke kamo kirekireqe, meke hoke hoqa nia pa nika, babe pa kolo si asa. ¹⁶ Ele turaña mae nia rau koa ri mua disaepeli, ba lopu boka salaña rini," gua si asa.

¹⁷ Meke olaña se Zisu, "Kei, gamu na sinage va gugue na kaleamia, vea seunae gua kaqu koa turaña gamu, na tupitini gamu Rau. Turaña mae nia koa Rau tani sa koreo!" gua si Asa. ¹⁸ Hipuru pania Zisu sa tomate kaleana, ke vura taloa si asa koasa koreo, meke pa totošo tugo asa si ta salaña si asa.

* 17:5 Zen 22:2; Diut 18:15; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17, 12:18; Mk 1:11; Lk 3:22

* 17:10 Mal 4:5 * 17:12 Mt 11:14

19 Meke mae teledia koe Zisu sari kasa Nana disaepeli, meke nanasia rini si Asa, “Na vegua ke lopu boka hipuru pania tu gami sa tomate kaleana sana?” gua si arini.

20 Meke olaña la koa rini se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu: na hiteke hola sa mia rinañerane; zama hinokara atu koa gamu si Rau, sapu be hitekena hite gua mo na keke kiko masitadi sa mia rinañerane, ba boka zama ia mo gamu sa toqere hie, ‘Mu rizu la panahoi,’ gua, meke kote rizu nana mo. Loketoña sapu kote tasuna koa goi pude evañia.* 21 [Ba sa tomate kaleana gua hie, si lopu boka ta hipuru palae hoboro, ba pa vinaravara meke pa minadi pa ginani mo kote boka ta evaña,” gua si Asa.]*

*Tozi Pulea Zisu Guguana sa Nana Minate
(Maka 9:30-32; Luke 9:43-45)*

22 Totoso kamo varigara pa Qaleli sari kasa disaepeli, si zama se Zisu koarini, “Sa Tuna na Tie si kote ta vala pa limadi rina tie. 23 Kote tava mate si Asa, ba pa rane vina ñeta, si kote va turu pulea Tamasa pa minate si Asa,” guni Sa, ke talotaña hola sari na disaepeli.

Tinabara Takisi tana Zelepade

24 Meke sipu kamo mae pa Kepaniami se Zisu meke sari Nana disaepeli, si mae nanasa koe Pita sa tie hata takisi tanisa Zelepade, “Vegua hoke tabaria sa titisa tamugamu sa takisi tanisa Zelepade?” gua si asa.*

25 “Uve, hoke tabaria Sa,” gua se Pita, meke sipu nuquru la pa vetu se Pita si hinoqa zama la koasa se Zisu, “Saimone, sa sa mua binalabala? Esei hoke tabara la ñia sa takisi koari na banara pa kasia popoa hie? Ari na tudia soti, ba ari na votiki tie tu?”

26 Meke olaña se Pita, “Ari na votiki tie mo.” “Ke sari tudia si lopu tabaria sa takisi. 27 Ba pude lopu va kaleania gita sa binalabala tadi na tie, ke mamu la tutusa pa kolo. Mamu vagia sa igana kekenu riqihia goi, mamu va ñanaria ñuzuna meke kote dogoria goi si keke poata siliva sapu padana sa tinabara takisi pa Zelepade tamugoi meke Taqarau,” gua si Asa.

18

*Asa sapu Noma Hola pa Binañara Mañauru
(Maka 9:33-37; Luke 9:46-48)*

* 17:20 Mt 21:21; Mk 11:23; 1 Kor 13:2 * 17:21 Sa vesi hie si koa pa kaiqa kinubekubere hope pukerane ba lopu doduru. * 17:24 Ekd 30:13, 38:26

¹ Pa totosona asa si mae koa Sa sari Nana disaepeli meke nanasa guahe si arini, "Esei si arilaena hola pa Binaṅara Maṅauru?"*

² Ke tioko vagia Zisu si keke koburu hite meke va turua Sa pa kenudi rini. ³ Meke zama la koa rini si Asa, "Maqu tozi va hinokarani gamu; be lopu hobe si gamu meke ta evaṅae guana koburu hite, si lopu kaqu nuquru si gamu koasa Binaṅara Maṅauru.* ⁴ Asa sapu va pepekae pule nia gua sa koburu hite hie si arilaena pa Binaṅara Maṅauru. ⁵ Meke asa sapu va kamo valeania pa korapa pozaqu Rau si keke koburu hite gua hie, si va kamo Au tugo sa si Arau.

Toketoke Va Hoqa Tie pa Sinea
(Maka 9:42-48; Luke 17:1-2)

⁶ Ba asa sapu vata luarae ia si keke koburu hite pa nana rinaṅerane koa Rau, si leana hola pude pusi nia keke patu lavata ruana, meke la va lodu pania gana pa lamana peava. ⁷ Kaleana hola tugo koari na tie pa kasia popoa, sapu koa dia sari na tiṅitona pu boka hukati si arini pa dia rinaṅerane koa Rau! Meke sari na tiṅitona arini si kaqu kamo mae tugo; ba mani talotana gana si asa pu va kamo mae i sari na tiṅitona arini. ⁸ Be keke kali limamu babe keke kali nenemu, si vata luarae igo koa Rau, si mamu gomu pania, leana hola si pude nuquru si goi pa tinoa hola, koasa tinoa gomugomumu, hola nia si pude tagoi goi sari na limamu na nenemu meke la pa heli.* ⁹ Be sa matamu si vata luarae igo koa Rau, si mamu lobiti pania gana. Leana hola si pude keke matamu mo si koa meke nuquru pa tinoa hola; hola nia si pude karua matamu si koa beto dia meke ta gona la pa nika pa heli.*

Sa Parabolona sa Sipi Muliṅu
(Luke 15:3-7)

¹⁰ Kopu nia pude mi lopu doṅo va gore ia si keke koari na koburu hite hire. Maqu tozini gamu, sapu sari na dia mateana rini si doduru toroso koa pa kenuna sa Tamaqu pa Maṅauru. ¹¹ [Ura mae sa Tuna na Tie pude harupi saripu muliṅu.]

¹² Sa balabala nia goi? Be keke tie si tagoi keke gogoto nana sipi meke keke rina nana sipi si muliṅu, na sa si kote tavetia sa? Kote veko paki sa sari ka sia ṅavulu sia pude gani duduli pa toqere, meke la hata ia sa si asa sapu muliṅu. ¹³ Maqu tozi va hinokarani gamu, pana dogoria sa, sa nana qinetuqetuna sa sipi hie si hola nia sa nana

* 18:1 Lk 22:24 * 18:3 Mk 10:15; Lk 18:17 * 18:8 Mt 5:30 * 18:9 Mt 5:29

qinetuqetudi ri ka sia navulu sia saripu lopu muliunu.
 14 Gua tugo asa, sapu sa Tamada pa Mañauru si lopu hiva
 hokara nia si pude muliunu* si keke rina koburu hite hire.

Keke Tasida pa Vinahesi sapu Hoqa pa Sinea

15 Ke be keke tasida pa vinahesi si tavete va sea atu koa
 goi, si mamu la tozi nia vasina sea nia sa. Mamu tavetia
 si hie telemia eke mo gamu kara; meke be avosigo sa si
 ele toka nia goi si asa pude pule mae.* 16 Ba be lopu hiva
 va avosigo sa, si mu la tioki pule keke be karua tie pude
 'va sosode toka nigo koari na nana sinea sa tasida hie,' gua
 sapu ta zamae pa Kinubekubere Hope.* 17 Ba be lopu hiva
 va avosi tugo sa sarini pu tioki goi, si mamu tiqe paleke la
 nia koa sa ekelesia sa doduru ginuguana sa tasida hie. Meke
 be lopu hiva va avosia tugo sa sa ekelesia, si veko pania mo,
 mamu balabala gunia mo na keke tie huporo, babe keke tie
 kaleana si asa.

Sa Hineki meke na Vina Malumu

18 Maqu tozi hinokarani gamu, sapu gua pu heki ni gamu
 pa pepeso si kaqu ta hekie tugo pa Mañauru, meke gua sapu
 va malumi gamu pa pepeso si kaqu tava malumu tugo pa
 Mañauru.*

19 Meke hie pule si tozini gamu Rau. Be karua gamu si
 variva ego nia si keketona pude varavara nia, si kaqu vatu
 nia sa Tamaqu pa Mañauru koa gamu, 20 ura be karua babe
 ka neta tie si varigara pa pozaqu Rau si somana tugo si Arau
 koa rini," gua si Asa.

Sa Nabulu pu Lopu Variva Taleosae

21 Meke mae nanasia Pita se Zisu, "Bañara, be keke tasiq
 pa vinahesi si tale va sea mae mo koa rau, si ka visa toto
 kaqu taleoso nia rau si asa? Ka zuapa toto?" gua si asa.*

22 Meke olaña la koa sa se Zisu, "Lokari, lopu ka zuapa
 toto, ba hola nia zuapa navulu toto ka zuapa," gua si
 Asa.* 23 "Sina sa Binañara Mañauru si guahe," gua si Asa.
 "Koa nana si keke bañara sapu hiva nae va tonoti sari na
 lipulipu tadi na nana tie tavetavete. 24 Meke sipu lopu ele
 seunae podalae varigara ni sa sari na lipulipu, si turana
 nuquru mae nia mo rini si keke arini pu ari nana lipulipu.
 Soku tina dola sari nana lipulipu sa koasa nana bañara.
 25 Lopu boka lipui sa sari nana lipulipu. Ke zama sa bañara
 pude holuholu gunia na pinausu si asa, nana barikaleqe

* **18:14** Muliunu si pude tava kilasa pa heli. * **18:15** Lk 17:3 * **18:16** Diut
 19:15 * **18:18** Mt 16:19; Zn 20:23 * **18:21** Lk 17:3-4 * **18:22** Zen 4:24

meke sari nana koburu meke sari doduru nana likakalae, pude lipui sari na nana lipulipu.

²⁶ Meke hoqa kokotunu sa tie tavetavete hie pa kenuna sa nana banara meke tepa guahe: 'Banara, tataru nau mamu aqa va nono nau, maqu lipu betoi sari doduru qua lipulipu, koa goi,' gua si asa. ²⁷ Meke tataru nia sa nana banara si asa, ke taleoso nia mo sa koa ri doduru nana lipulipu meke vata rupahia sa.

²⁸ Meke sipu taluarae vura la sa tie tavetavete hie, si la qora puta nia mo sa pa sirana si keke tie tavetavete turanana, sapu ka visavisa dola mo sari nana lipulipu koasa. La tuqe vagia mo sa sa tie, meke kunele vekoa sa ruana, meke zama ia sa, 'Turei lipui mua lipulipu koa rau!' gua si asa.

²⁹ Meke hoqa todoño sa tie meke zama, 'Tataru nau mamu aqa va nono nau, maqu ponigo sari qua lipulipu,' gua si asa. ³⁰ Ba korona taleoso nia sa, ba vala sa pa vetu varipusi osolae kaqu lipu betoi tu sa sari nana lipulipu, gua. ³¹ Meke sipu dogoria kaiqa tie tavetavete turanana gua sapu ta evana, si talotana hola si arini, ke la tozia rini koasa banara gua sapu evania sa.

³² Ke tioko vagia sa banara sa tie tavetavete sana, meke zama ia sa. 'Na tie tavetavete kaleamu hola si goi! Ele taleoso nigo rau si agoi koa ri doduru mua lipulipu koa rau, sina tepa si goi. ³³ Ba vegua ke lopu taleoso nia goi sa tie tavetavete turanamu, gua sapu taleoso gunigo rau?' ³⁴ Meke bugoro sisigiti sa banara ke vata pusi pania sa sa tie tavetavete sana, osolae kaqu lipu betoi tu sa sari doduru nana lipulipu."

³⁵ Meke pa vinabetona si zama guahe se Zisu: "Kaqu hopeke gunini gamu tugo sa Tamaqu pa Manauru si gamu, be lopu hopeke taleosoni gamu pa bulomia soti sari na tasimia pa vinahesi."

19

Vina Tumatumae te Zisu koasa Vinariluari pa Vinarihaba (Maka 10:1-12)

¹ Meke sipu va hokoti Zisu sari doduru vina tumatumae hire, si taluarae si Asa pa Qaleli meke la pa pinaqaha popoa Ziudia sapu pa kali karovona sa Ovuku Zodani. ² Meke sari na puku tinoni lavata si luli koa Sa, meke salana betoi Sa saripu mohodi.

³ Meke mae koa Sa si kaiqa rina Parese pude podekia si Asa. Nanasa guahe sarini, "Vegua, tava malumu pa Tinarae

te Mosese si pude luara pania keke tie sa nana barikaleqe pa doduru ginugua mo?"

⁴ Meke olaña la koa rini se Zisu, "Vea, lopu tiro ia tu gamu koasa Kinubekubere Hopena sia, sapu pa pinodalaena si 'Va podaka ni koreo na vineki Tamasa,' gua?"* ⁵ Meke zama si Asa sapu, 'Pa ginugua asa si kaqu luaria sa koreo sa tamana meke sa tinana, meke kaqu koa keke koa sa nana barikaleqe, meke koa keke tinidia sari karua.*' ⁶ Ke lopu karua sari karua, ba kekeke mo. Saripu ele vari soto ni sa Tamasa pa vinarihaba, si mani lopu vari luara ni na tie," gua si Asa.

⁷ Meke nanasa pule la koa Sa sari na Parese, "Pude gua asa si na vegua ke va malumu ia tu e Mosese pa Tinarae sapu sa palabatu si boka ponía pepa vinari luari sa sa nana barikaleqe, meke tiqe hitu taloa nia?" gua si arini.*

⁸ Meke olaña la se Zisu koa rini, "Va malumu gamu Mosese pude luari sari mia barikaleqe sina tasuna hola si gamu, ba pa podalaena si pude lopu vari luari. ⁹ Maqu tozini gamu, be keke palabatu luara pania sa nana barikaleqe, ba lopu barabarata sa nana barikaleqe, meke haba hobeá sa palabatu si keke votiki barikaleqe babe na vineki, si barabarata tugo sa tie sana," gua se Zisu.*

¹⁰ Meke zama la koa Sa sari nana disaepeli, "Be gua asa sa ginugua pa vari korapadi rina palabatu meke barikaleqe, si leana hola pude madi lopu varihaba mo sari na tie," gua si arini.

¹¹ Meke olaña la koa rini se Zisu, "Sa zinama hie si lopu goto la pa doduru tie, ba koa rini mo pu ele poni ni sa Tamasa. ¹² Ura koa dia sari na hopehopeke ginugua gua meke lopu hoke boka varihaba sari na tie. Kaiqa sina koa gua tu pa dia pinodo, kaiqa sina tie mo va tasuna i, kaiqa si lopu hiva varihaba, sina hiva nabulu nia mo rini sa Binañara Mañauru. Asa sapu boka si mani lulia sa zinama hie," gua si Asa.

*Mana ni Zisu Sari na Koburu Hite
(Maka 10:13-16; Luke 18:15-17)*

¹³ Meke turaña la ni ri kaiqa sari dia koburu koe Zisu pude va opo ni limana meke mana ni Sa, gua, ba norei rina disaepeli si arini. ¹⁴ Ba zama se Zisu, "Va malumu mae i koa Rau sari na koburu, lopu hukati si arini, sina sa Binañara Mañauru si tadirini pu gugua hire," gua si Asa. ¹⁵ Beto va oponi limana Sa sari na koburu hite meke mana ni Sa, si taluará taloa vasina si Asa.

* 19:4 Zen 1:27, 5:2 * 19:5 Zen 2:24 * 19:7 Diut 24:1-4; Mt 5:31 * 19:9 Mt 5:32; 1 Kor 7:10-11

*Sa Tie Vaqura sapu Tagotagona
(Maka 10:17-31; Luke 18:18-30)*

¹⁶ Keke totošo si mae koe Zisu si keke tie meke nanasa guahe: "Titisa, na tinavete leana sa si kaqu tavetia rau pude vagia sa tinoa hola?" gua si asa.

¹⁷ Meke olaña la koasa se Zisu, "Na vegua ke nanasa nia goi koa Rau gua sapu leana? E Tamasa mo telena si leana. Ba pude hiva nia goi sa Tinoa Hola, si mu kopu ni sari na Tinarae," gua si Asa.

¹⁸ "Tinarae savadi?" gua sa tie. Meke olaña se Zisu, "Meke mu variva mate, meke mu barabarata, meke mu hiko, meke mu zutu kokoha ia si keke tie;" ¹⁹ Mu va lavatia sa tamamu meke sa tinamu, mamu tataru nia sa turañamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi," gua si Asa.*

²⁰ Meke olaña sa tie, "Ele va tabei tu rau sari doduru tinarae arini. Na sa pule si ta hivae pude tavetia rau," gua si asa.

²¹ Meke olaña la koasa se Zisu, "Be hiva koa va gotogoto si goi, si la mamu holuholu ni sari doduru mua likakalae mamu poni ni sari poata koari na tie habahuala, meke kote ari mua tinagotago pa Mañauru; beto asa, mamu mae luli Au," gua si Asa.

²² Totoso avosia sa tie vaqura sapu gua asa, si talotaña si asa, meke pule taloa nana; sina soku hola nana tinagotago.

²³ Meke zama se Zisu koari Nana disaepeli, "Maqu tozi va hinokarani gamu: tasuna hola koasa tie tagotago pude nuquru pa Binañara Mañauru. ²⁴ Maqu zama pule nia, sapu tasuna hola tugo koasa tie tagotago pude nuquru pa Binañara Mañauru hola nia si pude nuquru si keke kameli pa lopa nila," gua si Asa.

²⁵ Totoso avosia rina disaepeli sapu gua asa si magasa sisigiti si arini meke zama, "Ke esei mo si kote boka ta harupu?" gua si arini.

²⁶ Meke doño toto la i Zisu si arini meke zama, "Pa tie si tasuna si hie, ba koe Tamasa si loketona si tasuna," gua si Asa.

²⁷ Meke zama la koa Sa se Pita, "Gami si luara pani sari doduru mami likakalae pude luli Igo; na sa si kote vagia gami?" gua si asa.

²⁸ Meke zama la koa rini se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu pana habotu pa Nana habohabotuana bañara tolavaena sa Tuna na Tie koasa totošo tanisa Nana Binañara, si kaqu somana habotu si gamu ka manege rua Qua disaepeli koa ri ka manege rua habohabotuana bañara,

* 19:18 Ekd 20:13-16; Diut 5:17-20 * 19:19 Ekd 20:12; Diut 5:16; Liv 19:18

pude koa totoli ni sari ka manege rua butubutu Izireli.*
 29 Meke ari doduru pu ele veko pani dia vetu, na tasidia koreo na vineki, na tiatamadia, babe na tudia, na pepeso na gua pa laequ Rau, si kaqu poni pule ni Tamasa keke gogoto totošo soku hola ni saripu veko pani rini, meke kaqu vagia rini sa tinoa hola. 30 Meke sokudi arini pu kekenu kamahire, si kote mumudi, meke sokudi arini pu mumudi kamahire, si kote kekenu," gua se Zisu.*

20

Sari Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni

1 "Sa Binaṅara Maṅauru si kekeṅoṅo puta gua hie," gua se Zisu. "Keke tie tago inuma vaeni si topue munumunu hokara meke la hata tie pude tavetavete pa nana inuma vaeni, gua. 2 Meke variva ego nia sa koa rini si pude kote tabara ni padana keke poata siliva pa keke rane, meke tiqe garunu lani sa pa tinavete. 3 Sipu vura pule la sa pa vasina tana maketi pa sia koloko, si dogori pule sa sari kaiqa tie korapa tuturu hoboro dia, loketoṅa tavetia. 4 Ke tozi ni sa, 'La mamu tavetavete pa qua inuma vaeni, meke kote poni gamu rau sa tinabara pu garomia,' guni sa si arini. 5 Ke topue la si arini pa tinavete. Meke pa manege rua koloko, meke pa neta koloko ba gua tugo, kaiqa tie pule si vagi lani sa pa tinavete. 6 Meke sipu pule la sa pa vasina tana maketi pa kaiqa lima koloko veluvelu, si dogori pule sa si kaiqa tie korapa tuturu hoboro dia. 'Na vegua ke turu va hola hoboro totošo tani si gamu?' gua si asa. 7 Meke olaṅa sarini, 'Na loke tie poni gami tinavete,' gua si arini. 'Ego, leana, gamu ba mi la tavetavete tugo pa qua inuma vaeni,' guni sa si arini.

8 Meke sipu veluvelu sa popoa si tozi nia sa tie tago inuma sa nana palabatu tinavete. 'Mu la tioki sari na tie tavetavete mamu poni sari dia tinabara, podalae koa rini pu tavetavete mumudi meke kamo koa rini pu tavetavete kekenu,' gua si asa.* 9 Meke hopeke poni ni keke poata siliva* sa saripu podalae tavetavete pa lima koloko veluvelu. 10 Meke sipu mae vagi tinabara saripu podalae tavetavete kekenu, si balabala ia rini sapu kote vagi va noma si arini, gua. Ba totošo vagia rini sa dia tinabara si kekeṅoṅo gua mo tadi pu tavetavete mumudi. 11 Ke totošo vagi rini sari na poata, si podalae qumiqumi nia rini sa tie tago inuma. 12 Zama si arini, 'Sari kaiqa hire pu tavetavete mumudi si keke aoa mo

* 19:28 Mt 25:31; Lk 22:30 * 19:30 Mt 20:16; Lk 13:30 * 20:8 Liv 19:13;

Diut 24:15 * 20:9 Keke poata siliva si padana sa tinabara tana tie tavetavete pa keke rane.

si tavetavete ia rini, ba gami si raza mate doduruna sa rane koasa mañinina sa rimata, ba va kekenoño gami mo goi koa rini!’ gua si arini.

¹³ Meke olaña la koa keke ari kasa sa tie tago inuma, ‘Mu avoso mae qua baere, toñotona sa qua tinavete koa goi. Nake ele va egoa tu goi sa tinabara sapu keke poata siliva pa keke rane tavetavete, gua. ¹⁴ Ke vagia sa mua tinabara mamu taloa. Arau hiva ponía koa sa pu tavetavete mumudi, gua sapu vatua rau koa goi. ¹⁵ Arau mo telequ tagoa sa ñinirañira pude tavetavete nia sa qua poata. Mu lopu kono nia goi sapu tavete valeana la si arau koa rini.’”

¹⁶ Meke zama guahe se Zisu, “Ke gua asa si sokudi ri pu kekenu si kote tava mumudi, meke sokudi ri pu mumudi si kote tava kekenu,” gua si Asa.*

*Vina Neta Totoso pu Tozia Zisu sa Nana Minate
(Maka 10:32-34; Luke 18:31-34)*

¹⁷ Ego, sipu korapa ene la pa Zerusalemá se Zisu, si tioko vagi vata kale i Sa sari ka manege rua Nana disaepeli, meke zama si Asa koa rini: ¹⁸ “Avoso mae gamu, korapa sage la pa Zerusalemá si gita, meke vasina si kote ta vala sa Tuna na Tie pa limadi rina ñati hiama, meke sari na tie va tumatumaé koasa Tinaráe te Mosese, meke kote ta zutu, meke tava mate si Asa. ¹⁹ Beto asa, kote vala ia rini si Asa koari na tie Zenitailo pude va sisire nia, na sekea, meke kote va matea rini pa korosi si Asa. Ba pa rane vina ñeta si kaqu turu pule pa minate si Asa,” gua se Zisu.

*Sa Tinepa Tanisa Tinadia ri Zemisi e Zone
(Maka 10:35-45)*

²⁰ Meke mae koe Zisu sa barikaleqe te Zebeti meke sari karua tuna koreo; mae todoño pa kenuna Sa meke tepa vina lavata koa Sa.

²¹ “Na sa si hiva nia goi?” gua se Zisu koasa barikaleqe; meke olaña si asa, “Bañara, va tatara veko nau Goi kamahire sapu sari karu tuqu koreo hire si kaqu habotu* somanae koa Goi, keke pa kali mataomu meke keke pa kali gedemu pana koa Bañara si Goi.”

²² Meke olaña la se Zisu, “Lopu gilania gamu kara gua sapu tepa ia gamu. Vegua, boka napo turanaú gamu kara sa kapa tinasigiti sapu kaqu napo ia Rau?” gua si Asa. Meke olaña sari karua, “Úve, boka tugo,” gua si arini.

²³ Meke zama la koari karua se Zisu, “Ego, kote somana napo si gamu koasa kapa tinasigiti sapu kote napo ia Rau, ba sa ñinirañira pude vizatia sapu esei si kote habotu pa

* **20:16** Mt 19:30; Mk 10:31; Lk 13:30

* **20:21** Hiva koa somanae koe Zisu

pude bañarani sari na tie.

kali mataoqu, meke pa kali gedegu, si lopu Taqarau. Sari na vasidi gugua arini si tadirini tu pu ele vizata vekoi sa Tamaqu," gua se Zisu.

²⁴ Totoso avosia ri ka manege puta disaepeli sapu gua asa, si bugoro ni rini sari karu tamatasi. ²⁵ Ke tioko varigara ni Zisu sari doduru disaepeli meke zamai Sa, "Gilania mia gamu sapu sari na banara tadi na tie Zenitailo, si lalae ni rini sari na tinoa tadi na dia tie meke nati hiniva ni rina dia koimata si arini.* ²⁶ Ba koa gamu si lopu kaqu gua asa. Be keke koa gamu si hiva pude na koimata, si mani koa na nabulu si asa koa gamu.* ²⁷ Meke be keke koa gamu si hiva koa na tie ululuna, si mani koa na pinausu si asa koa gamu. ²⁸ Kekeono gua sa Tuna na Tie sapu lopu mae pude va banabanarae, ba mae pude koa na nabulu tu, meke ponía sa Nana tinoa pude holu pule ni sari sokudi," gua se Zisu.

Salani Zisu sari Karua Tie Behudi
(Maka 10:46-52; Luke 18:35-43)

²⁹ Meke sipu taluarae pa Zeriko se Zisu meke sari kasa Nana disaepeli, si keke puku tinoni lavata si luli koa rini. ³⁰ Meke totoo avosia ri karua tie bebehudi sapu habotudi pa vale sirana sapu e Zisu si korapa ene hola, si velavela sari kara, "Ke Banara, Tuna^d Devita, mu tataru ni gami!" gua sari kara.

³¹ "Mokomoko gamu kara!" gua sari kobi tie. Ba velavela va ululae latu sari kara, "Ke Banara, Tuna Devita, mu tataruni gami!" gua sari kara.

³² Turu noso se Zisu meke nanasi Sa, "Na sa si hiva nia gamu kara pude tavete poni gamu Rau?" gua si Asa.

³³ Meke zama la sari kara, "Banara, hiva dogogorae si gami!" gua si arini.

³⁴ Meke tataru ni Zisu sari kara ke la tiqui Sa matadi, meke hinoqa dogogorae sari karua, meke lulia rini si Asa.

21

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalemá
(Maka 11:1-11; Luke 19:28-40; Zone 12:12-19)

¹ Meke sipu tata kamoá rini si pa Zerusalemá, si la si arini pa Betipezi, keke vasileana pa Toqere Olive. Vasina si garunu va kenu lani Zisu si karua Nana disaepeli. ² Tozi ni Sa sari kara, "La koa sa vasileana pa kenumia, meke lopu sana kote dogoria gamu kara si keke don'ki, ta pusi eko nana. Koa turania tugo sa sa tuna. Rupahi mamu turana beto mae ni. ³ Be zama atu gamu keke tie, si mi tozi nia,

* 20:25 Lk 22:25-26 * 20:26 Mt 23:11; Mk 9:35; Lk 22:26

'Hiva ni sa Baṅara,' mi gunia, meke kote va malumu vatui mo sa," gua si Asa.

⁴ Ta evaṅa si hie, pude va gorevura ia gua sapu zama nia sa poropita, sapu guahe:

⁵ "Tozi ni sari na tiena sa popoa Zaione^d.*

Doṅo la, sa mia Baṅara si korapa mae koa gamu, va pepekae meke koi Nana pa keke tuna doṅ'ki."

⁶ Taluarae la sari karua disaepeli, meke tavetia tugo ri kara gua sapu tozi ni Zisu. ⁷ Turaṅa mae nia ri kara sa doṅ'ki meke sa tuna. Ivara va hake lani ri sari na dia poko pa mudidi ri karua kurukuru hire, meke habotu hake la se Zisu. ⁸ Na puku vinarigara lavata si ivara ni dia poko pa sirana. Kaiqa arini si koku vagi kava huda pamu meke ivara ni rini pa sirana. ⁹ Sari na puku vinarigara lavata si ene pa kenuna meke pa mudina Zisu, meke velavela guahe si arini:

"Hozana koasa Tuna Devita!

Tamanae si Asa sapu mae pa korapa pozana sa Baṅara.

Mada vahesia sa Tamasa panaulu," gua si arini.*

¹⁰ Sipu nuquru tugo se Zisu pa Zerusalemā, si noveoro sa doduruna sa popoa, meke nanasa, "Esei sia?"

¹¹ Meke olaṅa sari na kobi tie pu luli koa Sa, "E Zisu si Asa, sa poropita pa vasileana Nazareti pa Qaleli," gua si arini.

Nuquru La pa Zelepade se Zisu

(Maka 11:15-19; Luke 19:45-48; Zone 2:13-22)

¹² Meke nuquru la pa Zelepade se Zisu, meke hadu vuravura ni Sa saripu korapa vari holuholui pa korapana. Tupele hoqai Sa sari na tevolo tadi tie hobehobe poata meke sari habohabotuana tadi tie holuholu baruku. ¹³ Meke zama la koa ri doduru tie si Asa, "Guahe si koa koasa Kinubekubere Hope: 'Sa Qua vetu si kote ta pozae na vetu varavara,' ba tavete gunia gamu na bae tana tie hikohiko," gua si Asa.*

¹⁴ Meke mae koa Sa pa Zelepade saripu behu, na ike, meke salani Sa si arini. ¹⁵ Meke sipu dogori rina nati hiama meke na tie va tumatumae koasa Tinarāe te Mosese sari na tinavete variva magasadi pu evani Zisu, meke sari na koburu pu kukili na irana pa Zelepade meke zama, "Hozana koasa Tuna Devita" gua, si bugoro si arini.

¹⁶ Meke zama la koe Zisu, "Avosi Goi gua saripu zama ni ri na koburu sara?" gua si arini.* "Avosi Qua. Ele tiroa mo gamu gua sapu ta kubere,

* 21:5 Zak 9:9 * 21:9 Sam 118:25, 26 * 21:13 Ais 56:7; Zer 7:11 * 21:16 Sam 8:2

'Ele va vura ia Goi pa nuzudi rina koburu na haha sa vinahesi gotogotona,' gua," gua si Asa.

¹⁷ Meke taluarae koa rini pa Zerusalem se Zisu meke la pa Betani meke puta vasina.

Leve nia Zisu sa Huda Piqi

(Maka 11:12-14,20-24)

¹⁸ Meke pa Nana inene pule la pa Zerusalem pana munumunu hokara pa koivugona, si ovia se Zisu. ¹⁹ Dogoria Sa si keke huda piqi^d pa kali sirana, ke ene la ia Sa, ba tale elona mo, meke loke vuana. Ke leve nia Sa sa huda, "Hiniamu be lopu kaqu vua pule hokara si goi!" gua si Asa. Meke lopu sana harahara mate sa huda.

²⁰ Dogoria rina disaepeli sapu gua asa si magasa hola nia rini. Ke zama, "Na vegua ke tuturei harahara mate tu sa huda?" gua si arini.

²¹ Meke olana la koa rini se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu sapu guahe," gua si Asa. "Be va hinokara si gamu meke lopu nunala pa mia rina^{nerane}, si kote boka evania mo gamu gua sapu evania Rau koasa huda hie. Meke lopu asa mo, ba boka zama ia mo gamu sa toqere hie. 'Mu ta ovulae sage, mamu hoqa la pa lamana,' gua, meke kote ta evana mo si asa.* ²² Be va hinokara si gamu si kote boka vagia mo gua sapu tepa ia gamu pa vinaravara," gua se Zisu.

Nanasa nia Rini sa Niniranira te Zisu

(Maka 11:27-33; Luke 20:1-8)

²³ Nuquru la se Zisu pa korapa varivarigarana pa Zelepade, meke sipu korapa variva tumatumae si Asa, si mae nanasia rina nati hiama na koimata tadi na Ziu si Asa. "Esei ponigo sa niniranira pude boka mae taveti Goi sari na ginugua hire? Na niniranira savana si tagoa Goi?" gua si arini.

²⁴ Meke zama la koa rini se Zisu, "Maqu nanasa pakini gamu keke ninanasa, meke be olania gamu si kote tiqe tozini gamu Rau sapu esei poni Nau sa niniranira pude evani sari doduru ginugua hire. ²⁵ Esei ponisa sa niniranira koe Zone pude papitaiso tie? E Tamasa? Ba na tie mo?"

Meke podalae varitokei teledia si arini, "Sa gua si kote olana nia gita? Be zama si gita, 'Koe Tamasa,' be gua, si kote zama si Asa, 'Ba na vegua ke lopu va hinokaria tu gamu sia?' kote gua si Asa. ²⁶ Ba pude zama si gita, 'Na tie mo,' be gua, si matagutu ni nada sari na tie, sina ari doduru si ele va hinokaria sapu na keke poropita se Zone," varigie si arini.

* 21:21 Mt 17:20; 1 Kor 13:2

²⁷ Meke tiqe olaña la koe Zisu si arini, “Lopu gilania gami,” gua si arini.

Meke zama la koa rini se Zisu, “Ego, Arau ba lopu kaqu tozini gamu sapu esei poni Nau sa niniranaira pude taveti Rau saripu gua hire,” gua si Asa.

Sa Parabolodi ri Karua Koburu Koreo

²⁸ “Ego, na sa sa mia binalabala koasa vivinei hie? Koanana si keke tie sapu karua tuna koreo. La garunia sa sa koburu kenuna; ‘Tuqu la mamu tavetavete pa inuma vaeni kohite,’ gua si asa. ²⁹ ‘Koroqu,’ gua sa koburu, ba mumudi si hobe binalabala si asa meke la. ³⁰ Meke la garunu gunia tugo sa tamana sa koreo mudina, meke olaña sa koreo mudina. ‘Leana’, gua si asa, ba lopu la. ³¹ Esei ari kara si evañia gua sapu garunu ni sa tamadia?”

Meke olaña sarini, “Sa koburu kenuna,” gua. Meke zama la koa rini se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu sari na tie hata takisi meke na tuturue si korapa nuquru va kenue koa gamu pa Binañara te Tamasa. ³² Ura ele mae se Zone Papitaiso koa gamu pude va dogoroni gamu sa sirana tonoto pude lulia, ba lopu va hinokaria gamu, ba sari na tie hata takisi na tuturue si va hinokaria. Dogoria mia mo sa kinekere tadi na tie hata takisi na tuturue, ba lopu hite kekere si gamu meke va hinokaria si asa.”*

*Sa Parabolodi rina Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni
(Maka 12:1-12; Luke 20:9-19)*

³³ “Ego hie pule si keke parabolo, mi avoso mae,” gua se Zisu. “Koanana si keke tie tago pepeso, meke letea sa sa nana inuma vaeni, meke bara vari likohae nia sa. Horea tugo sa si keke pou pa patu pude vasina kote ta munala vagi sari na kolodi rina vua vaeni. Beto asa, si kuria sa si keke vasina hakehakeina pude kopu nia sa inuma. Beto si va kopu nia sa koari kaiqa tie kopu inuma, pude tavetavete nia. Meke taluarae taloa nana, meke la koa si asa pa keke popoa pa seu.* ³⁴ Sipu kamo sa toroso pakepakete, si garuni sa tie tago inuma sari nana nabulu, pude la koari na tie kopu inuma meke vagi ponia sa nana hinia poata sapu ta vagi koari na vaeni. ³⁵ Ba tuqe vagi rina tie kopu inuma vaeni sari kasa nana nabulu meke komitia rini si keke, va matea rini si keke, meke gona nia patu rini si keke. ³⁶ Mumudi si garunu pule lani tugo sa tie tago inuma sari kaiqa nana nabulu, soku hola ni saripu garunu kenu lani sa. Ba tavete kekenoño guni tugo rina tie kopu inuma koa ri pu la kekenu. ³⁷ Mumudi hokara si garunu la nia sa sa tuna soti koa rini,

* 21:32 Lk 3:12, 7:29-30 * 21:33 Ais 5:1-2

'Na tuqu si hie ke kote pamaña nia rini,' gua si asa. ³⁸ Ba sipu dogoria ri na tie uma sa tuna, si vari zamai si arini, 'Sa tuna sa tie tago inuma si hie! Aria mada va matea gana, mada vagia nada sa inuma!' gua si arini. ³⁹ Ke tuqea rini si asa, meke oki vura nia rini pa inuma vaeni, meke va matea rini."

⁴⁰ Meke nanasi Zisu sarini, "Ego, toতোসো পূলে মাকে সা তি়ে তাগো ইনুমা, সি নাসা বেকা কতে গুনি সা সারি কাসা তি়ে কোপু ইনুমা হি়ে?" গুা সি আসা.

⁴¹ Meke olaña si arini, "Kote va mate toñoti sa sari kasa tie kaleadi sara. Meke kote va karovo vala sa sa nana inuma vaeni koa ri kaiqa tie tavetavete pu boka poni nia sa nana hinia pa toতোসো গারোনা," gua si arini.

⁴² Meke zama la koa rini se Zisu, "Vea, lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope?*

'Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,
si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu.
Sa tinavete te Tamasa hie
si variva magasa hola tugo koa gita.'"

⁴³ Meke zama pulei pule Zisu si arini, "Sa Binañara Mañauru si kote ta vagi palae koa gamu, meke kote ta vala koa ri kaiqa tie pu boka va vura vua leanadi tanisa. ⁴⁴ [Asa sapu hoqa nia koasa Patu hie si kaqu ta moku umumu nia, ba asa sapu ta hoqa naqoto koasa Patu hie si kaqu ta munala guana kavuru.]"

⁴⁵ Totoso avosia rina ñati hiama na Parese sa parabolo te Zisu, si gilania rini sapu arini mo si guni ni Sa. ⁴⁶ Ke hata sirañã si arini pude tuqe vagia si Asa, ba matagutu ni rini sari na tinoni, sina va hinokaria ri doduru tie sapu na keke poropita tugo se Zisu.

22

Parabolona sa Inevãna Vinarihaba (Luke 14:15-24)

¹ Kaiqa parabolo pule si tozi Zisu koa rini. ² "Sa Binañara Mañauru si kekeñoño gua keke bañara sapu va namanama ia si keke inevãna varihaba tanisa tuna koreo. ³ Garuni sa sari nana nabulu pude la tioko mae ni pa inevãna sari na tie ta ruvatadi, ba korodia mae si arini.

⁴ Ke garunu lani sa sari kaiqa nana nabulu pule pude la zama guahe koa ri pu ta ruvatadi. 'Ele tava namanama sa qua inevãna; ele tava mate sari na bulumakao nomadi meke sari na tuna bulumakao nobonobokodi, meke doduru ginugua si ele tava namadi, ke mi mae gamu,' gua si asa.

⁵ Ba lopu galagala saripu ta ruvatadi, ba hopeke la tu pa dia

* 21:42 Sam 118:22-23

tinavete soti. Kaiqa si la dia tu pa dia inuma, kaiqa si la dia tu pa dia tinavete hata poata; ⁶ meke ari kaiqa pule si la tuqei rini sari na nabulu meke sekei, na va matei rini. ⁷ Ke ta naziri sa banara, meke garuni sa sari nana tie varipera meke la va mate betoi sari doduru tie variva mate sara, meke sulu pania rini sa dia vasileana.

⁸ Meke zama sa banara koari nana nabulu, 'Ele tava namanama sa qua inevana, ba korodia mae saripu ruvati rau, ke lopu garodi pude mae. ⁹ Ke mi vura la koari na sirana nomadi, mamu la tioko mae ni sari doduru tie mo saripu boka dogori gamu,' gua si asa. ¹⁰ Ke topue la sari na nabulu koa ri doduru sirana meke la tioko mae ni rini sari doduru tie saripu boka dogori rini: tie leadi na kaleadi. Meke sinia rina tie sa vetu vasina ta tavete sa inevana varihaba.

¹¹ Meke sipu nuquru mae sa banara, pude dogori saripu ta ruvatadi, si dogoria sa si keke tie sapu lopu va sage poko vina ororeke. ¹² Meke nanasia sa banara si asa, 'Tio, na vegua meke boka nuquru mae tani si goi, ba lopu va sage poko vina ororeke si goi?' gua si asa, ba lopu kulu sa tie. ¹³ Meke garuni sa banara sari nana nabulu, 'Mi la pusia limana nenena sa tie sana, mamu gona vura la nia pa hinuporo, vasina kaqu kabo na garata livona si asa,' gua sa banara."*

¹⁴ Meke pa vinabetona si zama guahe se Zisu, "Sokudi tugo si ta tioko, ba ka visavisa mo si ta vizata," gua si Asa.

Gugwana sa Tinabara Takisi

(Maka 12:13-17; Luke 20:20-26)

¹⁵ Taluarae vasina sari na Parese, meke la vari vivinei nia gua pude va hoqa ia se Zisu koari na dia ninanasa. ¹⁶ Meke garunu lani rini koa Sa sari kaiqa dia disaepeli, meke kaiqa rini pu zuka ia se Herodi^d. Meke zama sarini, "Titisa, gilania gami sapu sa hinokara si tozia Goi. Variva tumatumae nia Goi sa sirana hinokarana te Tamasa. Sari na binalabala tana tie si lopu hoke va tasuna igo. Meke lopu arilaedi koa Goi sari na tuturuana tana tie, be esei si arini. ¹⁷ Mu tozini gami sa Mua binalabala koasa ginugua hie. Vegua, tava malumu pa Tinarae te Mosese si pude tabaria gita sa takisi koasa banara Roma, ba lokari?" gua si arini.

¹⁸ Ba ele gilania Zisu sa dia hiniva kaleana. Ke zama la koa rini si Asa, "Tie sekesekei mia si gamu! Vegua ke podekia gamu pude sekesekei Nau si Rau? ¹⁹ Va dogoro nau keke poata sapu hoke tabara nia takisi," gua si Asa. Meke hena vala nia rini si keke poata siliva. ²⁰ Meke nanasi Sa, "Esei

* 22:13 Mt 8:12, 25:30; Lk 13:28

isumatana meke na pozana si koa koasa poata hie?" gua si Asa.

²¹ "E Siza^d," gua si arini. Ke zama la koa rini se Zisu, "Leana, valai koe Siza saripu te Siza, mamu valai koe Tamasa saripu te Tamasa," gua si Asa.

²² Sipu avosia rini sapu gua asa, si magasa si arini ke luara veko pania rini si Asa.

Guguana sa Tinuru Pule pa Minate
(Maka 12:18-27; Luke 20:27-40)

²³ Pa ranena tugo asa si mae koa Sa sari kaiqa Sadusi^d pu lopu va hinokaria sa tinuru pule pa minate.* ²⁴ Meke zama la koa Sa sarini, "Titisa, sa Tinarae te Mosese si guahe. Be keke palabatu varihabana si loke tuna meke mate, si keke tasina koreo kaqu la haba ia sa nabokona sa, pude sari na koburu pu podoi ri kara si kaqu ta pozae na koburu tu tanisa palabatu kekenu sapu ele mate.* ²⁵ Ego, ka zuapa tamatasi koreo si koadia tani visoroihe. Sa koreo kenuna si varihaba, ba loke tuna meke mate, ke la haba ia pule sa tasina koreo vina rua sa naboko. ²⁶ Meke sa koreo vina rua hie ba gua tugo, loke tuna meke mate. Sa vina neta ba gua tugo, meke osolae hokoto sari ka zuapa tamatasi. ²⁷ Mumudi si mate sa barikaleqe. ²⁸ Ego, pa rane tinuru pule pa minate, si esei ari ka zuapa hire si kote habana sa barikaleqe hie? Sina ari ka zuapa hire si ele haba ia si asa?"

²⁹ Meke olaña la i Zisu si arini, "Sa mia sinea si na lopu tumae nia gamu sa ginuadi rina Kinubekubere Hope, babe sa ninirañira te Tamasa. ³⁰ Sina pana turu pule pa minate sari na tie matedi, si kote koa gua mo rina mateana pa mañauru si arini, meke lopu kote varihaba. ³¹ Ego, koasa guguadi ri pu turu pule pa minate, vegua lopu ele tiroa tu gamu gua sapu zama nia sa Tamasa koa gamu? Zama si Asa, ³² 'Arau sa Tamasa te Ebarahami, te Aisake, meke te Zekopi,' gua. Na Tamasa tadi na tie toadi si Asa, lopu tadi pu matedi," gua se Zisu.*

³³ Totoso avosia rina kobi tinoni sa Nana vina tumatumae sana, si magasa si arini.

Sa Nati Tinarae Arilaena
(Maka 12:28-34; Luke 10:25-28)

³⁴ Totoso avosia rina Parese sapu ele va papaki Zisu pa binalabala sari na Sadusi, si varigara si arini pude nanasa pulea. ³⁵ Meke keke ari na Parese sapu va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, si hiva podekia sa pude vekoa pa sipata

* 22:23 TTA 23:8 * 22:24 Diut 25:5 * 22:32 Ekd 3:6

se Zisu pa keke ninanasa.* ³⁶ Zama si asa, "Titisa, na tinarae sa si arilaena hola koari doduru Tinarae?" gua si asa.

³⁷ Meke olaña se Zisu, "Mu tataru nia sa Bañara sa mua Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru maqomaqomu, meke pa doduru mua binalabala!'"* ³⁸ Asa sa tinarae sapu kekenu meke arilaena hola. ³⁹ Meke sa vina rua tinarae sapu arilaena gua tugo asa si hie: 'Mu tataru nia sa turanamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi.'* ⁴⁰ Sa doduruna sa Tinarae te Mosese meke sari na vina tumatumae tadi na poropita, si soto la koari karua tinarae hire," gua se Zisu.

Sa Guguana sa Karisito

(Maka 12:35-37; Luke 20:41-44)

⁴¹ Sipu korapa koa varigara sari kaiqa Parese, si nanasi Zisu si arini, ⁴² "Na sa balabala nia gamu sa Karisito?" Esei tutina Sia?" gua si Asa.

Meke olaña sarini, "Na tutina e Devita," gua.

⁴³ Meke nanasi Zisu si arini, "Ba na vegua ke turanã tu sa Maqomaqo Hope se Devita pude poza nia Bañara sia? Ura zama guahe se Devita:

⁴⁴ 'Zama sa Tamasa koasa qua Bañara:*

Mu habotu pa kali Mataoqu,
osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,'
gua.*

⁴⁵ Ego, be poza nia 'qua Bañara' e Devita si Asa, si vegua meke boka na tutina tu Devita sa Karisito?" gua se Zisu.

⁴⁶ Lopu keke arini si boka olaña si Asa. Ke podalae pa ranena asa si kadaka la nanasa pule nia ninanasa rini si Asa.

23

Vina Balau te Zisu koari na Parese meke na Tie Va Tumatumae pa Tinarae te Mosese

(Maka 12:38-39; Luke 11:43-46; Luke 20:45-46)

¹ Meke zama la koari na kobi tinoni meke koari na Nana disaepeli se Zisu, ² "Sari na Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si ta poni nia sa niniranã pude rupahia ginuana sa Tinarae te Mosese.

³ Ke mi va tabei saripu gua va tumatumaeni gamu rini, ba mi lopu keha luli sari na dia tinavete, sina lopu hoke evãni rini gua saripu variva tumatumae ni rini. ⁴ Va paleke ni pinaleke mamata rini sari na tie pa dia rinupahana sa Tinarae te Mosese. Ba lopu hite hiva podekia rini pude va

* **22:35** Lk 10:25-28 * **22:37** Diut 6:5 * **22:39** Liv 19:18 * **22:44** Sam 110:1
* **22:44** Sa ginuana "pa kauru nenemu" si osolae tava kilasa sari na mua kana.

mamahelo poni sari na tie. ⁵ Doduru tinavete taveti rini si pude va dodogoro la pa tie. Va sotoi rini pa raedi meke pa limadia sari kaiqa zinama koasa Kinubekubere Hope. Ta kubere va noma si arini pude dogori rina tie, gua. Tavete va gelei rini sari pakudi rina dia poko varavara.* ⁶ Hiva hola haboti rini sari na vasidi arilaedi pa inevaṅa, meke sari na habohabotuana arilaedi pa sinaqoqi. ⁷ Hiva hola ta zama va kamo na tava lavata si arini pana ene rini pa maketi, meke hiva ta pozae na titisa si arini.

⁸ Ba gamu, mu lopu va malumi sarini pude pozani gamu 'Titisa,' sina keke Titisa mo si tamugamu; meke na tamatasi mo si gamu. ⁹ Mi lopu poza nia 'Tamaqu' gugua e Tamasa si keke tie pa pepeso, sina keke mo sa Tamamia sapu koana pa Maṅauru. ¹⁰ Mi lopu va malumia si keke tie pude poza nigo 'Titisa', sina sa Karisito mo, sa mia Titisa. ¹¹ Asa sapu koa nabulu koa gamu si noma hola koa gamu.* ¹² Asa sapu va ululu pule nia, si kote tava pepekae, meke asa sapu va pepekae pule nia, si kaqu tava ululu.

*Zutua Zisu sa Dia Hahanana Sekesekei
(Maka 12:40; Luke 11:39-42,44,52, 20:47)*

¹³ Mi talotaṅa gemi si gamu na Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, tie sekesekei mia! Sina tuku ia gamu sa sasadana sa Binaṅara Maṅauru pa kenudia ri na tie, meke telemia ba lopu boka nuquru la mo. Meke hukati tugo gamu sarini pu korapa hiva nuquru la vasina. ¹⁴ [Mi talotaṅa gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese! Tie sekesekei mia! Sina hoke hiko vagi gamu pa sinekesekei sari na tinagotago tadi na naboko. Beto asa si varavara va gele ni gamu pude ta dogoro mia! gua. Ke gua asa si kaqu kaleana sisigiti sa mia vina kilasa.]

¹⁵ Mi talotaṅa gemi si gamu na Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese! Sina tie sekesekei mia! Enea mia na hebalana, na soloso, pude va kekeria si keke tie na mia disaepeli gua. Beto si va evaṅae nia tie sapu garo puta pude la pa Heli, holani gamu pule sa si gamu.

¹⁶ Mi talotaṅa gemi si gamu na tie tuturaṅa bebehu! Sina zama si gamu sapu loke laena si pude tokotokoro koasa Zelepade te Tamasa, ba pude tokotokoro tu koari na qolo pa Zelepade si koa ia niniraṅira, gua. ¹⁷ Duviduvili na behu si gamu! Na sa si arilaena sa qolo babe sa Zelepade vasina koa ta madi sa qolo? ¹⁸ Meke zama tugo si gamu, 'Pude zama tokotokoro koasa hope si keke tie, si lopu ninira sa

* **23:5** Mt 6:1; Nab 15:38; Diut 6:8 * **23:11** Mt 20:26-27; Mk 9:35, 10:43-44; Lk 22:26

nana tinokotokoro, ba pude zama tokotokoro tu sa koasa vinariponi koasa hope, si tiqe ninira sa tinokotokoro!' gua si gamu. ¹⁹ Tolene gua sa behu koa gamu! Na sa si arilaena, sa hope babe sa vinariponi sapu hake koasa hope vasina tava madi sa vinariponi? ²⁰ Ke pude tokotokoro koasa hope sa tie si tokotokoro turanae ni mo sa sari doduru vinariponi pu koadi koasa hope. ²¹ Meke be tokotokoro si asa koasa Zelepade, si tokotokoro turanae nia mo sa sa Tamasa sapu koana koasa Zelepade. ²² Be tokotokoro koasa Manauru si keke tie, si tokotokoro tugo si asa koasa habohabotwana te Tamasa, meke koasa Tamasa sapu habotuna vasina.*

²³ Mi talotana gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke gamu na Parese! Tie sekesekei mia! Sina hoke ponía gamu koe Tamasa si keke pa manege puta vuadi rina mia vinagi pa inuma, kamo tu koari na linetelete hitehite: guana miniti, na dili, meke na kiumini, na gua. Ba mulini nia gamu pude va tabei sari na nati vina tumatumae koasa Tinarae te Tamasa, saripu gua hire: pude tavete va toŋoto la koari na tie, pude va tukani sari na tie pu tasuna meke pude kopu ni sari mia zinama! Uve, arini sari na nati vina tumatumae saripu garo pude mi kopu ni; beto mi lopu mulini nia sa keke pa manege.* ²⁴ Na tie tuturana bebehú si gamu! Gua sa tie sapu vizata panía sa si keke nikuniku koasa gana kolo napo, ba onolo toa ia sa si keke kameli!

²⁵ Mi talotana gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke gamu na Parese! Tie sekesekei mia! Sina kopu si gamu pude va via i mudidi sari na mia kapa meke na peleta, ba va sini ni gamu koari na kinoa valearanei meke na pinuhi. ²⁶ Na Parese bebehú si gamu! Mi va via kenua korapana sa mia kapa meke kote via tugo sa mudina.

²⁷ Mi talotana gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese! Tie sekesekei mia! Gua tugo na lovu sapu ta pedi va keoro si gamu, sapu doŋodoŋo lea pa sadana mo, ba pa korapana si sinia na susuri, na muzi tomate.* ²⁸ Gua tugo asa si gamu, pa mia tinoa vurana si doŋodoŋo guana tie leamia, ba pa korapa bulomia si sini na sinekesekei meke doduru kinaleadi.

Koroto Veko ni Zisu sari na dia Vinakilasa
(Luke 11:47-51)

²⁹ Mi talotana gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke gamu na Parese! Tie sekesekei mia! Sina tavete va leleani gamu sari na lovudi rina poropita, na tie toŋoto pukerane, meke va sari va leleani gamu si arini.

* 23:22 Ais 66:1; Mt 5:34 * 23:23 Liv 27:30 * 23:27 TTA 23:3

³⁰ Zama si gamu, sapu be guana koa mia si gamu pa toto pu toa sari na tiatamamia pukerane, si lopu kaqu somana nia gamu sa vina matedi rina poropita, gua sapu evania rini, gua. ³¹ Pa sirana asa si namu tozi vura nia mo gamu sapu, gamu mo sari na tutidi rini pu va matedi sari na poropita! ³² Ego, mi va hokoto la ia tu gua sapu ele podalae nia rina tiatamamia! ³³ Na noki si gamu, meke na tutimia gamu sa noki! Vea meke kote boka govete nia gamu sa vinakilasa pa Heli? ³⁴ Ke Maqu garunu mae ni koa gamu sari na poropita, na tie gilagilana, meke na tie va tumatumae koasa Tinarae, meke kaiqa arini si kote va matei gamu. Kaiqa pule si kote va matei gamu pa korosi, meke kaiqa arini si kote komiti gamu koari na sinaqoqi, meke kote hadu vari tetei ni gamu si arini koari na vasivasileana. ³⁵ Pa vina betona si sa vina kilasa koari na vina matedi ri na tie tonoto si kote ta gorei nia gamu, podalae koe Ebolo, meke kamo koe Zakaraea sa tuna Berekaea sapu va matea gamu pa Zelepade pa vari korapana sa lose hopena meke sa hope vina vukivukihhi.* ³⁶ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu sa sinage hie si kaqu vagia sa vina kilasa tadi kasa tie variva mate sara!

*Tataru nia Sa sa Popoa Zerusalema
(Luke 13:34-35)*

³⁷ Ke gamu kasa na tinoni pa Zerusalema, gamu pu va matedi sari na poropita, meke gona ni patu saripu garunu atu ni sa Tamasa koa gamu! Soku toto si ele podekia Rau pude aquni gamu, na va aqoro gamu pa Qua kinopu, guana kokorako pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna, ba koromia si gamu. ³⁸ Ke sa mia Zelepade si kote ta huara.* ³⁹ Maqu tozini gamu, sapu podalae kamahire si lopu kaqu dogoro pule Au gamu si Rau, osolae kamo tu sa Qua toto si pude pule mae, pana kaqu zama si gamu, "Tamae si Asa sapu mae pa korapa pozana sa Banara,"" gua si Asa.*

24

*Korotae nia Zisu sa Tinahuara Tanisa Zelepade
(Maka 13:1-2; Luke 21:5-6)*

¹ Meke sipu korapa ene taloa se Zisu koasa Zelepade, si mae koa Sa sari Nana disaepeli, meke va dogoro ni koa Sa sari hopeke vetuna sa Zelepade. ² Meke zama se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu sari doduru patu pu dogori gamu hire, si lopu kote ta varihakei hola si arini, ba kaqu ta huarae beto,"" gua si Asa.

* **23:33** Mt 3:7, 12:34; Lk 3:7 * **23:35** Zen 4:8; 2 Koron 24:20-21 * **23:38**
Zer 22:5 * **23:39** Sam 118:26

*Sari na Tinasuna na Ninaqunaqu
(Maka 13:3-13; Luke 21:7-19)*

³ Meke sipu korapa habotu pa Toqere Olive se Zisu, si mae teledia koa Sa sari Nana disaepeli, meke nanasia rini si Asa, “Mu tozini gami, sapu totoso sa kote ta evaᅇa sa tinahuara sana? Meke nasa sa vina gilagilana sa Mua pinule mae pa vinabetona^d sa totoso?” gua si arini.

⁴ Meke olaᅇa se Zisu, “Kopu nia pude loke tie si turaᅇa va sea gamu. ⁵ Sina soku tie si kote mae pa korapa pozaqu Rau, meke kote zama, ‘Arau sa Karisito!’ gua, meke kote turaᅇa va sea i sari soku tie. ⁶ Kote avosi gamu sari vevehedi ri na vinaripera tata koa gamu, meke na inavosona sa vinaripera pa seu; ba mi lopu matagutu. Sari na tinitoᅇa gugua arini si kaqu ta evaᅇa; ba lopu asa sa vinabetona. ⁷ Kote varipera sari na butubutu meke sari na butubutu baᅇara, meke kote ta evaᅇa sa soᅇe na niu pa soku vasidi. ⁸ Ba sari doduru ginugua hire, si gua tugo sa pinodalaena sa tinasigiti sapu va kamo sa barikaleqe totoso tata podo sa koburu.

⁹ Kote ta tuqe vagi si gamu, meke ta vala koari pu tuqeᅇi sari na niniraᅇira, pude tava kilasa si gamu, meke tava mate. Kote ta kukitae si gamu koari na tiena sa kasia popoa pa ginuaqu Rau.* ¹⁰ Meke soku tie si kote taluarae pa dia rinaᅇeraᅇe koa Rau. Kote vari qorai meke vari kukiti si arini. ¹¹ Meke soku poropita^d kokohadi si kote vura mae, meke soku tie si kote turaᅇa va sea i rini. ¹² Kote gua asa sa arahana gua sa kinaleana, ke sa tataru tadi sokudi si kote ibu. ¹³ Ba asa sapu koa va nabu, meke kamo sa vinabetona, si kaqu ta harupu.* ¹⁴ Meke sa Inavoso Leana hie koasa Binaᅇara te Tamasa, si kote ta tozi la pa doduruna sa kasia popoa, pude na vina sosode koari doduru butubutu, meke kote tiqe kamo sa vinabetona sa totoso.

*Sa Beku Variva Malederena sapu Vata Kamo sa
Tinahuara Nomana
(Maka 13:14-23; Luke 21:20-24)*

¹⁵ Kote dogoria gamu sa ‘beku variva malederena sapu vata kamo sa tinahuara nomana’ sapu korotae nia sa poropita Daniela si tava turu pa vasina hopena te Tamasa pa Zelepade.” (Gamu pu tiroa si hie si mi tumae nia sa ginuana.)* ¹⁶ “Ego, arini sapu koadi pa popoa Ziudia si madi govete la koari na toqere. ¹⁷ Asa sapu koa pa batu vetu, si mani lopu gore la vagi sari nana likakalae pa korapa vetu.* ¹⁸ Asa sapu koa pa inuma si mani lopu pule la vagi

* 24:9 Mt 10:22 * 24:13 Mt 10:22 * 24:15 Dan 9:27, 11:31, 12:11 * 24:17 Lk 17:31

nana poko pa vetu. ¹⁹ Kote na rane tinalotana nomadi si arini koari na barikaleqe pu ari tiadi, meke arini pu tago haha. ²⁰ Ba mi tepa la koe Tamasa, pude sa mia totošo govete si lopu goto pa totošo ibu babe pa rane Sabati. ²¹ Ura sa tinasuna koari na rane arini si kote noma hola ni sari doduru pu ele ta evana podalae pa totošo ta kuri sa kasia popoa meke kamo kamahire, meke lopu kaqu gua pule.*

²² Ba ele va papaki Tamasa sari na rane sara. Be lopu gua, si be kote puzulu sa popoa. Ba pa laedi ri Nana tie ta vizatadi si kote va papaki Tamasa sari na rane sara.

²³ Meke be zama si keke tie koa gamu, 'Dotu, hoi sa Karisito!' ba be, 'Isa si Asa!' gua, si mi lopu va hinokaria si asa. ²⁴ Ura kote vura mae sari na Karisito kokohadi meke na poropita kokohadi. Kote mae va vura dia vina gilagila na vinariva magasa si arini, pude sekesekei ni sari na tie, kamo koari na tie ta vizatadi te Tamasa, sapu be boka si arini. ²⁵ Isana, ele va balau vata kenue gamu Rau, sipu lopu ele kamo sa totošo sana.

²⁶ Pana be tozini gamu ri tie sapu 'Došo la, koa Nana pa qega si Asa,' ba be 'Koa tome Nana mo tani si Asa,' gua, si mamu lopu la hata sea.* ²⁷ Ura sa minae tanisa Tuna na Tie si kote gua tugo na kapi, sapu malara podalae pa kali gasa rimata meke kamo pa lodu rimata. ²⁸ Vasina pu koa si keke tie matena, si kote varigara tugo vasina sari na kurukuru tapuru sapu gani tomate.**

*Sa Minae Tanisa Tuna na Tie
(Maka 13:24-27; Luke 21:25-28)*

²⁹ Pana hola tugo sa tinasuna koari na rane sara, si 'kote tava huporo sa rimata,

meke lopu kote kalalasa sa sidara.

Kote hoqa sari na pinopino pa mañauru,

meke kote tava rizu pa dia sirana si arini.'*

³⁰ Meke kote ta dogoro pa mañauru sa vina gilagilana sa minae tanisa Tuna na Tie. Meke kote kabo pa tinarazuzu sari na tiena sa kasia popoa, pana dogoria rini maena pa korapadi ri na lei pa mañauru sa Tuna na Tie; somania na niniranira meke na ninedala.* ³¹ Kote avolonana vura sa buki lavata, meke kote garunu la ni Sa sari Nana mateana koari ka made iiona sa popoa pepeso, pude varigara ni sari Nana tie ta vizatadi koari doduru hukihukirina sa kasia popoa.

* **24:21** Dan 12:1; Rev 7:14 * **24:26** Lk 17:23-24 * **24:28** Kote ta nonoga sa minae tanisa Tuna na Tie koa sa kapi gua sapu ta gilana sa vasina koa sari na tomate koa ri na kurukuru tapuru pu gani tomate. * **24:28** Lk 17:37 * **24:29** Ais 13:10, 34:4; Izk 32:7; Zol 2:10,31, 3:15; Rev 6:12-13 * **24:30** Dan 7:13; Zak 12:10-14; Rev 1:7

Sa Vina Tumatumae koasa Huda Piqi

(Maka 13:28-31; Luke 21:29-33)

³² Sa huda piqi^d si va tumatumaeni gamu si keke vina nonoga. Pana poraka vura mae meke podalae liho sari lelanana, si gilania gamu sapu tata sa totošo mañini. ³³ Kekeñoño gua tugo, sapu pana dogori gamu sari na tinasuna na vina gilagila arini, si kaqu gilania gamu sapu tata sa totošo, meke ele tata kamo mae mo sa Tuna na Tie. ³⁴ Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari doduru pu gua hire, si kaqu ta evaņa sipu lopu ele mate beto sari na tie pa sinage hie. ³⁵ Kote murimuri palae sa Mañauru meke sa pepeso, ba sari na Qua zinama si kaqu koa hola ninae rane ka rane.

Sa Totoso meke sa Ranena si Loke Tie Gilania

(Maka 13:32-37; Luke 17:26-30,34-35)

³⁶ Loke tie si tumae nia sa rane asa babe sa totošo sapu kaqu pule mae ia sa Tuna. Ari na mateana pa mañauru meke sa Tuna, ba lopu tumae nia. Ba sa Tamana mo telena tumae nia. ³⁷ Sa minae tanisa Tuna na Tie si kote kekeñoño gua sapu ta evaņa pa totošo te Noa.* ³⁸ Koari na rane sipu lopu ele raza sa naqe, si henahena na napo sari na tie. Sari na koreo na vineki si ta varihabae, osolae kamo sa ranena sapu nuquru pa Aka^d se Noa. ³⁹ Ba lopu hite gilania rini gua sapu korapa ta evaņa, osolae raza sa naqe meke lodu mate beto sari doduru. Kote gua tugo asa sa minae tanisa Tuna na Tie.* ⁴⁰ Karua tie si kote koa pa inuma pa rane asa, keke si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola. ⁴¹ Karua barikaleqe si kote munamunala gedi huiti pa patu munamunalana. Keke si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola.

⁴² Gua ke mi koa hakehakei, sina lopu gilania gamu sa rane pu kote pule mae ia sa mia Baņara. ⁴³ Ba mi tumae nia si hie: Be ele tumae va kenue nia sa tie tago vetu sa totošo sapu kote mae ia sa tie hikohiko, si kaqu vañunu aqa si asa, meke kote toketoke nia sa sa nana vetu pude lopu mae kakele nuquru sa tie hikohiko.* ⁴⁴ Ke gamu ba kaqu koa va namanama doduru totošo, sina kaqu mae sa Tuna na Tie pa totošo sapu lopu hite rovea gamu.

Sa Nabulu Ta Ronuna Babe lopu Ta Ronuna

(Luke 12:41-48)

⁴⁵ Esei sa nabulu sapu ta ronuna meke gilaena sapu va turu ia sa Palabatu pude kopuni na poni sari kaiqa Nana tie pa totošo garona? ⁴⁶ Kote qetuqetu hola sa nabulu sana, be

* 24:37 Zen 6:5-8 * 24:39 Zen 7:6-24 * 24:43 Lk 12:39-40

korapa tavetavete valeana gua asa si asa, totošo pule mae sa nana Palabatu. ⁴⁷ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu kote va turu va hinokaria sa nana Palabatu si asa, pude kopu ni sari doduru Nana tinagotago. ⁴⁸ Ba be na nabulu kaleana si asa, si kote balabala sapu lopu kote tuturei pule mae sa nana Palabatu, gua. ⁴⁹ Meke kote podalae komiti sa sari na nabulu turana, meke podalae hena na napo turani sari tie naponapodi. ⁵⁰ Sa Palabatu tanisa nabulu sana si kote pule mae pa rane na totošo sapu lopu hite rovea na gilania sa. ⁵¹ Meke kaqu va kilasa valeania sa Palabatu si asa, meke kote veko turana nia Sa koari na tie sekesekeidi, pude somana koa ta sigiti turanae koa rini; vasina si kote koa kabo na garata livona si asa.

25

Sari ka Manege Puta Vineki

¹ Sa Bana_nara Ma_nauru si kote keke_nono guahe pana pule mae sa Tuna na Tie. Pa keke totošona si koa dia si ka manege puta vineki, saripu paleki dia zuke oela meke topue la tutuvia sa tie varihaba, gua.* ² Ka lima arini si duviduvilidi, meke ka lima si gilaedi. ³ Saripu duviduvilidi si paleki rini sari na dia zuke si_nidi, ba lopu paleke turana ni kaiqa oela pule rini. ⁴ Ba saripu gilaedi si paleki rini sari na dia zuke si_nidi, meke paleke kaiqa oela pule pa dia vovoina. ⁵ Va sasanae sa minae tanisa tie varihaba, ke rorodoki, meke puta beto sari doduru.

⁶ Meke totošo korapa bo_ni tu sa popoa, si tiqe velavela si kaiqa tie, 'Maehe sa tie varihaba! Mae mamu la tutuvia!' gua. ⁷ Ke va_nunu sari ka manege puta vineki meke va toa i rini sari dia zuke. ⁸ Meke tepa la saripu duviduvilidi koari pu gilaedi, 'Kara, poni gami vasi oela, na pahoni gami,' gua si arini.

⁹ Meke ola_na la saripu gilaedi, 'Lokari, na lopu padada gita doduru sari mami oela, la holu mia pa vasina holuholua_na,' gua si arini.

¹⁰ Ba sipu korapa ene la rini, si kamo mo sa tie varihaba. Sari vineki gilaedi pu va namanamadi si ene nuquru lulia sa tie varihaba, pude la koasa inevana varihaba, meke ta tuku mo sa sasada.

¹¹ Meke mumudi mae gedi sari ka lima vineki duviduvilidi, meke mae titioko, 'Ba_nara, Ba_nara! Va nuquru gami!' gua.*

* 25:1 Lk 12:35 * 25:11 Lk 13:25

¹² Ba olana la sa tie varihaba, 'Zama va hinokara atu koa gamu si rau, sapu namu lopu hite gilana gamu rau,' gua si asa."

¹³ Meke zama la koa rini se Zisu, "Gua ke mi kopu, sina lopu gilania gamu sa rane, meke sa totošo pu kaqu pule mae ia sa Tuna na Tie," gua si Asa.

Sari ka Neta Nabulu
(Luke 19:11-27)

¹⁴ Zama pule se Zisu, "Meke gua pule hie pa ranena sana, sa Binañara Mañauru si kote gua tugo keke tie, sapu hiva topue la pa keke nana inene gelena. Ke tioki sa sari nana nabulu, meke hopeke poni ni tinavete sa koa rina nana likakalae. ¹⁵ Koa keke si vala ni sa si ka lima poata talenti. Koa keke pule si karua poata talenti, meke koa keke pule si keke poata talenti* luli gua tugo pa hopeke dia binokaboka; beto meke tiqe taluarae taloa si asa pa nana inene gelena. ¹⁶ Ego, sa nabulu sapu vagia sa lima poata talenti hie, si lopu sana la tavetavete nia sa sa poata, meke va vurai sa si ka lima poata talenti pule. ¹⁷ Meke gua tugo sa nabulu sapu vagina sa karua poata talenti; va vurai sa si karua poata talenti pule. ¹⁸ Ego, sa nabulu sapu vagina sa keke poata talenti, si la gana meke la geli tamunia sa pa pepeso sa poata tanisa nana bañara.

¹⁹ Seunae tu hoi, si tiqe pule mae sa bañara tadi ka ñeta nabulu hire. Mae meke dogori sa sapu ve tavetavete guni rini sari nana poata. ²⁰ Sa nabulu sapu vagina sa lima poata talenti, si paleke mae ni sari ka lima poata talenti pule pu va gavori sa meke zama si asa, 'Bañara, poni nau goi si ka lima poata talenti. Ego, hire sari na mua poata, tomo lani rau si ka lima talenti pule pu va gavori rau pa qua tinavete,' gua si asa.

²¹ Meke zama la sa nana bañara, 'Leana hola sa mua tinavete. Na nabulu leamu, na ta ronuemu si goi. Ele ta ronui si goi koari ka visavisa poata, ke kaqu va palabatu igo rau si goi pa soku likakalae. Mae mamu somana pa qua qinetuqetu,' gua si asa.

²² Beto si nuquru mae gana pule sa nabulu sapu vagina sa karua poata talenti, meke zama, 'Bañara, poni nau goi si karua poata talenti. Ego, hire sari mua poata ele tomo lani rau si karua poata talenti pule pu va gavori rau pa qua tinavete,' gua si asa.

²³ 'Leana hola sa mua tinavete, na nabulu leamu na ta ronuemu si goi. Ele ta ronui si goi koari ka visavisa poata,

* **25:15** Keke talenti si padana sa tinabara tanisa keke tie tavetavete pa hiokona puta vuaheni.

ke kaqu va palabatu igo rau pa soku likakalae. Mae mamu somana pa qua qinetuqetu,' gua sa nana banara.

²⁴ Ego, nuquru mumudi mae gana he sa nabulu sapu vagina sa keke poata talenti, meke zama, 'Banara, gilania rau sapu keke tie tasunamu si goi, meke pakepakete si agoi pa vasina sapu lopu lelete si agoi, la vagi mua hinia koari na ginani si goi pa vasina sapu lopu taburu kiko si agoi. ²⁵ Ke matagutu qua, gua asa ke la geli tamunia rau pa pepeso sa mua poata. Ke hiera sa mua poata soti,' gua si asa.

²⁶ Meke zama koasa sa nana banara, 'Na nabulu kaleamu, na hakohakomu si goi. Nake ele gilanao mua mo sapu hoke pakepakete si rau vasina lopu lelete si rau, meke hoke vagi qua hinia koari na ginani vasina lopu taburu kiko si rau. ²⁷ Be hakohako tavetavete mua, si leana pude va nuquru vekoa mo goi pa ben'ki sa qua poata, meke pana pule mae rau, si kote boka mae vagia mo rau sa namuna qua poata soti, meke sa vasinahite tomona sapu va gavoro ia sa.'

²⁸ Meke zama sa nana banara, 'Mi vagi pania sa poata koasa nabulu hie, mamu vala nia koasa sapu tagona sa manege puta poata talenti,' gua. ²⁹ Ura asa sapu ari nana, si kaqu ta poni va soku hola latu. Ba asa sapu loke nana, si kaqu ta vagi palae sa vasinahite sapu tagoa sa.* ³⁰ Mi vagia sa nabulu hakohakona hie, mamu gona vura la nia pa hinuporo, vasina mani koa kabo na garata livona.*

Sa Vinaripitui Vina Betobeto

³¹ Pana mae sa Tuna na Tie koasa Nana tinolava nedalana, meke somana lulia ri Nana mateana, si kote habotu si Asa pa Nana habohabotuana Banara.* * ³² Meke sari doduru tinoni pa ninae butubutu si kote ta varigarae pa kenuna Sa. Meke kote paqahi Sa si arini pa karua pukuna, gua sa sepati^d sapu paqahi sari na sipi koari na qoti. ³³ Kaqu vekoi Sa sari sipi pa kali mataona, meke sari qoti pa kali gedena.

³⁴ Meke kote zama la sa Banara koa rini pa kali mataona, 'Mae gamu sapu ta manae koasa Tamaqu! Mae vagia sa mia tinago, sa butubutu banara sapu ele tava nama vekona pude tamugamu, podalae pa vina podakana sa kasia popoa. ³⁵ Sina oviaqu si Rau, ba poni Au gamu. Memehaqu, ba va napo Au gamu. Na tie karovoqu si Rau, ba va kamo Au gamu pa mia vetu. ³⁶ Dodohoqu, ba va poko Au gamu; momohoqu, ba kopu Nau gamu. Ta pusiqu, ba hoke mae hopiki Nau gamu.'

* **25:29** Mt 13:12; Mk 4:25; Lk 8:18 * **25:30** Mt 8:12, 22:13; Lk 13:28 * **25:31**

Pude koa banarani sari doduru tinoni pa kasia popoa. * **25:31** Mt 16:27, 19:28

³⁷ Meke kaqu olaña la sari na tie tonoto. 'Banara, visoroi oviamu si Goi meke atu ponigo gami, meke visoroi memhamu meke atu va napogo gami? ³⁸ Visoroi dogorigo gami tie karovomu, meke va kamogo gami pa mami vetu? Ba be dodohomu meke va pokogo gami? ³⁹ Visoroi dogorigo gami momohomu ba be koamu pa vetu varipusi meke atu hopiki Nigo gami?'

⁴⁰ Meke kote olaña sa Banara, 'Maqu tozi va hinokarani gamu, be tavete lani gamu sari na tinavete leadi, gua pu tozi Rau hire koari Qua tie saripu loke laedi pa butubutu tie si tavete maeni tugo gamu koa Rau si arini.'

⁴¹ Meke kote zama la sa Banara koa rini pa kali gedena, 'Mi taloa koa Rau, gamu pu ta levei mia koe Tamasa. Mi la koasa nika toa holana pu tava nama vekona pude te Setani meke sari doduru nana mateana! ⁴² Sina oviaqu si Rau, ba lopu hite poni Au gamu; memehaqu, ba lopu hite va napo Au gamu. ⁴³ Na tie karovoqu si Rau, ba lopu hite va kamo Au gamu pa mia vetu. Dodohoqu, ba lopu hite va poko Au gamu. Momohoqu, na ta pusiqu pa vetu varipusi, ba lopu hite galagala nau gamu,' gua si Asa.

⁴⁴ Meke kote olaña la sarini koasa Banara, 'Banara, visoroi dogorigo gami oviamu, na memhamu, na tie karovomu, na dodohomu, na momohomu, meke ta pusimu, ba lopu hite galagala atu toka nigo gami si Goi?' gua si arini.

⁴⁵ Meke kote olañi sa Banara sarini, 'Maqu tozi va hinokarani gamu, be lopu toka nia gamu si keke Qua tie sapu loke laena pa butubutu tie, si lopu toka Nau tugo gamu si Arau.'

⁴⁶ Sari kasa tie kaleadi hire, si kote ta vala pa vina kilasa sapu loke vinabetona, ba sari na tie tonoto si kote la pa tinoa hola," gua se Zisu.*

26

*Tozi Pulea Zisu sa Nana Minate
(Maka 14:1-2; Luke 22:1-2; Zone 11:45-53)*

¹ Meke sipu va hokoti Zisu sari doduru vina tumatumae hire, si tozi ni Sa sari Nana disaepeli, ² "Ele gilania mia sapu karua rane mo koa meke kamo sa Inevana Pasova^d, meke kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi sa Tuna na Tie, pude tava mate pa korosi," gua si Asa.*

³ Meke pa toroso tugo asa si varigara sari na nati hiama na koimata tadi na tie Ziu pa vetu te Kaeapasi sa nati hiama kenukenue. ⁴ Vari vivinei nia rini gua pude tuqe vagi golomia se Zisu pude va matea, gua. ⁵ Vari zamai si arini,

* 25:46 Dan 12:2 * 26:2 Ekd 12:1-27

“Mada lopu tuqe vagia pa totošo Inevana Pasova, sina meke gua mada varipera ni sari na tie,” gua si arini.

Ta Lumu sa Batuna Zisu pa Betani
(Maka 14:3-9; Zone 12:1-8)

⁶ Sipu korapa koa se Zisu pa Betani, pa vetu te Saimone, sapu ele raza ia na minoho popoqu visoroihe; ⁷ si nuquru la si keke barikaleqe; palekia sa si keke vovoina lumu sapu ta tavetae patu tolavaena, meke siñia na lumu humana lea sapu marilaena hola, meke zoropo nia sa pa batuna Zisu.*

⁸ Meke totošo dogoria rina disaepeli sapu gua asa, si bugoro si arini meke zama, “Na vegua ke okipalae hoboro nia sa sa lumu sana? ⁹ Boka holuholu nia sa lumu sana pude vagi nia poata nomana, meke poni saripu habahuala,” gua si arini.

¹⁰ Ba gilania tu Zisu gua sapu zama nia rini, ke zama la koa rini si Asa, “Lopu voriti pitua sa barikaleqe hie, keke tinavete leana si tavete mae nia sa koa Rau. ¹¹ Sari na tie habahualadi si kote koa koa gamu doduru totošo, ba Arau si lopu kote koa hola seunae koa gamu.* ¹² Zoropo Nau lumu sa barikaleqe hie si Rau, pude va nama nia sa tina pomunae qu. ¹³ Tozi va hinokarani gamu Rau si hie, sapu be pavei si ta tarae sa Inavoso Leana pa doduruna sa kasia popoa, si kaqu ta vivinei tugo gua sapu evania sa barikaleqe hie koa Rau, pude na vina balabalana sa nana tinavete hie,” gua si Asa.

Va Egoa Ziudasi Pude Qoraqora nia se Zisu
(Maka 14:10-11; Luke 22:3-6)

¹⁴ Meke topue la koari na nati hiama se Ziudasi Isikarioti, sapu keke ri kasa disaepeli. ¹⁵ Nanasi sa sarini, “Na sa kote poni nau gamu pude vatu nia rau koa gamu se Zisu?” gua si asa. Meke nae ponia rini si ka tolonavulu poata siliva.* ¹⁶ Podalae pa totošo asa si hata ia Ziudasi si keke lolomo leana, gua pude vata qorae nia koa rini se Zisu.

Sa Inevana Pasova te Zisu meke sari Nana Disaepeli
(Maka 14:12-21; Luke 22:7-14,21-23; Zone 13:21-30)

¹⁷ Pa rane kekenu koasa Inevana Bereti Loke Isitina^d, si nanasia rina disaepeli se Zisu, “Pavei si hiva nia Goi pude la va namanama ponigo gami sa hinenahena tanisa Pasova?” gua si arini.

¹⁸ Meke olaña koa rini si Asa, “Mi la pa vasileana Zerusalem koa keke tie vasina, mi tozi nia, ‘Zama sa Titisa: Ele kamo sa Qua totošo; pude henahena turani Rau sari Qua disaepeli koasa totošo Pasova pa mua vetu,’” gua si

* 26:7 Lk 7:37-38 * 26:11 Diut 15:11 * 26:15 Zak 11:12

Asa. ¹⁹ Ke la sari disaepeli meke va namanama vekoa rini sa hinenahena Pasova, gua tugo sapu tozi ni Zisu.

²⁰ Totoso veluvelu sa popoa, si la habotu henahena se Zisu meke sari ka manege rua Nana disaepeli. ²¹ Sipu korapa henahena rini, si zama se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu keke koa gamu si kote vata qora Nau si Arau," gua si Asa.

²² Talotaña hola sari disaepeli, ke podalae nanasa ekeke la ia rini si Asa, "Banara, vea arau sia?" hopeke gunia rini si Asa.

²³ Meke olaña la koa rini se Zisu, "Asa sapu somana poña ia sa gana bereti koasa baolo koa Rau, si asa mo sa tie asa.* ²⁴ Sa Tuna na Tie si kaqu tava mate gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope, ba mani talotaña gana sa tie pu vata qorana si Asa. Leana hola be lopu ta podo sa tie sana."

²⁵ Meke zama se Ziusasi, sa tie pu kote qorana Sa, "Titisa, vea arau sia?" gua si asa. Meke olaña la ia Zisu si asa, "Gua tugo sapu zama nia goi sana," gua si Asa.

Podalae nia Zisu sa Napo Vaeni meke Hena Bereti
(Maka 14:22-26; Luke 22:14-20; 1 Koriniti 11:23-25)

²⁶ Meke sipu korapa henahena rini, si vagia Zisu si keke bereti*, meke mana nia, meke videvidea Sa, meke poni Sa koari Nana disaepeli meke zama guahe: "Hie tugo sa Tiniqu, mi vagia mamu hena ia," gua si Asa.

²⁷ Beto asa, si vagia Sa sa kapa vaeni, meke zama leana nia Sa koe Tamasa, meke vala Sa koa rini meke zama, "Mi napoa si hie gamu doduru. ²⁸ Hie sa eharaqu sapu tokoro va nabuna sa vinariva egoi vaqura te Tamasa, sapu zoloro pude ta vulasa palae sari na sinea tadi sokudi.*

²⁹ Tozi hinokarani gamu Rau, sapu lopu kote napo pulea Rau sa vaeni hie, osolae kamo sa ranena sapu kote napo turana gamu Rau koasa vaeni vaqura pa Binanara Tanisa Tamaqu," gua si Asa.

³⁰ Beto, si kera nia rini si keke kinera, meke topue vura la si arini pa Toqere Olive.

Tozi Va Kenue ia Zisu sapu Kote Oso nia Pita si Asa
(Maka 14:27-31; Luke 22:31-34; Zone 13:36-38)

³¹ Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, "Pa boni hie si kote govete veko pani Au gamu doduru si Arau, ura zama sa Kinubekubere Hope:*

'Kaqu va matea Tamasa sa Sepati,

* **26:23** Sam 41:9 * **26:26** Sa bereti loke isitina ke kaburu guana bisikiti gua asa ke boka videvide. * **26:28** Ekd 24:8; Zer 31:31-34 * **26:31** Zak 13:7

meke kote ta hurakatae sari na sipi koasa rovana,' gua.
 32 Ba pa mudina sa Qua tinuru pule pa minate, si kote la va kenuē koa gamu pa Qaleli si Rau," gua si Asa.*

33 Ba zama la koa Sa se Pita, "Be govete beto sari kasa doduru turanaqu hire, ba arau si namu lopu kaqu luara hokarigo," gua si asa.

34 Meke zama la ia Zisu se Pita, "Maqu tozi va hinokara nigo, sipu lopu ele kabo sa kokorako kohite boni, si kote oso Nau goi si Rau ka neta totošo," gua si Asa.

35 Meke olaña la se Pita, "Be mate turanigo rau, ba lopu kaqu hite osonigo rau!" gua si asa. Meke zama beto gua tugo sari doduru disaepeli.

*Varavara se Zisu pa Qetisemani
 (Maka 14:32-42; Luke 22:39-46)*

36 Meke turana lani Zisu sari Nana disaepeli pa keke vasina pozana Qetisemani. Meke tozi ni Sa sarini, "Habotu tani gamu, maqu hola la varavara pana hoi si Rau," gua si Asa. 37 Turana Sa se Pita meke sari karua tuna e Zebeti. Talotana na balabala mamata sisigiti si Asa. 38 Meke zamai Sa sari ka neta, "Sa maqomaqoqu si sinia na tinalotana nomana hola ke tata mate nia Rau. Koa tani mamu kopu na varavara turanau," gua si Asa.

39 Meke ene va seu hite la si Asa, meke hoqa oporapaha pa pepeso, meke varavara guahe: "Tamaqu, be boka, si Mu va rizu taloa ia sa totošo tinasigiti hie koa Rau; ba lopu Qua hiniva, ba lalae Mua hiniva tu Goi," gua si Asa.

40 Meke pule la koari ka neta disaepeli si Asa, meke dogori Sa korapa putadi, ke zama la si Asa koe Pita, "Vegua, lopu boka kopu na varavara turanau gamu si Rau pa keke aoa? 41 Mi kopu na varavara pude mi lopu hoqa la pa tinoketoke; sa maqomaqo si hiva, ba malohoro sa tini," gua si Asa.

42 Meke la varavara vina rua totošo se Zisu, meke zama, "Tamaqu, be lopu boka tava rizu taloa koa Rau sa kapa tinasigiti hie, ba kaqu napoa tugo Rau gua, si leana mo; mani ta evaña sa Mua hiniva," gua si Asa.

43 Totoso asa, si kekere pule la si Asa koari ka neta disaepeli meke dogori Sa korapa putadi, sina edi puta hola si arini. 44 Ke vekoi Sa si arini, meke pule la varavara si Asa pa vina neta totošo; zama pule nia tugo Sa sa vinaravara pu ele varavara nia Sa.

45 Beto asa si pule la si Asa koari ka neta disaepeli, meke zamai Sa, "Lopu nazulu gamu tu puta si gamu? Dotu, ele kamo sa totošo pude kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi

* 26:32 Mt 28:16

sa Tuna na Tie. ⁴⁶ Dotu, ele kamo mo hie sa tie pu vata goraqu Rau! Aria, turu mada la tutuvia,” gua se Zisu.

Ta Vagi se Zisu Koari na Kana

(Maka 14:43-50; Luke 22:47-53; Zone 18:3-12)

⁴⁷ Sipu korapa zama se Zisu, si mae kamo gana mo se Ziudasi sapu keke ri ka manege rua disaepeli. Garunu luli ni rina nati hiamā na koimata tadi na tie Ziu koa sa si keke puku minate lavata. Paleke dia vedara na huda sekesekeana si arini. ⁴⁸ Keke vina gilagila si ele tozi veko ni e Ziudasi koa rini, “Sa tie sapu kote la ahoa rau, si Asa tugo sa tie sapu hiva nia gamu, mi la tuqe vagia,” gua si asa. ⁴⁹ Meke ene toŋoto la koe Zisu se Ziudasi meke zama, “Leana Titisa,” gua si asa; meke tiqe ahoa* sa se Zisu.

⁵⁰ Meke olaŋa la koasa se Zisu, “Mu evaŋia tu gua sapu mae nia goi!” gua si Asa. Meke mae vagia rini se Zisu, meke tuqe va nabua. ⁵¹ Keke ari na disaepeli pu lulidi koe Zisu, si saputu vagia sa sa nana magu meke seke tarasa pania sa si keke kali talinana sa pinausu tanisa nati hiamā kenukenue.

⁵² Ba norea Zisu si asa, “Voi pulea sa mua magu pa nana vovoina! Ari doduru pu varipera pa magu, si kaqu mate tugo pa magu. ⁵³ Vegua, lopu gilania tu goi sapu boka tepa ia Rau sa Tamaqu, meke kote boka garunu gore mae ni mo Sa sari soku vuro tina hola mateana pude toka Nau? ⁵⁴ Ba be evaŋia Rau sapu gua asa, si lopu kaqu tava gorevura gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope, sapu kaqu ta evaŋa gua sapu korapa hie.”

⁵⁵ Meke zama la koasa qeto minate lavata se Zisu, “Vegua na tie hikohiko na variva mate si Rau, ke paleke Nau vedara na huda sekesekeana tu gamu pude mae vagi Au? Nake hoke habotu variva tumatumae mo si Rau pa Zelepade doduru rane, ba lopu tuqe vagi Au tu gamu?*” ⁵⁶ Ba pude madi tava gorevura tugo sari doduru gua pu koroto ni rina poropita gua, ke ta evaŋa sari doduru pu gua hire.” Meke pa totoŋo asa si govete veko pania rina disaepeli si Asa.

Ta Turana La pa Vinaripitui tadi na Tie Ziu se Zisu

(Maka 14:53-65; Luke 22:54-55,63-71; Zone 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Meke ari kasa tugo pu la tuqe vagina se Zisu si turana si Asa meke la pa vetu te Kaeapasi, sa nati hiamā kenukenue; vasina pu korapa koa varigara sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke sari na koimata tadi na tie Ziu. ⁵⁸ Ba se Pita si lululi mudi mae pa seu, meke kamo la koasa pavasa pa sadana sa vetu tanisa nati hiamā.

* **26:49** Hahanana qetuqetu tadi na baere pude varitutuvi. * **26:55** Lk 19:47, 21:37

Nuquru la si asa meke la habotu somanae nana koari na tie kopu, hiva gilania sa gua sapu kote ta evana koe Zisu.⁵⁹ Podekia rina nati hiama, meke sari doduru tie pa korapa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu^d, pude hata vura ni si kaiqa vina sosode kokohadi, pude boka zutua meke va matea se Zisu, gua.⁶⁰ Soku tugo arini si turu la meke va vura dia koha, ba lopu boka. Vina betobeto si turu la si karua tie.⁶¹ Zama sari karua, "Sa tie hie si zama, 'Boka huaria Rau sa Zelepade te Tamasa, meke kuri pulea mo pa ka neta rane,' gua si Asa," gua sari kara.*

⁶² Meke turu sa nati hiama kenukenue meke nanasia sa se Zisu. "Vegua, lopu kote olana tu Goi gua sapu zutu nigo ri karua hire?"⁶³ Ba lopu kulu se Zisu. Meke zama pule la koa Sa sa nati hiama kenukenue, "Pa korapa pozana sa Tamasa toana si tepa igo rau, mu tozi va hinokara ni gami; Agoi tugo sa Karisito^d, sa Tuna sa Tamasa?" gua si asa.

⁶⁴ Meke olana la koasa se Zisu, "Uve, Arau tugo sa Karisito; ba maqu tozini gamu si hie, sapu lopu seunae si kote dogoria gamu habotu sa Tuna na Tie pa kali mataona sa Tamasa pu tagoi sari doduru niniranira, meke kote pule mae gua koari na lei pa manauru si Asa!" gua se Zisu.*

⁶⁵ Pa toso asa si daku rikatia sa nati hiama kenukenue sa nana poko meke zama, "Ele avosia mo gamu sapu va tamatamasae pule nia si Asa! Lopu hiva ni pule gita si kaiqa tie va sosode, sina vaquru avoso sotia mia mo gamu sa Nana vina tamatamasae!"⁶⁶ Ke na sa sa mia binalabala?" gua si asa. Meke olana sari doduru koasa vinarigara, "Ele sea mo si Asa, ke garona tugo pude kaqu tava mate!" gua si arini.

⁶⁷ Beto asa si loroa rini sa isumatana, meke komitia rini. Meke zama sarini pu poharana Sa,⁶⁸ "Ego, Agoi sa Karisito, Mu korokorotae sapu esei si korapa seke igo!" gua si arini.

Oso nia Pita se Zisu

(Maka 14:66-72; Luke 22:56-62; Zone 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Ego se Pita si korapa habotu nana pa korapana sa pavasa pa sadana sa vetu tanisa nati hiama kenukenue, meke mae koa sa si keke nabulu vineki tanisa nati hiama meke zama la koasa, "Agoi tugo si keke sapu luli koe Zisu sa tie Qaleli!" gua si asa.⁷⁰ Ba oso si asa pa kenudi ri doduru, "Lopu hite gilania rau sapu gua korapa zama nia goi sana," gua si asa.⁷¹ Meke ene vura la se Pita pa sasadana sa pavasa meke dogoria pule keke nabulu vineki si asa, ke zama la koari na tie vasina sa vineki, "Sa tie hie si hoke lululi koe Zisu pa Nazareti," gua si asa.

* 26:61 Zn 2:19 * 26:64 Dan 7:13 * 26:65 Liv 24:16 * 26:67 Ais 50:6

⁷² Ba oso pule tugo se Pita, meke zama tokotokoro si asa, “Lopu hite gilania rau sa tie sana!” gua si asa.

⁷³ Lopu seunae sapu gua asa, si mae koe Pita saripu turu tata vasina meke zama la koasa, “Namu agoi hokahokara mo si keke koari pu lululi koe Zisu, sina tava sosode mo koasa mua vinahoqa zama gugua ri pa Qaleli,” gua si arini.

⁷⁴ Meke zama se Pita, “Zama tokotokoro si rau pa hinokara! Be kokoha si rau, si mani va kilasau sa Tamasa, namu lopu hite gilana hokaria rau sa tie sana!” gua si asa. Lopu seunae hoi, si kabo mo sa kokorako. ⁷⁵ Meke tiqe balabala ia Pita gua sapu tozia Zisu koasa, sapu guahe, “Sipu lopu ele kabo sa kokorako, si kaqu oso nau goi ka neta toto,” gua. Meke vura taloa se Pita meke la kabo ta nusunusurae pa sada.

27

Ta Turana La Koe Paelati se Zisu
(Maka 15:1; Luke 23:1-2; Zone 18:28-32)

¹ Pana munumunu hokara si varigara sari doduru nati hiama meke sari koimata tadi na tie Ziu, meke va ego ia rini gua pude va matea se Zisu. ² Pusi rini sari limana, meke turana la nia rini si Asa koe Paelati^d, sa qavuna tadi na tie Roma.

Mate Pule nia se Ziudasi
(Tinavete 1:18-19)

³ Meke sipu avoso nia Ziudasi, asa sapu qorana se Zisu, sapu ele ta zutu pude tava mate se Zisu, si pulepaho si asa, ke paleke pule lani sa sari ka tolonavulu poata siliva koa ri na nati hiama na koimata tadi na tie Ziu.* ⁴ La zama helahelae guahe si asa, “Ele sea si rau sapu vata qorae ia rau sa tie tonoto pude tava mate,” gua. Meke olaña la ia rini si asa, “Asa si lopu mami ginugua gami ba mua ginugua telemu,” gua si arini.

⁵ Meke gona veko ni Ziudasi pa Zelepade sari na poata, meke vura taloa nana, meke la huqi pule nia si asa.

⁶ La pudiki vagi rina nati hiama sari na poata, meke zama, “Na poata lae ehara si hire, ke lopu tonoto pa nada Tinarae pude vekoi gita koasa lose vekovekoana poata pa Zelepade,” gua sarini. ⁷ Variva ego nia rini sa poata asa si pude holu nia keke vasi pepeso tanisa tie tavetavete raro patu, pude na popomunuana tadi na tie karovodi, gua. ⁸ Gua asa ke sa vasina asa si ta pozae na “Pepeso Tana Ehara,” kamo pa rane ninoroi. ⁹ Ke gorevura gua sapu zama nia sa poropita Zeremaea sapu guahe:

* 27:3 TTA 1:18-19

“Vagi rini sari ka tolonavulu poata siliva
sapu holu nia rina tie Izireli si asa;”*

¹⁰ meke tavetavete nia rini pude holu vagia sa pepeso tanisa
tie tavetavete raro patu,
gua tugo sapu garunu nau sa Baṅara,” gua.

Nanasia Paelati se Zisu

(Maka 15:2-5; Luke 23:3-5; Zone 18:33-38)

¹¹ La turu pa kenuna e Paelati sa Qavuna se Zisu, meke nanasia sa Qavuna si Asa, “Ve a Aḡoi tugo sa Baṅara tadi na tie Ziu?” gua si asa. Meke olaṅa se Zisu, “Uve, gua tugo sapu zama nia goi sana,” gua si Asa. ¹² Ba totoṣo ta zutu si Asa koari na ṅati hiama, na koimata tadi na tie Ziu si lopu hite olaṅi Zisu.

¹³ Ke zama pule la koa Sa se Paelati, “Vegua, lopu avosi tu Goi sari doduru ginugua pu zutu nigo rini hire?” gua si asa. ¹⁴ Ba lopu hite hiva olaṅa se Zisu, ke magasa hola sa Qavuna.

Ta Vizata pude Tava Mate se Zisu

(Maka 15:6-15; Luke 23:13-25; Zone 18:39, 19:16)

¹⁵ Ego, sa hahanana tanisa Qavuna Roma pa doduru Inevaṅa Pasova si pude vata rupahia si keke tie ta pusina koari na tie Ziu; keke tie sapu hiva vata rupahia rina kobi tinoni pu la tepa koasa Qavuna. ¹⁶ Somana ta pusi pa totoṣo asa si keke tie kaleanana hola, na pozana sa si e Zisu Barabasi. ¹⁷ Sipu varigara la sari na kobi tinoni si nanasi Paelati si arini, “Esei ari kara si hiva vata rupahia gamu? E Zisu Barabasi? Ba e Zisu sapu ta pozae Karisito?” gua si asa. ¹⁸ Gilana valeania Paelati sapu sari kasa tie Ziu pu tuḡei sari na ṅiniraṅira hire, si pa dia kinonokono mo meke la luara vala rini koasa se Zisu.

¹⁹ Sipu korapa habotu nana pa habohabotuana varipitui se Paelati, si garunu la nia sa nana barikaleḡe si keke inavoso koa sa, sapu zama guahe: “Mu lopu tavete nia keketona goi sa tie toṅoto sana, sina soku ginugua variva talotaṅadi si putagitaṅi rau koa sa guguaṅa sa Tie sana pa boṅi lahe,” gua si asa.

²⁰ Ba sari na ṅati hiama, meke sari na koimata tadi na tie Ziu, si sovutu nonoi sari na kobi tinoni, pude la zama ia se Paelati pude vata rupahia se Barabasi, ba va matea se Zisu, gua.

²¹ Ke nanasi Paelati sari na kobi tinoni, “Esei ari kara tie hire si hiva nia gamu pude vata rupahia rau?” gua si asa, “E Barabasi!” gua si arini.

* 27:9 Zak 11:12-13

²² Meke nanasi Paelati, “Ke sa kaqu tavete nia rau se Zisu sapu ta pozae Karisito?” gua si asa. Meke olaña si arini, “Va matea gana pa korosi!” gua sari doduru.

²³ Ba nanasa pulei tugo Paelati, “Na sinea sa si tavetia Sa?” Ba velavela va sisigitae si arini meke zama, “Va matea gana pa korosi!” gua sarini.

²⁴ Meke sipu doño gilancia Paelati sapu loketoña pule si kote boka evañia sa, ba na vinari kakatorai mo si kote ta evaña, gua; si la siovo kolo si asa, meke nuzapa lima pa kenudi ri kobi tinoni, meke zama, “Ilolo si rau koasa minate tanisa tie hie, mia tinavetena gamu si hie,” gua si asa.*

²⁵ Meke olaña sari kobi tinoni, “Va goregore nia koa gami meke koari na tumami sa vina kilasa koasa vina matena Sa!” gua si arini.

²⁶ Ke vata rupaha vala nia e Paelati koa rini se Barabasi, ba vata seke nia hilihiliburuana sa se Zisu, meke tiqe luara vala sa koa rini pude madi la va matea pa korosi, gua.

*Va Sisire nia Rina Solodia se Zisu
(Maka 15:16-20; Zone 19:2-3)*

²⁷ Beto si turaña nuquru la nia rina solodia te Paelati pa vetu qavuna se Zisu, meke varigara beto la koa Sa sari doduru solodia. ²⁸ Va gore pani rini sari Nana poko, meke va sage hobe nia rini si keke poko doduru zinara sapu tana banara. ²⁹ Meke vagi rini si kaiqa lelaña aroso rakihi meke tavetia rini si keke piribatu rakirakihi guana toropae banara, meke va hakea rini pa batuna, meke va tañini nia rini si keke kolu pa limana, meke todoño va sisirei nia rini si Asa meke zama, “Mani toa va gelenae sa Banara tadi na tie Ziu!” gua. ³⁰ Loroa rini si Asa, meke vagia rini sa kolu meke seke nia pa batuna. ³¹ Beto va sisire gunia rini, si va gorea rini sa poko zinara, meke va sage pule nia rini sari Nana poko soti telena, meke tiqe turaña vura nia rini pude la va matea pa korosi.

*Tava Mate pa Korosi se Zisu
(Maka 15:21-32; Luke 23:26-43; Zone 19:17-27)*

³² Sipu korapa topue vura la rini, si tutuvia rini si keke tie pa popoa Saerini, pozana si e Saimone. Garunu zukuru ia ri na solodia si asa pude palekia sa korosi te Zisu. ³³ La kamoia rini sa vasina sapu Qoloqota pozana, ginuana asa si na vasina batu* tomate. ³⁴ Vasina si ponua vaeni rini sapu heni nia tinitoña pasa rini. Ba totoso liñiliñi podekia mo Zisu, si korona napo ia Sa.* ³⁵ Meke poka nia rini pa

* **27:24** Diut 21:6-9 * **27:33** Hokara sa ginuana sa vasina sapu sa dinonoña sa toqere si guana batu tomate. * **27:34** Sam 69:21

korosi si Asa, beto meke vari hia ni rini pa mudumudukeda sari Nana poko.* ³⁶ Beto hoi si habotu kopukopu nia rini si Asa vasina. ³⁷ Kali sage koasa batuna Sa si ta veko sa kinubekubere sapu tozia sa tinazutuna Sa, sapu guahe: "HIE SE ZISU, SA BANARA TADINA TIE ZIU," gua. ³⁸ Meke karua tie hikohiko si somana ta poka pa hopeke dia korosi, keke pa kali mataona, meke keke pa kali gedena.

³⁹ Sari na tie pu ene hola si qenoqeno batudi meke pesipesia rini se Zisu.* ⁴⁰ Meke zama si arini, "Agoi sapu kote huarana sa Zelepade, meke kuri pulea pa ka neta rane, gua! Ego harupu pule nigo ko, mamu gore mae koasa korosi sana be na Tuna Tamasa si Goi!" gua si arini.*

⁴¹ Sari na nati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke na koimata tadi na tie Ziu ba va sisire gunia tugo rini se Zisu, ⁴² meke zama si arini, "Votiki tie si harupi Sa, ba lopu boka harupu pule nia! Lopu Asa tu sa Banara tadi pa Izireli? Be boka gore mae Sa pa korosi kamahire, si kote va hinokaria gita. ⁴³ Ranea Sa sa Tamasa meke poza pule nia 'Tuna Tamasa' gua. Ego, mada dogoria be kote hiva harupia Tamasa si Asa kamahire," gua si arini.* ⁴⁴ Kamo koari karua tie hikohiko sapu sigoto turani Sa pa korosi, ba somana zamazama noñovala la gua tugo koa Sa.

Sa Minate te Zisu

(Maka 15:33-41; Luke 23:44-49; Zone 19:28-30)

⁴⁵ Meke pana kamo sa korapa rane si huporo sa doduru popoa, padana ka neta aoa. ⁴⁶ Sipu kamo neta koloko, si kabo velavela se Zisu, "Ila, Ila lema sabakatani?" Na ginuana sa si guahe: "Qua Tamasa, Qua Tamasa, na vegua ke veko pani Au tu Goi?" gua.*

⁴⁷ Kaiqa rina tie pu turu vasina si avosia ri sapu gua asa, meke zama si arini, "Korapa tiokia Sa se Ilaiza," gua.

⁴⁸ Keke arini si tuturei la vagia si keke puha, meke pona va bobosia sa pa vaeni pasana, meke va sotoa sa pa keke kolu, beto meke huhuku sage la nia sa pude podekia va napo nia se Zisu, gua.* ⁴⁹ Ba zama sari kaiqa, "Aqa paki, mada dogoria, hokara kote mae harupia e Ilaiza Sia," gua si arini.

⁵⁰ Meke kabo va ululae pule se Zisu, meke tiqe luaria Sa sa sinino.

⁵¹ Pa toতোসা asa si ta rikata rua sa poko gobana sa Lose Hopena pa korapana sa Zelepade pa Zerusalem podalae panauluna meke kamo pa hubina. Niu sa pepeso, meke

* **27:35** Sam 22:18 * **27:39** Sam 22:7, 109:25 * **27:40** Mt 26:61; Zn 2:19

* **27:43** Sam 22:8 * **27:46** Sam 22:1 * **27:48** Sam 69:21

viqala sari na patu.* ⁵² Sari na lovu si tukele, meke sokudi rina tie te Tamasa saripu ele mate si tava toa pule. ⁵³ Luara vekoi rini sari na dia lovu, meke pa mudina sa tinoa pule te Zisu pa minate, si la si arini koa sa vasileana hope sapu pa Zerusalem, meke soku tie dogori vasina.

⁵⁴ Sa palabatu tadi na solodia meke sari nana tie varipera si matagutu sisigiti sipu dogoria rini sa niu, meke sari ginugua pule saripu ta evaṇa, meke zama si arini, "Hinokara, na Tuna tugo Tamasa sa Tie hie," gua si arini.

⁵⁵ Soku barikaleqe saripu lulidi mae koe Zisu pa Qaleli pude toka nia si Asa, si koadia vasina. Turu pa seuna si arini meke doṇodoṇo la.* ⁵⁶ Ari Mere pa vasileana Magidala, meke e Mere sapu tinadia ari Zemisi e Zosepa, meke sa barikaleqe te Zebeti si koa somanae koari kasa barikaleqe arini.

Ta Veko pa Lovu sa Tinina Zisu

(Maka 15:42-47; Luke 23:50-56; Zone 19:38-42)

⁵⁷ Meke sipu veluvelu sa popoa, si mae kamo se Zosepa, sapu keke tie tagotago pa vasileana Arimatia. Na keke disaepeli tugo te Zisu si asa. ⁵⁸ La koe Paelati si asa meke la tepa ia sa sa tinina e Zisu. Va malumia Paelati pude vala nia koe Zosepa si Asa. ⁵⁹ Ke la va gore vagia Zosepa si Asa meke hade nia poko keoro viana sa. ⁶⁰ Meke la vekoa sa pa nana lovu soti telena, sapu vaquru horea mo sa pa kali toqere. Beto asa si topili tuku la nia sa si keke patu nomana pa sasadana sa lovu, meke taloa nana. ⁶¹ Se Mere pa vasileana Magidala, meke keke Mere pule si habotu tia la dia koasa lovu.

Sa Puku Tie Kopu Koasa Lovu

⁶² Meke sipu kamo pule keke rane, sapu sa rane Sabati si mae koe Paelati sari na nati hiama, na Parese. ⁶³ Zama si arini, "Baṇara, lopu muliṇi nia gami sa zinama tanisa tie kokohana sana sipu lopu ele mate Sa; zama si Asa, 'Pana hola neta rane si kote toa pule pa minate si Asa,' gua.* ⁶⁴ Ke mamu garunu nia tie kopu sa lovu pude kopu totoko nia osolae kamo sa rane vina neta, pude madi lopu la hiko vagia ri Nana disaepeli sa tinina beto meke la kokoha koari na tie sapu 'Ele toa pule si asa pa minate,' gua. Meke sa kinohakoha vina betobeto asa si kote kaleana hola nia sapu kekenu," gua si arini.

⁶⁵ Meke zama se Paelati, "La vagi kaiqa tie kopu mamu kopu totoko nia sa lovu, gua sapu bokaia gamu," gua si asa.

* **27:51** Ekd 26:31-33 * **27:55** Lk 8:2-3 * **27:63** Mt 16:21, 17:23, 20:19; Mk 8:31, 9:31, 10:33-34; Lk 9:22, 18:31-33

⁶⁶ Ke taluarae si arini meke la tokoro va nabu valeania rini sa patu tukuna sa lovu, meke veko nia tie kopu rini si asa pude kopu totoko nia.

28

Sa Tinoa Pule te Zisu pa Minate

(Maka 16:1-10; Luke 24:1-12; Zone 20:1-10)

¹ Pa vaqavaqasa rane Sade, pa mudina sa rane Sabati, si topue la sari Mere sa barikaleqe pa vasileana Magidala, meke keke Mere pule, pude la hopiki nia sa lovu, gua.

² Pa totoaso asa si kamo va hodaka gana si keke niu lavata. Gore mae pa mañauru si keke mateana te Tamasa meke la topili pania sa sa patu tukuna sa lovu, meke habotu hake nana koasa patu. ³ Sa dinoñona Sa si malara guana kapi, meke sari Nana poko si keoro sisigiti guana sinou. ⁴ Sari tie kopu si matagutu sisigiti, ke neneqara si arini, meke doño guana tie matedi.

⁵ Meke zama la koari karua barikaleqe sa mateana, “Mi lopu matagutu, gilania qua rau sapu korapa hata ia gamu, se Zisu sapu tava mate pa korosi. ⁶ Ba lopu koa tani si Asa. Ele toa pule tu si Asa, gua tugo sapu ele tozia Sa. Mae mamu dogoria sa vasina pu eko Sa. ⁷ Tuturei la kamahire mi la tozi ni sari kasa Nana disaepeli, sapu ele toa pule tu si Asa pa minate, meke korapa la va kenue koa gamu pa Qaleli si Asa. Vasina tu kote la dogoria gamu. Mi lopu muliñi nia gua sapu tozini gamu rau hie,” gua sa mateana.

⁸ Ke tuturei taluarae pa lovu sari karua. Matagutu dia, ba qetuqetu hola dia tugo; meke totoaso haqala la sari karua pude la tozi ni sari kasa Nana disaepeli, gua, ⁹ si tutuvu va hodaki Zisu sari karua, meke zamai Sa, “Mi koa bule,” gua si Asa. Meke mae hoqa todoño koa Sa sari karua, tuqei rini sari nenena, meke vahesia rini si Asa. ¹⁰ Meke zama la i Zisu, “Mi lopu matagutu, la mamu tozi ni sari kasa tasiqū pude topue la pa Qaleli. Vasina tu si kote dogorau rini si Rau,” gua si Asa.

Sa Tinozi tadi na Tie Kopu pa Lovu

¹¹ Meke sipu korapa ene pule la sari na barikaleqe, si pule la pa Zerusalemā sari kaiqa rina solodia pu kopu koasa lovu, meke la vivinei ni rini koari na ñati hiama sari doduru ginugua saripu ta evana. ¹² Meke varigara sari na ñati hiama na koimata tadi na tie Ziu, meke pada ia rini gua sapu kote taveti rini. Poni va soku ni poata rini sari kasa solodia pu kopu koasa lovu, ¹³ meke zamai rini, “Kote zama guahe si gamu: Totoso korapa puta gami pana boñi, si mae hiko vagia ri Nana disaepeli sa tinina, mi gua. ¹⁴ Meke be

avoso nia sa Qavuna sa ginugua asa, si kote podekia gami pude zama ia si asa, sapu lopu sea si gamu, ke lopu kaqu kamo pa tinasuna si gamu," gua si arini. ¹⁵ Ke vagia rina solodia sa poata, meke lulia tugo rini gua sapu tozi ni rina nati hiama koa rini. Ke sa inavoso gua tu asa si ene koari na tie Ziu, kamo pa rane ninoroi.

Vura koari Nana Disaepeli se Zisu

(Maka 16:14-18; Luke 24:36-49; Zone 20:19-23; Tinavete 1:6-8)

¹⁶ Meke topue la sari na disaepeli koasa toqere pa Qaleli, vasina sapu tozi ni Zisu pude la.* ¹⁷ Totoso dogoria rini se Zisu, si vahesia rini si Asa, ba kaiqa arini si korapa nunala dia tugo. ¹⁸ Meke tata la koa rini se Zisu, meke zama, "Doduru niniraniira pa Mañauru, meke pa pepeso si ele ta poni ni Rau. ¹⁹ Mi la gamu koari doduru butubutu pa ninae vasina. Mi va evanae ni Qua disaepeli si arini. Mi papitaiso i pa korapa pozana sa Tamada, na Tuna meke sa Maqomaqo Hope.* ²⁰ Mi va tumatumae ni si arini pude va tabei sari doduru gua saripu tozi ni gamu Rau; meke kaqu koa somana koa gamu si Rau, osolae kamo na kamo," gua se Zisu.

* 28:16 Mt 26:32; Mk 14:28 * 28:19 TTA 1:8

SA QOSIPELI TE ZISU KARISITO SAPU KUBERIA MAKA Sa Vinabakala

Pa pinodalaena sa Qosipeli te Maka, si ta kubere sari na zinama hire: "Hie sa Inavoso Leana te Zisu Karisito sa Tuna Tamasa." Koasa vivineina e Zisu si ta dogoro sa Nana niniranira pa Nana tinavete meke Nana vina tumatumae. Hoke hipuru pani Sa sari na tomate kaleadi, meke taleoso ni Sa sari na tie koari na dia sinea. Tozi pule nia se Zisu, sapu Asa sa tie pu mae meke ponía sa Nana tinoa pa tinarupahadi rina tie pa sinea.

E Maka si tozi va toñotia meke va bakalia sa vivineina e Zisu koari na tinavete pu ele taveti Sa, lopu tale koari Nana zinama na vina tumatumae mo. Sipu beto sa vivineina e Zone Papitaiso, meke sa pinapitaiso te Zisu, meke sa Nana tinoketoke, si toñoto lamo si asa koasa tinavete salana meke sa Nana vina tumatumae. Sipu ele hola soku navulu rane si podalae gilana valeania rina disaepeli si Asa, ba sari na tie pu kanaia se Zisu, si hiva va matea si Asa. Koari na hinia 11 meke kamo pa 16 si ta tozi vura, sapu gua ta evana koe Zisu koasa vuiki vina betobeto pa Nana tinoa pa pepeso. Koari na hinia hire, si ta kubere sa vivineina sa Nana minate pa korosi, meke sa tinuru pule.

Sari na kinubekubere koadi sapu gotogotodi si lopu koa sari na vesi pa Maka 16:9-20. Ta kubere si arini pa vari korapadi sari [] pa iniliri hie.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Pinodalaena sa Inavoso Leana. Hinia 1:1-13

Tinavete ninabulu te Zisu pa Qaleli. Hinia 1:14 kamo hinia 9:50

Podalae pa Qaleli kamo Zerusalema. Hinia 10:1-52

Sa vuiki vina betobeto pa korapana, meke pa valena

Zerusalema. Hinia 11:1 kamo hinia 15:47

Sa tinuru pule te Zisu. Hinia 16:1-8

Sari na vinura koari na tie meke sa sinage pule pa Mañauru tanisa Bañara Toana. Hinia 16:9-20

Sa Tinarae te Zone Papitaiso

(Matiu 3:1-12; Luke 3:1-18; Zone 1:19-28)

¹ Sa pinodalaena sa Inavoso Leana, koasa guguana e Zisu Karisito, sa Tuna Tamasa, ² gua tugo sa zinama sapu kuberia sa poropita Aisea sapu guahe:*

* 1:2 Mal 3:1

“ ‘Kote garunu kenue la nia Rau sa Qua tie paleke inavoso, sipu lopu ele kamo la si Goi, pude va nama ponigo sa sirana.’

³ Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega^d:*
‘Mi va nama nia sa sirana tanisa Banara, mi va toñotia vasina pu kote ene si Asa,’ gua.”

⁴ Gua asa ke mae variva papitaiso^d, na tarae se Zone koa rina tie pa korapa soloso qega: “Mi kekere, koari na mia sinea, mi ta papitaiso, meke kote taleosoni gamu sa Tamasa koari na mia sinea,” gua si asa. ⁵ Meke soku tie si varigara mae vasina, saripu mae guadi pa ninæ vasina pa popoa Ziudia, meke pa Zerusalemæ, pude va avosia se Zone. Helahelæ ni rini sari na dia sinea, meke ta papitaiso koa sa si arini pa Ovuku Zodani.

⁶ Na kalu kameli si poko nia e Zone, meke dokoho nia sa sa kapu kurukuru tava popana, meke na kupokupo na zipale mo si henai sa.* ⁷ Hie sa inavoso sapu tozia sa koari na tie: “Asa sapu kote luli mudi mae koa rau si arilaena hola nau si arau! Lopu garoqu rau si pude kokopo gore meke rupahia sa Nana sadolo. ⁸ Papitaisoni gamu kolo mo rau, ba Asa tu kote papitaisoni gamu sa Maqomaqo Hope,” gua si asa.

Ta Papitaiso meke Ta Toketoke se Zisu

(Matiu 3:13 kamo hinia 4:11; Luke 3:21-22, 4:1-13)

⁹ Pa totosoa asa si lopu ele seunæ taluaræ mae gua pa vasileana Nazareti, koasa pinaqaha popoa pa Qaleli se Zisu, meke ta papitaiso si Asa koe Zone pa Ovuku Zodani. ¹⁰ Meke sipu popa sage tugo Sa pa kolo, si dogoria Sa sa tukelena sa Mañauru, meke gore mae guana baruku sa Maqomaqo Hope koa Sa. ¹¹ Meke ta avoso mae gua pa Mañauru si keke mamalaini, sapu guahe: “Agoi tugo sa Tuqu Koleo sapu qetu hola nigo Rau,” gua.*

¹² Meke hinoqa turana la nia sa Maqomaqo Hope pa soloso qega si Asa. ¹³ Meke ka made navulu puta rane si koa vasina, meke toketoke ia Setani si Asa. Soku kurukuru pinomo si koa, ba kopu nia rina mateana si Asa.

Tioki Zisu sari ka Made Tie Habu

(Matiu 4:12-22; Luke 4:14-15, 5:1-11)

¹⁴ Mudina sapu ta veko pa vetu varipusi se Zone, si la gua pa popoa Qaleli se Zisu, meke tarae nia Sa sa Inavoso Leana te Tamasa, sapu guahe: ¹⁵ “Sa totosoa si ele kamo meke sa Binañara te Tamasa^d si tata koa gamu kamahire. Mi veko

* 1:3 Ais 40:3 * 1:6 2 Bañ 1:8 * 1:11 Zen 22:2; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17, 12:18; Mk 9:7; Lk 3:22

pani sari doduru mia kinaleadi; mi va hinokaria sa Inavoso Leana!" gua si Asa.*

¹⁶ Meke sipu enene se Zisu pa raratana masa pa kopi Qaleli, si dogoria Sa se Saimone meke se Aduru sa tasina; korapa vaqara dia, sina na habu mo sa dia tinavete. ¹⁷ Tioko la i Zisu sari karua, "Mae luli Au, maqu va tumatumaeni gamu habu tie!" gua si Asa. ¹⁸ Meke pa toতোসো tugo asa si luara vekoi ri kara sari dia vaqara, meke lulia rini se Zisu.

¹⁹ Sipu ene rizu hite la Sa, si dogori Sa sari karua tamatasi, ari Zemisi e Zone, sari karua tuna e Zebeti; korapa surana pa dia koaka si arini, na tuvaki sari dia vaqara. ²⁰ Totoso dogori tugo Sa, si tioki Sa si arini; ke veko pania rini pa koaka se Zebeti sa tamadia, meke sari dia tie habu ta tabaradi, meke lulia rini se Zisu.

Sa Tie pu Ta Hilae Tomate Kaleana
(Luke 4:31-37)

²¹ Meke sipu kamo se Zisu, meke sari Nana disaepeli pa vasileana Kepaniami, si la pa sinaqoqi^d pa rane Sabati si Asa, meke podalae va tumatumae. ²² Meke magasa nia rina tie sa Nana vina tumatumae, sina koa ia na niniranira sa Nana vina tumatumae ura lopu hite kekenoño gua ari tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese^{d,*}

²³ Meke mae koa Sa pa sinaqoqi si keke tie pu ta higorae tomate kaleana, meke velavela guahe: ²⁴ "Kei, Zisu pa Nazareti! Sa si hiva taveteni gami Goi? Hiva mae va mate gami gua? Gilanigo qua sapu sa Nabulu Hopemu te Tamasa si Agoi!" gua si Asa.

²⁵ Meke norea Zisu sa tomate kaleana, "Mokomoko, mu vura taloa koasa tie sana!" gua si Asa.

²⁶ Ke vata higoro ia sa tomate kaleana sa tie, ke neneqara sisigiti, meke gagaemana sa tomate kaleana, meke vura taloa koasa. ²⁷ Ke magasa hola sari doduru tie meke podalae varivari nanasi teledia, "Na sa sapu guahe? Kaiqa vina tumatumae vaqura beka? Sina koa ia niniranira sa tie hie, ke boka avosia na va tabea rina tomate kaleadi si Asa!" gua si arini.

²⁸ Ke, sa inavosona Zisu, si lopu sana ta urahae la pa doduru vari likohaena sa pinaqaha popoa pa Qaleli.

Soku Tie si Salani Zisu
(Matiu 8:14-17; Luke 4:38-41)

²⁹ Sipu taluarae pa sinaqoqi se Zisu meke sari Nana disaepeli, somanae tugo sari Zemisi e Zone, si ene tonoto la pa vetu tadi Saimone e Aduru sarini. ³⁰ Sa barikaleqe sapu sa roana e Saimone, si korapa eko nana pa teqe, na

* 1:15 Mt 3:2 * 1:22 Mt 7:28-29

moho nunuare si asa, ke tozi nia rini se Zisu. ³¹ Ke la si Asa, meke tañinia Sa sa limana meke va tekulia. Totoso asa si magogoso si asa, meke va togai sa si arini.

³² Pana veluveluna asa, sipu lodu sa rimata, si turana mae ni rini koa Sa sari doduru tie mohodi, na ta hilae tomate kaleadi. ³³ Sari doduru tinoni koasa vasileana nomana sana, si varigara pa sadana sa vetu. ³⁴ Meke salani Zisu sari sokudi tie pu ta razae votivotiki minoho, meke soku tomate kaleadi si hipuru pani Sa. Ba lopu va malumi Sa sari na tomate kaleadi pude zama, sina tumae nia dia sapu esei si Asa.

Tarae pa Qaleli se Zisu
(Luke 4:42-44)

³⁵ Pana munumunu vaqavaqasa, sipu lopu ele kalalasa valeana sa popoa, si taluarae pa vetu se Zisu, meke la pa keke vasina ivuluna meke varavara. ³⁶ Ba vura la hata ia e Saimone, meke ri kasa nana baere si Asa. ³⁷ Meke sipu dogoria rini, si zama si arini, "Soku tie si korapa hata igo," gua si arini.

³⁸ Ba olaña la i Zisu si arini, "Aria, mada la koari kaiqa vasileana pule. Ura koa rini ba kaqu tarae nia tugo Rau sa Inavoso Leana, sina asa tugo si mae nia Rau," gua si Asa.

³⁹ Ke ene kamoï Sa sari doduru vasileana pa Qaleli, meke tarae koari na sinaqoqi, meke hipuru pani sari na tomate kaleadi.*

Salania Zisu si Keke Tie Popoquna
(Matiu 8:1-4; Luke 5:12-16)

⁴⁰ Keke tie popoquna si mae koe Zisu, meke hoqa todoño pa kenuna Sa. Tepa sisigitia sa si Asa pude toka nia, meke zama, "Be hiva Goi, si boka va via* au mo Goi," gua si asa.

⁴¹ Meke tataru sisigiti nia na hiva toka nia Zisu si asa, ke qaqama la nia Sa sa limana, meke tiqva Sa si asa, meke zama, "Hiva tugo si Rau, ke mu via tu ba goi," gua se Zisu.

⁴² Koasa totoso tugo asa si ta salana meke via sa tie.

⁴³ Meke koasa totoso tugo asa si garunu taloa nia Sa, ba va balau ia Sa, ⁴⁴ "Avoso mae, mu lopu la vivinei pa tie, ba mu la vata dogoro pule nigo koasa hiama^d pude vilitigo. Mamu tavetia sa vina vukivukihi vinulasa sapu tozia sa Tinarae te Mosese, pude va sosodea koari na tie, sapu ele via si goi kamahire," gua si Asa.*

⁴⁵ Ba sipu taluarae sa tie, si podalae urahae nia mo sa sa inavoso, pa doduru vasina. Gua ke lopu boka vura la koari

* **1:39** Mt 4:23, 9:35 * **1:40** Sa ginuana va via si ta salana sa tie meke boka somana pule koari na tie te Tamasa. * **1:44** Liv 14:1-32

na vasileana se Zisu pude ta gilana koari na tie, ba koa mo si Asa koari na vasidi ivuludi, ba mae mo koa Sa sari na tie pu mae guadi pa doduru vasina.

2

Salania Zisu si Keke Tie Mohona (Matiu 9:1-8; Luke 5:17-26)

¹ Hola kaiqa rane, si pule mae pa Kepaniami se Zisu, meke ene sa inavosona sapu koa nana vasina si Asa, gua. ² Ke soku hola sari na tie si varigara mae koasa vetu pu koa ia Sa, ke loke vasi lolomo si koa, kamo la gua tugo pa kenuna sa sasada. Meke tarae nia Sa sa zinama koa rini. ³ Totoso asa si paleke mae nia ri ka made tie si keke tie pu mate kukuru tinina. ⁴ Ba lopu boka va nuquru la ia rini koe Zisu sa tie, sina sokua tie sa korapa vetu; ke kakelia rini sa batu vetu, pa totona puta Zisu, meke va isu gore la ia rini sa tie pu ekona pa nana teqe. ⁵ Meke sipu dogoria Zisu nomana gua sa dia rinanerane koa Sa, si zama la ia Sa sa tie mohona, "Tuqu, ele taleosae sari na mua sinea," gua si Asa.

⁶ Ba kaiqa ri na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu habotu vasina si balabala golomo pa bulodia, ⁷ "Na vegua ke zama guahe si Asa? Na va Tamatamasae pule nia si Asa! Tamasa mo telena si boka taleoso ni sari na sinea^d!" gua si arini.

⁸ Ba gilania Zisu pa korapa maqomaqona koasa totoso asa, sapu gua korapa balabala ia rini, ke zama la koa rini si Asa, "Na vegua ke balabala i tu gamu saripu gua sara pa korapa bulomia?" ⁹ Na sa si gotogoto pude zama lania koasa tie mohona pude bakala koa gamu sapu tagoa Rau sa ninirañira? 'Ele taleosae sari na mua sinea?' gua, ba "Turu, palekia mua teqe, mamu ene?" ¹⁰ Ba pude mi tumae nia gamu, sapu sa Tuna^d na Tie si ari Nana ninirañira pa pepeso, pude taleoso ni sari na sinea tadi na tie." Meke zama la si Asa koasa sapu mate kaiqa kukuru tinina, ¹¹ "Zama igo Rau si goi, turu, palekia mua teqe, mamu la pa mua vetu!" gua si Asa.

¹² Sipu korapa dono la rini, si gasa turu sa tie, meke paleke vagia sa sa nana teqe, meke ene taloa nana. Ke magasa beto sari doduru, meke vahesia rini sa Tamasa, meke zama, "Namu lopu hite ele ta dogoro koa gita si keketona guahe!" gua si arini.

Tiokia Zisu se Livae (Matiu 9:9-13; Luke 5:27-32)

¹³ Meke pule la pa raratana pa kopi Qaleli se Zisu, meke mae koa Sa si keke puku vinarigara lavata, meke

va tumatumae i Sa si arini. ¹⁴ Meke sipu ene hola la Sa, si dogoria Sa se Livae, sa tie hata takisi, sapu na tuna e Alepiasi, korapa habotu nana pa vetu vasina hoke ta vagi sa takisi. Meke zama la ia Zisu si asa, “Mae luli Au.” Totoso asa si turu se Livae, meke lulia sa se Zisu. ¹⁵ Meke sipu korapa henahena pa vetu te Livae se Zisu, si sokudi rina tie hata takisi, meke kaiqa tie kaleadi pule pu luli koe Zisu, meke sari Nana disaepeli, si mae henahena turania si Asa. ¹⁶ Kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese^d, saripu na Parese^d, si dogorona se Zisu sapu korapa henahena turani sari na tie kaleadi, na tie hata takisi, si nanasa la koa ri Nana disaepeli, “Na vegua ke henahena turani tu Sa sari na tie gugua sara?” gua si arini.

¹⁷ Sipu avosi Zisu si olana la i Sa si arini, “Sari na tie toa vaneanadi si lopu hata ia sa tie salana, ba sarini pu mohodi mo. Lopu mae si Rau pude tioki sari na tie toŋoto, ba sari na tie kaleadi tu,” gua si Asa.

Ninana pa Vina Madi pa Ginani
(Matiu 9:14-17; Luke 5:33-39)

¹⁸ Pa keke totoso sipu madi^d sari na disaepeli te Zone Papitaiso meke sari na Parese, si mae nanasia ri kaiqa tie se Zisu, “Na vegua ke madi pa ginani sari na disaepeli te Zone Papitaiso, meke tadi na Parese, ba saripu Tamugoi si lopu madi tu?” gua si arini.

¹⁹ Meke olana la i Zisu, “Vegua, hiva ni gamu sari na tie ta ruvatadi koasa inevana vinarihaba, pude mae somana ba lopu henahena? Lokari! Sipu korapa koa turania rini sa tie varihaba si lopu kaqu madi si arini. ²⁰ Ba korapa mae sa rane, pana ta vagi taloa sa tie varihaba koa rini, meke koasa totoso tu asa si kote madi si arini.

²¹ Loke tie si tuvaka la nia si keke kukuru poko vaqura koasa poko koana, sina kote viziri sa poko vaqura, meke ta rikata palae koasa poko koana, meke kote kaleana hola la tu sa rikata. ²² Meke loke tie si toŋo la nia sa vaeni vaqura koasa vovoina vaeni koana, sina kote va puzakia sa vaeni sa vovoina koana, meke kote kaleadi beto mo sari kara. Gua asa, ke sa vaeni vaqura si kaqu ta toŋo la tugo koasa vovoina vaqura,” gua si Asa.

Guguana sa Rane Sabati
(Matiu 12:1-8; Luke 6:1-5)

²³ Pa keke rane Sabati si ene hola gua koari na inuma huiti^d se Zisu, meke sari Nana disaepeli. Meke sipu ene gua pa korapa inuma huiti si arini, si podalae rarusu vagi kiko huiti sari Nana disaepeli.* ²⁴ Meke kaiqa rina Parese

* 2:23 Diut 23:25

si zama la koe Zisu, “Dotu, na vegua ke tavetia ri na mua disaepeli gua sapu lopu tava malumu pa nada tinarae pude tavetia pa rane Sabati?” gua si arini.

²⁵ Meke olaṅi Zisu, “Lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu tavetia sa baṅara Devita pukerane? Sipu ovia si asa meke sari nana tie,* ²⁶ si nuquru la si asa pa korapana sa Ipi^d Hopena te Tamasa, meke vagia sa sa bereti sapu na vinariponi la koe Tamasa. E Abiata sina hiamā pa totoṣo asa. Koasa tinarae, si teledia mo rina hiamā si hoke hena ia sa bereti asa, ba hena ia Devita si asa, meke poni tugo sa sari nana tie.”*

²⁷ Meke zama la i Zisu si arini, “Sa rane Sabati si na nabulu mo tana tie, ba lopu sa tie si nabulu nia sa rane Sabati. ²⁸ Gua asa, ke sa Tuna na Tie mo si Baṅara ni sari doduru tiṅitoṅa meke kamo koasa rane Sabati tugo,” gua se Zisu.

3

Salaṅia Zisu sa Tie pu Mate Limana (Matiu 12:9-14; Luke 6:6-11)

¹ Meke sipu pule la pa sinaqoqi^d se Zisu, si koa nana vasina si keke tie sapu mate limana. ² Meke koadia tugo vasina si kaiqa tie pu hiva zutua si Asa pa sineā, ke kopu totoko nia rini si Asa, pude dogoria be guana salaṅia Sa si asa pa rane Sabati. ³ Meke zama la ia Zisu sa tie pu mate limana, “Sage mae, pa kekenu tani,” gua si Asa. ⁴ Meke nanasa la i Sa si arini, “Na sa si va egoa sa Tinarae te Mosese pude tavetia gita pa rane Sabati? Pude tavete valeana, ba tavete va kaleana? Pude harupia sa tinoa tana tie, ba pude va mate tie?”

Ba lopu va kulu si arini. ⁵ Ke bugoro si Asa, meke doṅo la i Sa si arini, ba talotaṅa sisigiti tugo si Asa, sina luli dia hiniva sisigiti, meke sea si arini. Ke tiqe zama la ia Sa sa tie, “Mu va nadoria sa limamu.” Ke va nadoria sa sa limana, meke leana pule si asa. ⁶ Meke taluarāe pa sinaqoqi sari na Parese, meke la vari vivinei si arini koari na puku tie pu zuka ia se Herodi^d pude hata ia sa sirāṅa, gua pude va matea se Zisu.

Sa Puku Vinarigara Lavata pa Masa Qaleli

⁷ Meke sipu taluarāe la pa kopi Qaleli se Zisu meke sari Nana disaepeli, si luli mae koa Sa sa kobi tinoni lavata. Na mae guadi pa Qaleli, pa Ziudia, ⁸ pa Zerusalema, meke pa popoa Idumea, meke pa kali gasa rimata pa popoa Zodani, meke pa vari likohaedi rina vasivasileana nomadi pa Taea meke Saedoni. Mae koe Zisu sari doduru tie hire, sina avoso

* 2:25 1 Samuela 21:1-6 * 2:26 Liv 24:9

nia rini, sapu soku tinavete variva magasadi si taveti Sa, gua. ⁹ Soku sisigiti sari na tie, ke tozi ni Zisu sari Nana disaepeli, pude va nama veko vala koa Sa si keke koaka, pude boka ilolo meke lopu ta zukuru koari na tie, gua.*
¹⁰ Ura sokudi sari na tie si ele salani Sa, ke zukuria rina tie mohodi si Asa, pude tiqua, gua. ¹¹ Totoso dogoria rina tie pu koai na tomate kaleadi si Asa, si hoqa todoño pa kenuna Sa si arini, meke velavela va ululae guahe: “Agoi si na Tuna Tamasa!” gua si arini. ¹² Meke norei Zisu sari na tomate kaleadi, pude lopu tozia pa tie sapu esei si Asa, gua.

Vizati Zisu sari ka Manege Rua Nana Apositolo
(Matiu 10:1-4; Luke 6:12-16)

¹³ Sage la pa keke toqere se Zisu, meke tioko varigara ni Sa vasina sarini pu hiva ni Sa, ke mae koa Sa si arini. ¹⁴ Vizati Sa sari ka manege rua, sapu poza ni apositolo^d Sa, meke zama guahe si Asa koa rini, “Ele vizata gamu Rau pude koa koa Rau si gamu, meke kote garunu vurani gamu tugo Rau pude la tarae, ¹⁵ meke kote tagoa gamu sa ninirani^a pude hipuru palae tomate kaleadi,” gua si Asa.

¹⁶ Hire sari na pozadi ri ka manege rua, saripu vizati Sa pude na apositolo. E Saimone (sapu poza nia Pita, e Zisu); ¹⁷ e Zemisi meke e Zone, sari karua tuna e Zebeti, (saripu poza ni Boaneaquesi e Zisu; sa ginuana sina tuna paka mañauru).* ¹⁸ Aduru, Pilipi, Batolomiu, Mati, Tomasi, Zemisi sa tuna Alepiasi, Tadeasi, Saimone sa Tie Zeloti*, ¹⁹ meke Ziudasi Isikarioti, sapu qoraqora nia se Zisu.

Zisu meke Belozibabi
(Matiu 12:22-32; Luke 11:14-23, 12:10)

²⁰ Totoso asa si kekere pule la pa Kepaniami se Zisu, meke nuquru si Asa koasa vetu sapu hoke koa ia Sa. Meke varigara pule mae sari kobi tinoni, ke loke Nana totoso pude henahena se Zisu meke sari Nana disaepeli. ²¹ Totoso avoso nia sa tinana meke sari na tasina, sapu gua asa si topue la si arini pude tuqea meke vagi taloa nia sina zama sari na tie, “Ele pekipeki sa tie sana!”

²² Kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, pu mae guadi pa Zerusalem si zama, “Koaia Belozibabi^d si Asa. Sa banaradi rina tomate kaleadi na ponía ninirani^a si Asa pude hipuru palae tomate,” gua si arini.*

* **3:9** Mk 4:1; Lk 5:1-3 * **3:17** Gina ta pozae tuna paka mañauru sina na tie pude tuture zama va ninira. * **3:18** Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera nia sa qinavuna pa Roma. * **3:22** Mt 9:34, 10:25

²³ Ke tioko vagi Zisu sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke va tumatumae ni Sa koari na parabolod, meke zama, “Vegugua meke boka hipuru pania Setani se Setani?” ²⁴ Be paqaha pule nia telena si keke butubutu banara, si kote ta huarae sa butubutu asa. ²⁵ Be varivari paqahi si keke puku tatamana, si kote ta huarae sa kinoa tatamana asa. ²⁶ Ke be varipaqahi la pa hopeke pukuna sa butubutu te Setani, si lopu kaqu turu hola la si asa, ba kote ta huarae, meke beto mo si asa.

²⁷ Loke tie si boka gasa nuquru la pa korapa vetu tanisa tie ninira*, meke hikoi sari nana likakalae, be lopu pusi kenu pakia sa sa tie ninira; meke tiqe kote boka paleke vagi sa sari likakalae pa nana vetu.

²⁸ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu kote boka taleosae mo sari doduru sinea meke pinaraparana tadi na tie. ²⁹ Ba asa sapu parania sa Maqomaqo Hope, si namu lopu hite kaqu taleosae, sina ele evania sa sa sinea sapu kaqu koa hola ninae rane ka rane.”* ³⁰ Zama gua asa se Zisu, sina kaiqa rina tie si zama guahe, “Koaia na tomate kaleana si Asa,” gua.

Sa Tinana Zisu meke sari na Tasina Zisu
(Matiu 12:46-50; Luke 8:19-21)

³¹ Meke toso asa si kamo sa tinana meke sari na tasina koreo e Zisu pa vetu sapu koa ia Sa. Turu mo pa sada si arini, meke garunu nuquru la tie pude tioko mae ia se Zisu, gua. ³² Na kobi tie si habotu vari likohae nia se Zisu, meke zama la si arini koa Sa, “Tio, sa tinamu meke sari na tasimu si korapa hiva nigo pa sada,” gua si arini.

³³ Meke olana la i Zisu si arini, “Ari sei sari tinaqu meke tasiqu?” ³⁴ Meke dono la si Asa koa ri na tie pu habotu vari likohae koa Sa, meke zama, “Dono mae! Hire sari tinaqu, meke sari tasiqu!” ³⁵ Asa mo sapu taveti sari hiniva te Tamasa, si na tasiqu koreo, na tasiqu vineki, meke na tinaqu,” gua si Asa.

4

Sa Parabolona sa Tie Uma
(Matiu 13:1-9; Luke 8:4-8)

¹ Meke va tumatumae pule se Zisu pa kapa masamasa Qaleli, meke sa kobi tinoni sapu mae vari likohae koa Sa si noma hola, ke surana la koa pa keke koaka si Asa meke habotu Nana. Na alena pa kolo sa koaka asa, ba sari tinoni

* 3:27 Sa ginuana sa tie ninira si e Setani. * 3:29 Lk 12:10

si turu dia pa masa.* ² Soku tinitona si variva tumatumaē ni Sa koari na parabolo, meke zama guahe si Asa koa rini:

³ “Avoso mae! Keke tie uma si la, meke taburu ni sari na kiko pa nana inuma. ⁴ Totoso taburu ni sa sari na kiko, si kaiqa si hoqa la pa korapa sirana, meke mae gani betoi rina kurukuru tapuru si arini. ⁵ Kaiqa si hoqa la vasina sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona. Lopu seunae, si toa vura mae sari na linetelete, sina lopu moata sa pepeso. ⁶ Ba totoso gasa mae sa rimata, si nadai si arini, ke harahara, sina lopu gore va lohi sari na karosodi. ⁷ Kaiqa rina kiko si hoqa la vasina koa ia hilibubuku, ke toqolo sage sari na hilibubuku, meke ilupu va matei si arini, ke loke vuadi. ⁸ Ba kaiqa kiko si hoqa la pa pepeso leana, ke toqolo sage meke vua katakata. Kaiqa si vua tolonavulu kiko koai, kaiqa si onomo navulu, meke kaiqa si keke gogoto.

⁹ Ego, be ari taliņa mia, si mi va avoso mae!” gua se Zisu.

Sa Natidi gua rina Parabolo

(Matiu 13:10-17; Luke 8:9-10)

¹⁰ Totoso koa eke telena se Zisu, si mae koa Sa sari Nana disaepeli meke gua tugo sari kaiqa pu avosi sari na parabolo, meke tepa ia rini si Asa, pude va bakali si arini.

¹¹ Meke olaņa la i Sa, “Sari na tinumatumaē tomedi koasa Binaņara te Tamasa si ele ta poni atu koa gamu. Ba koari na votiki tie pu lopu somana koa gamu, si avosi mo pa parabolo si arini.

¹² Pude madi dodogorae,

ba lopu doņo gilania,

pude madi avavosae,

ba lopu avoso gilania.

Ura be lopu gua asa arini,

si madi kekere la koe Tamasa,

meke kote taleoso ni Sa si arini,” gua si Asa.*

Va Bakalia Zisu sa Parabolona sa Tie Uma

(Matiu 13:18-23; Luke 8:11-15)

¹³ Meke nanasi Zisu si arini, “Vegua, lopu tumae nia tu gamu sa parabolona sa tie uma? Vea meke kote boka tumae ni gamu sari kaiqa parabolo pule? ¹⁴ Ego, sa tie uma si letea sa zinama te Tamasa. ¹⁵ Kaiqa tie si gua tugo rina kiko pu hoqa pa sirana; sipu avosia tugo rini sa zinama te Tamasa, si hinoqa mae se Setani meke vagi pania koa rini sa zinama.

¹⁶ Kaiqa tie pule si gua rina kiko pu hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona. Ke sipu avosia rini sa Inavoso Leana, si lopu sana vagi qetuqetu nia rini. ¹⁷ Ba lopu soto va nabu pa bulodia sa zinama sina

* 4:1 Lk 5:1-3 * 4:12 Ais 6:9-10

lopu va gore karoso si arini. Ke totošo raza mae sari na tinasuna, na ninaqunaquna sa Inavoso Leana sana, si lopu sana luara pania rini si asa. ¹⁸ Kaiqa tie pule si gua tugo rina kiko pu hoqa pa vasina sapu koa ia hilibubuku. Arini si avosia sa Inavoso Leana, ¹⁹ ba sari na ilipunanana sa tinoa hie, na inokorodi rina tinagotago pa pepeso, meke kaiqa inoko'okoro pule, si mae pa korapa bulodia, meke hukatia sa Inavoso Leana, ke lopu boka vua pa dia tinoa. ²⁰ Ba kaiqa tie pule si gua tugo rina kiko pu ta lete pa pepeso leanana, sipu avosia rini sa Inavoso Leana sana, si va tabea rini si asa, meke vua si asa pa dia tinoa: kaiqa tolonavulu, kaiqa onomo navulu, meke kaiqa pule si keke gogoto," gua si Asa.

Sa Zuke pu Tava Opo Tamunu Lolu
(Luke 8:16-18)

²¹ Meke zama la koa rini se Zisu, "Vegua, hoke vagia sa tie sa zuke meke va opo tamunu nia lolu, babe vekoa sa pa kauru teqe ululu? Vegua, lopu kaqu va hakea tu sa pa hakehakeana zuke sia?" ²² Gua sapu ta tome, si kaqu tava vura, meke sapu ta nobi tamunu, si kaqu ta kepuhu vura tugo.* ²³ Asa sapu ari taliņana, si mani va avoso mae!" gua si Asa.

²⁴ Meke zama gua tugo hie si Asa koa rini, "Mi kopu, na va avoso valeana mae koa Rau! Sa pada sapu ponia goi koari na tie, si asa tugo padana sapu kaqu vagia goi koe Tamasa, ba kote hola nia tu sa pada asa.* ²⁵ Ura asa sapu ari nana ginilagilana si kote ta poni va soku, meke asa sapu loke nana si sa vasinahite sapu tagoa sa ba kote ta vagi palae koa sa."*

Sa Parabolona sa Tinoqolo Tanisa Binaņara te Tamasa

²⁶ Meke zama tugo si Asa, "Sa Binaņara te Tamasa si guahe: Sa tie uma, si letei sari na kiko pa nana inuma. ²⁷ Kamo sa boņi meke rane, totošo puta si asa meke vaņunu, si liho meke toqolo sage sari na kiko, ba lopu gilania sa sapu vea meke ta evaņa sapu gua asa. ²⁸ Sa pepeso telena si va toqolia sa linetelete meke vua; kekenu si vura mae sa elelo, meke sa havorona, beto asa si na vuana, meke mumudi si komiha si arini. ²⁹ Sipu komiha sari na vuadi, si mae sari na tie pakepakete, sina ele kamo sa totošo."*

Sa Parabolona sa Kiko Masitadi
(Matiu 13:31-32,34; Luke 13:18-19)

³⁰ Meke zama se Zisu, "Na sa kote va padapada nia gita sa Binaņara te Tamasa? Na parabolo sa kote va bakala nia

* 4:21 Mt 5:15; Lk 11:33 * 4:22 Mt 10:26; Lk 12:2 * 4:24 Mt 7:2; Lk 6:38

* 4:25 Mt 13:12, 25:29; Lk 19:26 * 4:29 Zol 3:13

gita si asa? ³¹ Gua mo hie si asa: Vagia keke tie si keke kiko masitadi, sapu hiteke hola koari doduru kiko, meke letea sa pa pepeso. ³² Ba sipu ta lete sa, meke toqolo sage, si noma hola ni sa sari doduru linetelete. Sari na lelanana si nomadi, ke sari na kurukuru tapuru si mae tavete dia vori vasina, koari na lelanā aq̄aq̄orodi,” gua si Asa.

³³ Meke sokudi sari na parabolo gugua hire, si zama ni Zisu koari na tie, ba gua mo sapu boka gilania rini si tozi ni Sa. ³⁴ Lopu hite keketona sapu zama nia Sa koarini, sapu lopu ta tozi pa parabolo, ba pana koa eke turani Sa sari Nana disaepeli, si hoke va bakala ni Sa koa rini sari na ginuadi rini.

Va Bulea Zisu sa Raneboni
(*Matiu 8:23-27; Luke 8:22-25*)

³⁵ Koasa rane sana, sipu kamo mae sa veluvelu, si zama la i Sa sari Nana disaepeli, “Aria, mada karovo la pa kali karovona sa kopi,” gua si Asa. ³⁶ Ke veko pania rini sa puku tinoni lavata, meke surana sari kasa disaepeli koasa koaka sapu ele surania Zisu, meke luli turania rini si Asa. Kaiqa koaka pule si somana luli tugo koa rini. ³⁷ Meke toka la si arini meke lopu sana raza mae gana sa givusu niburuna, ke puzaka nuquria na bogusu sa koaka meke podalae siñi ia na kolo. ³⁸ Ba se Zisu si puta pa tatavana sa koaka, eko Nana koa ke tarabatu. Ke va vañunia rina disaepeli si Asa meke zama, “Titisa, tata mate si gita! Ba lopu hite va galagalae tu si Goi?” gua si arini.

³⁹ Ke tekulu se Zisu meke norea Sa sa givusu, “Mu noso!” Meke zama la i pule Sa sari na bogusu, “Mu bule!” Ke noso hokara sa givusu, meke bule nodolo sa kolo. ⁴⁰ Meke zama la i Zisu sari Nana disaepeli, “Na vegua ke matagutu si gamu? Korapa loke mia rinañerane tugo si gamu?”

⁴¹ Ba matagutu sisigiti si arini, meke vari zama pulei teledia, “Esei sa tie hie, ke sari na givusu na bogusu, ba va tabea tu?” gua si arini.

5

Salanja Zisu si Keke Tie pu Ta Hilae Tomate Kaleadi
(*Matiu 8:28-34; Luke 8:26-39*)

¹ Kamo la pa kali karovona sa kopi Qaleli pa popoa Qerasa se Zisu, meke sari Nana disaepeli. ² Meke totošo neti gore tugo Sa pa masa, si lopu sana vura mae gana koari na bae popomunuana, si keke tie pude mae tutuvia se Zisu. Sa tie hie si koa ia na tomate kaleadi, ³ na kokoana koari na bae popomunuana si asa. Loke tie boka va noso ia, na seni ba lopu padana. ⁴ Ele soku totošo pusi nia seni rini limana na

nenena, ba hoke kumati sa sari na seni, meke mokui sari na aeana tava sage pa nenena. Loke tie si ninira pada pude va noso ia. ⁵ Rane na boni si ene limilamae si asa koari na bae popomunuana, meke koari na toqere, meke hoke gagaemana, na va bakora pule nia pa patu narudi si asa.

⁶ Sipu koatu sa pa seu si dogoria sa se Zisu, meke haqala mae kokotuŋu pa kenuna Sa. ⁷ Meke velavela va ululae si asa meke zama, "Zisu, Tuna sa Tamasa Ululuna Hola! Nasa si hiva nia Goi koa rau? Pa pozana Tamasa, si tepa igo rau, pude Mu lopu va kilasa au pa tinasigiti!" gua si asa. ⁸ Ura ele zama ia tu Zisu si asa, "Tomate kaleamu, mu vura taloa koasa tie hie!" guni nia Sa.

⁹ Meke nanasia Zisu si asa, "Esei sa pozamu?"

Meke olaŋa sa tie, "E Rerege sa pozaqu, sina na soku mami si gami!" gua si asa. ¹⁰ Meke tepa ososo nia sa se Zisu, pude lopu hitu lani pa votiki popoa pa seu sari na tomate kaleadi, gua.

¹¹ Koanana vasina si keke rovana boko lavata, sapu korapa ganigani gedi pa kali toqere tata koa rini. ¹² Meke tepa ia rina tomate kaleadi se Zisu, "Mu garunu lani gami koari na boko, pude mami la nuquru koa rini," gua si arini. ¹³ Ke va malumi Sa si arini, meke vura taloa si arini koasa tie, meke la nuquru koari na boko. Tata karua tina sari na boko koasa rovana sana, sapu haqala gorea rini sa kali taba meke la hoqa suvu pa kopi, meke lodu mate beto.

¹⁴ Sari na tie pu kopudi rina boko si govete, meke la tozia rini sa inavoso koasa vasileana, meke koari na tie pa vari likohaena sa popoa sana. Ke vura la sari na tie pude dogoria gua sapu ele ta evaŋa. ¹⁵ Meke totoŋo mae si arini koe Zisu, si dogoria rini sa tie pu koa ia na rerege, pokopoko valeana na gilae, meke habotu nana, ke matagutu sarini. ¹⁶ Ba arini pu dogorona sapu gua ta evaŋa koasa tie pu nuquria na rerege, meke gua sapu ta evaŋa koasa rovana boko, si vivinei nia koari na tie.

¹⁷ Ke tepa ososo nia rina tinoni se Zisu, pude rizu taloa pa dia popoa.

¹⁸ Meke totoŋo korapa va namanama suraŋa pa koaka se Zisu, si mae tepa luli koa Sa sa tie pu tiqe luaria na rerege, "Va malumau maqu luli qua koa Goi," gua si asa.

¹⁹ Lopu va malumia Zisu, ba tozi nia Sa, "Lokari, mu pule la pa mua popoa, koari na turaŋamu, mamu vivinei nia koarini sa tinokae nomana, meke sa Nana tataru va tukana sapu tavetia Tamasa koa goi," gua si Asa.

²⁰ Ke taluarae sa tie, meke ene gua pa doduru vasileana pa korapa popoa Dikapolisi, meke vivinei nia sa sa tinokae

nomana sapu tavetia Zisu koasa. Meke magasa hola sari doduru tie.

Sa Tuna Vineki e Zaerasi meke sa Barikaleqe pu Tiqua sa Poko te Zisu

(Matuu 9:18-26; Luke 8:40-56)

²¹ Meke sipu karovo pule pa kali karovona sa Kopi Qaleli se Zisu, si mae vari likohae nia keke puku vinarigara lavata si Asa pa masa. ²² Meke mae kamo se Zaerasi sapu keke rina koimata koasa sinaqoqi koasa vasileana sana. Totoso dogoria sa se Zisu, si to^{do}no pa nenena Sa si asa, ²³ meke tepa ososo nia sa se Zisu, "Sa tuqu vineki si moho sisigiti. Mae mamu va opo nia limamu, pude mani magogoso na toa si asa!"

²⁴ Ke luli koasa se Zisu, meke gua tugo sa puku vinarigara lavata, ke zukuru varikali nia rini si Asa.

²⁵ Koanana si keke barikaleqe sapu kamo minoho* tana barikaleqe, meke koa ta sigiti si asa ka manege rua vuaheni. ²⁶ Soku tie sala^{na} si ele dogori sa, meke doduru nana poata si ele tabarani sa koa rini, ba si kaleana nono latu sa minoho koa sa. ²⁷ Avoso nia sa sapu hoke sala^{na} tie se Zisu, ke ene mae pa mudina Sa si asa, pa korapana sa kobi tie. ²⁸ Na balabala guahe si asa, "Be tiqua mo rau sa Nana poko, ba kote ta sala^{na} qua mo si rau," gua si asa.

²⁹ Meke totoso tiqua sa sa Nana poko, si ta sala^{na} mo sa nana minoho, meke va nonoga ia tu sa pa korapa tinina, sapu ta sala^{na} si asa koasa nana tinasuna. ³⁰ Meke tumae va hodaka nia Zisu sapu vura taloa koa Sa sa ninira^{na}nira, ke taliri la koasa kobi tie si Asa, meke nanasa, "Esei tiqua sa Qua poko?" gua.

³¹ Ke zama sari Nana disaepeli, "Dotu, sa kobi tinoni lavata si korapa zukurigo, ba vegua ke boka nanasa tu si Goi sapu, 'Esei tiqu Au?' gua."

³² Ba do^{no} hatahata ia tugo Zisu, sina hiva gilania Sa sapu esei tugo tiqua si Asa, gua. ³³ Tumae nia sa barikaleqe gua sapu ta eva^{na} koasa, ke matagutu sisigiti na neneqara si asa, ke la kokotu^{nu} pa kenuna Zisu, meke helahelae nia sa sa hinokara koa Sa. ³⁴ Meke zama la koa sa se Zisu, "Tuqu, sa mua rina^{na}ra^{na} si ele sala^{na}igo. Mu lopu talota^{na}, mu taloa pa binule, ele ta sala^{na} si goi koasa mua tinasuna," gua si Asa.

³⁵ Sipu korapa zama koasa barikaleqe se Zisu, si mae kamo mo si kaiqa tie, pu taluarae mae guadi pa vetu te Zaerasi, meke tozi nia rini si asa, "Sa tumu vineki si ele mate tu, ke mu lopu va tupitia pude va mae ia sa Titisa," gua si

* 5:25 "Kamo minoho tana barikaleqe" ginuana si va goregore ehara.

arini. ³⁶ Ba lopu va gunagunana ni Zisu sari dia zinama, ba tozi nia Sa se Zaerasi, “Mu lopu matagutu, ba mu va hinokara mo,” gua si Asa. ³⁷ Loke tie si va malumu luli Sa koa Sa, ba sari Pita, e Zemisi meke e Zone mo, sapu sa tasina e Zemisi. ³⁸ Totoso kamo la rini pa vetu te Zaerasi, si dogori Zisu viñohaedi sari kobi tie vasina pu korapa takatakala pa mate, meke kabo va ululae. ³⁹ Meke sipu nuquru Sa, si zama la koa rini si Asa, “Na vegua ke takatakala, na kabo sisigiti si gamu? Lopu mate sa koburu sana, na puta gana mo!” gua si Asa.

⁴⁰ Ba hegehegere nia rini si Asa, ke hitu vura betoni Sa si arini. Sari ka neta Nana disaepeli mo, meke sari karua tiatamana sa koburu, si turana nuquru lani Sa pa korapa lose, vasina korapa eko sa koburu.

⁴¹ Tañinia Sa limana sa koburu meke zama ia Sa si asa, “Talitha, koum*,” gua. Sa ginuana si, “Vineki hite, zama igo Rau si goi, mu tekulu!”. ⁴² Meke pa totoso tugo asa si tekulu si asa, meke ene vari likohae nia sa sa lose, ke magasa sisigiti si arini. Ka manege rua vuahenina si asa, pa totoso asa. ⁴³ Ba va balau Zisu si arini, pude lopu vivinei nia koari na tie sapu gua ta evana, meke zama si Asa, “Mi ponía ginani pude mani henahena,” gua si Asa.

6

Ta Kilu pa Nazareti se Zisu (Matiu 13:53-58; Luke 4:16-30)

¹ Taluarae vasina se Zisu si pule la pa Nazareti, meke lulia ri Nana disaepeli si Asa. ² Meke sipu kamo sa rane Sabati, si podalae va tumatumae si Asa pa sinaqoqi. Meke soku tie pu avosia si magasa beto. Zama si arini, “Pavei vagi ni sa tie hie sari doduru pu gua hire? Na ginilagilana sa si ta poni nia Sa, meke vegugua ke boka va vura tinavete variva magasadi tu Sia? ³ Nake na kamada mo si Asa? Na tuna mo e Mere, meke na tasidia mo ari Zemisi, Zosepa, Ziudasi meke Saimone, meke sari na tasina vineki si koadia mo hire?” gua si arini. Ke lopu va hinokaria rini si Asa.

⁴ Meke zama se Zisu koarini, “Na poropita si ta pamañae koari doduru vasina, ba lopu pa nana popoa soti, na turanana, na nana tatamana soti,” gua si Asa.*

⁵ Ke lopu soku tinavete variva magasadi si taveti Zisu vasina, ba va opo ni limana mo Sa si kaiqa tie mohodi, meke tava magogoso si arini. ⁶ Meke magasa sisigiti ni Zisu, sina lopu va hinokaria rini si Asa.

* 5:41 Zinama Arameiki. * 6:4 Zn 4:44

Garunu Vura ni Zisu sari ka Manege Rua Disaepeli
(Matiu 10:5-15; Luke 9:1-6)

Ke ene va tumatumae se Zisu koari na vasivasileana. ⁷ Meke tioko varigara mae ni Sa koa Sa sari ka manege rua disaepeli, meke paqaha rurua i Sa, meke garunu taloa ni. Poni ni niniranira Sa, pude hipuru pani sari na tomate kaleadi, ⁸ meke tozi ni Sa, "Mi lopu palekia keketona pa mia inene la, lopu paleke vinabeo, na huneke, loke poata pa mia vovoina, ba mi hopeke paleke kolu hodu mo.* ⁹ Va sagei mia sadolo, ba lopu va sage varitomoï poko*. ¹⁰ Koasa vetu vasina va kamo gamu rini pude koa, si mi koa vasina osolae taluarae si gamu koasa vasileana asa. ¹¹ Meke be korodia va kamo gamu na avoso gamu rina tie pa keke vasileana, si mi tavusu pania sa kavuru pa nene mia pana taluarae gamu, pude na vina balau la koa rini, sapu kaqu va kilasi Tamasa si arini," gua si Asa.*

¹² Meke vura la si arini, meke tarae koari na tie, pude di kekere, na luara pani sari dia sinea. ¹³ Meke soku tomate kaleadi si hipuru pani rina disaepeli, meke va boboso ni oela rini sari na tie mohodi, pude ta salana si arini pa niniranira te Tamasa.*

Sa Minate te Zone Papitaiso
(Matiu 14:1-12; Luke 9:7-9)

¹⁴ Meke avoso ni sa Baṅara Herodi sari doduru gua pu taveti Zisu, sina sa inavosona Sa si ele ta gilana pa doduru popoa. Kaiqa rina tie si zama, "Ele toa pule se Zone Papitaiso! Gua asa ke koa ia na niniranira si Asa, pude taveti sari tinavete variva magasadi," gua.*

¹⁵ Kaiqa si zama, "Asa mo se Ilaiza," gua. Ba ari kaiqa pule si zama, "Na poropita si Asa gugua tugo rina poropita pukerane," gua.

¹⁶ Ba totošo avoso nia Herodi sapu gua asa, si zama si asa, "E Zone Papitaiso mo si Asa, sa tie sapu ele kupa pania rau batuna si toa pule!" gua. ¹⁷ Sina e Herodi mo garunu nia tie se Zone, pude pusia, meke vekoa pa vetu varipusi. Ta evana si hie, koasa ginuana e Herodiasi, sa barikaleqe tanisa tasina sapu se Pilipi, ba haba vagia Herodi.* ¹⁸ Ura tozi pilipule nia Zone Papitaiso se Herodi, "Lopu toṅoto koasa tinarae te Tamasa pude haba vagia goi sa barikaleqe tanisa tasimu!" gua.

* **6:8** Lk 10:4-11 * **6:9** Keke poko sote tomena na gelena si hoke va sagei rini. Be guana ibu sa popoa si hoke va sage varitomoë ni rini. * **6:11** TTA 13:51 * **6:13** Zem 5:14 * **6:14** Mt 16:14; Mk 8:28; Lk 9:19 * **6:17** Lk 3:19-20

19 Ke kukiti nia Herodiasi pude va mate ia se Zone Papi-
taiso, ba lopu boka, sina koa gua koe Herodi. 20 Matagutu
nia Herodi se Zone Papitaiso, sina gilania sa sapu na tie
tonotona, na madina si asa. Ke lavelave nia sa pude lopu va
matea e Herodiasi si asa. Totoso avosi Herodi sari zinama
te Zone Papitaiso si hoke nunala si asa, gua ba hoke hiva
avavoso nana koa sa.

21 Ba koasa rane podo te Herodi, si kamo sa lolomo
leana sapu aqa nia Herodiasi. Sari na palabatu nomadi pa
qinavuna, meke tadi na tie varipera, meke tadi na butubutu
pa Qaleli, si ta ruvata la pude somana henahena koasa
inevana. 22 Meke totoso nuquru la pekapeka sa tuna vineki
e Herodiasi, si qetu se Herodi meke sari na tie ta ruvatadi.
Ke zama la koasa vineki sa banara, "Mu tozi nau sapu hiva
nia goi, maqu ponigo," gua si asa.

23 Meke zama va tokotokoro se Herodi koasa vineki,
"Maqu tozi nigo, be tinitona sa sapu hiva nia goi, si kote
poni nigo mo rau, be kukuruna sa qua binañara gua goi, ba
leana mo!" gua si asa.

24 Ke vura la nanasia sa vineki sa tinana, "Na sa si kote
tepa ia rau?"

Meke olana sa tinana, "Sa batuna e Zone Papitaiso," gua
si asa.

25 Meke tuturei ene pule la koasa banara si asa, meke
zama, "Mu voi mae nia kamahire pa keke besini, sa batuna
e Zone Papitaiso!" gua si asa.

26 Meke talotana sisigiti se Herodi, ba lopu boka va karia
sa si asa, sina koa gua koari nana zinama tokotokoro pa
kenudia ri doduru tie ta ruvatadi. 27 Ke tuturei garunia sa
sa solodia, pude paleke mae nia sa batuna e Zone Papitaiso.
Ke topue la pa vetu varipusi sa solodia, meke la kupa vagia
sa sa batuna e Zone Papitaiso. 28 Meke vekoa sa pa besini,
meke la vala nia sa koasa vineki, meke la vala nia sa vineki
koasa tinana. 29 Sipu avoso nia rina disaepeli te Zone
Papitaiso sapu gua asa, si la palekia rini sa tinana, meke
la vekoa pa keke lovu*.

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie
(*Matiu 14:13-21; Luke 9:10-17; Zone 6:1-14*)

30 Pule mae koe Zisu sari ka manege rua apositolo,
meke tozi rini koa Sa sari doduru gua pu taveti na variva
tumatumae ni rini. 31 Soku hola sari na tie pu ene la, mae,
gua, ke loke nana totoso pude henahena paki se Zisu meke
sari Nana disaepeli. Ke zama la koa rini si Asa, "Aria,
mada la pa keke vasina ivuluna pude boka magogoso paki

* 6:29 Sari doduru lovu tadi na tie Ziu si na bae ta horena pa patu pa kali
toqere, kekenoño sa lovuna Zisu.

si gamu," gua si Asa. ³² Ke surana pa keke koaka si arini, meke la pa keke vasina ivuluna.

³³ Ba sokudi rina tie pu koadi pa ninæ vasileana si dogori tokadi, meke doño gilani rini, ke haqala rarata, meke kamo va kenue la koasa vasina pu kote la ia rini. ³⁴ Totoso gore se Zisu pa masa, si dogoria Sa sa puku tinoni lavata, meke tataru sisigiti ni Sa, sina gua tugo rina sipi pu loke dia sepati^d si arini. Ke soku tinona si va tumatumæ ni Sa koa rini.*

³⁵ Totoso kamo sa veluvelu, si mæ koa Sa sari Nana disaepeli meke zama, "Ele veluvelu sa popoa, meke na vasina ivuluna sa vasina hie. ³⁶ Tozi ni sarini, pude la koari na vasivasileana tatadi, pude madi la holu gedi ginani," gua.

³⁷ Ba olaña se Zisu, "Poni mo gamu."

Meke zama si arini, "Bañara, hiva nia Goi pude karua gogoto poata siliva* si kaqu holu nia ginani gami, pude poni?" gua.

³⁸ Ke nanasi Zisu, "Ka visa bereti si koa koa gamu? La mamu dogori ko."

Meke sipu la dogori rini, si mæ tozi nia rini si Asa, "Ka lima bereti, meke karua igana mo," gua si arini.

³⁹ Meke tozi ni Sa sari Nana disaepeli, pude paqapaqahi sari doduru tie meke va haboti koasa duduli buma. ⁴⁰ Ke habotu si arini, kaiqa pukuna si keke gogoto, meke kaiqa si lima navulu. ⁴¹ Meke vagi Zisu sari ka lima bereti, meke sari karua igana, meke doño sage la pa Mañauru, meke mana ni Sa. Meke tiqe videvidei Sa, meke vala ni Sa koari na disaepeli, pude va hia lani koari na tie, meke gua tugo sari karua igana, si va hia beto lani Sa koari doduru. ⁴² Henahena sari doduru, meke deña valeana beto. ⁴³ Meke pudiki va siñi ni umumu bereti, na igana rina disaepeli sari ka manege rua pili. ⁴⁴ Sa ninaedi rini pu ta poni, si ari ka lima tina tie, ba lopu ta nae sari na tamatina.

Ene pa Kolo se Zisu

(Matiu 14:22-33; Zone 6:15-21)

⁴⁵ Meke beto asa si tozi ni Zisu sari Nana disaepeli pude surana pa koaka, meke toka va kenue la pa Betiseda, pa kali karovona sa kopi Qaleli, meke Asa si koa pude garunu taloa ni sari na tie. ⁴⁶ Sipu ele va taloi Sa sari na tie, si sage la pa keke toqere si Asa pude varavara.

⁴⁷ Sipu kamo sa boñi, si ele pa kokorapa lamana tu sa koaka, ba se Zisu si koa telena pa toqere. ⁴⁸ Meke doño la i

* **6:34** Nab 27:17; 1 Bañ 22:17; 2 Koron 18:16; Izk 34:5; Mt 9:36 * **6:37** Karua gogoto poata siliva si padana sa tinabara tana keke tie pa vesu sidara.

Sa si arini korapa qelu na qelu, sina n̄n̄ira sa givusu kemua, ke pa kaiqa vari korapana n̄eta meke onomo koloko, si ene mae koarini pa kolo se Zisu. Meke totošo tata ene hola ni Sa, si arini, ⁴⁹ si dogoria rini enena pa kolo si Asa, meke hokara na tomate gunia rini, ke gagaemana si arini. ⁵⁰ Matagutu sisigiti sari doduru totošo dogoria rini si Asa.

Ba hinoqa zama la koarini se Zisu, “Mi koa varane! Arau mo, mi lopu matagutu!” gua si Asa. ⁵¹ Sipu suraṅa la pa koaka koarini si Asa, si bule nana sa givusu. Ke magasa sisigiti sari na disaepeli. ⁵² Dogoria rini sa tinavete variva magasana koasa pinonidi ri ka lima tina tie ba lopu ele tumae nia rini vea noma gua sa n̄n̄iraṅira te Zisu, na pupuhu nia rini pa dia binalabala si asa.

*Salani Zisu sari na Tie Mohodi pa Qenesareti
(Matiu 14:34-36)*

⁵³ Meke sipu karovia rini sa kopi, si mae hogoto si arini pa Qenesareti, meke sigotia rini sa dia koaka vasina. ⁵⁴ Totoso taluarae rini koasa koaka, si doṅo gilania rina tie pa popoa sana se Zisu. ⁵⁵ Meke haqala la si arini pude va enea sa inavoso pa doduruna sa popoa, ke be pavei vasina avoso nia rini koa si Asa, si paleki rini sari na tie mohodi pa teqe, meke mae koe Zisu. ⁵⁶ Meke doduru vasina pu la i Zisu koari na vasileana nomadi na hitekedi, si paleke mae ni rina tie koari na vasina tana maketi sari na tie mohodi. Meke tepa koa Sa si arini pude di tiqa rini sa hukihukirina sa Nana poko, meke ari doduru pu tiquna Sa, si tava magogoso.

7

*Sa Vina Tumatumae Koadi Tadi na Tie Ziu
(Matiu 15:1-9)*

¹ Kaiqa rina Parese meke kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, saripu mae guadi pa Zerusalemā si varigara mae koe Zisu. ² Meke dogori rini si kaiqa ri Nana disaepeli si boni limadi meke henahena si arini, sina lopu n̄uzapa lima.

³ Sina sari na Parese, meke sari doduru tie Ziu, si lopu kaqu henahena osolae n̄uzapa lima si arini lulia sa hahanana tana n̄uzapa lima tadi na tiatamadia. ⁴ Meke lopu kaqu henai rini sari na ginani pu ta vagidi pa maketi, osolae tava n̄uzapa paki si arini*. Soku tinarae gugua arini si luli rini, gua sa hahanana n̄uzapa kapa, raro, vovoina kolo, meke na teqe, pa dia hahanana vinavia.

* 7:4 Tava n̄uzapa paki si arini teledia babe sari na ginani ta holuholudi, ba pa zinama Quriki si lopu bakala sa zinama “arini”, na ginani sia babe na tie.

⁵ Ke nanasia rina Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese se Zisu, “Na vegua ke lopu luli rina Mua disaepeli sari na hahanana tadi na tiatamada? Ura boni limadi, ba henahena gedi mo,” gua si arini.

⁶ Meke olana se Zisu, “Hinokara sapu gua zama nia Aisea pa ginua mia gamu, sapu na tie sekesekei mia si gamu, gua tugo sapu ta kubere:*

‘Sari na tie hire si va lavata Au rini pa beru dia,
ba seu koa Rau sari bulodi.

⁷ Gua hoboro mo sa dia vinahesi mae koa Rau.
Ura va tumatumae guni na tinarae Taqarau rini
sari na vina turu tadi tie!’ gua sa Tamasa.

⁸ Luara pani gamu sari tinarae te Tamasa, ba va tabei gamu sari na tinarae tana tie.”

⁹ Meke zama pule si Asa, “Tumatumae hola si gamu pude veko gore ni sari Tinarae te Tamasa, pude kopu ni mo sari mia vina tumatumae soti telemia. ¹⁰ Sina zama se Mosese, ‘Mu va lavatia sa tinamu meke tamamu,’ meke ‘Asa sapu zama nonoali sari tiatamana si kaqu tava mate,’ gua.*

¹¹ Ba sapu variva tumatumae nia gamu si gua tu he: Be keke tie tagoa si keketona pude boka toka ni sari na tiatamana, ba tozi ni sa sari karua, ‘Sa tinitona hie si Kobani’ gua. (Sa ginuana si ele ponina rau koe Tamasa, gua.) ¹² Ke ele ta hukata mo si asa koasa mia vina tumatumae, ke lopu boka toka ni sa sari na tiatamana. ¹³ Gua asa ke, koasa mia hahanana variva tumatumae koari kaiqa, si va karia gamu sa zinama te Tamasa. Meke soku pule sari hahanana seadi gugua hire si taveti gamu,” gua si Asa.

Tinitona pu Va Bonia sa Tie
(Matiu 15:10-20)

¹⁴ Meke tioko varigara pule mae ni Zisu koa Sa sari na tie, meke zamai Sa, “Mi va avoso mae koa Rau si gamu doduru, mamu tumae nia. ¹⁵ Loketona sapu hena ia sa tie si va bonia si asa, ba sapu vura koa sa tie, asa tu va bonia si asa. ¹⁶ Asa sapu ari talinana pude avosia, si mani avosia!”

¹⁷ Meke sipu taluarae Sa koasa kobi tie, meke la nuquru pa vetu, si la nanasa nia ri Nana disaepeli koa Sa sa gugua sa vivinei hie. ¹⁸ Meke zamai Sa si arini, “Vea, na korapa pupuhu gua tugo ari doduru tie sara si gamu? Lopu gilania tu gamu sia? Loketona hokara sapu hena ia sa tie meke gore la pa tiana, si va bonia si asa. ¹⁹ Sina lopu nuquru la pa bulona si asa, ba pa korapa tiana mo, meke vura taloa mo pa tinina,” gua se Zisu. (Koari na zinama sara, si tozia Sa sapu sari doduru ginani si viadi, meke garo pude ta hena.)

* 7:6 Ais 29:13 * 7:10 Ekd 20:12, 21:17; Liv 20:9; Diut 5:16

²⁰ Meke zama se Zisu, “Sapu vurana mae tu koasa tie, si va boni ia. ²¹ Ura vura mae pa korapa bulona sa tie, sari binalabala kaleadi pude evani si hire: na vinari riqihi, hinikohiko, vina mate tie, ²² binarabarata, pinuhi, meke doduru tinavete kaleadi; na sinekesekei, hahanana bonidi, kinonokono, zama va kaleana la koari na tie, vinahesi pule, meke sa dinuviduvili. ²³ Doduru tinitona kaleadi arini si vura maedi pa korapa bulona sa tie, meke va bonia si asa.”

Sa Rinaŋerane Tanisa Barikaleqe Zenitailo^d
(Matiu 15:21-28)

²⁴ Meke taluarae koasa vasina asa se Zisu, meke topue la pa vasina sapu tata pa Taea* pa popoa tadi na tie Zenitailo. Meke sipu kamo sa vasina, si la nuquru pa keke vetu si Asa; na lopu hiva ta gilana koari na tie, gua, ba lopu boka tome si Asa. ²⁵ Meke keke barikaleqe, sapu sa tuna vineki si ta higorae tomate kaleana, si avoso nia sa se Zisu, ke lopu sana mae meke kokotuŋu pa nenena Sa. ²⁶ Sa barikaleqe hie si na tie Quriki^d, ba na podona tu pa kali pinaqaha Ponisia pa popoa Siria, meke tepa ia sa se Zisu pude hipuru pania sa tomate kaleana koasa tuna vineki, gua. ²⁷ Ba olaŋa la ia Zisu sa barikaleqe, “Lopu leana pude vagia sa ginani tadi na koburu, meke oki lania koari na siki, ba maqu poni kekenui tu sari na koburu,” gua si Asa.

²⁸ “Hinokaramu Baŋara, ba sari na siki pa kauru tevolo ba hoke henai tugo sari na umumu ginani pu hoke va hoqai rina koburu,” olaŋa gua sa barikaleqe.

²⁹ Ke zama se Zisu koasa, “Sina gua asa sa mua inolana, ke mamu pule la pa mua vetu. Sa tomate kaleana si ele taluarae tu koasa tumu vineki,” gua si Asa.

³⁰ Pule la si asa pa nana vetu, meke dogoria sa sa tuna korapa eko nana pa nana teqe. Ele luara ia tu sa tomate kaleana si asa.

Salanġa Zisu sa Tie Pokana

³¹ Taluarae se Zisu koari na popoa pa Taea, meke ene pa korapa Saedoni, meke gore la pa Kopi Qaleli, meke la koasa pinaqaha popoa Dikapolisi. ³² Vasina si turaŋa mae nia ri kaiqa tie koe Zisu si keke tie sapu nuli, meke lopu boka zama valeana, meke tepa ososo nia rini se Zisu pude va opo nia limana meke salanġa, gua. ³³ Ke turaŋa vata kalea Zisu sa tie, seu koasa vinarigara tie, meke va nuquru ni kakarutuna Sa sari na taliŋana. Beto si va boboso nia loro Sa sa kakarutuna, meke tiqua Sa sa meana sa tie. ³⁴ Meke

* 7:24 Kaiqa kinubekubere koadi tozia si la pa Taea meke Saedoni, gua.

ena sage la pa Manauru se Zisu, meke siño manini, meke zama la koasa tie, "Epipata," sa ginuana si Mu tukele! gua.

³⁵ Koasa totošo tugo asa si boka avavosae sa tie, meke sa meana si ta rupaha, meke podalae zama va bakala si asa.

³⁶ Meke tozi ni Zisu sari na tie pude lopu vivinei nia pa tie gua sapu ta evaņa, ba totošo tozi pilipule ni Sa pude di lopu tozia gua, si la urahae valeana nia tu rini sa inavosona.

³⁷ Meke magasa hola sari doduru tie, "Doduru tiņitona sapu taveti sa tie hie, si tavete valeana betoi Sa. Asa sapu nuli si va avavosae ia Sa, meke sapu poka si zama," gua si arini.

8

Poni Zisu sari ka Made Tina Tie

(Matiu 15:32-39)

¹ Koari na rane arini si varigara mae pule si keke vinarigara lavata, meke loketona hokara gedi ginani. Ke tioki Zisu sari Nana disaepeli, meke zama, ² "Tataru ni Rau sari na tie hire, sina ka neta rane si ele koa koa Rau si arini, meke kamahire si loke gedi ginani. ³ Be lopu ta poni si arini meke va pulei Rau si kote mabubulu si arini koari na dia inene la, sina kaiqa arini si mae guadi pa seu," gua si Asa.

⁴ Meke nanasia ri Nana disaepeli si Asa, "Pavei si kote boka vagi ginani si gami koasa popoa qega hie, sapu padana pude poni betoi sari doduru tie hire?" gua si arini.

⁵ Meke nanasi Zisu si arini, "Ka visa bereti si koa koa gamu?" "Ka zuzuapa mo," gua si arini.

⁶ Meke tiqe tozi ni Zisu sari na tinoni pude habotu pa pepeso. Beto hoi si vagi Sa sari ka zuapa bereti, meke zama leana ni Sa koe Tamasa. Meke videvidei Sa, meke valani Sa koari Nana disaepeli pude va hia i koari na tinoni, ke tavete gua tugo asa sari na disaepeli. ⁷ Ka visavisa igana hitehite tugo si koa koa rini, ke zama leana ni Zisu si arini, meke tozi ni Sa sari Nana disaepeli pude va hia i tugo koari na tinoni. ⁸ Henahena meke deņa valeana sari doduru. Beto asa si pudiki va siņi rina disaepeli si ka zuapa pili koari na umumu ginani koa holadi. ⁹ Sa ninaedi* rina tie mo, si ari ka made tina. Garunu pule ni Zisu sari tie ¹⁰ meke surana pa keke koaka si Asa meke sari disaepeli, meke toka la gua pa popoa Dalamanutu si arini.

Tepa Tinavete Variva Magasana sari Parese

(Matiu 16:1-4)

¹¹ Kaiqa Parese si mae koe Zisu, meke podalae varitokei koa Sa. Na hiva podekia rini si Asa, ke tepa ia rini pude

* 8:9 Lopu ta nae sari na barikaleqe na tudia, mamu tiroa Matiu 15:38.

tavetia si keke tinavete variva magasana, pude va sosodea sapu maena koe Tamasa si Asa, gua. ¹² Ba siño mañini se Zisu meke zama, “Na vegua ke tepa tinavete variva magasana sa sinage hie? Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu loke vina sosode gua sana si kote ta poni nia sa sinage hie!” gua si Asa.*

¹³ Veko pani Sa si arini, meke suraņa pule la pa koaka si Asa, meke podalae toka karovo la pa kali karovona sa kopi.

Va Balau i Zisu sari Nana Disaepeli
(Matiu 16:5-12)

¹⁴ Muliņi nia ari na disaepeli pude paleke va pada bereti, na keke mo si palekia rini pa koaka. ¹⁵ Meke tozi ni Zisu si arini, “Mi koa kopu na va balau koari na isiti* tadi na Parese meke te Herodi,” gua si Asa.*

¹⁶ Meke vari zamai teledia sari kasa disaepeli, “Na loke gada bereti si gunia Sa,” gua si arini.

¹⁷ Ba gilania Zisu gua sapu zama nia rini, ke nanasi Sa, “Na vegua ke vari zama nia tu gamu sapu loke gemi bereti, gua? Lopu dogoria tu gamu babe boka gilagilana tu si gamu? Korapa tutaka tu sari mia binalabala? ¹⁸ Nake ari mata mia, ba lopu boka dodogorae tu? Meke nake ari taliņa mia tu, ba lopu boka avavosae tu?* Lopu boka balabala ia tu gamu ¹⁹ totoso videvidei Rau sari ka lima bereti, meke poni sari ka lima tina tie? Ka visa pili si va siņi ni umumu ginani gamu?”

“Ka manege rua,” gua si arini.

²⁰ “Meke sipu videvidei Rau sari ka zuapa bereti, meke poni sari ka made tina tie, si ka visa pili si va siņi ni umumu ginani gamu?” guni Zisu si arini.

“Ka zuapa,” gua si arini.

²¹ “Ba vegua, lopu ele gilania tu gamu?” guni Sa si arini.

Salaņa Zisu sa Tie Behuna pa Betiseda

²² Totoso mae pa Betiseda si arini, si turana mae nia ri kaiqa tie koe Zisu si keke tie behuna, meke tepa ia rini si Asa pude va opo nia limana, gua. ²³ Taņini vagia Zisu limana sa tie behuna, meke turana vata kalea Sa pa vasileana. Mudina sapu loro i Sa sari matana sa tie, si va opo ni limana Sa, meke nanasia Sa si asa, “Boka dogoria goi si keketoņa?” gua si Asa.

* **8:12** Mt 12:39; Lk 11:29 * **8:15** Sa ginuana sa isiti pa vesi hie sina vina tumatumae tadi na Parese meke te Herodi. * **8:15** Lk 12:1 * **8:18** Zer 5:21; Izk 12:2; Mk 4:12

²⁴ Doño la sa tie meke zama, “Uve, boka dogori rau sari tie korapa ene la mae, ba lopu bakala. Guana huda enedi mo si arini,” gua si asa.

²⁵ Ke, va opo pule lani Zisu sari limana pa matana sa tie. Ke pa totona asa si tukele sari matana meke dodogorae pule si asa, meke dogoro va bakali sa sari doduru likakalae.

²⁶ Garunu pule la nia Zisu pa nana vetu, meke tozi nia Sa pude lopu pule la tozia pa vasileana Betiseda sapu gua tavetia Sa koasa.

Helahelae nia Pita sapu e Zisu sa Karisito^d

(Matiu 16:13-20; Luke 9:18-21)

²⁷ Meke ene la gua koari na vasivasileana tata pa Sizaria Pilipae se Zisu meke sari Nana disaepeli. Meke koasa dia inene si nanasi Sa si arini, “Tozi Nau, eseì guni Nau rina tie si Arau?” gua.

²⁸ Meke olaña si arini, “Kaiqa si zama sapu e Zone Papitaiso si Agoi, gua; ba kaiqa pule si zama, e Ilaiza, gua; ba kaiqa pule rini si zama, sapu keke rina poropita pukerane si Agoi,” gua.*

²⁹ Meke nanasi Sa si arini, “Ba gamu si vegua? Esei balabala Nau gamu si Arau?”*

Meke olaña se Pita, “Agoi tugo sa Karisito,” gua si asa.

³⁰ Meke tozi ni Sa si arini, “Lopu tozia pa keke tie sapu Arau sa Karisito,” gua se Zisu.

Tozia Zisu sa Nana Tinasigiti na Minate

(Matiu 16:21-28; Luke 9:22-27)

³¹ Meke podalae va tumatumaei Sa sari Nana disaepeli: “Sa Tuna na Tie si kaqu koa tava sigiti, meke kaqu ta kilu koari na koimata tadi na tie Ziu, na nati hiama, meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke kaqu tava mate, ba hola neta rane si kaqu toa pule si Asa,” gua si Asa. ³² Tozi va bakala va leana nia Sa koarini sapu gua asa, ke vagi vata kale ia Pita si Asa, meke podalae norea sa. ³³ Ba taliri se Zisu, meke doño la koari Nana disaepeli, meke norea Sa se Pita, “Taloa koa Rau Setani! Sa binalabala tamugoi si lopu mae guana koe Tamasa, ba tana tie mo,” gua si Asa.

³⁴ Meke tioko mae nia Zisu koa Sa sa vinarigara lavata, meke sari Nana disaepeli, meke zamai Sa, “Asa sapu hiva luli Au, si mani lopu ruriti sari doduru nana ginugua soti telena; mani ovulu palekia nana korosi*, meke luli Au.*

* **8:28** Mk 6:14-15; Lk 9:7-8 * **8:29** Zn 6:68-69 * **8:34** Sari zinama, “Palekia nana korosi,” ginuana si, mani va namanama pude koa ta sigiti pa linulina e Zisu, kekenoño gua na minate pa korosi. * **8:34** Mt 10:38; Lk 14:27

³⁵ Ura asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa. Ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu Rau pude tozia sa Inavoso Leana, si kaqu vagia sa sa tinoa hola.*

³⁶ Na lineana sa si kote va gavoria sa tie, be hiva tago ia sa sa doduruna sa kasia popoa ba siana nia sa sa nana tinoa? Namu loketona hokara! ³⁷ Loketona si kote boka holu nia sa pude vagi pule nia sa nana tinoa. ³⁸ Be keke tie koasa sinage kaleana, na va gugue hie, si kurekure Nau si Arau, meke sari Qua zinama, si kaqu kurekure nia tugo sa Tuna^d na Tie si asa, pana mae si Asa* koasa tinolava nedalana tanisa Tamana, somanae koari na mateana hopedi.”

9

¹ Meke zama pule la si Asa, “Maqu tozi va hinokarani gamu, kaiqa gamu pu koa hire, si lopu kaqu mate, osolae dogoria gamu sa Binaṅara te Tamasa pu mae somania na niniraṅira.”

Ta Ilirae Nedala sa Isumatana e Zisu pa Toqere
(Matiu 17:1-13; Luke 9:28-36)

² Meke sipu hola ka onomo rane, si turana lani Zisu pa keke toqere ululuna sari Pita, Zemisi meke Zone, vasina koa teledia si arini. Meke sipu korapa dono la rini, si ta ilirae nedala si Asa.* ³ Sa Nana poko si nedala, meke keoro sisigiti, hola ni doduru tinitona keorodi pule saripu boka taveti rina tie pa pepeso. ⁴ Meke dogori ri ka neta disaepeli sari Ilaiza meke Mosese korapa vivinei dia koe Zisu. ⁵ Meke zama la se Pita koe Zisu, “Titisa, leana hola sapu koa tani si gami! Mami taveti ka neta ipi, keke Tamugoi, keke te Mosese, meke keke te Ilaiza,” gua si asa. ⁶ Na lopu gilania Pita nasa si kote boka zama nia sa, sina matagutu hola dia sari ka neta.

⁷ Meke mae nobi i keke lei si arini, meke avosia rini si keke mamalaiṅi mae gua koasa lei, sapu zama, “Hie tugo sa Tuqu koleo, mi avosia si Asa!” gua.* ⁸ Meke seke liṅana lamae si arini, ba loke tie pule si dogoria rini, ba e Zisu mo telena si korapa koa koa rini.

⁹ Meke sipu gore pule rini koasa toqere, si tozini Zisu si arini, “Mi lopu vivinei nia pa tie sapu gua ele dogoria gamu, osolae turu pule pa minate sa Tuna na Tie,” gua si Asa.

¹⁰ Ke va tabea rini, ba podalae vari vivinei nia rini teledia na sa ginuana sa, “turu pule pa minate?”

* **8:35** Mt 10:39; Lk 17:33; Zn 12:25 * **8:38** “Pana mae si asa,” ginuana si pana pule mae se Zisu. * **9:2** 2 Pit 1:17-18 * **9:7** Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 3:22

¹¹ Meke nanasia rini se Zisu, “Na vegua ke zama sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, sapu e Ilaiza tu si pule va kenue mae pa toতোসো লোপু এলৈ মাহে সা কাৰিসিতো, গুাহা?” গুাহা সি অৰিনি.*

¹² Meke olañi Zisu, “Hinokara, e Ilaiza tugo si kaqu mae va kenue pude va nama va তোতো বেকৌ সৰি দোদুরু গিনুগুাহা. বা না vegua ke ta zamae tu pa Kinubekubere Hope sapu sa Tuna na Tie si kaqu koa tava sigiti, meke ta kilu koari na tie? ¹³ Ba maqu tozi va hinokarani gamu, sapu ele pule kenu mae tu se Ilaiza*, ba noñovalia rini si asa pa sirana gua mo sapu hiva nia rini, gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope koasa guguana sa.”

Salania Zisu si Keke Koreo sapu Koa ia na Tomate Kaleana (Matiu 17:14-21; Luke 9:37-43)

¹⁴ Meke toতোসো কামো পুলৈ মাহে কোৰি কাসা দিসােপেলি se Zisu, meke sari ka neta disaepeli, si dogoria rini sa puku vinarigara lavata korapa koa nana vasina, meke kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si varivaritokei koari kasa disaepeli. ¹⁵ Meke toতোসো dogoria tugo ri doduru tie se Zisu, si magasa sisigiti si arini, ke haqala la koa Sa, meke va kamo rini si Asa. ¹⁶ Meke nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Na sa si varitokei nia gamu koarini?” gua si Asa.

¹⁷ Meke keke tie koasa vinarigara si olaña, “Banara, turana mae nia rau koa Goi sa tuqu koreo, na koa ia na tomate kaleana si asa, ke lopu boka zama. ¹⁸ Pana kamo tomate kaleana si asa, si va hoqaia sa pa pepeso, meke vuraia na noronoro nuzuna, na garata livona, meke totoqehhe doduru tinina si asa. Tepai rau sari na Mua disaepeli pude hipuru pania sa tomate kaleana, ba lopu boka rini,” gua si asa.

¹⁹ Meke olaña la se Zisu, “Kei, na sinage loke mia vina hinokara! Ve seunae gua si kaqu koa turana gamu, na tupitini gamu Rau? Turana mae nia koa Rau sa koreo!” gua si Asa. ²⁰ Meke turana mae nia rini koe Zisu sa koreo. Meke sipu dogoria sa tomate kaleana si Asa, si lopu sana kamo pulea sa koreo, ke hoqa pa pepeso, meke topili lamae, na vuraia noronoro nuzuna si asa. ²¹ Meke nanasia Zisu sa tamana, “Ve seunae gua ta evana koasa sapu guahe?”

Meke olaña sa tie, “Podalae tu sipu kobukoburuna. ²² Soku toতোসো, si ele podekia sa tomate kaleana pude va matea si asa, ke va hoqaia sa si asa pa nika meke pa kolo. Mu tataruni gami, mamu tokani gami, be guana boka Goi!” gua si asa.

* **9:11** Mal 4:5; Mt 11:14 * **9:13** Sapu gunia Zisu koe Ilaiza si e Zone papitaiso, mamu tiroa Matiu 17:13.

²³ “Uve, be guana boka si goi telemu, sina doduru tinitona si lopu tasuna koasa tie sapu va hinokara,” gua se Zisu.

²⁴ Lopu sana zama va ululae sa tie pu ari tuna, “Va hinokara si rau, ba lopu garo sa qua vina hinokara, ke mamu toka nau,” gua si asa.

²⁵ Meke toso dogoria Zisu sapu haqala varigara mae sari na tie, si zama ia Sa sa tomate kaleana, “Agoi na tomate sapu evania sa nuli na poka, zama igo Rau si goi, mamu vura taloa koasa koreo, mamu lopu nuquru pule hokara koasa!” gua si Asa.

²⁶ Meke sipu beto gagaemana sa tomate kaleana si ta kamoe va kalekaleana sa koreo, meke tiqe vura taloa koasa si asa. Doño guana tie matena sa koreo, ke soku ari na tie si zama, “Ele mate si asa!” gua. ²⁷ Ba tañinia Zisu sa limana, meke va tekulia, ke turu si asa.

²⁸ Sipu ele nuquru pa vetu se Zisu, si nanasa golomia ri Nana disaepeli si Asa, “Na vegua ke lopu boka hipuru pania tu gami sa tomate kaleana?” gua si arini.

²⁹ Meke olaña se Zisu, “Pa vinaravara mo si boka ta hipuru palae sapu gua asa, loketona pule,” gua si Asa.

*Tozi Pulea Zisu Guguana sa Nana Minate
(Matiu 17:22-23; Luke 9:43-45)*

³⁰ Meke taluarae vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli, meke ene va korapa hola la gua pa Qaleli si arini. Lopu hiva vata gilana nia Zisu koa ri na tie, sa vasina koa si Asa, ³¹ sina korapa va tumatumaei Sa sari Nana disaepeli sapu sa Tuna na Tie si kaqu ta vala pa limadi rina tie pu kote va matea si Asa. Ba hola ñeta rane, si kaqu turu pule si Asa, gua.

³² Pupuhu nia rini ginuana sa vina tumatumae hie, ba pamaña nanasia rini si Asa.

Esei sapu Arilaena Hola?

(Matiu 18:1-5; Luke 9:46-48)

³³ Totoso kamo pa Kepaniami si arini, meke sipu ele nuquru rini pa vetu, si nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Na sa si varitokei nia gamu pa siraña?” gua si Asa.

³⁴ Ba lopu hite kulu si arini, sina koasa dia inene pa siraña, si varivaritokei nia rini sapu esei si arilaena hola, gua.*

³⁵ Habotu se Zisu meke tioki Sa sari ka manege rua disaepeli, meke zama, “Be keke tie si hiva koa na ñati hiniva si mani va hiteke pule nia, mani nabulu ni sari doduru.”*

³⁶ Meke vagia Sa si keke koburu hite, meke va turua Sa pa kenudia rini; kuka vagia Sa si asa, meke zama, ³⁷ “Asa sapu va kamo ia si keke ri na koburu hite hire pa korapa

* 9:34 Lk 22:24 * 9:35 Mt 20:26-27, 23:11; Mk 10:43-44; Lk 22:26

pozaqu Rau, si va kamo Au tugo sa si Arau. Meke asa sapu va kamo Au, si lopu Arau mo, si va kamo Au sa, ba Asa tugo sapu garunau si Arau," gua se Zisu.*

*Asa sapu Lopu Kana Gita si Tokani Gita
(Luke 9:49-50)*

³⁸ Zama se Zone koa Sa, "Baṅara, dogoria gami si keke tie sapu hipuru palae tomate kaleadi pa pozamu Goi, meke tozi nia gami si asa pude noso, sina lopu somanaena koa gita si asa," gua si asa.

³⁹ Ba zama se Zisu, "Mi lopu podekia pude va nosoa si asa, ura loke tie pu tavetia si keke tinavete variva magasana pa pozaqu Rau, si kote boka zama va kaleana Au. ⁴⁰ Ura asa sapu lopu va kari gita, si tokani gita tugo.* ⁴¹ Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu poni gamu si keke kapa kolo mo, koa gua sapu na tie taqarau si gamu, si hinokara sapu kote vagia tugo sa sa nana pinia.*

*Sa Tinoketoke pu Va Kamo Gita pa Sinea
(Matiu 18:6-9; Luke 17:1-2)*

⁴² Asa sapu vata luarae ia si keke koburu hite gua hire pa nana rinaṅerane koa Rau, si leana hola koa sa tie sana si pude sidolo nia patu lavata ruana, meke la va lodu pania gana pa lamana peava. ⁴³ Ke be vata luarae ia sa kali limamu sa mua rinaṅerane, si mamu gomu pania! Ura leana hola si be gomugomumu meke vagia goi sa tinoa hola, hola nia si be koa beto dia sari karu limamu, meke ta okie la pa Heli, koasa nika sapu lopu hite ari matena.** ⁴⁵ Meke be vata luarae ia sa kali nenemu sa mua rinaṅerane, si mamu gomu pania! Ura leana hola si pude gomu palae kali nenemu, meke nuquru pa tinoa hola, hola nia si pude koa beto dia nenemu, meke ta okie la pa Heli. ⁴⁷ Meke be vata luarae ia sa kali matamu sa mua rinaṅerane, si mamu lobiti pania gana! Ura leana hola si pude nuquria goi sa Binaṅara te Tamasa*, koa ke kali matamu mo, hola nia si pude koa beto dia matamu, meke ta okie la pa korapa Heli.* ⁴⁸ Vasina pu lopu ari matedi sari na uloso pu ganidi rini, meke sa nika sapu suludi si lopu hite ari matena.*

* **9:37** Mt 10:40; Lk 10:16; Zn 13:20 * **9:40** Mt 12:30; Lk 11:23 * **9:41** Mt 10:42 * **9:43** Sari kara vesi 44, 46 si lopu koa pa doduru Kinubekubere Hope koadi. Meke kekeṅoṅo puta si arini koasa vesi 48. * **9:43** Mt 5:30 * **9:47** Mamu tiro la ia sa buka Revalesoni 20:11-15. * **9:47** Mt 5:29 * **9:48** Ais 66:24

⁴⁹ Doduru tie si kaqu tava via pa nika, gua sapu tava via sa vina vukivukihi koasa soloti.*

⁵⁰ Soloti si leana, ba pana murimuri sa liñilini soloti tanisa, si vegua meke kaqu boka va liñilini pulea gamu si asa? Mi tagoa gamu sa soloti, sapu sa tinoa binaere, pude mani toa koa gamu sa binule.”*

10

Sa Vina Tumatumae te Zisu koasa Vinariluari pa Vinarihaba

(*Matiu 19:1-12; Luke 16:18*)

¹ Meke taluarae se Zisu pa vasina asa, meke la pa kali pinaqaha popoa pa Ziudia, meke karovia Sa sa Ovuku Zodani. Meke soku puku tinoni pule si varigara mae koa Sa, meke va tumatumae i Sa si arini, gua tugo sapu ele hoke taveti Sa. ² Meke mae koa Sa si kaiqa rina Parese, meke podekia rini pude sekesekei nia si Asa, ke nanasia rini, “Mamu tozini gami, vea tava malumu koasa tinarae te Mosese, si pude luara pania keke tie sa nana barikaleqe?” gua si arini.

³ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Na tinarae savana si ponini gamu Mosese?” gua si Asa.

⁴ Zama si arini, “Va malumia Mosese pude kuberia sa palabatu si keke pepa vinari luari, meke tiqe luara pania sa sa nana barikaleqe.”*

⁵ Ba zama se Zisu, “Kuberia Mosese sa tinarae asa sina tasuna hola si gamu. ⁶ Ba gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sipu totosona pu kuri Tamasa sari doduru likakalae, pa pinodalaena sa kasia popoa, si ‘Va podaka ni koreo na vineki Tamasa,’ gua.* ⁷ ‘Pa ginugua asa si kaqu luaria sa koreo sa tamana meke sa tinana, meke kaqu koa keke koa sa nana barikaleqe si asa,* ⁸ meke kaqu koa keke tinidia sari karua,’ gua. Ke lopu karua sari kara, ba kekeke mo. ⁹ Ke, saripu ele vari soto ni sa Tamasa pa vinarihaba, si mani lopu vari luara ni na tie,” gua si Asa.

¹⁰ Meke sipu pule la rini pa vetu, si nanasa nia rina disaepeli koe Zisu sa ginugua hie. ¹¹ Meke zama si Asa, “Asa sapu luara pania sa nana barikaleqe meke haba hobe

* **9:49** Gina zama nia sa vesi hie sa hahanana tadi Ziu pa vina vukivukihi. Sari na tie si na vina vukivukihi toana (Roma 12:1) meke kaqu tava via si arini koa sa nika, guana tinasuna meke na tina sigiti pa dia tinoa (1 Pita 1:7, 4:12), kekenoño guana vina vukivukihi tadi na Ziu pukerane sapu tava via koasa soloti pude va qetua sa Tamasa. (Liv 2:13, Izk 43:24) * **9:50** Mt 5:13; Lk 14:34-35 * **10:4**

Diut 24:1-4; Mt 5:31 * **10:6** Zen 1:27, 5:2 * **10:7** Zen 2:24

si keke barikaleqe babe na vineki, si barabarata si asa.*
 12 Kekenono gua tugo, si be luara pania sa barikaleqe sa nana palabatu, meke haba hobeas sa si keke tie votikaena, si barabarata tugo si asa," gua si Asa.

Mana ni Zisu Sari na Koburu Hite
(Matiu 19:13-15; Luke 18:15-17)

13 Meke turana mae ni ri kaiqa tie koe Zisu sari na koburu, pude va opo ni limana Sa, gua, ba norei rina disaepeli si arini. 14 Ba sipu dogoria Zisu sapu gua asa, si bugoro si Asa, meke zama i Sa sari Nana disaepeli, "Va malumu mae i koa Rau sari na koburu, mu lopu hukati si arini, ura sa Binaṅara te Tamasa si tadirini pu gugua hire. 15 Maqu tozi va hinokarani gamu: Asa sapu lopu vagia sa Binaṅara te Tamasa guana koburu hite, si namu lopu kaqu nuquria sa si asa," gua si Asa.* 16 Meke kuka vagi Sa sari na koburu, meke hopehopeke va opo ni limana Sa si arini, meke mana ni Sa.

Sa Tie Tagotago
(Matiu 19:16-30; Luke 18:18-30)

17 Meke sipu podalae topue pule se Zisu meke sari Nana disaepeli, si haqala mae kokotonu pa kenuna Zisu si keke tie, meke nanasia sa si Asa, "Titisa leamu, na sa si kaqu tavetia rau pude vagia sa tinoa hola?" gua si asa.

18 Meke nanasia Zisu si asa, "Na vegua ke poza Nau leaqu tu goi? Loke tie si leana, ba Tamasa mo Telena. 19 Gilani mua goi sari na Tinarae te Tamasa, 'Meke mu variva mate, meke mu barabarata, meke mu hiko, meke mu zutu kokoha ia si keke tie, meke mu sekesekei, mamu pamaṅa ni sari tiatamamu,' " gua si Asa.*

20 Meke zama pule sa tie, "Titisa, doduru arini si kopu ni rau podalae tu kobukoburuqu," gua si asa.

21 Ba dono totoa Zisu si asa, meke tataru nia Sa ke zama ia Sa, "Keketona pule mo si ta hivae koa goi. La mamu holuholu ni sari doduru mua likakalae, mamu vagi poatadi mamu poni koari na habahuala, meke kote ari mua tinagotago pa Maṅauru; beto asa, mamu mae luli Au," gua si Asa. 22 Totoso avosia sa tie sapu gua asa, si talotana si asa meke taloa, sina soku hola sari nana tinagotago.

23 Meke dono la koari Nana disaepeli se Zisu, meke zama, "Tasuna hola koari na tie tagotago, si pude nuquru pa Binaṅara te Tamasa," gua si Asa.

24 Hodahodaka ni ri Nana disaepeli sari Nana zinama, ba zama pule tugo koarini se Zisu, "Kasa tuqu, tasuna hola

* 10:11 Mt 5:32; 1 Kor 7:10-11 * 10:15 Mt 18:3 * 10:19 Ekd 20:12-16; Diut 5:16-20

pude nuquru ia sa Binanara te Tamasa! ²⁵ Tasuna hola koasa tie tagotago si pude nuquru pa Binanara te Tamasa, hola nia si pude nuquru gua si keke kameli pa lopa nila," gua si Asa.

²⁶ Ke magasa hola la tu sari Nana disaepeli sapu gua asa, meke vari nanasi teledia si arini, "Esei mo si kote boka ta harupu?" gua si arini.

²⁷ Meke dono toto la i Zisu si arini meke zamai Sa, "Pa tie si tasuna si hie, ba lopa koe Tamasa ura loketona si tasuna koe Tamasa," gua si Asa.

²⁸ Meke zama la koa Sa se Pita, "Gami si ele luara pani sari doduru mami likakalae, pude luli Igo!" gua si asa.

²⁹ Meke olana la se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu luara pania sa nana vetu, na tasina koreo na vineki, na tiatamana, na tuna, babe na pepeso na gua, pa linuliqu Rau pude tozia sa Inavoso Leana, ³⁰ si kaqu poni va soku nia Tamasa koari na rane hire. Kaqu vagi sa si keke gogoto toto soku hola ni sari na vetu, na tasina koreo na vineki, na tinana, na tuna, na pepeso, turanae na tinasigiti meke sari na ninovanovala tugo pa linuliqu Rau. Meke pa toto korapa mae* si kaqu vagia sa sa tinoa hola. ³¹ Ba sokudi arini pu kekenu kamahire, si kote tava mumudi, meke sokudi arini pu mumudi kamahire, si kote tava kekenu," gua si Asa.*

*Vina Neta Totoso Zama nia Zisu sa Nana Minate
(Matiu 20:17-19; Luke 18:31-34)*

³² Meke sipu ene sage la gua pa Zerusalem si arini, si ene va kenu se Zisu. Sari kasa disaepeli, si magasa sisigiti nia si Asa, meke sari na tinoni pu luli mudi la si matagutu dia. Meke turana vata kalei Zisu, sari ka manege rua disaepeli, meke tozi pule ni sari na tinona pu kote ta evana koa Sa vasina. ³³ Meke zama si Asa, "Avoso mae gamu, korapa sage la pa Zerusalem si gita, vasina si kote ta vala pa limadi rina nati hama, meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sa Tuna na Tie, meke kote ta zutu meke tava mate, beto asa si kote vala ia rini si Asa koari na tie Zenitailo. ³⁴ Meke kote va sisire nia, na lora, na seke nia hilihiliburuana, meke va matea rini si Asa, ba hola neta rane si kaqu turu pule pa minate si Asa," gua se Zisu.

*Sa Tinepa Tadi Zemisi e Zone
(Matiu 20:20-28)*

* **10:30** Sa "totoso sapu korapa mae" ginuana si na totoso sapu podalae pa ginore pule mae te Zisu pa kasia popoa. Mamu dono la pa Mati 24:3: * **10:31** Mt 20:16; Lk 13:30

³⁵ Meke mae koe Zisu sari karua tuna e Zebeti, sari Zemisi e Zone, meke zama, “Baṅara, keketona si hiva nia gami pude tavete ponini gami Goi,” gua sari karua.

³⁶ “Na sa si hiva nia gamu?” guni Zisu sari karua.

³⁷ Meke olaṅa si arini, “Pana habotu Goi pa mua habo-habotuana Baṅara pa korapana sa Mua binaṅara lavata, si Mu va malumu gami pude somana habotu* koa Goi, keke pa kali mataomu, meke keke pa kali gedemu,” gua sari karua.

³⁸ Ba olaṅa la i Zisu sari karua, “Lopu gilania gamu kara sapu gua tepa ia gamu. Vegua, boka napo turanaṅau gamu sa kapa tinasigiti sapu kaqu napo ia Rau? Babe ta papitaiso koasa pinapitaiso* sapu kaqu ta papitaiso nia Rau?” gua si Asa.*

³⁹ Meke olaṅa sari karua, “Uve, boka tugo si gami kara,” gua. Meke zama la koari karua se Zisu, “Ego, kote somana napo si gamu koasa kapa tinasigiti sapu kote napo ia Rau, meke kote ta papitaiso nia gamu gua sapu kaqu ta papitaiso nia Rau. ⁴⁰ Ba sa niniraṅira pude vizatia sapu esei si kote habotu pa kali mataoqu, meke pa kali gedegu, si lopu Taqarau. Sari na vasidi gugua arini si tadirini tu, pu ele vizata vekoi sa Tamasa,” gua se Zisu.

⁴¹ Totoso avosia ri ka manege puta disaepeli sapu gua asa, si bugoro ni rini sari Zemisi e Zone. ⁴² Ke tioko varigara mae ni Zisu koa Sa sari doduru Nana disaepeli, meke zama, “Gilani mia gamu sari na tie pu tagoa sa niniraṅira pude na baṅara tadi na tie Zenitailo, si lalae ni rini sari na tinoa tadi na dia tie, meke ṅati hiniva ni rina dia koimata si arini.*

⁴³ Ba koa gamu si lopu kote gua asa. Be keke koa gamu si hiva pude na koimata, si mani koa na nabulu si asa koa gamu. ⁴⁴ Meke be keke koa gamu si hiva koa na tie ululuna, si mani koa na pinausu tadi doduru tie si asa. ⁴⁵ Ura, sa Tuna na Tie si lopu mae pude va baṅabaṅarae, ba mae pude koa na nabulu tu, meke ponía sa Nana tinoa pude holu pule ni sari sokudi,” gua si Asa.

Va Dodogorae Pulea Zisu se Batimeasi
(Matiu 20:29-34; Luke 18:35-43)

⁴⁶ Mae pa Zeriko se Zisu meke sari na disaepeli, meke totoso ene hola gua pa korapana sa vasileana lavata sana sarini si luli koa rini si keke puku tinoni lavata. Meke keke tie bebehuna si korapa habotu tepatepa* nana pa vale sirana, na pozana sa si e Batimeasi, sapu na tuna e Timeasi.

* **10:37** Hiva habotu kapae koe Zisu si arini, sa ginuana si pude ṅati hiniva ni sari na tie. * **10:38** Sa pinapitaiso gunia Sa sina tinasigiti meke na minate te Zisu. * **10:38** Lk 12:50 * **10:42** Lk 22:25-26 * **10:46** Hoke habotu tepatepa poata sari na tie behu.

47 Totoso avoso nia sa sapu e Zisu pa Nazareti, si korapa ene hola pa sirana gua, si podalae velavela si asa, "Zisu, Tuna^d Devita! Tataru nau, mamu toka nau!" gua si asa.

48 Meke soku tie norea si asa, pude mani mokomoko. Ba velavela va ululae latu si asa, "Tuna Devita, tataru nau mamu toka nau!" gua si asa.

49 Turu noso se Zisu meke zama, "Tioko mae nia," gua.

Ke tiokia rini sa tie bebehuna, "Mu lopu talotana. Turu, korapa tiokigo Sa," gua si arini.

50 Ke gona veko nia sa sa nana poko hade, meke gasa turu meke la si asa koe Zisu.

51 Meke nanasia Zisu si asa, "Na sa si hiva Nau goi pude tavete ponigo?"

Ke olana si asa, "Titisa, hiva dodogorae si rau," gua si asa.

52 Meke zama ia Zisu si asa, "Mu la, sa mua rinaerane si ele salanigo si agoi," gua si Asa. Meke pa totoso tugo asa si dodogorae si asa, meke ene lulia sa se Zisu pa sirana.

11

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalem (Matiu 21:1-11; Luke 19:28-40; Zone 12:12-19)

1 Meke sipu tata kamo la rini pa Zerusalem, si ene tata koari na vasivasileana pa Betipezi, meke pa Betani, sapu pa Toqere Olive. Vasina si garunu va kenu lani Zisu sari karua Nana disaepeli. 2 Meke zama si Asa koa rini, "Mi la koasa vasileana pa kenunia la hoi, meke pana kamo gamu vasina, si kote dogoria gamu si keke tuna don'ki sapu ta sidolo vekona, loke tie si ele koi ia. Rupahia, mamu turana mae nia tani. 3 Meke be nanasa gamu keke tie, 'Pude vegua ke rupahia gamu sia?' gua, si mi tozi nia, 'Hiva nia sa Banara si asa, meke lopu sana kote va pule mae ia Sa,' mi gunia," gua si Asa.

4 Ke topue la sari karua meke dogoria rini sa tuna don'ki pu ta sidolo kapae koasa sasadana sa vetu pa kapa sirana. Meke sipu korapa rupahia rini si asa, 5 si nanasi ri kaiqa tie pu turu tatadi vasina, "Na sa si tavetia gamu, ke rupahia sa tuna don'ki sana?" gua.

6 Meke olana lani rini sapu gua zama ni Zisu koari karua, ke va malunia rini si asa, ke turana taloa nia ri karua. 7 Meke turana la nia rini koe Zisu sa tuna don'ki, meke ivara va hake lani ri karua pa mudina sari na dia poko, meke habotu hake la se Zisu koasa. 8 Meke soku tie si ivara ni sari na dia poko pa sirana, ari kaiqa pule si ivara kava huda pamu, pu seke vagi rini koari na hudahuda. 9 Meke sari na tie pu ene va kekenue, meke arini pu luli va mumudie la si podalae velavela: "Hozana! Tamanae si Asa sapu mae

pa korapa pozana sa Baṅara!* 10 Mani mana nia Tamasa sa minae tanisa Baṅara hie, pude va turua sa binaṅara te Devita, sa tamada gita pukerane! Mani tavahesi sa Tamasa panaulu!" gua si arini.

11 Meke nuquru la pa Zerusalemā se Zisu, meke la pa Zelepade si Asa, meke doṅo viliti Sa sari doduru tiṅitona vasina. Ba sina ele veluvelu sa popoa, ke taluarāe pule la pa Betani si Asa, meke sari ka manege rua disaepeli.

Leve nia Zisu sa Huda Piqi
(Matiu 21:18-19)

12 Meke pa koivugona, sipu pule mae guadi pa Betani si arini, si ovia se Zisu. 13 Dogoria Sa pa seu si keke huda piqi^d sapu elo va leleana mo, ke la hopiki nia Sa; hokara koa ia vuana gua. Ba sipu kamo Sa, si tale elona mo si asa, sina lopu ele kamo sa nana toso vua. 14 Ke leve nia Zisu si asa, "Hiniamu be namu loke tie si kaqu hena pule vua koa goi!" gua. Avosia dia ri Nana disaepeli sapu gua zama nia Sa.

La pa Zelepade se Zisu
(Matiu 21:12-17; Luke 19:45-48; Zone 2:13-22)

15 Meke sipu kamo si arini pa Zerusalemā, si nuquru la pa Zelepade* se Zisu, meke podalae hadu vuravura ni Sa sarini pu korapa variholuholue kurukuru. Titisi ni Sa sari na tevolo tadirini pu vari hobehobei poata, meke tupele va hoqai Sa sari na habohobotuana tadi na tie pu vari holuholue baruku. 16 Meke lopu va malumi Sa pude paleke karovo nia si keketona koari na varivarigarana pa Zelepade. 17 Meke va tumatumāe ni Sa sari na tie, "Guahe sapu zama nia sa Tamasa pa Kinubekubere Hope: 'Sa Qua vetu si kote ta pozae na vetu varavara tadi doduru butubutu!' gua. Ba tavete gunia gamu na bae tadi na tie hikohiko si asa!" gua si Asa.*

18 Meke avoso nia rina nati hiama, meke na tie va tumatumāe koasa Tinarāe te Mosese sapu gua asa, ke podalae hata ia rini sa sirāna gua pude va matea gana se Zisu, gua. Ura matagutu nia rini si Asa, sina doduruna sa kobi tinoni, si magasa nia sa Nana vina tumatumāe.

19 Meke sipu veluvelu sa popoa, si taluarāe taloa koasa vasileana lavata sana se Zisu, meke sari Nana disaepeli.

Sa Vinanonoga koasa Huda Piqi
(Matiu 21:20-22)

* 11:9 Sam 118:25-26 * 11:15 Sa varivarigarana lavata pa Zelepade si na vasina varavarana, ba korapa variholuholue kurukuru sarini vasina. * 11:17 Ais 56:7; Zer 7:11

²⁰ Pana munumunu hokara pa koivugona, sipu ene pule la gua pa Zerusalem si arini, si dogoria rini sapu ele harahara mate sa huda piqi, podalae pa lihona, meke gore kamo koari na karosona. ²¹ Meke balabala ia Pita sapu gua ta evana, ke zama la koe Zisu si asa, "Titisa, dotu, sa huda piqi sapu leve nia Goi, si ele mate tu," gua si asa.

²² Meke olaña la i Zisu si arini, "Mi raña sa Tamasa. ²³ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu be zama ia keke tie sa togere hie pude rizu la pa lamana gua, meke be lopu nunala si asa pa korapa bulona, ba va hinokaria mo sa sapu gua pu zama nia sa, si kote ta evana nana.* ²⁴ Gua asa ke tozini gamu sapu be tepa ia gamu si keketona pa vinaravara, si mi va hinokaria sapu ele vagia gamu si asa, meke kote ta poni nia tugo gamu, gua sapu tepa ia gamu. ²⁵ Meke pana turu varavara gamu si mi taleoso ni sari na sinea pu tavete atuni rina tie koa gamu, meke sa Tamamia pa Mañauru si kaqu taleoso ni sari na mia sinea pu taveti gamu.* ²⁶ [Be lopu taleoso ni gamu sari na tie, si lopu kaqu taleoso ni sa Tamamia pa Mañauru sari na mia sinea pu taveti gamu.]"*

*Zisu meke sa Nana Niniranira
(Matiu 21:23-27; Luke 20:1-8)*

²⁷ Kamo pule la si arini pa Zerusalem. Meke sipu enene se Zisu pa Zelepade, si mae koa Sa sari nati hiam, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke koimata tadi na tie Ziu, ²⁸ meke nanasia rini si Asa, "Pa niniranira savana meke taveti Goi saripu gua hire? Esei ponigo sa niniranira hie?" gua si arini.

²⁹ Meke olaña se Zisu, "Maqu nanasa pakini gamu si keke ninanasa, meke be olañau gamu, si kote tiqe tozini gamu Rau, sapu pa niniranira savana, meke taveti Rau saripu gua hire. ³⁰ Mamu tozi Nau, 'Esei poni nia niniranira se Zone pude papitaiso tie? E Tamasa, babe na tie mo?'" gua si Asa.

³¹ Meke podalae varitokei teledia si arini, "Sa gua si kote olaña nia gita? Be zama si gita, 'Koe Tamasa,' be gua, si kote zama si Asa, 'Ba na vegua ke lopu va hinokaria tu gamu sia?'" ³² Ba be zama si gita, 'Pa tie mo,' gua, ba lopu kaqu boka." Matagutu ni rini sari na tie, sina doduru tie si va hinokaria sapu e Zone si keke poropita hinokara.

³³ Ke olaña la si arini koe Zisu, "Lopu gilania gami," gua.

Ke zama se Zisu, "Ego, Arau ba lopu kaqu tozini gamu, sapu esei poni Nau sa niniranira pude taveti Rau saripu gua hire," gua si Asa.

* **11:23** Mt 17:20; 1 Kor 13:2 * **11:25** Mt 6:14-15 * **11:26** Sa vesi hie si lopu koa pa doduru Kinubekubere hope pukerane.

12

Sa Parabolodi rina Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni (Matiu 21:33-46; Luke 20:9-19)

¹ Meke podalae variva tumatumae se Zisu koa rini pa parabolodi: “Koanana si keke tie sapu letea si keke inuma vaeni, meke bara vari likohae nia sa, meke horea sa si keke patu, vasina pu kote ta munala vagi sari na kolodi rina vua vaeni. Beto asa, si kuria sa si keke vasina hakehakeina, pude kopu nia sa inuma, beto meke va kopu nia sa sa inuma koari kaiqa tie uma, pude tavetavete nia, meke tiqe taluarae taloa nana, meke la koa si asa pa keke popoa pa seu.* ² Sipu kamo sa totošo pakepakete, si garunu la nia sa koari na tie pu kopuna sa inuma vaeni, si keke nana nabulu pude la vagia koa rini sa nana hinia. ³ Ba tuqe vagia rina tie kopu sa nabulu hie, komitia rini, meke hitu pule nia rini, limalimana meke pule. ⁴ Meke garunu pule la nia sa tie tago inuma si keke nabulu, ba sekea rina tie kopu sa batuna, meke va kurekure va kaleania rini si asa. ⁵ Garunu la nia pule sa tie tago inuma vaeni si keke nabulu, meke va matea rini. Meke soku pule si garunu lani sa; kaiqa si komiti rini, meke kaiqa pule si va matei rini.

⁶ Meke keke mo si koa hola tanisa pude garunu lania, sapu sa tuna koreo, sapu tataru hola nia sa. Ke mumudi hokara si garunu la nia sa si asa koari na tie kopu inuma, meke zama, ‘Na tuqu soti si hie, ke kote pamaña nia rini,’ gua.

⁷ Ba totošo dogoria ri na tie kopu inuma, si vari zama nia rini si asa, ‘Sa tuna soti sa tie tago inuma si hie! Aria, mada va matea gana, mada vagia nada sa inuma!’ gua si arini.

⁸ Ke tuqe vagia rini sa tuna, va matea, meke oki vura nia rini pa inuma vaeni sa tomatena.

⁹ Ke na sa si kote tavetia sa tie tago inuma kamahire?” nanasa gua se Zisu. “Kote mae va mate betoi sa sari tie kopu inuma, meke kote poni la nia pule sa sa nana inuma vaeni, koari kaiqa votiki tie kopu. ¹⁰ Vea, lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:*

‘Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,
si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu.

¹¹ Sa tinavete te Tamasa hie
si variva magasa hola tugo,’ gua?” gua si Asa.

¹² Ke hata ia rina koimata tadi na tie Ziu sa sirana pude tuqe vagia se Zisu, sina gilania rini sapu sa parabolodi hie si soto la gua mo koa rini. Ba matagutu ni rini sari na tinoni, ke luara veko pania rini si Asa, meke taloa dia.

* 12:1 Ais 5:1-2 * 12:10 Sam 118:22-23

Sa Guguana sa Tinabara Takisi

(*Matiu 22:15-22; Luke 20:20-26*)

¹³ Kaiqa rina Parese, meke kaiqa arini pu zuka ia se Herodi, si ta garunu la koe Zisu pude va hoqaiia si Asa koari dia ninanasa. ¹⁴ Mae si arini koa Sa meke zama, "Titisa, gilania gami sapu sa hinokara si tozia Goi. Sari na binalabala tana tie si lopu hoke va tasuna igo, meke lopu arilaedi koa Goi sari na tuturuana tana tie, be esei si arini, ba sa hinokara te Tamasa si variva tumatumae nia Goi pa tie. Vegua, tava malumu pa tinarae te Mosese si pude tabaria sa takisi koasa banara Roma? Kaqu tabara takisi si gami, ba lokari?" gua si arini.

¹⁵ Ba doño gilania Zisu sapu na tie mari sekesekeidi si arini, ke olaña si Asa, "Na vegua ke podekia gamu pude sekesekei Nau si Rau? Paleke mae nia si keke poata siliva, maqu dogoria," gua si Asa.

¹⁶ Ke hena vala nia rini si keke poata. Meke nanasi Sa si arini, "Esei isumatana, meke na pozana, si koa koasa poata hie?" gua si Asa.

"E Siza," gua si arini.

¹⁷ Ke zama la koa rini se Zisu, "Leana, valai koe Siza saripu te Siza, mamu valai koe Tamasa saripu te Tamasa," gua si Asa. Meke magasa nia rini si Asa.

Sa Guguana sa Tinuru Pule pa Minate

(*Matiu 22:23-33; Luke 20:27-40*)

¹⁸ Meke mae koa Sa si kaiqa rina Sadusi^d, pu lopu va hinokaria sa tinuru pule pa minate, meke zama,^{*} ¹⁹ "Titisa, guahe si kubere mae nia Mosese koa gita: 'Be mate luaria keke tie sa nana barikaleqe, ba loke tuna, si kaqu haba ia sa tasina koreo sa nabokona sa, pude sari na koburu pu podoi ri kara, si kote ta pozae na koburu tu tanisa palabatu kekenu sapu ele mate,' gua.*" ²⁰ Ego, koadia si ka zuapa tamatasi koreo, meke varihaba sapu kenuna, ba loke tuna, meke mate. ²¹ Haba ia sa koreo vina rua sa nabokona sa ba loketona tugo tuna meke mate. Kekenono gua tugo asa si ta evana koasa tasina koreo vina neta, ²² meke gua tugo sari doduru. Sari ka zuapa tamatasi koreo si haba betoa mo sa barikaleqe meke mate, ba loke tudia. Mumudi hokara si mate sa barikaleqe. ²³ Ego, pana turu pule pa minate sari doduru pa rane tinuru pule, si esei koari ka zuapa si kaqu na loana sa barikaleqe, sina ari doduru mo haba ia si asa?" gua si arini.

²⁴ Meke olaña la i Zisu, "Sea hola si gamu! Gilania gamu gua meke sea si gamu? Na lopu tumani gamu ginuadi

* 12:18 TTA 23:8 * 12:19 Diut 25:5

sari na Kinubekubere Hope, babe sa ninira te Tamasa!
²⁵ Ura pana turu pule pa minate sari na tie matedi, si kote
 koa gua mo rina mateana pa Mañauru si arini, meke lopu
 kote varihaba. ²⁶ Ego, koasa gugua sa tinuru pule pa
 minate, si vegua, lopu ele tiroa tu gamu koasa Kinubekubere
 Hope sapu kuberia Mosese, totozo zama sa Tamasa pa nika
 pu huru koasa huda toana? Totoso asa si zama ia Tamasa
 se Mosese, 'Arau tugo sa Tamasa te Ebarahami, te Aisake,
 meke te Zekopi,' gua.* ²⁷ Na Tamasa tadi na tie toadi si Asa,
 lopu tadi pu matedi. Ke sea hola si gamu!" gua si Asa.

Sa Nati Tinarae Arilaena
 (Matiu 22:34-40; Luke 10:25-28)

²⁸ Koanana vasina si keke tie va tumatūmae koasa Tinarae
 te Mosese, meke avosi sa sari dia vivinei. Dogoria sa sapu
 olaña valeani Zisu sari na tie Sadusi, ke mae nanasia sa si
 Asa, "Na tinarae savana sapu arilaena hola koari doduru
 tinarae?" gua si asa.*

²⁹ Meke olaña se Zisu, "Sa nati tinarae sapu arilaena hola
 si guahe: 'Gamu na tie Izireli, mi avoso mae! Sa Tamasa
 sa nada Bañara, si Asa mo telena sa Tamasa.*' ³⁰ Mu tataru
 nia sa Bañara sa mua Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru
 maqomaqomu, pa doduru mua binalabala, meke pa doduru
 mua ninira.' ³¹ Sa tinarae vina rua sapu arilaena hola
 tugo si hie: 'Mu tataru nia sa turañamu gua sapu tataru
 pule nigo.' Loke tinarae pule si arilaena hola ni sari karua
 hire."*

³² Meke zama la koe Zisu sa tie va tumatūmae koasa
 Tinarae te Mosese, "Titisa, gotogoto sa Mua zinama! Gua
 sapu zama ni Goi si hinokara, sapu sa Bañara mo sa
 Tamasa, meke loke Tamasa pule si koa, ba Asa mo telena.*

³³ Meke pude tataru nia sa Tamasa pa doduru bulomu,
 meke pa doduru mua binalabala, meke pa doduru mua
ninira, meke pude tataru nia sa turañamu, gua sapu
 tataru pule nigo si agoi. Arilaena hola si pude va tabei sari
 karua tinarae hire, hola nia sa vina vukivukihi va uququ
 kurukuru, meke kaiqa pule vina vukivukihi la koe Tamasa,"
 gua si asa.*

³⁴ Meke sipu gilania Zisu sapu toñoto sari nana inolaña,
 si zama la ia Sa si asa, "Lopu seu si goi koasa Binañara te
 Tamasa." Mudina asa, si pamaña nanasa pule nia ninanasa
 rini si Asa.

* 12:26 Ekd 3:6 * 12:28 Lk 10:25-28 * 12:29 Diut 6:4-5 * 12:31 Liv
 19:18 * 12:32 Diut 4:35 * 12:33 Hoz 6:6

Sa Guguana sa Karisito

(Matiu 22:41-46; Luke 20:41-44)

³⁵ Sipu variva tumatumae pa Zelepade se Zisu, si nanasa nia Sa sa ninanasa hie, “Na vegua ke hoke zama sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, sapu sa Karisito si na tutina e Devita? ³⁶ Ta turana koasa Maqomaqo Hope se Devita meke zama:*

‘Zama sa Tamasa koasa qua Baṅara:

Mu habotu pa kali Mataoqu,

osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,’ gua se Devita.

³⁷ Telenā Devita poza nia ‘Baṅara’ si Asa, ke vegugua meke boka na tutina tu Devita sa Karisito?” gua si Asa.

Vina Balau te Zisu koasa Guguadi rina Tie Va Tumatumae koasa Tinarae te Mosese

(Matiu 23:1-36; Luke 20:45-47)

Ke avoso na qetu nia sa vinarigara lavata se Zisu. ³⁸ Sipu korapa va tumatumae ni Sa si arini, si zama si Asa, “Mi balau ni sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu hoke hiva pokopoko va gele, meke enene la pude ta zama va kamo, na tava lavata dia koari na vasina tana maketi, gua. ³⁹ Meke hoke vizati rini sari na habohabotuana tadi na tie arilaedi pa korapa sinaqoqi, meke sari na vasina ta pamaṅaedi pa ineṅa. ⁴⁰ Hoke hiko vagi rini sari na tinagotago tadi na naboko, meke hoke varavara va gele sisigiti pude ta dogoro dia, gua. Kaqu tava kilasa va kaleana sari tie gugua arini!” gua si Asa.

Sa Vinariponi Tanisa Nabonaboko

(Luke 21:1-4)

⁴¹ Meke habotu tata pa vasina vekovekoana poata pa Zelepade se Zisu, meke kopukopu ni Sa sari na tie pu mae veko dia vinariponi. Meke soku ari na tie tagotagodi si veko poata sokudi. ⁴² Meke mae si keke naboko habahabualana, meke vekoi sa si karua poata kopa hitekedi hite, sapu pada keke seniti laena. ⁴³ Meke tioko va mae i Sa koa Sa sari Nana disaepeli, meke zama i Sa sarini, “Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sa naboko habahabualana hie, si veko va soku pa voivoina poata hola ni sari doduru pule. ⁴⁴ Ura sari doduru si vekoi mo, sapu koa holadi pa dia tinagotago, ba sa naboko hie, si pa nana hinabahuala, si vala betoa sa sapu gua tagoa sa pude toa nia,” gua se Zisu.

* 12:36 Sam 110:1

13

Sa Tinahuara Tanisa Zelepade (*Matiu 24:1-2; Luke 21:5-6*)

¹ Meke sipu korapa ene taloa se Zisu pa Zelepade, si zama la koa Sa si keke ri Nana disaepeli, "Titisa, dotu! Tolavaedi hola sari na patu meke sari na vetu!" gua si asa.

² Meke olaña se Zisu, "Dogori goi sari doduru vetu nomadi sara? Sari doduru patu pu dogori goi hire, si lopu kote ta varihakei hola si arini, ba kaqu ta huarae beto," gua si Asa.

Sari na Tinasuna na Ninaqunaqu (*Matiu 24:3-14; Luke 21:7-19*)

³ Meke sipu korapa habotu nana pa Toqere Olive se Zisu, meke doño karovo la gua pa Zelepade, si ene mae teledia koa Sa sari Pita, Zemisi, Zone meke e Aduru. ⁴ Meke zama si arini, "Mu tozini gami, sapu totoso sa kote ta evaña sa tinahuara sana? Meke nasa sa vina gilagila pana kaqu ta evaña sari doduru tñitona arini," gua si arini.

⁵ Meke zama la koa rini se Zisu, "Mi kopu, pude loke tie si turana va sea gamu. ⁶ Soku tie si kote mae pa korapa pozaqu Rau, meke zama 'Arau sa Karisito,' gua, meke kote turana va sea i sari soku tie. ⁷ Pana avoso ni gamu sari na vinaripera tata koa gamu, meke na inavosona sa vinaripera pa seu, si mi lopu matagutu. Sari na tñitona arini si kaqu ta evaña; ba lopu asa sa vinabetona. ⁸ Kote varipera sari na butubutu meke sari na butubutu banara; meke kote ta evaña sari na niu pa soku vasidi, meke sari na soñe kote kamo. Sari doduru ginugua hire, si gua tugo sa pinodalaena sa tinasigiti sapu va kamo sa barikaleqe, totoso tata podo sa koburu.

⁹ Mi koa va balau si gamu. Kote ta tuqe vagi si gamu meke la pa vinaripitui, meke kote komiti gamu rini pa sinaqoqi. Kote tava turu pa kenudia rina qavuna, na banara pa pozaqu Rau si gamu, pude tozi vura nia koa rini sa Inavoso Leana.* ¹⁰ Sa Inavoso Leana si kaqu ta tarae kekenu pa doduru butubutu pa kasia popoa meke tiqe kote kamo sa rane mumudi. ¹¹ Meke pana ta tuqe vagi si gamu meke ta turana la pa vinaripitui, si mi lopu balabala mamata na neneke va kenue nia sapu na sa si kote zama nia gamu, ba pana kamo sa totoso si mi zamani mo gua sapu ta poni nia gamu. Ura sari na zinama saripu kote zamani gamu si lopu tamugamu, ba kote mae guadi tu koasa Maqomaqo Hope. ¹² Sari na tamatasi si kaqu turana lani pa minate sari na tasidia pu va hinokara. Meke sari na tamadia si kaqu gua tugo koari na tudia, meke sari na tudia si kaqu vala ni

* 13:9 Mt 10:17-20; Lk 12:11-12

sari na tiatamadia pa minate. ¹³ Pa ginuaqu Rau si kaqu ta kukitae si gamu koari doduru tie. Ba asa sapu koa va nabu, meke kamo sa vinabetona, si kaqu ta harupu.*

Sa Tinahuara sapu Kaleana Va Gorevura
(Matiu 24:15-28; Luke 21:20-24)

¹⁴ Meke kaqu dogoria gamu sa 'beku variva malederena sapu vata kamo sa tinahuara nomana,' pu kaqu tava turu koasa vasina sapu lopu garo pude koa ia." (Gamu pu tiroa si hie, si mi tumae nia sa ginuana.) "Ego, arini pu korapa koa pa Ziudia, si madi govete la koari na toqere vasina.* ¹⁵ Asa sapu koa pa batu vetu*, si mani tuturei gore taloa, ba mani lopu nuquru pa vetu pude va qaqiri i sari nana likakalae.*

¹⁶ Asa sapu koa pa inuma, si mani lopu pule la vagi nana poko pa vetu. ¹⁷ Kote na rane tinalotaṅa nomadi si arini koari na barikaleqe pu ari tiadi, meke arini pu tago haha!

¹⁸ Mi tepa la koe Tamasa, pude lopu kaqu ta evaṅa sari na tiṅitona gua hire pa toṅoso ibu sisigiti. ¹⁹ Ura sa tinasuna koari na rane arini, si kote hola ni doduru pu ele ta evaṅa podalae pa pinodalaena, toṅoso va podakia Tamasa sa kasia popoa, kamo kamahire, meke lopu kaqu gua pule.* ²⁰ Ba ele va papaki Tamasa sari na rane sara. Be lopu gua, si be kote puzulu sa popoa. Ba pa laedi ri Nana tie ta vizatadi pu ele vizati Sa, si kote va papaki Tamasa sari na rane sara.

²¹ Meke be zama si keke tie koa gamu, 'Dotu, hoi sa Karisito!' ba be 'Isa si Asa!' gua, si mi lopu va hinokaria.

²² Ura kote vura mae sari na Karisito kokohadi, meke na poropita kokohadi. Kote mae va vura dia vina gilagila, na vinariva magasa si arini, pude sekesekei ni sari na tie, kamo koari na tie ta vizatadi te Tamasa, sapu be boka si arini.

²³ Mi koa va balau ni! Sina ele tozi va kenueni gamu tu Rau sari doduru tiṅitona, sipu lopu ele kamo sa toṅoso.

Sa Minae Tanisa Tuna na Tie
(Matiu 24:29-31; Luke 21:25-28)

²⁴ Ba koari na rane pa mudina sa tinasuna, si kote tava huporo sa rimata,

meke lopu kote kalalasa sa sidara.*

²⁵ Kote hoqa sari na pinopino pa maṅauru,

meke kaqu tava rizu pa dia sirana si arini.*

* **13:13** Mt 10:22 * **13:14** Dan 9:27, 11:31, 12:11 * **13:15** Sa batu vetu si na vasina hoke varigara sari na tie pude vahesi, na puta, na zokoro, meke va rimata popai sari na elelo. * **13:15** Lk 17:31 * **13:19** Dan 12:1; Rev 7:14
* **13:24** Ais 13:10; Izk 32:7; Zol 2:10,31, 3:15; Rev 6:12 * **13:25** Ais 34:4; Zol 2:10; Rev 6:13

²⁶ Beto asa si kote ta dogoro maena sa Tuna na Tie pa korapadi ri na lei, somania na niniranira lavata, na ninedala.* ²⁷ Meke kote garunu lani Sa sari na mateana koari ka made iiona sa popoa pepeso, pude varigara ni sari na tie ta vizatadi te Tamasa, koari na hopeke vasidi, koasa kasia popoa.

Sa Vinanonoga Tanisa Huda Piqi
(Matiu 24:32-35; Luke 21:29-33)

²⁸ Sa huda piqi si va tumatumaeni gamu si keke vina nonoga. Pana poraka vura mae, meke podalae liho sari lelanana, si gilania gamu sapu tata sa tooso manini. ²⁹ Keke nono gua tugo, sapu pana dogori gamu sari na tinasuna na vina gilagila arini, si kaqu gilania gamu sapu tata sa tooso, meke ele tata kamo mae mo sa Tuna na Tie. ³⁰ Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari doduru hire, si kaqu ta evana sipu lopu ele mate beto sari na tie pa sinage hie. ³¹ Kote murimuri palae sa Manauru meke na pepeso, ba sari na Qua zinama si kaqu koa hola ninae rane ka rane.

Sa Rane meke sa Totoso si Lopu Ta gilana
(Matiu 24:36-44)

³² Loke tie si tumae nia sa rane asa babe sa tooso sapu kaqu pule mae ia sa Tuna. Ari na mateana pa manauru, meke sa Tuna, ba lopu tumae nia. Ba sa Tamana mo telena tumae nia.* ³³ Mi va balau, mamu kopu, sina lopu tumae nia gamu pana kamo mae sa tooso. ³⁴ Kote gua tugo sa palabatu sapu taluarae pa nana popoa, meke enene la pa seu. Hopeke va hia poni ni tinavete sa sari na nana nabulu, pude kopu ni rini. Meke tozi nia sa sa tie kopu pa sasada, pude ni aqa va kamo pana pule mae si asa.* ³⁵ Gua ke mi kopu, sina lopu gilania gamu sa tooso sapu kote pule mae ia sa palabatu pu ari nana vetu. Be pana veluvelu si asa, babe pana boni, pana vaqavaqasa, babe pa tooso ele gasa sa rimata. ³⁶ Be guana mae va hodaka si Asa, si mani lopu dogoro gamu Sa puta mia. ³⁷ Gua sapu zama nia Rau koa gamu, si tozia tugo Rau koari doduru: "Mi kopu!" gua si Asa.

14

Hata ia Rini sa Sirana pude Va Matea se Zisu
(Matiu 26:1-5; Luke 22:1-2; Zone 11:45-53)

* 13:26 Dan 7:13; Rev 1:7 * 13:32 Mt 24:36 * 13:34 Lk 12:36-38

¹ Sipu karua rane si koa meke kamo sa Inevaṇa Pasova^d, meke sa Inevaṇa Bereti Loke Isitina*, si hata ia rina ṇati hiama, meke rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si keke sirana pude tuḡe golomo vagia gana se Zisu, pude va matea, gua.* ² Vari zamai si arini, “Mada lopu tuḡe vagia si Asa pa totošo Inevaṇa Pasova, sina meke gua mada varipera ni sari na tie,” gua si arini.

Ta Lumue Oela Humana Lea se Zisu pa Betani
(Matiu 26:6-13; Zone 12:1-8)

³ Meke sipu koa pa Betani se Zisu, pa vetu te Saimone, sa tie sapu raza ia na minoho popoqu visoroihe si mae si keke barikaleḡe totošo korapa henahena rini. Palekia sa si keke vovoina lumu sapu ta tavetae patu* tolavaena na arilaena, siṇia na oela nadi viana sapu humana lea meke sage hola hinoluna. Porakia sa si asa, meke zoropo nia sa pa batuna Zisu.* ⁴ Meke bugoro si kaiḡa tie vasina, meke vari zamai si arini, “Lopu leana si pude tavete hoboro gunia asa sa oela humana lea. ⁵ Boka ta holuholue si asa pude vagi nia poata nomana, hola nia ṇeta gogoto poata siliva* pude poni sari pu habahuala!” gua. Meke gegesia rini sa barikaleḡe.

⁶ Ba zama se Zisu, “Vekoa tu! Pude vegua ke va tasuna ia gamu? Keke tinavete leana si tavete Nau sa hie. ⁷ Sari na tie habahualadi si kote koa koa gamu doduru totošo, meke be hiva gamu, si kote boka toka ni mo gamu. Ba Arau si lopu kote koa hola seunae koa gamu.* ⁸ Sa barikaleḡe hie si tavetia sa, gua sapu bokaia sa. Zoropo nia oela humana lea sa sa tiniḡu, pude va nama kenue nia sa tina pomunaegu. ⁹ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu be pavei si ta tarae sa Inavoso Leana pa doduruna sa kasia popoa, si kaqu ta vivinei tugo gua sapu evania sa barikaleḡe hie koa Rau, pude na vina balabalana sa nana tinavete hie,” gua si Asa.

Va Egoa Ziudasi pude Vata Qora nia se Zisu
(Matiu 26:14-16; Luke 22:3-6)

¹⁰ Meke taluarae se Ziudasi, keke ri ka manege rua disaepeli, la koari ṇati hiama pude vata qora nia se Zisu koa rini, gua. ¹¹ Meke totošo avosia rini sa nana zinama, si ḡetu hola si arini, meke va tatara nia rini pude ponia poata

* **14:1** Sa Inevaṇa Pasova si keke rane, meke sa inevaṇana bereti loke isitina si ka zuapa rane, meke pa totošo asa si balabala la ia rini sa tinakupaha tadi na tie Izireli pa popoa Izipi sipu hena rini sa palava sapu lopu henia na isiti.

* **14:1** Ekd 12:1-27 * **14:3** Sa vovoina lumu sapu ta tavetae patu tolavaena na arilaena si ta pozae pa zinama English “Alabaster”. * **14:3** Lk 7:37-38

* **14:5** ṇeta gogoto poata siliva si padana sa tinabara tana keke tie tavetavete pa keke vuaheni. * **14:7** Diut 15:11

si asa, gua. Ke podalae hata ia Ziudasi si keke lolomo leana pude vata qorae nia koa rini se Zisu, gua.

Sa Hinenahena Pasova te Zisu meke sari Nana Disaepeli (Matiu 26:17-25; Luke 22:7-14,21-23; Zone 13:21-30)

¹² Koasa rane kekenu tanisa Inevana Bereti Loke Isitina, toতোসো তাবা মতে সারি না লামি তানিসা হিনেনাহেনা পাসোবা, সি নানাসিয়া রি নানা দিসােপেলি সি আসা, “পবে সি হিবা নিয়া গৌ পুদে লা বা নামানা পোনিগো গামি সা হিনেনাহেনা তানিসা পাসোবা?” গুয়া সি অরিনি.

¹³ Ke garuni Zisu si karua Nana disaepeli, meke tozi ni Sa, “Mi la pa vasileana Zerusalem, meke kote tutuvia gamu si keke tie sapu korapa palekia nana si keke vovoina kolo. Mi lulia si asa, ¹⁴ osolae kamo sa vetu sapu nuquria sa. Mi tozi nia sa tie pu ari nana vetu, ‘Zama sa Titisa: Avei sa lose vasina kote hena ia Rau, meke rina Qua disaepeli sa hinenahena Pasova?’ Mi gua. ¹⁵ Meke kote va dogoroni gamu sa si keke lose nomana panaulu, sapu ele tava nama vekona. Va namanama ia gamu sa nada hinenahena vasina,” gua si Asa.

¹⁶ Taluarae la sari karua disaepeli koasa vasileana lavata, meke dogori rini sari doduru, gua puta tugo sapu tozi ni Zisu koarini, meke va namanama vekoa rini sa hinenahena Pasova.

¹⁷ Totoso veluvelu sa popoa, si kamo la vasina se Zisu meke sari ka manege rua Nana disaepeli. ¹⁸ Sipu korapa henahena rini, si zama se Zisu, “Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu keke koa gamu pu korapa henahena turaṅau, si kote vata qora Nau si Arau,” gua si Asa.*

¹⁹ Ke talotaṅa sari na disaepeli meke podalae nanasa ekeke la ia rini si Asa, “Vea arau sia?”

²⁰ Meke olaṅa se Zisu, “Keke mo koa gamu ka manege rua, sapu korapa somana poṅa ia sa gana bereti koa Rau koasa baolo. ²¹ Sa Tuna na Tie si kaqu tava mate, gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope, ba mani talotaṅa gana sa tie pu vata qorana si Asa. Leana hola be lopu ta podo sa tie sana.”

Podalae nia Zisu sa Ginani Hope pa Hinenahena Pasova (Matiu 26:26-30; Luke 22:14-20; 1 Koriniti 11:23-25)

²² Meke sipu korapa henahena rini, si vagia Zisu si keke bereti*, meke mana nia, meke videvidea Sa, meke poni Sa koari Nana disaepeli meke zama guahe: “Hie tugo sa Tiniqu, mi vagia mamu hena ia,” gua si Asa.

²³ Beto asa, si vagia Sa sa kapa vaeni, meke zama leana nia Sa koe Tamasa, meke vala Sa koa rini, meke napoa ri

* **14:18** Sam 41:9 * **14:22** Sa bereti loke isitina ke kaburu guana bisikiti gua asa ke boka videvide.

doduru. ²⁴ Meke zama si Asa koa rini, "Hie sa eharaqu, sapu zoloro pude na vinulasa tadi sokudi, meke sapu tokoro va nabuna sa vinariva egoi te Tamasa.* ²⁵ Maqu tozi va hinokarani gamu Rau, sapu lopu kaqu napo pulea Rau sa vaeni hie, osolae kamo sa ranena sapu kaqu napoa Rau sa vaeni vaqura pa Binaṅara te Tamasa."

²⁶ Beto, si kera nia rini si keke kinera, meke topue vura la si arini pa Toqere Olive.

Tozi Va Kenue nia Zisu sa Inoso te Pita
(*Matiu 26:31-35; Luke 22:31-34; Zone 13:36-38*)

²⁷ Meke zama se Zisu koa rini, "Kote govete veko pani Au gamu doduru si Arau, sina zama sa Kinubekubere Hope: 'Kote sekea Tamasa sa Sepati,

meke kote ta hurakatae sari doduru sipi,' gua.*

²⁸ Ba pa mudina sa Qua tinuru pule pa minate, si kote la va kenue koa gamu pa Qaleli si Rau," gua si Asa.*

²⁹ Ba zama se Pita, "Be govete beto sari doduru hire, ba arau si namu lopu kaqu luara hokarigo," gua si asa.

³⁰ Meke zama la ia Zisu se Pita, "Maqu tozi va hinokara nigo, sipu lopu ele kabo vina rua totošo sa kokorako kohite boni, si kote oso Nau goi si Rau ka ṅeta totošo," gua si Asa.

³¹ Ba toke sisigitia Pita si Asa, "Be mate turaṅigo rau, ba lopu kaqu hite osonigo rau!" gua si asa. Meke zama beto gua tugo asa sari doduru disaepeli.

Varavara se Zisu pa Qetisemani
(*Matiu 26:36-46; Luke 22:39-46*)

³² La si arini pa keke vasina pozana Qetisemani, meke zama se Zisu koari Nana disaepeli, "Hobotu tani gamu, maqu la varavara si Rau." ³³ Meke turaṅi Sa sari Pita, Zemisi, e Zone; meke podalae talotaṅa sisigiti, na balabala mamata si Asa. ³⁴ Meke zama si Asa koarini, "Sa maqo-maqoqu si siṅia na tinalotaṅa nomana hola ke tata mate nia Rau. Koa tani, mamu kopu na varavara," gua si Asa.

³⁵ Meke ene va seu hite la si Asa, meke hoqa eko oporapaha pa pepeso, meke varavara tepa ia Sa sapu be boka, si mani tava rizu koa Sa sa totošo tinasigiti hie, gua.

³⁶ Meke zama si Asa, "Tamaqu, loketona si tasuna koa Goi. Mamu va rizu taloa ia sa kapa tinasigiti hie koa Rau, ba lopu Qua hiniva, ba lalae Mua hiniva tu Goi," gua si Asa.

³⁷ Meke pule la koari ka ṅeta disaepeli si Asa, meke dogori Sa korapa putadi, ke zama la si Asa koe Pita, "Saimone, puta si goi? Vegua, lopu boka kopu na varavara turaṅau goi si

* 14:24 Ekd 24:8; Zer 31:31-34 * 14:27 Zak 13:7 * 14:28 Mt 28:16

Rau pa keke aoa? ³⁸ Mi kopu na varavara, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke. Sa maqomaqo si hiva, ba malohoro sa tini," gua si Asa.

³⁹ Meke keke totošo pule si la si Asa, meke varavara pule kekeñoño gua tugo totošo kekenu. ⁴⁰ Beto asa si pule mae pule koari ka neta Nana disaepeli si Asa, meke dogori Sa korapa putadi, sina edi puta hola si arini, meke lopu gilania rini sapu na sa si kote zama la nia koa Sa.

⁴¹ Meke sipu pule mae Sa pa vina neta totošo, si zama la si Asa koa rini, "Lopu nazulu gamu tu puta si gamu? Leana, ele pada mo! Sa totošo si ele kamo pude kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi sa Tuna na Tie. ⁴² Dotu, ele kamo mo hie sa tie pu vata qoraqu Rau! Aria, turu mada la tutuvia," gua se Zisu.

Sa Tinuqe Vagina e Zisu

(Matiu 26:47-56; Luke 22:47-53; Zone 18:3-12)

⁴³ Sipu korapa zama se Zisu, si mae kamo mo se Ziudasi sapu keke ri ka manege rua disaepeli. Garunu luli ni rina nati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke sari na koimata tadi na tie Ziu koa sa si keke puku minate varipera. Paleke dia vedara na huda sekesekeana si arini. ⁴⁴ Keke vina gilagila si ele tozi veko ni e Ziudasi sa tie qoraqora koa rini, "Sa tie sapu kote la ahoa rau, si Asa tugo sa tie sapu hiva nia gamu. Mae tuqe vagia, mamu turana taloa nia," gua si asa.

⁴⁵ Meke sipu kamo mae tugo se Ziudasi, si ene toñošo la koe Zisu si asa, meke zama, "Titisa," meke tiqe ahoa sa si Asa. ⁴⁶ Meke mae vagia rini se Zisu, meke tuqe va nabua. ⁴⁷ Ba keke ri kasa disaepeli pu turu vasina, si saputu vagia sa sa nana magu, meke seke tarasa pania sa si keke kali talinana sa pinausu tanisa nati hiama kenukenu. ⁴⁸ Meke tiqe zama la koa rini se Zisu, "Na tie hikohiko na variva mate si Rau, ke paleke Nau vedara na huda sekesekeana tu gamu pude mae vagi Au? ⁴⁹ Doduru rane si koa variva tumatumae turana gamu Rau pa Zelepade, ba lopu tuqe vagi Au gamu. Ba sina kaqu tava gorevura sa Kinubekubere Hope," gua si Asa.*

⁵⁰ Meke govete veko pania ri doduru disaepeli si Asa.

⁵¹ Ba keke tie vaqura sapu hade nia si keke poko lini mo si luli koe Zisu, meke hiva tuqe vagia rini si asa. ⁵² Ba sipu tuqea rini sa nana poko, si luara pania sa, meke govete taloa nana dododohona.

* 14:49 Lk 19:47, 21:37

Ta Turana La se Zisu koa sa Puku Tie Varipitui tadi na Tie Ziu se Zisu

(*Matiu 26:57-68; Luke 22:54-55,63-71; Zone 18:13-14,19-24*)

⁵³ Meke turana la nia rini pa vetu tanisa nati hiama kenukenu se Zisu, vasina pu korapa koa varigara sari doduru nati hiama, na koimata tadi na tie Ziu, meke sari na tie va tumatuma koasa Tinarae te Mosese. ⁵⁴ Ba se Pita si lululi mudi mae pa seu, meke nuquru la koasa pavasa pa sadana sa vetu tanisa nati hiama. Vasina si habotu somanae koari na tie kopu si asa, meke maliha nana pa nika.

⁵⁵ Ego, podekia rina nati hiama, meke sari doduru tie pa korapa puku tie varipitui tadi na tie Ziu pude hata vura ni si kaiqa vina sosode, pude boka zutua meke va matea gana se Zisu gua, ba lopu boka si arini. ⁵⁶ Soku tugo tie si zutua se Zisu koari na dia kinohakoha, ba lopu varinonoi sari na dia vivinei.

⁵⁷ Meke tiqe turu sari kaiqa tie, meke zutu kokoha ia rini se Zisu. Zama si arini, ⁵⁸ "Avoso sotia gami sapu zama guahe si Asa: 'Kote huaria Rau sa Zelepade hie sapu kuria rina tie, meke koari ka neta rane, kote kuria Rau si keke sapu lopu ta kurina pa tie,' " gua.* ⁵⁹ Gua asa, ba lopu vari kekenonoi tugo si arini.

⁶⁰ Meke turu pa kenudia ri doduru sa nati hiama kenukenu, meke nanasia sa se Zisu, "Vegua, lopu kote olana tu Goi gua sapu zutu nigo rini?" gua si asa.

⁶¹ Ba lopu kulu meke lopu zama nia keketona se Zisu. Ke nanasa pulea sa nati hiama kenukenu si Asa, "Agoi tugo sa Karisito, sa Tuna sa Tamasa ta manaena?" gua si asa.

⁶² Meke olana se Zisu, "Uve, Arau tugo! Meke kote dogoria gamu habotu sa Tuna na Tie pa kali mataona sa Tamasa pu tagoi sari doduru niniranira, meke kote dogoria gamu pulena mae pa korapadi ri na lei pa manauru si Asa!" gua si Asa.*

⁶³ Meke daku rikatia sa nati hiama kenukenu sa nana poko meke zama, "Lopu hiva ni pule gita si kaiqa tie va sosode! ⁶⁴ Ele avosia mo gamu sapu va tamatamasae pule nia si Asa. Ke nasa sa mia binalabala?" Meke va ego ri doduru sapu ele sea mo si Asa, ke garona tugo pude tava mate, gua.*

⁶⁵ Meke podalae loroa ri kaiqa se Zisu, meke pusi nia poko rini isumatana. Meke sekea tugo rini si Asa, meke zama, "Mu korokorotae sapu esei si korapa seke igo," gua si arini. Meke hena vagia rina tie kopu pa Zelepade si Asa, meke poharia.

* 14:58 Zn 2:19 * 14:62 Dan 7:13 * 14:64 Liv 24:16

*Osonia Pita se Zisu**(Matiu 26:69-75; Luke 22:56-62; Zone 18:15-18,25-27)*

⁶⁶ Sipu korapa koa nana panapeka pa korapana sa pavasa pa sadana sa vetu se Pita, si ene tata la si keke nabulu vineki tanisa nati hiama kenukenue. ⁶⁷ Totoso dogoria sa se Pita korapa malihana, si dono totoa sa si asa, meke zama, "Agoi tugo si keke sapu hoke luli koe Zisu sa tie Nazareti," gua si asa.

⁶⁸ Ba oso si asa, "Lopu hite gilania rau sapu gua zama nia goi sana," gua si asa. Meke sipu ene vura la koasa lolomo ene vura pa sadana sa vasina varipituina si asa, si kabo mo sa kokorako.

⁶⁹ Dogoro pulea sa nabulu vineki si asa, meke zama la koa rini pu turu tata si asa, "Asa tugo si keke sapu luli koe Zisu!" gua.

⁷⁰ Ba oso pule tugo se Pita. Lopu seunae sapu gua asa, si zutu pulea pule ri kasa sapu koa tata vasina si asa, "Namu agoi hokahokara mo si keke pu lululi koa Sa, sina tie Qaleli tugo si agoi," gua si arini.

⁷¹ Ba zama se Pita, "Zama tokotokoro si rau pa hinokara! Be kokoha si rau, si mani va kilasau sa Tamasa. Namu lopu hite gilana hokaria rau sa tie sapu zama nia gamu!" gua si asa.

⁷² Pa totosu tugo asa, si kabo vina rua mo sa kokorako, ke tiqe balabala ia Pita sapu gua zama nia Zisu koasa, "Sipu lopu ele kabo vina rua sa kokorako, si kote oso Nau goi si Rau ka neta totosu," gua. Ke kabo nusunusurue gana si asa.

15*Ta Turana La Koe Paelati se Zisu**(Matiu 27:1-2,11-14; Luke 23:1-5; Zone 18:28-38)*

¹ Pana munumunu hokara si tuturei vivinei sari na nati hiama koari na koimata tadi na tie Ziu, meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke koari doduru pule pu koa pa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, pude di vizatia sa sirana gua pude va matea se Zisu. Pusi rini sari na limana, meke turana la nia rini si Asa koe Paelati. ² Meke sipu kamo rini vasina si nanasia Paelati se Zisu, "Vea Agoi tugo sa Banara tadi na tie Ziu?"

Meke olaña si Asa, "Uve, gua tugo sapu zama nia goi sana," gua si Asa.

³ Meke soku ginugua kaleadi si zutu nia rina nati hiama se Zisu. ⁴ Ke nanasa pulea Paelati si Asa, "Na vegua ke lopu hite olaña tu si Goi? Avoso latu koari doduru dia tinazutumu Goi!" gua si asa.

⁵ Ba korona kulu se Zisu, ke magasa hola nana se Paelati.

Sa Vinizata pude Va Matea se Zisu

(*Matiu 27:15-26; Luke 23:13-25; Zone 18:39 kamo hinia 19:16*)

⁶ Meke sa hahanana te Paelati pa totoaso Pasova, si pude rupahia si keke tie ta pusina pu ta tepa koari na tie pa totoaso asa. ⁷ Keke tie, e Barabasi pozana, si ta pusi turaṅae koarini pu raza ia sa qinavuna Roma. Koasa vinaripera si va mate tie tugo si asa. ⁸ Meke sipu varigara sa kobi tinoni si podalae tepa ia rini se Paelati pude va malumu nia koa rini sapu gua hoke tavetia sa. ⁹ Meke nanasa la i Paelati si arini, "Hiva nia gamu si pude vata rupaha vatua koa gamu sa Baṅara tadi na Ziu?" gua si asa. ¹⁰ Sina gilania nana Paelati sapu na konokono nia mo rina ṅati hiama se Zisu, ke luara la nia rini koa sa.

¹¹ Ba sovuti rina ṅati hiama sari na kobi tinoni, pude mani vata rupaha la nia Paelati koa rini se Barabasi, ba lopu se Zisu, gua. ¹² Meke zama pule la koasa kobi tinoni se Paelati, "Ke sa kaṅu tavete nia rau se Zisu, sapu poza nia Baṅara tadi na tie Ziu gamu?" gua si asa.

¹³ Meke velavela si arini, "Va matea pa korosi!" gua si arini.

¹⁴ Ba nanasa pulei tugo Paelati sarini, "Na sinea sa si tavetia Sa?"

Ba velavela va sisigitae si arini, "Va matea pa korosi!" gua si arini.

¹⁵ Sina hiva va qetua Paelati sa kobi tinoni, ke vata rupaha la nia sa koarini se Barabasi. Ba tozi ni sa sari na solodia pude seke nia hilihiliburuana se Zisu, meke tiṅe luara vala nia sa koa rini si Asa pude di la va matea pa korosi, gua.

Nonovalia rina Solodia se Zisu

(*Matiu 27:27-31; Zone 19:2-3*)

¹⁶ Meke turaṅa nuquru la nia rina solodia se Zisu, koasa pavasa pa vetu qavuna, meke tioko varigara beto mae ni rini sari na solodia. ¹⁷ Meke va sage nia poko pepolo tana baṅara rini si Asa, meke tavetia rini si keke piribatu rakirakihi guana toropae baṅara, meke va hakea rini pa batuna. ¹⁸ Meke va lavalavata kokoha ia rini si Asa meke zama: "Mani toa va gelenae sa Baṅara tadi na tie Ziu!" gua. ¹⁹ Meke seke nia kolu rini batuna, meke loroa, na kokotuṅu meke todoṅo nia rini si Asa. ²⁰ Sipu beto ṅonovala gunia rini si Asa, si va gorea rini sa poko pepolo, meke va sage pule ni rini sari Nana poko soti, meke tiṅe turaṅa vura nia rini, pude la va matea pa korosi.

Tava Mate pa Korosi se Zisu

(*Matiu 27:32-44; Luke 23:26-43; Zone 19:17-27*)

²¹ Koasa dia inene la si tutuvia rini si keke tie Saerini, pozana si e Saimone, na tamadia ri Alekezada e Rupasi, na tiqe nuquru maena mo pa Zerusalemata si asa. Tuqe vagia rina solodia si asa, meke va paleke nia rini sa korosi te Zisu.* ²² Meke turana la nia rini se Zisu pa keke vasina pozana Qoloqota, ginuana asa si na vasina batu tomate.*

²³ Vasina si hiva poni nia rini sa vaeni sapu ta henie oto, pozana moa,* ba korona napoa Zisu si asa. ²⁴⁻²⁵ Meke poka nia rini pa korosi si Asa, pa sia koloko munumunu, meke mudumudukeda ni rini sari Nana poko pude dogoria esei kote vagi.* ²⁶ Ta kubere guahe sa tinazutuna Sa: "SA BANARA TADINA TIE ZIU," gua. ²⁷ Meke karua tie hikohiko si somana ta poka turanae koe Zisu pa hopeke dia korosi, keke pa kali mataona, meke keke pa kali gedena. ²⁸ [Ke tava gorevura sa Kinubekubere Hope sapu guahe: "Ta nae turanae koari na tie kaleadi si Asa," gua.]*

²⁹ Sari na tie pu ene hola si va qenoqeno batu, meke pesipesia rini se Zisu, "Ke isana, si Agoi sapu kote huaria sa Zelepade, meke kuri pulea pa ka neta rane, gua!" ³⁰ Ego, mamu harupu pulenigo, mu gore mae pa korosi kamahire!" gua si arini.

³¹ Sari na nati hiama, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, ba zama nonoivala kekenono gunia tugo rini asa se Zisu, meke vari zamai guahe teledia, "Votiki tie si harupi Sa, ba lopu boka harupu pule nia telena!" ³² Ego, be sa Karisito, sa Banara tadi na tie Izireli si Asa, si mani gore mae kamahire pa korosi, pude mada dogoria meke va hinokaria!" gua si arini. Sari karua pu somana ta poka pa korosi ba zama nonoivala la gua tugo koe Zisu.

Sa Minate te Zisu

(Matiu 27:45-56; Luke 23:44-49; Zone 19:28-30)

³³ Sipu kamo sa korapa rane, si huporo sa doduru popoa, padana ka neta aoa. ³⁴ Sipu kamo sa neta koloko si velavela se Zisu, "Iloi, Iloi, lema sabakatani?" Sa ginuana sa si guahe: "Qua Tamasa, Qua Tamasa, na vegua ke veko pani Au tu Goi?" gua.*

³⁵ Totoso avosia ri kaiqa pu tuturu tata, si zama si arini, "Avoso la, korapa tiokia Sa se Ilaiza!" gua. ³⁶ Meke haqala la nia keke ri kasa si keke puha, meke ponā va bobosia sa pa

* **15:21** Rom 16:13 * **15:22** Hokara sa ginuana sa vasina sapu sa dinonona sa toqere asa si guana batu tomate. * **15:23** Moa si na oto maena pa huda, ba lopu bakala sa ginuana meke napoa rini. Gina na meresena hukata sigiti.

* **15:24-25** Sam 22:18 * **15:28** Ais 53:12 * **15:29** Sam 22:7, 109:25; Mk 14:58; Zn 2:19 * **15:34** Sam 22:1

vaeni pasana, meke va sotoa sa pa keke kolu, meke huhuku sage la nia sa koe Zisu, pude va napo nia, gua. Beto meke zama si asa, "Aqa paki! Mada dogoria, hokara kote mae va gorea Ilaiza Sia pa korosi," gua si asa.*

³⁷ Meke velavela va ululae se Zisu, meke luaria Sa sa siniño.

³⁸ Meke ta rikata rua gana sa poko gobana sa Lose Hopena pa korapana sa Zelepade pa Zerusalem, podalae panauluna, meke kamo pa hubina.* ³⁹ Meke sipu dogoria sa palabatu tadi na solodia pu korapa turu pa kenuna sa korosi, sari doduru gua pu ta evana koasa minate te Zisu, si zama si asa, "Hinokara, na Tuna tugo Tamasa sa Tie hie," gua si asa.

⁴⁰ Kaiqa barikaleqe si korapa koa vasina pa seu, meke donodono la. Koa somanae dia koa rini vasina sarini hire: e Mere pa vasileana Magidala, e Salome, meke Mere sa tinadia ri Zemisi sapu mudina meke e Zosepa.* ⁴¹ Lulidi mae koe Zisu pa Qaleli si arini pude toka nia si Asa, meke soku pule barikaleqe si koadia vasina, saripu lulidi koa Sa, sipu sage mae pa Zerusalem si Asa.

Ta Veko pa Lovu sa Tinina Zisu

(Matiu 27:57-61; Luke 23:50-56; Zone 19:38-42)

⁴² Na Rane Va Namanama bisa sa rane asa, sapu sa rane vugo si sa rane Sabati. Ke sipu tata lodu sa rimata, ⁴³ si sage va mataqara la se Zosepa, tie pa Arimatia, koe Paelati meke tepa vagia sa sa tinina e Zisu. Na somanana koasa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, meke asa ba somana aqa nia tugo sa minae tanisa Binañara te Tamasa. ⁴⁴ Magasa se Paelati totošo avoso nia sa sapu ele mate tu se Zisu. Ke tiokia sa sa palabatu tadi na solodia, meke nanasia sa, sapu be ele mate hinokara tu se Zisu, gua. ⁴⁵ Totoso gilana valeania sa koasa palabatu tadi na solodia, sapu ele mate tu se Zisu, si va malumu la nia sa koe Zosepa sa tinina. ⁴⁶ Holua Zosepa si keke poko keoro lineni. Va gore vagia sa sa tinina e Zisu, meke hade nia koasa poko keoro, meke la vekoa sa pa korapa lovu sapu ta horena pa kali toqere. Beto asa si topili tuku la nia sa si keke patu nomana pa sasadana sa lovu. ⁴⁷ Mere pa vasileana Magidala, meke Mere sa tinana Zosepa, si koadia, meke dogoria dia sa vasina pu ta veko sa tinina e Zisu.

* 15:36 Sam 69:21 * 15:38 Ekd 26:31-33 * 15:40 Lk 8:2-3

16

Sa Tinuru Pule te Zisu

(Matiu 28:1-8; Luke 24:1-12; Zone 20:1-10)

¹ Sipu hola sa rane Sabati, si la holu oela humaņa lea sari Mere sapu sa barikaleqe Magidala, meke e Mere sa tinana Zemisi, meke e Salome, pude nuzapa nia pa tinana Zisu, gua. ² Pana munumunu hokara pa rane Sade, sipu tiqe gasa vaqura sa rimata, si topue la pa lovu si arini. ³ Meke vari nanasi teledia si arini, "Esei kote topili poni gita sa patu pa sasadana sa lovu?" gua. ⁴ Ba sipu doņo la dia gua si sa patu, sapu nomana hola, si ele ta topili palae tu. ⁵ Ke nuquru la pa korapa lovu si arini, meke dogoria rini vasina si keke tie vaqura*, korapa habotu nana pa kali matao, na poko keoro gele doduru si asa, ke matagutu hola si arini.

⁶ Zama sa tie, "Mi lopu matagutu na magasa si gamu! Gilania qua rau sapu korapa hata ia gamu se Zisu sa tie Nazareti, sapu tava mate pa korosi. Lopu koa tani si Asa; ele turu pule tu! Dotu sa vasina sapu veko nia rini si Asa. ⁷ Mi la kamahire mamu tozini sari Nana disaepeli, meke koe Pita tugo sa inavoso hie: 'Korapa la va kenue koa gamu pa Qaleli si Asa. Vasina tu kaqu la dogoria gamu si Asa, gua puta tugo sapu ele tozini gamu Sa,'" gua si Asa.*

⁸ Ke vura si arini, meke govete luaria rini sa lovu. Matagutu na magasa dia, ke lopu hite vivinei koa ke tie si arini.

[Sari na kinubekubere koadi sapu gotogotodi si lopu koa sari na vesi pa Maka 16:9-20.]

KEKE VINAHOKOTO KOANA KOASA QOSIPELI

Vata dogoro Koe Mere sa Barikaleqe Magidala se Zisu

(Matiu 28:9-10; Zone 20:11-18)

⁹ [Pa mudina sa tinuru pule te Zisu pa minate pana munumunu hokara pa rane Sade, si la vata dogoro kekenu si Asa koe Mere, sapu sa barikaleqe Magidala. Koasa si hipuru pani Zisu sari si ka zuapa tomate. ¹⁰ Ke la tozi ni sa sarini pu lulidi koe Zisu, meke pu korapa kabo na talotaņa. ¹¹ Totoso avoso nia rini sapu ele turu pule se Zisu, meke ele dogoria tu sa, gua, si lopu va hinokaria rini si asa.

Vura se Zisu Koari Karua Disaepeli

(Luke 24:13-35)

¹² Meke sipu ele hola sapu gua asa, si vura votivotikaena se Zisu koari karua disaepeli koasa dia inene la pa keke

* **16:5** Sa tie vaqura hie si keke Mateana, mamu tiro la ia Matiu 28:5; **16:7** Mt 26:32; Mk 14:28

popoa. ¹³ Ke pule sari kara, meke la tozi ni ri sari doduru disaepeli pule, ba lopu va hinokari tugo rini sari kara.

Vata Dogoro Koari ka Manege Eke se Zisu

(*Matiu 28:16-20; Luke 24:36-49; Zone 20:19-23; Tinavete 1:6-8*)

¹⁴ Mumudi si vura la koari ka manege eke disaepeli se Zisu, tooso korapa henahena si arini. Meke norei Sa, sina loke dia rinaṅerane si arini, meke korodia va hinokari rini, sarini pu dogoria mudina sapu turu pule si Asa, gua.

¹⁵ Meke zama la koa rini si Asa, “La gamu pa ninae vasina pa kasia popoa, mamu tarae nia sa Inavoso Leana koari doduru tie.* ¹⁶ Asa sapu va hinokara meke ta papitaiso,

si kote ta harupu, ba asa sapu lopu va hinokara, si kote tava kilasa pa Heli. ¹⁷ Kaqu ta vala koa rini pu va hinokara sa niniraṅira pude tavete tinavete variva magasadi gua hire: Kote hipuru palae tomate kaleadi si arini pa korapa pozaqu Rau, kote zama pa votivotiki vinekala si arini. ¹⁸ Be taṅini noki, babe napoa rini sapu variva mate, ba lopu kote kaleana nia rini, kote opo ni limadi rini sari na tie mohodi, meke kote magogoso dia,” gua si Asa.

Ta hena Sage La pa Maṅauru se Zisu

(*Luke 24:50-53; Tinavete 1:9-11*)

¹⁹ Meke sipu beto zama koarini se Zisu sa Baṅara, si ta hena sage la pa Maṅauru si Asa, meke habotu* pa kali mataona sa Tamasa.* ²⁰ Meke la tarae pa ninae vasina sari na disaepeli, meke somana tavetavete turani sa Baṅara meke va sosodei sari Nana zinama koari na tinavete variva magasadi sapu evaṅi rini.]

* **16:15** TTA 1:8 * **16:19** Ginuana “Habotu pa kali mataona sa Tamasa,” si pude koa Baṅara si Asa koasa Binaṅara te Tamasa. * **16:19** TTA 1:9-11

SA QOSIPELI TE ZISU KARISITO SAPU KUBERIA LUKE Sa Vinabakala

Sa Qosipeli sapu kuberia e Luke, si tozia sapu e Zisu tugo sa Hinarupu sapu ele tava tatarana pude tadi na tie Izireli, meke tadi doduru tie pa kasia popoa.

Tozia tugo Luke pa nana kinubekubere sapu ele ta tioko koasa Maqomaqona sa Tamasa se Zisu, pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na habahuala. Meke sa Inavoso Leana hie si balabala sisigiti sari doduru tie pa kasia popoa, koari hopeke dia minalaṅa na tinasuna.

Sa “qinetuqetu” si keke ṅati zinama pa Qosipeli te Luke. Ta dogoro sisigiti si hie koari na hinia kekenu tanisa Qosipeli hie, vasiona ta tozi sa minae, na pinodo te Zisu, meke pa vinabetona si ta tozi sa totoṣo pu ta hena sage pule pa Maṅauru se Zisu.

Sa vivineina sa tinoqolo na vina enena la sa vina hinokarana e Karisito, si tozia tugo e Luke pa buka Tinavete Tadi na Apositolo.

Koari na pinaqapaqahana sa Qosipeli te Luke hie si boka dogoria gita sapu pa pinaqaha vina rua meke vina onomo, si koa dia sari kaiqa tiṅitoṅa sapu telena mo sa Qosipeli te Luke si tozi.

Kekenono sa kinera tadi na mateana, sa inene la tadi na Sepati koasa Haha Zisu, sa kinoa te Zisu pa Zelepade, sa vivineina sa tie Sameria leana, meke sa koburu muliuṅu.

Pa korapana la sa Qosipeli hie, si ta tozi va ṅinira sa ginuana sa vinaravara, sa Maqomaqo Hope, sa tinavete varitokae tadi na barikaleqe koasa ninabulu te Zisu, meke sa tinaleosae te Tamasa koari na sinea tana tie.

Sari na ṅati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Sa pinodalaena sa Qosipeli. Hinia 1:1-4

Totoṣo podo meke kobukoburudi sari Zone Papitaiso, e Zisu. Hinia 1:5 kamo hinia 2:52

Ninabulu te Zone Papitaiso. Hinia 3:1-20

Sa pinapitaiso meke sa totoṣo ta toketoke se Zisu. Hinia 3:21 kamo hinia 4:13

Sa ninabulu te Zisu pa Qaleli. Hinia 4:14 kamo hinia 9:50

Beto pa Qaleli meke la pa Zerusalem se Zisu. Hinia 9:51 kamo hinia 19:27

Sa Nana totoṣo mumudi e Zisu pa Zerusalem meke koari na vasidi pu tata vasina. Hinia 19:28 kamo hinia 23:56

Sa tinuru pule te Zisu pa minate, sari na totošo ta dogoro pule, meke sa Nana sinage pule pa Mañauru. Hinia 24:1-53

Sari Zinama Tuketukele

¹ Soku tie si ele podekia, pude vagi varigara ni sari na vivineidi rina tinitona pu ele ta evana pa vari korapada gita, koari na rane la hiroi. ² Ele kuberi rini sari vivinei, gua pu totozini gami arini pu ele dogoro soti matadi podalae pa podalaena, meke ele tarae nia tugo rini sa inavoso te Tamasa asa. ³ Gua asa, ke leana tugo pude kubere atu ni rau koa goi Tiopilasi pu ta pamañae mu, sari na vinari lulidi rina ginugua hire; sina ele viliti valeani, na va sosode valeani rau sari doduru vivinei, podalae pa pinodalaena meke kamo pa rane ñinoroi. ⁴ Gua pude mu tumae nia sa hinokara koari doduru vina tumatumae sapu ele ta poni ni goi.

Ta Tozi Va kenue sa Pinodo te Zone Papitaiso

⁵ Pa totošona pu koa bañara se Herodi^d koasa pinaqaha popoa pa Ziudia, si koa nana vasina si keke hiamā, pozana e Zakaraea, pa puku hiamā te Abaeza. Se Lizabeti, sa nana barikaleqe, ba gore mae tugo pa keke tututi hiamā sapu koe Eroni.* ⁶ Na tie toñoto sari kara pa kenuna sa Tamasa, meke luli valeani ri kara sari doduru tinarae, na ginarunu te Tamasa. ⁷ Ba loke tudia sari kara, sina tige se Lizabeti, meke ele barogoso na kaleqe tugo sari kara.

⁸ Ego, keke rane si kamo sa totošo tavetavete tanisa puku hiamā sapu somana nia e Zakaraea pa Zelepade, meke korapa taveti sa sari na nana tinavete hiamā pa kenuna sa Tamasa. ⁹ Lulia rini sa hahanana tadi na hiamā, ke mudumudukeda si arini, meke ta vizata se Zakaraea pude nuquru la pa korapa lose hopena tanisa Bañara meke tavetia sa vina uququ ruqa huñana lea pa hope^d. ¹⁰ Meke sipu kamo sa totošo si nuquru la si asa meke va uququ ruqa huñana lea, meke koa varavara pa sada sari vinarigara tie pu mae vahesi.

¹¹ Meke vura koa sa sa mateana te Tamasa, turu nana pa kali mataona sa hope, vasina tava uqu sa ruqa huñana lea. ¹² Totoso dogoria Zakaraea sa mateana, si ta duaña na matagutu si asa. ¹³ Ba zama la koa sa sa mateana, "Mu lopu matagutu Zakaraea! Ura ele avosia Tamasa sa mua vinaravara, ke kote podoa e Lizabeti, sa mua barikaleqe, si keke koburu koreo, meke kote poza nia Zone goi si asa. ¹⁴ Kaqu koa qetuqetu hola si goi, meke sari sokudi pana podo si asa. ¹⁵ Kote keke tie arilaena hola si asa pa kenuna

* 1:5 1 Koron 24:10

sa Baṅara. Lopu kaqu napo vaeni, meke sari napo ṅiniradi si asa, meke kote ta siṅie nia sa sa Maqomaqo Hope podalae toso podo sa.* 16 Sokudi ri na tie Ziu, si kote turana pule mae ni sa koasa Baṅara, sa dia Tamasa. 17 Meke kote la va kenu si asa koasa Baṅara pa ṅiniraṅira te Tamasa, kekeṅoṅo sa poropita Ilaiza, pude va kekeri bulodi sari na tamadia, meke koa varivari tatarue koari na tudia. Meke kaqu va kekere maei sa sari na tie va gugue, pude balabala kekeṅoṅo gua rina tie toṅoto, meke kote va namanama vekoi sa sari na tinoni tanisa Baṅara,” gua sa mateana.*

18 Meke zama la koasa mateana se Zakaraea, “Vegua meke kote gilania rau sapu kote boka ta evana sapu gua hie? Sina ele barogoso si rau, meke ele kaleqe tugo sa qua barikaleqe,” gua si asa.

19 Meke olaṅa sa mateana, “Arau se Qebireli, arau si turu pa kenuna sa Tamasa, meke garunau Sa pude mae tozi nigo sa inavoso leleana hie.* 20 Kamahire si kote poka si agoi meke lopu boka zama osolae kamo sa rane sapu kote tava gorevura si asa, sina lopu va hinokari goi sari qua zinama, sapu kote ta evana pa dia toso gotodi,” gua sa mateana.

21 Korapa gua si aqa lamo nia rina tinoni se Zakaraea, meke balabala si rini sapu na vegua ke koa seunae si asa pa korapana sa lose hopena, gua. 22 Meke toso vura mae tugo sa, si lopu boka zama la koa rini si asa, ke gilania rini sapu keke dinogodogorae si ele dogoria sa pa korapana sa lose hopena. Meke sina lopu boka zama si asa, ke zama lima la koa rini si asa.

23 Meke sipu hokoto sa nana toso tavetavete pa Zelepade, si pule la pa nana vetu se Zakaraea. 24 Meke mudina asa si ari tiana mo se Lizabeti sa nana barikaleqe, ke koa tome mo pa vetu se Lizabeti ka lima sidara. 25 Meke zama si asa, “Kamahire tu si vata dogoro nau sa Baṅara sa Nana tataru, meke vagi pania Sa sa qua kinurekure pa kenudi ri na tinoni,” gua si asa.

Ta Tozi sa Pinodo te Zisu

26 Meke toso kamo sa vina onomo sidarana sa molu te Lizabeti, si garunu la nia Tamasa sa mateana Qebireli, koasa vasileana pa Qaleli, sapu Nazareti pozana. 27 Keke inavoso te Tamasa si paleke la nia sa koa keke vineki vaqura vasina, pu ele ta pinirovetu vekona pude kote haba ia keke tie pozana Zosepa, sapu podo mae pa tutina Devita sa baṅara. Sa pozana sa vineki si e Mere.* 28 Mae sa Mateana koe

* 1:15 Nab 6:3 * 1:17 Mal 4:5-6 * 1:19 Dan 8:16, 9:21 * 1:27 Mt 1:18

Mere meke zama, “Mu koa qetu, agoi pu ta vizatamu na ta manaemu. Sa Baṅara si koa koa goi!” gua sa mateana.

²⁹ Ta duaṅa hola ni Mere sari zinama tanisa Mateana, ke balabala hata sisigitia sa ginuana sa inavoso hie. ³⁰ Ba zama la koa sa sa mateana, “Mere! Mu lopu matagutu, ura ele ta vizata si goi sina tataru hola nigo sa Tamasa. ³¹ Ura kote aritiamu si goi, meke kote podoa goi si keke koburu koreo, meke kaqu poza nia ‘Zisu’ goi si asa.* ³² Kote koa tava lavata si Asa, meke kote ta pozae na Tuna sa Tamasa Ululuna Hola. Meke sa Tamasa, sa Baṅara si kote va Baṅaria si Asa, gua tugo sa tamana pukerane, sapu se Devita.* ³³ Meke kote koa Baṅara si Asa pa tutina e Zekopi ninae rane ka rane, meke sa Nana Binaṅara si loke vina betona!” gua sa mateana.

³⁴ Meke nanasa la koasa mateana se Mere, “Vegua meke kote boka podoa rau sa koburu, sina lopu ele koa turana tie si rau?” gua si asa.

³⁵ Meke olaṅa sa mateana, “Sa Maqomaqo Hope si kote kamo atu koa goi, meke sa niniraṅira te Tamasa sapu Ululuna Hola kote va aqoro igo. Gua ke sa koburu hopena hie sapu kote podo si kote ta pozae na ‘Tuna sa Tamasa.’ ³⁶ Mu balabala ia se Lizabeti, sa turanamumu sapu tige meke ele kaleqe tu, ba kamahire si ele onomo sidarana sa molu tanisa. ³⁷ Ura loketona hokara si tasuna koe Tamasa pude tavetia,” gua sa Mateana.*

³⁸ Meke zama se Mere, “Na nabulu te Tamasa si arau, ke mani ta evaṅa tugo koa rau gua sapu zama nia goi,” gua si asa. Meke taluarae taloa sa mateana koa sa.

Enene La Koe Lizabeti se Mere

³⁹ Lopu seunae si va qaṅiri mo se Mere, meke topue bebena la si asa koa sa vasileana koari na toqere pa soloso Ziudia. ⁴⁰ Vasina si la nuquru si asa pa vetu te Zakaraea, meke la zama qetuqetu koe Lizabeti. ⁴¹ Totoso avosia tugo e Lizabeti sa zinama qetuqetu te Mere, si volunu sa koburu pa korapa tiana, meke ta siṅie nia e Lizabeti sa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope. ⁴² Meke zama va ululae si asa, “Ta manaemu si goi koa ri doduru barikaleqe, meke ta manaena tugo sa koburu pu kaqu podoa goi. ⁴³ Na vegua ke ta evaṅa tu koa rau sa ginugua nomana hie, sapu sa tinana sa qua Baṅara si mae kamo tu koa rau? ⁴⁴ Ura totoso avosia tugo rau sa zinama qetuqetu tamugoi, si volunu qetuqetu sa koburu pa tiaqu. ⁴⁵ Ta manaemu si agoi Mere, sina va hinokaria goi sapu kote gorevura sapu gua zama nia sa Baṅara koa goi!” gua si asa.

* 1:31 Mt 1:21 * 1:32 2 Samuela 7:12,13,16; Ais 9:7 * 1:37 Zen 18:14

Sa Kinera Vinahesi te Mere

⁴⁶ Meke zama se Mere:

“Sa buloqu si va lavatia sa Baṇara;*

⁴⁷ meke qetuqetu nia sa maqomaqoqu sa Tamasa, sa qua Hinarupu.

⁴⁸ Sina arau si keke Nana nabulu,
pu lopu hite arilaequ,
ba balabala au tu Sa.

Ke kaqu poza nau tamanae

ri doduru sinage na sage si rau,*

⁴⁹ sina koa gua koari na tñitona marilaedi
pu evani sa Tamasa Heheda koa rau.

Hopena tugo sa pozana;

⁵⁰ meke koari na sinage na sage si vata dogoro nia Sa
sa Nana tataru variva taleosae,
koa ri pu pamaṇa nia si Asa.

⁵¹ Koasa lima niṇirana Tanisa si taveti Sa sari Nana tinavete
niṇiradi,
va talahuarae i Sa saripu vahesi puleni koari na dia
binalabala.

⁵² Va gore pani Sa sari na baṇara niṇiradi pa dia tuturuana,
ba va lavati Sa sarini pu koa va pepekae.*

⁵³ Poni va sokuni tñitona leadi Sa saripu oviadi,
ba limalimadi meke va taloa i Sa saripu tagotagodi.

⁵⁴ Ele toka nia Sa se Izireli sa Nana nabulu,
lopu mulini nia Sa pude tataru nia na taleoso nia

⁵⁵ se Ebarahami meke sarini pu tuti gore koa sa pa sinage
na sage,
gua sapu va tataru nia Sa koari tiatamada pukerane,”
gua si asa.*

⁵⁶ Meke koa paki tu koe Lizabeti se Mere, padana neta
sidara, meke tiqe pule la pa nana popoa soti.

Sa Pinodo te Zone Papitaiso

⁵⁷ Meke sipu kamo sa totošo pude koa ta holae se Lizabeti,
si podoa sa sa tuna koreo.

⁵⁸ Ke sipu avoso nia rina turaṇana, na nana butubutu,
sapu gua tataru gunia Tamasa si asa, si somana qetuqetu
turaṇia rini si asa.

⁵⁹ Koasa vina vesu ranena podo gua sa koburu, si mae si
arini pude ta magu^d si asa, meke hiva poza nia “Zakaraea”
rini si asa; pude poza luli koasa tamana, gua.* ⁶⁰ Ba zama
sa tinana: “Lokari! E Zone tu kote pozana si asa,” gua.

* **1:46** 1 Samuela 2:1-10 * **1:48** 1 Samuela 1:11 * **1:52** Zob 5:11, 12:19

* **1:55** Zen 17:7 * **1:59** Liv 12:3

⁶¹ Meke zama si arini koa sa; “Ai, loke turanamu goi si pozapoza Zone,” gua si arini. ⁶² Ke zama pokapoka la ia rini sa tamana sa koburu, nanasia rini sapu esei kote hiva poza nia sa sa koburu.

⁶³ Ke tepa ia Zakaraea si keke kubekubereana, meke kuberia sa si guahe: “Sa pozana sa si e Zone” gua. Ke magasa beto sari doduru. ⁶⁴ Meke pa totona tugo asa, si boka zama pule se Zakaraea, meke vahesia sa sa Tamasa. ⁶⁵ Matagutu hola sari na tie pu koa tata vasina, meke ta urahae la pa doduru vasileana koari na toqere pa soloso Ziudia sari na inavosodi rina ginugua hire. ⁶⁶ Meke sari doduru pu avosia sa ginugua hie, si va soku nia binalabala rini sa guvana sa koburu, meke zama, “Na sa beka si kote ta evana koa sa?” gua. Ura bakala mo sapu sa niniranira te Tamasa si koa koa sa.

Sa Kinorokorotae te Zakaraea

⁶⁷ Meke ta sinie nia sa niniranira tanisa Maqomaqo Hope se Zakaraea, ke korokorotae guahe si asa:

⁶⁸ “Mada vahesia sa Banara sa Tamasa pa Izireli!

Ura mae si Asa pude harupi sari Nana tie, meke pude vata rupaha gita.

⁶⁹ Ele ponini gita Sa si keke Hinarupu ninirana, pa tutina e Devita sa Nana nabulu.

⁷⁰ Gua sapu ele va tatara nia Sa koari Nana poropita madidi pukerane,

⁷¹ sapu kote harupu gita koari nada kana, meke koa sa niniranira tadirini pu kukitini gita,

⁷² meke kaqu tataru sisigiti ni Sa sari na tiatamada pukerane,

meke pude balabala pule ia sa Nana Vinariva Egoi hopena koe Ebarahami,

⁷³ sapu zama tokotokoro nia Sa koe Ebarahami, sa tamada:

⁷⁴ va tatara nia Sa, si pude va sare gita koari nada kana, meke pude lopu matagutu ni gita si arini, pana nabulu nia gita si Asa.

⁷⁵ Meke pude boka koa va madi,

meke toqoto si gita pa kenuna Sa doduru rane pa nada tinoa.

⁷⁶ Ke agoi na tuqu si kote ta pozae na poropita^d tanisa Tamasa Ululuna Hola.

Ura kote ene va kenue si goi koa sa Banara, pude va namanama vekoa sa Nana sirana,*

⁷⁷ pude tozi ni sari na Nana tie, sapu kaqu ta harupu si arini, koasa tinaleosaedi ri na dia sinea.

* 1:76 Mal 3:1

78 Ura sa nada Tamasa si lohi hola sa Nana tataru variva taleosae.

Gua ke sa rimata sapu gasa koa gita si kote mae gua pa mañauru

79 pude kalalasa la koarini pu koa pa hinuporo,

koa rini pu koa tata sa minate,

pude matamatani gita pa nada inene la koasa siranana sa binule," gua si asa.*

80 Meke noma sage sa koburu; na ñinira pa tinina meke pa maqomaqona. Meke koa mo si asa pa soloso qega, osolae kamo sa totošo pude vura ta dogoro si asa koari na tie Izireli.

2

Sa Pinodo te Zisu (Matiu 1:18-25)

1 Koari na rane arini, si va turua e Oqasitasi, sa Bañara Roma si keke tinarae pude kaqu ta kubere meke ta nae sari doduru tiena sa nana binañara, gua. 2 Hie sa ninae kekenu hokara totošo e Quiriniasi si na qavuna koasa pinaqaha popoa pa Siria. 3 Ke sari doduru tie si la pa dia vasileana soti, pude ta kubere, gua.

4 Ke taluarae pa vasileana Nazareti, koa sa pinaqaha popoa pa Qaleli se Zosepa, meke la pa Ziudia, pa Betilihema, vasina podo se Devita sa bañara. Sapu la nia Zosepa vasina, si na tutina e Devita si asa. 5 La si asa pude ta nae somanae koe Mere sapu ele ta pinirovetu vekona pude haba ia sa, gua. Se Mere si ele aritiana tu* pa totošo asa. 6 Meke sipu koa sari kara pa Betilihema, si kamo sa totošo pude podo sa koburu. 7 Ke podoa sa sa tuna koreo kenuna, meke hade nia poko tana haha sa, meke va ekoa sa si Asa pa vasina ganiganiana tadi na kurukuru* ñame, sina loke lolomo si koa koari na vetu* tadi na tie maedi.

Sari na Tie Kopu Sipi meke sari na Mateana

8 Meke koadia pa popoa sana tata pa Betilihema, sari kaiqa sepati, saripu koa kopu ni dia rovana sipi pa soloso pana boni. 9 Meke vura va hodaka mae koa rini si keke mateana te Tamasa, meke ñedala vura koa rini sa kalalasa tanisa Bañara, ke matagutu sisigiti si arini. 10 Ba zama la koa rini sa mateana, "Mi lopu matagutu! Ura paleke ponini gamu rau si keke inavoso leleana sapu kote qetu hola nia ri doduru tie. 11 Ura ele podo ñinoroi pa vasileana te Devita, sa

* 1:79 Ais 9:2 * 2:5 Mamu tiro la ia Lk 1:35: * 2:7 Sari na kurukuru ñame hire si na bulumakao, na sipi, na qoti meke na don'ki, na gua. * 2:7 Sa vetu tadi na tie maedi ginuana sina vetu vasina boka la koa na puta sari na tie enenedi.

mia Hinarupu, Asa se Karisito^d sa Baṅara! ¹² Meke guahe sa vina gilagilana Sa koa gamu: Kote la dogoria gamu si keke koburu, ta hadei poko tana haha meke eko nana pa ganiganiana tadi na kurukuru,” gua sa mateana.

¹³ Meke vura va hodaka mae somana koa sa mateana asa, si keke puku mateana lavata pa Maṅauru, meke vahesia rini sa Tamasa pa dia kinera sapu guahe:

¹⁴ “Mani tava lavata sa Tamasa panaulu pa Maṅauru, meke sa binule si mani koa pa pepeso, koa rini pu qetu ni Sa,” gua.

¹⁵ Totoso ele taluarae pule la pa Maṅauru sari na mateana, si vari zamai sari na sepati, “Aria, mada la pa Betilihema, mada la dogoria sapu gua ta evaṅa, pu ele tozini gita sa Baṅara,” gua si arini.

¹⁶ Ke topue tuture la si arini, meke la dogori rini sari Mere, e Zosepa meke sa haha, korapa eko nana pa ganiganiana kokobana tadi na kurukuru. ¹⁷ Sipu dogoria rina sepati sa haha, si vivinei ni rini koari na tie sari doduru ginuguana sa koburu, gua sapu tozia sa Mateana koa rini. ¹⁸ Ke magasa beto sari doduru pu avosia sa vivinei tadi na sepati. ¹⁹ Ba se Mere, si va naḡiti sari doduru ginugua hire, meke balabala va lohi ni pa bulona. ²⁰ Meke taluarae pule taloa dia sari na sepati, va lavatia na vahesihesia rini sa Tamasa koari doduru gua pu dogori, na avosi rini, sina gua tugo sapu tozi ni sa mateana si ta evaṅa.

Ta Vala Pozapoza se Zisu

²¹ Pa vina vesu rane, sipu kamo sa totoso pude ta magu sa koburu, si poza nia Zisu rini si Asa, gua tugo sapu tozia sa mateana totoso lopu ele aritiana nia tu Mere si Asa.*

Tava Madi pa Zelepade se Zisu

²² Meke sipu kamo sa totoso tadi Zosepa e Mere, pude la tavetia sa vina vukivukihi vinulasa, gua sapu tozia sa Tinarae te Mosese, si paleke la nia tugo rini pa Zerusalem sa haha pude va madia koe Tamasa.* ²³ Gua sapu ta kubere pa Tinarae te Tamasa, sapu guahe: “Doduru koburu koreo kenudi si kaḡu tava madi vala koa sa Baṅara,” gua.* ²⁴ Meke pude la vala i ri karua koasa hiama si karu baruku nomadi, babe karua tuna baruku, pude va vukivukihi poni, gua sapu ta hivae koasa Tinarae te Tamasa.

²⁵ Ego koa nana pa Zerusalem pa totoso asa, si keke tie pozana si e Simione. Keke tie toṅoto si asa, meke va madi pule nia koe Tamasa. Korapa aḡa nia sa sa hinarupu tadi na tie Ziu, meke sa Maḡomaḡo Hope si koa koa sa. ²⁶ Ele va

* 2:21 Liv 12:3; Lk 1:31 * 2:22 Liv 12:6-8 * 2:23 Ekd 13:2,12

gilana nia sa Maqomaqo Hope koa sa, sapu lopu kote turei mate si asa, osolae kaqu dogoro pakia tu sa sa Karisito^d sapu ele tava tatarana. ²⁷Ta turana si asa koa sa Maqomaqo Hope pude nuquru la koasa varivarigarana pa Zelepade. Meke sipu paleke la nia ri karua tiatamana pa Zelepade sa koburu sapu se Zisu, pude ta tavete koa Sa sapu gua ta hivae pa Tinarae te Tamasa, ²⁸si kuka vagia Simione pa limana sa koburu, meke zama guahe si asa koe Tamasa:

²⁹“Baṅara, gua sapu va tatara nia Goi,

si Mamu va taloa ia pa binule sa Mua nabulu kamahire.

³⁰Ura ele dogoro nia mataqu rau sa Mua tinaharupu,

³¹sapu ele va namanama vekoa Goi

pa kenudi ri doduru tie pude dogoria:

³²Na kalalasa pude va vura ia sa Mua hiniva

koari na tie Zenitailo^d,

meke na vina lavata koari na Mua tie Ziu,” gua si asa.*

³³Meke magasa hola ni ri karu tiatamana sa koburu, sari na zinama te Simione, koasa gugua sa koburu. ³⁴Beto asa si mana ni e Simione si arini, meke zama guahe si asa koe Mere, sa tinana sa koburu: “Sa koburu hie, si ele ta vizatana koe Tamasa, pude na tinahuara, meke na tinaharupu koari sokudi rina tie Ziu. Kote keke vina gilagila maena koe Tamasa si Asa, sapu kote ta etulu koari soku tie, ³⁵meke sari na binalabala tomedi tadi soku tie, si kote tava vura. Meke sa mua tinalotaṅa sapu guana magu ṅaruna, si kote hova ia sa bulomu,” gua si asa.

³⁶Koa nana tugo vasina si keke poropita barikaleqe pozana si e Ana, na tuna e Panuela, pa tutina e Asa. Na kaleqe si asa, sapu ka zuapa vuaheni mo si koa turania sa sa loana mudina sa dia vinarihaba. ³⁷Ke koa naboko si asa meke kamahire si vesu ṅavulu made vuahenina. Lopu hoke luaria sa sa varivarigarana pa Zelepade ba vahesia sa sa Tamasa boni na rane, koa madi pa ginani meke varavara si asa. ³⁸Pa toso tugo asa si kamo se Ana vasina, meke zama leana si asa koe Tamasa. Meke zama nia sa sa gugua sa koburu koari doduru pu korapa aqa nia sa Tamasa, pude vata rupahia sa popoa Zerusalema.

³⁹Meke sipu va hokoto betoi rini sari doduru ginugua, saripu ta hivae koa sa Tinarae tanisa Baṅara, si taluarae pule la pa Qaleli sari ka ṅeta tatamana, pa dia vasileana soti pa Nazareti.* ⁴⁰Meke noma sage sa koburu, na ṅinira si Asa meke siṅia na ginilagilana lohina^d meke sa tataru lopu ta ṅana kamona te Tamasa si koa koa Sa.

* 2:32 Ais 42:6, 49:6, 52:10 * 2:39 Mt 2:23

Sa Koburu Zisu si pa Zelepade

⁴¹ Doduru vuaheni si hoke la pa Zerusalemā sari tiatamana Zisu, la somana koasa Inevāna Pasova^{d.*} ⁴² Meke sipu kamoā manege rua vuahenina se Zisu, si la somana pule si arini koasa vinarigara, sapu hoke gugua tugo doduru vuaheni. ⁴³ Meke sipu hola sa vinarigara, si podalae topue pule sari Mere e Zosepa, ba sa koreo, se Zisu, si koa hola Nana tu pa Zerusalemā. Ba lopu gilania ri karua tiatamana sapu gua asa. ⁴⁴ Balabala ia ri karua si hokara ene luli si asa koasa puku vinarigara tinoni gua. Ke gua asa, si hola tu keke doduru rane, meke tiqe doño hata ia ri kara koari na turāna dia, na dia baere. ⁴⁵ Totoso lopu boka dogoria rini si Asa, si kekere pule latu pa Zerusalemā sari karua, meke la hata ia. ⁴⁶ Pa rane vina neta tu hoi, si tiqe la dogoria ri kara pa korapa varivarigarana pa Zelepade. Korapa habotu somana Nana si Asa, koari na tie va tumatumae pa Tinarae te Mosese, meke avavoso na nananasi Sa si arini. ⁴⁷ Magasa hola sari doduru pu va avosi sari Nana inolāna koari na ninanasa. ⁴⁸ Meke sipu la dogoria ri karu tiatamana, si magasa hola sari kara, meke zama la koa Sa sa tinana, "Tuqu, na vegua ke evānia Goi si guahe? Dotu, sa tamamu, meke arau si talotāna hola koasa hinatamu Agoi," gua si asa.

⁴⁹ Meke olaña si Asa, "Na vegua ke hatau tu gamu kara? Lopu gilania tu gamu, sapu kaqu koa si Rau pa vetu tanisa Tamaqu?" gua si Asa. ⁵⁰ Ba lopu gilania ri kara ginuana sapu gua zama nia Sa koa rini.

⁵¹ Ke luli Sa meke pule la pa Nazareti, meke koa va tabei Sa si arini vasina. Ba lopu muliñi ni sa tinana sari doduru ginugua pu ta evāna hire. ⁵² Meke noma sage pa tinina, meke pa Nana ginilagilana lohina se Zisu, meke ta qetue si Asa koe Tamasa, meke koari na tie.*

3

Sa Tinarae te Zone Papitaiso

(Matiu 3:1-12; Maka 1:1-8; Zone 1:19-28)

¹ Pa vina manege lima vuahenina sa binañara te Taeberiasi sa nati bañara pa Roma, si e Ponitiasi Paelati si na Qavuna pa Ziudia, e Herodi si na Bañara pa Qaleli, meke sa tasina sapu se Pilipi si pa Ituria, meke pa Tarakonitisi, meke e Laesaniasi si na Bañara pa Abileni, ² meke ari Anasi e Kaeapasi sari nati hiama kenukenue. Pa totoso asa si koa pa soloso qega se Zone, sa tuna Zakaraea, meke mae koasa sa ginarunu te Tamasa pude la tarae. ³ Gua asa, ke la se

* 2:41 Ekd 12:1-27; Diut 16:1-8

* 2:52 1 Samuela 2:26; ZT 3:4

Zone pa doduruna sa pinaqaha popoa koari karua kalina sa Ovuku Zodani, meke tarae guahe si asa: “Mi kekere koari na mia sinea, mi ta papitaiso^d, meke kote taleosoni gamu sa Tamasa koari na mia sinea!” gua si asa. ⁴ Ura ta kubere pa buka te Aisea sari zinama sapu guahe:

“Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega:

‘Mi va nama nia sa sirana tanisa Banara,
mi va tonotia vasina pu kote ene si Asa.*

⁵ Doduru lolomo si kote tava sinu;
meke doduru toa na toqere si kote tava pepeka.

Sari na sirana koqidi si kote tava tonoto,
meke sari na vasina koluradi
si kote tava memehe.

⁶ Meke sari doduru butubutu,
si kote dogoria sa tinaharupu te Tamasa!’ gua.”

⁷ Meke moatana sa kobi tinoni pu varigara la koe Zone pude ta papitaiso dia gua. Meke zama la koa rini si asa, “Gamu na tutimia na noki! Esei va balau gamu pude govete nia sa vina kilasa te Tamasa sapu korapa nono mae?*” ⁸ Mi vata dogoro paki nia sa vuana sa mia kinekere la koa sa Tamasa. Lopu balabala ia sapu gamu si na tutina e Ebarahami, ke lopu kaqu tava kilasa. Maqu tozini gamu, e Tamasa boka vagi sari patu hire meke va podaka ni koburu pa tutina Ebarahami!* ⁹ Sa maho vinaripitui te Tamasa si ele avana nama pude mahoi sari karosodi sari huda. Doduru huda sapu lopu leadi sari vuadi si kote ta maho gore meke ta oki la pa nika,” gua si asa.*

¹⁰ Meke nanasia rina tinoni si asa, “Ke, na sa si kaqu tavetia gami?” gua si arini.

¹¹ Meke olaña si asa, “Asa sapu karua nana poko, si mani ponia keke koasa pu loke nana, meke gua tugo si asa sapu ari gana ginani, si mani poni saripu oviadi,” gua si asa.

¹² Kaiqa ri na tie hata takisi*, si mae koasa pude ta papitaiso dia gua. Meke nanasia rini si asa, “Titisa, sapu gua gami hire, si sa kote tavetia?” gua si arini.*

¹³ Meke olaña la koa rini si asa, “Lopu vagi va hola ia sa takisi, ba pada ia mo gua sapu tava ego pa tinarae tana qinavuna,” gua si asa.

¹⁴ Meke kaiqa solodia ba mae nanasa, “Vegua sapu gami hire? Na sa si kaqu tavetia gami?”

* **3:4** Ais 40:3-5 * **3:7** Mt 12:34, 23:33 * **3:8** Zn 8:33 * **3:9** Mt 7:19

* **3:12** Sari na tie Ziu pu vagi sari na takisi pude ta vala i koari na tie Roma.

* **3:12** Lk 7:29

Meke olana la si asa, "Mi lopu vagi zukuru poata koari na tie! Mamu lopu zutu kokoha ia si keke tie, ba mi qetu nia mo sa mia tinabara," gua si asa.

¹⁵ Sari tie si korapa aqa va nono, meke podalae roverovea rini sapu hokara hie mo sa Karisito, gua si arini. ¹⁶ Ke tozi ni Zone sari doduru, "Arau si papitaisoni gamu kolo mo, ba Asa sapu korapa luli mudi mae koa rau si arilaena hola nau si rau! Lopu garoqu rau si pude rupahia sa Nana sadolo. Asa tu si kote papitaisoni gamu sa Maqomaqo Hope, meke na nika. ¹⁷ Nana sevolo si palekia Sa pude vari paqahani sari doduru kiko koari qaqaletodi. Kote va naqiti Sa sari kiko pa nana vetu ginani meke sulu pani sari qaqaletodi koasa nika sapu hurunu eko lamo," gua si asa.

¹⁸ Meke pa soku tinarae pule si va balau i Zone sari na tie, totošo tarae nia sa sa Inavoso Leana koa rini. Tozi ni sa si arini pude di kekere. ¹⁹ Ba gegesia Zone se Herodi sa Banara, koari nana tinavete kaleadi, meke sina la haba vagia tugo sa se Herodiasi, sa barikaleqe te Pilipi sa tasina.* ²⁰ Beto asa, si evania pule Herodi si keketona sapu kaleana hola la tu, sapu vekoa sa pa vetu varipusi se Zone.

Ta Papitaiso se Zisu

(Matiu 3:13-17; Maka 1:9-11)

²¹ Meke totošo ta papitaiso sari na tie, si mae se Zisu meke somana ta papitaiso tugo. Meke sipu varavara Sa, si ta tukele sa Manauru, ²² meke sa Maqomaqo Hope, si gore la koa Sa pa kinaha tini gua na baruku, meke mae hake koa Sa. Meke keke mamalaini maena pa Manauru si zama guahe: "Agoi tugo sa Tuqu Koleo sapu qetu hola nigo Rau," gua.*

Sa Tutina e Zisu

(Matiu 1:1-17)

²³ Meke totošo podalae nia Zisu sa Nana tinavete ninabulu, si pada guana tolonavulu puta vuahenina si Asa. Pa binalabala tadi na tie, si e Zisu hie si na tuna e Zosepa sapu sa tuna e Hilae, gua. ²⁴ Meke se Hilae si na tuna e Matati, sapu na tuna e Livae, sapu na tuna e Meleki, sapu na tuna e Zanai te Zosepa. ²⁵ Meke se Zosepa hie si na tuna e Matatiasi sapu te Emosi, sapu na tuna e Nehumu, sapu podoa e Esili te Nagai. ²⁶ Meke se Nagai hie si na tuna e Ma'ata sapu na tuna e Matatiasi sapu na tuna e Semeini te Zoseki sapu na tuna e Zoda. ²⁷ Meke se Zoda hie si na tuna e Zoanani, sapu na tuna e Resa, sapu na tuna e Zerubabele, sapu na tuna e Silitili te Neri, ²⁸ sapu na tuna e Meleki te Adi, sapu podoa e Kosamu, sapu na tuna e Elemadamu te Ea. ²⁹ Meke

* **3:19** Mt 14:3-4; Mk 6:17-18 * **3:22** Zen 22:2; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 9:35

se Ea si na tuna e Zosua te Elieza, sapu na tuna e Zorimi, sapu podoa e Matati te Livae. ³⁰ Meke se Livae si na tuna e Simione, sapu podoa e Ziuda, sapu na tuna e Zosepa, sapu podoa e Zonamu te Eliakimi. ³¹ Meke se Eliakimi si na tuna e Melea te Mina, sapu na tuna e Matata te Netani, sapu podoa e Devita. ³² Ego, se Devita si na tuna e Zese, sapu na tuna e Opeti, sapu na tuna e Boazi te Salamoni, sapu podoa e Nasoni. ³³ Meke se Nasoni si na tuna e Aminadabi te Adamini, sapu podoa e Ani sapu te Hezironi. E Hezironi si na tuna e Perezi te Ziuda. ³⁴ Ego, se Ziuda hie si na tuna e Zekopi, sapu na tuna e Aisake sapu podoa e Ebarahami, sapu na tuna e Tera sapu podoa e Nehoa. ³⁵ Meke se Nehoa si na tuna e Seruqi te Riu, sapu podoa e Peleqi sapu na tuna e Ebera te Sila. ³⁶ Meke Sila hie si na tuna e Kainani, sapu podoa e Apakisadi te Semi, sapu na tuna e Noa sapu podoa e Lemeki. ³⁷ Meke se Lemeki si na tuna e Metusela sapu na tuna e Inoke. Meke Inoke hie si na tuna e Zaredi, sapu na tuna e Mahalaleli, sapu podoa e Kenani. ³⁸ Ego, se Kenani hie si na tuna e Inosi te Seti, meke se Seti si na tuna mo e Adama, sapu na tuna mo e Tamasa.

4

Toketokea Setani se Zisu (*Matiu 4:1-11; Maka 1:12-13*)

¹ Ta sinie nia Zisu sa Maqomaqo Hope, meke taluarae pa Ovuku Zodani si Asa, meke turana la nia sa Maqomaqo Hope pa soloso qega si Asa, ² vasina si toketoke ia Setani^d si Asa ka made navulu puta rane, gua. Meke pa doduruna sa totoaso asa si loketona si hena ia Sa, ke sipu hola sa made navulu rane, si ovia si Asa.

³ Meke zama la koa Sa se Setani, "Be na Tuna Tamasa si Goi, si Mu zama ia sa patu hie, pude mani ta evanae na bereti," gua si asa.

⁴ Ba olaña se Zisu, "Guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope, 'Lopu tale toa pa bereti mo sa tie!'" gua si Asa.*

⁵ Beto asa, si turana sages la nia pule Setani pa keke vasina ululuna se Zisu, meke va dogoro ni sa koa Sa pa keke vasi totoaso hite mo, sari doduru butubutu binañara pa kasia popoa. ⁶⁻⁷ Beto meke zama ia sa se Zisu, "Be vahesi au Goi, si kote poni beto nigo rau sari doduru ninirañira tadi na binañara, meke sari na dia tinagotago tolavaedi tugo. Ura ele ta poni ni arau si hire, meke arau boka valani koa sa pu hiva valani rau," gua si asa.

* 4:4 Diut 8:3

⁸ Ba olaña la koa sa se Zisu, “Gua hie si ta kubere koasa Kinubekubere Hope, ‘Mu vahesia sa Bañara sa mua Tamasa, mamu nabulu eke nia mo si Asa,’” gua se Zisu.*

⁹ Beto asa si turaña la nia Setani pa Zerusalem se Zisu, meke va turua sa pa batu minominona sa Zelepade, meke tiqe zama ia sa, “Be na Tuna Tamasa si Agoi, si mamu horu gore tani. ¹⁰ Ura guahe si ta kubere koasa Kinubekubere Hope:

‘Kote garuni Tamasa sari Nana mateana pude kopu nigo.’*

¹¹ Meke gua pule he si ta kubere:

‘Kote ovuligo rini pa limadia, pude lopu hoqa bakora nigo keke nenemu koari na patu,’” gua si asa.

¹² Ba olaña se Zisu, “Zama gua tugo hie sa Kinubekubere Hope, ‘Mu lopu podepodekia sa Bañara sa mua Tamasa!’ gua.”*

¹³ Meke sipu beto toketokea Setani se Zisu koari doduru ginugua, si taluarae paki si asa koa Sa.

*Podalae nia Zisu pa Qaleli sa Nana Tinavete
(Matiu 4:12-17; Maka 1:14-15)*

¹⁴ Meke pule la pa Qaleli se Zisu, pa ninirañira tanisa Maqomaqo Hope meke sa inavosona Sa, si ta urahae la pa doduruna sa pinaqaha popoa sana. ¹⁵ Variva tumatumae si Asa, koari na sinaqoqi^d pa vasivasileana, meke vahesia ri doduru tie si Asa.

*Ta Kilu pa Nazareti se Zisu
(Matiu 13:53-58; Maka 6:1-6)*

¹⁶ Beto asa, si la pa Nazareti si Asa, vasina pu noma sage Sa. Meke pa rane Sabati si la pa sinaqoqi si Asa, gua tugo sapu hoke tavetia Sa doduru totošo, meke turu si Asa pude tiroa sa Kinubekubere Hope. ¹⁷ Vala ia ri koa Sa sa Kinubekubere Hope tanisa poropita Aisea, ke repahia Sa sa vasina pu koa sari na zinama saripu gua hire:

¹⁸ “Sa Maqomaqona Tamasa si koa koa rau,

sina ele maña Nau Sa

pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na habahuala.

Ele garunau Sa pude tozi vura nia sa tinarupaha koari pu ta pusidi.

Pude va dodogorae pulei saripu behudi,

meke pude vata rupahi saripu ta ñoñovala koari na tie.*

¹⁹ Meke pude tozi vura nia sapu ele kamo mae sa totošo sapu kaqu harupi sa Bañara sari Nana tie,” gua.

* 4:8 Diut 6:13 * 4:10 Sam 91:11-12 * 4:12 Diut 6:16 * 4:18 Ais 61:1-2

²⁰ Beto asa, si viqusu pulea Sa sa Kinubekubere Hope, meke vala pulea Sa koasa tie kopu, meke habotu si Asa pude va tumatumaei si arini. Meke doño toto beto la mo koa Sa sari doduru pa sinaqoqi, ²¹ ke zama si Asa, “Pa rane ninoroi sari zinama pa Kinubekubere Hope hie si tava gorevura, gua sapu avosia gamu,” gua se Zisu.

²² Meke zama valeana hola ia ri doduru si Asa, meke magasa ni rini sari na zinama tataru pu zama vura ni Sa. Ke zama si arini, “Lopu sa tuna mo e Zosepa sia?” gua si arini.

²³ Meke zama si Asa koa rini, “Gilania Rau sapu kote zama mae nia gamu koa Rau gua tozia sa zinama pesipesi sapu guahe: ‘Tie salaña, mamu salaña pulenigo!’ gua. Kote hiva Nau gamu pude taveti Rau pa Qua vasileana soti sari na tinavete variva magasadi, gua sapu taveti Rau pa Kepaniami. ²⁴ Ba Maqu tozi va hinokarani gamu si hie: sapu sa poropita si lopu hoke tava lavata pa nana popoa soti.*

²⁵ Maqu tozini gamu sapu hinokara tugo sapu pa totosote Ilaiza, si soku sari na nabonaboko si koa pa Izireli, koari ka neta vuaheni kukuruna sapu loke ruku, meke ta evaña sa sone pa doduru vasina.* ²⁶ Ba lopu garunu la nia Tamasa se Ilaiza koa rini pa Izireli, ba ta garunu la tu si asa koa keke nabonaboko pa vasileana Zarepati koasa pinaqaha popoa pa Saedoni.* ²⁷ Meke pa totosote tanisa poropita Ilaisa si soku hola sari tie popoqudi pa Izireli, ba lopu keke arini si salaña Ilaisa. Ba e Neamani sapu na tie pa Siria tu, si salaña sa,” gua si Asa.*

²⁸ Meke doduru tie pa sinaqoqi si bugoro sisigiti totosote avosia rini sapu gua asa. ²⁹ Meke gasa turu la tuqe vagia rini si Asa, meke ririhi vura nia rini pa vasileana, meke turaña sage la nia rini pa batu toqere vasina koa sa dia vasileana, pude la tupele gore la nia pa tabahoara, gua. ³⁰ Ba ene vura Nana pa varikorapadia rina kobi tinoni meke taloa Nana.

Keke Tie sapu Koaia Tomate Kaleana

(Maka 1:21-28)

³¹ Meke topue la pa Kepaniami se Zisu koa keke vasileana pa Qaleli, meke la va tumatumae si Asa vasina pa rane Sabati. ³² Magasa beto sari doduru koari Nana vina tumatumae, sina koai na ninirañira sari Nana zinama.*

³³ Koa nana pa sinaqoqi si keke tie sapu koa ia na tomate kaleana. Meke velavela va ululae guahe si asa, ³⁴ “Kei, Zisu pa Nazareti! Sa si hiva taveteni gami Goi? Hiva mae va

* 4:24 Zn 4:44 * 4:25 1 Bañ 17:1 * 4:26 1 Bañ 17:8-16 * 4:27 2 Bañ 5:1-14 * 4:32 Mt 7:28-29

mate gami gua? Gilanigo qua sapu na Nabulu Hopemu te Tamasa si Agoi!" gua si asa.

³⁵ Meke norea Zisu sa tomate kaleana, "Mokomoko, mu vura taloa koasa tie sana!" gua si Asa. Meke va hoqa ia sa tomate pa kenudi rini sa tie, meke vura taloa si asa, ba lopu va kaleania sa sa tie.

³⁶ Magasa beto sari doduru tie, meke vari zamai sarini, "Na zinama sa si gua hire? Ura koa ia na niniraniira sa tie hie, ke sipu hipuru pani sa sari na tomate kaleadi, si vura taloa si arini koasa tie," gua si arini. ³⁷ Meke sa inavosona Zisu si ta urahae la pa doduru vasivasileana pa pinaqaha popoa asa.

Soku Tie si Salani Zisu
(*Matiu 8:14-17; Maka 1:29-34*)

³⁸ Taluarae koasa sinaqoqi se Zisu meke la pa vetu te Saimone. Sa barikaleqe roana e Saimone si korapa moho nunuare, ke tozi nia rini se Zisu. ³⁹ La turu se Zisu pa kalina sa teqe tanisa barikaleqe, meke norea Sa sa minoho pude beto. Noso sa nunuare, ke tekulu sa barikaleqe meke va togai sa si arini.

⁴⁰ Meke sipu korapa lodu sa rimata, si turana mae ni rina tie koe Zisu sari na dia baere, pu kamo hopehopeke minoho na vinagauru. Va opo ni limana Sa si arini, meke ta salana beto. ⁴¹ Meke vura taloa sari na tomate kaleadi koari soku tie meke velavela guahe: "Agoi tugo sa Tuna Tamasa!" gua. Ba norei Zisu sari na tomate kaleadi, meke lopu va malumi Sa pude zama, sina gilania dia rini sapu Asa tugo sa Karisito.

Tarae koari na Sinaqoqi se Zisu
(*Maka 1:35-39*)

⁴² Sipu kamo sa vaqavaqasa si taluarae pa vasileana se Zisu, meke la pa keke vasina ivuluna. Hata lulia tugo rina tie si Asa, meke sipu dogoria tugo rini, si lopu hiva nia rini si Asa pude taloa. ⁴³ Ba zama la i Sa, "Kaqu la tugo si Rau koari kaiqa vasileana pule, pude tarae nia sa Inavoso Leana tanisa Binaqara te Tamasa^d koa rini, sina asa tugo sapu garunu Nau sa Tamasa pude tavetia," gua si Asa.

⁴⁴ Ke gua asa si la tarae si Asa koari na sinaqoqi pa doduruna sa popoa tadi na tie Ziu.

5

Tioki Zisu sari na Disaepeli Kekenu
(*Matiu 4:18-22; Maka 1:16-20*)

¹ Keke rane sipu korapa turu Nana se Zisu pa masa pa kopi Qenesareti^d, si zukuria rina kobi tinoni si Asa, pude avavoso

dia pa zinama te Tamasa, gua.* ² Meke sipu dogori Sa si karua koaka, pu ravahaele vekoni ri kasa tie habu, meke va via dia vaqara, ³ si surana si Asa pa keke, sapu te Saimone. Garunia Sa se Saimone pude rizu va seu hite koasa masa, meke habotu vasina se Zisu meke va tumatumae koasa puku vinarigara lavata.

⁴ Meke toso beto variva tumatumae se Zisu, si zama la ia Sa se Saimone, "Mamu sage hite la nia pule pa lamana sa koaka, mamu va gorei sari vaqara pude vagi igana," gua si Asa.

⁵ Meke zama se Saimone, "Banara, doduru boni si voriti gami, ba loketona si hite va gavoria. Ba sina zama gua si Goi, ke kote va gorei rau sari vaqara," gua si asa.* ⁶ Meke sipu tavete gua si arini, si nunala sa igana vagi rini, meke tata rikata sari dia vaqara.* ⁷ Ke tioko la i rini sari kasa turana dia pa keke koaka, pude mae toka ni. Va sini ni igana rini sari karua koaka, ke tata lodu beto sarini.

⁸ Totoso dogoria Saimone Pita sapu gua ta evana, si mae hoqa kokotu si asa pa kenuna Zisu, meke zama, "Taloa koa rau Banara, sina tie kaleaqu si rau," gua si asa. ⁹ Na magasa hola nia Pita meke sari doduru pu luli koasa sa sinokuna gua sa igana pu vagi rini, ¹⁰ gua tugo sari karua tuna e Zebeti, ari Zemisi e Zone sari baere te Pita pa kali habu.

Meke zama se Zisu koe Saimone, "Mu lopu matagutu, podalae kamahire si kote habu tie si goi," gua si Asa. ¹¹ Ke la gotolo sage ni rini pa masa sari dia koaka, luara pani rini sari doduru dia likakalae, meke lulia rini se Zisu.

Ta Salana si Keke Tie Popoqu

(Matiu 8:1-4; Maka 1:40-45)

¹² Totoso sipu koa se Zisu pa keke vasileana, si koa nana vasina si keke tie sapu popoqu beto tinina. Totoso dogoria tugo sa se Zisu, si mae hoqa totono si asa pa kenuna Sa, meke tepa sisigiti, "Banara, be guana hiva Goi, si boka va via au mo Goi," gua si asa.

¹³ Ke qaqama la nia Zisu sa limana koasa tie popoquna meke tiqa sa, meke zama, "Hiva tugo si Rau, ke mamu via tu ba goi," gua si Asa. Meke pa toso tugo asa si ta salana sa nana minoho.

¹⁴ Beto asa si va balau ia Zisu si asa, "Mu lopu la vivinei nia pa tie si hie, ba mamu la vata dogoro pule nigo koasa hiamu pude mani vilitigo. Beto hoi mamu la tavetia sa vina

* 5:1 Mt 13:1-2; Mk 3:9-10, 4:1 * 5:5 Zn 21:3 * 5:6 Zn 21:6

vukivukihi vinulasa sapu tozia sa Tinarae te Mosese, pude va sosodea koari na tie sapu ele via* si goi," gua si Asa.*

¹⁵ Ba sa inavosona e Zisu si ta urahae hola la tu, ke varigara la koa Sa sari doduru tie pude avavoso, meke pude ta salaṇa dia koari na dia minoho na vinagauru, gua. ¹⁶ Ba hoke la si Asa koari na vasina ivuludi, meke la varavara.

*Sa Tie Mohona pu Va Isu Gorea Rini Koe Zisu
(Matiu 9:1-8; Maka 2:1-12)*

¹⁷ Keke rane sipu korapa variva tumatumae se Zisu, si koa dia vasina si kaiqa rina Parese^d meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, saripu mae guadi koari na vasivasileana pa Qaleli, pa Ziudia, meke pa Zerusalemā. Sa ṇiniraṇira te Tamasa si koa nana koe Zisu pude salaṇi saripu mohodi. ¹⁸ Meke paleke mae nia rini pa teqe si keke tie pu mate kukuru tinina, meke podekia rini pude va nuquria pa vetu, pude la vekoa pa kenuna e Zisu, gua. ¹⁹ Ba lopu boka, sina soku hola sari na tie. Ke haele sage meke la kakelia rini sa batu vetu, meke va isu gorea rini pa varikorapadi ri na tie pa kenuna e Zisu sa tie pu korapa eko pa teqe. ²⁰ Totoso dogoria Zisu nomana gua sa dia rinaṇerane, si zama la ia Sa sa tie mohona, "Qua baere, ele taleosae sari na mua sinea," gua si Asa.

²¹ Meke vari zama golomi teledia sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese, "Ai, va Tamata-masae pule nia sa tie hie. Loke tie si boka taleosae nia sa sinea, ba Tamasa mo telena," gua si arini.

²² Ba ele gilania tu Zisu gua sapu balabala ia rini, ke zama la koa rini si Asa, "Na vegua ke balabala gua tu asa si gamu pa bulomia?" ²³ Na sa si gotogoto pude zama lania koasa tie mohona pude bakala koa gamu sapu tagoa Rau sa ṇiniraṇira, 'Ele taleosae sari na mua sinea?' gua, ba 'Tekulu, mamu ene?' ²⁴ Ba pude mi tumae nia gamu sapu sa Tuna na Tie si ari Nana ṇiniraṇira pa pepeso pude taleosae sinea," gua si Asa. Meke tiqe zama ia Sa sa tie mate kaiqa kukuru tinina, "Zama igo Rau si goi, turu, palekia mua teqe, mamu la pa mua vetu!" gua si Asa.

²⁵ Meke gasa turu gana mo sa tie pa varikorapadi ri doduru. Palekia sa sa nana teqe pu ekoa sa, meke ene pule la nana pa nana vetu, meke vahesia sa sa Tamasa. ²⁶ Matagutu sisigiti, na magasa beto sari na tie. Meke vahesia rini sa Tamasa, meke zama, "Variva magasa sari na ginugua pu dogori gita ṇinoroi he!" gua si arini.

* **5:14** Sipu ele ta salaṇa sa tie si ta tavete sa vina vukivukihi vinulasa, pude boka somana pule koari na tie te Tamasa si asa. * **5:14** Liv 14:1-32

Tiokia Zisu Se Livae
(*Matiu 9:9-13; Maka 2:3-17*)

²⁷ Beto asa si taluarae vasina se Zisu, meke la dogoria Sa si keke tie hata takisi pozana si e Livae, korapa habotu nana pa nana vetu, vasina hoke ta vagi sa takisi. Meke zama la ia Zisu si asa, "Mae luli Au," gua si Asa. ²⁸ Ke turu luari Livae sari doduru nana likakalae, meke lulia sa se Zisu.

²⁹ Mudina asa, si tavete ponia Livae si keke hinenahena nomana se Zisu pa nana vetu. Soku sari na tie hata takisi, meke kaiqa tie pule si somana pa hinenahena. ³⁰ Ba kaiqa rina Parese meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu koa pa pukuna tadi na Parese, si qumiqumi koari na disaepeli te Zisu, meke zama si arini, "Na vegua ke henahena somanae tu koari na tie hata takisi, meke koari kaiqa tie kaleadi pule si gamu," gua si arini.*

³¹ Meke olañi Zisu si arini, "Sari na tie pu toa valeanadi si lopu hoke hata ia sa tie salaña, ba sarini pu mohodi mo. ³² Lopu mae si Rau pude tioki sari na tie toñotodi, ba pude va kekeri tu sari na tie kaleadi!" gua se Zisu.

Sa Vina Madi pa Ginani
(*Matiu 9:14-17; Maka 2:18-22*)

³³ Beto hoi si nanasia ri kaiqa tie si Asa. "Vegua sari na disaepeli te Zone meke sari na disaepeli tadi na Parese, si hoke madi pa ginani meke varavara, ba sari Mua disaepeli si lopu madi, ba hena na napo gedi tu?" gua si arini.

³⁴ Meke olañi Zisu, "Vegua, hiva nia gamu pude madi pa ginani sari na tie ta ruvatadi pa inevaña varihaba, toতোসা korapa koa turañia rini sa tie varihaba? Lokari! ³⁵ Ba korapa mae sa rane, pana ta vagi taloa sa tie varihaba koa rini, koasa toতোসা tu asa si kote madi si arini," gua si Asa.

³⁶ Meke tozini Sa sa parabolo^d hie: "Loke tie si boka rikata vagia si keke kukuru poko vaqura, pude tuvaka la nia koa keke poko koana. Pude gua asa si kote rikata ñovalia mo sa sa poko vaqura, sina sa kukuru poko vaqura asa si lopu garo la koa sa poko koana. ³⁷ Meke loke tie tugo si voi nia vaeni vaqura sa vovoina vaeni koana. Pude gua asa si kote pokata sa vovoina vaeni koana, meke titisi palae sa vaeni, meke ta ñovala sa vovoina vaeni. ³⁸ Ba sa vaeni vaqura, si kaqu ta voi tugo pa vovoina vaqura. ³⁹ Meke loke tie kote hiva napoa sa vaeni vaqura pana ele napoa sa sa vaeni koana, sina zama si asa, 'Sa vaeni koana si leana,' " gua.*

* **5:30** Lk 15:1-2 * **5:39** Sapu gunia Zisu si guahe: Sa vina tumatumae koana te Mosese, meke sa vina tumatumae vaqura te Zisu, si lopu ta hivae pude varihenie ni. Ura sari na tie Ziu pu tumae nia sa tinarae te Mosese si lopu hoke hiva nia sapu te Zisu.

6

Guguana sa Rane Sabati
(Matiu 12:1-8; Maka 2:23-28)

¹ Pa keke rane Sabati si ene hola gua koari na inuma huiti^d se Zisu, meke sari kasa Nana disaepeli. Podalae rarusu vagi kiko huiti sari Nana disaepeli, meke nunanunai rini pa limadi pude okipani kapudi, meke henai.* ² Dogori ri kaiqa Parese si arini, meke nanasi rini, "Na vegua ke tavetia gamu gua sapu lopu tava malumu pa nada tinarae pude tavetia pa rane Sabati?" gua si arini.

³ Meke olaṅi Zisu, "Lopu hite tiro ia tu gamu sapu tavetia sa baṅara Devita pukerane, meke sari nana tie sipu ovia si arini?*" ⁴ Nuquru la si asa pa korapana sa Ipi Hopena te Tamasa^d, meke vagia sa sa bereti sapu na vinariponi la koe Tamasa. Koasa Tinarae te Mosese si teledia mo rina hiamā si hoke hena ia sa bereti asa, ba hena ia Devita si asa, meke poni sa sari nana tie."*

⁵ Meke zama se Zisu, "Sa Tuna na Tie^d mo si Baṅara nia sa Rane Sabati," gua si Asa.

Sa Tie Mate Limana pu Ta Salana
(Matiu 12:9-14; Maka 3:1-6)

⁶ Pa keke rane Sabati pule, si nuquru se Zisu pa keke sinaqoqi pude la variva tumatumae gua, meke koa nana vasina si keke tie sapu mate kali lima mataona. ⁷ Kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese si hiva hata ginugua pude zutua se Zisu, gua, ke kopu totoko nia rini si Asa. Hiva dogoria rini sapu be guana salana tie si Asa pa rane Sabati. ⁸ Ba ele gilani tu Zisu sari na dia binalabala, ke zama la ia Sa sa tie mate limana, "Turu, mamu mae pa kekenu," gua si Asa. Ke gasa turu sa tie, meke la turu vasina.

⁹ Meke zama la i Zisu si arini, "Maqu nanasa paki gamu. Na sa si va egoa sa Tinarae te Mosese pude tavetia gita pa rane Sabati? Pude tavete valeana, ba tavete va kaleana? Pude harupia sa tinoa tana tie, ba pude va mate tie?"

¹⁰ Doṅo beto la i Sa sari doduru, meke tiqe zama la ia Sa sa tie, "Mu va nadoria sa limamu!" Ke va nadoria sa, meke leana pule sa limana.

¹¹ Ta ṅaziri hola si arini, meke vari vivinei nia gua sapu kote tavete nia rini se Zisu.

Vizati Zisu sari ka Manege Rua Apositolo
(Matiu 10:1-4; Maka 3:13-19)

* 6:1 Diut 23:25 * 6:3 1 Samuela 21:1-6 * 6:4 Liv 24:9

¹² Meke lopu seunae hoi, si sage la pa keke toqere si Asa pude varavara, meke pa doduruna sa boñi asa si koa varavara la koe Tamasa si Asa. ¹³ Totoso rane sa popoa, si tioko vagi Sa sari doduru Nana disaepeli, meke vizata vagi Sa si ari ka manege rua koa rini, saripu poza ni apositolo^d Sa: ¹⁴ e Saimone (sapu poza nia Pita Sa) meke e Aduru sa tasina, ari Zemisi e Zone, ari Pilipi e Batolomiu, ¹⁵ ari Matiu e Tomasi, e Zemisi sa tuna Alepiasi, meke e Saimone sa Tie Zeloti*, ¹⁶ e Ziudasi sa tuna e Zemisi, meke se Ziudasi Isikarioti sapu ta evañae na tie qoraqora.

Variva Tumatumae na Salaña se Zisu
(Matiu 4:23-25)

¹⁷ Meke sipu gore pule mae gua pa toqere se Zisu meke sari Nana apositolo, si turu turania Sa pa keke vasina pezarana sa Nana puku disaepeli lavata. Koa nana tugo vasina si keke kobi tinoni lavata, saripu mae guadi pa doduruna sa pinaqaha popoa pa Ziudia, meke pa Zerusalem, meke gua tugo pa vasileana Taea meke Saedoni pa raratana Meditareniani. ¹⁸ Mae si arini pude avavoso dia koa Sa, meke pude mae ta salaña dia koari na dia minoho, gua. Arini pu ta hilae tomate kaleadi si mae ta salaña tugo. ¹⁹ Sari doduru tie si podekia pude tiqua se Zisu, sina sa niniranira Tanisa si karovo koa rini meke ta salaña beto sari doduru.

Qinetuqetu meke na Tinalotana
(Matiu 5:1-12)

²⁰ Beto asa si doño la koari Nana disaepeli se Zisu meke zama:

“Tamanae tugo si gamu pu habahuala,
ura tamugamu sa binañara te Tamasa!

²¹ Tamanae tugo si gamu pu ovia kamahire,
ura kote tava deña si gamu.

Tamanae si gamu pu kabo kamahire,
ura kote hegere si gamu.

²² Tamanae tugo si gamu pana kukitini gamu, na etulu gamu, na zama ñoñovala gamu, meke zutu gamu rini koari doduru kinaleadi pa ginuana sa Tuna na Tie.* ²³ Mi koa qetu, be ta evaña saripu gua sara. Mi peka na gasa pa qinetuqetu, sina noma hola sa mia pinia pa Mañauru. Ura gua tugo asa si tavete lani rina tiatamadia pukerane koari na poropita.*

²⁴ Ba mi talotana gemi si gamu pu tagotago kamahire,

* **6:15** Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva variperana nia sa qavuna pa Roma. * **6:22** 1 Pit 4:14 * **6:23** 2 Koron 36:16; TTA 7:52

ura ele vagia mo gamu sa tinoa leana.

²⁵ Mi talotaña gemi si gamu pu deña kamahire,
ura kote ovia tugo si gamu!

Mi talotaña gemi si gamu pu qetuqetu na hegere kamahire,
ura kote kabo, na talotaña sisigiti si gamu!

²⁶ Mi talotaña gemi si gamu pana vahesi gamu ri doduru tie, ura zama vahesihesi guni tugo rina tiatamadia pukerane sari na poropita kokohadi.

Tataru ni sari na Mia Kana
(Matiu 5:38-48, 7:12)

²⁷ Ba guahe si tozini gamu Rau koa gamu kasa pu okoro va avoso mae: Tataru ni sari na mia kana, mamu tavete valeana la koari pu kukiti ni gamu. ²⁸ Mana ni saripu leveni gamu, mamu varavara toka ni saripu nonoivala gamu. ²⁹ Be poharigo keke tie kali paparamu, si mu liñana la nia pule si keke kalina. Be vagia keke tie sa mua koti, si mu lopu hukatia pana vagia tugo sa sa mua sote. ³⁰ Mu poni sarini pu tepa nigo, meke be vagia keke tie si keke mua tiñitona, si mu lopu la tepa pule nia. ³¹ Mi tavete la nia koa ri na tie gua sapu hiva ni gamu pude tavete atu nia koa gamu.*

³² Be tale tataru ni mo gamu saripu tataruni gamu, si na minana savana si kote vagi nia gamu? Ura ari na tie huporo, ba hoke tataru ni tugo saripu hoke tataru ni si arini. ³³ Be tale tavete valeana la mo si gamu koarini pu hoke tavete valeana atu koa gamu, si na minana savana si kote vagi nia gamu? Ari na tie huporo ba hoke tavete valeana la mo koari na tie pu tavete valeana la koa rini. ³⁴ Meke be arini mo sapu kote boka vagi pulei gamu sari mia tiñitona, si va malumi gamu pude boka vagi paki tiñitona koa gamu, si mi lopu balabala ia sapu kote boka vagi nia minana gamu sapu gua asa! Ari na tie huporo ba hoke gugua tugo asa, pude boka vagi pulea rini sa padana gua sapu ele vala pakia rini. ³⁵ Ba mi tataru ni sari na mia kana, mamu tavete valeana la koa rini. Vala ni tu sapu gua tepa paki rina tie. Mi lopu okoro vagi pule ni. Pude gua asa, si kote noma hola sa mia pinia, meke kote ta evanae na tuna sa Tamasa Ululuna Hola si gamu. Sina tataru beto ni mo sa Tamasa saripu lopu hoke zama leana koa Sa, meke sari na tie kaleadi. ³⁶ Gua sapu tataru ni na va tuka ni Tamasa sari doduru tie, si mi tataru guni na vatukana guni tugo si arini.

Mi Lopu Pitua sa Turañamu
(Matiu 7:1-5)

³⁷ Mi lopu vari zutui, pude mi lopu ta zutu koe Tamasa, mi lopu tozia sa vina kilasa te Tamasa koari na tie, pude mi

* 6:31 Mt 7:12

lopu tava kilasa koe Tamasa. Mi variva taleosae, pude mani taleosoni gamu sa Tamasa. ³⁸ Mi variponi, meke kaqu poni gamu sa Tamasa. Pude gua asa si kaqu vagi va sokua gamu sa hinia sapu ta nono gore va nabuna, meke garo valeana, sapu si_{ni} ta luluapae, meke ta titisi atu koa gamu. Sa pada gua sapu poni lania gamu koari na tie, si kaqu ta poni pule nia tugo gamu koe Tamasa.”

³⁹ Beto asa, si tozi ni Sa sa parabolo hie: “Na tie behu si lopu boka turania sa tie behu, pude turania sa, si kote la hoqa varigara mo pa keke pou sari kara.* ⁴⁰ Loke disaepeli si ululu hola nia sa nana titisa, ba sipu va nonoga valeania sa tie sa vina tumaturnae tanisa titisa si kote kekeno_{no} mo sari kara.*

⁴¹ Na vegua ke voriti nia goi sa kavuru pa matana sa tasimu, ba lopu balabala ia goi sa kukuru huda pa matamu telemu? ⁴² Ve meke kote zama si goi koasa tasimu, ‘Tasiqu, atu maqu suti pania sa kavuru pa matamu,’ gua, ba lopu dogoria goi sa kukuru huda pa matamu soti? Agoi na tie sekesekei! Mu okipani kenua sa kukuru huda pa matamu telemu, pude boka dodogorae valeana meke boka suti pania sa kavuru pa matana sa tasimu.

Sa Huda meke sa Vuana
(Matiu 7:16-20, 12:33-35)

⁴³ Sa huda leana si lopu boka vua va kaleana, meke sa huda kaleana si lopu boka vua valeana. ⁴⁴ Hopeke huda si ta gilana koari na vuadi. Lopu boka pakete piqi si goi pa hilibubuku, meke lopu boka vagi qurepi^d si goi pa huda rakihi.* ⁴⁵ Na tie leana si va vurai sa sari na tin_{ito}na leanadi pu si_{ni} pa bulona, ba sa tie kaleana si va vurai sa sari na tin_{ito}na kaleanadi pu si_{ni} pa bulona. Ura gua sapu si_{ni} vura pa bulona sa tie, si zama vura nia sa pa nuzuna.*

Sari Karua Tie Kuri Vetu
(Matiu 7:24-27)

⁴⁶ Na vegua ke poza Nau, ‘Banara, Banara,’ gamu si Rau, ba lopu luli gamu gua saripu tozini gamu Rau? ⁴⁷ Asa sapu mae koa Rau meke avosi na va tabei sari na Qua vina tumaturnae, si maqu va dogoro ni gamu guguaana sa tie asa. ⁴⁸ Asa si kekeno_{no} puta gua tugo sa tie sapu geli va lohi nia sa sinokiraena sa nana vetu, meke va turua sa pa patu. Ke sipu naqe sa ovuku, meke raza koasa vetu, ba lopu boka niu si asa, sina ta sokirae va nabu si asa pa patu. ⁴⁹ Ba asa sapu avosodi sari Qua vina tumaturnae, ba lopu va tabei si arini, si kekeno_{no} gua tugo sa tie sapu kuria sa nana vetu pa

* 6:39 Mt 15:14 * 6:40 Mt 10:24-25; Zn 13:16, 15:20 * 6:44 Mt 12:33

* 6:45 Mt 12:34

pepeso malohorona, vasina loke sinokiraena. Ke sipu mae sa naqe, meke raza koasa vetu sana, si lopu sana hoqa si asa, meke huara ta inete nana!" gua se Zisu.

7

Salania Zisu si Keke Nabulu (Matiu 8:5-13)

¹ Meke sipu beto zama ni Zisu saripu gua hire koari na tinoni, si taluarae la pa Kepaniami si Asa. ² Koanana vasina si keke koimata varipera tadi na tie Roma, meke moho tata mate sa nana nabulu pu tataru hola nia sa. ³ Sipu avoso nia sa koimata hie sa inavosona e Zisu, si garuni sa sari kaiqa koimata^d tadi na tie Ziu pude la tepa ia se Zisu, pude mae salania sa nana nabulu. ⁴ Mae si arini koe Zisu, meke tepa ososo nia rini si Asa: "Sa koimata hie si na tie leana, ke garona tugo pude mae salania Goi sa nana nabulu. ⁵ Tataruni gita sa si gita na tie Ziu, ke kuri poni gita tugo sa si keke sinaqoqi^d," gua si arini.

⁶ Ke luli la i Zisu si arini. Ba sipu tata la kamo Sa sa vetu, si garuni sa koimata sari kaiqa nana baere, meke la tozi gunia he se Zisu: "Banara, meke va mabo igo. Lopu na tie gotogotoqu si arau, pude kaqu mae ia Goi sa qua vetu. ⁷ Meke lopu garogaroqu tugo, pude atu soti telequ koa Goi. Mamu leve mae nia mo sa qua nabulu pude mani magogoso. ⁸ Arau ba hoke zamai mo sari tie varipera koasa niniranira sapu poni nau ri qua palabatu. Pude 'La!' gunia rau si keke, si la mo si asa. Pude 'Mae!' gunia pule rau si keke, si mae tugo si asa. Pude zama ia rau sa qua nabulu, "Tavetia hie!" gua, si tavetia tugo sa," gua si asa.

⁹ Totoso avosia Zisu sa zinama gua asa tanisa koimata, si magasa hola Nana, ke zama la si Asa koari na kobi tie pu luli koa Sa: "Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu lopu ele dogoria Rau si keke tie, sapu ranerane kekenono gua sa tie hie, meke koari kasa na tie Izireli ba gua tugo," gua si Asa.

¹⁰ Meke totosu kekere pule la pa vetu tanisa koimata sari kasa tie paleke inavoso, si la dogoria rini sa nabulu sapu ele magogoso nana tu.

Va Toa Pulea Zisu sa Tuna Koreo Tanisa Keke Nabonaboko

¹¹ Meke lopu seunae hola gua, si topue la pa keke vasileana pozana Neini si Asa. Luli tugo koa Sa sari kasa Nana disaepeli, meke keke puku tinoni lavata. ¹² Sipu adanae nuquru la tugo Sa pa sasada barana sa vasileana, si paleke vura mae nia mo rini si keke tie matena pude la pomunu nia, gua. Sa tie matena asa si na tuna titekena mo keke barikaleqe nabonabokona. Keke puku vinarigara

lavata koasa vasileana si lulina sa naboko. ¹³ Totoso dogoria Zisu sa naboko si tataru hola nia Sa, na hiva toka nia Sa si asa, ke zama la ia Sa: “Mu lopu kabo,” gunia Sa. ¹⁴ Meke ene la se Zisu, meke tañinia Sa sa hape tomate, ke turu noso saripu palekena sa. Meke tiqe zama la ia Sa sa tie matena, “Koreo, Arau si zama atu koa goi, mu tekulu!” gua si Asa. ¹⁵ Toa pule sa tie matena, meke tekulu na podalae zama. Meke vala pule la nia Zisu si asa koasa tinana.

¹⁶ Matagutu hola meke magasa sari doduru, meke vahesia rini sa Tamasa meke zama, “Keke poropita nomana si vura mae koa gita, meke sa Tamasa si ele mae pude harupi sari Nana tie!” gua.

¹⁷ Sa inavosona Zisu hie si ta urahae la pa doduruna sa popoa tadi na tie Ziu, meke pa doduru popoa pa vari likohaena vasina.

Sari na Tie Paleke Inavoso te Zone Papitaiso
(Matiu 11:2-19)

¹⁸ Meke sipu tozi nia rina disaepeli te Zone koasa sari doduru gua pu evañi Zisu, si tioko vagi sa si karua disaepeli, ¹⁹ meke garunu lani sa si arini koe Zisu pude nanasa guahe: “Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu kote mae, gua? Ba kote aqa nia tu gami si keke votikaena?”

²⁰ Ke totosu la koe Zisu sari kara si nanasia rini si Asa: “Garunu gami Zone Papitaiso si gami kara pude mae nanasigo, sapu Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu kote mae, gua? Ba kote aqa nia tu gami si keke votikaena?” gua si arini.

²¹ Koasa totosu asa si salañi Zisu sari soku tie pa hopeke dia minoho na vinagauru, meke saripu ta hilae tomate kaleadi, meke soku tie behudi si va dodogorae pulei Sa. ²² Ke olaña la i Sa sari karua tie paleke inavoso te Zone, “Pule la mamu tozi koe Zone gua saripu avosi na dogori gamu. Na tie behu ba dodogorae, na tie ike ba ene pule, saripu popoqudi ba ta salaña, na tie nuli ba avavosae, saripu mate ba tava toa pule, meke sa Inavoso Leana te Tamasa si ta tarae koari na tie habahuala.* ²³ Tamanae tugo saripu lopu nunala pa dia vina hinokaraqū Rau,” gua se Zisu.

²⁴ Mudidia taloa pule sari na disaepeli te Zone, si podalae zama nia Zisu koari na kobi tinoni sa guguana e Zone. Zama si Asa, “Totosu la gamu pa qega pude la avavoso koe Zone, na sa si emi la dogoria gamu? Keke tie sapu malohoro kekeñoño na elo duduli sapu va niniu ia na givusu? ²⁵ Ba na sa si hiva la dogoria gamu? Keke tie sapu pokopoko va leleanae? Lokari, sari na tie gugua asa, si hoke koa valeana

* 7:22 Ais 35:5-6; Ais 61:1

hola tu pa vetu banara! ²⁶ Tozi Nau, na sa zonazona tugo si emi la dogoria gamu? Keke poropita? Uve, na poropita tugo si asa, ba se Zone, si arilaena hola ni sa sari na poropita. ²⁷ E Zone mo sapu tozia sa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe:

'Zama sa Tamasa:

Kote garunu kenu la nia Rau sa Qua tie paleke inavoso, sipu lopu ele kamo la si Goi,

pude va namanama ia sa Mua sirana, 'gua.*

²⁸ Tozi hinokarani gamu Rau, sapu arilaena hola ni e Zone Papitaiso sari doduru pu koa va kenue koa sa, ba asa sapu hiteke hola pa Binañara te Tamasa, si noma hola nia sa se Zone," gua se Zisu.

²⁹ Totoso avosia ri doduru tie, meke sari tie hata takisi tugo sa zinama te Tamasa koe Zone, si va sosodea rini sapu toñotona sa sirana te Tamasa, sina ta papitaiso si arini koasa.* ³⁰ Ba sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese si kilua rini sa hiniva te Tamasa koa rini, sina korodia ta papitaiso koe Zone.

³¹ Meke zama pule se Zisu. "Ego, na sa kote va padapada guni Rau sari na tie pa rane ninoroi? Vegugua si arini?

³² Gua tugo ari na koburu pu habotu lopilopi pa vasina maketi koari hopeke dia pukuna, meke vari velavela karovi si arini, meke zama guahe: 'Kera atu ni gami sari na kinera mate pa tinalotana, ba lopu kabo si gamu. Mike atu ni gami sari na kinera vinarihaba pa qinetuqetu, ba lopu peka si gamu,' gua. ³³ Totoso mae tarae se Zone Papitaiso, si hoke madi pa ginani, meke lopu napo vaeni si asa; ke zama si gamu, 'Koa ia tomate kaleana si asa!' gua. ³⁴ Ba totoso mae sa Tuna na Tie si hena na napo si Asa, ke zama pule si gamu, 'Na tie doa, meke na tie naponapo si Asa, meke na baere tadi na tie hata takisi, meke tadi kaiqa tie kaleadi pule si Asa,' gua pule. ³⁵ Ba sa ginilagilana lohina te Tamasa si ta dogoro vura pa korapadi ri na tinavete tadi na Nana tie."

Zisu si Koa pa Vetu te Saimone sa Parese

³⁶ Beto asa si ruvatia keke Parese se Zisu, pude la henahena somanae koa sa pa nana vetu. Ke la se Zisu, meke habotu henahena somanae koa sa. ³⁷ Koasa vasileana asa si koa nana si keke barikaleqe kaleana. Totoso avoso nia sa sapu korapa henahena pa vetu tanisa Parese se Zisu, si palekia sa si keke vovoina lumu sapu ta tavetae patu* arilaena, sapu siñia na lumu humana lea.* ³⁸ Meke la turu

* 7:27 Mal 3:1 * 7:29 Mt 21:32; Lk 3:12 * 7:37 Sa patu arilaena si ta

pozae pa zinama English "Alabaster". * 7:37 Mt 26:7; Mk 14:3; Zn 12:3

kabokabo nana pa mudina Zisu, tata pa nenena, meke va boboso ni kolo matana sa sari nenena Zisu, meke puha va popa ni kaluna sa. Beto meke ahoi sa sari na nenena Zisu, meke tiqe zoropo ni lumu sa. ³⁹ Meke totošo dogoria sa Parese sapu gua asa, si zama golomo telena si asa, “Be guana keke poropita hinokara sa tie hie, si be kote gilania mo Sa sa barikaleqe kaleana pu tiquna Sa hie!” gua si asa.

⁴⁰ Meke zama vura la koasa se Zisu, “Saimone, hiva tozi nigo Rau si keke tiñitona,” gua si Asa.

“Leana titisa, tozi nau,” gua sa Parese.

⁴¹ “Koadia si karua tie pu lipulipu koa keke tie pu hoke va malumu lipulipu. Keke si lima gogoto poata siliva* si lipulipu ni Sa, meke keke pule si ka lima navulu. ⁴² Ba lopu keke ari kara si boka tabara pulea sa nana lipulipu, ke taleoso ni mo sa tie ari nana poata sari kara, meke va mate pani mo sa sari dia lipulipu. Ego, esei ari karua tie hire si kote tataru hola nia sa sa tie ari nana poata?” gua se Zisu.

⁴³ “Gina asa sapu noma hola nana lipulipu sapu taleoso nia sa tie,” gua se Saimone. “Goto puta goi,” gua se Zisu.

⁴⁴ Beto asa si taliri la si Asa koasa barikaleqe, meke zama la koe Saimone, “Dogoria goi sa barikaleqe hie? Totoso nuquru mae Rau pa mua vetu si lopu poni Au kolo goi, pude dalo i sari na nenequ. Ba sa barikaleqe hie, si va boboso nia kolo matana sa sari nenequ, meke puha va popa ni kaluna sa. ⁴⁵ Agoi si lopu aho va kamo Au, ba asa si aho la i mo sa sari nenequ podalae gua kamo Rau tani. ⁴⁶ Agoi si lopu lumua sa batuqu, ba asa si zoropo ni lumu humana lea sa sari nenequ. ⁴⁷ Ke tozi nigo Rau si guahe: Sari nana sinea sokudi si ele taleosae, ura noma hola sa tataru tanisa sapu ele vata dogoro nia sa. Ba asa sapu lopu soku nana sinea sapu taleosae, si lopu noma tugo sa nana tataru sapu va vuraia sa,” gua si Asa.

⁴⁸ Beto asa, si zama la koasa barikaleqe se Zisu, “Ele taleosae sari na mua sinea,” gua si Asa.

⁴⁹ Totoso avosia sari kaiqa pule pu somana henahena si qumiqumi golomo pa bulodi si arini, “Esei sa tie hie, ke na sinea ba taleoso ni tu Sa?” gua si arini.

⁵⁰ Ba zama la koasa barikaleqe se Zisu, “Sa mua rinañerane si ele harupigo. Mu taloa va bulei mua,” gua si Asa.

* **7:41** Keke poata siliva si padana sa tinabara tana keke tie tavetavete pa keke rane pa totošo asa.

8

Sari na Barikaleqe pu Zuka ia sa Tinavete te Zisu

¹ Mudina sapu gua asa si la ene tarae nia Zisu koari na vasivasileana hitekedi na nomadi, sa Inavoso Leana tanisa Binaṇara te Tamasa. Luli tugo koa Sa sari ka manege rua Nana disaepeli, ² meke gua tugo sari kaiqa barikaleqe pu ele koa i tomate kaleadi, meke hipuru pani Sa, meke salani tugo Sa koari kaiqa dia vinagauru. E Mere pa vasileana Magidala si keke, sapu koa ia ka zuapa tomate kaleadi, meke hipuru pani Zisu.* ³ E Zoana si keke, sa barikaleqe te Kuza sapu sa nabulu te Herodi, meke e Suzana tugo si keke, meke sokudi pule sari barikaleqe saripu zuka ia sa tinavete te Zisu meke sari disaepeli koari dia likakalae soti teledia.

*Sa Parabolona sa Tie Uma
(Matiu 13:1-9; Maka 4:1-9)*

⁴ Totoso korapa varigara va soku la sari na tinoni koari na vasivasileana koa Sa, si tozia Sa koa rini sa parabolo^d hie:

⁵ “Keke totosu si la si keke tie uma, meke taburu ni sari na kiko pa nana inuma. Totosu taburu ni sa sari na kiko si kaiqa si hoqa la pa korapa siraṇa ke neti rina tie, meke mae gani betoi rina kurukuru tapuru si arini. ⁶ Kaiqa si hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna, meke sipu toa vura mae sari na linetelete si harahara si arini, sina popa sa pepeso vasina. ⁷ Kaiqa rina kiko si hoqa la vasina koa ia na hilibubuku, ke toqolo sage turani na hilibubuku, meke ilupu va matei si arini. ⁸ Ba kaiqa kiko si hoqa la pa pepeso leanana, ke toa meke vua valeana, meke hopeke keke gogoto kiko koai.” Meke totosu zama beto ni Sa saripu gua hire, si velavela guahe si Asa: “Asa sapu ari talinana si mani va avoso,” gua se Zisu.

*Sa Nati Ginuadi rina Parabolo
(Matiu 13:10-17; Maka 4:10-12)*

⁹ Meke mae nanasa nia ri Nana disaepeli koa Sa sa ginuana sa parabolo hie, ¹⁰ ke tozini Sa si arini, “Sari na tinumatumae tomedi koasa Binaṇara te Tamasa, si ele vata gilana ni Tamasa koa gamu, ba koari na votiki tie, si zama pa parabolo si Arau, pude madi dodogorae, ba lopu dono gilania; pude madi avavosae, ba lopu avoso gilani rini ginuadi.*

*Va Bakalia Zisu sa Parabolo tanisa Tie Uma
(Matiu 13:18-23; Maka 4:13-20)*

¹¹ Ego, sa ginuana sa parabolo hie si guahe: Sa kiko si sa zinama te Tamasa. ¹² Sari na kiko pu hoqa pa vale siraṇa si

* 8:2 Mt 27:55-56; Mk 15:40-41; Lk 23:49 * 8:10 Ais 6:9

gua arini pu avosia sa zinama, ba mae se Setani meke vagi pania sa zinama pa bulodi, pude madi lopu va hinokara na ta harupu si arini, gua. ¹³ Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, meke vagi qetuqetu nia rini. Ba lopu soto va nabu pa bulodia sa zinama sina lopu va gore karoso si arini. Ke toroso raza mae sari na tinasuna, na ninaqunaquna sa Inavoso Leana sana, si luara pania rini si asa. ¹⁴ Sari na kiko pu hoqa koari na hilibubuku, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, ba sari na ilipunanadi ri na tinagotago, meke na inokoro pude koa qetuqetu na koa valeana, si hukatia sa Inavoso Leana, ke lopu boka vua pa dia tinoa. ¹⁵ Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso leanana, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, meke kopu nia na va tabea rini pa bulodia, meke soto va nabu osolae vua valeana si arini.

Lopu Tomea sa Mua Kalalasa

(Maka 4:21-25)

¹⁶ Loke tie si va katua sa zuke meke va opo tamunu nia lolu, babe vekoa pa kauru teqe ululu. Ba kaqu va hakea sa si asa pa keke hakehakeana zuke, pude saripu nuquru mae, si kaqu dogoria sa kalalasa.*

¹⁷ Ura sapu ta tome si kaqu tava vura, meke sapu ta nobi tamunu, si kaqu ta gilana, meke kaqu tava vura tugo pa kalalasa.*

¹⁸ Mi balau na va avoso valeana mae koa Rau! Sina sa tie sapu ari nana ginilagilana si kote ta poni va soku, meke asa sapu loke nana si sa vasinahite sapu tagoa sa ba kote ta vagi palae koa sa.”*

Sa Tinana meke sari Tasina e Zisu

(Matiu 12:46-50; Maka 3:31-35)

¹⁹ Meke mae koe Zisu sa tinana meke sari na tasina koreo, ba lopu boka kamo la ia rini si Asa, sina moatana sa vinarigara tie. ²⁰ Meke keke rina tie si la tozi nia se Zisu, “Hiva dogorigo sa tinamu, meke sari na tasimu koreo, korapa turu aqa pa sada sarini,” gua si asa.

²¹ Ba olana la koa rini se Zisu, “Sa tinaqu, meke sari na tasiq, si arini pu avosia, meke va tabea sa zinama te Tamasa,” gua si Asa.

Va Bulea Zisu sa Raneboni

(Matiu 8:23-27; Maka 4:35-41)

²² Keke rane si zamai Zisu sari Nana disaepeli. “Aria mada karovo la pa kali karovona sa kopi Qaleli,” gua si Asa, ke

* **8:16** Mt 5:15; Lk 11:33

* **8:17** Mt 10:26; Lk 12:2

* **8:18** Mt 25:29; Lk

surana si arini koa keke koaka meke toka la. ²³ Sipu korapa toka la rini, si puta se Zisu, meke raza gore mae gana sa givusu ninirana koasa kopi, meke sinia na kolo sa koaka, ke tata lodu si arini. ²⁴ Meke la va vanunia rina disaepeli se Zisu, "Banara, Banara, vanunu, tata mate si gita," gua si arini. Ke tekulu se Zisu meke norea Sa sa givusu, meke na bogusu; totoaso asa si mate gore sa raneboni, meke kapuna bule nodolo sa kolo. ²⁵ Meke zama la koari na disaepeli si Asa, "Avei sa mia rinañerane?" gua si Asa. Magasa na matagutu si arini, ke vari zamai teledia. "Esei sa tie hie? Ke va tabea tu rina givusu na bogusu!" gua si arini.

Ta Salana sa Tie Koaia Tomato Kaleadi
(*Matiu 8:28-34; Maka 5:1-20*)

²⁶ Meke toka la pa kali karovona sa kopi Qaleli si arini, sapu pa popoa Qerasa. ²⁷ Totoso neti gore tugo pa masa se Zisu, si mae takalia mo keke tie sapu koa ia tomato kaleadi si asa. Na tie pa vasileana sana si asa, ba ele seunae hola sapu dododohona mo sa tie hie, meke lopu koa pa vetu, ba koa la mo koari na bae popomunuana. ²⁸ Totoso dogoria tugo sa se Zisu, si gagaemana, meke hoqa kokotunu pa kenuna Sa, meke velavela guahe: "Zisu, Tuna sa Tamasa Ululuna Hola! Nasa si hiva nia Goi koa rau? Tepa igo rau pude Mu lopu va kilasa au pa tinasigiti!" gua si asa. ²⁹ Tepa guahe si asa, sina ele zama ia Zisu sa tomato kaleana pude vura taloa koa sa tie sana. Soku totoaso si hoke ta higorae nia sa tie hie sa tomato kaleana, ke be ta pusie seni tu limana na nenena, meke kopu nia rini, ba hoke kumati sa sari na seni, meke turana la nia tu sa tomato kaleana pa qega si asa.

³⁰ Meke nanasia Zisu sa tie, "Esei sa pozamu?" Meke olana si asa, "E Rerege," gua si asa, sina sokudi sari na tomato kaleadi pu koa koasa tie hie. ³¹ Meke tepa ososo sari na tomato kaleadi koe Zisu, pude lopu garunu lani Sa koasa pou loke kokoina*, gua.

³² Ego, lopu seu vasina si koa nana si keke rovana boko lavata, korapa ganigani gedi pa kali toqere tata koa rini. Ke tepa koe Zisu sari na tomato kaleadi pude la nuquru koari na boko, gua, ke va malumi Sa si arini. ³³ Vura taloa si arini koasa tie, meke la nuquru koari na boko. Meke haqala gore sa rovana boko hie pa kali taba meke la hoqa suvu pa kopi, meke lodu mate beto.

³⁴ Sari na tie pu kopudi ri na boko, si govete beto totoaso dogoria rini sapu gua ta evana. La tozi va enea rini sa

* **8:31** Sa pou loke kokoina sina vasina pu ta pusi sari na tomato kaleadi, osolae kamo sa dia totoaso vina kilasa vina betobeto koasa nika toa holana. Mamu tiro pa Rev 9:1, 20:1-3,14:

inavoso pa vasileana, meke koari na tie pa vari likohaena sa popoa sana. ³⁵ Ke vura la sari na tie pude dogoria sapu gua ele ta evaṅa. Meke sipu mae si arini koe Zisu, si dogoria rini sa tie pu ta salaṅa, korapa habotu kapae nana pa nenena Zisu. Ele pokopoko, meke ele gilae tu, ke matagutu sarini. ³⁶ Ba arini pu dogorona sapu gua ta evaṅa, si vivinei nia koari na tie gua meke ta salaṅa sa tie sana. ³⁷⁻³⁹ Beto hoi, si tepa ia ri doduru tiena sa popoa sana se Zisu pude taloa, sina matagutu sisigiti nia rini si Asa. Mae tepa luli koe Zisu sa tie pu tiqe ta salaṅana, ba tozi nia Zisu si asa, “Pule la pa mua popoa soti, mamu la totozia sa tinokae nomana gua sapu evaṅia sa Tamasa koa goi,” gua si Asa. Meke la suraṅa pule pa koaka se Zisu meke toka pule taloa Nana. Meke pule sa tie, meke la tozi urahae nia sa pa nana popoa gua sapu evaṅia Zisu koasa.

Sa Tuna Vineki Zaerasi meke sa Barikaleqe pu Tiqua sa Poko te Zisu

(Matiu 9:18-26; Maka 5:21-43)

⁴⁰ Meke totošo kamo pule la pa kali karovona sa kopi se Zisu, si aqa va kamo a ri na tinoni si Asa. Sina korapa aqa nia ri doduru tie si Asa. ⁴¹ Beto hoi si mae kamo gana sa koimata tanisa sinaqoqi, pozana e Zaerasi. Mae todoṅo si asa pa nenena Zisu, meke tepa ososo nia sa si Asa pude la pa nana vetu, ⁴² sina sa tuna vineki titekena sapu tiqe manege rua vuahenina mo, si tata mate hokara. Meke sipu korapa ene la se Zisu, si zukuru varikali nia rini si Asa. ⁴³ Meke koa nana koari kobi tinoni sana si keke barikaleqe, sapu kamo minoho* tana barikaleqe ka manege rua vuaheni. Ele okipani beto ni sa koari na tie salaṅa sari doduru pu tagoi sa, ba lopu keke arini boka salaṅia. ⁴⁴ Ene mae gua pa mudina Zisu si asa, meke la tiqva sa sa hukihukiri poko te Zisu, meke pa totošo tugo asa si ta salaṅa sa nana minoho. ⁴⁵ Meke nanasa se Zisu, “Esei tiqv Au?” gua si Asa. Meke hopeke olaṅa si arini, “Lopu gami!” gua. Ke zama la koa Sa se Pita, “Baṅara, na kobi tie si vari likohae nigo, meke korapa zukurigo sara,” gua si asa.

⁴⁶ Ba olaṅa se Zisu, “Keke tie si tiqv Au, ura gilania Rau pa tinqv sipu vura taloa sa niniraṅira koa Rau,” gua si Asa. ⁴⁷ Gilania sa barikaleqe sapu ele ta gilana mo sapu gua evaṅia sa, ke matagutu sisigiti meke neneqara si asa, meke la hoqa kokotuṅu pa nenena Zisu. Meke tozi helahelae nia sa koe Zisu pa kenudi ri doduru tie, gua meke tiqva sa sa poko te Zisu, meke pa totošo tugo asa si ta salaṅa si asa.

* **8:43** Sa “minoho tana barikaleqe” ginuana si va goregore ehara.

48 Ke zama la koa sa se Zisu, "Tuqu, sa mua rinaṇerane si ele salanigo, mu taloa va bulei mua tu," gua si Asa.

49 Sipu korapa zama gua se Zisu si mae kamo mo sa tie paleke inavoso pu taluarae mae guana pa vetu te Zaerasi, sa palabatu pa sinaqoqi. Meke zama, "Ele mate tu sa tumu vineki, ke mu lopu va tupitia pude va mae ia sa Titisa," gunia sa se Zaerasi.

50 Totoso avosia Zisu sapu gua asa, si zama la ia Sa se Zaerasi, "Mu lopu matagutu, ba mu va hinokara, meke kote leana mo sa tumu," gua si Asa.

51 Totoso kamo la si Asa pa vetu te Zaerasi, si lopu va malumi Sa sari na tie pude nuquru luli la koa Sa, ba ari Pita, Zone, Zemisi, meke sari karu tiatamana mo sa vineki. 52 Sipu korapa gua si sari doduru tie si korapa takatakala pa mate, meke kaboa rini sa koburu. Meke zama la i Zisu si arini, "Lopu kabo gamu, lopu mate sa vineki, na puta gana mo," gua si Asa.

53 Meke hegere nia rini si Asa, sina tumae nia dia sapu ele mate si asa. 54 Ba taṇinia Zisu limana sa koburu meke zama ia sa, "Tuqu, mu tekulu," gua si Asa. 55 Pule la sa maqomaqona sa vineki meke tekulu mo sa koburu, ke tozi ni Zisu si arini pude ponia ginani, mani henahena. 56 Meke magasa sisigiti sari karua tiatamana, ba va balau Zisu si arini pude di lopu vivinei nia pa tie sapu gua ta evana.

9

Garunu Vura ni Zisu sari ka Manege Rua Disaepeli (Matiu 10:5-15; Maka 6:7-13)

1 Tioko varigara ni Zisu sari ka manege rua disaepeli, meke poni Sa sa ṇiniraṇira, pude hipuru pani sari doduru tomate kaleadi, meke pude salani sari na minoho. 2 Meke garunu vura ni Sa si arini pude tarae nia sa Binaṇara te Tamasa, meke pude salani saripu moho. 3 Zamai Sa, "Mi lopu palekia keketona pa mia inene la, lopu paleke kolu hodu, na huneke, na vinabeo, na poata, meke lopu paleke hopeke sote pule, ba sapu va sagei mo gamu.* 4 Vasina pu va kamo gamu rini pude koa, si mi koa mo koasa vetu sana, osolae taluarae si gamu koasa vasileana asa. 5 Vasina pu lopu va kamo gamu rina tie, si mi luara pania sa popoa sana. Tavusu pani sari na kavuru pepesona sa popoa asa pa nene mia, pude na vina balau la koa rini, sapu kaqu va kilasi Tamasa si arini," gua si Asa.*

* 9:3 Lk 10:4-11; TTA 13:51 * 9:5 TTA 13:51

⁶ Meke taluarae sari disaepeli, meke ene la koari doduru vasivasileana. Tarae nia rini sa Inavoso Leana, meke salaṅi rini saripu mohopa pa doduru vasina.

Nunala se Herodi
(*Matiu 14:1-12; Maka 6:14-29*)

⁷ Totoso avoso ni e Herodi^d, sa banara pa Qaleli sari doduru saripu gua ta evaṅa hire, si nunala si asa. Sina tozi nia ri kaiqa sapu e Zone Papitaiso si ele toa pule pa minate, gua.* ⁸ Ari kaiqa pule si zama sapu e Ilaiza si ele vura pule mae, gua, meke kaiqa pule si zama sapu keke rina poropita pukerane si toa pule pa minate, gua. ⁹ Meke zama se Herodi, “Ele kupa pania tu rau batuna se Zone, ba savana pule sa tie pu evaṅi sari doduru ginugua pu avosi rau hire?” gua si asa. Meke podekia sa pude dogoria se Zisu.

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie
(*Matiu 14:13-21; Maka 6:30-44; Zone 6:1-14*)

¹⁰ Meke pule mae sari na apositolo, meke tozi rini koe Zisu sari doduru gua pu evaṅi rini. Ke turani Sa si arini meke la teledia pa keke vasileana pozana Betiseda. ¹¹ Totoso avoso nia rina kobi tinoni sapu gua asa, si luli la ia rini se Zisu. Ke va kamoi Sa si arini, meke tarae nia Sa koa rini sa gugua sa Binanara te Tamasa, meke salaṅi Sa saripu mohodi.

¹² Meke sipu veluvelu sa popoa, si mae koa Sa sari ka manege rua disaepeli, meke zama, “Mu garunu taloa ni sari na tinoni, pude boka la hata gedi ginani, na putaputana koari na vasivasileana nomadi na hitekedi, saripu tatadi, sina vasina ivuluna si hie,” gua si arini.

¹³ Ba zama la i Zisu si arini, “Poni mo gamu,” gua si Asa. “Ka lima bereti meke karua igana mo si koa hire. Ba vegua? Hivani gami Goi pude la holu poni ginani gami sari na kobi tinoni hire?” gua si arini. ¹⁴ Ura ari ka lima tina sari na tie arini. Meke zamai Zisu sari Nana disaepeli, “Va habotu i sari na tie pa hopehopeke lima navulu pa keke pukuna,” gua si Asa.

¹⁵ Meke sipu ele va haboti rina disaepeli sari na tinoni, ¹⁶ si vagi Zisu sari ka lima bereti meke sari karua igana, meke doṅo sage la pa Maṅauru si Asa meke mana ni Sa. Meke tiqe videvidei Sa, meke vala ni Sa koari na disaepeli, pude va hia lani koari na tie. ¹⁷ Henahena sari doduru, meke deṅa valeana. Meke pudiki va siṅi ni umumu ginani koa holadi rina disaepeli si ka manege rua pili.

Helahelae Vura nia Pita sa Gugua e Zisu
(*Matiu 16:13-19; Maka 8:27-29*)

* 9:7 Mt 16:14; Mk 8:28; Lk 9:19

18 Keke rane sipu korapa varavara telena se Zisu, si koa turan̄ia ri Nana disaepeli. Meke nanasi Zisu si arini, "Tozi Nau, esei guni Nau rina tie si Arau," gua si Asa.

19 Meke olaña sarini, "Kaiqa si zama, 'E Zone Papitaiso,' gua, kaiqa si 'E Ilaiza' gua, meke kaiqa pule si, 'Keke votiki poropita pukerane si toa pule!' gua."*

20 "Gamu si vegua? Esei balabala Nau gamu si Arau?" gua si Asa.

Meke olaña se Pita, "Agoi tugo sa Karisito^d pu mae guamu koe Tamasa," gua si asa.*

Tozia Zisu sa Nana Tinasigiti na Minate

(Matiu 16:20-28; Maka 8:30 kamo hinia 9:1)

21 Beto asa, si naqui Zisu sari Nana disaepeli pude lopu tozia pa keke tie, sapu Asa tugo sa Karisito. 22 Tozini tugo Sa, "Sa Tuna na Tie si kaqu koa tava sigiti, meke kaqu ta kilu koari na koimata tadi na tie Ziu, na n̄ati hiama, meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese. Kaqu tava mate si Asa, ba pa rane vina n̄eta, si kaqu tava turu pule pa minate," gua si Asa.

23 Meke zama la koari doduru si Asa, "Asa sapu hiva luli Au, si mani lopu ruriti sari doduru nana ginugua soti telena, meke mani ovulu palekia nana korosi doduru rane*", meke luli Au.* 24 Ura asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa. Ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliq̄u Rau si kaqu vagia sa sa tinoa hola.* 25 Na lineana sa si kote va gavoria sa tie, be hiva tago ia sa sa doduruna sa kasia popoa, ba siana nia sa sa tinoa hola? Namu loketona hokara! 26 Asa sapu kurekure Nau si Arau, meke sari Qua zinama, si kaqu kurekure nia tugo sa Tuna na Tie, pana mae si Asa koasa Nana tinolava nedalana, meke koasa tinolava nedalana tanisa Tamana, meke tadi na mateana hopedi. 27 Maqu tozi va hinokarani gamu Rau, sapu kaiqa gamu pu koa hire si lopu kaqu mate osolae dogoria rini sa Binañara te Tamasa," gua si Asa.

Ta Ilirae Nedala sa Isumatana e Zisu pa Toqere

(Matiu 17:1-8; Maka 9:2-8)

28 Meke sipu pada zuapa rane hola gua zama ni Sa saripu gua sara, si turan̄i Sa sari Pita, e Zone meke Zemisi, meke sage la pa toqere si arini pude varavara.* 29 Sipu korapa varavara Sa, si ta ilirae nedala sa isumatana, meke sari

* 9:19 Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lk 9:7-8 * 9:20 Zn 6:68-69 * 9:23 Sa ginuana "Palekia nana korosi" si mani va namanama pude koa ta sisigiti pa linulina e Karisito, kekenoño guana minate pa korosi. * 9:23 Mt 10:38; Lk 14:27 * 9:24 Mt 10:39; Lk 17:33; Zn 12:25 * 9:28 2 Pit 1:17-18

Nana poko si keoro sisigiti. ³⁰ Meke karua tie, ari Mosese e Ilaiza si vura va hodaka la koa Sa. ³¹ Nedala si arini, meke mae vivinei nia rini koe Zisu sa Nana tina luarae sapu kote va gorevura ia Sa pa Zerusalemā. ³² Se Pita meke sari karua disaepeli turānana si ele puta muliunu tu, ba vanunu si arini meke dogoria rini sa ninedala te Zisu, meke sari karua tie pu turu somanae koa Sa. ³³ Meke sipu korapa taluarae taloa koe Zisu sari karua tie, si zama la koa Sa se Pita, “Banara, leana hola sapu koa tani si gami! Mami taveti ka neta ipi, keke Tamugoi, keke te Mosese, meke keke te Ilaiza,” gua si asa. (Ba lopu gilania Pita sapu gua zama nia sa telena.)

³⁴ Meke sipu korapa zama se Pita, si vura mae si keke lei meke mae opo adumi si arini, ke matagutu sari disaepeli sipu mae nobi tamuni sa lei si arini. ³⁵ Meke keke mamalaini si mae koa sa lei, sapu zama guahe: “Hie tugo sa Tuqu sapu ele vizatia Rau, mi avosia si Asa!” gua.*

³⁶ Totoso noso sa mamalaini, si e Zisu mo telena si koa hola, ba lopu hite vivinei ni ri disaepeli pa tie koari na totoso arini gua sapu dogori rini.

*Ta Salana sa Koreo Koaia Tomate Kaleana
(Matiu 17:14-18; Maka 9:14-27)*

³⁷ Meke pa koivugona totoso taluarae gore pule mae pa togere se Zisu meke sari ka neta disaepeli, si la tutuvia keke puku vinarigara lavata si Asa. ³⁸ Meke keke tie pa korapana sa puku tinoni lavata si velavela vura guahe: “Titisa! Hiva nigo rau pude mae dogoria sa tuqu koreo, ura asa mo sa qua koburu titekena. ³⁹ Na nuquria keke tomate kaleana si asa, meke pude kamoā si hoke kukili va hodahodaka, meke hoqa neneqara, meke vura ia na noronoro nuzuna. Vata sigiti hola ia sa tomate kaleana si asa, meke hoke ta kamoe va kalekaleana, meke lopu hiva luaria sa tomate kaleana si asa! ⁴⁰ Ele tepai rau sari mua disaepeli pude hipuru pania, ba lopu boka ia rini,” gua si asa.

⁴¹ Meke olaña la se Zisu, “Kei, na sinage va gugue, na kaleamia si gamu! Veā seunae gua kaqu koa turāna gamu, na tupitini gamu Rau? Turāna mae nia koa Rau tani sa mua koburu!” gua si Asa.

⁴² Sipu korapa turāna mae nia sa koreo, si va hoqāia sa tomate kaleana si asa pa pepeso, meke neneqara na garata si asa. Meke hipuru pania Zisu sa tomate kaleana, ke ta salaña sa koreo, meke vala pulea Sa koasa tamana. ⁴³ Meke magasa beto nia ri doduru tie sa ninirañira te Tamasa.

* 9:35 Ais 42:1; Mt 3:17, 12:18; Mk 1:11; Lk 3:22

*Tozi Pulea Zisu Guguana sa Nana Minate
(Matiu 17:22-23; Maka 9:30-32)*

Sipu korapa magasa ni rina tie sari doduru ginugua pu evaṅi Zisu, si zama la si Asa koari Nana disaepeli, ⁴⁴ “Mi lopu muliṅi nia gua sapu kote tozini gamu Rau kamahire, sapu sa Tuna na Tie si kote ta vala pa limadi rina tie,” gua si Asa. ⁴⁵ Pupuhu nia rina disaepeli gua sapu zama nia Sa. Tava paere koarini sa ginuana, pude di lopu tumae nia rini, ba pamaṅa nanasa la nia rini koa Sa.

*Esei sapu Arilaena Hola?
(Matiu 18:1-5; Maka 9:33-37)*

⁴⁶ Meke keke vinaritokei si ta evaṅa pa varikorapadi ri kasa disaepeli, sapu esei si arilaena hola koa rini, gua.*
⁴⁷ Gilania Zisu sapu gua varitokei nia rini, ke vagia Sa si keke koburu hite meke va turua Sa pa kapana. ⁴⁸ Meke zama la koa rini si Asa, “Asa sapu va kamo ia sa koburu hite hie pa korapa pozaqu Rau, si va kamo Au tugo sa si Arau. Meke asa sapu va kamo valeana Au, si va kamo tugo sa si Asa sapu garunuqu Rau. Ura asa sapu hiteke hola koa gamu doduru, si asa tugo si arilaena hola,” gua si Asa.*

*Arini pu Tokani Gamu
(Maka 9:38-40)*

⁴⁹ Meke zama la koa Sa se Zone, “Baṅara, dogoria gami si keke tie sapu hipuru palae tomate kaleadi pa pozamu Goi, meke tozi nia gami si asa pude noso, sina lopu somanaena koa gita si asa,” gua si asa.

⁵⁰ Meke zama se Zisu, “Mi lopu podekia pude va nosoa si asa, ura asa sapu lopu va kari gamu, si tokani gamu tugo sa,” gua si Asa.

Lopu Va Kamo Ari pa Sameria se Zisu

⁵¹ Meke sipu tata kamo mae sa totošo pude kaqu sage pule pa Maṅauru si Asa, si va niṅira ia Zisu sa Nana binalabala meke topue la pa Zerusalemā si Asa. ⁵² Garunu kenu la tie paleke inavoso se Zisu koasa vasileana pa Sameria, pude va namanama veko ponia sari na tiṅitoṅa pu ta hivae koa Sa. ⁵³ Ba korodia sari na tie koasa vasileana sana pude va kamo si Asa, sina sa Nana inene si la gua tu pa Zerusalemā. ⁵⁴ Ke totošo dogoria ri na disaepeli, ari Zemisi e Zone, sapu gua asa, si zama si arini, “Baṅara, vea hiva nia Goi, pude mami tioko gore nia gana sa nika pa Maṅauru, pude sulu pani gedi sari kasa tie sara?” gua sari kara.*

* 9:46 Lk 22:24 * 9:48 Mt 10:40; Lk 10:16; Zn 13:20 * 9:54 2 Baṅ 1:9-16

⁵⁵ Ba taliri meke norei Zisu sari karua*. ⁵⁶ Beto asa, si ene hola la pa keke votiki vasileana se Zisu, meke sari Nana disaepeli.

Saripu Hiva Lulia se Zisu Ba Ruarabeke
(*Matiu 8:19-22*)

⁵⁷ Meke sipu korapa ene la rini, si mae zama koe Zisu si keke tie, “Doduru vasina pu la ia gua Goi, si maqu luligo,” gua si asa.

⁵⁸ Ba olaña la koa sa se Zisu, “Sari na kurukuru name, na kurukuru tapuru, ba hite ari dia qoqoro na vori tu, ba sa Tuna na Tie si loke Nana vasina soti pude eko magogoso,” gua si Asa.

⁵⁹ Meke zama la ia pule Sa si keke tie, “Mae luli Au,” gua.

Ba olaña la sa tie, “Bañara, Mu va malumau, pude la pomunu paki nia sa tamaqu,” gua si asa.

⁶⁰ Ba olaña la ia Zisu si asa, “Vekoi saripu matedi pude madi pomunu ni sari na tie matedi. Ba agoi, si mu la mamu tarae nia sa Binañara te Tamasa,” gua si Asa.

⁶¹ Meke zama pule si keke tie, “Bañara, kote luli Igo rau, ba va malumu paki au pude pule meke zama luluara koari pa qua vetu,” gua si asa.*

⁶² Ba olaña la ia Zisu si asa, “Sa nabulu te Tamasa sapu kekenoño guana tie uma pu tanini rupaha pa tinavete uma, si lopu garogaro koasa Binañara te Tamasa,” gua si Asa.

10

Garunu Vura ni Zisu sari ka Zuapa Navulu Rua Tie

¹ Beto saripu gua hire, si vizati Zisu sari ka zuapa navulu rua* tie, meke garunu taloa ni Sa, hopehopeke karua, pude la va kenue koari doduru vasileana, na popoa pu lopu seunae kote kamo la i Sa. ² Zamai Sa sarini, “Soku sari na vuvua komiha, ba lopu soku sari na tie pakepakete. Mi varavara la koa sa Bañarana sa vuvua pude garunu la ni sari na tie pakepakete, pa Nana inuma, pude mani varigara ni sari na vuadi.* ³ Mi la! Garunu vurani gamu Rau, gua tugo rina lami pa varikorapadi rina siki pinomo variva mate.* ⁴ Mi lopu paleke vovoina poata, babe na huneke, na sadolo; mi toñoto la mo koari na vasivasileana. Mi lopu vivinei va hola pana totosoto tutuvia gamu si keke tie

* **9:55** Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si hodaia sa vesi hie meke zama guahe: “Lopu gilana valeania gamu guguaana sa Maqomaqo sapu lulia gamu, sina Na Tuna na Tie si lopu mae pude va mate tie, ba pude harupi tu si arini.”

* **9:61** 1 Bañ 19:20 * **10:1** Pa kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si ta kubere 70: * **10:2** Mt 9:37-38 * **10:3** Mt 10:16

pa sirana.* ⁵ Pana nuquru si gamu pa keke vetu, si kekenu mamu zama guahe: 'Mani koa koa gamu sa binule meke sa minana te Tamasa,' mi gua. ⁶ Be koa nana si keke tie bule pa vetu asa si mani koa koa sa sa mia minana; ba be lopu gua si kote pule atu koa gamu sa mia minana sana. ⁷ Mi koa mo koasa vetu pu va kamo gamu, mamu henai na napoi mo gua saripu poni gamu rini. Ura sa tie tavetavete si garo tugo pude ta tabara. Mi koa mo koa sa vetu vasina va kamo gamu rini, osolae taluarae si gamu koasa vasileana sana.* ⁸ Pana la kamo gamu pa keke vasileana meke tava kamo valeana, si mi henai sari na ginani pu poni gamu rini. ⁹ Mi salani saripu mohodi koasa vasileana asa, mamu tozi ni, 'Sa Binañara te Tamasa si tata mae koa gamu kamahire,' mi gua. ¹⁰ Ba pana la gamu pa keke vasileana, meke be lopu va kamo gamu rini, si mi vura la pa sirana, mamu zama guahe.* ¹¹ 'Kamo koari na kavuru pepesona sa mia vasileana sari pu napiti pa nene mami, ba tavusu pani tugo gami, pude na vina balau koa gamu sapu sa tinahuara si kaqu kamo koa gamu; ba mi tumae nia sapu sa Binañara te Tamasa si ele kamo tata koa gamu!' mamu guni. ¹² Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu sari na tiena sa popoa asa, si kaqu tava kilasa koe Tamasa pa rane vinaripitui, hola nia sapu gua ta evaņa pa Sodomu pa rane asa.*

Sari na Vasileana Vagugue
(Matiu 11:20-24)

¹³ Ke mi talotana si gamu pa vasileana Korazini, meke gamu pa Betiseda! Be ta evaņa koari na tie Zenitailo pa Taea meke pa Saedoni sari na tinavete variva magasadi gua pu ta evaņa koa gamu, si be ele pukerane tu kekere pa sinea si arini meke ele habotu tu pa eba meke pokopoko baika.* ¹⁴ Ba gamu si kaqu tava kilasa koe Tamasa pa rane vinaripitui, hola nia gua sapu ta evaņa koari pa Taea meke Saedoni pa rane asa. ¹⁵ Meke sapu gamu pa Kepaniami! Balabala ia gamu sapu kote ta ovulu sage pa Mañauru si gamu gua? Lokari hokara! Kote ta gona gore la pa Heli si gamu!" gua si Asa.*

¹⁶ Meke zama pule la koari Nana disaepeli se Zisu, "Asa sapu avoso gamu, si avosau tugo sa si Arau, ba asa sapu etulu gamu si etulau tugo sa si Arau, meke asa sapu etulau

* **10:4** Mt 10:7-14; Mk 6:8-11; Lk 9:3-5 * **10:7** 1 Kor 9:14; 1 Tim 5:18 * **10:10** TTA 13:51 * **10:12** Zen 19:24-28; Mt 11:24; Mt 10:15 * **10:13** Ais 23:1-18; Izk 26:1 kamo hinia 28:26; Zol 3:4-8; Em 1:9-10; Zak 9:2-4 * **10:15** Ais 14:13-15

si Arau, si etulia tugo sa si Asa sapu garunau si Arau," gua si Asa.*

Pule Mae sari ka Zuapa Navulu Rua

¹⁷ Meke totošo pule mae sari ka zuapa navulu rua, si getugetu hola si arini, meke zama, "Baṅara, sari na tomate kaleadi, ba va tabe gami tugo totošo hipuru pani gami si arini pa korapa pozamu Goi!" gua si arini.

¹⁸ Meke olaṅa se Zisu, "Dogoria Rau se Setani, hoḡa gore mae pa Maṅauru, gua tugo na kapi. ¹⁹ Mi avoso mae! Ele ponini gamu Rau sa niniranira, pude boka neti sari na noki, na nenege variva matedi, meke pude va kilasia gamu sa doduru niniranira tanisa kana sapu e Setani, meke loketona si kote boka va kaleana gamu.* ²⁰ Ba mi lopu qetu nia mo sapu va tabe gamu rina tomate kaleadi si gamu, ba mi qetu nia tu sapu sari na poza mia si ta kubere pa Maṅauru," gua se Zisu.

Qetugetu se Zisu

(Matiu 11:25-27, 13:16-17)

²¹ Meke pa totošo asa si ta siṅie qinetugetu koa sa Maḡomaḡo Hope se Zisu meke zama, "Tamaqu, Agoi na Baṅara pa Maṅauru meke pepeso! Vahesi Igo Rau si Agoi, sina tomei Goi sari ginugua hire koa rini pu gilagilana meke tumatumaedi meke vata dogoro ni koa rini pu guana koburu. Uve Tamaqu, pa Mua hiniva Goi ke ta evana sapu gua asa.

²² Sa Tamaqu si ele poni Nau sari doduru tiniona. Loke tie si gilania sa Tuna, ba sa Tamana mo, meke loke tie si gilania sa Tamana ba sa Tuna mo, meke arini mo pu vizati sa Tuna pude va dogoro ni sa Tamana."*

²³ Meke taliri la koari Nana disaepeli se Zisu, meke zama golomi Sa, "Ta manae dia sari mata pu dogori sari na tiniona gua pu dogori gamu! ²⁴ Maqu tozini gamu, sokudi sari na poropita, na baṅara pukerane pu edi hiva dogori na avosi gua saripu dogori na avosi gamu hire, ba lopu boka."

Sa Parabolo Tanisa Tie Sameria Leanana

²⁵ Meke keke tie va tumatumaedi koasa Tinarae te Mosese si turu mae meke hiva podekia sa se Zisu. Zama si asa, "Titisa, na sa si kote tavetia rau pude vagia sa tinoa hola?" gua si asa.*

²⁶ Meke olaṅa la ia Zisu si asa, "Na sa si ta kubere koasa Tinarae te Mosese? Na sa si tiro gilania goi vasina?" gua si Asa.

* **10:16** Mt 10:40; Mk 9:37; Lk 9:48; Zn 13:20 * **10:19** Sam 91:13 * **10:22**

Zn 3:35; Zn 10:15 * **10:25** Mt 22:35-40; Mk 12:28-34

27 Meke olaña sa tie, “‘Mu tataru nia sa Bañara sa mua Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru maqomaqomu, pa doduru mua niniranira, meke pa doduru mua binalabala’; meke hie pule, ‘mu tataru nia sa turañamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,’” gua si asa.*

28 “Olaña va gotogoto si goi, ke mu evañia mo sapu gua asa meke kaqu toa si goi,” gua se Zisu.*

29 Ba hiva vata dodogoro nia sapu ele tie gugua tu asa si asa, ke nanasia sa se Zisu, “Esei tugo sa turañaqu?” gua si asa.

30 Meke olaña ia Zisu, “Keke tie si taluaræ pa Zerusalemæ meke ene gore la pa Zeriko. Pa korapa nana inene la si rapata ia rina tie hikohiko si asa pa siraña, meke va gore vagi rini sari nana poko, sekea rini, meke veko pania rini tata matena, meke taloa dia. 31 Meke ta evaña sapu keke hiamæ si ene gore gua pa siraña asa, meke sipu dogoria sa sa tie bakorana, si ene va talevara nana pa kali siraña. 32 Beto asa, si ene mæe gua tugo vasina si keke tie Livaeti. La hopiki nia sa sa tie bakorana, meke ene hola taloa nana tugo. 33 Ba keke tie Sameria sapu ene gua tugo vasina, si la kamoæ sa sa tie. Totoso dogoria sa, si tataru nia sa si asa.* 34 Ke la si asa meke zoropo ni oela, na vaeni sa sari na bakorana, meke pusi sa. Beto si ovulu va hakea sa pa nana don'ki, meke turaña la vekoæ sa pa vetu putaputana tadi na tie enenedi, meke kopu nia sa si asa vasina. 35 Pa koivugona si vagi sa si karua poata siliva* meke vala nia koasa tie kopu vetu, meke tozi nia sa, ‘Mu kopu nia sa tie hie. Pana pule mæe gua rau, si kote mæe hobei rau gua sari pu oki pani goi pa kinopuna sa,’ gua si asa.

36 Ego, eseï ari ka ñeta tie hire si na turañana sa tie pu ta ñoñovala koari na tie hikohiko?” gua se Zisu.

37 “Asa tugo sapu tataru nia sa tie,” gua sa tie.

Meke zama la koasa se Zisu, “Ego, mu la, mamu tavete kekeñoño gua puta tugo asa,” gua si Asa.

La se Zisu pa Vetu Tadi Mata e Mere

38 Meke sipu ene hola la se Zisu meke sari Nana disaepeli si kamoæ rini si keke vasileana. Meke keke barikaleqe pozana e Mata si va kamoæ si Asa pa nana vetu.* 39 Sa tasina vineki e Mata sapu e Mere pozana, si habotu tata pa nenena Zisu, meke avavoso koari Nana vina tumatumæe. 40 Ba se Mata si tupiti hola koari na vinatana, ke mæe zama koe Zisu si asa, “Bañara, leana mo koa Goi si pude va tupiti

* 10:27 Diut 6:5; Liv 19:18 * 10:28 Liv 18:5 * 10:33 2 Koron 28:15 * 10:35

Karua poata siliva si padana karua rane tinabara. * 10:38 Zn 11:1

eke au sa tasiqū si rau? Tozi nia pude mae toka nau," gua si asa.

⁴¹ Ba olaña la koasa se Zisu, "Mata, Mata, talotaña meke balabala mamatani goi sari soku ginugua; ⁴² Ba kekeke mo si ta hivae, meke se Mere si vizatia gua sapu leana hola latu. Meke lopu kaqu ta vagi palae koa sa sapu asa," gua se Zisu.

11

*Vina Tumatumae te Zisu koasa Vinaravara
(Matiu 6:9-13, 7:7-11)*

¹ Keke rane si la varavara se Zisu pa keke vasina. Meke sipu beto varavara Sa, si mae tepa koa Sa si keke ri Nana disaepeli meke zama, "Bañara, mu va tumatumaeni gami varavara, gua sapu va tumatumae ni e Zone sari Nana disaepeli," gua si asa.

² Meke zama la koa rini se Zisu, "Pude varavara gamu si mi zama gūahe:

"Tamamami,

mani tava lavata sa Pozamu Hopena,

va mae ia koa gami sa Butubutu Binañara Tamugoi.

³ Mu ponini gami ginani ñinoroi meke ninae rane.

⁴ Mu taleosoni gami koari na mami sinea,

ura taleoso ni gami saripu ñoñovala gami si gami.

Mu lopu turana lani gami pa tinoketoke!" gua si Asa.

⁵ Meke tozi ni Zisu sari Nana disaepeli, "Be keke koa gamu si la pa vetu tana keke nana baere pa korapa boni tu, meke zama, 'Kei, tio, poni paki nau ka ñeta bereti. ⁶ Na keke qua baere enenena si tiqe mae kamo pa qua vetu, meke loke gequ ginani pude ponia!' gua. ⁷ Meke be olaña gūahe sa mua baere pa korapa vetu, 'Meke va ñuvilau, ele tuku sa sasada, meke ele puta si rau meke sari na qua koburu. Lopu boka tekulu atu si rau pude ponigo gua sapu hiva nia goi,' gua. ⁸ Ba tozini gamu Rau sapu pa ginugua sapu na nana baere mo si agoi gua, si gina lopu kaqu hiva tekulu si asa. Ba be tepatepa nono lamo si goi, si kote tekulu mo si asa meke ponigo gua sapu hiva nia goi, sina lopu hiva tava kurekure si asa koari na tie.

⁹ Gua ke Maqu tozini gamu: Tepa, meke kote vagia gamu, hata meke kote dogoria gamu, kikia meke kote ta tukele vatu koa gamu sa sasada. ¹⁰ Ura sari doduru pu tepa si kote vagi tugo, meke asa sapu hata si kote dogoria tugo, meke asa sapu kikia si kote ta tukele vala tugo sa sasada koasa. ¹¹ Esei koa gamu na tamadia ri na koburu, be tepa gana igana sa tumu, si kote poni nia noki tu? ¹² Babe tepa gana vovoto sa, si kote poni nia nenege tu? ¹³ Tie kaleamia si gamu, ba hoke poni tiñitoña leadi gamu sari mia koburu. Ke sa Tamamia

pa Mañauru si leana holani gamu si gamu, ke hinokara hola sapu kaqu poni ni Maqomaqo Hope tu Sa saripu tepa koa Sa.”

Zisu meke Setani

(*Matiu 12:22-30; Maka 3:20-27*)

¹⁴ Pa keke totona si hipuru pania Zisu sa tomate poka koa keke tie, meke totona vura taloa sa tomate, si podalae zama sa tie, ke magasa hola sari doduru. ¹⁵ Ba kaiqa arini si zama, “Na Belozibabi^d mo, sapu sa banaradi ri na tomate kaleadi, na ponian koa Sa sa niniranira pude hipuru panisari na tomate kaleadi,” gua si arini.*

¹⁶ Ari kaiqa pule si hiva podekia se Zisu, ke tepa ia rini si Asa, pude tavetia si keke tinavete variva magasana, pude va sosodea sapu maena koe Tamasa si Asa, gua.* ¹⁷ Ba gilani Zisu sari dia binalabala, ke zama la i Sa sarini, “Sari doduru butubutu banara saripu paqapaqaha puleni, meke varivaripera pulei teledia, si lopu kaqu boka koa hola seunae. Meke na tatamana sapu paqaha pule nia si kote ta huarae. ¹⁸ Gua asa, ke be sa binanara te Setani si ta paqaha pa soku pukudi meke varivaripera pulei, si vea meke kote boka koa hola si asa? Zama si gamu sapu e Setani mo poni Nau niniranira, ke boka hipuru panisari Rau sari na tomate kaleadi, gua. ¹⁹ Ba be Arau si hipuru palae tomate kaleadi pa niniranira te Setani, si pa niniranira tesei si hipuru palae tomate sari na mia disaepeli? Pude gua asa si sari kasa mia disaepeli telemia mo va sosodea sapu sea si gamu! ²⁰ Ba be pa niniranira te Tamasa si hipuru panisari Rau sari na tomate kaleadi, si tava sosode sapu sa Binanara te Tamasa si ele kamo koa gamu.

²¹ Pana va namanama valeana ni sa tie ninira sari nana tinirona varipera, meke kopu totoko nia sa sa nana vetu, si lopu kaqu boka ta novala sari nana likakalae. ²² Ba pana mae si keke sapu ninira hola pule, meke rapata ia na va kilasia sa tie ninira sana, si kote zau vagi sa sari nana tinirona varipera, saripu raneranei sa tie ninira, meke kote va hihia i sa sari doduru likakalae pu zau vagi sa.

²³ Asa sapu lopu toka Nau, si kana Au sa si Arau. Asa sapu lopu toka Nau pude tioko varigara mae ni koa Rau sari na tie, si va talahuarae i sa si arini koa Rau.*

Sa Pinule Mae Tanisa Tomate Kaleana

(*Matiu 12:43-45*)

²⁴ Be guana ta hipuru palae si keke tomate kaleana koa keke tie, si la enene pa soloso si asa, pude hata ia si keke

* 11:15 Mt 9:34, 10:25 * 11:16 Mt 12:38, 16:1; Mk 8:11 * 11:23 Mk 9:40

vasina pude koa magogoso. Pana lopu boka dogoria sa si keke vasina pude koa, si zama si asa, 'Maqu pule la mo pa vetu vasina pu koa kenuqu si rau,' gua si asa. ²⁵ Meke totošo pule mae sa, si ele ta sara va via, na tava tana valeana sa vetu. ²⁶ Ke pule si asa, meke la turaña mae ni sa sari ka zuapa tomate saripu kaleadi hola nia si asa, meke mae koa pulea rini sa tie sana. Ke sa tinoa tanisa tie sana, si namu na kaleana hola nia sapu gua tatasana," gua si Asa.

Sa Qinetuqetu Hinokara

²⁷ Meke sipu korapa zama gua se Zisu, si velavela vura si keke barikaleqe pa vinarigara, meke zama guahe: "Ta manae tugo sa barikaleqe pu podo igo, na ponigo," gua si asa.

²⁸ Ba olaña la se Zisu, "Uve, ba sarini pu ta manae hinokara, si arini mo pu avosia meke va tabea sa zinama te Tamasa," gua si Asa.

Sa Vinagilagila te Zona

(Matiu 12:38-42)

²⁹ Meke sipu varigara va sokusoku la koa Sa sari na tie, si zama se Zisu, "Na sinage kaleana sa sinage hie! Hiva vina gilagila si gamu, ba loke vina gilagila si kaqu poni gamu Rau, ba sa vina gilagila mo te Zona mo.* ³⁰ Kekeñoño gua sapu e Zona si na vina gilagila koari na tiena sa popoa Ninive, si gua tugo sapu sa Tuna na Tie si kaqu na vina gilagila koari na tiena sa sinage hie.* ³¹ Pa rane vinaripitui, si kaqu turu meke zutu gamu sa banara maqota pa popoa Siba si gamu, sina gelenaena sa nana inene mae pa nana popoa, pude mae avosia sa ginilagilana lohina te Solomone. Meke dotu, koa nana kamahire hie si keke sapu noma hola nia se Solomone.* ³² Pa rane vinaripitui si kote turu meke zutu gamu ri na tie pa Ninive si gamu, sina arini si kekere koari na dia sinea, totošo avosia rini sa tinarae te Zona. Meke dotu, koa nana kamahire hie si keke sapu noma hola nia se Zona.*

Sa Kalalasa Tanisa Tini

(Matiu 5:15, 6:22-23)

³³ Loke tie si va katua sa zuke meke vekoa pa vasina tomena babe va opo tamunu nia lolu, ba kote va hakea sa si asa pa hakehakeana zuke, pude va kalalasi sari doduru tie pu nuquru pa vetu.* ³⁴ Sari matamu si guana zuke tana tinimu. Totoso leadi sari matamu, si kalalasa sa doduru tinimu, ba pude kaleadi sari matamu, si kote huporo tugo sa

* **11:29** Mt 16:4; Mk 8:12 * **11:30** Zna 3:4 * **11:31** 1 Bañ 10:1-10; 2 Koron 9:1-12 * **11:32** Zna 3:5 * **11:33** Mt 5:15; Mk 4:21; Lk 8:16

doduru tinimu. ³⁵ Mu kopu, pude sa kalalasa si koa pa mua tinoa, meke lopus na hinuporo. ³⁶ Be kalalasa beto sa doduru tinimu, meke loke vasi hinuporo koa ia, si kaqu kalalasa beto sa doduruna sa mua tinoa, kekenoño gua tugo na zuke sapu malara atu koa goi," gua se Zisu.

Zutui Zisu sari na Tie Va Tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese

(Matiu 23:1-36; Maka 12:38-40)

³⁷ Sipu beto zama gua se Zisu, si ruvatia keke Parese si Asa, pude la henahena somana koa sa, ke la se Zisu meke habotu henahena koasa. ³⁸ Ba magasa hola sa Parese totošo dogoria sa sapu lopus nuzapa lima paki se Zisu meke tiqe henahena. ³⁹ Ke zama la koa sa se Zisu sa Bañara, "Gamuna Parese! Hoke va via i gamu sari na sadadi rina mia kapa na peleta, ba pa korapa mia si sini na ninovañovala na kinaleadi. ⁴⁰ Duvili si gamu! Vegua? Lopu sa Tamasa tu sapu tavetena sa sadana sa tini, si tavetia tugo sa korapana sa tie? ⁴¹ Mi poni sari na habahuala sapu koa koa gamu, meke kaqu via koa gamu sari doduru likakalae.

⁴² Mi talotana gemi si gamu na Parese! Hoke ponía gamu koe Tamasa sa keke pa manege koari na vuadi rina mia vinagi pa inuma, kamo tu koari na linetelete hitehite guana miniti, na ru*, meke kaiqa linetelete pasapasa pa inuma pule; ba mulini nia gamu si pude tavete va toñoto la koari na tie, meke pude tataru nia sa Tamasa. Arini sari na nati vina tumatumae saripu garo pude kopu ni gamu, beto mamu tiqe kopu nia tugo sa keke pa manege.*

⁴³ Mi talotana gemi si gamu na Parese! Okoro haboti gamu sari na habohabotuana arilaedi pa sinaqoqi, meke emi hiva ta zama va kamo na tava lavata koari na vasina maketi.

⁴⁴ Mi talotana gemi si gamu! Ura gua tugo na lovu lopus tava nonogadi si gamu, sapu lopus dogori na tie, meke neti hola i sipu ene hola rini," gua se Zisu.

⁴⁵ Meke zama la koa Sa si keke ri na tie va tumatumae pa Tinarae te Mosese, "Titisa, totošo zama gua asa Goi, si zutu gami tugo Goi si gami!" gua si asa.

⁴⁶ Meke olaña se Zisu, "Mi talotana gemi si gamu na titisa koasa Tinarae te Mosese! Va paleke ni pinaleke mamata gamu sari na tie pa mia rinupahana sa Tinarae te Mosese, ke lopus boka luli betoa rina tie si asa. Ba lopus hite hiva podekia gamu, pude va mamahelo poni koari na tie.

* **11:42** Na ru si keke linetelete hite sapu hoke salaña nia pa ginarata tadi na kurukuru hite. * **11:42** Liv 27:30

⁴⁷ Mi talotana gemi si gamu, sina tavete va leleani gamu sari na lovudi ri na poropita pu va matei ri na tiatamamia pukerane. ⁴⁸ Ke gua asa si pa mia tinavete si bakala sapu va egoa mo gamu sapu gua evania rina tiatamamia pukerane. Arini si va matei sari na poropita, meke gamu si kuri sari na lovudi rini. ⁴⁹ Gua ke pa ginugua hie si zama sa Tamasa pa Nana ginilagilana lohina, 'Kote garunu la ni Rau sari na poropita, na tie paleke inavoso, meke kaiqa si kote va matei rini, meke kaiqa pule si kote nonoivali rini,' gua. ⁵⁰ Ke gua asa, si kaqu ta goregorei nia sa sinage hie pa vina kilasa nomana sa vina matedi rina poropita, podalae gua tava podaka sa kasia popoa. ⁵¹ Podalae pa vina matena e Ebolo, meke kamo koe Zakaraea, sapu tava mate pa Zelepade pa vari korapana sa lose hopena meke sa hope vina vukivukihi. Uve! Tozi hinokara ni gamu Rau, sapu sari na tiena sa sinage hie, si kaqu ta goregorei nia sa vina kilasa tadi doduru tie variva mate sara!*

⁵² Mi talotana gemi si gamu na titisa koasa Tinarae te Mosese! Hena pania gamu sa vidulu koasa tinumatumae te Tamasa, meke gamu telemia ba lopu nuquru la tugo, meke hukati tugo gamu sarini pu korapa va podepodekae pude nuquru dia."

⁵³ Meke toতোসো taluarae vasina se Zisu, si podalae kana sisigitia rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke ari na Parese si Asa, meke soku ninanasa si nanasa ni rini koa Sa koari soku tinitoṅa. ⁵⁴ Podekia rini pude sekesekei nia pude zama ni Sa si kaiqa tinitoṅa seadi, gua.

12

*Sa Vina Balau koasa Sinekesekei tadi na Parese
(Matiu 10:26-27)*

¹ Meke sipu varigara la koa Sa sari soku tina tie pu vari zukuri na vari neti kalukaluti, si zama kenu la koari Nana disaepeli se Zisu, "Mi balau nia gamu sa isiti^d tadi na Parese, sapu sa dia sinekesekei si gunia Rau.* ² Ura doduru sapu tava paere si kaqu tava vura beto, meke sari doduru ginugua tomedi si kaqu ta gilana pa tie.* ³ Gua asa, ke saripu zama tome ni gamu pa hupohuporona, si kaqu ta avoso pa korapa kalalasa, gua sapu manamanasa ni gamu pa vasina tomena, si kaqu ta velavela vurae pa kobi tie.

*Asa sapu Pada Pude Matagutu nia
(Matiu 10:28-31)*

* 11:51 Zen 4:8; 2 Koron 24:20-21

* 12:1 Mt 16:6; Mk 8:15

* 12:2 Mk

4:22; Lk 8:17

⁴ Kasa Qua baere, maqu tozini gamu, mi lopu matagutu va sogo ni saripu va matea sa tini, ba beto asa, si lopu boka evaṅa hola la ia pule rini si keketona. ⁵ Ba maqu va gilani gamu si Asa pu kaqu matagutu nia gamu. Mi matagutu nia sa Tamasa, sapu pana beto va matea Sa sa tini, si ari Nana niniranira, pude gona lani gamu pa Heli. Uve, mi matagutu nia si Asa.

⁶ Dotu sa laedi ri ka lima pitikole, si karurua seniti mo! Ba lopu hite keke arini si mulini ni sa Tamasa. ⁷ Ba sapu gamu, kamo tu koari na kalu pa batumia, ba ele gilana betoi tu Tamasa ninaedi. Ke mi lopu matagutu. Gamu si arilaemia hola ni sari soku ṅavulu pitikole!

*Saripu Helahelae nia meke saripu Oso nia se Karisito
(Matiu 10:32-33, 12:32, 10:19-20)*

⁸ Maqu tozi hinokara ni gamu, sapu asa pu tozi helahelae Nau pa kenudi rina tie, sapu asa si keke tie Taqarau, gua, si kaqu tozi helahelae gunia tugo sa Tuna na Tie si asa pa kenudi rina mateana te Tamasa. ⁹ Ba asa sapu oso Nau pa kenudi rina tie, si kaqu oso nia tugo sa Tuna na Tie si asa, pa kenudi rina mateana te Tamasa.

¹⁰ Asa sapu zama va kaleana la koasa Tuna na Tie, si kote taleosae koe Tamasa, ba asa sapu paraṅia sa Maqomaqo Hope, si namu lopu hite kaqu taleosae hokara.*

¹¹ Pana ta turana la si gamu pa vinaripitui koari na sinaqoqi, pa kenudi ri na banara, ba be na qavuna, si mi lopu balabala mamata na neneke nia sapu na sa si kote zama nia gamu pude lavelave puleni gamu.* ¹² Ura sa Maqomaqo Hope tu si kote va gilani gamu pa totoaso asa, saripu gua kote zama ni gamu," gua si Asa.

Sa Parabolona sa Tie Tagotago Duviduvilina

¹³ Meke keke tie pa korapana sa vinarigara si zama la koe Zisu, "Titisa, tozi nia sa tasiqo koreo pude varipaqaḡa ni koa gami kara sari na tinago pu luara veko poni gami sa tamamami," gua si asa.

¹⁴ Meke olaṅa se Zisu, "Tio, esei va turu Au si Arau pude na tie vilavilasa babe na tie va hihia tinago pa varikorapa mia gamu kara?" gua si Asa. ¹⁵ Meke zama pule la koari doduru si Asa, "Mi kopu puleni gamu koari doduru inoko'okoro seadi, sina sa tinoa hinokara tana tie, si lopu koa koari soku likakalae pu tagoi sa," gua se Zisu.

¹⁶ Meke tozi ni Sa sa parabolo hie: "Koa nana si keke tie tagotago, sapu sa nana inuma si vua valeana hola. ¹⁷ Meke balabala telena si asa, 'Koi, loke vasina pude vekoi rau sari

* **12:10** Mt 12:32; Mk 3:29 * **12:11** Mt 10:19-20; Mk 13:11; Lk 21:14-15

vua pa qua inuma. Na sa beka si kote tavetia rau,' gua si asa.
 18 Meke zama si asa, 'Leana, gUAhe si kote tavetia rau. Kote huari rau sari na qua vetu vekovekoana ginani, meke kote tavete va nomai, pude vasina kote veko ni rau sari doduru ginani pa qua inuma, meke sari kaiqa qua likakalae pule.
 19 Meke kote zama si arau telequ: Ego, soku hola sari na qua likakalae kamahire, padana pa soku vuaheni. Maqu koa valeana, maqu hena, na napo, na koa qetuqetu,' gua si asa.

20 Ba zama ia Tamasa si asa, 'Na tie duviduvili si goi! Pa boni tugo hie si kaqu ta vagi palae sa mua tinoa, meke esei si kote tagoi sari doduru mua likakalae?' gua."

21 Kote gua asa si ta evaṅa koasa tie pu hata va omuni sari na likakalae pa pepeso pude nana telena, gua, ba loke nana tinagotago pa Maṅauru.

Kalavarae Koe Tamasa
 (Matiu 6:25-34)

22 Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, "Gua asa ke tozini gamu Rau, pude mi lopu talotaṅa nia sa ginani pude toa nia, meke sa poko sapu ta hivae pa tinimia. 23 Ura sa tinoa si arilaena hola nia sa ginani, meke sa tini si arilaena hola nia sa poko. 24 Mi doṅo la koari na kurukuru tapuru, lopu lelete na qireqire si arini, meke loke dia vetu vekovekoana ginani tugo, ba poni mo Tamasa! Ba gamu si ari laemia hola ni sari na kurukuru tapuru! 25 Esei koa gamu boka hoda va gele ia sa nana tinoa* pa tinalotaṅana sa. 26 Be lopu boka evaṅia goi sa tinitoṅa hitekena sapu gua asa, si gueua ke talotaṅa ni goi sari doduru pule?

27 Mamu doṅo la ia sa tinoqolo tadi na havoro. Lopu tavetavete na pitipiti si arini. Ba tozi hinokarani gamu Rau, sapu koari doduru poko tolavaedi te Solomone sa baṅara, ba loketoṅa poko tanisa si tolavaena kekeṅoṅo gugua keke rina havoro hire.* 28 Sari na havoro si lopu hoke koa seunae meke ta oki la pa nika, ba hoke va pokopokoi mo Tamasa. Ba gamu si arilaemia hola ni sari na havoro, ke hinokara hola sapu kaqu va pokopoko gamu Sa. Kei, hiteke hola sa mia rinaṅeraṅe!

29 Ke mi lopu talotaṅa nia, sapu na sa si kaqu hena ia na napoa gamu. 30 Ura sari na tie huporo pa kasia popoa hie si hoke talotaṅa ni sari doduru hire, ba sa Tamamia pa Maṅauru si ele gilani Nana gua saripu ehaka ni gamu.
 31 Ke mi lopu talotaṅa ni saripu gua hire, ba mi hata ia

* 12:25 Hoda va gelea sa tinimu babe sa mua tinoa. * 12:27 1 Baṅ 10:4-7;
 2 Koron 9:3-6

sa Binaṅara te Tamasa, meke kaqu ponini gamu Sa sari doduru pu gua hire.

*Sari na Tinagotago Maṅauru
(Matiu 6:19-21)*

³² Mi lopu matagutu, gamu na Qua puku tinoni hite. Ura getugetu nia sa Tamamia pa Maṅauru pude vatua koa gamu sa Nana Binaṅara. ³³ Mi holuholu ni sari na mia tinagotago, mamu poni sari na poatadi koari na habahuala. Mi vagi sari na mia huneke Maṅauru, pu lopu boka popozu na rikata, pude kopu ni sari na mia tinagotago. Vasina lopu boka murimuri taloa si arini, meke loke tie si boka hikoi, meke loke kikiti boka ṅovalī. ³⁴ Ura vasina koa sari na mia tinagotago, si koa tugo vasina sari na bulomia.

Sari Nabulu pu Koa Kopu Doduru Totoso

³⁵⁻³⁶ Mi koa va namanama doduru totoso, gua rina nabulu pu va katui sari na dia zuke, meke va sagei sari na dia poko tavetavete, meke aqa nia sa dia baṅara pa nana pinule mae pa inevaṅa varihaba. Totoso pule mae sa meke kikia pa sasada, si hinoqa la tukele vala rini sa sasada koasa.* ³⁷ Kote gulea hola dia sari na nabulu sara pana mae dogori sa dia Baṅara, sapu korapa vaṅunu va namanamadi totoso kamo pule maei Sa! Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu kote poko nia Sa sa poko nabulu, meke va haboti Sa sari kasa nabulu hire, meke va tana poni ginani sa. ³⁸ Kote gulea hola dia si arini, be guana dogori sa dia palabatu va namanamadi, be guana korapa boṅi tu, babe hola korapa boṅi si pule mae ia Sa. ³⁹ Ba mi tumae nia si hie: Be ele tumae va kenue nia sa tie tago vetu sa totoso sapu kote mae ia sa tie hikohiko, si kaqu vaṅunu aqa si asa, meke kote toketoke nia sa sa nana vetu, pude lopu mae kakele nuquru sa tie hikohiko.* ⁴⁰ Ke gamu ba kaqu koa va namanama doduru totoso, sina kaqu pule mae sa Tuna na Tie pa totoso sapu lopu hite rovea gamu," gua se Zisu.

*Sa Nabulu Ta Ronuna meke sapu Lopu Ta Ronuna
(Matiu 24:45-51)*

⁴¹ Meke nanasa se Pita, "Baṅara, koa gami na mua disaepeli si zama mae nia Goi sa parabolo hie? Ba koa gami doduru tie sia?" gua si asa.

⁴² Meke olaṅa se Zisu, "Esei sa nabulu ta ronuna meke tumatumaena? Asa tugo sapu kaqu va palabatua sa Baṅara, pude kopu nia sa Nana vetu, pude va hia poni ginani sari kaiqa Nana nabulu pa totoso garona. ⁴³ Kote gulea hola nana sa nabulu sana, be korapa tavetavete valeana gua sana

* 12:35-36 Mt 25:1-13; Mk 13:34-36 * 12:39 Mt 24:43-44

si asa, toতোসো পূলে মাহে ডোগোৰীয়া সা নানা পালাবাতু. ⁴⁴ মাগু তোৰী বা হিনোকাৰানী গামু, সপু কোতে বা তুরু বা হিনোকীয়া সা নানা পালাবাতু সি অসা পূলে কোপু নি সৰী ডোডুরু নানা তিনাগোতাগো. ⁴⁵ বা বে সা নাবুলু সানা, সি কোতে ভালাবালা সপু লোপু কোতে তুৰী পূলে মাহে সা নানা পালাবাতু, গুা. কে পোডালাই কোমিতী সা সৰী না নাবুলু তুৰাণানা, সৰী না বারীকালেগে না পালাবাতু, মেকে পোডালাই হেনাহেনা না নাপো বা বীৱীৰী সি অসা. ⁴⁶ কোতে পূলে মাহে গানা সা পালাবাতু তানীসা নাবুলু সানা, কোসা রানে, না তোতোসো সপু লোপু হীতে রোৱেয়া, না গীলানীয়া সা. কাগু বা কীলাসা বা লেলেয়ানীয়া সা পালাবাতু সি অসা, মেকে কোতে বেকো তুৰাণা নীয়া সা কোৱী না তীয়ে বা গুগুেডী পা তিনাহুৱা কো হোলানা.

⁴⁷ সা নাবুলু সপু গীলানীয়া নানা মো গুা সপু হীৱা নীয়া সা নানা পালাবাতু কো সা, বা লোপু বা নানামানা মেকে এৱাণীয়া, সি কাগু তা সেকে সোকু নাবুলু তোতোসো. ⁴⁸ বা সা নাবুলু সপু লোপু গীলানীয়া সা সপু গুা হীৱা নীয়া সা নানা পালাবাতু, মেকে এৱাণা হোবোৰী মো সা গুা সপু পাডা তাবা কীলাসা সীসীগিতী নি সা, সি কাগু বীসাবীসা মো সৰী না সীনেকে. বা অসা সপু তা পোনী বা সোকু কোই টামাসা পূলে কোপু নি, সি কাগু সোকু তুগো সি তা হীৱেয়া পূলে কো সা. মেকে অসা সপু তা গাৰুনি নি সোকু হোলা পূলে, সি কাগু সোকু হোলা লা তু সি কোতে তা হীৱেয়া কো সা.”

Lopu na Binule Ba na Vinaripaqahi Tu
(Matiu 10:34-36)

⁴⁹ “ইয়ে মাহে সি ৱাউ পূলে বা মাহে ইয়া সা নীকা পা পেপেসো, মেকে লেয়ানা হোলা কোই ৱাউ সি বে ইয়ে তাবা কাতু সি অসা! * ⁵⁰ কেকে পিনাপিতাইসো * সি কাগু তা পাপিতাইসো নীয়া ৱাউ, মেকে অসা সি কোৰাপা তালোতাণা নীয়া ৱাউ, অসোলাই কাগু হোলা সি অসা. * ⁵¹ মী লোপু ভালাবালা ইয়া সপু না বিনুলে সি পালেকে মাহে নীয়া ৱাউ পা পোপো পেপেসো. লোপু না বিনুলে বা না বিনাৰীপাগাহী তু. ⁵² পোডালাই কামাহীৰে, সি অৰী কা লীমা পু কোই পা কেকে তাতামানা, সি কাগু ৱাৰী কানাই. অৰী কা নেতা সি কাগু কানাই সৰী কাৰুয়া, মেকে অৰী কাৰুয়া সি কাগু কানাই সৰী কা নেতা. ⁵³ কোতে ৱাৰীপাগাহী সি অৰীনী, সৰী না তামাদীয়া সি কোতে কানাই সৰী না তুডীয়া কোৰো, মেকে সৰী তুডীয়া কোৰো কোতে কানাই সৰী তামাদীয়া. সৰী তিনাদীয়া কোতে কানাই সৰী তুডীয়া বীনেকী, মেকে তুডীয়া বীনেকী কোৱী না তিনাদীয়া. সৰী তিনাদীয়া কোতে কানাই সৰী না ডীয়া রোৰোতী বারীকালেগে, মেকে সৰী না রোৰোতী বারীকালেগে সি কোতে কানাই সৰী না রোডীয়া বারীকালেগে,” গুা সি অসা. *

Pude Tumae Tiro ia sa Totoso
(Matiu 16:2-3)

⁵⁴ মেকে জামা লা কোৱী না তীয়ে সে জীসু, “তোতোসো ডোগোৰীয়া গামু সা লীয়া সপু সাগে মাহে পা কালী লোডু রীমাতা, সি লোপু সানা কোতে জামা সি গামু, ‘আই, কোতে ৱুকু সা পোপো,’ গুা; মেকে ৱুকু

* 12:49 2 Pit 3:7,10,11 * 12:50 সা পিনাপিতাইসো হীয়ে গীনুয়ানা সি সৰী না তিনাসুনা না তিনাসীগিতী তে জীসু. * 12:50 Mk 10:38 * 12:53 Mka 7:6

tugo. ⁵⁵ Meke totošo turu tia la gamu pa kali gasa rimata, meke va gilagila ia sa givusu sapu raza mae gua pa kali mataomia*, si zama si gamu sapu kote maṇini sa popoa, gua; meke maṇini tugo si asa. ⁵⁶ Tie sekesekei mia si gamu! Tumae tiro ia mo gamu sa dinoṇona sa popoa pepeso meke sa galeglearane, ba vegua ke lopu boka doṇo gilania tu gamu sa ginuana sa totošo hie?

*Varibulei Koasa Mua Kana
(Matiu 5:25-26)*

⁵⁷ Vegua ke lopu boka vizatia tu gamu telemia gua sapu toṇoto? ⁵⁸ Be keke tie si hiva turaṇa la nigo pa vinaripitui, si mu va toṇoto pakia sa mua vinaritokei totošo lopu ele la pa vinaripitui si goi. Sina be kamoā goi sa vasina varipitui, si kote vala nigo sa koa sa tie varipitui, meke sa tie varipitui si kote vala nigo koasa tie kopu vetu varipusi, meke kote ta veko pa vetu varipusi si goi. ⁵⁹ Ke tozi nigo Rau si guahe: Lopu kaqu vura si agoi osolae tabara betoi goi sari doduru vasi poata,” gua si Asa.

13

Kekere babe Mate pa Mia Sinea

¹ Meke pa totošo asa si vivinei ni ri kaiqa tie koe Zisu sari kaiqa tie Qaleli, saripu tava mate pa ginarunu te Paelati, totošo korapa va vukivukihi la si arini koe Tamasa. ² Meke olaṇa la i Zisu si arini, “Balabala ia gamu sapu na tie kaleadi hola si arini, ke tava mate pa sirana gua asa, hola ni sari doduru tie Qaleli pule? ³ Lokari hokara! Ba maqu tozini gamu, sapu be lopu kekere si gamu koari na mia sinea, si kote mate gua tugo arini si gamu. ⁴ Meke vegua pule sari ka manege vesu tie pa Sailomi, saripu hoqa va mate i sa vetu hakehakei ululuna? Balabala ia gamu sapu sa ginugua asa si na vina sosodena sapu arini si na tie kaleadi, hola ni sari doduru pule pu koa pa Zerusalema? ⁵ Lokari hokara! Ba maqu tozini gamu sapu be lopu kekere si gamu koari na mia sinea, si kaqu mate gua tugo arini si gamu!” gua si Asa.

Sa Parabolona sa Huda Piqi Egorona

⁶ Beto asa si tozia Zisu sa parabolona hie: “Koa nana si keke tie sapu tagoa si keke huda piqi^d pa nana inuma vaeni. La hata vua si asa koasa huda piqi, ba loketona si dogoria sa. ⁷ Ke zama ia sa sa nana tie tavetavete pa inuma, ‘Dotu, ka neta vuaheni si mae hopiki nia rau sa huda piqi hie, ba loke vuana si dogoria rau. Mu la maho gore nia! Na vegua ke hukahukata hoboro lolomo pa inuma si asa,’ gua si asa.

* 12:55 Kali mataomia be tia la pa kali gasa rimata.

⁸ Ba olana sa nana tie tavetavete pa inuma, 'Lokari banara, veko pakia nana pa keke vuaheni pule. Kote maqu geli vari likohae nia, maqu tamunu va masuria. ⁹ Meke pude vua sa pa vuaheni maehe, si leana hola, ba be lopu vua tugo sa, si mamu tiqe maho gore nia,' gua," gua se Zisu.

Salana Zisu si Keke Barikaleqe pa Rane Sabati

¹⁰ Keke rane Sabati si va tumatumae pa keke sinaqoqi se Zisu. ¹¹ Meke koa nana vasina si keke barikaleqe sapu raza ia na tomate kaleana, ke moho si asa ka manege vesu vuaheni. Podu eko mo mudina si asa ke lopu boka turu va toṅoto hokara. ¹² Totoso dogoria Zisu si asa, si tioko vagia Sa meke zama, "Tio, ta salana si goi koasa mua minoho!" gua si Asa. ¹³ Meke va opo nia limana Sa sa barikaleqe, meke pa totoso tugo asa turu va toṅoto pule si asa, meke vahesia sa sa Tamasa.

¹⁴ Meke bugoro nia sa palabatu koasa sinaqoqi si Asa, sina salana tie pa rane Sabati se Zisu, ke zama la i sa sari na tie, "Koa dia sari ka onomo rane pude tavetavete si gita! Mae mamu ta salana koari na rane arini, ba lopu pa rane Sabati!" gua si asa.*

¹⁵ Meke olana la koa sa se Zisu sa Banara, "Na tie sekesekei si gamu! Gamu ba hoke rupaha vagi mo sari na mia bulumakao babe don'ki, pa dia kokoana, meke turana la va napoi mo pa rane Sabati. ¹⁶ Ego, sa barikaleqe hie si keke tuna tugo e Ebarahami si asa, sapu koa ta pusi koe Setani koari ka manege vesu vuaheni. Vegua, lopu leana tu pude vata rupahia si asa pa rane Sabati?" gua si Asa. ¹⁷ Ke kurekure sari kasa Nana kana sipu olana guni Sa, ba sari na tinoni si qetu hola ni rini sari na tinona variva magasadi pu evani Sa.

Sa Parabolona sa Kiko Masitadi
(Matiu 13:31-32; Maka 4:30-32)

¹⁸ Meke nanasi Zisu si arini, "Vegugua sa Binaṅara te Tamasa? Na sa kote va padapada nia Rau si asa? ¹⁹ Na guahe si asa: Keke tie si vagia sa si keke kiko masitadi, meke letea sa pa nana inuma. Toqolo sage si asa, meke ta evanae keke huda nomana, meke mae sari na kurukuru tapuru, meke tavete dia vori koari na lelanana," gua si Asa.

Sa Parabolona sa Isiti
(Matiu 13:33)

²⁰ Meke zama pule se Zisu, "Na sa pule kote va padapada gunia Rau sa Binaṅara te Tamasa? ²¹ Guana isiti si asa sapu vagia keke barikaleqe, meke heni ni sa koari ka hiokona

* 13:14 Ekd 20:9-10; Diut 5:13-14

lima kilo palava, osolae ta ovulae sage beto sa palava," gua si Asa.

Sa Sasada Nizupuna
(*Matiu 7:13-14,21-23*)

²² Meke ene gua koari na vasivasileana nomadi, na hitekedi se Zisu meke va tumatumae koari na tie koasa Nana inene la gua pa Zerusalemā. ²³ Meke keke tie si nanasa la koa Sa, "Baṅara, kote ari ka visavisa tie mo si ta harupu?" gua si asa.

Meke olaṅa la koa rini se Zisu, ²⁴ "Mi podeke sisigitia pude nuḡuru la koasa sasada nizupuna, sina ari sokudi si kote podekia pude nuḡuru vasina, ba lopu kote boka. ²⁵ Kote gasa turu mae sa baṅarana sa vetu, meke tukua sa sasada. Ke kote turu pa sada si gamu, meke kikia, meke zama, 'Baṅara, tukele poni gami sa sasada!' gua.

Meke kote olaṅa si Asa, 'Lopu gilana gamu Rau babe pavei mae gua mia si gamu!' gua.

²⁶ Meke kote olaṅa si gamu, 'Gami si hena na napo turanigo si agoi, meke Agoi mo si mae va tumatumae pa mami vasileana!' gua.

²⁷ Ba kote olaṅa pule si Asa, 'La mi taloa! Gamu doduru pu tavetavete va sea! Lopu gilana gamu Rau vasina mae gua mia!' kote guni gamu Sa.* ²⁸ Meke kote kabo, na garata livomia vasina si gamu, pana dogori gamu sari Ebarahami, Aisake, e Zekopi, meke sari doduru poropita pa korapana sa Binaṅara te Tamasa, ba gamu si koa ta veko hola pa sada.** ²⁹ Sari na tie pu kote mae guadi pa kasia ia ka ia, si kote nuḡuru, meke habotu somana henahena pa inevaṅa, koasa Binaṅara te Tamasa. ³⁰ Ke sokudi ri pu mumudi kamahire, si kote tava kekenu, ba arini pu kekenu kamahire, si kote tava mumudi," gua se Zisu.*

Tataru nia Zisu sa Popoa Zerusalemā
(*Matiu 23:37-39*)

³¹ Meke pa totošo tugo asa si mae zama ia ri kaiḡa Parese se Zisu, meke zama guahe si arini, "Mu ture taloa si Agoi, Mu rizu la pa kaiḡa votiki vasina, sina korapa hiva va mate igo e Herodi," gua si arini.

³² Ba olaṅa se Zisu, "Mi la tozi nia sa tie sekesekeina sana, sapu Arau si hipuru palae tomate kaleadi, meke salaṅa tie Qua ninoroi, meke vugo, meke pa rane vina ṅeta si kote tiḡe va hokotia Rau sa Qua tinavete. ³³ Ba leana, maḡu ene la si Rau ninoroi, vugo, meke repere, sina lopu toṅoto pude

* 13:27 Sam 6:8 * 13:28 Mt 22:13, 25:30 * 13:28 Mt 8:11-12 * 13:30 Mt 19:30, 20:16; Mk 10:31

tava mate sa poropita pa keke votiki vasina, ba kaqu pa Zerusalema mo.

³⁴ Kei, gamu kasa na tinoni pa Zerusalema, gamu pu va matedi sari na poropita, meke gona ni patu saripu garunu atu ni sa Tamasa koa gamu! Soku totošo si ele podekia Rau pude varigara ni gamu koa Rau, guana kokorako pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna, ba koromia si gamu. ³⁵ Gua ke kote ta huara sa mia Zelepade. Tozi va hinokarani gamu Rau sapu lopu kaqu hite dogoro Au gamu si Rau, osolae kaqu kamo tu sa totošo sapu kote zama si gamu, 'Tamanae si Asa pu mae pa korapa pozana sa Baṅara,' "gua si Asa.*

14

Salania Zisu si Keke Tie Mohona

¹ Keke rane Sabati totošo la henahena se Zisu pa vetu tana keke palabatu tadi na Parese, si kopu totoko nia ri na tie si Asa. ² Na pa kenuna Sa si keke tie sapu kamo na minoho loba. ³ Meke nanasi Zisu sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke sari na Parese, "Vegua, tava malumu pa nada tinarae si pude salana tie pa rane Sabati? Ba lokari?" gua si Asa.

⁴ Ba lopu kulu si arini, ke taṅinia Zisu sa tie mohona, meke salania Sa, meke va pule taloa ia. ⁵ Beto asa si zama la koa rini si Asa, "Be keke koa gamu si hoqa voi pa pou sa tuna* koreo, babe keke nana bulumakao pa rane Sabati, si vegua? Lopu kaqu tuturei la kave vura pule nia sa si asa pa rane Sabati tugo asa?" gua se Zisu.*

⁶ Ba lopu olania rini si Asa.

Vina Pepekae na Vina Kamo Tie

⁷ Meke doṅo gilania Zisu sapu sari na tie ta ruvatadi si vizati rini sari na habohabotuana arilaedi koasa tevolo henahenana, ke zama guahe si Asa koarini, ⁸ "Pana ta ruvata gamu pa keke ineṽaṽa vinarihaba, si mi lopu la koari na habohabotuana arilaedi. Sina be somana ta ruvata mae si keke tie sapu arilaena hola nigo,* ⁹ si kote mae sa tie ari nana ineṽaṽa, meke zama koa goi, 'Tio, mu habotu gore goi, pude mae habotu tani sa tie hoi,' gua. Meke kote kurekure si agoi meke habotu gore la pa vasina sapu lopu arilaena. ¹⁰ Ba pana ta ruvata goi, si mu la habotu pa vasina pu lopu arilaena. Pude totošo mae sa tie pu ruvatigo, si kote zama si asa, 'Qua baere, habotu sage pa vasina leana tani,' kote gua

* 13:35 Sam 118:26; Zer 22:5 * 14:5 Sa zinama hie si lopu koa koari doduru kinubekubere pukerane, kaiqa si zama "doṅ'ki na bulumakao". * 14:5 Mt 12:11 * 14:8 ZT 25:6-7

si asa. Pa totoſo tu asa si kote ta pamaṅae si goi pa kenudi ri doduru pu ta ruvatadi. ¹¹ Ura asa ſapu va lavalavata pule nia, si kaqu tava kurekure tugo, ba asa ſapu va pepekae pule nia, si kaqu tava lavata,” gua si Asa.*

¹² Beto asa, si zama la se Zisu koasa tie pu ruvatana Sa, “Pana tavetia goi si keke hinenahena babe na inevaṅa, si mu lopu ruvati sari na mua baere, na tasimu koreo, na turaṅamu, meke sari na tie tagotagodi pu koa tata koa goi. Sina kote ruvata hobe igo rini keke totoſo, meke ta lipu mo ſapu gua tavetia goi koa rini. ¹³ Ba pana tavete inevaṅa goi, si mu ruvati sari na habahuala, na ike, na koele, meke na behu. ¹⁴ Pana gua asa si kaqu tamanae si goi. Sina lopu kaqu boka hobe rini ſapu gua tavete poni ni goi, ba sa Tamasa tu si kote pia igo koasa rane tinuru pule pa minate tadi na tie toṅoto,” gua si Asa.

Parabolona sa Inevaṅa Lavata
(*Matiu 22:1-10*)

¹⁵ Totoſo avosia keke ari kasa pu habotudi pa tevolo ſapu gua asa, si zama la koe Zisu si asa, “Tamanae hola dia sarini pu kaqu ſomana habotu pa inevaṅa koa sa Binaṅara te Tamasa,” gua si asa.

¹⁶ Meke olaṅa la koa sa se Zisu, “Keke totoſo si tavetia keke tie si keke inevaṅa lavata, meke soku hola tie si ruvati sa. ¹⁷ Sipu kamo sa totoſo tanisa inevaṅa, si garunia sa sa nana nabulu pude la tozi ni sari na tie ta ruvatadi, ‘Mae gamu, tava nama beto sari doduru tiṅitona,’ gua.

¹⁸ Ba hopeke podalae va ririunae sarini. Sa tie kekenu si zama koasa nabulu, ‘Keke vasi pepeso si tiqe holua mo rau, ke kaqu la hopiki nia rau, ke mu va malumau pude lopu atu,’ gua.

¹⁹ Keke pule si zama, ‘Ka manege puta bulumakao* si tiqe holui rau, ke korapa ene la podeki rau, ke va malumau pude lopu atu si rau,’ gua.

²⁰ Keke pule si zama, ‘Tiqe varihaba mo si rau, gua asa ke lopu boka atu,’ gua.

²¹ Ke pule sa nabulu meke la tozi ni koasa nana baṅara sari doduru gua pu zama ni rini. Ke ta ṅaziri sa baṅara, ke tozi nia sa sa nana nabulu, ‘Mu tuturei vura la koari na sirana nomadi, na ṅizupudi pa vasileana. Mamu turana mae ni sari na habahuala, na ike, na behu, na koele,’ gua si asa.

* **14:11** Mt 23:12; Lk 18:14 * **14:19** Hire si na bulumakao ririhi geligeliana pepeso pa inuma pude lelete, karua bulumakao pa keke geligeliana.

²² Meke lopu seunae, si zama pule sa nabulu, 'Baṅara, ele taveti rau gua sapu tozi nau goi, ba lopu ele siṅi sa vetu. Soku lolomo korapa koa dia,' gua sa nabulu.

²³ Ke zama sa baṅara koa sa nana nabulu, 'Mu vura la pa sadana sa vasileana nomana, koari na sirāna na vasidi pa seu, mamu turāna mae ni sari na tie, pude va siṅia sa qua vetu. ²⁴ Tozini gamu rau, sapu lopu keke arini pu va karia sa qua rinuvata, si kaqu hena keke vasi toṅa koasa qua inevaṅa!' gua," gua se Zisu.

Gua Pude Koa na Disaepeli te Zisu

(Matiu 10:37-38)

²⁵ Meke keke toতোসো si keke puku vinarigara lavata si lulina se Zisu, ke taliri pule si Asa meke zama la koarini, ²⁶ "Be mae koa Rau si keke tie, meke sa tataru tanisa koasa tamana, na tinana, meke koasa loana, meke koari na tuna, na tasina koreo na vineki, meke pa nana tinoa soti telena, si noma hola nia sa nana tataru koa Rau, si lopu boka koa na Qua disaepeli si asa.* ²⁷ Meke asa sapu lopu palekia sa nana korosi telena meke luli Au, si lopu garona pude koa na Qua disaepeli.*

²⁸ Be keke gamu si hiva kuria si keke vetu, si kaqu habotu si asa meke tavete vura kekenu nia sa sa hinoluna sa vetu, pude gilania sapu be pada sa nana poata pude va hokotia sa tinavetena sa vetu, babe lokari. ²⁹ Be lopu gua asa, si pana va turua sa sa sinokiraena, meke lopu boka va hokotia sa sa doduruna sa vetu si kote va sisire nia ri doduru tie pu dogoria sapu gua evaṅia sa. ³⁰ Meke kote zama si arini, 'Sa tie hie si podalae kuri vetu, ba lopu boka va hokotia sa,' kote gua si arini.

³¹ Meke gua tugo, sapu be keke baṅara si ka manege puta tina mo nana tie varipera, meke namanama la varipera koa keke baṅara sapu ka hiokona puta tina tu nana tie varipera, si kaqu habotu paki si asa, meke vizavizata valeana, sapu kote boka raza ia sa sa baṅara hoi? Ba lokari? ³² Be gilania sa sapu lopu kaqu boka si asa, si kaqu garunu lani sa sari nana tie paleke inavoso, sipu korapa seu si arini, pude tepa ia sa binule. ³³ Gua asa, ke kekeṅoṅo gua tugo si gamu, mi pada valeana kekenui sari na mia vinizata pude luli Au. Sina loke tie gamu si boka koa na Qua disaepeli, be lopu luara pani sa sari doduru nana ginugua soti, meke luli Au.

Sa Soloti sapu Murimuri sa Liṅiliṅina

(Matiu 5:13; Maka 9:50)

* **14:26** Mt 10:37 * **14:27** Mt 10:38, 16:24; Mk 8:34; Lk 9:23

³⁴ Soloti si leana, ba pana murimuri sa liñilini soloti tanisa, si vegua meke boka va liñilini pulea gamu si asa?
³⁵ Lopu leana pude vala nia pa pepeso, babe heni nia pa remoremo muzidi pude tana linetelete. Padana sa si pude oki pania mo. Asa sapu ari taliñana si mani va avoso!" gua se Zisu.

15

Sa Sipi Muliununa *(Matiu 18:12-14)*

¹ Keke rane si mae koe Zisu sari na tie hata takisi, meke sari kaiqa tie kaleadi pule, pude avavoso dia koa Sa, gua.*

² Meke qumiqumi nia rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese si Asa, meke zama guahe si arini, "Sa tie hie si va tata i Sa sari na tie kaleadi, meke henahena turañi tugo Sa si arini," gua si arini.

³ Ke tozini Zisu sa parabolo hie koarini: ⁴ "Be keke koa gamu si tagoi keke gogoto nana sipi^d, meke keke ri nana sipi hire si muliunu, si nasa si kote tavetia sa? Kote veko paki sa sari ka sia navulu sia sipi pa vasina koadi, meke la hata ia sa si asa sapu muliunu, osolae dogoro pulea tu sa. ⁵ Pana dogoria tugo sa, si qetu hola nana, ke kokovara palekia sa pa avarana. ⁶ Meke paleke pule la nia sa vasina koadi sari na sipi. Beto asa si tioko varigara ni sa sari nana baere na turañana, meke zama, 'Mi mae somana qetuqetu turañau sina ele dogoro pulea rau sa qua sipi sapu muliunu,' gua si asa. ⁷ Tozini gamu Rau, sapu gua putaputa tugo asa sa qinetuqetu tadi pa Mañauru pana keke tie kaleana si kekere pule mae, hola ni sari ka sia navulu sia tie leadi saripu lopu kilu kekere si arini, gua.

Sa Poata sapu Muliunu

⁸ Meke gua pule he: Be keke barikaleqe si ka manege puta nana poata siliva, meke va muliunia sa si keke, si nasa si kote tavetia sa? Kote va katua sa sa zuke, meke sara hata valeania sa si asa pa korapana sa vetu, osolae kaqu vagia tu sa si asa. ⁹ Meke totoso dogoria tugo sa, si tioko varigara ni sa sari nana baere na turañana, meke zama, 'Mae gamu, mada qetuqetu! Sina ele dogoro pulea rau sa qua poata sapu va muliunia rau,' kote gua. ¹⁰ Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu gua putaputa tugo asa, sa qinetuqetu tadi na mateana te Tamasa koa keke tie kaleana sapu kekere pule mae," gua se Zisu.

Sa Koburu sapu Muliunu

* 15:1 Lk 5:29-30

¹¹ Meke tozia pule Sa si keke parabolo, “Koa nana si keke tie sapu karua tuna koreo. ¹² Meke zama sa tuna koreo mudina koasa tamana, ‘Tamaqu, poni nau kamahire sa qua hinia koari na mua tinago,’ gua si asa. Ke hopeke paqaha poni sa tamadia koari karua tuna koreo sari nana likakalae. ¹³ Meke hola ka visavisa rane, si holuholu ni mo sa koreo mudina sari doduru nana likakalae, meke vagi sa sari na poatadi, meke topue taloa nana pa keke popoa pa seu. Vasina la va murimuri pani sa sari doduru nana poata koari na maqota meke na hahanana kaleanadi. ¹⁴ Meke sipu ele va murimuri beto ni sa sari doduru pu tagoi sa, si kamo pa popoa sana si keke sone nomana, ke ovia si asa. ¹⁵ Ke la tepa tinavete si asa koa keke tie pa popoa sana, meke garunia sa tie si asa pude la kopu ni sari nana boko. ¹⁶ Okoro hiva henai sa sari na ginani tana boko, ba loke tie ponია. ¹⁷ Meke toso gilae pule sari nana binalabala, si va pulepaho si asa meke zama, ‘Kei, sari doduru nabulu tanisa tamaqu si hoke soku gedi ginani, ba hie si rau korapa mate mo pa inovia. ¹⁸ Maqu topue pule la mo koasa tamaqu, maqu la helahelae guae: Tamaqu, ele va sea si rau koe Tamasa meke koa goi. ¹⁹ Ele lopu garoqu pude ta pozae na tumu si rau, ba mamu guni nau mo na mua tie tavetavete,’ gua si asa. ²⁰ Ke gasa turu si asa, meke taluarae pule la koasa tamana. Meke sipu lopu ele tata kamo la sa pa vetu, si dogoria sa tamana si asa, meke tataru sisigiti nia sa, ke haqala la nazaia na ahoa sa sa tuna. ²¹ Meke zama la koasa tamana sa tuna, ‘Tamaqu, ele va sea si rau koe Tamasa meke koa goi. Lopu garoqu pude ta pozae na tumu si rau,’ gua si asa.

²² Ba zama la koari nana nabulu sa tamana, ‘Tuture paleke mae sa poko sapu tolavaena koari doduru, mamu va sage nia. Mamu va sage nia rini tugo sa kakarutu limana, meke va sage ni sadolo nenena. ²³ Vagia sa tuna bulumakao nobonobokona, mamu va matea, mada henahena qetuqetu! ²⁴ Ura ele mate sa tuqu hie, ba toa pule; ele muliunu si asa, ba ta dogoro pule kamahire,’ gua si asa. Ke podalae nia rini sa inevana qetuqetu.

²⁵ Pa toso asa si korapa koa pa inuma sa tuna koreo kenuna. Meke sipu pule mae sa, meke tata kamo pa vetu si avosia sa sa mike na peka. ²⁶ Ke tiokia sa si keke rina nabulu, meke nanasia sa, ‘Na sa si korapa ta evana hoi?’ gua si asa. ²⁷ Meke olana sa nabulu, ‘Sa tasimu si ele pule mae, ke va matea sa Tamamu sa tuna bulumakao nobonobokona, meke inevana qetuqetu, sina kamo pule valeana si asa,’ gunia sa.

²⁸ Meke bugoro hola sa koreo kenuna, meke korona

nuquru la pa vetu, ke vura la sa tamana, meke va mamania pude nuquru. ²⁹ Ba olaña la si asa koasa tamana, 'Tamaqu, ele soku vuaheni si mabo mate si arau tavetavete poni igo, gua tugo na mua pinausu, meke lopu hite sekei rau sari na mua tinarae. Ba sa si hite poni nau goi? Namu loketona hokara, kekeke qoti mo pude inevana turani sari na qua baere, ba lokari tugo! ³⁰ Ba sa tumu sana sapu va murimuri pani beto ni sari mua likakalae koari na maqota, ba kamahire pule mae sa, meke va mate ponia tuna bulumakao nobonobokona tu goi!' gua si asa.

³¹ Meke olaña sa tamana, 'Tuqu, agoi si koamu mo koa rau doduru totooso, meke sari doduru gua pu tagoi rau si tamugoi mo. ³² Ba leana hola tugo pude inevana qetuqetu si gita, sina sa tasimu hie si ele mate tu, ba toa pule; ele muliunu tu, ba ele ta dogoro pule!' gua si asa," gua se Zisu.

16

Sa Kineha Leana Tanisa Nabulu Kaleana

¹ Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, "Koa nana si keke tie tagotago, meke koa nana tugo si keke nana nabulu sapu kopu ni sari doduru nana likakalae. Ta zutu sa nabulu sapu sasurae ni sa sari na poata tanisa nana palabatu, gua.

² Ke tiokia sa tie tagotago sa nana nabulu hie, meke zama ia sa, 'Vegua sapu gua avoso nia rau pa ginugua mu goi? Va maei sari doduru mua buka, vasina kuberi goi sari doduru mua tinavetavete, koa sa kinopudi rina qua likakalae, sina lopu kaqu va palabatu pule igo rau si goi, koari na qua likakalae!' gua si asa.

³ Meke balabala telena sa nabulu hie, 'Koi, kote va beto au mo sa qua palabatu si rau pa qua tinavete. Ke sa beka si kaqu tavetia rau? Lopu tie va garo si rau pa tinavete uma, meke na tepatepa pa tie si kurekure nia rau. ⁴ Ego, leana, guahe si kaqu tavetia rau, meke be tava beto si rau pa qua tinavete, ba kote soku qua baere va kamo au pa dia vetu,' gua si asa.

⁵ Ke podalae hopehopeke tioko va mae i sa sari na tie pu ari dia lipulipu koasa nana palabatu. Nanasia sa sa tie kekenu, 'Ka visa sa mua lipulipu agoi koasa qua palabatu?' gua si asa.

⁶ Meke olaña sa tie, 'Ka keke gogoto vovoina oela olive siñidi,' gua si asa.

Meke zama sa nabulu, 'Ego, hie sa mua pepa lipulipu, tuturei habotu, mamu kuberi ka lima navulu puta vovoina oela siñidi mo,' gua si asa.

⁷ Meke nanasia pule sa si keke, 'Ka visa sa mua lipulipu?' gua si asa.

'Keke tina baika huiti,' gua si asa.

Meke zama sa nabulu, 'Ego, hie sa mua pepa lipulipu, mu kuberi ka vesu gogoto mo,' gua si asa.

⁸ Va lavatia sa palabatu sa nabulu sekesekeina hie. Sina dono va kenue la si asa vugo repere, meke va namanama si asa pude kopu nia sa nana tinoa soti. Ura sari na tie tanisa popoa pepeso si hoke tumaedi kopu pule ni, hola ni sari na tie tana kalalasa.

⁹ Gua asa ke tozini gamu Rau, mi variponi ni sari na mia tinagotago tanisa kasia popoa, pude boka ari mia baere, meke pana kamo sa minate si kaqu ta hapahapae si gamu pa popoa tinoa hola. ¹⁰ Asa sapu ta ronu koari na tinavete hitekedi, si kaqu ta ronu tugo koari na tinavete nomadi, ba asa sapu lopu ta ronu koari na tinavete hitekedi, si lopu kaqu ta ronu tugo koari na tinavete nomadi. ¹¹ Ke be lopu ta ronu si gamu pa kinopudi rina tinagotago pa pepeso, si vegua meke kote boka ta ronu si gamu koari na tinagotago maqomaqo pu koa hola? ¹² Meke be lopu ta ronu si gamu koari na likakalae tana votiki tie, si esei kote boka ronu gamu pude poni gamu sapu mia soti telemia?

¹³ Loke nabulu si boka nabulu beto ni si karua banara. Ba kote kukiti nia sa si keke, meke tataru nia sa si keke; babe va lavatia sa si keke, meke etulia si keke. Gua ke lopu boka keke gua nabulu nia goi sa Tamasa, meke sa poata," gua se Zisu.*

Kaiqa Vina Tumatumae te Zisu

(Matiu 11:12-13, 5:31-32; Maka 10:11-12)

¹⁴ Sipu avosia rina Parese sapu gua asa, si va sisire nia na nonoivalia rini se Zisu, sina okoro poata si arini. ¹⁵ Ke zama la koa rini se Zisu, "Gamu kasa tugo hire sapu va tonotonotae pule ni gamu pa dinono tadi na tie, ba Tamasa ele gilana betoi bulomia. Ura sari na binalabala pu hoke arilaedi pa tie, si kaleadi sisigiti pa dinono te Tamasa.

¹⁶ Sa Tinarae te Mosese, meke sari na kinubekubere tadi na poropita, si tuturana koari na tie, osolae kamo pa totošo te Zone Papitaiso. Podalae pa totošo te Zone Papitaiso, meke kamo kamahire, si ta tarae sa Binanara te Tamasa, meke soku tie si podekia pude nuquru mae koasa.* ¹⁷ Tasuna pude murimuri palae sa manauru na pepeso, ba sapu tasuna hola si pude ta veko palae si keke vasi kukuruna hite sa Tinarae te Tamasa.*

* 16:13 Mt 6:24 * 16:16 Mt 11:12-13 * 16:17 Mt 5:18

¹⁸ Be keke tie si luara pania sa nana barikaleqe, meke la haba hobea sa si keke vineki babe na barikaleqe, si barabarata si asa. Meke sa tie pu haba ia si keke barikaleqe ta lularana, si barabarata tugo si asa.*

Sa Tie Tagotago meke se Lazarasi

¹⁹ Koa nana si keke tie tagotago sapu poko ni sari na poko noma hinoludi, meke henahena valeana doduru rane. ²⁰ Meke koa nana tugo si keke tie habahuala, pozana e Lazarasi, sapu tubu beto doduru tinina. Hoke la vekoa rini si asa pa sasada bara vetu tanisa tie tagotago, ²¹ meke okoro hiva hena umumu ginani hoqadi si asa pa tevolo tanisa tie tagotago, ba lopu boka. Ari na siki ba hoke mae memea i sari na tubuna.

²² Totoso mate sa tie habahuala, si mae turaña ri na mateana si asa, meke la koa kapae meke somana henahena pa inevaña koe Ebarahami pa Mañauru. Mumudi si mate tugo sa tie tagotago, meke ta pomunae si asa. ²³ Meke sipu koa sa pa tinasigiti pa Heli, si doño sage va seu si asa, meke dogoria sa se Lazarasi korapa koa nana pa kalina e Ebarahami. ²⁴ Ke titioko si asa, 'Kei, Ebarahami, tamaqu, tataru nau, mamu toka nau. Mu garunia se Lazarasi pude koti nia pa kolo sa kakarutuna, pude mani mae va ibua sa meaqu, ura ta sigiti qua koasa nika hie!' gua si asa.

²⁵ Ba olaña la se Ebarahami, 'Tuqu, mu balabala ia sapu totoso toamu goi, si tagoi goi sari doduru tinitonã leadi, ba e Lazarasi si koa malamalaña. Ba kamahire si koa qetuqetu si asa, meke agoi si koa ta sigiti. ²⁶ Meke gua pule hie, keke pou lohina na labena, si koa nana pa varikorapada gita, pude hukati saripu hiva karovo atu koa gamu, meke gamu pu hiva karovo mae koa gami,' gua si asa.

²⁷ Meke olaña sa tie tagotago, 'Kei, Ebarahami, tamaqu! Pude gua si tepa zonazonã si arau koa goi pude mamu garunu la nia se Lazarasi pa vetu tanisa tamaqu, ²⁸ ka lima tasiq si koa dia vasina. Tozi nia pude la va balau i sarini, pude di lopu mae pa vasina tinasigiti hie,' gua si asa.

²⁹ Ba olaña se Ebarahami, 'Na Kinubekubere Hope te Mosese meke sari na poropita si koa dia, pude va balau i sari kasa tasimu sara. Leana madi avosi si arini,' gua si asa.

³⁰ Meke olaña sa tie tagotago, 'Lokari, Ebarahami, tamaqu, be toa pule pa minate si keke tie, meke pule la koa rini, si kote avosia rini, meke veko pani rini sari na dia sinea,' gua si asa.

³¹ Ba zama se Ebarahami, 'Be lopu hiva avosia rini sa Kinubekubere Hope te Mosese meke sari na poropita, si kote

* 16:18 Mt 5:32; 1 Kor 7:10-11

korodia avoso tugo be toa pule si keke tie meke la zama koa rini!’ gua,” gua se Zisu.

17

Sa Kinaleana

(*Matiu 18:6-7,21-22; Maka 9:42*)

¹ Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Sari na tinitona pu va hoqai pa sinea sari na tie si kaqu kamo mae tugo. Ba mani talotona gana si asa pu va kamo mae i sari na tinitona arini. ² Leana hola koasa tie sana si pude sidolo nia keke patu lavata ruana, meke la va lodu pania gana pa lamana peava, hola nia si pude vata luarae ia sa si keke koburu hite pa nana rinañerane koa Rau. ³ Gua asa, ke mi kopu puleni gamu koari na mia tinavete! Be sea sa tasimu, si mu norea; meke be kekere si asa, si mu taleoso nia.* ⁴ Be va sea atu si asa koa goi ka zuapa tooso pa keke rane, meke pule atu helahelae si asa koa goi ka zuapa tooso, meke zama, ‘Kekere si rau, mamu taleoso nau,’ gua, si mu taleoso nia,” gua se Zisu.

Sa Rinañerane

⁵ Meke tepa la koasa Bañara sari na apositolo, “Bañara, mu va ninirai sari na mami rinañerane,” gua si arini.

⁶ Meke olaña la sa Bañara, “Be hitekena hite gua mo na kiko huda masitadi sa mia rinañerane, ba boka zama ia gamu sa huda moloberi hie, ‘Mu ta rabutu toa vagi, mamu ta lete pa lamana,’ gua. Meke kote va tabe igo mo sa.”

Sa Tinavete tanisa Nabulu

⁷ “Be keke koa gamu si koa nana keke nana nabulu sapu tavetavete va ninira pa inuma, babe kopu ni sari na sipi, meke tooso pule atu sa pa vetu, si vegua? Kote zama si goi, ‘Mae, habotu mamu henahena,’ gua? ⁸ Lokari, lopu kote zama gua asa si agoi! Ba kote tozi nia tu goi si asa, ‘Mu va namanama poniau sa gequ ginani, mamu va sagei sari na mua poko nabulu, pude turu kopu nau tooso henahena na napo si rau. Beto tu asa, meke kote boka henahena si goi,’ gua. ⁹ Lopu kaqu hite ta zama leana tugo sa nabulu, sina sari nana tinavete mo si va gorevura i sa. ¹⁰ Kekenono puta gua tugo asa si gamu. Pana va hokoti gamu sari doduru gua pu garunu ni gamu sa mia Bañara, si mi zama gua mo he, ‘Gami si na nabulu tavetavete mo. Na mami tinavete tugo mo si taveti gami,’ mi gua mo,” gua si Asa.

Salani Zisu sari ka Manege Puta Tie Popoqudi

* 17:3 Mt 18:15

¹¹ Koasa Nana inene la pa Zerusalemā, si ene lulia Zisu sa vari volosona sa pinaqaha popoa pa Sameria, meke pa Qaleli. ¹² Meke sipu korapa ene nuquru Sa koa ke vasileana, si la tutuvia ri ka manege puta tie popoqudi si Asa. Turu pa seseuna si arini, ¹³ meke velavela guahe: “Banara Zisu! Mu tataru ni gami, mamu salana gami!” gua si arini.

¹⁴ Dogori Zisu si arini, meke zama la i Sa, “La mi vata dogoro koari na hiamā pude viliti gamu,” gua si Asa. Sipu korapa ene la rini, si ta salana si arini.* ¹⁵ Meke sipu gilania keke koari kasa sapu ta salana si asa, si kekere pule la koe Zisu si asa, meke velavela vahesia sa sa Tamasa. ¹⁶ Hoqa todoño si asa pa nenena Zisu, meke zama leana koa Sa. Na tie Sameria si asa. ¹⁷ Meke zama se Zisu, “Ka manege puta tu si ta salana, ba avei sari ka sia? ¹⁸ Na vegua ke sa tie karovona mo hie, si pule mae zama leana koe Tamasa?” gua si Asa. ¹⁹ Meke zama la ia Zisu sa tie, “Turu, mamu taloa mua. Sa mua rinañerane si ele salanigo,” gua si Asa.

Sa Minae Tanisa Binañara te Tamasa
(Matiu 24:23-28,37-41)

²⁰ Kaiqa rina Parese si nanasa nia sa totošo pu kaqu mae sa Binañara te Tamasa, ke olañi Zisu “Sa Binañara te Tamasa si lopu mae pa sirana gua sapu kote boka ta dogoro. ²¹ Loke tie si kote boka zama guahe: ‘Dotu, hie si asa, babe hoi si asa,’ gua. Ura sa Binañara te Tamasa si koa mo pa korapa mia gamu,” gua se Zisu.

²² Beto asa, si zama la koari Nana disaepeli si Asa, “Korapa mae sa totošo, pana kaqu okoro hiva dogoria gamu, si kekeke mo rane tanisa Tuna na Tie, ba lopu kaqu boka dogoria gamu. ²³ Pana tozini gamu rina tie sapu guahe: ‘Dotu, hoi si Asa, babe hie si Asa!’ gua, si mi lopu vura luli pude la hata ia gamu si Asa. ²⁴ Ura sa minae tanisa Tuna na Tie si kote gua tugo sa kapi sapu malara pa manauru, podalae pa kali gasa rimata meke kamo pa lodu rimata. ²⁵ Ba kekenu si kaqu koa ta sigiti hola si Asa, meke kaqu ta kilu koari na tie pa sinage hie.

²⁶ Gua sapu ta evana koari na rane te Noa, si kaqu gua tugo asa si ta evana koari na rane tanisa Tuna na Tie.* ²⁷ Henahena na napo sari doduru tie, meke sari na koreo na vineki si ta varihabae, osolae kamo sa ranena sapu nuquru pa Aka^d se Noa, meke tiqe raza sa naqe, meke va puzulu betoi sari doduru.*

²⁸ Kote kekenoño gua tugo asa sapu ta evana pa totošo te Loti, sapu hena na napo, vari holuholui, na lelete, na

* 17:14 Liv 14:1-32 * 17:26 Zen 6:5-8 * 17:27 Zen 7:6-24

kurikuri si arini.* ²⁹ Ba toতোসো kamo sa rane sapu taluarae pa Sodomu se Loti, si gore mae sa nika, meke na patu leradi pa manauru, meke va mate beto i sari doduru. ³⁰ Kote kekenono gua tugo asa sa rane pu kaqu vura pule mae sa Tuna na Tie.

³¹ Koasa rane sana, asa sapu koa pa batu vetu, si mani lopu gore la va qaqiri sari nana likakalae pa korapa vetu. Gua tugo si asa pu koa pa inuma, mani lopu pule la pa nana vetu.* ³² Mi balabala ia gua sapu ta evana koa sa barikaleqe te Loti!* ³³ Asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa, ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa, si kaqu ta harupu.* ³⁴ Tozini gamu Rau, sapu pa bonina tugo asa si karua tie si kote eko varigara pa keke teqe, keke si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola. ³⁵ Karua barikaleqe si kote munamunala gedi huiti; keke ri kara si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola," gua se Zisu.*

³⁷ Meke nanasia ri kasa disaepeli si Asa, "Banara, pavei kote ta evana si guahe?"

Meke olana se Zisu, "Vasina pu koa si keke tie* matena, si kote varigara tugo vasina sari na kurukuru tapuru sapu gani tomate," gua si Asa.

18

Sa Parabolona sa Naboko meke sa Tie Varipitui

¹ Beto asa si tozia Zisu koari Nana disaepeli si keke parabolo, pude va tumatumae ni si arini pude madi varavara nono lamo meke lopu malohoro: ² "Pa keke vasileana si koa nana si keke tie varipitui sapu lopu pamaña nia sa sa Tamasa, meke lopu hoke balabala i tugo sa sari na tie. ³ Meke pa vasileana tugo asa si koa nana si keke barikaleqe nabonabokona, sapu mae tepa pilipule koasa tie varipitui hie, meke zama, 'Ta nonovala si rau koasa qua kana, mu toka nau!' gua si asa. ⁴ Ele seunaena hola tu sapu korona sa tie varipitui, ba mumudi si balabala sa tie varipitui, meke zama telena, 'Hinokara sapu lopu pamaña nia rau sa Tamasa, meke lopu balabala i tugo rau sari na tie, ⁵ ba sina mae va duvilau sa naboko hie, ke leana, maqu varipitui ponia gua sapu hiva nia sa, Sina be lopu gua rau,

* **17:28** Zen 18:20 kamo hinia 19:25 * **17:31** Mt 24:17-18; Mk 13:15-16

* **17:32** Zen 19:26 * **17:33** Mt 10:39, 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24; Zn 12:25

* **17:35** Kaiqa Kinubekubere pukerane si va somana mae ia sa vesi 36 sapu guahe: [36 "Karua tie si kote koa pa inuma pa rane asa, ba keke ri kara si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola," gua se Zisu.] * **17:37** Kote bakala sa sinae te Zisu koari na tie pa nana toতোসো.

si kote pilipule mae au sa, meke kote mabo nia rau!' gua sa tie varipitui."

⁶ Meke zama pule sa Baṅara, "Mi avosia sapu gua zama nia sa tie varipitui kaleana hie. ⁷ Ke vegua? Balabala ia gamu si lopu kaqu varipitui poni Tamasa sari Nana tie soti, pu tepa la koa Sa, rane na boṅi? Kote va aqaqa kumana i Tamasa si arini? ⁸ Lokari! Maqu tozini gamu sapu kote tuturei hola varipitui poni Sa si arini.

Ba vegua, pana pule mae sa Tuna na Tie? Kote dogoro tie raṅerane tugo si Asa pa popoa pepeso?"

Sa Parese meke sa Tie Hata Takisi

⁹ Meke tozia pule Zisu sa parabolo hie koari kaiqa pu va toṅotoṅotae puleni, meke doṅo va gorei rini sari kaiqa tie. ¹⁰ Zama si Asa, "Keke totoso si la varavara pa Zelepade si karua tie, keke si na Parese, meke keke si na tie hata takisi.

¹¹ Sa Parese si turu sage, meke varavara pule nia sa nana tinoa: "Tamasa, zama leana hola si rau koa Goi, sapu lopu hikohiko, lopu sekesekei, meke lopu barabarata gugua ri doduru tie si rau. Zama leana si rau sapu lopu gugua sa tie hata takisi tugo pa kaliq̄u sana si rau. ¹² Arau si hoke madi pa ginani karua totoso pa keke vuiki, meke hoke ponigo rau sa keke pa manege, koari doduru qua vinagi,' gua si asa.

¹³ Ba sa tie hata takisi si turu pa seseuna vasina hite, meke pamaṅa doṅo sage la pa maṅauru, ba poharia sa sa raqaraqana pa tinalotaṅa, meke varavara guahe: "Tamasa, mu taleoso nau, ura na tie sea si rau,' gua si asa.

¹⁴ Tozini gamu Rau, sapu sa tie hata takisi hie si taleosae, na tava toṅoto pa kenuna Tamasa totoso pule si asa pa nana vetu, ba lopu sa Parese. Ura asa sapu va lavata pule nia, si kaqu tava pepekae, ba asa sapu va pepekae pule nia, si kaqu tava lavata," gua se Zisu.*

*Mana ni Zisu sari na Koburu Hite
(Matiu 19:13-15; Maka 10:13-16)*

¹⁵ Meke turana la ni ri kaiqa tie koe Zisu sari dia koburu hite, pude va opo ni limana meke mana ni Sa, gua. Ba totoso dogoria rina disaepeli sapu gua asa, si norei rini sarini. ¹⁶ Ba tioko vagi Zisu sari na koburu hite meke zama, "Va malumu mae i koa Rau sari na koburu hite, lopu hukati si arini, sina sa Binaṅara te Tamasa si tadirini pu gugua hire. ¹⁷ Maqu tozi va hinokarani gamu: Asa sapu lopu vagia sa Binaṅara te Tamasa guana koburu hite, si namu lopu kaqu nuquria sa si asa," gua se Zisu.

* 18:14 Mt 23:12; Lk 14:11

*Sa Tie Tagotago**(Matiu 19:16-30; Maka 10:17-31)*

18 Meke mae koe Zisu si keke koimata tadi na Ziu, meke nanasa guahe: "Titisa leamu, na sa si kaqu tavetia rau pude vagia rau sa tinoa hola?" gua si asa.

19 Meke nanasia Zisu si asa, "Na vegua ke poza Nau leaqu tu goi? Loke tie si leana, ba e Tamasa mo telena. 20 Gilani mua goi sari na Tinarae te Tamasa, 'Meke mu barabarata, meke mu variva mate, meke mu hiko, meke mu zutu kokoha ia si keke tie, mamu pamaņa ni sari tiatamamu,'" gua si Asa.*

21 Meke olaņa sa tie, "Doduru arini si kopu ni rau podalae tu kobukoburuqu," gua si asa.

22 Totoso avosia Zisu sapu gua asa, si zama la ia Sa sa tie, "Keketona mo si lopu ele tavetia goi. La mamu holuholu ni sari doduru mua likakalae, mamu vagi sari poatadi mamu poni koari na tie habahuala, meke kote ari mua tinagotago pa Maņauru; beto asa, mamu mae luli Au," gua si Asa.

23 Totoso avosia sa tie sapu gua asa, si talotana si asa, sina soku hola sari nana tinagotago.

24 Meke totoso dogoria Zisu sapu talotana sa tie, si zama si Asa, "Tasuna hola tugo koasa tie tagotago si pude nuquru pa Binaņara te Tamasa. 25 Uve, tasuna hola tugo koasa tie tagotago pude nuquru pa Binaņara te Tamasa, hola nia si pude nuquru si keke kameli pa lopa nila," gua si Asa.

26 Ke sari na tie pu avosia sapu gua asa, si nanasa la koa Sa, "Ke esei mo si kote boka ta harupu?" gua si arini.

27 Meke olaņa se Zisu, "Sapu tasuna hola pa tie, si lopu tasuna koe Tamasa," gua si Asa.

28 Meke zama se Pita, "Baņara, gami si ele luara pani sari doduru mami likakalae, pude luligo," gua si asa.

29 Meke olaņa se Zisu, "Tozi va hinokarani gamu Rau, asa sapu luara pania sa nana vetu, na barikaleqe, sari na tasina koreo, na tiatamana, babe sari na tuna na gua, pude nabulu nia sa Binaņara te Tamasa, 30 si kaqu ta poni va soku hola kamahire, meke pa totoso* korapa mae si kaqu vagia sa sa tinoa hola," gua si Asa.

*Vina Neta Totoso Zama nia Zisu sa Nana Minate**(Matiu 20:17-19; Maka 10:32-34)*

31 Meke turana vata kalei Zisu sari ka manege rua Nana disaepeli meke zamai Sa, "Mi avoso mae gamu: korapa sage la pa Zerusalem si gita, meke vasina si kaqu tava

* 18:20 Ekd 20:12-16; Diut 5:16-20 * 18:30 Sa "totoso sapu korapa mae" ginuana si na totoso sapu podalae pa ginore pule mae te Zisu pa kasia popoa. Mamu doņo la pa Matiū 24:3:

gorevura sari doduru tiñitona, gua pu kuberi rina poropita pa Kinubekubere Hope, koasa gugwana sa Tuna na Tie. ³² Kote ta vala si Asa pa limadi ri na tie Zenitailo, pu kote va sisire nia, na zama ñoñovalia, meke loroa. ³³ Kaqu seke nia hilihiliburuana, na va matea rini si Asa; ba pa rane vina ñeta, si kaqu turu pule pa minate si Asa," gua se Zisu.

³⁴ Ba lopu boka tumae ni rina disaepeli sari doduru ginugua hire. Sina tava paere koa rini ginuadi sari Nana zinama hire, ke lopu boka tumae nia rini gua sapu zama nia Zisu.

Salania Zisu sa Tie Behuna
(*Matiu 20:29-34; Maka 10:46-52*)

³⁵ Meke sipu tata kamo la pa Zeriko se Zisu, si korapa habotu tepatepa nana pa vale sirana si keke tie bebehuna. ³⁶ Totoso avosi sa ene holadi sari na puku vinarigara, si nanasi sa, "Na sa sia?" gua si asa.

³⁷ Meke tozi nia rini si asa, "E Zisu pa Nazareti si korapa ene hola pa sirana," gua sarini.

³⁸ Ke velavela si asa, "Zisu, Tuna^d Devita, tataru nau, mamu toka nau!" gua si asa.

³⁹ Meke va mokomokoia ri kasa pu ene va kenue si asa. Ba velavela va ululae latu si asa, "Tuna Devita, tataru nau, mamu toka nau!" gua si asa.

⁴⁰ Ke turu noso se Zisu, meke tozi ni Sa pude turana la nia koa Sa sa tie bebehuna. Sipu tata mae sa si nanasia Zisu si asa, ⁴¹ "Nasa si hiva nia goi pude tavete ponigo Rau?" gua si Asa. Meke olaña sa tie bebehuna, "Bañara, hiva dodogorae si rau," gua si asa.

⁴² Meke tozi nia Zisu si asa, "Ego, mu dodogorae tu ba goi! Sa mua rinañerane si ele salanigo!" gua si Asa.

⁴³ Meke pa totoso tugo asa dodogorae nana mo sa tie, meke ene lulia sa se Zisu, meke vahesihesia sa sa Tamasa. Totoso dogoria ri na kobi tinoni sapu gua asa, si vahesia ri doduru sa Tamasa.

19

Tutuvia Zisu se Zakia

¹ Ego, sipu kamo pa Zeriko se Zisu, meke ene hola gua Sa vasina, ² si koa nana vasina si keke ñati tie hata takisi, pozana si e Zakia. Na tie tagotagona tugo si asa. ³ Hiva dogoria sa vea gugwana se Zisu, ba na tie papakana mo si asa, meke soku hola sari na tie, ke lopu boka dogoria sa se Zisu. ⁴ Ke haqala va kenue si asa koasa puku vinarigara tie, meke la haelia sa si keke huda sikamoa, pude boka dogoria se Zisu gua, sina vasina si kote ene hola gua Sa. ⁵ Totoso

kamoa Zisu sa vasina asa, si dono sage si Asa meke zama, "Zakia, tuturei gore! Sina ninoroi tugo he, si kote atu koa pa mua vetu si Rau," gua si Asa.

⁶ Ke tuturei gore se Zakia, meke va kamo qetuqetua sa se Zisu pa nana vetu. ⁷ Dogoria rina tinoni sapu gua asa, meke qumiqumi nia rini se Zisu. Zama si arini, "Sa tie hie si la koa pa vetu tanisa tie kaleana," gua si arini.

⁸ Ba turu sage se Zakia, meke zama la koe Zisu, "Baṅara, kaqu vala rau sa kukuruna sa qua tinagotago koari na tie habahuala. Meke be vagi rau pa sinekesekei sari na likakalae tana keke tie, si kaqu poni pule nia rau, padana made totošo soku gua saripu ele vagi rau koasa," gua si asa.

⁹ Meke zama la koasa se Zisu, "Pa rane ninoroi sa tinaharupu si kamo koasa vetu hie. Ura keke tutina tugo Ebarahami se Zakia. ¹⁰ Ura sa Tuna na Tie si mae pude hata ia, meke harupu pule nia si asa sapu muliunu," gua se Zisu.*

*Sa Parabolodi ri ka Manege Puta Nabulu
(Matiu 25:14-30)*

¹¹ Pa totošo asa sipu korapa va avosia rina tie sari nana zinama, si balabala ia rina tie sapu tata hokara mo sa totošo, sapu kote vura koa rini sa Binaṅara te Tamasa, gua. Ura pa dia inene la, si ele tata kamo pa Zerusalemā si Asa, ke tozia pule Sa koa rini sa parabolo hie,* ¹² meke zama si Asa: "Keke tie pa tututi baṅara, si taluarāe la pa keke popoa pa seu, pude la tava turu baṅara si asa, beto meke kote pule mae baṅara pa nana popoa. ¹³ Ba sipu lopu ele taluarāe sa, si tioki sa sari ka manege puta nana nabulu, meke hopeke hia poni poata sa, meke tozi ni sa, 'Tavetavete ni sari poata hire, mamu va toqoli, osolāe kaqu pule mae si rau,' gua si asa. ¹⁴ Ego, taluarāe si asa, ba sari na tie pa nana popoa soti si kukiti nia si asa, ke va garunu luli la nia rini sa zinama koasa nati baṅara pa popoa sana meke zama guahe: 'Lopu hiva nia gami sa tie sana pude koa baṅara koa gami,' gua.

¹⁵ Ba totošo tava turu baṅara sa, meke pule mae, si tioki sa sari kasa nana nabulu sara, pude hopeke mae va vurai sari na tinoqolodi rina poata pu hopeke poni sa, gua. ¹⁶ Sa nabulu kekenu si mae, meke zama, 'Baṅara, va vurai rau si ka manege puta poata qolo pule,' gua si asa.

¹⁷ 'Leana hola sa mua tinavete, na nabulu leamu si goi! Sina ele ta ronū si goi koa keke tinōṅa hitekena, ke va palabatu igō rau koari ka manege puta vasileana,' gua sa nana baṅara.

* 19:10 Mt 18:11 * 19:11 Mt 25:14-30

¹⁸ Beto si mae pule sa nabulu vina rua, meke zama, 'Baṅara, va vurai rau si ka lima poata qolo pule, koasa mua poata,' gua si asa.

¹⁹ Meke zama sa nana baṅara, 'Va palabatu igo rau si goi koari ka lima vasileana,' gua si asa.

²⁰ Beto si mae gana si keke nabulu pule, meke zama, 'Baṅara, hie sa mua poata qolo, hade tome vekoa mo rau pa keke poko hite. ²¹ Matagutu nigo qua, sina keke tie tasunamu si goi. Hoke vagia goi sa mua sapu lopu veko sotia telemu, meke hoke pakepakete si goi pa mua vasina sapu lopu uma sotia telemu,' gua si asa. ²² Meke zama la koasa sa nana baṅara, 'Na nabulu kaleamu si goi! Kaqu zutugo rau si goi koari na mua zinama soti telemu! Nake gilanau mua mo sapu keke tie tasunaqu si rau, sapu hoke vagi qua hinia koari na ginani vasina lopu lelete si rau, meke hoke pakepakete vasina lopu taburu kiko si rau. ²³ Ba na vegua ke lopu la va nuquria goi pa ben'ki sa qua poata, pude toso pule mae rau si boka vagi pulea rau si asa, meke sa vasinahite tomona sapu va gavoro ia sa?' gua sa nana baṅara.

²⁴ Meke zamai sa baṅara sari kasa pu turu tata vasina, 'Mae vagia sa poata qolo koa sa, mamu vala nia koasa nabulu sapu ka manege puta nana,' gua si asa.

²⁵ Ba zama la ia rini sa baṅara, 'Baṅara, ele tagoi sa si ka manege puta nana poata!' gua.

²⁶ Meke olaṅa sa baṅara, 'Asa sapu ari nana, si kaqu ta poni va soku pule tugo, ba asa sapu loke nana, si kaqu ta vagi palae sa vasina hite sapu tagoa sa.* ²⁷ Ego, kamahire si mi la vagi sari kasa tie pu kukiti nau, meke lopu hiva nau pude koa na dia baṅara. Turaṅa mae ni, mi va mate beto pani pa kenuqu Rau!' gua," gua se Zisu.

*Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalemā
(Matiu 21:1-11; Maka 11:1-11; Zone 12:12-19)*

²⁸ Sipu beto tozia Zisu sa parabolo hie, si taluarae taloa si arini, meke ene va kenu la gua pa Zerusalemā si Asa koari Nana disaepeli. ²⁹ Totoso tata kamo si arini pa Betipezi meke Betani, sapu pa Toqere Olive, si garunu va kenu lani Sa si karua Nana disaepeli, ³⁰ meke tozini Sa si arini, "Mi la koasa vasileana pa kenumia la hoi, meke pana kamo la gamu kara vasina, si kote dogoria gamu si keke tuna don'ki sapu ta sidolo vekona, loke tie si ele koi ia. Rupahia, mamu turaṅa mae nia tani. ³¹ Be nanasa gamu ke tie, 'Pude vegua ke rupahia gamu sia?' gua, si mi tozi nia, 'Hiva nia sa Baṅara si asa,' mi gunia," gua si Asa.

* 19:26 Mt 13:12; Mk 4:25; Lk 8:18

³² Meke taluarae la sari karua, meke la dogori rini sapu gua putaputa tugo pu tozi ni Zisu. ³³ Sipu korapa rupaha vagia ri karua sa tuna don'ki, si mae nanasi rina tie pu ari dia sari karua, "Pude vegua ke rupahia gamu sia?" gua si arini.

³⁴ Meke olaña sari karua, "Na hiva nia sa Bañara," gua si arini. ³⁵ Meke turana la nia rini koe Zisu sa tuna don'ki, meke ivara va hake lani rini pa mudina sari dia poko, meke va habotu la ia rini se Zisu. ³⁶ Meke totošo korapa koi la koasa tuna don'ki se Zisu, si ivara ni rina tinoni pa sirana sari na dia poko.

³⁷ Meke tata la pa Zerusalem se Zisu, koasa sirana gore pa Toqere Olive, sa puku vinarigara lavata tadi Nana disaepeli, si podalae velavela vahesia rini sa Tamasa, koari doduru tinavete variva magasa pu ele dogori rini. ³⁸ Zama guahe si arini:

"Mani tamanae sa Bañara pu mae pa korapa pozana sa Tamasa!
Na binule si koa pa Mañauru,

meke tava lavata sa Tamasa panaulu," gua si arini.*

³⁹ Meke kaiqa rina Parese koasa kobi tinoni si zama la koe Zisu, "Titisa, Mu gegesi sari mua disaepeli!" gua si arini.

⁴⁰ Meke olaña la se Zisu, "Hinokara sapu tozini gamu Rau, sapu pana mokomoko si arini, si kote velavela sari na patu," gua si Asa.

Kaboi Zisu sari na Tiena sa Popoa Zerusalem

⁴¹ Sipu tata kamo la ia Zisu sa popoa Zerusalem, meke dogoria Sa si kaboa Sa si asa. ⁴² Zama si Asa, "Kei, gamu na tiena sa popoa Zerusalem, be hite gilania mo gamu kamahire sa natina sa binule be leana, ba kamahire si tava paere koa gamu si asa. ⁴³ Korapa mae sa totošo sapu kaqu mae sari na mia kana, meke kuria si keke baragoba nomana pa vari likohaena sa mia popoa, meke kaqu koa vari likohaeni gamu rini. ⁴⁴ Kaqu huara va inetia rini sa popoa Zerusalem, meke kaqu va mate gamu rini si gamu pu koa pa korapadi rina baragoba. Lopu keke patu pa mia popoa si kote varihakei hola, sina lopu hite dono gilania gamu sa totošo sapu mae sa Tamasa pude harupu gamu!" gua se Zisu.

Nuquria Zisu sa Zelepade

(Matiu 21:12-17; Maka 11:15-19; Zone 2:13-22)

⁴⁵ Beto asa, si nuquru la si Asa pa korapana sa Zelepade, meke la hadu vuravura ni Sa sarini pu korapa vari holuholue kurukuru. ⁴⁶ Zamai Sa sarini, "Zama guahe sa

* 19:38 Sam 118:26

Tamasa pa Kinubekubere Hope: 'Sa Qua vetu si na vetu varavara,' ba tavete gunia gamu na bae tana tie hikohiko!" gua si Asa.*

⁴⁷ Doduru rane si variva tumatumae se Zisu pa Zelepade. Meke hata ia ri na nati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke rina koimata tadi na tie Ziu sa sirana, gua pude va matea si Asa, gua.* ⁴⁸ Ba lopu boka vagia rini, si keke sirana gua pude evania si asa, sina sari doduru tie si okoro hola, pude avavoso dia koari na zinama te Zisu.

20

Sa Niniranira te Zisu

(*Matiu 21:23-27; Maka 11:27-33*)

¹ Keke rane sipu korapa la variva tumatumae na tarae nia Zisu sa Inavoso Leana, koari na tie pa Zelepade, si mae zama koa Sa sari na nati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke kaiqa rina koimata tadi na tie Ziu, ² "Tozini gami? Pa niniranira savana, babe esei poni nigo sa niniranira, ke boka mae taveti Goi sari na ginugua hire?" gua si arini.

³ Meke olaña la si Asa, "Arau ba maqu nanasa paki gamu keke ninanasa. Tozi Nau, ⁴ esei poni nia niniranira se Zone pude papitaiso tie? E Tamasa, babe na tie mo?" gua si Asa.

⁵ Meke podalae varitokei teledia si arini, "Sa gua si kote olaña nia gita? Be zama si gita 'Koe Tamasa,' be gua, si kote zama si Asa, 'Ba na vegua ke lopu va hinokaria tu gamu sia?' Kote gua si Asa. ⁶ Ba be zama si gita, 'Koari na tie mo', be gua, si kote gonani gita patu ri kobi tie hire. Sina ari doduru si va hinokaria sapu na keke poropita te Tamasa se Zone," gua si arini.

⁷ Gua asa, ke olaña mo sarini, "Lopu gilania gami," gua.

⁸ Ke zama se Zisu, "Ego, Arau ba lopu kaqu tozini gamu, sapu esei poni Nau sa niniranira, pude taveti Rau saripu gua hire," gua si Asa.

Sa Parabolodi rina Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni

(*Matiu 21:33-46; Maka 12:1-12*)

⁹ Beto asa si tozi ni Sa sa parabolo hie koa rini: "Keke tie si letea sa sa nana inuma vaeni, beto meke va kopu nia sa koari kaiqa tie uma, pude tavetavete nia, meke tiqe taluarae taloa nana, meke la koa va seunae hola pa seu.* ¹⁰ Meke sipu kamo sa toroso pakepakete, si garunu la nia sa si keke nana nabulu koari na tie uma hire, pude vagi ponia sa nana hinia

* 19:46 Ais 56:7; Zer 7:11 * 19:47 Lk 21:37 * 20:9 Ais 5:1

koari na vuadi rina vaeni. Ba komitia rina tie uma sa nabulu hie, meke hitu pule nia rini, limalimana meke pule. ¹¹ Ke garunu pule la nia tugo sa si keke nana nabulu, ba komitia tugo rina tie uma si asa, meke nono^ovalia na va kurekurea rini, beto meke tiqe hitua rini, limalimana meke va pule ia. ¹² Beto asa, si garunu pule la nia sa si keke nabulu vina neta, ba va bakora ia tugo rini, beto meke gona pania rini pa inuma vaeni. ¹³ Ke balabala sa tie tago inuma hie meke zama, 'Na sa beka si kaqu tavetia rau? Leana maqu garunu la nia mo sa tuqu koreo titekena. Gina asa si kote pamaña nia rini,' gua si asa.

¹⁴ Ba to^oso dogoria ri kasa tie uma sa tuna koreo hie, si vari zamai si arini, 'Sa tuna koreo sa tie tago inuma si hie. Aria, mada va matea gana, mada vagia nada sa nana inuma!' gua si arini. ¹⁵ Meke oki vura nia rini pa inuma vaeni si asa, meke va matea rini."

Meke nanasa se Zisu, "Ke na sa si kote tavete ni sa tie tago inuma sari kasa tie uma hire? ¹⁶ Kote mae va mate betoi sa sari doduru tie kopu inuma, meke va karovo vala koari votiki tie uma sa inuma!" gua si Asa. Sipu avosia rina tie sapu gua asa, si zama sarini, "Mani lopu va malumia Tamasa sapu gua asa pude ta eva^o!" gua si arini.

¹⁷ Meke do^ono to^otoi Zisu si arini, meke zamai Sa, "Ego, na sa gua sa Kinubekubere Hope? Sapu guahe: 'Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,

si eva^onae na patu arilaena hola koari doduru.'"

¹⁸ Asa sapu hoqa nia koasa Patu hie, si kaqu moku umumu nia, ba asa sapu kaqu ta hoqa naqoto koasa Patu hie, si kaqu ta munala guana kavuru," gua se Zisu.

Sa Guguana sa Tinabara Takisi

(Matiu 22:15-22; Maka 12:13-17)

¹⁹ Sari na nati hiama, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si podekia pude tuqe vagia se Zisu pa to^oso tugo asa, sina gilania rini sapu sa parabolo hie, si soto la mo koa rini. Ba lopu boka vagia rini si Asa, sina matagutu ni rini sari na tie. ²⁰ Gua asa ke kopu totoko nia rini, meke garunu lani rini si kaiqa tie, pude la sekesekei guana tie leadi pude la nanasa ni koe Zisu si kaiqa ninanasa sekesekeidi, pude boka vala nia si Asa pa niniranira tanisa Qavuna Roma, pude vata zutua gua. ²¹ Ke la nanasia rini si Asa, "Titisa, gilania gami sapu sa hinokara si tozia Goi. Variva tumatumae nia Goi sa hinokara tanisa hiniva te Tamasa pa tie, meke lopu arilaedi koa Goi sari na tuturuana tana tie be esei, sina lopu va kalekale si Agoi. ²² Vegua, tava

* 20:17 Sam 118:22

malumu pa Tinarae te Mosese si pude tabaria gami sa takisi koasa banāra Roma? Ba lokari?" gua si arini.

²³ Ba doño gilania Zisu sa dia sinekesekei, ke zama la koa rini si Asa, ²⁴ "Va dogoro Nau keke poata?" gua si Asa. Ke va dogoro nia rini si keke, meke zama si Asa, "Esei isumatana, meke na pozana, si koa koasa poata sana?" gua si Asa.

"E Siza," gua si arini.

²⁵ Ke zama la koa rini se Zisu, "Leana, valai koe Siza saripu te Siza, mamu valai koe Tamasa saripu te Tamasa," gua si Asa.

²⁶ Ke magasa hola nia rini sa Nana inolana, meke lopu boka va hoqaia rini si Asa pa kenudi ri na tie koasa dia sinekesekei, ke lopu kulu dia mo.

Sa Tinuru Pule pa Minate

(Matiu 22:23-33; Maka 12:18-27)

²⁷ Meke mae koe Zisu si kaiqa rina Sadusi^d, pu lopu va hinokaria sa tinuru pile pa minate, meke zama,* ²⁸ "Titisa, guahe si kubere mae nia Mosese koa gita, 'Be keke tie si mate luaria sa sa nana barikaleqe, ba loke tuna, si kaqu keke tasina koreo tugo si kaqu la haba ia sa nabokona sa, pude sari koburu pu podoi ri kara si kaqu ta pozae na koburu tu tanisa palabatu kekenu sapu ele mate,' gua.* ²⁹ Ego, ka zuapa tamatasi koreo si koa dia. Sa koreo kenuna si haba ia si keke barikaleqe, ba loke tuna si asa, meke mate. ³⁰ Ke la haba ia pile sa tasina vina rua sa naboko, ba gua tugo. ³¹ La pile sa vina neta, ba kekenono mo; meke osolae hokoto sari ka zuapa tamatasi, ba loke tudia. ³² Mumudi si mate sa barikaleqe. ³³ Ego, pa rane tinuru pile pa minate, si esei ari ka zuapa hire si kote na loana sa barikaleqe hie? Sina ari ka zuapa hire si ele haba betoa si asa?" gua si arini.

³⁴ Meke olana la i Zisu, "Sa vinarihaba si tadi na tie koasa tinoa pa kasia popoa mo hie, ³⁵ ba sarini pu garogarodi pude kaqu toa pile pa minate, si lopu kaqu varihaba pa toso* sapu korapa mae. ³⁶ Kote koa gua mo ari na mateana si arini, sapu lopu kaqu mate. Arini sari na tuna sa Tamasa, sina tava toa puledi pa minate si arini. ³⁷ Meke e Mosese ba ele va sosodea tugo sapu kaqu toa pile pa minate saripu mate. Sina pa vivineina sa nika pu hurunu pa huda toana, si zama nia sa sapu sa Tamasa sina 'Tamasa te Ebarahami, na Tamasa te Aisake, meke na Tamasa te Zekopi,' gua.* ³⁸ Na

* **20:27** TTA 23:8 * **20:28** Diut 25:5 * **20:35** Sa "totoso sapu korapa mae" ginuana sina toso sapu podalae pa ginore pile mae te Zisu pa kasia popoa.

Mamu tiro la pa Mati 24:3 meke Rev 20:4-6: * **20:37** Ekd 3:6

Tamasa tadi na tie toadi si Asa, ba lopu tadi pu matedi. Ura koe Tamasa sari doduru si na tie toadi*.”

³⁹ Meke zama si kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, “Titisa, leana hola sa Mua inolana!” gua si arini. ⁴⁰ Mudina asa, si pamaņa nanasa pule nia ninanasa ri na tie si Asa.

Tuna Esei sa Karisito
(*Matiu 22:41-46; Maka 12:35-37*)

⁴¹ Meke nanasi Zisu si arini, “Na vegua ke zama sari na tie, sapu sa Karisito si na tutina e Devita, gua? ⁴² Ba e Devita telena si zama gua tu he pa buka Sam:

‘Zama sa Tamasa koasa qua Baņara:

Mu habotu pa kali Mataoqu,*

⁴³ osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,’ gua.

⁴⁴ Poza nia ‘Baņara’ e Devita sa Karisito, ba vegugua ke kote boka na tutina tu Devita si Asa?” gua se Zisu.

Vina Balau te Zisu Koasa Guguadi rina Tie Va Tumatumae koasa Tinarae te Mosese
(*Matiu 23:1-36; Maka 12:38-40*)

⁴⁵ Meke sipu korapa va avoso sari na tie, si zama la koari Nana disaepeli se Zisu, ⁴⁶ “Mi balau ni sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu hoke hiva pokopoko va gele meke enene, meke okoro hiva ta zama va kamo na tava lavata dia koari na vasina tana maketi, gua. Meke hoke vizati rini sari na habohabotuana tadi na tie arilaedi pa korapa sinaqoqi, meke sari na vasina ta pamaņaedi pa inevaņa. ⁴⁷ Hoke hiko vagi rini sari na tinagotago tadi na naboko, meke hoke varavara va gele sisigiti pude ta dogoro dia, gua. Kaqu tava kilasa va kaleana sari tie gugua arini!” gua si Asa.

21

Sa Vinariponi Tanisa Nabonaboko
(*Maka 12:41-44*)

¹ Doņo la se Zisu, meke dogori Sa sari na tie tagotago pu korapa veko poata koasa vasina vekovekoana poata pa Zelepade. ² Meke dogoria tugo Sa si keke naboko habahabahualana sapu voi lani si karua poata kopa hitekedi hite, ³ meke zama si Asa, “Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu sa naboko habahabahualana hie, si veko va soku hola ni sari doduru pule. ⁴ Ura sari doduru si vekoi mo, sapu koa holadi pa dia tinagotago, ba sa naboko hie si pa nana

* **20:38** Ele mate si arini pukerane ba korapa toa koe Tamasa si arini **20:42**
Sam 110:1

hinabahuala, si vala betoa sa sapu gua tagoa sa pude toa nia," gua se Zisu.

*Tozi Va Kenua Zisu sa Tinahuara Tanisa Zelepade
(Matiu 24:1-2; Maka 13:1-2)*

⁵ Meke sipu korapa vari vivinei nia ri kaiqa disaepeli sa tinolava tanisa Zelepade, meke sari na patu, na vinariponi pu ta kuri ni sa, si zama la koa rini se Zisu, ⁶ "Sari doduru gua pu dogori gamu hire, si korapa mae sa tooso sapu sari doduru patu sara si lopu kote ta varihakei hola si arini, ba kaqu ta huarae gore beto," gua si Asa.

*Sari na Tinasuna pu Kaqu Mae
(Matiu 24:3-14; Maka 13:3-13)*

⁷ Meke nanasia rini si Asa, "Titisa, panavisa kote ta evaṇa sa tinahuara sana? Meke na sa sa vina gilagila, sapu ele tata sa tooso pude ta evaṇa saripu gua sara?" gua si arini.

⁸ Meke olaṇa la koa rini se Zisu, "Mi kopu pude mi lopu ta turaṇa va sea. Sina ari sokudi si kote mae pa korapa pozaqu Rau, meke zama, 'Arau sa Karisito!' meke 'Ele kamo sa tooso!' gua. Ba mi lopu luli. ⁹ Mi lopu matagutu pana avosia gamu sa inavosona sa vinaripera, meke sa vinaripaqaḥi pude turu eke si keke popoa. Sari na tinitoṇa gugua arini si kaqu ta evaṇa kekenu, ba lopu asa sa vinabetona," gua.

¹⁰ Meke zama pule si Asa, "Kote varipera sari na butubutu, meke sari na butubutu baṇara; ¹¹ meke kaqu raza sari na niu nomanomadi, meke na soṇe, na oza pa soku vasina; meke kaqu ta dogoro sari na vina gilagila variva matamatagutudi pa maṇauru. ¹² Ba sipu lopu ele ta evaṇa saripu gua hire, si kote ta tuṇe vagi, meke ta ṇoṇovala si gamu koari na tie pa ginuaqu Rau. Kote ta vala si gamu pude ta pitu koari na sinaqoqi, meke ta veko pa vetu varipusi, meke kote ta turaṇa la si gamu pa kenudi ri na baṇara, na ṇati hiniva pa ginuaqu Rau. ¹³ Ba asa si keke tooso leana tamugamu pude tozia koarini sa Inavoso Leana. ¹⁴ Mi koa ṇoṇo pa bulomia, mamu lopu balabala mamata nia, sapu gua leana pude kote olaṇa la nia koari na tinazutu mia.* ¹⁵ Ura Arau tu kote poni gamu sari na zinama, na ginilagilana pu kaqu zama ni gamu, sapu lopu keke rina mia kana kote boka olaṇi, babe va kari pani. ¹⁶ Meke sari na tiatamamia, na tasimia koreo, na turaṇamia, na mia baere pu lopu va hinokara, kote turaṇa lanī gamu tugo pa vinaripitui, meke kaiqa gamu si kote tava mate. ¹⁷ Pa ginuaqu Rau si kaqu ta kukitae si gamu koari doduru

* 21:14 Lk 12:11-12

tie, ¹⁸ ba lopu keke kalu pa batu mia si kote ta vagi palae. ¹⁹ Mi turu va nabu, meke kaqu vagia gamu sa tinoa hola!

Sa Tinahuara Tanisa Popoa Zerusalema
(*Matiu 24:15-21; Maka 13:14-19*)

²⁰ Pana dogoria gamu sapu mae varidikue nia rina kana sa popoa Zerusalema, si kaqu gilania gamu sapu tata sa tinahuara tanisa. ²¹ Ke arini sapu koadi pa pinaqaha popoa Ziudia, si madi govete la koari na toqere vasina. Meke arini pa korapana sa vasileana sana si madi govete taloa, meke arini pu koa koari na popoa pa sadana Zerusalema, si madi lopu nuquru la pa korapana. ²² Ura arini sari na rane vina kilasa, pude tava gorevura sari doduru sapu gua ele ta kubere pa Kinubekubere Hope.* ²³ Kote na rane tinalotana nomadi si arini koari na barikaleqe pu ari tiadi, meke arini pu tago haha! Ura na tinasuna nomana si kaqu kamo koasa popoa, meke na vina kilasa te Tamasa si kaqu raza koari na tie hire! ²⁴ Kote tava mate pa vinaripera si arini, meke kaiqa rini si kote ta raovo^d la koari soku popoa. Kaqu mae koa, na neti va konekone ia rina Zenitailo sa popoa Zerusalema, osolae hokoto sa totošo tadi na tie huporo hire.

Sa Minae Tanisa Tuna na Tie
(*Matiu 24:29-31; Maka 13:24-27*)

²⁵ Na vina gilagila si kote ta evana koasa rimata, na sidara, meke koari na pinopino. Kote tarazuzu sari na tie pa kasia popoa, kote matagutu nia rini sa ovanana sa lamana, meke sari na tovovo lavalavata.* ²⁶ Kote mabubulu pa tinarazuzu sari na tiena sa pepeso, totošo korapa aqa dogoria rini sapu gua kote ta evana pa doduruna sa kasia popoa, ura sari na pinopino pa manauru si kote tava rizu pa dia sirana. ²⁷ Pa totošo asa kote dogoria rini maena sa Tuna na Tie pa korapadi ri na lei, somania na niniranira lavata, na ninedala.* ²⁸ Pana podalae ta evana saripu gua hire, si mi gasa turu mamu dono sage, sina tata vura mae sa mia tinarupaha," gua se Zisu.

Sa Vinagilagila Koasa Huda Piqi
(*Matiu 24:32-35; Maka 13:28-31*)

²⁹ Beto asa si tozia Zisu koarini sa parabolo hie: "Mi dono la koasa huda piqi, meke sari kaiqa huda pule. ³⁰ Pana dogori gamu sapu podalae liho si arini, si gilania gamu sapu tata sa totošo manini. ³¹ Gua tugo sapu pana dogori gamu

* **21:22** Hoz 9:7 * **21:25** Ais 13:10; Izk 32:7; Zol 2:31; Rev 6:12-13 * **21:27**
Dan 7:13; Rev 1:7

ta evaṇa sari na ginugua hire, si kaqu gilania gamu sapu tata mae sa Binaṇara* te Tamasa.

³² Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari doduru pu gua hire, si kaqu ta evaṇa sipu lopu ele mate beto sari na tie pa sinage hie. ³³ Kote murimuri palae sa Maṇauru meke na pepeso, ba sari na Qua zinama si kaqu koa hola ninae rane ka rane.

Koa Kopu

³⁴ Mi kopu puleni gamu, pude mi lopu tupiti henahena sisigiti, na naponapo, na talotaṇa ni sari likakalae tana tinoa pepeso, pude lopu kamo va hodaka koa gamu sa rane sana.

³⁵ Ura sa rane asa si kote kamo guana sipata, koari doduru tinoni pu koa pa doduruna sa popoa pepeso. ³⁶ Mi koa kopu, na varavara doduru totošo, pude mi boka koa varane meke va holai gamu sari doduru ginugua hire pana ta evaṇa rini, meke pude mi boka turu va mataqara pa kenuna sa Tuna na Tie," gua si Asa.

³⁷ Meke koa variva tumatumae se Zisu pa Zelepade koari na rane arini, meke doduru veluvelu si hoke vura la si Asa pa Toqere Olive, pude koa vasina pana boni.* ³⁸ Meke pana munumunu pa hopeke rane, si hoke la pa Zelepade sari doduru tie, meke la avavoso koari Nana vina tumatumae.

22

Tata Kamo sa Inevaṇa Pasova

(Matiu 26:1-5; Maka 14:1-2; Zone 11:45-53)

¹ Ego, ele tata kamo sa totošo tanisa Inevaṇa Bereti Loke Isitina^d,* sapu sa Inevaṇa Pasova.* ² Hata ia rina ṇati hiama meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, si keke sirana pude tuqe vagia gana se Zisu pude va matea, gua, sina matagutu ni rini sari na tinoni.

Va Egoa Ziudasi pude Qoraqora nia se Zisu

(Matiu 26:14-16; Maka 14:10-11)

³ Meke nuquria Setani se Ziudasi, sapu ta pozae Isikarioti, sapu keke ri ka manege rua disaepeli. ⁴ Ke topue la se Ziudasi koari na ṇati hiama, meke koari na palabatudi rina tie pu kopu nia sa Zelepade, meke la vari vivinei nia rini gua pude boka vata qora nia se Zisu koa rini, gua. ⁵ Meke

* **21:31** Sa ginuana sa Binaṇara te Tamasa pa vesi hie si na totošo pule mae se Zisu pa kasia popoa. Mi tiroa sari vesi Luke 21:27-28: * **21:37** Lk 19:47

* **22:1** Pa totošo te Zisu hoke varihobei sari kara pozana sa inevaṇa. Sa Inevaṇa Pasova si keke rane, meke sa Inevaṇa Bereti Loke Isitina si ka zuapa rane. Pa totošo asa si balabala la ia rini sa tinarupaha tadi na tie Izireli pa popoa Izipi, sipu hena rini sa palava sapu lopu henia na isiti. * **22:1** Ekd 12:1-27

getu hola si arini meke va egoa rini pude ponía poata si asa.
⁶ Va egoa Ziudasi sa dia hiniva asa, ke podalae hata ia sa si keke lolomo leana, sapu lopu koa sari na tinoni, pude vata qorae nia koa rini se Zisu, gua.

Sa Hinenahena Pasova

(Matiu 26:17-25; Maka 14:12-21; Zone 13:21-30)

⁷ Sipu kamo sa rane kekenu koasa Inevana Bereti Loke Isitina, sapu tava mate sari na lami tanisa Inevana Pasova,
⁸ si garuni Zisu sari Pita e Zone, meke zamai Sa, "Mi la, mamu va namanama ia sa hinenahena Pasova tadigita," gua si Asa.

⁹ Meke nanasa sarini, "Pavei si hiva nia Goi pude la va namanama ia gami sia?" gua sari kara.

¹⁰ Meke olaña se Zisu, "Pana la gamu pa vasileana Zerusalemá, si kote tutuvia gamu kara si keke tie sapu korapa palekia nana si keke vovoina kolo. Mi luli la koasa vetu vasina nuquru sa. ¹¹ Mi tozi gunia he sa tie ari nana vetu, 'Zama sa Titisa: Avei sa lose vasina kote hena ia rina Qua disaepeli, meke Arau sa hinenahena Pasova?' Mi gunia.
¹² Meke kote va dogoroni gamu sa si keke lose nomana panaulu, sapu ele tava nama vekona. Va namanama ia gamu sa nada hinenahena vasina," gua si Asa.

¹³ Meke taluarae la sari karua, meke dogori tugo ri kara sari doduru, gua puta tugo sapu ele tozi ni Zisu, ke va namanama vekoa ri karua sa hinenahena Pasova vasina.

Podalae nia Zisu sa Ginani Hope

(Matiu 26:26-30; Maka 14:22-26; 1 Koriniti 11:23-25)

¹⁴ Meke sipu kamo sa totošo tanisa Pasova, si la habotu turani Zisu pa tevolo sari Nana apositolo. ¹⁵ Meke zama la koa rini si Asa, "Okoro hola nia Rau pude henahena turana gamu koasa hinenahena Pasova^d hie, sipu lopu ele kamoá Rau sa tinasigiti. ¹⁶ Maqu tozini gamu sapu lopu kaqu hite hena pulea Rau sa hinenahena Pasova, osolae kaqu tava gorevura tu sa ginuana hinokara pa Binañara te Tamasa," gua se Zisu.

¹⁷ Beto asa, si hena ia Zisu sa kapa vaeni, meke zama leana nia Sa koe Tamasa, meke zama la si Asa koa rini, "Mi vagi ia sa kapa hie, mamu hopeke napoa. ¹⁸ Maqu tozini gamu, sapu lopu kaqu napo pulea Rau sa vaeni hie, osolae kamo sa Binañara te Tamasa," gua si Asa.

¹⁹ Beto asa si vagia Sa sa bereti*, meke zama leana nia Sa, meke videvidea Sa, meke hopeke poni Sa koarini, meke zama, "Hie tugo sa tiniqu [sapu ponini gamu Rau pa laemia

* **22:19** Sa bereti loke isitina si kaburu guana bisikiti gua asa ke boka ta videvide.

gamu, mi vagia, mamu hena ia, pude mi balabala Au," gua si Asa. ²⁰ Meke gua tugo sipu beto sa hinenahena Pasova, si vagia Sa si keke kapa vaeni meke vala Sa koa rini, meke zama, "Sa kapa vaeni hie si na vinariva egoi vaqura te Tamasa, sapu ele ta tokoro veko koasa eharaqu, sapu zoloro pa laemia gamu.]**

²¹ Ba dono la tu! Asa sapu kaqu qoraqora Nau, si korapa habotu somanae koa Rau pa tevolo hie! ^{*} ²² Sa Tuna na Tie si kaqu tava mate, gua sapu hiva nia sa Tamasa, ba mani talotaña hola sa tie sapu vata qorae Nau," gua se Zisu.

²³ Avosia tugo rini sapu gua asa, si podalae vari nanasi teledia sari kasa disaepeli, sapu esei beka ari kasa si kaqu tavete gua asa, gua.

Vinari Tokeina sa Vinalavata

²⁴ Meke varitokei nia rina disaepeli sapu esei arini si kote arilaena hola, gua. ^{*} ²⁵ Ke zama koa rini se Zisu, "Sari na banara tadi na tie Zenitailo si hoke lalae ni rini sari na tinoa tadi na dia tie, meke sari na tie pu tago ninirañira, si hoke ta pozae na 'tie variponi valeana hola'. ^{*} ²⁶ Ba gamu si lopu kaqu gua asa, asa sapu arilaena hola koa gamu, si mani va hiteke pule nia koari doduru, meke asa sapu koimata koa gamu, si mani koa na mia nabulu. ^{*} ²⁷ Esei si arilaena hola? Asa sapu habotu henahena? Ba asa sapu va tana ponía ginani sa tie sapu habotu henahena? Asa sapu habotu henahena, taga? Ba sa Qua kinoa koa gamu, si kekeñoño gua tugo asa sapu nabulu. ^{*}

²⁸ Gamu si ele koa turañau koari na Qua rane tinasuna, ²⁹ ke gua sapu ele poni Nau sa Tamaqu sa ninirañira pude koa Banara, si gua tugo sapu poni gamu Rau sa ninirañira asa. ³⁰ Kaqu somana hena na napo si gamu pa Qua tevolo koasa Qua Binañara, meke kaqu habotu si gamu koari na habohabotuana banara, pude totoli ni sari ka manege rua butubutu Izireli," gua si Asa. ^{*}

Tozia Zisu sapu Kote Oso nia Pita si Asa

(Matiu 26:31-35; Maka 14:27-31; Zone 13:36-38)

³¹ Meke zama se Zisu, "Saimone, Saimone, ele va malumia Tamasa se Setani pude podeke gamu, pude varipaqaña ni saripu leadi na kaleadi gua sapu varipaqaña ni sari na kapu huiti koari na kikodi. ³² Ba ele varavara nigo Rau si goi Saimone, pude lopu mate taloa hokara sa mua rinañerane.

^{*} **22:20** Sari na zinama pa vari korapadi rina [] si lopu koa koari doduru kinubekubere Hope pukerane. ^{*} **22:20** Zer 31:31-34 ^{*} **22:21** Sam 41:9

^{*} **22:24** Mt 18:1; Mk 9:34; Lk 9:46 ^{*} **22:25** Mt 20:25-27; Mk 10:42-44 ^{*} **22:26**

Mt 23:11; Mk 9:35 ^{*} **22:27** Zn 13:12-15 ^{*} **22:30** Mt 19:28

Ke pana kekere pule mae goi, si mu va *ninirai* sari disaepeli turanamu," gua se Zisu.

³³ Ba olaña la koa Sa se Pita, "Banara, arau si va namanama pude luligo la pa vetu varipusi, babe la mate turanigo," gua si asa.

³⁴ Ba olaña la ia Zisu si asa, "Pita, Maqu tozi nigo, sipu lopu ele kabo sa kokorako kohite boni, si kaqu oso Nau goi ka neta totošo," gua se Zisu.

Mi Paleke Vinaqaqiri

³⁵ Meke nanasi Zisu sari Nana disaepeli, "Totošo garunu taloani gamu Rau, meke tozini gamu Rau pude lopu paleke vovoina poata, na huneke, meke na sadolo, si vegua? Ehaka nia tugo gamu si keketona?" gua si Asa.*

Meke olaña sarini, "Loketona," gua.

³⁶ Meke zama se Zisu, "Ba, kamahire si asa sapu ari nana vovoina poata, na huneke, si mani paleki. Meke asa sapu loke nana magu varipera, si mani holuholu nia sa nana koti, pude mani holua keke. ³⁷ Ura koa pa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: 'Guana somana ta nae turanae koari na tie kaleadi si Asa,' gua, hie si kaqu tava gorevura, meke gua tugo sari doduru ginuaqu Rau, si kaqu ta evana beto," gua si Asa.*

³⁸ Meke zama sari kasa disaepeli, "Banara, dotu, hire si karua magu varipera," gua si arini.

Meke olaña la se Zisu, "Leana, pada mo si arini," gua si Asa.

Varavara se Zisu pa Toqere Olive

(Matu 26:36-46; Maka 14:32-42)

³⁹ Meke taluarae pa Zerusalemā se Zisu, meke sage la pa toqere Olive si Asa, gua tugo sapu hoke tavetia Sa soku totošo, meke sage luli tugo sari Nana disaepeli. ⁴⁰ Totošo kamo Sa vasina, si zamai Sa sari Nana disaepeli, "Mi varavara, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke," gua si Asa.

⁴¹ Meke ene va seseu hite la si Asa, padana keke ginona patu, meke kokotuñu gore si Asa, meke varavara guahe: ⁴² "Tamaqu, be va malumia Goi, si Mu va rizu ia koa Rau sa kapa tinasigiti hie, ba lopu Qua hiniva, ba lalae Mua hiniva tu Goi," gua si Asa. ⁴³ [Meke vura mae koa Sa si keke mateana Mañauru meke va *ninira* ia si Asa. ⁴⁴ Meke ta sigiti hola si Asa pa Nana binalabalā, meke mañini sa Nana vinaravara meke varavara va *ninira* hola la tu, meke sari na natañatana si guana ehara pu honihoni gore pa pepeso.]*

* 22:35 Mt 10:9-10; Mk 6:8-9; Lk 9:3, 10:4 * 22:37 Ais 53:12 * 22:44 Sari na vesi made navulu neta meke made navulu made si lopu koa koari doduru Kinubekubere Hope pukerane.

⁴⁵ Beto asa, si turu si Asa, meke pule la koari na disaepeli, meke dogori Sa korapa putadi, sina mabo sisigiti si arini pa dia tinalotaña. ⁴⁶ Meke zama la koa rini si Asa, “Na vegua ke puta si gamu? Mi vañunu, na varavara, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke,” gua si Asa.

Ta Tuqe Vagi se Zisu Koari na Kana

(Matiu 26:47-56; Maka 14:43-50; Zone 18:3-11)

⁴⁷ Meke sipu korapa zama se Zisu, si la vura gana mo si keke puku minate varipera, se Ziudasi sapu keke koari ka manege rua disaepeli si turanadi rini. Ene la se Ziudasi, meke la ahoa sa se Zisu. ⁴⁸ Ba zama la ia Zisu si asa, “Ziudasi, pa inaho si va qoraqora nia goi sa Tuna na Tie?” gua si Asa.

⁴⁹ Meke totoo dogoria rina disaepeli pu lulidi koa Sa sapu gua kote ta evaņa, si nanasia rini se Zisu, “Baņara, mami la seke ni magu varipera gedi?” gua si arini. ⁵⁰ Meke keke ri kasa disaepeli arini, si seke tarasa pania sa kali talina mataona sa nabulu tanisa nati hiamu kenukenue.

⁵¹ Ba norei Zisu si arini, meke zama, “Beto, lopu tavete gua asa!” gua si Asa. Meke la taņinia Sa sa talinana sa nabulu, meke ta salaņa si asa.

⁵² Beto asa si zama la se Zisu koari na nati hiamu, na palabatudi rina tie kopu Zelepade, meke sari na koimata tadi na tie Ziu pu la pude tuqe vagia, “Na tie hikohiko na variva mate si Rau, ke paleke Nau vedara na huda sekesekeana tu gamu? ⁵³ Doduru rane si variva tumatumae mo si Rau pa Zelepade, ba lopu tuqe vagi Au tu gamu? Ba sina hie tugo sa mia totoo, sa totoo sapu koa baņara sa niniraņira tana hinuporo,” gua se Zisu.*

Osonia Pita se Zisu

(Matiu 26:57-58,69-75; Maka 14:53-54,66-72; Zone 18:12-18,25-27)

⁵⁴ Meke tuqe vagia rini se Zisu, meke turana la nia ri pa vetu tanisa nati hiamu kenukenue. Se Pita si lululi mudi nana, seseu vasina hite koarini. ⁵⁵ Meke totoo va katua rini si keke nika pa kokorapana sa pavasa pa sadana sa vetu tanisa nati hiamu, meke habotu vari likohae nia rini, si la somana habotu koarini se Pita. ⁵⁶ Meke dogoria keke nabulu vineki se Pita, koasa malarana sa nika, ke doņo totoa sa, meke zama, “Hie tugo si keke tie sapu lulina koe Zisu,” gua si asa.

⁵⁷ Ba oso se Pita meke zama, “Tio, lopu hite gilania rau sa tie sana!” gua si asa.

* 22:53 Lk 19:47, 21:37

⁵⁸ Meke seseunae vasina hite si doño vagia pule keke tie si asa, meke zama ia sa, “Agoi mo si keke arini pu luli koe Zisu!” gua si asa.

Ba olaña se Pita, “Tio, lopu arau!” gua si asa.

⁵⁹ Meke sipu hola padana keke aoa, si mae gana pule si keke tie, meke zama nia sapu guahe: “Namu hie hokahokara mo si keke arini pu luli koe Zisu, sina keke tie Qaleli si hie!” gua si asa.

⁶⁰ Ba olaña se Pita, “Tio, lopu hite va nonoga ia rau sapu korapa zama nia goi sana!” gua si asa. Sipu korapa zama tugo se Pita, si kabo mo sa kokorako. ⁶¹ Pa totoaso asa si liñana se Zisu, meke doño totoa Sa se Pita, ke tiqe balabala ia Pita sapu gua zama nia Zisu koasa, sapu guahe: “Sipu lopu ele kabo sa kokorako pa boni hie, si kaqu oso Nau goi ka ñeta totoaso,” gua. ⁶² Ke vura taloa se Pita, meke la kabo nusunusurae pa sada.

Tava Sisire na Ta Seke se Zisu
(Matiu 26:67-68; Maka 14:65)

⁶³ Sarini pu kopuna se Zisu si va sisire nia, na sekea rini si Asa. ⁶⁴ Pusi tukui rini sari na matana, meke nanasia rini si Asa, “Mu korokorotae sapu esei si korapa seke igo!” gua si arini. ⁶⁵ Meke soku sari na zinama ñoñovala si zama lani rini koa Sa.

Ta Turaña La pa Kenuna sa Puku Tie Varipitui tadi na Tie Ziu se Zisu
(Matiu 26:59-66; Maka 14:55-64; Zone 18:19-24)

⁶⁶ Meke sipu rane sa popoa, si varigara sari na koimata tadi na tie Ziu, na ñati hiama, meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese; meke ta turaña la se Zisu pa kenuna sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu^d. ⁶⁷ Meke zama ia rini si Asa, “Mu tozini gami, Agoi tugo sa Karisito^d? Ba lokari?” gua si arini.

Meke olaña si Asa, “Be tozini gamu Rau sapu Arau sa Karisito, ba lopu kaqu va hinokarau tugo gamu. ⁶⁸ Meke be nanasa gamu Rau, ba lopu kaqu olañau gamu. ⁶⁹ Ba lopu seunae, sa Tuna^d na Tie si kaqu habotu pa kali mataona sa Tamasa pu tagoi sari doduru ñinirañira,” gua si Asa.

⁷⁰ Meke nanasa la ia ri doduru si Asa, “Ke vegua? Agoi mo sa Tuna Tamasa?” gua si arini.

Meke olaña la i Sa sarini, “Uve, Arau mo sa Tuna Tamasa,” gua si Asa.

⁷¹ Meke zama sarini, “Lopu kaqu hata pule vina sosode si gita, sina ele avoso sotia mo teleda sapu gua zama nia Sa telena,” gua si arini.

23

Ta Turana La Koe Paelati se Zisu
(*Matiu 27:1-2,11-14; Maka 15:1-5; Zone 18:28-38*)

¹ Beto asa si turu sari doduru pu somana koasa Sanihiderini sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, meke turana la nia rini koe Paelati^d se Zisu. ² Podalae zutua rini si Asa vasina, meke zama, "Ele pohoa gami sa tie hie, sapu turana va sea i sa sari na mami tie, tozi ni Sa si arini pude lopus tabara takisi koasa banara Roma, meke poza pule nia Karisito, na Banara si Asa," gua si arini.

³ Ke nanasa la ia Paelati se Zisu, "Vea, Agoi tugo sa Banara tadi na tie Ziu?"

Meke olaña si Asa, "Uve, gua tugo sapu zama nia goi sana," gua si Asa.

⁴ Meke zama la se Paelati koari na nati hiamā, meke sa kobi tinoni, "Loke sineā si dogoria rau pude boka zutua sa tie hie," gua si asa.

⁵ Ba zutu pilipulea rini si Asa, meke zama, "Koari na Nana vina tumatumae si vari kakatora ni Sa sari na tie pa doduruna Ziudia; podalae maena tu pa Qaleli si Asa, meke mae kamo tani," gua si arini.

Ta Garunu La Koe Herodi se Zisu

⁶ Totoso avosia Paelati sapu gua asa, si nanasa si asa, "Na tie Qaleli sa tie hie?" gua si asa. ⁷ Meke totoso gilania Paelati sapu mae guana pa Qaleli se Zisu, vasina banara se Herodi; si garunu la nia sa koa sa se Zisu. Pa totoso asa si koa nana mo pa Zerusalemā se Herodi. ⁸ Totoso dogoria Herodi se Zisu si qetu hola si asa, sina ele avoso nia sa guguana e Zisu, meke seunae hola sapu hiva dogoro gunia sa se Zisu. Okoro hiva dogoria sa totoso tavete tinavete variva magasadi se Zisu. ⁹ Gua asa, ke soku ninanasa si nanasa ni Herodi koe Zisu, ba lopus olañi Sa. ¹⁰ Meke turu mae sari na nati hiamā, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarāe te Mosese, meke zutu sisigitia rini se Zisu. ¹¹ Meke zama nonoivalia, na tavete gunia na keke tie loke laena e Herodi, meke sari nana solodia se Zisu, meke va sage nia rini si keke poko doduru tolavaena tana banara, meke tiqe garunu pule la nia rini si Asa koe Paelati. ¹² Meke pa rane tugo asa si tiqe baere sari Herodi e Paelati, ba visoroihe si vari kanaidi sari kara.

Va Egoa Rini Pude Va Matea se Zisu

(*Matiu 27:15-26; Maka 15:6-15; Zone 18:39 kamo hinia 19:16*)

¹³ Meke tioko varigara ni Paelati sari na nati hiamā, na koimata tadi na tie Ziu, meke sari na tinoni. ¹⁴ Tozini sa

sarini, "Turaña mae nia gamu sa tie hie koa rau, meke zutua gamu sapu turaña va sea i Sa sari na tie, gua. Ba sipu beto pitua rau, si lopu hite dogoria rau keke nana sinea sa tie hie, koari na ginugua pu zutuni gamu koa Sa. ¹⁵ E Herodi ba lopu dogoria tugo keke sinea, gua asa ke garunu pule mae nia mo sa koa gita. Ke dogoria gamu? Loke ginugua kaleadi sapu pada tava mate nia Sa, si ele evañia Sa. ¹⁶ Gua asa ke kote tozi ni mo rau sari na solodia, pude seke nia hilihiliburuana, meke tiqe vata rupahia," gua si asa.*

¹⁸ Ba velavela va ululae sari na tinoni, "Va matea gana, ba mu vata rupaha poni gami se Barabasi!" gua si arini. ¹⁹ Se Barabasi si ta veko pa vetu varipusi sina somana nia sa si keke vinaripera koari na Qinavuna, meke va mate tie tugo si asa.

²⁰ Hiva vata rupahia e Paelati se Zisu, ke tepa pule la tugo koasa vinarigara tinoni si asa. ²¹ Ba velavela nono la mo si arini, "Va matea pa korosi! Va matea pa korosi!" gua si arini.

²² Meke zama pule la tugo pa vina neta totošo se Paelati, "Ba na kinaleana sa si evañia Sa? Arau lopu boka dogoria keke sinea sapu kote pada tava mate nia Sa! Ke kote tozi ni mo rau sari na solodia, pude seke nia hilihiliburuana, meke tiqe vata rupahia," gua si asa.

²³ Ba velavela va sisigiti palae si arini, pude kaqu va matea tugo se Zisu, gua, meke osolae va malohoria tu rini se Paelati. ²⁴ Ke gua asa si va egoa mo Paelati pude va matea si Asa, gua tugo sapu tepa ia rini. ²⁵ Meke vata rupahia sa se Barabasi, sapu hiva vata rupahia rini, asa sapu ta veko pa vetu varipusi, sina somana nia sa si keke vinaripera koasa qinavuna meke va mate tie. Meke luara vala nia sa koa rini se Zisu, pude tavetia gua sapu hiva tavete nia rini.

Tava Mate pa Korosi se Zisu

(Matiu 27:32-44; Maka 15:21-32; Zone 19:17-27)

²⁶ Meke turaña taloa nia rina solodia se Zisu, meke pa korapana sa dia inene la, si tutuvia rini si keke tie pa popoa Saerini, pozana si e Saimone, na tiqe nuquruna mo pa Zerusalem sa asa. Tuqe vagia rina solodia si asa, meke va paleke nia rini sa korosi, meke luli mae pa mudina Zisu.

²⁷ Na vinarigara lavata si luli koe Zisu, meke kaiqa arini si ari na barikaleqe pu korapa kaboa na talotana nia si Asa.

²⁸ Ba taliri la koari kasa barikaleqe se Zisu, meke zama, "Kasa barikaleqe pa Zerusalem! Mu lopu kabo Au, ba

* **23:16** Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si va somana mae ia sa vesi 17 sapu guahe: [17 Ta hivae pude vata rupahia Paelati si keke tie ta pusina pa totošo Inevana Pasova.] Mu tiroa Maka 15:6:

mi kabo pule ni gamu, meke sari na tumia. ²⁹ Ura korapa mae sari na rane kaleadi, pana kote zama guahe sari na tie, 'Tamanae dia sari na barikaleqe pu tige, meke saripu lopu podo koburu na variva susu.' ³⁰ Pa tooso asa si kote zama la si arini koari na toa na toqere, 'Mi hoqa tamunu gami!' kote gua si arini.* ³¹ Ura be evaṇi rina tie koa Rau pu guana huda toana, saripu gua hire, si kote kaleana hola tu si evaṇi rini koa gamu, pu guana huda matedi," gua se Zisu.

³² Meke karua tie kaleadi si turaṇa vura mae ni rini pude va mate turaṇa ni koe Zisu. ³³ Sipu kamoā rini si keke vasina pozana, "Batu* Tomate," si poka nia rini pa korosi vasina se Zisu, meke gua tugo sari karua tie kaleadi pa hopeke dia korosi, keke pa kali mataona, meke keke pa kali gedena. ³⁴ [Meke zama se Zisu, "Tamaqu, Mu taleoso ni, sina lopu gilania rini sapu gua evaṇia rini," gua si Asa.]**

Meke mudumudukeda ni rina solodia pude variva hihia ni sari Nana poko. ³⁵ Sa puku vinarigara si turu meke doṇo la, meke sari koimata tadi na tie Ziu si pesipesi laia meke ṇoṇovalia rini se Zisu, "Votiki tie si harupi Sa. Ego, kamahire mani harupu pule nia, be Asa sa Karisito sapu ele vizatia Tamasa!" gua si arini.*

³⁶ Sari na solodia ba va sisire nia tugo si Asa, meke ponia vaeni pasana rini.* ³⁷ Zamaia rini si Asa, "Be na Baṇara tadi na tie Ziu si Goi, si mamu harupu pulenigo," gua sarini.

³⁸ Pa batuna sage sa korosi si kuberia rini sa tinazutuna Sa sapu zama guahe: "HIERA SA BAṆARA TADINA TIE ZIU," gua.

³⁹ Meke keke ri karua tie kaleadi pu tava sigoto turaṇae koa Sa pa korosi, si zama ṇoṇovala la tugo koa Sa, "Be Agoi sa Karisito! Ego mu harupu pulenigo, meke mamu harupu gami tugo si gami kara!" gua si asa.

⁴⁰ Ba keke ari kara si norea si asa, meke zama, "Tio, vegua lopu matagutu nia goi sa Tamasa? Sina agoi, ba tava kilasa kekeṇoṇo gua tugo asa. ⁴¹ Gita kara si garoda tugo pude tava kilasa, sina ta poni nia gita kara sa laedi ri nada tinavete kaleadi, ba sa tie hie si loke Nana kinaleana," gua si asa. ⁴² Beto asa si zama la koe Zisu si asa, "Baṇara, Mu balabala au pana koa Baṇara Goi pa Mua Binaṇara," gua si asa.

⁴³ Meke olaṇa la koasa se Zisu, "Tozi va hinokara nigo Rau si goi, kaqu somana koa Rau ṇinoroi si goi pa Paradaisi^d," gua se Zisu.

* **23:30** Hoz 10:8; Rev 6:16 * **23:33** Hokara sa ginuana sa vasina sapu sa dinona sa toqere asa si guana batu tomate. * **23:34** Lopu koa sari zinama pa varikorapadi rina [] koari doduru kinubekubere hope pukerane. * **23:34** Sam 22:18 * **23:35** Sam 22:7 * **23:36** Sam 69:21

*Sa Minate te Zisu**(Matiu 27:45-56; Maka 15:33-41; Zone 19:28-30)*

⁴⁴ Meke sipu kamo sa korapa rane si huporo sa doduru popoa, osolae kamo tu neta koloko, ⁴⁵ ura lopu kalalasa mae sa rimata. Meke ta rikata rua sa poko gobana sa Lose Hopena, pa korapana sa Zelepade pa Zerusalema.* ⁴⁶ Meke velavela va ululae se Zisu, meke zama, "Tamaqu, pa korapa limamu si luara veko Rau sa Maqomaqoqu," gua si Asa, meke tiqe mate.*

⁴⁷ Sipu dogoria sa palabatu tadi na solodia gua saripu ta evana si vahesia sa sa Tamasa, meke zama, "Hinokara tugo, sapu na keke tie toṅoto sa tie hie," gua si asa.

⁴⁸ Meke toso dogori ri doduru pu varigara pude dodogoro koasa vina matena e Zisu, gua saripu ta evana, si pohari rini sari raqaraqadi pa tinalotana, meke pule taloa pa dia vasidi sari doduru. ⁴⁹ Sari doduru pu ele gilana sotia se Zisu, meke sari kasa barikaleqe pu lulidi mae koa Sa pa Qaleli, si turu pa seuna vasina hite, meke doṅodoṅo la dia.*

*Ta Veko pa Lovu sa Tinina Zisu**(Matiu 27:57-61; Maka 15:42-47; Zone 10:38-42)*

⁵⁰⁻⁵¹ Ego, koa nana si keke tie pozana Zosepa, sa tie pa vasileana Arimatia pa pinaqaha popoa Ziudia. Keke tie leana, na tie toṅoto si asa, pu korapa aqa nia sa minae tanisa Binaṅara te Tamasa. Meke keke koari na tie pu somana koasa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, ba lopu somana va egoa sa sa dia vina ego na vinizata pa vina matena e Zisu. ⁵² La si asa koe Paelati, meke la tepa ia sa sa tinina e Zisu. ⁵³ Beto asa, si la va gore vagia sa si Asa, meke hade nia keke poko keoro viana sa, meke la va nuquru veko sa koa keke lovu sapu ta horena pa patu pa kali taba, sapu lopu ele ta pomunu nia tie matena rini. ⁵⁴ Na rane va namanama si asa, na tata kamo sa rane Sabati.

⁵⁵ Sari na barikaleqe pu lulidi mae koe Zisu pa Qaleli, si lulia rini se Zosepa, meke dogoria rini sa lovu, meke sa vinekona gua sa tinina e Zisu pa korapana sa lovu. ⁵⁶ Beto asa si pule la vasina koadi sari kasa barikaleqe, meke la va namanama i rini sari na oela humana lea, pude vala i pa tinina Zisu, gua. Meke sipu kamo sa Sabati, si magogoso si arini, lulia rini gua sapu koa pa Tinarae te Mosese.*

* 23:45 Ekd 26:31-33 * 23:46 Sam 31:5 * 23:49 Lk 8:2-3 * 23:56 Ekd 20:10; Diut 5:14

24

Sa Tinuru Pule te Zisu pa Minate

(Matiu 28:1-10; Maka 16:1-8; Zone 20:1-10)

¹ Meke pana vaqavaqasana sa rane Sade, si la koasa lovu sari kasa barikaleqe, paleke la ni rini sari na oela humana lea, saripu ele va nama vekoi rini. ² Doño la dia gua, si dogoria rini sapu ele ta topili palae tu sa patu, sapu tukuna sa sasadana sa lovu. ³ Ke nuquru la si arini pa korapana sa lovu, ba lopu dogoria rini sa tinina e Zisu. ⁴ Ke sipu korapa turu nunala dia vasina si arini, si vura va hodaka la si karua tie sapu pokopoko keoro nedala, meke turu kapae dia koa rini. ⁵ Matagutu sisigiti sari kasa barikaleqe, ke todoño gore pa pepeso si arini. Meke zama la koa rini sari karua tie, "Na vegua ke hata ia gamu sa tie toana koari pu matedi?" ⁶ Lopu koa tani si Asa, ba ele turu pule tu pa minate. Balabala ia gua sapu ele tozini gamu Sa, sipu korapa koa pa Qaleli si Asa, sapu gUAhe:* ⁷ 'Sa Tuna na Tie si kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi, meke kaqu tava mate pa korosi, ba pa rane vina neta si kaqu tava turu pule si Asa,' gua," gua sari karua.

⁸ Ke tiqe balabala pulei rini sari Nana zinama arini. ⁹ Ke taluarae pule pa lovu si arini, meke la vivinei ni rini koari ka manege eke disaepeli, meke koari kaiqa pule, sari doduru tiniona gua pu ta evana. ¹⁰ Sari kasa barikaleqe arini, si ari Mere pa vasileana Magidala, e Zoana, meke e Mere tinana e Zemisi. Arini hire, meke kaiqa pule barikaleqe saripu lulidi koa rini, si la vivinei ni koari na apositolo saripu gua ta evana hire. ¹¹ Ba lopu va hinokari rini sari na barikaleqe, guana lopu vivinei hinokara guni rini. ¹² Ba e Pita si turu, meke topue haqala la koa sa lovu. Kokopo nuquru si asa, meke dogoria mo sa sa poko keoro sapu ta hade nia Zisu. Ke kekere pule si asa, magasa hola nia sa sapu gua ta evana.

Karua Tie pu Ene La pa Emeasi

(Maka 16:12-13)

¹³ Meke pa ranena tugo asa si ene la pa Emeasi sari karua disaepeli te Zisu. Emeasi si manege eke kilomita^d seu gua pa Zerusalem. ¹⁴ Korapa vivinei ni ri kara sari doduru ginugua pu ta evana. ¹⁵ Meke sipu korapa vari vivinei sari kara, si vura tata la se Zisu, meke ene somanae koari kara. ¹⁶ Dogoria ri kara si Asa, ba lopu tava malumu nia pude doño gilania. ¹⁷ Meke nanasi Zisu, "Na sa si korapa vivinei nia gamu kara pa mia inene?" gua si Asa. Ke turu noso sari kara, meke guana doño talotana sari isumatadia.

* 24:6 Mt 16:21, 17:22-23, 20:18-19; Mk 8:31, 9:31, 10:33-34; Lk 9:22, 18:31-33

¹⁸ Meke keke ari kara, pozana si e Kiliopasi, si nanasa la koa Sa, “Vegua? Agoi mo telemu si kekeke tie karovomu mae pa Zerusalemā, si lopu gilani sari doduru ginugua saripu ta evaṅa vasina, koari ka visavisa rane la hire?” gua si asa.

¹⁹ “Sari ginugua savadi?” gua se Zisu.

Meke olaṅa sari kara, “Sari doduru ginugua pu ta evaṅa koe Zisu sa tie Nazareti. Na keke poropita ninirana pa Nana zinama na tinavete si Asa, pa kenudi rina tie, meke sa Tamasa. ²⁰ Sari na nada nati hiama, na koimata, si luara vala nia si Asa koasa qavuna Roma, meke pitua meke va matea si Asa pa korosi. ²¹ Meke pa mami dinonodono gami, si hokara Asa sa tie sapu kote vata rupahia sa butubutu Izireli, gua. Ego, meke hie sa vina neta rane podalae gua ta evaṅa si hire. ²² Kaiqa rina barikaleqe pu somanadi koa gami, si va magasa gami. La munumunu hokara si arini koa sa lovu, ²³ ba lopu dogoria rini sa tinina Zisu. Meke pule mae tozini gami rini sapu dogori rini si kaiqa mateana, meke tozi ni rina mateana sapu ele turu pule se Zisu, gua. ²⁴ Ke kaiqa koa gami kasa si la koasa lovu, meke dogoria sapu gua tozia ri kasa barikaleqe, meke hinokara tugo, ba lopu dogoria rini sa tiena,” gua sari kara.

²⁵ Meke zama la koari kara se Zisu, “Duvili si gamu, meke lopu boka tuturei va hinokari gamu sari doduru tinitoṅa, gua pu tozi rina poropita. ²⁶ Vegua, lopu kaqu koa ta sigiti ni tugo sa Karisito sari doduru ginugua sara, meke tiqe la vagia sa vina lavatana pa Maṅauru?” gua si Asa. ²⁷ Meke va bakali Zisu koari kara sari doduru ginugua pu soto la gua koa Sa, saripu ta tozi koari na Kinubekubere Hope; podalae koari na buka te Mosese, meke kamo koari na poropita.

²⁸ Totoso tata kamo rini sa vasileana vasina korapa la ia rini, si donodono guana hiva ene hola si Asa, ²⁹ ba ososo nia ri kara si Asa, meke zama, “Mae mamu koa paki koa gami tani; ele veluvelu sa popoa, meke ele tata boni mo,” gua sari kara. Ke luli la koa rini si Asa. ³⁰ Totoso habotu henahena Sa koa rini, si vagia Sa sa bereti, meke mana nia Sa, meke videā, meke vala Sa koa rini. ³¹ Pa totoso asa si tiqe guana ta tukele sari na matadi, ke tiqe dono gilania rini si Asa, ba murimuri taloa Nana si Asa pa dia dinono. ³² Meke vari zamai sari karua, “Hinokara sapu totoso va bakali Sa koa gita pa nada inene mae sari na Kinubekubere Hope, si maṅini sari na buloda,” gua si arini.

³³ Beto asa si hinoqa gasa turu mo sari karua, meke taluarāe pule la mo pa Zerusalemā, meke la tutuvi rini sari ka manege eke disaepeli, meke sari kaiqa pule, korapa koa

varigara dia. ³⁴ Meke tozi ni rina disaepeli, meke sari kaiqa pule pu varigara vasina sari karua, "Sa Baṅara si hinokara ele turu pule! Ele vata dogoro pule nia si Asa koe Saimone Pita!" gua si arini.

³⁵ Meke tiqe tozia pule ri kara pu mae guadi pa Emeasi, sapu gua ta evaṅa pa sirana, meke sapu gua meke doṅo gilania ri kara se Zisu, totosu videu Sa sa bereti.

Vata Dogoro Koari na Disaepeli se Zisu

(*Matiu 28:16-20; Maka 16:14-18; Zone 20:19-23; Tinavete 1:6-8*)

³⁶ Meke sipu korapa vivinei nia ri kara sapu gua asa, si la turu vura Nana mo pa varikorapadi rini sa Baṅara Zisu, meke zama, "Mani koa koa gamu sa binule," gua si Asa.

³⁷ Ke hodahodaki, na matagutu si arini; hokara keke tomate si dogoria rini, gua. ³⁸ Ba zama la koa rini si Asa, "Na vegua ke nunala, na matagutu si gamu?" ³⁹ Doṅo maei sari na limaṅu na neneṅu, mamu va sosodea sapu Arau mo si hie. Taṅinau, mamu gilana, ura na tomate si loke masana na susurina gua Arau he," gua si Asa.

⁴⁰ Totosu zama gua Sa, si va dogoro ni Sa koa rini sari limana na nenena. ⁴¹ Meke sipu korapa lopu boka va hinokaria rini, sina qetu meke magasa dia, si zama la koa rini si Asa, "Koa dia gemi vasi ginani si gamu?" gua si Asa. ⁴² Ke vala nia rini si keke igana kinana. ⁴³ Vagia Sa sa igana, meke hena ia Sa pa kenudia rini.

⁴⁴ Beto asa, si zama la koa rini si Asa, "Hire sari na tiniona pu ele tozini gamu Rau, totosu koa somana koa gamu si Rau. Doduru ginuguaṅu Rau sapu ta kubere pa Tinarae te Mosese, meke sari na kinubekubere tadi na poropita, meke koari na Sam, si kaqu tava gorevura beto," gua si Asa.

⁴⁵ Meke tukeli Sa monanadi, pude madi tumae ni sari na Kinubekubere Hope. ⁴⁶ Meke zama la koa rini si Asa, "Hie gua sapu ta kubere: Sa Karisito si kaqu koa ta sigiti na tava mate, meke pa rane vina neta si kaqu turu pule pa minate. ⁴⁷ Meke pa korapa pozana Sa, si kaqu ta tarae sa inavosona sa kinekere meke sa tinaleosae pa sineu koari doduru butubutu, podalae pa Zerusalem. ⁴⁸ Meke gamu si na tie va sosode koari na ginugua hire. ⁴⁹ Kaqu garunu atu nia Rau koa gamu sa Maqomaqo Hope, sapu ele va tatara nia sa Tamaṅu. Ba mi la koa aqa pa Zerusalem, osolae kaqu ta gorei nia gamu sa niniraṅira Maṅauru," gua si Asa.*

Ta Hena Sage La pa Maṅauru se Zisu

(*Maka 16:19-20; Tinavete 1:9-11*)

* 24:49 TTA 1:4

⁵⁰ Beto saripu gua hire si turaña lani Sa pa Betani sari kasa Nana disaepeli, meke ovulu sage ni Sa sari limana, meke mana ni Sa si arini.* ⁵¹ Sipu korapa mana ni Sa sarini, si taluarae koa rini si Asa, meke ta hena sage pa Mañauru. ⁵² Meke vahesia rini si Asa. Qetugetu hola dia meke pule la pa Zerusalema, ⁵³ meke lopu makudo vahesia rini sa Tamasa pa korapa Zelepade.

* 24:50 TTA 1:9-11

SA QOSIPELI TE ZISU KARISITO SAPU KUBERIA ZONE Sa Vinabakala

Sa Qosipeli sapu kuberia e Zone koasa gugwana e Zisu sapu sa Zinama toa holana te Tamasa, pu "Ta evaṅae na tie meke koa somanae koa gita." Asa tugo sapu zama nia sa qosipeli hie, sapu guahe: "Ta kubere sa Inavoso Leana hie pude sarini pu tiroa si kaqu va hinokaria sapu e Zisu si sa Karisito, sapu ele tava tatarana, na Tuna Tamasa, meke pa korapadi rina dia rinaṅeraṅe koa Sa si kaqu vagia rini sa tinoa hola." (20:31)

Pa pinodalaena sa qosipeli si ta tozi sapu e Zisu mo sa Zinama toana, meke beto sapu gua asa si ta vivinei sari na tinavete variva magasadi te Zisu pu vata dogoro nia sapu e Zisu mo sa Karisito tava tatarana, na Tuna Tamasa. Beto sari na tinavete variva magasadi si luli mae sari na vivinei pu vata dogoro nia sa gugwana e Zisu sapu boka dogoria gita koari Nana tinavete variva magasadi. Meke koari na vivinei hire si hoke ta tozi gua tugo sapu va hinokaria ri kaiqa tie se Zisu meke lulia rini si Asa, ba ari kaiqa pule si va karia meke korodia va hinokaria si Asa. Soku ginugua saripu evaṅi Zisu meke sapu ta evaṅa koa Sa meke koari Nana disaepeli pa bonina sapu ta qorae si Asa si ta tozi va bakala koari na hinia 13-17. Ta tozi tugo koa rini sa Nana zinama vina namanama, na vina ninira koa rini koasa rane arilaena koasa Nana minate pa korosi. Koari na hinia vina betobeto si ta tozi sa tinuqe vagina, sa pinituna, sa Nana minate pa korosi, sa Nana tinuru pule, meke sari Nana vinura koari Nana disaepeli pa mudina sa Nana tinuru pule pa minate.

Sa vivineina sa barikaleqe barabaratana pa (8:1-11), si ta pusi veko guahe [] pa kinubekubere, sina pa soku kinubekubere koadi meke sokudi rina tie ililiri kekenu si lopu kuberia si asa, ba ari kaiqa si kuberia si asa koari na votiki vasidi.

Zama nia e Zone sa vinariponi tinoa hola sapu mae guana koe Karisito, sa vinariponi sapu podalae kamahire, meke ta poni koarini pu va hinokaria meke lulia se Zisu sapu sa sirana na hinokara meke na tinoa. Keke nati ginugua koasa Qosipeli sapu kuberia e Zone si na vina balabalana sa gugwana e Zisu koari na tiniona pu hoke ta dogoro doduru rane pa tinoa tana tie: guana kolo, palava, kalalasa,

na sepati meke sari nana sipi, sa huda vaeni meke sari na vuana.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa zinama kekenu. Hinia 1:1-18

Zone Papitaiso meke sari na disaepeli te Zisu. Hinia 1:19-51

Sari na tinavete pu evani Zisu koari na kobi tinoni. Hinia 2:1 kamo hinia 12:50

Sari na rane vina betobeto pa Zerusalem meke pa vasidi tatadi. Hinia 13:1 kamo hinia 19:42

Sa tinuru pule meke sari na vinura tanisa Banara. Hinia 20:1-31

Vinabetona: keke Nana vinura pule pa Qaleli. Hinia 21:1-25

Sa Zinama Tinoa

¹ Pa pinodalaena tu sipu lopu ele ta tavete sa kasia popoa si ele koa Nana tu sa Zinama, meke koa somanae koe Tamasa sa Zinama, meke sa Zinama si na Tamasa.

² Pa pinodalaena hokara si ele koa nana tu koe Tamasa sa Zinama. ³ Taveti Tamasa koa Sa sari doduru likakalae, meke lopu keke koari doduru tinitonā, si lopu somana tavetia Sa.

⁴ Koa koa Sa sa tinoa meke sa tinoa asa si va kalalāsadi sari doduru tie. ⁵ Meke pelara vura pa hinuporo sa kalalasa hie, meke lopu hite boka va matea sa hinuporo si Asa.

⁶ Ta garunu koe Tamasa si keke tie, sa pozana sa si e Zone Papitaiso.* ⁷ Mae tozia sa koari na tie sa guguana sa kalalasa hie, pude arini pu avosia sa inavosona Sa si madi va hinokaria. ⁸ Lopu na asa sa kalalasa, ba sapu mae nia sa si pude tozia mo sa guguana sa kalalasa hie. ⁹ Sa kalalasa hinokara, sapu va kalalasi sari doduru tie si korapa mae koasa kasia popoa.

¹⁰ Koa Nana si Asa pa kasia popoa, meke ta tavete koa Sa sa kasia popoa, ba lopu gilania rina tie si Asa. ¹¹ Meke mae tugo koasa Nana popoa soti si Asa, ba lopu va kamo rina turanana. ¹² Ba arini pu va kamo si Asa, arini pu va hinokaria sa Pozana Sa, si poni ni Sa sa niniranira pude ta evanae na koburu te Tamasa si arini. ¹³ Lopu podo pa ginugua masa na ehara, na vina nonoga pa tini, babe pa hiniva tana tie si arini; ba pa hiniva mo te Tamasa si vata evana ni Sa pude na koburu Tanisa si arini.

¹⁴ Meke sa Zinama si ta evanae na tie toana, meke koa somanae koa gita meke dogoria gita sa Nana tinoa tinamasa sapu koa ia na tataru variharupi meke na hinokara. Asa sa tinoa tinamasa sapu vagia sa Tuna ekei koasa Tamana.

* 1:6 Mt 3:1; Mk 1:4; Lk 3:1-2

¹⁵ Zama nia Zone si Asa meke velavela vura se Zone meke zama, "Hiera sa tie sapu tozia rau gugwana visoroihe, meke zama guahe si rau, 'Sa tie sapu kaqu luli mudi mae koa rau si arilaena hola nau Sa si rau, sina lopu ele podo tu rau, ba ele koa Nana tu si Asa,'" gua si asa. ¹⁶ Koasa Nana tataru variharupi sapu siñi luluapae, si vagi vari luli minana si gita doduru. ¹⁷ Ponini gita Tamasa sa Tinarae koe Mosese, ba sa tataru variharupi meke sa hinokara si mae gua koe Zisu Karisito. ¹⁸ Loke tie si ele dogoria sa Tamasa. Ba sa Tuna Tamasa sapu sa Tuna ekei pu koa kapae koasa Tamana, si vata gilana valeana nia sa Tamasa koa gita.

Sa Inavoso te Zone Papitaiso

(Matiu 3:1-12; Maka 1:1-18; Luke 3:1-18)

¹⁹ Ta garunu koari na koimata tadi na tie Ziu pa Zerusalema, sari kaiqa hiama^d na Livaeti^d pude la koe Zone, meke nanasia sapu esei si asa, gua.

²⁰ Ba lopu tomea Zone si keketona, ba tozi va bakala valeana nia sa, "Lopu sa Karisito^d si rau," gua si asa.

²¹ Ke nanasa pulea pule rini si asa, "Esei tu si agoi? E Ilaiza tu?" "Lokari lopu asa si arau," gua se Zone. "Sa poropita^d tu sapu ta korotae mae gua koe Mosese si agoi?" Nanasa guni pulea tugo rini si asa. "Lokari," olaña pule gua tugo si asa.*

²² "Ego, tozini gami sapu esei zonazona tugo si agoi, pude mami la tozi ni sarini pu garunu gami si gami. Ke esei tugo guni pule nigo si agoi?" gua si arini.

²³ Meke olaña la i Zone si arini, "Arau tugo si asa sapu tozia sa poropita Aisea, sapu guahe:

'Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega:

Mi va nama nia sa sirana tanisa Bañara,'" gua.*

²⁴ Kaiqa rina Parese^d pu somana koarini pu ta garunudi, ²⁵ si mae nanasa pulea pule se Zone, "Be lopu sa Karisito babe e Ilaiza, babe sa poropita sapu tozia Mosese si agoi, si na vegua ke papitaiso^d tie tu si goi?" gua si arini.

²⁶ Ba olaña la se Zone, "Hinokara, na kolo mo si papitaiso nia tie rau, ba koa nana koa gamu sana si keke tie sapu arilaena hola nau, asa sapu lopu gilania gamu. ²⁷ Asa sa tie sapu korapa luli mudi mae koa rau, ba lopu garoqu rau pude rupahi sari Nana sadolo," gua se Zone.

²⁸ Arini si ta evaña pa Betani, pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani, vasina pu papitaiso^d tie sa.

Sa Lami te Tamasa

* **1:21** Mal 4:5; Diut 18:15,18 * **1:23** Ais 40:3

29 Pa koivugona si dogoria Zone se Zisu, korapa ene mae koa sa, meke zama si asa, "Dotu sa Lami^d te Tamasa korapa maehe; Asa sa tie sapu kaqu vulasa pani sari na sinea tadi na tie pa kasia popoa. 30 Meke Asa sa tie sapu zama gunia rau he, 'Keke tie si korapa luli mudi mae koa rau, sapu arilaena hola nau si rau, sina ele koa nana tu si Asa sipu lopu ele podo si rau!' 31 Arau ba lopu gilania, sapu esei si Asa, ba na mae variva papitaiso kolo mo si rau, pude vata gilana nia mo si Asa koari na tinoni pa Izireli," gua se Zone.

32 Meke hie gua sapu helahelae vura nia e Zone, "Dogoria rau sa Maqomaqo Hope sapu gore mae, guana baruku pa Mañauru meke hake koa Sa." 33 "Arau ba lopu ele gilana valeania sapu Asa zōña tugo si Asa, ba sa Tamasa pu garunau pude papitaiso tie pa kolo, Asa zama au, 'Kote dogoria goi gorenga mae sa Maqomaqo Hope, meke hake koa sa tie, sapu kote papitaiso nia koari na tie sa Maqomaqo Hope,' gua si Asa. 34 Ele dogoro soti mataqu, ke helahelae nia rau kamahire sapu Asa tugo sa Tuna Tamasa," gua se Zone.

Sari Disaepeli Kekenu te Zisu

35 Meke pa koivugona, sipu korapa turu pule nana vasina se Zone meke sari karua nana disaepeli, 36 si dogoria sa se Zisu korapa ene hola gua vasina, ke zama si asa, "Dotu sa Lami te Tamasa!" guni sa.

37 Totoso avosia ri karua disaepeli gua sapu zama nia sa, si lulia mo ri kara se Zisu. 38 Meke liñana se Zisu meke dogori Sa korapa luli koa Sa si arini, ke nanasi Sa, "Na sa si hiva nia gamu?"

Meke olaña la si arini, "Rabae^d, pavei koa si goi?" (Sa ginuana Rabae si na titisa te Tamasa.)

39 Meke olaña se Zisu, "Mae luli Au, mamu dogoria," gua si Asa. Ke lulia rini si Asa, meke dogoria rini sa vetu vasina sapu koa ia Sa. Na tata made koloko veluvelu sa totoo hie, ke koa koa Sa si arini osolae kamoā boñi.

40 Keke ri kara sapu avosona sa zinama te Zone meke luli koe Zisu si e Aduru, sa tasina e Saimone Pita. 41 Meke tuturei la dogoria sa se Saimone sa tasina, meke zama ia sa si asa, "Tio, ele dogoria gami sa Mesaea," gua si asa. Sa ginuana sa Mesaea si e Karisito, gua.

42 Meke turaña la nia sa koe Zisu se Saimone. Ke sipu dogoria Zisu si asa, si zama ia Sa, "Agoi se Saimone, sa tuna e Zone, ba kamahire si kaqu ta pozae Sipasi si goi," gua si Asa. Kekeñoño ginuadi sari pozapoza Pita meke Sipasi, sa ginuadi si na patu.

Tioki Zisu sari Pilipi meke Nataniela

⁴³ Pa koivugona si hiva la pa Qaleli se Zisu, meke hata ia Sa se Pilipi meke sipu dogoria Sa, si zama la ia Sa, “Mae luli Au!” gua si Asa. ⁴⁴ Na tie pa Betiseda se Pilipi, meke gua tugo sari Aduru e Pita. ⁴⁵ Meke la tutuvia Pilipi se Nataniela meke tozi nia sa si asa, “Ele dogoria gami si Asa sapu tozia Mosese koasa Tinarae, meke sari na poropita ba gua tugo, Asa se Zisu pa Nazareti sa tuna e Zosepa,” gua si asa.

⁴⁶ Ke nanasa la ia Nataniela se Pilipi, “Tio, boka vura mae pa Nazareti si keke tinitona arilaena gua asa?” Meke olaña la se Pilipi, “Mae ba goi mamu dogoria,” gua si asa.

⁴⁷ Meke tozoso dogoria Zisu se Nataniela sapu korapa mae, si zama nia Zisu, “Hiera sa tie Izireli hinokara; sapu loke nana kinohakoha la pa tie!” gua si Asa.

⁴⁸ Ke nanasa la ia Nataniela si Asa, “Vegua meke boka gilana tu Goi si rau?” gua si asa.

Meke olaña la ia Zisu si asa, “Ele dogorigo tu Rau sipu korapa habotu goi pa kauru huda piqi, tozoso lopu ele tiokigo tu e Pilipi,” gua si Asa.

⁴⁹ Meke olaña la ia Nataniela si Asa, “Titisa, uve Agoi tugo sa Tuna Tamasa, na Bañara tadi na tie Izireli!” gua si asa.

⁵⁰ Meke zama se Zisu, “Sina tozi nigo mo Rau sapu dogorigo Rau habotumu pa kauru huda piqi, gua ke tiqe va hinokarau goi, ba kote dogori goi sapu hola nia sapu gua asa!” ⁵¹ Meke zama pule si Asa, “Maqu tozi valeanani gamu kamahire sa hinokara. Kaqu dogori gamu ta tukele sa Mañauru meke gore na sage sari na mateana te Tamasa koasa Tuna^d na Tie,” gua se Zisu.*

2

Sa Vinarihaba pa Kena

¹ Pa vina ñeta rane si ta evaña si keke vinarihaba koasa vasileana ñomana pa Kena pa popoa Qaleli. Meke ele koa nana tu vasina sa tinana e Zisu. ² Somana ta ruvata tugo se Zisu meke sari Nana disaepeli. ³ Ke sipu beto sa vaeni^d, si zama la koe Zisu sa tinana, “Ele paho ni vaeni si arini,” gua si asa.

⁴ “Tinaqu, na vea ke tozi Nau tu goi, ura lopu ele kamo sa Qua tozoso*,” olaña gua se Zisu.

* **1:51** Zen 28:12 * **2:4** Sa zinama “lopu ele kamo sa Qua tozoso” si hoke tozia e Zisu koari na vesi hire: Zone 7:6, 8, 30, 8:20 Meke hoke zama nia tugo Sa sa Nana minate sapu guahe: “Ele kamo sa tozoso kamahire pude kaqu tava lavata sa Tuna na Tie,” koari na vesi hire Zone 12:23,27; 13:1; 16:32; 17:1 Sa tinana gina lopu gilania sapu zama nia Zisu sa Nana minate pa korosi, ba lopu korona tugo se Zisu pude va dogoro nia sa Nana vina lavata.

⁵ Meke zama la koari na nabulu sa tinana Zisu, “Mi tavetia sapu gua kaqu tozini gamu Sa,” gua. ⁶ Turu kapae dia si ka onomo vovoina kolo, sapu tana huve va via tie luli gua pa dia tinarae, sapu hopeke pada zuapa navulu lima babe keke gogoto manege lima lita kolo boka voi i.

⁷ Meke zama la koari na nabulu se Zisu, “Toño va siñi ni kolo sari na vovoina kolo hire.” Ke va siñi luluapae ni kolo rini.

⁸ Meke tozi ni Sa, “Ego, mi toño va karovo vagi kaiqa kolo, mamu paleke lani koasa tie kopuna sa inevaña,” gua si Asa, ke tavetia tugo rini sapu gua tozi ni Sa. ⁹ Meke sipu napoa sa tie kopu inevaña, si va liñiliñia sa sa kolo sapu ele ta ilirae vaeni hinokara, ke magasa sisigiti si asa. Ba lopu gilania sa sapu pavei mae guana sa vaeni hie, ba sari na nabulu mo pu toñona sa si gilania. Gua asa, ke tiokia sa sa tie varihaba, meke zama, ¹⁰ “Tio, sa vaeni leana hola gua hie si hoke tava hia kekenu koari na tie, meke sipu ele beto napo va soku rini, si tiqe hoke va hia ia rini sa kolo vaeni sapu pasana. Ba agoi si kopu veko nia sa vaeni leanana, meke kamahire tu tiqe va vura ia goi si asa,” gua si asa.

¹¹ Hie tugo sa tinavete variva magasa kekenu hokara sapu tavetia Zisu pa vasileana Kena pa popoa Qaleli; sapu va dogoro nia Sa vasina sa Nana niniraniira, ke va hinokaria ri Nana disaepeli si Asa.

¹² Sipu beto saripu gua hire, si ene gore la pa Kepaniami se Zisu meke sa tinana, sari na tasina koreo meke sari Nana disaepeli, meke la koa hite kaiqa rane vasina si arini.*

Hadui Zisu sari Tie Holuholu pa Zelepade

(Matiu 21:12-13; Maka 11:15-17; Luke 19:45-46)

¹³ Ego, tata sa toso tanisa Inevaña Pasova^d, ke topue sage la pa Zerusalem se Zisu.* ¹⁴ Sipu kamo Sa vasina si nuquru la si Asa koasa varivarigarana tanisa Zelepade, meke dogori Sa vasina sari na tie pu korapa vari holuholui bulumakao na sipi na baruku, meke sari na tie pu korapa hobehobe poata Roma la pa poata tadi tie Ziu, habotu dia koari na tevolo. ¹⁵ Ke tavetia Sa si keke hilihiliburuana meke hadu vuravura ni Sa sari doduru kurukuru: sari na sipi na bulumakao pa Zelepade. Meke tupele titisi ni Sa sari na tevolo tadirini pu vari hobehobei poata, ke talahuarae limilamae sari na dia poata. ¹⁶ Meke zamai Sa sari na tie pu holuholu baruku, “Paleke va seui sari na tiñitoña hire! Mu lopu tavete gunia na vasina holuholuana sa vetu tanisa Tamaqu,” gua si Asa.

* 2:12 Mt 4:13 * 2:13 Ekd 12:1-27

¹⁷ Meke balabala ia ri Nana disaepeli^d sapu gua zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu guahe: “Qua Tamasa, tataru sisigiti nia Rau sa Mua Zelepade^d, ke ta sigiti nia Rau gua na nika pa buloqu,” gua.*

¹⁸ Ke mae nanasia ri na koimata tadi na tie Ziu se Zisu, “Na vina gilagila sa si boka tavetia goi pude va sosodea gami sapu na ari Mua niniranira si Goi pude tavetia si hie?” gua si arini.

¹⁹ Meke olaña se Zisu, “Huaría sa Zelepade hie, meke pa rane vina neta si kaqu va turu pulea Rau si asa,” gua si Asa.*

²⁰ “Vegua, kaqu va turu pulea mo goi pa ka neta rane sia? Sina ka made navulu onomo vuaheni tu seunaena gua sa kinurina sa Zelepade hie!” gua si arini. ²¹ Ba sa Zelepade sapu gunia Zisu si sa tinina mo. ²² Ke mudina sapu turu pule pa minate si Asa, si balabala pulea ri Nana disaepeli gua sapu zama nia Sa, ke va hinokaria rini sa Kinubekubere Hope meke sa zinama te Zisu.

Gilani Zisu sari na Bulodi ri Doduru Tie

²³ Sipu koa pa Zeruselema pa totošo Inevana Pasova^d se Zisu, si va hinokaria ri soku tie si Asa, sina dogori rini sari na tinavete variva magasadi pu taveti Sa. ²⁴ Ba lopu kalavarae la i Zisu si arini, sina ele gilana betoi Nana tu Sa sari doduru tie. ²⁵ Lopu kilu tozi nia keke tie si Asa, koari na guguađi rini, sina ele tumae nia Nana gua sapu koa pa bulodi ri na tie.

3

Zisu meke Nikodimasi

¹ Koa nana si keke nati palabatu tadi na tie Ziu, sa pozana sa si e Nikodimasi; keke rina Parese^d si asa. ² Keke boni si ene golomo mae koe Zisu si asa, meke zama, “Rabae^d, gilanigo mami gami sapu keke titisa ta garunumu mae koe Tamasa si Goi. Sina loke tie si boka taveti sari na tinavete variva magasadi gua sapu taveti Goi, be lopu koa koasa sa Tamasa.”

³ Ba olaña la koasa se Zisu, “Maqu tozi va hinokara nigo, be lopu podo pule sa tie, si lopu boka dogoria sa sa Binañara te Tamasa,” gua si Asa.

⁴ “Ai, vegua meke kote boka podo pule si keke tie sapu ele nomana? Namu lopu kaqu boka nuquru pule la pa tiana sa tinana si asa, meke podo pule pa vina rua totošo!” gua se Nikodimasi.

* 2:17 Sam 69:9 * 2:19 Mt 26:61, 27:40; Mk 14:58, 15:29

⁵ Ba olaña la ia Zisu si asa, “Maqu tozi va hinokara nigo: loke tie si boka nuquru pa Binañara te Tamasa be lopu podo pa kolo meke koasa Maqomaqo Hope si asa. ⁶ Ura sapu ta podo koasa tini si tini tugo, meke asa sapu ta podo koasa Maqomaqo Hope, si tanisa Maqomaqo Hope tugo. ⁷ Mu lopu magasa nia sapu gua tozi nigo Rau, sapu gamu doduru si kaqu podo pule. ⁸ Doño la koasa givusu; hoke raza lamae si asa, meke avosia mo goi sa buruñuna, ba lopu hite gilania goi pavei mae guana, babe pavei la guana. Kekeñoño puta gua tugo asa sa tie pu ta podo koasa Maqomaqo Hope,” gua se Zisu.

⁹ “Vegua meke kote boka ta evaña sapu gua asa?” nanasa gua se Nikodimasi.

¹⁰ Meke olaña se Zisu, “Nake na titisa arilaemu tu tadi pa Izireli^d si goi, ba na vegua ke lopu gilani tu goi sari ginugua arini? ¹¹ Maqu tozi va hinokarani gamu: zama vura nia gami sapu gua gilania gami, meke tozi vura nia gami sapu gua dogoro sotia gami; ba loke tie gamu si emi va hinokari sari na mami zinama. ¹² Ele tozi nigo Rau sari na tiñitoña tanisa kasia popoa hie, ba lopu va hinokarau goi, si vegugua meke kote boka va hinokarau goi, be tozi nigo Rau guguadi sari na tiñitoña Mañauru? ¹³ Loke tie si ele sage la pa Mañauru pude la gilania sapu gua ta evaña vasina. Ba sa Tuna^d na Tie mo, Asa mo si gore mae guana pa Mañauru.

¹⁴ Gua sapu ovulu sage nia Mosese sa noki boronizi pa batuna sa huda pa soloso qega^d, si kaqu ta ovulu sage gua tugo asa sa Tuna na Tie,* ¹⁵ pude arini pu rañea si Asa, si kaqu tagoa sa tinoa hola. ¹⁶ Ura tataru sisigiti nia Tamasa sa kasia popoa, ke poni nia Sa sa Tuna ekei, pude arini pu rañea si Asa si lopu kaqu tava kilasa pa Heli ba kaqu tagoa rini sa tinoa hola. ¹⁷ Ura lopu garunu mae nia Tamasa sa Tuna pude pitu ia sa kasia popoa, ba pude ta harupu sa kasia popoa koa Sa. ¹⁸ Asa sapu rañea sa Tuna si lopu kaqu tava kilasa koe Tamasa, ba asa sapu lopu rañea si Asa si ele somana pude tava kilasa koe Tamasa, sina lopu rañea sa sa Tuna ekei sa Tamasa. ¹⁹ Gua asa, ke guahe sa vinaripitui, ele mae sa kalalasa pa popoa pepeso, ba okoro nia rina tie sa hinuporo, hola nia sa kalalasa, sina kaleadi sari na dia tinavete. ²⁰ Asa sapu tavete va sea si kilua sa kalalasa, meke lopu hiva vura mae koasa, sina hiva tomei sa sari nana tinavete kaleadi. ²¹ Ba asa sapu evaña sa hinokara, si mae koa sa kalalasa, pude ta dogoro va bakala sapu gua tavetia sa si pa vina tabena sa Tamasa,” gua se Zisu.

* 3:14 Nab 21:9

Zisu meke Zone

²² Beto asa si la gua pa popoa Ziudia se Zisu meke sari Nana disaepeli, meke koa paki koa rini vasina se Zisu, meke variva papitaiso. ²³ Zone ba papitaiso tie pa Aenoni, tata pa Salimi, sina sokua kolo sa vasina asa. Ke la koa sa sari na tie, meke ta papitaiso koa sa si arini. ²⁴ Koasa totošo hie si lopu ele ta veko pa vetu varipusi se Zone.*

²⁵ Meke kaiqa rina disaepeli te Zone si varitokei nia koa keke tie Ziu sa guguana sa vinavia pa hahanana vinahesi tadi na tie Ziu. ²⁶ Ke la koe Zone si arini meke zama, "Titisa, balabala ia tugo goi sa tie sapu somana koa goi pa kali karovona sa Ovuku Zodani, sapu vivinei nia goi? Sa tie asa si korapa variva papitaiso kamahire, meke soku tie si korapa la koa Sa!" gua si arini.

²⁷ Meke olaña la i Zone si arini, "Loke tie si boka vagia keketona, be lopu ta poni nia sa koe Tamasa si asa. ²⁸ Ele gilania mia mo gamu sapu zama nia rau, sapu lopu sa Karisito si rau, ba ta garunu va kenuē mo koa Sa si rau.* ²⁹ Sapu gunia rau si guahe: Sa barikaleqe si tanisa tie pu habana, ba lopu tanisa nana baere. Sa nana baere si somana mo pa vinarihaba, meke aqa nia sa sa minae tanisa tie varihaba. Meke sipu mae kamo si asa, meke avosia sa nana baere sa mamalainina sa, si qetu sa nana baere. Ego, arau ba gua tugo, qetu hola si rau kamahire, sina ele mae kamo sa Karisito. ³⁰ Asa tu si kaqu arilaena hola nau si rau, meke arau si kaqu tava hiteke gore," gua se Zone.

Asa sapu Mae Guana pa Mañauru

³¹ Asa sapu gore mae guana pa Mañauru si arilaena hola koari doduru. Ba asa sapu koana pa pepeso si tanisa pepeso tugo, meke vivinei ni sa sari ginugua tanisa popoa pepeso. Ba Asa sapu gorena mae pa Mañauru si ululu hola koari doduru. ³² Tozi vura ni Sa koari na tie sapu gua ele dogori na avosi Sa, ba loke tie va hinokaria sa Nana zinama. ³³ Ba asa sapu va hinokaria sa Nana zinama si va egoa sa sapu hinokara sa Tamasa. ³⁴ Asa sapu ta garununa koe Tamasa, si tozia Sa sa zinama te Tamasa, sina lopu ta nana kamo sa Maqomaqo Hope sapu poni nia Tamasa koa Sa. ³⁵ Ura tataru sisigiti nia Tamasa sa Tuna, ke vekoi Sa pa Nana niniranira sari doduru likakalae.* ³⁶ Asa sapu ranea sa Tuna Tamasa, si tagoa sa tinoa hola. Ba asa sapu kilu ia sa Tuna si lopu tagoa sa tinoa, ba sa vina kilasa mo te Tamasa si kaqu raza koasa ninae rane ka rane.

* 3:24 Mt 14:3; Mk 6:17; Lk 3:19-20

* 3:28 Zn 1:20

* 3:35 Mt 11:27; Lk 10:22

4

Zisu meke sa Barikaleqe Sameria

¹ Meke avoso nia rina Parese sapu sari na tie pu ta papitaiso koe Zisu meke lulia si Asa, si soku hola ni saripu te Zone, gua. ² Ba, e Zisu telena si lopu papitaiso tie, ba sari Nana disaepeli tu. ³ Ke totošo avoso nia Zisu sa ginugua asa, si taluarae pa Ziudia meke pule la pa Qaleli si Asa. ⁴ Meke koasa Nana inene la gua vasina si ene hola gua pa korapa Sameria si Asa. ⁵ Meke mae pa keke vasileana nomana sapu Saeka pozana, sapu lopu seu koasa vasi pepeso sapu poni nia Zekopi koasa tuna sapu e Zosepa.* ⁶ Meke koa nana vasina sa berukehe te Zekopi. Mabō sisigiti ene se Zisu, ke habotu Nana pa kali berukehe; na korapa rane sa popoa.

⁷⁻⁸ Meke totošo ele latu pa vasileana sari Nana disaepeli pude holu ginani gua, si mae utuvu vagi kolo gua si keke barikaleqe Sameria. Meke zama la koasa se Zisu, "Poni Au goi vasi kolo napo," gua si Asa.

⁹ Meke zama la koa Sa sa barikaleqe, "Ki, nake na tie Ziu tu si Goi meke arau si na tie Sameria, ba vegua ke boka tepa nau kolo napo tu Goi?" gua si asa. (Sina lopu hoke vari zamai na vari napoi kapa sari na tie Ziu meke Sameria.)*

¹⁰ Meke olaña la koasa se Zisu, "Be gilania goi sa vinariponi te Tamasa meke esei si Asa sapu tepa nigo kolo napo si boka tepa mo koa Sa si goi, meke boka poni nigo mo Sa sa kolo tinoa."

¹¹ Meke zama la koa Sa sa barikaleqe, "Palabatu, lohi hola sa berukehe, meke loke Mua toña pude utuvu nia, pavei kaqu boka vagia Goi sa kolo tinoa? ¹² Sa tamamami gami sapu e Zekopi, si ponini gami sa berukehe hie. Asa meke sari na tuna meke sari doduru nana pinausu kurukuru si hoke napo koasa kolo hie. Ke vegua, arilaemu hola nia Goi se Zekopi, gua si Goi?" gua si asa.

¹³ Meke olaña la se Zisu, "Asa sapu napoa sa kolo koasa berukehe hie si kote memeha pule, ¹⁴ ba asa sapu napoa sa kolo sapu kaqu poni nia Rau koa sa si lopu kaqu memeha pule. Sa kolo asa sapu kaqu poni nia Rau koa sa si kote ta evañae na bukaha pa korapa bulona sapu bukabukaha sage, meke ponía sa tinoa hola koa sa," gua si Asa.

¹⁵ "Palabatu," gua sa barikaleqe, "Poni au sa kolo asa, maqu napoa, pude qu lopu memeha pule, meke pude lopu mae utuvu pule kolo tani si rau," gua si asa.

¹⁶ Meke zama la koasa se Zisu, "La mamu tiokia sa loamu, mamu turaña mae nia," gua si Asa.

* 4:5 Zen 33:19; Zos 24:32 * 4:9 Ezz 4:1-5; Nehe 4:1-2

17 Meke olaña sa barikaleqe, "Loke loaqu," gua si asa, ke zama pule se Zisu, "Hinokaramu, sapu loke loamu gua si goi. 18 Ba ari ka lima tie tu saripu ele habai goi, meke sa tie sapu korapa koa turanña goi kamahire si lopu na loamu. Hinokaramu si goi," gua si Asa.

19 "Palabatu, kamahire tu gilanigo rau sapu keke poropita si Goi. 20 Sari tiatamamami pukerane si vahesia sa Tamasa koasa toqere hoi, ba gamu na tie Ziu si zama sapu pa Zerusalem tu sa vasina sapu kaqu vahesia gita sa Tamasa," gua sa barikaleqe.

21 Meke zama la koasa se Zisu, "Va avoso mae. Korapa mae sa totošo sapu lopu kaqu vahesia rina tie sa Tamasa pa toqere hoi babe pa Zerusalem. 22 Gamu na tie Sameria si vahesia si Asa sapu lopu gilania gamu; ba gami na tie Ziu si gilana voleania mami si Asa sapu vahesia gami, sina sa tinaharupu si vura mae gua koa gami na tie Ziu. 23 Ba korapa mae sa rane, meke ele kamo mo hie sapu kaqu vahesi va hinokaria rina tie sa Tamasa pa maqomaqo dia meke pa hinokara. Ura asa sa vnahesi sapu hiva hola nia sa Tamasa. 24 Sina na maqomaqo sa Tamasa, ke arini pu vahesia si kaqu vahesia pa Maqomaqo meke pa hinokara si Asa."

25 Meke zama sa barikaleqe, "Gilania rau sapu kaqu mae sa Mesaea" (sapu sa Karisito), "meke pana mae tu Sa, si kaqu tozi va hinokarani gita Sa sari doduru tiñitona," gua si asa.

26 Meke olaña la ia Zisu si asa, "Arau mo si Asa sapu korapa zama atu koa goi kamahire," gua si Asa.

27 Meke pa totošo tugo asa si pule mae mo sari Nana disaepeli meke magasa hola nia ri kasa si Asa, sipu dogoria rini, sapu korapa vivinei turanña Sa si keke barikaleqe. Ba loke tie ari kasa si odi hiva nanasa, "Nasa si hiva nia goi," gua, babe nanasa la ia se Zisu, "Na vegua ke vivinei turanña tu Goi sa barikaleqe sana?" gua.

28 Meke veko pania sa barikaleqe sa nana vovoina kolo, meke pule la pa vasileana, meke tozi ni sa sari na tie vasina, 29 "Mae gamu, mamu dogoria si keke tie sapu tozi nau sari doduru ginugua saripu ele hoke evevani rau. Hokara Asa beka sa Karisito?" 30 Ke taluarae koasa dia vasileana nomana sari na tie meke la koe Zisu.

31 Ba sipu korapa mae gua sari na tie si tepa ososo nia rina disaepeli se Zisu, "Titisa, henahena paki," gua si arini.

32 Ba olaña se Zisu, "Sa gequ ginani si koa nana sapu lopu hite gilania gamu," gua si Asa.

33 Ke podalae vari nanasi teledia sari na disaepeli, "Hokara kaiqa tie paleke ponía ginani sia?"

³⁴ Meke zama se Zisu, “Sa gequ ginani si pude va tabea mo sa hiniva tanisa pu garunuqu, meke pude va gorevura i sari Nana tinavete saripu poni Nau Sa. ³⁵ Hoke zama guahe si gamu, ‘Ka made sidara koa meke kamo sa totošo pakepakete,’ gua. Ba maqu tozini gamu, doño viliti valeani sari na linetelete pa inuma. Ele komiha sari meke garo pude ta pakete. ³⁶ Sa tie sapu pakepakete si vagia sa sa nana tinabara kamahire, meke varigara ni sa, sari na vuadi pa tinoa hola, gua asa ke sa tie sapu lelete, meke sa tie sapu pakepakete si kaqu qetuqetu varigara. ³⁷ Hinokara tugo sapu ta zamae, ‘Keke tie si lelete meke keke pule si pakepakete,’ gua.

³⁸ Garunu gamu Rau pude la paketi sari na vuvua pa inuma saripu lopu mabo ni gamu, ba kaiqa tie tu mabo letei, ba gamu si paketi sari vuadi koa sa laena sa dia minabo.”

³⁹ Meke sokudi rina tie Sameria pa vasileana asa si va hinokaria se Zisu, sina koa gua koasa zinama tanisa barikaleqe sapu guahe: “Ele tozi nau Sa sari doduru ginugua saripu hoke evevañi rau,” gua. ⁴⁰ Ke totošo mae koa Sa sari na tie Sameria si tepa ososo nia rini si Asa pude koa paki koa rini, ke koa karua ranena tu vasina se Zisu. ⁴¹ Meke soku pule tie Sameria si va hinokara koa gua koasa tinarae te Zisu.

⁴² Meke zama la koasa barikaleqe si arini, “Va hinokara kamahire si gami, lopu sapu gua mo pu tozini gami goi, ba sina avoso sotia telemami si Asa, meke gilana valeania gami sapu Asa hinokara tugo sa hinarupu tanisa kasia popoa.”

Salañia Zisu sa Tuna sa Palabatu Qavuna

⁴³ Meke sipu hola karua rane vasina, si taluarae la pa Qaleli se Zisu. ⁴⁴ (Ele zama nia tu Zisu telena koari Nana disaepeli sapu guahe: “Sa poropita si lopu hoke ta pamañae pa nana popoa soti,” gua.)* ⁴⁵ Totoso kamo Sa pa Qaleli, si va kamo rina tie vasina si Asa, sina somanadi tugo koasa Inevaña Pasova pa Zerusalema si arini, meke dogori rini sari doduru tiñitoña saripu taveti Sa vasina.*

⁴⁶ Meke topue pule la pa vasileana Kena pa popoa Qaleli se Zisu, vasina iliri nia vaeni Sa sa kolo. Meke koa nana vasina si keke palabatu qavuna sapu moho sa tuna koreo pa Kepaniami.* ⁴⁷ Meke sipu avoso nia sa sapu ele taluarae pa Ziudia meke koa Nana pa Qaleli se Zisu gua, si la tutuvia sa si Asa, meke tepa ia sa pude luli la salaña sa tuna koreo sapu tata mate, gua.

* 4:44 Mt 13:57; Mk 6:4; Lk 4:24

* 4:45 Zn 2:23

* 4:46 Zn 2:1-11

48 Meke zama la koasa se Zisu, “Be lopu dogori gamu sari na vina gilagila na tinavete variva magasadi si kaqu va hinokara si gamu,” gua si Asa.

49 “Baṅara, tuturei mae sipu lopu ele mate sa tuqu,” gua sa palabatu.

50 Meke zama se Zisu, “Mu pule la, sa tumu koreo si kote magogoso nana mo!” Ke va hinokaria sa palabatu sa zinama te Zisu meke topue pule la si asa. 51 Meke sipu korapa ene pule la sa si tutuvia ri nana nabulu meke tozi nia ri sapu, “Ele magogoso tu sa tumu koreo,” gunia rini. 52 Ke nanasa la i sa, “Pa totošo sa si podalae magogoso si asa?” Meke olaṅa si arini, “Pa keke koloko veluvelu norae tu si beto maṅini si asa,” gua si arini.

53 Meke gilania sa sapu asa tugo sa totošo sapu tozi nia Zisu si asa, “Sa tumu koreo si kote magogoso,” gua. Ke va hinokaria ri doduru tie pa nana vetu se Zisu.

54 Hie tugo sa vina rua tinavete variva magasa sapu evaṅia Zisu sipu taluarae mae gua pa Ziudia meke la pa Qaleli si Asa.

5

Ta Salāṅa sa Tie Mohona pa Kopi

1 Meke sipu hola sapu gua asa, si somana sage la pa keke inevaṅa tadi na tie Ziu pa Zerusalema se Zisu. 2 Pa korapana pa Zerusalema si koa nana si keke kopi sapu ka lima vetu tokele dedegere pa vari likohaena meke ta pozae Betizata si asa pa zinama Hiburu, meke sa kopi si tata koasa Sasada Sipi. 3 Meke soku hola sari na tie mohodi si ekodia koari na gogoe arini: behudi na ikedi meke mate kaiqa tinidi, korapa aqa nia rini nakilina sa kolo. 4 Sina hoke gore mae koasa kopi sana sa mateana te Tamasa meke va nakilia sa sa kolo. Meke sa tie mohona pu kamo kekenu la koasa kopi, sipu nakili sa kolo ṣana si ta salāṅa sa nana minoho. 5 Meke koa nana vasina si keke tie sapu ka tolonavulu vesu vuaheni si koa moho si asa. 6 Meke totošo dogoria Zisu si asa korapa eko nana vasina, meke tumae nia Sa sapu ele seunae hola sa nana minoho, si nanasia Sa, “Vegua, hiva ta salāṅa si goi?”

7 Meke olaṅa sa tie mohona, “Baṅara, loke tie si koa pude toka nau gore la koasa kopi, totošo nakili sa kolo, pude korapa la gua rau, si keke votiki tie tu si gore va kenue la.”

8 Ke zama la ia Zisu si asa, “Turu, palekia mua teqe mamu ene.” 9 Meke pa totošo tugo asa si ta salāṅa sa tie, meke palekia sa sa nana teqe meke topue ene.

Pa rane Sabati si evaṅia Zisu sapu guahe, 10 ke zama ia rina koimata tadi na tie Ziu sa tie pu ta salāṅa, “Na rane

Sabati si hie meke ta hukata pa nada tinarae si pude paleke teqe si goi.”*

¹¹ Ba olaña la i sa si arini, “Sa tie tu sapu salañau, si garunau pude palekia sa qua teqe.”

¹² Ke nanasia rini si asa, “Esei sa tie, sapu tozi nigo pude tavete gua asa?”

¹³ Ba lopu gilania sa tie sapu e Zisu si asa, sina moatana sa tie vasina, meke ele va muluhipuru taloa nana tu se Zisu.

¹⁴ Ba mumudi si dogoria Zisu si asa pa korapa Zelepade, meke zama la ia Sa si asa, “Dotu, ele ta salaña si goi, ke mu lopu tavete va sea pule sina be gua asa si kote kaleamu hola si goi,” gua si Asa.

¹⁵ Ke la tozi ni sa sari na koimata tadi na tie Ziu sapu e Zisu si salaña si asa. ¹⁶ Ke podalae nonovalia rini se Zisu, sina salaña Sa sa tie pa rane Sabati. ¹⁷ Meke olaña la i Zisu sarini, “Sa Tamaqu si tavetavete lamo kamo pa rane ninoroi, ke Arau ba korapa tavetavete tugo.” ¹⁸ Gua asa ke bugoro sisigiti nia ri na koimata tadi na tie Ziu, meke hiva va matea rini si Asa. Sina lopu tale koasa sinekena mo sa tinarae Sabati, ba na zama nia tugo Sa sapu sa Tamasa si na Tamana soti, gua asa ke va kekeñoño pule nia mo koe Tamasa si Asa, gua.

Sa Ninirañira Tanisa Tuna

¹⁹ Meke olaña la i Zisu si arini, “Maqu tozi va hinokarani gamu: sa Tuna si lopu boka tavetia sa Nana hiniva soti telena, ba tale gua mo sapu dogori Sa koasa Tamana. Ke gua mo sapu taveti sa Tamana, si taveti tugo sa Tuna. ²⁰ Ura tataru sisigiti nia sa Tamana sa Tuna, ke va dogoro ni Sa koa Sa sari doduru gua pu korapa taveti Sa telena. Meke kote va dogoro ni pule sa Tamana koa sa Tuna sari na tiñitona arilaedi, pude taveti, hola ni saripu gua hire, meke kote magasa hola si gamu doduru. ²¹ Kekeñoño gua tugo sapu va toa pulei sa Tamana saripu matedi, si kaqu poni tinoa sa Tuna si arini pu hiva ni Sa pude poni. ²² Gua tugo koasa tinavete varipitui, si lopu pitui sa Tamana telena sari na tie, ba poni nia Sa koasa Tuna sa ninirañira pude pitui sari na tie, ²³ pude doduru tie si kaqu va lavatia sa Tuna, kekeñoño gua tugo sapu va lavatia rini sa Tamana. Ba asa sapu lopu va lavatia sa Tuna si lopu va lavatia tugo sa sa Tamana sapu garununa sa Tuna.

²⁴ Ego, maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu avosi sari Qua zinama meke va hinokaria si Asa sapu garunuqu Rau, si ele vagia sa sa tinoa hola. Lopu kaqu tava kilasa pa Heli^d

* 5:10 Nehe 13:19; Zer 17:21

sa tie sana, sina ele hola nia sa sa minate, meke ele karovo la pa tinoa. ²⁵ Maqu tozi va hinokarani gamu, korapa mae sa toতোসো meke ele kamo mo si asa, sapu pana va avosia meke va tabea rini pu mate sa mamalainina sa Tuna Tamasa, si kaqu toa si arini. ²⁶ Gua tugo sapu telena sa Tamana sina natina sa tinoa, si poni nia Sa koasa Tuna pude na natina sa tinoa. ²⁷ Meke ponia tugo Tamasa koa Sa sa niniranira pude varipitui, sina na Tuna na Tie si Asa.

²⁸ Mi lopu magasa nia sapu gua ele tozini gamu Rau. Ura korapa mae sa toতোসো pana kaqu avosia ri doduru tie matedi pa korapa lovu sa mamalainina sa Tuna na Tie, ²⁹ meke kaqu toa pule meke vura mae pa dia lovu sari doduru, meke arini pu tavete valeana, si kaqu turu pule pa tinoa hola, ba sarini pu tavete va kaleana si kaqu turu pule pude tava kilasa pa Heli.*

Vina Sosodena e Zisu

³⁰ Loketona si boka tavetia Rau pa Qua niniranira soti telequ, ba gua mo sapu tozi Nau sa Tamasa. Ke tonoto nana sa Qua vinaripitui, sina lopu lulia Rau sa Qua hiniva ba sa hiniva mo tanisa Tamaqu sapu garunuqu Rau.

³¹ Be va sosode pule Nau telequ si Rau, si kote kilui gamu sari na Qua zinama. ³² Ba koa nana si asa sapu va sosode Au, meke gilania Rau sapu hinokara sa nana zinama.

³³ Ele garunu lani tu gamu koe Zone sari kaiqa mia tie, meke ele va sosodea tu sa sa hinokara.* ³⁴ Sa qua vina sosode tana tie si lopu ta hivae koa Rau, ba pude mi ta harupu gua, ke zama ni Rau saripu gua hire. ³⁵ E Zone si guana keke zuke toana meke sa kalalasangana si ele qetu paki nia gamu.

³⁶ Ba sa vina sosodequ Rau si arilaena hola nia sapu te Zone. Sari Qua tinavete saripu poni Nau sa Tamaqu pude taveti, si va sosodea sapu ta garunuqu si Rau koasa Tamaqu. ³⁷ Meke sa Tamaqu pu garunuqu Rau, si va sosode Au tugo si Arau. Ba namu lopu hite avosia gamu sa mamalainina babe dogoria gamu si Asa.* ³⁸ Meke lopu koa pa korapa bulomia sari Nana zinama, sina lopu va hinokaria gamu si Asa pu ta garununa koa sa Tamasa. ³⁹ Tiro hatai gamu sari na Kinubekubere Hope, sina vasina si kote vagia gamu sa tinoa hola, balabala gua si gamu! Ba sari na Kinubekubere Hope arini si tozia mo sa guguagu Rau. ⁴⁰ Gua ba koromia mae koa Rau si gamu, pude vagia sa tinoa hola.

⁴¹ Ba lopu okoro nia Rau si pude va lavatau rina tie. ⁴² Ba gilana gamu Qua, sapu loka mia tataru si gamu koe

* 5:29 Dan 12:2 * 5:33 Zn 1:19-27, 3:27-30 * 5:37 Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 3:22

Tamasa pa korapa bulomia. ⁴³ Pa korapa hiniva tanisa Tamaqu si mae si Rau, ba koromia avosau gamu. Ba be guana mae si keke tie pa nana hiniva soti telena si kote va hinokaria mo gamu. ⁴⁴ Hoke emi variva lavati si gamu, ba lopu podekia gamu pude vagia sa vina lavata koasa kekeke Tamasa hinokara. Ke vegua meke kaqu boka va hinokarau gamu si Rau? ⁴⁵ Mi lopu balabala ia sapu kote zutu gamu Rau koasa Tamaqu. E Mosese sapu ronua gamu sapu kote tokani gamu gua, si asa tugo kote zutu gamu si gamu. ⁴⁶ Ba be va hinokara valeania gamu se Mosese, si kote boka va hinokarau mo gamu si Rau, sina sa guguaqu mo Rau si kuberia sa. ⁴⁷ Ba sina lopu va hinokaria gamu sa nana kinubekubere, ke lopu boka va hinokari tugo gamu sari Qua zinama!" gua se Zisu.

6

*Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie
(Matiu 14:13-21; Maka 6:30-44; Luke 9:10-17)*

¹ Meke sipu beto sapu guahe, si karovo la se Zisu pa kali karovoana sa kopi Qaleli sapu keke pozana si kopi Taberiasi. ² Meke keke puku vinarigara lavata si luli mudi mae koa Sa, sina dogori rini sari tinavete variva magasadi, saripu taveti Sa koari na tie mohodi. ³ Meke ene sage la pa keke toqere se Zisu, meke la habotu turani Sa sari Nana disaepeli. ⁴ Na ele tata sa Inevana Pasova^d.

⁵ Meke sipu dono la se Zisu, si dogoria Sa sa vinarigara lavata sapu korapa ene mae koa Sa, ke nanasa la ia Sa se Pilipi, "Pavei si kote boka holu bereti gita pude poni sari doduru tie hire?" ⁶ Zama guahe si Asa pude podekia se Pilipi gua, ura ele gilania Nana tu sapu gua kote tavetia Sa.

⁷ Meke olana se Pilipi, "Be guana hopeke vasidi hite mo si henai rini, ba kote hola nia tu sa tinabara tana keke tie pa vesu sidara padana sa hinoludi rina ginani," gua si asa.

⁸ Ba keke ri Nana disaepeli sapu e Aduru, sa tasina Saimone Pita, si zama, ⁹ "Koa nana he si keke koreo sapu ka lima gana bereti meke karua gana igana. Ba ve kaqu gua pa soku tie sarini?" gua si asa.

¹⁰ "Va haboti sari na tie," gua se Zisu. Na vasina dudulina tugo sa vasina asa, ke habotu sari doduru tie. Ari ka lima tina sari vinarigaraedi si arini, ba lopu ta nae somanae sari na koburu na barikaleqe. ¹¹ Meke vagi Zisu sari na bereti meke zama valeana ni Sa koe Tamasa, meke va hihia i Sa koari na tie pu habotudi vasina. Tavete guni tugo Sa sari na igana, meke dena zotana beto sari doduru tie.

¹² Sipu ele deña sari doduru tie si zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Pudiki varigara ni sari na umumu ginani saripu koa hola, pude lopu ta oki palae hoboro,” gua si Asa. ¹³ Ke gua asa si pudiki varigara ni rini, sari na umumu ginani pu hena tairi rina tie, meke va siñi rini sari ka manege rua pili.

¹⁴ Sipu dogoria rina tinoni sa tinavete variva magasana sana sapu tavetia Zisu, si zama sarini vasina, “Hinokara sapu hie tugo sa poropita sapu kaqu mae koasa kasia popoa,” gua si arini. ¹⁵ Gilania Nana tu Zisu sapu kote mae tuqe ososo nia rini si Asa, pude va banaria gua, ke taluarae pule la telena koari na toqere si Asa.

Ene pa Kolo se Zisu

(Matiu 14:22-23; Maka 6:45-52)

¹⁶ Meke sipu veluvelu sa popoa, si ene gore pule la pa kopi Qaleli sari na disaepeli te Zisu. ¹⁷ Meke suraña pa keke koaka sarini meke karovo koasa koqu meke pule la pa Kepaniami. Boni mo sa popoa ba lopu ele kamo la koa rini se Zisu. ¹⁸ Meke podalae hiru sa givusu, ke noma sa kolo. ¹⁹ Ba sipu ka lima babe ka onomo kilomita seuna gua sapu qelua ri kasa disaepeli, si dogoria rini se Zisu korapa ene mae pa kolo, meke matagutu sisigiti si arini. ²⁰ “Mi lopu matagutu, Arau mo!” gua se Zisu. ²¹ Ke tiqe hiva suraña rini pa koaka si Asa. Sipu suraña tugo Sa, si hogoto mo si arini pa popoa sapu hiva la ia gua rini.

Hata ia rina Tinoni se Zisu

²² Pa koivugona pule si gilania sa puku tinoni lavata pu koa hola pa kalina sa kopi Qaleli sapu keke mo sa koaka sapu koana vasina, meke gilania tugo rini sapu lopu suraña luli vasina koari Nana disaepeli se Zisu ba koa hola Nana tu. ²³ Ba kaiqa koaka saripu mae guadi pa vasileana Taberiasi, si mae hogoto tata koasa vasina pu mana ni Zisu sari na bereti, saripu henai rina kobi tinoni. ²⁴ Meke totozo gilania sa puku tinoni lavata sapu lopu koa vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli, si la suraña dia koari na koaka arini, meke karovo luli la pa Kepaniami, pude hata ia se Zisu, gua.

Zisu sa Bereti Variva Toa

²⁵ Meke sipu kamo rini pa kali karovona sa kopi si dogoria rini se Zisu vasina, ke nanasia rini si Asa, “Titisa, visoroi si mae goi tani?” gua si arini.

²⁶ Meke olaña se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu gua hata Nau gamu, sina henai mo gamu sari na bereti, meke deña valeana mia, lopu koa gua sapu dogori gamu sari na Qua tinavete variva magasadi. ²⁷ Mu lopu voriti sisigiti

nia sa ginani sapu lopu sana kaleana, ba mi voriti nia tu sa ginani sapu lopu beto meke kamo sa tinoa hola. Asa sa ginani sapu kaqu ponini gamu sa Tuna na Tie. Ura ele vata dogoro nia sa Tamasa pa Nana niniranira sapu qetu Nau Sa si Rau."

²⁸ Ke nanasa la ia rini si Asa, "Na sa si kaqu tavetia gami, pude boka tavetia sapu gua hiva nia sa Tamasa?"

²⁹ Meke olana se Zisu "Sapu hiva nia Tamasa pude tavetia gamu, si mi va hinokaria mo si Asa sapu ta garununa koa Sa."

³⁰ Ke olana la ia rini si Asa, "Na tinavete variva magasana sa si kaqu tavetia Goi koa gami pude mami dogoria, meke va hinokarigo? Ego, na sa si kaqu tavetia Goi? ³¹ Sari tiatamada si hena ia sa mana pa qega, gua sapu koa pa Kinubekubere Hope, 'Poni ni Sa sari na bereti sapu mae guadi pa Mañauru pude di henai,' gua."*

³² Meke zama se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu, lopu e Mosese si ponini gamu sa bereti hinokara sapu gore mae guana pa Mañauru, ba sa Tamaqu tu si vari poni nia koa gamu sa bereti hinokara sapu gore mae guana pa Mañauru. ³³ Sa bereti sapu vari poni nia Tamasa koari na tie, si Asa tugo sapu gore mae guana pa Mañauru, sapu ponia sa tinoa koasa kasia popoa," gua se Zisu.

³⁴ Meke tepa la koa Sa si arini, "Bañara, podalae kamahire mu ponini gami sa bereti asa."

³⁵ Meke zama la koa rini se Zisu, "Arau tugo sa bereti variva toa. Asa sapu mae koa Rau si lopu kaqu ovia, meke asa sapu va hinokarau si lopu kaqu memeha si asa. ³⁶ Ba gua sapu ele tozini gamu tu Rau, sapu ele dogorau mia mo, ba korapa lopu va hinokarau tugo gamu. ³⁷ Sari doduru pu poni Nau sa Tamaqu si kote mae koa Rau, meke namu lopu kote kilu pania Rau si keke arini. ³⁸ Ura lopu gore mae si Arau pa Mañauru pude lulia sa Qua hiniva soti, ba sa hiniva tu tanisa sapu garunuqu si Arau. ³⁹ Meke hie sa hiniva tanisa sapu garunau, sapu lopu keke arini pu poni Au Sa si kote muliunu meke kaqu va toa pule betoi Rau sari doduru pa rane mumudi. ⁴⁰ Ura sapu hiva nia sa Tamaqu koari doduru pu dono la koa sa Tuna meke va hinokaria, si pude kaqu tagoa rini sa tinoa hola, meke kaqu va toa pulei Rau si arini pa rane mumudi," gua si Asa.

⁴¹ Meke pa toতোসা asa si podalae qumiqumi nia rina tie si Asa, sina zama si Asa, "Arau tugo sa bereti sapu gore mae guana pa Mañauru," gua. ⁴² Ke zama si arini, "Lopu e Zisu tu sia, sapu sa tuna e Zosepa? Nake gilani nada mo sari na

* 6:31 Ekd 16:4,15; Sam 78:24

tiatamana. Ba na vegua ke zama nia tu Sa sapu na gore mae guana pa Mañauru si Asa?" gua.

⁴³ Meke olañi Zisu si arini, "Mi lopu qumiqumi golomo Nau. ⁴⁴ Loke tie si boka mae koa Rau, be lopu ta turana mae si asa koasa Tamaqu pu garunau, meke kaqu va toa pulea Rau si asa pa rane mumudi. ⁴⁵ Ta kubere koasa Kinubekubere tadi na poropita si guahe: 'Kote tava tumatumae beto koe Tamasa sari doduru tie,' gua. Doduru pu avosia sa Tamaqu meke tava tumatumae koa Sa si mae koa Rau.* ⁴⁶ Loke tie si ele dogoro nia pa matana sa Tamaqu, ba telena mo Asa sapu gorena mae gua koe Tamasa si ele dogoro sotia si Asa. ⁴⁷ Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu va hinokara si ele tagoa sa sa tinoa hola. ⁴⁸ Arau tugo sa bereti sapu variva toa. ⁴⁹ Sari tiatamamia pukerane si hena ia sa mana pa korapa qega, ba mate tu si arini. ⁵⁰ Ba sa bereti sapu gorena mae gua pa Mañauru si votikaena, ke asa sapu hena ia sa bereti asa si lopu kaqu mate. ⁵¹ Arau tugo sa bereti variva toa sapu gore mae guaqu pa Mañauru. Be hena ia ke tie sa bereti hie, si kaqu toa hola si asa. Sa bereti asa si na masaqu, sapu vari poni nia Rau pude toa sa kasia popoa," gua si Asa.

⁵² Ke asa sa pinodalaena sa vinari bugori na vinari tokei tadirini. "Vegua meke kaqu va henani gita sa tie hie sa masana?" gua si arini.

⁵³ Meke olaña la i Zisu si arini, "Maqu tozi va hinokarani gamu, be lopu hena ia gamu sa masana sa Tuna na Tie meke napoa sa eharana, si lopu kaqu boka tagoa gamu sa tinoa. ⁵⁴ Ke asa sapu hena ia sa masaqu meke napoa sa eharaqu si tagoa sa sa tinoa hola, meke kaqu va turu pulea Rau si asa pa rane mumudi. ⁵⁵ Ura sa masaqu si na ginani hinokara, meke sa eharaqu si na napo hinokara. ⁵⁶ Asa sapu hena ia sa masaqu meke napoa sa eharaqu, si toa koa Rau si asa, meke Arau si toa koasa. ⁵⁷ Gua sapu sa Tamaqu toana si garunau si Arau meke Arau si toaqu koasa Tamaqu, ke asa sapu hena ia sa masaqu si kote toa gua koa Rau. ⁵⁸ Asa tugo sa bereti sapu gore mae guana pa Mañauru. Sari tiatamamia si hena ia sa mana meke mate, ba asa sapu hena koasa bereti hie si kote toa hola ninae rane," gua. ⁵⁹ Zama ni Zisu saripu gua hire, sipu variva tumatumae pa sinaqoqi^d pa Kepaniami si Asa.

Sa Guguana sa Tinoa Hola

⁶⁰ Sokudi ri Nana tie pu luli koa Sa si avosia sapu gua asa, meke zama si arini, "Tasuna hola sa vina tumatumae asa. Esei kote boka va hinokaria sia?"

* 6:45 Ais 54:13

⁶¹ Ba sipu va mulonia e Zisu sapu qumiqumi nia ri Nana disaepeli sa Nana zinama, si zama la koa rini si Asa, “Vegua, sea atu koa gamu sa Qua zinama? ⁶² Vegua be dogoria gamu sage pulena sa Tuna na Tie pa Mañauru, vasina pu koana tatasana? Kote boka koa ninira si gamu? ⁶³ Sa Maqomaqona mo e Tamasa si ponini gamu sa tinoa. Ba sa masa si lopu boka ponini gamu sa tinoa. Sari na zinama pu zama atu ni Rau koa gamu si na Maqomaqo meke na tinoa. ⁶⁴ Gua ba kaiqa gamu si lopu va hinokara,” gua si Asa. Na ele gilani Nana tu Zisu pa pinodalaena hokara, sarini pu lopu va hinokara, meke asa sapu kaqu qorana si Asa. ⁶⁵ Meke zama pule la koa rini si Asa, “Gua asa, ke ele zamani gamu Rau, sapu loke tie si boka mae koa Rau, si be lopu turana mae nia sa Tamaqu si asa.”

⁶⁶ Podalae pa totoaso asa si taliri taloa dia sari sokudi ri Nana disaepeli meke lopu luli pulea rini si Asa. ⁶⁷ Ke nanasa la i Sa sari ka manege rua disaepeli, “Vegua, gamu ba kote taloa mia tugo?” gua si Asa.

⁶⁸ Meke olaña la ia Saimone Pita si Asa, “Banara, koe sei si kaqu la gami? Sina Agoi mo tagoa sa zinama sapu ponini gami sa tinoa hola.* ⁶⁹ Gami va hinokaria meke tumae nia sapu Agoi mo sa Nabulu Hopemu te Tamasa.”

⁷⁰ Meke olaña se Zisu, “Nake ele vizata gamu tu Rau si gamu ka manege rua, ba keke koa gamu si na tomate,” gua si Asa. ⁷¹ E Ziudasi mo si gunia Sa, sa tuna e Saimone Isikarioti, sina asa mo si keke ri ka manege rua disaepeli, sapu kaqu qorana se Zisu.

7

Zisu meke sari na Tasina

¹ Mudina asa, si topue la koari na vasivasileana pa Qaleli se Zisu. Lopu hiva la pa Ziudia si Asa, sina na kuhana nia rina koimata tadi na tie Ziu si Asa, pude va matea gua.

² Ba totoaso tata kamo sa Inevana Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega,* ³ si zama la ia rina tasina koreo si Asa, “Mu la pa Ziudia pude di dogori rini pu luligo sari na Mua tinavete variva magasadi saripu taveti Goi. ⁴ Ura loke tie sapu hiva ta gilana valeana koari na tie si tavetavete tome. Sina korapa taveti Goi saripu gua hire, ke mamu vata dogoro pule nigo koasa kasia popoa!” gua si arini. ⁵ Teledia ri kasa tasina mo ba lopu hite va hinokaria si Asa.

⁶ Ke zama la i Zisu si arini, “Lopu ele kamo sa Qua totoaso,* ba gamu si ari mia totoaso mo ninæ rane. ⁷ Gamu si lopu

* **6:68** Mt 16:16; Mk 8:29; Lk 9:20

* **7:2** Liv 23:34; Diut 16:13

* **7:6** Mi doño la koasa vinabakala pa Zn 2:4:

boka ta kukitae koari na tie pa kasia popoa, ba Arau si kukiti nau rini, sina helahelae vura ni Rau sari na dia tinavete kaleadi. ⁸ Mi la gamu koasa inevaṅa. Arau si lopu kaqu la pa inevaṅa sana, sina lopu ele kamo sa Qua totošo,” gua si Asa. ⁹ Zama gua si Asa meke koa hola Nana tu pa Qaleli.

Somana se Zisu pa Inevaṅa

¹⁰ Ba pa mudi dia sapu taluarae la pa inevaṅa sari kasa tasina, si luli mudi la se Zisu, ba lopu la vata gilana pa korapa kobi tie si Asa. ¹¹ Meke hatahata ia rina koimata tadi na tie Ziu si Asa, koasa inevaṅa, “Avei sa tie Asa?” nanasa gua si arini.

¹² Meke vari zamazama golomo nia rina tinoni sa guguana Zisu. Zama sari kaiqa, “Na tie leana si Asa,” gua. Ba ari kaiqa si zama, “Lokari, lopu na tie leana si Asa, na turaṅa va sea i Sa sari na tie,” varivarigue si arini. ¹³ Ba lopu zama vura sari na tie pa guguana Sa, sina matagutu ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu.

¹⁴ Meke pa vari korapana sa totošo inevaṅa* si tiqe la podalae variva tumatumae koari na tie pa Zelepade se Zisu. ¹⁵ Totoso avosi rini sari Nana zinama, si magasa sisigiti sari na koimata tadi na tie Ziu. Zama si arini, “Pavei na vagi sa tie hie sari tinumatumae gua hire, ura na lopu hite sikuluna*?” gua si arini.

¹⁶ Meke olaṅa la koa rini se Zisu, “Sari na vina tumatumae hire si lopu Qua telequ, ba Tanisa tu pu garunu mae Nau. ¹⁷ Be keke tie si hiva tavetia sapu gua hiva nia Tamasa, si kote gilania nana mo telena sari Qua vina tumatumae hire si be mae guadi koe Tamasa, babe Qua mo telequ. ¹⁸ Sa tie pu zama pa nana niniraṅira soti, si korapa hata ia sa si pude tava lavata telena. Ba asa sapu hiva va lavatia si Asa sapu garununa Sa, si hinokara, meke namu loke hite ari kinohakoha si koa koa Sa. ¹⁹ Vea, lopu poni gamu tu e Mosese sa Tinarae? Gua ba lopu keke gamu kasa sara si va tabea sa Tinarae. Ba na vegua ke hiva va mate Au tu gamu si Rau?” gua si Asa.

²⁰ Meke olaṅa la ia rina kobi tinoni si Asa, “Tio, ta hilae tomate kaleana si Goi, esei na hiva va matego?” gua si arini.

²¹ Meke olaṅa la se Zisu, “Keke tinavete variva magasana mo si tavetia Rau, ba ele magasa nia mo gamu doduru. ²² Garunu gamu Mosese pude ta magu^d sari na tumia koreo, ba lopu e Mosese tavete kenua sia, ba sari na tiatamamia tu, gua asa ke hoke ta magu sari na koburu koreo pa rane

* **7:14** Sa inevaṅa hie si ka zuapa rane. Mi tiro Liv 23:33-34:

* **7:15** Lopu sikulu nia Sa si pude na Rabae.

Sabati.* ²³ Be lopu sea pa Tinarae te Mosese si pude magui pa rane Sabati sari na koburu koreo, si vegua ke bugoro nau tu gamu, toতোসা salañia Rau si keke tie pa rane Sabati?*

²⁴ Mi lopu vari zutui pa tinoa vurana, ba mi viliviliti va toñoto," gua se Zisu.

Sa Karisito Beka Sia?

²⁵ Meke vari nananasi guahe si kaiqa tie pa Zerusalem, "Lopu sa tie tu sana sapu hiva va matea rina koimata? ²⁶ Dotu, korapa zama pa vinarigara tinoni si Asa, ba loke tie si hite zama nia keketona koa Sa. Ke hokara gilana valeania tu rina koimata sapu Asa beka sa Karisito? ²⁷ Ba pana mae sa Karisito, si loke tie kaqu gilania sapu pavei mae guana si Asa, ba sa tie hie si ele gilania nada mo gita doduru vasina mae guana," gua si arini.

²⁸ Meke sipu korapa variva tumatumae pa korapa Zelepade se Zisu, si velavela va ululae si Asa, "Vegua, gilana valeania tugo gamu vasina mae guaqu si Arau? Lopu mae pa Qua ninirani soti si Rau, ba Asa tu sapu garunau, si hinokara, ba lopu gilania gamu si Asa. ²⁹ Arau si gilania Qua si Asa, sina koa Sa mo mae guaqu meke Asa garunau si Arau," gua se Zisu.

³⁰ Ke podekia rini pude tuqe vagia si Asa, ba loke tie hite tiqu la ia, sina lopu ele kamo sa Nana toতোসা.* ³¹ Ba soku arini pa korapa kobi tie si va hinokaria si Asa. Ke zama si arini, "Vegua, pana mae sa Karisito^d, si kote taveti tugo Sa sari na tinavete variva magasadi sapu hola ni saripu taveti Sa tie hie?" gua si arini.

Zama nia Zisu sa Nana Sinage pa Manauru

³² Meke avoso vagi rina Parese sari na tinonona pu qumiqumi ni rina tie koasa guguana e Zisu, ke garunu lani rina Parese^d meke na nati hiama^d sari kaiqa tie kopu pude tuqe vagia se Zisu, gua.

³³ Meke zama la i Zisu si arini, "Lopu kote koa va seunae koa gamu si Rau, sina kote la Qua tu koa Sa pu garunau. ³⁴ Meke kote hata Au gamu, ba lopu kote boka dogorau, sina lopu kote boka la ia gamu sa vasina pu kote koa ia Rau," gua si Asa.

³⁵ Meke vari zamai teledia sari na koimata^d tadi na tie Ziu, "Pavei si kote la gua Sa, ke lopu kote boka dogoria gita? Gina kote la gua Nana koari na popoa tadi na tie Quriki^d vasina pu koa sari kaiqa tie Ziu turanada pude la variva tumatumae koari na tie Quriki? ³⁶ Zama si Asa, sapu kote

* 7:22 Liv 12:3; Zen 17:10 * 7:23 Zn 5:9 * 7:30 Mi dono la koasa vinabakala pa Zn 2:4:

hata ia gita si Asa, ba lopu kaqu boka dogoria, meke lopu kote boka la ia gita sa vasina pu kote koa ia Sa, gua. Na sa sapu gunia Sa?" gua si arini.

Kolo Bukaha sapu Ponia Sa Tinoa

³⁷ Koasa rane vina betobeto sapu sa rane nomana hola tugo tanisa inevaṇa, si turu se Zisu meke velavela va ululae guahe: "Asa sapu memeha si mani mae napo koa Rau!"*

³⁸ Ura guahe sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: 'Asa sapu va hinokarau, si kaqu bukaha vura pa korapa bulona sa kolo tinoa.'**³⁹ Sa maqomaqona sa Tamasa si gunia Zisu, sapu kaqu vagia rini pu va hinokaria si Asa. Ba lopu ele ta poni koa rini sa Maqomaqo Hope pa totoaso, sina lopu ele tava lavata pa Maṇauru se Zisu.

Ta Paqaha Rua sa Vina Hinokara tadi Tie

⁴⁰ Totoso avosia ri kaiqa tie sari Nana zinama si zama si arini, "Hinokara asa tugo sa Poropita," gua.

⁴¹ Zama si kaiqa, "Hinokara, Asa tugo sa Karisito," Ba zama pule si kaiqa, "Lopu kaqu vura mae pa Qaleli sa Karisito. ⁴² Ba zama sa Kinubekubere Hope, sapu sa Karisito si kote mae gua pa tutina e Devita, meke kote podo si Asa pa Betilihema, koasa vasileana te Devita," gua si arini.* ⁴³ Ke koasa guguana mo e Zisu, si ta paqaha rua sa kobi tinoni. ⁴⁴ Kaiqa arini si hiva tuqe vagia si Asa, ba lopu keke arini hite taṇini la ia si Asa.

Lopu Va Hinokaria rina Koimata tadi na tie Ziu se Zisu

⁴⁵ Meke sipu pule la sari na tie kopu Zelepade, si nanasa la i rina ṇati hiama na Parese si arini, "Na vegua ke lopu turana mae nia gamu si Asa?" gua.

⁴⁶ Meke olaṇa sari na tie kopu, "Na lopu ele hite avosia gami si keke tie sapu zama gua sa tie hie," gua si arini.

⁴⁷ Meke zama sari na Parese, "Ai gamu ba ele ta sekesekei tugo koa Sa? ⁴⁸ Vegua, gilania gamu sapu lopu keke rina koimata, babe gami na Parese si va hinokaria si Asa? ⁴⁹ Ba sari na kobi tinoni hire si lopu tumae nia rini sa tinarae te Mosese, ke ta levei koe Tamasa si arini!" gua sari na Parese.

⁵⁰ Ba se Nikodimasi sapu keke mo koari kasa Parese sapu la koe Zisu pana boṇi, si zama la koa rini,* ⁵¹ "Pa tinarae te Mosese si lopu boka zutua gita si keke tie be lopu ele avosia meke gilana pakia gita, sapu gua ele tavetia sa," gua si asa.

⁵² Meke olaṇa la koasa si arini, "Vegua, agoi ba keke tie Qaleli tugo? Hata ia pa Kinubekubere Hope, mamu gilania

* 7:37 Liv 23:36 * 7:38 Izk 47:1; Zak 14:8 * 7:42 2 Samuela 7:12; Mka 5:2

* 7:50 Zn 3:1-2

sapu namu loke poropita hokara si kote vura mae gua pa Qaleli," gua si arini. ⁵³ [Meke hopepeke pule la dia pa dia vasina sari doduru tie.

8

Sa Barikaleqe Barabaratana

¹ Ba se Zisu si sage la Nana pa Toqere Olive. ² Pana munumunu hokara pa koivugona, si pule la pa Zelepade si Asa. Meke mae varigara koa Sa sari doduru tie, ke habotu si Asa, meke podalae va tumatumae koa rini. ³ Meke turana mae nia rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke rina Parese, si keke barikaleqe sapu ta poho barabaratana, meke va turua rini pa kenudia ri doduru tie. ⁴ Zama guahe koe Zisu si arini, "Titisa, ta poho pa binarabarata sa barikaleqe hie. ⁵ Ke koasa Tinarae sapu ta poni nia gita koe Mosese, si kaqu ta gona va mate patu si asa, ke sa gua si Goi?" gua si arini.* ⁶ Zama gunia rini se Zisu, pude di sekesekei nia, meke vata zutua gana gua. Ba kokopo gore si Asa, meke kubekubere nia kakarutuna pa pepeso.

⁷ Meke totošo nono la sari ninanasa si turu sage si Asa, meke zama la koa rini, "Asa sapu loke nana sinea, si mani gona kekenu nia patu si asa." ⁸ Beto hoi si kokopo gore pule si Asa, meke kubekubere nana pa pepeso. ⁹ Meke sipu avosia tugo rini sapu gua asa, si hopehopeke taluarae beto sari doduru, podalae koari na tie koadi. Ke koa hola mo telena se Zisu, meke sa barikaleqe si turu nana tugo vasina. ¹⁰ Meke turu sage pule se Zisu, meke zama la koa sa barikaleqe, "Tio avei sarini? Loke tie si koa hola pude zutu igo?"

¹¹ "Uve, loke tie, Baṅara," olaṅa gua sa barikaleqe.

"Ego, leana, Arau ba lopu zutu igo tugo. Mu la mua tu, ba mu lopu tavete va sea pule," gua se Zisu.]*

Zisu sa Kalalasa Tanisa Kasia Popoa

¹² Meke zama pule la koari na tinoni se Zisu, "Arau tugo sa kalalasa tanisa kasia popoa. Asa sapu luli Au, si lopu kote ene pa hinuporo, ba kote tagoa sa sa kalalasa sapu koa ia tinoa," gua si Asa.*

¹³ Ke zama pule la koa Sa sari na Parese, "Agoi si korapa va sosode pule nigo mo, ke lopu hinokara sa mua vina sosode," gua si arini.*

* **8:5** Liv 20:10; Diut 22:22-24 * **8:11** Pa kaiqa kinubekubere si lopu koa sa kukuruna hie kaiqa pule si pa vinabetona Zone 21:24, kaiqa pule si pa Luke 21:38, pa keke kinubekubere pule si pa Zone 7:36: * **8:12** Mt 5:14; Zn 9:5

* **8:13** Zn 5:31

¹⁴ Meke olaña se Zisu, “Hinokara tugo sapu va sosode pule Nau si Rau, ba sapu gua zama nia Rau si hinokara, sina gilania Qua sa vasina pu mae guaqu, meke sa vasina korapa la ia Rau. Ba gamu si lopu gilania sa vasina pu mae guaqu, meke sa vasina pu kote la gua si Arau. ¹⁵ Gamu si varipitui pa hahanana tie mo, ba Arau si lopu pitua si keke tie. ¹⁶ Ba be varipitui si Rau, si hinokara sa Qua vinaripitui, sina lopu tavete ekea Rau si asa, ba sa Tamaqu sapu garunuqu Rau si somana koa Rau. ¹⁷ Sa mia tinarae si zama guahe: Pana variva egoi si karua tie va sosode, si hinokara tugo sapu zama nia rini.* ¹⁸ Va sosode pule Nau si Rau, meke sa Tamaqu sapu garunuqu Rau, ba va sosode Au tugo,” gua si Asa.

¹⁹ “Avei sa Tamamu?” gunia rini si Asa.

Meke olaña la i Zisu, “Lopu gilanau gamu si Arau meke sa Tamaqu. Be gilanau gamu si kote gilania mo gamu sa Tamaqu,” gua se Zisu. ²⁰ Zama ni Zisu sari na zinama arini, sipu variva tumatumae si Asa pa Zelepade, tata koasa vasina pu ta veko sari na poata vinariponi. Ba loke tie tuqe vagia si Asa, sina lopu ele kamo sa Nana toto.

Lopu Boka La si Gamu pa Vasina Korapa La si Arau

²¹ Meke zama pule la i Zisu si arini, “Kote taloa si Rau meke kote hatau gamu, meke kote mate pa mia sinea si gamu. Ke lopu kaqu boka la ia gamu sa vasina sapu korapa la ia Rau,” gua si Asa.

²² Meke vari zamai sari na koimata tadi na tie Ziu, “‘Lopu kote boka la ia gita sa vasina sapu korapa la ia Sa,’ gua. Hokara kote va mate pule nia Sia?” gua si arini.

²³ Ba olaña se Zisu, “Gamu si mae gua panapeka, ba Arau si mae gua panaulu. Gamu si mae mia pa kasia popoa, ba Arau si lopu mae guaqu koasa kasia popoa. ²⁴ Gua asa ke tozini gamu Rau sapu kote mate pa mia sinea si gamu. Kaqu mate pa mia sinea si gamu, be lopu va hinokarau gamu sapu ‘Arau, si Arau tugo,’” gua si Asa.

²⁵ “Esei si Agoi?” gunia rini si Asa. Meke olaña se Zisu, “Ele tozini gamu tu Rau tatasana. ²⁶ Soku tiñitoña si boka zutuni gamu Rau. Ba Asa sapu garunuqu Rau si hinokara, meke sapu gua tozia Rau koasa kasia popoa, si gua mo sapu avosi Rau koa Sa.”

²⁷ Ba lopu gilania rini sapu sa Tamana mo pa Mañauru si zama gunia Zisu koa rini. ²⁸ Ke zama si Asa, “Pana ovulu sage nia gamu sa Tuna na Tie, si kote tiqe gilania gamu sapu ‘Arau tugo si Asa’. Meke kote gilania tugo gamu sapu loketoña si tavetia Rau telequ, ba sapu va tumatumae Nau

* 8:17 Diut 19:15

mo sa Tamaqu si zama nia Rau. ²⁹ Meke Asa sapu garunuqu si Arau, si koa somana koa Rau. Meke lopu veko pani Au Sa sina taveti Rau doduru totošo gua sapu qetuni Sa.” ³⁰ Sipu korapa zama Sa, si sokudi si va hinokaria si Asa.

Sari Koburu te Ebarahami

³¹ Ke zama la se Zisu koa rini pu va hinokara, “Be va tabei gamu sari na Qua vina tumatumae, si na Qua disaepeli hinokara tugo si gamu. ³² Kote gilania gamu sa hinokara, meke sa hinokara, si kote vata rupaha gamu si gamu,” gua se Zisu.

³³ Meke olaña la ia rini si Asa, “Na tuti gore mami koe Ebarahami si gami, meke namu lopu hite ele tava pinausu koa ke tie si gami. Vea meke boka zama nia goi sapu kote ta rupaha si gami?” gua.*

³⁴ Meke olaña se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu tavete va sea si na pinausu tana sinea tugo si asa. ³⁵ Sina sa pinausu si lopu somanana koasa tatamana, ba sa tudia soti tu si koa soto ninae rane. ³⁶ Ke, be vata rupahigo sa Tuna, si kaqu ta rupaha hinokara si goi. ³⁷ Gilana gamu Qua sapu na tuti gore mia koe Ebarahami si gamu. Ba gamu si hiva va mate Au si Arau, sina lopu va hinokari gamu sari na Qua vina tumatumae. ³⁸ Tozi vura ni Rau, sapu gua va dogoro soti Nau sa Tamaqu, ba sapu taveti gamu si gua tugo sapu tozini gamu sa tamamia,” gua se Zisu.

³⁹ Meke olaña si arini, “E Ebarahami mo sa tamamami.”

Ke zama se Zisu, “Be na tuna hinokara Ebarahami si gamu, si kote taveti gamu sari na tinavete, gua pu taveti Ebarahami. ⁴⁰ Ba gamu hiva va mate Au sina tozini gamu Rau sa hinokara gua sapu avosia Rau koe Tamasa. Ba e Ebarahami si lopu hite evañia sapu gua asa! ⁴¹ Gamu si tavetia mo gua sapu tavetia sa tamamia,” gua si Asa.

Ba toke la si arini koa Sa, “E Tamasa mo telena sa tamamami, meke gami mo sari na tuna hinokara. Lopu pa molu siraña si podo si gami.”

⁴² Meke zama la koa rini se Zisu, “Be hinokara sapu e Tamasa tugo sa tamamia gua, si kote tataru Nau gamu si Arau, sina koe Tamasa mae guaqu si Rau, meke kamahire si somana koa koa gamu tani. Na lopu mae pa Qua hiniva soti si Rau, ba Asa tu garunau. ⁴³ Na vegua ke lopu bakala koa gamu sapu gua zama nia Rau? Ura na koromia va avosi gamu sari na Qua zinama. ⁴⁴ Gamu tugo sari na tuna sa tamamia sapu e Setani. Meke gamu tugo si hiva luli sari na hiniva tanisa tamamia, sina na tie variva mate si asa pa pinodalaena, meke namu lopu hite turu pa hinokara si

* 8:33 Mt 3:9; Lk 3:8

asa, sina loke nana zinama si hinokara. Totoso kokoha sa, si tavetia mo sa sa nana hahanana soti, sina na tie kokohana si asa, meke na tamadia ri doduru kinohakoha. ⁴⁵ Ba sina tozia Rau sa hinokara, ke gua asa si lopu va hinokarau gamu. ⁴⁶ Ke esei koa gamu si boka va sosodea sapu sea si Rau? Be hinokara sapu tozia Rau, si na vegua ke lopu va hinokarau tu gamu? ⁴⁷ Asa sapu te Tamasa si avosi sari na zinama te Tamasa, ba gamu, si lopu te Tamasa. Gua asa ke lopu boka avoso si gamu.”

Zisu meke Ebarahami

⁴⁸ Meke olaña rini se Zisu, “Goto sapu tozia gami, na tie Sameria si Agoi meke koa igo na tomate kaleana,” gua si arini.

⁴⁹ Meke olaña se Zisu, “Lopu koa Au na tomate kaleana si Rau, ba va lavatia Rau sa Tamasa, ba gamu tu si lopu va lavatau si Arau. ⁵⁰ Arau lopu hata ia pude tava lavata si Arau; ba koa Nana tu si Asa sapu hata ia, meke na tie varipitui si Asa. ⁵¹ Maqu tozi va hinokarani gamu, Asa sapu va tabei sari na Qua zinama, si namu lopu kaqu dogoria sa minate,” gua se Zisu.

⁵² Ke olaña la ia rini si Asa, “Namu gilana valeania gami kamahire sapu koa igo na tomate kaleana si Goi! E Ebarahami si ele mate meke sari na poropita, ba zama si Goi, ‘Asa sapu va tabe Au, si namu lopu kaqu mate,’ gua. ⁵³ Se Ebarahami sa tamamami si ele mate tu. Ba vegua, arilaena hola nia tu Goi si asa? Sari doduru poropita ba ele mate beto tugo. Ke, esei tu guni pulenigo si Agoi?” gua si arini.

⁵⁴ Meke olaña se Zisu, “Be guana va lavata pule Nau si Rau, si loke laena sa Qua vina lavata asa. Ba sa Tamaqu tu sapu poza nia mia Tamasa gamu, si Asa tu va lavatau si Arau. ⁵⁵ Gamu lopu gilania si Asa, ba Arau si gilania si Asa. Be zama si Rau, lopu gilania Rau si Asa gua, si kote na tie kokoha gugua mo gamu si Rau. Ba Arau gilania si Asa, meke va tabei Rau sari Nana zinama. ⁵⁶ Sa tamamia e Ebarahami si qetu nia sapu kote mae si Arau. Dogoro va kenu ia meke qetu nia sa si asa.”

⁵⁷ Ke zama la ia rini si Asa: “Lopu ele lima navulu vuahenimu si Goi, ba vegugua meke boka dogoria tu Goi se Ebarahami?” gua si arini.

⁵⁸ Ke olañi Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu: sipu lopu ele podo se Ebarahami, Arau tugo si koa Qua,” gua se Zisu. ⁵⁹ Pa totoso asa si pudiki vagi patu si arini, pude gona ia gana gua, si rizu taloa meke lopu ta dogoro Nana pa Zelepade se Zisu.

9

Salan̄ia Zisu sa Tie Podo Behuna

¹ Sipu korapa ene la se Zisu, si dogoria Sa si keke tie sapu podo behuna. ² Ke nanasia ri Nana disaepeli si Asa, "Titisa, esei si sea ke podo behu sa tie sana? Nana sinea telena, ba sari na tiatamana?" gua si arini.

³ Meke olaña la i Zisu si arini, "Lopu nana sinea, babe sari na sinea tadi na tiatamana si behu nia sa, ba pude ta dogoro sa ninirañira te Tamasa pa nana tinoa. ⁴ Sipu korapa rane sa popoa si mada taveti sari tinavete Tanisa pu garunu mae Nau si Arau, sina korapa nono mae sa boñi, pana loke tie si boka tavetavete. ⁵ Sipu korapa koa si Rau pa kasia popoa, si Arau tugo sa kalalasa tanisa kasia popoa."*

⁶ Sipu beto zama gua si Asa, si loro va bobosia Sa si keke vasi pepeso, meke tita la nia Sa pa matana sa tie. ⁷ Meke tozi nia Sa sa tie behuna, "La mamu dalo pa Kopi Sailomi", gunia Sa. Sa ginuana sa pozapoza Sailomi si "ta garunu". Ke la dalo sa tie, meke tiqe dodogorae, ke pule nana.

⁸ Dogoria ri turañana meke arini pu hoke dogoria tepatepana, meke vari nanasi, "Lopu asa tu sa tie sapu hoke habotu tepatepa sia?"

⁹ Meke zama sari kaiqa tie, "Asa tugo," gua. Ba kaiqa pule si zama, "Lokari, lopu asa, na donodono gugua mo asa." Ba zama la telena sa tie, "Arau mo si asa," gua.

¹⁰ Ke nanasia rini si asa, "Vegugua meke boka dodogorae kamahire si goi?" gua si arini.

¹¹ Meke olaña la i sa si arini, "Keke tie pozana e Zisu, si loro va bobosia Sa si keke vasi pepeso, meke tita la nia Sa pa mataqu, meke zamau Sa pude la dalo pa kopi Sailomi. Ke la dalo si rau, meke dodogorae," gua si asa.

¹² Meke nanasia rini, "Avei si Asa?" "Lopu gilania rau," gua si asa.

Hataia rina Parese Gugua sa Sinalañana sa Tie Behu

¹³ Meke turaña la nia rini koari na Parese sa tie sapu podo behuna hie. ¹⁴ Na pa rane Sabati si loro va bobosia Zisu sa pepeso, meke salan̄ia sa tie behuna. ¹⁵ Gua ke nanasa pule ia rina Parese sa tie, sapu vegugua zonazona tugo meke dodogorae si asa. Meke tozini sa si arini, "Va tita ni pepeso bobosona Sa sari na mataqu, meke la dalo pa kolo, meke boka dodogorae kamahire," gua si asa.

¹⁶ Meke zama sari kaiqa rina Parese, "Lopu mae guana koe Tamasa sa tie hie, sina lopu kopu nia Sa sa rane Sabati."

* 9:5 Mt 5:14; Zn 8:12

Meke zama pule si kaiqa arini, "Ba sa tie sea lopu kote boka tavete tinavete variva magasadi gua asa." Ke lopu boka variva ego si arini.

¹⁷ Ke nanasa pulea pule rina Parese sa tie podo behuna, "Na sa guni nia goi sa tie sapu salani sari matamu?"

Meke olaña sa tie, "Na poropita tugo si Asa."

¹⁸ Ba lopu va hinokaria rina koimata tadi na tie Ziu, sapu behuna si asa, meke kamahire si dodogorae, ke tioki tu rini sari karu tiatamana, ¹⁹ meke nanasi rini, "Hie tugo sa tumia koreo sapu podo behuna? Vegugua meke boka dodogorae kamahire si asa?"

²⁰ Meke olaña sari karu tiatamana, "Gilania mami sapu asa tugo sa tumami, sapu podo behuna; ²¹ ba lopu gilania gami gua meke boka dodogorae kamahire si asa, meke lopu gilania tugo gami sapu esei salania si asa. Mu nanasia; na ele tie nomana si asa, boka tozini gamu mo sa telena!"

²² Zama gua sari na tiatamana, sina na matagutu ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu, sina ele variva ego nia rini, sapu be keke tie si va hinokaria, sapu e Zisu si sa Karisito, si kaqu ta hitu palae pa sinaqoqi, gua. ²³ Gua asa, ke zama mo sari karu tiatamana, "Ele tie nomana bisa, mi nanasia mo!" gua.

²⁴ Meke tioko pule mae nia rini pa toতোসা vina rua sa tie sapu podo behuna, meke zama ia rini si asa, "Mamu zama va hinokara nia pa kenuna sa Tamasa! Gami si tumae nia sapu sa tie pu salanigo si na tie sea," gua si arini.

²⁵ Meke olaña sa tie, "Lopu gilania rau sapu na tie sea si Asa babe lokari. Ba keketoña mo si gilania rau, sapu visoroihe na behuqu si rau, ba kamahire si dodogorae," gua si asa.

²⁶ "Na sa si tavete nigo Sa? Vegugua meke salani Sa sari matamu?" gunia rini si asa.

²⁷ Meke olaña la i sa, "Nake ele tozini gamu tu rau, ba lopu hiva va avosau gamu. Ba vegua ke hiva avoso pulea tu gamu sia? Gina gamu ba hiva disaepeli tugo tanisa?" gua si asa.

²⁸ Meke zama nonoivalia rini si asa, "Agoi si na disaepeli tanisa tie sana, ba gami sina disaepeli tu te Mosese.

²⁹ Gilania mami gami sapu zama soti koe Mosese sa Tamasa. Ba sa tie sana sapu e Zisu, si lopu hite gilania gami vasina mae guana," gua si arini.

³⁰ Meke olaña sa tie, "Variva magasa hola sapu gua asa! Sapu lopu hite gilania gamu vasina mae guana si Asa, ba ele salani Sa sari mataqu! ³¹ Gilania nada gita sapu lopu avosi Tamasa sari na tie seadi, ba arini mo pu va lavatia meke taveti sari Nana hiniva si va avosi Sa. ³² Lopu hite ta avosae visoroihe, sapu ele va dodogorae ia ke tie, si keke tie sapu

podo behuna. ³³ Ego, be lopu maena koe Tamasa sa tie hie, si lopu kaqu boka tavetia Sa si keketona,” gua si asa.

³⁴ Meke olaña rini si asa, “Ta podomu pa sinea si goi, vea meke hiva va tumatumae tu koa gami si goi?” Meke hitu vura nia rini pa sinaqoqi si Asa.

Binehu pa Maqomaqo

³⁵ Meke sipu avoso nia Zisu sapu hitu vura nia rini, gua, si la dogoria Sa si asa, meke nanasia Sa, “Vegua, va hinokaria tugo goi sa Tuna na Tie?”

³⁶ Meke olaña sa tie, “Bañara, esei si Asa, pude qu va hinokaria!”

³⁷ Meke zama la koasa se Zisu, “Ele dogoria mo goi si Asa. Asa mo sapu korapa zama atu koa goi kamahire.”

³⁸ Meke hoqa todoño si asa pa kenuna Zisu meke vahesia sa, meke zama, “Bañara, va hinokara si rau.”

³⁹ Meke zama se Zisu, “Na vinaripitui si mae nia Rau koasa kasia popoa hie, pude madi dodogorae sari na tie behu, meke saripu dodogoraedi si madi behu,” gua si Asa.

⁴⁰ Meke kaiqa rina Parese saripu somana koa koa Sa vasina, si avosia sapu gua asa, ke nanasia rini si Asa, “Hinokara sapu gami si behu guni gami Goi, taga?”

⁴¹ Meke olañi Zisu sarini, “Be behu si gamu, si loke mia sinea, ba sina dodogorae mia gua si gamu, ke korapa koa dia koa gamu sari mia sinea,” gua se Zisu.

10

Sa Parabolona^d sa Sepati meke sari Nana Sipi

¹ Zama se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu: Asa sapu lopu nuquru gua pa sasadana sa bara, ba haele nuquru gua tu pa votiki vasina, sina tie hikohiko meke na tie nonovala si asa. ² Ba sa tie sapu nuquru gua pa sasadana sa bara, si na Sepati^d tadi na sipi si Asa. ³ Tukele vala nia sa tie kopu bara koa Sa sa sasada, meke avoso gilania rina sipi sa mamalainina. Tioki Sa pozadi saripu Nana soti, meke turaña vura ni Sa si arini. ⁴ Meke sipu turaña vura betoi Sa saripu tanisa, si ene kekenu si Asa, meke luli koa Sa sari na sipi, sina avoso gilania rini sa mamalainina. ⁵ Sa votiki tie si lopu kaqu lulia rini, ba kote govete nia rini si asa, sina lopu gilania rini sa mamalainina.” ⁶ Tozi ni Zisu sa parabolo hie, ba lopu gilania rini na sa si korapa zama nia Sa.

Zisu sa Sepati Leana

⁷ Gua asa ke zama pule se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu: Arau tugo sa sasada tadi na sipi. ⁸ Ari doduru pu mae va kenue koa Rau, si na tie hikohiko, meke na tie nonovala.

Titioke si arini, ba lopu avoso gilani rina sipi. ⁹ Arau tugo sa sasada; asa sapu nuquru gua koa Rau si kaqu ta harupu. Kote nuquru vura si asa, meke vagi gana ginani. ¹⁰ Ba sa tie hikohiko si mae pude hiko, huhuara, meke variva mate. Ba Arau si mae pude boka vagia gamu sa tinoa sapu marilaena hola.

¹¹ Arau tugo sa sepati leaqu, meke sa sepati leana si mate hobeni sari Nana sipi. ¹² Ba sa tie ta tabarana si lopu na sepati hinokara pu tagodi sari na sipi, ke pana dogoria sa tie ta tabarana sapu mae si keke siki pinomo si kote govete veko pania sa sa rovana sipi, ke kote garati sa siki pinomo meke ta hurakatae si arini. ¹³ Govete taloa sa nabulu, sina na tie ta tabarana mo si asa, ke lopu tataru ni sa sari na sipi. ¹⁴ Arau tugo sa sepati leaqu. Gilani Rau sari Qua sipi, meke sari Qua sipi ba gilanaui si Arau ¹⁵ gua mo sapu gilanaui sa Tamaqu si Arau meke Arau gilania sa Tamaqu, meke mate hobeni Arau sari Qua sipi.* ¹⁶ Ba koadia pule si kaiqa Qua sipi saripu lopu somanadi pa korapa bara hie. Kaqu turana maeni tugo Rau si arini. Kote avosia tugo rini sa mamalainiqu, meke kote ta varigarae mae tugo pa keke rovana si arini, meke kote keke mo sa dia Sepati.

¹⁷ Tataru Nau sa Tamaqu si Arau, sina lopu ruritia Rau sa Qua tinoa ba va malumia Rau pude tava mate, beto si vagi pule nia mo Rau si asa. ¹⁸ Loke tie si vagi pania sa Qua tinoa ba va malumia Rau pa Qua hiniva soti. Sina Arau mo lalae nia pude vala nia, meke vagi pule nia. Gua asa sapu tozi Nau sa Tamaqu pude tavetia," gua se Zisu.

¹⁹ Koa gua koari na zinama arini, si vari paqaha pule sari na binalabala tadi na tie. ²⁰ Kaiqa arini si zama, "Na koa ia tomate kaleana si Asa, ke ilipunana sa Nana binalabala! Pude vegua ke va avosia gamu Sia?" gua si arini. ²¹ Ba kaiqa arini si zama, "Na tie koa ia tomate kaleana si lopu boka zama kekeñoño gua asa. Vegua, boka va dodogorae tie behuna sa tomate kaleana?" gua si arini.

Kilua rina Tie se Zisu

²² Pa tosoo ibu si ta evana sa vinarigara vina balabala pulena sa vina madina sa Zelepade pa Zerusalem. ²³ Meke enene Nana pa Zelepade, vasina pu ta pozae zokozoko-roana^d te Solomone se Zisu. ²⁴ Meke varigara mae koa Sa sari kaiqa koimata tadi na tie Ziu, meke nanasia rini si Asa, "Ve seunae gua kaqu va nunala gami Goi si gami? Mu tozi va hinokarani gami kamahire; Agoi tugo sa Karisito?" gua si arini.

* 10:15 Mt 11:27; Lk 10:22

²⁵ Meke olaña la i Zisu si arini, “Ele tozini gamu tu Rau, ba lopu va hinokarau gamu. Sari na tinavete pu taveti Rau pa pozana sa Tamaqu, si va sosode Au si Rau,²⁶ ba lopu va hinokarau gamu, sina lopu na Qua sipi si gamu. ²⁷ Ba sari na Qua sipi si avoso gilania sa mamalainiqu, meke Arau ba gilani tugo si arini, ke luli Au rini si Arau. ²⁸ Poni nia Rau koa rini sa tinoa hola, ke namu lopu kaqu tava kilasa pa Heli si arini. Meke loke tie hokara kaqu zau vagi pa limaqu si arini. ²⁹ Sa Tamaqu sapu poni Nau si arini si noma hola koari doduru, meke loke tie si boka zau vagi pa limana Sa si arini. ³⁰ Sa Tamaqu meke Arau si keke mo,” gua se Zisu.

³¹ Ke pudiki pule nia patu rini si Asa pude gona ia gua. ³² Ba zama la i Zisu si arini, “Soku tinavete variva magasa Tanisa Tamaqu si ele va dogoroni gamu Rau. Ba avei koa rini hire si kote ta gona nia patu Rau?” gua si Asa.

³³ Meke olaña si arini, “Lopu keke koari na tinavete leadi hire si hiva gona nigo patu gami, ba paraparaña si Agoi! Sina na tie mo si Goi, ba poza pule nigo na Tamasa!” gua si arini.*

³⁴ Meke olaña la i Zisu si arini, “Sapu ta kubere koasa mia Tinarae soti si zama guahe: ‘Gamu tugo sari na tamasa!’ gua sa Tamasa.* ³⁵ Gilania gita sapu sa Kinubekubere Hope si kaqu tava gorevura. Meke e Tamasa poza ni tamasa sari na tie, saripu va paleke ni inavoso Sa. ³⁶ Ba vea si Asa sapu va madia sa Tamasa pude na Nana soti meke garunu la nia Sa pa kasia popoa? Na vegua ke zutu Au gamu sapu paraparaña si Arau gua, totosu zama si Arau, ‘Arau tugo sa Tuna Tamasa’ gua? ³⁷ Ego, be lopu taveti Rau sari na tinavete pu hiva Nau sa Tamaqu pude taveti, si mi lopu va hinokarau. ³⁸ Ba be taveti Rau si arini, meke be lopu va hinokarau tugo gamu, si mi va hinokari mo sari na Qua tinavete variva magasa, pude mi boka gilana valeania sapu koa koa Rau sa Tamaqu meke Arau si koa koa Sa,” gua si Asa.

³⁹ Meke podekia rini pude tuqe pulea se Zisu, ba taluarae taloa Nana koa rini si Asa.

⁴⁰ Meke taluarae se Zisu meke karovo pule la pa kali karovona sa Ovuku Zodani koasa vasina pu variva papitaiso kekenu se Zone.* ⁴¹ Meke soku tie si mae koa Sa. Meke zama si arini, “E Zone Papitaiso si lopu tavete tinavete variva magasadi, ba sapu gua zama ni sa koasa guguana sa tie hie si hinokara,” gua si arini. ⁴² Meke soku tie vasina si va hinokaria se Zisu.

* 10:33 Liv 24:16 * 10:34 Sam 82:6 * 10:40 Zn 1:28

11

Minate meke Tinoa Pule te Lazarasi

¹ Keke tie pa Betani, sapu e Lazarasi pozana si moho. Betani si keke vasileana, vasina koa sari Mere e Mata karua tamatasi vineki.* ² Asa se Mere sapu zoropo ni oela humana lea sari nenena sa Baṅara, meke puha ni kaluna sa, na tasina sa se Lazarasi, sa tie mohona.* ³ Meke garunu la nia inavoso ri karua tamatasi se Zisu, meke zama, “Baṅara, sa Mua baere sapu tataru hola nia Goi si moho,” gua si arini.

⁴ Meke sipu avosia Zisu sapu gua asa, si zama si Asa, “Sa minoho hie si lopu kaqu kamo pa minate, ba ta evaṅa si hie pude tava lavata sa Tamasa, meke koasa ginugua asa si kote tava lavata tugo sa Tuna Tamasa,” gua se Zisu. ⁵ Tataru ni Zisu sari ka neta tamatasi: ari Mata, Mere, meke se Lazarasi. ⁶ Ba totošo avoso nia Sa sapu moho se Lazarasi, si karua rane tu si koa hola Sa vasina. ⁷ Beto si tiqe zama la i Sa sari Nana disaepeli, “Aria, mada pule la pa Ziudia,” gua si Asa.

⁸ Meke olaṅa sari na disaepeli, “Titisa, lopu ele seunae hokara sapu hiva gona nigo patu rina tie pa vasina asa, ba na vegua ke hiva pule latu si Goi?” gua si arini.

⁹ Meke olaṅa se Zisu, “Vegua, lopu ka manege rua aoa tu si koa pa keke rane? Gua asa, ke be ene pana rane sa tie si lopu kaqu ta tubarae si asa, sina kalalasa sa popoa ke dodogorae si asa. ¹⁰ Ba be ene si asa pana boṅi si kote ta tubarae si asa, sina loke nana kalalasa.”

¹¹ Beto zama nia Zisu sapu gaahe, si zama pule si Asa, “Sa nada baere e Lazarasi si ele puta, ba kaqu la va vaṅunia Rau si asa,” gua se Zisu.

¹² Meke olaṅa sari na disaepeli, “Baṅara, be puta mo si asa, si kote magogoso nana mo,” gua si arini. ¹³ Ba sapu gunia Zisu si na ele mate tu se Lazarasi, ba arini balabala ia si na puta nana mo si asa, gua.

¹⁴ Gua asa, ke tozi toṅoto ni mo Zisu, “Ele mate tu se Lazarasi, ¹⁵ ba pa ginua mia gamu si qetu nia Rau sapu lopu koa si Rau vasina, pude boka va hinokara si gamu. Ego, aria mada la koasa kamahire,” gua si Asa.

¹⁶ Ba zama la koari na disaepeli turaṅana se Tomasi sapu ta pozae vivi, “Aria, gita doduru mada lulia sa Titisa, pude mada la mate turaṅia!” gua si asa.

Zisu sa Tinuru Pule meke sa Tinoa

¹⁷ Sipu kamo se Zisu pa Betani, si tiqe gilania Sa, sapu ele koa ka made ranena tu pa korapa lovu se Lazarasi. ¹⁸ Betani si tata neta kilomita seuna gua pa Zerusalemā. ¹⁹ Ke soku

* 11:1 Lk 10:38-39 * 11:2 Zn 12:3

rina tie pa Ziudia si mae pude va manoti sari Mata e Mere koasa minate tanisa tasidia. ²⁰ Totoso avoso nia Mata sapu korapa mae se Zisu, si ene la tutuvia sa si Asa, ba e Mere si koa hola pa vetu.

²¹ Meke zama la koe Zisu se Mata, “Baṅara, be guana koa Mua tani si Goi, si lopu kote mate sa tasiqul! ²² Ba gilania qua, sapu kamahire ba kote ponigo Tamasa sapu gua tepa ia Goi koa Sa.”

²³ Meke zama la se Zisu, “Kote toa pule sa tasimu.”

²⁴ Meke olaṅa se Mata, “Gilania qua sapu kote toa pule pa rane mumudi si asa.”

²⁵ Meke zama la koa sa se Zisu, “Arau tugo sa tinuru pule pa minate meke sa tinoa. Asa sapu va hinokarau si na tie toana si asa, be vea ele mate gua. ²⁶ Meke asa sapu toana meke va hinokarau, si lopu kaqu mate si asa. Va hinokaria goi sapu gua asa?” gua se Zisu.

²⁷ Meke olaṅa se Mata, “Uve, baṅara! Va hinokaria rau sapu Agoi tugo sa Karisito, sa Tuna Tamasa, gua sapu ele tozia sa Tamasa sapu kaqu gore mae pa popoa pepeso,” gua si asa.

Kabo se Zisu

²⁸ Sipu beto zama guahe se Mata, si pule si asa, meke tioko vata kale ia sa se Mere sa tasina, meke tozi nia sa, “Koanana hoi sa Titisa, meke nanasa nigo Sa,” gua si asa. ²⁹ Totoso avosia tugo Mere sapu gua asa, si gasa turu meke la tutuvia sa si Asa. ³⁰ Na lopu ele kamo pa vasileana se Zisu, ba korapa koa Nana mo vasina pu tutuvu nia e Mata. ³¹ Ego, sari na tie Ziu pu koa variva manoto koe Mere pa korapa vetu, si vura lulia rini sipu dogoria rini bebena vura taloa si asa. Balabala ia rini sapu hokara korapa la pa lovu si asa, pude la kabo vasina, gua.

³² Meke sipu dogoria Mere se Zisu vasina pu koa Sa, si hoqa todoṅo pa nenena Sa si asa, meke zama, “Baṅara, be guana koa Mua tani Goi, si lopu kaqu mate sa tasiqul!” gua si asa.

³³ Totoso dogoria Zisu kabona se Mere, meke sari doduru pu luli koa sa, si siṅo maṅini na mamata sa bulona. ³⁴ Meke nanasi Sa si arini, “Pavei veko nia gamu sa tinina e Lazarasi?”

Meke olaṅa si arini, “Baṅara, mae mamu dogoria,” gua si arini.

³⁵ Meke kabo se Zisu.

³⁶ Vari zamai sari tie, “Dotu, gua tataru guni nia Sa se Lazarasi!” gua si arini.

³⁷ Meke zama sari kaiqa, “Na tie behuna ba va dodogorae ia mo Sa, na vea lopu boka hukatia mo Sa se Lazarasi pude lopu mate be guana koa Nana Sa?” gua si arini.

Tava Toa Pule se Lazarasi

³⁸ Siño mañini pule se Zisu meke la koasa lovu, sapu keke bae pu ta tuku patu sadana. ³⁹ Meke zama la koa rini se Zisu, “Topili pania sa patu.”

Zama la koa Sa se Mata, sa tasina sa tie matena, “Banara, kote humaña hikare sia. Na ele ka made ranena tu koa pa lovu si asa!”

⁴⁰ Ba olaña se Zisu, “Vegua, lopu tozi nigo tu Rau sapu kaqu dogoria goi sa ninirañira te Tamasa be va hinokara si goi?” gua si Asa. ⁴¹ Ke va topili pania rini sa patu, meke dono sage la pa Mañauru se Zisu meke zama, “Zama leana si Rau koa Goi Tamaqu, sapu ele avosau Goi. ⁴² Gilania Rau sapu hoke avosau Goi doduru totošo, ba sina koa gua koari na tie hire, ke zama guahe si Rau, pude di va hinokaria sapu Agoi garunau si Rau,” gua si Asa. ⁴³ Sipu beto zama ni Sa saripu gua hire, si titioko va ululae si Asa, “Lazarasi, vura mae!” ⁴⁴ Meke vura mae gana si asa, ta hadei poko tana lovu sa doduru tinina, meke gua tugo sa isumatana. Meke zamai Zisu si arini, “Mi vagi pani sari poko lovu mamu va taloa ia.”

Kinuhana Pude Va Mate ia se Zisu

⁴⁵ Meke sokudi rina tie Ziudia saripu somana mae pude va manotia se Mere, si dogoria sapu gua tavetia Zisu, meke va hinokaria rini si Asa. ⁴⁶ Ba kaiqa arini si pule la tozia koari na Parese, gua sapu tavetia Zisu. ⁴⁷ Gua asa, ke tioko varigara ni ari na Parese na nati hiama, sari doduru tie koasa puku tie varipitui tadi na tie Ziu^d, meke zama, “Na sa si kaqu tavetia gita? Dotu sari na tinavete variva magasadi pu taveti sa tie hie! ⁴⁸ Be va malumia gita pude tavete gua asa si Asa, si kote lulia ri doduru tie, meke kote mae sari tie Roma meke huaria sa nada Zelepade meke sa nada butubutu,” gua si arini.

⁴⁹ Ba keke koa rini sapu e Kaeapasi, sa nati hiama kenukenue koasa vuaheni asa, si zama, “Duvili si gamu! ⁵⁰ Lopu gilania tu gamu sapu leana hola, si pude keke tie mo mate hobe ni sari doduru tie, hola nia si pude sa doduruna sa nada butubutu si tava mate?” ⁵¹ Ba sa zinama sapu zama nia sa si lopu vura mae gua pa nana binalabala soti, ba sina na nati hiama kenukenue si asa koasa vuaheni asa, ke korotae nia sa sapu e Zisu si kote mate hobe ni sari na tie Ziu. ⁵² Ba lopu tanisa butubutu Ziu eke mo, ba sari

na koburu te Tamasa sapu koa ta hurakatae lamae, pude varigara ni meke va keke i, gua.

⁵³ Podalae pa rane asa si kuhana nia rina koimata tadi na tie Ziu se Zisu pude va matea, gua. ⁵⁴ Gua asa, ke lopu va vura pule nia si Asa koasa Nana inene pa Ziudia, ba luaria Sa sa vasina asa, meke la Nana pa keke vasina tata pa qega, pa keke vasileana sapu Iparemi pozana, meke koa turani Sa vasina sari Nana disaepeli.

⁵⁵ Tata sa totosu Inevaņa Pasova^d, ke taluarae koari na hopeke dia vasidi sari na tie meke sage la pa Zerusalem, pude di la ta vulasa dia, sipu lopu ele kamo sa inevaņa, gua. ⁵⁶ Hata ia rini se Zisu, meke vari nanasa nia rini si Asa, sipu mae pa Zelepade si arini, "Na sa si balabala ia gamu? Gina lopu kaqu mae pa inevaņa si Asa?" gua si arini. ⁵⁷ Ba ele tozi ni rina nati hiama na Parese sari na tinoni sapu be dogoria keke tie pae koa se Zisu si mani tozia, pude di la tuqe vagia gana, gua.

12

Ta Lumu Nenena se Zisu pa Betani

¹ Ka onomo rane koa meke kamo sa Inevaņa Pasova, si la pa Betani se Zisu, vasina koa se Lazarasi, sapu va toa pulea Sa pa minate. ² Meke va namanama ponía ginani rini si Asa vasina, ke va tana se Mata. E Lazarasi si keke koarini pu somana habotu koe Zisu pa tevolo. ³ Meke vagia Mere sa oela nadi viana sapu humaņa lea, padana keke kukuru lita, sapu sage hola hinoluna, meke zoropo nia sa pa nenena Zisu, meke nuzapa va popa nia kaluna sa, ke sa humaņa lea si tivusu toa pa doduruna sa vetu.* ⁴ Ba keke ri kasa disaepeli te Zisu, sapu e Ziudasi Isikarioti, sa tie sapu kote qoraqora nia si Asa, si zama, ⁵ "Sa oela humaņa lea hie si padana pude holuholu nia pa neta gogoto poata siliva,* meke poni koari na tie habahuala." ⁶ Zama gua mo si asa, ba lopu tataru ni sa saripu habahuala, sina na tie hikohiko si asa. Asa tugo kopu nia sa vovoina poata, meke hoke vagi golomo nana.

⁷ Ba zama se Zisu, "Vekoa tu, mani tavetia; pude na vina namanamana sa rane kote ta pomunae si Rau. ⁸ Sari na tie habahualadi si kote koa koa gamu doduru totosu, ba Arau si lopu kote koa hola seunae koa gamu," gua se Zisu.*

Kuhana nia Rini Pude Va Matea se Lazarasi

* **12:3** Lk 7:37-38 * **12:5** Neta gogoto siliva si soku hola poata padana sa tinabara pa keke tie pa keke vuaheni. * **12:8** Diut 15:11

⁹ Sipu avoso nia rina kobi tinoni sapu korapa koa pa Betani se Zisu, gua si la vasina si arini. Lopu na e Zisu mo telena si hiva dogoria rini, ba e Lazarasi tugo, sa tie sapu va toa pulea Zisu pa minate. ¹⁰ Gua asa ke kuhana nia rina nati hiamā si pude va matea gana tugo se Lazarasi gua. ¹¹ Sina pa ginuana mo sa, si taluarāe koa rini sari na tie Ziu, meke va hinokaria rini se Zisu, gua.

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalemā

¹² Pa koivugona, si avoso nia sa kobi tinoni lavata pu mae koasa Inevāna Pasova, sapu korapa mae pa Zerusalemā se Zisu, gua. ¹³ Ke maho vagi lelāna huda pamu si arini, meke vura la tutuvia rini si Asa, meke velavelā gūahe si arini: “Hozana! Tamanae si Asa sapu mae pa korapa pozana sa Baṅara!

Mani mana nia Tamasa sa Baṅara Izireli!”*

¹⁴ Meke vagia Zisu si keke tuna don'ki, meke koi ia Sa, gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu gūahe:

¹⁵ “Mu lopu matagutu, gamu na tinoni pa popoa Zaione!

Dotu, korapa mae sa mia Baṅara,

koi Nana pa keke tuna don'ki,” gua.*

¹⁶ Kekenu si lopu gilania ri Nana disaepeli sapu gua ta evāna, ba sipu toa pule tu se Zisu pa minataqara, si tiqe gilania rini, sapu gua ta zamae koasa Kinubekubere Hope hie, si tavete la nia mo rini koa Sa.

¹⁷ Sari na tie pu koa somanae koe Zisu, totošo tioko vura nia Sa pa lovu meke va toa pulea se Lazarasi, si tozi vura nia sapu gua ta evāna. ¹⁸ Gua asa, ke keke kobi tinoni lavata si mae tutuvia se Zisu, sina avoso nia rini sa tinavete variva magasana asa sapu tavetia Sa. ¹⁹ Meke vari zamai sari na Parese, “Dogoria gamu, ele lopu boka si gita! Dotu, korapa lulia ri doduru tie pa kasia popoa si Asa,” gua si arini.

Hataia ri Kaiqa Tie Quriki se Zisu

²⁰ Meke kaiqa rina tie Quriki si somana luli la pa Zerusalemā pude vahesi koasa totošo Inevāna Pasova.

²¹ Mae koe Pilipi si arini, na tie Betiseda pa popoa Qaleli si asa meke zama, “Tio, hiva dogoria gami se Zisu,” gua si arini. ²² Ke la tozi nia Pilipi se Aduru, meke keke gua la tozi nia ri kara se Zisu.

²³ Meke olaṅa la i Zisu sarini, “Ele kamo sa totošo kamahire pude kaqu tava lavata sa Tuna na Tie. ²⁴ Maqu tozi va hinokarani gamu: sa kiko huiti^d si lopu kaqu boka soku, be lopu mate meke nolo pa pepeso si asa, ba be mate tu sa si kote soku kiko si vura hobe mae. ²⁵ Asa sapu tataru

* 12:13 Sam 118:25-26 * 12:15 Zak 9:9

nia sa nana tinoa, si kaqu siana nia sa si asa; ba asa sapu lopu tataru nia sa nana tinoa pa pepeso, si kaqu tagoa sa si asa pa tinoa hola.* ²⁶ Asa sapu hiva nabulu Nau, si mani luli Au, pude vasina pu koa Rau si kaqu koa tugo si asa; meke kaqu va lavatia sa Tamaqu sa tie pu nabulu Nau si Rau.

Tozia Zisu sa Nana Minate

²⁷ Kamahire si talotaña sisigiti sa buloqu, ke na sa si kaqu zama nia Rau? Kaqu zama guahe si Rau, 'Tamaqu, Mu harupau pa totošo hie,' gua? Lokari, Ba sapu mae nia Rau pa popoa pepeso, si pude kaqu koa ta sigiti tugo.

²⁸ Tamaqu, Mu va lavatia sa Pozamu!"

Meke zama sa mamalaini pa Mañauru, "Ele va lavatia Rau si asa, meke kaqu va lavata pulea tugo Rau!" gua si Asa.

²⁹ Avosia sa puku tinoni sapu koa vasina sa mamalaini, ke zama sari kaiqa, "Na paka mañauru mo," gua. Ba ari kaiqa pule si zama, "Keke mateana si zama koa Sa!" gua.

³⁰ Ba olaña la i Zisu si arini, "Sa mamalaini si pude tokani gamu, lopu Arau. ³¹ Kamahire mo sa totošo sapu kaqu pitui Tamasa sari na tinoni pa kasia popoa, meke kamahire tugo si kaqu ta hitu taloa se Setani, sa bañaradi rina tinoni pa kasia popoa. ³² Ba pana ta ovulu sage si Rau pa pepeso, si kaqu varigara mae ni Rau, sari doduru tinoni." ³³ Sapu gunia Sa pa Nana zinama hie, si na Nana minate mo sapu kaqu ta sigiti nia Sa pa korosi.

³⁴ Ba olaña la koa Sa sa kobi tinoni lavata, "Sa nada Tinarae si tozia sapu kaqu toa hola sa Karisito, gua. Ba vegua ke zama si Goi sapu sa Tuna na Tie si kaqu ta ovulu sage gua? Esei tu sa Tuna na Tie hie?" gua si arini.*

³⁵ "Kaqu koa paki koa gamu sa kalalasa, ke mi ene pa kalalasa totošo koa koa gamu si Asa, pude mi lopu koa pa huporo, sina asa sapu ene pa huporo si lopu kaqu gilania sa sa vasina pu la ia sa. ³⁶ Sipu koa koa gamu sa kalalasa, si mi va hinokaria si Asa, pude kaqu na tie tanisa kalalasa si gamu," gua se Zisu.

Lopu Va Hinokara sari na Tie Ziu

Sipu beto zama guahe si Asa, si taluarae taloa Nana meke tome pule nia koa rini. ³⁷ Sari doduru tinavete variva magasadi hire si taveti mo Sa pa kenudia, ba lopu va hinokaria rini si Asa. ³⁸ Ke sa zinama sapu zama nia sa poropita Aisea si gorevura, sapu guahe:

"Bañara, esei ele va hinokaria sa nada inavoso

* **12:25** Mt 10:39, 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24, 17:33 * **12:34** Sam 110:4; Ais 9:7; Izk 37:25; Dan 7:14

meke koe sei ele tava dogoro sa limana e Zihova?"*

³⁹ Gua asa ke lopu va hinokara si arini, sina e Aisea ba zama gua tugo he:

⁴⁰ "Ele va behui Tamasa sari matadi,
meke va nunali Sa sari dia binalabala;
pude sari matadi si lopu kaqu dodogorae
pude di lopu gilagilana pa dia binalabala,
pude di lopu kaqu kekere mae koa Rau si arini,
meke ta salaṅa koa Rau," zama gua sa Tamasa.*

⁴¹ Zama nia Aisea sapu gua asa, sina dogoria sa sa vina lavata te Zisu, ke zama nia sa sa guguana Sa.

⁴² Soku rina koimata tadi na tie Ziu si va hinokaria se Zisu, ba lopu boka helahelae vura nia rini si Asa, sina koa gua koari na Parese, na hako ta hitu vura dia pa sinaqoqi gua. ⁴³ Na okoro tava lavata pa tie si arini, hola nia sa vina lavata te Tamasa.

Ta Pitu pa Zinama te Zisu

⁴⁴ Ba velavela va ululae se Zisu, "Asa sapu va hinokarau, si lopu Arau mo si va hinokarau sa, ba Asa tugo sapu garunau.

⁴⁵ Meke asa sapu dogorau, si dogoria tugo sa si Asa sapu garunau. ⁴⁶ Mae guana kalalasa si Rau koasa kasia popoa, pude arini pu va hinokarau, si lopu kaqu koa pa hinuporo.

⁴⁷ Asa sapu avosia sa Qua zinama meke lopu lulia, si lopu kaqu pitua Rau si asa. Ura sapu mae nia Rau si lopu pude pitua sa kasia popoa, ba pude harupia tu. ⁴⁸ Asa sapu etulau, meke lopu va hinokari sari Qua zinama, si koa nana si keke sapu kaqu zutu ia si asa. Sari na zinama saripu zama ni Rau si kaqu zutua si asa pa rane mumudi. ⁴⁹ Hinokara si hie, sina lopu zama pa Qua n̄iniran̄ira soti si Rau, ba sa Tamaqu tu sapu garunau, si tozi Nau sapu gua zama ni Rau. ⁵⁰ Meke gilania Rau sapu sa Nana zinama, si va maea sa tinoa hola, sina sapu gua zama nia Rau, si gua mo sapu tozi Nau sa Tamaqu," gua se Zisu.

13

Nuzapi Zisu sari na Nenedi ri Disaepeli

¹ Koasa rane sipu lopu ele kamo sa Inevaṅa Pasova, si ele gilania tu Zisu sapu ele kamo sa totošo pude luaria Sa sa kasia popoa hie, meke pule la koasa Tamana. Doduru totošo si tataru ni Sa sari Nana tie koasa kasia popoa, meke lopu kokoi mo pa minate sa Nana tataru koa rini.

² Pa korapana sa hinenahena veluvelu te Zisu koari Nana disaepeli, si ele vekoa tu Setani sa binalabala pa bulona e Ziadasi Isikarioti, sa tuna e Saimone Isikarioti, pude qora ia

* 12:38 Ais 53:1 * 12:40 Ais 6:10

gana se Zisu, gua. ³ Ba ele gilania tu Zisu, sapu ele ponía sa Tamana pa limana sari doduru ninirañira; meke ele gilania tugo Zisu sapu maena koe Tamasa si Asa, meke kote pule la koe Tamasa. ⁴ Ke gasa turu si Asa, meke va gore vekoa Sa sa Nana poko hake ulue, meke dokoho nia Sa si keke taoro pupuhana. ⁵ Meke voi nia kolo Sa si keke besini, meke podalae nuzapi Sa nenedi sari na disaepeli, meke puha va popa ni Sa koasa taoro, sapu dokoho nia Sa. ⁶ Sipu kamoá Sa se Saimone Pita, si zama se Pita, “Bañara, kote nuzapi mo Goi sari na nenequ?” gua si asa.

⁷ Meke olaña la ia Zisu si asa, “Lopu gilania goi kamahire, gua sapu korapa tavetia Rau, ba pana hola sari na tiñitona hire si kote gilania goi,” gua se Zisu.

⁸ Meke zama se Pita, “Lokari! Lopu kaqu nuzapi Goi sari nenequ!”

Meke olaña se Zisu, “Be lopu nuzapi Rau sari nenemu, si lopu kaqu na Qua disaepeli si goi,” gua si Asa.

⁹ Meke olaña pule la se Saimone Pita, “Bañara, pude gua si lopu sari nenequ mo, ba sari limaqu, na batuqu tugo!” gua si asa.

¹⁰ Meke zama la se Zisu, “Asa sapu ele huvena, si ele via mo, meke lopu kaqu huve pule, ba sari na nenena si pada ta nuzapa. Gamu si ele via, ba keke mo koa gamu si lopu via.” ¹¹ Ele gilania tu Zisu si asa pu kote qorana, gua asa ke zama guahe si Asa, “Keke mo koa gamu si lopu via,” gua.

¹² Meke sipu beto nuzapi Zisu sari na nenedi, si va sage pulea Sa sa Nana poko hake ulue, meke la habotu pule Nana pa tavolo si Asa. Meke nanasi Sa si arini, “Vegua, gilania tugo gamu sapu gua tiqe tavetia Rau koa gamu?” gua si Asa.* ¹³ “Poza Nau Titisa na Bañara gamu, meke hinokara mia tugo, sina gua tugo asa si Rau. ¹⁴ Ego, be Arau, sa mia Bañara meke sa mia Titisa si ele nuzapi sari nenemia, si ego, gamu ba mi tavete kekenoño gua tugo asa pa varikorapa mia. ¹⁵ Ele va dogoroni gamu Rau sa Qua vina titila, gua asa ke mi tavete lulia sapu gua taveteni gamu Rau. ¹⁶ Maqu tozi va hinokarani gamu: loke nabulu si ululu hola nia sa nana palabatu, meke loke tie ta garununa si ululu hola nia si asa pu garununa sa.* ¹⁷ Ego, kamahire si ele gilania gamu sa hinokara hie, ke kaqu ta manae si gamu, be tavetia gamu sapu gua asa! ¹⁸ Ba lopu gamu doduru si guni gamu Rau, gilani Qua sarini pu ele vizati Rau, ba pude tava gorevura sapu zama guahe pa Kinubekubere Hope: ‘Sa tie sapu henahena turañae koa Rau si kukiti Nau sa si Rau,’

* 13:12 Lk 22:27 * 13:16 Mt 10:24; Lk 6:40; Zn 15:20

gua.*¹⁹ Maqu tozi va kenueni gamu kamahire, sipu lopu ele ta evaṅa si asa, meke be pana ta evaṅa sa, si kote va hinokaria gamu sapu Arau si Arau tugo.²⁰ Maqu tozini gamu sa hinokara: asa sapu va kamo si keke tie sapu garunia Rau, si va kamo Au tugo sa si Arau, meke asa sapu va kamo Au, si va kamo ia tugo sa si Asa pu garunau si Rau,"
gua se Zisu.*

*Tozia Zisu sapu Kaqu Ta Qorae si Asa
(Matiu 26:20-25; Maka 14:17-21; Luke 22:21-23)*

²¹ Sipu beto zama nia Zisu sapu gua asa, si ta duaṅa hola sa bulona, ke zama si Asa, "Maqu tozi va hinokarani gamu: keke koa gamu si kote qora Nau si Arau," gua si Asa.²² Ke vari doṅoi sari na disaepeli, meke pupuhu beto nia dia sapu esei si gunia Sa.²³ Ba keke ri kasa disaepeli sapu tataru hola nia Zisu, si habotu kapae nana koa Sa.²⁴ Ke sipua Pita si asa meke zama, "Nanasia ko, esei si gunia Sa?"

²⁵ Ke rizu tata valeana la koe Zisu sa disaepeli asa meke nanasa, "Baṅara esei si gunia Goi?" gua si asa.

²⁶ Meke olaṅa la ia Zisu si asa, "Kote poṅa ia Rau sa bereti, meke ponía koasa tie asa." Ke hena ia Sa si keke kali bereti, meke poṅa ia Sa, meke vala nia Sa koe Ziudasi, sa tuna e Saimone Isikarioti.

²⁷ Sipu hena tugo Ziudasi sa bereti, si nuquria mo Setani, ke zama la ia Zisu si asa, "Ego, ture tavetia tu sapu hiva nia goi!" gua si Asa.²⁸ Ba lopu keke koari kasa pa tavolo si hite gilania, sapu gua zama nia Zisu koa sa.²⁹ E Ziudasi sina tie kopu poata, ke balabala ia rina disaepeli sapu gina tozi nia Zisu si asa, pude la holui kaiqa toṅa, sapu hiva ni rini pude tanisa inevaṅa, babe poni sari na tie habahuala, gua.³⁰ Sipu hena ia Ziudasi sa bereti si vura taloa si asa, na ele boṅi sa toতোসা asa.

Sa Tinarae Vaqurana

³¹ Sipu ele taloa tu se Ziudasi si zama se Zisu, "Kamahire si tava lavata sa Tuna na Tie meke sa Tamasa si tava lavata koa Sa.³² Meke be tava lavata sa Tamasa koasa Tuna, si kote va lavatia sa Tamasa sa Tuna meke kote tuturei va lavatia Sa.

³³ Kasa tuqu, lopu kaqu koa va seunae koa gamu si Rau. Kote hatau gamu si Rau, ba maqu tozini gamu kamahire gua sapu tozia Rau koari na koimata tadi na tie Ziu, sapu guahe: 'Lopu kaqu boka la ia gamu sa vasina pu korapa la ia gua Rau.'*

* 13:18 Sam 41:9

* 13:20 Mt 10:40; Mk 9:37; Lk 9:48, 10:16

* 13:33 Zn

³⁴ Ke kamahire si ponini gamu Rau si keke tinarae vaqurana: Mi koa varitatarue, gua tugo sapu tataru guni gamu Rau, si mi koa vari tatarue gua tugo asa.* ³⁵ Be guana koa vari tatarue si gamu, si kote gilania ri doduru tie, sapu gamu sina Qua disaepeli.”

Tozia Zisu sapu Kote Oso nia Pita

(Matiu 26:31-35; Maka 14:27-31; Luke 22:31-34)

³⁶ Meke nanasa la ia Pita si Asa, “Baṅara, pavei si korapa la Goi?”

Meke olaṅa se Zisu, “Kamahire si lopu kaqu boka luli Au goi vasina sapu korapa la ia Rau, ba koari na rane pu mae kote boka luli mae Au goi,” gua se Zisu.

³⁷ Meke nanasa pule se Pita, “Baṅara, na vegua ke lopu kaqu boka luli Go tu rau kamahire? Na ele va namanama mo si rau, pude mate nigo,” gua si asa.

³⁸ Meke olaṅa se Zisu, “Vegua, hinokara sapu va namanama valeana si goi, pude mate Nau? Maqu tozi va hinokara nigo, sipu lopu ele kabo sa kokorako si kaqu oso Nau goi ka ṅeta toroso.

14

Zisu sa Siraṅa La Gua Koasa Tamana

¹ Meke mi koa kulusu, mi raṅea sa Tamasa, mamu raṅe Au tugo si Arau. ² Pa korapa vetu tanisa Tamaqu si sokudi sari na vasidi kokoana. Be lopu gua, si lopu kaqu tozini gamu tu Rau. Arau si la pude va namanama vekoa si keke vasina pude tamugamu. ³ Meke pana la va namanama vekoa Rau si keke vasina pude tamugamu, si kote pule mae si Rau meke vagi gamu, pude vasina pu koa si Rau kote koa tugo si gamu. ⁴ Gilania mia mo gamu sa siraṅa sapu la gua koasa vasina pu la ia Rau,” gua se Zisu.

⁵ Meke zama la koa Sa se Tomasi, “Baṅara, lopu gilania gami sa vasina sapu korapa la ia gua Goi, ke vegua meke boka gilania gami sa siraṅa sapu la gua vasina?” gua si asa.

⁶ Meke olaṅa se Zisu, “Arau tugo sa siraṅa, sa hinokara meke sa tinoa. Loke tie si boka la koasa Tamaqu, ba koa Arau mo. ⁷ Be gilana va hinokara Au gamu si Arau si kote ele gilania mia tugo gamu sa Tamaqu, meke podalae kamahire si gilania gamu si Asa, meke ele dogoria mia tugo gamu si Asa,” gua se Zisu.

⁸ Meke zama la koa Sa se Pilipi, “Baṅara, Mu va dogoroni gami sa Tamamu. Asa mo si hiva nia gami,” gua si asa.

* 13:34 Zn 15:12,17; 1 Zn 3:23; 2 Zn 5

⁹ Meke olaña se Zisu, “Ele koa va seunae koa gamu si Rau, ba lopu gilana tu goi ta Pilipi? Asa sapu ele dogorau, si ele dogoria tugo sa sa Tamaqu. Na vegua ke zama gua tu si goi, ‘Mu va dogoroni gami sa Tamamu,’ gua. ¹⁰ Lopu va hinokaria tu goi Pilipi, sapu Arau si koa koasa Tamaqu meke sa Tamaqu si koa koa Rau? Sari na zinama saripu zama atu ni Rau si lopu mae guadi koa Rau mo, ba sa Tamaqu tu sapu koa koa Rau. Asa tu taveti sari Nana tinavete. ¹¹ Mi va hinokara Au totozo zama si Arau, sapu Arau si koa koasa Tamaqu meke sa Tamaqu si koa koa Rau. Be lopu gua, si mi va hinokari sari na vina sosode, koari na tinavete variva magasa. ¹² Maqu tozi va hinokarani gamu: asa sapu va hinokarau, si kaqu taveti sa saripu gua taveti Rau. Uve, kaqu taveti sa sari na tinavete pu noma hola ni saripu taveti Rau, sina korapa la gua Qua koasa Tamaqu si Rau. ¹³ Meke kote tavete vatuni Rau, gua saripu tepai gamu pa korapa Pozaqu, pude sa vina lavatana sa Tamasa si kaqu ta dogoro koasa Tuna. ¹⁴ Be tepa ia gamu si keketoña pa korapa Pozaqu Rau, si kote tavete ponini gamu Rau si asa.

Sa Vina Tatarana sa Maqomaqo Hope

¹⁵ Be tataru Nau gamu, si kote va tabei gamu sari na Qua tinarae. ¹⁶ Meke kote tepa ia Rau sa Tamaqu, meke kote poni gamu Sa si keke ‘Tie Varitokae pa Binalabala’, sapu kote koa koa gamu ninae rane ka rane. ¹⁷ Asa sa Maqomaqo Hope sapu tozia sa hinokara. Sa kasia popoa lopu boka vagia si Asa, sina lopu dogoria rini meke lopu gilania rini, ba gamu si gilania mia si Asa, sina korapa koa turaña gamu Sa, meke kote koa pa korapa mia gamu si Asa. ¹⁸ Pana taloa Rau, si lopu kaqu va eapa gamu Rau, ba kaqu pule mae si Rau koa gamu. ¹⁹ Lopu seunae meke lopu kote dogorau sa kasia popoa si Rau. Ba gamu si kote dogorau, sina toa si Rau, ke kaqu toa tugo si gamu. ²⁰ Meke koasa rane asa, si kaqu tiqe gilania gamu sapu koa koasa Tamaqu si Rau, meke gamu si koa koa Rau, gua tugo sapu koa koa gamu si Rau. ²¹ Asa sapu tagoi sari na Qua tinarae meke va tabei si arini, si tataru nau sa si Rau. Asa sapu tataru Nau, si kaqu ta tatarue koa sa Tamaqu, meke kaqu tataru nia tugo Rau si asa, meke kote vata dogoro pule Nau si Rau koasa.”

²² Meke zama la koasa se Ziudasi, (lopu e Ziudasi Isikarioti) “Banara, vegua ke koa gami mo kote vata dogoro pule nigo si Goi, meke lopu koari na tiena sa kasia popoa?” gua si asa.

²³ Meke olaña la ia Zisu si asa, “Asa sapu tataru Nau, si kote va tabei sari na Qua vina tumatumae. Kote tataru nia sa Tamaqu si asa, meke sa Tamaqu meke Arau si kote mae

koa koa sa. ²⁴ Asa sapu lopu tataru Nau, si lopu va tabei sari na Qua vina tumatumae. Sari na vina tumatumae pu avosi gamu koa Rau, si lopu Qua telequ, ba mae guadi tu koasa Tamaqu pu garunau.

²⁵ Doduru zinama hire si zama ni Rau, sipu korapa koa koa gamu si Rau. ²⁶ Ba sa Tie Varitokae pa Binalabala tu, sapu sa Maqomaqo Hope, sapu kaqu garunu mae nia sa Tamaqu pa Pozaqu, si kaqu va tumatumaeni gamu sari doduru tinitonā, meke kote va balabalani gamu sari doduru gua pu ele tozini gamu Rau. ²⁷ Sa binule si vekoa Rau koa gamu; Qua binule soti si ponini gamu Rau. Lopu gugua sa binule sapu variponi nia sa kasia popoa si vatuni gamu Rau. Mi lopu koa kulusu na matagutu. ²⁸ Ele avosia mia sapu zama nia Rau, kote taloa si Rau, meke sapu kote pule mae si Rau koa gamu. Be tataru va hinokara Nau gamu, si kote qetu nia gamu sapu korapa la koasa Tamaqu si Rau, sina Asa tu si noma hola Nau si Rau. ²⁹ Tozi kenuni gamu Rau si hie kamahire, sipu lopu ele ta evaṅa si asa, pude pana ta evaṅa sa, si kote va hinokarau gamu. ³⁰ Zama va papaka atu mo si Rau koa gamu, sina sa banarana* sa kasia popoa si korapa mae, ba lopu ninira hola Nau sa si Rau. ³¹ Ba kaqu tumae nia sa kasia popoa sapu tataru nia Rau sa Tamaqu, meke Arau tavetia gua puta tugo sapu garunu Nau sa Tamaqu pude tavetia.

Aria! Mada taluarae koasa vasina hie," gua se Zisu.

15

Zisu sa Huda Vaeni Hinokara

¹ "Arau tugo sa nati vaeni hinokara, meke sa Tamaqu si na tie uma. ² Sari doduru lelaṅaṅa Rau saripu loke vuadi si koku pani Sa, ba sari doduru lelaṅa saripu vua valeana si vale ni Sa pude di vua katakata. ³ Gamu si ele via, koa gua koari na zinama sapu ponini gamu Rau. ⁴ Mi koa soto koa Rau, meke kote koa soto koa gamu si Rau. Loke lelaṅa si boka vua eke telena, be lopu soto si asa koasa nati vaeni. Gua puta tugo asa, gamu si lopu boka vua be lopu koa soto koa Rau.

⁵ Arau tugo sa nati vaeni, meke gamu tugo sari na lelaṅa. Asa sapu koa soto koa Rau, meke Arau si koa koa sa, si kote vua katakata, ura loketonā hokara si kote boka tavetia gamu, be lopu koa soto koa Rau si gamu. ⁶ Ba asa sapu lopu koa soto koa Rau si gua tugo sa lelaṅa sapu ta koku palae, meke mate harahara. Meke sari na lelaṅa gua hire si ta varigarae meke ta okie la pa korapa nika vasina ta sulu si

* **14:30** Sa banarana sa kasia popoa hie sapu gunia e Zisu si Setani.

arini. ⁷ Be koa soto koa Rau si gamu, meke koa koa gamu sari na Qua zinama, si mi tepa ia sapu gua hiva nia gamu, meke kote vagia gamu si asa. ⁸ Sa vina lavatana sa Tamasa si ta dogoro pana vua va sokusoku si gamu, meke pa sirana asa si kote ta dogoro sapu na Qua disaepeli si gamu.

⁹ Gua sapu tataru Nau sa Tamaqu, si tataru guni gamu tugo Rau si gamu; ke mi koa soto pa korapa Qua tataru. ¹⁰ Be va tabei gamu sari na Qua tinarae, si kaqu koa soto pa korapa Qua tataru si gamu, gua sapu va tabei Rau sari na tinarae tanisa Tamaqu meke koa soto pa korapa Nana tataru si Arau. ¹¹ Tozini gamu tu Rau saripu gua hire, pude kaqu koa koa gamu sa Qua qinetuqetu, meke pude boka tava gorevura sa mia qinetuqetu. ¹² Hie sa Qua tinarae: mi koa varitatarue, gua tugo sapu tataru gunini gamu Rau.* ¹³ Loke tataru si noma hola nia sapu pude mate hobei keke tie sari nana baere. ¹⁴ Gamu si na Qua baere, be taveti gamu saripu gua tozini gamu Rau. ¹⁵ Lopu poza puleni gamu nabulu Rau si gamu, sina sa nabulu si lopu gilania sapu gua tavetia sa nana palabatu. Ba Arau si pozani gamu na Qua baere si gamu, sina doduru tinitoṅa saripu avosi Rau koasa Tamaqu, si ele tozi betoni gamu tu Rau. ¹⁶ Gamu lopu vizatau, ba Arau tu vizata gamu si gamu, meke garunu gamu Rau, pude mi la vua va sokusoku ni sari vua pu koa hola ninae rane. Meke kote ponini gamu sa Tamaqu, gua saripu tepai gamu pa korapa pozaqu Rau. ¹⁷ Hie sa Qua tinarae koa gamu: mi koa varitatarue.

Sa Kinukiti Tadi na Tiena sa Kasia Popoa

¹⁸ Be kukitini gamu rina tiena sa kasia popoa, si mi balabala ia sapu Arau si ele kukiti kenu Nau rini. ¹⁹ Be na tie tana kasia popoa si gamu, si kote tataruni gamu sa kasia popoa si gamu, sina tanisa si gamu. Ba lopu tanisa kasia popoa si gamu, sina ele vizata vurani gamu Rau koasa kasia popoa. Gua asa ke kukitini gamu sa kasia popoa si gamu. ²⁰ Ba mi balabala ia sapu gua tozini gamu Rau, sapu loke pinausu si ululu hola nia sa nana palabatu. Be nonovalau rini si Arau, si kote nonovala gamu tugo rini. Ba be va tabei rini sari na Qua vina tumatumae, si kote va tabei tugo rini sari na mia vina tumatumae.* ²¹ Kote tavete atu ni rini koa gamu sari doduru pu gua hire, sina Taqarau si gamu, ura lopu gilania rini si Asa pu garunau si Rau. ²² Be guana lopu mae tozi ni Rau si arini si lopu kaqu gilania rini sa dia sinea. Ba kamahire si loke dia zinama sekesekei pude boka tomei sari na dia sinea. ²³ Ura asa sapu kukiti Nau, si kukiti nia

* 15:12 Zn 13:34, 15:17; 1 Zn 3:23; 2 Zn 5 * 15:20 Mt 10:24; Lk 6:40; Zn 13:16

tugo sa sa Tamaqu. ²⁴ Be lopu taveti Rau koa rini sari na tinitonā saripu lopu hite taveti rina tie, si lopu kaqu gilania rini sa dia sinea. Ba kamahire si ele dogori rini saripu gua ele taveti Rau, ba kukiti Nau rini si Arau meke sa Tamaqu. ²⁵ Ba asa si pude tava gorevura sapu gua ta kubere pa dia Tinarae, sapu guahe: 'Loke dia ginugua hokara si arini pude kukiti Nau,' gua.*

²⁶ Pana mae sa 'Tie Varitokae pa Binalabala' sapu kote garunu mae nia Rau koa gamu, sa Maqomaqo Hope sapu tozia sa hinokara si kote helahelae vura Nau Sa si Arau. Asa tugo pu maena gua koasa Tamaqu. ²⁷ Meke gamu ba kote helahelae vura Nau tugo koari na tie, sina ele koa somanae koa Rau si gamu pa pinodalaena sa Qua tinavete.

16

¹ Ele tozini gamu tu Rau saripu gua hire, pude lopu kote taluarae si gamu koasa mia rina^{nerane}. ² Kaqu hitu vurani gamu rini si gamu pa dia sina^{oqi}^d. Na korapa mae sa totošo, sapu kote va mate gamu rini, meke kote balabala ia rini sapu tavete va leana la si arini koasa Tamasa, gua. ³ Kote evaⁿⁱ rini koa gamu saripu gua hire, sina lopu gilana^u rini si Arau meke sa Tamaqu. ⁴ Ba ele tozini gamu tu Rau saripu gua hire, pude pana kamo sa totošo si kote balabala ia gamu sapu ele va balau gamu tu Arau si gamu.

Sa Tinavete Tanisa Maqomaqo Hope

Lopu tozini gamu Rau tatasana sina korapa koa turana gamu mo Arau. ⁵ Ba kamahire si korapa la Qua tu koasa Tamaqu pu garunu mae Nau. Ba loke tie koa gamu si hite nanasau, 'Pavei la si Goi?' gua. ⁶ Sina tozini gamu Rau kamahire, ke tiqe talotana sari bulomia. ⁷ Ba Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu pa mia lineana gamu kaqu taloa tugo si Rau. Ura be lopu taloa Rau, si lopu kaqu mae sa Tie Varitokae pa Binalabala koa gamu. Ba pana taloa si Rau, si kote tiqe garunu mae nia Rau koa gamu si Asa. ⁸ Meke pana mae Sa, si kote va gilana ni Sa sapu na tie sea si arini meke lopu na tie to^{no}to si arini meke kote kamo pa vinaripitui. ⁹ Sea nia rini sa gugua^{na} sa sinea, sina lopu va hinokarau rini si Arau. ¹⁰ Sea nia rini sa tinon^oto, sina korapa la koa sa Tamaqu si Rau,* meke lopu kaqu dogoro pule Au gamu. ¹¹ Sea nia rini sa vinaripitui, sina se Setani sa banarana sa kasia popoa hie si ele ta pitu pude tava kilasa pa Heli.*

* 15:25 Sam 35:19, 69:4 * 16:10 Sina be sea si Rau si lopu kaqu boka la koasa Tamaqu si Rau. * 16:11 Zn 12:31, 14:30

¹² Sokudi pule si hiva tozini gamu Rau, ba lopu kaqu boka avoso va nonoga i gamu kamahire.

¹³ Ba pana kamo tu sa Maqomaqo Hope sapu tozia sa hinokara, si kaqu va bakalia Sa koa gamu meke turana lani gamu koari doduru hinokara. Lopu kote zama nia Sa sa Nana ninirañira soti, ba kote zama nia mo Sa sapu avosia Sa, meke tozini gamu saripu korapa mae pa kenumia. ¹⁴ Kote va lavatau Sa si Rau, sina kote tozi mo Sa koa gamu sapu vagi sa pa guguagu Rau. ¹⁵ Sari doduru guguana sa Tamaqu si Taqarau tugo, gua asa ke sa Maqomaqo Hope si kote vagi sari doduru pa guguagu Rau meke vata gilana ni koa gamu.

Tinalotana si Kote Ta Ilirae na Qinetuqetu

¹⁶ Lopu seunae meke lopu kote dogorau gamu si Arau, ba lopu kaqu seunae, meke kote dogoro pule Au mo gamu si Arau."

¹⁷ Meke vari nanasa pulei teledia sari kaiqa ri Nana disaepeli, "Na sa si gunia Sa totosozama si Asa 'Lopu seunae meke lopu kaqu dogoria gita si Asa, ba lopu kaqu seunae meke kote dogoro pulea gita si Asa,' gua, meke zama gua tugo he si Asa, 'Sina korapa la koa Sa Tamaqu si Arau,' gua pule. ¹⁸ Na sa sapu 'Lopu seunae' gunia Sa? Lopu gilania gita sapu zama nia Sa!" gua si arini.

¹⁹ Gilania tu Zisu sapu odi hiva nanasia rini si Asa, ke zama la koa rini si Asa, "Lopu seunae meke lopu kote dogorau gamu si Arau, ba lopu kote seunae pule meke kote dogoro pule Au gamu si Arau. Gua asa sapu vari nanasa pule nia gamu telemia? ²⁰ Ba maqu tozi va hinokarani gamu, kote kabo na talotana si gamu, ba sari na tiena sa kasia popoa si kote qetuqetu dia. Kote talotana si gamu, ba sari na mia tinalotana si kote ta ilirae na qinetuqetu. ²¹ Pana tata sa nana totosozama sa barikaleqe, si balabala mamata si asa, sina korapa kamo mae mo sa nana totosozama ta sigiti. Ba sipu ele podo sa haha, si mulini nia sa sa nana tinasigiti, sina qetu nia sa sapu ele podo vura mae koasa kasia popoa si keke haha. ²² Gua tugo asa sapu ta evana koa gamu kamahire. Balabala mamata si gamu, ba kote dogoro pule gamu mo Rau, meke kote qetuqetu hola sari bulomia, meke loke tie hokara kote boka vagi pania pa korapa bulomia. ²³ Meke pa rane asa, si lopu kote nanasa Nau keketona gamu si Arau. Ba maqu tozi va hinokarani gamu sapu kote ponini gamu sa Tamaqu gua sapu tepa ia gamu pa pozaqu Rau. ²⁴ Kamo kamahire si lopu hite tepa ia gamu si keketona pa pozaqu Rau. Mi tepa meke kaqu poni gamu sa Tamasa, meke kote gorevura valeana sa mia qinetuqetu.

Mataqara Hola nia Sa sa Kasia Popoa

²⁵ Ele vivineini gamu tu Arau sari na tiñitona hire pa parabolo. Ba vugo repere, si lopu kote vivinei si Rau pa parabolo, ba kote tozi va bakalia mo Rau koa gamu sa guguana sa Tamaqu. ²⁶ Pa rane asa, si kote tepa koa sa Tamaqu si gamu pa Pozaqu Rau. Lopu zama si Rau sapu Arau kote tepa poni gamu koa Sa. ²⁷ Sina sa Tamaqu tu telena si tataruni gamu si gamu. Tataruni gamu Sa, sina tataru Nau gamu si Arau, meke va hinokaria tugo gamu sapu mae guaqu koa Sa si Arau. ²⁸ Arau si mae guaqu koa sa Tamaqu, meke mae koasa kasia popoa, meke kamahire si kote luaria Rau sa kasia popoa meke pule la koasa Tamaqu," gua si Asa.

²⁹ Meke zama sari Nana disaepeli, "Kamahire si zama va lodaka si Goi, meke lopu zama pa parabolo. ³⁰ Gilania gami kamahire sapu gilana betoi mo Goi sari doduru tiñitona, ke be lopu kilu nanasigo ke tie ba leana mo. Gua asa ke va hinokaria gami sapu na mae guamu koe Tamasa si Agoi," gua si arini.

³¹ Meke olaña se Zisu, "Va hinokara kamahire si gamu? ³² Ba korapa mae sa totošo, meke ele kamo tugo si asa, pana kote hopeke govete taloa si gamu, meke pule la pa hopeke mia vasina, meke Arau telequ mo si kote koa hola. Ba lopu telequ hinokara sina sa Tamaqu si koa koa Rau. ³³ Ele tozini gamu tu Rau si hire: pude mi vagia sa binule pa mia tinoa keke koa Rau. Kote koa tasuna si gamu koasa kasia popoa. Ba mi koa va mataqara! Sina ele va mate pania Rau sa niniraira tanisa kinaleana tanisa kasia popoa," gua se Zisu.

17

Varavara ni Zisu sari Nana Disaepeli

¹ Sipu beto zama ni Zisu saripu gua arini, si eña sage la pa Mañauru si Asa meke varavara guahe: "Tamaqu, ele kamo sa totošo. Mu va lavatia sa Tumu, pude boka va lavatigo sa Tumu si Agoi. ² Ura ele ponía niniraira Goi si Asa pude nati hiniva ni sari doduru tie, pude kaqu poni tinoa hola Sa si arini, pu ele poni Goi koa Sa. ³ Ego, hie tugo sa sirana gua pude vagia sa tinoa hola: pude gilanigo rini sapu Agoi mo telemu sa Tamasa hinokara, meke pude gilana rini sapu Arau tugo sa Karisito sapu ele garunu mae nia Goi. ⁴ Ele va lavatigo Arau si Agoi pa popoa pepeso totošo va hokoti Arau sari doduru pu garunu Nau Agoi pude taveti. ⁵ Ego, Tamaqu, Mu poni Nau kamahire sa vina lavata pa Mañauru gua sapu ele somana tagoa Rau koa Goi, sipu lopu ele ta kuri sa kasia popoa.

⁶ Ele vata gilana Nigo Rau si Agoi koari na tie pu poni vata kale Nau Goi koasa popoa pepeso. Na Tamugoi tu si arini, ba poni Nau Goi si arini, meke va tabei rini sari Mua zinama. ⁷ Meke kamahire si ele gilania rini sapu sari doduru pu poni Nau Goi si mae guadi mo koa Goi. ⁸ Ele tozi tu Rau koa rini sari zinama sapu poni Nau Goi, meke ele va hinokari rini si arini. Meke ele va sosodea tugo rini sapu hinokara, na mae guaqu tugo koa Goi si Rau, meke ele va hinokaria rini sapu Agoi garunau si Arau.

⁹ Lopu ari doduru tie pa kasia popoa si varavara ni Rau, ba arini mo pu ele poni Nau Goi, ura Tamugoi si arini. ¹⁰ Sari doduru tie pu Taqarau, si Tamugoi tugo, meke sari doduru pu Tamugoi si Taqarau tugo; meke ele vata dogoro nia rini sa vina lavataqu Rau. ¹¹ Lopu kaqu koa hola koasa kasia popoa si Rau. Na korapa pule atu mo koa Goi si Rau, ba arini si kote koa koasa kasia popoa. Tamaqu hopemu! Mu kopu ni si arini koasa Pozamu sapu poni Nau Goi, pude kaqu koa keke mo si arini, gua tugo sapu Agoi meke Arau si keke mo. ¹² Totoso koa somanae koa rini si Rau, si kopu ni Rau si arini koasa pozapoza sapu poni Nau Goi. Ele kopu ni Rau si arini, meke lopu keke koari kasa si muliunu, ba asa pu kote la pa tinahuara koa holana,* pude kaqu tava gorevura gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope.*

¹³ Kamahire si korapa pule atu koa Goi si Rau, ke zama ni Rau si gua hire totoso korapa koa si Rau koasa kasia popoa, pude di tagoa rini sa doduruna sa Qua qinetuqetu pa korapa bulodia. ¹⁴ Ele tozi ni tu Rau sari na Mua zinama, ba kukiti ni sa kasia popoa si arini, sina lopu tana kasia popoa si arini, gua tugo sapu lopu tana kasia popoa si Rau. ¹⁵ Sa Qua vinaravara si lopu pude vagi pani Goi koasa kasia popoa si arini, ba tepa igo Rau pude lavelave ni koe Setani sa tie kaleana. ¹⁶ Lopu tana kasia popoa si arini sina Arau si lopu tana kasia popoa tugo. ¹⁷ Mu va madi Goi si arini koa Goi koasa Mua hinokara, ura sari Mua zinama si hinokara. ¹⁸ Gua sapu garunu lani Au Goi si Arau koasa kasia popoa si garunu lani tugo Arau si arini koasa kasia popoa. ¹⁹ Meke pa ginuadi arini si va madi pule Nau koa Goi si Rau, pude di va madi puleni tugo koa Goi si arini.

²⁰ Lopu sari na Qua disaepeli hire mo si varavara ni Arau, ba sarini tugo pu kote va hinokarau totoso tarae rini. ²¹ Varavara ni Rau si arini pude di koa keke mo sari doduru. Tamaqu, madi koa koa gita si arini, gua sapu Agoi si koa koa Rau meke Arau si koa koa Goi. Madi koa keke si arini,

* **17:12** Asa pu kote la pa tinahuara koa holana si e Ziudasi Isikarioti. * **17:12** Sam 41:9; Zn 13:18

pude madi va hinokaria rina tie pa kasia popoa sapu Agoi garunau si Arau. ²² Ele ponini Rau sa vina lavata gua sapu poni Nau Goi, pude di koa keke si arini, gua sapu koa keke si Gita Kara, ²³ pude Arau si koa koa rini meke Agoi si koa koa Rau, pude tava gorevura valeana sa tinoa keke koa rini, pude mani gilania sa kasia popoa sapu Agoi mo garunau si Rau, meke tataru ni Goi si arini, gua tugo sapu tataru Nau Goi si Arau.

²⁴ Tamaqu, hiva ni Rau si arini pu poni Nau Goi pude koa turaṅau vasina koa si Arau, pude di dogoria rini sa vina lavataqu Rau sapu ele poni Nau Goi, sina ele tataru Nau tu Goi sipu lopu ele ta kuri sa kasia popoa.

²⁵ Tamaqu, toṅotomu si Agoi. Lopu hite gilanigo sa kasia popoa si Goi, ba Arau gilanigo meke arini hire gilania sapu Agoi garunau si Rau. ²⁶ Ele vata gilana nigo Rau koa rini si Agoi, meke kote hoda la pude vata gilana nigo Rau koa rini, pude sa Mua tataru koa Rau si kaqu koa tugo koa rini, meke Arau ba kaqu koa tugo koa rini."

18

Ta Tuqe Vagi se Zisu

(Matiu 26:47-56; Maka 14:43-50; Luke 22:47-53)

¹ Sipu beto varavara se Zisu, si taluarae si Asa turaṅae sari Nana disaepeli, meke ene karovia rini sa Lolomo Kidroni. Keke inuma si koa vasina, meke la vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli. ² Se Ziudasi sapu qorana Sa, si gilania nana sa vasina asa, sina ele hoke la vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli. ³ Ke turaṅa la nia Ziudasi koasa inuma asa si keke puku solodia Roma meke sari na tie kopu pa Zelepade, pu ta garunudi koari na ṅati hiama na Parese, paleke dia tiṅitona variperana zuke, meke na zuke oto huda tugo. ⁴ Ele tumae nia Nana tu Zisu sari doduru gua pu kaqu ta tavete koa Sa, ke la nanasi Sa si arini, "Esei si korapa hata ia gamu?" gua si Asa.

⁵ "E Zisu pa Nazareti," gua si arini.

Meke zama la se Zisu, "Arau mo si Asa," guni Sa. Se Ziudasi sapu qorana Sa si korapa turu somanae nana mo koa rini.

⁶ Totoso zama se Zisu, "Arau mo si Asa," gua, si togolo tu meke hoqa ni pa pepeso si arini.

⁷ Meke nanasa pulei Sa si arini, "Esei si korapa hata ia gamu?"

Meke zama si arini, "E Zisu pa Nazareti," gua.

⁸ Meke olaṅa se Zisu, "Ele tozini gamu tu Rau sapu Arau mo si Asa. Pude Arau si korapa hata Au gamu gua, si mi va taloa i sari na Qua disaepeli hire." ⁹ Zama nia Sa si gua

asa, pude tava gorevura gua sapu zama nia Sa, “Lopu keke arini pu poni Au Goi si tava muliunu pa Qua kinopu,” gua se Zisu.

¹⁰ Koanana koe Saimone Pita si keke magu varipera, ke lobusu vagia sa, meke seke tarasa pania sa sa kali talina mataona sa nabulu tanisa nati hiama^d kenukenue. Sa pozana sa nabulu asa si e Malakasi. ¹¹ Meke nore la ia Zisu se Pita, “Voi pulea sa mua magu sana pa nana vovoina! Vegua, balabala ia goi sapu lopu kaqu napoa Rau sa kapa tinasigiti sapu ele poni Nau sa Tamaqu?”*

Ta Turana La koe Anasi se Zisu

¹² Meke tuqe vagia rina solodia, na dia koimata, meke sari na tie kopu pa Zelepade, se Zisu meke usia rini si Asa. ¹³ Meke turana kekenu la nia rini koe Anasi, meke va turua rini pa kenuna sa se Zisu. Se Anasi hie sina roana e Kaeapasi, sapu sa nati hiama kenukenue koasa vuaheni asa. ¹⁴ Meke se Kaeapasi tugo sa tie sapu zamadi sari na koimata tadi na tie Ziu, sapu leana hola si pude keke tie mo mate pae ni sari doduru tie, gua.*

Oso nia Pita se Zisu

(Matiu 26:47-56; Maka 14:46-68; Luke 22:55-57)

¹⁵ Saimone Pita meke keke disaepeli pule si luli la koe Zisu. Sa disaepeli asa si ta gilana koasa nati hiama kenukenue, ke somana luli nuquru la si asa pa korapana sa pavasa pa sadana sa vetu tanisa nati hiama kenukenue. ¹⁶ Ba koa hola nana pa sada tata pa sasada se Pita. Ke ene vura pule mae sa disaepeli pu ta gilana koasa nati hiama kenukenue, meke la zama koasa vineki pu korapa kopu pa sasada, ke va egoa sa vineki pude tiqe turana nuquru nia sa se Pita.

¹⁷ Meke zama la koe Pita sa nabulu vineki sapu kopu pa sasada, “Vegua, agoi tugo si keke rina disaepeli tanisa tie hie?”

Meke olaña se Pita, “Lokari, lopu arau,” gua si asa.

¹⁸ Ba na ibu sa popoa ke va katua ri kasa nabulu meke sari na tie kopu si keke nika motete, meke la turu vari likohae nia rini meke maliha dia, ke la somana turu maliha nana koa rini se Pita.

Ta Nanasa koasa Nati Hiama Kenukenue se Zisu

¹⁹ Meke nanasa ni sa nati hiama kenukenue koe Zisu sari na guguadi ri Nana disaepeli, meke sa Nana vina tumatumae koari na tie.

²⁰ Meke olaña la ia Zisu si asa, “Hoke zama vura koari doduru tie si Rau. Doduru toso si va tumatumae si Arau pa sinaqoqi meke pa Zelepade, vasina pu hoke varigara

* 18:11 Mt 26:39; Mk 14:36; Lk 22:42 * 18:14 Zn 11:49-50

sari doduru tie Ziu. Namu lopu hite zama tome nia Rau si keketona. ²¹ Na vegua ke nanasau tu goi? Nanasa la i sari na tie pu avosi sari Qua zinama, pude di tozi nigo gua saripu zama ni Rau koa rini. Na gilani dia sari na Qua zinama saripu ele tozi ni Rau," gua se Zisu.

²² Sipu beto tugo zama nia Zisu sapu gua asa, si poharia mo keke ri kasa tie kopu si Asa, meke zama, "Na vegua ke boka zama la gua tu si Goi koasa nati hiama kenukenue!" gua si asa.

²³ Meke olaña la ia Zisu si asa, "Be sea sapu zama ni Rau, si mu tozi va bakalia tu sapu sea. Ba be toñotodi sari na Qua zinama sina venagua tu ke poharau goi!" gua si Asa.

²⁴ Sipu korapa ta pusi dia sari na limana e Zisu si garunu la nia e Anasi^d koe Kaeapasi^d sa nati hiama kenukenue si Asa.

Oso Pule nia Pita se Zisu

(Matiu 26:71-75; Maka 14:69-72; Luke 22:58-62)

²⁵ Meke sipu korapa turu maliha nana vasina se Pita, si zama la koasa sari kaiqa tie, "Vegua, agoi tugo si keke koa ri kasa disaepeli tanisa tie hie?"

Ba oso se Pita meke zama, "Lokari, namu lopu arau," gua si asa.

²⁶ Ba keke ri kasa nabulu tanisa nati hiama kenukenue, pu ari turanana sa tie pu seke tarasa pania Pita talinana si zama, "Agoi mo hie sapu dogorigo rau sapu ene luli somanae koa Sa pa inuma!" gua si asa.

²⁷ Ba zama pule tugo se Pita, "Lokari," gua; meke kabo mo sa kokorako pa toso asa.

Turu pa Kenuna Paelati se Zisu

(Matiu 27:1-2; Maka 15:1-5; Luke 23:1-5)

²⁸ Meke pana munumunu vaqavaqasa si turana vura nia rini se Zisu pa vetu te Kaeapasi, meke la pa vetu tanisa qavuna Roma. Ba sari na koimata tadi na tie Ziu si lopu nuquru la pa korapana sa vetu, sina hako masala dia, meke lopu kote boka hena ia rini sa Inevana Pasova gua. ²⁹ Ke vura la nanasi e Paelati si arini pa sada, "Na sa zutu nia gamu sa tie hie?" guni Sa.

³⁰ Meke olaña si arini, "Lopu kaqu turana hoboro mae nia gami koa goi si Asa be na tie toñoto si Asa," gua.

³¹ Meke olaña la i Paelati si arini, "Ego vagia telemia si Asa, mamu pitua pa mia tinarae soti."

Ba olaña si arini, "Gami si lopu tava malumu koa gamu na tie Roma pude va mate tie," gua. ³² Ta evana sapu gua

asa pude tava gorevura gua sapu koroto nia e Zisu koasa guguaana sa Nana minate pa korosi.*

³³ Meke nuquru pule la pa nana vetu se Paelati, meke tioko vagia sa se Zisu meke nanasia, "Vea Agoi tugo sa Baṅara tadi na tie Ziu?" gunia sa.

³⁴ Meke olaṅa se Zisu, "Mua telemu sa ninanasa asa, ba ari kaiqa tie tozi nigo sa guguaqu Rau?" gua si Asa.

³⁵ Meke olaṅa la ia Paelati se Zisu, "Balabala ia Goi sapu na tie Ziu si rau? Sari na turanaṅa soti tu, meke sari na nati hiama tu si turana mae nigo pude pitu igo arau si Agoi. Tozi nau na tinavete kaleana sa si tavetia Goi?" gua si asa.

³⁶ Meke olaṅa se Zisu, "Sa Qua Binaṅara si lopu tanisa kasia popoa hie, ba be guana tanisa kasia popoa hie si asa, si kote varipera na lavelave Nau rini pu luli Au, meke lopu kaqu ta tuqe vagi koari na koimata tadi na tie Ziu si Rau. Ba sa Qua Binaṅara si lopu tanisa kasia popoa hie," gua se Zisu.

³⁷ Ke nanasa la ia Paelati si Asa, "Vegua, na baṅara tugo si Goi! Taga?"

Meke olaṅa se Zisu. "Uve, goto si goi totoṣo zama sapu baṅara si Arau. Pa ginugua asa ke podo si Arau, meke pa ginugua asa ke mae si Arau pa kasia popoa pude tozi vura nia sa hinokara. Doduru pu koa pa kalina sa hinokara si va avoso mae koa Rau," gua se Zisu.

³⁸ Meke nanasa la ia Paelati si Asa, "Nasa sa hinokara?" gua si asa.

Tava Ego pude Va Matea se Zisu

(Matiu 27:15-31; Maka 15:6-20; Luke 23:13-25)

Meke pule la pule koari na tie Ziu pa sada se Paelati, meke la zama koa rini, "Loke tinavete kaleana si dogoro vura nia rau sapu tavetia sa tie hie. ³⁹ Ba mia hahanana gamu pa totoṣona sa Inevaṅa Pasova si pude vata rupaha atua rau koa gamu si keke tie ta pusina. Vegua maqu vata rupaha vatua koa gamu sa Baṅara tadi na tie Ziu?" gua si asa.

⁴⁰ Meke velavela la ia rini si asa, "Lokari, lopu Asa! E Barabasi tu si hiva nia gami!" gua si arini. Barabasi si na tie hikohikona meke variva mate si asa.

19

¹ Meke tozi ni sa sari na solodia pude seke nia hilihilibu-ruana se Zisu. ² Meke tavetia rina solodia si keke piribatu rakirakihi guana toropae baṅara, meke va hakea rini pa batuna, meke va sage nia poko pepolo tana baṅara rini si Asa. ³ Beto asa si mae zama guahe koa Sa si arini, "Mani

* 18:32 Zn 3:14, 12:32

toa va gelenae sa Baṅara tadi na tie Ziu,” gua. Meke la pihipoharia rini sa isumatana Sa.

⁴ Meke vura pule la koasa kobi tinoni se Paelati meke zama, “Ego, turana vura pule atu nia rau koa gamu si Asa pude vata gilana nia koa gamu, sapu lopu boka vagia rau si keke ginugua pude zutu nia koa Sa,” gua si asa. ⁵ Ke tooso vura mae se Zisu, si toropae nia Sa sa toropae rakihi, meke poko nia Sa sa poko baṅara meke zama se Paelati. “Dotu, sa tie!” gua.

⁶ Sipu dogoria tugo ri kasa ṅati hiama na tie kopu Zelepade se Zisu, si velavela si arini, “Va matea gana pa korosi! Va matea gana pa korosi!” gua si arini.

Meke zama la koa rini se Paelati, “Mae vagia gamu, mamu va matea pa korosi. Ba sapu arau si namu loke ginugua hokara si dogoria rau koa Sa pude vata zutu nia,” gua se Paelati.

⁷ Ba olaṅa pule la tugo koa sa sa vinarigara lavata, “Koa nana sa mami Tinarae, meke koasa Tinarae asa si kaqu tava mate tugo sa tie sapu guahe. Ura zama si Asa, ‘Arau si na Tuna Tamasa,’ guni pule nia,” gua si arini.

⁸ Sipu avosia tugo Paelati sapu gua asa, si matagutu sisigiti si asa. ⁹ Ke nuquru pule la pa nana vetu qavuna se Paelati meke nanasia sa se Zisu, “Pavei mae guamu si Goi?” Ba korona olaṅia Zisu si asa.

¹⁰ Ke zama se Paelati, “Na vegua ke koromu olaṅa mae au tu Goi? Lopu gilana tu Goi, sapu arau tagoa sa ṅiniraṅira pude vata rupahigo babe va matego pa korosi?” gua si asa.

¹¹ Meke olaṅa la se Zisu, “Loke mua ṅiniraṅira telemu si goi, be lopu poni nigo sa Tamasa. Ba sa sinea tanisa tie pu luara lani Au koa goi si kaleana hola nia sa mua sinea.”

¹² Sipu avosia Paelati sapu gua asa, si podekia sa pude vata rupahia se Zisu, ba velavela pule la sa vinarigara lavata, “Be vata rupahia goi si Asa, si lopu na baere tanisa baṅara Roma si goi! Sina asa sapu zama, ‘Arau si na baṅara,’ gua si na kana te Siza si asa!” gua si arini.

¹³ Totoso avosi Paelati sari na zinama arini, si turana la nia sa pa sada se Zisu meke habotu si asa pa habohabotuana varipitui, sapu ta tavetae patu lanolanono lavata. (Pozana si Qabata pa zinama Hiburu.) ¹⁴ Ele tata korapa rane sa popoa koasa rane va namanama, meke pana veluveluna sa rane sana si kote kamo sa rane Sabati tanisa vuiki Pasova, gua, ke zama la koari na tie se Paelati, “Dotu, sa mia Baṅara!” gua si asa.

¹⁵ Ba velavela pule la si arini, “Va matea! Va matea gana pa korosi!” gua si arini.

Meke nanasa la i Paelati si arini, “Hiva nia gamu pude va matea rau pa korosi sa mia banara?”

Meke olaña sari na nati hiama, “Loke mami banara pule si gami ba e Siza mo!” gua si arini.

¹⁶ Ke tiqe va malumu vala nia Paelati koa rini se Zisu pude madi va matea pa korosi, gua.

Tava Mate pa Korosi se Zisu

(Matiu 27:32-44; Maka 15:21-32; Luke 23:26-43)

Meke turana taloa nia rina solodia se Zisu. ¹⁷ Meke palekia Sa sa nana korosi, meke la kamo pa keke vasina sapu ta pozae, “Batu Tomate,” (Pa zinama Hiburu si Qoloqota.) ¹⁸ Vasina si poka nia rini si Asa pa korosi. Meke karua tie pule si pokani tugo rini pa hopeke dia korosi, koa varikali pa karu kalina e Zisu. ¹⁹ Meke kuberia Paelati si keke kinubekubere sapu guahe: “ZISU PA NAZARETI, SA BANARA TADINA TIE ZIU,” gua. Meke va sotoa sa pa batuna sa korosi. ²⁰ Meke soku tie Ziu tiroa si asa, sina lopu seu koasa vasileana nomana sa vasina pu poka nia rini pa korosi se Zisu. Sa kinubekubere si ta kubere pa zinama Hiburu, Latini meke Quriki. ²¹ Meke zama sari na nati hiama koe Paelati, “Mu lopu kubere gunia asa, ‘SA BANARA TADINA TIE ZIU,’ gua, ba gua tu he: zama guahe sa tie hie, ‘Arau sina Banara tadi na tie Ziu.’ Mamu gua tu,” gua sarini.

²² Ba olaña la koa rini se Paelati, “Sapu ele kuberia rau si asa tugo si ele kuberia rau,” gua si asa.

²³ Sipu beto poka nia rina solodia se Zisu pa korosi si vagi rini sari Nana poko meke paqaha made i meke variva hia ni rini, hopeke sari ka made solodia. Meke vagia tugo rini sa nana poko doduru sapu loke pinitina, podalae pa ruana meke kamo pa hubina.

²⁴ Meke vari zamai sari solodia, “Mada lopu rikatia ba mada variva mudumudukeda nia, mada dogoria sapu esei kote vagia sia,” gua si arini. Ta evana si hie pude ni tava gorevura sapu gua ta kubere koasa Kinubekubere Hope sapu guahe:

“Vari hia ni rini sari na Qua poko

meke vari mudumudukeda nia rini sa Qua poko do-
duru.”

Ke gua asa sapu tavetia rina solodia.*

²⁵ Ba turu tata dia pa korosi vasina pu ta pokae se Zisu, se Mere sa tinana, sa vavenena sa tinana, meke e Mere sa loana e Kilopasi, meke e Mere sapu mae guana pa Magidala. ²⁶ Meke sipu dogoria Zisu sa tinana meke sa disaepeli sapu

* 19:24 Sam 22:18

tataru hola nia Sa, korapa turu dia vasina, si zama la koasa tinana si Asa, "Isa sa tumu," gua si Asa.

²⁷ Meke zama la tugo koasa disaepeli si Asa, "Isa sa tinamu," gua. Podalae koasa totošo tugo asa, si turana vagia sa disaepeli sa tinana Zisu meke la koa pa nana vetu.

Sa Minate te Zisu pa Korosi

(*Matiu 27:45-56; Maka 15:33-41; Luke 23:44-49*)

²⁸ Sipu gilania Zisu sapu ele hokoto kamahire sari doduru tiñitona meke pude tava gorevura valeana, sapu gua ele ta kubere pa Kinubekubere Hope, gua, si zama si asa, "Memeha Qua," gua.* ²⁹ Koanana si keke vovoina, sapu siñia na vaeni^d pasana, ke sipu avosia rini sa zinama te Zisu si poña la nia rini koasa vaeni si keke puha, meke va sotoa rini pa batuna keke huda meke va sage la nia rini pa beruna Zisu. ³⁰ Meke sipu beto napoa Zisu sa vaeni si zama si Asa, "Ele beto hokara." Meke tiqe va todoño gorea Sa sa batuna meke luaria Sa sa maqomaqona.

Ta Hova Kali Qeleggelena se Zisu

³¹ Ura na rane va namanama bisa sa rane asa, meke koivugona si kote na rane Sabati arilaena pa korapana sa vuiki Pasova. Sina lopu hiva ni ri na tie Ziu pude sigoto hola pa korosi sari na tini pa rane hopena asa, ke la tepa koe Paelati sari kasa pude mokui nenedi sari tie pa korosi, pude tuturei mate meke va gorei sari tinidia. ³² Gua asa ke la mokui rina solodia sari na nenedi ri karua tie, sapu ta pokae turanae koe Zisu pa korosi. ³³ Ba sipu la dia koe Zisu gua si dogoria rini sapu ele mate tu si Asa, ke lopu mokui rini sari nenena. ³⁴ Ba huma nia hopere keke solodia si Asa pa kali qeleggelena, meke zoloro vura va hodaka sa ehara na kolo pa tinina Sa. ³⁵ Meke sa tie pu dogorona sapu gua ta evana si helahelae vura ni sa saripu gua hire, pude gamu ba kote va hinokara. Ura saripu zama ni sa si hinokara tugo, meke gilania sa telena sapu zama hinokara si asa. ³⁶ Ta evana saripu gua hire pude tava gorevura sa Kinubekubere Hope sapu zama guahe: "Lopu keke rina susurina si kote ta moku," gua.* ³⁷ Meke keke zinama pule pa Kinubekubere Hope si zama guahe: "Kaqu doño la ia ri sa tie pu huma ia rini," gua.*

Ta Pomunae se Zisu

(*Matiu 27:57-61; Maka 15:42-47; Luke 23:50-56*)

³⁸ Sipu hola sapu gua asa, si mae koe Paelati si keke tie pozana e Zosepa, na tie pa Arimatia si asa, meke tepa ia sa

* **19:28** Sam 69:21, 22:15 * **19:36** Ekd 12:46; Nab 9:12; Sam 34:20 * **19:37** Zak 12:10; Rev 1:7

sa tinina e Zisu koe Paelati, ke va malumu la nia Paelati si asa. Zosepa si keke disaepeli golomona te Zisu ba koa gua sapu matagutu ni sa sari na koimata tadi na tie Ziu ke lopu vata gilana si asa koari na tie. ³⁹ Meke se Nikodimasi, sa tie pu la dogorona se Zisu pana korapa boni tatasana, si luli koe Zosepa, meke palekia sa sa meresena sapu ta varihenie moa na aloesi, sapu padana keke gogoto tolonavulu kilo mamatana.* ⁴⁰ Vagia ri kara sa tinina Zisu, meke hade nia poko lineni, meke va vuvusu nia meresena humana lea ri kara, gua sa hahanana tadi na tie Ziu, pude va namanama nia sa tinina pude ta pomunae, gua. ⁴¹ Meke tata koasa vasina pu ta pokae pa korosi se Zisu si keke inuma, meke pa inuma asa si koa nana si keke lovu vaqurana, sapu lopu ele ta pomunae tiena. ⁴² Sina na rane va namanama si asa, na tata kamo sa rane Sabati, meke lopu seu tugo sa lovu asa, ke la veko nia mo rini vasina sa tinina e Zisu.

20

Lovu Kokobana

(Matiu 28:1-8; Maka 16:1-8; Luke 24:1-12)

¹ Pana munumunu vaqavaqasa rane Sade, sipu korapa huporo nana sa popoa, si topue la pa lovu se Mere sa barikaleqe pa Magidala, meke dogoria sa sapu ele tava rizu sa patu lavata pa sasadana sa lovu. ² Ke haqala la si asa koe Saimone Pita, meke koasa disaepeli sapu tataru hola nia Zisu, meke la totozi koa rini, "Ele vagi taloa nia rini sa tinina sa nada Baṅara koa sa lovu, meke lopu ta gilana sa vasina pu veko nia rini si Asa," gua se Mere.

³ Ke topue la pa lovu se Pita meke sa disaepeli asa. ⁴ Haqala beto sari kara, ba sa disaepeli asa si haqala va mudia sa se Pita meke la kamo kekenu nana koasa lovu. ⁵ Meke kokopo la si asa meke dogori sa sari poko lineni pa korapana sa lovu sapu korapa koa dia, ba lopu nuquru la si asa. ⁶ Meke kamo mudi la se Saimone Pita, meke nuquru hola la pa korapana sa lovu. Meke dogoria sa sa poko lineni korapa koa nana vasina, ⁷ meke sa poko sapu hade nia rini pa batuna Zisu, si lopu koa somanae koasa, ba ta polo valeana meke koa vata kale nana. ⁸ Ke tiqe somana nuquru la sa disaepeli sapu mae kamo kekenua sa lovu, meke dogoria sa, ke va hinokara. ⁹ Ba lopu ele boka va bakalia rini sapu gua ta kubere pa Kinubekubere Hope, sapu kaqu turu pule pa minate si Asa, sapu gua. ¹⁰ Meke pule sari karua disaepeli la pa vasina pu koa rini.

* 19:39 Zn 3:1-2

*Vata Dogoro koe Mere sa Barikaleqe Magidala se Zisu
(Matiu 28:9-10; Maka 16:9-11)*

¹¹ Ba se Mere si turu kabokabo nana pa sadana sa lovu meke kokopo pude doño la pa korapana sa lovu si asa. ¹² Meke dogori sa sari karua mateana pokopoko keoro, korapa habotu dia vasina pu veko nia rini sa tinina e Zisu; keke pa batuna meke keke pule si pa nenena. ¹³ “Tio na vegua ke kabo tu si goi?” gua sari karua.

Meke olaña si asa, “Na vagi pania rini sa tinina sa qua Bañara, meke lopu gilania rau sapu pavei veko nia rini si Asa!” gua se Mere.

¹⁴ Ba seke linana gua se Mere si dogoria sa se Zisu korapa turu Nana vasina, ba lopu doño gilania Mere sapu e Zisu mo si Asa. ¹⁵ Meke zama se Zisu, “Tio, na vegua ke kabo si goi? Esei si hata ia goi?” gua si Asa.

Balabala se Mere sapu hokara sa tie tavetavete pa inuma gua, ke zama la ia sa si Asa. “Tio, pude ele paleke pania goi, si mamu tozi nau sa vasina pu veko nia goi si Asa, pude maqu la vagia,” gua si asa.

¹⁶ “Mere!” gua se Zisu. Ke gasa taliri la koa Sa se Mere meke zama la pa zinama Hiburu, “Rabae” sapu sa ginuana sa sina Titisa.

¹⁷ Ba zama la koasa se Zisu, “Mu lopu tiqu Au, sina lopu ele pule la koasa Tamaqu si Rau. Ba mu la tozi ni sari kasa tasiqu sapu korapa pule la si Arau koasa Tamaqu, meke sa Tamadia, sa Qua Tamasa, meke dia Tamasa tugo,” gua si Asa.

¹⁸ Ke pule la totozi koari na disaepeli se Mere, sa barikaleqe Magidala, sapu ele dogoria sa sa Bañara, meke tozi ni tugo sa sapu gua zama nia Zisu koa sa.

*Vata Dogoro koari Nana Disaepeli se Zisu
(Matiu 28:16-20; Maka 16:14-18; Luke 24:36-49)*

¹⁹ Koasa veluvelu koasa rane Sade asa, na ele huporo sa popoa, si varigara sari na disaepeli meke tuku tamunu pa keke lose, sina matagutu ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu. Meke mae turu Nana pa varikorapadia rini se Zisu meke zama, “Mani koa koa gamu sa binule,” gua si Asa. ²⁰ Beto zama gua si Asa, si va dogoro ni Sa koa rini sari limana, meke sa kali qeleggelenana. Sipu dogoria rini sa Bañara, si qetuqetu hola sari disaepeli.

²¹ Meke zama pule la koa rini se Zisu, “Mani koa koa gamu sa binule! Gua sapu garunu Au sa Tamaqu si Arau, si garunu gamu tugo Arau si gamu,” gua si Asa. ²² Meke sipu beto zama gua si Asa, si siño la koa rini si Asa meke zama, “Mi vagia sa Maqomaqo Hope. ²³ Be taleoso ni gamu sari

na sinea tadi na tie, si kote taleosae tugo si arini, ba be lopu taleoso ni gamu sarini, si lopu kote taleosae tugo si arini.”*

Zisu meke Tomasi

²⁴ Totoso mae koa rini se Zisu, si lopu somana koa rini se Tomasi, sapu ta pozae Vivi, sapu keke koari ka manege rua disaepeli. ²⁵ Ke tozi nia ri kasa disaepeli si asa, “Ele dogoria gami sa Baṅara,” gua.

Ba zama la koa rini se Tomasi, “Be lopu dogori rau sari na kiradi rina poka pa limana, meke koti ni kakarutuqu rau sari poudi rina poka arini, meke taṅini nia limaqu sa kali qelegelela, si koroqu va hinokara si rau,” gua si asa.

²⁶ Ego sipu hola keke vuiki si varigara pule pa vetu sari na disaepeli, meke pa totoso asa si somana se Tomasi koarini. Tuku sari na sasada, ba mae turu pa varikorapadi rini se Zisu, meke zama, “Mani koa koa gamu sa binule,” gua.

²⁷ Meke zama la koe Tomasi se Zisu, “Ego mamu koti mae ni kakarutumu koari na poudi rina poka pa limaqu, mamu dogoro valeani sari limaqu; mamu qaṅama mae nia sa limamu, mamu va nuṅuru la nia pa kali qelegelequ. Mu lopu koa tie va gugue ba mu va hinokara tu ba goi,” gua si Asa.

²⁸ Meke olaṅa la koa Sa se Tomasi, “Kei, qua Baṅara meke qua Tamasa!” gua si asa.

²⁹ Meke zama la koa sa se Zisu, “Sina dogorau mo goi ke va hinokara, ba qetu tugo si arini pu lopu hite dogorau ba va hinokara,” gua se Zisu.

Sa Nati Guguana sa Buka Hie

³⁰ Sokudi rina vina gilagila variva magasadi si taveti Zisu pa totoso sipu koadia sari Nana disaepeli, ba lopu ta kubere koasa buka hie. ³¹ Ba hire si ta kubere, pude mi va hinokaria sapu e Zisu si sa Karisito^d, sa Tuna Tamasa, meke pana va hinokaria gamu si kote vagia gamu sa tinoa hola pa korapa Pozana Sa.

21

Vata Dogoro koari ka Zuapa Disaepeli se Zisu

¹ Sipu hola kaiqa rane, si la vata dogoro pule nia pule koari Nana disaepeli pa kopi Taberiasi se Zisu, meke guahe sapu ta evaṅa pa totonona asa. ² Ari Saimone Pita, e Tomasi sapu ta pozae Vivi, e Nataniela sapu mae guana pa Kena pa popoa Qaleli, meke sari na tuna e Zebet, meke sari karua disaepeli pule si koa varigara dia. ³ Meke zama la koa rini se Pita, “Tala habu qua si rau,” gua si asa. Meke zama la

* 20:23 Mt 16:19, 18:18

koasa sarini, "Gami ba hiva luli mami tugo koa goi," gua si arini. Ke la suraṅa si arini pa keke koaka meke topue la, ba koasa boṅina asa si namu na loketona hokara si vagia rini.*

⁴ Sipu vaqavaqasa sa popoa, si mae turu Nana pa masamasa se Zisu, ba lopu hite gilania ri kasa disaepeli sapu e Zisu mo si Asa. ⁵ Ke nanasa la si Asa koa rini, "Kasa Qua baere, vegua vagi igana tugo si gamu?"

Olaṅa si arini, "Lokari, namu lopu keke," gua si arini.

⁶ Ke zama si Asa, "Ego, mi ipania sa vaqara pa kali mataona sa koaka, meke kaqu vagi si gamu," gua si Asa. Ke ipania rini sa vaqara meke lopu boka kave vura nia rini, sina na siṅia na igana si asa.*

⁷ Meke zama la koe Pita sa disaepeli sapu tataru nia Zisu, "Sa Baṅara si isa," gua. Sipu avosia tugo Saimone Pita sapu sa Baṅara si isa, gua, si va sage pulea sa sa nana poko doduru, ura ele va gore sa sa nana poko doduru asa totošo habu rini, meke hoqa gore la pa kolo meke gore la koe Zisu pa masa. ⁸ Meke qelu gore la pa masa sari kasa disaepeli pu koa koasa koaka, meke kavea rini sa vaqara sapu siṅia na igana. Na lopu seu sisigiti pa masa si arini, guana lima ṅavulu ṅava mo seu gua.

⁹ Meke sipu kamoā rini sa masa, si dogoria rini si keke nika motete lerana sapu hakea na igana, meke kaiqa bereti.

¹⁰ Meke zama la koa rini se Zisu, "Paleke mae kaiqa igana saripu tiqe habui gamu," gua si Asa.

¹¹ Meke suraṅa pule la pa koaka se Pita, meke balu gore la nia pa masa sa vaqara, sapu siṅia na igana nomadi, padana keke gogoto lima ṅavulu ṅeta ninaedi sari doduru. Soku hola ba lopu hite boka rikata sa vaqara. ¹² Meke zama la koa rini se Zisu, "Mae gamu mamu henahena paki," gua si Asa. Ba loka tie ri kasa si ona hiva nanasia si Asa, "Esei si Goi?" sapu gua, sina na doṅo gilania dia rini sapu Asa tugo sa Baṅara. ¹³ Meke mae se Zisu, meke vagi Sa sari na bereti meke vala ni Sa koa rini meke tavete kekenoṅo guni ni tugo Sa sari na igana. ¹⁴ Hiera tugo sa totošo vina ṅeta sapu la vata dogoro se Zisu koari na disaepeli pa mudina sa Nana tinuru pule pa minate.

Zisu Meke Pita

¹⁵ Meke sipu beto henahena rini, si zama la koe Saimone Pita se Zisu, "Saimone, tuna e Zone, vegua, tataru zoṅazoṅa Nau tugo goi, hola nia sa tataru tadirini sara,"

Meke olaṅa se Saimone, "Uve, Baṅara, gilania Mua sapu tataru nigo rau," gua si asa.

* 21:3 Lk 5:5 * 21:6 Lk 5:6

Meke zama se Zisu, “Mu poni sari na Qua lami,” gua si Asa.

¹⁶ Meke nanasa pule la tugo koa sa se Zisu pa vina rua totošo, “Saimone, tuna e Zone; tataru Nau tugo goi si Rau?”

Meke olaᅇa se Saimone, “Uve, Baᅇara, gilania Mua Goi sapu tataru nigo rau.”

“Ego, mu kopu ni sari na Qua sipi,” gua se Zisu.

¹⁷ Ba zama pule la tugo koasa pa vina ᅇeta totošo si Asa, “Saimone, tuna e Zone, tataru Nau goi si Rau?” Meke talotaᅇa hola nia Pita sapu gua asa, sina nanasa gunia he Zisu ka ᅇeta totošo, “Tataru Nau goi,” gua.

Ke zama la koa Sa si asa, “Baᅇara, doduru tiᅇitona si gilani Goi. Ke ele gilanaᅇu Mua mo sapu tataru nigo rau si Goi!”

Meke olaᅇa la ia Zisu si asa, “Ego mu poni sari na Qua sipi. ¹⁸ Maqu tozi va hinokara nigo, pa totošo tie vaᅇaramu si hoke vatana pulenigo telemu meke hoke la vasina pu hiva la ia goi, ba pana barogoso goi si kote va nadori goi sari na limamu, meke votiki tie tu kote va pokogo, meke kote turaᅇa la nigo vasina sapu lopu emu hiva la ia goi,” gua se Zisu. ¹⁹ Zama nia Zisu si hie pude tozia sa guguana sa minate sapu kote va kamoā Pita pude va lavatia sa Tamasa, gua. Meke beto asa si zama la koa sa se Zisu, “Mae mamu luli Au,” gua si Asa.

Zisu meke sa Disaepeli sapu Tataru nia Sa

²⁰ Liᅇana se Pita meke dogoria sa sa disaepeli sapu tataru nia Zisu, asa sapu rizu tata koe Zisu pa totošo henahena rini, meke sapu nanasa, “Esei tugo si kote ᅇoramᅇu Goi?” gua.*

²¹ Sipu dogoria tugo Pita si asa, si nanasa la ia sa se Zisu, “Baᅇara, vegua sa tie hie?” gua si asa.

²² Meke olaᅇa se Zisu, “Be hiva nia Rau pude toā kamoā sa sa Qua pinule mae, si lopu mua ginugua goi pude gilania. Agoi si mamu luli Au mo!” gua si Asa.

²³ Ke ene sa inavoso koari na tie saripu lulia se Zisu sapu lopu kaqu mate sa disaepeli hie, gua. Ba lopu gua asa sapu zama nia Zisu, ba gua mo he: “Be hiva nia Rau pude toā kamoā sa sa Qua pinule mae si pude vegua ke nominomi nia goi si asa,” gua mo. ²⁴ Asa tugo sa disaepeli sapu helahelae ni saripu gua hire, meke asa tugo sapu kubere gore ni si arini, meke gilania gita sapu gua zama ni sa si hinokara tugo.

Vina Betobeto

²⁵ Ba sokudi hola pule sari na tinavete saripu taveti Zisu, be guana ta kubere gore beto sari doduru, si balabala ia rau

* 21:20 Zn 13:25

sapu lopu kote ari lolomona sa kasia popoa pude veko betoi sari buka.

SARI NA TINAVETE TADINA APOSITOLO Sa Vinabakala

Sa buka hie si na hodana mo sa Qosipeli sapu kuberia e Luke. Sa natina sa buka hie si pude vivinei nia sa tinavete tadi na tie te Zisu, sapu ta turaña koa sa Maqomaqo Hope, meke tarae nia rini sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu Karisito, podalae pa Zerusalem, meke hola la pa doduruna Ziudia, Sameria, meke pa doduru kasia popoa. (1:8)

Sa buka hie si na vivineina sa vina hinokarana e Karisito sapu podalae koari na tie Ziu, meke ta urahae la pa doduruna kasia popoa. Sa tie pu kuberena sa buka hie, se Luke, si hiva nia tugo sa pude va gilana pule nia koari na tie sapu lopu na hiniva tadi na tie te Karisito si pude novalia sa binañara Roma. Meke hiva vata gilana nia tugo sa koari na tie sapu sa vina hinokarana e Karisito si na vina gorevurana sa linotu tadi na tie Ziu.

Sa buka Tinavete Tadi na Apositolo hie si boka ta paqaha neta si asa: (1) podalae pa Zerusalem sa linotu vina hinokarana e Zisu Karisito, pa mudina sa sinage pule te Zisu pa Mañauru; (2) ta urahae la si asa koari kaiqa kukuruna sa popoa Palesitaeni; (3) meke ta paleke hola la si asa koari na popoa pa kolo Meditareniani meke kamo la pa vasileana nomana pozana Roma.

Keke kali inarilaena sa buka hie, si sa vivineina sa tinavete tanisa Maqomaqo Hope sapu gore koari na tie te Zisu pa rane Pen'tikosi^d pa Zerusalem, meke hola la pa tinurañana na vina ninirana sa ekelesia, meke sari na koimata pa korapadi rina dia tinavetavete gua saripu ta tozi koasa buka hie. Sa Inavoso Leana pa podalaena sa ekelesia si ta tozi va papaka koari soku tinarae tadi na Apositolo. Meke sari na tinitoña pu ta evaña gua saripu ta kubere pa buka hie, si va vura ia sa ninirañira tanisa Inavoso Leana pa tinoa tadi na tie te Karisito, pa korapana sa dia binaere koasa ekelesia.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

1. Vina namanamana sa vina sosodena e Karisito. Hinia 1:1-26
 - a. Ginarunu vina betobeto, meke sa vina tatara te Zisu. Hinia 1:1-14
 - b. Sa tie sapu hobena e Ziudasi Isikarioti. Hinia 1:15-26
2. Sa tinozina e Zisu Karisito pa popoa Zerusalem. Hinia 2:1 kamo hinia 8:3
3. Sa tinozina e Zisu Karisito pa Ziudia meke Sameria. Hinia 8:4 kamo hinia 12:25

4. Sa ninabulu te Paula. Hinia 13:1 kamo hinia 28:31
 - a. Inene misinare kekenu. Hinia 13:1 kamo hinia 14:28
 - b. Vivinei nomana pa Zerusalemā. Hinia 15:1-35
 - c. Inene misinare vina rua. Hinia 15:36 kamo hinia 18:22
 - d. Inene misinare vina neta. Hinia 18:23 kamo hinia 21:16
 - e. Ta pusi se Paula pa Zerusalemā, Sizaria, meke pa Roma. Hinia 21:17 kamo hinia 28:31

Zinama Tuketukele

¹ Koasa qua buka kekenu sapu kubere atu nia rau koa goi Tiopilasi, si vivinei ni rau sari doduru pu podalae taveti na va tumatumae ni e Zisu, ² osolae kamoā sa rane sapu ta hena sage pa Mañauru si Asa. Totoso lopu ele ta hena sage Sa, si tozi ni Sa pa korapa ninirañira tanisa Maqomaqo Hope sari kasa Nana apositolo^d pu ele vizati Sa, gua sapu kote tavetia rini. ³ Pa korapadi ri ka made navulu puta rane, pa mudina sa Nana tinuru pule pa minate, si vuravura vata dogoro pule nia koa rini si Asa soku totoso. Vasina si tava sosode valeana sapu hinokara toana si Asa, meke vivinei nia Sa koa rini sa gugua sa Binañara te Tamasa. ⁴ Pa keke totoso sipu korapa henahena turani Sa si tozi ni Sa si arini, "Mi lopu ta luarae pa Zerusalemā, ba mi aqa nia sa ninirañira sapu ele va tatara veko nia sa Tamaqu, gua sapu ele tozini gamu Rau.* ⁵ E Zone Papitaiso si variva papitaiso nia sa kolo. Ba hola kaiqa rane, si kote ta papitaiso nia gamu sa Maqomaqo Hope^d," gua se Zisu.*

Sage Pule se Zisu pa Mañauru

⁶ Meke sipu koa varigara sari doduru apositolo, si nanasia rini se Zisu, "Bañara, vegua, kamahire kote va turu eke pule ia Goi sa butubutu bañara te Izireli?" gua si arini.

⁷ Meke olaña la koa rini se Zisu, "Sari na rane, na totoso, si lopu tava malumu ni gamu pude gilani, ba sa Tamaqu mo telena si vizatia sa totoso pu kaqu ta evaña sarini. ⁸ Ba pana kamo koa gamu sa Maqomaqo Hope, si kote ta sinie nia gamu sa ninirañira te Tamasa, meke kaqu tozi helahelae Nau gamu si Arau pa Zerusalemā, pa doduruna sa popoa Ziudia, pa Sameria, meke kamo la pa ninae vasina pa kasia popoa," gua si Asa.* ⁹ Sipu beto zama nia Sa sapu gua asa, si dogoria rini ta hena sage la pa Mañauru si Asa. Meke va paeria keke lei si Asa, ke lopu dogoro pulea rini.*

* **1:4** Lk 24:29 * **1:5** Mt 3:11; Mk 1:8; Lk 3:16; Zn 1:33 * **1:8** Mt 28:19; Mk 16:15; Lk 24:47-48 * **1:9** Mk 16:19; Lk 24:50-51

¹⁰ Meke sipu korapa ena toto sage lulia rini pa Mañauru si Asa, si vura va hodaka meke turu pa kalidia si karua tie pokopoko keoro. ¹¹ Meke zama sari kara, “Gamu kasa pa Qaleli! Na vegua ke turu ena eko la mo pa Mañauru si gamu? Ura se Zisu hie sapu ta hena sage pa Mañauru, si kote pule mae gua tugo sapu dogoria gamu sarena la pa Mañauru,” gua si arini.

Sa Hinobena e Ziudasi Isikarioti

¹² Beto asa, si taluarae pa toqere Olive, meke kekere pule la pa Zerusalemata sari kasa apositolo, sa inene asa si padana keke kilomita seu gua pa Zerusalemata. ¹³ Sipu kamo rini pa Zerusalemata, si nuquru la si arini koasa lose panaulu pa vetu vasina koa rini. Sarini hire si ari Pita, Zone, Zemisi, Aduru, Pilipi, Tomasi, Batolomiu, Matiu, meke e Zemisi sapu sa tuna e Alepiasi, Saimone sa Tie Zeloti*, meke e Ziudasi sapu sa tuna e Zemisi.* ¹⁴ Hoke varigara si arini meke koa keke pa vinaravara, meke somana tugo sari na barikaleqe, meke e Mere sa tinana e Zisu, meke sari kasa tasina koreo e Zisu.

¹⁵ Meke keke rane totoasa koa varigara padana keke gogoto hiokona tie te Karisito, si turu se Pita meke zama, ¹⁶ “Kasa tasiq, padana tugo pude tava gorevura, gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope pa Kinubekubere Hope koe Devita, koasa gugua e Ziudasi, sapu turanadi sarini pu la tuqe vagina se Zisu. ¹⁷ Se Ziudasi hie si keke tie tugo koa gita meke somanana koasa tinavete hie,” gua si asa.

¹⁸ Koasa poata pu vagia sa koasa nana tinavete kaleana, si holu nia sa si keke vasi pepeso, meke vasina tugo si hoqa soviti gore nia meke puzaka sa tiana, meke vura beto laguna.* ¹⁹ Doduru tie pa Zerusalemata si avoso nia si hie ke poza nia pa dia zinama, “Akeledama” rini sa vasi pepeso asa. Sa ginuana si na pepeso tana ehara.

²⁰ Meke zama pule se Pita, “Ura guahe si ta kubere pa buka Sam:

‘Mani tava ivulu sa nana vetu;

mani loke tie koa ia si asa!’ gua. Meke pa keke Sam pule si zama guahe:

‘Mani vagi hobea keke votiki tie sa nana tinavete,’ gua.*

²¹⁻²² Gua ke garo pude vizatia gita si keke tie pude somana va sosodea koari na tie sa tinuru pule te Zisu. Kaqu keke tie pu ele somana lululi koa gita si asa, pa doduruna sa totoasa sapu koa somana koa gita se Zisu, sa Bañara. Podalae pa totoasa pu variva papitaiso se Zone, meke kamo pa totoasa

* **1:13** Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroie koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera la koasa qavuna pa Roma. * **1:13** Mt 10:2-4; Mk 3:16-19; Lk 6:14-16 * **1:18** Mt 27:3-8 * **1:20** Sam 69:25; Sam 109:8

sapu taluarae koa gita, meke ta hena sage pa Mañauru si Asa," gua si asa.*

²³ Ke poza vagi rini si karua tie: ari Zosepa meke Mateasi. (Zosepa si hoke poza nia Basabasi meke e Zasitasi tugo rini.)

²⁴ Beto asa, si varavara guahe sarini: "Bañara, Agoi gilani sari na bulodi ri doduru tie. Ke, mu va dogoroni gami, sapu esei ari karua hire si vizatia Goi, ²⁵ pude tuqe hobe sa tinavete tana apositolo sapu luara veko pania Ziudasi, meke la nana koasa vasina vina kilasa koa hola pu ta hia nia sa," gua si arini. ²⁶ Beto asa, si mudumudukeda si arini, meke ta vizata se Mateasi, ke tava somana la si asa koari ka manege eke apositolo.

2

Sa Minae Tanisa Maqomaqo Hope

¹ Totoso kamo sa rane Pen'tikosi^d, si koa varigara dia pa keke vasina sari doduru tie ranerane hire.* ² Meke kamo va hodaka mae gua pa galegalearanē si keke ovaña lavata, sapu gua tugo na givusu hiru, meke la sinia sa sa korapa vetu, vasina pu korapa habotu rini. ³ Meke dogoria rini si keketona guana hurunu nika sapu varipaqaha la, meke hake koa ri hopeke tie pu koa vasina. ⁴ Doduru arini si ta sinie nia rini sa Maqomaqo Hope, meke hopeke zama si arini koari hopeke vinekala koasa binokaboka, gua sapu poni ni sa Maqomaqo Hope.

⁵ Meke koa dia pa Zerusalemā sari na tie Ziu saripu vahesi zonzona ia sa Tamasa, saripu mae guadi koari soku popoa nomadi pa kasia popoa. ⁶ Totoso avosia rini sa vevehe si varigara va soku la si arini. Nunala dia si arini, sina hopeke la avosi rini sari na dia vinekala soti pu zama ni ri na apositolo. ⁷ Magasa sisigiti si arini meke zama, "Sari kasa tie pu korapa zamazama sara, si na tie Qaleli beto sarini. ⁸ Ba vegua meke boka zama ni tu rini sari hopeke nada vinekala, meke boka avosi tu gita? ⁹ Ura gita si hopeke mae guada tu pa Patia, Media, Elami, Mesopotemia, Ziudia, meke pa Kapadosia, Ponitasi, meke pa Esia. ¹⁰ Kaiqa pule si mae gua pa Pamipilia, Pirizia, Izipi, meke koari na pinaqaha popoa pa Libia, sapu tata pa Saerini. Kaiqa gita si mae guada tu pa Roma. ¹¹ Na tie Ziu si gita, meke na Zenitailo^d tugo pu kekeredi la pa linotu Ziu. Kaiqa gita si mae guada tu pa Kiriti, meke pa Arebia^d, ba avoso betoi tu gita doduru sari na tiniona arilaedi pu evani sa Tamasa, gua saripu korapa zama ni rini sara!" gua si arini. ¹² Meke pa dia minagasa,

* **1:21-22** Mt 3:16; Mk 1:9, 16:19; Lk 3:21, 24:51 * **2:1** Liv 23:15-21; Diut 16:9-11

na ninunala, si lopu boka beto vari nanasi sarini, “Na sa si korapa ta evaᅇa hie?” gua si arini.

¹³ Ba kaiᅇa arini si va sisire, meke zama, “Ai, na naponapo ba sara!” gua.

Sa Tinarae te Pita

¹⁴ Meke gasa turu se Pita somanae koa ri ka manege eke apositolo, meke zama va ululae guahe si asa koari na kobi tinoni, “Gamu kasa na tie Ziu turaᅇaᅇu, meke gamu doduru pa Zerusalem, mi avoso mae; hiva tozi va bakalani gamu rau sapu gua ta evaᅇa hie! ¹⁵ Sari tie hire si lopu naponapo, sapu gua balabala ia gamu. Na tiᅇe sia koloko munumunu mo sa toso hie. ¹⁶ Lokari, ura hie si zama nia sa poropita Zoili sapu guahe:

¹⁷ ‘Zama sa Tamasa: Gua hie si kaᅇu tavetia Rau koari na rane mumudi:

Kaᅇu zoropo gore la nia Rau koari doduru tie sa Maᅇomaᅇoᅇu.

Meke sari na tumia koreo na vineki vaᅇura si kaᅇu korokorotae,

meke sari na tie vaᅇura si kaᅇu dogori sari na dino-godogorae variva magasadi,

meke sari na barogoso si kaᅇu putaputagita.*

¹⁸ Koari na rane sara, si kaᅇu zoropo gore la nia tugo Rau sa Maᅇomaᅇoᅇu,

kamo la gua tu koari na nabulu, sari palabatu na barikaleᅇe,

meke kaᅇu korokorotae si arini.

¹⁹⁻²⁰ Kaᅇu evaᅇi Rau sari na vina gilagila variva magasadi pa maᅇauru panaulu meke pa pepeso panapeka;

kaᅇu ta evaᅇa sa minate, meke sa nika meke tuᅇaha nika moatana.

Pa maᅇauru si kaᅇu tava huporo sa rimata,

meke kaᅇu ziᅇara guana ehara sa sidara,

sipu lopu ele kamo sa rane arilaena meke variva holoᅇoruna tanisa Baᅇara.

²¹ Ba sari doduru pu tepa la koasa pozana sa Baᅇara, si kaᅇu ta harupu!’ gua.

²² Gamu kasa na tie Izireli, mi avoso mae i sari na qua zinama: Va sosodea Tamasa sapu garunu mae nia Sa se Zisu, koari na tinavete variva magasa meke na vina gilagila pu taveti Tamasa koa Sa pa vari korapa mia. Gamu ba tumae nia telemia si hie. ²³ Ura ele vizatia Tamasa pa Nana hiniva soti si pude kaᅇu ta luara vatu koa gamu se Zisu, meke pa tinokae tadi tie kaleadi si va matea gamu si Asa pa korosi.*

* 2:17 Zol 2:28-32 * 2:23 Mt 27:35; Mk 15:24; Lk 23:33; Zn 19:18

24 Ba ele va toa pulea Tamasa si Asa, meke vata rupahia Sa koasa tinasigitina sa minate, sina lopu boka sa ninirañira tanisa minate pude pusi hola ia si Asa.* 25 Ura guahe si zama nia e Devita koasa guguana Sa:
‘Dogoria rau sapu koa pa kenuqu rau doduru rane sa Bañara.

Koa tata koa rau si Asa, ke lopu kaqu matagutu si rau.*

26 Gua asa ke qetuqetu hola sa buloqu,
meke sari na qua zinama si ta sinie qinetuqetu,
meke be mate si rau,
ba rane voleanigo rau si Goi,

27 sina lopu kaqu veko hola au Goi si rau pa lovu,
meke lopu kaqu va malumia Goi sa mua nabulu Hopena
pude muzi tinina.

28 Ele va dogoro nau Goi sa siranana sa tinoa,
meke va sini nau Goi sa qinetuqetu pa kenumu,’ gua.

29 Ke, kasa tasiq, maqu tozi va bakalani gamu rau sapu se Devita sa tamada si mate meke ta pomunae si asa, meke sa lovuna sa si korapa koa nana mo koa gita tani pa rane ninoroi. 30 Ba na poropita tugo se Devita, meke ele gilania nana sa sapu ele tokoro veko Tamasa sa vina tatara, sapu keke koari na tutina e Devita si kote bañara hobena.* 31 Na dogoro va kenue ia e Devita gua sapu kote evañia sa Tamasa, ke zama nia sa sa tinuru pule pa minate tanisa Karisito^d, sipu zama si asa, ‘Lopu ta veko hola pa lovu babe muzi sa tinina,’ gua. 32 Meke se Zisu hie si ele va turu pulea Tamasa, meke gami doduru hire si dogoro soti matamami!
33 Ta ovulu sage la pa kali mataona sa Tamasa sa Tamana si Asa, meke vagia Sa koa sa Tamasa sa Maqomaqo Hope gua sapu ele va tatara nia Sa. Ke zoropo vura mae nia Sa gua sapu dogoria na avosia gamu kamahire. 34 Ura se Devita si lopu sage la pa Mañauru ba zama nia sa sapu guahe:
‘Zama sa Tamasa koasa qua Bañara:

Mu habotu pa kali mataoqu,*

35 osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu!’ gua.

36 Gua ke mi tumae nia gamu doduru tie Izireli si hie: Se Zisu hie sapu va matea gamu pa korosi, si ele va evañae nia Bañara, meke sa Karisito^d sa Tamasa!” gua se Pita.

37 Sipu avosia ri na kobi tinoni sapu gua asa, si ta duana hola sari bulodia. Ke nansia rini se Pita, meke sari kaiqa apositolo, “Kasa turaña mami, na sa si kote tavetia gami?” gua si arini.

* 2:24 Mt 28:5-6; Mk 16:6; Lk 24:5 * 2:25 Sam 16:8-11 * 2:30 Sam 132:11;

2 Samuela 7:12-13 * 2:34 Sam 110:1

³⁸ Meke olana la koa rini se Pita, “Hopehopeke gamu doduru si mani kekere, mani ta papitaiso pa korapa pozana e Zisu Karisito, pude kaqu taleosae sari mia sinea, meke kaqu vagia gamu sa vinariponi sapu sa Maqomaqo Hope. ³⁹ Ura sa vina tatara te Tamasa si tamugamu, meke tadi na tumia, meke tadi doduru pu koa pa seu, sari doduru pu kote tioko vagi sa Tamasa,” gua se Pita.

⁴⁰ Soku ginugua pule si zama ni Pita koa rini. Meke va balau i na sovuti sa si arini, meke zama, “Mi harupu puleni gamu, pude mi lopu kaqu tava kilasa turanae koari kasa tie pa sinage kaleana hie,” gua si asa. ⁴¹ Arini pu va hinokaria sa tinarae te Pita si ta papitaiso. Padana neta tina tie si somana la koa ri kasa tie te Zisu pa rane asa. ⁴² Soto va nabu si arini koari na vina tumatumae tadi na apositolo, pa kinoa binaere koari na tie pu va hinokara koe Zisu, pa hinenahena varigara, meke pa vinaravara.

Sa Tinoa Varigara Tadi na Tie Kekenu pu Vahinokara Koe Zisu

⁴³ Soku sari tinavete variva magasadi si evani Tamasa koari na apositolo, ke magasa hola sari doduru tie. ⁴⁴ Lopu makudo varigara pa binaere sari doduru tie pu va hinokara, meke varitago ni rini sari doduru likakalae pu tagoi rini.* ⁴⁵ Holuholu ni rini sari hopeke dia tinago, meke variva hihia ni rini sari na poatadi, koa gua mo koasa padana gua sapu ta hivae koari hopeke tie pu malana. ⁴⁶ Hopeke rane si hoke la varigara sari doduru koasa varivarigarana lavata pa Zelepade. Hoke varigara tugo si arini koari hopeke dia vetuvetu, meke henahena varigara na getugetu si arini pa bulodi pa vina pepekae. ⁴⁷ Vahesia rini sa Tamasa, meke ta getugetue si arini koari doduru tie. Meke hopeke rane si va somani sa Banara koa rini saripu va hinokara meke ta harupudi.

3

Salania ri Pita e Zone sa Tie Ikena

¹ Keke rane sipu kamo sa totošo varavara pa neta koloko veluvelu, si sage la pa Zelepade pa Zerusalemā sari Pita e Zone. ² Meke paleke la nia rini si keke tie sapu podo mate karua nenena. Hopeke rane si hoke paleke la va habotia rini si asa pa sasadana sa Zelepade sapu ta pozae “Sasada Tolavaena”, pude mani tepatepa poata koari pu ene nuquru la koasa Zelepade, gua. ³ Meke sipu dogori sa sari Pita e Zone pu korapa ene nuquru, si tepa poata si asa koari kara. ⁴ Ba doño toto la ia ri Pita e Zone si asa, meke zama la koa sa

* 2:44 TTA 4:32-35

se Pita, “Doño mae koa gami kara!” gua si asa. ⁵ Ke doño la koari kara sa tie, hokara kote ponía ri kara keketona, gua. ⁶ Ba zama la ia Pita si asa, “Loke qua poata siliva, na qolo si rau pude ponigo, ba gua sapu tagoa rau si maqu poni nigo. Pa korapa pozana e Zisu Karisito pa Nazareti, si mu turu, mamu ene!” gua si asa. ⁷ Meke tañinia Pita kali lima mataona sa tie, meke toka nia sa pude turu, meke hinoqa ñinira sari na nenena na kikikorerekena sa tie. ⁸ Meke gasa turu si asa, meke podalae ene mo. Luli i Sa sari Pita e Zone, meke nuquru la pa Zelepade. Ene, na horuhoru si asa, meke vahesia sa sa Tamasa. ⁹ Totoso dogoria ri doduru tie pa Zelepade enenena sa tie mate nenena, meke vahesihesia sa sa Tamasa, ¹⁰ si doño gilania rini sapu asa mo sa tie sapu habotu tepatepa pa Sasada Tolavaena, ke magasa hola nia rini sapu gua ta evaņa koa sa.

Sa Tinarae te Pita pa Zelepade

¹¹ Meke sipu korapa tuqe koa ri Pita e Zone sa tie pu ta salaņa, si magasa hola sari na tie, meke varigara la i rini sari ka ñeta koasa vasina pa Zelepade sapu ta pozae na Zokozokoroana^d te Solomone. ¹² Totoso dogori Pita sari kobi tinoni pu varigara la, si zama la koa rini si asa, “Gamú kasa na tie Izireli, na vegua ke magasa nia tu gamu sa ginugua hie, meke doño toto gami tu, guana sapu pa mami ñinirañira na tinoñoto tu telemami si salaņa gami kara sa tie hie! ¹³ Sa Tamasa tadi Ebarahami, e Aisake, meke e Zekopi, sapu sa Tamasa tadi na tiatamada pukerane, Asa tu si va lavatia se Zisu sa Nana nabulu, ba gamu si turaņa vala nia si Asa koasa Qavuna pude tava mate. Kilu ia gamu si Asa pa kenuna e Paelati, tooso hiva vata rupahia sa si Asa.* ¹⁴ Etulia gamu se Zisu sa Tie^d Hopena meke Tonotona, ba tepa ia gamu, sa tie variva mate pude vata rupaha poni gamu.* ¹⁵ Va matea gamu sa ñatina sa tinoa, ba va toa pulea Tamasa pa minate si Asa, meke sipu ele toa pule Sa si dogoro sotia gami si Asa. ¹⁶ Pa ñinirañira koasa pozana Zisu, meke sa rinañerane koa Sa, si ta salaņa sa tie hie. Dogoria gamu, meke ele gilania gamu sa tie hie. Sa rinañerane koasa pozana Zisu si salaņa sa tie hie.

¹⁷ Ego, kasa tasiq, gilana valeania rau sapu pa pinupuhu, si taveti gamu, meke rina mia koimata, sapu gua tavete la nia gamu koe Zisu. ¹⁸ Ba gua asa si va gorevura nia Tamasa sapu tozi vata kenue i Sa koari na poropita, sapu na tina sigiti si kote kamoá sa Karisito. ¹⁹ Ke mi veko pani sari na mia sineá, mamu kekere pule la koe Tamasa, meke kaqu

* **3:13** Ekd 3:15 * **3:14** Mt 27:15-23; Mk 15:6-14; Lk 23:13-23; Zn 19:12-15

taleosoni gamu Sa, ²⁰ pude kaqu va mae i Tamasa koa gamu sari na tooso pu kaqu va ninirai Sa sari na bulomia, meke kaqu garunu atu nia Sa se Zisu, sa Karisito^d sapu ele vizata vekoa Sa pude tamugamu. ²¹ Ba kaqu koa paki pa Manauru si Asa, osolae kamo sa tooso te Tamasa pude va vaqura pule betoi sari doduru likakalae, gua sapu va tatara veko nia Sa koari na poropita madidi pukerane. ²² Ura ele zama nia e Mosese, 'Kaqu garunu atu nia sa Banara sa mia Tamasa, si keke poropita gugua arau, sapu keke mo koari kasa na turanamia soti. Kaqu va avosia gamu si Asa koa ri Nana zinama koa gamu.* ²³ Asa sapu lopu va avosia sapu gua tozia sa poropita Asa, si kaqu tava mate palae koari na tie te Tamasa,' gua.* ²⁴ Sari doduru poropita podalae koe Samuela meke hola mae, si ele korotae beto ni sari na tooso hire. ²⁵ Gamu si na tudia ri na poropita, meke tamugamu tugo sa vinariva egoi sapu tavetia Tamasa koari na tamamia pukerane. Zama sa Tamasa koe Ebarahami, 'Koasa tutimu goi si kote tamanae sari doduru tinoni pa kasia popoa,' gua.* ²⁶ Gua ke tooso garunu mae nia Tamasa sa Nana nabulu se Zisu Karisito, si garunu kekenu atu nia Sa si Asa koa gamu, pude mi luara pani i gamu sari na mia kinaleadi, pude mi ta manae," gua se Pita.

4

Pita e Zone pa Kenudi rina Koimata pa Sanihiderini

¹ Meke sipu korapa vivinei koari na tinoni sari Pita e Zone, si mae koari kara sari na nati hiama, meke sa koimata tadi na tie kopu pa Zelepade, meke sari na Sadusi^d. ² Lopu hite qetu nia rini sapu gua tarae nia ri kara, sapu toa pule pa minate se Zisu, meke saripu mate ba kaqu toa pule tugo, sapu gua. ³ Ke tuqe vagi rini sari Pita e Zone, ba sina ele tata boni sa popoa, ke la voi vekoi mo rini pa vetu varipusi, pude aqa nia sa rane vugo, gua. ⁴ Ba soku arini pu avosia sa tinarae te Pita si va hinokara. Ke sa ninaedi ri pu va hinokara si kamo padana ka lima tina tie kamahire.

⁵ Meke pa koivugona, si varigara pa Zerusalema sari na koimata meke na palabatu tadi na tie Ziu, meke sari na tie va tumatuma koasa Tinarae te Mosese. ⁶ Soman tugo se Anasi sa nati hiama kenukenu, meke ari Kaeapasi, e Zone, e Alekezada, meke ari kaiqa pule pa tatamana tanisa nati hiama kenukenu. ⁷ Meke turana la va turui rini pa kenudi rina koimata hire sari Pita e Zone, meke nanasi rini, "Na

* 3:22 Diut 18:15,18

* 3:23 Diut 18:19

* 3:25 Zen 22:18

niniraṅira savana, meke pa pozana esei si tavete ni gamu kara saripu gua evaṅi gamu kara?" gua si arini.

⁸ Meke ta siṅie nia e Pita sa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope, meke olaṅa la i sa sarini, "Gamu kasa na koimata, na palabatu tadi na tinoni! ⁹ Be sa tinavete leana sapu gua ta evaṅa koasa tie mate nenena hie, meke ta salaṅa si gunia gamu pa mia ninanasa, ¹⁰ si mi tumae nia si hie, gamu meke ari doduru tie Izireli: Sa tie hie pu turu pa kenunia gamu, si ta salaṅa pa korapa niniraṅira koasa pozana e Zisu Karisito pa Nazareti, Asa sapu ele va matea gamu pa korosi, ba sapu ele va turu pulea Tamasa pa minate. ¹¹ Se Zisu tugo hie sapu tozia sa Kinubekubere Hope sapu zama guahe: 'Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,

si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu,' gua.*

¹² Sa hinarupu si lopu koa pule pa keke tie, ura loke pozapoza pule, sapu ta poni nia na tie pa kauruna sa manauru, si boka ta harupu nia gita," gua se Pita.

¹³ Sipu dogoria ri kasa koimata tadi na tie Ziu sa minataqara tadi Pita e Zone, meke gilania rini sapu na tie pa vasileana mo, meke lopu tie sikuludi sari kara, si magasa hola si arini. Meke doṅo gilania rini sapu na tie sapu lululidi koe Zisu sari kara. ¹⁴ Ba loketoṅa si boka zama nia rini, sina dogoro sotia dia mo sa tie sapu ta salaṅa, turu somanae nana koari Pita e Zone. ¹⁵ Ke va vura paki rini sari kara, meke vari vivinei teledia si arini. ¹⁶ Vari nananasi sarini, "Na sa kote tavete ni gita sari tie hire? Sina lopu boka tomea gita sa tinavete variva magasana sapu evaṅia ri kara, sina doduru tie pa Zerusalema si ele gilana betoa. ¹⁷ Ba mada va balau i mo, pude madi lopu zama pule hokahokara nia sa pozana e Zisu koari na tinoni, pude lopu kaqu ta tozi urahae la pa doduru vasina sa ginugua hie," gua si arini.

¹⁸ Beto si tioko va nuquru pulei rini sari kara, meke tozi ni rini pude lopu zama nia ba be va tumatumae hokara pa korapa pozana Zisu. ¹⁹ Ba olaṅa la sari Pita e Zone, "Ego, mi pitu ia telemia be toṅoto sia pa kenuna sa Tamasa pude va tabe gamu si gamu babe pude va tabe ia sa Tamasa. ²⁰ Ura gami kara si lopu boka beto tozi helahelae ni, gua saripu ele dogori, na avosi gami," gua sari kara. ²¹ Beto asa si va nabu valeana pulea ri kasa koimata sa dia vina balau koari kara, meke tiqe va vura taloa i rini. Lopu boka vizatia rini gua pude va kilasi sari kara, sina sari doduru tie si vahesia ri sa Tamasa koasa tinavete variva magasana pu ta evaṅa. ²² Ura sa tie pu ta salaṅa si ele hola made navulu puta vuahenina.

Sa Vinaravara Tadi Kasa Tie Raṅeraṅe

* 4:11 Sam 118:2

²³ Sipu vata rupahi tugo rini, si topue la mo sari Pita e Zone, meke la tozi ri kara koari kasa tie pu va hinokaria se Zisu, gua saripu zama ni rina nati hiama, na koimata.

²⁴ Totoso avosia tugo ri kasa tie te Karisito sapu gua tozia ri Pita e Zone, si koa keke pa vinaravara, meke zama guahe si arini: "Baṅara sapu tavetena sa Maṅauru, sa pepeso, meke sa kolo lamana, meke sari doduru likakalae pu koa koa rini.*

²⁵ Ura guahe si zama nia Goi koasa Maqomaqo Hope, sapu tozia sa Mua nabulu Devita sa tamamami:

'Na vegua ke hiva veko pania rina butubutu huporodi sa binanara te Zihova?

Meke vegua ke balabala vekoa rini si pude luara pania sa Nana tinolitolie?*

²⁶ Sari na baṅara pa popoa pepeso si ele varigara, meke va namanama pude varipera la koasa Tamasa meke sa Nana Karisito sapu vizatia Sa, ' gua.

²⁷ Meke ele tava gorevura si hie sipu varigara sari Herodi e Ponitiasi Paelati tani, pa popoa Zerusalemā. Meke somana tugo sari na butubutu Zenitailo, meke sari na tie Izireli, meke raza la ia rini se Zisu sa Mua nabulu hopena, pu ele vizatia Goi pude sa Karisito.* ²⁸ Tavete va gorevura i rini gua saripu ele vizata veko kenui Goi, pude taveti rini koe Zisu.

²⁹ Gua asa ke, Baṅara, Mu doṅo gilania sapu va matamatagutu gami rini; mamu va mataqara gami si gami na Mua nabulu, pude zama ni sari Mua inavoso.

³⁰ Mu vata dogoro nia sa Mua nīniraṅira pude salāni saripu moho, mamu vata evāni sari na tinavete variva magasadi pa korapa pozana e Zisu sa Mua nabulu hopena," gua si arini.

³¹ Meke sipu beto tugo varavara rini, si niu mo sa lose vasina varigara rini, meke ta siṅie nia rini sa nīniraṅira tanisa Maqomaqo Hope, ke podalae la tarae va mataqara nia rini sa Inavoso Leana te Tamasa.

Tinoa Keke Tadi na Tie te Karisito

³² Sari na tie te Karisito si koa keke pa hiniva, meke keke pa dia binalabala. Loke tie si puhi nia si keketona, ba varitago ni mo rini sari na dia likakalae.* ³³ Meke pa korapa nīniraṅira lavata si tarae nia rina apositolo sa tinuru pule te Zisu Karisito pa minate, meke sa minana nomana te Tamasa si koa koa rini.

³⁴ Loke tie koa rini si ehaka nia ke toṅa. Sarini pu ari dia pepeso, babe na vetu, si holuholu ni rini,

³⁵ meke vala ni rini koari na apositolo sari na poatadi, meke tava hia sari na poata koari hopeke tie pu loke dia.

* 4:24 Ekd 20:11; Nehe 9:6; Sam 146:6 * 4:25 Sam 2:1-2 * 4:27 Lk 23:1,7-11;

Mt 27:1-2; Mk 15:1; Zn 18:28-29 * 4:32 TTA 2:43-47

³⁶ Ke gua tugo asa si tavetia e Zosepa. Keke tie pa butubutu Livae^d si asa pu ta podona pa Nusa Saeparasi. Hoke poza nia Banabasi rina apositolo si asa, (sa ginuana sa pozana si na tie pu sovutu va ninirai sari na tie). ³⁷ Holuholu nia sa si keke nana vasi pepeso, meke paleke la luaria sa sari poatana koari na apositolo.

5

Ananaeasi meke Sapaera

¹ Ba koa nana tugo si keke tie, pozana e Ananaeasi, meke sa nana barikaleqe si e Sapaera. Holuholu nia tugo rini si keke dia vasi pepeso. ² Paleke la nia Ananaeasi sa kukuruna sa poata koari na apositolo, ba kopu pule nia sa si keke kukuruna. Sa nana barikaleqe ba va egoa sapu gua asa. ³ Meke zama la ia Pita si asa, "Ananaeasi! Na vegua ke va malumia tu goi se Setani pude lalae nia sa mua tinoa, ke kokoha ia goi sa Maqomaqo Hope, meke kopu pule nia goi sa kukuruna sa poata koa sa pepeso pu holuholu nia goi? ⁴ Sa pepeso si tamugoi totošo lopu ele holuholu nia goi. Meke sipu beto holuholu nia goi, si leana pude tavetavete nia sa poatana vasina pu hiva nia goi. Na vegua ke kokoha nia goi sapu sa doduruna sa poata si vala goi, gua; ba tuqe veko tomea goi sa kukuruna? Lopu kokoha pa tie si goi, ba koe Tamasa tu!" gua se Pita.

⁵ Meke totošo avosia tugo Ananaeasi sa zinama te Pita, si hoqa mate nia mo si asa. Ke matagutu hola sari doduru, totošo avoso nia rini sa ginugua asa. ⁶ Meke mae hade palekia rina tie vaqura sa tomatena, meke la pomunu nia rini si asa.

⁷ Meke sipu hola padana neta aoa, si la kamo sa nana barikaleqe. Lopu gilania sa sapu gua ele ta evana koasa loana. ⁸ Meke nanasa la ia Pita si asa, "Sapaera! Vegua, hiera hinokara tugo doduruna sa poata sapu vagi nia gamu kara Ananaeasi koasa pepeso?" gua si asa.

"Uve, asa tugo," gua se Sapaera.

⁹ Meke zama la ia Pita si asa, "Na vegua ke variva ego nia gamu kara tamaloana pude podekia sa Maqomaqo Hope te Tamasa? Dotu, sari na tie vaqura pu ele la pomunu nia sa loamu, si tiqe kamo pule mo pa sasada sara, meke kote mae paleke vura nia pule rini sa tomatemu goi!" gua si asa. ¹⁰ Meke pa totošo asa si hoqa mate mo se Sapaera pa kenuna e Pita. Nuquru pule sari kasa tie vaqura, meke sipu dogoria rini sapu ele mate si asa, si paleke vagia ri sa tomatena, meke la pomunu nia rini pa kapana sa loana.

11 Meke matagutu hola sari doduru tie te Karisito, meke sari doduru tie pu avoso nia sapu gua ta evaṅa.

Sari na Tinavete Variva Magasadi

12 Soku tinavete variva magasadi si evaṅi rina apositolo koari na tinoni. Hoke la varigara sari na tie te Zisu koasa vasina pu ta pozae Zokozokoroana^d te Solomone pa Zelepade. 13 Meke va lavati rina tinoni sari na tie te Karisito, ba kadaka la somana si arini pa Zelepade. 14 Ba soku lala dia sari na tie na barikaleqe si va hinokaria sa Baṅara meke somana la koa rina tie te Karisito. 15 Hoke ta salaṅa sari na tie koari na apositolo, gua asa ke paleke lani rina tinoni sari dia tie mohodi, meke ivara ni rini pa sisiraṅa sari na teqe, meke va ekoi rini, pude pana ene hola se Pita si kote va aqori sa maqomaqona sa meke ta salaṅa. 16 Soku puku tinoni saripu maedi gua koari na vasivasileana pa vari likohaena Zerusalem, si paleke mae ni sari dia tie mohodi, meke saripu ta higorae tomate kaleadi, meke ta salaṅa beto sari doduru.

Ta Nonovala sari na Apositolo

17 Meke sa ṅati hiama kenukenue meke rina Sadusi pu koa turaṅia, si konokono sisigiti ni sari na apositolo. 18 Ke tuqe vagi i rini sarini, meke vekoi rini pa vetu varipusi. 19 Ba pana boni asa, si la si keke mateana te Tamasa, meke tukelia sa sa sasadana sa vetu varipusi, meke turaṅa vura ni sa sari na apositolo, meke zama, 20 “Mi la koasa Zelepade, mi la va tumatumae nia koari na tie sa doduru gugua sa tinoa vaqura hie,” gua si asa. 21 Ke pana vaqavaqasa, si nuquru la pa varivarigarana pa Zelepade sarini, meke podalae la variva tumatumae koari na tinoni.

Sipu kamo sa ṅati hiama kenukenue, meke sari na tie pu koa turaṅia, si tioko varigara ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu, meke sari doduru koasa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu pude vivinei, gua. Ke garunu lani rini pa vetu varipusi sari kaiqa dia tie kopu pa Zelepade, pude la turaṅa mae ni sari kasa apositolo, gua. 22 Ba sipu la kamo pa vetu varipusi si arini, si lopu koa vasina sari na apositolo. Ke pule la totozi sarini koa ri kasa koimata pu korapa varigara. 23 Zama si arini, “Sipu la kamo gami, si dogoria gami sa vetu varipusi korapa ta loka eko nana, meke sari na tie kopu si korapa turu dia pa kapa sasada. Ba sipu tukelia gami, si loke tiena sa korapana!” gua si arini. 24 Sipu avosia sa koimata tadi na tie kopu pa Zelepade, meke ri na ṅati hiama sapu gua asa, si nunala dia si arini. Lopu gilania rini sapu gua ta evaṅa koari na apositolo, meke na sa pule si kote ta evaṅa. 25 Korapa gua asa, si nuquru mae

gana si keke tie meke zama, “Kasa palabatu, avoso mae, sari kasa tie pu vekoi gamu pa vetu varipusi, si hiroi; korapa va tumatumae pa varivarigarana koasa Zelepade eko la sara!” gua si asa. ²⁶ Ke tiqe topue la sa koimata tadi na tie kopu Zelepade, meke sari nana tie, meke la turana pule ni sari na apositolo. Ba lopu la raza pude tuqe vagi rini sarini, sina matagutu ta gona patu koari na tie si arini.

²⁷ Turana nuquru ni rini sari na apositolo, meke va turui rini pa kenuna sa Sanihiderini^d, meke nanasi sa nati hiama kenukenu si arini, ²⁸ “Vegua, nake ele tozini gamu tu gami pude lopu kaqu variva tumatumae pule nia gamu koari na tie sa pozana e Zisu, gua? Ba korapa urahae nia tugo gamu pa doduruna Zerusalem sa mia vina tumatumae, beto meke hiva vata zutu nia gamu koa gami sa vina matena Sa!” gua si asa.*

²⁹ Meke olana la se Pita, meke sari apositolo, “Sa Tamasa mo si kote va tabea gami, lopu sari na tie! ³⁰ Sa Tamasa tadi na tiatamada pukerane, si va turu pulea pa minate se Zisu sapu poka nia gamu pa korosi, meke va matea. ³¹ Meke va lavatia sa Tamasa pa kali mataona se Zisu pa Mañauru, pude koa Bañara, meke na Hinarupu; pude boka kekere sari tie Izireli koari na dia sinea, pude madi taleosae. ³² Ke gami hire, meke sa Maqomaqo Hope, sapu poni ni sa Tamasa koa rini pu va tabea, si na tie va sosode koari na ginugua arini,” gua si arini.

³³ Sipu avosia ri kasa koasa Sanihiderini sapu gua asa, si ta naziri sisigiti, meke hiva va matei rini sari na apositolo. ³⁴ Ba gasa turu si keke rina Parese^d pozana si e Qamalieli. Keke titisa arilaena pa Tinarae te Mosese si asa, meke keke tie ta pamaena tugo koari doduru tie. Tozi ni sa sari na tie kopu Zelepade pude va vura paki i sari na apositolo. ³⁵ Beto asa, si tiqe zamai sa si arini, “Kasa tinoni pa Izireli, mi balabala valeana, na sa si leana pude tavete lani gamu koari kasa tie hire. ³⁶ Mi balabala ia sapu gua ta evana koe Teudasi sapu turu vura mae visoroihe, meke balabala pule nia sapu keke tie arilaena si asa, gua; meke padana made gogoto tie si lulina sa. Ba sipu tava mate sa, meke ta hurakatae sari nana tie, si mate taloa mo sa tinavete tanisa. ³⁷ Beto asa, pa toto so ta nae sari na tie, si keke tie Qaleli, pozana e Ziudasi, si turu vura mae, meke keke puku tinoni varipera tugo si lulina sa. Ba tava mate tugo si asa, ke ta hurakatae tugo sari nana tie. ³⁸ Gua asa, ke koa sa ginugua sapu ta evana kamahire, si maqu tokani gamu pa binalabala: Vekoi dia sari kasa tie sara! Vata rupahi, madi

* 5:28 Mt 27:25

taloa dia. Ura be maena pa tie mo sapu gua hiva tavetia rini, si lopu kaqu koa hola. ³⁹ Ba be maena koe Tamasa si asa, si lopu kaqu boka tava noso si arini, meke gamu si kote variperla la koe Tamasa," gua si asa.

Meke va egoa rini sa zinama te Qamalieli, ⁴⁰ ke tioko nuquru pule ni rini sari kasa apositolo, meke sekei na va balau rini, pude di lopu zama pule hokara nia sa pozana e Zisu, gua. Beto meke tiqe va malumu taloai rini. ⁴¹ Ke vura taloa koasa vinaripitui sari na apositolo, meke getugetu si arini, sina va malumi sa Tamasa si arini pude koa tava lavata pa tinasigiti variva kurekurena koasa laena sa pozana e Zisu. ⁴² Meke doduru rane koari na varivarigarana pa Zelepade, meke koari na vetuvetu tadi na tie, si lopu makudo la variva tumatumae na tarae nia rini sa Inavoso Leana, sapu e Zisu si sa Karisito^d.

6

Ta Vizata Sari Ka Zuapa Tie Varitokae

¹ Meke soku laladia saripu kekere meke somana va hinokaria se Zisu. Meke sipu hola kaiqa rane, sari na tie Ziu pu zama nia sa zinama Quriki^d si podalae qumiqumi ni sari na tie Ziu pu koa pa Zerusalem. Lopu getu si arini, sina lopu somana ta poni sari na dia naboko, toroso va hia i rini sari na ginani pa hopeke rane. ² Gua asa, ke tioko varigara ni ri ka manege rua apositolo sari doduru tie te Zisu, meke zamai rini, "Lopu leana si pude veko pania gami sa tinarae koa sa zinama te Tamasa meke tupiti doduru rane pa hihia ginani. ³ Ke gua asa, kasa turaṇamami, mi vizati ka zuapa tie koa gamu saripu ta siṇie nia sa ṇiniraṇira tanisa Maqomaqo Hope, meke na ginilagilana lohina^d. Kote va turui gami si arini pude kopu nia sa tinavete va hihia ginani. ⁴ Ba gami si mami soto mo pa vinaravara, meke pa tinaraena sa zinama te Tamasa," gua si arini.

⁵ Meke va egoa ri doduru tie te Zisu sa binalabala tadi na apositolo, ke vizati rini sarini hire: e Sitivini, sapu na tie ṇinirana pa rinaṇeraṇe, meke ta siṇie nia sa Maqomaqo Hope; meke ari Pilipi, e Porokorasi, e Nikano, e Taimoni, e Pamenasi, meke e Nikolasi sapu na tie Zenitailo pa Anitioki, sapu ele kekere la pa linotu Ziu sipu lopu ele lulia sa se Karisito. ⁶ Beto hoi, si turaṇa la ni rini sarini koari na apositolo, meke va opo ni limadi meke varavara ni rini.

⁷ Gua asa, ke ta tozi urahae la sa Inavoso Leana te Tamasa, meke lopu sana soku laladia sari na tie pu va hinokaria, meke lulia se Karisito. Meke sokudi rina hiamasi va tabea na lulia tugo sa tinaraena sa rinaṇeraṇe koe Karisito.

Tuqe Vagia Rini se Sitivini

⁸ Ego, se Sitivini si siñia na tataru variharupi meke na niniranira te Tamasa, ke evani sa sari na tinavete variva magasa nomanomadi koari na tie. ⁹ Ba kaiqa rina tie pu somanadi koasa sinaqoqi^d tadi na tie ta rupahadi, saripu na tie sapu mae guadi pa vasileana Saerini, meke Alekezadaria, meke arini tugo pu mae guadi pa pinaqaha popoa pa Silisia, meke Esia^d, si podalae tokea rini se Sitivini. ¹⁰ Ba sa Maqomaqo Hope si ponía niniranira na ginilagilana lohina se Sitivini, pude zama, ke lopu boka va kari pani rini sari nana zinama. ¹¹ Gua asa, ke sovutu golomi rini sari kaiqa tie pude zama guahe: “Ele avosia gami sapu zama va kaleana la ia Sitivini sa Tamasa, meke se Mosese,” gua. ¹² Meke va gevuri rini sari na tinoni, meke sari na koimata tadi na tie Ziu, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese. Meke tuqe vagia rini se Sitivini, meke turana nuquru la nia rini si asa koasa Sanihiderini sa puku tie varipitui tadi na Ziu. ¹³ Beto hoi, si vagi i rini sari kaiqa tie va sosode kokohadi, sapu zutu kokoha ia si asa, meke zama guahe: “Sa tie hie si tale zama va karia mo sa sa nada Zelepade^d hope, meke sa Tinarae te Mosese. ¹⁴ Ele avoso sotia gami sapu zama guahe si Asa: ‘Se Zisu pa Nazareti si kote huara pania sa Zelepade hie, meke kote hobei Sa sari na nada hahanana vinahesi saripu ta podalae mae koe Mosese!’ gua,” gua si arini. ¹⁵ Meke doño totoa ri doduru pu somana koasa puku tie varipitui se Sitivini, meke dogoria rini sa isumatana si nedala gua tu na isumata mateana.

7

Sa Zinama te Sitivini

¹ Meke nanasia sa nati hiamá kenukenue se Sitivini, “Vegua, hinokara sari doduru gua pu zutu nigo rini hire?” gua si asa. ² Meke olaña la se Sitivini, “Kasa tasiqú na tamaqu, mi avoso mae koa rau. Sa Tamasa lavata si vata gilana pule nia koe Ebarahami, sa tamada pukerane, sipu koa si asa pa Mesopotemia totošo lopu ele la koa si asa pa Harani.* ³ Meke zama sa Tamasa, ‘Mu luaria sa mua popoa soti, na mua butubutu, mamu la koasa popoa pu kaqu va dogoro nigo Rau,’ gua si Asa. ⁴ Gua asa, ke taluarae se Ebarahami pa popoa tadi na tie Kaladea, meke la koa pa Harani. Meke pa mudina tu sa minate tanisa tamana, si tozi nia Tamasa si asa pude rizu mae koa koasa popoa sapu korapa koa ia gamu hie kamahire.* ⁵ Ba lopu hite ponía Tamasa si keke vasi pepeso koasa popoa hie, keke vasi kabu

* 7:2 Zen 12:1 * 7:4 Zen 11:31, 12:4

pepeso ba lokari tugo. Ba sa vina tatara te Tamasa si pude sa popoa hie si kaqu ta evaᅇae na tinago te Ebarahami, meke tadi na tutina sa vugo repere, totošo lopu ele ari tuna tu se Ebarahami.* ⁶ Zama guahe sa Tamasa koe Ebarahami, 'Sari tutimu goi si kote la koa na tie karovodi pa keke votiki popoa, meke kote koa tava pinausu, na ta ᅇᅇovalala si arini koari ka made gogoto vuaheni.* ⁷ Beto hoi, si kote va kilasia Rau sa butubutu pu va pinausudi rini, meke kote vura taloa si arini koasa popoa asa, meke kote tiᅇe mae koa ia rini sa popoa pu kote poni ni Rau, pude di va lavatau tani,' gua sa Tamasa.* ⁸ Beto asa si tiᅇe vata magua^d Tamasa se Ebarahami, pude na vina gilagilana sa Nana tinokotokoro koasa Nana vina tatara, gua. Gua asa ke e Ebarahami ba magua tugo se Aisake, sipu ka vesu ranena podo gua; meke e Aisake ba magua tugo se Zekopi, meke e Zekopi ba magui tugo sari ka manege rua tuna koreo, sapu sari ka manege rua tamada gita pukerane.*

⁹ Meke konokono nia ri kasa tiatamada gita se Zosepa sa tasidia soti, ke holuholu nia rini si asa pude la koa pinausu pa Izipi, gua. Ba koa koe Zosepa sa Tamasa,* ¹⁰ ke harupia Sa si asa koari doduru nana tinasuna. Poni nia Tamasa koa sa sa ginilagilana lohina, ke boka ta qetue si asa koe Pero, sa baᅇara pa Izipi. Meke va evaᅇae nia na qavuna sa se Zosepa pa popoa Izipi, meke koasa nana vetu baᅇara.

¹¹ Meke raza si keke soᅇe nomana pa doduruna Izipi meke Kenani. Koa tasuna hola sari na tie, meke loke vasina vagi ginani sari kasa tiatamada pa totošo asa. ¹² Totoso avoso nia Zekopi sapu pa Izipi si koa ginani, gua, si garunu lani sa sari na tiatamada gita. Asa sa dia inene kekenu pude la pa Izipi si arini. ¹³ Meke koasa dia inene vina rua sipu la rini pa Izipi, si tiᅇe vata gilana pule nia se Zosepa koari kasa tasina koreo. Meke pa totošo asa si gilani e Pero sari na tiena sa tatamana te Zosepa. ¹⁴ Beto tu asa, meke tiᅇe tioko la ia Zosepa se Zekopi, sa tamana, meke sari doduru tiena sa nana tatamana; ari ka zuapa ᅇavulu lima sari doduru.* ¹⁵ Ke tiᅇe taluarae gore la pa Izipi se Zekopi, vasina tu si koa sa meke tiᅇe mate; asa meke sari kasa tiatamada gita ba mate tugo vasina.* ¹⁶ Meke sari na tomatedi rini si ta paleke pule la pa popoa Sekemi, meke ta veko koasa lovu ta horena pa patu, sapu holu nia kaiqa poata e Ebarahami

* 7:5 Zen 12:7, 13:15, 15:18, 17:8 * 7:6 Zen 15:13-14 * 7:7 Ekd 3:12 * 7:8 Zen 17:10-14, 21:2-4, 25:26, 29:31 kamo hinia 35:18 * 7:9 Zen 37:11, 39:2,21, 45:16 * 7:14 Zen 45:9-10,17-18, 46:27 * 7:15 Zen 46:1-7, 49:33

koari na butubutu te Hamoa pa Sekemi.*

¹⁷ Sipu tata sa totošo pude va gorevura ia sa Tamasa sa Nana vina tatara koe Ebarahami, si ele soku lala dia sari na tie tadigita pa Izipi.* ¹⁸ Beto hoi, si banara hobe si keke votiki banara pa Izipi, sapu lopu hite gilana hokaria sa gugua e Zosepa. ¹⁹ Ke nonoivali sa sari kasa nada butubutu, meke veko ni tinarae sa sari kasa tiatamada, pude va vura pani sari na dia koburu haha pude va matei, gua.* ²⁰ Pa totošo asa si podo se Mosese, meke keke koburu tolavaena hola si asa. Ka neta sidara si kopu nia ri karu tiatamana si asa pa dia vetu kinoa.* ²¹ Meke totošo tava vura taloa sa pa dia vetu, si pudiki vagia sa tuna vineki e Pero si asa. Ke pausia sa, meke kopu gunia na tuna soti sa si asa.* ²² Tava tumatumae se Mosese koari doduru tinumatumae pa Izipi, meke keke tie bokabokana si asa pa zinama, meke pa tinavete.

²³ Meke sipu made navulu vuahenina se Mosese, si balabala ia sa pude ene la hopiki ni sari kasa turanana, sapu sari na tie Izireli.* ²⁴ Dogoria sa sapu korapa sekea keke tie Izipi si keke tie Izireli, ke la toka nia sa sa tie Izireli, meke seke va matea sa sa tie Izipi. ²⁵ Balabala se Mosese sapu gina kote gilania ri na tie Izireli sapu kote tavetavete nia Tamasa si asa pude vata rupahi si arini, gua, ba lopu boka tumae nia tu rina tie Izireli sapu gua asa. ²⁶ Pa koivugona, si dogori sa si karua tie Izireli, korapa varipera. La norei sa sari kara, meke zama, 'Karua, gamu kara si keke tiena mo, ke lopu varipera,' guni sa.

²⁷ Ba keke ari kara sapu komitina sa turanana, si tupele pania sa se Mosese, meke zama, 'Esei va turu igo si agoi pude na koimata, meke na tie vilavilasa koa gami?' ²⁸ Hiva va mateau goi si rau? Kekenono gua sapu va matea goi sa tie Izipi norae?' gua si asa. ²⁹ Sipu avosia tugo Mosese sapu gua asa, si govete si asa, meke la koa na tie karovona pa popoa Midiani. Varihaba si asa vasina, meke podoi sa si karua koburu koreo.*

³⁰ Meke sipu hola made navulu vuaheni, si vura koa sa pa soloso qega pa toqere Saenai si keke mateana sapu guana hurunu nika pa keke huda hite.* ³¹ Totoso dogoria Mosese sa hurunu, si magasa hola si asa, ke ene tata la si asa pude la vilitia gua. Ba avosia sa sa mamalainina sa Tamasa sapu zama guahe: ³² 'Arau sa Tamasa tadi na tiatamamu pukerane; sa Tamasa tadi Ebarahami, e Aisake, meke e

* 7:16 Zen 23:3-16, 33:19, 50:7-13; Zos 24:32 * 7:17 Ekd 1:7-8 * 7:19 Ekd 1:10-11,22 * 7:20 Ekd 2:2 * 7:21 Ekd 2:3-10 * 7:23 Ekd 2:11-15 * 7:29 Ekd 18:3-4 * 7:30 Ekd 3:1-10

Zekopi, 'gua si Asa. Matagutu hola se Mosese, ke lopu hiva voriti dono la si asa.

³³ Meke zama la ia Tamasa si asa, 'Mu va gore pani sari na sadolo pa nenemu, sina hopena sa vasina sapu turua goi sana. ³⁴ Ele dogoria Rau sa tinasigiti tadi na Qua tinoni pa Izipi koasa ninovaladi rini. Ele avosia Rau sa dia kinabo alili, ke gore mae si Rau pude vata rupahi. Gua asa, ke mu mae si agoi, pude Maqu garunu pule la nigo pa Izipi, 'gua sa Tamasa.

³⁵ Asa tugo se Mosese sapu kilua rini, meke zama ia ri, 'Esei va turu igo si agoi pude na koimata, na tie vilavilasa koa gami?' gua. Garunu pule la nia Tamasa si asa pude na dia koimata, meke pude vata rupahi sa si arini. Evanġia Tamasa sapu gua asa koasa tinokae tanisa mateana pu vura koasa nika pa huda.* ³⁶ La turaņa vura ni Mosese sari na tie Izireli pa Izipi, meke taveti sa sari na tinavete variva magasadi pa Izipi, pa Kolo Ziņara, meke pa soloso qega, koari ka made ņavulu vuaheni.* ³⁷ Asa tugo se Mosese pu tozi ni sari na tie Izireli, 'Kote garunu atu nia Tamasa koa gamu si keke poropita gugua arau, sapu kote keke mo ari na turanamia soti, 'gua si asa.* ³⁸ Somana mo se Mosese koari na tie Izireli, sapu sari na tiatamada, totošo koa varigara rini pa soloso qega. Meke e Mosese tugo mo si koa somana koasa mateana pu vivinei koa sa pa toqere Saenai. Vasina vagia sa sa tinarae toana te Tamasa, meke tiqe va kamo mae ia koa gita.*

³⁹ Ba korodia va tabea tu ri na tiatamada gita si asa, ba kilua tu rini, meke okoro hiva pule latu pa Izipi sari bulodia. ⁴⁰ Ke tepa ia tu rini se Eroni, 'Taveti kaiqa nada tamasa pude turaņa gita. Ura lopu gilania gita na sa si ta evaņa koe Mosese, sa tie sapu ele turaņa vurani gita pa Izipi, 'gua si arini.* ⁴¹ Ke pa totošo asa si tavetia rini si keke beku bulumakao, meke koasa si va vukivukihi la rini. Meke va lavatia rini pa inevaņa qetuqetu sa beku, sapu tavetia rini pa limadia soti.* ⁴² Gua asa, ke veko pani Tamasa si arini, meke va maluara la i Sa pude di vahesi sari na pinopino pa Maņauru, gua sapu ta kubere koari na poropita, sapu guahe:

'Gamu kasa na tinoni pa Izireli!

Koe sei va vukivukihi la si gamu koari ka made ņavulu vuaheni pa soloso qega? Koa Rau?*

⁴³ Lokari! Sa ipi vina vukivukihi tu te tamasa Moleki

* 7:35 Ekd 2:14 * 7:36 Ekd 7:5, 14:21; Nab 14:33 * 7:37 Diut 18:15,18

* 7:38 Ekd 19:1 kamo hinia 20:17; Diut 5:1-33 * 7:40 Ekd 32:1 * 7:41 Ekd

32:2-6 * 7:42 Em 5:25-27

si palekia gamu pa mia vinahesi,
meke sa bekuna tu e Ripani,
sa mia tamasa pinopino.

Sari na beku tu arini pu taveti gamu pude vahesi.

Gua asa, ke kote garunu taloani gamu Arau pa tinaravo^d
la pa kali la pa Babiloni,' gua sa Tamasa.

⁴⁴ Sari kasa tiatamada pukerane si koa turan̄ia rini sa Ipi Hopena te Tamasa^d, sapu sa vina sosodena sa sinomana te Tamasa koa rini pa soloso qega. Ta kuri sa Ipi Hopena asa koasa kineha sapu gugua hiva nia sa Tamasa, sapu ele va dogoro nia Sa koe Mosese.* ⁴⁵ Sa Ipi Hopena asa, si tago vari tetei nia ri na tiatamada pukerane, meke pa totošo te Zosua, si palekia rini si asa, totošo la zukuru taloa ni rini sari na butubutu huporodi pa kenudia rini. Vagia rini sa popoa hie, totošo va kilasi Tamasa sari na butubutu huporodi sara. Meke kopu nia rini sa Ipi Hopena asa pa popoa hie, osolae kamoā pa totošo te Devita.* ⁴⁶ Qetu nia Tamasa se Devita, ke tepa ia Devita si pude mani kuria si keke Zelepade tanisa Tamasa te Zekopi, gua.* ⁴⁷ Ba e Solomone tu si kuri poni nia sa Zelepade asa.*

⁴⁸ Ba sa Tamasa Ululuna Hola si lopu koa pa vetu sapu ta kuri pa lima tie. Ura guahe si zama nia sa Tamasa koa ke poropita:

⁴⁹ 'Sa Mañauru si na Qua habohabotuana Bañara,
meke sa popoa pepeso si Qua hakehakeana nene.
Na vetu vea gugua si kote tavete poni Nau gamu?

Pavei kote koa sa Qua vetu magomagogosoana?*

⁵⁰ Vea, lopu sa limaqu tu taveti sari doduru vina podaka hire?' gua sa Tamasa."

⁵¹ Meke zama pule se Sitivini, "Tie tasuna sisigiti, meke na tie lopu ta magu pa bulomia si gamu*"; lopu boka avosia gamu sa zinama te Tamasa. Gamu si kekeñoño gua tugo rina tiatamamia, sina tale etulia mo gamu sa Maqomaqo Hope.* ⁵² Hokara loke poropita sapu lopu ta nonoivala koari na tiatamamia, kamo koa rini pu matei rini pu koroto nia sa minae tanisa Nabulu Tonoto, sapu se Zisu. Kamahire gamu kasa tugo hire si qoraqora nia, na va matea sa tie tonoto Asa. ⁵³ Gamu kasa tugo si vagina sa Tinarae te Tamasa,

* **7:44** Ekd 25:9,40 * **7:45** Zos 3:14-17 * **7:46** 2 Samuela 7:1-16; 1 Koron 17:1-14 * **7:47** 1 Bañ 6:1-38; 2 Koron 3:1-17 * **7:49** Ais 66:1-2 * **7:51** Poza i sa si arini na tie lopu ta magu pa bulodia si arini, gugua rina tie Huporo si arini. Mi doño la pa Zer 9:26, meke Izk 44:7. Sa tie ta magu si lulia sa vinariva egoi te Ebarahami, koe Zihova. * **7:51** Ais 63:10

sapu mae guana koari na mateana, meke gamu kasa tugo si sekena sa Tinarae asa!" gua si asa.

Ta Gona Patu se Sitivini

⁵⁴ Totoso avosia ri kasa pu somana koasa Sanihiderini sa zinama te Sitivini, si ta naziri hola dia meke garata livodi si arini. ⁵⁵ Ba se Sitivini sapu ta sinie nia sa Maqomaqo Hope, si dono sage pa Mañauru, meke dogoria sa sa ninedalana sa Tamasa, meke se Zisu sapu turu pa kali mataona sa Tamasa. ⁵⁶ Ke zama si asa, "Dotu! Dogoria rau sa Mañauru si ta tukele, meke sa Tuna na Tie si turu pa kali mataona sa Tamasa," gua si asa.

⁵⁷ Sipu avosia tugo rina tie koasa Sanihiderini sapu gua asa, si kukili si arini, meke tukui rini sari na taliñadia, meke haqala la tuqe vagia rini si asa. ⁵⁸ Tuqe vagia rini meke ririhi vura nia rini si asa pa valena sa popoa Zerusalema, meke podalae gona nia patu rini. Sari na tie va sosode pu gona ia, si va gore vekoi rini sari na dia poko pa kapa nenena keke tie vaqura, pozana si e Saula. ⁵⁹ Meke sipu korapa gona ia rini, si varavara guahe se Sitivini: "Kei Zisu, Bañara, mu vagia sa maqomaqoqu," gua si asa. ⁶⁰ Beto si kokotunu gore si asa, meke velavela guahe: "Kei Bañara, Mu lopu zutu nia koa rini sa dia sinea hie!" gua si asa. Beto meke luaria sa sa siniño.

8

Nonovalia Saula sa Ekelesia

¹⁻³ Meke koa nana se Saula vasina, meke va ego ia sa sa minate te Sitivini. Podalae tugo pa rane asa, si ta nonovala va kaleana sa ekelesia pa Zerusalema. Kaiqa rina tie madidi pu lulia sa hiniva te Tamasa, si la takatakala na kabo va ululae, meke pomunu nia rini sa tinina e Sitivini.

Ba se Saula si podalae huaria sa sa ekelesia. La ene vetuvetu si asa meke hatai sari na tie, meke ririhi vura ni sa sari doduru palabatu na barikaleqe pu va hinokaria se Karisito, meke vekoi sa pa vetu varipusi si arini. Ke sari doduru tie te Zisu si ta hurakatae lamae pa doduruna sa popoa Ziudia meke Sameria. Sari na apositolo mo si koa hola pa Zerusalema.*

Ta Tarae pa Sameria sa Inavoso Leana

⁴ Arini pu ta hurakatae la mae, si la tarae nia rini sa inavosona e Zisu Karisito koari vasina pu kamo la rini. ⁵ Keke arini si e Pilipi*. La si asa koasa vasileana nomana pa

* **8:1-3** TTA 22:4-5, 26:9-11 * **8:5** Se Pilipi hie si keke tie pu ta vizatana (TTA 6:5) pude kopu ni na va hihia i sari na poata koari na naboko.

Sameria^d, meke tarae nia sa vasina sa gugwana sa Karisito sapu e Zisu. ⁶⁻⁷ Totoso dogori tugo rini sari na tinavete variva magasadi pu evani sa, si va avoso hola sari na puku tinoni koasa nana tinarae. Ura gagaemana sari na tomate kaleadi totoso hipuru pani sa sarini koari soku tie. Meke soku saripu mate limadi na nenedi meke na ike, si ta salaņa tugo. ⁸ Ke qetuqetu hola sari na tiena sa vasileana asa.

⁹ Ego, koa seunae vasinahite vasina si keke tie vakuvakutae, pozana si e Saimone. Hoke magamagasa nia rina tie Sameria si asa koari nana tinavete variva magasadi pu hoke taveti sa koari nana potana. Hoke vahesi pule nia si asa, meke balabala pule nia sapu keke tie arilaena si asa, gua. ¹⁰ Doduru tie, hiteke na lavata pa popoa Sameria si va avoso la koa sa, meke zama, "Sa tie hie si na niniraņira te Tamasa, sapu ta pozae 'Na Niniraņira Lavata'," gunia rini si asa. ¹¹ Va avosia rini si asa, sina ele seunae hola si va magari sa si arini koasa nana potana. ¹² Ba sipu va hinokaria rini sa Inavoso Leana te Pilipi koasa gugwana sa Banaņara te Tamasa, meke sa pozana e Zisu Karisito, si ta papitaiso sari doduru. ¹³ Se Saimone ba va hinokaria tugo meke ta papitaiso. Beto asa si lulia lamae sa se Pilipi, na magamagasa ni sa sari na tinavete variva magasadi, pu dogori sa koe Pilipi.

¹⁴ Avoso nia rina apositolo pa Zerusalem, sapu ele va hinokaria rina tie pa Sameria sa Inavoso Leana, ke garunu la ni rini sari Pita e Zone. ¹⁵ Meke sipu kamo pa popoa Sameria sari kara, si varavara ni ri kara sarini pu va hinokara, pude di vagia sa Maqomaqo Hope, gua. ¹⁶ Sina ta papitaiso mo pa pozana e Zisu sa Banaņara si arini, ba lopu ele vagia rini sa Maqomaqo Hope. ¹⁷ Ke va oponi limadi ri Pita e Zone si arini, meke tiqe vagia rini sa Maqomaqo Hope.

¹⁸ Dogoria e Saimone sa tie vakuvakutae sapu sari na tie pu va oponi limadi rina apositolo, ari Pita e Zone, si vagia rini sa Maqomaqo Hope. Ke hiva poni ni poata sa sari kara, ¹⁹ meke zama si asa, "Poni nau sa niniraņira sana, pude saripu va oponi limaqu rau, si kote vagia tugo sa Maqomaqo Hope," gua si asa.

²⁰ Ba olaņa la koasa se Pita, "Mamu tava kilasa pa Heli turani sari na mua poata sara! Sina balabala ia goi sapu boka holu nia poata goi sa vinariponi te Tamasa! ²¹ Namu na loke mua hinia hokara si agoi koasa tinavete pu korapa nia gami hie, sina sa bulomu si lopu toņoto pa kenuna sa Tamasa. ²² Mu kekere koasa kinaleana hie, mamu varavara la koa Sa Banaņara. Hokara kote taleosae sa inokoro kaleana

pa bulomu. ²³ Ura gilania rau sapu siña na kinonokono sa bulomu, meke korapa ta pusi koasa mua kinaleana si goi," gua si asa.

²⁴ Meke olaña se Saimone, "Varavara nau koasa Tamasa, pude mani lopu ta evaña koa rau, gua sapu zama nia goi sana," gua si asa.

²⁵ Meke sipu beto helahelae vura nia rini sa gugua na Zisu, meke tarae nia rini sa zinama tanisa Bañara, si kekere pule la dia pa Zerusalem sari kara. Tarae tokele nia rini sa Inavoso Leana tanisa Bañara, koari na vasivasileana pa Sameria, koasa dia inene pule.

Pilipi meke sa Tie Itiopia

²⁶ Keke mateana te Tamasa si la koe Pilipi, meke zama guahe: "Mu topue ene la gua pa kali matao* koasa siraña sapu ene gua pa Zerusalem, meke la gua pa Qaza," gua si asa. Na siraña sapu ene gua pa qega si asa. ²⁷ Ke topue la gana se Pilipi. Meke pa korapana sa nana inene la si dogoria sa si keke tie* Itiopia. Na koimata arilaena si asa, meke na nabulu pu kopu ni sari na tinagotago arilaedi; na qolo na siliva na gua, tanisa bañara maqota* pa Itiopia. Sa koimata hie si ele la somana pa vinahesina sa Tamasa pa Zerusalem. ²⁸ Na korapa koi pule nana pa nana totopili. Meke habotu titiro tokelia sa sa kinubekubere tanisa poropita Aisea. ²⁹ Meke zama ia sa Maqomaqo Hope se Pilipi, "La, mamu ene kapae tata koasa totopili sana," gua si asa.

³⁰ Ke haqala tata la koasa totopili se Pilipi, meke avosia sa sapu korapa tiroa sa sa kinubekubere tanisa poropita Aisea, ke nanasa la ia sa, "Gilania tugo goi ginuana sapu gua korapa tiroa goi sana?" gua se Pilipi.

³¹ Meke olaña sa tie, "Vegua meke kote boka gilania rau, be loke tie va bakalia koa rau?" gua si asa. Ke tiokia sa se Pilipi pude la suraña luli koasa pa totopili. ³² Sa kinubekubere te Aisea sapu tiroa sa si guahe:

"Kekenono gua tugo na sipi^d si Asa,
 sapu ta turaña la pude tava mate,
 meke gua tugo na lami pa kenuna sa tie kotokoto sipi si Asa,
 sapu lopu hite kulu,
 lopu hite zama nia Sa si keke zinama.*

³³ Tava kurekure si Asa koari na ninovañovala,

* **8:26** Kali mataona be tia la pa kali gasa rimata. * **8:27** Sa tie Itiopia hie si na tie ta puzalana. Pa tinarae tadi na tie Ziu si lopu tava malumu sa tie ta puzalana pude somana pa korapa Zelepade, ba Zisu si va malumi sari doduru tie pu va hinokara. * **8:27** Sa zinama bañara maqota koari na tie pa Itiopia

si Kadesi. * **8:32** Ais 53:7-8

meke lopus ta tokae totona ta pitu hobo si Asa.
Esei boka zama nia sa ginore tuti Tanisa?

Ura ta vagi taloa pa pepeso sa nana tinoa," gua.

³⁴ Meke nanasia sa tie se Pilipi, "Esei si gunia sa poropita hie? Tena mo? Ba keke votiki tie tu?" gua si asa. ³⁵ Meke tige vivinei se Pilipi koa sa. Podalae nia sa sa vivinei koasa tiniro pu tiroa sa tie, meke va bakala la nia sa koasa sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu. ³⁶ Meke pa korapana la sa dia inene pa sirana, si kamo ri kara si keke vasina sapu koa ia sa kolo, ke zama la koe Pilipi sa tie, "Ego, hie si sa kolo. Vegua, lopus boka ta papitaiso si rau?" gua si asa.*

³⁸ Meke va nosoa sa tie sa totopili, ke gore la pa kolo sari kara Pilipi, meke papitaiso ia Pilipi si asa. ³⁹ Sipu popa sage pule mae pa kolo sari kara, si hinoqa turana taloa nia sa Maqomaqona sa Banara se Pilipi, ke lopus dogoro pulea sa tie si asa, ba hola taloa nana sa tie. Qetuqetu hola si asa. ⁴⁰ Ba se Pilipi si la kamo tu pa popoa Asidodi^d. Meke ene tarae nia sa sa Inavoso Leana koari doduru vasileana osolae kamo tu pa Sizaria.

9

Sa Kinekere Te Saula (Tinavete 22:6-16, 26:12-18)

¹ Ba se Saula si korapa hoda la ia tu sa nana zinama va matamatagutu pude va matei sari na disaepeli tanisa Banara. La si asa koasa nati hiama kenukenu, ² meke tepa vagi sa sari na leta la koari na koimata koari na sinaqoqi pa Damasikasi, pude be dogori sa sarini pu lulia sa Sirana tanisa Banara, palabatu meke barikaleqe, si pude mani tuqe vagi, meke pusi la ni pa Zerusalem, gua.

³ Ba pa korapana sa nana inene la pa Damasikasi, sipu tata kamo la ia sa sa vasileana, si malara va hodaka mae pa Manauru si keke kalalasa ninirana, meke gona la koa sa. ⁴ Hoqa gore nia pa pepeso si asa, meke avosia sa si keke mamalaini sapu zama guahe: "Saula, Saula, na vegua ke nonovalau goi?" gua.

⁵ Meke nanasa la se Saula, "Banara, esei si Goi?" gua si asa.

Meke olaña sa Banara, "Arau Zisu tugo, sapu korapa nonovalau goi. ⁶ Ego, turu, mamu la koasa vasileana Damasikasi, meke vasina tu si kote ta tozi nia goi gua sapu kaqu tavetia goi," gua se Zisu.

* **8:36** Sari na zinama hire si soto la koari kaiqa Kinubekubere Hope pukerane, **37** Meke olaña se Pilipi, "Be ranea goi pa doduru bulomu si mamu ta papitaiso, gua" gua si asa. "Ranea rau sapu e Zisu Karisito sina Tuna Tamasa," gua sa tie.

⁷ Sari doduru pu luli koe Saula si turu noso, meke lopu hite kulu. Ura avosia mo rini sa mamalaini, ba lopu ta dogoro sa tiena. ⁸ Meke turu sage se Saula, meke va vanuni matana gua, si lopu boka dodogorae si asa, ke taninia mo rini limana, meke turana la nia pa Damasikasi. ⁹ Ka neta rane si lopu dodogorae se Saula, meke lopu hite hena na napo si asa.

¹⁰ Ego, pa Damasikasi si koa nana si keke disaepeli, pozana si e Ananaeasi. Meke zama koa sa sa Banara pa korapa nana dinogodogorae, "Ananaeasi," gua si Asa.

"Hiera si rau Banara," gua se Ananaeasi.

¹¹ Meke zama la koa sa sa Banara, "Mamu ene la gua pa sirana sapu pozana 'Sirana Toŋoto.' Mamu la koasa vetu te Ziudasi, mamu la nanasa nia si keke tie mae guana pa Tasisi, pozana si e Saula. Korapa varavara si asa. ¹² Meke ele dogoria sa pa nana dinogodogorae si keke tie pozana si e Ananaeasi, sapu nuquru la pa vetu vasina koasa, meke va opo nia limana sa si asa, pude mani dodogorae pule," gua.

¹³ Ba olana la se Ananaeasi, "Banara, soku tie ele tozia gugua sa tie sana, sapu nonovalala sisigiti i sa sari na tie Tamugoi pa Zerusalem. ¹⁴ Meke sapu mae nia sa hie, si na vagi niniranira si asa koari na nati hiama, pude pusi vagi sari doduru pu vahesigo," gua.

¹⁵ Ba olana sa Banara, "Mu la, ura ele vizatia Rau si asa pude tarae nia sa Pozaqu koari na tie Zenitailo, koari na dia banara, meke koari na tie Izireli. ¹⁶ Meke kote va dogoro ni Rau koa sa sari doduru gua pu kote ta sisigiti ni sa pa ginuaqu Rau," gua sa Banara.

¹⁷ Ke topue la se Ananaeasi, meke la kamo sa sa vetu vasina koa se Saula. Meke va opo nia limana sa se Saula, meke zama se Ananaeasi, "Saula, tasiq, sa Banara Zisu sapu vura koa goi pa sirana totošo korapa ene mae goi, si garunu mae nau koa goi si rau, pude va opo nigo limaqu, pude mu dodogorae pule, meke pude mu ta sinie nia sa Maqomaqo Hope," gua si asa. ¹⁸ Pa totošo tugo asa si hoqa palae si keketona sapu kekenono gua na kapu igana pa matana e Saula, meke tiqe dodogorae pule, ke turu si asa, meke ta papitaiso. ¹⁹ Beto asa si tiqe henahena si asa, meke ninira pule.

Tarae se Saula pa Damasikasi

Koa paki se Saula kaiqa rane koari na tie te Zisu pa Damasikasi. ²⁰ Meke la si asa koari na sinaqoqi^d, meke podalae tarae nia sa sapu e Zisu si na Tuna Tamasa, gua.

²¹ Meke magasa sari doduru pu avosona sa, meke zama, "Lopu asa tu sa tie sapu nonovaladi sari na tie pu vahesia

se Zisu pa Zerusalemā? Lopu asa tu si mae nia sa, pude pusi vagi sari na tie te Zisu, meke turāna la ni koari na nati hiama?" gua si arini.

²² Ba ninira lala nana tu sa tinarae te Saula, meke va pupuhi sa sari na tie Ziu pu koadi pa Damasikasi koari na nana vina sosode, sapu e Zisu tugo sa Karisito.

²³ Meke sipu hola soku rane, si kuhana nia ri na tie Ziu pude va matea se Saula.* ²⁴ Ba kaiqa tie si tozi vura nia koe Saula sa dia kinuhana. Kopu totoko ni rini sari na sasada barana sa vasileana, boṅi na rane, pude va matea gana gua. ²⁵ Ba turānia ri nana disaepeli se Saula keke boṅi, meke va vuraia pa keke lopana sa gobana sa vasileana, meke va isu gorea rini pa keke huneke nomana.

Koa pa Zerusalemā se Saula

²⁶ Meke sipu la pa Zerusalemā se Saula, si podekia sa pude la somana koari na tie te Zisu. Ba matagutu nia rini si asa, sina lopu va hinokaria rini sapu keke koari na tie te Zisu si asa. ²⁷ Ke la se Banabasi koasa, meke turāna la nia koari na apositolo. Va bakalia Banabasi koa rini sapu tutuvia Saula se Zisu pa sirāna, meke sapu ele zama koasa se Zisu. Tozia tugo sa koa rini, sapu gua ele tarae va mataqara nia Saula pa Damasikasi sa pozana e Zisu. ²⁸ Gua asa, ke tiqe koa somana koa rini se Saula, meke ene la mae pa popoa Zerusalemā, meke tarae va mataqara nia sa sa pozana sa Baṅara. ²⁹ La zamai, na tokei sa sari na tie Ziu pu zama nia sa zinama Quriki, ba podekia rini pude va matea si asa. ³⁰ Totoso avoso nia ri na tie te Zisu sapu gua asa, si turāna gore la nia rini pa Sizaria se Saula, meke va taloa la ia rini pa Tasisi si asa.

³¹ Gua asa, ke loke ninovaṅovala si koa koasa ekelesia pa doduruna Ziudia, Qaleli, meke pa Sameria. Ninira meke toqolo va noma sa ekelesia pa korapa tinokae tanisa Maqomaqo Hope, meke toa sa ekelesia pa korapa pinamaṅana sa Baṅara.

La pa Lida meke pa Zopa se Pita

³² Totoso ene la mae se Pita pude hopiki ni sari tie te Tamasa koari hopeke vasidi, si la si asa pa vasileana Lida. ³³ Meke la dogoria sa vasina si keke tie pozana si e Aeneasi, sapu mate kaiqa kukuru tinina. Ka vesu vuaheni si eko la mo pa teqe si asa. ³⁴ Meke zama la ia Pita si asa, "Aeneasi! Ele salaṅigo Zisu Karisito si goi. Tekulu, mamu va tana ia sa mua teqe," gua si asa. Meke pa totoso asa si ta salaṅa se Aeneasi, ke tekulu si asa. ³⁵ Sipu dogoria rina tienā sa

* 9:23 2 Kor 11:32-33

vasileana pa Lida, meke pa raratana Saroni sapu gua ta evana, si va hinokaria rini sa Baṅara.

³⁶ Meke koa nana pa vasileana Zopa si keke barikaleqe sapu somana va hinokaria se Zisu, pozana si e Tabita. (Sa pozana sa pa zinama Quriki si e Dokasi*.) Doduru totošo si taveti sa sari na tinavete leadi, meke hoke variponi koari na tie malana. ³⁷ Pa totošo asa si moho se Tabita meke mate, ke huvea rini sa tinina, meke va ekoa rini pa lose panaulu. ³⁸ Sina lopu seu pa Zopa sa vasileana Lida, ke sipu avoso nia rina tie te Zisu sapu se Pita si koa nana pa Lida, gua, si garunu la ni rini si karua tie, meke zama koe Pita, "Tataru ni gami mamu tuturei mae koa gami pa Zopa," gua si arini. ³⁹ Ke luli se Pita koari kara. Totošo kamo rini si turana sage la nia rini si asa koa sa lose panaulu. Meke turu varigara la koe Pita sari doduru nabonaboko, kabo si arini, meke va dogoro ni rini koa sa sari na poko doduru, meke kaiqa poko pule saripu piti i e Dokasi, totošo toana si asa. ⁴⁰ Ba hitu vura ni e Pita sari doduru, meke kokotunu gore si asa, meke varavara. Beto asa, si taliri la si asa koasa barikaleqe matena, meke zama ia sa, "Tabita, tekulu!" gua si asa. Va vaṅuni sa sari matana, meke sipu dogoria sa se Pita, si tekulu si asa. ⁴¹ Meke taṅini vagia Pita sa limana meke toka nia sa pude turu sage si asa pa nenena. Beto, si tioki sa sari kasa nabonaboko meke sari doduru tie te Zisu pule, meke va dogoro nia sa koa rini si asa, sapu ele toa pule tu. ⁴² Sa inavosona sa si ene pa doduruna sa vasileana pa Zopa, meke soku tie si va hinokaria sa Baṅara. ⁴³ Meke koa paki pa Zopa soku rane se Pita, koa keke tie tavetavete kapu kurukuru, pozana si e Saimone.

10

Pita meke Koniliasi

¹ Meke koa nana pa Sizaria si keke koari na koimata tana keke geto minate varipera tadi na tie Roma, sapu ta pozae na "Puku minate varipera pa Itali". ² Na tie soto va nabu koa sa Tamasa, meke pamaṅa nia meke vahesia sa meke sari nana tamatina sa Tamasa. Hoke varitokae si asa koari na tie malaṅa, meke na tie varavara tugo si asa. ³ Keke rane, padana neta koloko veluvelu, si dogoro bakalia sa si keke mateana te Tamasa sapu mae zama koasa, "Koniliasi," gua si asa.

⁴ Meke pa nana minatagutu si doṅo la se Koniliasi, meke zama, "Baṅara, na sa si hiva nia Goi koa rau?" gua si asa.

* 9:36 Ginuana sa zinama Dokasi meke Tabita sina kurukuru sapu pozana "dia".

Meke olaña la sa mateana, “Sari na mua vinaravara, na mua tinavete leadi koari na tie malaña, si ele avosi, na dogori sa Tamasa, ke korapa ta balabala koa Sa si goi. ⁵ Ke mamu garunu la tie pa Zopa, pude la turana mae nia si keke tie vasina, pozana e Saimone Pita. ⁶ Koa nana si asa pa vetu tana keke tie tavetavete kapu kurukuru, sapu e Saimone pozana. Sa nana vetu si tata pa masa,” gua sa mateana. ⁷ Meke sipu taluarae sa mateana pu zama koe Koniliasi, si tioko vagi sa si karua nana nabulu, meke keke solodia pu somana la aqa ginarunu koasa. Sa solodia asa si hoke vahesia tugo sa Tamasa. ⁸ Tozi ni Koniliasi sari doduru tinitoña gua pu zama ni sa mateana koasa, meke tiqe garunu lani sa si arini pa Zopa.

⁹ Meke pa koivugona, sipu korapa ene la rini pa sirana, sapu tata kamo pa Zopa, si sage la pa batu vetu se Pita pa manege rua koloko, pude la varavara. ¹⁰ Ovia se Pita, ke hiva henahena. Ba sipu korapa va namanama ginani sarini, si dogoria sa si keke dinogodogorae. ¹¹ Dogoria sa sapu ta tukele sa mañauru. Meke keketoña sapu guana keke vaqara poko nomana, si isu nana koari ka made iiona, meke gore mae kamo pa pepeso. ¹² Voi pa korapana sa vaqara asa sari doduru votivotiki kurukuru name, na noki, meke na kurukuru tapuru. ¹³ Meke zama la si keke mamalaini, “Pita, turu, mamu va matei si hire, mamu henai,” gua.

¹⁴ Ba olaña se Pita, “Lokari Bañara, namu lopu ele hite henai rau sari na ginani bonidi gua hire,” gua si asa.

¹⁵ Meke zama sa mamalaini pa vina rua totošo, “Mu lopu poza ni bonidi saripu ele va via i Rau,” gua si Asa. ¹⁶ Ka neta totošo si ta evaña sapu gua asa, meke tiqe ta hena sage pule pa mañauru sa vaqara poko asa.

¹⁷ Meke sipu korapa nunala nia Pita ginuana sa nana dinogodogorae, si la nanasa hata nia ri kasa pu garuni e Koniliasi sa vetu vasina koa se Pita, ke la turu si arini pa sadana sa bara koasa vetu. ¹⁸ Titioko si arini, meke nanasa, “Vegua koa nana tani si keke tie pozana e Saimone Pita?”

¹⁹ Sipu korapa podekia Pita pude gilania ginuana sa nana dinogodogorae, si zama la koa sa sa Maqomaqo Hope, “Pita, ka neta tie si korapa hata igo. ²⁰ Tuturei turu, mamu gore la tutuvi. Mu lopu koromu, ba mamu luli koa rini, ura Arau garunu atu ni si arini,” gua si Asa.

²¹ Ke gore la se Pita koari kasa, meke zama, “Arau mo sapu nanasa hata nau gamu. Vegua, nasa sa natina sa mia minae?” gua si asa.

²² Meke olaña sarini, “Gami si ta garunu koe Koniliasi, sa koimata tadi na tie varipera, pude mae koa goi. Keke

tie leana si asa, sapu hoke vahesia sa sa Tamasa, meke ta pamañaena si asa koari doduru tie Ziu. Keke mateana te Tamasa garunia si asa pude mae hata igo si goi, pude la pa nana vetu, meke pude mani va avosi, gua saripu kaqu la zama ni goi, gua," gua si arini. ²³ Ke tioko va nuquri e Pita si arini, pude koa paki koa sa pa keke boni.

Meke pa koivugona si taluarae se Pita, meke luli koa rini. Kaiqa rina tie te Zisu pa Zopa, ba somana luli tugo koe Pita. ²⁴ Pa koivugona, si la kamo si arini pa Sizaria, vasina korapa aqa se Koniliasi, meke sari kasa turanana, na nana baere pu ele ruvati sa. ²⁵ Meke sipu tata nuquru la pa vetu se Pita, si la kokotunu pa nenena sa meke todonono va lavatia Koniliasi si asa. ²⁶ Ba zama la se Pita koasa, "Mu turu, ura na tie mo si rau," gua si asa.

²⁷ Vivinei se Pita koa sa meke nuquru la pa vetu, meke dogoria Pita sapu soku hola sari tie pu korapa varigara aqa. ²⁸ Ke zama la koa rini se Pita, "Ele gilana valeania mia gamu sapu hopena pa tinarae tamigami na tie Ziu si pude keke tie Ziu si la koa somanae, babe ene la hopiki nia si keke tie pa votiki butubutu. Ba ele va dogoro nau sa Tamasa, sapu lopu kaqu poza nia boni, na kaleana rau si keke tie. ²⁹ Gua asa, ke sipu mae hata au gamu, si lopu hite koroqu si rau pude mae. Ke kamahire si hiva gilania rau, gua meke mae hata au gamu si rau," gua se Pita.

³⁰ Meke zama se Koniliasi, "Ka neta rane ele hola, pa neta koloko totošo gugua tugo hie, si koa varavara si rau pa qua vetu, meke vura mae turu va hodaka pa kenuqu rau si keke mateana sapu pokopoko keoro nedala. ³¹ Zama si asa, 'Koniliasi, ele avosi Tamasa sari mua vinaravara, meke ele gilani na balabala i tu Sa sari na mua vinaritokae koari pu malaña; ³² ke mamu garunu la tie pa Zopa, pude la hata ia si keke tie vasina, pozana e Saimone Pita. Koa nana si asa pa vetu tana keke tie tavetavete kapu kurukuru, pozana si e Saimone. Tata pa masa sa nana vetu,' gua si asa. ³³ Gua asa, ke tuturei garunu atu tie si rau pude hata igo, meke leana hola sapu boka mae si agoi. Ke hire si gami doduru; ele mae varigara pa kenuna sa Tamasa pude va avosia, sapu gua garunu nigo sa Tamasa pude mae tozia koa gami," gua se Koniliasi.

Sa Zinama te Pita

³⁴ Meke podalae zama se Pita, "Kamahire tu tiqe gilania rau sapu koe Tamasa si kekenono mo si gita doduru tie.* ³⁵ Sari doduru tie pu pamaña nia na vahesia sa Tamasa, meke evani rini gua saripu toñoto, si qetuqetu ni Sa pude

* 10:34 Diut 10:17

poza ni Nana tie si arini. ³⁶ Ele gilania mia gamu sa tinarae sapu garunu la nia sa Tamasa koari na tie Izireli, sapu sa inavosona sa binule koe Zisu Karisito, sa Baṅara tadi doduru tie. ³⁷ Meke ele gilania mia gamu sapu gua ta evaṅa pa popoa tadi na tie Ziu, podalae pa Qaleli pa mudina sapu tarae nia e Zone Papitaiso sa pinapitaiso. ³⁸ Meke ele gilania mia tugo gamu se Zisu pa Nazareti, sapu ele va siṅi nia Maqomaqo Hope, meke niniraṅira sa Tamasa. Meke sapu ene la mae si Asa, meke taveti Sa sari na tinavete leadi, meke salani Sa saripu ta nonovala koari na tomate kaleadi, sina koa koa Sa sa Tamasa. ³⁹ Gami si na tie pu dogoro soti sari doduru tinitoṅa pu evaṅi Sa pa Zerusalem meke koari doduru vasina pule pa popoa tadi na tie Ziu, osolae poka nia na va matea rini si Asa pa korosi. ⁴⁰ Ba pa vina neta rane si va turu pulea Tamasa si Asa pa minate, meke vata dogoro pulea Tamasa si Asa koa gami. ⁴¹ Lopu pa doduru tie si vura Sa, ba koa gami mo pu ele vizata gami sa Tamasa, pude na tie va sosode. Gami si hena na napo turania si Asa, sipu toa pule si Asa pa minate. ⁴² Meke garunu gami Sa si gami, pude la tarae koari na tie, meke pude tozi vura nia koa rini sapu Asa tugo sapu ele vizatia sa Tamasa, pude na tie varipitui koari na tie toadi meke matedi. ⁴³ Sari doduru poropita si huhukia mo si Asa pa dia zinama, sapu sari doduru pu va hinokaria si Asa, si kaqu taleosae sari na dia sinea pa korapa niniraṅira tanisa pozana Sa," gua se Pita.

Vagia rina Zenitailo sa Maqomaqo Hope

⁴⁴ Sipu korapa zama se Pita, si ta kamoe nia ri doduru pu avavoso koasa tinarae sa Maqomaqo Hope. ⁴⁵ Meke magasa hola sari na tie Ziu pu va hinokaria se Zisu, saripu lulidi mae koe Pita pa Zopa, sina dogoria rini sapu koari na Zenitailo, ba variponi nia tugo Tamasa sa Maqomaqo Hope. ⁴⁶ Ura avosi rini sari na tie Zenitailo sapu zama pa votiki vinekala, meke vahesia rini sa Tamasa. Ke zama se Pita, ⁴⁷ "Sari kasa tie hire si vagia rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo mo sapu ta evaṅa koa gita. Ke vegua? Sei kote boka hukati si arini pude ta papitaiso?" gua si asa. ⁴⁸ Ke gua asa, si tozini Pita si arini pude di ta papitaiso pa korapa pozana e Zisu Karisito. Meke sipu beto saripu gua hire, si tepa ia rini se Pita pude koa paki koa rini kaiqa rane.

11

Tozia Pita pa Zerusalem sapu gua Ta Evana

¹ Beto asa si avoso nia rina apositolo, meke rina tie te Zisu pa doduruna Ziudia, sapu ele va hinokaria ri kaiqa tie Zenitailo^d sa zinama te Tamasa. ² Gua ke toso sage

la se Pita pa Zerusalemā, si arini pu va egoa sapu sari na tie Zenitailo pu va hinokaria sa zinama te Tamasa meke kekere, si kaqu ta magu, gua, si tokea rini se Pita. Zama si arini, ³ “Na vegua ke la si goi koari na tie pu lopu ta magudi, meke somana henahena koa rini?” gua si arini. ⁴ Meke va bakala valeania Pita koa rini podalae pa podalaena sapu gua ta evaṅa.

⁵ Zama si asa, “Totoso korapa varavara rau pa vasileana Zopa, si dogoria rau pa keke dinogodogorae si keketoṅa nomana, guana vaqara poko. Tava isu gore mae pa maṅauru si asa koari ka made iiona, meke mae gore kamo pa kapaqu. ⁶ Meke sipu la hopiki nia rau, si dogori rau pa korapana sari na kurukuru ṅame made nene, na kurukuru pinomodi, na noki, na kurukuru tapuru. ⁷ Meke avosia rau si keke mamalaini sapu zama mae guahe koa rau, ‘Pita! Turu, mamu va matei si hire, mamu henai,’ gua.

⁸ Ba olaṅa la si rau, ‘Lokari Baṅara, namu lopu ele hite henai rau sari na ginani bonidi gua hire,’ gua si rau.

⁹ Ba zama pule tugo sa mamalaini pu maena pa Maṅauru, ‘Mu lopu poza ni bonidi saripu ele va via i Rau,’ gua. ¹⁰ Ka ṅeta totoso ta evaṅa sapu gua asa, meke tiqe ta hena sage pule la pa Maṅauru sa vaqara poko asa. ¹¹ Meke pa totoso tugo asa si mae kamo mo pa vetu pu koa ia rau sari ka ṅeta tie pu garunu mae ni e Koniliasi pa Sizaria. ¹² Zama au sa Maqomaqo Hope si rau pude lopu koroqu, ba luli la mo koa rini. Ke ari ka onomo tasiqū hire pu va hinokaria se Zisu si luli au, meke la nuquru si gami pa vetu te Koniliasi. ¹³ Meke tozini gami Koniliasi, sapu dogoria sa si keke mateana turu nana pa nana vetu, meke zama la koa sa, ‘Koniliasi, mu garunu la tie pa vasileana Zopa, pude la hata mae nia si keke tie pu koa vasina, pozana e Saimone Pita. ¹⁴ Asa tu kote atu tozia koa goi sa inavoso sapu kote ta harupu nia agoi, meke sari doduru tie pu koa pa mua vetu,’ gua. ¹⁵ Meke sipu korapa zama rau koa rini, si kamo mo koa rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo sapu kamo koa gita pa pinodalaena. ¹⁶ Ke tiqe balabala ia rau sapu gua zama nia sa Baṅara, sapu guahe: ‘E Zone si papitaiso nia sa kolo, ba gamu si kote ta papitaiso nia sa Maqomaqo Hope,’ gua.* ¹⁷ Ke bakalana mo sapu e Tamasa si ponía koari na tie Zenitailo sa vinariponi sapu kekeṅoṅo puta gua mo pu ponini gita Sa, totoso va hinokaria gita se Zisu Karisito sa Baṅara. Ke Esei si arau pude va karia gua sapu evaṅia sa Tamasa?” gua se Pita.

* 11:16 TTA 1:5

18 Meke sipu avosia rini sapu gua asa, si beto mo tokea rini se Pita, ba vahesia rini sa Tamasa, meke zama guahe: "Uve! Sari na tie Zenitailo, ba poni totošo tugo Tamasa pude kekere meke vagia sa tinoā," gua si arini.

Sa Ekelesia pa Anitioki

19 Ego, kaiqa rina tie pu va hinokaria se Zisu sapu ta nonoala pa totošo tava mate se Sitivini, si ta hurakatae la mae koari na popoa pu kamo la gua pa Ponisia, Saeparasi, meke pa Anitioki; meke la tarae nia rini sa Inavoso Leana koari na tie Ziu mo.* 20 Ba kaiqa rina tie Saeparasi, meke pa Saerini pu va hinokaria se Zisu, si la pa Anitioki meke tozia tugo koari na tie Zenitailo, sa Inavoso Leana koasa gugua e Zisu sa Banara. 21 Sa ninirañira te Tamasa si koa koa rini, ke soku hola sari tie si va hinokara, meke lulia rini sa Banara.

22 Meke kamo la koasa ekelesia pa Zerusalemā sa inavoso hie, ke garunu la nia rini pa Anitioki se Banabasi. 23 Meke sipu la kamo se Banabasi pa Anitioki, meke dogoro sotia sa sa tinavete tanisa tataru variharupi te Tamasa koari na tie, si qetu hola si asa, ke sovuti sa si arini pude di soto va nabu doduru totošo koasa Banara pa dia rinañerane. 24 Keke tie leana se Banabasi, sapu ta sinie nia sa Maqomaqo Hope, meke na tie ninira pa nana rinañerane. Ke soku hola tie si tava kekere la koasa Banara.

25 Beto asa si hola latu pa Tasisi se Banabasi pude la hata ia se Saula, gua. 26 Meke sipu dogoria sa se Saula, si turaña la nia sa pa Anitioki, meke keke doduru vuaheni si koa turaña ari karua sa ekelesia vasina. Variva tumatumae sari kara koari soku tie vasina. Pa Anitioki tugo si ta pozae kekenu "Tie te Karisito" saripu va hinokaria se Zisu.

27 Pa totošo asa si taluaraedi mae pa Zerusalemā sari kaiqa poropita, meke la pa Anitioki. 28 Keke rina poropita arini si e Aqabasi. Pa ninirañira tanisa Maqomaqo Hope si turu meke korokorotae nia sa, sapu keke soñe nomana si kote ta evaña koari na popoa pu kopu ni sa qinavuna Roma, gua. Meke ele ta evaña tugo si asa pa totošo pu koa nati banara pa Roma se Kolodiasi.* 29 Ke variva ego nia rina tie te Zisu pa Anitioki si keke binalabala pude hopeke arini si vekoa gua sapu bokaia rini, pude toka ni sari na tasidia koe Karisito pu koa pa Ziudia, gua. 30 Tavetia rini si hie, meke va paleke ni rini sari na dia vinariponi koari Banabasi e Saula, pude la vala i koari na koimata tadi na tie te Zisu pa Zerusalemā.

* 11:19 TTA 8:1-4 * 11:28 TTA 21:10

12

Va Matea Herodi se Zemisi

¹ Meke tata pa totošo tugo asa si tuqe vagi sa banara Herodi^d se Zemisi meke sari kaiqa tiena sa ekelesia pude nonoali, ² meke garuni sa sari nana solodia meke la kupa nia magu ruana se Zemisi, sa tasina e Zone. ³ Meke totošo dogoria e Herodi sapu qetu nia rina tie Ziu sapu gua tavetia sa, si la vata pusia pule sa se Pita. Ta evaᅇa si hie pa totošo vinarigara pude hena ia sa bereti loke Isitina. ⁴ Sipu tuqe vagia sa se Pita, si la vekoa sa si asa pa vetu varipusi. Meke luara vala sa si asa koari ka made puku solodia pa vetu varipusi pude kopu nia. Hopeke ka made tie si keke pukuna. Hiva nia Herodi si pude pa mudina sa Inevaᅇa Pasova^d si kote ta pitu se Pita pa kenudi rina tie, gua.* ⁵ Ke ta kopue veko mo pa vetu varipusi se Pita. Ba sa ekelesia si korapa varavara toka sisigiti la nia koe Tamasa si asa.

Ta Rupaha pa Vetu Varipusi se Pita

⁶ Pana boni, sipu lopu ele kamo sa koivugona totošo kaqu ta pitu se Pita, si puta si asa pa varikorapadi ri karua solodia pu kopu totoko nia, meke ta pusie karua seni tugo si asa. Koa dia tugo sari na solodia pu kopu pa sasadana sa vetu varipusi. ⁷ Meke vura va hodaka la si keke mateana tanisa Banara, ke kalalasa sa korapa losena sa vetu varipusi. Zotia sa mateana sa kali tinina e Pita, meke va vanunia sa, meke zama, "Tuturai tekulu!" gua si asa. Meke hoqa palae sari na seni koari na limana e Pita.

⁸ Meke zama sa mateana, "Mu va nabua sa mua belete, mamu va sagei sari na mua sadolo," gua si asa. Ke tavete gua tugo se Pita. Meke zama pule tugo sa mateana, "Mu va sagea sa mua poko hade, mamu luli au," gua si asa. ⁹ Ke lulia Pita si asa, ba lopu gilania Pita sapu na tinitona hinokara si korapa evaᅇia sa mateana koa sa. Balabala ia Pita si hokara keke dinogodogorae mo si dogoria sa, gua. ¹⁰ Ene hola nia ri kara sa puku tie kopu vinakeke, meke la hola nia pule sa vina rua, meke tiqe la kamo ri kara sa sasada aeana sapu vura la pa vasileana nomana. Meke ta tukele telena sa sasada, ke vura taloa dia sari kara. Meke sipu ene gore la ri kara pa sirana, si murimuri taloa nana sa mateana koe Pita.

¹¹ Pa totošo tu asa si tiqe gilania Pita sapu gua ta evaᅇa koa sa, ke zama si asa, "Koi, tiqe kamahire tu tumae nia rau sapu hinokara sa Nana mateana tu si garunu mae nia sa Banara pude harupau si arau koasa niniranaira te Herodi,

* 12:4 Ekd 12:1-27

meke koa ri doduru ginugua pu korapa hiva ni rina tie Ziu pude vata evani," gua si asa.

¹² Totoso gilana valeana ia sa sapu gua asa, si topue ene la si asa pa vetu te Mere sa tinana e Zone Maka, vasina korapa varigara na varavara sari kobi tie. ¹³ La kikia se Pita pa sasada, ke la pude tukelia sa sasada gua si keke nabulu vineki, sapu e Roda pozana. ¹⁴ Sipu avoso gilania sa sa mamalainina e Pita, si qetu va hola si asa. Ke haqala pule, ba lopu tukelia sa sa sasada. La tozia sa koa rini sapu e Pita si korapa turu nana pa sada, gua.

¹⁵ "Ai, pekipeki si goi," gua sarini.

Ba toketoke si asa, meke zama, "Lokari, hinokaraq!" gua si asa.

Ke olaña si arini, "Ego, nana* mateana mo si isa," gua sarini.

¹⁶ Ba kikia nono la se Pita, ke la tukelia sa sasada gua rini, si turu nana se Pita, ke magasa hola si arini. ¹⁷ Ba va noso la ni limana e Pita si arini, meke tiqe tozi va bakalia sa koa rini, gua meke vata rupahia sa Bañara si asa pa vetu varipusi. Beto asa, si garuni Pita si arini pude la tozi nia se Zemisi*, meke koa ri doduru tie te Karisito sapu gua ta evana. Beto asa si taluarae la pule pa keke vasina se Pita.

¹⁸ Pana munumunu si pupuhu sisigiti nia dia rina tie kopu pa vetu varipusi sapu gua ta evana koe Pita. ¹⁹ Garuni Herodi sari nana tie pude hata ia se Pita, ba lopu boka dogoria rini si asa. Ke tiqe hata va minakia Herodi koari na tie kopu pa vetu varipusi sa ginugua asa, meke garunu nia sa pude va matei sari kasa tie kopu vetu varipusi arini, gua. Beto asa, si ta luarae pa Ziudia se Herodi, meke la koa paki si asa pa Sizaria.

Sa Minate te Herodi

²⁰ Na bugoro ni e Herodi sari na tie pa popoa Taea meke Saedoni, ke la si keke dia puku tinoni tadi kasa pude dogoria se Herodi. Ba kekenu si la baere pakia tu rini se Balasitasi, sa tie kopu koasa vetu bañara te Herodi, pude tokani, gua. Beto asa, meke tiqe la tepa ia sa vinaribulei koe Herodi gua, sina sari na dia popoa si hoke la vagivagi ginani mo koari na popoa pu koa pa kinopu te Herodi.

²¹ Meke sipu kamo sa rane ta mutina, si va sagei Herodi sari nana poko bañara, meke la habotu si asa pa nana habotwana bañara, meke tiqe zama koari na tinoni. ²² Velavela sari na tinoni, meke zama, "Na tamasa mo si zama hie, lopu na tie!" gua si arini. ²³ Meke pa totoso tugo

* **12:15** Balabala ia ri kaiqa tie sapu keke mateana si kopu ni hopeke tie te Tamasa. * **12:17** Zemisi sa tasina Karisito.

asa si la sa mateana te Tamasa meke va mohoa se Herodi, sina lopu va lavatia sa sa Tamasa. Ke gania na nokinoki sa tinina, meke mate si asa.

²⁴ Ba sa zinama te Tamasa si ta tarae hoda la, meke soku lala dia saripu avosia meke lulia si asa.

²⁵ Meke sipu va hokotia ri Banabasi e Saula sa natina sa dia inene pa Zerusalemata si taluarae pule taloa sari kara. Meke turania rini se Zone Maka.

13

Ta Vizata meke Ta Garunu Taloa sari Banabasi e Saula

¹ Koasa ekelesia pa Anitioki si koa dia si kaiqa poropita, meke na tie variva tumatumae pa zinama te Tamasa. Arini sari Banabasi, e Simione sapu poza nia "tie muho" rini, meke e Lusiasi sa tie pa Saerini, e Manaeni sapu ta pausuna meke noma sage turania se Herodi^d, meke se Saula. ² Totoso va madi si arini pa ginani, meke vahesia rini sa Banara, si zama sa Maqomaqo Hope koa rini, "Mi vizata vata kalei sari Banabasi e Saula, pude la tavetia sa tinavete sapu ele poni ni Rau," gua si Asa. ³ Ke sipu beto madi pa ginani meke varavara rini, si va oponi limadi rini sari kara, meke tiqe garunu taloa ni.

Banabasi meke Saula pa Nusa Saeparasi

⁴ Meke sipu ta garunu koasa Maqomaqo Hope sari Banabasi e Saula, si la pa Selusia sari kara, meke la surana pa keke vaka tepetepe, meke toka karovo la pa nusa Saeparasi sarini. ⁵ Totoso la hogoto rini pa vasileana Salamisi, pa nusa Saeparasi, si tarae nia ri kara sa zinama te Tamasa koari na sinaqoqi tadi na tie Ziu vasina. Luli koa rini se Zone Maka, pude toka ni pa tinavete.

⁶ Ene karovia rini sa nusa Saeparasi osolae kamoia rini sa vasileana pa Paposi. Vasina si tutuvia rini si keke tie matemateana, pozana si e Ba-Zisu* Keke tie Ziu si asa, sapu na poropita kokohana. ⁷ Keke baere soti tanisa Qavuna Seqiasi Paulasi pa nusa Saeparasi si asa. Keke tie bokabokana se Paula. Tioki sa Qavuna hie sari Banabasi e Saula, sina hiva avosia sa sa zinama te Tamasa. ⁸ Ba hukati sa tie matemateana sari kara. Sa pozana sa tie matemateana hie pa zinama Quriki si e Elimasi. Podekia e Elimasi pude hukatia sa Qavuna pude mani lopu tagoa sa vina hinokarana e Karisito, gua. ⁹ Ba se Saula sapu ta pozae Paula, si ta sinie nia sa niniranira tanisa Maqomaqo

* **13:6** Sa ginuana sa pozapoza "Ba" pa zinama Hiburu si na "tuna". Soku tie koari na tie Ziu si ta pozae "Zisu". Se "Ba-Zisu" hie si keke tie matemateana.

Hope, ke dono toto la ia sa se Elimasi, meke zama la ia sa,
 10 "Na tuna e Setani si agoi! Meke na kana tadi doduru
 lineana. Sinia na sinekesekei kaleadi sa mua tinoa, vea lopu
 kaqu noso hokara si goi pude nonovalia sa vina tumatumae
 hinokara tanisa Banara? 11 Sa niniranira tanisa Banara si
 kote raza koa goi kamahire, meke kote behu paki si goi,
 meke lopu kote dogoria goi sa kalalasa," gua se Paula.

Meke behu va hodaka sari matana sa tie, ke hata tie si
 asa pude taninia sa limana meke turania, gua. 12 Totoso
 dogoria sa Qavuna gua sapu ta evana, si va hinokara si asa,
 sina magasa sisigiti nia sa sa vina tumatumaena sa Banara.

Gua sapu Ta Evana pa Anitioki pa Popoa Pisidia

13 Meke taluarae pa Paposi se Paula, meke saripu luli
 koasa, meke la pa vasileana Peqa pa popoa Pamipilia.
 Vasina si ta luarae koa rini se Zone Maka, meke pule la nana
 pa Zerusalem. 14 Ba arini si topue ene pa Peqa, meke la
 kamo pa vasileana Anitioki pa popoa Pisidia. Meke nuquru
 la habotu pa sinaqoqi tadi na tie Ziu si arini pa rane Sabati.
 15 Meke sipu beto ta tiro sa Tinarae te Mosese, meke sari na
 kinubekubere tadi na poropita, si tozi la ni rina palabatuna
 sa sinaqoqi tadi na tie Ziu si arini, meke zama, "Be guana
 koa nana keke zinama vinaritokae, sapu hiva tozia gamu
 koa gami, si boka zama kamahire," gua si arini.

16 Ke gasa turu se Paula, meke va mokomoko ni limana
 sa sarini meke zama guahe si asa, "Gamu kasa na tie
 Izireli, meke gamu na Zenitailo pu va lavatia sa Tamasa,
 mi avoso mae! 17 Sa Tamasa tadigita na tie Izireli, si ele
 vizati sari kasa na tamada pukerane, meke va evanae ni
 keke butubutu lavata Sa si arini, sipu koa si arini pa Izipi.
 Meke turana vura ni Sa si arini pa Nana niniranira lavata.*
 18 Totoso malohoro si arini pa rinañerane koari ka made
 navulu vuaheni, sipu ene si arini pa qega, ba aqu ni Sa si
 arini.* 19 Va kilasi Sa sari ka zuapa butubutu huporo pa
 Kenani, meke poni ni Sa sari dia pepeso koari na Nana tie
 pude na dia tinagotago.* 20 Sari doduru ginugua hire si ta
 evana pa korapadi ri ka made gogoto lima navulu vuaheni.

Beto asa, si va turui Tamasa sari na dia tie varipitui* pude
 turani, osolae kamo koe Samuela sa poropita.* 21 Beto asa,
 si tepa ia ri na tie si pude va turua si keke dia banara, gua.
 Gua asa, ke va malumu poni Sa se Saula, sa tuna e Kisi pa

* 13:17 Ekd 1:7, 12:51 * 13:18 Nab 14:34; Diut 1:31 * 13:19 Diut 7:1; Zos

14:1 * 13:20 Dia tie varipitui si hoke harupi rini sari na tie koari na dia kana,
 meke hoke kopu ni rini sari na butubutu Izireli osolae kamo sa totoso tadi na
 banara. * 13:20 Zaz 2:16; 1 Samuela 3:20

butubutu te Benisimane. Meke ka made navulu vuaheni si koa banara se Saula.* ²² Mudina sapu va betoa Tamasa se Saula, si hobe la nia Sa se Devita pude koa banara. Meke zama guahe sa Tamasa koasa guguana e Devita: 'Ele dogoria Rau sapu se Devita, sa tuna e Zese, sapu kote luli sari hiniva pa buloqu Rau. Sa tie pu kote boka evani saripu gua hiva ni Rau pude taveti sa,' gua.* ²³ Pa tutina e Devita si ponía Tamasa koe Izireli se Zisu pude na Hinarupu tadi na tie, gua sapu ele va tatara nia Sa. ²⁴ Sipu lopu ele vura mae se Zisu koari na tie, si tarae se Zone koa ri doduru tie Izireli, pude madi kekere meke luara pani sari na dia sinea, meke ta papitaiso.* ²⁵ Meke sipu tata va hokotia e Zone sa nana tinavete ninabulu, si zama si asa, 'Esei tugo guni nau gamu si arau? Lopu arau si Asa sapu kaqu mae! Ba korapa luli mudi mae tu koa rau si Asa, meke pude kokotunu gore pude nabulu nia mo si Asa, na rupahia sa Nana sadolo, ba lopu garoqu rau,' gua se Zone.*

²⁶ Gamu kasa turañamami pa tutina Ebarahami, meke gamu na tie Zenitailo pu pamaña nia sa Tamasa; sa inavosona sa tinaharupu hie, si ta garunu mae pude tadigita. ²⁷ Sari na tinoni pu koa pa Zerusalemá, meke sari na dia koimata, si lopu dono gilania rini se Zisu, meke sari na kinorokorotae tadi na poropita, saripu hoke ta tiro pa doduru rane Sabati koasa guguana Sa. Ba sipu zutua rini si Asa meke va matea, si va gorevura ia mo rini sapu gua ta korotae koa Sa. ²⁸ Meke lopu boka vagia rini si keke ginugua sea koa Sa, pude zutua, meke va matea si Asa; ba tepa ososo nia rini koe Paelati pude kaqu tava mate tugo si Asa, gua.* ²⁹ Meke sipu ele va gorevura betoi rini sari doduru kinorokorotae pu ta kubere koasa guguana Sa, si va gore vagia rini pa korosi sa tinina Sa, meke la vekoa rini pa lovu.* ³⁰ Ba va turu pulea Tamasa si Asa pa minate. ³¹ Meke soku rane si vura vata dogoro si Asa koa rini pu ele luli somana koa Sa pa Qaleli, meke mae pa Zerusalemá. Meke arini sari na tie pu korapa tozi va sosodea si Asa koari na tie Izireli.* ³² Ke gami hire si mae pude tozia koa gamu sa Inavoso Leana. Sa vina tatara sapu ele tozia Tamasa koari na tiatamada pukerane si ³³ tava gorevura kamahire koa gita kasa na tudidia, totošo va turu pulea Sa pa minate se Zisu. Tava gorevura sapu gua ta kubere pa Sam vina rua,

* **13:21** 1 Samuela 8:5, 10:21 * **13:22** 1 Samuela 13:14, 16:12; Sam 89:20

* **13:24** Mk 1:4; Lk 3:3 * **13:25** Mt 3:11; Mk 1:7; Lk 3:16; Zn 1:20,27 * **13:28**

Mt 27:22-23; Mk 15:13-14; Lk 23:21-23; Zn 19:15 * **13:29** Mt 27:57-61; Mk

15:42-47; Lk 23:50-56; Zn 19:38-42 * **13:31** TTA 1:3

sapu zama guahe:

'Na Tuqu soti si Agoi,
 ninoroi si ta evañae
 na Tamamu Goi si Arau,' gua.*

34 Meke gua pule hie si ta zamae, koasa guguana sapu va toa pulea Tamasa si Asa pa minate, pude lopu kaqu muzi sa tinina:

'Kaqu ponigo Rau sa minana hinokara, meke madina,
 sapu va tatara nia Rau koe Devita,' gua si Asa.*

35 Meke pa keke vasina pule pa Kinubekubere Hope, si gua pule hie si ta zamae:

'Sa Mua Nabulu Hopena, si lopu kaqu va malumia Goi
 pude muzi tinina,' gua.*

36 Ba se Devita si ele mate tu, meke ta pomunu turañae koari na tiatamana, meke muzi sa tinina totošo va hokotia sa pa nana ninabuluna sa hiniva te Tamasa pa nana totošo.

37 Ba Asa sapu va turu pulea sa Tamasa pa minate, si lopu hite muzi sa tinina.

38-39 Kasa turañamami, hiva tozi va gilanani gamu gami si hie; sapu pa korapa pozana e Zisu, si ta tarae koa gamu sa tinaleosaena sa sinea. Meke koasa tie hie, si ari doduru pu va hinokaria si Asa, si kaqu ta rupaha koari na tinazutudi rina dia sinea, sapu lopu boka vagia gamu koa sa Tinarae te Mosese. 40 Mi kopu puleni gamu, pude mani lopu ta evaña koa gamu gua sapu ta zamae koari na poropita, sapu guahe:

41 'Gamu na tie pu va karia sa Tamasa! Mi doño mae, mamu magasa meke mate.*

Ura gua sapu korapa tavetia Rau koa gamu kamahire,
 si keke tinitoña sapu lopu kaqu boka va hinokaria gamu.

Meke be atu tozini gamu keke tie,
 ba lopu kaqu va hinokaria tugo gamu!' gua," gua se Paula.

42 Meke sipu korapa taluarae dia pa sinaqoqi sari Paula e Banabasi, si ruvati rina tinoni sari kara, pude pule la meke zama pule ni sari ginugua hire pa Sabati maehe, gua.

43 Totoso taluarae koasa vinarigara sari na tinoni, si sokudi rina tie Ziu, na tie Zenitailo saripu lulia sa linotu Ziu, si luli koari kara. Ke sovutu va ninirai rina apositolo si arini, pude di lopu luaria sa tataru variharupi te Tamasa.

44 Meke sipu kamo pule sa rane Sabati, si tata doduru tie mo koasa vasileana, si varigara pule la pude avosia sa zinama te Tamasa. 45 Totoso dogoria rina tie Ziu sa puku tinoni lavata pu varigara, si kono sisigiti nia ke tokea rini

* 13:33 Sam 2:7 * 13:34 Ais 55:3 * 13:35 Sam 16:10 * 13:41 Hbk 1:5

se Paula koari na nana zinama, meke zama va kaleania rini si asa. ⁴⁶ Ba mataqara sari Paula e Banabasi, meke zama guahe sari kara: “Ta hivae si pude koa gamu si kaqu ta tarae kekenu sa zinama te Tamasa. Ba sina kilua gamu si asa, meke lopu balabala va garogaro puleni gamu si gamu, pude boka vagia sa tinoa hola; ke kote karovo la si gami koari na tie Zenitailo. ⁴⁷ Ura zama guahe sa Baṅara koa gami:

‘Ele vizata gamu tugo Rau si gamu pude na kalalasa koari na tie Zenitailo,
pude boka paleke la nia sa Qua hinarupu koari na tie pa vina betona sa popoa pepeso,’ gua,” gua sari kara.*

⁴⁸ Totoso avosia rina tie Zenitailo sapu gua asa, si qetu hola si arini, meke va lavatia rini sa zinama te Tamasa. Meke sari doduru pu ta vizatadi pude vagia sa tinoa hola si va hinokara.

⁴⁹ Meke ta urahae la sa zinama te Tamasa pa doduruna sa pinaqaha popoa asa. ⁵⁰ Ba sovutu va kaleani ri na tie Ziu sari na koimata pa vasileana, meke sari na barikaleqe arilaedi tadi na tie Zenitailo pu pamaṅa nia sa Tamasa. Podalae qoraqora ni rini sari Paula e Banabasi, meke noṅovali meke hitu taloa ni rini sari kara pa popoa sana. ⁵¹ Gua asa ke tavusu pani ri karua apositolo sari na kavuru pepeso pa nenedia, pude na vina balau koa rini sapu kaqu va kilasi sa Tamasa si arini; meke ene hola la dia pa Aekoniame sari kara.* ⁵² Sari na tie pa Anitioki pu va hinokara, si koa qetuqetu hola, meke ta siṅie nia rini sa Maqomaqo Hope.

14

Paula meke Banabasi pa Aekoniame

¹ Pa Aekoniame si la pa sinaqoqi tadi tie Ziu sari Paula meke Banabasi, gua mo sapu hoke tavetia rini. Tarae va mataqara sari kara, ke sokudi rina tie Ziu na tie Zenitailo si va hinokara. ² Ba sari na tie Ziu pu korodia va hinokara, si sovutu va kaleani rini sari na tie Zenitailo, meke va kaleani rini sari na dia binalabala, ke kanaṅi rini sari na tie pu va hinokaria se Zisu. ³ Koa seunae vasinahite pa Aekoniame sari Paula e Banabasi, meke tarae va mataqara nia ri kara sa Baṅara. Meke va sosodea sa Baṅara koari na tinavete variva magasa pu taveti ri kara, sapu hinokara sa dia inavosona sa Nana tataru variharupi. ⁴ Meke vari paqahi sari na tiena sa vasileana nomana sana. Ari kaiqa

* 13:47 Ais 42:6, 49:6 * 13:51 Mt 10:14; Mk 6:11; Lk 9:5, 10:11

si luli sari na tie Ziu pu lopu va hinokara, meke ari kaiqa si luli sari karua apositolo.

⁵ Meke kaiqa rina tie Zenitailo, na tie Ziu, meke sari na dia koimata, si va egoa rini si pude nonovali sari na apositolo, meke pude gona ni patu sari kara, gua. ⁶ Ba avosia ri karua apositolo sapu gua asa, ke govete la dia pa vasileana Lisitara meke Debi pa popoa Laekonia, meke koari na vasivasileana pa popoa sana. ⁷ Vasina si la hoda ia ri kara sa tinozina sa Inavoso Leana.

Paula meke Banabasi pa Lisitara meke pa Debi

⁸ Koanana si keke tie pa Lisitara sapu mate karua nenena, na podona gua tu; meke lopu ele hite ene hokara si asa, pa doduruna sa nana tinoa. ⁹ Habetu meke va avavoso si asa pa tinarae te Paula. Dogoria Paula si asa, ke dono totoa sa, meke dono gilania sa sapu koa nana rinañerane sa tie sana, sapu padana pude ta salaña nia sa. ¹⁰ Gua asa ke velavela la se Paula koa sa, “Mu turu!” gua si asa. Meke gasa turu nana mo sa tie, meke podalae ene si asa.

¹¹ Meke sipu dogoria sa vinarigara tinoni gua sapu evañia Paula, si velavela si arini pa zinama Laekonia, “Sari na tamasa si ele ta evañae tinoni, meke gore mae koa gita hire!” gua si arini. ¹² Se Banabasi si poza nia tamasa Zeusi rini, meke se Paula si poza nia tamasa Hemesi rini, sina se Paula si na ñati tie zamazama koari kara. ¹³ Sa zelepade tanisa tamasa Zeusi si lopu seu pa sada barana sa vasileana, ke sa hiamata te Zeusi meke sari na dia puku tinoni, si paleke la havoro, meke kaiqa bulumakao pa sasadana sa vasileana, pude va vukivukihi la koari karua apositolo, gua.

¹⁴ Ba totoso avoso nia ri Paula e Banabasi sapu gua asa, si daku rikati ri kara sari dia poko, meke haqala la pa varikorapadi rina tinoni meke velavela, ¹⁵ “Kei! Gamu kasa na tinoni! Na vegua ke evañia gamu sa tinavete sana? Gami kara si na tie gua mo gamu! Sapu mae nia gami si pude tarae nia mo koa gamu sa Inavoso Leana, pude luara pani sari na mia tamasa huporodi sara, meke boka kekere la si gamu koasa Tamasa toana sapu tavetena sa Mañauru, na pepeso, meke sa lamana, meke sari doduru likakalae vasina.* ¹⁶ Koari na totoso pu ele hola, si va malumi sa Tamasa sari doduru butubutu tie pude lulia gua sapu hiva nia rini. ¹⁷ Ba lopu hite va paere pule nia sa Tamasa, ba vata gilana pule nia si Asa koa gamu koa ri Nana vina sosode gua hire: Vata dogoro pule nia si Asa koasa Nana tataru variva tukana, sipu va gore mae ia sa sa ruku pa mañauru, meke va toqoli Sa sari na linetelete pa dia totoso garodi. Soku

* 14:15 Ekd 20:11; Sam 146:6

ginani si ponini gamu Sa, ke qetuqetu sari na bulomia," gua sari kara. ¹⁸ Ba sari na zinama pu zama ni ri kara hire, si tasuna pude va nosoi saripu hiva va vukivukihi la koari kara, ba va nosoi ri kara sarini.

¹⁹ Meke kaiqa rina tie Ziu, pu mae guadi pa vasileana Anitioki meke pa Aekoniami si zama sovusovuti rini sari na kobi tinoni, meke gona nia patu rini se Paula, beto meke ririhi vura nia rini pa vasileana. Balabala ia rini sapu ele mate si asa, gua. ²⁰ Ba sipu turu vari likohae nia ri na tie te Karisito se Paula, si turu si asa, meke pule la nana tugo koasa vasileana. Meke pa koivugona si topue la pa Debi sari kara Banabasi.

Pule La sari Karua pa Anitioki pa Siria

²¹ Meke tarae nia ri kara pa Debi sa Inavoso Leana, meke soku tie si kekere, meke ta evanae na tie te Karisito. Beto asa si pule la pa Lisitara meke pa Aekoniami, meke tiqe hola pule la pa Anitioki pa popoa Pisidia sari kara. ²² Toka ni ri kara sari na tie te Karisito, koari ka neta vasileana arini, pude soto va nabu koa sa vina tumatumae pu ele va hinokaria rini. Zama sari kara, "Soku hola sari na tinasuna si kaqu ta raza ni gita, pude hukata gita pa nada ninuquru koasa Binaṅara te Tamasa," gua. ²³ Vizati ri sari na koimata koa ri hopeke puku tie te Karisito. Meke sipu ele koa madi pa ginani si arini, meke varavara ni, si va kopu ni rini sarini koa sa Baṅara pu raṅea rini.

²⁴ Meke totošo ele karovo gua si arini koasa pinaqaha popoa pa Pisidia, si hola la pa popoa Pamipilia sari kara. ²⁵ Tarae nia ri kara sa zinama te Tamasa vasina pa vasileana Peqa meke tiqe la pa Atalia. ²⁶ Beto asa si luli pa vaka tepetepe vasina sari karua, meke pule la pa Anitioki, vasina pu tava madi sari kara koasa tinavete tanisa tataru variharupi te Tamasa, sapu tiqe va hokotia ri kara.

²⁷ Meke sipu hogoto pule ri kara pa Anitioki, si tioko varigara ni ri kara sari na tie te Karisito vasina, meke tozi ni ri kara sari doduru gua pu evani sa Tamasa koasa dia tinavete, meke gua sapu tukele gunia sa Tamasa sa siranana sa rinaṅerane koari na Zenitailo. ²⁸ Meke koa va seunae koari na tie te Karisito pa Anitioki sari kara.

15

Sa Vivinei pa Zerusalem

¹ Meke kaiqa tie si taluaraedi mae pa Ziudia, meke gore mae pa Anitioki, meke mae variva tumatumae nia rini koari na tie te Karisito vasina sapu guahe: "Pude lopu ta magu gamu, sapu gua tozia e Mosese pa nana tinarae, si lopu kaqu

ta harupu si gamu,” gua.* ² Varitokei va ninira nia ri Paula e Banabasi koa rini sa ginugua hie. Gua asa, ke ta vizata sari kara, meke ari kaiqa tie pule te Karisito pude sage la pa Zerusalem, meke la vari vivinei nia koari na apositolo, meke koari na koimata pa ekelesia vasina sa ginugua hie, gua.

³ Ke garunu la ni sa ekelesia sarini, meke pa korapana sa dia inene la, si ene gua pa Ponisia meke pa Sameria si arini. Vivinei nia rini koari na vasileana hire gugua sa kinekere tadi na tie Zenitailo, ke qetuqetu hola sari na tie te Karisito sipu avosia rini sapu gua asa. ⁴ Meke sipu la kamo rini pa Zerusalem, si tava kamo valeana si arini koasa ekelesia, meke koari na apositolo, meke na koimata vasina. Meke vivinei ni rini koasa ekelesia pa Zerusalem gua saripu evani sa Tamasa pa dia inene tarae koari na tie Zenitailo. ⁵ Ba kaiqa rina tie te Karisito saripu somanadi koasa pukuna tadi na Parese, si turu meke zama, “Sari na tie Zenitailo^d pu kekeredi si kaqu ta magu^d, meke kaqu tozi ni pude luli sari doduru sapu gua ta tozi pa Tinarae te Mosese,” gua si arini.

⁶ Meke varigara meke vari vivinei nia rina apositolo, meke sari na koimata pa ekelesia sa ginugua hie. ⁷ Meke sipu ele seunae vari vivinei nia rini, si turu se Pita meke zama, “Kasa tasiq, ele gilania mia gamu sapu visoroi tu he ele vizatau sa Tamasa si rau, pude tozia koari na Zenitailo sa Inavoso Leana, pude di avosia rini, meke kekere.* ⁸ Meke sa Tamasa sapu gilana sa bulo tie, si ele vata dogoro nia sa Nana hiniva koari na Zenitailo, pude di ta evanae na tie Tanisa, sipu poni Sa koa rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo sapu poni nia Sa koa gita.* ⁹ Loke vinotikaena gua si tavetia Tamasa koa rini, meke koa gita. Taleoso ni Sa sari na dia sine, sina va hinokara si arini. ¹⁰ Gua asa ke, na vegua ke hiva podekia gamu sa Tamasa pude sekea sa Nana hiniva, meke va hake ni pinaleke mamata sarini pu va hinokara? Sa pinaleke mamata sapu sari na tiatamada pukerane, meke gita kamahire ba lopu boka palekia. ¹¹ Mada lopu gua asa, ura gita si va hinokaria mo meke ta harupu pa korapa tataru variharupi te Zisu sa Banara, gua putaputa tugo sapu tavetia rina tie Zenitailo,” gua si asa.

¹² Meke sipu vivinei ni ri Banabasi e Paula sari doduru tinavete variva magasadi, pu evani sa Tamasa koari kara koari na tie Zenitailo, si lopu hite kulu va kale sari doduru pu somana koasa vivinei asa. ¹³ Sipu beto zama sari kara, si zama se Zemisi, “Kasa tasiq, mi avoso mae koa rau!

* 15:1 Liv 12:3 * 15:7 TTA 10:1-43 * 15:8 TTA 2:4, 10:44

¹⁴ Vaquru tozi va bakalia mo e Saimone, sa tooso kekenu sapu vata dogoro nia Tamasa sapu tataru ni Sa sari na tie Zenitailo tooso vagi Sa sari kaiqa koa rini, pude na Nana tie soti. ¹⁵ Hie si va sosodea sa zinama tadi na poropita sapu zama guahe:

¹⁶ 'Mudina asa, si kote pule mae si Rau,
va vaqura pule ia Rau sa butubutu banara te Devita
sapu guana keke ipi hoqana.

Kote kuri pulei Rau sari na tinahuara tanisa,
meke va turu pulea.*

¹⁷ Pude sari doduru butubutu si kote hata ia sa Banara;
sapu sari doduru tie Zenitailo pu ele tioki Rau,
pude na qua tie soti.

¹⁸ Gua asa si ele zama nia sa Banara pukerane,' gua."

¹⁹ Meke zama pule se Zemisi, "Hie sa qua binalabala. Mada lopu va tasunai sari na tie Zenitailo pu kekere mae koe Tamasa. ²⁰ Ba gua sapu kote boka tavetia gita, si mada kubere la nia keke leta koa rini, pude tozi ni pude madi lopu henai mo sari na masadi ri na kurukuru, sapu ele tava vukivukihidi la koari na beku, meke pude kopu pule ni pa vinari riqihi, meke pude madi lopu henai sari na kurukuru pu lopu tava honi palae eharadi, meke lopu henai tugo eharadi.* ²¹ Ura sa Tinarae te Mosese si ele hoke ta tiro soku navulu vuaheni pa sinaqoqi koari na rane Sabati, meke ele hoke ta tarae pa soku vasileana," gua si asa.

Sa Leta La Koari na Tie Zenitailo pu Lulia se Karisito

²² Meke variva ego nia ri na apositolo, na koimata, meke sa ekelesia, si pude vizati si kaiqa tie koa rini, pude luli la koari Paula e Banabasi pa Anitioki, gua. Ke vizati rini sari Ziudasi sapu ta pozae Basabasi, meke e Saelasi. Karua nati tie koari na tie te Karisito sari karua tie hire. ²³ Meke guahe sa leta sapu va paleke nia rini koari kasa:

"Sa leta hie si mae guana koa gami kasa na apositolo, na koimata pa ekelesia, meke na tasimia koe Karisito. Va atua gami sa leta hie koa gamu kasa na tie Zenitailo, pu va hinokaria se Zisu Karisito pu koa mia pa Anitioki, Siria, meke pa Silisia. Sa mami tataru si garunu atu nia gami koa gamu.

²⁴ Ele avoso nia gami sapu kaiqa tie koa gami si ele atu, meke va tasuna gamu koari na dia vina tumatumae. Sari kasa tie arini si lopu ta garunudi koa gami meke atu.

²⁵ Gua asa, ke variva ego nia gami, si pude garunu luli atu ni sari kaiqa mami tie koari na mami baere ta tataruedi

* **15:16** Em 9:11-12 * **15:20** Ekd 34:15-17; Liv 17:10-16, 18:6-23

sapu ari Paula e Banabasi. ²⁶ Sari karua tie hire si ele vala i sari na dia tinoa pa korapa tinasuna pude nabulu nia sa nada Baṅara Zisu Karisito, toতোসো hiva va matei rina tie si arini. ²⁷ Ke garunu atu ni gami sari Ziudasi e Saelasi, pude atu tozi sotini gamu teledia gua saripu kubere atu ni gami. ²⁸ Leana koa gami meke koa sa Maḡomaḡo Hope, si pude lopu va mamata gamu koari soku tinarae, ba gua mo hire si garo: ²⁹ Mi lopu henai sari na kurukuru saripu tava vukivukihidi la koari na beku. Mi lopu henai sari na eharadi, meke lopu henai sari na kurukuru saripu lopu tava honi palae eharadi. Mi va ilolo puleni gamu pa vinari riḡihi. Be va ilolo pule ni gamu si gamu koari na ginugua hire, si kote boka tavete valeana si gamu. Ego, leana hola gamu.”

³⁰ Ke topue sari kasa pu palekena sa leta, meke la si arini pa Anitioki, meke la varigara ni rini sari na tie te Karisito vasina, meke vala rini sa leta. ³¹ Sipu tiroa rini sa leta si tava ḡetuḡetu hola sari na bulodi koari na zinama variva tukana tanisa. ³² Sari Ziudasi e Saelasi si na poropita tugo, ke koari soku zinama si va niṅirai ri kara sari na tie. ³³ Meke sipu ele va hokotia rini sa toতোসো pu koa pakia rini vasina, si luluari rina tie te Karisito pa korapa binule sarini, meke va pule la i rini koari pu garunudi mae si arini.* ³⁵ Sari Paula e Banabasi, si koa hola pa Anitioki, meke arini meke ari kaiḡa pule, si va tumatumae nia na tarae nia sa zinama tanisa Baṅara vasina.

Varipaḡahi sari Paula e Banabasi

³⁶ Meke sipu ele seunae lalanana sa dia kinoa vasina, si zama se Paula koe Banabasi, “Aria mada pule la hopiki ni sari na tasida koe Karisito koari na vasina pu ele la tarae nia gita kara sa zinama tanisa Baṅara, pude mada gilania sapu vegugua beka sa dia kinokoa pa rinaṅeraṅe,” gua si asa. ³⁷ Hiva turanḡa Banabasi se Zone Maka, ³⁸ ba lopu va egoa Paula sa binalabala asa, sina lopu va hokotia e Zone Maka sa dia inene tarae kekenu, ba luara veko pani sa si arini pa Pamipilia.* ³⁹ Niṅira sa dia vinaritokei, ke varipaḡahi tu sari kara. E Banabasi si turanḡa se Zone Maka, meke toka la gua pa Nusa Saeparasi. ⁴⁰ E Paula si vizatia se Saelasi. Tava madi sari kara koari na tie te Karisito, pude ta kopue pa korapa tataru variharupi tanisa Baṅara, beto meke taluarae taloa sari kara. ⁴¹ Meke la gua pa Siria, meke pa Silisia sari kara, meke va niṅirai rini sari na ekelesia vasina.

* **15:33** Sa vesi hie si koa koari kaiḡa Kinubekubere Hope koadi, ba lopu koari doduru. [34 Ba e Saelasi si ḡetu pude koa hola vasina.] * **15:38** TTA 13:13

16

Turania ri Paula e Saelasi se Timote

¹ Meke kamo la pa Debi meke pa Lisitara sari Paula e Saelasi. Koa nana vasina si keke tie te Karisito pozana si e Timote. Sa tinana e Timote si na tie tugo te Karisito, meke na tie Ziu si asa, ba sa tamana si na tie Quriki. ² Sari doduru tie te Karisito pa Aekoniame meke pa Lisitara, si zama sapu na tie leana hola se Timote. ³ Hiva turania Paula se Timote, ke magua sa si asa, pude boka tarae koari na tie Ziu, sina sari doduru tie Ziu pa popoa asa, si gilania sapu na tie Quriki sa tamana e Timote. ⁴ Sipu kamo rini sari na vasivasileana, si tozi rini sari na vinaturu sapu gua variva ego ni rina apositolo pa Zerusalem, pude di luli rina tie. ⁵ Gua asa ke tava ninira sari na tie te Karisito pa dia rinañerane, meke soku laladia si arini pa hopeke rane.

Sa Dinogodogorae te Paula

⁶ Meke ene gua pa Pirizia meke pa Qalesia si arini, sina hukati sa Maqomaqo Hope si arini pude lopu la ene tarae pa pinaqaha popoa Esia, gua. ⁷ Sipu kamo rini sa volosona sa popoa Maesia si podekia rini pude ene gua pa pinaqaha popoa Bitinia, ba lopu va malumi sa Maqomaqona e Zisu si arini. ⁸ Gua asa, ke ene karovo gua tu pa Maesia si arini, meke gore kamo la pa Toroasi. ⁹ Pana bonina asa, si dogoria Paula pa dinogodogorae si keke tie koasa pinaqaha popoa Masedonia, sapu turu, meke tepa ia sa se Paula, "Karovo mae pa Masedonia, mamu mae tokani gami!" gua si asa. ¹⁰ Sipu beto tugo dogoria Paula sa dinogodogorae asa, si va qaqiri mo si gami, pude karovo la pa Masedonia, sina gilania gami sapu tioko gami sa Tamasa si gami, pude la tarae nia sa Inavoso Leana koari na tinoni vasina.

Sa Kinekere te Lidia

¹¹ Toka taluarae pa Toroasi pa vaka tepetepe si gami, meke tonoto la pa nusa Samotarasi, meke pa koivugona si la hogoto pa Niapolisi. ¹² Taluarae pule gami vasina, si hola la pa korapa soloso pa Pilipae. Sa nati vasileana nomana koa sa pinaqaha popoa pa Masedonia si asa, meke soku tugo tie Roma si koa vasina. Koa paki vasina si gami kaiqa rane. ¹³ Meke pa rane Sabati si vura la si gami pa sadana sa vasileana, meke la pa taqelena sa ovuku, pu balabala ia gami sapu koa ia keke vasina varavarana. Meke la habotu si gami, meke vivinei koari na barikaleqe pu varigara vasina pude varavara. ¹⁴ Keke koari na barikaleqe pu avavoso koari na mami zinama si e Lidia, na barikaleqe pa vasileana Taeatira, meke na barikaleqe holuholu poko pepolo si asa.

Sa barikaleqe asa si vahesia na va lavatia sa sa Tamasa. Ke tukelia sa Baṅara sa bulona pude va hinokari saripu gua zama ni e Paula. ¹⁵ Totoso ta papitaiso si asa, meke sari na tiena sa nana vetu, si ruvata gami sa si gami pude la koa paki koa sa, meke zama si asa, "Be gilania gamu sapu arau si keke barikaleqe pu raṅea sa Baṅara, si mi koa paki pa qua vetu," gua si asa.

Ta Veko pa Vetu Varipusi sari Paula e Saelasi

¹⁶ Keke rane sipu korapa ene la gami pa vasina varavarana, si tutuvu gami keke pinausu vineki si gami, sapu koa ia na tomate kaleana, meke hoke korokorotae si asa. Sari na tie pu tagona sa, si vagi va soku nia poata rini sa tinavete korokorotae tanisa vineki hie. ¹⁷ Lulia sa vineki hie se Paula, meke gua tugo koa gami kasa, meke velavela guahe si asa, "Sari kasa tie hire si na nabulu tanisa Tamasa Ululuna Hola. Korapa tarae nia rini koa gamu sa siranana sa tinaharupu," gua si asa. ¹⁸ Gua la mo si tavetia sa koari soku rane, osolae lopu qetu nia e Paula sa tinavete tanisa. Ke taliri se Paula, meke norea sa sa tomate kaleana, meke zama, "Pa korapa Pozana e Zisu Karisito si zama igo rau, mu vura taloa koasa vineki!" gua si asa. Meke vura taloa sa tomate kaleana koasa vineki, pa totoso tugo asa.

¹⁹ Ba totoso dogoria rina tie pu tagona sa pinausu vineki sapu beto mo sa dia sirana vagivagi poata, si la tuqe vagi rini sari Paula e Saelasi, meke ririhi la ni rini pa kenudia rina tie varipitui pa vasina maketi. ²⁰ Meke sipu turana la ni rini pa kenudi rina tie varipitui sari kara, si zutui rini meke zama, "Sari karua hire si na tie Ziu, ba mae varikakatora ni rini sari na tie pa nada vasileana. ²¹ Mae variva tumatumae ni rini sari na hahanana sapu sea pa tinarae tadigita na tie Roma pude va egoi, na taveti," gua si arini. ²² Meke somana la sa kobi tinoni pude zutui sari Paula e Saelasi. Pa ginaranu tadi na tie varipitui si ta daku gore sari dia poko meke ta seke sari karua. ²³ Sipu beto seke va kalekaleani rini sari kara, si vekoi rini pa vetu varipusi, meke tozi nia rini sa tie kopu, pude loka va nabui sari kara. ²⁴ Ke la vekoi sa sari kara pa korapana hokara sa vetu varipusi, meke kapihi va nabu ni kukuru huda mamatadi rini nenedi.

²⁵ Meke tata la gua pa korapa boni, si kera na varavara sari Paula e Saelasi, na vahesia ri kara sa Tamasa. Sari kaiqa tie ta pusidi si avosi sari kara. ²⁶ Meke pa totoso asa keke niu lavata, si va niu i sari na sinokiraena sa vetu varipusi, ke ta tukele sari na sasada, meke hoqa palae sari na seni pa limadi ri na tie ta pusidi. ²⁷ Meke vanunu sa tie kopu vetu varipusi, meke dogoria sa sapu ta tukele tu sa vetu

varipusi, ke balabala ia sa sapu govete taloa beto tu sari na tie ta pusidi, gua. Ke lobusu vagia sa sa nana magu, meke hiva hova va mate pule nia mo. ²⁸ Ba velavela la ia Paula si Asa, "Tio! Lopu va mate pulenigo, korapa koa beto mami mo hire si gami!" gua si asa.

²⁹ Ke tepa zuke sa tie kopu vetu varipusi, meke haqala nuquru la, meke la hoqa todoño, na neneqara pa kenudi ri Paula e Saelasi si asa. ³⁰ Beto asa si turaña vura ni sa sari kara, meke nanasi sa, "Karua palabatu, na sa si kaqu tavetia rau pude qu ta harupu?" gua si asa.

³¹ Meke tozi nia ri kara si asa, "Mu va hinokaria se Zisu sa Bañara, meke kote ta harupu si goi, meke sari doduru tie pu koa pa mua tatamana," gua sari kara. ³² Beto asa, si tarae nia ri kara koa sa, meke koari doduru pa nana vetu sa zinama tanisa Bañara. ³³ Ke pa totosu tugo asa, pana korapa boni, si turañi sa tie kopu vetu varipusi sari kara, meke la huvei sa sari na bakoradi. Beto asa, si ta papitaiso si asa, meke sari doduru tie pu koa pa nana tatamana. ³⁴ Meke turaña la ni sa pa nana vetu sari Paula e Saelasi, meke la va tana poni ni ginani sa. Qetuqetu hola si asa, meke sari na tien sa nana tatamana, sina va hinokaria rini sa Tamasa.

³⁵ Meke sipu munumunu sa popoa, si garuni rina tie varipitui sari kaiqa dia palabatu pulisi. Tozi ni rini sarini pude la rupaha va vura pulei sari karua tie ta pusidi.

³⁶ Gua asa, ke la tozi ni sa tie kopu vetu varipusi sari Paula e Saelasi, meke zama, "Ele va mae zinama sari na tie varipitui, pude ta rupaha si gamu kara, gua. Ke leana, boka vura taloa mia mo si gamu kara, mamu taloa va bulei mia," gua si asa.

³⁷ Ba zama la se Paula koari na palabatu pulisi, "Loke tinavete kaleana si evañia gami kara, ba ta seke si gami pa kenudi ri na tinoni, meke veko gami tu rini pa vetu varipusi. Ba gami si na tie Roma* tugo, ta kopu mami koasa tinarae Roma. Ba kamahire si hiva va taloa va golomo gami rini, ba lopu kaqu vura si gami. Sari na tie varipitui pa qavuna si kaqu mae soti teledia, pude va vura gami," gua se Paula.

³⁸ Ke pule la tozia rini sapu gua asa koari na tie varipitui. Ke sipu gilania rini sapu ta kopue koasa tinarae Roma sari kara, si matagutu si arini. ³⁹ Gua asa, ke tiqe la teledia si arini, gua sapu tepaia ri Paula e Saelasi, meke tiqe turaña vura ni rini sari kara, meke tepai rini sari kara pude madi taluarae koasa vasileana Pilipae. ⁴⁰ Ke vura pa vetu varipusi sari Paula e Saelasi, meke la pa vetu te Lidia. Vasina si la

* **16:37** Sari doduru tie pu ta pozae na tie Roma si tago ninirañira pa tinarae Roma. Sari na tie pa votiki popoa na butubutu ba boka ta pozae na tie Roma.

tutuvi ri karua sari na tie te Karisito. Meke sovutu va ninirai ri kara sarini pa dia zinama, meke tiqe taluarae taloa vasina.

17

Tinavete pa Tesalonaika

¹ Ene gua pa Amapipolisi meke pa Apolonia sari Paula e Saelasi, meke kamo pa Tesalonaika, vasina koa si keke sinaqoqi tadi na tie Ziu. ² La nuquru si asa koasa sinaqoqi gua mo sapu hoke tavetia sa, meke koari ka neta rane Sabati si va bakali sa koa rini sari zinama koasa Kinubekubere Hope. ³ Va bakalia na va sosodea sa sapu ta hivae tugo pude koa ta sigiti, meke turu pule pa minate sa Karisito. Zama guahe si asa, "Se Zisu sapu korapa tarae nia Rau, si Asa mo sa Karisito," gua. ⁴ Kaiqa rina tie Ziu si va hinokara, meke somana si arini koari Paula e Saelasi. Meke soku tugo ari na nati barikaleqe arilaedi, meke soku tie Quriki pu hoke vahesia sa Tamasa si va hinokara.

⁵ Ba kono sari na tie Ziu pu lopu va hinokara, ke varigara ni rini sari na tie kaleadi pu koa koasa vasina tana maketi, meke tavetia rini si keke puku vinarigara kaleana, meke varikakatorae ni rini sari na tie, meke tuturei haqala la nuquria rini sa vetu te Zesoni, pude la daku vura ni sari Paula e Saelasi, gua. ⁶ Ba sipu lopu dogori rini sarini, si la daku ririhi vura nia mo rini se Zesoni, meke sari kaiqa tie pule te Karisito pu koadi vasina. Turana la ni rini sarini koari na koimata pa qinavuna koasa vasileana nomana sana, meke velavela sarini, "Sarini pu varikakatorae ni sari na tie pa doduru vasina, si mae kamahire pa nada vasileana, ⁷ meke va koa i e Zesoni sarini pa nana vetu, meke sekei rini sari na tinarae te Siza. Zama si arini, sapu koa nana pule si keke Banara, pozana si e Zisu, gua." ⁸ Meke sipu avosi ri na tinoni, na koimata koasa vasileana nomana sana sari na zinama gua sara, si ilinoara sa popoa. ⁹ Ke va here ia rina koimata pa qinavuna se Zesoni, meke sari kaiqa pule pu somana ta vagi turanae koasa, pude lopu tavete pule gua asa, meke tiqe va taloa i rini.

Sari Paula e Saelasi pa Berea

¹⁰ Meke sipu boni tugo sa popoa, si tuturei va taloa i ri na tie te Karisito sari Paula e Saelasi pude la pa Berea. Sipu la kamo tugo ri kara vasina, si la mo pa sinaqoqi tadi na tie Ziu sarini. ¹¹ Sari na tie pa Berea si leadi sari na dia binalabala, lopu gua ri na tie pa Tesalonaika. Sarini pa Berea si okoro hola nia rini pude avosia sa vina tumatumae, ke doduru rane si tiro va nonoga ia rini sa Kinubekubere Hope, pude dogoro va sosodea sapu be hinokara sapu gua

tarae nia e Paula. ¹² Ke soku rina tie Ziu, meke gua tugo sari na palabatu na barikaleqe nomanomadi tadi na tie Quriki si va hinokara. ¹³ Ba sipu avoso nia ri na tie Ziu pa Tesalonaika, sapu pa Berea ba la tarae nia tugo Paula sa zinama te Tamasa, si topue la sarini vasina, meke podalae la sovutu va kaleani pule rini sari na tinoni vasina. ¹⁴ Ke lopu sana garunu taloa nia rina tie te Karisito se Paula, pude la koari na popoa pa raratana. Ba sari Saelasi e Timote si koa hola pa Berea. ¹⁵ Kaiqa rina tie te Karisito si turana se Paula, meke kamo latu pa Atenisi, meke tiqe pule la pa Berea. Palekia rini sa zinama te Paula pude sari Saelasi e Timote si kaqu tuturei luli la koasa, gua.

Tarae se Paula pa Atenisi

¹⁶ Sipu korapa koa aqa ni e Paula pa Atenisi sari Saelasi e Timote, si dogoria sa sapu tale bekuna mo sa doduru vasina pa Atenisi, ke talotana hola si asa. ¹⁷ Ke hoke la varitokei si asa koari na tie Ziu pa dia sinaqoqi, meke koari na tie Quriki pu vahesia sa Tamasa. La tugo pa hopeke rane si asa pa vasina tana maketi, meke vari vivinei koari na tie pu la varigara vasina. ¹⁸ Meke kaiqa titisa tadi na puku tie Epikiuriani* meke na tie Sitoiki si varitokei koasa. Kaiqa arini si nanasa guahe: "Na sa si korapa hiva tozia sa tie pupupuhuna sana?" gua si arini.

Meke kaiqa si zama, "Ai, guana kaiqa tamasa votikaedi tu si korapa tarae ni sa sara," gua, sina tarae nia Paula se Zisu, meke sa tinuru pule pa minate. ¹⁹ Meke turana la nia rini se Paula pa kenuna sa kauniseli sapu ta pozae Areopaqasi. Zama si arini, "Hiva gilania gami guguana sa vina tumatumae vaqura sapu korapa tarae nia goi sana. ²⁰ Sina sari binalabala pu zama ni goi si vaquradi koa gami, ke hiva gilani gami ginuadi," gua si arini. ²¹ Ura sari na tiena sa popoa Atenisi, meke sari na tie karovodi pu koa vasina, si hoke okoro hiva gilani na vivinei ni rini sari na ginugua vaquradi.

²² Ke gasa turu se Paula pa korapana sa kauniseli Areopaqasi, meke zama, "Kasa tinoni pa Atenisi, ele dogoro sotia rau sapu pa doduru ginugua si ninira pa mia kinoa vinahesi si gamu. ²³ Ura sipu ene la mae rau pa korapana sa mia vasileana, meke dogori rau sari na mia vasidi hopedi, vasina hoke vahesi gamu sari na mia tamasa, si dogoria rau koa keke ri na mia hope si keke kinubekubere sapu zama guahe: 'KOA KEKE TAMASA SAPU LOPU TA GILANANA,'

* **17:18** Sari na puku tie Epikiuriani meke na tie Sitoiki si hoke vahesi puleni koari na dia binalabala soti pa tinoa pepeso.

gua. Sa Tamasa sapu lopu ta gilana gunia gamu hie, si Asa tugo sa Tamasa sapu mae tarae nia rau koa gamu hie. ²⁴ Asa tugo sa Tamasa sapu tavetena sa kasia popoa, meke sari doduru likakalae vasina. Asa tugo sa Banara pa Manauru meke pepeso, sapu lopu koa pa keke Zelepade, sapu ta kuri pa lima tie.* ²⁵ Lopu tava tana si asa pa lima tie, gua sapu hiva nia tu Sa si keketona, ura Asa mo ponia tinoa na sinino sa tie meke sari doduru tiniona pule. ²⁶ Ura ele va podaka vurai Sa koa kekeke tie mo sari doduru butubutu, pude koa koa ri ninae vasina pa kasia popoa. Meke vizati Sa sari na dia toso na rane pude toa, meke sari na vasidi pude koa si arini. ²⁷ Taveti Tamasa si gua hire, pude boka hata ia rina tie si Asa, meke pude boka tumae nia rini si Asa, ba lopu koa va seu si Asa koa gita.

²⁸ Gua tugo sapu zama nia keke tie, sapu guahe:

'Ura koa Sa si toa meke rizu,
meke boka na tie si gita,' gua.

Meke gua tugo sapu kuberia kaiqa mia tie kubekubere, sapu zama guahe:

'Gita ba na koburu tanisa,' gua.

²⁹ Ego, sina na koburu te Tamasa si gita, ke mada lopu balabala ia sapu sa Tamasa, si kekenono na kinohadi rina beku qolo na siliva, na patu hokara na gua, saripu ta peqo na ta tavete pa lima tie. ³⁰ Pa toso ele hola, toso lopu gilania rina tie sa Tamasa, si lopu zutui Sa, ba kamahire si tozi ni Sa sari doduru tie pa ninae vasidi pude di kekere. ³¹ Ura ele muti vekoa tu Sa, sa rane pu kote pitu va tonoti Sa sari na tinoni pa kasia popoa, koa sa tie pu ele vizata vekoa Sa. Meke va sosodea tugo Sa si hie koari doduru tinoni toso va turu pulea Sa si Asa pa minate," gua si asa.

³² Sipu zama nia Paula sa tinuru pule pa minate, si hegehegere nia ri kaiqa si asa. Ba ari kaiqa si zama, "Hiva avoso pulea gami keke toso sapu gunia goi sana," gua si arini. ³³ Meke vura taloa koa rini se Paula. ³⁴ Ba kaiqa rina tie si lulia si asa, meke va hinokaria rini. Kaiqa rini si ari Daeoniasia, sapu na tie tanisa kauniseli, meke keke barikaleqe tugo, pozana si e Damarisi, meke kaiqa tie pule.

18

Paula pa Koriniti

¹ Beto asa, si taluarae pa Atenisi se Paula, meke la pa Koriniti. ² Vasina si la tutuvia sa si keke tie Ziu, pozana si e Akuila; na tie pa Ponitasi si asa, na tiqe mae guana pa Itali, turania tugo sa se Pirisila, sa nana barikaleqe. Sina

* 17:24 1 Ban 8:27; Ais 42:5; TTA 7:48

va turua e Kolodiasi sa banara Roma, si keke tinarae pude va taloa betoi sari doduru tie Ziu pu koadi pa Roma, gua. La se Paula pude hopiki ni sarini. ³ La koa, na tavetavete somana paki koa rini se Paula, sina na tie tavete ipi poko sa tinavete sapu hoke vagi nia poata sa, kekenoŋo gua tugo ari Akuila. ⁴ Doduru rane Sabati si la varitokei si asa koari na tie pu varigara pa sinaŋoŋi tadi na tie Ziu. Podekia sa pude va kekeri sari na tie Ziu, meke sari na tie Quriki.

⁵ Meke sipu la kamo sari Saelasi e Timote pu taluaraedi pa Masedonia, si vala betoa Paula doduruna sa nana totoŋo pa tinozina sa Inavoso Leana, meke va sosodea sa koari na tie Ziu, sapu e Zisu tugo sa Karisito. ⁶ Ba totoŋo korodia avosia rina tie Ziu gua sapu tarae nia sa, meke zama va kaleania rini si asa, si tavusu pani Sa sari na kavuru pa nana poko, meke zama, "Kaqu ta goregorei nia tugo telemia gamu sa mia minate! Arau si via pa tinazutu mia gamu, ke podalae kamahire si kaqu la tarae si rau koari na tie Zenitaŋo," gua si asa.

⁷ Meke taluarae se Paula pa sinaŋoŋi, meke la koa nana pa vetu tana keke tie Zenitaŋo, pozana si e Taitiusi Zasitasi. Taitiusi si hoke vahesia sa sa Tamasa, meke sa nana vetu si kapae pa sinaŋoŋi tadi na tie Ziu. ⁸ Se Kirisipasi sa nati koimata pa sinaŋoŋi sana, meke sari nana tamatina si va hinokaria sa Banara. Meke soku pule tie pa Koriniti si avosia sa tinarae te Paula meke va hinokara, meke ta papitaiso si arini.

⁹ Keke boni si zama sa Banara koe Paula pa keke dinogodogorae, "Mu lopu matagutu, ba mamu tarae nono la tu. Lopu noso. ¹⁰ Ura Arau si korapa koa somana koa goi. Loke tie si kote raza igo na va sigitigo, sina soku arini pa vasileana nomana hie si na Qua tie Arau," gua si Asa. ¹¹ Ke keke vuaheni kukuruna si koa se Paula vasina, meke variva tumatumae nia sa sa zinama te Tamasa koa rini.

¹² Meke sipu tava turu se Qalio koari na tie Roma, pude na qavuna pa pinaqaha popoa Akaia, sari na tie Ziu vasina si varigara meke tuqe vagia rini se Paula, meke turana la nia pa vinaripitui. ¹³ Zama si arini, "Sa tie hie si korapa ososo ni sa sari na tinoni pude vahesia sa Tamasa pa keke sirana sapu sea pa mami Tinarae," gua si arini.

¹⁴ Ke sipu korapa va namanama pude zama mo gua se Paula, si zama la mo se Qalio koari na tie Ziu, "Be guana zutu nia gamu na tie Ziu sa tie hie, koa keke tinavete kaleana, hitekena, babe nomana pu tavetia sa, si kote toŋoto mo pude avoso gamu rau. ¹⁵ Ba sina sa ginugua la gua mo pa kaiqa zinama, na pozapoza sapu sosoto la gua mo pa mia Tinarae telemia pa mia linotu, ke telemia mo gamu

kote va toṅotia. Arau si lopu kaqu varipitui ni sari na ginugua gugua arini,” gua si asa. ¹⁶ Meke hitu vura ni sa si arini pa vetu varipitui. ¹⁷ Ego, gua ke tuqe vagia ri* doduru se Sositenesi, sa ṅati koimata koa sa sinaqoqi vasina, meke seke va kalekaleana ia rini pa kenuna sa vasina varivaripituina. Ba se Qalio si lopu hite hiva galagala nia gua sapu evaṅia rini.

Pule La pa Anitioki se Paula

¹⁸ Soku rane si koa koari na tie te Karisito pa Koriniti se Paula, meke tiqe toka taluarae la pa Siria si asa. Somana luli koa sa sari Akuila e Pirisila. Meke sipu lopu ele toka rini pa Seniserea, si koto golu si asa, sina hokoto sa nana vina tatara sapu tavetia sa koe Tamasa.* ¹⁹ Totoso la hogoto rini pa Episasi, si luara vekoi sa sari Akuila e Pirisila, meke la mo pa sinaqoqi si asa, meke la vari vivinei koari na tie Ziu. ²⁰ Tewa ia rini si asa, pude koa seunae paki kaiqa rane, ba lopu va egoi Paula si arini. ²¹ Tozini sa si arini, “Be pa hiniva te Tamasa, si kote pule mae koa gamu si rau,” gua si asa. Meke tiqe suraṅa pa vaka, meke toka la pa Episasi si asa.

²² Totoso hogoto sa pa Sizaria, si sage la si asa pa Zerusalem, meke la zama qetuqetu koasa ekelesia vasina, meke tiqe hola la pa Anitioki. ²³ Mudina sapu la koa seunae hite vasina si asa, si taluarae si asa, meke ene gua pa pinaqaha popoa pa Qalesia, meke pa Pirizia si asa. Meke sovutu va ṅinirai sa sari doduru tie te Karisito vasina.

Apolosi si Tarae pa Episasi meke Koriniti

²⁴ Koanana pa totosoa asa si keke tie sapu podona pa Alekezadaria, pozana si e Apolosi; meke mae si asa pa Episasi. Keke tie bokabokana si asa pa zama, meke pa ginilanadi ri na Kinubekubere Hope. ²⁵ Ele tava tumatumae nia sa sa siraṅa taṅisa Baṅara, meke na tie tarae maṅinina tugo si asa, meke koba goṅogoto sari nana vina tumatumae koasa guguana sa Baṅara Zisu. Ba sa pinapitaiso te Zone mo si gilania sa. ²⁶ Podalae zama va mataqara si asa pa sinaqoqi tadi na tie Ziu. Ke sipu avosia ri Akuila e Pirisila sa nana vina tumatumae, si tioko la nia ri kara si asa pa dia vetu, meke va bakala la nia ri kara koa sa, meke va toṅoti rini sari na nana ginilagilana koasa siraṅa hinokarana te Tamasa. ²⁷ Meke totosoa hiva karovo la pa Akaia si asa, si sovutu va ṅinira ia ri kasa tie te Karisito si asa, meke kubere la nia rini si keke leta, pude madi va kamo sa si asa. Ke totosoa kamo sa pa Akaia, si toka hola ni sa saripu tava kekere meke va

* **18:17** “Vagia ri” sa zinama “ri” si lopu bakala be guana rina tie Ziu babe rina tie Quriki. * **18:18** Nab 6:18

hinokaria sa tataru variharupi te Tamasa. ²⁸ Ura varitokei va n̄nira si asa koari na tie Ziu pa kenudi ri na tinoni, na va sosode ia sa koari na Kinubekubere Hope, sapu e Zisu tugo sa Karisito.

19

Paula pa Episasi

¹ Sipu korapa koa pa Koriniti se Apolosi, si ene karovo gua pa soloso se Paula, meke la kamo pa Episasi. La dogori sa vasina sari kaiqa tie pu somana va hinokaria se Zisu. ² Nanasi Paula sarini, "Ele vagia tugo gamu sa Maqomaqo Hope totoso va hinokara gamu?" gua si asa.

"Lokari, na inavosona tu ba lopu hite avoso nia gami sapu koa nana sa Maqomaqo Hope," gua sarini.

³ "Ego, na pinapitaiso savana si ta papitaiso nia gamu?" nanasa gua se Paula. "Na pinapitaiso te Zone," gua si arini.

⁴ Ke tozi ni Paula sarini, "Sa pinapitaiso te Zone si na pinapitaiso kinekere mo tadirini pu tozi ni sa, pude va hinokaria si Asa pu korapa luli mudi mae koa sa, sapu se Zisu," guni sa sarini.*

⁵ Sipu avosia rini sapu gua asa, si ta papitaiso si arini pa pozana e Zisu sa Baṅara. ⁶ Totoso va opo ni limana e Paula si arini, si ta kamoe nia rini sa Maqomaqo Hope, meke zama pa vinekala lopu ta gilnadi si arini, meke tozia tugo rini sa zinama te Tamasa. ⁷ Sa ninaedi ri doduru si pada ari ka manege rua.

⁸ Pa korapadi ri ka ṅeta sidara, si hoke la pa sinaqoqi tadi na tie Ziu se Paula, meke la zama va mataqara, na varitokei si asa koari na tie, meke vari vivinei nia sa sa butubutu binaṅara te Tamasa, pude di va hinokaria sapu gua zama nia sa. ⁹ Ba kaiqa arini si korodia, meke lopu hiva va hinokara, meke zama ṅonovalia tugo rini pa kinoa tie sa Sirana tanisa Baṅara. Ke veko pani Paula sarini, meke turana vagi mo sa saripu va hinokara. Meke pa hopeke rane si hoke la varigara meke vari vivinei si arini koasa lose nomana te Taeranasasi. ¹⁰ Pa korapadi ri karua vuaheni, si tavetia Paula sapu gua asa, ke sari doduru tie Ziu na Zenitailo pa korapana sa pinaqaha popoa pa Esia, si avosia sa inavosona sa Baṅara Zisu, gua.

Sari Kasa Tuna e Sikiva

¹¹ Kaiqa tinavete variva magasa votivotikaedi si evani sa Tamasa pa tinavete te Paula. ¹² Kamo tu koari na nana poko dadaloana, na kukuru poko pu tavetavete ni sa, ba paleke

* 19:4 Mt 3:11; Mk 1:4,7-8; Lk 3:4,16; Zn 1:26-27

lani rini, meke salaņa ni tie mohodi, na hipuru palae ni tomate kaleadi tu rini.

¹³ Kaiņa rina tie Ziu pu hoke ene lamae pude hipuru palae tomate kaleadi, si podekia rini pude hipuru pani sari na tomate kaleadi koari na tie pa korapa pozana e Zisu sa Baņara, meke zama guahe si arini, "Hipuru panigo rau si goi pa korapa pozana e Zisu sapu tarae nia e Paula," gua. ¹⁴ Ka zuapa tamatasi koreo te Sikiva, sa nati hiama tadi na tie Ziu, si tavetia sapu gua asa. ¹⁵ Ba zama la i sa tomate kaleana sarini, "E Zisu meke e Paula si gilani rau; ba sapu gamu kasa isara, si lopu gilana gamu rau," guni sa.

¹⁶ Meke razai sa tie pu koa ia tomate kaleana sarini, meke va kilasa va kaleani sa. Ke govete taloa sarini pa vetu tanisa, bakobakora na dododohodi. ¹⁷ Totoso avoso nia ri doduru tie Ziu, na Zenitailo pa Episasi sapu gua asa, si matagutu hola si arini, meke va lavatia rini sa pozana e Zisu. ¹⁸ Soku arini pu va hinokara si mae helahelae ni rini pa vinarigara sari na dia sinea. ¹⁹ Meke soku arini pu hoke tavetavete potana, si paleke varigara mae ni rini sari na dia buka potana, meke sulu pani rini pa kenudi ri na tinoni. Sari na laedi rina buka arini, si padana tinabara tana keke tie koari ka lima navulu puta tina rane. ²⁰ Ke gua asa si ta tozi urahae la sa inavosona e Zisu koari soku tie pule, ke soku lala dia saripu va hinokaria sa Baņara.

Sa Vinari Kakatorai pa Episasi

²¹ Mudina sapu gua asa, si vizatia Paula si pude ene gua pa Masedonia meke pa Akaia si asa, meke tiņe pule la pa Zerusalemā. Zama si asa, "Pana beto koa rau pa Zerusalemā, si kaņu la hopiki nia tugo rau si pa Roma," gua si asa. ²² Ke garunu la ni Paula pa Masedonia sari Timote e Erasitasi, sapu sari karu nana tie varitokae, meke asa si koa hola hite koa sa pinaņaha popoa pa Esia.

²³ Pa toteso asa si ta evaņa si keke vinari kakatorai nomana pa Episasi, sina koa gua koasa tinaraena sa Siraņa tanisa Baņara. ²⁴ Koanana si keke tie tavetavete patu siliva, pozana e Demitiriasi. Hoke tavete ni siliva sa sari na kinehana sa zelepade tanisa tamasa barikaleņe pa Episasi, sapu e Atemisi pozana. Hoke vagi valeana nia poata ari na nana tie tavetavete sa tinavete asa. ²⁵ Tioko varigara ni sa meke sari kasa pa tinavete gugua tugo asa. Zama si asa, "Kasa turaņaqu, gilania mia gamu sapu vagi va leana nia poata gita sa tinavete hie. ²⁶ Meke ele avosia na dogoro sotia mia mo gamu, sapu soku hola tie si ele turaņa va sea i e Paula. Lopu tale pa Episasi mo hie, ba gua tugo koari soku vasileana pa korapana sa pinaņaha popoa pa Esia. Zama si

asa, sapu sari na tamasa pu ta tavete pa lima tie si lopu na tamasa hinokara, gua. ²⁷ Sa tinasuna, si lopu tale sa nada tinavete hata poata mo si kote ta novala, ba sa zelepade tugo tanisa tamasa barikaleqe Atemisi si kote loke guguana, meke kote ta huara sa nana linavata sapu vahesia ri doduru tiena sa popoa Esia, meke pa doduru vasina," gua si asa.

²⁸ Totoso avosia tugo rina kobi tinoni sapu gua asa, si ta naziri hola si arini, meke podalae velavela guahe: "E Atemisi tugo pa Episasi sa tamasa lavata," gua. ²⁹ Meke lopu seunae si noveoro sa vasileana lavata pa Episasi. Tuqe vagi rini sari Qaeasi e Arisitakasi, sari karua tie Masedonia pu lulidi koe Paula. Meke ririhi vagi rini sari kara, meke zukuru varigara beto la si arini koasa vasina varivarigarana nomana tadi na tiena sa popoa Episasi. ³⁰ Hiva vura la pa kenudia rina tie se Paula, ba hukatia rina tie te Karisito si asa. ³¹ Kaiqa rina nati tie tadi na qinavuna pa pinaqaha popoa sana, saripu na baere te Paula, ba vala dia zinama tugo koe Paula, pude mani lopu vura la ta dogoro koasa vinari kakatorai sana.

³² Noveoro hola sa vinarigara tie: Kaiqa rini si velavela nia si keketona, ba kaiqa pule si keke votiki tinitona tu si velavela nia rini. Sokudi arini si lopu hite gilana hokaria tu, sapu na sa si varigara nia rini. ³³ Zukuru la nia ri tie Ziu pa kekenu se Alekezada meke kukili lani rina tie pa puku tinoni gua sapu hiva nia rini pude tozia sa. Ke va sagea Alekezada sa limana, pude va mokomokoi sari na tinoni, meke podekia sa pude zama meke olaŋi sari dia zinutu. ³⁴ Ba totoso dono gilania rina tinoni sapu na tie Ziu se Alekezada, si lopu makudo velavela nia rini, padana karua aoa sapu guahe: "E Atemisi tugo pa Episasi sa tamasa lavata!" gua.

³⁵ Meke sipu va nosoi sa palabatu pa qinavuna sari na tinoni, si zamai sa sarini, "Avoso mae gamu pa Episasi! Doduru tie pa kasia popoa si gilana betoa, sapu sa popoa Episasi, si kopu nia sa zelepade tanisa tamasa lavata, se Atemisi, meke sa patu hopena sapu hoqa gorena mae pa manauru. ³⁶ Ele ta gilnadi mo si hire, loke tie boka va kohai. Ke mi mokomoko, mamu noso mo si gamu, mu lopu neneke na bebeno va evania si keketona sapu lopu leana. ³⁷ Turana mae ni gamu sari karu tie hire, ba lopu hikoŋi rini sari na tinitona koa ri na nada zelepade, meke lopu zama nonovalia rini sa nada tamasa barikaleqe, se Atemisi. ³⁸ Ba be hiva zutua e Demitiriasi, meke ari nana tie tavetavete si keke tie, si korapa koa dia sari na nada tie varipitui, meke sa vasina varipituina. La tozi koa rini pude madi ta pitu. ³⁹ Ba be keketona votikaena pule si hiva nia gamu, si mi vivinei nia pa keke vinarigara tadi na tie pa popoa hie pa sirana

tava egona pa tinarae. ⁴⁰ Ba sapu ninoroi he, si gina kote ta zutu nia gita sa vinari kakatorai hie; na loke nada ginugua pude vata evania sa inilinoara, meke lopu kote boka govete nia gita si asa," gua si asa. ⁴¹ Sipu beto zama ni sa saripu gua hire, si tukua mo sa sa vinarigara meke tozi ni sa sarini pude hopeke pule.

20

La pa Masedonia meke pa Akaia se Paula

¹ Meke sipu ele hola sa ninoveoro, si tioko varigara ni e Paula sari kasa tie pu va hinokara, meke sovutu va ninirai sa. Beto asa si zama luluari sa, meke taluarae la nana pa Masedonia si asa. ² Sipu enei sa sari na vasivasileana koasa pinaqaha popoa pa Masedonia, si sovutu va ninirai tugo sa sari na tie te Karisito vasina, beto asa si ene hola latu pa Qurisi si asa. ³ Ka neta sidara si koa si asa vasina. Meke toতোso va namanama pude toka la pa Siria gua si asa, si tiqe avoso nia sa sapu kuhana nia rina tie Ziu si asa, ke vizatia sa si pude ene pule gua mo pa Masedonia. ⁴ Hire sari na tie pu luli koe Paula, meke kamo la pa Esia: E Sopata, sa tie pa Berea, sapu na tuna e Paehasi; meke ari Arisitakasi, e Sekudasi, sapu na tie pa Tesalonaika; e Qaeasi, sapu na tie pa Debi; meke karu tie pa Esia, ari Tikikasi, e Toropimasi; meke se Timote. ⁵ Arini hire si la aqa kenuni gami pa Toroasi, ⁶ meke gami si taluarae pa Pilipae sipu beto sa Inevana Bereti Loke Isitina^d. Hola ka lima rane, si la kamo gami si arini pa Toroasi, meke koa keke vuiki tu vasina si gami.

Va Toa Pule ia Paula se Iutikasi

⁷ Koasa rane kekenu koasa vuiki, sipu varigara si gami pude videvidea sa bereti*, si tarae va gele se Paula osolae kamo tu korapa boni, sina hiva taluarae si asa pa koivugona. ⁸ Soku sari na zuke pu toa koasa lose panaulu, vasina varigara gami. ⁹ Meke keke tie vaqura, pozana e Iutikasi, si habotuna pa vuida, meke sipu tarae va gele se Paula, si rorodokia si asa, meke puta muliunu. Ke hoqa gore pa pepeso si asa, podalae mae gua pa hatara vina neta si asa. Totoso la ovulu vagia rini, si ele mate tu si asa. ¹⁰ Ba gore la opo tamunia meke naza vagia Paula sa tinina, meke zamai sa sarini, "Lopu talotana gamu, ele toa pule si asa," gua se Paula. ¹¹ Beto asa, si sage pule la koasa lose panaulu se Paula, meke la videvidea sa sa bereti meke henahena turana

* **20:7** Ginuana sa zinama "videvidea sa bereti" si gina keke hinenahena vinarigara, beto asa si hena ia rini sa Ginani Hope pa boni rane Sarere, babe pa boni rane Sade lopu bakala.

gami. Vari vivinei si gami, osolae kamo rane, meke tiqe taluarae taloa si gami. ¹² Turana pule nia rini se Iutikasi, meke koa tava manoto hola si arini.

Topue pa Toroasi meke La pa Mailitasi

¹³ Beto asa, si luli kekenu pa vaka si gami, meke la pa Asosi. Vasina tu kote la surana gami se Paula, gua asa sa nana hiniva, sina kote ene karovo la pa Asosi si asa. ¹⁴ Meke sipu mae tutuvu gami sa pa Asosi, si surana gami pa vaka si asa, meke hola la pa Maitalini. ¹⁵ Taluarae gami vasina, si la kamo tata pa nusa Kiosi pa koivugona. Meke hola keke rane pule, si la kamo pa nusa Samosi si gami, meke pa koivugona pule, si la hogoto si gami pa vasileana Mailitasi. ¹⁶ Hiva nia Paula si pude lopu noso pa Episasi, pude lopu oki palae totošo pa popoa Asia; sina bebeno sisigiti si asa pude tuturei la kamo sa rane Pen'tikosi^d pa Zerusalemā, be boka, gua.

Zama Luluara se Paula koari na Koimata pa Episasi

¹⁷ Koa pa Mailitasi se Paula, meke tioko la i sa sari na koimata koasa ekelesia pa Episasi, pude mae tutuvia si asa, gua. ¹⁸ Meke sipu kamo rini koasa, si zamai sa sarini, "Ele gilana betoa mia gamu sa qua kinoā koa gamu, podalae pa rane kekenu sapu kamo rau pa Asia. ¹⁹ Pa vina pepekae meke pa kolomata si nabulu nia rau sa Baṅara, koari na tinasuna nomadi pu va raza nau rina tie Ziu, sipu kuhana nau rini. ²⁰ Gilania mia gamu sapu lopu hite tomea rau koa gamu si keketona, sapu boka tokani gamu koari na qua tinarae na vina tumatumae pa kobi tie, meke totošo hopiki vetuvetu si rau. ²¹ Sa qua vina balau si la beto mo koari na tie Ziu, meke na tie Zenitailo, pude madi luara pani sari na dia sineā, meke kekere mae koe Tamasa, meke pude madi va hinokaria se Zisu Karisito sa nada Baṅara. ²² Ego, kamahire he si ta turana koasa Maḡomaḡo Hope si rau, pude la pa Zerusalemā. Meke lopu gilania rau sapu na sa si kote ta evana koa rau vasina. ²³ Ba gilania rau sapu koa ri doduru vasileana pu ele kamo la i rau, sa Maḡomaḡo Hope si ele va balau au, sapu korapa aḡa nau sa tinapusi, meke sari na tinasuna pa Zerusalemā. ²⁴ Sa qua tinoā si namu loke gugua koa rau; ba sa qua ṅati inokoro, si pude va hokotia mo sa tinavete sapu ele poni nau sa Baṅara Zisu pude tavetia. Sa tinavete asa si pude tarae vura nia sa Inavoso Leana tanisa tataru variharupi te Tamasa.*

²⁵ Meke kamahire si gilania rau, sapu gamu doduru pu ele kamo atu gamu rau, pude tarae nia sa Butubutu Binaṅara te Tamasa, si lopu kaḡu dogoro pule au si rau. ²⁶ Gua asa,

* 20:24 2 Tim 4:7

ke maqu tozi va bakalani gamu, sapu arau si via kamahire, be guana keke koa gamu si lopu kamo sa tinoa hola. ²⁷ Ura loketona si tomea rau koasa doduruna sa hiniva te Tamasa, ba ele tarae vura beto nia rau. ²⁸ Mi tavitavete guana sepati mamu kopu puleni gamu, meke gua tugo sari doduru tie pu koa koasa puku tie te Tamasa. Ura ta vizata si gamu koasa Maqomaqo Hope pude kopu ni. Mi kopu nia sa ekelesia te Tamasa, sapu ele vagia Sa koasa eharana sa Tuna soti. ²⁹ Gilania qua rau, sapu pana taloa si rau, si kote mae koa gamu sari na titisa kokohadi, saripu guana kurukuru pinomo pu va matei na nonoivali sari na tie, meke kaqu nuquru mae si arini koari na puku tie te Tamasa. ³⁰ Kaiqa tie mo pa korapa mia gamu telemia, si kote paleke va sea i sari na vina tumatumae hinokara, pude turana va sea i sari na tie pu va hinokara. ³¹ Ke mi kopu, mamu balabala ia sapu pa korapadi ri ka neta vuaheni, si lopu makudo va balau gamu rau si gamu doduru rane na boni, pa kolomata.

³² Ego, kamahire si luara veko gamu rau si gamu pa limana sa Tamasa, meke koasa inavosona sa Nana tataru variharupi, sapu boka va ninira gamu pa mia rinaerane, meke kaqu ponini gamu Sa sa tinago pu ele va naqiti vekoa Sa, pude tadi na Nana tie pu tava via koari na dia tinavete kaleadi. ³³ Arau si lopu okoro pude vagi sari poata qolo, na siliva, babe na poko tana ke tie. ³⁴ Ele gilana mia gamu, sapu tavitavete pa limaqu soti si rau pude va gavori gua saripu ta hivae koa rau, meke koa rini pu luli tavitavete turana. ³⁵ Pa doduru ginugua, si ele va dogoroni gamu rau, sapu pude tavitavete va ninira mo gita, si kote boka toka ni saripu malohoro. Balabala i sari na zinama te Zisu sapu gua hire: 'Pude variponi, si leana hola nia si pude vagi,' gua."

³⁶ Meke sipu beto zama se Paula, si kokotunu turani sa sari doduru meke varavara. ³⁷ Kabo beto sari doduru, sipu nazai, na ahoa rini si asa. ³⁸ Sapu talotana hola nia rini, sina tozi ni sa sapu lopu kaqu dogoro pulea rini si asa, gua. Ke ene lulia rini si asa, meke la luaria ri pa vaka.

21

La pa Zerusema se Paula

¹ Zama luluari gami sarini, meke tiqe taluarae meke karovo tonoto la pa nusa Kosi si gami. Meke pa koivugona si la kamo si gami pa nusa Rodesi, meke taluarae gami vasina si la hogoto pa vasileana Patara. ² La luli karovo si gami koa keke vaka vasina, sapu korapa va qaqiri toka la pa Ponisia, meke tiqe taluarae taloa si gami. ³ Meke sipu dogoria gami

sa nusa Saeparasi, si ene pa kali mataona sa nusa si gami, meke hola la pa Siria. Meke la hogoto si gami pa Taea, sina vasina si kote la va gorei sa vaka sari na likakalae pu suraṇi sa. ⁴ La tutuvi gami vasina sari kaiḡa tie te Karisito, meke koa koa rini keke vuiki vasina si gami. Meke vata gilana nia sa Maḡomaḡo Hope koari na tie hire, si pude mani lopu la pa Zerusalemā se Paula, gua; ke tozi nia rini si asa. ⁵ Ba sipu ele hokoto sa mami toso pude koa koa rini, si ta luarae si gami, ke ene luli gami ri doduru puku tatamana, meke vura la si gami pa sadana sa vasileana, meke la kokotuṇu, meke varavara si gami pa masa. ⁶ Meke sipu beto vari zama luluari si gami, si la suraṇa si gami pa vaka, meke ene kekere pule la dia pa hopeke dia vetu si arini.

⁷ Meke topue pa Taea si gami, meke la hogoto pa Tolimeasi. La tutuvu qetuḡetu ni gami sari na tie te Karisito vasina, meke koa paki si gami vasina keke rane. ⁸ Pa koivugona pule, si taluarae si gami meke la pa Sizaria. Koa si gami vasina, pa vetu te Pilipi sa tie pu hoke tarae nia sa Inavoso Leana. Asa si keke koari ka zuapa pu ta vizatadi pude na tie varitokae pa Zerusalemā.* ⁹ Ka made sari na tuna vineki sa, saripu lopu varihabadi, meke hoke tozi vura nia rini sa zinama te Tamasa. ¹⁰ Sipu ele koa kaiḡa rane si gami vasina, si gore mae guana pa Ziudia si keke poropita, pozana si e Aḡabasi.* ¹¹ Mae koa gami si asa, meke hena vagia sa sa belete te Paula, meke pusi nia sa koari na limana, na nenena telena, meke zama, “Guahe sapu zama nia sa Maḡomaḡo Hope: Sa tie pu tagona sa belete hie, si kaḡu pusi gunia he rina tie Ziu pa Zerusalemā, meke kaḡu vala nia rini koari na Zenitailo,” gua si asa.

¹² Sipu avosia gami sapu gua asa, si tozi ososo nia gami meke rina tie vasina se Paula, pude mani lopu la pa Zerusalemā, gua. ¹³ Ba olaṇa se Paula, “Na sa si tavetia gamu? Kabokabo si gamu pude va talotaṇa sisigitau gua? Ura sapu korapa aḡa nia rau, si lopu pude ta pusi mo, ba pude tava mate tu pa pozana e Zisu sa Baṇara,” gua si asa.

¹⁴ Na lopu boka hukatia gami si asa, ke zama mo si gami, “Ego leana, gua mo sapu hiva nia sa Baṇara si mani ta evaṇa,” gua.

¹⁵ Meke sipu ele hokoto sari na rane pu koai gami pa Sizaria, si va qaḡiri si gami meke topue hola la pa Zerusalemā. ¹⁶ Kaiḡa rina tie te Karisito pa Sizaria si luli koa gami, meke turaṇa lani gami rini pa vetu te Masoni. Na tie Saeparasi si asa, sapu keke rina tie pu luli koe Zisu tatasana.

* 21:8 TTA 6:5, 8:5 * 21:10 TTA 11:28

La Tutuvia Paula se Zemisi

¹⁷ Sipu la kamo gami pa Zerusalemā, si tava kamo valeana si gami koari na tie te Karisito vasina. ¹⁸ Pa koivugona si luli koa gami se Paula, meke la dogoria gami se Zemisi, meke mae koa somana beto tugo sari kasa koimata pa ekelesia pa Zerusalemā. ¹⁹ Zama qetuqetu koa rini se Paula, meke tozi betoi sa koa rini sari doduru tinitonā gua saripu evanī sa Tamasa koari na tie Zenitailo, pa korapa inene misinare tanisa.

²⁰ Sipu avosia rini sapu gua asa, si vahesia ri sa Tamasa, meke zama ia rini se Paula, "Tasimami, gilania goi sapu guahe: Ele soku tina sari na tie Ziu pu ele va hinokara, meke korapa nalinali nia rini kinopuna sa Tinarāe te Mosese. ²¹ Meke ele avoso nia rini, sapu agoi si tozi ni sari na tie Ziu pu koadi koari na popoa tadi na tie Zenitailo, pude luara pania sa tinarāe te Mosese, meke pude lopu magu i sari na tudia koreo, babe luli sari na hahanana tadi na tie Ziu, gua. ²² Meke lopu sana kote avoso nia rini, sapu ele kamo tani si goi. Ke na sa si kote tavetia gita? ²³ Ego, guahe si balabala ia gami, pude tavetia goi. Ari ka made tie tani si korapa evanīa sa vina gorevurana sa dia vina tatara.* ²⁴ La, mamu somana koa rini koasa vina vukivukihi vinulasa, mamu tabari sari na laedi rina dia vina vukivukihi meke tamugoi tugo, pude di boka koto va golugolu si arini. Meke pude gua asa, si kote boka dogoria rina tie Ziu, sapu lopu hinokara sari na inavosomu goi pu ele avoso ni rini, ba agoi si korapa kopu nia mo sa Tinarāe te Mosese. ²⁵ Ba lopu sapu hiva ni gami sari na tie Zenitailo pu ele va hinokara pude kopu nia sa Tinarāe te Mosese. Ele kubere la i gami sarini pude di taveti sapu gua hire: Lopu henai sari na ginani pu tava vukivukihidi la koari na beku, meke sari na eharadi, na masadi rina kurukuru pu lopu tava honi palae eharadi; meke pude madi va ilolo pule ni pa vinari riqihi," gua si arini.*

²⁶ Ke pa koivugona, si turanī e Paula sari ka made tie pu guni rini meke la va via pule nia si asa, somanae koari ka made. Meke tiqe nuquru la sarini pa Zelepade, pude la tozia sa totošo pu kaqu hokoto sa totošo tanisa vinavia tadi kasa pude mudina asa kaqu ta tavete sari hopeke dia vina vukivukihi vinulasa, gua.*

Ta Tuqe Vagi se Paula pa Zelepade

²⁷ Ba sipu tata hokoto tugo sari ka zuapa rane sara, si mae dogoria ri kaiqa tie Ziu mae guadi pa Esia se Paula pa korapa Zelepade. Ke sovsosovutu va bugoria rini sa puku

* 21:23 Nab 6:9-12 * 21:25 TTA 15:29 * 21:26 Nab 6:9-12

vinarigara lavata, meke tuqe vagia rini se Paula. ²⁸ Velavela si arini, "Gamu na tie Izireli! Mae tokani gami! Hiera mo sa tie sapu ene ni pa doduru vasina sari na vina tumatumae sapu lopu garo koa gita na tie Ziu, meke koasa Tinarae te Mosese, meke koasa Zelepade hie. Meke kamahire, ba mae turana nuquru nia tie Zenitailo pule tu sa sa Zelepade, ke va bonia sa sa vasina hopena hie!" gua si arini. ²⁹ Na ele dogoria mo rini se Toropimasi, sa tie Episasi, sapu luli koe Paula pa Zerusalema. Ke balabala ia rini sapu gina turana nuquru nia Paula si asa pa Zelepade, gua.*

³⁰ Ke noma lala nana sa vinari kakatorai pa korapana sa popoa Zerusalema. Meke haqala varigara sari doduru tie, meke tuqe vagia rini se Paula, meke ririhi vura nia rini si asa pa sadana sa Zelepade, meke tuturei tukui rini sari na sasada. ³¹ Sipu korapa komitia pude va matea gunia rini se Paula, si kamo la mo sa inavoso koa sa nati koimata tanisa qeto minate tadi na tie Roma, sapu keke vinari kakatorai si korapa ta evana pa Zerusalema, gua. ³² Ke tioko vagi sa nati koimata sari kaiqa palabatu varipera, na tie varipera, meke tuturei topue gore la sarini koa sa vinarigara. Sipu dogoria tugo rina tinoni sa koimata meke sari na tie varipera pu turani sa, si tiqe beto komitia rini se Paula. ³³ La tuqe vagia sa nati koimata tadi na tie varipera se Paula, meke garuni sa sari nana tie, pude pusi nia karua seni pa limana e Paula. Beto asa si tiqe nanasa la si asa koari na tie, "Esei sa tie hie? Meke na sa si evania sa?" gua si asa. ³⁴ Meke kaiqa ri na tinoni si velavela nia keketona, ba kaiqa si votiki ginugua tu. Na lopu boka vagia sa koimata sa natina hinokara sa tinasuna, sina soku sa ninoveoro. Ke garuni mo sa sari kasa nana tie varipera, pude turana la nia pa vetu tadi na tie varipera se Paula. ³⁵ Sipu kamoia Paula sa halehaleana sage pa vetu, si ninira hola sa tinanaziri, na tinuru hiva varipera tadi na tinoni, ke palekia tu rina tie varipera se Paula. ³⁶ Ba luli la tugo sa puku vinarigara lavata, meke velavela, "Va mate pania gana! Va mate pania gana!" gua si arini.

Zama se Paula koasa Vinarigara Tinoni

³⁷ Totoso tata turana nuquru nia rini pa vetu se Paula, si zama la koasa nati koimata tadi na tie varipera si asa, "Vegua, boka zama paki koa goi si rau?" gua si asa.

Meke nanasia sa koimata si asa, "Vegua, tumae zama Quriki si goi? ³⁸ Vea, lopu agoi tu sa tie Izipi pu varipera la koasa qinavuna Roma visoroihe, meke turana lani sari

* 21:29 TTA 20:4

ka made tina tie variperana na variva mate pa soloso qega?"
gua si asa.

³⁹ Meke olana la se Paula, "Arau si na tie Ziu, podoqu pa popoa Silisia, pa vasileana Tasisi, na tie soti koasa vasileana arilaena sana si rau. Tepa si rau koa goi, mu va malumu paki au, maqu zama paki koari na tinoni," gua si asa.

⁴⁰ "Leana," gua sa nati koimata. Ke turu mo pa halehaleana sage se Paula, meke va mokomokoi sa pa limana sari na tinoni. Meke sipu noso sarini si zama la koa rini si asa pa zinama Hiburu:

22

¹ "Kasa turanaqu, mi avoso mae pude maqu va bakalia koa gamu sapu lopa sea si rau," gua si asa.

² Totoso avosia tugo rini sapu zama pa zinama Hiburu se Paula, si noso beto si arini, ke zama si asa, ³ "Arau si na tie Ziu, podoqu pa vasileana Tasisi, pa pinaqaha popoa pa Silisia. Ba noma sage meke sikulu si rau koe Qamalieli na Parese pa vasileana nomana hie pa Zerusalem. Tava tumatumae valeana nia rau sa Tinarae te Mosese, meke tadi na tiatamada pukerane. Nalinali hola nia rau sa vina lavatana sa Tamasa koari na qua tinavete, gua putaputa tugo sapu korapa nia gamu kamahire.* ⁴ Nonovalu, na va matei rau sarini pu lulia sa Sirana vinalesi hie. Pusi vagi rau sari na palabatu na barikaleqe, meke la vekoi rau pa vetu varipusi.* ⁵ Sa nati hiamu kenukenu, meke sari doduru koasa Sanihiderini^d,* ba boka va sosodea mo, sina arini mo poni nau sari na leta pu paleki rau, sapu kubere la ni rini koari kasa tie Ziu turanadia pu koa pa Damasikasi, pude kaqu pusi vagi rau sari na tie pu koadi vasina pu lulia sa Sirana vinalesi hie, pude la va kilasi pa Zerusalem, gua.

Tozia Paula sa Nana Kinekere
(Tinavete 9:1-19, 26:12-18)

⁶ Ba sipu korapa rane sa popoa, totoso korapa ene la rau pa sirana, meke tata la pa Damasikasi, si malara va hodaka mae koa rau si keke kalalasa variva keanana pa Manauru.

⁷ Ke hoqa gore pa pepeso si rau, meke avosia rau si keke mamalaini sapu zama guahe: 'Saula! Saula! Na vegua ke nonovalau goi?' gua.

⁸ 'Banara, esei si goi?' gua si rau.

Meke olana si Asa, 'Arau Zisu pa Nazareti tugo si hie, sapu korapa nonovalau goi!' gua si Asa. ⁹ Sari na tie pu lulidi

* **22:3** TTA 5:34-39 * **22:4** TTA 8:3, 26:9-11 * **22:5** Sa Sanihiderini hie si na nati puku tie vari pitui tadi na tie Ziu.

koa rau si dogoria mo rini sa kalalasa, ba lopu avosia rini sa mamalainina sa tie pu zama mae koa rau.

¹⁰ Meke nanasia rau si Asa, 'Baṅara, na sa si kaqu tavetia rau?' gua si rau.

Meke olaṅa mae si Asa, 'Mu turu, mamu la pa Damasikasi, meke vasina tu si kote ta tozi ni goi sari doduru gua pu ta hivae koa goi pude taveti,' gua si Asa. ¹¹ Lopu boka dodogorae si rau, sina va behu au sa kalalasa variva keanana. Ke sari na tie mo pu lulidi koa rau si taṅinia limaqu, meke turana la nau pa Damasikasi.

¹² Koa nana vasina si keke tie pozana e Ananaeasi. Keke tie toṅoto si asa pa hahanana kinopuna sa Tinarae te Mosese, meke na tie ta pamaṅaena hola si asa koari doduru tie Ziu vasina. ¹³ Mae turu kapae koa rau si asa, meke zama, 'Saula, tasiqū, mu dodogorae tu ba goi!' gua si asa. Meke pa toso tugo asa si dogoria rau si asa.

¹⁴ Meke zama si asa, 'Ele vizatigo sa Tamasa tadi na tiatamada si agoi, pude mu tumae nia sa Nana hiniva, meke pude dogoria sa Nana Nabulu Toṅotona, sapu ele dogoria goi meke avosia goi sa mamalainina soti pa sirana. ¹⁵ Ura kaqu keke Nana tie va sosode si agoi, pude tozia koa ri doduru tie gua saripu dogori na avosi goi. ¹⁶ Ke mu lopu aqa, ba la mamu ta papitaiso, pude tava via koari na mua sinea, mamu varavara la koasa pozana Sa,' gua si asa.

Ta Garunu se Paula Pude Tarae Koari na Tie Zenitailo

¹⁷ Totoso pule la pa Zeruselema si rau, meke sipu la koa varavara si rau pa Zelepade, si dogoria rau si keke dinogodogorae. ¹⁸ Dogoria rau sa Baṅara sapu zama mae koa rau, 'Mu tuturei sisigiti, mamu taluarae pa Zeruselema, sina lopu kaqu va hinokaria rina tie tani sa inavosoqu Rau sapu kote totozia goi,' gua si Asa.

¹⁹ Meke olaṅa la si rau, 'Baṅara, ele gilana valeania dia rini sapu arau mo la vata pusi, na sekei pa hopeke sinaqoqi sari na tie pu va hinokarigo si Goi. ²⁰ Meke sipu tava mate se Sitivini, sa tie pu helahelae nigo koari na tie, si arau tugo mo somana va egoa sa nana minate, meke arau tugo mo turu kopu ni sari na poko tadirini pu va matena si asa,' gua si rau.*

²¹ Ba zama mae koa rau si Asa, 'Mu la! Sina kaqu garunu la nigo Rau si goi pa seu, koari na tie Zenitailo,' gua si Asa."

²² Va avoso sari na tinoni, ba sipu zama nia tugo Paula sapu kaqu ta garunu la koari na tie Zenitailo si asa gua, si keke gua velavela va ululae si arini, "Va matea gana sa tie sana, lopu padana pude toa!" gua si arini. ²³ Zama ta

* 22:20 TTA 7:58

nazinaziri sarini, meke hiru ni rini pa galegalearane sari na dia poko, meke taburu sage ni rini panaulu sari na kavuru pepeso. ²⁴ Ke garuni sa nati koimata tadi na tie varipera sari nana tie, pude turana nuquru nia se Paula pa vasina tadi na tie varipera. Meke garuni sa si arini pude komitia si asa, pude ni tozia sapu pa ginugua sa, ke zama ta nazinaziri nia tu rina tie Ziu si asa, gua. ²⁵ Ba sipu korapa pusia rini si asa pude komitia, si zama la se Paula koa keke koimata tadi na tie varipera pu turu tata koa sa, "Vegua, leana mo koa gamu si pude komitia sa tie Roma* tugo, sapu ta kopue koasa tinarae Roma, pana lopu ele ta pitu?" gua si asa.

²⁶ Sipu avosia tugo sa koimata sa zinama gua asa te Paula, si la si asa koasa nati koimata, meke zama, "Tio, na sa si kote tavetia goi? Na tie hie si na tie Roma tugo, ta kopue koasa tinarae Roma," gua si asa.

²⁷ Ke la nanasia sa nati koimata se Paula, "Mu tozi nau, na tie Roma tugo si goi?" gua si asa.

"Uve," gua se Paula.

²⁸ Meke zama sa nati koimata, "Arau si soku poata vekoi meke tiqe ta evanae na tie Roma si rau," gua si asa. Meke olaña se Paula, "Ba arau si na tie Roma pa qua pinodo," gua si asa.

²⁹ Ke rizu taloa sarini pu korapa va namanama pude la nanasia se Paula; meke sa nati koimata ba matagutu tugo, toতো avosia sa sapu na tie Roma tugo se Paula, sina pusia tu sa pa seni, pude komitia.

Ta Vala pa Kenudi rina Koimata pa Sanihiderini se Paula

³⁰ Hiva gilana va sosodea sa nati koimata tadi na tie varipera Roma, gua meke zutua rina tie Ziu se Paula. Ke pa koivugona, si rupahia sa se Paula, meke tozi ni sa sari na nati hiamā, meke sari doduru tienā sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu pude varigara. Meke turania sa se Paula, meke la va turua sa pa kenudi rini.

23

¹ Doño toto la i e Paula sari na tienā sa Sanihiderini sa puku tie varipitui^d tadi na tie Ziu, meke zamai sa, "Kasa turanaqu pa Izireli! Gilana valeania rau sapu pa qua tinoā si evani rau sari doduru gua saripu tonoto pa kenuna sa Tamasa, kamo pa rane ninoroi," gua si asa. ² Sipu zama gua asa si garunu la i Ananaeasi sapu sa nati hiamā^d kenukenue sari kaiqa pu turu tata koe Paula pude poharia nuzuna, gua. ³ Ba zama la koa sa se Paula, "Mani poharigo tugo Tamasa

* 22:25 Sari doduru tie pu ta pozae na tie Roma si tago niniraniira pa tinarae Roma. Sari na tie pa votiki popoa na butubutu ba boka ta pozae na tie Roma.

si agoi, sina gua tugo na gobagoba sapu ta pedi va keoro mo si goi. Habotu vasina si goi pude varipitui nau pa siranana gua sa Tinarae te Mosese gua, ba korapa sekea mo telemu sa Tinarae, toroso garunu nau tie goi pude poharau!" gua se Paula.*

⁴ Meke zama saripu turu tata koe Paula, "Tio, na nati hiama kenukenue te Tamasa si zama va kaleania goi," gunia rini si asa.

⁵ Ba olana se Paula, "Kasa turanaqu pa Izireli, lopu hite gilania rau sapu na nati hiama kenukenue sa tie hie. Ura ta kubere si guahe pa Kinubekubere Hope: 'Mu lopu zama va kaleania sa koimata pa mua butubutu,'" gua.*

⁶ Sipu dono gilania Paula sapu kaiqa arini pu varigara si na Sadusi, meke kaiqa si na Parese, si velavela la koa rini si asa, "Kasa turanaqu pa Izireli, arau he si na Parese, meke na tuna tugo keke Parese. Sapu ta pitu nia rau hie, si koa gua mo koasa qua vina hinokarana sa tinuru pule tadi pu mate!" gua si asa.*

⁷ Sipu beto tugo zama nia Paula sapu gua asa, si podalae varitokei gedi mo sari na Parese, meke sari na Sadusi, ke ta paqaha rua sari na tinoni pu varigara. ⁸ Ura sari na Sadusi si lopu va hinokaria sa tinuru pule tadi pu mate, meke sari na mateana, na tomate, na gua. Ba sari na Parese si va hinokara betoi saripu gua hire.* ⁹ Noma hola sa ninoveoro, meke kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sapu na Parese tugo, si turu meke zama va ninira, "Loke sinea si boka dogoria gita koasa tie hie! Vea be keke mateana babe keke maqomaqo si zama koa sa? Lopu boka zutua gami," gua si arini.

¹⁰ Ninira hola sa vinaritokei, ke mala nia sa nati koimata tadi na tie varipera, sapu meke ta seke va umumu se Paula, gua. Ke garuni sa sari nana solodia pude gore la saputu vagia se Paula koa rini, meke la vekoa rini pa vetu tadi na solodia.

¹¹ Pa bonina asa, si la turu tata koe Paula sa Banara, meke zama, "Mu lopu matagutu! Ele tozi helahelae nau goi si Rau tani pa Zerusalema, ke mamu tavete kekenono gua tugo asa pa Roma," gua si Asa.

Kuhana nia Rina Tie Ziu se Paula

¹² Meke pana munumunu pa koivugona, si varigara meke vari vivinei sari kaiqa tie Ziu, meke variva ego nia rini pa keke tinokotokoro, sapu lopu kaqu hena na napo hokara si arini, osolae kaqu va matea tu rini se Paula, gua. ¹³ Sarini

* 23:3 Mt 23:27-28 * 23:5 Ekd 22:28 * 23:6 TTA 26:5; Pil 3:5 * 23:8 Mt 22:23; Mk 12:18; Lk 20:27

pu tavetena sa vinariva egoi hie, si hola nia ka made navulu tie. ¹⁴ La si arini koari na nati hiama, na koimata tadi na tie Ziu, meke zama, “Gami si ele tokotokoro puleni gami pa kenuna sa Tamasa, pude lopu kaqu hena ginani si gami osolae kaqu va matea tu gami se Paula. ¹⁵ Ke gua asa si hiva nia gami pude gamu meke sa puku tie varipitui, si kaqu tozi sekesekei la nia sa nati koimata tadi na tie varipera, pude mani turaṅa gore atu nia sa koa gamu se Paula. Tozi nia sapu hiva avoso valeani gamu si kaiqa ginuguana sa, mamu gua. Meke gami si kote tome aqa pude va matea si asa, toroso lopu ele kamo atu sa,” gua si arini.

¹⁶ Ba keke tuna koreo sa tasina barikaleqe e Paula, si avoso pohoa sa dia hiniva hie, ke la pa vetu tadi na tie varipera si asa, meke tozi nia sa se Paula. ¹⁷ Beto asa, si tioko vagia Paula si keke koari na koimata tadi na tie varipera Roma, meke zama ia sa, “Mu turaṅa la nia sa koreo hie koasa mia nati koimata, sina keke tiṅitona si kote la tozia sa koreo hie koa sa,” gua se Paula.

¹⁸ Meke turaṅia sa koimata sa koreo, meke la koasa dia nati koimata, meke zama, “Garunau e Paula, sa tie ta pusina, pude turaṅa atu nia koa goi sa koreo hie, sina keketona si kote tozi nigo sa, gua,” gua si asa.

¹⁹ Ke taṅini vagia sa nati koimata sa limana sa koreo, meke turaṅa vata kalea sa, meke nanasia sa, “Ego, na sa si hiva tozi nau goi?” gua si asa.

²⁰ Meke zama sa koreo, “Sari na koimata tadi na tie Ziu, si ele variva ego nia si pude vugo si kaqu atu tepa sekesekei nigo rini, pude turaṅa gore la nia goi se Paula koasa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, si pude hiva avoso valeani rini sari kaiqa ginugua pule tanisa, gua. ²¹ Mu lopu va hinokari, sina hola nia made navulu puta tie si korapa tome aqa pude va matea se Paula, gua. Ele tokotokoro puleni si arini, sapu lopu kaqu hite hena na napo si arini, osolae kaqu va matea tu rini se Paula, gua. Korapa aqa sarini kamahire pude avosia be guana va egoa goi sa dia tinepa,” gua sa koreo.

²² Ke naqua sa koimata sa koreo, meke zama ia sa, “Ego, mu lopu la tozi hokaria goi koa keke tie, gua saripu vivinei ni goi koa rau hire,” gunia sa, meke tiqe va taloa pulea sa sa koreo.

Ta Garunu La koasa Qavuna Pilikisi se Paula

²³ Beto asa si tioki sa nati koimata tadi na tie varipera si karu nana koimata, meke zama sa, “Mi va namanama i karua gogoto solodia, meke ka zuapa navulu tie koi hose, meke karua gogoto tie taṅini hopere. Va namanama pude taluarae la pa Sizaria pa sia koloko kohite boṅi. ²⁴ Va nama ponia hose se Paula pude boka turaṅa va kamo valeania se

Paula koe Qavuna Pilikisi," guni sa sarini. ²⁵ Meke kubere la nia sa nati koimata si keke leta koa sa Qavuna Pilikisi sapu zama guahe:

²⁶ "Arau Kolodiasi Laesiasi si kubere atu koa goi na Qavuna Pilikisi pa qua pinamaña. ²⁷ Sa tie isa si ele tuqe vagia rina tie Ziu, meke tata va matea rini. Ba avoso nia rau sapu na tie Roma tugo si asa, ke turani rau sari na qua tie varipera meke la harupia si asa. ²⁸ Hiva gilania rau sapu gua zutu nia rini si asa, ke turana gore la nia rau pa dia puku tie varipitui. ²⁹ Tiqe va nonoga ia rau sapu loketona si evania sa sapu pada pude tava mate nia, ba be ta pusi nia sa pa vetu varipusi. Sari na tinitona pu zutu ni rini koa sa, si na ginugua la gua mo pa dia tinarae soti teledia. ³⁰ Ke tooso avosia rau sapu kaiqa tie si kuhana pude va matea si asa gua, si hinoqa vizatia rau si pude garunu atu nia koa goi si asa. Ele tozi ni tu rau sarini pu zutuna sa pude madi paleke atu ni koa goi sari na dia zinutu koa sa," gua.

³¹ Tavetia tugo rina solodia sapu gua ta garunu nia rini. Turania rini se Paula pa bonina tugo asa, meke la kamo pa vasileana Anitipatirisi. ³² Meke pa koivugona, si kekere pule la pa Zerusalem sari na tie varipera pu ene pa nenedi, ba sarini pu koi pa hose si turana hola nia se Paula. ³³ Turana va kamo rini pa Sizaria si asa, meke la luaria rini sa leta koasa Qavuna, meke luara vekoa rini koa sa se Paula. ³⁴ Sipu beto tiroa sa Qavuna sa leta, si nanasia sa se Paula, "Pa pinaqaha popoa pavei si mae gua mu goi?" gunia sa.

Meke sipu gilania sa Qavuna sapu mae guana pa Silisia se Paula, ³⁵ si zama si asa, "Kote varipitui nia rau sa ginuguamu goi, pana mae kamo sarini pu zutu igo," gua si asa. Beto asa si garuni sa Qavuna sari nana tie kopu, pude kopu nia se Paula pa vetu Qavuna sapu kuria Herodi pukerane.

24

Ta Pitu se Paula koe Pilikisi

¹ Hola ka lima rane, si turana gore lani e Ananaeasi sa nati hiama kenukenu pa Sizaria, sari kaiqa koimata tadi na tie Ziu, meke keke loea, pozana e Tetulasi. Paleke lani rini sari na zinutuna e Paula koasa Qavuna Pilikisi, pude zutua rini pa kenuna sa. ² Totoso ta tioko va nuquru la se Paula, si podalae va vurai e Tetulasi sari doduru dia zinutu koa sa, meke zama guahe si asa:

"Qavuna Pilikisi pu ta pamañemu, pa mua tinurana goi si ele boka koa bule si gami pa keke tooso gelena.

Meke kaiqa hinobe saripu ta hivae, si ele boka ta evana koasa mami popoa. ³ Qetu ni gami pa doduru popoa, meke koari doduru totošo hire, meke zama valeana hola igo gami si agoi. ⁴ Ba maqu lopu okipani hoboro ni sari na mua totošo pa soku zinama, ba tepa igo rau si goi pa mua tataru vatukana, pude va avosia sa mami zinama papakana hie. ⁵ Sa tie hie si variva ilipuana sisigiti. Podalae ni sa sari na vinari kakatorai pa korapa mami gami na tie Ziu pa doduru vasina. Meke asa tugo si na koimata pa keke puku tinoni votivotikaena sapu ta pozae na 'Nazarini'. ⁶ Podekia tugo sa pude va bonia sa Zelepade, ba tuqe vagia mo gami.* ⁸ Be nanasia goi sa tie hie, si kote avoso gilani mo goi koari nana zinama sari na tinitona pu zutu ni gami koa sa," gua si asa. ⁹ Meke somana zutua tugo rina koimata tadi na tie Ziu se Paula, sapu hinokara sari doduru gua pu zama ni e Tetulasi, gua.

Lavelave Hukata Pule nia se Paula

¹⁰ Totoso nuke la ia sa Qavuna se Paula pude zama si olana se Paula, "Qavuna Pilikisi, gilania rau sapu agoi si ele koa na keke tie varipitui pa popoa hie pa soku vuaheni, gua asa ke qetu si rau pude mae zama lavelave hukata pule nau pa kenumu goi. ¹¹ Telemu ba kote boka gilania mo koari kaiqa tie, sapu ka manege rua rane tu ele hola si la si rau pa Zerusalem, pude vahesia sa Tamasa. ¹² Ba lopu hite dogorau ri kasa pu zutu au, sapu la varitokei si rau koa ke tie pa Zelepade, babe la vari kakatorai ni rau sari na tinoni koari na sinaqoqi, babe pa keke vasina pule pa korapana sa vasileana lavata. ¹³ Arini ba lopu boka va sosode ia koa goi, gua saripu korapa zutu nau rini hire. ¹⁴ Maqu tozi helahelae vura nia sapu arau si vahesia mo sa Tamasa tadi na tiatamamami pukerane, meke vahesia rau si Asa, pa Siraņa tanisa Baņara sapu kokoha gunia ri kasa hire. Ba arau si va hinokari tugo sari doduru gua saripu ta kubere pa Tinarae te Mosese, meke koari na kinubekubere tadi na poropita. ¹⁵ Sa vina hinokara koe Tamasa sapu tagoa ri kasa hire, si tagoa tugo rau, sapu kaqu tava toa pule pa minate keke rane, sari doduru tie leadi, na kaleadi, saripu ele mate. ¹⁶ Ke gua asa si podeke sisigitia rau doduru totošo, pude qu evani sapu tonoto pa kenuna sa Tamasa meke na tie.

* **24:6** Sari na zinama hire vesi 6-8 si koa pa kaiqa Kinubekubere Hope pukerane. [Ele hiva varipitui nia mo gami si asa pa siranana gua sa Tinarae te Mosese, 7ba mae varipera nia e Laesiasi, sa nati koimata tadi na tie varipera, meke zau vagia sa si asa koa gami. 8 Beto asa, si tozini gami sa pude saripu zutuna se Paula, si kaqu va mae guni koa goi sari na dia zinutu koa sa, gua.]

17 Mudina sapu koa va seu si arau pa kaiqa vuaheni, si pule mae si arau pa Zerusalem, pude la luari si kaiqa vinariponi na poata tadi kaiqa tie Ziu pu malaña, meke pude la va vukivukihi qua tugo, gua.* 18 Totoso dogoro au rini pa Zelepade si ele va hokotia rau sa vinulasa gua sapu ta hivae pa Tinarae te Mosese, ba loketona puku tinoni na ninoveoro si koa vasina pa totoso asa. 19 Ba kaiqa tie Ziu pu mae guadi pa pinaqaha popoa pa Esia si koadia vasina. Arini teledia si pada pude paleke atu ni koa goi, pude atu tozi, saripu lopu qetu ni rini koa rau. 20 Ba be lopu gua, si arini mo hire si madi tozi vura nia kamahire, sapu na tinavete kaleana sa si dogoro vura nia rini koa rau, totoso la turu si rau pa kenuna sa dia puku tie varipitui. 21 Ba keketoña mo sapu ele zama va ninira nia rau, totoso turu rau pa kenuna sa Sanihiderini, si gina lopu qetu nia rini koa rau sapu guahe: 'Koasa ginuguana mo sa tinuru pule tadi pu mate si ta pitu nia rau pa kenunia gamu pa rane ninoroi,'” gua se Paula.*

22 Se Pilikisi hie si ele gilana valeania sa guguana sa Sirana tanisa Bañara, ke tukua mo sa sa vinaripitui, meke tozi ni sa sarini, "Pana mae kamo tu se Laesiasi, si kote tiqe vilasia rau guguana sa mia vinaripitui," gua si asa. 23 Tozi nia sa sa koimata tadi na tie varipera pude kopu nia se Paula, ba va malumi sari nana baere, pude mae hopiki nia na ponía.

Vivinei se Paula Koari Pilikisi e Durusila

24 Meke sipu hola kaiqa rane, si mae se Pilikisi, meke sa nana barikaleqe Ziu sapu se Durusila. Tiokia sa se Paula meke avavoso si asa totoso vivinei nia Paula sa guguana sa vina hinokarana e Zisu Karisito. 25 Totoso zama nia Paula guguana sa tinonoto, na tinuqe pule nia, meke sa totoso vinaripitui pu korapa mae, si matagutu se Pilikisi, ke tozi nia sa se Paula, "Leana, gina boka taloa mua kamahire, meke pana ari qua totoso, si kote tioko pulego rau," gua si asa. 26 Balabala ia tugo sa sapu hokara kote ponía Paula kaiqa poata pude vata rupahia, gua si asa. Gua asa ke hoke titiokia na vivinei ia sa se Paula.

27 Meke sipu hola karua vuaheni, si beto se Pilikisi, meke Qavuna hobe se Posiasi Pesitasi. Ba hiva ta qetue koari na tie Ziu se Pilikisi, ke vata pusi hola ia sa se Paula pa vetu varipusi.

25

Tepa se Paula pude Ta Pitu Koe Siza

* 24:17 TTA 21:17-28 * 24:21 TTA 23:6

¹ Meke sipu ele hola neta ranena kamo gua koasa pinaqaha popoa pa Ziudia se Pesitasi, pude hobea sa Qavuna Pilikisi, si taluarae si asa pa Sizaria, meke sage la pa Zerusalem. ² Vasina si la tozi rina nati hiamna na koimata tadi na tie Ziu koa sa, sari doduru gua pu zutu ni rini koe Paula. ³ Tapa ia rini se Pesitasi, pude tataru ni na toka ni sa si arini, meke pude va pule mae ia pa Zerusalem se Paula, sina ele pada vekoa rini, si pude va matea gana si asa pa korapana sa nana inene la pa Zerusalem, gua. ⁴ Meke olaña se Pesitasi, "Se Paula si korapa koa ta kopue pa Sizaria, meke arau si kote lopu sana pule la mo vasina. ⁵ Ke madi luli mo koa rau sari kasa mia koimata, pude madi la zutua vasina, be guana sea nia sa si keketoña," gua si asa.

⁶ Ke vesu, ba be manege rane, si koa paki koa rini pa Zerusalem se Pesitasi, meke tiqe gore la pa Sizaria si asa. Meke pa koivugona si la habotu pa nana habohabotuana varipitui si asa, meke tiqe garuni sa sari nana tie, pude turaña nuquru la nia se Paula. ⁷ Sipu kamo tugo se Paula, si la turu vari likohae nia ri kasa tie Ziu saripu mae guadi pa Zerusalem si asa, meke soku tinitoña si podalae zutu va kaleana nia rini, sapu teledia ba lopu boka va sosode valeani mo. ⁸ Ba lavelave hukata pule nia se Paula meke zama, "Loke sinea si evañia rau pude sekea sa tinarae tana butubutu Ziu, babe va bonia sa Zelepade, meke pude kana la koasa Bañara Roma," gua si asa.

⁹ Ba hiva ta qetue koari na tie Ziu se Pesitasi, ke nanasia sa se Paula, "Vegua, kote leana, pude la pa Zerusalem si goi, pude maqu la varipitui ni vasina sari na ginugua pu zutu nigo rini hire?" gua si asa.

¹⁰ Meke olaña se Paula, "Korapa koa pa vinaripitui tanisa Bañara Roma si rau; tani tu si ta hivae pude ta pitu si rau. Na loke sinea si evañia rau koari na tie Ziu, meke agoi ba gilania mua mo. ¹¹ Ba be ele sekea rau sa tinarae tana qinavuna, sapu pada pude tava mate nia rau, si lopu kaqu tepa ia rau, pude govete nia sa minate. Ba pude lopu hinokara sari doduru gua pu zutu nau rini hire, si lopu toñoto pude luara vala nau goi koa rini. Ke gua asa, si tepa ia rau, si pude maqu ta pitu koe Siza sa bañara Roma!" gua si asa.

¹² Ke sipu beto vivinei koari nana tie varitokae se Pesitasi, si olaña la koe Paula si asa, "Ego, sina ele tepa la si goi pude ta pitu koasa bañara Roma, ke kaqu la tugo koa sa si goi," gua si asa.

Zama se Paula Koasa Bañara Aquripa meke Koe Benisi

13 Hola kaiqa rane, si mae kamo pa Sizaria se Aquripa^d sa banara, meke se Benisi pude la va kamo, meke zama getugetu koe Pesitasi, gua. 14 Meke sina kote koa kaiqa rane vasina si arini, ke tozi va bakalia e Pesitasi koe banara Aquripa sa guguana e Paula. Zama si asa, “Keke tie ta pusina si veko hola ia e Pilikisi, meke koa nana tani. 15 Totoso la rau pa Zerusalem, si mae zutua rina nati hiama na koimata tadi na tie Ziu si asa, meke hiva nau rini pude vizatia si pude va matea si asa. 16 Ba tozi ni rau si arini, sapu lopu na hahanana tamigami na tie Roma, si pude vala nia koari nana kana si keke tie ta zutuna pude tava mate, sipu lopu ele ta pitu sa tie asa, pude boka lavelave hukata pule nia si asa koari na dia zintu koa sa. 17 Ke sipu kamo tugo rini tani, si lopu aqa si rau. Ba pa koivugona tugo si habotu nia mo rau sa vinaripitui, meke tozi ni rau sari na qua tie, pude va nuquru mae ia se Paula. 18 Ba toso turu sari kasa pu zutuna sa, si loke tinavete kaleadi gugua sapu rovea rau kote pada zutu ni rini koa sa, si tozi rini. 19 Sari doduru dia vinaritokei koa sa, si tale kalina pa dia linotu mo, meke na guguana mo keke tie sapu pozana e Zisu, sapu ele mate tu, ba tozia Paula sapu ele toa pule pa minate si Asa, gua. 20 Lopu gilania rau si keke sirana, gua pude vagi pule kaiqa vivineidi rina ginugua hire, ke nanasia rau se Paula sapu vegua, kote leana, pude la pa Zerusalem si asa? Pude maqu la varipitui ni vasina sari na ginugua pu zutu nia rini koa sa. 21 Ba ele tepa se Paula pude la ta pitu koe Siza, sa banara pa Roma, gua. Ke gua asa, si tozi ni rau sari qua tie pude kopu nia si asa, osolae kamo sa toso sapu kaqu garunu la nia rau si asa koasa banara pa Roma,” gua se Pesitasi.

22 Meke zama la koe Pesitasi se Aquripa, “Hiva avoso soti rau telequ sari nana zinama sa tie sana,” gua si asa.

Meke olana se Pesitasi, “Leana, vugo kote mamu avosia,” gua si asa.

23 Ke pa koivugona, si varigara sari na tie nomanomadi pa vasileana, meke sari na koimata tadi na tie varipera pa keke lose nomana hola, meke sipu nuquru la sari Aquripa e Benisi si va lavalavati rina tie sari kara. Beto asa, meke tiqe tozi ni e Pesitasi sari nana tie, pude turana nuquru la nia se Paula. 24 Meke zama se Pesitasi, “Banara Aquripa, meke gamu doduru pu somana koa hire. Sa tie sapu dogoria gamu hie, si tepa zukuria ri doduru tie Ziu pa Zerusalem meke pa Sizaria hie koa rau, meke velavela nia rini sapu padana pude kaqu tava mate tugo si asa, gua. 25 Ba ele hata vura nia rau, sapu loketona si evania sa sapu kote pada tava mate nia sa. Ba sina telena si tepa, pude kamo latu koasa

baṅara pa Roma, gua; gua asa ke vizatia rau si pude garunu la nia vasina. ²⁶ Ba lopu ele vagia rau keketona, pude boka kubere tozi la nia koasa qua baṅara pa Roma koasa gugua sa tie hie. Gua asa ke turaṅa mae nia rau si asa pa kenunia gamu na tie. Meke sa natina sa hiniva, si pude turaṅa mae nia koa goi baṅara Aquripa, pude pana beto avosi gita sari na vina bakalana sa, si hokara kote bakala sapu gua leana pude kubere la nia rau. ²⁷ Ura guana loke laena koa rau, si pude garunu la nia si keke tie ta pusina, sapu lopu bakala sari na tinazutuna sa," gua se Pesitasi.

26

Paula pa Kenuna sa Baṅara Aquripa

¹ Beto asa, si tiqe zama la koe Paula se Aquripa, "Paula, tava malumu si goi pude zama nia sa mua kalina kamahire," gua si asa. Ke va sage la nia Paula sa limana pude va nosoi meke zama guahe si asa:

² "Baṅara Aquripa, qetu hola si rau, sapu boka vagia rau sa tooso pude turu pa kenumu goi pa rane ninoroi, meke pude lavelave pule nau koari doduru ginugua pu zutu nau rina tie Ziu. ³ Qetu si rau sina agoi si gilana valeani sari na hahanana tana tie Ziu, meke sari na mami vinaritokei. Gua asa, ke tepa atu si rau koa goi, pude mamu aqa va noṅo meke va avoso valeana mae koari na qua zinama.

⁴ Ari doduru tie Ziu si tuma valeana nia sa tinoa taqarau, podalae tooso tie vaquraqu si rau. Gilania rini gua sapu evania rau pa doduruna sa qua tinoa, podalae pa qua popoa soti, meke kamo pa Zerusalem. ⁵ Ele ta gilana valeana mo koa rini si rau, ke be hiva tozia rini si boka mo, sapu arau si keke koari na Parese, sapu sa puku tie Ziu pu luli va minaki sari na tinaraena sa mami linotu.* ⁶ Meke sapu tava turu nia rau pa kenu mia gamu hie, si na koa gua sapu ranea rau sa vina tatara sapu ele ponia Tamasa koari na tiatamamami pukerane. ⁷ Asa tugo sa vina tatara sapu okoro vagia ri ka manege rua mami butubutu, sipu vahesia ri sa Tamasa boṅi na rane. Baṅara, koasa laena sa vina tatara tugo mo asa, si ta zutu nia rau hie koari na tie Ziu. ⁸ Na vegua ke lopu boka va hinokaria tu gamu, sapu va toa pulei Tamasa saripu mate?

⁹ Arau telequ ba ele balabala ia tugo, sapu kaqu taveti rau si soku ginugua, pude maqu qoraqorai gedi sari na tie pu va hinokaria se Zisu pa Nazareti, gua.* ¹⁰ Meke ele evania tu rau sapu gua asa pa Zerusalem. Pa niniraṅira tadi na nati hiama si vekoi rau pa vetu varipusi sari tie te Karisito,

* 26:5 TTA 23:6; Pil 3:5

* 26:9 TTA 8:3, 22:4-5

meke totoſo tava mate ſi arini ſi ſomana va egoi tugo rau ſa vina matedi rini. ¹¹ Hoke komiti rau ſi arini koari na ſinaſoſi, meke va kilasi rau ſi arini, pude luara pania ſa dia vina hinokara. Pa qua tinanaſiri, ſi hoke hata lululi rau ſarini pu koadi koari na vasiſileana pa votiki popoa.

Tozia Paula Sa Nana Kinekere
(Tinavete 9:1-19, 22:6-16)

¹² Pa keke inene arini ſi la ſi rau pa Damasikasi pa vina malumu, na niniraſira, meke pa ginarunu tadi na nati hiama. ¹³ Baſara Aquripa, ſipu korapa rane ſa popoa, pa korapana ſa qua inene la, ſi dogoria rau ſi keke kalalasa ſapu nedala hola nia ſa ſa rimata, malara gore mae pa maſauru ſi aſa, meke gona mae pa vari likohaequ rau, meke koa rini pu lulidi koa rau. ¹⁴ Hoſa beto pa pepeso ſi gami doduru, meke avoſia rau ſi keke mamalaiſi ſapu zama mae koa rau pa zinama Hiburu, 'Saula, Saula, na vegua ke nonovalau goi, meke hukatau goi ſi Rau. Va bakora pule nigo ſi goi, guana bulumakao pu zopu pulea ſa kolu tanisa tie pu tagona ſa,' gua. ¹⁵ Meke nanasa ſi rau, 'Baſara, eſei ſi goi?'

Meke olaſa ſa Baſara, 'Arau Zisu tugo ſapu korapa nonovalau goi. ¹⁶ Ba tekulu, mamu turu. Vata dogoro ſi Rau koa goi, meke vizatigo Rau, pude na Qua nabulu ſi goi. La mamu tozia koari na tinoni ſapu gua ele dogoro guni Nau goi kamahire, meke ſapu gua kaqu va dogoro nigo Rau vugo repere. ¹⁷ Kaqu va ſare igo Rau ſi goi koari na mua tie Izireli, meke koari na tie Zenitailo vaſina pu kaqu garunu la nigo Rau. ¹⁸ Kaqu tukeli goi ſari na matadi, pude di luaria ſa hinuporo, madi mae pa kalalasa; meke pude di luaria ſa niniraſira te Setani, madi mae koe Tamasa; pude madi taleosae koari na dia ſinea, meke la ſomanae koa rini pu tava tonoto ſa dia tinoa, pa dia rinaſerane koa Rau,' gua ſi Aſa.

Tozia Paula ſa Nana Tinavete

¹⁹ Kei baſara Aquripa, gua aſa ke lopu boka va karia rau ſa dinogodogorae maena pa Maſauru. ²⁰ Ba podalae tarae mo ſi rau pa Damasikasi, meke tiſe pa Zerualema pule, meke tiſe la koari doduruna ſa popoa Ziudia, meke gua tugo koari na tie Zenitailo, pude doduru tie ſi madi luara pani ſari na dia ſinea, meke kekere mae koe Tamasa. Madi evaſi ſari na tinavete pu va ſoſodei ſari dia kinekere.* ²¹ Pa ginugua gua aſa meke vagi taloa nau rina tie Ziu ſi rau pa korapa Zelepade, meke hiva va mate au rini. ²² Ba ele va ſare au Tamasa ſi rau, oſolae kamo pa rane ninoroi. Gua

* 26:20 TTA 9:20,28,29

asa ke boka turu si rau tani, pude tozi vura nia koa gamu doduru tinoni, hiteke na lavata, sa guguana sa Karisito. Asa tugo sapu koroto veko nia e Mosese, meke ari na poropita sapu ele ta evaṅa, sapu guahe: ²³ Kaqu koa ta sigiti sa Karisito, meke asa sa tie kekenu sapu tava turu pule pa minate, pude kaqu la tozia sa sa kalalasa koari na tie Ziu meke koari na tie Zenitailo, gua.”*

²⁴ Sipu zama ni Paula saripu gua hire, si velavela ia e Pesitasi si asa, “Paula, pekipeki si goi! Sa mua tinumatumae lohina si va pekipeki igo!” gua si asa.

²⁵ Meke olaṅa se Paula, “Qavuna, lopu pekipeki si rau! Na hinokara meke gotogoto si korapa tozi atuni rau. ²⁶ Sa baṅara Aquripa si tumaeni nana sari ginugua hire, ke boka varane si rau pude zama atu koa sa. Gilania rau sapu lopu paere koa sa saripu gua hire, sina lopu ta evaṅa pa keke vasina tomena si arini. ²⁷ Baṅara Aquripa! Va hinokari tugo goi sari na poropita? Gilania rau sapu va hinokari goi si arini!” gua se Paula.

²⁸ Meke zama la koe Paula se Aquripa, “Paula, balabala ia goi si kote boka va kekerau goi si rau pa totošo papakana gua hie, pude ta evaṅae na tie te Karisito?” gua si asa.

²⁹ Ba olaṅa se Paula, “Be gelena, babe papakana sa totošo, ba sa qua tinepa koe Tamasa si pude agoi, meke sari doduru pu korapa va avoso mae koa rau pa rane ṅinoroi, si pude mi koa kekeṅoṅo gua arau; ba lopu pude ta pusie seni gua arau hie!” gua se Paula.

³⁰ Beto asa si gasa turu taloa sa baṅara Aquripa, sa qavuna Pesitasi, se Benisi, meke sari doduru pule. ³¹ Sipu ele taluarae taloa rini, si vari zamai teledia si arini, “Sa tie hie si loke nana tinavete kaleana sapu kote pada pude tava mate nia, na ta pusi nia sa,” gua si arini.

³² Meke zama la koe Pesitasi se Aquripa, “Pada pude ta rupaha mo sa tie hie, be guana lopu tēpa la si asa koasa baṅara pa Roma, pude ta pitu koa sa,” gua si asa.

27

Toka La pa Roma se Paula

¹ Meke sipu ele tava ego, sapu kote toka taluarae la pa Itali si gami gua, si ta luara vala se Paula meke sari kaiqa tie ta pusidi pule pa kinopu te Ziuliasi, sa koimata tana keke puku minate varipera, sapu ta pozae “Na minate varipera tanisa baṅara Roma.” ² Keke vaka pu mae gua pa popoa Adaramitiami, si korapa va namanama pude taluarae la koari na hogotoana vaka pa raratana koasa pinaqaha popoa

* 26:23 1 Kor 15:20; Ais 42:6, 49:6

Esia. Ke la suraṇa koasa si gami, meke toka taluarae. Luli tugo koa gami se Arisitakasi; keke tie pa popoa Masedonia si asa, pa vasileana Tesalonaika. ³ Pa koivugona si la hogoto si gami pa Saedoni. Va tukania Ziuliasi se Paula, ke va malumia sa si asa pude boka gore, pude la dogori sari nana baere, pude boka ponia rini sapu gua ta hivae koa sa. ⁴ Sipu taluarae gami pa Saedoni, si raza sa givusu kemua, ke ene gua pa kali paerena sa nusa Saeparasi si gami. ⁵ Hebala karovia gami sa karovoana sapu taluarae pa Silisia meke Pamipilia, meke la gua pa vasileana Maera pa popoa Laesia. ⁶ Dogoria sa koimata tadi na tie varipera sapu kopuni gami, si keke vaka vasina, sapu mae guana pa Alekezadaria, meke korapa la gua pa Itali, ke va karovo gami sa koasa vaka asa. ⁷ Toka hitehite la si gami koari kaiṗa rane. Tasuna hola sa mami inene, meke osolae la kamo pa kalina sa vasileana Sinidasi. Lopu boka hola la si gami vasina hiva la gua gami, sina niṇira hola sa givusu, ke kekere la gua mo pa kali paerena koasa nusa Kiriti, hola nia sa miho Salamone. ⁸ Rarata lulia mo gami sa popoa, sina tasuna hola meke tiṗe kamo gami si keke vasina, pozana “Koṗu Aqoroana”, sapu lopu seu pa vasileana Lasea.

⁹ Koa soku rane si gami vasina osolae kamo mo sa totoṣo sapu tasuna pude ene sari na vaka, ke sa rane vina vukivukihi tinaleosae tana sinea, ba ele hola tugo, ke zamai Paula sarini, ¹⁰ “Kasa turaṇaṗu, gilania rau sapu kote tasuna sa nada inene podalae tani. Kote ta ṇovalala hokara sari na vinasuraṇa pa vaka, meke sa vaka tugo, meke kamo koa gita na tie,” gua si asa. ¹¹ Ba sa koimata tadi na tie varipera si lopu va hinokaria sapu gua zama nia Paula, ba lulia tu sa sapu zama nia sa palabatuna sa vaka, meke saripu tagona sa vaka. ¹² Sa koṗu hie si lopu vasina leana pude va hola ia sa totoṣo ibu. Gua asa ke sokudi rina tie si valeania pude luaria sa vasina asa, meke toka la pa Ponikisi be guana boka, pude la koa va hola ia sa totoṣo ibu vasina, gua. Ponikisi si keke koṗu sigotoana pa Kiriti, sapu tia la pa kali gedena, meke pa kali mataona sa lodu rimata sapu kalalasa meke hiru toṇoto la ia sa givusu.

Sa Rane Boni pa Lamana

¹³ Tototoṣo podalae nebe hitehite mae sa givusu pa kali saoti, si balabala sarini sapu gina kote boka toka la mo si gami, gua. Ke kave sigoto sarini, meke ene kapae gua pa raratana pa Kiriti. ¹⁴ Ba lopu seunae hoi, si raza mae gana mo sa givusu niṇuruna, sapu raza mae guana koasa nusa pa kali gedena sa gasa rimata. ¹⁵ Mae raza koasa vaka si asa; meke sipu lopu boka varipera la si gami koasa

givusu kemua, si va luli nia mo gami pa givusu sa vaka. ¹⁶ Totoso la gua gami pa keke nusa hite, pozana "Kauda," si paere vasina hite si gami. Vasina si boka va surania gami sa diqina sa vaka pude lopu kaleana, ba na vinoriti meke bokaia gami. ¹⁷ Kave va surania rini sa diqi, meke dikuru nia iku rini sa tinina sa vaka. Mala nia rini sapu meke la pararavae pa bolebole onone pa Libia, gua. Ke va gorea rini sa tepe nomana, meke va luli nia mo rini pa givusu sa vaka. ¹⁸ Ninira lala nana tu sa raneboni, ke pa koivugona si podalae okipani rini pa kolo si kaiqa vina surana pa vaka. ¹⁹ Meke pa rane luli mae pule, si okipani pule rini si kaiqa tinitonana sa vaka. ²⁰ Meke tooso ele hola soku rane, ba lopu hite ta dogoro sa rimata pana rane, meke sari na pinopino pana boni, ba keke pada mo sa ninirana sa givusu, si duta mo sari doduru mami rinovena sa tinaharupu koasa raneboni.

²¹ Sipu ele hola soku rane lopu henahena gua sari na tie, si turu se Paula pa kenudi rini meke zama, "Kasa turanaqu, be va avosau gamu, meke be lopu taluarae si gita pa nusa Kiriti, si lopu kaqu va kamo a gita sa tinahuara gua hie, meke lopu kaqu ta okipalae sari na tinitoa. ²² Ba kamahire si tepa gamu rau pude mi koa varane pa bulomia; ura loke tie si kote mate, ba sa vaka mo si kote ta huara. ²³ Ura pa boni tugo, si mae turu tata koa rau si keke mateana tanisa Tamasa sapu nabulu nia na vahesia rau, ²⁴ meke zama, 'Paula! mu lopu matagutu, kote la turu si goi pa kenuna sa banara pa Roma. Meke dotu, pa Nana tataru variharupi sa Tamasa, si kote va sarei Sa sari doduru pu luli koa goi koasa vaka hie,' gua sa mateana. ²⁵ Ke gua asa, si mi koa varane, sina ranea rau sa Tamasa, ke gua puta tugo sapu tozi nau Sa si kote ta evana. ²⁶ Ba kote la hake mo si gita koa ke nusa," gua si asa.

²⁷ Meke pa korapa boni, koasa boni vina manege made, sipu korapa ta paleke lamae si gami koasa kolo Meditareniani, si roverovea ri na tie tavetavete koasa vaka sapu gina ele tata pararavae pa popoa si gami, gua. ²⁸ Ke va gorea rini pa lamana si keke taili, sapu koa ia na mamamata pude pada ia sa lamana, meke gilania rini sapu ka made navulu mita mo lamanana sa vasina asa. Lopu seunae, si pada pulea tugo rini, meke ka tolonavulu mita mo sa lamanana sa. ²⁹ Matagutu nia rini sapu, meke la hake pa patu sa vaka, gua. Ke va gorei rini si ka made sigoto pa tatavana sa vaka, meke varavara la si arini koari na dia tamasa pude va kamo valeani pana rane, gua. ³⁰ Beto asa si va gorea rina tie tavetavete pa vaka sa diqi, pude govete taloa dia koasa

vaka, gua. Sekesekei nia rini sapu pude la va gorei sari kaiqa sigoto pa kemuana sa vaka, gua. ³¹ Ba zama se Paula koasa koimata tadi na tie varipera, meke koari na solodia, “Be taloa sari na tie tavetavete koasa vaka, si lopu kaqu boka ta harupu si gamu,” gua si asa. ³² Gua asa ke, seke kumatia rina solodia sa iku pusina sa diqi, meke va hoqa pania rini si asa pa kolo.

³³ Meke sipu tata sa vaqavaqasa, si tozi ni Paula sari doduru pude henahena paki, “Ka manege made rane si ele koa ia gamu, meke lopu hite henahena. ³⁴ Ta hivae pude henahena si gamu, pude boka ta harupu, lopu keke gamu si kote mate,” gua si asa. ³⁵ Sipu beto zama gua se Paula, si vagi ia sa si keke bereti, meke zama leana nia sa koe Tamasa pa kenudi ri doduru, meke videa sa, meke podalae henahena. ³⁶ Ke tava ninira pule sari doduru, meke podalae henahena si arini. ³⁷ Doduru gami pu luli koasa vaka, si gami ka karua gogoto zuapa navulu onomo. ³⁸ Sipu beto henahena sari doduru, si gona pani rini pa kolo sari doduru sinurana huiti, pude va mamaheloa sa vaka.

Hake meke Poraka sa Vaka

³⁹ Meke sipu maraqata mae sa rane, si lopu dono gilania ri kasa tie tavetavete pa vaka sa raratana masa vasina, ba dogoria rini si keke koqu raratana onone. Ke balabala ia rini si pude la ravahaele nia pa masa vasina sa vaka, be guana boka, gua si arini. ⁴⁰ Ke seke kumata va lodu pani rini pa lamana sari na sigoto, meke rupaha pani tugo rini sari na iku pusidi rina qelu tana kalaha. Beto asa si kave sage nia rini sa tepe kemua, meke taluarae la gemami si gami pa masa. ⁴¹ Ba la sotenae va nabu nia kemuana koa ke botubotu onone sa vaka, vasina varikatupali sa kolo, ke lopu boka rizu. Meke sa kukuru tatavana si mae huara ilasia na tovovo lavalavata.

⁴² Sari na solodia si ele pada vekoa rini si pude va mate betoi sari kasa tie ta pusidi, pude di lopu tunuru gore, meke govete taloa, gua. ⁴³ Ba sa koimata tadi na tie varipera, si hiva harupia sa se Paula, ke norei sa si arini, pude di lopu tavete gua asa. Ba tozi ni tu sa sari doduru tie pu bokadi tunuru, pude hoqa tunuru kekenu la pa masa. ⁴⁴ Meke saripu koa hola si kote tuqe koari na labelabete, babe koari kaiqa kukuru ta bele labelabetena sa vaka, meke ale luli mudu la. Pa sirana mo asa si ta harupu beto, meke kamo pa masa si gami doduru.

¹ Sipu ele kamo valeana beto pa masa si gami, si tiqe gilancia gami sapu Molota pozana sa nusa asa. ² Sari na tiena sa nusa asa si varitokae hola, meke va kamo valeana gami rini. Na ruku sa popoa, meke ibu, ke va katua rini si keke nika, meke maliha si gami. ³ Totoso pudiki varigara ni e Paula si kaiqa rerequtu, pude vala i pa nika gua, si horu vura la si keke noki variva mate, na nadaia na nika, meke la garata va soto nana pa limana. ⁴ Totoso dogoria rina tie pa nusa asa sa noki sapu isu nana pa limana e Paula, si vari zamai si arini, "Bakala mo sapu keke tie va mate tie si hie; ele ta harupu si asa pa raneboni, ba kaqu va matea sa tamasa tana tinonoto si asa," gua si arini. ⁵ Ba siburu la nia Paula pa nika sa noki, meke lopu sigitia si asa. ⁶ Kopukopu nia rini, sapu hokara kote moqo sa limana meke hoqa mate va hodaka se Paula, gua si arini. Ba sipu ele seunae aqa rini ba loketona si hite ta evana koa sa, si hobe sari dia binalabala, meke zama, "Keke tamasa si hie," gua si arini.

⁷ Tata pa vasina asa, si koa nana sa nati banara pa nusa sapu tago kaiqa pepeso vasina; pozana sa si e Pabiliasi. Va kamo gami sa si gami pa nana vetu, meke kopu valeanani gami sa ka neta rane. ⁸ Meke sa tamana e Pabiliasi si moho nunuare, meke sigiti tia ke huru ehara. Eko nana pa nana teqe si asa. Nuquru la se Paula pa nana lose, meke la varavara nia na va opo nia limana sa, ke magogoso si asa. ⁹ Sipu ta evana tugo sapu gua asa, si mae beto koe Paula sari doduru tie mohodi koasa nusa asa, meke ta salana si arini.

¹⁰⁻¹¹ Meke sipu hola ka neta sidara, si surana si gami koa ke vaka, pozana "Sa Tamasa Vivi," mae guana pa Alekezadaria si asa, meke mae koa va hola ia sa sa totoso ibu pa nusa. Soku vinariponi na vina lavata si ponini gami rini, meke sipu taluarae taloa gami pa nusa asa, si va qaqiri valeana poni gami rini, gua saripu ta hivae pa mami inene. ¹² La hogoto si gami koasa vasileana nomana pozana Sairakusi, meke koa paki vasina ka neta rane. ¹³ Meke sipu topue gami vasina, si la hogoto pa keke vasileana nomana, pozana Reqiamu. Meke sipu hola keke rane si raza sa gevasa, ke pa koivugona si la hogoto si gami pa Putioli. ¹⁴ Vasina si la tutuvi gami sari kaiqa tura namami koe Karisito, meke tepa gami rini pude koa keke vuiki paki koa rini, meke tiqe ene hola la pa Roma si gami. ¹⁵ Na avosoni gami rina tie te Karisito pa Roma sapu korapa la si gami, ke mae si arini pude dogoro gami. Kaiqa arini si mae tutuvu gami koasa vasileana tana maketi pa Apiasi, meke kaiqa arini si mae tutuvu gami koasa vasileana vasina koa sari ka neta vetu kamoana tadi na tie enenedi. Sipu dogori e

Paula si arini, si vahesia sa sa Tamasa, meke koa tava niñira si asa.

Koa pa Roma se Paula

¹⁶ Meke sipu la kamo gami pa Roma si tava malumu se Paula pude koa eke telena, meke ta kopue mo si asa koa ke solodia.

¹⁷ Sipu hola ka ñeta rane, si tioko varigara ni e Paula sari na koimata tadi na tie Ziu pa Roma, meke zamai sa si arini, "Gamua kasa na tie Ziu turanaqu, loketona si evania rau pude nonovali sari na tie Ziu turanada, babe va kari sari na hahanana tadi na tiatamada pu ta kopue vari tetei mae pukerane, ba ta pusi hoboro mo si rau pa Zerusalem, meke ta vala pa limadi rina tie Roma. ¹⁸ Sipu beto nanasau rina tie Roma, si hiva vata rupahau rini si rau, sina dogoria rini sapu lopu evania rau si keke sine, sapu pada pude tava mate nia rau. ¹⁹ Ba sipu lopu va egoa rina tie Ziu sapu gua asa, si ta zukuru si rau pude tepa pude ta pitu koasa banara pa Roma, ba lopu sapu ari qua ginugua pude zutu i sari na tie Ziu turanaqu.* ²⁰ Asa ginuana sapu tiokoni gamu rau, pude qu vivinei koa gamu, gua. Sina koa gua koasa tie sapu rovea na aqa nia sa butubutu Izireli, si ta pusi nia seni rau hie," gua si asa.

²¹ Meke zama si arini, "Lopu hite vagia gami si keke leta mae gua pa Zjudia koasa guguamu goi. Meke kaiqa mami tie pu mae guadi vasina, ba lopu hite mae tozini gami tugo si kaiqa inavoso kaleadi pa ginuamu goi. ²² Ba kote hiva avosi gami sari na mua binalabala, sina pa doduru vasina si gilania gami sapu kana ia rina tie sa linotu pu somana nia goi sana," gua si arini.

²³ Gua asa, ke variva tonoto nia rini koe Paula si keke rane; meke sipu kamo sa rane asa, si moatana sa vinarigara tinoni pu mae vasina koa se Paula. Podalae munumunu meke kamo boni si vivinei va bakala nia Paula koa rini sa inavosona sa Butubutu Banara te Tamasa, meke podekia sa pude va hinokaria rini se Zisu. Ke vizata vagi meke zama luli ni sa sari na Kinubekubere Hope pu koa pa Tinarae te Mosese, meke tadi na poropita koasa guguana e Zisu. ²⁴ Kaiqa arini si va hinokari sari nana zinama, ba kaiqa si lopu va hinokara. ²⁵ Gua asa ke vari tokei teledia si arini meke sipu taluarae si arini, si zama nia e Paula sapu guahe: "Hinokara sapu gua zama nia sa Maqomaqo Hope koasa poropita Aisea koari na tiatamamia pukerane! ²⁶ Ura zama guahe si Asa:

'La mamu tozi ni sari na tinoni hire:
Kaqu avosia, na avosia mo gamu,

* 28:19 TTA 25:11

ba lopu kaqu gilania;
meke kaqu dogoria, na dogoria mo gamu,
ba lopu kaqu gilania.*

27 Ura lopu hiva va avoso sari na taliņa dia,
meke ele va puta i rini sari na matadia,
meke korodia va avoso sari na bulodi rina tie hire.
Be lopu gua, si kote boka dodogorae mo sari na matadia,
meke avavosae mo sari na taliņa dia,
meke kote boka gilagilana mo sari na bulodia,
meke kote boka kekere mae mo koa Rau,
meke kaqu salani Rau si arini, 'gua sa Tamasa."

28 Meke pa vinabetona, si zama guahe se Paula, "Mi
gilania si hie, sapu sa inavosona sa tinaharupu te Tamasa,
si ta garunu la koari na Zenitailo. Arini si kote va avoso!"
gua si asa.*

30 Meke koa karua vuaheni se Paula koasa vetu sapu
tabaria sa pude koa ia, meke vasina si va kamoī sa sari
doduru tie pu mae hopiki nia si asa. 31 Tarae nia sa koa rini
guguana sa Binaņara te Tamasa, meke variva tumatumae
nia sa sa guguana e Zisu Karisito. Zama va mataqara si asa,
meke loke tie hite hukahukatia si asa.

* 28:26 Ais 6:9-10 * 28:28 Sa vesi 29 si ta kubere vala pa kaiqa Kinubekubere
Hope pukerane, sapu guahe: "29Sipu beto zama guahe se Paula, si taluarae sari
na tie Ziu vasina, meke varitokei sisigiti teledia."

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA ROMA Sa Vinabakala

Ta kubere koe Paula sa leta hie, pude na vina namana mana sa nana inene la koasa ekelesia pa Roma gua. Sa nana nati minizimizi si pude la tavetavete somanae paki koari na tie te Zisu Karisito vasina, meke koasa dia tinokae rini si pude hola la pa Sipeini, gua. Koasa nana leta si va bakalia sa koa rini sa nana ginilagilanana sa rinañerane meke sa tinoa tadina tie te Karisito. Va bakala valeani sa sari doduru guguana sa Inavoso Leana koasa leta hie.

Sipu beto zama qetuqetu na tozia sa sa nana tinokae koa rini pa vinaravara, si zama vura nia sa sa nati ginuana sa leta hie sapu guahe: "Ura va dogoroni gita sa Inavoso Leana te Zisu Karisito sa siranana gua meke va tonoto pule gita Tamasa si gita, podalae pa rinañerane meke tava hokoto tugo pa rinañerane." (1:17) Beto asa si hoda la ia Paula sa nana binalabala sapu guahe: Ari doduru tie mo, sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo^d si ta hivae beto mo pude tata pule mae koe Tamasa, sina lopu votivotikaedi si arini koasa niniranira tanisa sinea. Sea beto mo sarini meke lopu boka harupu puleni teledia si arini, ba pa korapa rinañerane mo si va tata pule lai Tamasa koa Sa sari na tie koe Zisu Karisito.

Beto asa si tozi va bakalia Paula sa tinoa vaqura tadina tie pu koa soto koe Karisito. Koa varibulei koe Tamasa si arini, meke sa Maqomaqo Hope si vata rupahi si arini koasa niniranira tanisa sinea meke sa minate.

Pa hinia lima meke kamoā vesu si vari vivinei nia tugo Paula sa tinavete tanisa Tinarae te Mosese, meke sa niniranira tanisa Maqomaqona Tamasa pa tinoa tanisa pu va hinokara. Podalae pa hinia sia meke kamoā pa hinia manege eke, si balabala sisigitia e Paula sa ninanasa sapu vegugua meke kaqu boka varigotoi sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo koasa minizimizi te Tamasa koari doduru tie, gua. Sa natina sa nana vivinei koasa guguana sa si guahe: Sa kiniluna e Zisu koari na tie Ziu kamahire si na kukuruna sa minizi mae te Tamasa pude di ta varigarae mae sari doduru tie pa korapa tataru variharupi te Tamasa koe Zisu Karisito. Meke va hinokaria Paula sapu pa vina betona sa totosō ta mutina si lopu kaqu tale kilua rina tie Ziu se Zisu, ba kaqu ta harupu tugo si arini.

Vina betobeto hokara, si kuberia Paula sa guguana sa kinokoa tanisa tie koe Karisito pa sirana tataru, sapu soto la koasa tinoa vari tatarue koari na votiki tie. Vivinei ni tugo

sa sari na binalabala gugua hire: sa tinavete nabulu la koe Tamasa, sa tinavete tadina tie te Karisito koasa qinavuna, meke koari na tie te Karisito, meke sapu gua leana meke kaleana pa tinavete pude mada lopu ta zutu si gita pa nada binalabala. Sa nana inavoso telena koari nana baere, meke sa nana vinahesi la koe Tamasa si tozia sa pa vinabetona sa leta.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Vina bakalana meke sa nati binalabala. Hinia 1:1-17

Sa hiniva pude ta harupu sari na tie. Hinia 1:18 kamo hinia 3:20

Sa sirana tinaharupu te Tamasa. Hinia 3:21 kamo hinia 4:25

Sa tinoa vaqura koe Karisito. Hinia 5:1 kamo hinia 8:39

Sa minizimizi te Tamasa koari na butubutu Izireli. Hinia 9:1 kamo hinia 11:36

Hahanana leana pa tinoa koe Karisito. Hinia 12:1 kamo hinia 15:13

Vina betobeto meke sa qinetugetu te Paula. Hinia 15:14 kamo hinia 16:27

Sari Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula si kuberia sa leta hie. Arau si keke nabulu te Zisu Karisito. Ta tioko si rau pude na apositolo^d meke tava madi si rau pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie.

² Sa Inavoso Leana hie si ele va tataru nia tu Tamasa pukerane koari Nana poropita, sapu gua ele ta kubere pa Kinubekubere Hope. ³ Sa Inavoso Leana si sa guguana sa Tuna Tamasa, sapu sa nada Bañara, se Zisu Karisito, sapu podo guana tie pa tutina e Devita. ⁴ Meke sa Nana tinoa tinamasa si vata dogoro va bakala koasa niniraira pa Nana tinuru pule pa minate, sapu na Tuna sa Tamasa lavata si Asa. ⁵ Pa korapa tataru variharupi te Zisu Karisito si ta vizata si rau koe Tamasa pude na Nana apositolo, pude tarae nia sa Inavoso Leana koari doduru tie pa ninae popoa, pude va hinokaria na va tabea rini si asa. Asa si tavetia Tamasa pude mani tava lavata se Karisito.

⁶ Gamu pu koa mia pa Roma ba ta tioko tugo koe Tamasa pude somana tugo koari na tie te Zisu Karisito. ⁷ Gua asa si kubere atunia rau koa gamu doduru tie te Karisito pa Roma sa leta hie. Gamu pu ta tatarue na ta tioko mia koe Tamasa, pude Nana tie soti, gua.

Mani ponini gamu sa Tamasa, sa Tamada, meke e Zisu Karisito sa Nada Bañara sa tataru lopu ta nana kamona meke sa binule.

Sa Vinaravara Zama Leana

⁸ Kekenu si maqu zama leanani gamu rau si gamu doduru koasa qua Tamasa pa korapana Zisu Karisito, sina avoso nia rau sa inavosona sa mia rinaṇerane sapu ta tozi urahae koasa kasia popoa. ⁹ Meke sa Tamasa tu si va sosodea sapu lopu hite mulinini gamu rau doduru totošo koari na qua vinaravara. Nabulu nia rau si Asa pa doduru buloqu sipu tarae vura nia rau sa Inavoso Leana koasa guguana sa Tuna. ¹⁰ Hoke tepa ia rau sa Tamasa, meke be guana Nana hiniva kamahire si mani toka nau pude atu dogoro gamu. ¹¹ Ura okoro sisigiti nia rau si pude atu dogoro gamu. Pude maqu atu vivinei ni koa gamu sari na vinaritokae maqomaqo ta manaedi, pude va ninirai sari na maqomaqo mia. ¹² Sapu gunia rau si guahe: pude mada keke gua ta tokae beto mo si gita doduru. Gamu ta tokae pa qua rinaṇerane, meke arau ba ta tokae tugo pa mia rinaṇerane.

¹³ Gilania mia gamu na tasiqu koe Karisito sapu soku totošo si mizimizi atu si rau, ba koba ta hukata. Hiva vata evaṇae ni tie te Karisito pule rau si kaiqa tie koa gamu. Kekenono gua tugo sapu ele evaṇia rau koari kaiqa votiki tie Zenitailo.* ¹⁴ Sina koa nana sa qua tinavete koa gamu doduru tie, koari na tie Quriki^d, meke koarini pu lopu na tie Quriki, meke koari na tie tumatumaedi meke sari na tie pupuhudi. ¹⁵ Gua asa ke okoro hola nia rau si pude atu tarae nia koa gamu na tie pa Roma sa Inavoso Leana te Zisu Karisito.

Sa Niniranira tanisa Inavoso Leana te Zisu Karisito

¹⁶ Lopu hite kurekure nia rau sa Inavoso Leana te Zisu Karisito hie, sina gilania rau sapu asa sa niniranira te Tamasa pude harupi sari doduru tie pu va hinokaria si Asa, kekenu koari na tie Ziu^d, meke gua tugo koari na tie Zenitailo^d.* ¹⁷ Ura ele va dogoroni gita sa Inavoso Leana te Zisu Karisito sa sirana gua meke va tonoto gita Tamasa si gita. Ta podalae pa rinaṇerane meke tava hokoto tugo pa rinaṇerane si asa. Gua asa sapu ta kubere koasa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: "Asa sapu tava tonoto koe Tamasa pa korapa rinaṇerane si kaqu toa," gua.*

Doduru Tie si Sea Beto

¹⁸ Ba sa binugoro te Tamasa si vura mae pa Maṇauru koari doduru sinea na kinaleadi tadi na tie pu hukatia sa hinokara. ¹⁹ Kaqu va kilasi Tamasa si arini, sina ele va dogoro ni tu Sa koa rini sa Nana tinoa soti, meke ele bakala valeana tu koa rini si Asa. ²⁰ Seunae gua kuria Tamasa sa kasia popoa si ele bakala mo koari na tie sa Nana Tinoa

* 1:13 TTA 19:21 * 1:16 Mk 8:38 * 1:17 Hbk 2:4

lopu ta dogorona, sapu sa Nana niniranira koa holana, meke sa Nana Tinamasa. Ta dogoro va bakala si arini koari doduru vina podaka saripu taveti Sa. Gua ke lopu boka zama kokoha sari na tie sapu lopu tumae nia rini sa Tamasa, gua. ²¹ Gilania dia mo sa Tamasa, ba lopu ponía rini sa vina lavata sapu garona Sa, meke lopu zama leana koa Sa si arini. Ba sari na dia binalabala na ginilagilana si ta evañae loke laedi meke siñi na hinuporo si arini.* ²² "Tie tumatumae mami si gami" gua si arini, ba namuna duviduvilidi hokara mo. ²³ Vahesia rini sa Tamasa toa holana, gua si arini, ba sari na beku tu saripu tavete guni ri na kinohadi rina tie pu lopu kaqu koa hola, na kurukuru tapuru, na kurukuru name, meke na kurukuru gotolo si vahesi rini.*

²⁴ Gua asa ke luara lani Tamasa si arini koari na dia inokoro seadi pa bulodia meke taveti rini sari na tinavete variva kurekuredi pa vari korapadia. ²⁵ Hobe nia kinohakoha rini sa gugua hinokara sa Tamasa, meke vahesi tu rini sari na likakalae saripu taveti Sa, ba lopu vahesia rini si Asa pu tavetedí. Ura Asa tu si kaqu tavaresi ninae rane ka rane, Emeni.

²⁶ Gua asa ke luara lani Tamasa si arini, meke evañi rini sari na hahanana variva malederedi. Sari na barikaleqe si lopu haba tie ba haba barikaleqe tu, ba lopu gua sapu tavete ni Tamasa koa rini pa pinodalaena. ²⁷ Meke gua tugo sari na palabatu, veko panía rini sa siranana hinokara sa hahanana tamaloana pude haba barikaleqe, meke ninira hola sa hiniva pude eko turana koreo na palabatu, meke evañi rini sari na hahanana variva kurekuredi pa vari korapadia. Gua asa ke vagi pulea rini teledia sa vina kilasa padadi rina dia tinavete kaleadi.

²⁸ Koa gua sapu lopu balabala ia rini pude kopu nia sa tinumatumae hinokara te Tamasa, ke luara lani Sa koari na dia binalabala kaleadi pude taveti rini sari na tinavete kaleadi pu lopu pada koa rini pude taveti. ²⁹ Ta siñie doduru kinaleadi si arini; sapu sari na vinarivosa, na pinuhi, na ninovanovala, na kinonokono, na vina mate tie, na vinaripera, na sinekesekei, na balabala va kaleani sari na votiki tie, na vari nanaei, ³⁰ na vari zama va kaleani, meke kukiti nia rini sa Tamasa; vahesi pule ni, na va lavalavata pule ni, meke hatahata sirana pude tavete va kaleana, meke lopu va tabei tugo rini sari na tiatamadia. ³¹ Namu, loke dia binalabala leadi si arini. Lopu va gorevura i rini sari na dia vina tatara, meke loke dia tataru na vina tukana pa tie. ³² Gilania dia mo rini sa zinama te Tamasa sapu garodi tugo

* 1:21 Epi 4:17-18 * 1:23 Diut 4:16-18

pude tava mate sari na tie pu tavete gua asa, gua. Ba tavete nono la i mo rini sari na sinea sara, meke va egoi tugo rini sari na tie pu tavete va kaleana gua arini.

2

Sa Vinaripitui te Tamasa

¹ Gua ke lopu kote boka sekesekei si gamu, ura be zutui gamu sari na votiki tie, si zutu puleni gamu mo telemia, sina gamu ba tavete kekeñoño gua tugo arini.* ² Gilania nada gita sapu e Tamasa mo si toñoño Nana pinitu koari na tie pu taveti sari na tinoña gua arini. ³ Ba sapu gamu, tooso taveti gamu sari na ginugua arini telemia, meke zutui sari kaiqa tie, si vegua, balabala ia gamu sapu kote boka govete nia gamu sa vinaripitui^d te Tamasa? ⁴ Ba hokara doño va karia tu gamu sa Nana tataru lavata meke sa Nana inaqa va ñoño koa gamu! Gilana valeania mia gamu sapu tataruni gamu sa Tamasa, sina korapa hivani gamu Sa pude luara pani gamu sari na mia sinea. ⁵ Ba sina luli mia hiniva sisigiti si gamu, ke lopu hiva luara pani gamu sari na mia hahanana kaleadi, gua asa ke tomo va noma puleni gamu vina kilasa telemia pa rane mumudi, pana kaqu vata dogoro nia Tamasa sa Nana binugoro meke sa Nana vinaripitui toñoño. ⁶ Ura gua mo sapu tavetia ri hopeke tie, si kote ta pia nia rini koe Tamasa.* ⁷ Koa rini pu lopu makudo tavete valeana, meke hata ia rini sa tinoa marilaena, na vina lavata, meke sa tinoa sapu loke kokoina, si kote ponía Tamasa koa rini sa tinoa hola. ⁸ Ba koa rini pu balabala puleni meke kilua rini sa hinokara meke lulia rini sa sirana kaleanana, si kote vata dogoroni Sa sa Nana binugoro meke tinañaziri. ⁹ Na tinasuna meke na tinasigiti si kote kamo koari doduru tie pu tavete va kaleana, koa rina tie Ziu, meke gua tugo koari na tie Zenitailo. ¹⁰ Ba sa tinoa marilaena, na vina lavata, meke binule, si tadi doduru pu tavete valeana, koa rina tie Ziu meke gua tugo koari na tie Zenitailo. ¹¹ Ura sa Tamasa si lopu toka kale pa tie.*

¹² Sari doduru tie Zenitailo saripu lopu gilania sa Tinarae te Mosese meke tavete va sea, si kaqu tava kilasa pa Heli koari na sinea pu taveti rini. Meke doduru tie Ziu pu gilania sa Tinarae te Mosese ba lopu lulia, si sea tugo; meke kaqu ta pitu koasa Tinarae te Mosese si arini. ¹³ Ura lopu arini pu avosia sa Tinarae te Mosese si toñoño pa kenuna sa Tamasa, ba arini tu pu va tabea sa Tinarae si kote ta pozae na tie toñoño. ¹⁴ Pana lulia rina tie Zenitailo sa Tinarae te Mosese

* 2:1 Mt 7:1; Lk 6:37 * 2:6 Sam 62:12; TTA 24:12 * 2:11 Diut 10:17

saripu lopu gilania sa Tinarae, si va sosodea mo rini sapu sa Tinarae asa si koa pa bulodia. Ba lopu hite tiroa babe tagoa rini si asa. ¹⁵ Vata dogoro nia rini sapu sa Tinarae te Tamasa si ta kubere pa bulo dia, sina sa dia binalabala boka zutu i babe tozini sapu toŋoto sari na dia tinavete. ¹⁶ Meke gua tugo asa si kote ta evaŋa koasa rane vinaripitui, sapu pa korapana e Zisu Karisito, si kote pitui Tamasa sari na binalabala tomedi tadi na tie, gua tugo sapu hoke tarae nia rau koasa Inavoso Leana.

Sari na Tie Ziu meke sa Tinarae

¹⁷ Ba vegua si gamu kasa pu poza puleni gamu na tie Ziu? Kalavarae si gamu pa Tinarae te Mosese, meke zama sapu na tie te Tamasa si gamu, gua. ¹⁸ Tumae nia gamu sapu gua hiva nia sa Tamasa koa gamu, meke tava tumatumae si gamu koasa Tinarae te Mosese gua sapu toŋoto pude tavetia. ¹⁹ Zama si gamu sapu na tie tuturana tadi pu behudi si gamu, meke sari na mia zinama si guana kalalasa koari na tie huporo. ²⁰ Meke na tie va tumatumae koarini pu pupuhu meke na titisa tadi na tie vaqura si gamu. Meke zama si gamu sapu sa natina sa tinumatumae hinokara, si koa koasa Tinarae te Mosese, gua. ²¹ Ego, variva tumatumae si gamu koari kaiqa, ba vegua ke lopu boka va tumatumae puleni gamu? Zama si gamu, "Meke mu hiko," gua; ba vegua lopu hite hiko si gamu? ²² Zama si gamu, "Meke mi barabarata," gua. Ba vegua, lopu hoke barabarata si gamu? "Namu lopu leana si pude vahesi beku," gua si gamu. Ba vegua, lopu hikoi gamu sari na tinitoŋa pu koa koari na zelepade tadi na tamasa huporodi? ²³ "Tumae nia gami sa Tinarae te Tamasa," gua si gamu; ba vegua ke sekea gamu sa Nana Tinarae, ke lopu pamaŋa nia rina votiki tie sa Tamasa? ²⁴ Zama guahe sa Kinubekubere Hope: "Ura koa gua koa gamu na tie Ziu, si zama va kaleania rina tie Zenitailo sa pozana sa Tamasa," gua.*

²⁵ Be guana lopu sekei gamu sari na Tinarae te Mosese si kote arilaedi sari na mia minagu^d. Ba be sekei gamu sari na Tinarae te Mosese, si loke laedi tugo sari na mia minagu. ²⁶ Gua asa ke sari na tie Zenitailo pu lopu ta magudi^d, ba va tabei rini sari na gorena ka sarena pa Tinarae te Tamasa, si kekenoŋo mo pa dinono te Tamasa koari na tie Ziu pu ta magudi. ²⁷ Tagoa gamu na tie Ziu sa Tinarae te Tamasa, meke ta magu si gamu; ba sari na tie Zenitailo pu lopu ta magudi, ba va tabea sa Tinarae te Tamasa, si kaqu zutu gamu rini si gamu, sina lopu va tabea gamu sa Nana tinarae. ²⁸ Ura lopu sari na tie Ziu pa tinoa tini mo si na tie hinokara

* 2:24 Ais 52:5

te Tamasa, meke lopu na minagu mo si vata dogoro nia sapu na tie te Tamasa, meke ta qetue koa Sa si gamu. ²⁹ Ba sa tie Ziu hinokara si na tie sapu ta hobe sa bulona koasa Maqomaqona sa Tamasa, ba lopu koasa tinarae ta kubereana mo. Sa tie gugua asa si lopu hata vina lavata pa tie ba koe Tamasa tu.*

3

¹ Na sa si leana nia rina tie Ziu hola ni sari na tie Zenitailo? Lopu arilaena tu sa minagu? ² Uve, arilaena hola si pude na tie Ziu; sina kekenu si va ronu nia Tamasa koari na tie Ziu sa Nana zinama. ³ Ba vegua be kaiqa arini si loke dia rina~~nerane~~ koa Sa? Be gua asa si vegua, e Tamasa ba lopu kaqu kopu nia sa Nana vinariva egoi koa rini? ⁴ Lokari hokara! Be guana kokoha sari doduru tie ba sa Tamasa si lopu boka kokoha. Sina guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope:

“Sari na tinoni si kaqu va sosodea sapu hinokara sa Mua zinama,

meke to~~no~~to si Goi pa vinaripitui,” gua.*

⁵ Vegua be sa nada tinavete sea, si va vura va bakala nia sapu gotogoto sa pinitu te Tamasa koa gita? Na sa pule si kote zama nia gita? Lopu to~~no~~to tu sapu va kilasa gita sa Tamasa si gita? Hoke balabala gua asa sari tie. ⁶ Lokari hokara! Be lopu to~~no~~to sa Tamasa, si vea meke kote boka pitua Sa sa kasia popoa? ⁷ Ba be zama guahe si keke tie: “Be sekea rau sa tinarae te Tamasa, si ta dogoro va bakala sapu kopu ni Tamasa sari Nana zinama, pude mani tavahesi. Ba vegua ke korapa ta zutue tie sea tu si rau?” ⁸ Ego, vegua mada zama kokoha keke~~no~~no gua rina tie sekesekei pu zutu gami sapu zama guahe si gami, gua, koa ri mami vina tumatumae sapu guahe: “Mada tavete va kaleana pude mani ta dogoro sa lineana te Tamasa,” gua? Lokari hokara, arini pu zama gua asa si garodi pude tava kilasa koe Tamasa.

Loke Tie si To~~no~~to

⁹ Ke vegua, gita na tie Ziu si leana hola ni sari na tie Zenitailo, gua? Lokari hokara! Ele tozini gamu tu rau sapu sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo si keke~~no~~no mo. Ta pusi varigara mo pa ninira~~nira~~ tanisa sinea si gita doduru. ¹⁰ Ura sa Kinubekubere Hope, si zama guahe:

“Loke tie si to~~no~~to,

namu loketo~~na~~ hokara!*

¹¹ Loke tie si gilagilana,

* 2:29 Diut 30:6 * 3:4 Sam 51:4 * 3:10 Sam 14:1-3, 53:1-3

lopu keke sapu hata ia sa Tamasa.
 12 Doduru tie si luara pania sa Tamasa;
 ke sea beto mo sari doduru;
 loke tie si tavetia gua sapu leana,
 namu loketona hokara.
 13 Sari nuzudia si guana lovu ta tukeledi;
 meke tale zama kokoha mo sari meadi.
 Sa poizini tadi na noki variva mate si koa mo pa beru dia.*
 14 Meke sari na leodi si ta sinie lineveleve kaleadi hola.*
 15 Sari nenedi si tuturei haqala la pude va mate tie;*
 16 meke vasina la gua rini si vata sigiti na vata sunai rini
 sari na tie,
 17 meke sa sirana tanisa binule si lopu hite tumae nia rini;
 18 meke namu lopu hite matagutu nia rini sa vina kilasa
 te Tamasa," gua.*
 19 Ego, kamahire si gilania gita sapu sari doduru pu zama
 ni sa Tinarae te Tamasa si ta zamae koa rini pu koa ta
 kopue koasa Tinarae sana, pude kaqu tava noso sari na vina
 ririunae tana tie; meke pude sari doduru tinoni pa kasia
 popoa si kaqu ta pitu koe Tamasa. 20 Gua ke loke tie hokara
 si boka ta pozae na tie tonoto totoaso pitua Tamasa si asa
 koasa vina tabena sa Nana Tinarae. Ba sa tinavete tanisa
 Tinarae te Tamasa si pude vata gilana nia mo koasa tie sapu
 sea si asa.*

Tava Tonoto pa Rinaņerane si Gita

21 Ba kamahire si vata dogoro nia Tamasa sa sirana gua
 sapu va tonoti Sa sari na tie, ba lopu pa ginuguana sa
 Tinarae. Ura sa Tinarae te Mosese meke sari na poropita si
 ele tozi va sosodea koa gita sa sirana asa. 22 Sa tinoņoto te
 Tamasa asa si vagia arini pu va hinokara ia se Zisu Karisito
 pa korapana sa dia rinaņerane koa Sa. Loke vinotikaena
 si koa koari doduru, be esei si arini,* 23 ura ele tavete
 va sea sari doduru tie, ke lopu hite nana kamoia rini sa
 tinoņoto te Tamasa. 24 Ba koasa tataru variharupi sapu
 poni moka nia Tamasa si tava tonoto sari doduru tie pu
 va hinokara. Vata evania Tamasa si hie koe Zisu Karisito
 pu vata rupahi si arini. 25 Asa tu si garunu mae nia Tamasa
 pude na vina vukivukihi tana vulasa palae sinea tadirini
 pu raneia sa eharana Sa. Taleosae sari na dia sinea koari na
 dia rinaņerane koa Sa. Sa vinukivukihi hie vata dogoro nia
 sa Nana ninono totoaso tuqe pule sa Tamasa meke lopu va
 kilasi Sa sarini pu tavete va sea pa totoaso ele hola. 26 Evania

* 3:13 Sam 5:9, 140:3 * 3:14 Sam 10:7 * 3:15 Ais 59:7-8 * 3:18 Sam

36:1 * 3:20 Sam 143:2; Qal 2:16 * 3:22 Qal 2:16

Tamasa si hie pude tavete vura nia sa Nana ninono koari doduru, ura na nono si Asa koari doduru tie sea, ba tozi vura nia Sa sapu sari tie sea si ta pozae na tie tonoto pa kenuna Sa pana va hinokaria rini se Zisu Karisito.

²⁷ Vegua, boka zama va titie si gita, sapu pa nada vina tabena sa Tinarae te Mosese si ta pozae na tie tonoto si gita koe Tamasa? Lokari hokara! Lopu pa vina tabena sa Tinarae, ba pa rinañerane koe Karisito. ²⁸ Ura gilania gita sapu tava tonoto koe Tamasa sa tie pa korapa nana rinañerane tu koe Zisu Karisito, lopu pa kinopuna sa Tinarae. ²⁹ Ba vegua, tadi na tie Ziu eke mo sa Tamasa? Lokari, tadi na tie Zenitailo tugo. ³⁰ Kekeke mo sa Tamasa. Asa mo kote va tonoti sari na tie Ziu pa dia rinañerane meke sari tie Zenitailo pa dia rinañerane tugo asa.* ³¹ Ke vegua, mada veko pania sa Tinarae, mada lulia mo sa rinañerane? Lokari hokara! Sipu vagia gita sa rinañerane si tiqe va gorevura ia gita sa natina sa Tinarae.

4

Sa Rinanerane te Ebarahami

¹ Ke na sa si kote zama nia gita koasa guguana e Ebarahami, sa tamada gita na tie Ziu? Na sa si boka gilania gita koasa guguana sa nana rinañerane koe Tamasa? ² Be koari na tinavete leadi pu taveti sa si poza nia tie tonoto Tamasa si asa, si kote boka vahesi pule nia pa nana zinama si asa. Ba lopu kaqu boka vahesi pule nia si asa pa kenuna sa Tamasa. ³ Ura zama guahe sa Kinubekubere Hope: “Ranea Ebarahami sa Tamasa, meke koasa nana rinañerane si poza nia na tie tonoto Tamasa si asa.”*

⁴ Totoso tavetavete sa tie koa keke tie si lopu na vinariponi si vagia sa, ba na tinabara tu padana sa tinavete. ⁵ Ego, sa tie pu lopu kalavarae pa nana tinavete leadi pu taveti sa, ba kalavarae koe Tamasa pu poza nia tie tonoto Sa sa tie sea pa nana rinañerane, si pa nana rinañerane mo si vata evanae nia tie tonoto Tamasa sa tie sana. ⁶ Kekenono gua tugo asa sapu zama nia Devita, totnoso tozia sa guguana sa tie tamanaena sapu vata evanae nia tie tonoto Tamasa, ba lopu koari nana tinavete leadi pu taveti sa.

⁷ “Tamanae tugo sari na tie pu taleosoni Tamasa sari dia tinavete kaleadi,

meke tava murimuri palae sari dia sinea.*

⁸ Tamanae tugo sa tie sapu lopu kote balabala pulei Tamasa sari nana sinea.”

* **3:30** Diut 6:4; Qal 3:20 * **4:3** Zen 15:6; Qal 3:6 * **4:7** Sam 32:1-2

⁹ Vegua sa tinamanae sapu zama nia Devita hie? Tadi na tie Ziu pu ta magudi^d mo? Lokari hokara! Tadi pu lopu ta magudi tugo. Ura ele tozia tu rau sapu gua koa pa Kinubekubere Hope: “Raṅea Ebarahami sa Tamasa, meke koasa nana rinaṅeraṅe si poza nia na tie toṅoto Tamasa si asa.” ¹⁰ Pa toso sa, si ta evaṅa sapu gua asa? Pa toso sipu lopu ele ta magu se Ebarahami, ba pa mudina tu sipu ele ta magu sa? Pa toso sipu lopu ele ta magu tu sa. ¹¹ Sa minagu si ta evaṅa mumudi mo, ke na vina gilagilana mo sa nana rinaṅeraṅe koe Tamasa si asa. Ele poza nia tie toṅoto tu Tamasa si asa, sipu lopu ele ta magu tu sa. Ke se Ebarahami si guana tamadia ri doduru tie pu raṅea sa Tamasa, meke ta pozae tie toṅoto koa Sa, be vea ta magudi babe lopu ta magudi.* ¹² Meke asa tugo sa tamadia rina tie Ziu pu ta magudi. Ba lopu koasa tinamagudi si ta evaṅae nia tamadia rini se Ebarahami, ba koasa dia tinoa raṅeraṅe tu toso keha lulia rini sa rinaṅeraṅe te Ebarahami, sapu tagoa sa toso lopu ele ta magu tu.

Sa Vina Tatara te Tamasa koa Rini pu Kalavarae koa Sa

¹³ Lopu koasa vina tabena sa Tinarae te Mosese si vagi nia Ebarahami, meke rina tutina sa vina tatara sapu kaṅu tagoa rini sa popoa pepeso. Ba sina raṅea Ebarahami sa Tamasa, ke vagia sa sa tinonoto koa Sa.* ¹⁴ Ego, be vagia rini sapu gua va tatara nia sa Tamasa, sina va tabea rini sa Tinarae te Mosese, si kote loke gugua sa dia rinaṅeraṅe koe Tamasa, meke sa vina tatara ba kote loke laena tugo.* ¹⁵ Sa Tinarae te Mosese si va mae ia sa binugoro te Tamasa koa rini pu lopu va tabea si Asa, ba vasina sapu loke Tinarae, si loketona tugo sa sineke Tinarae.

¹⁶ Gua asa ke koasa rinaṅeraṅe mo si ta vagi sa vina tatara, pude va sosode valeania sapu gua poni moka nia Tamasa koari doduru tie pu tuti lulia se Ebarahami pa rinaṅeraṅe. Ke sa vina tatara hie si lopu tadirini mo pu va tabea sa Tinarae te Mosese, ba tadirini tugo pu raṅea sa Tamasa, kekenono gua tugo e Ebarahami. Ura se Ebarahami si na tamada gita doduru pu raṅea sa Tamasa.* ¹⁷ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Vata evaṅae nigo Arau na tamadia ri soku butubutu si goi.” Ke sa tamada gita si asa pa kenuna sa Tamasa, sa Tamasa sapu raṅea sa. Asa sa Tamasa sapu va toa puledi ri pu matedi, meke va podakadi sari doduru likakalae saripu lopu ele tava podaka.*

* **4:11** Zen 17:10 * **4:13** Zen 17:4-6, 22:17-18; Qal 3:29 * **4:14** Qal 3:18

* **4:16** Qal 3:7 * **4:17** Zen 17:5

18 Va hinokaria Ebarahami sa Tamasa, ba pa binalabala tadi na tie si tasuna pude ta evaṇa si asa. Gua asa ke ta evaṇae na tamadia ri soku butubutu si asa. Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Kaṇu soku gua tugo rina pinopino pa maṇauru sari na tudia rina tumu,” gua.*
 19 Koa sa totoṣo hie si ele tata keke gogoto vuahenina se Ebarahami, ba lopu hite malohoro sa nana rinaṇeraṇe koe Tamasa. Sa tinina si balabala gunia sa sapu tata matena, gua, meke gua tugo se Sera, sapu tige, gua.*
 20 Ba va hinokara sisigitia Ebarahami sa vina tatara te Tamasa, ke niṇira lalanana sa nana rinaṇeraṇe, meke lopu hite nunala si asa, ba vahesia sa sa Tamasa.
 21 Tumae valeana nia Ebarahami sapu kote boka va gorevura ia Tamasa sa Nana vina tatara koa sa.
 22 Gua asa, ke “Ta pozae na tie toṇoto” koe Tamasa se Ebarahami koasa nana rinaṇeraṇe.
 23 Ego, sa zinama sapu, “Ta pozae tie toṇoto si asa,” gua, si lopu ta kubere pa Kinubekubere Hope pude te Ebarahami eke mo,
 24 ba pude tadigita tugo si asa. Ura gita ba kaṇu pozani gita tie toṇoto tugo Tamasa pa nada rinaṇeraṇe, sina va hinokaria gita si Asa pu va toa pulena sa Baṇara Zisu Karisito pa minate.
 25 Mate hobei Zisu Karisito sari nada sinea, meke tava turu pule si Asa pa minate pude tava toṇoto koe Tamasa si gita.*

5

Tava Toṇoto koe Tamasa si Gita

1 Gua ke, sina pa nada rinaṇeraṇe si tava toṇoto si gita, ke koa bule koe Tamasa si gita, pa korapana Zisu Karisito sa nada Baṇara.
 2 Pa korapa nada rinaṇeraṇe koe Karisito si va kamo lani gita Sa koasa Nana tataru variharupi, sapu koa ia gita kamahire. Ke qetuqetu tugo si gita sina gilania gita sapu kote somana tagoa gita sa tinoa marilaena te Tamasa.
 3 Lopu asa mo, ba mada qetuqetu tugo koari nada tinasuna. Ura koari nada tinasuna na tinasigiti tugo si kote va nonoga ia gita pude nono meke soto va nabu pa rinaṇeraṇe.
 4 Meke koasa nada tinuru va nono meke va nabu si kote vagia gita sa hahanana sapu qetu nia Tamasa, totoṣo aqa va nono si gita pa Nana vinatataru.
 5 Meke totoṣo aqa va nono si gita koasa Nana vina tatara si lopu kaṇu hite kurekure si gita, sina ta zoropo vura koe Tamasa sa Nana tataru pa korapa buloda koasa Maqomaqo Hope sapu ele ponini gita Sa.

6 Pa totoṣo gotona sipu lopu boka harupu puleni gita si gita, si mae mate paeni gita Karisito, pude harupu gita koari

nada kinaleana. ⁷ Tasuna hola si pude mate hobeia keke tie si keke tie toṅoto; ba be leana sa tie, si hokara kote hiva mate hobeia sa si keke tie. ⁸ Ba sipu korapa koa tie sea si gita si mate paeni gita Karisito, pude va dogoroni gita Tamasa sa Nana tataru lavata. ⁹ Gua asa ke gilana valeania gita sapu kaqu harupu puleni gita Zisu Karisito, koasa tinanaziri te Tamasa pa toṅoto varipitui, sina va toṅoto gita Tamasa si gita koasa eharana Sa. ¹⁰ Ura sipu korapa kana ia gita sa Tamasa si tavetia Sa sa vinariva bulei koa gita, koasa minate tanisa Tuna pa korosi. Ke koa gua sapu koa bule si gita koe Tamasa kamahire, ke mada tumae valeana nia sapu kaqu ta harupu si gita, sina toana se Karisito. ¹¹ Ba lopu asa mo, mada qetu nia gita sa nada binaere leleana koasa Tamasa, sina ele tavetia Zisu Karisito, sa nada Baṅara, sa vinari bulei.

Adama meke Karisito

¹² Gua ke, koa gua koasa tinavete tanisa keke tie si kamo sa sineia koasa kasia popoa, meke koasa sineia si kamo sa minate tanisa tie asa, meke sa minate asa si kamo la koari doduru tie, sina sea beto sari doduru tie.* ¹³ Ura sipu lopu ele ta poni nia e Mosese koe Tamasa sa Tinarae, si ele koa nana tu sa sineia koasa kasia popoa, ba vasina sapu loketona sa tinarae, si lopu kaqu ta zutu nia rini sa sinekena sa tinarae. ¹⁴ Gua, ba podalae koasa toṅoto te Adama^d meke kamo sa toṅoto te Mosese, sa minate si kamo la koari doduru tie. Sa minate si kamo la tugo koa rini pu tavete va sea ba lopu sekea rini keke tinarae gugua tavetia e Adama toṅoto sekea sa sa tinarae sapu avoso sotia sa koe Tamasa.

Ba se Adama si na kinehana mo e Zisu sapu luli mudi mae koa sa. ¹⁵ Ba sa tinonoto sapu poni moka nia Tamasa pa korapa Zisu Karisito si lopu kekenoṅo sa sineia te Adama. Hinokara sapu koa gua koasa sineia te Adama si mate nia ri soku tie; ba sapu arilaena hola si na tataru variharupi te Tamasa koari soku tie. Arini si vagi va sokua toṅoto pozani “Tie toṅoto” Sa si arini, koa gua koasa tataru variharupi tanisa keke tie sapu e Zisu Karisito. ¹⁶ Meke gua pule he: Sa vinariponi te Tamasa si lopu kekenoṅo gua sa sineia tanisa keke tie. Ura koasa sineia tanisa keke tie, sari doduru si ta zutu pude tava kilasa koari na dia sineia. Ba sipu tavete va sea sari soku tie, si poni moka nia Tamasa sa Nana tataru variharupi, meke pozani tie toṅoto Sa si arini. ¹⁷ Hinokara sapu koasa sineia tana keke tie, si mate nia ri doduru tie. Ba sapu arilaena hola si gua tu sapu evania keke tie pule, sapu e Zisu Karisito! Ke sari doduru pu somana tagoa

* 5:12 Zen 3:6

sa tataru variharupi te Tamasa, meke sa Nana vinariponi moka tanisa tinonoto, si kaqu somana tagoa sa tinoa hola koe Zisu Karisito.

¹⁸ Ura koasa sinea tanisa keke tie sapu e Adama si ta zutu sari doduru tie, ba koa sa tinavete tonoto tanisa keke tie, sapu e Zisu Karisito si boka ta pozae tie tonoto sari doduru tie, meke ponini Sa koarini sa tinoa. ¹⁹ Ke gua sapu koasa sineke tinarae tanisa keke tie si pozani tie sea Tamasa sari doduru tie, ba koasa vinatabe tanisa keke tie sapu Zisu Karisito, si boka tava tonoto koe Tamasa sari doduru pu va hinokara.

²⁰ Ta vala sa Tinarae te Mosese pude tumae valeana ni rini sari dia sinea, ba vasina sapu ta tumae valeana sa sinea si soku nono latu sa tataru variharupi te Tamasa. ²¹ Gua sapu sa sinea kamo la koari doduru tie meke kamo sa minate koari doduru, ke sa tataru variharupi si kamo koari pu ta pozae na tie tonoto pa korapana Zisu Karisito sa nada Bañara pude va kamoi pa tinoa hola.

6

Luaria sa Sinea pude Toa koe Karisito

¹ Ego, na sa si kaqu boka zama nia gita? Mada tavete sinea nono latu pude noma nono latu sa tataru variharupi te Tamasa koa gita? ² Lokari hokara! Sina ele mate luara pani gita sari na sinea koe Karisito, ba vegua ke kote tavete nono lai mo sari na sinea? ³ Gilania mia gamu sapu gita doduru pu ta papitaiso nia se Zisu Karisito si somana ta papitaiso pa korapana sa Nana minate. ⁴ Pa nada pinapitaiso si ta pomunu turanae koa Sa si gita, meke somana nia gita sa Nana minate, pude gua sapu ele va toa pulea sa Tamana pa Nana niniranira se Zisu Karisito pa minate, si toa si gita pa tinoa vaqurana.*

⁵ Be guana ele koa keke koa Sa si gita pa Nana minate si kaqu koa keke tugo koa Sa si gita pa Nana tinuru pule. ⁶ Gilania gita sapu sa nada tinoa koana si ele tava mate turanae koe Karisito pa Nana korosi, pude lopu koa hola si gita koasa niniranira tanisa sinea, ke lopu kaqu nabulu nia gita sa sinea kamahire. ⁷ Ura totoso mate sa tie si ta rupaha si asa koasa niniranira tanisa sinea. ⁸ Be guana ele mate turania gita se Karisito, si va hinokaria gita sapu kaqu toa turania tugo gita si Asa. ⁹ Gilania gita sapu sina ele toa pule se Karisito pa minate, ke lopu kaqu mate pule hokara si Asa. Na minate si loke nana niniranira koa Sa. ¹⁰ Sa minate sapu mate nia Karisito kekeke totoso mo, si na minate tanisa sinea. Ba sa tinoa sapu toa nia Sa kamahire, si toa koasa

* 6:4 Kol 2:12

Tamasa. ¹¹ Koasa sirana tugo asa, si mi balabala guni pule ni gamu sapu mate si gamu koasa sinea, ba toa si gamu koe Tamasa pa korapana Zisu Karisito.

¹² Gua ke mi lopu va malumia sa sinea pude banara ni sari tini mia, mi lopu va tabei sari inokoro tanisa sinea. ¹³ Mi lopu va malumu hokaria keke kukuru tinimia koasa sinea, pude tavetavete ni pa kinaleana. Ba mi poni koe Tamasa sari na mia tinoa, guana tie tava turu mia pa minate. Mi poni lani sari doduru tinimia koe Tamasa, pude tavetavete ni pa tinonoto. ¹⁴ Ura lopu kaqu va banaria gamu pa mia tinoa sa sinea, ura lopu sa Tinarae si toa nia gamu kamahire ba sa tataru variharupi tu te Tamasa.

Pinausu Tana Tinonoto

¹⁵ Ke vegua si gita? Mada tavete va sea, sina lopu na Tinarae si lalae nia sa nada tinoa, ba sa tataru variharupi tu te Tamasa? Lokari hokara! ¹⁶ Gilania mia sapu be vala puleni gamu koa keke tie si gamu pude na pinausu, si na pinausu tugo si gamu koa sa pu va tabe ia gamu; be na pinausu si gamu koasa sinea si kote kamo pa minate, ba be na pinausu si gamu koasa vina tabe si kote kamo pa tinonoto koe Tamasa. ¹⁷ Koari na tooso ele hola, si na nabulu si gamu koasa sinea. Ba kamahire mada zama leana koasa Tamasa sapu va tabea gamu pa doduru bulomia sa vina tumatumae sapu ta poni nia gamu. ¹⁸ Kamahire si ta rupaha koasa sinea si gamu, meke ta evanae na pinausu tanisa tinonoto si gamu. ¹⁹ Va padapadae nia rau sa tinoa pinausu pude va bakalia sapu gua korapa va tumatumaeni gamu rau, sina malohoro sari mia binalabala. Gua sapu va pinausu puleni gamu koasa kinaleana, na hahanana bonidi pa doduru kukuru tinimia, pude tava soku sari na mia tinavete kaleadi, si mi va pinausu puleni gamu pude nabulu nia sa tinonoto pa doduru kukuru tinimia, pude tava soku sari na mia tinavete tonotodi.

²⁰ Totoso na pinausu si gamu koasa sinea, si lopu lulia gamu sa tinonoto. ²¹ Na sa sa lineana sapu vagia gamu koari na hahanana variva kurekuredi saripu taveti gamu? Sa vina betodi rina tinavete gugua arini sina minate mo. ²² Ba kamahire si ta rupaha si gamu koasa niniranira tanisa sinea, meke ta evanae na pinausu te Tamasa si gamu. Ke sa laena sapu vagia gamu si na tinoa tava madina, meke sa vina betona sina tinoa hola. ²³ Ura sa tinabara tanisa sinea si na minate tugo, ba sa vinariponi moka te Tamasa si na tinoa hola pa korapa Zisu Karisito sa nada Banara.

7

Vina Padapadae pa Vinarihaba

¹ Kasa tasiqū koe Karisito, ele gilania mia mo gamu kasa sapu gua hiva zama nia rau kamahire, sina ele tumae nia gamu sa tinarae. Sa tinarae si ari nana n̄niran̄ira koari na tie, totosō toa mo si arini. ² Gua sapu zama nia sa tinarae koasa barikaleqe varihabana, sapu ta pusi si asa koasa nana palabatu totosō toa nana si asa, ba pana mate sa nana palabatu, si ta rupaha si asa koasa tinarae pa nana vinarihaba. ³ Gua asa, ke be koa turan̄ia sa si keke votiki tie, totosona sapu korapa toa sa nana palabatu, si barabarata tugo si asa, ba pana mate sa nana palabatu, si ta rupahana si asa koasa tinaraena sa vinarihaba, meke be varihaba pule sa barikaleqe ba lopu barabarata si asa.

⁴ Gua asa ke ta rupaha si gamu koasa Tinarae te Mosese koasa minate te Karisito. Ke kamahire si soto koe Karisito meke tanisa tugo si gita, Asa sapu ele mate meke toa pule, pude boka vua va sokusoku si gita koe Tamasa. ⁵ Ura pa totosō sapu luli gita sari na hiniva kaleadi tanisa tini, si va n̄nira ia sa Tinarae te Mosese sa hiniva tanisa sinea pude vua sa kinaleana, meke kamo pa minate. ⁶ Ba kamahire si ele ta rupaha si gita koasa Tinarae te Mosese sapu vata pusi gita visoroihe. Ura ele mate luaria gita si asa. Ke kamahire si lopu nabulu nia gita sa Tinarae sapu ta kuberena koe Mosese, ba nabulu nia tu gita sa Tamasa pa tinoa vaqura koasa Maqomaqo Hope.

Sa Tinarae te Mosese meke sa Sinea

⁷ Na sa si kaqu zama nia gita? Koa ia sinea sa Tinarae te Mosese? Lokari hokara! Be lopu koa sa Tinarae si lopu kote tumae nia rau sa sinea. Be lopu zama sa Tinarae te Mosese: "Mu lopu okoro nia si keketona tadi na tie," gua, si lopu kote tumae nia rau sa inoko'okoro sea.* ⁸ Ba sipu avosia rau sa tinarae hie, si la sa sinea va gevuria sa inoko'okorodi rina tin̄itona tadi na votiki tie. Ba sipu lopu ele gilania rau sa Tinarae te Mosese, si lopu gilania rau sa sinea. ⁹ Totosō lopu ele gilania rau sa Tinarae si toaqu, gua si rau, ba sipu avosia rau sa Tinarae, si toa vura mae koa rau sa sinea, ¹⁰ ke mate si rau. Ke sa Tinarae sapu tava mae pude va toa tie gua, si va mate au tu sa. ¹¹ Meke sa sinea si vagi lolomo koasa Tinarae meke sekesekei nau sa, meke va mate au.*

¹² Gua asa ke sa Tinarae te Mosese telena si hopena, meke sa tinarae pude lopu okokoro si hopena tugo, meke tonoto na leana si asa. ¹³ Ke vegua, sa Tinarae sapu leana si va

* 7:7 Ekd 20:17; Diut 5:21 * 7:11 Zen 3:13

mate au si arau? Lokari hokara! Sa sinea tu si tavetavete nia sa Tinarae sapu leanana meke va mate au si rau, pude mani ta dogoro sapu kaleana hola la tu sa sinea. Ke koasa Tinarae si ta dogoro sapu kaleana hola sa sinea.

Vinaripera pa Korapa Tinoa Tie

¹⁴ Ura gilania nada gita sapu sa Tinarae te Mosese si mae guana koe Tamasa, ba arau sina tie tana tini mo, meke na pinausu tanisa sinea. ¹⁵ Lopu tumae valeana nia rau sapu gua tavetia rau. Ura lopu tavetia rau gua sapu hiva nia rau, ba sa kinaleana tu sapu kukiti nia rau, si asa tu si tavetia rau. ¹⁶ Ego, be tavetia rau sapu gua lopu hiva tavetia rau, si ta dogoro mo sapu va egoa rau sapu leana sa Tinarae. ¹⁷ Ke lopu arau soti tavetia sa kinaleana hie, ba sa sinea tu sapu koa koa rau; asa tu tavetia si asa.* ¹⁸ Gilania rau sapu loke lineana si koa koa rau pa qua hiniva kaleadi pa tini. Ura koa nana sa qua hiniva pude tavete va leana, ba lopu boka tavete vura nia rau. ¹⁹ Lopu tavetia rau sa lineana sapu hiva tavetia rau, ba gua tu sapu lopu hiva tavetia rau si tavete nono laia rau. ²⁰ Ego, be tavetia rau sapu gua lopu hiva tavetia rau, si lopu arau tu tavetia si asa, ba sa sinea tu sapu koa koa rau; asa tu tavetia.

²¹ Ke asa mo sapu dogoria rau korapa ta eva_{na} koa rau kamahire sapu guahe: pana hiva tavete valeana si rau, si na hiniva pude tavetia sa sinea tu si koa tugo koa rau. ²² Ba pa korapa buloqu si qetuqetu nia rau sa Tinarae sapu mae guana koe Tamasa. ²³ Ba dogoria rau si keke hiniva kaleana sapu tavetavete pa tiniqu, sapu varipera la koasa hiniva leana pa qua binalabala meke vata pusi au koasa hiniva tana sinea sapu tavetavete pa korapa tiniqu. ²⁴ Kei! Namuna tie talota_{na}qu mo si rau. Esei si kote harupau koasa hiniva tana sinea pa tiniqu sapu korapa tura_{na} lani au pa minate? ²⁵ Ba vahesia rau sa Tamasa sapu harupau koe Zisu Karisito sa nada Ba_{na}ra! Sa inolana si guahe: Pa qua binalabala si nabulu nia rau sa Tinarae te Tamasa, ba sa hiniva tana kinaleana pa tiniqu si nabulu nia sa sinea.

8

Tinoa pa Korapa Maqomaqo

¹ Gua ke loke tie si boka zutu gita pu koa koe Karisito kamahire sapu garo si gita pude tava kilasa pa Heli. ² Ura sa ninira_{nira} tanisa Maqomaqo Hope, sapu va toa gita si gita koe Zisu Karisito, si vata rupaha gita koasa ninira_{nira} tanisa sinea meke sa minate. ³ Eva_{na} Tamasa, gua sapu lopu

* 7:17 Qal 5:17

boka evaṅia sa Tinarae te Mosese, sina tava malohoro si asa koasa hiniva tana kinaleana pa tini. Gua asa ke garunia Sa sa Tuna soti, pude mae podo kekeṅono gua ri doduru tie pa tinoa tini, pude na vinulasana sa sinea, meke pude zutua meke va kilasia Sa sa sinea tana hiniva kaleana pa tinida. ⁴Evaṅia Tamasa si hie, pude sa tinonoto sapu ta hivae koasa Tinarae te Mosese, si kaqu tava gorevura koa gita pu ene pa korapa Maqomaqo Hope, ba lopu koasa hiniva kaleana tanisa sinea pa tinida. ⁵Ura arini pu lulia sa hiniva kaleadi tana sinea pa tinidia si ta pusi koasa hiniva tanisa sinea. Ba arini pu lulia sapu gua tozi ni sa Maqomaqo Hope, si soto sari dia binalabala koasa hiniva tanisa Maqomaqo Hope. ⁶Ba be ta pusi si gita koasa hiniva tanisa sinea, si kote kamo pa minate si gita. Ba be ta totolie si gita koasa hiniva tanisa Maqomaqo Hope, si kote kamo si gita pa tinoa meke pa binule. ⁷Totoso ta pusi sa tie koasa sinea pa tinina, si ta evaṅae na kana koe Tamasa si asa; ura lopu lulia sa sa Tinarae Tanisa, meke lopu boka va tabea sa si Asa. ⁸Ke sari na tie pu va tabea sa hiniva tanisa kinaleana pa tinidia, si lopu boka va qetua rini sa Tamasa.

⁹Ba gamu si lopu ta pusi koasa hiniva tanisa sinea pa tinimia, ba ta totolie si gamu koasa hiniva tanisa Maqomaqo Hope, be guana koa koa gamu sa Maqomaqona sa Tamasa. Meke be keke koa gamu si lopu tagoa sa Maqomaqona e Karisito, si lopu te Karisito tugo si asa. ¹⁰Ba be toa pa korapa bulomia se Karisito, si toa tugo sari na maqomaqo mia, sina ele tava tonoto koe Tamasa si gamu, ba mate sari na tinimia koa gua koasa sinea. ¹¹Meke be toa koa gamu sa Maqomaqona Tamasa sapu va toa pulea se Zisu pa minate, si Asa tugo sapu va toa pulea se Karisito pa minate, si kote va toa pulei tugo Sa sari na tinimia pu kaqu mate. Kaqu evaṅia Sa sapu gua asa koasa Maqomaqona Sa sapu koa koa gamu.*

¹²Ego, kasa tasiq, mada lopu luli sari hiniva kaleadi pa tinida pude taveti. ¹³Ura be luli gamu sari na hiniva kaleadi pa tinimia, si kote mate si gamu, ba be va matei gamu sari na tinavete kaleadi koasa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope, si kote toa si gamu. ¹⁴Ura arini mo pu ta turana koasa Maqomaqona Tamasa, si arini tugo sari na tuna Tamasa. ¹⁵Ura sa Maqomaqo Hope sapu ele poni nia Tamasa koa gamu, si lopu va pinausu gamu ke lopu matagutu si gamu. Asa tu vata evaṅaeni gita tuna Tamasa, meke va boka gita si gita pude zama la koe Tamasa, "Tamaqu, Tamaqu!" gua.** ¹⁶Sa Maqomaqona Tamasa si somana koa koari na

* 8:11 1 Kor 3:16

* 8:15 Mk 14:36; Qal 4:6

* 8:15 Qal 4:5-7

maḡomaḡoda, pude va sosodea sapu na tuna Tamasa si gita. ¹⁷ Ke koa gua sapu na tuna Tamasa si gita, si kaḡu somana tagoi tugo gita sari na tinamanae sapu va nago veko ni Sa pude tadi Nana tie soti, meke kaḡu somana tagoi tugo gita koe Karisito saripu ele va nago veko ni Tamasa pude Tanisa. Ura be somana nia gita sa tinasigiti te Karisito, si kaḡu somana tagoa tugo gita sa Nana vina lavata.

Sa Vinalavata Vugo Repere

¹⁸ Gilana valeania rau sapu sa tinasigiti tadi gita pa rane ninoroi si lopu garo pude vari padapada la nia koasa vina lavata sapu kote ta poni nia gita. ¹⁹ Doduruna sa vina podaka pu tavetia Tamasa si korapa okoro hola nia meke aḡania sa sa totošo pana kaḡu vata dogoro ni Sa koasa sari na tuna soti. ²⁰ Ura sa vina podaka si lopu boka va gorevura ia sa nana tinavete, ba lopu pa nana hiniva soti pude gua asa, ba pa hiniva tu te Tamasa. Ba ele koa nana tu sa rinoverove,* ²¹ sapu sari doduru vina podaka pu taveti Tamasa si kote ta rupaha keke rane koasa tinapusi pude muzi si arini, ba kaḡu somana koasa tinarupaha tolavaena tadi na tuna Tamasa. ²² Ele gilania gita sapu podalae pukerane meke kamo kamahire sari doduru vina podaka pu taveti Tamasa si va gilagila ia sa tinasigiti, kekenono gua sa tinasigiti tanisa barikaleḡe pu tata sa nana totošo podopodo. ²³ Ba lopu sari na vina podaka eke mo pu taveti Tamasa si silava nia sa tinasigiti, ba gita tugo pu ele vagia sa vua kenuna sapu sa Maḡomaḡo Hope, si somana silava tugo pa korapa buloda, sipu aḡa nia gita sa totošo sapu kaḡu tava hokoto valeana sa tinapausuda koe Tamasa, meke vagi gita sari tini vaḡuradi.* ²⁴ Koasa nada rinoverove asa si ele ta harupu si gita, ba be guana ta dogoro sapu gua rovea gita, si lopu na rinoverove si asa. Ura esei si boka rovea sa tiḡitona sapu ta dogorona? ²⁵ Ba pana rovea gita sa tiḡitona sapu lopu ta dogorona si kote aḡa va noḡo nia gita si asa.

²⁶ Meke gua tugo sapu sa Maḡomaḡo Hope si tokani gita pa nada minalohoro, ura lopu gilana valeania gita sapu na sa si garo pude varavara nia gita. Ba sipu varavara gita si sa Maḡomaḡo Hope tu si varavara tokani gita koari Nana siniḡo maḡini saripu lopu boka ta tozi vura pa zinama. ²⁷ Meke sa Tamasa sapu dogorodi saripu koa pa korapa buloda, si gilania sa binalabala tanisa Maḡomaḡo Hope, ura varavara toka ni sa Maḡomaḡo Hope sari tie te Karisito, koari na hiniva te Tamasa.

* 8:20 Zen 3:17-19 * 8:23 2 Kor 5:2-4

²⁸ Gilania gita sapu sari doduru tinitoṅa pu ta evaṅa koa gita si tavetavete ni Tamasa pude valeani saripu tataru nia si Asa, sarini pu tioki Sa pude taveti sari Nana hiniva. ²⁹ Arini pu ele gilana vata kenuē i sa Tamasa, si ele vizata vekoi Sa, pude vata evaṅae guni Sa pa kinehana sa Tuna soti sapu e Zisu, pude na Tuna kenuna koari soku tamatasi. ³⁰ Gua asa ke sarini pu ele vizata vekoi Tamasa tatasana hokara si tioki Sa. Meke arini pu ele tioki Sa si pozani na tie toṅoto Sa, meke sarini pu pozani na tie toṅoto Sa si va somana ni Sa pa Nana vinalavata.

Sa Tataru te Tamasa pu Mae Gua koe Zisu Karisito

³¹ Ke na sa si boka zama nia gita? Be Tamasa sa nada tinokae, si esei si kaqu boka va kilasa gita? ³² Loke tie! Sina Tamasa tugo si lopu hite ruritia sa Tuna soti, ba va vukivukihi nia Sa pa laeda gita doduru tie. Gua asa ke kaqu poni mokani gita tugo Sa sari doduru likakalae. ³³ Esei kote boka zutui sari na tie ta vizatadi te Tamasa? Ura sa Tamasa tu telena si pozani na tie toṅoto si arini. ³⁴ Esei si boka zutu gita? Zisu Karisito sapu ele mate, meke ele turu pule si korapa habotu Nana pa kali mataona sa Tamasa pude varavara tokani gita. ³⁵ Na sa si kote boka vari paqahani gita koasa tataru te Zisu Karisito? Na tinasuna, na minalaṅa, na ninaqunaqu, na inovia, na hinabahuala, na vinaripera, na minate? ³⁶ Lokari hokara, ura guahe sapu ta kubere koasa Kinubekubere Hope:

“Koasa laemu Goi, si tata tava mate nia gami doduru toṅoto, gua tugo rina sipi si gami

pu ta turana va namanama pude tava mate.”*

³⁷ Ba koari doduru tinasuna gugua hire, si tava mataqara si gita koe Zisu Karisito pu tataruni gita! ³⁸ Ura gilana valeania rau sapu loketoṅa hokara si boka varipaqahani gita koasa Nana tataru: lopu na tinoa babe na minate, lopu sari na mateana babe sari na tomate kaleadi, meke sari na dia niniraṅira, meke lopu sapu gua ta evaṅa pa rane ninoroi, babe vugo repere, ³⁹ meke lopu saripu koa panaulu pa maṅauru, babe panapeka pa pepeso. Namu loketoṅa hokara koari doduru vina podaka pu ta tavetedi hire, si kaqu boka varipaqahani gita koasa tataru te Tamasa, sapu ele ponini gita Sa koe Zisu Karisito sa nada Baṅara.

9

Tamasa meke sari Nana Tie Ta Vizatadi

¹ Pa qua kineke koe Karisito si zama va hinokara atu si rau. Sa Maqomaqo Hope meke sari na qua binalabala, si

* 8:36 Sam 44:22

va sosodea sapu lopu kokoha si rau. ²⁻³ Sipu balabala i rau sari na turanaqu, na qua butubutu soti, si nomana hola sa qua tinalotana, meke lopu boka beto ta sigiti ni rau sarini pa korapa buloqu. Leana hola be ta levei mo si rau koe Tamasa, pude ta paqaha taloa koe Karisito, pude qu hobei sari na turanaqu soti. ⁴ Na tie ta vizatadi koe Tamasa si arini, meke ta pozae na tuna soti. Va dogoroni Sa koa rini sa Nana tinolava nedalana. Taveti Sa sari Nana vinariva egoi koa rini, meke ponini Sa koa rini sa Tinarae te Mosese, sa vinahesi pa Zelepade, meke sari na vina tatara.* ⁵ Arini tugo si podo gore mae gua koe Ebarahami, Aisake, meke Zekopi, meke e Karisito si na tutidia tugo rini, sapu podo guana tie pa pepeso. Mani tavahesi sa Tamasa, na Banara tadi doduru tinoni ninæ rane ka rane! Emeni.

⁶ Lopu zama si rau, sapu sekea Tamasa sa Nana vina tatara, sina na lopu ari doduru tie Izireli si na tie hinokara te Tamasa. ⁷ Meke lopu ari doduru pu tuti gore mae koe Ebarahami si na tuna Tamasa. Ura zama sa Tamasa koe Ebarahami, "Arini mo pu podo gore mae koe Aisake si ta pozae tutimu hinokara goi," gua.* ⁸ Gua asa ke saripu pododi pa hiniva tana tie, si lopu poza ni tuna sa Tamasa si arini, ba sari na koburu tu pu pododi pa Nana vina tatara, si ta pozae na tuna hinokara Ebarahami. ⁹ Sina guahe sa vina tatara te Tamasa koe Ebarahami, "Pa totošo guahe pa vuahe ni mæhe si kote pule mæ si Rau, meke kote podoa Sera si keke tuna koreo," gua.*

¹⁰ Meke lopu asa mo, ba sari karua tuna koreo e Ribeka, si keke mo sa tamadia sapu e Aisake sa tamada. ¹¹⁻¹² Ba sipu lopu ele vizatia tu ri karua sapu gua leana babe kaleana, si ele zama la tu koe Ribeka sa Tamasa, "Kaqu nabulu nia sa koburu kenuna sapu mudina," gua. Zama nia Sa sapu gua asa sipu lopu ele podo tu sari karua tamatasi. Vata evaņaia Tamasa sapu gua asa, pude vizatia si keke ri karua tamatasi, pude boka va gorevura ia Sa sa Nana hiniva. Gua asa ke sa natina sa vinizata te Tamasa si koa gua tu pa Nana tinioko, ba lopu koa ke toņa sapu ele tavetia rini.* ¹³ Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: "Tataru nia Rau se Zekopi ba etulia Rau se Isoa," gua sa Tamasa.*

¹⁴ Na sa si kaqu zama nia gita? Lopu toņoto sa Tamasa, gua? Lokari hokara! ¹⁵ Ura zama sa Tamasa koe Mosese, "Arini pu hiva ni Rau si kaqu tataru ni, meke toka ni Rau," gua.* ¹⁶ Gua asa ke lalæ Tamasa mo sapu ari sei si hiva tataru ni na toka ni Sa, ba lopu pa hiniva na tinavete tana

* 9:4 Ekd 9:4 * 9:7 Zen 21:12 * 9:9 Zen 18:10 * 9:11-12 Zen 25:23

* 9:13 Mal 1:2-3 * 9:15 Ekd 33:19

tie. ¹⁷ Ura zama gua pule he sa Kinubekubere Hope koe Pero, sa banara pa Izipi: “Va banarigo Rau si goi, pude tavetavete nigo na vata dogoro nia sa Qua niniranira, meke vata gilana nia sa Pozaqu koasa doduruna sa kasia popoa,” gua sa Tamasa.* ¹⁸ Gua asa ke tataru ni meke toka ni Tamasa si arini pu hiva ni Sa, meke va luli ni dia hiniva Sa si arini pu hiva ni Sa pude koa hola pa vina karikari.

Sa Binugoro meke sa Tataru Variva Taleosae te Tamasa

¹⁹ Keke koa gamu si gina kote zama guahe: “Na vegua ke zutui tu Tamasa sari na tie koari na dia sinea? Ura esei kote boka korona nia sa hiniva te Tamasa?” gua. ²⁰ Esei si agoi ke boka zama hemohemoa sa Tamasa? “Na sa si tavetia Goi?” gua. Agoi si kekenoŋo mo na raro patu ta tavetena pa lima tie, ke lopu leana pude zama la guahe si goi koe Tamasa pu tavetigo, “Na vegua ke tavete guni nau tu Goi sana si rau?” gua.* ²¹ Sa tie mo pu tavetena sa raro patu, si kaqu tavetia sapu gua hiva nia sa koasa pepeso asa. Boka taveti sa si karua raro; keke si pude tavetavete nia pa tooso arilaena, meke keke pule si pude tavetavete nia koari na tooso hoborodi.

²² Kekenoŋo gua puta tugo asa si tavetia sa Tamasa. Hiva va dogoro nia Sa sa Nana binugoro meke sa Nana niniranira, ba aqa va noŋo ni Sa si arini pu bugoro ni Sa, saripu kote tava kilasa pa tina huara. ²³ Meke hiva vata gilana nia tugo Sa sa Nana vina lavata nomana, sapu ele vata gilana valeana nia Sa koa gita, pu tataru ni, meke toka ni Sa; gita pu va namanama gita Sa pude somana pa Nana vina lavata. ²⁴ Ura gita tugo sari na tie pu ele tioko gita sa Tamasa, lopu tale koari na tie Ziu mo, ba koari na tie Zenitailo tugo. ²⁵ Guahe sapu zama nia Tamasa koasa buka Hozea:

“Kote poza ni ‘Qua tinoni’ Rau si arini

pu pozani lopu na Qua tinoni Rau.

Meke kote poza ni ‘Na butubutu ta tataruedi’ Rau si arini

pu lopu tataruni Rau.*

²⁶ Meke koasa vasina tugo pu ta tozi nia rini sapu,

‘Gamu si lopu na Qua tinoni,’ gua,

si vasina tugo si kaqu ta pozae ‘Na tuna sa Tamasa toana’ si arini,” gua.*

²⁷ Meke velavela vura nia Aisea sa guguadi rina tie Izireli sapu guahe: “Be vea lopu boka ta nae, guana onone pa masa si arini, ba ari ka visavisa mo si kote ta harupu,* ²⁸ ura kote lopu sana va kilasa hokari sa Banara sari na tie pa popoa

* 9:17 Ekd 9:16 * 9:20 Ais 29:16, 45:9 * 9:25 Hoz 2:23 * 9:26 Hoz 1:10

* 9:27 Ais 10:22-23

pepeso," gua si asa. ²⁹ Asa sapu zama nia Aisea pukerane, "Be lopu veko hola i sa Baṅara Tadi na Qeto Minate si ka visavisa tie pa butubutu Izireli, si kote ele ta huara va inete gua tugo pa Sodomu meke pa Qomora si gita," gua.*

Izireli meke sa Inavoso Leana

³⁰ Na sa si kaqu zama nia gita kamahire? Ari na tie Zenitailo saripu lopu hite hata ia sa tinoṅoto, si ele vagia rini sa tinoṅoto koe Tamasa pa dia rinaṅerane. ³¹ Ba sari na tie Izireli pu podekia pude vagia sa tinoṅoto koasa linulina sa Tinarae te Mosese, si lopu boka tu. ³² Na vegua? Ura lopu hata ia rini pa dia rinaṅerane, ba pa korapa dia tinavete leadi, saripu taveti rini pa kinopuna sa Tinarae te Mosese. Gua asa ke ta tubarae koasa "Patu" meke hoqa si arini. ³³ Asa sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu guahe:

"Dotu, vekoa Rau pa Zaione si keke patu* ,
 sapu kote va tubarae i sari na tie,
 na patu sapu kote va hoqai si arini.

Ba arini pu raṅea si Asa

si lopu kote tava kurekure," gua.*

10

¹ Kasa tasiq, hiva sisigiti nia rau si pude ta harupu sari tie Izireli. Asa sa qua vinaravara koe Tamasa. ² Arau boka va sosodea sapu podeke sisigitia rini pude lulia sa Tamasa, ba sa dia pinodepodekae si lopu turu koasa ginilagilana hinokarana. ³ Lopu gilania rini sa siraṅa, gua meke va toṅoti Tamasa sari na tie. Podekia rini pude va toṅoto puleni teledia koari na dia tinavete soti. Gua asa ke va tabea rini sa siraṅana gua meke va toṅoti Tamasa sari na tie. ⁴ Ura e Karisito sina vina hokotona meke na vina gorevurana sa Tinarae te Mosese, pude sari doduru tie pu va hinokaria si Asa si kote tava toṅoto koe Tamasa.

Tadi Doduru Tie mo sa Tinaharupu

⁵ Kuberia Mosese sa guguana sa tinoṅoto sapu podekia rina tie pude vagia koasa vina tabena sa Tinarae sapu guahe: "Asa sapu va tabei sari na zinama tanisa Tinarae te Tamasa si kote toani tugo sa," gua.* ⁶ Ba sa Kinubekubere Hope si tozia sa tinoṅoto sapu mae guana koasa rinaṅerane sapu gua tu he: "Mu lopu zama guahe pa bulomu, esei si kote sage la pa Maṅauru?" (pude turaṅa gore mae

* 9:29 Ais 1:9 * 9:33 E Zisu si na patu pa Zaione. * 9:33 Ais 28:16 * 10:5 Liv 18:5

nia se Karisito*, si gunia sa.)^{*} ⁷ Meke lopu kaqu nanasa guni pule nigo he telemu si goi: “Esei si kote gore la pa Hedisi, sa vasina koa sari na maqomaqodi rina tie matedi?” (pude la turana sage pule mae nia se Karisito, si gunia sa.)⁸ Gua mo he sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Sa zinama te Tamasa si koa nana mo koa goi. Koa nana mo pa korapa nuzumu meke pa bulomu.” Asa tu sa inavoso tanisa rinañerane sapu tarae nia gami. ⁹ Be helahelae vura nia goi pa nuzumu sapu e Zisu sina Bañara, meke va hinokaria goi pa bulomu, sapu va toa pulea Tamasa se Zisu pa minate, gua, si kaqu ta harupu si agoi. ¹⁰ Ura tooso va hinokara ia gita se Zisu pa korapa buloda, si ta pozae na tie tonoto si gita koe Tamasa. Meke sipu helahelae vura nia gita sa nada vina hinokara, si ta harupu si gita. ¹¹ Gua mo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Asa sapu ranea si Asa, si lopu kaqu tava kurekure,” gua.^{*} ¹² Ura kekeñono mo sari doduru tie koasa tinaharupu te Tamasa, be na tie Ziu babe na tie Zenitailo, sina kekeke mo sa Tamasa, na Bañara tadi doduru tie, meke poni beto ni minana lavata mo Sa sari doduru pu ranea si Asa. ¹³ Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: “Sari doduru pu tepa ia sa tinokae koasa pozana sa Bañara, si kaqu ta harupu,” gua.^{*}

¹⁴ Ba vegua meke boka tepa tinokae si arini, be lopu ele va hinokaria rini si Asa? Vegua meke kote boka va hinokaria rini be lopu avoso nia rini si Asa? Vegua meke boka avoso nia rini, be loka tie si tarae nia koa rini? ¹⁵ Ba vegua meke boka ta tarae vura sa inavosona Sa, be lopu ta garunu vura sari tie pude tozia sa Inavosona Sa? Ura zama guahe sa Kinubekubere Hope: “Nake tolavaedi sari nenedi ri na tie pu paleke mae nia sa Inavoso Leana!” gua.^{*}

¹⁶ Ba lopu doduru tie si va hinokaria sa Inavoso Leana. Zama se Aisea: “Bañara, esei ele va hinokaria sa nada inavoso?” gua.^{*} ¹⁷ Ke sa rinañerane si kamo mae pana avosia gita sa Inavoso Leana, meke sa Inavoso Leana si mae gua pa korapa tinozi vurana e Karisito.

¹⁸ Ba nanasa si rau, hinokara sapu lopu ele avosia rina tie Ziu sa Inavoso Leana?
Lokari, ele avosia dia mo,
sina zama guahe sa Kinubekubere Hope:

* **10:6** Sa tinaharupu te Karisito si boka vagia gita kamahire koasa rinañerane. Lopu ta hivae pude sage la pa Mañauru pude turana vagia, si Asa sina balabala ia gita sapu lopu ele mae si Asa. Meke lopu ta hivae tugo pude gore la pa Hedisi^d si gita sa vasina pu koa sari na maqomaqodi rina tie matedi pa kasia popoa, pude hata ia sina balabala ia gita sapu lopu hite turu pule pa minate si Asa. * **10:6** Diut 30:12-14 * **10:11** Ais 28:16 * **10:13** Zol 2:32 * **10:15** Ais 52:7 * **10:16** Ais 53:1

“Sa dia tinarae si ene vari likohae nia sa kasia popoa, meke sari na dia zinama si kamoā sa hukihukirina sa popoa pepeso,” gua.*

¹⁹ Ego, maqu nanasa pule guahe: Vegua, lopu gilania tu rina tie Izireli sia? Lokari, ele avosia dia mo ba lopu va hinokaria rini. Ura e Mosese tu sa tie kekenu sapu tozia, gua sapu zama nia Tamasa koarini sapu guahe:

“Kote va kono gamu Rau koari na butubutu pu lopu vizati Rau, meke kote va bugoro gamu Rau si gamu na Qua tie soti koari na butubutu* duviduvilidi pu rane Au si Rau,” gua si Asa.* ²⁰ Meke zama va mataqara nia Aisea sapu guahe:

“Ta dogoro si Rau koa rini pu lopu hata Au, meke vata dogoro pule nau si Rau koa rini pu lopu nanasa Nau,” gua.* ²¹ Ba zama guahe sa Tamasa koasa guguadi rina tie Izireli:

“Doduru rane mo si hiva repaha lani Rau sari limaqu pude va kekere pulei Rau sari na tie va guguedi, na va karikaridi,” gua.*

11

Sa Tataru te Tamasa koari na Tie Izireli

¹ Nanasa guahe si rau: Vegua, kilu pani Tamasa sari Nana tie soti? Lokari hokara! Arau ba na tie Izireli mo, sapu tuti gore mae guaqu koe Ebarahami, koasa butubutu te Benisimane.* ² Ele vizati tu Tamasa sari na tie Izireli, pude Nana tie soti pa pinodalaena hokara. Meke lopu etulu pani Sa sarini. Gilania mia mo gamu sapu gua zama nia sa Kinubekubere Hope, toতোসো varavara lani Ilaiza sari na tie Izireli koe Tamasa: ³ “Baṅara! Ele va matei rini sari Mua poropita, meke huari rini sari Mua hope, meke arau mo si koa hola. Meke kamahire si hiva va mate au tugo rini,” gua si asa.* ⁴ Ba sa gua sa inolana te Tamasa koa sa? “Ari ka zuapa tina tie si korapa koadia pa Qua kinopu, saripu lopu vahesia se Beolo, sa beku,” gua sa Tamasa.* ⁵ Meke kekenoṅo gua tugo pa rane ninoroi; sapu ari ka visavisa mo sapu ta vizatadi koasa tataru variharupi te Tamasa si koa hola. ⁶ Ke be guana sa vinizavizata te Tamasa si koa gua koasa Nana tataru variharupi, si lopu pa tinavete tadi tie sia. Ura be koari na tinavete saripu taveti rina tie si ta

* **10:18** Sam 19:4 * **10:19** Sari na tie Zenitailo. * **10:19** Diut 32:21 * **10:20** Ais 65:1 * **10:21** Ais 65:2 * **11:1** Pil 3:5 * **11:3** 1 Baṅ 19:10,14 * **11:4** 1 Baṅ 19:18

vizata nia rini koe Tamasa, si lopu ta vizata koa gua koasa Nana tataru variharupu si arini.

⁷ Ke vea mo? Gua sapu hata sisigitia ri na tie Izireli si lopu vagia rini, ba ari ka visavisa mo ta vizatadi mo si vagia sa tinaharupu. Sari kasa doduru pule si tava nuli pude di lopu avosia sa tinioko te Tamasa. ⁸ Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope sapu guahe:

“Ele poni Tamasa si keke maqomaqo pupuhu,
ke sari mata dia si lopu boka dodogorae
meke sari taliņa dia si lopu boka avavosae,
kamo pa rane ninoroi.”* ⁹ Zama se Devita:*

“Madi ta evaņae guana sipata sari na dia inevaņa,
madi hoqa na tava kilasa gedi si arini!

¹⁰ Madi tava tutaka sari na matadi,
pude di lopu dodogorae,
madi ene kokokopo mo ninae rane
guana tie pu mamati pa dia tinasuna,” gua.

¹¹ Ke nanasa guahe si rau: Totoso hoqa sari na tie Ziu si hoqa ta inete ni sarini? Lokari hokara! Sipu hoqa pa sinea sarini, si mae koari na tie Zenitailo sa tinaharupu, pude va konoī sari na tie Ziu, gua. ¹² Sa sinea tadi na tie Ziu si vata evaņa sa minana lavata pa kasia popoa. Sa minana hie si vagia rina tie Zenitailo, sina lopu va hinokaria rina tie Ziu se Zisu, ke kote nomana hola tu sa minana, pana tava somana beto sari na tie Ziu pu ta vizatadi.

Sa Tinaharupu Tadi na Tie Zenitailo

¹³ Kamahire si zama atu si rau koa gamu kasa na tie Zenitailo: Koa gua sapu na apositolo si rau koa gamu na tie Zenitailo, si va arilaena hola ia rau sa qua tinavete, ¹⁴ pude va konoī gedi sari na turanaqu soti, pude boka ta harupu sari kaiqa arini. ¹⁵ Ura sipu kilui Tamasa sari na tie Ziu, si va evaņae ni Nana baere Sa sari na tinoni pa kasia popoa. Ba pana tava kekere pule mae koe Tamasa sari na tie Ziu, si hokara kote guana tiqe toa puledi pa minate si arini.

¹⁶ Be sa sinika bereti kekenu si ta vala koe Tamasa, si te Tamasa beto mo sa doduruna, meke be sari na dadagana sa huda si ta vala koe Tamasa si tanisa tugo sari na lelaņa.*

¹⁷ Ba kaiqa lelaņana sa huda olive si ta moku palae, meke ta soto hobe vala si gamu na tie Zenitailo, na guana lelaņa olive pinomodi si gamu. Kamahire si tava ninira si gamu koari na tinoa maqomaqo tadi na tie Ziu. ¹⁸ Gua asa, ke mi

* **11:8** Diut 29:4; Ais 29:10 * **11:9** Sam 69:22-23 * **11:16** Sapu gunia hie si sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo: Pana somana sari na tie Zenitailo koari na tie Ziu pu rane se Zisu si kaqu tava madi beto sarini koe Tamasa.

lopu dono va gorei gamu saripu guana lelaña huda ta moku palaedi. Ura mi tumae nia si hie: Loke mia vinaritokae koari na dadaga, ba ari na dadaga mo si tokani gamu.

¹⁹ Ba kote zama si gamu, “Uve, ba sari na lelaña si ta moku palae pude veko poni gami lolomo si gami,” gua. ²⁰ Hinokara sapu ta moku palae si arini sina loke dia vina hinokara, ba gamu si soto vasina, sina va hinokara. Ba mi lopu vahesi puleni gamu, ba mi koa va balau. ²¹ Be lopu ruriti Tamasa sari na tie Ziu, sari na lelaña hinokaradi sa huda olive, si vegua, kote ruriti gamu Tamasa be lopu va hinokara si gamu? ²² Mi balabala ia sa tataru meke sa vina kilasa te Tamasa: Va kilasi Sa si arini pu hoqa meke lopu va hinokara, ba tataru ni gamu Sa, be koa nono la si gamu koasa Nana tataru. Ba be lopu gua, si kote ta koku palae tugo koe Tamasa si gamu. ²³ Meke be kekere meke va hinokara sari na tie Ziu, si kote tava soto pule dia mo vasina pu koa kenudi si arini, ura sa Tamasa mo tagoa sa niniranira pude tava soto pule lani koasa huda. ²⁴ Ura, be gamu si ta koku vagi koasa keke huda olive pinomona meke tava soto la koasa huda olive ta letena gua sapu lopu hoke ta tavete, si lopu tasuna koasa Tamasa pude vagi puleni sari tie Ziu, sari lelaña hinokaradi, meke va soto pule lani pa dia kokoana soti.

²⁵ Kasa tasiqū, hiva va gilani gamu rau sa hinokara tomena hie pude lopu vahesi puleni gamu. Sa vina karikari tadi na tie Izireli si lopu kaqu koa hola ninae rane, ba kaqu koa paki mo si asa, osolae kamo sa totošo sapu kote somana beto mae sari na tie Zenitailo ta vizatadi koe Tamasa. ²⁶ Ke pa totošo asa doduru tie Izireli si kote ta harupu. Gua puta tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:

“Sa Hinarupu si kote mae gua pa Zaione*,
meke kote vagi pania sa kinaleana tadi na tie pa tutina e
Zekopi.*

²⁷ Meke hie sa Qua vinariva egoi koa rini,
pana taleoso ni Rau sari doduru dia sinea.”*

²⁸ Koa gua sapu kilua rina tie Ziu sa Inavoso Leana, ke ta evaṇae kana te Tamasa si arini, pa vinaleana mia gamu na tie Zenitailo. Ba koa gua sapu ele vizati tu Tamasa sari tiatamadia, ke ta tataruedi koe Tamasa si arini. ²⁹ Ura sa vinizata meke sari vinariponi te Tamasa si lopu hite boka ta hobe. ³⁰ Kekenono gua tugo gamu na tie Zenitailo, sapu lopu hite va tabea gamu sa Tamasa pa totošo ele hola. Ba kamahire si tagoa gamu sa Nana tataru variva taleosae, sina

* 11:26 E Zisu si na Hinarupu pu mae gua pa Zeruselema. * 11:26 Ais

lopu va tabea ri na tie Ziu si Asa. ³¹ Ke kamahire si ari tie Ziu si lopu va tabe pude di boka vagia tugo sa tataru variva taleosae te Tamasa gugua gamu pu ele vagia sa tataru variva taleosae Tanisa. ³² Ura ele vata pusi betoi Tamasa sari doduru tie koasa dia vina karikari, pude mani vata dogoro nia Sa koari doduru sa Nana tataru variva taleosae.

Mani Tavahesi sa Tamasa

³³ Sa Nana tataru variva taleosae ravutuna e Tamasa si lopu boka ta nana kamo, meke sa Nana ginilagilana lohina^d, na tinumatumae si lohi hola. Loke tie boka tumae nia sa gugua sa Nana vinaripitui, meke sari Nana tinavete.*

³⁴ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:

“Vea, esei ele tumae nia sa binalabala te Zihova?

Babe esei ele totoli nia si Asa?*

³⁵ Esei ele hite ponia keke tinitonā sa Tamasa

pude kaqu poni hobeā Sa si asa?”*

³⁶ Ura Asa mo taveti meke kopu ni sari doduru vinapodaka, meke Tanisa tugo si arini.

Mani tavahesi sa Tamasa nināe rane ka rane! Emeni.*

12

Sa Tinoa pa Ninabuluna sa Tamasa

¹ Ego, kasa tasiqū, koasa tataru variva taleosae te Tamasa koa gita, si tepa zonazona gamu rau, pude vala i koe Tamasa sari na mia tinoa, guana vina vukivukihi toana. Mamu va madi i pa ninabuluna Sa sari na mia tinoa, pude va qetua sa Tamasa. Asa sa mia vinahesi hinokara koa Sa pa korapa bulomia. ² Mi lopu va malumi sari na mia tinoa, pude keha luli sari na hahanana kaleadi tanisa kasia popoa. Ba mi va malumi sari na mia binalabala, pude ta hobe beto koe Tamasa, pude boka gilania gamu sa hiniva te Tamasa, sapu leana na toṭoto, meke pude va qetua si Asa.

³ Ba koasa Nana tataru variharupi, sapu poni nau Tamasa koa rau, si zama atu guahe si rau koa gamu hopeke tie: Mu lopu doṅo va sage pule nigo sapu na tie arilaemu si goi, ba mu balabala pule nigo gua sapu garomu. Mu va pepekae pule nigo pa mua binalabala, mamu va garogaroa sa mua tinoa, koasa padana sa rinaṅerane sapu poni nigo sa Tamasa. ⁴ Ura sari hopeke tinida gita, si soku kukukurudi, meke sari doduru kukukuru tini hire si votivotikaedi sari na dia tinavete.* ⁵ Gua tugo asa si gita, ke sokuda si gita pu va hinokaria se Zisu, ba soto varigarae mo pa kekeke tini koe Zisu Karisito. Hopeke gita pu ta varigarae si keke kukuruna

* 11:33 Ais 55:8 * 11:34 Ais 40:13 * 11:35 Zob 41:11 * 11:36 1 Kor 8:6

* 12:4 1 Kor 12:12

sa tini asa. ⁶ Hopeke gita si ta poni votivotiki vinariponi, luli gua koasa tataru variharupī sapu ta poni nia gita koe Tamasa. Be sa vinariponi tanisa keke tie si pude tozia sa Inavoso te Tamasa, si mani tavetavete nia luli gua koasa padana sa nana rinaṇeraṇe.* ⁷ Be guana sa vinariponi si pude varitokae, si mani varitokae; ba be variva tumatumae gua, si mani variva tumatumae. ⁸ Meke pude variva ninirae i gua, si mani variva ninirae i. Asa sapu variponi, si mani variponi va sokusoku tugo; be pude tuturana gua, si mani tuturana va nalinali; be va sare gua, si mani va sare pa qinetuqetu si asa.

⁹ Mi tataru va hinokara ni sari na tie. Mi kukiti nia sa kinaleana, mamu tuqe va nabua sapu leana. ¹⁰ Ke mi koa vari tatarue doduru totošo, guana tamatasi soti koe Karisito, mamu qetuqetu pude variva pamaṇi. ¹¹ Mu lopu koa gua na tie hakohako, ba mi koa nalinali nia sa ninabuluna sa Baṇara pa doduru bulomia. ¹² Mi koa qetu nia gua sapu raṇea gamu sapu kote ta evana, mamu aqa va noṇo koari na mia tinasuna, mamu lopu makudo varavara doduru totošo. ¹³ Mi poni sari na tasimia koe Karisito pu ehaka nia sa tinokae, mi va kamo qetuqetui pa mia vetu sari na tie.

¹⁴ Mi varavara lani koe Tamasa pude mana ni si arini pu noṇovala gamu; uve, tepa ia sa Tamasa pude mana ni, ba lopu pude leve ni si arini.* ¹⁵ Mi qetu somanae koa rini pu qetu, mamu kabo turani si arini pu kabo. ¹⁶ Mi koa varibulei pa vari korapa mia, mi lopu vahesi puleni gamu, ba koa baere turani sari tie kumakumana. Mi lopu doṇo va sage puleni gamu.*

¹⁷ Mu lopu hobe nia kinaleana sa kinaleana, ba mi tavetia sapu gua leana koari doduru tie. ¹⁸ Gua sapu bokai gamu pa mia kalina, si podekia pude mi koa bule koari doduru tie. ¹⁹ Kasa qua baere, mi lopu hobe nia kinaleana sa kinaleana, ba mi veko la nia koe Tamasa sapu gua asa pude lipua, sina zama guahe sa Kinubekubere Hope: "Arau si kote tubehi; kote hobei Rau si arini," gua sa Tamasa.* ²⁰ Ba mi tavetia sapu gua zama nia sa Kinubekubere Hope: "Be ovia sa mua kana, si mamu ponia, babe memeha sa, si mamu va napoa, ura be tavete guahe si gamu, si kote pulepaho sa mia kana."* ²¹ Mu lopu va malumia sa kinaleana pude va kilasigo; ba mamu va kilasa nia lineana sa kinaleana.

* 12:6 1 Kor 12:4-11 * 12:14 Mt 5:44; Lk 6:28 * 12:16 TTA 3:7 * 12:19

Diut 32:35 * 12:20 TTA 25:21-22

13

Sa Nada Vinatabe koasa Qinavuna

¹ Gamu doduru si mi va tabei sari na tie pu tago ninira pa qinavuna. Ura be lopu tava malumu koe Tamasa si arini, si lopu boka tagoa rini sa ninira. Sina sari doduru tie pu tagoa sa ninira asa, si ta vizatadi koe Tamasa. ² Sa tie sapu lopu va tabea sa tinarae tadi na qinavuna, si va karia tugo sa sa Tamasa sapu vizatadi si arini, meke sa tie sapu tavete gua asa si tepa ia sa vina kilasa pa nana tinoa soti koari na qinavuna. ³ Sari na tie pu tavete va toŋoto si loke dia minatagutu koari na qinavuna. Ba sarini pu tavete va sea mo si matagutu. Be lopu hiva koa matamatagutu si gamu, si mi tavete va toŋoto mo, pude tava lavata mia koari na qinavuna. ⁴ Ura na nabulu mo te Tamasa si arini pude tokani gamu. Ba be tavete va sea si gamu si mi matagutu ni. Ura sari na qinavuna si ari dia ninira pude va kilasa gamu. Arini si na nabulu te Tamasa, pude vata evania sa vina kilasa te Tamasa koa rini pu tavete va sea. ⁵ Gua asa, ke mi va tabei sari na tinarae tadi na qinavuna, lopu koa gua koasa minatagutuna mo sa vina kilasa, ba gua tu sapu tozini gamu sa bulomia pude taveti.

⁶ Gua asa ke tabara takisi si gamu, sina sarini pu tuŋei sari na ninira pa qinavuna, si na tie tavetavete mo te Tamasa, pu kopu totoko nia sa dia tinavete.* ⁷ Ke mi tabari sari doduru mia takisi saripu tepai rini; sari doduru mia takisi soti telemia, meke saripu tana mia tinagotago; mi pamaŋa ni na va lavati sari doduru tie tavetavete sara.

Tinavete Variva Tokae pa Hopeke Tie

⁸ Mu lopu veko gale koa ke tie pa doduru ginugua, ba sapu kaqu tavetia goi, si mamu lopu makudo koa vari tatarue mo. Ke asa sapu tataru, si ele va tabe betoa mo sa sa Tinarae te Tamasa. ⁹ Sari tinarae hire: "Meke mu barabarata, meke mu variva mate, meke mu hiko, meke mu okoro nia sa likakalae tanisa votiki tie," gua; sari doduru arini, meke kaiqa pule si ta varigarae mo pa keke tinarae, sapu guahe: "Mu tataru nia sa turanamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi," gua.* ¹⁰ Ura asa sapu tataru ni sari doduru tie, si lopu tavete va kaleana si asa koa rini. Ke asa sapu tataru, si ele va tabea mo sa doduruna sa Tinarae te Tamasa.

¹¹ Ego, mi tavete gua asa, sina gilania mia mo gamu sa toso kamahire. Ele kamo mo sa toso, ke mi vanunu koari na mia pinuta. Ura sa nada tinaharupu si tata hola kamahire, hola nia tosona sipu podalae va hinokara si

* **13:6** Mt 22:21; Mk 12:17; Lk 20:25 * **13:9** Ekd 20:13-15,17; Diut 5:17-19,21; Liv 19:18

gita. ¹² Ele tata hola taloa sa boñi, meke tata mae sa rane. Mada beto taveti sari na hahanana tanisa hinuporo, mada va namanama varipera ni sari na tiñitona varipera tanisa kalalasa. ¹³ Mada ene pa hahanana toñoto, gua rina tie pu ene pa kalalasa sa rane; lopu na ninaponapo va viviri, meke na vinarigara tie pa vinarivosa, lopu pa vinari riqih, babe na hahanana kaleadi, lopu pa vinaripera, babe na kinonokono. ¹⁴ Ba mi pokopoko nia sa kinehana e Zisu Karisito. Mi lopu balabala hata i pude luli meke va tabei sari hiniva kaleadi pa tinimia.

14

Mu Lopu Zutua sa Tasimu

¹ Mi baeria sa tie sapu malohoro pa nana rinañerane, ba lopu zutua babe varitokei nia koari nana binalabala soti.* ² Koa keke tie si kote leana mo pa nana rinañerane si pude henai sari doduru ginani, ba sa tie sapu malohoro nana rinañerane si tale hena ginani elelo na vua huda mo. ³ Meke sa tie sapu boka henai sari doduru ginani si lopu kaqu doño va gorea sa sa tie sapu lopu boka, meke sa tie sapu lopu henai sari doduru ginani, ba lopu kaqu zutua si asa sapu boka henai sari doduru ginani, sina lopu etulia Tamasa si asa. ⁴ Esei si agoi pude zutua sa nabulu tana votiki tie? Sa nana palabatu soti mo telena si kaqu vizatia, sapu be toñoto babe sea si asa, meke kote qetu nia tugo Tamasa, sina Asa tu kote boka toka nia pude tavete valeana si asa.

⁵ Pa binalabala tanisa keke tie si arilaena hola si keke rane, hola ni sari kaiqa rane pule; ba pa binalabala tanisa keke tie pule, si kekeñoño beto mo sari doduru rane. Ego, hopeke tie si mani vizata valeania mo sapu gua toñoto pa nana binalabala. ⁶ Asa sapu va madia si keke rane si va madi nia sa koasa Bañara, meke asa sapu boka henai sari doduru ginani si va lavatia sa sa Bañara, sina zama leana ni sa si arini koe Tamasa. Asa sapu madi ni sari kaiqa ginani, si va madi ni sa koasa Bañara, meke zama leana ni tugo sa pa nana vinaravara. ⁷ Ura loke tie gita si toa babe mate eke telena pude va qetu pule nia. ⁸ Be toa si gita, si toa pude va lavatia sa Bañara; meke be mate si gita, si mate pude va lavatia tugo sa Bañara. Ke be toa ba be mate si gita, ba tanisa Tamasa tugo si gita. ⁹ Ura Karisito si mate meke toa pule, pude na Bañara tadi pu toadi meke matedi. ¹⁰ Ke, sapu agoi na vegua ke zutua goi sa tasimu koe Karisito? Babe na vegua ke doño va gorea goi sa tasimu? Ura gita doduru mo si kote turu pa kenuna sa Tamasa, pude ta pitu koa Sa.*

* 14:1 Kol 2:16 * 14:10 2 Kor 5:10

11 Ura guahe sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:
 “Na Tamasa toaqu si Rau,
 ke tozi va hinokarani gamu Rau,
 sapu kote kokotuŋu pa kenuqu Rau sari doduru tie,
 meke kote helahelae Nau rini sapu Arau sa Tamasa,”
 gua.*

12 Ke hopeke gita doduru si kote tozi vura ni koa sa Tamasa pa rane vinaripitui sari hopeke nada tinavete.

Mu Lopu Turana Va Sea ia si Keke Tasimu

13 Ego, mada lopu varivari zutui si gita. Mada balabala ia pude lopu tavetia si keketona sapu boka vata tubarae ia pa sinea si keke tasida koe Karisito. 14 Pa korapa qua tinoa koe Karisito sa Banara, si gilania rau sapu loke ginani si hopena pude hena ia. Ba be va hinokaria ke tie sapu hopena si keke ginani gua, si ta evanae hopena tugo koasa si asa. 15 Be guana nonovalala ia goi sa rinaerane tanisa tasimu koasa ginani sapu hena ia goi, si lopu luli valeania goi sa hahanana tataru. Mu lopu novala nia pa ginugua ginani goi sa rinaerane tanisa tasimu sapu ele mate hobeia Karisito. 16 Mu lopu taveti sari na tinavete sapu kote boka zama va kleanorani gamu ri na tie si gamu na tie te Karisito. 17 Ura sa Butubutu Banara te Tamasa si lopu koa gua pa ginugua ginani na napo; ba na tinonoto, na binule, meke na qinetuqetu tu pa korapana sa Maqomaqo Hope. 18 Ke asa sapu nabulu nia se Karisito pa sirana asa, si va qetua sa sa Tamasa, meke tava sosode tugo koari na tie, sapu leana si tavetia sa.

19 Gua asa, ke mada podeke sisigitia pude koa bule koari na tie doduru toso. Mada koa varivari tokae na variva ninirai. 20 Mani lopu ta nonovalala pa ginugua ginani sa tinavete te Tamasa. Doduru ginani si leadi beto mo pude henai. Ba lopu leana si pude hena ia si keke ginani sapu boka va hoqai pa sinea sari kaiqa tie. 21 Sapu tonoto pude tavetia si pude lopu hena miti, na napo vaeni, babe evani kaiqa toŋa pule sapu boka va hoqai sa tasimu.

22 Mamu kopu nia mo sapu gua va hinokaria goi pa varikorapamu goi meke sa Tamasa. Ba tamanae sa tie sapu lopu zutu pule nia toso tavetia sa sapu gua tonoto pa nana binalabala. 23 Ba be nunala sa tie toso henahena si asa, si zutu pule nia mo si asa, ura lopu soto pa rinaerane sapu gua evania sa, meke sa tinitonu sapu lopu ta tavete pa rinaerane, si na sinea tugo si asa.

* 14:11 Ais 45:23

15

Sa Tinoa pude Va Qetui sari Votiki Tie

¹ Gita pu n̄nira pa rinaṇerane, si mada paleke toka ni pinaleke mamata saripu malohoro pa rinaṇerane. Ba lopu pude va qetu puleni gita. ² Ba mada hopeke tavetia sapu gua leana, pude va qetui sari na tasida pude va n̄nira sagei pa rinaṇerane si arini. ³ Sina e Karisito ba lopu va qetu pule nia telena, ba gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: "Sipu zama va kaleanigo rini si zama va kaleanau tugo rini si Arau," gua.* ⁴ Sari doduru tiṇitona saripu ele ta kubere koasa Kinubekubere Hope, si pude va tumatumae gita, pude mada soto va nabu meke tava n̄nira si gita koari na vinatata. ⁵ Sa Tamasa sapu poni gita sa sinoto va nabu meke sa n̄niraṇira, si mani va boka gamu pude mi koa keke mo pa mia binalabala meke tinoa, pude lulia sa kinehana e Zisu Karisito; ⁶ pude mi keke gua vahesia gamu doduru sa Tamasa, sa Tamana sa nada Baṇara Zisu Karisito.

Sa Inavoso Leana koari na Tie Zenitailo

⁷ Mi koa vari haphapai si gamu gua sapu vagi gamu Karisito si gamu pude mani tavahesi sa Tamasa. ⁸ Ura tozini gamu rau sapu nabulu ni Karisito sari na tie Ziu, pude vata dogoro nia sapu hinokara sa vina tatara te Tamasa koari na tiatamadia rini. ⁹ Gua asa pude va bokai tugo Sa sari na tie Zenitailo, pude vahesia sa Tamasa koa gua koasa Nana tataru variva taleosae koarini, gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:

"Gua asa ke kote vahesigo rau pa vari korapadi ri na tie Zenitailo;

kote kera vahesia rau sa Pozamu."*

¹⁰ Meke gua pule he si ta zamae:

"Gamu na tie Zenitailo,

si mi koa qetuqetu somanae koari na tie ta vizatadi te Tamasa," gua.*

¹¹ Meke gua pule he:

"Mi vahesia sa Baṇara, gamu doduru tie Zenitailo, mi kera vahesia, gamu doduru tinoni."*

¹² Meke e Aisea ba zama gua tugo he:

"Sa Karoso te Zese si kote tuvulu vura,

kote turu sage si Asa pude baṇara ni sari tie Zenitailo, meke kote raṇea ari na Zenitailo si Asa," gua.*

¹³ Mani va siṇi ni gamu qinetuqetu meke binule, sa Tamasa koari na mia rinaṇerane koa Sa, pude mi raṇe

* 15:3 Sam 69:9 * 15:9 2 Samuela 22:50; Sam 18:49 * 15:10 Diut 32:43

* 15:11 Sam 117:1 * 15:12 Ais 11:10

valeania pa korapa niniranira tanisa Maqomaqo Hope sapu kote gorevura sari Nana vinatata.

Guguana sapu Zama Va Mataqara nia Paula

¹⁴ Kasa tasiq, gilana valeania rau sapu sini nia na lineana sa mia tinavete koari na tie, meke tagoi gamu sari tinumatumae, pude boka variva tumatumae si gamu. ¹⁵ Ba mataqara si rau pude kubere atu koa gamu, pude va balabala puleni gamu si kaiqa ginugua, sina ele garunau Tamasa si rau pa Nana tataru variharupi ¹⁶ pude qu nabulu nia se Zisu Karisito koari na tie Zenitailo. Tavetavete guana hiama si rau, pude tarae nia sa Inavoso Leana te Tamasa, pude di ta evanae na vinariponi pu variva qetu koe Tamasa sari na tie Zenitailo, pu ele tava madidi koa Sa, pa niniranira tanisa Maqomaqo Hope. ¹⁷ Gua ke koasa qua sinoto va nabu koe Zisu Karisito, si koa qetu nia rau sa qua tinavete pude nabulu nia sa Tamasa. ¹⁸ Lopu kote zama nia rau keketona ba gua mo sapu evania Zisu Karisito koa rau, pude turana lani sari na tie Zenitailo pude va tabea sa Tamasa. Ele evania Karisito sapu gua asa koari na qua zinama na tinavete, ¹⁹ koasa niniranira tadi na tinavete variva magasadi na vina gilagila nomadi, meke koasa niniranira tanisa Maqomaqona Tamasa. Ke koari doduru qua inene podalae pa Zerusalem, meke kamo pa Ilirikamu, si tarae beto nia rau sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu Karisito. ²⁰ Sa qua hiniva nomana si pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na vasidi sapu lopu ele ta avoso sa pozana e Karisito, pude qu lopu guana la kuri vetu koasa sinokirae sapu ele podalae nia rina votiki tie. ²¹ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope sapu zama guahe: "Arini pu lopu ta tozi nia sa guguana Sa si kote dogoria rini, meke sarini pu lopu ele avoso nia si kote gilania."*

Sa Minizi te Paula pude La pa Roma

²² Gua mo asa ke ta hukata si arau soku totoaso pude atu koa gamu.* ²³ Ba kamahire si ele va hokoti rau sari na qua tinavete koari na vasidi hire, meke sina hoke mizimizi atu si rau koa gamu koari soku vuaheni ele hola pude atu dogoro gamu, gua; ²⁴ ke balabala ia rau si pude atu tutuvu gamu koasa qua inene la pa Sipeini, pude qu boka ta tokae koa gamu koasa qua inene la vasina, pana ele beto atu koa qetuetu paki koa gamu si rau. ²⁵ Ba kamahire si korapa hebala la pa Zerusalem si rau, pude varitokae paki si rau koari na tie te Tamasa vasina.* ²⁶ Ura koasa dia tataru rina ekelesia pa Masedonia meke Akaia si vala ni rini si kaiqa

* 15:21 Ais 52:15 * 15:22 Rom 1:13 * 15:25 1 Kor 16:1-4

vinariponi, pude toka ni sari na tie habahualadi, saripu koa turani rina tie te Tamasa pa Zerusalemā. ²⁷ Qetu nia rini sa dia tinavete hie, ba lopu asa mo; na asa tugo sa dia tinavete, sina ele vagia rini koari na tie Ziu sa tinoa Maqomaqo tamanaena. Gua asa, ke goto tugo koarini pude toka ni sari na tie Ziu pa kalina poata, meke pa tinitoṅa hokara.* ²⁸ Pana va hokotia rau sa qua tinavete, pude vala nia sa poata koa rini pa Zerusalemā, si kote tiqe topue la pa Sipeini si rau, ba kote atu hopiki ni gamu tu rau pa qua inene la. ²⁹ Meke gilana valeania rau, sapu pana atu kamo rau, si kote tava kamo koa gamu sa minana nomana hola te Zisu Karisito.

³⁰ Ke tepa zoṅazoṅa gamu rau si gamu kasa na tasiqū, pude varavara toka sisigiti nau koe Tamasa, sina raṅea gita sa Baṅara Zisu Karisito, meke ele ponini gita Sa sa tataru koasa Maqomaqo Hope. ³¹ Mi varavara toka nau, pude qu tava leseve si rau koari pu lopu na tie te Karisito pa Ziudia, pude di qetu nia ri na tie te Tamasa pa vasileana Zerusalemā sa qua tinavete varitokae vasina. ³² Ke pa hiniva te Tamasa si kote qetu hola si rau pana kamo atu, pude kote variva ninira i si gita. ³³ Sa Tamasa sapu poni nia sa binule koa gita, si mani koa koa gamu doduru, Emeni.

16

Sa Tataru te Paula koari Hopeke Tie pa Roma

¹ Maqu zama leana atu nia koa gamu se Pibi, sa vaveneda pa vinalesi sapu nabulu nia sa ekelesia pa Senekeria. ² Mi va kamo valeania si asa pa hahanana sapu garodi rina nabulu tie te Karisito; mi va tukania pa doduru sirana, gua sapu hivani gamu sa. Ura soku tie si ele toka valeana ni sa, meke gua tugo arau.

³ Tozia qua tataru koari Pirisila meke e Akuila, saripu na qua baere tavetavete koe Zisu Karisito,* ⁴ sapu lopu ruriti dia tinoa, pude toka nau pa tinasuna. Zama leana hola si rau koa rini, meke lopu arau mo, ba doduru ekelesia Zenitailo hire ba gua tugo. ⁵ Mi tozia sa qua tataru koasa ekelesia pu hoke vahesia sa Tamasa pa dia vetu.

Mi tozia tugo sa qua tataru koasa qua baere Ipaenitasi sapu sa tie kekenu hokara koasa pinaqaha popoa Esia pu va hinokaria se Zisu Karisito. ⁶ Qua tataru tugo koe Mere sapu toka sisigitini gamu. ⁷ Tozia tugo sa qua tataru koari Adoronikasi meke Zuniasi, sari na tie Ziu turanaqu pu koa turani rau pa vetu varipusi. Na tie ta gilnadi koari na

* 15:27 1 Kor 9:11 * 16:3 TTA 18:2

apositolo si arini, meke lulia rini se Karisito, sipu lopu ele na tie te Karisito si rau.

⁸ Mi tozia tugo sa qua tataru koe Amipiliatasi, sa tie tanisa Baṅara meke na qua baere soti tugo. ⁹ Tozia tugo sa qua tataru koe Urabanasi, sa nada baere tavetavete te Zisu Karisito, meke koe Sitakaisi sa qua baere soti. ¹⁰ Meke koe Apelisi tugo, sapu qetu nia Karisito koasa nana kinalavarae. Meke gua tugo koari kasa pu koa koasa puku tatamana te Arisitobiulasi. ¹¹ Qua tataru tugo koe Herodioni, sa tie Ziu turaṅaqu, meke tataru koari kasa tasida pu koa pa puku tatamana te Nasisasi.

¹² Tozia tugo qua tataru koari Tarapaena, e Taraeposa, sari barikaleqe sapu nabulu nia sa Baṅara, meke na qua tataru tugo koe Perisi keke barikaleqe pule sapu sa qua baere soti, pu tavetavete va *ninira* ponia sa Baṅara. ¹³ Garunu la nia tugo sa qua tataru koe Rupasi, sa nabulu arilaena hola tanisa Baṅara, meke koasa tinana, sapu hoke toka sisigiti nau doduru totošo guana tuna soti.* ¹⁴ Sa qua tataru tugo koari, Esinikiritasi, Pileqoni, Heamasi, Paterobasi, e Hemesi, meke koari tasida pu koadi koarini. ¹⁵ Meke qua tataru tugo koari Piloloqasi, e Zulia meke e Neriasi meke sa vavenena, meke koe Olimipasi, meke koari doduru nabulu te Tamasa saripu koa somanae koarini.

¹⁶ Mi koa varihapahapai pa inaro hope, ura sari doduru ekelesia te Karisito si garunu atu ni koa gamu sari na dia tataru.

Sari na Vina Tumatumae Vina Betobeto

¹⁷ Kasa tasiqū, maqu zama va *ninira* atu koa gamu kamahire, mi balau ni sarini pu boka varipaṅahani gamu, meke turaṅa va sea i sari na tie koe Karisito, koasa vina tumatumae sapu ele vagia gamu. Mi koa va seu koa rini. ¹⁸ Ura sari na tie gua arini, si loke dia tinokae koasa nada Baṅara Zisu Karisito. Balabala kale lamo si arini koari na dia ginugua soti teledia. Koari na dia zinama memehedi, meke lomosodi, si va pupuhi ri sari na binalabala tadi na tie pu loke dia ginugua seadi. ¹⁹ Avoso nia ri doduru tie sapu ta ronuemia si gamu koasa Inavoso Leana te Karisito, ke asa sapu qetu nia rau koa gamu, ba hivani gamu rau pude gilana valeania gamu, gua sapu leana, ba lopu tavetia gua sapu kaleana. ²⁰ Ego, sa Tamasa sapu sa *natina* sa binule, si mani lopu sana toka nigo pude va kilasia se Setani pa kauru nenemu.

Mani koa koa gamu sa tataru variharupi te Zisu sa nada Baṅara.

* 16:13 Mk 15:21

²¹ E Timote sa nabulu sapu toka nau, si garunu atunia tugo koa gamu sa nana tataru, meke gua tugo ari Lusiasi, Zesoni meke e Sosipata, sari na tie Ziu turanaqu.*

²² Meke arau Tetiasi sapu kuberia sa leta te Paula pa pepa hie, ba garunu atunia tugo sa qua tataru koa gamu pa korapana e Zisu Karisito.

²³ E Qaeasi sa palabatu sapu kopu nau si arau Paula, si garunu atu nia tugo sa nana tataru koa gamu. Pa vetu tanisa si hoke varigara pa vinahesi sari doduru tie tani. Meke e Erasitasi, sa tie sapu kopu poata tanisa vasileana nomana, meke e Kuatasi sa tasida, ba garunu atu nia tugo sa dia tataru koa gamu.* ²⁴ Mani koa koa gamu sa tataru variharupi tanisa nada Baṅara, Zisu Karisito, Emeni.*

Tukutuku Vinaravara Vinahesi

²⁵ Mada vahesia sa Tamasa, sapu boka va niṅira gamu pa mia rinaṅerana sa Inavoso Leana, sapu tarae vura nia rau, sapu sa inavosona e Zisu Karisito sapu ta tome pa toso pukerane, ²⁶ ba kamahire si tava bakala valeana koari na kinubekubere tadi na poropita. Meke sa Tamasa toa holana si garunu atu ni sari Nana nabulu pude madi tozi vura valeana nia koari doduru butubutu si asa, pude madi va hinokaria na va tabea.

²⁷ Mani ta vala sa vinahesi koasa Tamasa ekeina pu tagoa sa ginilagilana lohina, pa korapana Zisu Karisito, ninæ rane ka rane! Emeni.

* **16:21** TTA 16:1 * **16:23** TTA 19:29; 1 Kor 1:14; 2 Tim 4:20 * **16:24**
 Kaiṅa kinubekubere koadi pukerane si somania sa vesi hie tani meke kaiṅa pa vinabetona sa leta.

SA LETA KEKENU TE PAULA KOARI NA TIE PA KORINTTI Sa Vinabakala

Sa leta kekenu te Paula koari na tie pa Koriniti hie, si ta kubere la si asa pude va toṅoti sari na tinasuna pu ta evaṅa pa tinoa tadina tie te Karisito, meke koasa vina tumatumae hinokara pa popoa Koriniti. Pa toṅoso te Paula, si na popoa ta gilana sa popoa Koriniti, sapu na nati vasileana nomana koari na tie Quriki pa korapana sa pinaqaha popoa sapu Akaia pozana. Ta avosaena sa popoa Koriniti koari na ginugua hire: Pa tinavete holuholu, pa hahanana meke vina tumatumae tanisa butubutu, pa hahanana vinari riqihina vinarivosa, meke pa soku votivotiki linotu tadina tamasa huporodi saripu tavahesi vasina.

Sipu lopu ele kubere lania Paula sa leta hie, si tarae nia sa sa Inavoso Leana koari na tie pa Koriniti, meke kaiqa si va hinokara. Meke sipu koa si asa pa keke votiki popoa, si kubere la nia tugo sa si keke leta koa rini, meke kubere pule la nia rini si keke leta koasa, pude nanasa lani sari kaiqa ninanasa. Sari na inolana te Paula si koa pa hinia 7:1, 8:1, 12:1, meke 16:1.

Sari na nati tinitona pu guana va soto sisigiti ni binalabala e Paula pude va toṅoti si hire: Na vinaripaqaḥi, na vinari riqihina, na tinoa vinarihaba, na kinopu puleni pa tinoṅoto, na vinari luli pa tinavete pa ekelesia, sari na vinariponi tanisa Maqomaqo Hope, meke sa tinuru pule pa minate. Vata dogoro valeana nia sa koa rini gua meke va bakala valeani sa Inavoso Leana sari doduru ginugua arini.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-9

Vinaripaqaḥi koasa ekelesia. Hinia 1:10 kamo hinia 4:21

Vinari riqihina koari na tie te Karisito. Hinia 5:1-13

Vari turani la pa vinaripitui. Hinia 6:1-8

Lineana pa tinoa. Hinia 6:9-20

Vinarihaba meke na tinoa koa eke. Hinia 7:1-40

Ginani pu ta poni koari na beku. Hinia 8:1 kamo hinia 11:1

Tinoa na vinahesi tanisa ekelesia. Hinia 11:2 kamo hinia 14:40

Tinuru pule te Karisito meke tadi Nana tie. Hinia 15:1-58

Vinariponi koari na tie te Karisito pa Ziudia. Hinia 16:1-4

Nana zinama soti meke na vinabetona sa leta. Hinia 16:5-

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula, sapu ta tiokoqu pa hiniva te Tamasa pude na apositolo^d te Zisu Karisito, meke e Sositenesi, sa tasida koe Karisito; gami kara si kubere atu nia sa leta hie.

² Ta garunu atu sa leta hie koa gamu pu koa koasa ekelesia te Tamasa pa Koriniti, gamu doduru pu ta tioko pude na tie tava madi mia te Tamasa pa korapa kinoa keke koe Zisu Karisito. Meke gamu si koa somana koari doduru tie pule pa ninae ia ka ia, arini pu va lavatia se Zisu Karisito, sa Baṅara tadigita doduru.*

³ Sa Tamasa sa Tamada, meke sa nada Baṅara Zisu Karisito, si mani poni gamu sa tataru lopu ta ṅana kamona meke sa binule.

Sari na Minana pa Kinoa Keke Koe Karisito

⁴ Pa doduru qua vinaravara si hoke zama leana koasa Tamasa si rau, sina koa gua koa sa tataru loke kokoina sapu ponini gamu sa Tamasa pa mia kinoa keke koe Karisito. ⁵ Ura pa korapa mia kineke koa Sa, si va boka gamu Sa pa doduru ginugua koari na mia zinamazama na tinumatumae, ⁶ totošo va hinokaria gamu sa inavosona e Karisito sapu tozia gami. ⁷ Gua ke lopu hite siana nia gamu si keke vinariponi maqomaqo, sipu aqa nia gamu sa rane pu kaqu pule mae ia sa Baṅara Zisu Karisito. ⁸ Kaqu kopuni gamu sa Tamasa si gamu, pude mi turu va ṅinira, osolae kamoā sa vinabetona; pude loke tinazutu mia koasa rane pu kaqu pule mae ia sa nada Baṅara Zisu Karisito. ⁹ Kaqu tavete gua tugo asa sa Tamasa sina kopuni Sa sari Nana zinama na vinatatara totošo tioko gamu pude koa baere koa sa Tuna Zisu Karisito sa nada Baṅara.

Vinaripaqahi koasa Ekelesia

¹⁰ Pa korapa pozana sa nada Baṅara Zisu Karisito, si tepa gamu rau kasa tasiqu, pude mi koa keke, pude loke vinaripaqahi si ta evaṅa koa gamu. Mi koa keke pa binalabala, meke keke hiniva pa bulomia. ¹¹ Kasa tasiqu, ele mae tozi nau ri kaiqa pa tatamana te Koloe, sapu koadia si kaiqa vinaritokei pa varikorapa mia gamu, gua. ¹² Sapu gunia rau si guahe: Keke koa gamu si zama guahe, "Arau lulia se Paula," keke pule si zama, "Arau lulia se Apolosi^d," keke pule si zama "Arau lulia se Pita," meke keke pule si zama, "Arau lulia se Karisito," gua.* ¹³ Lopu ta paqapaqaha se Karisito! Meke lopu arau Paula mate hobeni gamu pa korosi si gamu! Meke lopu ta papitaiso pa pozaqu rau si gamu!

* 1:2 TTA 18:1 * 1:12 TTA 18:24

¹⁴ Zama leana koe Tamasa si rau, sapu lopu keke gamu si papitaiso ia rau, ba ari Kirisipasi meke e Qaeasi mo.* ¹⁵ Ke loke tie gamu si kote boka zama, sapu ta papitaiso si gamu pa pozaqu rau, pude na qua disaepeli, gua. ¹⁶ (Lokari ba, e Sitepanasi meke sari nana tamatina ba papitaiso i tugo rau, ba loke tie pule si gilania rau sapu papitaiso ia rau.)* ¹⁷ Lopu garunau Karisito si rau pude papitaiso tie. Ba garunau Sa pude la tarae nia sa Inavoso Leana, meke lopu pude tozi vura nia si asa pa zinama tumatumae tana tie mo, pude lopu kaqu raŋea gamu sa tinumatumae tana tie, ba se Karisito tu sapu mate pa korosi pude harupu gamu.

Karisito sa Niniraŋira meke sa Ginilagilana Lohina te Tamasa

¹⁸ Ura sa tinozina sa minate te Zisu pa korosi, si na dinuviduvili gunia ri pu lopu ta harupudi, ba koa gita pu ta harupuda, si na niniraŋira te Tamasa si asa. ¹⁹ Ura zama guahe sa Kinubekubere Hope:

“Kote huara pania Rau sa ginilagilana tadi tie gilae,
meke sa tinumatumae tadi tie tumatumae si kote noso,”
gua.*

²⁰ Avei sa tie gilagilana? Avei sa tie tumatumae? Avei sa tie varivaritokei pa binalabala pa tinoa pepeso? Na ele iliri nia pinuhipuhi tu Tamasa sa ginilagilana tanisa kasia popoa.*

²¹ Ura pa Nana tinumatumae si ele hukati Tamasa sari na tie pude gilania rini si Asa pa dia tinumatumae soti. Ba koa sa inavoso sapu ta pozae na “Inavoso duviduvilina” sapu korapa tarae nia gami hie, si vizatia Tamasa pude harupi sarini pu va hinokara. ²² Sari tie Ziu si hoke hiva dogoro paki sari tinavete variva magasadi, pude va sosode. Sari tie Quriki si hata vina sosode pa ginilagilana lohina^d. ²³ Ba gami si tarae vura nia sa Karisito sapu tava mate pa korosi. Sa inavoso hie si guana patu variva ta tubaraena koari na tie Ziu^d, meke na dinuviduvili koari pu lopu na tie Ziu. ²⁴ Ba koarini pu ele tioki sa Tamasa, be na tie Ziu, babe lopu na tie Ziu; ba sa inavosona Karisito hie, si na ginilagilana lohina meke sa niniraŋira te Tamasa. ²⁵ Ura sapu sa dinuviduvili te Tamasa gunia rini, si gilagilana hola nia sa ginilagilana tana tie. Meke sa minalohoro te Tamasa gunia rini, si ninira hola nia sa niniraŋira tana tie.

²⁶ Kasa tasiq, mi balabala ia sapu veguguadi sari na mia tinoa totoso tioko gamu sa Tamasa. Pa kalina binalabala

* **1:14** TTA 18:8, 19:29; Rom 16:23 * **1:16** 1 Kor 16:15 * **1:19** Ais 29:14

* **1:20** Zob 12:17; Ais 19:12, 33:18, 44:25

tana tie, si gamu ka visavisa mo si na tie gilagilana mia, babe tago mia niniranira, babe na tuturuana nomadi pa butubutu. ²⁷ Gua sapu dinuviduvili gunia ri na tie pa pepeso, si asa tugo si vizatia sa Tamasa pude va kurekurei sari na tie gilagilana, meke vizatia Sa gua sapu balabala nia minalohoro ri pa pepeso, pude va kurekurei saripu nira. ²⁸ Vizatia Sa gua sapu doño va karia na etulia ri pa pepeso, meke sapu loke laena gunia rini, pude huaria gua sapu va arilaena ia rina tie pa pepeso. ²⁹ E^{va}nia Sa sa ginuana hie, pude loke tie si kote boka vahesi pule nia pa kenuna sa Tamasa. ³⁰ Ba sa Tamasa si ele turaña gamu si gamu, meke va keke gamu Sa koe Zisu Karisito. Meke sa Karisito si va e^{va}nae nia nada ginilagilana lohina e Tamasa. Koe Karisito si tava to^{no}to pule la koe Tamasa si gita, meke ta e^{va}nae na Nana tie tava madida si gita, meke ta rupaha pa nada sinea. ³¹ Ke guahe sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: "Asa sapu hiva va lavata pule nia, si mani va lavatia sa Ba^{na}ra," gua.*

2

Sa Inavoso tanisa Minate te Karisito pa Korosi

¹ Kasa tasi^{qu}, to^{so}so atu koa gamu si rau pude tozi vura nia sa inavoso hinokara te Tamasa, si lopu zama nia rau sa ginilagilana lohina tomena babe sari na zinama tolavaedi. ² Totoso koa koa gamu si rau, si vizatia rau pude muliⁿⁱ pani sari doduru tiⁿⁱtoña, ba e Zisu Karisito meke sa Nana minate pa korosi. ³ Meke to^{so}so koa turaña gamu rau si malohoro, na matagutu sisigiti si rau.* ⁴ Meke sa qua inavoso meke tina^{rae}, si lopu tavetia rau pa korapa zinama lomolomosodi na ginilagilana lohina tana tie, ba pa niniranira tanisa Ma^{qo}ma^{qo} Hope si vata dogoro nia sapu tarae nia rau sa hinokara. ⁵ Gua ke sa mia rina^{erane}, si lopu kote kalavarae pa ginilagilana lohina tana tie, ba pa niniranira tu te Tamasa.

Sa Ginilagilana Lohina te Tamasa

⁶ Ba koa rini pu ele komiha pa tinoa koe Karisito, si tarae nia rau sa inavoso pu koa ia na ginilagilana lohina. Ba lopu na ginilagilana tana kasia popoa si asa, babe tadi na niniranira ma^{qo}ma^{qo} na koimata pu koa to^{to}li nia sa kasia popoa, sapu sari na niniranira pu kote murimuri palae. ⁷ Sa ginilagilana lohi tomena pu tarae nia rau si te Tamasa. Meke lopu ta gilana si asa koari na tie pa kasia popoa visoroihe, ba ele vizata vekoa Sa pude tadigita, sipu lopu ele ta kuri sa

* 1:31 Zer 9:24 * 2:3 TTA 18:9

kasia popoa, pude kaqu tagoa gita sa tinoa marilaena koe Karisito. ⁸ Lopu hite keke rina koimata pa pepeso si gilania sa ginilagilana lohina hie. Be guana gilania rini, si be lopu kote va matea rini sa Baṅara pu tagoa sa tinoa Tinamasa. ⁹ Ba gua tugo asa si ta kubere pa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe:

“Loke mata si ele dogoria,
 loke talina si ele avosia,
 loke binalabala si ele kamo ia
 sapu gua ele va nama vekoa Tamasa pude tadirini pu
 tataru nia si Asa,” gua.*

¹⁰ Koasa Maqomaqo Hope te Tamasa telena, si vata gilana nia Sa koa gita sa Nana ginugua tomena hie. Sa Maqomaqo Hope si hata vura ni sari doduru tinitona, kamo koari na nati tinitona lohidi na tomedi te Tamasa. ¹¹ Sa maqomaqona mo telena sa tie, si boka gilana betoa sa tinoa tanisa tie sana, kekenono gua tugo, sapu sa Maqomaqona mo telena Tamasa si gilana betoa sa gugua sa Tamasa. ¹² Lopu sa maqomaqo tanisa kinaleana pa kasia popoa si vagia gita, ba sa Maqomaqo tu sapu mae guana koe Tamasa, pude boka tumae ni gita sari doduru gua pu poni mokani gita Sa. ¹³ Gua asa, ke sari na zinama pu zama ni gami, si lopu vagi gami pa ginilagilana tana tie, ba saripu gua tu tava tumatumaeni gami koasa Maqomaqo Hope. Ke va tumatumaeni ni gami sari na vina hinokara pu mae gua koasa Maqomaqo Hope koarini pu tagoa sa Maqomaqo Hope. ¹⁴ Asa sapu lopu tagoa sa Maqomaqona sa Tamasa, si lopu boka tagoi sa sari na vinariponi tanisa Maqomaqona Sa. Sina sa tie gugua asa si lopu tumae ni sa sari na tinitona Maqomaqo sara. Guana dinuviduvili guni sa si arini, sina sari na laedi rina tinitona arini, si pa ginugua tanisa Maqomaqo Hope mo kote boka ta gilana. ¹⁵ Asa mo sapu tagoa sa Maqomaqo Hope, si boka pitui ginuadi sari doduru tinitona, ba sa tie pu lopu ta totolie koasa Maqomaqo Hope, si lopu boka pitua sa tie sana. ¹⁶ Sina guahe si koa pa Kinubekubere Hope:

“Ura esei tumae nia sa binalabala tanisa Baṅara?

Meke esei boka va tumatumaeni ia si Asa?” gua.*
 Ba gita si gilania sa binalabala te Karisito.

3

Sari pa Koriniti si Lopu Komaha pa Tinoa Maqomaqo

¹ Kasa tasiq, totoaso koa turaṅa gamu rau si lopu boka zama atu ni rau koa gamu sari zinama sapu kote boka zama

* 2:9 Ais 64:4 * 2:16 Ais 40:13

lani rau koa rini pu tagoa sa Maqomaqo te Tamasa. Ba sari qua zinama koa gamu si gua sapu hoke tozi atu ni rau koari na tie tana kasia popoa, sina gua tugo na haha pa rinañerane koe Karisito si gamu. ² Sa qua vina tumatumae koa gamu, si guana meleke mo sapu poni gamu rau, ba lopu sari na ginani ñiniradi. Sina lopu ele garomia gamu sari na ginani ñiniradi, meke kamahire ba lopu ele garomia tugo pude avosia gamu sa vina tumatumae sapu garo koari na tie komihadi.* ³ Ura sa mia tinoa si korapa koa gua mo rina tie tana kasia popoa. Sari na mia vinari konokonoi, na vinaritokei, si vata dogoro nia sapu tanisa kasia popoa mo si gamu. Korapa toa nia mo gamu sa tinoa tana tie pa kasia popoa. ⁴ Ura keke gamu si zama, "Arau si lulia se Paula," meke keke pule si zama, "Arau si lulia se Apolosi," gua. Vegua, lopu tie tanisa kasia popoa si gamu pude gugua asa?*

⁵ Ba Esei se Apolosi? Meke esei si arau Paula? Gami si na nabulu mo te Tamasa, sapu tokani gamu pude mi va hinokara. Gami kara si hopeke taveti mo sari na tinavete gua pu va hia ponini gami sa Bañara. ⁶ Gua mo na tie lelete si rau, meke Apolosi si gua tugo na tie vala kolo, ba Tamasa tu telena si va toqolo gamu pa rinañerane.* ⁷ Gua asa, ke arau meke Apolosi si lopu sa ñatina, ba sa Tamasa tu si arilaena hola. Sina Asa tu si va toqolia sa linetelete. ⁸ Loke vinotikaena si koa koasa tie pu lelete, meke sa tie pu vala kolo. Sa Tamasa si kote hopeke pia gami, koasa padana gua ri hopeke mami tinavete. ⁹ Ura gami kara sina tie tavetavete varitokae mo te Tamasa, meke gamu kasa si na inuma te Tamasa, meke na Nana vetu tugo si gamu.

¹⁰ Tavetavete nia rau koa gamu sa binokaboka pu poni nau sa Tamasa, pude guana tie pu vekoa sa sinokirae, guana tie tavetavete bokabokaqu. Meke keke tie pule si mae tavetavete koa gamu, guana tie kurikuri koasa sinokirae. Ba hopeke tie tavetavete si mani kopu pule nia pude va garo valeania gua sapu tavetia sa. ¹¹ Ura ele vekoa Tamasa se Zisu Karisito, pude Asa mo sa titeke sinokirae, meke loketona pule keke votiki sinokirae si boka ta veko. ¹² Be keke tie tavetavete si va tumatumae nia sa hinokara koe Karisito si kote guana tie kurikuri panaulu koasa sinokirae, pu tavetavete ni sari qolo, siliva, meke na patu arilaedi; be guana lopu tavetavete nia sa hinokara koe Karisito si guana tie tavetavete ni sari huda, edeve, meke na kinahe. ¹³ Ba sa laedi rina hopeke tinavete tadi kasa tie sara, si kote ta dogoro vura pana kamo sa rane pinule mae tanisa Bañara.

* 3:2 Hib 5:12-13 * 3:4 1 Kor 1:12 * 3:6 TTA 18:4-11,24-28

Koasa rane sana si kote tava vura sa laedi rina tinavete tana hopeke tie koa sa nika. Sa nika vinaripitui si kote podeki sa si arini. ¹⁴ Be ta dogoro pa vinaripitui sapu hinokara sa nana tinavete, meke lopu ta sulu palae si asa si kaqu ta pia sa tie sana. ¹⁵ Ba be sulu pania nika sa nana tinavete, si lopu kote ta pia si asa, ba asa telena si kote ta harupu, kote guana tie sapu ta harupu vura pa korapa nika si asa.

¹⁶ Vegua lopu gilania tu gamu sapu na Zelepade te Tamasa si gamu, meke sa Maqomaqona sa Tamasa si koa koa gamu? * ¹⁷ Meke be keke tie si huaria sa Zelepade te Tamasa, si kaqu huaria tugo Tamasa si asa. Sina hopena sa Zelepade te Tamasa, meke gamu tugo sa Zelepade tanisa.

¹⁸ Mi lopu sekesekei puleni gamu! Be keke tie koa gamu si balabala ia sapu gilagilana si asa koasa ginilagilana pa kasia popoa gua, si mani koa gua na tie duduvilina, pude mani gilagilana va hinokara. ¹⁹ Ura sa ginilagilana tanisa kasia popoa, si na dinuviduvili mo pa dinono te Tamasa. Gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope: "Poho i Sa sari na sinekesekei tadi na tie pu vahesi puleni sapu gilagilanadi," gua.* ²⁰ Meke gua pule hie si ta kubere: "Gilania Tamasa sapu sari na binalabala tadi na tie gilagilanadi, si loke laedi."* ²¹ Gua asa, ke mi lopu vahesi puleni gamu koari na mia koimata! Ura sari doduru tie meke na tinitona si tamugamu. ²² Arau Paula, meke ari Apolosi, e Pita, meke sa kasia popoa, na tinoa, na minate, sa totošo kamahire, meke vugo repere; doduru hire si tamugamu. ²³ Meke gamu si te Karisito, meke e Karisito si te Tamasa.

4

Sari na Apositolo te Karisito

¹ Mi balabala guni gami na nabulu te Karisito si gami, sapu ta vizata pude tozi vura ni sari na ginugua tomedi te Tamasa. ² Sapu ta hivae koasa nabulu gugua asa, si pude ta ronu koasa nana Baṅara. ³ Lopu talotaṅa nia rau si pude ta pitu si rau koa gamu, babe koari kaiqa tie varipitui. Telequ ba lopu pitu pule nau. ⁴ Loke ginugua si gilania rau sapu kote pada pude zutu pule nau si rau. Ba asa si lopu na vina sosodena sapu arau si na tie viaqu. Sa Baṅara tu si kote pitua sa qua tinoa. ⁵ Ke gua asa, si mi lopu zutua si keke tie sipu lopu ele kamo sa rane vinaripitui. Mi aqa nia tu sa rane pinule mae tanisa Baṅara. Asa tu kaqu va vura va bakali saripu ta tomedi pa huporo, meke vata dogoro vura ni sari na hiniva tomedi pa binalabala tana tie. Meke pa

* **3:16** 1 Kor 6:19; 2 Kor 6:16 * **3:19** Zob 5:13 * **3:20** Sam 94:11

totoso asa si kote hopeke poni Tamasa koari na tie sa vina lavata sapu garodi rini.

⁶ Kasa tasiq̄u, va padapada pule mae nia rau koa gami kara Apolosi sari na ginugua hire, pude guana boka tumae nia gamu sa ginuadi rina zinama gua hire: “Mi luli, na evaṅi mo gua pu tozia sa Kinubekubere Hope.” Pude mi lopu evaṅia si pude zuka ia si keke nabulu te Tamasa, meke etulia si keke, gua. ⁷ Lopu votikaemu si goi koari na tasimu! Meke lopu boka vahesi pule nigo si goi, sina sari doduru gua pu tagoi goi, si na vinariponi mae guadi mo koe Tamasa.

⁸ Hokara balabala ia gamu sapu sari doduru ginugua maqomaqo saripu ta hivae koa gamu, si ele tago betoi mo gamu. Meke ele tago betoi tu gamu sari doduru minana. Ele guana baṅara ravutu mia tu si gamu, ba gami si lopu ele. Leana hola mo si pude gua asa, okoro nia gami pude mi koa baṅara hinokara si gamu, pude mami somana koa baṅara koa gamu si gami. ⁹ Pa dinoṅo taqarau, si gami na apositolo si poni gami Tamasa sa vasina mumudi hokara. Gua rina tie ta zutudi sapu kaqu tava mate pa matadi ri doduru tie, pude na vinadodogoro koa sa kasia popoa, koari na mateana meke koari na tie. ¹⁰ Pa ginuguana e Karisito, si doṅo guana tie duviduvili mami si gami, ba gamu si gilagilana mia pa mia kinoa keke koa Sa. Malohoro si gami, ba ṅinira si gamu. Ta noṅovala si gami, ba tava lavata si gamu. ¹¹ Podalae visoroihe meke kamo kamahire, si ovia na memeha si gami. Poko luluradi mo si va sagei gami, ta komiti meke loke mami vetu soti. ¹² Tavetavete sisigiti pa limamami si gami. Pude ta levei gami, si hobe la nia gami sa minana. Tava sigiti meke ta novala, ba turu va nabu pa mami rinaṅeraṅe si gami.* ¹³ Totoso ta zama va kaleana si gami, si hobe lani gami sari na zinama tataru. Guana bureṅe na remoremo mo tana kasia popoa si gami, kamo pa rane ṅinoroi.

¹⁴ Kubere atu ni rau si gua hire, lopu pude va kurekure gamu, ba pude tozi va gilana ni gamu mo, guana sapu na tuqu soti si gamu. ¹⁵ Be guana ka manege puta tina sarini pu va tumatumae gamu, ba kekeke mo sa tamamia. Pa totoso tarae vura nia rau sa Inavoso Leana koa gamu tatasana, si ta evaṅae tamamia koe Karisito si rau. ¹⁶ Ke tepa gamu rau si gamu pude mi keha luli au.* ¹⁷ Pa ginugua hie si garunu atu nia rau se Timote. Asa si na tuqu koe Karisito, sapu tataru nia rau, meke ta ronuenta hola koe Karisito si asa. Asa kote va balabala puleni gamu sari na ṅati vina tumatumae saripu luli rau pa tinoa keke koe Karisito, gua saripu variva tumatumae ni rau koari na ekelesia pa doduru vasina.

* 4:12 TTA 18:3 * 4:16 1 Kor 11:1; Pil 3:17

¹⁸ Kaiqa gamu si ele podalae vahesi puleni gamu, sina balabala ia gamu sapu gina lopu kaqu pule atu si rau pude hopiki ni gamu, gua. ¹⁹ Ba kote lopu sana pule atu mo si rau, be hiva nau sa Tamasa. Meke kote atu gilana sotia telequ be zama pa ninirañira te Tamasa si arini pu vahesi pule ni sara, babe na zinama hoboro mo. ²⁰ Ura sa butubutu banara te Tamasa si lopu koa pa zinama mo, ba pa ninirañira. ²¹ Avei si leana koa gamu? Maqu atu va kilasa gamu? Ba maqu atu pa tataru meke na ninono?

5

Vinarivosa na Binarabarata pa Korapa Ekelesia

¹ Ego, ele ta tozi sapu ta evaņa pa varikorapa mia gamu sari na vinarivosa na binarabarata kaleadi hola, sapu ari na tie huporo ba lopu hoke evaņi. Ele avosia rau, sapu keke koa gamu si koa turanĩa sa loana sa tamana.* ² Vegua ke va sagesage pule ni gamu si gamu? Pada mia si pude talotana hola. Meke sa tie pu evanĩa sa kinaleana sana, si mani tava vura palae koasa mia kinoa binaere pa ekelesia. ³ Arau si koa va seu koa gamu pa tiniqu, ba lopu hite mulinini gamu rau pa qua binalabala, guana sapu korapa koa qua mo koa gamu si rau. Pa korapa ninirañira tanisa Banara Zisu Karisito, si ele vizatia rau sa vina kilasana sa tie sana. ⁴ Pana varigara meke vivinei si gamu, si guana somana mo koa gamu si rau. Meke sa ninirañira tanisa nada Banara Zisu Karisito si koa Nana koa gamu pude tokani gamu pude tavetia gua sapu zama ni rau. ⁵ Ke mi luara vala koe Setani sa tie sana, pude kaqu tava mate sa hiniva kaleana pa tinina, pude mani ta harupu sa maqomaqona, pana pule mae sa Banara. ⁶ Lopu leana pude va lavalavata puleni gamu si gamu! Vegua, lopu ele gilania tu gamu sa vina balau sapu zama guahe: "Keke vasi isiti^d hite mo, ba kote boka va sagea si keke doduru siniovo palava," gua?*" ⁷ Ke mi va vura taloa ia sa tie kaleana, gua sapu sari na tie Ziu si hoke okipani sari doduru isiti pa dia vetu, meke kinai rini sari na palava sapu loke isitidi, pude va namaia sa rane Pasova. Meke kaqu guana siniovo palava vaqura pu loke isitina si gamu. Asa tu sa mia tinoa hinokara koe Karisito. Ura ele mate se Karisito pude vulasa pani sari nada sinea guana nada vina vukivukihina sa lami tanisa Inevaņa Pasova.* ⁸ Gua asa, ke mada keha luli sarini pu kopu nia sa Inevaņa Tanisa Bereti pu Loke Isitina, mada okipania sa isiti koana, sa isiti tana

* 5:1 Diut 22:30 * 5:6 Qal 5:9 * 5:7 Ekd 12:5

ninovaṅovala pa tie meke kinaleana, mada toa nia sa tinoa viana, meke hinokara.*

⁹ Koa sa leta sapu ele kubere atunia rau, si ele tozini gamu tu rau, pude mi lopu somanae koari na tie pu evaṅi sari na vinari riḡihi, na gua. ¹⁰ Lopu sari na tie huporo si guni rau, saripu hoke evaṅi sari na vinari riḡihi, na pinuhi, na hikohiko, meke na vinahesi beku. Pude lopu koa turana gamu sari na tie huporo, si kote lopu koa hola koasa kasia popoa si gamu. ¹¹ Ba sapu gunia rau hie, si pude mi lopu somanae koa ke tie sapu poza pule nia tasimia koe Karisito si asa, gua, ba variriḡihi, na puhi, vahesi beku, zama va kaleana pa tie, naponapo va hola, ba be hikohiko si asa. Sa tie gugua asa, si mi koromia hokara habotu turana, na henahena turana.

¹²⁻¹³ Sarini pu lopu na tie te Karisito, si lopu qua ginugua rau pude va kilasi sari na dia sinea. Ba Tamasa tu si kaqu va kilasi sari na dia sinea. Ba mamu va kilasi tu sari na sinea tadi na tie te Karisito. Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope: “Va vura taloa ia sa tie kaleana koasa mia pukuna,” gua.*

6

Na Vinaripitui pa Vari Korapadi rina Tie te Karisito

¹ Be keke koa gamu si koa nana keke nana vinaritokei koa keke tasina koe Karisito, si variva kurekure hola sapu lopu pamaṅa nia sa sa Tamasa, meke turana la nia tu sa sa tasina pa vinaripitui koari na tie varipitui huporodi, ba lopu la koari na koimata tadi na tie te Tamasa pude va toṅotia sa dia tinasuna. ² Vegua lopu gilania tu gamu sapu sari na tie te Tamasa si kote varipitui ni sari na tie pa kasia popoa? Be sari na tiena sa kasia popoa ba boka varipitui ni mo gamu, si vegua, lopu boka varipitui ni tu gamu sari na ginugua hitekedi? ³ Lopu gilania tu gamu sapu sari na mateana, ba kote pitui mo gita? Pude gua asa si, na sa si tasuna pude pitui sari na ginugua tanisa kinokoa pa kasia popoa hie? ⁴ Pana ta evana sari na vinaritokei gua hire koa gamu, si mi lopu paleke lani pa vinaripitui tadi na tie huporo pu lopu ta pamaṅaedi koari na tie pa ekelesia, ba mi va toṅoti mo pa korapa ekelesia. ⁵ Zama guahe si rau pude va kurekure gamu! Nake koa nana mo si keke tie koa gamu sapu pada pude va toṅoti sari na vinaritokei pa varikorapadi rina tie te Karisito. ⁶ Ba lopu gua tu si gamu. Karua tie te Karisito si varituraṅa latu pa vinaripitui, meke sari na tie varipitui huporodi tu si vilasia sa dia vinaritokei!

* 5:8 Ekd 13:7; Diut 16:3

* 5:12-13 Diut 13:5, 17:7

⁷ Sa mia vinariturani la pa vinaripitui, si vata dogoro vura nia, sapu namu ele hoqa hokara si gamu. Leana hola pude ta nonovala koari na mia kana, babe hikohiko vagi rini sari na mia tinagotago, meke lopu la pa vinaripitui. ⁸ Ba lopu gua tu, gamu mo telemia si variva kaleana pulei, na vari nonovala pulei; kamo koa gamu na tamatasi soti pa vinahesi, ba gua tugo. ⁹ Vegua lopu gilania tu gamu sapu loke tie kaleadi si kaqu boka kamo la pa butubutu banara te Tamasa? Mi lopu sekesekei puleni gamu; sina lopu boka koa pa butubutu banara te Tamasa sari na tie gugua hire: na tie variriqih, tie vahesi beku, tie barabarata, na koreo pu puta turana koreo guana tamaloana, meke gua tugo na koreo pu guana tie varivoso; ¹⁰ na tie hikohiko, tie puhi, tie naponapo, tie zama nonovala la pa tie, meke na tie hiko dono pa kinoa tie. ¹¹ Kaiqa gamu si ele evani saripu gua sara. Ba ele tava via si gamu koari na mia kinaleadi, ele tava madi mia si gamu pude te Tamasa; ele tava garo valeana la koe Tamasa si gamu, koasa niniranira tanisa Banara Zisu Karisito, meke koasa Maqomaqona sa nada Tamasa.

Tavetavete ni sari Tinimia pa Ninabuluna sa Tamasa

¹² Kote boka zama si keke tie, "Loketona si ta hukata nia rau," gua. Hinokara si asa; ba lopu doduru tinitona si leana koa goi. Arau si boka zama mo, sapu doduru tinitona si lopu ta hukata ni rau, ba lopu hiva ta totolie guana pinausu si rau pa keketona.* ¹³ Keke tie pule si kote boka zama, "Na ginani si pude tana tia, meke sa tia si pude tana ginani," gua. Hinokara si asa, ba kote va murimuri mo Tamasa sari karua arini. Sa tini si lopu pude tavetavete nia pa vinari riqih, ba pude nabulu nia tu sa Banara; ura sa Banara si kopu nia sa tini. ¹⁴ Koasa Nana niniranira si va toa pulea Tamasa sa Banara Zisu pa minate, ke kaqu va toa pule gita tugo Sa.

¹⁵ Vegua lopu gilania tu gamu sapu sari tinimia si na kukuruna sa tinina e Karisito? Kaqu vagia rau sa tinina Karisito pude va keke la nia koasa maqota? Lopu boka! ¹⁶ Lopu bakala tu koa gamu sapu sa tie sapu poniasa tinina koasa maqota, si koa keke koa sa si asa? Ura ta tozi va bakala pa Kinubekubere Hope si hie, sapu zama guahe: "Kaqu koa keke tinidia sari kara," gua.* ¹⁷ Ba asa sapu vala pule nia koasa Banara, si koa keke koa Sa pa maqomaqo.

¹⁸ Mi govete nia sa vinari riqih. Sari doduru votiki sinea saripu evani na tie, si lopu va kaleania sa tinina soti, ba sa tie sapu evania sa vinari riqih, si va kaleania sa sa tinina

* 6:12 1 Kor 10:23 * 6:16 Zen 2:24

soti. ¹⁹ Lopu gilania tu gamu sapu sari hopeke tinimia si na Zelepade tanisa Maqomaqo Hope sapu koa koa gamu, meke sapu ponigamu sa Tamasa koa gamu? Sari na mia tinoa si lopu tamugamu telemia, ba te Tamasa tu.* ²⁰ Guana holu gamu Sa koasa minate te Zisu, pude Tanisa si gamu, ke mi tavetavete ni sari na tinimia pa vina lavatana sa Tamasa.

7

Ginugua Vinarihaba

¹ Ego, kamahire si kote olaŋi rau sari na ginugua pu nanasa mae ni gamu pa mia leta. Leana mo be lopu varihaba sa tie. ² Ba sina soku vinari riŋihi si koa, ke leana pude hopeke koreo si mani vagi nana barikaleqe telena, meke hopeke vineki si mani vagi nana palabatu telena. ³ Sa palabatu si mani puta turan̄ia sa nana barikaleqe, meke sa barikaleqe si mani puta turan̄ia tugo sa nana palabatu. Madi variva qetui sari kara tamaloana pa dia tinavete tamaloana. ⁴ Sa tinina sa barikaleqe si lopu nana eke telena, ba tanisa nana palabatu tugo. Gua tugo sa tinina sa palabatu, si lopu nana eke telena, ba tanisa nana barikaleqe tugo. ⁵ Pana hiva ta puta turan̄a si keke, si lopu kaqu korona si keke, ba pana variva egoi ri kara pude lopu variva tata i pa keke kolokolona, si leana mo, pude boka koa soto si gamu pa vinaravara. Beto asa, mamu tiqe variva tata pulei. Pude gua asa si lopu kaqu hoqa pa tinoketoke te Setani si gamu, sina koa gua sapu lopu boka koa va nira si gamu. ⁶ Lopu tozini gamu rau si keke tinarae pude hopeke koa eke meke varavara, ba va malumu gamu rau si gamu pude gua asa. ⁷ Ba sapu okoro nia rau si pude koa gua mo arau pu lopu varihaba si gamu doduru. Ba leana, sina ele hopeke poni ni binokaboka Tamasa sari hopeke tie. Kaiqa si gua arau, meke kaiqa si varihaba.

⁸ Ego, sapu la gua koari kasa pu lopu varihabadi, meke sari na nabonaboko, si zama guahe si rau: Leana hola si pude koa gua mo arau si arini meke lopu varihaba. ⁹ Ba be lopu boka tuqe puleni si arini pa dia inokorona sa tinoa tamaloana, si leana, madi varihaba. Pude varihaba si leana hola nia si pude neneke nia sa puta turan̄a.

¹⁰ Ego, koari na tie varihabadi, si hie sa tinarae kote tozia rau; ba lopu qua tinarae telequ si hie, ba tanisa Ban̄ara tu: Sa barikaleqe si mani lopu luara pania sa nana palabatu. ¹¹ Ba be hiva luaria sa, si ego; mani koa lopu varihaba eko

* 6:19 1 Kor 3:16; 2 Kor 6:16

mo, babe la varibulei pule mo koasa nana palabatu. Meke sa palabatu, si lopu kaqu luara pania sa nana barikaleqe.*

¹² Hie sa qua binalabala soti telequ, lopu tanisa Baṅara. Ego, sapu koari kaiqa pule, be keke tie te Karisito si koa nana sa nana barikaleqe pu lopu va hinokaria se Karisito, ba qetu nia mo sa barikaleqe si pude koa soto koasa nana palabatu, si leana; mani lopu luara pania sa palabatu si asa.

¹³ Meke be keke barikaleqe sapu na tie te Karisito, si koa nana sa nana palabatu sapu lopu va hinokaria se Karisito, ba qetu nia mo sa palabatu hie si pude koa soto koasa nana barikaleqe, si ego; mani lopu luara pania sa barikaleqe si asa. ¹⁴ Sina sa palabatu sapu lopu va hinokara, si pa nana kinoa keke koasa nana barikaleqe, si tava tata koe Tamasa si asa. Meke sa barikaleqe sapu lopu va hinokara, si pa nana kinoa keke koasa nana palabatu, si tava tata koe Tamasa si asa. Be lopu gua asa, sari na dia koburu si kote koa gua mo na koburu huporodi. Ba koa gua koasa ginugua asa, si tava madi koe Tamasa si arini. ¹⁵ Ba be keke ari kara tamaloana sapu lopu na tie te Karisito, si hiva luara pania sa sa loana sapu na tie te Karisito; leana, va malumia. Pa ginugua hie, si asa sapu na tie te Karisito si ta rupaha. Ura ele tioko gita Tamasa si gita pude koa bule. ¹⁶ Agoi na barikaleqe sapu na tie te Karisito, tasuna pude gilana va bakalia goi sapu kote boka harupia goi sa mua palabatu. Meke agoi na palabatu sapu na tie te Karisito, tasuna pude gilana va bakalia goi sapu kote boka harupia goi sa mua barikaleqe.

Tinoa pu Ponia Tamasa pa Hopeke Tie

¹⁷ Hopeke tie si mani toa nia gua sapu poni nia Tamasa koasa. Mani koa hola si asa koasa kinoa pu koa ia sa toso tiokia Tamasa si asa. Asa tugo sa qua tinarae sapu va tumatumae nia rau koari doduru ekelesia. ¹⁸ Be keke tie si ele ta maguna^d toso va tabea sa sa tinioko te Karisito, si mani lopu podekia pude oki pania sa minagu sapu sa vina gilagila tadi na tie Ziu meke be keke tie si lopu ele ta maguna, toso va tabea sa sa tinioko te Karisito, si mani lopu hata ia pude ta magu. ¹⁹ Pude ta magu, babe lopu ta magu, si lopu arilaena. Sapu arilaena si na vina tabedi tu rina tinarae te Tamasa. ²⁰ Hopeke tie, si mani lopu luara pania sa kinoa gua sapu koa ia sa tatasana, toso va hinokaria sa se Karisito. ²¹ Be na pinausu* si goi, sapu keke votiki tie tu si lalae nia sa doduruna sa mua tinoa, meke tagoa goi se Karisito, si leana mo. Mu lopu talotaṅa nia. Lopu tozi nigo rau pude koa hola na pinausu. Ba be boka

* **7:11** Mt 5:32, 19:9; Mk 10:11-12; Lk 16:18 * **7:21** Sari na pinausu pukerane tadi na tie si ta holudi pude na tinagotago tanisa tie pu holuna.

vagi lolomo si goi pude ta rupaha koasa tie pu lalae nia sa mua tinoa, si mu ade vagia sa tinarupaha asa. ²² Ura sa pinausu sapu ta tioko koa sa Baṅara, si ta evaṅae guana tie ta rupahana pude Tanisa Baṅara. Kekenonoṅo gua tugo sapu be sa tie ta rupahana totoṅo ta tioko koe Karisito, si kaqu ta evaṅae gua na pinausu Tanisa Baṅara pude nabulu nia si Asa. ²³ Ele holu gamu Tamasa koasa minate te Zisu, ke mi lopu ta evaṅae na pinausu tana tie. ²⁴ Kasa tasiqū, hopeke tie si mani kopu nia sa kinoa keke koa sa Tamasa, pa kinoa sapu koa ia sa totoṅo ta tioko si asa koe Karisito.

Sari Ninanasa pa Kalina Lopu Varihaba meke sari Nabonaboko

²⁵ Ego, koasa guguadi ri pu lopu varihabadi sapu nanasa mae ni gamu, si loke inolana mae guadi koasa Baṅara si boka poni gamu rau; ba pa korapa Nana tataru variva taleosae, si ronū au Sa. Gua asa, ke maqu tozi ni gamu gua sapu balabala ia rau. ²⁶ Ego, koa gua koasa totoṅo tasuna gua kamahire, si leana hola si pude mamu lopu varihaba mo. ²⁷ Ba be ele varihaba si goi, si mu lopu podekia pude luaria sa loamu; ba be lopu ele varihaba si goi, si mu lopu varihaba. ²⁸ Be varihaba si goi, si lopu sea; meke be varihaba sa vineki vaqura ba lopu sea tugo. Ba tozini gamu rau si hie, sina hiva va balau gamu mo rau koari na tinasuna pa hopeke rane, sapu kote tutuvi rina tie varihabadi.

²⁹ Kasa tasiqū sapu gunia rau si guahe: Ele papaka sa totoṅo! Ke podalae kamahire sari na tie varihabadi si madi koa ṅaliṅali koasa tinavete tanisa Baṅara guana loke loadia. ³⁰ Sarini pu kuliusu, si madi koa gua sapu lopu talotanadi. Sarini pu hegere, si madi koa gua sapu lopu qetudi. Sarini pu holuholu, si madi koa gua sapu lopu tadirini sari hinoluholu. ³¹ Sarini pu hatai sari na tinagotago pa pepeso, si madi koa gua sapu lopu ta pusi tu pa tinupitidi rini. Sina sa kasia popoa hie, si lopu kaqu koa seunae gugua hie.

³² Hivani gamu rau pude mi lopu talotana ni sari soku ginugua. Sa tie pu lopu varihabana, si voriti kale nia mo sa sa tinavete tanisa Baṅara, sina podekia sa pude va qetua sa Baṅara. ³³ Ba sa tie varihabana si voriti ni mo sa sari na likakalae tana pepeso, pude va qetua sa nana barikaleqe. ³⁴ Ke gua asa si ta daku varikali si asa pa karua sirana. Sa vineki pu lopu varihabana meke sa barikaleqe pu loke loana, si voriti kale nia mo sa sa tinavete tanisa Baṅara, sina hiva va madia sa sa tinina meke sa maqomaqona. Ba sa barikaleqe varihabana si voriti kale ni mo sa sari na likakalae tana pepeso, sina hiva va qetua sa sa nana

palabatu. ³⁵ Hiva tokani gamu rau, ke zama ni rau saripu gua sara. Lopu podekia rau pude hukata gamu koasa qua tinarae, ba hivani gamu rau pude tavetia gua sapu goto pude tavetia gamu, meke pude vala betoi sari dodurudi rina mia tinoa pude soto va nabu koasa tinavete tanisa Baṅara pa doduru bulomia.

³⁶ Ego, be keke koreo meke keke vineki saripu ele ta pinirovetu veko, si ele kamo sari vuaheni tanisa vineki pude varihaba ba lopu hiva pude tuture varihaba. Be gilania sa koreo sapu lopu leana sa hahanana tanisa meke ninira sa nana hiniva, ke balabala ia sa si leana pude madi varihaba mo sari kara, gua; si leana, madi varihaba mo, gua sapu hiva nia sa. Lopu sea si pude gua asa. ³⁷ Ba be keke tie pa nana hiniva soti si ninira pa nana vinizata pude lopu varihaba, meke be boka tuqe pule nia si asa, meke ele vizatia sa pa nana binalabala si pude gua asa; si leana mo pude lopu haba ia sa sa vineki. ³⁸ Gua asa ke, sa tie pu varihaba si leana mo, ba asa sapu lopu varihaba si leana hola tu.

³⁹ Sa barikaleqe varihabana si lopu ta rupaha toso korapa toa nana sa nana palabatu. Ba pana mate tu sa nana palabatu, si kote tiqe ta rupaha si asa pude haba pulea si keke tie, ba kaqu keke tie te Karisito mo si haba ia sa. ⁴⁰ Ba kote leana hola be lopu varihaba pule si asa. Asa sa qua binalabala, meke va hinokaria rau sapu ta turana koasa Maqomaqona sa Tamasa si rau koasa ginugua hie.

8

Ginani Tava Vukivukihi Tairidi koari na Beku

¹ Ego, hie sa guguadi ri na ginani pu tava vukivukihi tairidi koari na beku, gua sapu kubere mae ni gamu. Hinokara gua sapu zama nia ri kaiqa; sapu gita doduru si tagoa sa tinumatumae. Ba koasa tinumatumae si hoke vahesi pule nia sa tie; ba sa tataru si toka nia sa tie pude toqolo pa dia tinoa koe Karisito. ² Be keke tie si balabala ia sapu na tie tumatumae si asa, gua, si lopu ele vagia sa sa tinumatumae sapu ta hivae pude vagia sa. ³ Ba sa tie sapu tataru nia sa Tamasa si ta gilana tugo si asa koe Tamasa.

⁴ Gua asa, ke sa guguana sa hinenadi rina ginani pu tava vukivukihi tairidi la koari na beku si guahe: Gilania gita sapu keke mo sa Tamasa, ba sari na beku, si na kinehadi rina tiniona pu lopu na Tamasa hinokara. ⁵ Meke koadia tugo sari kaiqa pu ta pozae tamasa pa maṅauru meke pa pepeso, meke sokudi tugo sari na tamasa meke na baṅara arini, gua sari na tie. ⁶ Ba sapu tadigita si koa nana si keke Tamasa mo, sapu sa Tamada. Taveti Sa sari doduru

likakalae, meke toa si gita pude Tanisa. Meke keke mo sa Baṅara Zisu Karisito, sapu koa Sa si ta tavete sari doduru likakalae, meke koa Sa si toa si gita.

⁷ Ba lopu doduru tie gilania sa hinokara hie. Kaiqa tie visoroihe si hoke somana pa vinahesidi rina beku, meke kamo kamahire toso henai rini sari na ginani pu ele tava vukivukihi la koari na beku, si lopu niṅira sa dia rinaṅerane. Gua asa ke balabala ia rini sapu somana pule pa vinahesidi rina beku si arini, gua; ke va gilagila ia rini sapu sea si arini. ⁸ Na ginani si lopu kaqu va tata gita koe Tamasa. Be henahena si gita, si lopu kaqu ta evaṅae tie leada. Be lopu henahena si gita, ba lopu kaqu ta evaṅae tie kaleada.

⁹ Ba mi kopu puleni gamu, pude sa mia tinarupaha si mani lopu va hoqa ia pa sinea si keke tasimia koe Karisito sapu lopu ele niṅira pa nana rinaṅerane. ¹⁰ Ura be agoi sapu tagoa sa tinumatumae gua asa, si somana henahena pa korapa zelepade tadi na beku; meke keke tie sapu lopu ele niṅira pa nana rinaṅerane si dogorigo, si kote va varane pule nia si asa, meke atu somana hena ia sa sa ginani pu ta vala koari na beku, ba pa nana vina hinokara si na sinea si asa, gua. ¹¹ Ke sa tasimu sapu malohoro pa nana rinaṅerane, sapu ele mate hobeia Karisito, si ta novala, sina koa gua koasa mua tinumatumae. ¹² Pa ginugua asa si ele tavete va sea si goi koe Karisito, koa gua sapu va kaleania goi sa tasimu, meke nonovalia goi sa nana rinaṅerane malohorona. ¹³ Ke gua asa, be na ginani sapu ta vala pa beku si va hoqa ia pa sinea si keke tasiq, si maqu lopu hena pulea sa ginani sana; pude maqu lopu va hoqa ia pa sinea sa tasiq.

9

Sari na Tinavete Tana Apositolo

¹ Arau si keke tie ta rupahaqu, meke na apositolo. Ele dogoro sotia rau se Zisu sa nada Baṅara, meke gamu si na vuana sa qua ninabuluna sa Baṅara. ² Ba be lopu va egoa ri kaiqa sapu arau si keke apositolo, ba gamu si va egoa! Ura sa mia kinoa keke koasa Baṅara, si va sosodea sapu arau si keke apositolo.

³ Totoso zutu au rina tie, si hire sari na qua inolana koa rini, pude lavelave pule nau. ⁴ Pada mami tugo pude ta poni ginani na napo si gami kara Banabasi pa mami tinavete. ⁵ Meke pada tugo si gami kara, pude turani sari hopeke mami barikaleqe koari na mami inene tarae, be guana varihaba mami gua sapu tavetia ri kaiqa apositolo, meke

sari na tasina sa Baṅara, meke e Pita. ⁶ Hinokara sapu gami kara Banabasi, si pada mami tugo pude lopu tavetavete telemami pude toka puleni gami! ⁷ Loke tie varipera si hoke tabara pule nia telena koari nana sinomana koasa minate varipera. Loke tie sapu letea keke inuma vaeni, si lopu kaqu hena pulei sari na vuadi ri linetelete pa nana inuma soti. Loke tie pu kopu qoti, si lopu kaqu napo pulei sari na meleke di ri nana qoti telena.

⁸ Lopu zama nia rau si hie pa binalabala tana tie mo, sina sa Tinarae te Mosese ba tozia tugo si hie. ⁹ Ura guahe si tiroa gita pa Tinarae te Mosese: “Totoso neti pani sa bulumakao kapudi sari na huiti, si mu lopu pusi kumuhia goi nuzuna si asa, pude boka ganigani gana,” gua. Lopu na bulumakao mo si gunia Tamasa tani,* ¹⁰ ba gita tu si guni gita Sa, totosu zama nia Sa sapu gua asa. Hinokara pa kaiqa ginugua, si koa gita mo si kubere mae Sa. Ura sa tie pu geli va malohoria sa pepeso, meke sa tie pakepakete si taveti rini sari na dia tinavete, meke rove va kenue la ia rini sapu kaqu hopeke vagi dia hinia koari na linetelete. ¹¹ Gami si ele tarae nia sa Inavoso Leana koa gamu guana tie pu letei sari na kiko, ke pada tugo pude tokani gami gamu koari na mia likakalae.* ¹² Be ari kaiqa apositolo si pada pude vagia sa tinokae gua asa koa gamu, si gami si pada hola ni tu si arini!

Ba lopu hata ia gami si pude ta tokae. Ba koa pa tinasuna pa doduru ginugua si gami, meke tavetavete mo telemami pude toka puleni gami; pude lopu hukatia sa mia inokorona sa Inavoso Leana te Karisito koa gamu. ¹³ Vegua lopu gilania tu gamu sapu sari na tie pu tavetavete pa Zelepade^d si vagi gedi ginani pa Zelepade, meke arini pu tavetia sa vina vukivukihi pa hope, si vagi gedi hinia tugo koa sa vina vukivukihi?*

¹⁴ Ke kekenoṅo gua tugo asa sarini pu tarae nia sa Inavoso Leana, kaqu toa nia tugo rini sa tinokae sapu vagia rini koasa tinozina sa inavoso, gua sa Baṅara.*

¹⁵ Ba arau si lopu hite tepa ia keke tinokae koa gamu. Meke sipu kubere atu rau kamahire, si lopu pude toka nau kamahire, gua. Leana hola koa rau si pude mate, hola nia si pude ta okipalae sa qua qinetuqetu sapu tozia rau sapu guahe: Totosu sapu tarae nia rau sa Inavoso Leana koa gamu, ba lopu vagi tinokae si rau. ¹⁶ Lopu boka vahesi pule nau si rau koasa tinozi vuraena sa Inavoso Leana. Sina ta garunu nia rau si asa pude tavetia. Maqu talotaṅa hola si rau, be lopu tarae nia rau sa Inavoso Leana! ¹⁷ Be pa qua

* 9:9 Diut 25:4; 1 Tim 5:18 * 9:11 Rom 15:27 * 9:13 Diut 18:1 * 9:14 Mt 10:10; Lk 10:7

hiniva soti meke tarae si rau, si garoqu pude ta tabara. Ba sina hie si lopu gua asa; sa Tamasa tu vizatau si rau, meke poni nau Sa sa tinavete hie. ¹⁸ Ke pude gua asa, si nasa sa tinabara kote vagia rau? Sa qua tinabara si guahe: Pude tozi vura nia sa Inavoso Leana, meke poni moka nia koari na tie, meke lopu tepa vinariponi koarini gua sapu padaqu pude vagia koasa qua tinavete tarae.

¹⁹ Na tie ta rupahaqu si rau, meke lopu na pinausu pa keke tie. Ba pa qua hiniva soti si nabulu ni rau sari doduru tie guana pinausu pu loke nana tinabara, pude boka vagi lani rau koe Karisito sari sokudi, gua sapu bokai rau. ²⁰ Totoso koa somanae koari na tie Ziu, si koa guana tie Ziu tugo si rau, pude boka vagi maeni rau si arini koe Karisito. Totoso koa somanae si rau koarini pu ta turana koa sa Tinarae te Mosese, si koa gua tugo arini si rau, pude boka vagi maeni rau si arini koe Karisito. Ba sa Tinarae te Mosese si lopu lalae nia sa qua tinoa. ²¹ Gua tugo sapu be koa somanae si rau koari na Zenitailo^d, si koa gua tugo arini si rau, sarini pu lopu va tabea sa Tinarae te Mosese, pude boka vagi maeni rau koe Karisito si arini. Pa ginugua asa, si lopu va karia rau sa Tinarae te Tamasa, ba pa vina tabena sa si na Tinarae te Karisito si lalae nia sa qua tinoa. ²² Sipu koa si rau pa varikorapadi ri pu malohoro pa rinaerane, si, koa malohoro gua tugo arini si rau, arini pu nunala pude henai babe lopu henai si kaiqa ginani, pude boka vagi maeni rau koe Karisito si arini. Ke koa lululi mo rau sari doduru kineha tie pa doduru ginugua, pude boka harupi rau si kaiqa. ²³ Evan rau sari doduru pu gua arini, pa ginuguana sa Inavoso Leana, pude maqu tozi urahae nia si asa, pude qu somana koari na minana tanisa.

²⁴ Lopu gilania tu gamu, sapu sokudi si somana koasa vinarivose haqala, ba keke mo koa rini si vagia sa pinia? Ke mi haqala pa hahanana gua sapu boka vagia sa mia pinia koe Karisito. ²⁵ Sari hopeke tie pu hiva varivose pa linopilopi nomana, si podepodekae pude koa ninira pa tini, pude boka vagia sa pinia sapu lopu kaqu koa hola. Ba gita si korapa voriti sisigiti puleni gita pude vagia sa pinia pu kaqu koa hola ninae rane ka rane. ²⁶ Gua asa, ke pa qua kinoa koe Karisito si koa gua na tie pu haqala tofoto la koasa gila pa vinabetona. Meke gua tugo na tie tupatupa si rau, sapu lopu hite tupa sea, ba tale tupa goto koari doduru tinupa. ²⁷ Podepodekae sisigiti pude va ninira ia rau sa tiniqu pude va pinausu ia rau, meke lopu seke tinarae pude kaqu nabulu nia rau sa Banara pa sirana gua pu hiva nia Sa. Gua, pude pana beto tarae arau koari kaiqa si lopu kote siana nia rau

sa pinia koe Tamasa.

10

Vinabalau pa Vinahesi Beku

¹ Kasa tasiq̄u, hivani gamu rau pude balabala ia gua sapu ta evaṅa koari na tiatamada pukerane pu lulia se Mosese. Ari doduru si ta turaṅa koe Tamasa totoṣo koa aqorae koasa lei, meke sari doduru si ene karovo valeana koasa pepeso popana pa vari korapana sa kolo.* ² Ta harupu pa popoa Izipi si arini meke guana ta papitaiso sari doduru koasa lei, meke koasa kolo, pude lulia se Mosese. ³ Sa ginani hopena si poni beto ni Tamasa meke hena ia ri doduru.* ⁴ Meke sari doduru si napoa sa kolo hopena, sapu vura maena koasa patu hopena, sapu koa luli koa rini. Meke sa patu asa si e Karisito.* ⁵ Ta evaṅa sapu gua asa koari doduru sara, ba lopu soku arini si va qetua sa Tamasa, ke tava mate si arini pa soloso qega.*

⁶ Ego, sari doduru ginugua sara, sina vina balau koa gita, pude mada lopu okoro ni sari na kinaleadi gua pu taveti ri kasa.* ⁷ Mu lopu vahesi sari na beku, gua sapu evaṅia kaiq̄a arini. Sina guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope: "Sari na tie si habotu henahena, naponapo va hola meke hoq̄a pa sinea koasa hahanana vinari riq̄ihi si arini," gua.* ⁸ Mada lopu tavete va sea si gita pa vinari riq̄ihi na binarabarata, gua sapu evaṅia ri kaiq̄a pa totoṣo asa, ke pa korapana keke rane mo, si ari ka hiokona ṅeta tina si tava mate.* ⁹ Mada lopu podepodekia sa Baṅara, gua sapu tavetia ri kaiq̄a arini, meke garata va matei na noki.* ¹⁰ Mada lopu qumiq̄umi, gugua ari kaiq̄a sapu qumiq̄umi, ke tava mate koasa mateana variva mate.*

¹¹ Doduru tinitoṅa sara si ta evaṅa koa rini, pude na vina padapadae koari kaiq̄a, meke ta kubere si arini pude na vina balau koa gita. Sina gita si korapa koa koasa totoṣo sapu tata pa vinabetona, sapu sa vina gorevuradi rina totoṣo pu ele hola. ¹² Asa sapu balabala ia sapu korapa turu va nabu si asa, gua, si mani va balau pude mani lopu hoq̄a pa sinea. ¹³ Sari doduru tinoketoke saripu ele tutuvi gamu, si arini tugo mo saripu hoke kamokamo pa tie. Ba sa Tamasa si korapa kopu nigo, meke lopu kaq̄u va malumigo Sa pude ta toketoke hola nia sa padana sa mua ṅiniraṅira. Ba be ta toketoke si goi, si kaq̄u ponigo Sa si keke sirana, gua pude

* **10:1** Ekd 13:21-22, 14:22-29 * **10:3** Ekd 16:35 * **10:4** Ekd 17:6; Nab 20:11 * **10:5** Nab 14:29-30 * **10:6** Nab 11:4 * **10:7** Ekd 32:6 * **10:8** Nab 25:1-18 * **10:9** Nab 21:5-6 * **10:10** Nab 16:41-49

lopu hoqa pa tinoketoke. Gua asa, ke kote boka turu va nabu si goi.

¹⁴ Ke gua asa, kasa qua baere soti, mi govete ni sari na vinahesi beku. ¹⁵ Zama atu si rau koa gamu pu bokaboka mia pa binalabala. Mi vilasia telemia be toṅoto sari na qua zinama hire. ¹⁶ Totoso zama leana la nia meke napo nia gita sa kapa koasa ginani hope tanisa Baṅara, si somana nia gita sa tinaleosae tanisa eharana Karisito. Meke totoso hena ia gita sa bereti vasina, si somana nia gita sa tinoa keke tanisa tinina Sa.* ¹⁷ Kekeke mo sa bereti, meke sokuda si gita. Ba keke tini mo si gita, sina keke mo sa bereti sapu hena ia gita doduru.

¹⁸ Mi doṅo la i sari na tie Izireli. Arini pu somana hena sa ginani sapu tava vukivukihi koasa hope, si somanae tugo koasa vina vukivukihi la koe Tamasa.* ¹⁹ Ke vegua, sari na beku pu va vukivukihi la i rina tie huporo si koai na tinoa? Meke sari na ginani pu va vukivukihi lani rini si arilaedi? ²⁰ Lokari, sapu gunia rau si gua tu he: Gua sapu tava vukivukihi koari na hope huporodi, si ta vala koari na tomate kaleadi, ba lopu koe Tamasa. Meke lopu hivani gamu rau si gamu pude somana pa vinahesidi ri na tomate kaleadi.* ²¹ Lopu boka napo nia gamu sa kapa tanisa Baṅara, beto si napoa pule sa kapa tadi na tomate kaleadi. Meke lopu boka somana henahena si gamu pa tavolo tanisa Baṅara, beto si la pule pa tavolo tadi na tomate kaleadi. ²² Vegua, hiva va bugoria gita sa Baṅara? Balabala ia gita sapu niṅira hola nia gita si Asa?*

²³ Zama si gamu, "Ta rupaha si gita pude tavetia gua sapu hiva nia gita," gua. Hinokara si asa, ba lopu doduru tiṅitoṅa si leadi. "Ta rupaha si gita pude tavetia gua sapu hiva nia gita," gua; ba lopu doduru tiṅitoṅa si boka toka valeanani gita.* ²⁴ Mani lopu doṅo la ia keke tie gua sapu leana mo koasa, ba mani doṅo la ia tu gua sapu leana la koari na votiki tie.

²⁵ Sari na masa kurukuru sapu ta holuholue pa maketi, si mi henai. Mi lopu nanasa ni be mae guadi koari na vinahesidi rina beku. ²⁶ Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope: "Sa kasia popoa, meke sari doduru likakalae vasina si tanisa Baṅara," gua.*

²⁷ Be guana ruvata gamu keke tie pu lopu na tie te Karisito, pude la henahena koa sa, si mi henai mo gua sapu poni gamu sa. Ba mi lopu nanasa ni, be mae guadi koari na

* **10:16** Mt 26:26-28; Mk 14:22-24; Lk 22:19-20 * **10:18** Liv 7:6 * **10:20** Diut 32:17 * **10:22** Diut 32:21 * **10:23** 1 Kor 6:12 * **10:26** Sam 24:1

vinahesidi rina beku. ²⁸ Ba be keke tie si zama atu guahe koa gamu: “Sa ginani hie si ele tava vukivukihi tairina la koari na beku.” Be gua si asa, si ego, mi lopu hena ia pude lopu novalia sa tie sapu totozi atu, pude mi lopu tavetia gua sapu lopu toṅoto pa binalabala. ²⁹ Sapu gunia rau si pa binalabala tanisa tu, lopu tamugamu. Ura sa qua tinarupaha si lopu kaqu ta hukata koari na zinutu tadi na votiki tie. ³⁰ Be ele varavara la nia rau koe Tamasa sa gequ ginani, si na vegua ke kote zutu au tu rina tie si rau pa ginuguana sa ginani sapu ele varavara nia rau?

³¹ Ego, gua mo he: Doduru gua pu taveti gamu, be henahena si gamu, ba be napo si gamu, si mamu taveti pa vina lavatana sa Tamasa. ³² Mi toa nia sa tinoa sapu lopu kaqu nonovali sari na tie Ziu, babe na Zenitailo, meke sa ekelesia te Tamasa. ³³ Gua sapu hoke podekia rau pude va qetui sari doduru tie koari na qua tinavete, si mi keha luli au. Lopu balabala pule nau si rau pude valeana pule nau mo, ba balabala ia rau sa lineana tadi doduru tie, pude boka ta harupu si arini.

11

¹ Ke mi keha luli au si arau, gua sapu keha lulia rau se Karisito.*

Nobi Batu pa Vinahesi

² Qetu holani gamu rau si gamu, sina hoke balabala au gamu doduru toso, meke luli tugo gamu sari na vina tumatumae saripu ponini gamu rau. ³ Ba hivani gamu rau pude gilania sapu e Karisito si na batudi ri doduru tie, sa palabatu si na batuna sa barikaleqe, meke sa Tamasa si na batuna e Karisito. ⁴ Ke gua asa, be nobia sa palabatu sa batuna toso varavara babe tarae nia sa sa Inavoso Leana koari na tie, si lopu pamaṅa nia sa se Karisito. ⁵ Meke be keke barikaleqe si lopu nobia sa batuna, meke varavara, meke tarae nia sa Inavoso te Tamasa koari na tie, si lopu pamaṅa nia sa sa nana palabatu. Lopu votikaena sa barikaleqe sapu gua asa, meke sa barikaleqe sapu be koto golugolu. ⁶ Be lopu hiva nobi batu sa barikaleqe pa toso vinahesi, si ego mani koto va golugolu mo. Ba sina variva kurekure koasa si pude koto va golugolu, gua, si ego; mani nobia sa batuna. ⁷ Sa palabatu si lopu ta hivae pude nobia sa batuna pa toso vinahesi, sina na kinehana sa Tamasa si asa. Ba sa barikaleqe si na kinehana sa nana palabatu.* ⁸ Ura sa palabatu si lopu ta tavete pa kukuru tinina sa barikaleqe, ba sa barikaleqe tu si ta tavete pa

* 11:1 1 Kor 4:16; Pil 3:17 * 11:7 Zen 1:26-27

kukuru tinina sa palabatu. ⁹ Meke lopu tavetia Tamasa sa palabatu meke ponía koasa barikaleqe, ba tavetia tu Tamasa sa barikaleqe meke ponía koasa palabatu.* ¹⁰ Pa ginuguadi ri na mateana, si leana mani nobi batuna tugo sa barikaleqe pa toso vinahesi, pude na vina gilagilana sapu asa si koa aqorae koasa nana palabatu. ¹¹ Ba pa tinoa keke koasa Baṅara, si lopu boka koa eke telena sa barikaleqe, meke lopu boka koa eke telena sa palabatu. ¹² Ura gua sapu ta tavete sa barikaleqe pa kukuru tinina sa palabatu, si gua tugo, sapu sa koreo si ta podona koasa barikaleqe. Ba e Tamasa mo telena ponía sa tinoa koari doduru tiniona.

¹³ Vizatia telemia sapu be leana mo sapu lopu nobi batu sa barikaleqe, meke varavara la koe Tamasa pa vinarigara tie. ¹⁴ Hinokara sapu sa hahanana tinoa pa pepeso si va tumatumaeni gamu sapu be gele kaluna sa koreo, si lopu koa ia pinamana. ¹⁵ Ba koasa barikaleqe, si na nana tinolava si asa. Ta hia nia sa barikaleqe sa kalu gelena, pude guana nana nobi batu si asa. ¹⁶ Ba be keke tie si hiva varitokei nia sa ginugua hie, si gua mo he si boka tozini gamu rau; sapu gami meke sa ekelesia te Tamasa, si loketona pule kaiqa votiki mami vinaturu pa sirana vinahesi.

Sa Ginani Hope Tanisa Baṅara

(Matiu 26:26-29; Maka 14:22-25; Luke 22:14-20)

¹⁷ Koari na tinarae pu kote zama ni rau hire, si lopu kaqu vahesi gamu rau, sina sari na mia vinarigara pa vinahesi, si lopu koa i tinokae, ba na ninovanovala tu. ¹⁸ Kekenu, si ele avoso nia rau sapu hoke varitokei si gamu koari na mia toso varigara. Va hinokaria tugo rau si asa pa kaiqa ginugua. ¹⁹ Gina ta hivae tugo sari na vinaritokei koa gamu, pude boka ta dogoro va bakala sarini pu va qetua sa Baṅara koasa dia sinoto koasa hinokara. ²⁰ Meke sipu varigara gamu pude hena ia sa ginani hope tanisa Baṅara, si kekenono gua mo sapu be lopu hena ia gamu si asa, sina lopu hena ia gamu pa sirana tonotona. ²¹ Ura toso henahena gamu, si hopeke tie si lopu aqa ba hena va dena meke lopu balabala i saripu mae mumudi, ke ovia si kaiqa, meke kaiqa si napo va viviri tu. ²² Koadia mia vetu ba gamu pude vasina boka hena na napo, ba na vegua ke nonovalia tu sa ekelesia te Tamasa, meke va kurekure i tu saripu loke gedi? Balabala ia gamu si kote vahesi gamu rau gua? Lokari hokara! Namu lopu kaqu vahesi hokahokara gamu tu rau!

²³ Ura sa vina tumatumaie gua sapu vagia rau koasa Baṅara si ponini gamu rau hie: Sapu pa bonina sapu ta

* 11:9 Zen 2:18-23

gorae Sa, si vagia e Zisu sa Baṅara sa bereti. ²⁴ Meke sipu ele varavara la nia Sa koe Tamasa, si videvidea Sa, meke zama: “Hie tugo sa tiniḡu sapu ta poni koa gamu. Mi hena ia si hie, mamu balabala Au,” gua. ²⁵ Meke gunia tugo Sa sa kapa vaeni, sipu beto henahena rini, si vagia Sa sa kapa meke zama: “Sa kapa hie si na vinariva egoi vaqura te Tamasa, sapu ele ta tokoro veko koasa eharaqu. Totoso napoa gamu si hie, si mi balabala Au,” gua si Asa.* ²⁶ Ura doduru totoso pana hena ia gamu sa bereti hie, meke napoa gamu sa vaeni hie koa sa kapa, si tozi vura nia gamu sa minate tanisa Baṅara, osolae kaqu pule mae si Asa.

²⁷ Ke asa sapu lopu hena sa bereti meke napoa sa vaeni koasa kapa tanisa Baṅara pa pinamaṅana Sa, si tavete va sea si asa koasa tinina, meke na eharana sa Baṅara. ²⁸ Gua asa, ke hopeke tie si kaqu pitu pule nia nana tinoa telena, meke tiqe hena sa bereti, meke napoa sa vaeni. ²⁹ Ura sa tie pu hena ia sa bereti meke napoa sa vaeni koasa kapa, meke lopu doṅo gilania sa sa ginuana sa tinina sa Baṅara, si tepa ia sa sa vina kilasa te Tamasa. ³⁰ Gua asa ke soku gamu si malohoro, meke mohu, meke kaiqa gamu si mate. ³¹ Ba be pitu puleni gita si gita, si lopu kaqu ta pitu koe Tamasa. ³² Ba ta pitu, meke tava kilasa vata kale koasa Baṅara si gita, pude lopu kote ta pitu meke tava kilasa turaṅae koasa kasia popoa pa rane mumudi.

³³ Ke gua asa, kasa tasiḡu, pana varigara gamu pude hena ia sa ginani hope tanisa Baṅara, si mi vari aqae valeana. ³⁴ Ba be ovia si keke koa gamu, si mani henahena pa nana vetu, pude mani lopu tava kilasa koe Tamasa totoso varigara si gamu. Sari kaiqa ginugua pule, si kote va toṅoti mo rau pana atu rau.

12

Sari na Vinariponi Tanisa Maqomaqo Hope

¹ Ego, kasa tasiḡu, hiva va gilani gamu rau sa hinokara koasa guguadi rina vinariponi tanisa Maqomaqo Hope. ² Gilania mia gamu sapu pa totoso pu koa na tie huporo si gamu, si ta turaṅa va sea pa soku sirana si gamu koari na vinalesidi rina beku pu loke dia tinoa. ³ Gua asa, ke hiva nia rau pude gilania gamu sapu loke tie pu ta turaṅa koasa Maqomaqo Hope, si kote boka zama nia sapu “Ta levei se Zisu,” gua. Meke loke tie pule si boka zama nia sapu, “E Zisu si na Baṅara,” gua, ba asa mo sapu ta turaṅa koasa Maqomaqo Hope.

* 11:25 Ekd 24:6-8; Zer 31:31-34; Ekd 24:6-8

4 Sokudi sari votivotiki vinariponi maqomaqo si koa, ba keke mo sa Maqomaqo Hope pu variponi ni si arini.*
 5 Sokudi sari na votivotiki tinavete ninabulu, ba keke mo sa Baṅara pu ta nabulae. 6 Sokudi sari na votivotiki tinavete pu evaṅi gita na tie, ba keke mo sa Tamasa pu poni nia sa binokaboka koa gita doduru pude taveti sari doduru tinavete arini. 7 Sa sinomana tanisa Maqomaqo Hope koari hopeke tie te Karisito si vata dogoro vura koari na hopehopeke dia tinavete, pude valeani sari doduru tie. 8 Koa keke tie si ta poni nia sa koasa Maqomaqo Hope pude tozia sa inavoso tanisa ginilagilana lohina, ba koa keke tie pule si ta poni nia sa pude tozia sa tinumatumae. 9 Sa Maqomaqo Hope si ponia sa rinaṅeraṅe koa keke tie, ba pa keke tie pule, si ponia Sa sa niniraṅira pude salani saripu moho. 10 Ponia sa Maqomaqo Hope koa keke tie sa niniraṅira pude tavete tinavete variva magasadi, ba koa keke pule si ponia Sa sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa. Koa keke pule si ponia Sa sa binokaboka pude doṅo gilania sapu be maedi koari na tomate kaleadi sari na inavoso, babe koasa Maqomaqo Hope. Pa keke tie pule si ponia Sa sa binokaboka pude zama ni sari na votiki vinekala lopu ta gilnadi, meke koa keke pule si na binokaboka pude rupahi ginuadi sari na vinekala arini. 11 Sari doduru hire si na tinavete tana kekeke Maqomaqo mo. Meke ponia sa Maqomaqo Hope asa pa hopehopeke tie sa binokaboka gua sapu hiva ponia Sa.

Keke Tini se Karisito, Ba Soku Kukuruna

12 Sa tinina sa tie si keke mo, ba soku kukurudi. Votivotikaedi sari na kukuru tini, ba ta varihodae si arini meke ta evaṅae keke tini mo. Kekeṅoṅo gua tugo asa se Karisito.*
 13 Ura pa tinoa keke koa Sa, si gita na tie Ziu, babe Zenitailo, na pinausu, babe lopu na pinausu, ba ele ta papitaiso si gita koasa Maqomaqo Hope, meke ta varigarae pa keke tini mo, meke ele ta poni nia gita pa buloda si keke Maqomaqo mo.
 14 Sa tini tie si lopu keke kukuruna mo, ba soku kukuruna.
 15 Be zama sa nene, "Arau si lopu na lima, ke lopu na kukuruna sa tini si rau," gua, ba korapa soto nana mo koasa tini, ke lopu boka pude paqaha pule nia si asa. 16 Be zama sa taliṅa, "Arau si lopu na mata, ke lopu na kukuruna sa tini si rau," gua, ba korapa soto nana mo koasa tini, ke lopu boka pude paqaha pule nia si asa. 17 Be tale mata mo si koa pa tini, si lopu kaqu boka avavosae si asa. Meke be tale taliṅa mo si koa pa tini, si lopu kaqu boka va humaṅa si asa. 18 Ba

* 12:4 Rom 12:6-8 * 12:12 Rom 12:4-5

ele va tana va tonoto betoi Tamasa sari hopeke kukuru tini, pa dia vasidi pu hiva veko ni Sa. ¹⁹ Kote loketona sa tini, be tale keke kukuruna mo si koa. ²⁰ Ke gua asa, si soku sari kukukurudi, ba keke mo sa tini.

²¹ Gua asa, ke lopu boka zama sa mata koasa lima, "Lopu ta hivae si goi koa rau," gua. Meke lopu boka zama sa batu koasa nene, "Lopu ta hivae si goi koa rau," gua. ²² Uve, loketona si kote boka tavetia gita, be loketona sari na kukuru tini saripu donodono guana malohorodi. ²³ Meke sari na kukuru tini saripu lopu balabala va arilaedi i gita, si hoke pamaña ni tugo gita; meke sari na kukuru tini pu variva kurekuredi, si hoke va paeri gita. ²⁴ Ba sari na kukuru tini pu dono lea si lopu hoke va paeri gita. Tavete gunia Tamasa sapu gua asa koa sa tini, pude sari na kukuru tini pu lopu hoke ta pamañae; si madi ta pamañae tugo. ²⁵ Ke gua asa si loke vinari paqahi si koa koasa tini, ba sari doduru hopeke kukuruna sa tini si kekenono mo sa vinari kopue. ²⁶ Be keke kukuruna sa tini si koa ta sigiti, sari doduru kukuruna si somana ta sigiti. Be keke kukuruna si ta vahesi, sari doduru si somana qetu beto tugo koasa.

²⁷ Ego, gamu doduru si na tinina e Karisito, meke hopeke gamu si na kukuruna sa tinina Sa. ²⁸ Koasa ekelesia, si ele hopeke vekoi Tamasa pa dia vasina sari doduru tie: kekenu sari na apositolo, vina rua sari na poropita, vina neta sari na titisa, meke tiqe somana mae tugo saripu tavete tinavete variva magasadi, na tie salana, meke saripu boka toka ni sari na votiki tie, na tie totoli bokabokadi pude vagi sari na tie pude varitokae pa ekelesia; meke saripu boka zama pa votiki vinekala.* ²⁹ Lopu na apositolo beto, babe na poropita beto, babe na titisa beto si arini. Lopu ari doduru si boka pude tavete tinavete variva magasadi. ³⁰ Lopu ari doduru si boka salana minoho, meke lopu ari doduru si zama pa votiki vinekala, babe boka pude rupahi ginuadi gua saripu ta zamae pa votiki vinekala. ³¹ Mi okoro zonazona pude ta poni ni sari na binokaboka arilaedi.

Meke kamahire si hiva va dogoroni gamu rau sa sirana tanisa tataru sapu leana hola.

13

Sa Tataru

¹ Be boka zama ni rau sari na vinekala tadi na tie, meke tadi na mateana, ba be loke qua tataru, si kekenono gua mo na kizana sa belo sari na qua zinama, sapu qaleqalenana hoboro mo, ba loke ginuadi. ² Be na tie bokaboka pa tinarae

* 12:28 Epi 4:11

si rau, meke be bokaboka si rau pude gilana betoi sari doduru tinitona, meke gua tugo sari na tinitona tomedi, be ninira hola sa qua rinañerane, meke boka va rizui rau sari na toqere; ba be loke qua tataru, si namu na loke laequ si rau.* ³ Be poni beto ni rau sari doduru qua likakalae koari na habahuala, meke be va malumia rau sa tiniqu pude ta sulu; ba be loke qua tataru, si namu loke lineana si kote vagia rau pude va qetua sa Tamasa.

⁴ Na tataru si nono, meke va tukana. Lopu konokono, babe vahesi pule nia, na va lavalavatae pule nia si asa. ⁵ Koa ia na pinamana la pa tie, meke lopu balabala pule nia. Lopu tuturei ta naziri si asa, meke lopu kopu veko nia sa sa sinea tana votiki tie. ⁶ Na tataru si lopu qetu nia sa kinaleana, ba qetu nia sa sa hinokara. ⁷ Sa tie pu tagoa sa tataru hinokara si koa hola sa tataru tanisa pa doduru ginugua, meke sa nana rinañerane, na rinoverove koe Tamasa si koa hola, meke turu va nabu si asa pa doduru tinasuna.

⁸ Koa nana sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa, ba lopu kote koa hola si asa. Koa nana sa binokaboka pude zama pa votiki vinekala, ba kote tava kokoi mo si asa. Koa nana sa binokaboka pude tozia sa tinumatumae, ba kote hola taloa si asa. Ba sa tataru si koa hola niniae rane ka rane. ⁹ Ura lopu ele tumae beto ni gita sari na tinumatumae, meke sari nada tinarae si lopu hokotodi. ¹⁰ Ba pana mae tu sapu sa hokotona, si kaqu hola taloa sapu lopu hokotona. ¹¹ Totoso kobukoburuqu rau, si sari doduru qua zinama, na binalabala, na vinizavizata, si gua mo tadi na koburu. Ba sipu na tie nomaqu si rau, si luara pani rau sari na hahanana koburu. ¹² Meke kekenoño gua tugo asa si gita. Sapu gua dogoria gita kamahire, si guana dono burubara mo pa tiroana ridana; ba pana mae tu sa tooso mumudi, si kaqu dogoro va tinitoa ia gita sa hinokarana. Kamahire si gilagilana va kukutapo mo si rau, ba pana mae tu sa tooso mumudi si kaqu gilagilana va bakala si rau, kekenoño gua sapu kamahire si ele gilana va bakalau sa Tamasa si rau.

¹³ Ke gua asa si ari ka neta hire si koa hola niniae rane ka rane: sa rinañerane, sa rinoverove, meke sa tataru. Ba sapu nomana hola koarini, si na tataru mo.

14

Sari na Vinariponi Maqomaqo

¹ Ke mi koa varivari tatarue doduru tooso pa mia tinoa. Mi hata zonazonai sari na vinariponi maqomaqo. Sapu

* 13:2 Mt 17:20, 21:21; Mk 11:23

arilaena hola si na binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa. ² Ura asa sapu zama pa votiki vinekala, si lopu zama la koari na tie si asa, ba koe Tamasa. Zama ni sa sari na hinokara tomedi pa korapa niniranira tanisa Maqomaqo Hope. Ba loke tie tumae ni gua saripu zama ni sa. ³ Ba asa sapu tarae nia sa zinama te Tamasa, si zama la koari na tie si asa, meke toka ni, na sovutu va ninirai, meke va manoti sa si arini. ⁴ Asa sapu zama pa votiki vinekala si toka pule nia mo telena, ba asa sapu tarae nia sa zinama te Tamasa, si toka ni sa sari doduru tien sa ekelesia pude toqolo pa dia rinañerane. ⁵ Hivani gamu tugo rau pude zama pa votiki vinekala si gamu doduru. Ba sapu hiva hola nia rau, si pude gamu doduru si tagoa sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa. Ura sa tie pu tarae nia sa zinama te Tamasa, si varitokae hola nia sa si asa sapu zama pa votiki vinekala. Ba asa sapu zama pa votiki vinekala si leana, be koa nana keke tie sapu boka va bakali gua saripu zama ni sa, pude boka ta tokae sari doduru tien sa ekelesia.

⁶ Kasa tasiq, be guana atu si rau koa gamu, meke zama pa votiki vinekala, si nasa sa qua vinaritokae koa gamu? Be guana lopu atu va vura ia rau si keke inavoso te Tamasa, babe keke ginilagilana, babe tarae nia sa zinama te Tamasa, babe tozia sa vina tumatumae, si namu loke qua vinaritokae koa gamu! ⁷ Ego, mi balabala i sari na ivivu na mike tana miuziki sapu loke dia tinoa. Be lopu ta ivu va avoso lea, babe ta mike va avoso lea sa tiunina sa kinera, si lopu kaqu boka gilania rina tie sa tiunina. ⁸ Be lopu ivu va bakala ia sa tie sa buki vina gilagila pude varipera, si lopu kaqu boka va namanama sari na tie varipera. ⁹ Kekenono gua tugo asa, sapu be zama pa votiki vinekala si gamu, si loke tie kote boka gilania gua saripu ta zamae, be lopu bakala si arini. Ke sari na mia zinama si murimuri taloa mo pa galeglearane. ¹⁰ Soku sari na vinekala votivotikaedi pa kasia popoa, ba hopeke koa dia ginuadi si arini. ¹¹ Ba be lopu tumae nia rau sa vinekala sapu ta zamae, si asa sapu zama nia sa vinekala sana, si na tie karovona koa rau, meke arau si na tie karovoqu koa sa. ¹² Meke gua tugo asa si gamu. Koa gua sapu okoro ni gamu sari na vinariponi maqomaqo, si mi tavetavete valeana ni sari na vinariponi arini, pu boka varitokae pude va ninira ia sa ekelesia.

¹³ Ke, asa sapu zama pa votiki vinekala, si mani varavara tepa ia sa binokaboka pude va bakali ginuadi saripu zama ni sa. ¹⁴ Ura be varavara si rau pa votiki vinekala sapu lopu tumae nia rau, si sa maqomaqoqu mo si varavara, ba lopu gilani rau ginuadi saripu zama ni rau. ¹⁵ Pude

gua asa, si nasa si kote tavetia rau? Leana si pude maqu varavara pa maqomaqoqu, meke maqu varavara tugo pa zinama sapu tumae nia rau. Maqu kera pa maqomaqoqu, ba maqu kera tugo pa zinama sapu tumae nia rau. ¹⁶ Be varavara zama leana la si goi koe Tamasa pa votiki vinekala, si vegua meke kote boka tumae nia ri na tie pu somana pa vinalesi sa mua vinaravara, pude boka zama "Emeni" si arini pa vinabetona? Ura lopu hite gilania rini si keke vasi tiñitona gua saripu zama ni goi. ¹⁷ Be vea leleana gua sa mua vinaravara zama leana koe Tamasa, ba loke tinokae si kote boka vagi nia ri kaiqa koa sa mua vinaravara.

¹⁸ Zama leana si rau koe Tamasa, sapu arau si hoke zama pa votiki vinekala, holani gamu si gamu doduru. ¹⁹ Ba pa toso vinarigara pa vinalesi, si leana hola koa rau pude maqu zama ni ka visavisa zinama mo, saripu boka ta tumae pude va tumatumae ni sari kaiqa, ba lopu pude zama ni soku tina zinama pa votiki vinekala sapu lopu bakala ginuadi.

²⁰ Kasa tasiq, mi lopu balabala gugua ri na koburu, ba mi koa guana koburu pu lopu tumae ni sari na kinaleana. Mi koa na tie komiha mia pa binalabala. ²¹ Guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope:

"Pa beru karovodi meke pa votiki vinekala
si kote zama la si Arau koari na Qua tinoni,
be gua asa, ba lopu kaqu hiva va avoso mae si arini koa
Rau," gua sa Banara.*

²² Gua asa, ke sa binokaboka pude zama pa votiki vinekala si na vina gilagila pude toka ni saripu lopu va hinokara, lopu tadi pu va hinokara. Ba sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa, si na vina gilagila pude toka ni saripu va hinokara, lopu tadi ri pu lopu va hinokara. ²³ Be guana varigara sari doduru tiena sa ekelesia, meke hopeke tie gamu si podalae zama pa votiki vinekala, meke be nuquru mae si kaiqa tie pu lopu va hinokara meke lopu gilania rini sapu gua korapa ta evana, si kote zutuni gamu pekipeki rini. ²⁴ Ba be nuquru mae si asa sapu lopu va hinokara, babe asa sapu lopu gilania sapu gua korapa ta evana, meke tarae nia gamu doduru sa zinama te Tamasa, si kote ta suni bulona si asa koari na zinama pu avosi sa, meke kote dono gilania sa sapu na tie sea si asa. ²⁵ Meke sari na binalabala tomedi pa bulona si kote ta gilana vura, meke kaqu hoqa todomo si asa pude vahesia sa Tamasa, meke zama guahe: "Hinokara sa Tamasa si koa pa korapa mia gamu tani," gua.

Sari na Vinari Lulidi rina Tinavete pa Vinalesi

* 14:21 Ais 28:11-12

²⁶ Ego, kasa tasiq̄u, pana varigara gamu pa vinahesi, si keke tie si mani tuturaña pa kinera, keke si mani tozia keke vina tumatumae, keke si mani va vura ia si keke inavoso maena koe Tamasa, keke pule si na zinama te Tamasa pa votiki vinekala, meke keke pule si mani rupahia gua sapu ta zamae. Sari doduru hire si madi varitokae koasa ekelesia. ²⁷ Be keke tie si hiva zama pa votiki vinekala, si karua, babe ka ñeta tie mo padana si kaqu hopeke zama, meke keke tie si kaqu rupahi sari dia zinama. ²⁸ Ba be loke tie sapu boka rugarupaha, si madi koa noso mo saripu zama pa votiki vinekala. Madi vari zama ekei mo teledia, meke koe Tamasa mo.

²⁹ Ari karua babe ka ñeta mo saripu bokaboka pude tarae si madi zama pa hopeke toroso. Ari kaiqa pule si madi va avoso valeana mo. ³⁰ Ba be keke arini sapu habotu pa korapana sa vinahesi si vagia si keke inavoso maena koe Tamasa meke hiva tozia sa; ego asa sapu korapa tarae si mani noso paki. ³¹ Ura gamu doduru si boka hopeke vagi lolomo pude tarae, pude boka variva tumatumae i si gamu doduru, meke variva ñinira i. ³² Asa sapu tarae nia sa inavoso te Tamasa, si boka tuqe pule nia pude aqa va ñoño nia sa nana toroso pude zama. ³³ Ura sa Tamasa si lopu hiva nia sa ñinoveoro hoboro, ba hiva nia Sa sa vinariluli pa binule.

Gua sapu ta evaña koari doduru ekelesia tadi na tie te Tamasa, ³⁴ si madi koa noso sari na barikaleqe koari na vinarigara. Lopu tava malumu si arini pude zama, sina gua sapu koa pa Tinarae te Mosese, si madi koa kaurae koari na palabatu mo si arini, gua. ³⁵ Be hiva gilania rini si keketona, si madi nanasa mo koari na dia palabatu pa dia vetu kinoa. Variva kurekure sa barikaleqe pude zama pa vinarigara pa vinahesi.

³⁶ Ba vegua, balabala ia gamu sapu koa gamu mo si nuquru mae gua sa zinama te Tamasa? Babe koa gamu eke mo ta vatu sia? Lokari! ³⁷ Be keke tie si balabala ia sapu na tie tarae te Tamasa si asa, babe tagoa sa si keke binokaboka maqomaqo, gua, si mani tumae nia, sapu gua pu kubere atu ni rau hire, si na tinarae tanisa Bañara. ³⁸ Ba be lopu hiva va avosia sa sapu gua tozia rau, si mi lopu va avosia tugo.

³⁹ Ke gua asa, kasa tasiq̄u, mi okoro zonazona pude tarae nia sa zinama te Tamasa. Ba mi lopu hukati sari na tie pude zama pa votiki vinekala. ⁴⁰ Doduru tinitonã si madi ta tavete pa sirãna gotogotona, pude ta luli valeana.

15

Sa Tinuru Pule te Karisito

¹ Kasa tasiq, hiva va gilana puleni gamu rau sa Inavoso Leana sapu ele tarae nia rau koa gamu, meke sapu ele tagoa gamu, meke vasina si ta sokirae sa mia rinañerane. ² Koasa Inavoso Leana sapu tarae nia rau koa gamu si ta harupu si gamu. Ba be lopu rane va nabua gamu si asa, si loke guguana sa mia vina hinokara.

³ Tozi va karovo atua rau koa gamu, gua sapu ele vagia rau, meke sa natina si arilaena hola, sapu se Karisito si ele mate hobei sari nada sinea, gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope,* ⁴ sapu ta pomunae si Asa, ba pa rane vina neta si turu pule pa minate, gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope,* ⁵ sapu ta dogoro si Asa koe Pita, meke beto asa si ta dogoro tugo koari ka manege rua apositolo.* ⁶ Beto asa, si pa keke totona si vata dogoro pule nia si Asa koari ka lima gogoto tie pu va hinokara. Sokudi arini si korapa toa dia, ba kaiqa si ele mate. ⁷ Beto asa si ta dogoro si Asa koe Zemisi, meke tiqe koari doduru apositolo. ⁸ Meke mumudi hokara si ta dogoro si Asa koa rau. Kekeñoño guana tie sapu lopu ele kamo valeana nana totona meke ta podo si rau.*

⁹ Ura arau si hiteke hola koari doduru apositolo. Meke lopu hite garoqu rau si pude ta pozae na apositolo, sina ele nonovalia rau sa ekelesia te Tamasa.* ¹⁰ Ba koasa tataru variharupi te Tamasa, si boka ta evañae gua hie si arau. Meke sa tataru pu poni nau Sa si lopu ta okipalae hoboro. Ura pa kaiqa ginugua, si tavetavete va ninira hola ni rau sari doduru apositolo. Ba lopu na qua tinavete soti telequ, ba sa tataru variharupi tu te Tamasa sapu koa tavetavete koa rau. ¹¹ Ke gua asa, si be arau si tarae koa gamu, babe ari kaiqa apositolo pule, ba kekeñoño mo sapu gua tarae nia gami, meke asa tugo si va hinokaria gamu.

Sa Nada Tinuru Pule pa Minate

¹² Ego, ele tarae nia gami sapu Karisito, si ele turu pule pa minate, gua. Ba vegua ke zama si kaiqa gamu, sapu sari na tie matedi si lopu kaqu toa pule pa minate, gua? ¹³ Be hinokara sapu lopu kaqu toa pule saripu mate, si lopu hinokara tugo sa tinuru pule te Karisito. ¹⁴ Meke be lopu turu pule pa minate se Karisito, si loke laena sa mami tinarae koa gamu, meke loke laena tugo sa mia rinañerane koa Sa. ¹⁵ Ba sapu kaleana hola, si gami na apositolo si kote ta zutu nia sapu gami si tarae nia sa kinohakoha koasa guguana sa Tamasa. Ura zama si gami sapu ele va toa pulea

* 15:3 Ais 53:5-12 * 15:4 Sam 16:8-10; Mt 12:40; TTA 2:24-32 * 15:5 Mt 28:16-17; Mk 16:14; Lk 24:34,36; Zn 20:19 * 15:8 TTA 9:3-6 * 15:9 TTA 8:3

Tamasa pa minate se Karisito, gua. Ba pude hinokara sapu saripu mate si lopu kaqu toa pule pa minate, si lopu va turu pulea tugo Tamasa pa minate se Karisito. ¹⁶ Ura be lopu tava toa pule pa minate saripu mate, si e Karisito ba lopu tava toa pule tugo pa minate. ¹⁷ Meke be lopu va turu pulea Tamasa pa minate se Karisito, si loke guguana sa mia rinañerane, meke korapa koa hola mia pa mia sinea si gamu. ¹⁸ Meke arini pu ele va hinokaria se Karisito, meke ele mate, ba lopu kaqu toa pule tugo. ¹⁹ Be sa nada kinalavarae koe Karisito si tana tinoa pa pepeso mo hie, si variva talotana hola si asa, ke variva tataruda si gita, hola ni sari doduru tie pa kasia popoa.

²⁰ Ba sa hinokarana, si ele va turu pulea Tamasa se Karisito pa minate. Asa si na vina sosodena sapu, arini pu koa keke koe Karisito meke mate, si kaqu va toa pulei tugo Tamasa. ²¹ Kekenono gua tugo sapu keke tie va mae ia sa minate, si keke tie tugo va mae ia sa tinoa pule pa minate. ²² Ura gua sapu pa dia sinoto koe Adama^d si mate nia ri doduru tie, si pa dia sinoto koe Karisito si kaqu turu pule nia ri doduru. ²³ Hopeke rini si tava toa pule pa hopeke dia toso. Kekenu se Karisito, meke mumudi sari Nana tie pana kaqu pule mae i Sa. ²⁴ Beto asa meke kaqu tiqe kamo sa vinabetona sa kasia popoa. Kaqu va kilasi Sa sari doduru tie na maqomaqo, pu tago niniranira pa manauru meke pa pepeso. Meke kaqu va karovo vala Sa sa binanara koe Tamasa sa Tamana. ²⁵ Ura kaqu koa Banara se Karisito, osolae kaqu va boka ia Tamasa si Asa pude va kilasa beto pani sari doduru Nana kana, pude nati hiniva ni Sa si arini.* ²⁶ Sa kana vina betobeto hokara pude tava kilasa, si na minate. ²⁷ Ura guahe si ta zamae koa sa Kinubekubere Hope: “Ele va boka ia Tamasa pude nati hiniva ni Sa sari doduru tinitona”, gua. Bakala mo sapu sa zinama “doduru tinitona,” si lopu nae somanae nia Sa sa Tamasa, sapu vekodi sari doduru tinitona pa niniranira te Karisito.* ²⁸ Ba pana ele ta veko pa niniranira te Karisito sari doduru tinitona, si kaqu vala pule nia telena sa Tuna, koasa niniranira te Tamasa sapu ponina sa niniranira koa Sa, pude nati hiniva ni sari doduru tinitona. Meke sa Tamasa si kaqu koa nati hiniva ni sari doduru.

²⁹ Ego, vegua saripu papitaiso poni saripu ele mate? Na sa laena si asa? Be hinokara sapu lopu kote toa pule saripu ele matedi gua, si pude vea ke papitaiso poni tu saripu ele mate? ³⁰ Meke sapu gami kasa na apositolo, si vegua ke vala puleni gami pa tinasuna doduru toso? ³¹ Hinokara

* 15:25 Sam 110:1

* 15:27 Sam 8:6

hola kasa tasiq̄u, sapu hopeke rane si tata pa qua minate si rau. Meke hinokara hola tugo sapu q̄etu hola nia rau sa mia tinoa keke koe Karisito. ³² Be pa ginuguana sa tinoa tini mo si ele varipera si rau koari na kana tani pa Episasi, saripu gua na kurukuru pinomo variva mate, si loke pinia kaqu vagi nia rau si asa. Be lopu toa pule saripu matedi, si “Mada henahena meke napo, ura na kote mate mo si gita vugo,” gua sapu hoke zama nia rina tie.*

³³ Mi lopu sekesekei puleni gamu. Sina guahe si hoke zama nia rina tie: “Asa sapu koa baere koari na tie pu hoke tavete va sea, si kaqu ta turaña va sea koarini, meke kote ta ñovalala sa nana hahanana leana,” gua. ³⁴ Mi kekere pule mae koa sa tinoñoto, mi noso nia sa kinaleana. Kaiqa gamu si lopu gilania sa Tamasa; zama nia rau si hie pude va kurekure gamu.

Sa Guguadi rina Tinida pana Toa Pule

³⁵ Keke tie koa gamu si kote nanasa guahe: “Vegugua meke kote boka toa pule pa minate sari na tie matedi? Kote vegugua tinidi sarini?” gua. ³⁶ Duvili si goi! Sa kiko sapu letea goi pa pepeso si lopu boka toa be lopu mate paki si asa. ³⁷ Gua sapu letea goi si na kiko mo. Be na kiko huiti sia, ba be kaiqa votiki kiko, ba lopu sa ñati huda sapu ele nomana si kote letea goi. ³⁸ E Tamasa tu ponía koasa kiko sana sa huda gua sapu hiva nia Sa. Ponía Sa pa hopeke kiko sa huda sapu garo koasa. ³⁹ Sari na masadi ri doduru kurukuru toadi si lopu kekenoño. Na tie si votiki masana, meke votikaena si tadi na kurukuru ñame. Votikaena pule si tadi na kurukuru tapuru, meke sapu tadi na igana, ba votikaena tugo. ⁴⁰ Koa dia tugo sari na tini tana mañauru, meke sari na tini tana pepeso. Sa tinolava tadi na tini tana mañauru si votikaena koari na tini tana pepeso. ⁴¹ Sa rimata si votiki nana tinolava, meke tanisa sidara si votikaena. Votikaena pule sa tinolava tadi na pinopino. Meke sari na pinopino teledia ba votivotiki dia tinolava tugo.

⁴² Ego, kote guahe si ta evaña pana tava turu pule saripu mate. Pana ta pomunae sa tini pa pepeso, si kote muzi si asa, ba pana tava turu pule sa, si kaqu koa hola si asa. ⁴³ Pana ta pomunae sa si doño hikare, meke malohoro, ba pana ta va toa pule sa si kaqu tolavaena meke ñinira. ⁴⁴ Na tini hokara mo si asa sapu mate, ba pana tava turu pule sa, si kaqu na tini maqomaqo. Gua sapu koa nana sa tini hokara, si koa nana tugo sa tini maqomaqo. ⁴⁵ Zama sa Kinubekubere Hope, sapu sa tie kekenu sapu se Adama, si ta tavete pude toa pa tinoa tini, ba sa Adama mumudi sapu se Zisu Karisito,

* 15:32 Ais 22:13

si na maqomaqo variva toa.* 46 Sa tini maqomaqo si lopu mae kekenu, ba sa tini tana pepeso tu, meke mumudi si tiqe mae sa tini maqomaqo. 47 Sa tie kekenu si maena koasa kavuruna sa popoa pepeso si asa, ba sa tie vina rua si mae guana pa Mañauru. 48 Arini sapu tanisa pepeso si kekenoño gua tugo Adama sapu tanisa pepeso, ba arini pu tanisa Mañauru si kekenoño gua e Karisito, sapu tana Mañauru. 49 Kekenoño gua sapu tagoa gita sa kinehana Adama sapu tana pepeso, si gua tugo sapu kaqu tagoa tugo gita sa kinehana e Karisito sapu tana Mañauru.

50 Kasa tasiq, sapu gunia rau si gUAhe: Sapu sa tinoa tini, pu ta tavetae masa, na ehara, si lopu boka nuquru pa Butubutu Bañara te Tamasa. Sa tini sapu kaqu muzi, si lopu boka somana tagoa sa tinoa hola. 51 Mi avosia sa ginugua tomena hie: Sapu lopu kaqu ele mate beto si gita doduru, si kaqu ta hobe beto si gita.* 52 Kaqu guana matapuri mo sa mata pana ta ivu sa buki vina betobeto, meke kaqu tava turu pule pa tinoa hola saripu matedi. Meke gita pu korapa toada si kaqu ta hobe. 53 Ura sa tini sapu muzina si kaqu ta hobe na tini toa holana. Sa tini pu boka mate si kaqu ta hobe na tini pu lopu boka mate. 54 Pana ta evaņa sapu sa tini muzina si ta hobe na tini toa holana, si kote tava gorevura gua sapu ta kubere, sapu gUAhe:

“Bokaboka si gita pana murimuri taloa sa minate,” gua.*

55 Meke gua pule hie: “Minate, avei sa mua niniraņaira?

Avei sa mua niniraņaira pude variva matagutu?” gua.*

56 Sa niniraņaira pude variva matagutu tana minate si na sinea. Meke sa niniraņaira tana sinea si na Tinarae te Mosese. 57 Ba mada zama leana koasa Tamasa, sapu ponini gita sa minataqara koe Zisu Karisito sa nada Bañara.

58 Ke gua asa, kasa tasiq, mi soto va ninira, mamu turu va nabu. Mi va tupiti puleni gamu pa ninabuluna sa Bañara. Sina gilania mia gamu sapu lopu gua hoboro mo sari na mia tinavete, pa korapa mia ninabuluna Sa.

16

Vinariponi La Koa Rini pa Zerusalem

1 Ego, sa ginugua sapu kubere mae nia gamu, sapu pude veko varigara poata pude toka ni sari na tie te Karisito pa Ziudia, gua; si leana mamu tavetia gua mo sapu tozi ni rau koari na ekelesia pa popoa Qalesia.* 2 Pa doduru rane Sade, si hopeke tie gamu si mani veko vata kalei kaiqa poata koasa

* 15:45 Zen 2:7 * 15:51 1 Tes 4:15-17 * 15:54 Ais 25:8 * 15:55 Hoz

13:14 * 16:1 Rom 15:25-26

padana gua sa nana binoka pa vinagi poata, mani kopu veko ni. Meke pana atu rau, si lopu kilu varigara poata pule. ³ Meke pana atu kamo rau, si kote va paleke ni rau sari na leta vina bakala koari na tie pu ele vizati gamu, pude garuni meke paleke lani pa Zerusalem sari na mia vinariponi. Meke pana kamo rini vasina si sari na leta si kote va bakalia sa guguana sa mia vinariponi koa rini pa Zerusalem. ⁴ Pude guana garo sapu kaqu la tugo si rau, gua, si boka keke gua mo la si gami.

Sari Hiniva te Paula koari Nana Inene

⁵ Pana beto la rau pa Masedonia si kote atu koa gamu si rau; sina kote ene gua pa Masedonia si rau.* ⁶ Gina kote koa seunae hite koa gamu si rau koari doduru sidara pa totošo ibu. Beto asa, si kote boka toka nau gamu pude hodaia sa qua inene, be pavei pule si kote la rau. ⁷ Lopu hiva dogoro gamu rau kamahire koa sa qua inene hola hie. Hiva nia rau pude koa seunae koa gamu si rau, be gua na hiniva tanisa Baᅇara. ⁸ Kote koa mo si rau pa Episasi osolae kamo sa rane Pen'tikosi^d.** ⁹ Ura hie si keke totošo leana hola koa rau, pude tavetavete meke toka valeani sari na tie tani, be vea soku gua sari kana tani.

¹⁰ Be atu gua koa gamu se Timote, si mi va kamo valeania, pude lopu matagutu si asa. Sina asa ba korapa nabulu nia tugo sa Baᅇara, kekeᅇoᅇo gua tugo arau.* ¹¹ Mi lopu doᅇo va karia si asa, ba mi toka nia pude hoda ia sa nana inene pa korapa binule, pude boka kamo mae koa rau si asa. Ura korapa aqa nia rau si asa, meke sari kasa tasida koe Karisito pu luli koasa.

¹² Ego, koasa guguana e Apolosi, sa tasida. Hoke sovusovutia rau si asa, pude somana luli atu koari kaiqa tasida koe Karisito, pude hopiki ni gamu. Ba lopu gotogoto sigiti pa nana binalabala pude atu kamahire, ba pana leana sa totošo koa sa si kote atu nana mo.

Sari na Zinama Vina Betobeto

¹³ Mi kopu! Turu va ᅇiᅇira pa mia rinaᅇerane, mi koa varane. ¹⁴ Mi taveti pa korapa tataru sari doduru mia tinavete.

¹⁵ Gilani mia gamu sari kasa tatamana te Sitepanasi. Arini sari na tie kekenu pa pinaqaha popoa pa Akaia, sapu kekere meke lulia se Karisito. Meke ele va madi rini sari na dia tinoa pa ninabuludi rina tie te Tamasa. Kasa tasiqu, tepa gamu rau* ¹⁶ pude mi va tabei sari na koimata gugua arini, meke sari kaiqa pule pu tavetavete somanae koa rini.

* 16:5 TTA 19:21 * 16:8 Liv 23:15-21; Diut 16:9-11 * 16:8 TTA 19:8-10

* 16:10 1 Kor 4:17 * 16:15 1 Kor 1:16

¹⁷ Qetu nia rau sa minae tadi Sitepanasi, e Potunatasi, meke e Akaikasi. Vagi hobea rini sa lolomo tamugamu. ¹⁸ Mae va qetuqetu au rini si rau, gua tugo sapu tavetia rini koa gamu. Sari na tie gua hire si garodi pude tava lavata.

¹⁹ Sari na ekelesia koasa pinaqaha popoa pa Esia, si va atua sa dia tataru koa gamu. Ari Akuila, e Pisisila, meke sa ekelesia sapu hoke varigara pa dia vetu, ba va atua tugo sa dia tataru nomana koa gamu.* ²⁰ Sari doduru tamatasi tani si va atua tugo sa dia tataru koa gamu. Mi vari hapahapai na vari qetuqetui pana vari tutuvi gamu.

²¹ Hie si kuberia rau pa limaqu soti: “Qua tataru arau Paula koa gamu.”

²² Mani ta levei gana si asa pu lopu tataru nia sa Baṅara. Mani mae sa Baṅara!

²³ Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta nana kamona tanisa Baṅara Zisu Karisito.

²⁴ Sa qua tataru pa korapana e Zisu Karisito si mani koa koa gamu.

* 16:19 TTA 18:2

SA LETA VINA RUA TE PAULA KOARI NA TIE PA KORINITI Sa Vinabakala

Sa leta vina rua te Paula koari na tie pa Koriniti, si ta kubere si asa pa totošo sapu soku tinasuna si koa pa tinoa tanisa ekelesia pa Koriniti, meke koasa tinavete na binaere te Paula koasa ekelesia asa.

Sipu ele kubere la nia Paula sa leta kekenu tanisa koari na tie pa Koriniti si la hopiki ni sa si arini pa keke totošo papakana, ba lopu boka va toṅoti sa sari na tinasuna vasina, ke talotaṅa hola si arini meke se Paula. Ba vata dogoro vura nia Paula sa nana hiniva nomana pude koa varibulei koa rini, meke kubere lania sa si keke leta ninirana koarini sapu tozia sa pa 2 Kor 2:4. Ele muliṅṅu sa leta asa. Taetusi si paleke la nia sa leta koarini, meke mizi vekoa ri kara si pude la vari tutuvi pa Toroasi. Sipu la vasina se Paula si lopu koa se Taetusi, ke hola la se Paula pa Masedonia. Vasina tu si vari tutuvi sari kara. Meke pa totošo asa si kubere la nia sa sa leta vina rua hie koari na tie pa Koriniti.

Kaiḡa tie pu ele mae somana koasa ekelesia pa Koriniti, si lopu va egoa sapu e Paula si keke apositolo hinokara te Karisito. Meke sipu ta evaṅa sa vinaribulei pa vari korapadi rini meke e Paula, si tozi vura nia Paula sa nana qinetuḡetu.

Pa kukuruna kekenu sa leta hie si vivinei nia Paula sa nana binaere, na tinavete koa sa ekelesia pa Koriniti. Tozi va bakalia sa, gua meke olana va ninira la si asa koa rini pa korapana sa ekelesia pu zama nonovalia, na va karia si asa. Tozia tugo Paula sapu ḡetu nia sa, sapu sa vuana sa nana leta ninirana pu ele kubere la nia sa koasa ekelesia pa Koriniti, si na kinekere, meke na dia vinaribulei koa sa. Beto asa si tepa ia Paula sa ekelesia pude vala sa dia vinariponi, pude toka ni sari na tie malaṅa te Karisito pa popoa Ziudia.

Sari kaiḡa apositolo kokohadi pa Koriniti si va apositolo pule ni, meke zutu nia apositolo kokoha rini se Paula. Ke koari na hinia vina betobeto, si lavelave hukata nia Paula koari na apositolo kokohadi pa Koriniti sa nana tuturuana, sapu na apositolo hinokara te Karisito si asa.

Sari na Nati Pinaḡapaḡahana sa Leta

Sari na zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-11

Paula meke sa ekelesia pa Koriniti. Hinia 1:12 kamo hinia 7:16

Vinariponi koari na tie te Karisito pa Ziudia. Hinia 8:1 kamo hinia 9:15

Lavelave hukata nia Paula sapu na apositolo hinokara si
asa. Hinia 10:1 kamo hinia 13:10
Tinukuna sa leta. Hinia 13:11-14

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula, sa apositolo^d te Zisu Karisito pa hiniva te Tamasa, meke e Timote sa tasida koe Karisito, kubere atu nia gami kara sa mami leta hie koa sa ekelesia te Tamasa pa Koriniti, meke koari doduru tie te Tamasa pa doduruna sa pinaqaha popoa pa Akaia.*

² Mani poni gamu sa Tamasa sa Tamada, meke sa Baṅara Zisu Karisito, sa tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule.

Zama Leana Koe Tamasa se Paula

³ Mada vahesia sa Tamasa sa Tamana sa nada Baṅara Zisu Karisito, sapu sa natina sa tataru variva tukana, meke sa Tamasa pu va mae i sari doduru tinokae, pude va manoti na va niṅirai sari na tie. ⁴ Ke manoto gita Sa meke tokani gita koari doduru nada tinasuna, pude boka va manoti gita sari votiki tie pa dia tinasuna. ⁵ Ura gua sapu hoke tava sigiti si gita koari na kana pa nada tinoa keke koe Karisito, si gua tugo pa tinoa keke koa Sa, si hoke va manoto gita na va niṅira gita Sa koa sa Nana vinaritokae nomana. ⁶ Sari na mami tinasigiti si pude va niṅira gamu, meke pude ta harupu si gamu. Meke totošo tava manoto gami koe Tamasa, si tava niṅira si gamu, pude turu va nabu na koa noṅo koari na tinasuna pu ele boka turu va nabu ni gami. ⁷ Gua asa ke raṅe valeania gami sapu gamu si kaqu koa va nabu. Ura gilania gami sapu kekenoṅo gua sapu ele somana ni gamu sari na mami tinasigiti, si kaqu somana ta tokae tugo si gamu koari na tinokae pu ele vagi gami.

⁸ Kasa tasiqu, hiva va gilani gamu rau sari na tinasuna pu tutuvi gami koa sa pinaqaha popoa pa Esia. Noma hola sari na tinasuna pu tutuvi gami, meke lopu rovea gami sapu kote boka toa si gami.* ⁹ Hokara sa vinizata pude va mate gami gua, si ele tava egona tu. Ba ta evana si gua hie, pude mami kalavarae koe Tamasa mo, sapu va toa pulei saripu mate, meke pude lopu kalavarae puleni gami. ¹⁰ Ba ele harupu gami Sa koasa tinasuna variva mate sana, meke kaqu harupu pule gami tugo Sa. Ele va sotoa gami koa Sa sa mami rinoverove, pude kaqu harupu pule gami tugo Sa. ¹¹ Mi varavara tokani gami, pude soku tie si kote somana zama leana koe Tamasa koasa minana sapu va mae ia Sa koa gami, sina va egoa Sa sa vinaravara tadirini.

* 1:1 TTA 18:1 * 1:8 1 Kor 15:32

Sa Hinobe koari na Inene te Paula

¹² Qetu hola si gami sapu sari na mami binalabala soti si lopu zutu pule gami. Sari na mami tinoa pa kasia popoa hie, meke sa mami sinoto koa gamu, si ta turaña koari na mami tinoa madidi, meke pa zinama hinokara pu mae gua koe Tamasa. Tavete gua asa si gami koasa tataru lopu ta nana kamona te Tamasa, ba lopu pa tinumatumae tana tie. ¹³ Ura saripu kubere atu ni gami, si lopu tasuna pude tiroi na tumaeni gamu. Ele tumae vasinahite ni gamu sari na mami tinoa kamahire, ba lopu dodurudi si gilani gamu. Rovea gami si vugo repere tu kote boka gilana valeana gami gamu, ¹⁴ pude kaqu ta qetue koa gami si gamu, gua sapu kaqu ta qetue koa gamu si gami koasa rane pu kaqu pule mae ia e Zisu sa nada Bañara.

¹⁵ Va hinokara valeania rau sapu gua asa, ke mizi vekoa rau si pude atu hopiki ni gamu, pude kaqu ta tokae koa rau si gamu karua totošo. ¹⁶ Ura gilania gamu sapu ele mutia rau si pude atu dogoro gamu pa qua inene la gua pa Masedonia, meke koasa qua pinule mae gua vasina, si pude boka toka nau gamu pa qua inene la pa Ziudia.* ¹⁷ Totoso mizi vekoa rau sapu gua asa, si lopu tavete hoboria rau sa binalabala asa, meke beto hoi si hobei rau sari na qua binalabala pa hahanana tana tie pa kasia popoa, kekeñoño gua na tie pu zama uve meke lokari pa keke totošo mo. ¹⁸ Gua sapu zama pa hinokara sa Tamasa, si gua tugo sa qua vina tatara koa gamu, sapu lopu kaqu uve meke lokari pa keke totošo mo. ¹⁹ Ura se Zisu Karisito sa Tuna Tamasa, sapu tarae nia gami Saelasi e Timote koa gamu, si lopu zama "Uve" meke "Lokari", pa keke totošo, ba koa Sa si "Uve" doduru totošo.* ²⁰ Ura gita pu koa koe Karisito si zama "Uve", sapu kaqu tava gorevura sari doduru vina tatara te Tamasa. Gua asa, ke pa pozana e Zisu Karisito si hoke zama "Emeni" si gita pana vahesia rina tie sa Tamasa. ²¹ E Tamasa telena si vata evañaeni gita Nana tie, pude turu va nabu pa tinoa keke koe Karisito. Meke ele vizata gita na va madi gita Sa, pude nabulu nia. ²² Ele tokoro veko gita Sa sapu tanisa tugo si gita koa sa Maqomaqo Hope sapu poni gita Sa pa buloda, pude na vina sosodena sapu kaqu vagi betoi gita sari doduru gua pu ele va nama vekoi Sa pude tadigita.

²³ Sa Tamasa si sa qua tie va sosode. Ura gilania Sa sa buloqu. Na lopu hiva va talotana gamu rau pa qua ginegese, gua asa ke lopu atu dogoro gamu rau, koa sa qua muti kekenu pude atu. ²⁴ Gami si lopu hiva lalae

* 1:16 TTA 19:21 * 1:19 TTA 18:5

nia sa mia rinanerane, gua sapu kaqu va hinokaria gamu. Gilania mami gami sapu korapa turu va nabu si gamu pa rinanerane. Ba tavetavete somanae mo si gami koa gamu, pude mi koa qetuqetu si gamu.

2

¹ Gua asa ke vizatia rau si pude maqu lopu tavete pule atu nia koa gamu si keke inene variva sigitina, gua sapu tavetia rau pa totošo sapu tiqe hola. ² Ura be va talotana gamu rau si gamu, si loke tie pule si koa pude va qetuqetu au, ba gamu mo pu ele va talotana gamu rau. ³ Gua asa ke kubere atu nia rau koa gamu sa qua leta isa. Lopu hiva atu si rau pude va talotana gamu, sina gamu si pada pude va qetu au. Ura gilania rau sapu pude kekere meke qetuqetu si gamu, si kaqu qetuqetu tugo si rau. ⁴ Sipu kubere atu nia rau sa leta koa gamu, si talotana hola si rau, meke mamata hola sa buloqu pa kinabokabo. Sa qua nati hiniva si lopu pude va talotana gamu, ba pude va gilana ni gamu sapu tataru holani gamu rau si gamu doduru.

Tinaleosae koasa Tie Sea

⁵ Sa tie sapu ele evania sa tinitona variva talotana, si lopu arau mo si va talotana gamu sa. Zama guahe si rau, ba lopu hiva tozi va holahola si rau. ⁶ Ele pada mo sa vina kilasa gua sapu soku gamu ele ponía koasa tie sana. ⁷ Kamahire si na totošo pude taleoso nia, meke sovutu va ninira pulea si asa, pude lopu va talotana hola la ia, meke kote taluarae taloa hokara si asa. ⁸ Gua asa ke tepa gamu rau, pude mi vata gilana nia koa sa, sapu tataru hinokara nia gamu si asa. ⁹ Gua meke kubere atu nia rau sa qua leta isa, si pude gilania sapu be va tabei gamu gua sapu tozini gamu rau koasa qua leta. ¹⁰ Totoso taleoso nia gamu si keke tie koari na kinaleadi pu ele evani sa, si arau ba taleoso nia tugo si asa. Ura be hinokara sapu va sea mae si asa koa rau, si taleoso nia rau si asa. Tavetia rau sapu gua asa pa kenuna e Karisito pa lae mia gamu. ¹¹ Pude mani lopu koa mataqara hola koa gita se Setani, ura ele gilani nada gita sari nana hiniva sekesekeidi.

Balabala Mamata se Paula pa Toroasi

¹² Totoso la kamo rau pa Toroasi, pude la tarae nia sa Inavoso Leana koasa gugwana e Zisu Karisito, si dogoria rau sapu tukele mae nia Tamasa si keke sasada koa rau vasina. Keke totošo leana si asa pude tozi vura nia sa Inavoso vasina.* ¹³ Ba balabala mamata sa buloqu, sina

* 2:12 TTA 20:1

lopu boka dogoria rau sa tasida, se Taetusi vasina. Ke zama luluara mo si rau koari na tie vasina, meke taluarae la pa pinaqaha popoa Masedonia.

Minataqara pa Tinoa Keke koe Karisito

¹⁴ Ba mada zama leana koe Tamasa. Ura pa korapa tinoa keke koe Karisito si turana gita Tamasa si gita pa minataqara pa kenudi rina tie doduru toto. Garunu gita Tamasa si gita pude tozi urahae nia pa ninae vasina sa Inavoso koasa gugua e Karisito, sapu guana keketona humana lea. ¹⁵ Ura toto tozi urahae nia gita sa Inavoso Leana koari pu kote ta harupu, meke koari pu lopu kote ta harupu, si kekenono gua na vina uququ oto huda humana lea sapu vala nia Karisito koe Tamasa. ¹⁶ Koa rini pu lopu kote ta harupu, sa inavoso si kekenono na tiniona matena sapu humana hikare. Ba koa rini pu kote ta harupu, si na inavoso variva toa si asa, kekenono gua na keketona humana lea. Ke esei si garo koa sa tinavete hie? ¹⁷ Gami si lopu gua ri kaiqa pu urahae nia sa Inavoso te Tamasa, sapu guana tie holuholu pu hiva vagi va soku poata. Ba sina ta garunu si gami koe Tamasa, ke zama pa hinokara si gami pa kenuna Sa, guana nabulu te Karisito.

3

Sari na Nabulu Tanisa Vinariva Egoi Vaqura te Tamasa

¹ Vegua, balabala ia gamu sapu guana podalae vahesi puleni gami pule si gami? Babe gua ri kaiqa tie si gami, sapu hiva pude gamu kote va lavata gami pa mia leta la koari na votiki tie pude di va kamo gami, babe arini si kubere atu koa gamu pude mi va kamo gami, gua? ² Lokari, gamu mo si nada leta sapu ta kubere pa buloda, pude gilania meke tiroa ri doduru tie. ³ Bakala mo koasa mia tinoa vaqura, sapu gamu si va hinokaria sa Inavoso Leana sapu tozia gami koa gamu. Gua asa, ke gua na leta te Karisito si gamu. Lopu ta kubere iqi si asa, ba koa sa Maqomaqona sa Tamasa toana. Lopu ta kubere pa patu labelabe, ba pa bulo tie.*

⁴ Zama gua asa si gami, sina gilana valeania gami sapu hie mo sa vina sosode, sapu gami sina nabulu te Karisito pu ta garunu koe Tamasa. ⁵ Loke mami binokaboka soti si gami pude tavetia sa tinavete hie. Sa binokaboka sapu tagoa gami, si maena mo koe Tamasa. ⁶ E Tamasa telena si va boka gami pude nabulu nia si Asa koasa vinariva egoi vaqura, sapu lopu tanisa Tinarae ta kuberena koe Mosese, ba sapu tanisa Maqomaqo Hope tu. Sa Tinarae ta kuberena

* 3:3 Ekd 24:12; Zer 31:33; Izk 11:19, 36:26

si evañia sa minate koari na tie pu lopu va tabea si asa, ba sa Maqomaqo Hope si ponini gita sa tinoa.*

⁷ Totoso ta kubere pa patu labelabe sa Tinarae te Mosese, si bakala vura sa ñinedala te Tamasa. Meke tooso korapa murimuri taloa sa ñinedala pa isumatana e Mosese, ba lopu boka doño la ia tugo ri na tie Izireli si asa. Sina ele vura mae sa ñinedala tolavaena te Tamasa tooso ta kubere sa Vinariva Egoi Koana sapu evañia sa minate,* ⁸ ke kaqu noma hola latu sa tinoa tolavaena tamigami sapu vura mae tooso tozi vura nia gami sa Inavoso Leana tanisa Vinariva Egoi Vaqura sapu poni gita sa Maqomaqo Hope. ⁹ Sa tie sapu va mae ia sa Vinariva Egoi koana pu tozia sa tinazutu sapu la gua pa minate, si tolavaena sa ñinedalana sa isumatana, gua asa ke tolavaena hola la tu sa tinoa vaqura tanisa sa tie pu va mae ia sa Inavoso Leana sapu va toñoti sari na tie koe Tamasa. ¹⁰ Ura sa tinolava kamahire si bakala sisigiti hola nia sa ñinedala tolavaena pukerane, ke boka zama si gita sapu ele murimuri taloa sa tinolava koana, gua. ¹¹ Be sa Tinarae koana sapu lopu koa seunae ba koa ia na tinolava, si sa tinoa vaqura sapu koa hola ninae rane, si kaqu tolavaena hola la tu.

¹² Gua asa, ke varane si gami, sina rove va hinokaria gami sapu kaqu vagia gami sa tinoa tolavaena. ¹³ Gami si lopu kekeñoño e Mosese sapu goba hukatia sa sa isumatana, pude madi lopu dogoria ri na tie Izireli sa minurimuri taloana sa ñinedala koa sa.* ¹⁴ Ba tava pupuhu sari na binalabala tadi na tie Izireli, osolae kamo pa rane ñinoroi. Ura lopu boka gilania rini sa hinokara tooso tiroa rini sa Vinariva Egoi Koana te Tamasa. Kekeñoño gua na poko sapu va paere ia sa isumatana Mosese, si korapa tava paere tugo sari na isumatadia. Ba pana soto mo sa dia rinañerane koe Karisito, si kote tava rizu palae sa poko pa isumatadia. ¹⁵ Kamo kamahire, tooso tiroa rini sa Tinarae te Mosese, ba korapa va paere ia na poko sa bulodia koasa hinokara. ¹⁶ Ba pana soto mo sa rinañerane tanisa tie koasa Bañara, si kaqu tava rizu palae sa poko asa.* ¹⁷ Ego, sa zinama "Bañara" koasa vesi asa, ginuana si sa Maqomaqona sa Tamasa, meke sarini pu vagia sa Maqomaqona sa Tamasa, si vagia tugo sa tinarupaha. ¹⁸ Gita doduru si vata dogoria na pa nada tinoa sa tinoa tolavaena tanisa Bañara, meke lopu ta nobi gua e Mosese sari isumatada. Meke korapa ta hobe si gita, pude keha lulia sa kinehana sa Bañara, meke toqolo gigiri hola latu sa tinoa tolavaena sapu koa koa gita.

* 3:6 Zer 31:31 * 3:7 Ekd 34:29 * 3:13 Ekd 34:33 * 3:16 Ekd 34:34

Meke sa tinoa tolavaena asa si mae guana koasa Baṅara, sapu sa Maqomaqona sa Tamasa.

4

Sa Tinagotago Maqomaqo pa korapa Raro Patu

¹ Ego, pa korapa Nana tataru variva taleosae, si ponini gami Tamasa sa tinavete ninabulu hie, ke lopu malohoro si gami pa tinavete. ² Ba sari doduru tinavete tomedi meke variva kurekuredi, si luara pani gami. Lopu sekesekei si gami, meke lopu iliri va sea ia gami sa zinama te Tamasa. Ba tozi vura nia gami sa hinokara, meke va sosodea koari na binalabala tadi doduru tie pa kenuna sa Tamasa, sapu na nabulu hinokara Tanisa si gami. ³ Ba be tava paere sa ginuana sa Inavoso Leana sapu tarae nia gami, si koari na tie huporo mo pu lopu ta harupudi si tava paere si asa. ⁴ Kekenono guana tie behuna si arini, pu lopu dogoria sa kalalasa. Ura e Setani sapu sa tamasa pu koa baṅara koari na rane hire, si hukati si arini ke lopu va hinokaria sa Inavoso Leana, sapu sa gugua e Zisu Karisito pu tagoa sa tinoa tolavaena pa kinehana soti sa Tamasa. ⁵ Lopu tarae nia gami sa gugua mami tinoa soti, ba sapu tarae nia gami, si e Zisu Karisito si na Baṅara, meke gami si na mia nabulu pa gugua e Zisu Karisito. ⁶ Sa Tamasa sapu zama guahe: "Mani nedala vura pa huporo sa kalalasa," gua, si Asa tugo sa Tamasa sapu vata dogoro nia pa buloda sa Nana hinokara sapu guana kalalasa, pude boka vata gilana nia koa gita sa gugua sa Tamasa sapu ta dogoro pa tinoa tolavaena te Karisito.*

⁷ Ba gita si tagoa sa ginilagilana arilaena hola sana pa nada tinoa tini, guana tinagotago arilaena sapu voi pa raro patu loke laena, pude mani ta dogoro sa niniraṅira nomana hola sapu mae gua koe Tamasa, ba lopu sa mami niniraṅira soti gami na apositolo. ⁸ Hoke va tasuna gami ri na tie, ba lopu hite tava kilasa si gami. Hoke nunala si gami kaiqa totošo, ba lopu hite luara pania gami sa mami rinaṅerane koe Karisito. ⁹ Ta nonoṅala si gami koari na kana, ba lopu hite luara pani gami sa Tamasa doduru totošo. Hoke ta seke va kalekaleana meke hoqa si gami pa tinasigiti kaiqa totošo, ba lopu tava mate si gami. ¹⁰ Doduru rane si tata mate kekenono gua tugo e Zisu si gami, pude vata dogoro nia tugo pa tinimami sa tinoa Tanisa. ¹¹ Ura pa dodurudi ri mami tinoa si koa tata lamo pa minate si gami pa ginuana e Zisu, pude mani ta dogoro pa tinimami soti sa tinoa tanisa.

* 4:6 Zen 1:3

¹² Gua asa, ke doduru rane si tata mo pa minate si gami, pude vagia gamu sa tinoa hola.

¹³ Zama sa Kinubekubere Hope: "Va hinokara si Rau, ke zama," meke kekeñoño gua tugo asa sa mami rinañerane. Va hinokara si gami, ke zama.* ¹⁴ Gilania gami sapu sa Tamasa sapu va turu pulena se Zisu sa Bañara, si kaqu va turu pule somanae ni gami Sa koe Zisu, meke kaqu turana varigarani gita Sa pude somanae koa Sa. ¹⁵ Doduru ninovañovala mami hire si pude leamia si gamu. Meke pana urahae la koari soku tie pule sa tataru variharupi te Tamasa, si kaqu va sagei rini sari na dia vinaravara na zinama leana la koasa vina lavatana sa Tamasa.

Koa Rañerane

¹⁶ Ke gua asa si lopu hite tava malohoro sari na buloda, be vea hitehite mae gua sa minalohoro pa tinida guana barogoso na kaleqe, ba sari na maqomaqoda si tava ninira pa hopeke rane. ¹⁷ Ura sari nada tinasuna hitehite hire, sapu lopu kote koa hola, si kote va kamo gita koasa tinoa tolavaena sapu koa holana, sapu noma hola ni sari na tinasuna. ¹⁸ Ke lopu doño la i gita sari na tinitoña ta dogorodi mo pude tagoi, ba sari na tinitoña lopu ta dogorodi tu. Ura sari na tinitoña ta dogorodi si koa paki mo, ba sari na tinitoña lopu ta dogorodi si koa hola ninae rane ka rane.

5

Sari Tini Vaqura

¹ Sari na tinida sapu tana pepeso hie, si kekeñoño gua mo na ipi pu va koa paki gita pa pepeso. Gilania gita sapu be mate si gita, si kaqu poni gita Tamasa sari na tinida sapu tana Mañauru, saripu kaqu koa hola ninae rane. Lopu na tini sapu kekeñoño guana ipi sapu ta kuri pa lima tie, ba sa tini sapu ta kuri koe Tamasa. ² Kamahire si siño mañini pa tinalotana si gita, ke hiva ture tagoi gita sari na tinida sapu tana Mañauru. ³ Meke pana hopeke tagoi gita sari tinida tana Mañauru, si lopu kaqu koa na maqomaqo mo si gita, sapu kekeñoño gua na tie dododohona. ⁴ Totoso koa si gita koari na tinida hire, si siño mañini pa tinalotana, meke mamata sari na buloda. Lopu sapu na hiva veko pani gita sari na tinida hire, ba sari na tinida pa Mañauru si hiva tagoi gita. Pude sari na tinida hire pu lopu kote koa hola, si kote ta evañae na tini toa holadi. ⁵ E Tamasa si va namani gita pude vagia sa hinobe hie. Ele ponini gita Sa sa Maqomaqona, pude na vina sosode sapu kaqu vagi gita doduru gua saripu ele va nama vekoi Sa pude tadigita.

* 4:13 Sam 116:10

⁶ Ke gua asa si ta sovutu va *niñira* si gita. Gilania gita sapu koasa toso sapu toa si gita pa kasia popoa, si koa va seu si gita koa sa Bañara pa Mañauru. ⁷ Ura toa si gita pa rinañerane, ba lopu pa dinogodogorae. ⁸ Ta sovutu va *niñira* si gita, ke okoro hola nia gita si pude luari sari na tinida tana kasia popoa, pude la koa somanae koasa Bañara. ⁹ Ba sapu hiva hola nia gita koari doduru pule, si pude va qetua si Asa, be pa tinoa koari na tinida hire, babe pa tinoa panahoi. ¹⁰ Ura doduru gita si kaqu la vura ta dogoro pa kenuna Karisito, pude ta pitu koa Sa. Hopeke gita si kaqu vagia gua sapu garoda, koa gua mo koari doduru nada tinavete pa tinoa hie pa pepeso, be leadi babe kaleadi.*

Sa Vinaribulei koe Tamasa pa Korapana Karisito

¹¹ Gilania gami sa pinamañana sa Bañara, gua asa ke podekia gami pude va hinokaria ri na tie sa Inavoso Leana. Ele gilana valeana gami Tamasa si gami. Meke rovea rau si gamu ba gilana valeanau tugo si rau pa bulomia. ¹² Gami si lopu podekia pule pude va lavata puleni gami koa gamu, ba hiva va gilana ni gamu mo gami sari na ginugua, gua meke ta qetue koa gamu si gami, pude boka olañi gamu saripu hoke qetu nia mo sa tinoa vurana tana tie, ba lopu sa nana tinoa pa korapa bulona. ¹³ Ba be duvili si gami, sina pa ginuguana e Tamasa si doño guana duvili si gami koari na tie. Ba be gilae si gami, si na pa laemia gamu si doño guana gilae si gami. ¹⁴ Gami si ta turaña koa sa tataru te Karisito, meke va hinokaria gami sapu keke tie sapu e Karisito si ele mate hobei sari hopeke tie. Ke gita si na tie mateda koe Zisu Karisito. ¹⁵ Mate paeni Sa sari doduru, meke tava toa pule pa laedi rini, pude sa natina sa dia tinoa, si pude lulia sa hiniva Tanisa pu mate poni, ba lopu sa dia hiniva soti.

¹⁶ Kamahire si lopu balabala gunia gita si keke tie pa hahanana kasia popoa. Ba sipu lopu ele va hinokara gita, si balabala gunia gita asa se Karisito. ¹⁷ Gua asa, ke be koa keke koe Karisito si keke tie, si na tie vaqurana si asa. Sa tinoa koana si ele hola taloa meke sa tinoa vaqura si ele kamo koa sa. ¹⁸ Doduru pu gua asa, si na tinavete te Tamasa mo. Meke gua asa ke garunu mae nia Sa se Karisito, sapu vata evañia sa vinaribulei pa vari korapada gita meke sa Tamasa. Meke poni gami Sa sa tinavete pude vata evañia sa vinari bulei pa vari korapadi ri kaiqa pule, meke Tamasa. ¹⁹ Ke tozia gami sapu pa korapana e Karisito si vata evañia Tamasa sa vinaribulei pa vari korapana sa Tamasa telena meke sari na tie pa kasia popoa. Lopu balabala vekoi Sa sari na dia sinea, ba poni gami Sa sa inavoso tanisa vinaribulei.

* 5:10 Rom 14:10

²⁰ Gua ke ta garunu si gami koe Karisito pude tozia sa Nana inavoso. Meke korapa tioko gamu Tamasa si gamu koasa inavoso sapu tozia gami. Ke tepa gamu gami koasa tinioko te Karisito, mi koa varibulei koe Tamasa. ²¹ Loke Nana sinea se Karisito, ba pa laeda gita si va paleke ni Tamasa koa Sa sari na nada sinea, pude pa nada kineke koa Sa si kaqu somana tagoa gita sa tinonoto te Tamasa.

6

¹ Koasa mami tinavetavete somanae koe Tamasa, si tepa atu si gami koa gamu pu ele somana tagoa sa tataru variharupi te Tamasa, pude mi lopu somana hoboro nia si Asa meke loke vuana. ² Ura guahe sapu zama nia sa Tamasa: "Pana mae sa totošo garona, si kote avosigo Rau.

Totošo mae sa rane pude harupigo, si kote toka nigo Rau," gua.

Ke mi avoso mae! Hie sa totošo garo valeana, pude ade vagia sa tataru variharupi te Tamasa, meke hiera sa rane tinaharupu!*

³ Lopu hiva ta zutu pa keke tie si gami koasa mami tinavete ninabulu, gua asa ke podekia gami pude lopu va tasuna ia si keke tie, meke hukatia pude va hinokara. ⁴ Ba gua sapu evaṅia gami doduru totošo, si pude vata dogoro nia sapu gami si na nabulu hinokara te Tamasa, ke turu va nabu meke nono si gami koari na totošo kaleadi hola, na ninovaṅovala, meke na tinasuna. ⁵ Ta seke va kaleana, ta veko pa vetu varipusi, ta rapatae pa kobi tie si gami, meke tavetavete va ninira, ovia, meke lopu puta valeana si gami.* ⁶ Koari na mami tinonoto, na ginilagilana, na ninono, meke na tataru vatukana pa tie, si vata dogoro nia gami sapu na nabulu te Tamasa si gami. Meke gua tugo koasa tinagona sa Maqomaqo Hope, meke mami tataru hinokara, ⁷ na mami inavoso hinokara, meke pa niniranira te Tamasa. Tavetavete pa tinonoto si gami, kekenono guana tie varipera pu lavelave pule nia, meke razai sari na kana. ⁸ Kaiqa tie si va lavata gami, kaiqa si va kurekure gami, kaiqa arini si zama nonovala gami, ba kaiqa si vahesi gami. Ta zutue tie kokoha si gami, ba na hinokara si tozia gami. ⁹ Guana lopu ta gilana pa tie si gami, ba doduru tie si gilana gami dia mo. Guana ele mate mami tu si gami, ba dogoro gami mia mo. Korapa toa mo si gami. Ta komiti va kaleana pa vina kilasa si gami, ba lopu mate. ¹⁰ Va talotaṅa gami rini, ba qetuqetu si gami doduru totošo. Habahuala pa tinoa tini si gami, ba tagotago va soku pa rinaṅerane. Guana

* 6:2 Ais 49:8 * 6:5 TTA 16:23

malana si gami koari na likakalae pa pepeso, ba tagotago va hola si gami koe Karisito.*

¹¹ Kasa mami baere ta tatarue mia pa Koriniti, ele zama va lodaka atu si gami koa gamu. Lopu tomea gami sa mami tataru nomana koa gamu. ¹² Gami si vata dogoro valeana nia koa gamu sa mami tataru. Ba gamu si lopu va vura valeania sa mia tataru koa gami. ¹³ Zama guni gamu na qua koburu soti rau si gamu. Mi va dogoro valeanani gami sa mia tataru, kekenoño gua sapu tavetia gami koa gamu. Mi lopu tomea sa tataru pa bulomia.

Vinabalau koari na Hahanana Huporodi

¹⁴ Mi lopu variva egoi pude koa keke pa tinavetavete koari na tie huporodi. Sa tinoño si lopu boka koa baere koasa kinaleana, meke sa kalalasa si lopu boka koa keke koasa hinuporo. ¹⁵ Vegua meke boka keke hiniva se Karisito meke se Setani? Lopu boka kekenoño dia hahanana sari na tie te Karisito, meke sari na tie sapu lopu te Karisito. ¹⁶ Lopu boka koa keke sa Zelepade te Tamasa meke sari na beku tana hinuporo. Ura gita si na Zelepade tanisa Tamasa toana, gua sapu ele zama nia telena sa Tamasa, sapu guahe:

“Kaqu koa turani Rau si arini,

meke kaqu ene turani Rau si arini.

Kaqu na dia Tamasa rini si Arau,

meke kaqu na Qua tinoni Rau si arini,” gua si Asa.*

¹⁷ Gua asa ke zama guahe sa Tamasa:

“Mi rizu vura koari na tie huporodi sara,
pude mi koa varipaqahi koa rini.

Lopu tiqa keke tinoño bonina,

meke kaqu va kamo gamu Rau.*

¹⁸ Kaqu na Tamamia gamu si Arau,

meke gamu si na Qua koburu,” gua sa Banara pu tagoi sari doduru niniraniira.*

7

¹ Kasa qua baere ta tatarue mia, va tatara nia Tamasa koa gita sapu kaqu na Tamada gita si Asa. Ke gua asa, si mada va via puleni gita koari na tinoño pu va bonia sa tini meke sa maqomaqo; pude mada koa na tie madida pa doduru nada tino pa korapa pinamana sa Tamasa.

Sa Qinetuqetu te Paula

² Mi lopu etulu pani gami, ba mi vata dogoro nia sa mia tataru na qinetuqetu koa gami. Sina lopu hite tavete va

* **6:10** Rom 8:32 * **6:16** 1 Kor 3:16, 6:19; Liv 26:12; Izk 37:27 * **6:17** Ais 52:11
* **6:18** 2 Samuela 7:14; 1 Koron 17:13; Ais 43:6; Zer 31:9

kaleana la koa keke tie si gami, meke lopu hite nonoivalia gami si keke tie, meke lopu na tie sekesekei si gami pude valeana puleni gami telemami pa mami tinavete koari na tie. ³ Sa qua zinama hie si lopu pude zutu gamu. Ura ele tozini gamu tu rau, sapu tataru sisigiti ni gamu rau si gamu, pude kaqu koa keke si gita pa tinoa babe pa minate. ⁴ Raŋe gamu rau si gamu, meke qetu holani gamu rau. Koari doduru qua tinasuna si tava niŋira si rau, meke loke kokoina sa qua qinetuqetu mia gamu.

⁵ Ura sipu kamo gami pa Masedonia, si lopu hite magogoso si gami. Soku sari na tinasuna pa vari likohae mami. Vinari tokei koari na tie, meke na minatagutu pa korapa bulomami.* ⁶ Ba sa Tamasa pu hoke va niŋirai saripu malohoro pa tinalotaŋa, si va niŋira gami koasa minae te Taetusi. ⁷ Meke lopu sa nana minae mo si va niŋira gami, ba gua tugo koasa nana vivinei mia gamu, sapu sovutu va niŋira ia gamu si asa, gua. Tozini gami tugo sa sapu hiva dogoro hola au gamu si rau, meke talotaŋa hola si gamu, meke hiva si gamu pude lavelave hukata nau si rau koari na tinazutu. Ke gua asa si qetu hola si rau kamahire.

⁸ Ura be sa leta sapu ele kubere atu nia rau si va talotaŋa gamu, ba lopu pulepaho nia rau sapu ele kubere atu nia rau si asa. Ura pa toroso papakana mo si va talotaŋa gamu sa qua leta sana. Ba pada tugo pude pulepaho nia rau, sapu va talotaŋa gamu sa qua leta sana. ⁹ Kamahire si qetu nia rau si asa, lopu sa mia tinalotaŋa si qetu nia rau, ba sina sa mia tinalotaŋa si va kekere gamu, gua sapu hiva nia sa Tamasa. Ke gua asa, si lopu va kaleana gamu sa tinalotaŋa. ¹⁰ Ura sa tinalotaŋa sapu hiva nia sa Tamasa, si va kekere sari na bulo, meke kamo pa tinaharupu. Ke gua asa si lopu ta hivae sa pinulepaho, ba sa tinalotaŋa tana kasia popoa si kamo pa minate. ¹¹ Mi gilania sapu sa tinalotaŋa sapu hiva nia sa Tamasa, si vata evaŋia pa mia tinoa sa inokoro arilaena. Hinoqa luara pani gamu sari mia sinea, meke hiva vata dogoro nia gamu koa rau sapu ele luara pani gamu sari na mia kinaleana. Bakala si asa, sapu lopu qetu si gamu koari na sinea variva kurekuredi. Matagutu nia gamu sa vina kilasa te Tamasa, meke okoro nau gamu pude dogorau si rau. Hiva sisigiti nia gamu pude va tabea sa Tamasa, ke hiva va kilasia gamu sa kinaleana, meke va sosode valeania sapu ele ilolae si gamu koasa tinasuna sana, meke loke tinazutu mia.

¹² Kuberia rau sa leta sana, lopu pa ginuguana mo sa tie sapu tavete va sea, meke sa tie pu nonoivalia sa. Ba kuberia

* 7:5 2 Kor 2:13

rau si asa, pude va bakala atua koa gamu pa kenuna sa Tamasa sapu nomana sa mia tataru na vinatabedi rina qua zinama koasa qua leta. ¹³ Gua asa ke tava ninira si gami. Meke lopu sapu tava ninira mo si gami, ba qetu hola nia gami sapu ele va qetuqetua gamu se Taetusi pa mia tataru koa gami. ¹⁴ Tozi qetuqetuni gamu rau si gamu koe Taetusi. Meke va sosodea tugo gamu koa sa sapu guni gamu rau pa hinokara. Gua sapu zama hinokara koa gamu si gami doduru tooso, ke sa mami qinetuqetu mia gamu pu tozia gami koe Taetusi, si va sosodea sapu hinokara tugo si asa. ¹⁵ Totoso balabala pulea sa sa mia vina kamona sa pa korapa mia pinamana na vina pepekae, meke sapu qetu si gamu pude luli sari doduru nana vina tumatumae, si ninira lala nana sa nana tataru koa gamu. ¹⁶ Qetu holani gamu rau, sina rane valeana gamu rau si gamu.

8

Hahanana Variponi tadi na Tie te Karisito

¹ Ego, kasa tasimami, hiva tozi va gilani gamu gami sa tataru lopu ta nana kamona te Tamasa, sapu ele ponía Sa koari na ekelesia pa Masedonia.* ² Ta podeke sisigiti si arini koari na tinasuna nomadi, meke na tie habahuala tugo si arini. Ba sa dia qinetuqetu si nomana hola, ke variponi valeana hola si arini. ³ Tozi va hinokarani gamu rau, sapu ele vala ia rini doduruna gua sapu boka ia rini, meke hola nia tu gua sapu boka ia rini si vekoa rini pa dia hiniva soti. ⁴ Tepa sisigitia rini si pude va somani si arini pa tinokaedi rina tie malana te Karisito pa Ziudia. ⁵ Sapu gua evania rini, si hola nia tu gua sapu rovea gami. Kekenu si poni rini sari na dia tinoa pa linulina sa Banara, beto meke pa linuli mami tugo gami, koasa hiniva te Tamasa. ⁶ E Taetusi si ele podalae nia sa tinavete varitokae hie koa gamu, pude varigara poata meke poni sari na tie pa Ziudia, ke gua asa si tepa ia gami si asa pude hoda la ia tu sa tinavete, meke pude tokani gamu pude va hokotia tu sa tinavete tataru arilaena hie. ⁷ Gua sapu bokaboka mia si gamu pa doduru ginugua: pa rinaerane, pa zinama, pa tinumatumae, meke gua tugo pa mia tataru koa gami, ke mi varitokae valeana tugo koasa tinavete tataru hie koasa tinokae te Tamasa.

⁸ Lopu hiva va turui rau si kaiqa tinarae, ba hiva va dogoroni gamu mo rau sa inokoro nomana tadi kaiqa pude varitokae, pude mi gilania sapu ve hinokara gua sa mia tataru. ⁹ Ele gilania mia gamu sa tataru lopu ta nana kamona te Zisu Karisito. Tagoi Sa sari doduru tiniona, ba

* 8:1 Rom 15:26

va evan̄ae pule nia tie malan̄ana si Asa pa lae mia gamu, pude pa Nana tinoa minalan̄a, si kaqu boka ta evan̄ae na tie tagotago mia si gamu pa mia tinoa maqomaqo.

¹⁰ Ego, balabala ia rau si leana hola pude mi va hokotia kamahire gua sapu ele podalae nia gamu pa vuaheni lahe. Gamu mo sari na tie kekenu pude va namanama vinariponi, meke sapu okoro nia tugo pude vala vinariponi. ¹¹ Ke mi nono la ia, pude va hokotia sa tinavete! Gua sapu ele okoro hiva vala vinariponi si gamu pa qinetuqetu tatasana, si mi va hokotia pa qinetuqetu. Mi vala nia gua sapu boka ia gamu. ¹² Be okoro pude variponi si gamu, si kote qetu nia Tamasa gua sapu vekoa gamu, koasa padana gua sapu boka ia gamu, ba lopu koa sa pada sapu lopu boka ia gamu.

¹³⁻¹⁴ Sa qua hiniva si lopu pude va tasuna gamu si gamu, meke valeani saripu kaqu tokani gamu. Ba pude gamu pu tago va soku kamahire, si pude toka ni saripu malan̄a. Meke pude be koa malan̄a si gamu, meke tago va soku si arini, si kote tokani gamu pule rini. Pa siran̄a hie si boka varinon̄oi sari na mia kinoa. ¹⁵ Gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope:

“Arini pu vagi va soku,

si lopu tago va soku sisigiti;

meke arini pu vagi va visavisa,

si lopu papaka tugo sapu vagia rini,” gua.*

Taetusi meke Saripu Luli Koasa

¹⁶ Zama leana si rau koe Tamasa, sapu ponía Sa pa bulona e Taetusi sa hiniva pude tokani gamu, kekenon̄o gua arau.

¹⁷ Ura lopu sapu qetu mo si asa pude va tabea sa mami ginarunu koa sa, ba sapu asa telena ba hiva hinokara tugo pude varitokae, ke pa nana hiniva soti telena si vizatia sa pude atu koa gamu. ¹⁸ Garunu luli nia gami koa sa si keke tasimami koe Karisito, sapu ta paman̄aena hola koari na ekelesia, koasa nana tinavete vina enena sa Inavoso Leana.

¹⁹ Meke lopu asa mo, ba ele ta vizata tugo si asa koari na ekelesia, pude ene luli koa gami koasa tinavete tataru hie, sa pinaleke vinariponi koari na tie malan̄a. Tavetia gami si hie, pude va lavatia mo sa Ban̄ara telena, meke pude vata dogoro vura nia sa mami qinetuqetu pude varitokae.

²⁰ Kopu sisigiti si gami, pude lopu kaqu zutu gami rina tie koasa siran̄a gua pu kopu gunia gami sa vinariponi nomana hie. ²¹ Sa mami nat̄i hiniva si pude tavetia gua sapu ton̄oto, lopu pa dinon̄o tanisa Ban̄ara mo, ba pa dinon̄o tadi na tie tugo.*

* 8:15 Ekd 16:18 * 8:21 TTA 3:4

²² Gua asa, ke garunu luli nia gami koa rini si keke tasida pule. Ele poni nia tinavete gami si asa soku totošo, ke ele bakala koa gami sapu hiva sisigiti pude varitokae si asa. Meke kamahire si rane valeana gamu sa si gamu, ke hiva varitokae hola si asa. ²³ Se Taetusi si na turaṅaṅu varitokae, meke tavetavete turaṅau sa pude tokani gamu. Sari karua tasida, si ta vizatadi meke ta garunu maedi koari na ekelesia, pude luli koe Taetusi pa vina lavatana e Karisito. ²⁴ Ke mi va dogoro nia koa rini sa mia tataru, pude di dogoria rina ekelesia. Madi va sosodea gua meke hoke vivinei qetuqetuni gamu rau si gamu.

9

Sa Vinariponi koari Kaiqa Tie te Karisito

¹ Sa mia vinariponi koari na tie malaṅa te Karisito pa Ziudia, si lopu kilu kubere atu nia rau koa gamu, ² ura gilania rau sapu korapa hiva varitokae si gamu. Ele tozi qetuqetu nia rau koari na tie pa Masedonia sa gugua mia gamu. Zama si rau: “Sari na tasida koe Karisito pa Akaia si ele hiva varitokae, podalae tu vuaheni lahe,” gua. Sa mia hiniva si va ṅiṅirai sari sokudi pude varitokae. ³ Ke kamahire si garunu atu ni rau sari kasa tasida sara, pude mi va namai sari mia vinariponi gua sapu ele tozia rau koa rini. Lopu hiva nia rau si pude sa qua vinahesi mia gamu pa ginugua hie si lopu hinokara. ⁴ Lopu leana pude luli koa rau si kaiqa ari pa Masedonia, meke atu poho gamu sapu lopu ele va namanama si gamu. Kote variva kurekure hola pana gua asa, sina ele vahesi gamu rau koasa hiniva tamugamu pude varitokae. ⁵ Gua asa ke leana si asa pa qua binalabala pude garunu kekenu atu ni sari kasa tasida sara, pude di va nama veko sa mia vinariponi nomana pu ele va tatara veko nia gamu pude tavetia. Meke pana atu rau, si kote ele tava nama veko tu si asa. Pana gua asa, si kote ta gilana sapu pa mia hiniva hinokara, meke veko sa gamu si asa, ba lopu sapu na ososoni gamu gami.

⁶ Mi balabala ia, sapu asa pu lopu lete va soku kiko, si lopu kote sokudi tugo si paketi sa, ba asa sapu lete va soku, si kote pakete va soku tugo. ⁷ Hopeke tie si mani vala ia gua sapu vizatia sa telena, lopu pude talotaṅa mudie nia gua sapu veko sa, babe sapu na nana tinavete mo, gua, ke tavetia sa. Ura Tamasa si qetu nia si asa pu variponi qetuqetu. ⁸ Gua asa ke, gua sapu sa inuma sapu ta lete va soku kiko, si kote pakepakete va soku tugo; sa Tamasa si boka ponini gamu soku hola ni gua saripu hiva ni gamu doduru totošo pa doduru ginugua, pude kote tago va sokusoku si gamu,

pude tavetavete ni koari doduru tinavete leadi. ⁹ Gua sapu koa pa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe:

“Variponi va soku si asa koari pu malaña,

ke kaqu koa hola ninae rane sa nana tinonoto,” gua.*

¹⁰ Meke sa Tamasa sapu poni gita sari na kiko pude lelete, meke na ginani pude henahena, si kaqu poni va sokusoku ni gamu sari na tinitonā, pude kaqu boka variponi va sokusoku si gamu koari na tie malaña.* ¹¹ Sa Tamasa si kaqu poni va sokusoku gamu pa doduru ginugua, pude boka variponi va sokusoku tugo si gamu doduru toso, pude sari vinariponi sokudi pu paleke lani gami, si kaqu zama leana ni gami koe Tamasa.

¹² Ura sa tinavete tataru pu tavetia gamu hie, si lopu tale toka ni mo sari na tie te Tamasa pu malañadi, ba pude soku tugo tie si boka zama leana koe Tamasa. ¹³ Sa tinavete variponi hie, si na vina sosodena sa mia rinañerane. Meke soku tie si kote vahesia sa Tamasa, sina va tabea gamu sa Inavoso Leana te Karisito sapu tozi vura nia gamu koari na tie. Meke kote vahesia tugo rini sa Tamasa, sina variponi va sokusoku si gamu koarini, meke koari doduru pule. ¹⁴ Meke kote varavara tokani gamu rini pa dia tataru lohina, sina ele va dogoroni gamu sa Tamasa sa Nana tataru variharupi marilaena. ¹⁵ Mada zama leana koe Tamasa koasa Nana vinariponi pu lopu boka ta nana kamona.

10

Lavelave nia Paula sa Nana Ninabulu

¹ Tepa soti atu si arau Paula koa gamu. Arau sapu zama nau gamu, sapu pude koa soti koa gamu si na tie nono na va pepekae, ba pude koa pa seu si na tie gegegese, gua. Pa korapa ninono na tataru vatukana te Karisito si tepa gamu rau: ² mi lopu va hinokari sari na tie pu zutu gami, pude lopu kote zama gegegese sisigiti si rau pana atu koa gamu. Sina gilana valeania rau sapu namu kote atu gegesi rau sarini pu zutu gami, sapu na hahanana tana kasia popoa si lulia gami, ba lopu e Karisito, gua. ³ Hinokara tugo sapu korapa koa pa kasia popoa si gami, ba lopu varipera si gami pa hahanana tanisa kasia popoa. ⁴ Sari na tinitonā varipera pu tavetavete ni gami si lopu tanisa kasia popoa, ba sari na tinitonā varipera niniradi tu te Tamasa, pude boka huari sari na niniranira tadi na kana te Karisito. ⁵ Huara pani gami sari doduru zinama kokohadi tadi na tie, pu va ululu puleni pa binalabala meke hukatia sa ginilagilanana sa Tamasa. Va kekeri gami sari na tie, pude madi hobei sari

* 9:9 Sam 112:9 * 9:10 Ais 55:10

dia binalabala meke va tabea se Karisito. ⁶ Meke pana ele gotogoto sari na mia vina tabena Sa, si kaqu va kilasi gami sari doduru pu lopu va tabe.

⁷ Mi doño la koasa kinokoa tadi na tie vasina pu koa gamu. Ego, be keke tie koa gamu si balabala ia sapu asa si na nabulu te Karisito, gua, si mani balabala valeana pakia sapu gami hire ba na nabulu tugo te Karisito, sapu kekenoño puta gua tugo mo asa. ⁸ Be vahesi pule hite nau si rau koasa ninirañira sapu poni nau sa Bañara, ba lopu hite kurekure nia rau. Sa ninirañira asa si pude tokani gamu, lopu pude va kaleana gamu. ⁹ Lopu hiva nia rau pude balabala ia gamu sapu na hiva va matagutu gamu mo rau si gamu koari na qua leta. ¹⁰ Kaiqa gamu si kote zama: "Sari na leta te Paula si tale mamatadi meke niniradi. Ba pana mae soti sa telena koa gita, si na tie malohorona mo si asa, meke loke laedi sari nana zinama!" gua. ¹¹ Sa tie pu zama gua asa, si mani tumae nia sapu loke vinotikaena si koa koari pu gua kuberi rau koari na qua leta, meke gua saripu kote taveti rau pana atu si rau koa gamu.

¹² Lopu leana si pude vari padapada lani gami koari pu vahesi puleni, sapu na nabulu arilaedi hola si arini, gua. Va turui rini sari na dia pada soti teledia, pude vari pada puleni teledia koarini, meke vilasa puleni si arini koari na dia tuturuana soti teledia. Ke bakala mo sapu na duvili si arini. ¹³ Ba sapu gami, si lopu kaqu va hola ia sa mami vinahesi pule, ba padana mo sa tinavete sapu poni gami sa Tamasa, meke gua tugo sa mami tinavete koa gamu. ¹⁴ Sa mami vinahesi pule si lopu hola nia sa padana sa tinavete sapu ele poni gami Tamasa. Ba ele kamo tu koa gamu si gami sipu tarae nia gami sa Inavoso Leana te Karisito. ¹⁵ Lopu kaqu vahesi puleni gami si gami koasa tinavete pu ele tavetia ri kaiqa. Ba rovea gami sapu kote toqolo sa mia rinañerane, meke kote boka noma sa mami tinavete pa vari korapa mia gamu, ba sapu kote koa mo koasa pada pu ele veko ponini gami sa Tamasa. ¹⁶ Beto asa meke kote tiqe la tarae nia gami sa Inavoso Leana koari kaiqa popoa pule pa kali la koa gamu. Ura lopu hiva vahesi puleni gami si gami koari na tinavete pu ele ta tavetedi koari na popoa pu veko ponini Tamasa koari na votiki tie, pude la tarae nia sa Inavoso Leana. ¹⁷ Ba guahe sapu ta kubere: "Asa sapu va lavata pule nia, si mani va lavatia sa Bañara koari na tinavete pu evañi Sa," gua.* ¹⁸ Sa tie pu va lavata pule nia, si lopu va qetua sa sa Bañara, ba asa tu sapu va lavatia sa Bañara, si ta qetue koa Sa.

* 10:17 Zer 9:24

11

Paula meke sari na Apositolo Kokohadi

¹ Hivani gamu rau pude koa va nono koari na qua zinama duviduvilidi hire. Ba ele koa va nono tu si gamu koari na qua dinuviduvili. ² Kono ni gamu rau si gamu pa kinonokono gugua te Tamasa. Ura ele va tatarani gamu rau pude valani gamu koe Zisu Karisito mo telena, pude mi soto va nabu koa Sa, guana keke vineki vaqura, sapu tava tatara pude haba ia si keke tie mo. ³ Talotaṅani gamu rau si pude ta sekesekei sari na mia binalabala, meke ta turaṅa va ilolo taloa koa sa mia sinoto koe Karisito, gua sapu evaṅia sa noki koari nana sinekesekei koe Ivi.* ⁴ Ura ele va malumi gamu si arini pu atu tarae nia se Zisu pa tinarae votikaena hola, lopu gua sapu ele tarae nia gami koa gamu. Meke va kamoā tugo gamu si keke maqomaqo kaleana na inavoso kaleana, lopu sa Maqomaqo Hope meke sa Inavoso Leana sapu ele vagia gamu totoṣo va hinokara gamu. ⁵ Lopu hite va hinokaria rau sapu sari kasa pu poza puleni na apositolo arilaedi sara, si leadi hola nau si rau! ⁶ Be lopu bokabokaqu pa zama si rau, ba gilana vaeana rau gua sapu zama nia rau. Ele vata gilana nia mo gami koa gamu doduru totoṣo, pa doduru ginugua sapu gua asa.

⁷ Lopu hite tavete va sea si rau, totoṣo atu tarae nia rau sa Inavoso Leana te Tamasa koa gamu. Va pepekae pule nau si rau, meke tavetavete pa limaqu, pude boka ta ovulu sage meke ta tokae si gamu, ke lopu tepa ia rau si keketona koa gamu. Ba vegua, kaleana tu si gua asa? ⁸ Totoso nabuluni gamu rau, si pada pude toka nau gamu pa poata, ba ari kaiqa votiki ekelesia tu toka nau. Gua asa, ke guana hiko poata si rau koa rini, pude boka tokani gamu. ⁹ Sipu koa turaṅa gamu rau, meke papaka sa qua poata, si lopu hite va tasuna gamu rau pa tinepa tinokae, ba sari kasa tasida tu koe Karisito pu maedi pa Masedonia, si poni nau sari doduru gua pu ta hivae koa rau. Meke gua sapu lopu hite va tasuna gamu rau pa totoṣo ele hola, si kote gua tugo vugo na repere.* ¹⁰ Gua sapu Karisito si tozia sa hinokara, si zama tokotokoro nia rau si hie: sapu loke tie pa pinaqaha popoa Akaia si kote boka hukatia sa qua vina lavata pule, sapu arau si tarae nia sa Inavoso Leana koa gamu ba lopu ta tabara. ¹¹ Ke vegua? Na lopu tataruni gamu rau, ke va lavata pulenau? Lokari, Tamasa gilania Nana sapu tataruni gamu rau si gamu.

¹² Ba kote tavete nono la i tu rau gua saripu korapa taveti rau kamahire, pude hukati gedi sari na votiki apositolo pu

* 11:3 Zen 3:1-5,13 * 11:9 Pil 4:15-18

tozia pa dia vinahesi pule, sapu kekenoꝃo gua mo ele tavetia gami si korapa tavetia rini koa gamu, gua. ¹³ Sari kasa tie sara si lopu na apositolo hinokara. Na nabulu kokohadi mo si arini, saripu sekesekei koari na dia tinavete, meke vata dogoro puleni pude doꝃodoꝃo gua na apositolo hinokara te Karisito, gua. ¹⁴ Ba lopu variva magasa si hie. Ura e Setani telena ba vata dogoro pule nia koari na tie, pude doꝃodoꝃo guana keke mateana kalalasangana te Tamasa. ¹⁵ Ke lopu variva magasa tugo pude sari na nabulu te Setani si vata dogoro puleni gua rina nabulu tanisa tinonoꝃo. Ba pa vinabetona tu si kaqu vagia rini gua sapu padana sa dia tinavete.

Sa Tinasigiti te Paula pa Nana Tinoa Apositolo

¹⁶ Maqu zama pule guahe: mani lopu balabala nau duvili keke tie si rau. Ba be gua asa si gamu, si mi avoso nono guni nau mo na tie duvili, pude maqu va lavata pule nau tugo. ¹⁷ Sari na qua vinahesi pule hire, si lopu doꝃo guana sapu hiva nia sa Baꝃara pude zama ni rau, ba sapu zama gua mo na tie duviduvili si rau. ¹⁸ Sina soku tie koa gamu si va lavata puleni, gua rina tie kaleadi pa kasia popoa, ke arau ba maqu gua tugo. ¹⁹ "Tumatumae hola si gamu," gua si gamu, ba va avosi na qetuni tu gamu sari na tie duviduvilidi. ²⁰ Ba qetu nia tugo gamu sapu be keke tie si lalae ni gamu, babe noꝃovalala gamu, pude vagi pule ni si kaiqa toꝃa koa gamu, na doꝃo va gore gamu, na va kurekure gamu, na gua. ²¹ Pa qua kinurekure si tozi vura nia rau, sapu gua tozia gamu si hinokara tugo, sapu gami si malohoro hola koari na tinitoꝃa gugua arini.

Pa qua dinuviduvili si zama si rau, sapu kekenoꝃo gua ari na apositolo kokohadi sapu boka vahesi puleni koari na dia tinavete, si arau ba boka gua tugo mo arini. ²² Na tie Hiburu si arini, gua si arini, arau ba gua tugo. Na tie Izireli si arini, si arau ba gua tugo. Na tutina Ebarahami si arini, gua, arau ba gua tugo. ²³ Na nabulu te Karisito si arini, gua si arini; ba arau si keke nabulu gotogotoqu hola ni si arini! Arau si zama guana tie pekipekiqu pa ginugua hie. Tavetavete va ninira hola si rau. Soku toꝃoso si ta pusi si rau, meke soku hola toꝃoso si ta komiti, meke hoke tata mate si rau soku toꝃoso.* ²⁴ Ka lima toꝃoso si ta komiti va kaleana si rau koari na koimata tadi na Ziu, meke hopeke toꝃonavulu sia sineke si vagi rau.* ²⁵ Ka neta toꝃoso si ta seke si rau koari na tie Roma, meke keke toꝃoso si ta gona patu si rau. Ka neta toꝃoso si hake nau na vaka si rau, meke keke boꝃi,

* 11:23 TTA 16:23 * 11:24 Diut 25:3

meke keke rane si ale pa kolo si rau.* ²⁶ Koari soku qua inene si tutuvi rau sari na tinasuna koari na naqe, meke na tie hikohiko, tinasuna koari na tie Ziu turanaqu, meke koari na Zenitailo. Soku tinasuna si koa koari na vasileana nomadi, koari na popoa ivuludi, koari na vaka pa lamana, meke koari na tasida sekesekeidi pa vinahesi.* ²⁷ Tavetavete sisigiti meke nurunausu si rau, meke soku totošo si lopu boka puta. Hoke ovia na memeha si rau. Hoke loke gequ ginani, na ibu hola au, meke loke qua poko si rau. ²⁸ Lopu arini mo, ba mamata sa buloqu hopeke rane koasa kinopu mia gamu doduru koari na ekelesia te Tamasa. ²⁹ Pude malohoro pa rinanerane, na hoqa pa sinea si keke tie te Karisito, si talotana nia rau si asa.

³⁰ Ososo nau gamu pude vahesi pule nau si rau, ke maqu tozi sari na tiniona pu vata dogoro nia sa qua minalohoro. ³¹ Sa Tamasa sa Tamana sa Banara Zisu, sapu tavaheši ninae rane ka rane, si gilania Nana sapu lopu kokoha si rau. ³² Totoso koa si rau pa Damasikasi, si sa Qavuna sapu nabulu nia e Aretasi sa banara vasina, si veko tie kopu koari na sasada barana sa vasileana nomana sana, pude tuqe vagi au, gua.* ³³ Ba kaiqa qua baere si va isu gore au pa keke huneke nomana pa keke vuida koasa barana sa vasileana nomana sana, ke govete taloa si rau koasa Qavuna.

12

Sari Dinogodogorae te Paula meke sa Tinasigiti pa Tinina

¹ Lopu leana si hie, ba maqu vahesi pule nau mo. Kamahire si kote tozi rau sari na dinogodogorae, na tiniona variva magasadi pu va dogoro nau sa Banara. ² Keke tie* te Karisito si gilania rau sapu ka manege made vuaheni la hire, si ta hena sage pa Manauru si asa, meke la pa kenuna sa Tamasa. Lopu gilania rau sapu be ta hena sage hinokara sa tiena, babe dogoro dinogodogorae mo si asa. E Tamasa mo gilania. ³⁻⁴ Maqu zama pule nia, gilania rau sapu ta hena sage sa tie hie pa Paradaisi^d. Lopu gilania tugo rau sapu be ta hena sage pa tinina sia, babe dogoro dinogodogorae mo si asa. E Tamasa mo gilania. Vasina tu si avosi sa sari kaiqa ginugua saripu lopu boka ta tozi vura pa zinama, sina lopu va malumia sa Tamasa si asa pude vivinei ni koari na tie.* ⁵ Maqu va lavatia sa tie hie, ba lopu hiva vahesi pule nau telequ, ke maqu vahesi pule nau mo pa qua minalohoro. ⁶ Be hiva vahesi pulenau si rau, si lopu kaqu na keke tie

* 11:25 TTA 14:19, 16:22 * 11:26 TTA 9:23; TTA 14:5 * 11:32 TTA 9:23-25

* 12:2 Sa tie sapu gunia Paula hie si asa mo telena. * 12:3-4 Rev 22:1,2

duviduviliqu si rau, ura sa hinokara mo si kote tozia rau. Ba lopu kaqu vahesi pule nau si rau, sina lopu hivani gamu rau pude va lavatau koari na dinogodogorae hire. Ba mamu va lavatau koasa padana sapu gua dogoro soti au gamu koari na qua tinavete, meke koari na qua zinama.

⁷ Ba ta poni nia rau si keke tinasigiti sapu guana keke bakobakora huda rakihi pa tiniqu, pude boka ta tuqe pule si rau, meke lopu vahesi pule nau koari soku tinitona variva magasadi saripu ele va dogoro nau sa Tamasa. Sa tinasigiti hie si guana nabulu te Setani si asa, sapu komitau pude maqu lopu vahesi pule nau. ⁸ Ka neta totosu si varavara la si rau koa sa Banara, pude vagi pania koa rau sa tinasigiti hie. ⁹ Ba sa Nana inolana koa rau si guahe: "Sa Qua tataru varitokae si ele pada mo koa goi. Ura sa Qua niniranira si ta dogoro valeana totosu malohoro si goi." Gua asa, ke qetu hola mo si rau, pude tozi sari na qua minalohoro, meke pude vata dogoro nia sapu na niniranira te Karisito si toka nau. ¹⁰ Ke qetu ni mo rau pa laena Karisito sari na qua minalohoro, na zinama nonovalaqu, na tinasuna pa tinoa, na tinasigiti koari na tie, meke sari doduru tinasuna kaleadi. Ura totosu malohoro si rau, si toka nau sa niniranira te Karisito.

Balabala Sisigiti Paula sari pa Koriniti

¹¹ Ele zama guana tie duviduviliqu si rau kamahire, ba gamu tu si va guni nau asa. Meke garo tugo mo pude va lavatau gamu si rau. Lopu arilaedi hola nau ri kasa mia apositolo pu va arilaedi i gamu sara, be vea hinokara sapu loke laequ si rau. ¹² Sari doduru tinavete variva magasadi, na tinavete pu vata dogoro nia sa niniranira te Tamasa, pu va sosodea sapu arau si na apositolo hinokara, si ta tavete mo sipu koa va nabu pa ninono pa varikorapa mia gamu si rau. ¹³ Ele toka valeanani gamu rau, kekenono gua sapu toka ni tugo rau sari doduru ekelesia. Ba keketona mo si lopu tavetia rau koa gamu, lopu va tasuna gamu rau pude toka nau pa poata. Be asa mo sa qua sinea, si mi taleoso nau.

¹⁴ Ele va namanama si rau pude atu hopikini gamu, meke hie sa totosu vina neta pude atu si rau. Meke lopu kote tepa gamu rau pude toka nau pa poata. Ba hivani gamu rau pude tataru nau, lopu sari na mia poata. Doduru totosu si lopu ari na koburu kote va gavoro poni sari na tiatamadia, ba sari na tiatamadia tu kote va gavoro poni sari na tudia. ¹⁵ Ke qetu nia mo rau si pude vatui koa gamu sari doduru qua tinago, meke sa qua tinoa soti pude tokani gamu. Ke vegua, be tataru holani gamu rau, ba vea kote hiteke sa mia tataru

koa rau? ¹⁶ Ego, va hinokaria mo gita sapu lopu va tasuna gamu rau. Ba gina kaiqa gamu si balabala ia sapu na tie sekesekei si rau, meke kokoha pude vagi poata, gua. ¹⁷ Pa sirana sa? Sari na tie pu garunu atu ni rau si tavetavete ni rau pude hiko poata koa gamu? ¹⁸ Lokari, tepa ia rau se Taetusi pude atu koa gamu, meke ele garunu turana nia rau koa sa si keke tasida koe Karisito. Ba vegua, atu se Taetusi, meke sekesekei ni gamu pa tinepa poata? Lokari! Kekeono puta mo sari na binalabala na hahanana tamigami kara pa tinavete.

¹⁹ Gina balabala si gamu sapu lavelave puleni gami mo koa gamu si gami pa leta hie. Lokari! Zama nia mo gami gua sapu hivani gami Karisito pude zama nia pa kenuna sa Tamasa. Kasa tasiqū ta tatarue mia, sari doduru gua pu taveti gami, si ta tavete pude tokani gamu mo si gamu. ²⁰ Ura talotana ni gamu rau sapu pana atu rau koa gamu, si kote dogoria rau sapu sari na mia tinavete si lopu gua sapu hiva ni rau. Meke arau ba kote tavete atu ni koa gamu gua sapu lopu hiva nau gamu. Talotana nia rau sapu kote atu dogoria rau sapu korapa koa sari na vinaritokei, na kinonokono, na bubugoro haru, na pinuhi, na zinama nonovalala na vinari nanaei, na vinahesi pule meke na vinari paqahi. ²¹ Talotana nia tugo rau si pude pule atu si rau, meke tava kurekure koasa qua Tamasa pa kenunia gamu. Meke kote talotana hola meke kabo ni rau sari sokudi pu ele hoqa pa sinea visoroihe, ba lopu kekere taloa koari na dia hahanana kaleadi na bonidi, na vinari riqihi, na binarabarata, meke na vinari vosa na gua.

13

Vina Balau Vina Betobeto

¹ Hie sa totošo vina neta sapu kote atu si rau pude hopiki ni gamu. "Ta hivae pude karua babe neta tie si va sosodea be sea sa tie ta zutuna," gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope.* ² Sipu atu dogoro gamu rau pa totošo vina rua si ele va balau gamu rau si gamu pu ele hoqa pa sinea, meke va balau gamu tugo rau kamahire, be lopu kekere si gamu pu ele sea visoroihe, meke gamu pu korapa sea, si kaqu va kilasa beto gamu rau totošo kamo pule atu koa gamu si rau. ³ Kote vagi gamu pa totošo asa sari doduru vina sosode pu hivani gamu, sapu e Karisito si zama koari na qua zinama. Totoso tavetavete si Asa koa gamu, si lopu malohoro si Asa, ba vata dogoro nia Sa sa Nana niniranira pa varikorapa mia gamu. ⁴ Ura hinokara sapu pa minalohoro si tava mate si

* 13:1 Diut 17:6, 19:15

Asa pa korosi, ba pa ninira te Tamasa si toa pule tugo si Asa. Meke gua tugo asa, sapu pa mami kineke koa Sa, si malohoro tugo si gami. Ba toa tugo si gami pa mami kineke koa Sa pa ninira te Tamasa, meke tavetavete nia gami sa ninira asa pude atu va toto gamu.

⁵ Mi viliti puleni gamu, meke pitu puleni gamu, mamu dogoria be koa hinokara si gamu pa rina. Hokara gilana valeania mia mo sapu se Zisu Karisito si koa koa gamu. Ba be lopu tava sosode sapu Tanisa si gamu, koari na mia viniliti, si lopu koa koa gamu si Asa. ⁶ Ranea rau sapu kote va sosodea, meke gilania mo gamu sapu na apositolo hinokara te Karisito si gami. ⁷ Varavara tokani gamu rau koe Tamasa, pude lopu kote evania gamu si keke sinea. Lopu pude vata dogoro nia mo sapu na apositolo hinokara si gami, ba pude mi tavetia gua sapu leana, be vegua lopu donodono guana apositolo si gami. ⁸ Ura lopu boka hukatia gami sa hinokara, ba kaqu zuka ia mo gami si asa. ⁹ Qetu nia mo gami sapu be malohoro si gami, ba nira si gamu koe Karisito. Ke tepa ia tugo gami si pude boka koa va gotogoto si gamu koe Karisito. ¹⁰ Gua asa ke kuberia rau sa leta hie, toto koa va seu koa gamu, pude lopu kaqu tavetavete nia rau sa ninira pu poni nau sa Bañara, meke va kilasa gamu pana atu kamo rau. Sa ninira asa si pude tokani gamu, ba lopu pude va kaleana gamu.

¹¹ Ego, kasa tasiq, mi koa valeana tu gamu! Mi hata ia gua sapu gotogoto koe Karisito. Mi va avosi sari na qua tinepa koa gamu. Mi koa keke pa binalabala, mamu koa varibulei, meke sa Tamasa pu poni gita sa tataru meke sa binule, si kote koa koa gamu.

¹² Mi vari hapahapai na vari qetuqetui pana vari tutuvi gamu. ¹³ Sari doduru tie te Tamasa tani si garunu atu nia sa dia tataru koa gamu.

¹⁴ Sa tataru variharupi tanisa Bañara Zisu Karisito, sa tataru te Tamasa, meke sa binaere tanisa Maqomaqo Hope, si madi koa koa gamu doduru.

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA QALESIA Sa Vinabakala

Totoso podalae ta tarae sa Inavoso Leana koa sa guguana e Zisu Karisito, meke va hinokaria, na va egoa rina tie Zenitailo^d pa votiki butubutu saripu lopu na tie Ziu, si podalae ta nanasae, na ta balabala sa binalabala sapu guahe: Sari na tie pu lopu na tie Ziu, meke ta evaᅇae na tie te Karisito, si kaqu ta magu^d si arini sina asa sa vina gilagilana sapu na tie te Tamasa si arini, meke kaqu lulia na va tabea tugo rini sa Tinarae te Mosese, pude boka ta evaᅇae na tie te Karisito si arini, gua. Zama se Paula sapu lopu ta hivae si gua asa. Ba sa hinokarana si na rinaᅇerane mo koe Karisito, asa mo si tava toᅇoto nia gita doduru koe Tamasa.

Ba koa dia pa korapadi rina ekelesia pa Qalesia, sapu keke pinaqaha popoa tana qinavuna Roma sapu ta pozae Esia^d pukerane, si kaiqa tie Ziu pu poza puleni koimata. Mae guadi pa Zerusalemā si arini, meke lopu va egoa rini gua sapu va tumatumae nia e Paula. Zama si arini, sapu kaqu lulia tugo rina tie pu hiva koa na tie te Karisito sa Tinarae te Mosese, meke kaqu tiqe garo la koe Tamasa sari na dia tinoa. Meke zutua tugo rini se Paula sapu lopu na apositolo^d hinokara si asa gua rina apositolo pa Zerusalemā, meke lopu tarae nia sa sa hinokara tanisa Inavoso Leana, gua.

Sa leta te Paula hie, sapu kubere lania sa koari na tie te Karisito pa Qalesia, si pude turana va toᅇoto pulei pa rinaᅇerane hinokara saripu ele ta turana va sea koari na tie va tumatumae seadi arini. Pa podalaena sa nana leta hie, si lavelave hukata nia Paula sa nana tuturuana sapu na apositolo hinokara te Karisito si asa. Zama va ᅇiᅇira nia sa sapu sa tiniokona sa pude ta evaᅇae na apositolo, si maena koe Tamasa, ba lopu pa ᅇiniraᅇira tana keke tie pa pepeso. Meke sa nana tinavete ninabulu, si pude la koari na votiki butubutu pu lopu na tie Ziu. Sari doduru butubutu pu lopu na tie Ziu si ta pozae na tie Zenitailo si arini.

Va ᅇiᅇira ia Paula sa vina tumatumae, sapu sari na tie si pa korapa rinaᅇerane mo si kote boka tava toᅇoto koe Tamasa. Pa vinabetona sa leta, si tozia Paula sapu sa tinoa linulina e Karisito, si vura toᅇoto mae mo pa korapa tataru, sapu na vuana mo sa rinaᅇerane koe Karisito.

Sari na ᅇati Pinaqapaqahana sa Leta

Vina bakalana. Hinia 1:1-10

Sa gugwana sapu na apositolo hinokara se Paula. Hinia 1:11 kamo hinia 2:21

Sa Inavoso Leana tanisa tataru variharupi te Tamasa.

Hinia 3:1 kamo hinia 4:31

Sa tinarupaha meke sa tinavete tadina tie te Karisito.

Hinia 5:1 kamo hinia 6:10

Vinabetona sa leta. Hinia 6:11-18

Zinama Tataru Koari na Tie te Karisito

¹ Sa leta hie si mae guana koa arau Paula, sa apositolo^d sapu lopu ta vizata na ta garunuqu pa tie, meke lopu tozi nia Tamasa si keke tie pude mae garunau, ba telena soti e Zisu Karisito, meke sa Tamasa sa Tamana sapu va turu pulea si Asa pa minate si garunau. ² Sari doduru tasiqu koe Karisito saripu koa hire, si somana va atua tugo sa dia tataru koa gamu na ekelesia pa hopeke vasivasileana pa Qalesia.

³ Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule te Tamasa sa Tamada, meke sa Baṅara Zisu Karisito. ⁴ Asa tugo si mate hobei sari nada sinea, pa korapa vina tabena sa hiniva tanisa Tamasa sa Tamada, pude vata rupaha gita koasa niniraṅira kaleana tanisa kasia popoa pa toso kamahire. ⁵ Mani tava lavata sa Tamasa nināe rane ka rane! Emeni.

Kekeke Mo sa Inavoso Leana

⁶ Magasani gamu qua tu, sapu lopu sana, meke veko pania tu gamu sa Tamasa sapu tioko gamu pa korapa tataru variharupi te Zisu Karisito, meke lulia tu gamu si keke votiki* Inavoso Leana. ⁷ Ba sa hinokarana si loke votiki Inavoso Leana pule si koa. Kaiqa tie si iliri va sea ia sa Inavoso Leana koasa gugwana e Karisito, meke va tasunai rini sari na mia binalabala. ⁸ Ego, be guana keke koa gami na apositolo, babe keke mateana pa Maṅauru, si atu tarāe nia koa gamu si keke Inavoso Leana, sapu votikaena koasa sapu ele atu tarāe nia gami koa gamu, si mani ta levei gana si asa koe Tamasa pude la pa Heli! ⁹ Maqu zama pule nia tugo sapu gua ele tozia gami: Be keke tie si atu tarāe nia koa gamu si keke Inavoso Leana, sapu votikaena koasa sapu ele va hinokaria gamu, si mani tava kilasa pa Heli si asa!

¹⁰ Vegua? Balabala ia gamu sapu hiva va qetui mo rau sari na tie pa qua zinama? Lokari, e Tamasa tu si korapa hiva va qetua rau! Be guana korapa hiva va qetui mo rau sari na tie, si lopu na nabulu te Karisito si arau.

Gua meke Ta Evaṅae na Apositolo se Paula

* **1:6** Sa votiki Inavoso Leana hie sapu tozia rina tie si guahe: Pana ta magu tu rini, si kote boka ta evaṅae na tie te Tamasa si arini, meke lopu pa vina hinokara mo koe Karisito, gua.

¹¹ Maqu tozi va bakalani gamu kasa tasiqū, sapu sa Inavoso Leana sapu tarae nia rau, si lopu maena pa tie. ¹² Lopu vagia rau koa ke tie, meke loke tie va tumatumae nau si asa, ba e Zisu Karisito telena va vura ia koa rau.

¹³ Ele avoso nia tu gamu vivineina sa qua tinoā, sipu lulia rau sa linotu Ziu, meke sapu gua qoraqora gunia rau, meke lopu hite tataru hokara nia rau sa ekelesia te Karisito, meke ele podeke sisigitia rau pude huaria si asa.* ¹⁴ Sari doduru tie Ziu pa qua sinage, si hola beto ni rau pa qua linulina sa linotu Ziu, meke sari na hahanana tadi na tiatamamami pukerane.*

¹⁵ Ba pa Nana tataru variharupi sa Tamasa, si ele vizata veko au tu Sa, sipu lopu ele podo tu rau, meke tiokau Sa pude nabulu nia.* ¹⁶ Meke sipu ele vizatau Sa, pude vata dogoro nia koa rau sa Tuna, pude la tarae nia rau sa Inavoso Leana koari na tie Zenitailo^d, gua, si lopu la hata binalabala pule si rau koa keke tie. ¹⁷ Lopu la tugo si rau pa Zerusalemā, pude la dogori saripu ele koa na apositolo kekenudi koa rau. Ba lopu seunae si la gua tu pa Arebia^d si rau, meke tiqe pule la pa Damasikasi. ¹⁸ Hola tu ka neta vuaheni meke tiqe sage la pa Zerusalemā si rau, pa totošo kekenu pude la dogoria se Pita, meke koa paki koa sa ka manege lima rane si rau.* ¹⁹ Loke apositolo pule si la dogoria rau, ba kekeke e Zemisi mo, sa tasina sa Baṅara.

²⁰ Gua sapu kuberi rau si hinokara, e Tamasa ba gilania Nana sapu lopu kokoha si rau.

²¹ Mumudi tu si tiqe la si rau koari na vasidi pa Siria, meke pa Silisia. ²² Pa totošo asa, si lopu ele gilana va leana au rina tie koari na puku tie te Karisito pa Ziudia si rau. ²³ Ba sapu gua mo tozia ri kaiqa si avosia rini, sapu guahe: "Sa tie sapu qoraqora nia sa ekelesia visoroīhe, si korapa tarae nia sa sa vina hinokara sapu ele podekia sa pude huaria," gua. ²⁴ Ke vahesia rini sa Tamasa, sina koa gua koa sa ginuaqu rau.

2

Paula meke sari Kaiqa Apositolo

¹ Ele hola tu ka manege made vuaheni, meke tiqe sage pule la pa Zerusalemā si rau, luli koe Banabasi, meke turania tugo rau se Taetusi.* ² Sapu la nia rau, si na va dogoro nau sa Tamasa pude la vasina si rau. Pa keke mami vivinei telemami koari na koimata pa ekelesia, si tozi va bakalia rau koa rini guguana sa Inavoso Leana, sapu la tarae

* 1:13 TTA 8:3, 22:4-5, 26:9-11
* 1:18 TTA 9:26-30

* 1:14 TTA 22:3
* 2:1 TTA 11:30, 15:2

* 1:15 TTA 9:3-6, 22:6-10,

nia rau koari na tie Zenitailo, sina hiva va sosodea rau, sapu be toṅoto nana sapu gua ele tavetia rau, meke sapu kote hiva tavetia rau vugo repere si toṅoto, gua, meke lopu ta okipalae hoboro sari qua tinavete. ³ Se Taetusi sapu luli koa rau si na tie Quriki^d, ba lopu ta ososae si asa pude kaqu ta magu^d; ⁴ Na hiva nia ri kaiqa pude kaqu ta magu si asa, gua. Sari na tie arini si mae sekesekei guana tie piko. Kokoa gugwana tie te Karisito si arini, meke nuquru golomo mae pude piko ni gami, pude mae dogoro pohoa sa tina rupaha pu vagia gami koasa mami kineke koe Karisito. Hiva mae va pinausu gami rini koasa Tinarae te Mosese. ⁵ Ba koromami hokara lulia sa dia hiniva. Turu va nabu si gami, pude boka tuqe hola ia gami sa hinokara tanisa Inavoso Leana, meke vatua koa gamu.

⁶ Ba sarini pu doṅodoṅo guana koimata, si lopu tozia keke toṅa pule, pude hobe ia sa Inavoso Leana sapu tarae nia rau. Be guana koimata babe lopu na koimata si arini si lopu votikaedi pa dinono taqarau. Ura sa Tamasa si lopu doṅo pa tinoa vurana mo.* ⁷ Ba doṅo gilania mo rini, sapu sa Tamasa si ele ponia koa rau sa tinavete, pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie Zenitailo, kekeṅono gua tugo sapu ponia Sa koe Pita sa tinavete pude tarae nia sa Inavoso leana koari na tie Ziu. ⁸ Ura pa korapa niniraṅira te Tamasa, si ta evaṅae na apositolo koari na tie Zenitailo si rau; kekeṅono gua tugo sapu e Pita si ta evaṅae na apositolo koari na tie Ziu. ⁹ Sari ka neta pu poza ni koimata rina tie koa sa ekelesia, sari Zemisi, e Pita, e Zone, si tiqe doṅo gilania sapu ele poni nau Tamasa koa rau sa nati tinavete hie. Ke gua asa si qetu nia rini meke variva ego nia pude koa keke si gami koasa tinavete, pude gami kara Banabasi si kote tavetavete koari na tie Zenitailo, meke arini si koari na tie Ziu, gua. ¹⁰ Keke binalabala mo si tozini gami rini, sapu pude lopu muliṅi ni sari na habahuala pu koa koari na dia tie pa Zerusalem, gua. Ba asa hokara mo sapu ele okoro hola nia rau pude tavetia.

Norea Paula se Pita pa Anitioki

¹¹ Ba totošo mae pa Anitioki se Pita, si norea rau si asa pa kenudi rina tie, sina bakalana mo sapu sea si asa. ¹² Ura sipu lopu ele mae kamo sari kaiqa tie Ziu saripu garunu mae ni e Zemisi, si henahena turani e Pita sari na tie Zenitailo, sapu sari na tasida koe Karisito. Ba hopena pa Tinarae te Mosese pude henahena turani sarini. Ba totošo mae kamo sari kasa tie Ziu sara, si rizu va ilolae koa rini na lopu hiva henahena turani tu sa sari kasa tie Zenitailo sara. Sina matagutu ni

* 2:6 Diut 10:17

sa sarini pu lulia sa vina hinokara, sapu kaqu ta magu tugo sari na tie Zenitailo pu lulia se Karisito, gua. ¹³ Kaiqa ri kasa tie Ziu pu lulia se Karisito, ba ele podalae matamatagutu gua tugo e Pita. Kamo tu koe Banabasi, ba ele somana turan̄ia Pita, pude rizu va ilolae koari na tie Zenitailo. ¹⁴ Totoso dogoria rau sapu lopu lulia rini sa siran̄a hinokara tanisa Inavoso Leana, si norea rau se Pita pa kenudi ri doduru tie. "Agoi na tie Ziu sapu ele koa gua rina tie Zenitailo, meke lopu koa gua rina tie Ziu! Vegua meke kote boka zukuru n̄ia goi koari na tie Zenitailo, pude di koa gua rina tie Ziu si arini?" gunia rau si asa.

Tie Ziu na Zenitailo si Ta Harupu pa Rinanerane Mo

¹⁵ Gami si na tie pu ta podo pa butubutu Ziu, lopu na tie Zenitailo saripu hoke ta pozae na tie kaleadi. ¹⁶ Ba giliania gami sapu gita na tie si pa korapa rinanerane mo koe Karisito si tava tonoto si gita; lopu hite pa vina tabena sa hiniva tanisa Tinarae te Mosese. Ke gami ba va hinokaria mo se Zisu Karisito, pude ta pozae na tie tonoto pa korapa mami rinanerane koa Sa. Ura loke tie si boka tava tonoto pa vina tabena mo sa Tinarae te Mosese.* ¹⁷ Ego, be totoso podekia gami na tie Ziu pude tava tonoto koasa mami tinoa keke koe Karisito gua, si kote ta poho mo sapu na tie kaleamami gugua tugo mo na tie Zenitailo si gami. Ke pude gua asa si vegua, na kinaleana tu si mae va vura ia Zisu? Lokari hokara! ¹⁸ Ba be podalae lulia rau sa Tinarae sapu ele luaria rau, si vata dogoro pule nau mo sapu na tie sea si rau. ¹⁹ Ura visoroihe totoso hata ia rau sa tinonoto pa qua vina tabena sa Tinarae te Mosese si bakala koa rau sapu guana tie matequ si rau. Gua ke kamahire si lopu lulia rau sa Tinarae te Mosese, ba nabulu nia rau sa Tamasa pude toa koa Sa. ²⁰ Ele tava mate turanae koe Zisu pa korosi si rau, pude lopu toa eke telequ, ba e Karisito tu si toa koa rau. Sa tinoa sapu toa nia rau hie kamahire, si toa nia rau pa korapa qua rinanerane koasa Tuna Tamasa sapu tataru nau, meke mate hobe au Sa. ²¹ Lopu hiva kilu ia rau sa tataru variharupi te Tamasa. Sina be boka tava tonoto koasa Tinarae te Mosese si keke tie, si namu loke laena mo sa minate te Karisito!

3

Sa Tinarae te Mosese meke na Rinanerane

¹ Duviduvili si gamu pa Qalesia! Eseĩ va duviduvili gamu si gamu? Nake ele tava bakala valeana mo koa gamu gugua sa minate te Zisu pa korosi! ² Ego, tozi nau si hie! Vea, pa vina tabena sa Tinarae te Mosese si vagi nia gamu

* 2:16 Sam 143:2; Rom 3:20,22

sa Maqomaqo Hope? Babe pa vina hinokarana sa Inavoso Leana? ³ Na vegua ke duvili tu si gamu? Ele podalae ni tu gamu sari na mia tinoa koasa Maqomaqona sa Tamasa; ba vea, kamahire si hiva va hokoti tu gamu sari mia inene pa mia niniranira soti? ⁴ Ke gua sapu sari doduru tinasuna, saripu ele raza atu koa gamu koasa linulina sa Inavoso Leana, si loke laedi mo? Lokari na arilaedi si arini koa gamu! ⁵ Vegua, pa vina tabena sa Tinarae te Mosese si ponini gamu Tamasa sa Maqomaqo Hope, meke evaṅi Sa sari na tinavete variva magasadi koa gamu? Ba pa mia inavosona, na vina hinokarana mo sa Inavoso leana?

⁶ Mi balabala ia se Ebarahami, gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope: “Raṅea sa sa Tamasa, ke koa gua koasa nana rinaṅeraṅe, si poza nia tie toṅoto Tamasa si asa.”*

⁷ Pada gilania mo gamu, sapu sarini pu raṅea sa Tamasa, si arini sari na tutina hinokara e Ebarahami.* ⁸ Sa Kinubekubere Hope si ele koroto nia tu sapu kote va toṅoti Tamasa sari na tie Zenitailo pa korapa dia rinaṅeraṅe koa Sa. Ke ele tozi va kenue ia tu sa Kinubekubere Hope sa Inavoso Leana koe Ebarahami sapu guahe: “Koa goi si kote tamanae sari doduru butubutu tie pa kasia popoa,” gua.*

⁹ Raṅeraṅe se Ebarahami ke tamanae; ke sari doduru pu raṅea sa Tamasa, si kaqu tamanae.

¹⁰ Arini pu kalavarae koasa vinatabena sa Tinarae te Mosese, si koa pa korapa tinalevei. Ura zama sa Kinubekubere Hope: “Asa sapu lopu va tabei doduru toṅoto sari doduru sapu gua ta kubere koa sa buka Tinarae, si koa pa tinalevei te Tamasa si asa!” gua.* ¹¹ Ego, bakala mo sapu loke tie si tava toṅoto koasa Tinarae te Mosese, sina tie sea beto si gita doduru, ba zama sa Kinubekubere Hope: “Sa tie sapu tava toṅoto koe Tamasa pa rinaṅeraṅe si kaqu toa,” gua.* ¹² Ba sa Tinarae te Mosese si lopu koa gua koasa rinaṅeraṅe, ba pa tinavete mo. Ura guahe sapu ta zamae pa Kinubekubere Hope: “Asa sapu taveti sari doduru hiniva tanisa Tinarae si kaqu toa,” gua.*

¹³ E Karisito si ele mae harupu gita koari na tinaleveida koasa Tinarae te Mosese. Ura vagia Sa sa tinalevei sipu mate hobe gita Sa. Ura guahe si ta zamae pa Kinubekubere Hope: “Ta levei tugo koe Tamasa si asa sapu tava sigoto, meke mate koa keke huda,” gua.* ¹⁴ Evaṅia Karisito si hie, pude gua sapu va tatara nia Tamasa koe Ebarahami, si kaqu ta poni koari na tie Zenitailo pa korapana e Zisu Karisito. Pude pa

* 3:6 Zen 15:6; Rom 4:3 * 3:7 Rom 4:16 * 3:8 Zen 12:3 * 3:10 Diut

27:26 * 3:11 Hbk 2:4 * 3:12 Liv 18:5 * 3:13 Diut 21:23

korapa rinaṇerane si boka vagia gita sa Maqomaqo Hope, sapu ele va tatara nia sa Tamasa.

Sa Tinarae meke sa Vinatatarā

¹⁵ Kasa tasiqū, keke ginugua sapu hoke ta evaṇa si va bakalia sapu korapa gunia rau he: Be karua tie si variva ego nia si keke tiṇitoṇa, meke kubere pozadia koasa dia vinariva egoi asa, si loke tie kote boka huaria, babe tomo la ni kaiqa toṇa pule koasa vinariva egoi asa. ¹⁶ Ego, ele ponia Tamasa sa Nana vina tatara koe Ebarahami, meke koa sa tutina. Sa Kinubekubere Hope si lopu zama “koari na tutimu” ba “koa sa tutimu” gua mo. Kekeke tie mo si gunia sa, sapu e Karisito mo.* ¹⁷ Sapu gunia rau si guahe: Ele tavetia Tamasa sa Nana vinariva egoi koe Ebarahami, meke ele va tatara nia Sa sapu kaqu va gorevura ia Sa sa vinariva egoi asa. Sa Tinarae te Mosese pu poni Tamasa, sapu hola made gogoto toloṇavulu vuaheni pa mudina Ebarahami, si lopu boka huaria sa vina tatara te Tamasa, meke sa vinariva egoi asa.* ¹⁸ Ura be sa minana te Tamasa si mae gua koa sa Tinarae te Mosese, si lopu kaqu mae gua koasa vina tatara si asa. Ba sa Nana minana sapu ponia Sa koe Ebarahami, si mae gua tu koasa Nana vina tatara.*

¹⁹ Ke sa ṇati tinarae tanisa Tinarae te Mosese si hie mo: Ta poni tomo mae si asa pude vata dogoro vura nia sa kinaleana, meke tava turu paki mo si asa, osolae mae kamo sa tutina e Ebarahami, sapu e Karisito, sapu tava tatarana. Sa Tinarae te Mosese si ta vala koari na mateana, meke ta poni koe Mosese sa tie varikarovae sapu va kamo koari na tie. ²⁰ Ba sa tie varikarovae si lopu ta hivae, be keke mo sa tie pu tavetia sa vina tatara, sapu e Tamasa mo.

Ta Kopue koasa Tinarae te Mosese Osolae Kamo se Karisito

²¹ Pude gua asa, si vegua? Sa Tinarae te Mosese si kana koasa vina tatara? Lokari hokara! Be ele vagia rina tie si keke tinarae sapu boka poni sa tinoa, si kote boka tava toṇoto mo si arini koe Tamasa pa vina tabena mo sa tinarae asa. ²² Ba zama sa Kinubekubere Hope, sapu sari doduru tie pa kasia popoa si ta pusi mo pa ṇiniraṇira tanisa sinea, gua asa ke sa vinariponi sapu tava tatarana pa korapa rinaṇerane koe Zisu Karisito, si ta poni koarini pu va hinokara.*

²³ Ba sipu lopu ele kamo sa totoṇo tana rinaṇerane koe Karisito, si ta pusi si gita koasa Tinarae te Mosese, osolae mae kamo sa totoṇo tanisa rinaṇerane koe Karisito. ²⁴ Ke

* 3:16 Zen 12:7 * 3:17 Ekd 12:40 * 3:18 Rom 4:14 * 3:22 3:2,8,9

gua asa, si ta kopue si gita koa sa Tinarae te Mosese, osolae mae kamo se Karisito, pude boka tava tonoto si gita koe Tamasa pa korapa rinañerane. ²⁵ Ego, kamahire si ele kamo sa totošo tanisa rinañerane koe Karisito, ke lopu ta kopue si gita koa sa Tinarae te Mosese.

²⁶ Ke pa korapa rinañerane mo koe Zisu Karisito, si na tuna Tamasa si gamu doduru. ²⁷ Ele ta papitaiso si gamu koasa mia kineke koe Karisito, meke ele vagia tugo gamu sa tinoa soti Tanisa. ²⁸ Ke gua asa, si loke vinotikaena pa varikorapadi rina tie Ziu, meke na tie Zenitailo; na pinausu ba be lopu na pinausu, na palabatu meke na barikaleqe; ba keke mo si gamu doduru koasa mia kineke koe Zisu Karisito. ²⁹ Be na tie te Karisito si gamu, si na tutina e Ebarahami si gamu, meke kaqu somana tagoa gamu sapu gua ele va tatara nia sa Tamasa.*

4

¹ Sapu gunia rau si guahe: Totoso hitekena sa koburu tavia sapu kote tagodi sari doduru tinago tanisa tamana, si lopu votikaena si asa koa sa pinausu, be vea tago guni sa sari doduru tinago arini. ² Totoso korapa koburu vaqura si asa, si kaiqa tie tu kopu nia, na vatanai sari nana tinavete, osolae kamo sa totošo garona pu vizatia sa tamana. ³ Gita ba kekeñoño gua tugo asa. Visoroihe si guana koburu si gita, meke ele tava pinausu si gita koari na tinarae pu totoli ni gita pa doduruna sa kasia popoa. ⁴ Ba sipu ele kamo sa totošo garona, si garunu mae nia Tamasa sa Tuna, meke mae podo pa barikaleqe, meke koa pa vina tabena sa Tinarae te Mosese, ⁵ pude harupi saripu ta pusi koasa Tinarae sana, pude da ta pausu, meke pude na koburu soti te Tamasa si gita.*

⁶ Ura na tuna Tamasa si gita, gua asa ke garunu mae nia Tamasa pa korapa buloda sa Maqomaqona sa Tuna, meke va boka gita Sa, pude zama koasa Tamasa: “Tamaqu, Tamaqu” gua. ⁷ Gua asa ke lopu na pinausu si goi kamahire, ba na tuna. Meke sina na tuna Sa si goi, ke kaqu ponigo Tamasa gua saripu va nama ni Sa koari na tuna.

Balabala Hola i Paula sari na Tie Qalesia

⁸ Visoroihe si lopu gilania gamu sa Tamasa, ke koa tava pinausu si gamu koari na maqomaqo kaleadi pu lopu na Tamasa. ⁹ Kamahire sapu gilania gamu sa Tamasa, babe maqu zama guahe, ta gilana koe Tamasa si gamu; si na vegua ke hiva kekere pule la si gamu koari na tinarae koadi saripu malohoro meke loke laedi? Na vegua ke

* 3:29 Rom 4:13 * 4:5 Rom 8:15-17

hiva koa tava pinausu pule tu koa rini si gamu? ¹⁰ Ke hoke kopuni gamu sari kaiqa rane, na sidara, meke sari na tooso inevaṅa, na vuaheni pa Tinarae tadi na tie Ziu. ¹¹ Talotaṅani gamu rau si gamu! Guana kote ta oki palae hoboro mo sari na qua tinavete koa sa tinupiti mia gamu.

¹² Kasa tasiqū, tepa zoṅa zoṅa gamu rau, pude mi keha luli au pa kinopuna sa Tinarae te Mosese, sapu gua ele keha luli gamu rau si gamu na tie Zenitailo. Loke kinaleana si ele tavete mae nia gamu koa rau. ¹³ Gilania mia gamu sapu gua meke boka atu tarae nia rau sa Inavoso Leana pa qua tooso kekenu koa gamu. Na koa gua sapu mohoku si rau. ¹⁴ Be vea ta podeke gua si gamu koasa minoho pa tiniqū, ba lopu hite etulau na kilu pani au gamu si rau. Guana vina kamona keke mateana, ba be e Zisu Karisito si tavete guni nau gamu. ¹⁵ Noma hola sa mia qinetuqetu pa tooso asa, ba vegua kamahire? Ura guahe si boka va sosodea rau koa gamu: Sapu be guana hoke boka gugua, si be ele lobiti poni nau mo gamu sari na matamia. ¹⁶ Vegua, sina tozini gamu rau sa hinokara, ke ta evaṅae na mia kana si arau kamahire?

¹⁷ Sari na tie pu paleke va sea ia sa Inavoso Leana, si okoro holani gamu rini, ba sa dia hiniva si seana. Ura sapu gua hiva nia rini si pude vagi va ilolo gamu koa rau, meke pude sa mia inokoro si kaqu soto koa rini, gua sapu soto koa gamu sa dia inokoro. ¹⁸ Ego, leana hola si pude tagoa sa inokoro nabuna gua asa, be leana sa natina sa inokoro asa. Hinokara si hie doduru tooso, meke lopu tale tooso koa somana mo koa gamu si rau. ¹⁹ Kasa tuqu, gua tugo sa barikaleqe pu koa ta sigiti pa tooso vagi koburu sa, si gua tugo sapu pa tooso vina rua hie, si koa ta sigitini gamu rau si gamu, osolae kaqu koa koa gamu sa tinoa te Karisito. ²⁰ Oqu hiva koa somana hola koa gamu si rau, pude maqu gilania gua sapu kote zama nia rau koa gamu. Ba kamahire si nunala ni gamu rau si gamu kasa sara.

Sa Vina Padapadaedi ri Hega e Sera

²¹ Ego, maqu nanasa paki gamu si gamu, sapu korapa hiva pude ta turana koasa Tinarae te Mosese; vegua, lopu avosia tu gamu sapu gua zama nia sa Tinarae? ²² Ta kubere sapu karua sari na koburu te Ebarahami, keke si na tuna sa barikaleqe pinausu, meke keke pule si na tuna sa barikaleqe sapu lopu na pinausu.* ²³ Sa tuna koreo sapu ta podona koasa barikaleqe pinausu, si ta podo pa sirana kekenoṅo gua mo ari doduru tie. Ba sa tuna koreo sapu ta podona koasa barikaleqe sapu lopu na pinausu, si ta podo pa vina

* 4:22 Zen 16:15, 21:2

tatara te Tamasa. ²⁴ Ego, sari karua barikaleqe hire meke sari tudia, si na vina padapadae koari karua vinariva egoi: E Hega si pa kalina tanisa vinariva egoi te Mosese sapu ta tavete pa toqere Saenai. Na pinausu si asa, ke sari koburu podoi sa si na pinausu tugo. ²⁵ E Hega si na vina gilagilana sa toqere Saenai pa Arebia, meke na vina padapadaena sa popoa Zerusalemia sapu sari na tiena sa si koa tava pinausu, meke ta turaña koasa Tinarae te Mosese. ²⁶ Sa popoa Zerusalemia panaulu pa Mañauru, si guana tinada si asa, sapu e Sera pu lopu na pinausu. ²⁷ Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope koasa guguana sa popoa Zerusalemia:

“Agoi, na barikaleqe tigemu;
mu kukili pa qinetuqetu!

Agoi pu lopu hite ta sigiti pa pinodopodo.

Ura kaqu soku sari koburu tanisa barikaleqe sapu ta luarana

hola nia sa barikaleqe pu koa turaña loana,” gua.*

²⁸ Ego, kasa tasiq, gamu si na tuna Tamasa saripu ta podomia pa vina tatara, kekenoño gua tugo e Aisake sapu ta podona pa vina tatara. ²⁹ Pa toso puckerane, si asa sapu ta podona pa hiniva tana tie, si nonoivalia si asa sapu ta podona pa ninirañira tanisa Maqomaqona Tamasa; meke gua puta tugo asa si korapa ta evaña kamahire.* ³⁰ Meke hie mo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Mu hitu pania sa barikaleqe pinausu, meke sa tuna koreo. Ura sa koburu tanisa barikaleqe pinausu, si lopu kaqu somana vagia si keketona koasa tamana, ba sa tuna tu sa barikaleqe pu lopu na pinausu, si kaqu vagi betoi sari doduru tinago tanisa tamana.”* ³¹ Ke gua asa, kasa tasiq, gita si lopu na tuna sa barikaleqe pinausu, ba na tuna tu sa barikaleqe pu lopu na pinausu.

5

Kopu nia sa Mia Tinarupaha

¹ Ele rupaha gita Karisito si gita, ke mi turu va nabu pa tinarupaha; mi lopu koa ta pusi pule pa tinoa pinausu koa sa tinarae koana.

² Mi avoso mae; arau Paula si zama atu koa gamu hie. Be va malumu puleni gamu pude ta magu si gamu pa vina tabena sa Tinarae te Mosese, si namu loke guguana hokara se Karisito koa gamu. ³ Maqu tozi puleni gamu sa qua vina balau, sapu be keke tie si va malumu pule nia pude ta magu, si kaqu ta soqo nia sa pude kopu nia sa doduruna sa Tinarae

* 4:27 Ais 54:1

* 4:29 Zen 21:9

* 4:30 Zen 21:10

te Mosese. ⁴ Gamu sapu korapa podekia pude tava tonoto pa vinatabena sa Tinarae te Mosese, si paqaha puleni gamu koe Karisito. Ke koa si gamu pa sadana sa tataru variharupi te Tamasa. ⁵ Ba gami si rañe qetuqetu nia sapu sa Tamasa si kote poni gami sa tinonoto, ke asa si korapa aqa nia gami koa sa ninirañira tanisa Maqomaqona Sa, sapu tavetavete pa korapa mami rinañerane. ⁶ Ura gilania gami pu koa keke koe Karisito, sapu loke vinotikaena si koa koari pu ta magudi, meke koari pu lopu ta magudi. Ba sa natina si hie mo: rañea gita se Karisito, meke sa rinañerane asa si ta dogoro koasa nada tataru koari na tie.

⁷ Visoroihe sipu lopu ele mae koa gamu sari na tie sekesekei, si luli valeania gamu sa Inavoso Leana. Esei si hukata gamu kamahire, ke lopu lulia gamu sa hinokara? ⁸ Sa Tamasa sapu tioko gamu, si lopu boka hukata gamu pa linulina sa hinokara. ⁹ Guahe si keke vina balau, "Keke vina tumatuma sea, si guana visavisa isiti sapu boka va sagea si keke doduru siniovo palava," gua.* ¹⁰ Ba rañe valeania rau sa Bañara sapu lopu kaqu vagia gamu si keke votiki binalabala. Sa tie sapu va voriraqo gamu, si kote tava kilasa koe Tamasa, be esei si asa.

¹¹ Ba kasa tasiq, be korapa tarae nia rau sapu ta hivae tugo sa minagu, gua; si vegua ke korapa qoraqora nau tu rina tie Ziu si rau? Be gua asa, si kote lopu kilua rini sa tinaraena sa minate te Karisito pa korosi. ¹² Sapu sarini pu korapa va voriraqo gamu sara, si pude madi va hola la ia tu sapu gua hiva nia rini, madi puzala* puleni, pude bakala sapu lopu na tie te Tamasa si arini.

¹³ Ba sapu gamu kasa na tasiq, si ele ta tioko pude mi ta rupaha koasa Tinarae te Mosese. Ba mi lopu va malumia sa mia tinarupaha pude lulia sa hiniva kaleana tana tinimia; ba pa korapa tataru si mi koa varitokae. ¹⁴ Ura sa doduruna sa Tinarae te Mosese si ta varigarae mo koa ke tinarae sapu guahe: "Mu tataru nia sa turanamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi," gua.* ¹⁵ Ba be tavetavete guana hahanana tana kurukuru si gamu, sapu variva ta sigiti pa vinarikanai, si kopu nia pude mi lopu varihuari telemia.

Sa Maqomaqo meke sa Hiniva Tanisa Kinaleana

¹⁶ Ba maqu tozini gamu si hie: mi ta turana koasa Maqomaqona sa Tamasa, meke lopu kote lulia gamu sa hiniva kaleana tana tini. ¹⁷ Ura gua sapu okoro nia sa kinaleana pa tinida, si kana koasa inokoro tanisa Maqomaqona sa

* 5:9 1 Kor 5:6 * 5:12 Pa tinarae tadi na Ziu, sa tie ta puzalana si lopu kaqu somanae koari na tie te Tamasa. Mu tiroa Diut 23:1: * 5:14 Liv 19:18

Tamasa; meke gua sapu okoro nia sa Maqomaqona sa Tamasa, si kana koasa hiniva kaleana tana sinea pa tinida. Vari kanai sari karua hire; ke gua asa si lopu boka tavetia gamu gua sapu hiva nia gamu.* ¹⁸ Be ta turaña koasa Maqomaqona sa Tamasa si gamu, si lopu koa kaurae koasa ninirañira tanisa Tinarae.

¹⁹ Sari na tinavete tana hiniva kaleana tanisa sinea pa tini si bakala mo. Ta dogoro mo si arini pa vinari riqihī, na binoni, na hahanana kaleadi; ²⁰ pa vinahesi beku, na vinakuvakutae, na kinukiti, na vinaritokei, na kinonokono, na tinañaziri, na pinuhi, na vinarikanai, na vinaripağahi; ²¹ meke na inoko'okoro, na ninaponapo, meke na ninaponapo sapu somania na vinarivosa, na gua. Gua sapu va balauni gamu rau visoroihe, si va balau puleni gamu rau kamahire; sapu arini pu evaņi saripu gua hire, si lopu kaqu somana nia sa butubutu baņara te Tamasa.

²² Ba sa vuana sa Maqomaqo Hope pa tinoa tie si na tataru, na qinetuqetu, na binule, na ninono, na tataru vatukana, na lineana, na tinaronue, ²³ na vinapepekae, meke na tinuqe pule. Sari na tiñitoņa gua hire si loke tinarae hukati. ²⁴ Meke sarini pu koa koe Zisu Karisito, si ele va mate pania rini sa hiniva kaleana tana sinea pa tinidia, meke sari doduru inoko'okoro seadi. ²⁵ Sa Maqomaqona sa Tamasa si poni ni gita sa tinoa, ke mani totoli ni tugo Sa sari na nada tinoa. ²⁶ Mada lopu vahesi puleni gita, na vari bugori, na vari konokonoi.

6

Mi Varitokae ni sari na Mia Tinasuna

¹ Kasa tasiqu koe Karisito; be keke tie koa gamu si tavete va sea; ego, gamu pu ta turaña koasa Maqomaqona sa Tamasa si mi va toņotia si asa; ba mi tavetia si hie pa vina pepekae. Mi kopu puleni gamu, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke gua tugo asa si gamu. ² Mi varitokae ni sari na mia tinasuna, pude gua asa si kaqu tiqe va tabea gamu sa tinarae te Karisito. ³ Be keke tie si balabala pule nia sapu asa si keke tie arilaena, gua; si sekesekei pule nia, meke loke laena si asa. ⁴ Hopeke tie si mani pitu pule nia pa nana tinavete soti telena; meke be leana sa, si mani qetu nia gua sapu evaņia sa; ba mani lopu va padapadae pule nia telena koasa keke votiki tie. ⁵ Ura hopeke gita na tie si mani tupiti nia sa nana tinavete ninabulu soti telena.

⁶ Asa sapu tava tumatumae si mani toka nia na ponia sa nana titisa koari doduru tiñitoņa leadi. ⁷ Mi lopu balabala

* 5:17 Rom 7:15-23

sea; lopu boka ta sekesekei sa Tamasa. Gua sapu letea sa tie, si kaqu paketia tugo sa. ⁸ Asa sapu lelete koasa hiniva kaleana tana sinea pa tini, si kaqu paketia tugo sa sa tinahuara koasa tini; ba asa sapu lelete koasa Maqomaqo Hope, si kaqu vagia tugo sa sa tinoa hola koasa Maqomaqo Hope. ⁹ Ke mada lopu mabo nia sa tinavete leana; ura be lopu malohoro si gita, si kaqu paketia tugo gita sa vuana pa toতোসো গাৰোনা বুকুৱেৰে. ¹⁰ Gua asa, ke doduru toতোসো পানা বোকা গিতা, si mada tavete valeana la koari doduru tie; sapu nomana hola si koa rini pu somana koasa nada tatamana te Karisito.

Vina Balau Vina Betobeto meke na Zinama Tataru

¹¹ Mi dogori kamahire sari na kinubekubere nomadi pu kuberi rau pa limaqu soti. ¹² Sarini pu hiva ososoni gamu pude ta magu^d, si na tie va titiedi pa tinoa vurana. Tavetia rini sapu gua asa, pude lopu ta nonoivala si arini pa ginuguana sa korosi te Karisito, gua. ¹³ Ba arini pu ta magudi sara si lopu lulia rini doduruna sa Tinarae te Mosese. Hivani gamu rini pude ta magu si gamu, pude vahesi puleni pa dia zinama koari na tie, sapu lulia gamu sa tinavete minagu tana tini, gua. ¹⁴ Ba sapu arau si pa korosi mo tanisa Baṅara Zisu Karisito si boka vahesi pule nau. Ura pa ginuguana mo sa korosi tanisa si lopu va arilaedi i rau sari na ginugua tanisa kasia popoa, meke arau ba loke laequ tugo koasa kasia popoa. ¹⁵ Loke vinotikaena si pude ta magu, ba be lopu ta magu si keke tie. Sapu arilaena si pude ta evanae na tie sapu toa nia sa tinoa vaqura. ¹⁶ Ke koa rini pu lulia sa tinarae tonoto hie pa dia tinoa, si mani koa koa rini meke koari doduru tie te Tamasa sa binule, na tataru variva taleosae. ¹⁷ Ego, mani lopu nonoivala pule au keke tie. Ura paleki rau pa tiniqu sari na kirana e Zisu pu vata dogoro nia sapu arau si na Nana nabulu.

¹⁸ Mani koa koa gamu doduru tasiqu sa tataru variharupi tanisa Baṅara Zisu Karisito. Emeni.

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA EPISASI Sa Vinabakala

Sa leta te Paula hie si ta garunu la koari na tie pa Episasi. Sa nati guguana sa leta hie si pude tozia sa hiniva te Tamasa pa korapa Zisu Karisito, pude ta hena varigarae sari doduru kinurikuri pa Manauru meke pa pepeso, koe Zisu Karisito sa batuna (1:10). Meke koari na tinaraena sa leta hie si tepa sisigiti Paula sari na tie te Tamasa, pude koa soto koasa hiniva te Tamasa koe Karisito. Hiva ni Tamasa sari doduru tie; sari na tie Ziu^d, meke sari na tie Zenitailo^d pude koa keke koe Karisito.

Pa kukuruna kekenu sa leta hie si vivinei nia sa sa guguana sa tinoa keke. Tozia sa sa sirana gua meke vizati Tamasa sari Nana tie, meke sa dia tinaleosae, na tinarupaha koari na dia sinea koe Zisu Karisito sa Tuna. Tozia tugo sa sapu sa tinagona sa Maqomaqo Hope sina vina sosodena sapu kaqu vagia gita sa vina tatara lavata te Tamasa. Pa kukuruna vina rua koasa leta, si sovuti sa sari na tie, pude toa pa sirana na hahanana sapu boka vata dogoro nia, sapu koa keke koe Karisito si arini.

Koari kaiqa vina padapadae si va bakalia Paula sa kinoa keke tadina tie te Tamasa koe Karisito. Tozia sa sapu sa ekelesia si guana keke tini meke Karisito si na batuna, meke gua tugo sapu sa ekelesia si guana keke vetu, meke Zisu si na sinokiraena. Meke tozia sa sapu sa ekelesia si guana keke barikaleqe, meke sa palabatuna si e Karisito. Vivinei nia tugo sa sa tataru variharupi te Tamasa koa gita pa korapana e Zisu Karisito. Doduru ginuguadi ri nada tinoa koe Karisito si ta dogoro pa korapana sa Nana tataru, na minate pa korosi, na tinaleosaeda, na tataru variharupi, meke na tinonoto.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama kekenu. Hinia 1:1-2

Karisito meke sa ekelesia. Hinia 1:3 kamo hinia 3:21

Sa tinoa vaqura koe Karisito. Hinia 4:1 kamo hinia 6:20

Sari na zinama tataru vina betobeto. Hinia 6:21-24

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula, sa apositolo ta garunuqu koe Zisu Karisito pa hiniva te Tamasa. Garunu atu nia rau sa leta hie koa gamu na tie te Tamasa pa Episasi, gamu pu ta ronua mia pa mia rinaerane koe Zisu Karisito.*

* 1:1 TTA 18:19-21, 19:1

² Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule te Tamasa sa Tamada, meke sa Baņara Zisu Karisito.

Sa Tinamanae Maqomaqo koe Karisito

³ Mani tavahesi sa Tamasa, sa Tamana sa nada Baņara e Zisu Karisito! Ura koasa nada tinoa keke koe Karisito, si ponini gita Tamasa sari doduru Nana tinamanae maqomaqo koasa tinoa Maņauru. ⁴ Ura ele vizata gita tu Tamasa, sipu lopu ele ta kuri tu sa kasia popoa, pude tanisa si gita pa korapa nada tinoa keke koe Karisito, meke pude da koa madi na loke tinazutuda pa kenuna Sa si gita.

Ura koasa Nana tataru, ⁵ si ele vizatia tu Tamasa sapu pa korapana e Zisu Karisito si kaqu ta evaņae na tuna Tamasa si gita, asa sa Nana hiniva sapu qetu nia Sa. ⁶ Mada vahesia sa Tamasa koa gua koasa tataru variharupi marilaena pu poni mokani gita Sa koasa Tuna ta tataruena. ⁷ Koe Zisu, meke koasa eharana Sa pa Nana minate, si vagia gita sa tinarupaha, sapu sa tinaleosaedi ri nada sinea. Ke lopu boka ta nana kamo sa Nana tataru variharupi sa Tamasa, * ⁸ sapu poni moka va sokuni gita Sa!

⁹⁻¹⁰ Sa hiniva golomona te Tamasa, si kaqu va gorevura ia Sa pa toতোসো garona, pude ta varigarae sari doduru vina podaka pa maņauru meke pa pepeso, somanae koe Karisito, sa Batuna. Ele vata dogoro nia Tamasa sa Nana hiniva golomona hie koari doduru Nana tinumatumae na ginilagilana lohina, meke vata gilana nia Sa koa gita, sapu ele ta hivaena koa Sa, meke ta evaņa vura koe Karisito.

¹¹ Doduru gua pu hiva nia sa Tamasa, si taveti Sa pa Nana hiniva na vinizata. Meke ele vizata gita Tamasa si gita pude Nana tie soti pa kineke koe Karisito, sina koa gua koasa Nana hiniva soti, sapu vizata veko Sa pa pinodalaena. ¹² Gua asa, ke gami pu ele raņe kekenua se Karisito si mami vahesia sa Nana linavata.

¹³ Meke gamu tugo si ta evaņae na Nana tie soti pa inavosona sa tinarae hinokara, sapu sa Inavoso Leana sapu ta harupu nia gamu. Totoso va hinokaria gamu se Karisito, si bakala sapu ele tanisa Tamasa tugo si gamu, pa tinagona sa Maqomaqo Hope sapu ele va tatara nia Sa. ¹⁴ Koasa tinagona sa Maqomaqo Hope si boka gilana valeania gita sapu kote vagia gita gua sapu ele va tatara nia Tamasa koari Nana tie, meke sa Maqomaqo Hope tugo si va sosodea koa gita sapu kote ponia Tamasa sa Nana tinarupaha koarini pu tanisa. Mani tavahesi sa Nana linavata!

Sa Vinaravara te Paula

* 1:7 Kol 1:14

15 Koa gua koasa tinavete te Tamasa pa mia tinoa, meke sa mia rinañerane koe Zisu sa Bañara sapu avoso nia rau, meke sa mia tataru koari doduru tie te Tamasa, 16 si lopu hite makudo zama leana ni gamu rau koe Tamasa. Meke hoke varavara ni gamu rau, 17 meke hoke tepa ia rau sa Tamasa tanisa nada Bañara Zisu Karisito, sa Tamada lavata, pude tokani gamu koasa Maqomaqo Hope, pude va gilae gamu meke va dogoroni gamu sa gugwana sa Tamasa hinokara, pude mi gilana valeania si Asa. 18 Tepa ia tugo rau pude tava bakala pa bulomia, pude gilana valeania gamu sa doduruna gua sapu kaqu vagia gamu koasa mia sinomana koe Karisito. Asa tugo si tioko ni gamu sa Tamasa, pude mi vagi sari na tinagotago marilaedi na tinamane tava tataradi koari na tie pu va hinokara. 19 Meke pude mi gilania tugo sapu ninira hola sa Nana niniranira pude tokani gita si gita pu va hinokara. Sa niniranira hie sapu tavetavete nia Sa pa korapada gita, si kekenoño puta gua tugo sa niniranira lavata Tanisa, 20 sapu tavetavete nia Tamasa pude va toa pulea se Karisito pa minate, meke va habotia Sa pa kali mataona sa Nana habohabotuana Bañara pa Mañauru.* 21 Ponia niniranira Tamasa se Karisito pude bañara ni sari doduru tie na maqomaqo pu tago niniranira leadi na kaleadi pa mañauru meke pepeso. Sa pozapoza sapu tagoa Sa si noma hola ni sari doduru pozapoza, koasa kasia popoa kamahire, meke gua tugo ninae rane. 22 Ponia niniranira Tamasa se Karisito, pude Bañara ni sari doduru tinitonā pu vekoi Sa pa kauru nenena Karisito, meke vata evañae nia ñati Bañara Sa si Asa sapu sa Batuna sa ekelesia.** 23 Sa ekelesia sina tinina e Karisito, meke Asa telena si va garogaroa si asa, meke sari doduru vina podaka pa mañauru meke pa pepeso gua sapu goto pa hiniva te Tamasa.

2

Pa Minate meke Kamoā pa Tinoa

1 Visoroi hire si mate sari maqomaqo mia, sina lopu va tabea gamu sa Tamasa, meke koa pa sineā si gamu.* 2 Pa toso sana si luli gamu sari na hahanana kaleadi tana kasia popoa, meke va tabea gamu sa bañaradi* rina niniranira maqomaqo kaleadi pa galegearane. Sa maqomaqo kaleana hie si korapa lalae ni sa sari na tie pu lopu va tabea sa Tamasa. 3 Hinokara sapu gita doduru

* 1:20 Sam 110:1 * 1:22 Sam 8:6 * 1:22 Kol 1:18 * 2:1 Kol 2:13 * 2:2 Sa bañara hie si e Setani. Mi doño la pa Mk 3:22 meke Zn 12:31.

visoroihe si kekenono gua tugo arini pu luli sari na hiniva kaleadi tana sinea pa tini. Taveti mo gita gua sapu goto, meke sapu hiva ni rina tinida na nada binalabala soti. Koari na nada hahanana gua hire, si lopu votikaeda koari doduru tie pule si gita, ke bakala valeana sapu kaqu tava kilasa si gita koasa binugoro te Tamasa.

⁴ Ba sa Nana tataru lavata, meke sa Nana tataru variva taleosae koa gita si marilaena hola. ⁵ Ke sipu mate tu sari na maqomaqoda toroso lopu va tabea gita sa Tamasa, si va toa gita Sa koe Karisito. Ke pa tataru variharupi mo te Tamasa si ta harupu si gita. ⁶ Koasa nada tinoa keke koe Zisu Karisito, si va toa turanaeni gita Tamasa koe Zisu si gita, meke ele va habotu turanaeni gita Sa koe Karisito pa Mañauru. ⁷ Tavetia Sa si guae, pude ni vata gilana nia vugo repere koari doduru sinage sa Nana tataru variharupi sapu lopu ta nana kamona; asa sa tataru sapu va dogoroni gita Sa koe Zisu Karisito. ⁸ Ura koasa tataru variharupi mo te Tamasa, si ta harupu si gamu pa korapa rinañerane, meke sa tinaharupu si lopu mia tinavete telemia, ba na vinariponi mo te Tamasa. ⁹ Ke loke tie si boka vahesi pule nia, sina lopu mae gua pa mia tinavete soti si asa. ¹⁰ Ele harupu gita Tamasa si gita, pude pa nada tinoa keke koe Zisu Karisito si mada koa varitokae, koari doduru tinavete leadi pu ele va nama veko ponini gita Sa.

Kinoa Keke Koe Karisito

¹¹ Gamu na tie Zenitailo^d, sapu ta pozae “Na tie lopu ta magu mia^d” koari na tie Ziu^d, pu poza puleni na tie ta magudi^d sapu gua ta tavete pa tinidia; mamu balabala pulea gua sapu ta evaņa koa gamu pukerane. ¹² Pa toroso sana si lopu hite gilania gamu sapu esei se Karisito. Ura lopu na tie ta vizata mia koe Tamasa si gamu, ba na votiki tie tu si gamu. Lopu somana nia gamu sa vinariva egoi sapu natina mae gua koasa vina tatara te Tamasa koari Nana tie. Meke pa mia kinokoa si lopu hite rovea gamu sapu kote vagia gamu si keketona leana, sapu kote ta evaņa koa gamu, sina lopu gilania gamu sa Tamasa hinokara. ¹³ Ba koasa mia tinoa keke koe Zisu Karisito kamahire, si ele tava tata mae koe Tamasa si gamu, koasa eharana Karisito. ¹⁴ Ura e Karisito mo sa nada binule, sapu vata evaņae ni keke tieda mo si gita, sapu gami na tie Ziu meke gamu na tie Zenitailo. Huaria Sa pa tinina soti sa goba tanisa vinari kanai sapu vari paqahani gita. ¹⁵ Meke pa Nana minate si va betoa Sa sa Tinarae te Mosese, meke sari na tinarae sapu gua kaqu taveti, babe lopu taveti. Tavetia Sa sapu guae, pude va

keke i sari karua puku tie koa Sa, pude koa bule.* ¹⁶ Koasa minate mo te Karisito pa korosi, si tava beto sa vinari kanai pa vari korapada gita, gami na tie Ziu, meke gamu na tie Zenitailo. Ke koasa Nana minate si va keke gita Sa pa nada rinañerane koa Sa, pude koa keke tinida mo, meke turana pule maeni gita koe Tamasa.* ¹⁷ Ke mae tarae nia Karisito sa inavosona sa binule koari doduru tie, koa gamu na tie Zenitailo, pu lopu tata koe Tamasa, meke koa gami na tie Ziu, pu tata koa Sa.* ¹⁸ Meke pa korapana mo e Karisito, si vahesia gita sa Tamasa sa Tamada pa keke Maqomaqo.

¹⁹ Ke gua asa, si lopu na tie karovo mia babe votikaemia si gamu na tie Zenitailo kamahire; ba gamu meke gami na tie te Tamasa si keke butubutu mo, meke koa pa Nana tatamana ranerane si gita. ²⁰ Meke kekenoño na vetu sapu kuria sa Tamasa si gita. Karisito si guana patu arilaena hola sapu veko kenua Tamasa. Sari na apositolo na poropita si kekenoño gua rina patu pu tava hake la, meke gamu si gua tugo rina patu pu ta vari hakei tomo la. ²¹ Karisito si vari sotoni gamu na varigarani gamu koasa ekelesia, kekenoño gua rina patu pu ta vari hakei meke tava hokoto sa vetu pude ta evaņae guana Zelepade hopena tanisa Baņara. ²² Gua asa, ke koe Karisito si ta varigarae la si gamu koari na tie Ziu, pude na vasina pu koa sa Maqomaqona Tamasa.

3

Sa Tinavete te Paula Koari na Tie Zenitailo

¹ Sina koa gua koasa tinavete asa, sapu va keke i Tamasa sari na tie Ziu meke na tie Zenitailo, si varavara la si arau, Paula, koe Tamasa. Arau si na tie ta pusiqu te Zisu Karisito, sina nabulu nia rau si Asa pa vinaleana mia gamu na tie Zenitailo. ² Hinokara sapu ele avoso nia gamu, sapu pa Nana tataru variharupi sa Tamasa, si poni nau Sa sa tinavete hie, pude tokani gamu. ³ Ele va gilana nia Tamasa koa rau sa Nana hiniva tomena, sapu gua ele kubere atu nia rau koa gamu. ⁴ Meke be tiroa gamu sapu gua ele kubere atu nia rau, si kote boka va nonoga ia mo gamu sapu gua gilania rau, koasa hiniva tomena te Tamasa pu va vura ia e Karisito.* ⁵ Koari na sinage pukerane si lopu ta tozi nia rina tie sa hiniva tomena hie, ba kamahire si va vura ia Tamasa koasa Maqomaqo Hope, koari Nana apositolo^d meke na poropita^d madidi. ⁶ Gua sapu ta tomena visoroihe si gua mo he: Koasa vina hinokarana sa Inavoso Leana, si gamu na tie Zenitailo, si somana tagoi sari na minana te

* 2:15 Kol 2:14 * 2:16 Kol 1:20 * 2:17 Ais 57:19 * 3:4 Kol 1:26-27

Tamasa koa gami na tie Ziu. Koa varigara tugo si gamu koa gami na tie Ziu pa keke tini, meke somana tagoa gamu sa vina tatara sapu tavetia Tamasa pa korapana Zisu Karisito.

⁷ Koasa Nana tataru variharupi pa korapa Nana niniranira pa qua tinoa, si poni nau Tamasa sa tinavete hie, pude tozi vura nia sa Inavoso Leana. ⁸ Na tie mumudi hokara si rau koari na tie te Tamasa; ba pa Nana tataru si poni nau Tamasa sa tinavete hie, pude tozia koari na tie Zenitailo sa inavoso marilaena hola koasa guguana e Karisito, sapu lopu boka ta nana kamo, ⁹ meke pude va gilana nia koari doduru tie gua pude tava vura sa hiniva tomena te Tamasa. Asa tugo sa Tamasa sapu tavetedi sari doduru likakalae, sapu lopu vata gilana nia sa Nana hiniva tomena koari na tooso pu ele hola. ¹⁰ Ba sa Nana hiniva kamahire pa korapana sa tinoa tanisa ekelesia, si pude vata gilana nia sa Nana ginilagilana lavata, na lohina, koari na maqomaqo, na nati hiniva pu tago niniranira pa galegaleane meke pa manauru. ¹¹ Evaniana Tamasa sa kinoa keke koari na tie Ziu meke na tie Zenitailo, gua sapu goto koasa Nana hiniva pa pinodalaena, meke va gorevura ia Sa koe Zisu Karisito sa nada Banara. ¹² Meke pa nada kinoa keke koa Sa, pa korapa nada rinanerane, si koa varane meke lopu matagutu si gita pa nada vinaravara, pude la pa kenuna sa Tamasa. ¹³ Ke tepa gamu rau, pude mi lopu malohoro pa mia rinanerane, sipu avoso ni gamu sari na qua tinasuna pa vetu varipusi. Sari na qua tinasuna, si pude na tinokae na vina lavata mia gamu.

Sa Tataru te Karisito

¹⁴ Sina koa gua koasa tinavete, sapu va kekei Tamasa sari na tie Ziu meke na tie Zenitailo, si varavara la koe Tamasa si rau. ¹⁵ Koa Sa si vagia ri doduru tatamana ranerane, pa Manauru meke pa pepeso sa pozadia hinokara sapu na "Tie te Karisito" si arini. ¹⁶ Tepa ia rau sa Tamasa, pude va ninira gamu koa sa niniranira tanisa Maqomaqo Hope pa korapa mia tinoa maqomaqo, meke sa niniranira asa si mae guana koasa Nana minana marilaena hola. ¹⁷ Ke koa gua koa sa mia rinanerane, si mi gilania sapu se Karisito si koa pa korapa bulomia, meke tepa ia rau sa Tamasa pude sa tataru si na natidi ri doduru mia tinavete, ¹⁸ pude boka gilana valeania gamu meke sari doduru tie te Tamasa sa labena, na gelena, na ululuna, meke sa lohina gua sa tataru te Karisito. ¹⁹ Uve, mi gilania gamu sa Nana tataru sapu holani doduru ginilagilana; meke pa ginilagilana sa Nana tataru si kote boka keha luli valeania gamu sa tinoa soti te Tamasa.

²⁰ Ego, mani tavahesi sa Tamasa, koa gua koasa Nana niniranira sapu tavetavete pa korapada gita, meke boka taveti Sa sapu soku hola ni sari doduru gua pu tepa i na balabala i gita. ²¹ Mani tavahesi sa Tamasa koa gita pa korapana sa ekelesia pa nada kinoa keke koe Zisu Karisito, koari doduru sinage, ninae rane ka rane, Emeni.

4

Sa Kinoa Keke Koe Karisito

¹ Arau si na tie ta pusiqu, sina nabulu nia rau sa Banara. Ke tepa sisigiti gamu rau si gamu pu ta tioko koe Tamasa, pude mi enea sa sirana sapu qetu nia Sa, koasa padana sa Nana hiniva. ² Mi koa va pepekae, nono, mamu variva taleosae pa tataru. Mi vata dogoro nia sa mia tataru koari hopehopeke tie.* ³ Sa Maqomaqona Tamasa si ponini gamu sa binule sapu pusi varigarani gamu, ke mi podeke sisigitia pude kopu nia sa tinoa keke hie. ⁴ Keke mo sa tini, meke keke mo sa Maqomaqo Hope, meke keke mo sapu ranea gamu pude vagia toso ta tioko si gamu pa mia kinoa koe Karisito. ⁵ Keke mo sa Banara sapu e Zisu Karisito, keke mo sa rinanerane, meke keke mo sa pinapitaiso, ⁶ keke mo sa Tamasa sa Tamada gita doduru; Asa sapu banara ni sari doduru, meke tavetavete ni sari doduru, meke koa somanae koari doduru. ⁷ Koasa Nana tataru variharupi e Karisito koa gita, si hopeke ta poni vinariponi si gita. ⁸ Gua asa ke zama sa Kinubekubere Hope:

“Totoso sage la pa vasina ululuna hola si Asa,

si turani Sa sari kobi tie ta raovodi^d,

meke poni vinariponi Sa sari na tie,” gua.*

⁹ Ego, na sa sapu “sage la” gunia sa? Sapu gunia sa si guahe, kekenu si gore la pa popoa pepeso. ¹⁰ Ke Asa sapu gore mae, si Asa tugo sapu sage la panaulu pa Manauru, pude koa pa doduru vasina si Asa. ¹¹ Meke Asa tugo poni vinariponi sari na tie, pude kaiqa sina apositolo, kaiqa na poropita, kaiqa na tie tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie pu lopu ele va hinokara, kaiqa na minisita, meke kaiqa pule si na titisa. ¹² Pude va ninirai sari na tie te Tamasa, pude va namanama meke tavetia sa tinavete tana ekelesia, pude nabulu ni sari na tie pa tinina e Karisito, ¹³ osolae koa pa keke rinanerane mo si gita doduru, meke pa nada ginilagilanana sa Tuna Tamasa, si kote na tie komihada valeana si gita, kamo sa padana sa tinoa te Karisito.

¹⁴ Meke lopu kote koa hola guana koburu si gita, sapu ta turana koari na vina tumatumae tadi na tie kokohadi,

* 4:2 Kol 3:12-13 * 4:8 Sam 68:18

pu hoke turana va sea i sari sokudi, koari na dia tinavete sekesekei pu va podoi mo rini, sapu guana vaka hite pu ta hena limilamae koari na ololobagea, babe paleke lamae nia na givusu. ¹⁵ Ba mada tozi vura nia gita sa hinokara pa korapa maqomaqo tataru, meke koari doduru hahanana leadi si mada toa sage si gita koe Karisito, sapu sa Batuna sa ekelesia. ¹⁶ Koa Sa si ta varihodae valeana, na soto va nabu sari doduru votivotiki kukukuru tini, meke tavetavete varigara valeana sari doduru. Kekeñono gua tugo sari na tie pu koa keke koe Karisito si kote boka tava ninira pule, meke noma sage si arini pa tataru.*

Sa Tinoa Vaqura Koe Karisito

¹⁷ Pa korapa niniranira tanisa Banara, si va balau gamu rau; pude mi lopu koa hola gua rina tie huporo pu lopu lulia sapu gua hiva nia sa Tamasa, meke loke laedi sari na dia binalabala. ¹⁸ Sari na dia ginilagilana si koa seu koe Tamasa pa hinuporo, meke lopu hiva nia rini sa tinoa vaqura sapu poni nia Tamasa koari na tie, sina pupuhu hola meke korodia pude va avoso si arini. ¹⁹ Loke hite vasi dia kinurekure hokara, ba vala puleni si arini koari na hahanana kaleadi, meke doduru sapu boni, si ehaka sisigiti ni rini.

²⁰ Ba lopu gua tu asa si tava tumatumae nia gamu koasa gugua e Karisito! ²¹ Ele avoso nia mia tu gamu sa gugua e Zisu Karisito, meke koasa mia linulina Sa, si ele tava tumatumae nia tu gamu sa hinokara. ²² Ele tava tumatumae nia tu gamu si pude mi luara pania sa mia tinoa koana. Sa tinoa sapu turana va sea gamu pa kinaleana koari na inoko'okoro seadi.* ²³ Madi tava vaqura zonazona sari bulomia meke sari na mia binalabala. ²⁴ Mi tagoa sa tinoa vaqurana, sapu sa kinehana soti sa Tamasa, mi vata dogoro nia sa tinoa hinokara, sapu toñotona meke madina.*

²⁵ Mi lopu kokoha! Hopeke tie si mani zama pa hinokara koasa turana, sina na kukuruna mo sa tinina Karisito si gita doduru.* ²⁶ Be bugoro si goi, si mu lopu hoqa pa sinea, mamu lopu va kamo nia lodu rimata sa mua binugoro.* ²⁷ Mu lopu va malumu hokaria se Setani, sapu ta pozae sa Devolo, pude va hoqa igo.

²⁸ Sa tie pu hoke hikohiko si mani beto hiko, ba mani tavetavete valeana pude boka ari nana, meke toka ni saripu loke gedi. ²⁹ Mi lopu zama ni sari na zinama pu hoke boka va kaleani sari na tie, ba mi tale zama ni sari na zinama pu boka toka ni si arini. Sari na zinama pu garo pude boka

* 4:16 Kol 2:19 * 4:22 Kol 3:9 * 4:24 Kol 3:10; Zen 1:26 * 4:25 Zak

8:16 * 4:26 Sam 4:4

va ninirai, meke toka ni sarini pu avosigo. ³⁰ Mi lopu va talotania sa Maqomaqo Hope te Tamasa. Ura sa Maqomaqo asa sapu pa korapa mia si na tinokoro veko sapu tanisa Tamasa tugo si gamu, meke Asa si va sosodea koa gamu sapu te Tamasa si gamu osolae kamo sa ranena sa mia tinarupaha. ³¹ Ke mi luara pani sari na mia kinonokono, na tinaaziri, na binugoro, meke sari doduru binalabala nonoala, mi lopu vari velavela i pa vinaripera, meke lopu vari zama va kaleani. ³² Ba doduru totošo si mi koa vari tatarue, na variva tukana, meke variva taleosae, gua tugo sapu taleosoni gamu Tamasa pa korapana Karisito.*

5

Toa pa Korapana sa Kalalasa

¹ Na koburu ta tatarue mia hola koe Tamasa si gamu, ke mi podekia lulia sa kinehana Sa. ² Mi koa vari tatarue pa mia tinoa, gua sapu tataruni gita Karisito, meke mate paeni gita Sa, guana vinariponi na vinukivukihī huana lea, sapu qetu nia Tamasa.*

³ Ke loke mia vasi inokoro sea, lopu na vinari riqihī, na hahanana boni, na pinuhi, na gua, sina na tie madi mia te Tamasa si gamu. ⁴ Meke lopu garo tugo koa gamu sari na zinama rarate, na zinama pekipekidi, na vina sisire kaleadi; ba mi zama leana koe Tamasa koari Nana tinavete leadi koa gamu. ⁵ Mi gilana valeania sapu sa tie pu hoke tavetavete va sea lamo pa vinari riqihī, na binoni, meke inoko'okoro sea sapu kekenono guana vinahesi beku, si lopu kote vagia sa nana hinia pa Butubutu Binaara te Karisito meke te Tamasa.

⁶ Mi kopu nia pude loke tie sekesekeini gamu koari na zinama kokohadi, sina koa gua mo koari na sinea gua hire, si kote va raza mae ia Tamasa sa Nana tinaaziri koa rini pu lopu va tabea si Asa. ⁷ Ke mi lopu galagala hokara ni sari na tie gugua arini. ⁸ Visoroihe si na tie huporo tugo si gamu, ba kamahire si na tie te Tamasa pu koa pa kalalasa, ke mi koa gua rina koburu tanisa kalalasa. ⁹ Sina sari doduru hahanana leadi, na tonotodi, na hinokaradi, si na vuana sa kalalasa pa tinoa tie. ¹⁰ Mi podekia pude tumae nia gua sapu variva qetu koasa Baara. ¹¹ Mi lopu somana taveti sari na tinavete huporodi meke loke laedi, ba mi tozi vura lani tu sapu sea si arini. ¹² Ura variva kurekure hola, pude vivinei ni sari na hahanana pu tavete tomei rina tie. ¹³ Meke pana ta dogoro pa kalalasa sari doduru tinavete, si kote ta gilana sari na guadi hinokara. ¹⁴ Na kalalasa mo si boka

* 4:32 Kol 3:13 * 5:2 Ekd 29:18; Sam 40:6

va bakala valeani sari doduru tin̄itoṅa. Gua asa ke ta zamae si guahe:

“Mu vaṅunu, agoi pu korapa puta,
mamu turu pule pa minate,
meke kaqu kalalasa atu igo e Karisito,” gua.

¹⁵ Ke mi kopu totoko ni sari na mia tinoa, gua rina tie gilaedi lopu gugua ari tie duduvili. ¹⁶ Mi halo i sari na totoṅo pu boka vagi gamu pude tozia sa Inavoso Leana, sina kaleadi sari na rane hire.* ¹⁷ Mi lopu va duviduvila, ba mi podekia pude gilania sapu gua hivani gamu sa Baṅara pude tayetia.

¹⁸ Mi lopu napo sisigiti vaeni sapu kote va kaleana gamu, ba mi ta siṅie nia sa Maqomaqo Hope. ¹⁹ Mi vari vivinei ni sari na Sam, na kinera vinahesi, meke na kinera hopedi. Mi kera vahesia sa Baṅara pa korapa bulomia.* ²⁰ Koari doduru totoṅo si mi zama leana lani koe Tamasa sa Tamada, pa korapa pozana sa nada Baṅara e Zisu Karisito, sari doduru gua pu ta evaṅa.

Sari Barikaleqe meke Palabatu

²¹ Mi koa variva tabei si gamu doduru, sina pamaṅa nia gamu se Karisito.

²² Ego, gamu na barikaleqe si mi va tabei sari mia palabatu, gua sapu va tabea gamu sa Baṅara.* ²³ Ura sa palabatu si na batuna sa nana barikaleqe, kekeṅoṅo gua sapu Karisito si na Batuna sa ekelesia. Asa tugo sa Hinarupu tanisa ekelesia sapu sa tinina. ²⁴ Gua asa, ke mi koa va tabei gamu na barikaleqe sari na loamia pa doduru tin̄itoṅa, kekeṅoṅo gua puta tugo sapu va tabea sa ekelesia se Karisito.

²⁵ Gamu na palabatu, si mi tataru ni sari na mia barikaleqe, gua sapu tataru nia Karisito sa ekelesia, meke mate paenia Sa si asa.* ²⁶ Kekeṅoṅo gua sapu tava via si gita pa kolo, si gua tugo sapu va via ia Tamasa sa ekelesia koari Nana zinama. ²⁷ Mate si Asa pude vagi pule nia sa ekelesia, guana Nana barikaleqe tolavaena hola; viana, toṅotona, loke bonina, loke vizirina, meke loke sineana. ²⁸ Mani tataru nia sa palabatu sa nana barikaleqe, kekeṅoṅo puta gua sapu tataru gunia sa sa tinina soti. Asa sapu tataru nia sa nana barikaleqe, si tataru pule nia tugo telena. ²⁹ Ura loke tie si kukiti nia sa tinina soti, ba hoke ponina na kopu nia sa si asa; kekeṅoṅo puta sapu kopu gunia Zisu sa ekelesia, ³⁰ sina gita mo sari kukuru Tinina Sa. ³¹ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope sapu guahe: “Koasa ginugua asa si kote

* 5:16 Kol 4:5 * 5:19 Kol 3:16-17 * 5:22 Kol 3:18; 1 Pit 3:1 * 5:25 Kol 3:19; 1 Pit 3:7

luaria sa koreo sa tamana meke sa tinana, meke koa keke koa sa nana barikaleqe, meke koa keke tinidia sari karua," gua.* ³² Koa nana sa ginugua hinokara meke lohina sapu gunia sa Kinubekubere Hope asa, meke gilania rau sapu e Karisito meke sa ekelesia si gunia sa. ³³ Ba soto atu gua tugo koa gamu si asa, sapu hopeke palabatu si mani tataru nia sa nana barikaleqe, gua sapu tataru pule nia telena si asa; meke hopeke barikaleqe si mani pamaña nia sa nana palabatu.

6

Sari na Koburu meke Tiatamadia

¹ Gamu na koburu, si mi va tabei sari na tiatamamia, koasa mia linulina sa Bañara, sina asa tugo si toñoto pude tavetia gamu.* ² "Mu va lavatia sa tamamu meke sa tinamu," asa tugo sa tinarae kekenu sapu koa ia na vina tataru sapu guahe:.* ³ "Pude leana sa mua kinokoa, meke kote toa va gelenae pa popoa pepeso si goi," gua.

⁴ Gamu na tiatamadia rina koburu, mi lopu va bubugori sari mia koburu, ba mi turaña sage ni meke va toñoti si arini pa korapa vina tumatumae tanisa Bañara.*

Sari na Pinausu meke sari Dia Palabatu

⁵ Gamu na pinausu*, mi va tabei sari na mia palabatu pa korapa mia pinamaña na minatagutu. Mi tavete va hinokaria si hie pa korapa bulomia, kekenoño guana tavete la nia gamu si asa koe Karisito.* ⁶ Lopu tale pa toso kopu totokoni gamu mo arini, pude va qetui mo si arini, gua. Ba sina koa guana pinausu te Karisito si gamu, ke mi tavetia sapu gua hiva nia sa Tamasa, pa doduru bulomia. ⁷ Mi tavetavete qetuqetu guana sapu nabulu nia gamu se Zisu sa Bañara, meke lopu tale koari na mia palabatu mo. ⁸ Sina gilania mia sapu kote hopeke pia gamu sa Bañara si gamu koari na tinavete leadi pu taveti gamu, be na pinausu, babe lopu na pinausu si gamu.

⁹ Gamu na palabatu si mi vata dogoro nia tugo sa hahanana leana koari na mia pinausu, meke lopu va mataguti. Mamu gilania sapu agoi, meke sari na mua pinausu si tanisa Bañara mo pa Mañauru, sapu lopu hoke toka kale nia si keke tie pa vinaripitui.*

Sari Doduru Poko Varipera te Tamasa

* 5:31 Zen 2:24 * 6:1 Kol 3:20 * 6:2 Ekd 20:12; Diut 5:16 * 6:4 Kol 3:21

* 6:5 Sari na pinausu pukerane tadi na tie si ta holudi pude na tinagotago tanisa tie pu holuna. * 6:5 Kol 3:22-25 * 6:9 Diut 10:17; Kol 3:25, 4:1

¹⁰ Ego, vina betobeto si mi koa va *n̄n̄ira* koasa mia sinoto koasa Baṅara, meke koa sa Nana *n̄n̄iran̄ira* lavata. ¹¹ Mi va sagei sari doduru poko varipera saripu ponini gamu sa Tamasa, pude mi turu va *n̄n̄ira* meke varipera koari na tinoketoke sekesekeidi tanisa Devolo sapu se Setani. ¹² Sina lopu varipera la pa tie si gita, ba koari soku tomate kaleadi na *n̄n̄iradi* pa galegalearane meke pa maṅauru, sari na binalabala huporodi, meke sari na *n̄n̄iran̄ira* kaleadi, meke sari na tomate kaleadi pu vahesi rina tie koari na rane kaleadi hire. ¹³ Ke mi va sage betoi sari na poko varipera te Tamasa, meke be pana raza mae sa kinaleana, si lopu kaqu boka va rizu gamu sa kana si gamu; meke sipu ele tavete betoi gamu sari doduru gua pu bokai gamu, si kaqu turu hola pa minataqara si gamu.

¹⁴ Ke sipu ele va sage betoi gamu sari na poko varipera, si mi turu va nabu. Mi dokoho nia sa hinokara, mi va sagea sa poko raqaraqa tana tinonoto.* ¹⁵ Mi va namanama pude tozia sa Inavoso Leana tanisa binule, kekenoṅo guana va sagei sari na mia sadolo.* ¹⁶ Pa doduru totošo si mi paleki sari na mia lave rinanerane, pude boka kasi pani gamu sari na tupi hurunudi pu gona ni e Setani, sapu sa *natina* sa kinaleana. ¹⁷ Mi va hakea sa toropae varipera tanisa tinaharupu, mamu vagia sa magu varipera tanisa Maqomaqo Hope, sapu sa zinama te Tamasa.* ¹⁸ Mi varavara doduru totošo pa tinurana tanisa Maqomaqo Hope, meke pa doduru mia vinaravara, si mi tepa sa tinokae te Tamasa. Pa ginugua asa, si mi koa va namanama, mamu lopu makudo varavara toka ni sari doduru tie te Tamasa. ¹⁹ Mi varavara toka nau tugo, pude boka poni nau Tamasa gua sapu kaqu zama nia rau, meke pana zama rau, si boka tozi va mataqara nia rau sa Inavoso Leana sapu lopu ta gilana koari na rane la hiroi. ²⁰ Ta garunu si rau koe Karisito pude tozia sa Nana inavoso, meke kamahire si koa pa vetu varipusi. Ke mi tepa ia sa Tamasa, pude toka nau, pude maqu zama va mataqara nia rau sa Inavoso Leana, gua sapu garoqu tugo pude tavetia.

Sari na Zinama Tataru Vina Betobeto

²¹ E Tikikasi, sa tasida ta tataruena, meke na nabulu ta ronuenta pa tinavete tanisa Baṅara, asa kote vivineini gamu sari doduru inavosoqu rau, pude boka gilani gamu gua sapu korapa evani rau.** ²² Gua asa ke garunu atu nia rau koa gamu si asa, pude vivinei ni koa gamu sari doduru inavoso mami gami, meke pude va *n̄n̄irai* sari bulomia.

* **6:14** Ais 11:5, 59:17 * **6:15** Ais 52:7 * **6:17** Ais 59:17 * **6:21** TTA 20:4;

2 Tim 4:12 * **6:21** Kol 4:7-8

²³ Sa Tamasa sa Tamada, meke sa Baṅara Zisu Karisito, si mani vatua koa gamu doduru tamatāsi koe Karisito sa binule, sa tataru, meke sa rinaṅerane. ²⁴ Mani koa koa gamu doduru sa tataru variharupi te Tamasa, koa gamu pu tataru nia sa nada Baṅara Zisu Karisito koasa tataru toa holana.

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA PILIPAE Sa Vinabakala

Sa leta te Paula koari na tie pa vasileana Pilipae, si ta kubere la koasa ekelesia kekenu sapu kuria e Paula, koasa pinaqaha popoa Masedonia pa popoa Iuropu. Sa qinavuna Roma si kopu nia sa popoa asa. Ta kubere sa leta hie totošo koa se Paula pa vetu varipusi, meke pa totošo pu koa ta toke si asa koari kaiqa tie tavetavete te Karisito, meke guana koa talotana si asa koari na dia vina tumatumae seadi koasa ekelesia pa Pilipae. Ba koa sa leta hie si va vura ia Paula sa nana qinetuqetu meke rane va nabua sa sa Tamasa, pa korapa nana rinanerane lohina koe Zisu Karisito.

Sa nati ginugua meke ta kubere sa leta hie, si pude zama leana la koari na tie te Karisito pa Pilipae, koasa dia vinariponi sapu garunu lania rini koa sa pa totošo pu koa tasuna si asa. Ba vagia sa sa totošo leana hie pude vata gilana valeana nia koa rini, pude madi koa ninira si arini, be vea koa pa tinasuna si asa meke sari na tie te Karisito pa Pilipae. Tepa sisigiti sa si arini pude madi koa va pepekae gua e Zisu, ba lopu pude va lavata puleni, pude lopu va malumia rini sa dia hiniva soti pude totoši ni sari na dia tinoa.

Va balabala pule ni sa si arini, sapu sa dia tinoa keke koe Karisito, si na vinari ponina sa tataru variharupi te Tamasa sapu vagia rini pa korapa rinanerane, lopu pa vina tabedi rina Tinarae te Mosese.

Kuberia sa sa guguana sa qinetuqetu na binule, sapu poni Tamasa koarini pu koa keke koe Karisito. Zama nia sa leta hie sa qinetuqetu, kineke, rinanerane nabuna pa tinoa tadi na tie te Karisito. Tava bakala tugo koasa leta hie sa tataru lohina, sapu evania Paula koasa ekelesia pa Pilipae.

Sari na Nati Pinaqahana sa Leta

Vina bakalana sa leta. Hinia 1:1-11

Gua sapu ta evana koe Paula. Hinia 1:12-26

Sa tinoa keke koe Karisito. Hinia 1:27 kamo hinia 2:18

Sa minizi veko tadi Timote e Epaporodaitasi. Hinia 2:19-30

Vinabalau koari na kana meke na tinasuna. Hinia 3:1 kamo hinia 4:9

Paula si zama leana koari na tie te Karisito pa Pilipae.

Hinia 4:10-20

Tinukuna sa leta. Hinia 4:21-23

¹ Sa leta hie si mae guana koa rau Paula, meke Timote pu koa turañau; gami kara si na nabulu te Zisu Karisito. Kubere atu nia rau si asa koari doduru tie te Tamasa pa Pilipae, sapu koa keke koe Zisu Karisito, meke gua tugo koari kasa koimata, na tie varitokae pa ekelesia.*

² Mani poni gamu sa Tamasa sa Tamada, meke sa Bañara Zisu Karisito, sa tataru lopu ta ñana kamona, meke sa binule.

Vinaravara te Paula Pude Toka ni sarini pa Pilipae

³ Hoke zama leanani gamu rau koe Tamasa doduru totošo, pana balabala gamu rau si gamu. ⁴ Doduru totošo pana varavara tokani gamu rau, si varavara si rau pa qinetuqetu, ⁵ koa gua koasa sirana gua pu toka nau gamu, koasa tinavete tanisa Inavoso Leana, podalae gua totošo va hinokara si gamu, meke kamoā kamahire. ⁶ Meke rane vleania rau, sapu sa Tamasa sapu podalae nia sa tinoā vaqura hie pa korapa mia gamu, si kaqu hodaia si Asa, osolae va hokotia Sa, kamoā koasa rane pu kaqu pule mae ia Zisu Karisito. ⁷ Na toñoto mo pude balabala gua asa si arau pa gugua mia gamu sina tataru ni gamu rau pa korapa buloqu; ura be ta pusi seni si rau, babe toketoke nia meke va turu va ñinira ia rau sa Inavoso Leana, ba ele somana nia gamu koa rau koasa tinavete arilaena te Tamasa hie. ⁸ Tamasa sina qua tie va sosode, sapu sa hinokara si tozia rau, sapu sa qua tataru lohina koa gamu si gua puta tugo sa tataru te Zisu Karisito koa gamu.

⁹ Varavara nia rau si pude toqolo lala nana sa mia tataru, koasa mia tinumatumae hinokara, meke koasa vinizavizata gotogotona, ¹⁰ pude boka vizatia gamu sapu leana hola. Meke kote tiqe loke boni mia na tinazutu mia koasa rane pu kote pule mae ia Karisito. ¹¹ Meke madi ta siñie lineana sari mia tinoā, sapu e Zisu Karisito mo telena boka vata evana vura ia, pude na vina lavatana meke na vinahesina sa Tamasa.

Toa Koe Karisito

¹² Hiva va gilani gamu rau kasa tasiq, sapu sa tinapusiq rau pa vetu varipusi, si toka sisigiti nia sa vina enena sa Inavoso Leana. ¹³ Gua asa ke sari doduru tie varipera pa vetu bañara, meke sari doduru tie pule tani, si gilania sapu ta pusi si rau, sina nabulu nia rau se Karisito.* ¹⁴ Meke soku hola rina tasiq, sapu sari na tie tanisa Bañara, si ñinira lala dia tu si arini pa dia rinañerane sipu ta pusi si rau, meke lopu hite matagutu pude tozi vura nia rini sa Inavoso Leana.

* 1:1 TTA 16:12 * 1:13 TTA 28:30

¹⁵ Hinokara, kaiqa arini si tozi vura nia se Karisito pa kinonokono, meke pa vinaritokei, ba kaiqa arini si pa dia hiniva hinokarana. ¹⁶ Sarini hire si tavetia si asa pa dia tataru, sina gilania rini sapu ele veko mae nia Tamasa koa rau sa tinavete, pude lavelave hukata nia sa Inavoso Leana. ¹⁷ Ba kaiqa si lopu tozi vura nia se Karisito pa hiniva hinokarana, ba pude va arilaena puleni teledia hola nau si rau. Balabala ia rini si pude va talotana hola au mo si arau pa vetu varipusi, gua. ¹⁸ Ba loke tinasuna! Qetu nia mo rau si gua asa. Sapu arilaena si pude ta tarae vura mo se Karisito pa doduru totošo. Be pa hiniva leana sia, ba be lokari, ba qetu nia mo rau.

Uve, meke lopu kaqu makudo qetu si rau, ¹⁹ sina gilania rau sapu koari na mia vinaravara, meke pa tinokae tanisa Maqomaqona e Zisu Karisito, si kote ta rupaha si rau. ²⁰ Sa qua nati inokoro sapu rane valeania rau, si pude lopu kaqu malohoro si rau koa sa qua tinavete, ba pude doduru totošo, meke pa totošo tugo hie, si maqu zama va mataqara, meke lopu kurekure; pude boka tava lavata se Karisito pa doduruna sa qua tinoa, be toa babe mate si rau. ²¹ Sa natina sa qua tinoa si pude toa keke koe Karisito. Ba be mate si rau, sa qua minate si na vinagi tugo taqarau. ²² Ba be toa si rau, si arilaena pude boka taveti pule si kaiqa tinavete leadi, ba lopu gilania rau, na sa si leana hola. ²³ Leadi beto koa rau sari karua hiniva. Hiva luaria rau sa tinoa hie, pude la koa somanae koe Karisito; asa si arileana hola. ²⁴ Ba pa ginua mia gamu, si ta hivae hola pude toa tugo si rau. ²⁵ Va hinokaria rau si hie, meke gilania rau sapu kaqu toa si rau, kaqu koa somana koa gamu si rau, pude kaqu toqolo si gamu pa korapa mia qinetuqetuna sa rinañerane. ²⁶ Meke pana pule mae koa gamu si rau, si kote noma lalanana sa mia qinetuqetuqu rau, pa mia vinahesi koe Karisito.

²⁷ Ego, sa tinitona arilaena hola, si pude sari na mia tinoa si pude toa nia gua sapu hiva nia sa Inavoso Leana te Karisito. Ke be atu dogoro gamu rau ba be lokari, ba kote boka avosoni gamu mo rau, sapu turu va nabu si gamu pa keke nati binalabala meke keke hiniva, pude varipera nia sa rinañerane tanisa Inavoso Leana. ²⁸ Mi lopu matagutu ni sari na mia kana, mi koa va ninira doduru totošo, meke kaqu vata gilana nia koarini sa dia tinahuara, meke sapu kaqu ta harupu si gamu koe Tamasa. ²⁹ Sina ele ta vatu koa gamu sa vina malumu, pude va lavatia se Karisito pa mia tinoa, lopu pa vina hinokarana mo Sa, ba pude koa ta sigiti nia tugo si Asa. ³⁰ Ura korapa somana si gamu koa rau pa vinaripera, pude tozi vura nia sa Inavoso Leana. Asa tugo sa

vinaripera sapu ele dogorau gamu raza ia rau, meke avosia gamu kamahire, sapu asa tugo si korapa raza ia rau.*

2

Sa Vina Pepekae meke sa Linavata te Karisito

¹ Sa mia tinoa keke koe Karisito si va ninira gamu, meke sa Nana tataru si va manoto gamu. Koa vari baeri si gamu sina koa koa gamu sa Maqomaqo Hope, meke koa variva tukana na vari nono si gamu pa tataru. ² Ke mi koa keke pa binalabala, pa tataru, meke pa hiniva, pude gua asa si kote va qetu hinokarau gamu. ³ Mi lopu tavetia si keketona pa pinuhi meke pa vinalesi pule, ba mi koa va pepekae pa vari korapa mia. Doduru totošo si mi balabala ia sa lineana tana votiki tie, hola nia sa mia lineana telemia. ⁴ Mi lopu tale došo puleni gamu mo, pa mia vinaleana telemia, ba mi došo la ia tugo sa vinaleana tana votiki tie. ⁵ Ke mi keha lulia sa hahanana va pepekae te Zisu Karisito sapu guahe:

⁶ Tagoa Sa sa tinoa Tinamasa doduru totošo,
ba lopu balabala ia Sa pude tuqe va nabua sa vina kekenono pule nia koe Tamasa.

⁷ Ba luara pania Sa sa Nana vasina ululuna,
meke vagia Sa sa ginugua tana nabulu, meke ta evanae na tie si Asa.

⁸ Meke ta dogoro guana tie hokara si Asa,
va pepekae pule nia, meke enea Sa sa siranana sa vina tabe,
osolae kamo koasa minate, sapu sa Nana minate pa korosi.

⁹ Gua asa, ke va lavatia meke ovulu sage nia Tamasa si Asa,
pude kamo sa vasina ululuna hola pa Manauru,
meke ponua Sa sa pozapoza sapu nomana lavata, sapu ululu hola ni sari doduru pozapoza pule.

¹⁰ Meke pude koasa pozana e Zisu, sari doduru tinoni pa Manauru, pa pepeso,
meke pa kauruna* sa pepeso si kaqu kokotunu meke va lavatia si Asa.*

¹¹ Meke kaqu tozi helahelae nia ri doduru sapu e Zisu Karisito si na Banara, pa vinalesina sa Tamasa sa Tamada.

Kalalasa Gua rina Pinopino

¹² Kasa qua baere ta tatarue mia, gua sapu hoke va tabe au gamu sipu koa koa gamu si rau, si arilaena hola pude va tabe au tugo gamu totošo lopu koa koa gamu si rau.

* **1:30** TTA 16:19-40
sapu ta pozae Hedisi.

* **2:10** Kauruna sa pepeso si na vasina tadi pu matedi
* **2:10** Ais 45:23

Mi tavetavete zonazona pude kopu nia sa mia vinagina sa tinaharupu, mi pamaña sisigiti nia sa Tamasa, osolae vagi va hokotia gamu gua sapu va nama vekoa Sa pude tamugamu. ¹³ Sina Tamasa telena si tavetavete pa korapa mia gamu, pude boka hiva nia meke lulia gamu sa Nana hiniva.

¹⁴ Pa doduru mia tinavete si mi lopu qumiqumi na varitokei. ¹⁵ Gua, pude loke tinazutu mia, meke via pa bulomia; na tuna Tamasa si gamu sapu loke kisakisa mia, pa korapana sa sinage koqina meke va karikarina. Vasina kaqu koa na tie leamia pa vari korapadi rina tie, guana kalalasaki rina pinopino pana boni pa mañauru,* ¹⁶ toroso tozi vura nia gamu koa rini sa inavosona sa tinoa hola. Be gua asa si gamu, si kote ari qua ginugua si rau pude qetuni gamu koasa rane pinule mae tanisa Bañara, sina kote ta dogoro vura vasina sapu lopu oki palae hoboro sari doduru qua tinavete ninira.

¹⁷ Koasa mia rinañerane si vala ni gamu sari na mia tinoa koe Tamasa pa ninabuluna Sa. Meke be guana tava mate si rau pa vina tabena Sa, meke tava zoloro sa eharaqu, ba kote getu si rau. ¹⁸ Ke mi somana qetuqetu turañau.

Timote meke Epaporodaitasi

¹⁹ Raña rau se Zisu sa Bañara, sapu pa hiniva Tanisa, si lopu sana kote garunu atu nia rau se Timote koa gamu, pude boka tava ninira si rau pa inavoso mia gamu. ²⁰ Ura loke tie pule si gugua asa, sapu galagala sisigitini gamu. ²¹ Sari doduru tie pule si va boka pule ni mo dia tinoa soti, ba lopu kopu nia rini sa tinavete te Karisito. ²² Ba gilana valeania gamu sapu se Timote si na tie arilaena hola. Tavetavete varigara guana karu tatamana si gami kara pa tinavete tanisa Inavoso Leana. ²³ Rovea rau sapu lopu sana kote boka va atua rau si asa, pana gilana pakia rau gua sapu kote ta evaña koa rau. ²⁴ Meke kalavarae si rau koa sa Bañara, sapu arau ba lopu sana kote atu tugo koa gamu.

²⁵ Balabala ia rau sapu leana tugo pude garunu atu nia se Epaporodaitasi, sa tasida koe Karisito, sapu somana tavetavete turañau, guana tie varipera te Karisito. Asa sa mia tie ta garununa sapu ele va tukanau. ²⁶ Hiva hola si asa pude dogoro gamu, meke mamata sisigiti sa bulona sina ele avoso nia gamu sapu moho si asa. ²⁷ Hinokara sapu ele moho tata mate si asa. Ba tataru nia Tamasa si asa meke salañia. Meke lopu asa eke mo si tataru nia Sa, ba arau tugo pude lopu talotaña nia rau sa minoho tanisa, meke pude lopu vari tomoi koa rau sa tinalotañana sa nana minate.

* 2:15 Diut 32:5

28 Hiva sisigiti pude garunu atu nia rau si asa koa gamu, pude boka qetu si gamu pana dogoria si asa, meke lopu kote talotana sisigiti si arau. 29 Mi va kamo valeania si asa pa qinetuqetu, guana tasimia koasa Banara. Mi pama na sari doduru tie pu gugua asa. 30 Ura pa korapa tinavete te Karisito si tata mate si asa, sina va tasuna ia sa sa nana tinoa pude boka toka nau sa, vasina lopu boka toka nau gamu.

3

Sa Tinonoto Hinokarana

1 Ego, hie tugo sa qua zinama vina betobeto kasa tasiq, mi koa qetu pa mia kinoa keke koasa Banara. Lopu mabo nia rau pude tozi pilipule atua gua sapu ele kubere atu nia rau visoroihe, pude gua asa si lopu kaqu ta turana va sea si gamu. 2 Mi balau ni saripu va kalekaleana guana siki*, sarini pu ososo ni sari na tie pude ta magu^d pude na vina gilagilana sapu na tie te Tamasa si arini. 3 Ba gita tu si na tie hinokara te Tamasa, lopu arini, sina vahesia gita sa Tamasa pa korapa Maqomaqona Sa, meke koa qetuqetu si gita pa nada kineke koe Zisu Karisito. Lopu ronpu puleni gita pude vahesi puleni gita pa kenuna Tamasa. 4 Arau si boka balabala ia sapu boka vahesi pule nau, be hiva si rau. Be keke tie si balabala ia sapu garona pude vahesi pule nia sa nana tinoa meke tinavete pa kenuna sa Tamasa, si hola nia tu rau si asa pa soku ginugua. 5 Ta magu si rau pa rane vina vesu, meke ta podoe tie Izireli si rau pa tutina e Benisimane. Na tie Hiburu si rau meke sari na tiatamaqu, meke pa kalina sa Tinarae te Mosese, si na Parese si rau.* 6 Nalinali sisigiti si rau pude lulia sapu sa hiniva te Tamasa gunia rau pa qua binalabala, ke nonoivala ia rau sa ekelesia. Sa tinonoto pa kinopuna sa Tinarae te Mosese, si lopu hite sea nia rau.*

7 Ba sari doduru hire pu va arilaena i rau visoroihe, si namu loke laedi kamahire sipu gilania rau se Karisito. 8 Lopu arini mo, ba balabala ia rau sapu sari doduru tinonoto si namu loke laedi, sipu vagia rau sa ginilagilana marilaena te Zisu Karisito sa qua Banara. Meke pa ginuana Sa si veko pani rau sari doduru qua ginugua koadi sara, meke balabala guni na remoremo rau si arini, pude boka vagia rau se Karisito, 9 meke boka koa keke koa Sa. Meke loke qua tinonoto telequ sapu ta vagi koasa vina tabena sa Tinarae te Mosese, ba kamahire si tagoa rau sa tinonoto sapu ta poni mae pa korapa rinaerane koe Karisito, sa

* 3:2 Sari na tie pu ta pozae siki hire, si arini pu va kokoha ia sa hinokarana sa Inavoso Leana te Zisu. Mi tiroa sa vina bakala pa Qal 1:6. * 3:5 Rom 11:1;

TTA 23:6, 26:5 * 3:6 TTA 8:3, 22:4, 26:9-11

tinonoto sapu maena koe Tamasa pa korapa rinaⁿerane.
¹⁰ Hiva gilana valeania rau se Zisu Karisito pa qua tinoa, pude somana nia sa Nana tinasigiti, pude enea rau sa siraⁿana sa vinatabe, osolae kamo koasa minate gua sapu evaⁿia Sa, pude mani ta evaⁿa koa rau sa niniraⁿira tanisa Nana tinuru pule pa minate. ¹¹ Be boka rau, si maqu tava turu pule pa minate.

Haqala pude Vagia sa Tinoa Hola Koe Karisito

¹² Lopu zama si rau sapu ele vagia na tagoa rau sa tinoa gotogotona. Ba haqala zukuru lamo si rau pude vagia sa pinia, sina ta vagi si rau koe Zisu Karisito pude Tanisa. ¹³ Kasa tasiq^u, lopu balabala ia rau sapu ele vagia rau si asa, ba keketona mo si tavetia rau. Muliⁿi ni rau sari doduru tⁿitona pu ele hola, meke zukuru nono la i rau sari na tⁿitona pu koa pa kenuqu. ¹⁴ Haqala tonoto la si rau, pude vagia sa pinia sapu sa tinoa hola panaulu, asa tu si tioko nau sa Tamasa koe Zisu Karisito pude vagia.

¹⁵ Ego, gita doduru tie pu komiha pa nada tinoa koe Karisito, si mada zukuru nono la tu pude vagia sa tinoa hola. Be kaiqa gamu si lopu va egoa sa binalabala asa, ba kaqu va tonoto gamu Tamasa si gamu. ¹⁶ Ba sa hinokara sapu ele gilania gita, si mada tuqe va ninira ia.

¹⁷ Kasa tasiq^u, mi keha luli au. Mi dono luli sarini pu lulia sa kineha tonoto sapu ele veko^a gami koa gamu.*
¹⁸ Ele tozini gamu tu rau soku to^toso visoroihe si hie, meke kamahire si zama pule nia rau si asa pa qua tinalotana nomana, sapu koa dia si ari sokudi, sapu kana ia sa tinozina sa minate te Karisito pa Korosi. ¹⁹ Sa vinabetodi rini si na vina kilasa koa holana te Tamasa, sina va tamasi rini sari na inokoro sea tana tinidi. Va titie ni rini saripu gua pada pude kurekure ni rini, meke soto mo koari na tinavete kaleadi tana kasia popoa sari na dia binalabala. ²⁰ Gita si na tie tana Manauru, meke aqa zonazona nia gita sa nada Hinarupu, sapu sa Banara Zisu Karisito pu kote mae gua vasina. ²¹ Pa Nana niniraⁿira si kote hobei Sa sari na tinida sapu tana pepeso, pude ta evanae na tini tolavaena na nedalana sapu kekenono gua Tanisa. Meke asa tugo sa niniraⁿira si tavetavete nia Sa, pude vekoi pa Nana kinopu sari doduru likakalae.

4

Sari na Inavoso

¹ Ke gua asa, si tataru holani gamu rau kasa tasiq^u, meke hiva dogoro hola gamu rau! Va qetu hola au gamu si rau,

* 3:17 1 Kor 4:16, 11:1

meke qetu holani gamu tugo rau. Ke kasa tasiq, mi turu va ninira pa mia tinoa koasa Baṅara.

² Tepa gamu rau si gamu Euodia meke Sinitike, pude mi koa variva egoi guana tamatasi barikaleqe pa korapana sa Baṅara. ³ Tepa igo tugo rau si agoi na nabulu turanaqu pu ta ronuemu*, pude mamu toka ni sari karu barikaleqe hire. Sina ele toka hola nau rini pa vina enena sa Inavoso Leana, gua tugo Kelemeniti meke sari doduru tie tavetavete turanaqu, saripu ele tagoa sa tinoa hola meke ta kubere pozadi pa buka te Tamasa.

⁴ Mi koa qetu doduru totošo pa mia kineke koa sa Baṅara. Maqu tozi pulea, mi koa qetu!

⁵ Mi va dogoro nia koari doduru tie sa mia ninoṅo. Tata pule mae sa Baṅara. ⁶ Mi lopu talotana nia si keketona, ba pa mia vinaravara si mi tepa la ni koe Tamasa sari doduru gua sapu ta hivae koa gamu; mi zama valeana tugo koa Sa pa bulomia doduru totošo pa mia vinaravara. ⁷ Meke sa binule te Tamasa sapu loke tie boka tumae beto nia, si kote kopuni sari bulomia, meke na mia binalabala, pa kinoa keke koe Zisu Karisito.

⁸ Hie sa qua zinama mumudi, kasa tasiq, mi kopu ni pa bulomia sari na hahanana gua hire sapu garona sa vina lavata; sari pu hinokara, leadi, toṅoto, via, tolavaedi, meke garo pude ta pamaṅae. ⁹ Mi tavete luli gua sapu ele va nonogai, na vagi gamu koa rau, pa qua zinama na tinavete. Meke sa Tamasa pu poni gita sa binule si kote koa koa gamu.

Zinama Leana Koasa Vinariponi

¹⁰ Pa qua tinoa keke koasa Baṅara, si variva qetu hola koa rau sapu ele gelenaena sa totošo meke tiqe kamahire si vagia gamu sa totošo pude va dogoro nau sa mia tataru koa rau. Lopu zama si rau sapu lopu hoke galagala nau gamu, ba sina loke mia totošo pude tavete vura nia. ¹¹ Lopu pa ginugua sapu hiva ta tokae si rau ke zama nia rau si hie, ura ele manavasa nia mo rau pude qetu ni gua sapu tagoi rau. ¹² Tumae nia rau sa kinoa malaṅa, meke pude tago va soku. Soku tie si lopu ele tumae nia sa ginugua hie, ba Arau si ele manavasa nia, be pavei koa si rau, ba be pa totošo sa, si qetu nia mo rau si pude deṅa, ba be ovia, be soku qua, ba be lopu soku. ¹³ Tagoa rau sa niniraṅira sapu ta poni nia rau koe Karisito pude turu va tia i, gua sapu ta evaṅa pa tinoa.

¹⁴ Ba leana hola si gamu, sapu ele boka toka nau gamu pa qua tinasuna. ¹⁵ Meke gilania mia gamu na tie Pilipae

* 4:3 Lopu ta gilana esei "sa nabulu turanaqu" sapu zama nia sa.

tatasana ta tarae sa Inavoso Leana, sipu luaria rau sa popoa Masedonia, si gamu mo telemia sa ekelesia sapu toka nau, koari na mia vinariponi.* ¹⁶ Ura toতোসো কো পা টেসালোনািকা সি রাউ, মেকে তা হিবাে কো রাউ সা তিনোকে, সি হোকে তোকা নৌ গামু.* ¹⁷ লোপু হাতা সিসিগিতা রাউ সা মিয়া বিনারিপোনি, বা ওকোরো ডোগরিয়া রাউ সা বুানা, সাপু তা তোমো লা কোসা মিনানা পা মাগোমাগো মিয়া. ¹⁸ এলো বোগিয়া রাউ ডোডুরুনা সা মিয়া বিনারিপোনি কো রাউ, মেকে গারো হোলা সি অসা! লোপু এহাকা নিয়া রাউ সি কেকে তোনা কামাহিরা, সিনা এলো বোগি রাউ পা লিমানা এপারোডাইতাসি সারি না মিয়া বিনারিপোনি পু বা ম্যে ই গামু. গুানা বিনারিপোনি পু বারিবা গেতু সি অরিনি কোে টামাসা, মেকে না বিনা বুকিবুকিহি হুমানা লো কো সা.* ¹⁹ সা কুা টামাসা সি কাগু পোনি গামু সারি ডোডুরু তিনিতোনা সাপু গারো কো গামু, কোসা মোাতানা গুা সা নানা তিনাগো পা মিয়া কিনো কেকে কোে জিসু কারিসিতো. ²⁰ মানি তাবা লাবাতা সা টামাসা সা টামাদা নিনাে রানে কা রানে! এমেনি.

Zinama Tataru Vina Betobeto

²¹ কুা তাতারু কোরি না তিে তে টামাসা পু কো কেকে কোে জিসু কারিসিতো. সারি কাসা তামাতাসি পা বিনাহেসি সাপু কো কো রাউ হিরা, বা বা অতুা তুগো সা দিয়া তাতারু কো গামু.

²² মেকে গুা তুগো সারি ডোডুরু তিে তে টামাসা তানি, মেকে সারিপু কো পা বোতু বানারা তে সিজা, বা গারুনা অতু নিয়া তুগো সা দিয়া তাতারু কো গামু. ²³ মানি কো কো গামু সা তাতারু বারিহারুপি তানিসা বানারা জিসু কারিসিতো.

* 4:15 2 Kor 11:9 * 4:16 TTA 17:1 * 4:18 Ekd 29:18

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA KOLOSÆ Sa Vinabakala

Sa leta hie si e Paula kubere lania koa rina tienā sa ekelesia pa Kolosae. Kolosae si keke vasileana nomana pa Esia. Sapu Esia gunia rini pukerane, si kamahire poza nia rini Teki. Kolosae si koa pa kali gasa rimata pa Episasi.

Sa ekelesia pa Kolosae si lopu e Paula podalae nia, ba sina koa si asa koasa pinaqaha popoa vasina koa sari na puku ekelesia pu kopu ni e Paula, ke hoke garunu la tie tavetavete se Paula koa rina ekelesia arini. Sari na tie tavetavete arini si ta luaraedi mae pa Episasi, meke sa popoa Episasi si na nati popoa koasa pinaqaha popoa tanisa binanara Roma pa Esia.

Ele gilania Paula sapu koadia si kaiqa tie tuturana seadi koasa ekelesia pa Kolosae. Sari na tie tuturana seadi hire si zukuru nia rini koari na tie sa dia vina tumatumae sea sapu guahe: “Be hiva ta harupu si keke tie, si mani vahesi sari kaiqa votiki maqomaqo na niniranira, kekenono gua rina mateana,” gua. Va tumatumae nia tugo rini sapu sari doduru koreo na palabatu si kaqu ta magu^d gua sapu tozia sa Tinarae te Mosese, meke kaqu madi ni rini si kaiqa ginani pude lopu henai, gua. Meke kaiqa pule vina tumatumae seadi si tozi rini.

Paula si lopu va egoi sari na vina tumatumae gugua arini, gua asa ke zama va ninira nia sa pude tozi vura nia sa vina tumatumae hinokara te Karisito. Sa natina hokara sa nana vina tumatumae si guahe: E Zisu Karisito mo telena si boka harupu gita, meke lopu ta hivae pule si kaiqa votiki sirana tinaharupu. Sari kaiqa votiki vina tumatumae seadi si va seu gita koe Karisito. Zama se Paula, “Pa korapana Karisito si kuri Tamasa sari doduru vina podaka, meke pa korapana tugo Karisito si vagi pule ni Tamasa si arini sapu ele muliunu taloa koa Sa. Sari na tie mo pu koa keke koe Karisito, si tagoa sa rinoverove sapu kaqu ta harupu si arini,” gua si asa. Meke tozi vura ni tugo Paula sari doduru ginugua leadi pu vagi rina tie pu koa keke koe Karisito, pa tinoa tadi pu va hinokaria se Karisito meke sa Nana vina tumatumae.

Mada dono gilania tugo sapu Onesimasi si lulia tugo se Tikikasi toতোso paleke lania sa sa leta hie koa rini pa Kolosae. Onesimasi si na pinausu te Pilimone sapu kubere lania leta tugo Paula. Gina koanana se Pilimone pa Kolosae.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama kekenu. Hinia 1:1-2

Vinaravara zama leana. Hinia 1:3-14

Tinoa meke na tinavete te Karisito. Hinia 1:15 kamo hinia 2:19

Tinoa vaqura koe Karisito. Hinia 2:20 kamo hinia 4:6

Tinukuna sa leta. Hinia 4:7-18

Zinama Tuketukele

¹ Sa leta hie si mae guana koa rau Paula, sa apositolo^d te Zisu Karisito pa hiniva te Tamasa, meke Timote sa tasida koe Karisito. ² Garunu atu nia rau sa leta hie koa gamu na tie te Tamasa pa Kolosae, gamu na tamatasi ta ronua mia pa mia kineke koe Karisito. Mani koa koa gamu sa tataru variharupi na binule tanisa Tamasa sa Tamada.

Vinaravara Zama Leana

³ Doduru totošo si zama leana si gami koe Tamasa, sa Tamana sa nada Banara Zisu Karisito, totošo varavara tokani gamu gami, ⁴ sina ele avoso nia gami sa mia rinañerane koe Zisu Karisito, meke sa mia tataru koari doduru tie te Tamasa. ⁵ Totoso kamo tatasana koa gamu sa inavoso hinokara, sapu sa Inavoso Leana, si raneã gamu sapu gua va nama vekoa Tamasa pude tamugamu pa Mañauru, ke vura mae sa mia rinañerane meke sa mia tataru. ⁶ Sa Inavoso Leana si korapa urahae la koari na tie pa soku popoa meke vahinokara si arini. Gua puta tugo sapu ta evaña pa korapa bulomia gamu, podalae totošo avosia meke gilania gamu sa guguana hinokara sa tataru variharupi te Tamasa. ⁷ Ele va nonoga ia gamu koe Epararasi sa tataru variharupi te Tamasa. Asa si keke nabulu turanamami sapu ta tataruena, na ta ronua te Karisito pu tokani gamu.* ⁸ Ele mae tozini gami tu sa sa tataru sapu ele ponini gamu sa Maqomaqo Hope koa gamu.

⁹ Pa ginugua asa, si lopu makudo varavara tokani gamu gami, podalae tugo sipu avosoni gamu gami. Tepa ia gami sa Tamasa pude va siñi ni gamu sa tinumatumae tanisa Nana hiniva, meke sa ginilagilana lohina sapu poni gita sa Maqomaqo Hope. ¹⁰ Tepa ia tugo gami pude boka toa nia gamu sa tinoa sapu gotogoto sapu hiva nia Sa, meke va boka gamu pude evañia gua sapu variva qetu koa Sa doduru totošo. Sari na mia tinoa si kaqu va vurai sari na tinavete leadi, meke kaqu toqolo si gamu pa ginilanana sa Tamasa. ¹¹ Mi koa va ñinira koari doduru ñinirañira saripu mae guadi koasa Nana ñinirañira marilaena, pude boka turu va nabu si gamu koari doduru tinasuna pa korapa ñinoño. ¹² Pa korapa qinetuqetu, si mi zama leana koasa Tamada sapu ele va garogaro gamu pude somana tagoa sa

* 1:7 Kol 4:12; Plm 23

doduruna gua sapu va nama vekoa Tamasa pude tadi Nana tie, koasa Binaṇara sapu koa ia kalalasa. ¹³ Ele harupu gita Sa koasa nṇiranṇira tanisa hinuporo, meke ele va karovo la gita Sa koasa Binaṇara tanisa Tuna sapu tataru nia Sa. ¹⁴ Ele vata rupaha gita Karisito si gita. Sapu gunia si guahe: Ele taleosae ni Sa sari nada sinea.*

Karisito meke sa Nana Tinavete

¹⁵ Karisito si na kinehana sa Tamasa sapu lopu ta dogorona. Asa mo sa Tuna Tamasa sapu ele koa va kenue koari doduru vina podaka. ¹⁶ Ura pa korapana Sa si ta tavete sari doduru vina podaka pa Maṇauru, meke pa pepeso. Sari na tiṇitona ta dogorodi, meke saripu lopu ta dogorodi, na nṇiranṇira Maḡomaḡo, sari na baṇara, na tie totoli, meke na nati hiniva. Pa korapana Sa si kuri Tamasa sari doduru vina podaka pude tanisa Tuna. ¹⁷ Karisito si ele koa Nana tu sipu lopu ele ta tavete sari doduru vina podaka, meke pa korapa kineke koa Sa, si tava garogaro sari doduru pa hopeke dia vasidi. ¹⁸ Asa sa batuna sa tinina sapu sa ekelesia, meke na natina sa tinoa tanisa tini sana. Na tuna kenuna si Asa koari doduru, sapu ele tava turu pule pa minate, pude kaqu koa na Nati Baṇara koari doduru likakalae.* ¹⁹ Ura sa Nana vinizata soti sa Tamasa, si pude tagoa sa Tuna sa doduruna sa Nana tinoa tinamasa. ²⁰ Meke pa korapana sa Tuna si variva bule ni Sa sari doduru Nana vina podaka pude pule la koa Sa, sari doduru likakalae pa Maṇauru, meke pa pepeso. Meke ele evaṇia Tamasa sa binule pa korapa eharana sa Tuna koasa Nana minate pa korosi.* ²¹ Visoroihe si seu koe Tamasa si gamu pu lopu na tie Ziu, meke kana la koa Sa, sina koa gua koari na mia tinavete kaleadi, na binalabala bonidi. ²² Ba pa korapana sa minate pa tini tanisa Tuna, si vata evaṇae ni gamu Nana baere sa Tamasa si gamu, pude boka va kamo gamu Sa guana tie madi mia, via mia, meke loke tinazutu mia pa kenuna Sa. ²³ Ke mi koa soto va nabu koa sa mia rinaṇeraṇe. Mi lopu rizu taloa gamu koa Sa sapu raṇea gamu koasa Inavoso Leana. Asa tugo sa Inavoso leana sapu nabulu nia arau, Paula. Sa Inavoso Leana hie si ele avoso nia gamu meke ele ta tarae koari na tie pa doduru popoa.

Sa Ninabulu te Paula Koasa Ekelesia

²⁴ Kamahire si getu ni rau sari na qua tinasigiti pa vina leana mia gamu, sina sari na qua tinasigiti arini si pude toka nia sa vina gorevurana sa tinasigiti te Karisito pa laena sa tinina sapu sa ekelesia. ²⁵ Ele vizata au Tamasa si arau

* 1:14 Epi 1:7 * 1:18 Epi 1:22-23 * 1:20 Epi 2:16

pude nabulu nia sa ekelesia. Ele poni nau Sa sa tinavete pa vinaleana mia gamu. Sa tinavete asa si pude tozi vura nia sa doduruna sa Inavoso Leana. ²⁶ Tava paere sa Inavoso Leana hie koari ninae butubutu na sinage na sage pukerane, ba kamahire si tava vura si Asa koari Nana tie. ²⁷ Sa hiniva te Tamasa si pude vata gilana nia koari Nana tie meke koari doduru tie Zenitailo^d sa inavoso tomena hie, sapu marilaena hola. Sa inavoso tomena asa si guahe: Sapu e Karisito si koa koa gamu; ginuana asa si gua pule he: Sapu gamu si raŋea pude somana tagoa sa tinoa tolavaena te Tamasa. ²⁸ Asa tugo sa Karisito sapu tozi vura nia gami koari doduru tie. Koari doduru ginilagilana lohina, si va balau ni, na va tumatumae ni gami sari na tie, pude komiha pa hopeke dia tinoa keke koe Karisito, meke va kamoi si arini pa kenuna sa Tamasa. ²⁹ Tavetavete va ninira, na voriti mate si rau, pude va gorevura ia sa hiniva asa. Tavetavete nia rau sa ninira sapu poni nau e Karisito, sapu korapa koa tavetavete pa korapana sa qua tinoa.

2

¹ Maqu tozi va gilananani gamu sa qua pinodepodekae nomana, pude tokani gamu si gamu, meke sari na tie te Karisito pa Laodisia, meke arini pu lopu ele hite dogoro soti au si arau. ² Tavetia rau si hie pude boka tava ninira si arini, pude di koa keke pa tataru, pude madi tagoa rini sa doduruna sa ginilagilana hinokara koasa inavoso tomena te Tamasa, sapu e Karisito mo. ³ Koa Sa si koa beto sari na tinagotago tomedi sapu sari na ginilagilana, na tinumatumae te Tamasa. ⁴ Tozini gamu arau si hie, pude mi lopu ta sekesekei pa keke tie koari nana zinama, na vina lomolomoso kokohadi, be vea avavoso lea gua sari nana zinama. ⁵ Lopu koa koa gamu si rau pa tiniqu, ba somana koa gamu si rau pa qua binalabala, meke qetu hola nia rau sipu gilania rau sa mia sinoto va nabu pa mia kinoa varigaræ pa rinaŋena e Karisito.

Sa Tinoa Hokotona koe Karisito

⁶ Sina ele tagoa gamu se Zisu Karisito sa Baŋara, ke mi koa keke pa korapana Sa. ⁷ Mi soto va nabu, mamu kuri sari na mia tinoa koa Sa. Koa va ninira pa rinaŋerane gua sapu ele tava tumatumae nia gamu, mamu zama leana doduru totoŋo. ⁸ Mi balau pude lopu vata pusi gamu keke tie, koari na tinumatumae sekesekei sapu mae guadi koari na vina tumatumae tana tie, sapu ta vagidi koari na maqomaqo kaleadi tana kasia popoa, ba lopu koe Karisito. ⁹ Ura sa doduruna sa tinoa tinamasa si koa koe Karisito

pa korapana sa tinoa tini Tanisa. ¹⁰ Meke ele ta poni nia gamu sa tinoa hokotona pa kinoa keke koa Sa. Asa si baṅara ni sari doduru maqomaqo pu tago ṅiniraṅira leadi na kaleadi pa Maṅauru meke pa pepeso. ¹¹ Meke pa korapa kineke koa Sa si ta magu si gamu pa minagu sapu lopu ta tavete pa lima tie, ba e Karisito tavetia, sapu sa tinarupaha koari na hiniva kaleadi tana sinea pa tinida. ¹² Pa mia pinapitaiso^d si guana ele mate, meke ta pomunu turaṅae koa Sa si gamu, meke gua tugo pa korapa mia rinaṅerane, si kekenoṅo guana ele tava turu pule turaṅae koa Sa si gamu koasa ṅiniraṅira te Tamasa pu va turu pulea se Karisito pa minate.* ¹³ Visoroihe si mate si gamu pa maqomaqo mia, koa gua koari na mia hiniva kaleadi tana sinea pa tinimia, sina na tie Zenitailo^d si gamu, meke lopu tagoa gamu sa Tinarae tadi na tie Ziu, meke luli gamu sari na mia binalabala huporodi. Ba kamahire si va toa gamu Tamasa koe Karisito. Meke taleosoni gita Sa si gita koari nada sinea.* ¹⁴ Va betoa Tamasa sa kinubekuberedi ri nada lipulipu, koasa sinekena sa Tinarae te Mosese, sapu koa pude va kilasa gita koari nada sinea, sina vagi pania Sa meke poka nia pa Korosi.* ¹⁵ Totoso asa si vagi pani Sa sari ṅiniraṅira tadi na maqomaqo kaleadi, meke turaṅa va dodogoroni Sa guana tie ta raovodi^d, koasa Nana minataqara pa korosi.

¹⁶ Ego, mi lopu va malumia keke tie pude zutu gamu pa ginugua ginani na napo, ba be pa kinopudi* rina rane hopedi, na inevaṅa pa totoso sidara vaqura, babe na rane Sabati.* ¹⁷ Hire sina vina titiladi mo rina tiṅitoṅa pu kote mae, ba sa hinokarana si e Karisito tu. ¹⁸ Mi lopu va malumu puleni gamu pude ta zutu koa ke tie sapu balabala pule nia sapu na tie arilaena si asa, gua, sina ele dogori sa sari kaiqa dinogodogorae votivotikaedi, meke zukuru nia sa koari na tie sa vina pepekae kokohana, meke na vinahesidi rina mateana. Sa tie gugua asa si va lavalavatae pule nia koari na binalabala tana tie mo. ¹⁹ Luara pania sa se Karisito sa Batuna sa tini sapu sa ekelesia. Pa korapa tinolitolie te Karisito si ta varihodae valeana sari na kukuruna, meke tava toa sa tini, meke toqolo pa tinoqolo gua sapu hiva nia sa Tamasa.*

Mate meke Toa Somanæ koe Karisito

²⁰ Ele mate turaṅae koe Karisito si gamu, meke ele ta rupaha si gamu koari na maqomaqo kaleadi pu koa totoli

* 2:12 Rom 6:4 * 2:13 Epi 2:1-5 * 2:14 Epi 2:15 * 2:16 Pa dia binalabala si ka ṅeta sari na inevaṅa pude kopu ni pude ta evaṅae na tie te Tamasa meke na tie Ziu si arini. * 2:16 Rom 14:1-6 * 2:19 Epi 4:16

koari doduru vina podaka pa mañauru meke pa pepeso. Na vegua ke guana tie tanisa popoa pepeso tu si gamu, meke luli gamu sari na dia tinarae saripu gua hire? ²¹ “Mi lopu taninia si hie, mi lopu va linilinia si asa, lopu tiqua si hoi; na hopena,” gua. ²² Sari doduru arini si soto la gua mo koari na tinitona pu kote beto totošo tavetavete ni. Na vina turu, meke na vina tumatumae tana tie mo si arini. ²³ Sari na tinarae arini, si donodono guana koa i na ginilagilana lohina koari dia vina turu pa vnahesi sapu teledia va turui, na vina pepekae kokoha, meke sa dia tinarae niniradi pa tini si arini. Ba loke dia lineana si arini pude totoi va tonotia sa hiniva kaleana tana tini.

3

¹ Ele tava toa pule turañae koe Karisito si gamu, ke gua asa si mi va soto la i sari na bulomia koari na tinitona pa Mañauru, vasina pu habotu pa Nana habohabotuana Bañara se Karisito pa kali mataona sa Tamasa,* ² Ke mi va soto la i sari na mia binalabala koari na tinitona panaulu, ba lopu koari na tinitona pa pepeso. ³ Ura ele mate si gamu, meke sari mia tinoa hinokara si ele ta tome somanae koe Karisito pa korapana sa Tamasa. ⁴ Sa mia tinoa hinokara hie si e Karisito, meke pana vura mae Sa, si kaqu vura somanae mae koa Sa si gamu, pude somana tagoa sa Nana tinolava.

Sa Tinoa Koana meke sa Tinoa Vaqura

⁵ Ego, mi va matei sari kukurudi rina mia tinoa saripu soto koari na kinaleadi tanisa pepeso, saripu gua na vinari riqihi, na binalabala bonidi, na inokoro sea, na tinañaziri, meke na pinuhi sapu kekeñoño guana vnahesi beku. ⁶ Sina koa gua koari na kinaleadi hire, si kote va raza mae ia Tamasa sa Nana binugoro koari na tie va gugue. ⁷ Visoroihe si somana si gamu koari na inokoro sea hire, totošo koa ta pusi koa rini si gamu. ⁸ Ba kamahire si mi luara beto pani si hire: sari na binugoro, na tinañaziri, na kinukiti. Loke zinutuzutu kokoha, na zinama kaleadi, saripu hopena pude zamani, si kaqu vura pa beru mia. ⁹ Mi lopu vari zama kokohai, sina ele luara pania gamu sa tinoa koana asa, meke sari nana tinavete.* ¹⁰ Meke ele tagoa gamu sa tinoa vaqura. Hie tugo sa tinoa vaqura sapu ta kuri koe Tamasa sapu va podakana sa kasia popoa, meke sapu korapa va vaqura pulea sa kinehana soti, pude boka toqolo sage si gamu pa ginilagilanana sa Tamasa.* ¹¹ Ke gua asa, si loke vinotikaena si koa pa varikorapadi rina tie Quriki, meke na tie Ziu, na tie ta magudi meke sapu lopu ta magudi, na tie karovona

* 3:1 Sam 110:1

* 3:9 Epi 4:22

* 3:10 Epi 4:24; Zen 1:26

babe na tie pa hiqohiqo, pinausu meke lopu na pinausu, ba Karisito mo si arilaena hola koari doduru tie. ¹² Gamu si na tie te Tamasa; madi mia, na ele tataruni gamu na vizata gamu Sa pude Nana telena. Ke gua asa, si mi tagoa sa tataru variva tukana, na vinaritokae, na vinapepekae, meke na ninono.* ¹³ Mamu variva taleosae pa tataru. Be keke koa gamu si lopu qetu nia sa si keke turanana, si mani taleoso nia. Madi variva taleosae, gua sapu taleosoni gamu sa Baṅara.* ¹⁴ Meke koari doduru lineana hire, si mi va somania sa tataru, sapu pusi varigara ni sari doduru hire pa kineke hinokara. ¹⁵ Mamu va malumia sa binule te Karisito pude koa baṅara pa bulo mia, sina koasa binule hie si tioko varigara ni gamu Tamasa si gamu pa keke tini. Ke mamu zama leana doduru toso. ¹⁶ Mani koa zonazona pa bulomia gamu sa zinama te Karisito. Mi variva tumatumae ni sari na ginilagilana. Mi kera ni sari na Sam meke na kina vinahesi, mi kera zama leana la koe Tamasa pa bulomia.* ¹⁷ Sari doduru tinitona pu evani gamu, si mi taveti pa korapa pozana e Zisu sa Baṅara, pana zama leana si gamu koasa Tamasa sa Tamada pa korapana Sa.

Tinoa Vaqura Tana Hopeke Tie

¹⁸ Gamu na barikaleqe si mi va tabei sari mia palabatu, ura gua tu asa si leana pude tavetia gamu na tie te Karisito.*

¹⁹ Gamu na palabatu, mi tataru ni tugo sari mia barikaleqe, mi lopu hidaki.*

²⁰ Gamu na koburu, mi va tabei sari tiatamamia koari doduru tinitona, ura gua asa si qetu nia sa Tamasa.*

²¹ Gamu kasa na tamadia rina koburu, mi lopu va bubugori sari na tumia, pude madi lopu talotana.*

²² Gamu kasa na pinausu, mi va tabei sari na mia palabatu pa doduru ginugua, lopu toso kopu totokoni gamu mo rini pude guana hiva va qetui mo si arini, ba mamu podekia pude va qetu i sarini pa doduru bulomia, pa mia pinamana koa sa Baṅara.* ²³ Gua sapu tavetia gamu si mi tavetia pa doduru bulomia, guana sapu tavetavete ponia gamu sa Baṅara, lopu koari na tie mo. ²⁴ Mi balabala ia sapu sa Baṅara si kote poni gamu sa pinia sapu ele va nama vekoa Sa, pude tadi Nana tie. Sina e Karisito tu sa Baṅara hinokara pu nabulu nia gamu. ²⁵ Asa sapu tavete va sea si kote ta poni nia tugo sa sa laedi ri nana tinavete kaleadi. Ura lopu toka kale si Asa.*

* **3:12** Epi 4:2 * **3:13** Epi 4:32 * **3:16** Epi 5:19-20 * **3:18** Epi 5:22; 1 Pit 3:1 * **3:19** Epi 5:25; 1 Pit 3:7 * **3:20** Epi 6:1 * **3:21** Epi 6:4 * **3:22** Epi 6:5-8 * **3:25** Diut 10:17; Epi 6:9

4

1 Gamu na palabatu, mi tavete valeana meke tavete va tonoto la koari na mia pinausu. Mamu balabala ia sapu gamu ba koa nana tugo sa Baṅara pa Maṅauru sapu palabatuni gamu.*

Vina Tumatumae

2 Mi lopu makudo varavara, mi kopu pa mia vinaravara, zama leana la koasa Tamasa. 3 Mi varavara tokani gami tugo, pude boka poni gami Tamasa sa totošo leana pude tarae nia sa Nana inavoso tomena, sapu se Karisito. Sina asa si ta pusi nia rau he. 4 Mi varavara toka nau pude boka tozi va bakalia rau sa inavoso tomena sana, pa sirāna gua sapu hiva nia Tamasa pude tozia rau. 5 Mi koa gilae pa mia hahanana koa rini pu lopu va hinokara, mi haloī sari na totošo pu boka vagi gamu pude tozia sa Inavoso Leana.* 6 Sari na mia zinama si madi variva qetuqetu doduru totošo, meke variva okoro. Mi tumae nia gua pude boka olaṅa va gotogoto la koari na votivotiki tie.

Zinama Tataru Vina Betobeto

7 Se Tikikasi, sa tasida koe Karisito sapu ta tataruena; sapu keke tie tavetavete ta ronuenta, meke na nabulu turāna mami koasa tinavete tanisa Baṅara, si kote tozini gamu sari doduru inavosoqu rau.** 8 Gua asa ke garunu atu nia rau si asa koa gamu, pude va ṅinira gamu pana tozini gamu sa sari na ginugua mami gami. 9 E Onesimasi, si luli koa sa, keke tasida ta ronuenta koe Karisito si asa, sapu keke tie soti koa gamu. Arini kote atu tozini gamu sari hopeke ginugua sapu ta evaṅa tani.* 10 Se Arisitakasi, sapu koa somana koa rau pa vetu varipusi si garunu atu nia sa nana tataru koa gamu, meke gua tugo e Maka, sa tasina puzakadara e Banabasi; ele vagia mo gamu sa inavoso pude va kamoā se Maka pana be ene hola gua koa gamu si asa.* 11 E Zosua sapu ta pozae Zasitasi, ba va atua tugo sa nana tataru. Ari ka neta mo hire sari na tie Ziu pu kekeredi, meke tavetavete somanae koa rau koasa Binaṅara te Tamasa, meke varitokae hola si arini koa rau.

12 Tataru koa gamu gua se Epararasi, keke tie soti tugo koa gamu si asa, meke na nabulu te Zisu Karisito. Hoke varavara tokani gamu sa si gamu meke doduru totošo si tepa ia sa sa Tamasa pude va boka gamu pude turu va nabu, guana tie komiha mia, na tie hinokara te Karisito, pa

* 4:1 Epi 6:9 * 4:5 Epi 5:16 * 4:7 TTA 20:4; 2 Tim 4:12 * 4:7 Epi 6:21-22

* 4:9 Plm 10-12 * 4:10 TTA 19:29, 27:2; Plm 24; TTA 12:12,25, 13:13, 15:37-39

korapa vina tabena sa hiniva te Tamasa.* ¹³ Arau si boka tozini gamu sa nana tinavete ninirana pude tokani gamu, meke sari na tie pa Laodisia meke Haerapolisi. ¹⁴ Se Luke sa mami tie salasalana, sapu qetu nia gami, meke se Dimasi, ba garunu atu nia tugo sa dia tataru koa gamu.*

¹⁵ Tozia sa mami tataru koari na tasida pa Laodisia, meke gua tugo koe Nimipasi meke sa ekelesia pa nana vetu.

¹⁶ Pana ele tiro betoa gamu sa leta hie, si mi vala nia koasa ekelesia pa Laodisia, pude ta tiro pule vasina; meke gamu ba kote tiroa tugo sa qua leta, sapu kote va atua ri pa Laodisia.

¹⁷ Mi tozi nia se Akipasi pude va hokoto valeania sa tinavete sapu ele ta poni nia sa pa ninabuluna sa Banara.* ¹⁸ Hie si kubere sotia rau pa limaqu. Sa qua tataru arau Paula koa gamu. Mi balabala i sari na tina pusiqu. Mani koa koa gamu sa tataru variharupi te Tamasa.

* **4:12** Kol 1:7; Plm 23 * **4:14** 2 Tim 4:10,11; Plm 24 * **4:17** Plm 2

SA LETA KEKENU TE PAULA KOARI NA TIE PA TESALONAIKA Sa Vinabakala

Sa nati vasileana nomana koasa pinaqaha popoa Masedonia si pa Tesalonaika. Pa rane ninoroi, sa popoa hie si koa pa popoa nomana sapu ta pozae Qurisi. Sa ekelesia vasina si ele podalae nia Paula, sipu ta luarae si asa pa Pilipae pa nana inene tarae vina rua. Ba hinoqa mae sari na ninaqunaqu tadina tie Ziu, sarini pu lopu va hinokaria se Zisu, meke lopu qetu ni saripu lopu na tie Ziu pu visoroihe si edi hiva luli sari na hahanana tadina tie Ziu, ba kamahire si va hinokara meke lulia sa vina tumatumae te Paula. Ke hitua rini se Paula, pude ta luarae pa Tesalonaika meke la pa Berea. Ego pa mudina asa, si la kamo se Paula pa Koriniti. E Timote, sa tie pu tavetavete turania se Paula, si koa hola paki pa Masedonia, meke beto asa si mae koe Paula pa Koriniti. Tozi ni sa sari doduru ginugua koasa ekelesia pa Tesalonaika. Meke beto asa, si kubere la nia Paula sa leta hie koarini, totošo koa si asa pa Koriniti. Sari na ginugua hire si boka ta tiro pa Tinavete Tadina Apositolo 17:1-15.

Sa leta kekenu te Paula hie koari na tie pa Tesalonaika, si pude va ninirai sari na tie pa dia tinoa vaqura na rinañerane koe Karisito, gua. Qetu meke zama leana si asa, sipu avoso ni sa sari na dia rinañerane na tataru. Ke vivinei nia sa koa rini sa nana kineha leana, sipu koa koa rini si asa. Meke olañi sa sari na dia ninanasa pu mae guadi koasa ekelesia, koasa guguana sa pinule mae te Karisito saripu gua hire: Sa tie pu va hinokara, be mate si asa sipu lopu ele pule mae se Karisito, si vegua, kote vagia sa sa tinoa hola, sapu kote poni ni Karisito koari na tie pa Nana totošo pule mae Sa? Meke pa totošo sa si kote pule mae se Karisito? Tozi ni Paula si arini, pude di tavetavete pa korapa binule, meke aqa va noño nia pa rinañerane sa pinule mae te Karisito.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1

Sa qinetuqetu na kineha leana, meke sa tataru te Paula.

Hinia 1:2 kamo hinia 3:13

Sovutu va ninirai Paula sarini pa tinoa koe Karisito. Hinia 4:1-12

Vina tumatumaena sa minae te Karisito. Hinia 4:13 kamo hinia 5:11

Vina tumatumae vina betobeto. Hinia 5:12-22

Zinama tataru vina betobeto. Hinia 5:23-28

Zinama Tuketukele

¹ Gami Paula, e Saelasi, meke Timote, si kubere atu koa gamu na tie koasa ekelesia pa Tesalonaika sapu koa koe Tamasa, sa Tamada, meke sa Baᅇara Zisu Karisito. Mani koa koa gamu sa tataru variharupi meke sa binule.*

Sa Tinoa Vaqura meke sa Rinaᅇerane tadi pa Tesalonaika

² Doduru totošo si zama leanani gamu gami si gamu doduru koe Tamasa, meke hoke varavara poni gamu gami pa mami vinaravara. ³ Pa mami vinaravara pa kenuna sa Tamasa sa Tamada, si lopu hite makudo balabala la i gami sari na mia tinavete pu evaᅇi gamu pa rinaᅇerane, sipu tavetavete ᅇaliᅇali si gamu pa tataru, meke turu va nabu, siᅇa sa mia rinaᅇerane si soto la koasa nada Baᅇara Zisu Karisito.

⁴ Gamu kasa tasimami koe Karisito, ele gilania gami sapu ta tatarue meke ta vizata mia si gamu koe Tamasa. ⁵ Ura lopu pa zinama mo si tozia gami koa gamu sa Inavoso Leana, ba vagia gamu pa ᅇiniraᅇira koasa Maᅇomaᅇo Hope, meke pa vina hinokara va nabuna tu. Ura gilania mia mo gamu vegugua sa mami kinokoa totošo koa gami koa gamu, pa laemia gamu. ⁶ Ke keha luli gami gamu si gami, meke keha lulia tugo gamu sa Baᅇara. Ve a be ta ᅇoᅇovalala pa tinasigiti si gamu koari na mia kana, ba vagia gamu sa Inavoso pa qinetuqetu, sapu mae guana koasa Maᅇomaᅇo Hope,* ⁷ pude boka keha luli gamu sari kaiqa pule koari doduru pu va hinokara pa popoa Masedonia meke Akaia. ⁸ Ura ele tozi vura nia gamu sa Inavoso tanisa Baᅇara, lopu pa Masedonia meke Akaia mo, ba ta gilana pa doduru vasina, sapu sa mia rinaᅇerane si soto koe Tamasa. Ke lopu kilu vivinei nia gami si asa. ⁹ Ura arini tu tozini gami sapu gua evaᅇia gamu totošo va kamo gami gamu si gami, meke sapu ele luara pani gamu sari na mia beku, pude nabulu nia sa Tamasa toana meke hinokarana. ¹⁰ Meke aqa nia tu gamu sa Tuna sapu kaqu pule mae gua pa Maᅇauru, sapu va turu pulea Tamasa pa minate, sapu e Zisu tugo, sapu harupu gita koasa tinaᅇaziri, na vina kilasa sapu korapa mae.

2

Sa Tinavete te Paula pa Tesalonaika

¹ Kasa tasimami, gilania mia mo, sapu sa mami minae koa gamu si lopu gua na hoborona, ba arilaena sapu gua ta evaᅇa. ² Gilania mia sapu ele ta ᅇoᅇovalala si gami, meke ta zama va kaleana koari pa Pilipae, sipu lopu ele kamo atu si gami pa Tesalonaika. Meke totošo koa koa gamu si

* 1:1 TTA 17:1 * 1:6 TTA 17:5-9

gami si tolene gua ta naqu tugo si gami. Ba koasa tinokae te Tamasa si koa varane si gami, pude boka tozini gamu sa Inavoso Leana te Tamasa telena.* 3 Ura lopu lulia gami si keke tinarae kokohana, babe na inokoro sea tamigami, babe sapu hiva sekesekei ni gamu gami, toতোসো tarae nia gami koa gamu sa Inavoso Leana. 4 Ba doduru toতোসো si zama ni gami gua sapu hivani gami Tamasa pude zama ni, sina ronu gami Sa pude tozia sa Inavoso Leana. Lopu podekia gami pude va qetui sari tie, ba pude va qetu ia sa Tamasa, pu podeki sari bulo mami. 5 Gilana valeania gamu sapu loke toতোসো si vahesi gamu gami pa zinama lomolomoso, babe zama sekesekei si gami pude tomea sa pinuhi, ura sa Tamasa sa mami tie va sosode. 6 Lopu hite hata ia gami si pude tava lavata koa ke tie. Lopu koa gamu, meke lopu koari kaiqa tie pule. 7 Na apositolo^d si gami sapu ta garunu koe Tamasa, ke boka tepa ia mo gami sa tinokae koa gamu pa mami kinoa. Ba toতোসো koa koa gamu si gami si noño si gami, kekenoño guana tinana pu kopu ni sari na tuna. 8 Ura tataru sisigitini gamu gami, ke qetu si gami pude tozini gamu sa Inavoso Leana te Tamasa, meke pude tokani gamu pa doduru ginugua, sina sa mami tataru koa gamu si nomana hola. 9 Kasa tasimami, gina lopu muliñi nia tugo gamu sapu tavetavete ñaliñali si gami rane na boñi. Tavetavete si gami, pude lopu atu tepa tinokae koa gamu, toতোসো tarae nia gami sa Inavoso Leana koa gamu.

10 Gamu meke sa Tamasa tugo si na mami tie va sosode, sina gilania gamu sapu na tie madi mami, na toñoto, meke loke tinazutu mami koe Tamasa si gami, toতোসো koa si gami koa gamu pu va hinokara. 11 Ura gilania gamu, gua sapu hoke tavetia ri na tiatamadia koari na tudia, si gunini gamu tugo gami si gamu; 12 hoke va ñinira gamu, na va manoto gamu, meke hoke tozini gamu gami pude lulia sa siraña pa tinoa, sapu garona pude va qetua sa Tamasa pu ruvata gamu, pude somanae pa Nana Butubutu Binañara meke sa tinoa tolavaena.

13 Meke hie tugo si keke ginuana sa mami zinama leana koe Tamasa doduru toতোসো. Sipu avoso vagia gamu sa zinama te Tamasa koa gami, si lopu vagia gamu si asa guana zinama tana tie, ba na zinama te Tamasa. Meke hinokara tugo sapu te Tamasa si asa. Ura sa Tamasa si korapa tavetavete pa korapa bulo mia gamu pu va hinokara. 14 Kasa tasimami, gua sapu ele ta evaña koari na ekelesia te Tamasa pa Ziudia pu koa keke koe Karisito, si ta evaña tugo koa gamu. Ta ñoñovala si gamu koari na turañamia soti,

* 2:2 TTA 16:19-24, 17:1-9

gua tugo si pa Ziudia sapu nonovali rina tie Ziu si arini.*
 15 Va matea rini sa Baᅇara Zisu, meke sari na poropita^d,
 meke nonovala gami tugo rini si gami. Lopu va qetua rini
 sa Tamasa, meke kanai rini sari doduru tie.* 16 Hiva hukata
 gami tugo rini, pude lopu tarae nia sa Inavoso Leana, sapu
 boka ta harupu nia rina tie Zenitailo. Gua asa, ke vari
 totomoi sari na dia sinea, ke ta gorei nia rini sa tinaᅇaziri
 te Tamasa, meke ele ta evaᅇa beto tugo kamahire si asa.

Sa Hiniva te Paula pude Hopiki Pule Ni si Arini

17 Kasa tasimami, totoſo vari paᅇahani gita ri na tie, si
 podeke sisigitia gami pa mami inokoro nomana, pude atu
 dogoro gamu. Koa pa seu si gami pa tinimami, ba sari mami
 binalabala si koa koa gamu. 18 Ura ele podeke sisigitia gami
 pude atu, meke arau telequ ba soku totoſo si podekia tugo
 pude pule atu koa gamu, ba hukata gami e Setani. 19 Na
 sa sia sapu raᅇea gami, meke kote qetu nia gami, meke sa
 pinia sa si kote vagia gami koasa mami tinavete tarae, ba
 sapu gamu mo pu va hinokara sapu boka qetu nia gami pa
 kenuna sa Tamasa pana pule mae se Zisu. 20 Uve, gamu mo
 sa mami vina lavata, meke sa mami qinetuqetu.

3

1 Gua asa, ke totoſo lopu boka hokara pude aᅇa nono la si
 gami si vizatia gami si pude koa mo si gami kara Saelasi pa
 Atenisi.* 2 Ba garunu atu nia mo gami koa gamu se Timote,
 sa tasida. Na tie tavetavete te Tamasa si asa, pude tavetavete
 turaᅇae koa gami pa vina enena sa Inavoso Leana te Zisu
 Karisito. Garunu atu nia gami si asa, pude va ninira gamu,
 meke tokani gamu koari na mia rinaᅇeraᅇe, 3 pude loke
 tie koa gamu si kote hiva luara pania se Karisito, sina koa
 gua koari na ninovanovala hire. Ura gilania mia gamu sapu
 sari na pinodeke gugua arini, si na hiniva tugo te Tamasa
 koa gita. 4 Sipu korapa koa gami koa gamu, si ele tozi va
 kenu ni gamu tu gami, sapu kote ta nonovala si gita. Meke
 gilania mia gamu sapu asa tugo si ta evaᅇa koa gita. 5 Gua
 asa, ke totoſo lopu boka hokara pude aᅇa nono la si rau,
 ke hiva avoso gilania rau sapu be korapa koa va nabu si
 gamu. Ke garunu atu nia rau koa gamu se Timote, pude va
 avosi vegua sa mia rinaᅇeraᅇe. Ura mala nia rau sapu be
 ele toketoke gamu e Setani, meke kote ta okipalae hoboro
 mo sari na mami tinavete koa gamu.

6 Ba kamahire si ele pule mae se Timote, meke ele paleke
 mae nia sa koa gami sa inavosona sa mia rinaᅇeraᅇe na

* 2:14 TTA 17:5 * 2:15 TTA 9:23,29, 13:45,50, 14:2,5,19, 17:5,13, 18:12 * 3:1
 TTA 17:15

tataru. Meke ele tozini gami tugo sa sapu hoke ta balabala si gami koa gamu pa qinetuqetu, meke hiva dogoro sisigiti gami gamu, gua tugo sapu gami ba hiva dogoro sisigiti gamu.* ⁷ Ke kasa tasimami, koasa mia rinaņerane mo gamu, si tava niņira sari na bulomami koari doduru mami tinasuna na niņovanovala. ⁸ Ura kamahire si qetuqetu na tava niņira sa mami tinoa, koa gua sapu turu va nabu si gamu pa tinoa keke koasa Baņara. ⁹ Ke zama leanani gamu gami koasa nada Tamasa kamahire. Zama leana nia gami sa qinetuqetu, sapu tagoa gami pa laemia gamu, sapu koa koari na bulo mami pa vinaravara pa kenuna sa nada Tamasa. ¹⁰ Rane na boņi si varavara la koe Tamasa si gami pa doduru bulo mami, pude boka atu dogoro pule gamu gami, pude boka va toņoti saripu gua sea koari na mia vina hinokara.

¹¹ Telenā sa nada Tamasa sa Tamada, meke sa nada Baņara Zisu, si mani turana toņoto atuni gami, pude atu dogoro gamu. ¹² Mani tokani gamu sa Baņara si gamu, pude mi koa varivari tatarue, meke pude mi tataru ni sari doduru tie. Mani va niņira gamu sa Tamasa, pude toqolo va gigiri hola latu sa mia tataru, pude kekeņono gua sa mami tataru koa gamu. ¹³ Mani va niņirai Sa sari na bulomia, pude mi tavamadi, na loke tinazutu mia pa kenuna sa nada Tamasa sa Tamada, pana pule mae se Zisu sa nada Baņara turani sari doduru Nana tie madidi*.

4

Tinoa sapu Qetu nia Tamasa

¹ Ego, kasa tasimami, ele tava tumatumae si gamu koa gami koasa guguana sa tinoa sapu qetu nia sa Tamasa. Asa sa tinoa sapu ele lulia gamu. Gua asa, ke tepa zonazona gamu gami kamahire pa korapa pozana sa Baņara Zisu Karisito, pude tavete gua asa doduru toso. ² Ura gilani gamu sari na vina tumatumae saripu ele ponini gamu gami, pa korapa ginarunu tanisa Baņara Zisu. ³ Meke na hiniva tugo te Tamasa pude mi koa tava madi si gamu, mi koa va seu koari doduru hahanana kaleana tadi na koreo na vineki, maqota, meke na binarabarata, na gua. ⁴ Mi hopeke tumae kopuni sari hiniva tadi tinimia. Hopeke koa turania sa loamu pa hahanana toņotona. ⁵ Lopu pa korapa inokoro sea, gua rina tie huporo pu lopu gilania sa Tamasa. ⁶ Koari na hahanana sea arini, si mani lopu sekesekei nia na va kaleania keke tie sa tasina koe Karisito. Ura sa Baņara si

* **3:6** TTA 18:5 * **3:13** Ginuana sari "Nana tie madidi" si ari na tie te Karisito pu ele mate, meke toa turania si Asa pa Maņauru, meke sari na Mateana.

kote va kilasa betoi sari doduru tie pa dia sinea gua hire, gua sapu ele tozini gamu gami, meke ele va balauni gamu. ⁷ Ura lopu tioko gita Tamasa si gita pude luli sari na inokoro sea, ba pude koa va madi tu. ⁸ Ke asa sapu va karia sa vina tumatumae hie, si lopu va kari au mo sa si arau, ba sa Tamasa tugo sapu ponini gamu sa Maqomaqo Hope.

⁹ Ego, lopu vivinei nia rau koasa leta hie sa vinari tatarue tamatasi pa ekelesia, sina ele va tumatumaeni gamu tu Tamasa pude koa varivari tatarue si gamu. ¹⁰ Hinokara sapu ele evañia gamu si hie, koari doduru tasimia pa ekelesia, koari doduru vasina pa Masedonia. Ba tepa gamu tugo gami, pude mi vari tatarue nono latu. ¹¹ Mi podeke sisigitia pude koa va bule koari na tie. Mi tavetavete telemia pa limamia soti, mi kopu nia sa mia tinavete, ba lopu sapu tanisa votiki tie, gua sapu ele tozini gamu gami visoroihe. ¹² Pude gua asa si kote ta pamañae si gamu koari pu lopu na tie te Karisito, meke lopu kote hite ehaka nia gamu si keketona.

Sa Pinule Mae Tanisa Bañara

¹³ Kasa tasimami, hiva va gilani gamu gami sa hinokara koa rini pu ele mate, pude mi lopu koa hola pa kinuliusu, kekenoño gua rina tie pu loke dia rinañerane koe Karisito. ¹⁴ Va hinokaria gita sapu ele mate meke turu pule se Zisu, ke va hinokaria tugo gita sapu kote turaña somana pule mae ni Tamasa koe Zisu si arini pu va hinokaria si Asa meke ele mate. ¹⁵ Ura saripu ele zama atu ni gami koa gamu, si mae guadi tu koasa Bañara. Gita sapu toada koasa rane sapu kote pule mae ia sa Bañara, si lopu kote tutuvu kekenua si Asa, ba saripu ele matedi tu si kote tutuvu kenua si Asa.* ¹⁶ Ura sa Bañara telena si kote gore mae gua pa Mañauru, meke velavela vura nia sa ginarunu, meke kote ta avoso sa mamalainina sa ñati mateana, meke sa kabona sa buki te Tamasa. Meke sarini pu va hinokaria se Zisu Karisito meke ele mate, si kote turu pule kekenu. ¹⁷ Mudina asa si gita pu korapa toa pa totoaso asa, si kote varigara somanae koarini pa lei, pude tutuvia sa Bañara pa galegalearane. Gua asa, ke kote koa turaña gita sa Bañara ninae rane ka rane. ¹⁸ Gua asa ke, mi variva manoti koari na zinama hire.

5

Mi Va Namanama nia sa Pinule Mae Tanisa Bañara

¹ Kasa tasimami, lopu kilu pude kubere atu ni gami koa gamu sari na totoaso na rane, pu kote ta evaña saripu gua arini. ² Ura ele gilana valeania mia mo gamu, sapu kaqu

* 4:15 1 Kor 15:51-52

mae va hodaka guana tie hikohiko pana boni sa rane tanisa Banara.* 3 Sipu korapa zama guahe sari na tie, "Bule learane sa popoa, mada koa valeana," gua. Pa totošo tugo asa si kote raza va hodaki na tinahuara si arini. Kote kamo guana tinasigiti koasa barikaleqe molumoluna, meke lopu kaqu boka govete nia rina tie si asa. 4 Ba gamu kasa na tasimami, si lopu koa pa hinuporo, ke lopu kote kamo va hodahodaka koa gamu sa rane sana, guana tie hikohiko. 5 Gamu doduru si tanisa kalalasa, meke tanisa rane. Lopu tanisa boni, babe na hinuporo si gita. 6 Gua asa, ke mada lopu koa kekenono gua rina tie pu puta, ba mada kopu na koa gilae. 7 Ura saripu edi puta si hoke puta pana boni, meke saripu napo va viviri, si hoke naponapo pana boni. 8 Ba gita sapu tanisa rane, si mada koa gilae. Mada koa va nabu pa rinaerane na tataru kekenono gua na tie varipera pu va sagea sa poko raqaraqa. Mada koa va nabu pa rinaerane sapu kaqu vagia gita sa tinaharupu, kekenono gua sa tie sapu va hakea sa toropae varipera.* 9 Ura lopu vizata gita Tamasa si gita, pude ta raza nia gita sa Nana tinanaziri, ba pude vagia tu gita sa tinaharupu pa korapa Zisu Karisito sa nada Banara. 10 Ele mate paeni gita Sa, ke be mate babe toa si gita, ba kaqu toa turania gita si Asa. 11 Ke mi variva ninirai na varivari tokae telemia, gua puta tugo sapu korapa tavetia gamu kamahire.

Sari na Vina Tumatumae meke na Zinama Tataru Vina Betobeto

12 Kasa tasimami, tepa gamu gami si pude mi pama na ni si arini pu tavetavete pa vari korapa mia, sari na mia koimata pu va tumatumaeni gamu sa tinoa koe Karisito. 13 Mi va lavati na tataru ni sari na koimata sina koa gua koasa dia tinavete koa gamu. Mi koa vari bulei pa vari korapa mia. 14 Tepa gamu gami si gamu doduru tasimami, pude mi va balau si arini pu koa hoboro pude di tavetavete. Mi va ninirai saripu koa mala, mi toka ni saripu malohoro, mi tataru va nono ni sari doduru tie. 15 Mi kopu sisigiti nia pude loke tie si hobe nia kinaleana sa kinaleana, ba mi podekia doduru totošo pude mi koa vari tokae pa varikorapa mia, meke koari doduru tie.

16 Mi koa getu doduru totošo. 17 Mi lopu makudo varavara. 18 Koari doduru tiniona leadi na kaleadi pu ta evana, si mi zama leana ni koe Tamasa. Ura asa tugo sa hiniva te Tamasa koa gamu pa mia tinoa keke koe Zisu Karisito.

* 5:2 Mt 24:43; Lk 12:39; 2 Pit 3:10

* 5:8 Ais 59:17; Epi 6:13-17

¹⁹ Mi lopu kilua sa hiniva tanisa Maqomaqo Hope pa bulomia, gua sapu siliria goi si keke nika. ²⁰ Mi lopu kilui sari na kinorokorotae. ²¹ Mi viliti sari doduru inavoso, mamu tuqe va nabui saripu leadi. ²² Mi taliri va seu koari doduru kinaleadi.

²³ Mani va madi sa Tamasa tana binule sari doduru mia tinoa: sa maqomaqo mia, sa bulomia, meke sari tini mia, pude loke tinazutu mia pana pule mae sa nada Baᅇara Zisu Karisito. ²⁴ Asa sapu tioko gamu si kote evaᅇi saripu gua sara, sina Asa mo si ta ronuenta.

²⁵ Kasa tasimami, mi varavara tokani gami. ²⁶ Mi vari hapahapai na vari qetuqetui, pana vari tutuvi si gamu na tamatasi koe Karisito. ²⁷ Tozini gamu rau pa korapa ᅇiniraᅇira tanisa Baᅇara, pude mamu tiroa sa leta hie, koari doduru tamatasi koe Karisito.

²⁸ Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta ᅇana kamona tanisa nada Baᅇara Zisu Karisito.

SA LETA VINA RUA TE PAULA KOARI NA TIE PA TESALONAİKA Sa Vinabakala

Sa Leta hie si na leta vina rua sapu kubere la nia Paula koasa ekelesia pa Tesalonaika. Pupuahu si arini koasa tinaraena sa pinule mae te Karisito. Balabala ia rini sapu ele kamo tu sa rane pinule mae tanisa Baṅara, gua. Va toṅotia Paula sa binalabala seana hie, meke tozia sa sapu pana lopu ele mae sa rane asa, si kaqu vura mae sa "tie kaleana" pu va karia se Karisito. Kote gigiri hola latu sa kinaleana pa kasia popoa pa totošo asa, ba kote gore pule mae se Zisu Karisito, meke va kilasia sa tie kaleana asa.

Tozia tugo Paula pude di soto va nabu si arini pa dia rinaṅerane koe Karisito pa korapadi rina tinasuna, na ninovaṅovala, meke na tinasigiti koari na kana. Madi koa ṅalinali tugo pa tinavete si arini, pude kopu puleni sari na dia tinoa, meke tavetia sapu gua leana doduru totošo.

Sari na Pinaṅapaṅahana sa Leta

Zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Zinama leana meke na vinaravara te Paula. Hinia 1:3-12

Sa vina tumatumaena sa minae te Karisito. Hinia 2:1-17

Tinepa tinokae pa vinaravara meke tinarae pude soto va nabu meke ṅalinali pa tinavete. Hinia 3:1-15

Sa tinukuna sa leta hie. Hinia 3:16-18

Zinama Tuketukele

¹ Gami Paula, Saelasi, meke e Timote, si kubere atu koa gamu na tie koasa ekelesia pa Tesalonaika, sapu koa koe Tamasa, sa Tamada meke sa Baṅara Zisu Karisito.* ² Mani koa koa gamu sa tataru variharupi meke sa binule, sapu gore mae guana koasa Tamasa, sa Tamada, meke sa Baṅara Zisu Karisito.

Sa Vinakilasa Nomana Hola koasa Minae te Karisito

³ Kasa tasimami koe Karisito, leana hola si pude zama leanani gamu gami koe Tamasa doduru totošo. Ura ṅinira lala dia sari na mia rinaṅerane, meke gua tugo sari na mia vinari tatarue. ⁴ Gua asa, ke va lavata sisigiti gamu gami koari na ekelesia te Tamasa, sina korapa soto va nabu pa rinaṅerane si gamu pa korapadi rina ninovaṅovala, na tinasuna pu maedi koarini pu lopu va hinokara.

⁵ Sa mia sinoto va nabu pa korapadi ri doduru ninovaṅovala hire, si va sosodea koa gamu sapu sa vina

* 1:1 TTA 17:1

kilasa nomana te Tamasa si tonoto, meke va garogaro gamu pude somana koasa Nana Banaara, sapu ta sigiti nia gamu kamahire. ⁶ Ura kote tavetia Tamasa gua sapu tonoto, meke kote hobe ni ninovanovala Sa si arini pu nonovalala gamu. ⁷ Meke gamu pu ta nonovalala si kote somana koa gami pude ta harupu pa tinasuna, pana pule mae gua pa Manauru se Zisu sa Banaara, somanae koari Nana mateana niniradi. ⁸ Meke pa korapa nika hurununa, si kote va kilasi Sa si arini pu lopu gilania sa Tamasa, meke lopu va tabea sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu sa nada Banaara. ⁹ Kote tava kilasa koasa tinahuara loke vina betona, meke kote ta paqaha va seu si arini koasa ninedala tanisa Banaara, meke koasa Nana niniraniira.* ¹⁰ Pana mae si Asa koasa rane sana, si kote tavahesi koari Nana tie soti, meke kote magasa nia ri doduru pu va hinokaria si Asa. Kote somana tugo koa rini si gamu, ura va hinokaria gamu sa inavosona Sa sapu gua tozini gamu gami.

¹¹ Gua asa, ke varavara tokani gamu gami doduru totošo, meke tepa ia gami koe Tamasa pude va garogaro gamu koasa tinoa hola sapu ta tioko nia gamu. Meke pa Nana niniraniira si kote va boka gamu Sa pude evani sari doduru mia inokoro leadi, meke va hokoti sari na mia tinavete sapu natina mae gua koasa mia rinanerane. ¹² Pa sirana hie si mani tava lavata koa gamu sa Pozana e Zisu sa nada Banaara. Meke gamu ba kaqu tava lavata tugo koa Sa, pa korapa tataru variharupi tanisa nada Tamasa, meke sa nada Banaara Zisu Karisito.

2

Sa Tie Kaleana

¹ Kasa tasimami; koasa guguana sa minae tanisa nada Banaara Zisu Karisito, meke sa nada vinarigara koa Sa, si tepa gamu gami,* ² pude lopu ta nonovalala sari na mia binalabala, babe ta duana si gamu, be avosia gamu sapu sa rane tanisa Banaara si ele mae, gua. Lopu va hinokaria be zama si arini sapu sa dia inavoso si maena koasa Maqomaqo Hope, babe pa zinama, na leta tamigami, gua. ³ Mi lopu va malumia si keke tie pude sekesekeini gamu. Ura lopu kaqu mae sa rane asa, osolae kamo mae sari na rane pana kilua rina tie sa Tamasa pa vina betona sa totošo ta mutina, meke kote vura sa tie kaleana. Asa tu si kote la pa tinahuara koa holana. ⁴ Kote kanai sa sari doduru gua pu tavahesi meke va tamasi rina tie, meke kote va lavata pule nia si asa. Kote

* 1:9 Ais 2:10 * 2:1 1 Tes 4:15-17

nuquru meke habotu si asa pa Zelepade* te Tamasa, meke kote poza pule nia Tamasa si asa.*

⁵ Lopu balabala ia tu gamu sia? Totoso koa koa gamu si rau, si ele tozini gamu tu rau sari doduru pu gua hire.

⁶ Meke gilania mia gamu sapu gua korapa hukatana sa, pude mani lopu ta evaᅇa kamahire. Ba pa totoso garona, si kote vura mae sa tie kaleana sana. ⁷ Ura sa kinaleana si korapa tavetavete tome kamahire, ba koa nana si keke sapu korapa hukatia sa kinaleana pude ta dogoro va bakala koari na tie, osolae tava rizu palae si asa pu hukatana sa. ⁸ Pa totoso asa si kote ta dogoro sa tie kaleana, meke kote va mate pania e Zisu sa Baᅇara si asa pa Nana zinama, meke kote huara pania Sa si asa pana pule mae si Asa pa Nana ᅇinedala.*

⁹ Kote mae pa ᅇiniraᅇira te Setani sa tie kaleana, koari soku vina gilagila na tinavete variva magasadi sapu kote evaᅇi sa.* ¹⁰ Meke koari doduru votivotiki tinavete kaleadi, si kote sekesekei ni sa sari na tie pu kote kamo pa tinahuara. Ura korodia pude tataru nia rini pa korapa bulodia sa hinokara, pude boka ta harupu si arini. ¹¹ Gua asa, ke kote va maluara lani Tamasa si arini koasa ᅇiniraᅇirana sa sinekesekei, pude madi va hinokaria rini sa kinohakoha, ¹² ke kaqu tava kilasa beto pa Heli sari doduru pu qetu nia sa kinaleana, meke lopu tagoa sa hinokara.

Ta Vizata Pude Ta Harupu sari na Tie pa Tesalonaika

¹³ Kasa tasimami ta tatarue mia, leana hola si pude zama leanani gamu gami koe Tamasa doduru totoso. Ura pa pinodalaena si ele vizata gamu tu Tamasa, pude mi ta harupu pa korapa ᅇiniraᅇira tanisa Maqomaqo Hope, meke pa korapa mia rinaᅇeraᅇe koasa hinokara, pude va madi gamu. ¹⁴ Tioko gamu Tamasa si gamu pa korapa Inavoso Leana, sapu tarae nia gami koa gamu, pude mi somana tagoa gamu sa tinoa tolavaena tanisa nada Baᅇara Zisu Karisito. ¹⁵ Ego, kasa tasimami, mi turu va nabu pa rinaᅇeraᅇe, mamu tuqe va nabui sari na vina tumatumae saripu ele vagi gamu koari na mami tinarae meke koari na leta.

¹⁶ Sa nada Baᅇara Zisu Karisito telena, meke sa nada Tamasa sa Tamada si ele tataruni gita, meke pa korapa Nana tataru variharupi si ponini gita Sa sa minanoto toa holana, meke sa rinaᅇeraᅇe nabuna koasa tinoa hola. ¹⁷ Mani tava manoto sari na bulomia, meke tava ᅇinira si gamu pude tavetia meke tozia gua sapu leana.

* 2:4 Kaiqa tie si balabala ia sapu sa Zelepade pa Zerusalema si gunia sa.

* 2:4 Dan 11:36; Izk 28:2 * 2:8 Ais 11:4 * 2:9 Mt 24:24

3

Tinepa Tinokae pa Vinaravara

¹ Ego, hire sari na qua zinama vina betobeto. Mi varavara tokani gami, pude tuturei ta urahae la sa inavoso tanisa Baṅara, meke mani tava hinokara si asa, gua tugo sapu ele ta evaṅa koa gamu. ² Mi varavara tokani gami tugo, pude mani va sare gami sa Tamasa koari na tie kaleadi. Ura lopu ari doduru tie si va hinokaria sa Inavoso Leana. ³ Ba ta ronuna sa Tamasa, meke kote va niṅira gamu, na harupu va seu gamu Sa koe Setani, sapu sa natina sa kinaleana. ⁴ Meke rane valeania gami sa Baṅara, pude tokani gamu pude taveti kamahire sari doduru gua pu ele tozini gamu gami, meke lopu kaqu makudo tugo taveti gamu vugo na repere sapu gua arini. ⁵ Mani turani sa Baṅara sari bulomia, pude keha lulia sa tataru te Tamasa meke se Karisito pu turu va nabu pa korapa tinasuna.

Sa Vina Balau koasa Hinakohako

⁶ Kasa tasimami, tozini gamu gami pa korapa Pozana sa nada Baṅara Zisu Karisito, pude mi koa va seu koari na tie pu hakohako pa tinavete, meke lopu luli rini sari na vina tumatumae saripu ele ponini gamu gami. ⁷ Ura gilana valeania mia mo telemia sapu gua pude keha luli gami. Lopu hakohako pa tinavete si gami sipu koa koa gamu. ⁸ Lopu ta poni moka pa tie si gami, ba tavetavete rane na boni si gami pude lopu va tasuna gamu pa tinepa ginani na poata. ⁹ Garo tugo pude tepa tinokae si gami koa gamu, pude ta tokae mami, ba vekoa gami sa kineha hie koa gamu pude mi tavete lulia. ¹⁰ Ura totoso korapa koa koa gamu si gami, si ele hoke tozini gamu tu gami sapu guahe: "Be hakohako tavetavete si keke tie, si mani lopu henahena tugo," gua.

¹¹ Na avoso nia gami sapu kaiqa tie koa gamu si hakohako sisigiti, ba voriti ni mo rini sari na tinoa tana votiki tie. ¹² Koarini pu gugua asa, si tozi ni gami pa korapa Pozana sa Baṅara Zisu Karisito, pude di koa noso. Madi tavetavete, pude madi va gavori teledia sari ginani pu kote henai rini. ¹³ Ba gamu kasa na tasimami, si mi lopu mabo nia sa tinavete leana. ¹⁴ Be koa nana keke tie sapu korona va tabea sa mami zinama pa leta hie, si mi va nonoga vekoa sa tie sana, mamu lopu somana baere koasa, pude mani kurekure pule nia. ¹⁵ Mi lopu kukiti gunia na mia kana, ba mi nore gunia mo na tasimia si asa.

Sari na Zinama Vina Betobeto

¹⁶ Meke telena sa Baṅara tana binule, si mani ponini gamu sa binule doduru totoſo, pa doduru ginugua. Mani koa koa gamu doduru sa Baṅara.

¹⁷ Arau Paula si kuberia sa zinama tataru hie pa limaḡu soti. *Sa qua tataru arau Paula koa gamu.* Meke gua tugo hie sa qua vina gilagila kinubekubere koari doduru qua leta.

¹⁸ Mani koa koa gamu doduru sa tataru lopu ta ṅana kamona tanisa nada Baṅara Zisu Karisito.

SA LETA KEKENU TE PAULA KOE TIMOTE Sa Vinabakala

Timote si keke tie vaqurana koe Karisito, sapu koa pa pinaqaha popoa Laekonia, koa sa vasileana Lisitara babe Debi. Mi tiroa sa *Tinavete Tadina Apositolo* 16:1-3. Sa tinana si na barikaleqe Ziu, meke sa tamana si na tie Quriki^d. Na tie varitokae meke na baere soti te Paula si asa, totosu tarae nia Paula sa Inavoso Leana. Ka neta sari na nati ginugua, saripu hiva tozi vura ni Paula koasa nana leta kekenu hie.

Kekenu hokara, si na vina balau koa sa vina tumatumae seana pa korapana sa ekelesia. Sa vina tumatumae seana hie, si varihenie sari na binalabala tadina tie Ziu, meke sari na tie pa votiki butubutu. Meke ta zamae sapu sari doduru likakalae tanisa kasia popoa hie, meke sa tinoa tini, si kaleadi beto mo, gua; meke sa tinaharupu si kote boka ta vagi mo pa tinagona sa tinumatumae golomona, meke koasa linulidi rina vina tumatumae seadi hire, sapu lopu gani si kaiqa ginani, meke pude lopu varihaba, na gua. Ta kubere tugo koasa leta sa vina tumatumaena sa tinavete tanisa ekelesia, meke sa vinahesi, meke sa kineha leana pa tinoa, gua sapu kaqu luli rina palabatu lotu na tie varitokae pa korapa ekelesia. Vina betobeto si tava ninira se Timote, gua pude ta evanae na nabulu ta ronuenta te Zisu Karisito, koari nana tinavete pa hopehopeke puku tie te Karisito.

Sari na Nati Pinaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Sari na vina tumatumaena sa ekelesia, meke sari nana nabulu tavetavete. Hinia 1:3 kamo hinia 3:16

Sari na tinokae koe Timote, meke sari nana tinavete.

Hinia 4:1 kamo hinia 6:21

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula, sapu keke apositolo ta garunuqu koe Zisu Karisito, pa ginarunu te Tamasa sa nada Hinarupu, meke se Zisu Karisito pu rane va hinokaria gita, ² si kubere atu nia sa leta hie koa goi Timote, sa tuqu soti pa rinanerane.*

Mani koa koa goi sa tataru variharupi, na vina tukana, meke sa binule te Tamasa sa Tamada, meke sa nada Banara Zisu Karisito.

Sa Vina Balau koari na Vina Tumatumae Seadi

³ Gua sapu ele tozi nigo rau totosu la gua rau pa Masedonia, si pude mu koa hola si goi pa Episasi, mamu

* 1:2 TTA 16:1

norei sari kaiqa tie vasina, pude di lopu tozi sari na dia vina tumatumae seadi. ⁴ Mamu norei tugo si arini pude di lopu vivinei hoboro ni sari na vivinei kokohadi, meke na tuti sapu loke vinabetodi. Arini si kote boka va gavoro ninominomi, ba loke dia tinokae koari na tie pa tinavete te Tamasa, sapu ta tavete pa rinañerane mo. ⁵ Sa ñatina sa nada tinavete si pude va ñinira ia sa tataru tadi na tie pa ekelesia sapu mae guana koasa bulo viana, na tinavete toñotodi, meke na rinañerane hinokara koe Karisito. ⁶ Kaiqa tie kokohadi sara, si ele taluarae va seu koari na ginugua hire, meke luli rini sari na vivinei hoborodi. ⁷ Edi hiva ta pozae na titisa tanisa Tinarae te Mosese si arini, ba lopu gilana valeani rini saripu gua zama ni rini, be vea ñinira gua sari na dia vina tumatumae koari na tie.

⁸ Gilania nada gita sapu leana sa Tinarae te Mosese, be ta tavetavetae valeana si asa pa nana sirana. ⁹ Mada gilana valeania, sapu sa Tinarae asa si lopu ta tavete pude tadi na tie toñotodi; ba tadirini mo pu sekea sa Tinarae, sari na tie va gugue, na tie va karikari, na tie kaleadi, na tie lopu madidi, na loke dia pinamana koe Tamasa, meke sari na tie variva mate pu va mate tiatamadia; ¹⁰ meke tadi na tie pu tavetia sa vinari riqih, na binarabarata, na vinarivosa, na gua; meke sarini pu hiko vagi tie pude holuholu ni, meke sari na tie kokoha pu helahelae na tokotokoro kokoha, babe kaiqa pule saripu lopu lulia sa vina tumatumaena sa hinokara te Tamasa. ¹¹ Asa sa vina tumatumaena sa Inavoso Leana; sapu sa Tamasa lavata sapu tavahesi, si ele ta garunu nia rau pude tozi vura nia.

Sa Tataru te Tamasa Koe Paula

¹² Vahesia rau se Zisu Karisito sa nada Bañara, pu va ñinira au pude tarae nia sa Inavoso Leana, meke sina ta ronuequ si rau, ke vizatau Sa pude nabulu nia si Asa. ¹³ Pa toতোসো ele hola si zama va kalekaleania, na naqua, meke ñoñovala ia rau si Asa. Ba tataru nau na taleoso nau Sa, sina loke qua rinañerane koa Sa, meke lopu gilania rau sapu tavete va sea si rau.* ¹⁴ Ke marilaena hola sa tataru lopu ta ñana kamona tanisa nada Bañara, meke gua tugo sa rinañerane, na tataru pu poni nau Sa, koasa qua tinoa keke koe Zisu Karisito. ¹⁵ Hinokara hola si hie, ke mamu kopu nia na va hinokaria si asa. Sapu mae nia Zisu Karisito pa popoa pepeso si pude harupi sari na tie kaleadi; meke arau tugo hie si keke sapu kaleana holani sari doduru tie. ¹⁶ Ba tataru nau Tamasa si rau, pude mani ta dogoro sa ñinoño

* 1:13 TTA 8:3, 9:4-5

koa holana te Zisu Karisito koa rau, sapu na tie kaleaqu hola si rau, meke pude na vina sosode koari doduru tie pu kaqu va hinokaria si Asa vugo na repere, meke vagia sa tinoa hola. ¹⁷ Koasa Banara toa holana, meke lopu ta dogorona, sapu sa Tamasa ekei mo, mani koa koa Sa sa vina lavata na vinahesi ninae rane ka rane! Emeni.

¹⁸ Tuqu, Timote, tozi nigo rau sari na qua vina tumatumae pa leta hie, pude toka nigo toso lulia goi sapu gua korokorotae nia rina palabatu lotu visoroihe, koasa guguamu goi. Mamu tavetavete ni sari na zinama hire, pude kaqu na nabulu varipera te Tamasa pa mua tinavete leana si goi. ¹⁹ Mamu koa va ninira pa mua rinanerane, mamu tavetia sapu gua tonoto pa mua binalabala. Kaiqa tie si lopu hiva lulia rini gua sapu tonoto pa dia binalabala, ke ta huara sa dia rinanerane guana vaka hakena pa sagauru, ²⁰ gua sapu ta evana koari Haimeneasi e Alekezada, saripu ele luara vala ni rau koe Setani, pude madi gilania, pude lopu zama va kaleania sa Tamasa.

2

Vinahesi pa Ekelesia

¹ Ego, kekenu hiera tugo sari na qua zinama koari doduru tie te Karisito. Mada varavara toka ni sari doduru tie pa tinepatepa, meke na zinama leana koe Tamasa. ² Mada varavara ni sari na banara, meke sari doduru pu tago niniranira, pude mada koa valeana pa binule si gita na tie te Karisito. Pude mada toa nia sa tinoa tonotona gugua te Tamasa, pude mada koa madi koa Sa. ³ Leana si gua asa, meke qetu nia sa Tamasa sapu harupu gita. ⁴ Asa tugo hivani gita si gita doduru pude ta harupu, meke pude gilania sa hinokara. ⁵ Sina keke mo sa Tamasa, meke sa tie varikarovae koe Tamasa meke pa tie, sapu e Zisu Karisito sa tie hinokara. ⁶ Poni pule nia Sa sa Nana tinoa pude vata rupahi sari doduru tie pa sinea. Asa sa vina sosode pa toso garona, sapu hiva nia Tamasa pude di ta harupu sari doduru tie. ⁷ Gua asa, ke ta vizata si arau pude na apositolo, meke ta garunu nia rau, pude tarae nia na variva tumatumae nia koari na tie Zenitailo^d sa Inavoso Leana tanisa rinanerane meke sa hinokara. Gua sapu zama nia rau si hinokara; lopu kokohaqu.*

⁸ Koari doduru vinahesi pa ekelesia, si hiva ni rau sari na tie pu via bulodi koe Tamasa, pude madi va sagei limadi pa vinaravara, meke loke dia vinaritokei na vinaribugori. ⁹ Meke sari na barikaleqe, si hiva ni rau pude pokopoko

* 2:7 2 Tim 1:11

valeana pa pinamaña na vina pepekae, ba lopu va sarisari ni qolo na vovoto davi sari na kaludia, na va sage poko arilaedi hola.* ¹⁰ Ba sapu doño lea koe Tamasa, si na dia tinavete leadi tu; arini tu si garogaro koari na barikaleqe pu pamaña nia sa Tamasa. ¹¹ Sari na barikaleqe si madi koa noso pa vina pepekae pude tava tumatumae. ¹² Lopu va malumi rau sari na barikaleqe pude variva tumatumae, meke ululu hola ni sari na palabatu, ke madi koa noso si arini. ¹³ Ura e Adama tu si ta tavete kekenu koe Tamasa, meke mumudi se Ivi.* ¹⁴ Meke lopu e Adama si ta sekesekei koe Setani, ba e Ivi tu; ke sa barikaleqe tu si ta sekesekei koe Setani, meke hoqa pa sinea.* ¹⁵ Ba kaqu ta harupu sari na barikaleqe pa pinododi rina dia koburu, be lopu makudo koa va nabu pa rinañerane na tataru, meke koa via, na leana pa dia hahanana.

3

Sari na Koimata pa Ekelesia

¹ Hinokara hola sa zinama hie: Be keke tie si hiva koa na koimata pa ekelesia, si okoro nia sa si keke tinavete marilaena hola. ² Sa koimata pa ekelesia hie, si mani koa va toñoto, meke kaqu kekeke mo sa nana barikaleqe. Mani koa kopu na va balau, meke tofoli pule nia, meke na tie ta pamañaena, na hoke va kamoï sa sari na votiki tie pa nana vetu, meke boka variva tumatumae,* ³ lopu na tie naponapo, babe na tie komikomiti, ba ñoño meke na tie bule, meke lopu na tie okokoro poata si asa. ⁴ Kaqu na tie leana si asa, sapu kopu valeana nia sa nana kinoa tatamana. Meke sari nana koburu si kaqu va tabea na pamaña nia si asa doduru tofoso. ⁵ Sina be lopu kopu valeana nia sa tie sa nana kinoa tatamana soti, si lopu kaqu boka kopu valeana nia tugo sa tie hie, sa ekelesia te Tamasa. ⁶ Kaqu na tie komihana pa rinañerane, meke lopu na tie tiqe kekerena si asa. Sina be lopu gua, si kote vahesi pule nia meke hoqa pa tinazutu, kekeñoño gua e Setani. ⁷ Kaqu na tie ta pamañaena si asa koari pu lopu va hinokara, pude lopu kaqu tava kurekure meke tava hoqa koasa sipata te Setani si asa.

Sari na Tie Varitokae pa Ekelesia

⁸ Meke gua tugo sari na tie varitokae pa ekelesia, si madi koa pa hahanana sapu garo pude ta pamañae, na zama va hinokara koari na tie, meke lopu naponapo babe hata poata pa hahanana kaleanadi. ⁹ Meke kaqu tuqe va ñiñira ia rini

* 2:9 1 Pit 3:3 * 2:13 Zen 2:7,21-22 * 2:14 Zen 3:1-6 * 3:2 Ta 1:6-9

sa rinañerane hinokara pa korapa bulo viana, na tinavete toñotodi. ¹⁰ Kaqu ta podeke paki si arini, meke pana ta dogoro sapu loke tinazutudi, si kote tiqe tavetavete si arini. ¹¹ Meke gua tugo sari dia barikaleqe, madi koa pa hahanana sapu garo pude ta pamañae, meke lopu kaqu vari nanaei, ba kaqu koa kopu, na ta ronuedi pa doduru ginugua. ¹² Na tie varitokae si kaqu keke mo sa nana barikaleqe, meke kaqu kopu valeana ni sa sari na tuna meke sa nana kinoa tatamana. ¹³ Ura sari na tie varitokae saripu tavetavete valeana, si hoke koa tava lavata koari na tie, meke lopu matagutu nia rini pude tarae nia sa guguana e Zisu Karisito pa dia rinañerane.

Sari na Nati Vina Hinokara

¹⁴ Kubere atunia rau sa leta hie, ba lopu sana kote atu dogorigo mo rau. ¹⁵ Ba be ta hukata si rau, meke lopu ture atu, ba sa qua leta hie si kote tozi nigo sapu gua leana pude tavetia goi koasa puku tatamana te Tamasa, sapu sa ekelesia tanisa Tamasa toana. Ura sa ekelesia sina dedegere sapu zuka ia sa hinokara. ¹⁶ Sa vina tumatumae hinokarana te Karisito sapu tiqe ta dogoro kamahire si arilaena hola, sapu guahe:

Ta dogoro pa tini tie si Asa,

meke sa Maqomaqo si vata dogoro nia sapu na tie toñoto si Asa,

meke ta dogoro koari na mateana,

meke ta tarae koari doduru butubutu tie,

meke tava hinokara koari na tie pa kasia popoa,

meke ta turaña la pa Mañauru si Asa.

4

Sari na Tie Va Tumatumae Kokohadi

¹ Tozi va bakalia sa Maqomaqo Hope sapu koari na rane mae hiroi si kote ta luarae sari kaiqa pa dia rinañerane koe Karisito, meke kote va tabei rini sari na maqomaqo kokohadi, meke kote luli rini sari na vina tumatumae tadi na maqomaqo kaleadi. ² Sari na vina tumatumae kokohadi hire, si mae guadi koari na tie sekesekeidi. Lopu tumae nia rini sa tinoto, sina sari dia binalabala pude vizatia gua sapu leana meke kaleana, si guana keketona sapu ele tava uqu pa aeana lerana. ³ Tozia rini koari na dia vina tumatumae, pude lopu varihaba, meke lopu gani si kaiqa ginani, gua. Ba taveti Tamasa sari na ginani hire, pude ta hena pa korapa zinama leana, pa vinaravara koari na tie pu va hinokaria se Zisu Karisito, meke gilania sa hinokara. ⁴ Sari doduru pu taveti Tamasa si leadi beto, namu loketona

si pada pude ta kilu, be zama leana ni gita koe Tamasa pa vinaravara meke tiqe henai. ⁵ Sina ele tava madidi si arini koasa zinama te Tamasa, meke pa vinaravara.

Sa Nabulu Ta Ronuna te Zisu Karisito

⁶ Be va tumatumae ni goi koari kasa tamatasi koe Karisito sari na tinitonā hire, si kote na Nana nabulu leamu si goi, gua sapu ele tava tumatumae nia goi pa mua rinañerane na vina tumatumae hinokara sapu lulia goi. ⁷ Mu lopu avosi sari na vivinei hoborodi na kokohadi, saripu loke guguadi pa vinalesina sa Tamasa, ba mamu va podepodekae pude luli valeania sa pinamanana sa Tamasa. ⁸ Sa vina podepodekae pude koa ninira pa tini si koadia tugo kaiqa nana lineana, ba pude keha lulia sa tinoa tonotona gugua te Tamasa si leana hola pa doduruna sa tinoa, sina ponini gita Sa sa tinoa kamahire, meke sa tinoa vugo repere. ⁹ Hinokara sapu gua asa, meke garo tugo pude va hinokaria ri doduru tie. ¹⁰ Kalavarae si gita koasa Tamasa toa holana sapu sa Hinarupu tadi doduru tie, ba sa natina si tadi na tie mo pu va hinokara. Gua asa ke tavetavete va ninira, meke voriti sisigiti si gita.

¹¹ Mu va tumatumae ni koari na tie te Karisito sari na qua zinama hire. ¹² Mamu lopu va malumi sarini pude dono va gore igo sina na tie vaqura si goi. Ba mu koa na kineha leamu koari pu va hinokara, pa mua kinokoa, pa zinama, pa tataru, pa rinañerane, meke pa tinonoto. ¹³ Ke mamu lopu makudo tiroa, na tarae nia, na variva tumatumae nia koari na tie sa zinama hope te Tamasa, osolae kaqu atu kamo vasina si rau. ¹⁴ Mu tavetavete nia sa mua vinariponi sapu poni nigo sa Maqomaqo Hope, gua sapu ele korokorotae nia rina palabatuna sa ekelesia pa totošo sapu va opo nigo limadia rini. ¹⁵ Mamu koa na tie nalinali pa kinopudi rina tinavete sara, pude ta dogoro valeana koari na tie sa mua tinoqolo koasa ninabuluna sa Bañara. ¹⁶ Mu kopu pule nigo pa mua hahanana meke pa mua vina tumatumae, mu tavetavete va ninira, ura be gua asa si kote ta harupu si goi, meke gua tugo saripu avosigo.

5

Sari na Tinavete Koari na Tie te Karisito

¹ Mu lopu gegesia goi sa barogoso, ba mamu zama na va tonoto gunia mo na tamamu si asa. Sari na tie vaquradi si mamu evana guni ni mo na tasimu pa doduru ginugua. ² Meke sari na kaleqe si mamu zama guni ni mo na tinamu. Meke sari na vineki vaquradi si mamu zama guni mo na tasimu, koari doduru hahanana viadi.

³ Mu dono gilani na toka ni sari nabonaboko, pu loke tie hite galagala ni. ⁴ Ba be koadia tuna sa naboko, babe sari na tudia rina tuna, si madi gilana kenua rini pude nabulu nia sa Tamasa, madi galagala ni sari na tiatamadia, gua sapu ele galagala ni rina tiatamadia sari na tudia visoroihe, ura gua asa si variva qetu koe Tamasa. ⁵ Ba sa naboko sapu loke tie hite galagala nia, si va sotoa sa sa nana kinalavarae koe Tamasa, meke lopu hite makudo varavara tepa ia sa sa tinokae rane na boñi. ⁶ Ba sa naboko sapu toa pude va qetua sa tinina mo, si gua na tie matena tu si asa koe Tamasa. ⁷ Mu va tumatumae ni tugo koari na naboko sara sari na qua zinama hire, pude di lopu ta zutu koari na tie si arini. ⁸ Be keke tie si lopu galagala ni sari na turanana, babe sari nana tatamana na tiatamana soti, si va karia mo sa sa rinañerane, ke kaleana hola nia sa sa tie va gugue.

⁹ Mani lopu ta nae somanae koari na naboko pu ta tokae koasa ekelesia si keke naboko, osolae hola onomo navulu puta vuahenina si asa, meke kaqu keke mo sa palabatu sapu haba ia sa. ¹⁰ Meke ta zamae pa ekelesia sapu keke barikaleqe leana pa nana tinavete si asa, turana valeani sari na tuna, va kamo valeani sari na tie maedi, koa va pepekae meke galagala ni sari na tie te Tamasa, toka ni saripu malaña, meke soto va nabu koari na tinavete leadi.

¹¹ Ba mu lopu nae somana lani pozadi sari na naboko vaquvaquradi. Ura be somana si arini koari na naboko pude nabulu nia sa ekelesia, ba hokara kote hiva varihaba pule si arini. Ke gua asa, si kote luara pania rini sa dia sinoto koe Karisito pa ninabuluna Sa; ¹² meke kote kumatia rini sa dia vina tatara koa Sa tatasana. ¹³ Ba lopu asa mo, ba lopu seunae si kote podalae okipalae hoboro totooso ene vari karovae vetuvetu si arini, meke kote nanae tie, meke evani na zamazama ni rini sari na ginugua tadi na votiki tie pu lopu garo pude zama ni rini. ¹⁴ Ke sapu hiva nia rau si gua mo he: Madi varihaba pule sari na naboko vaquvaquradi, madi podo dia koburu, pude madi kopu valeana ni sari kinokoa pa dia vetu, pude loke dia ginugua sari na kana, pude zama va kaleana gita. ¹⁵ Ura kaiqa rina nabonaboko si ele luaria tu rini se Karisito, meke lulia rini se Setani. ¹⁶ Ba be koa nana si keke barikaleqe ranerana sapu na turanana keke rina nabonaboko, si mani toka nia mo si asa, pude lopu va tupitia sa ekelesia. Ba sa ekelesia si mani tupiti ni mo sarini pu malamalanadi.

¹⁷ Sari na palabatu lotu pu tuturana valeana pa dia tinavete si garodi tugo pude di vagia sa dia tinabara na vina lavata, gua tugo sari na tie tuturana saripu tavetavete va ninira pa tinavete tarae na vina tumatumae. ¹⁸ Ura zama

sa Kinubekubere Hope: “Mu lopu pusi kumuhia nuzuna sa bulumakao sipu korapa neti pani sa kapudi sari na huiti, pude boka ganigani si asa,” meke gua pule he, “Garona tugo pude ta tabara sa tie tavetavete,” gua.*

¹⁹ Mu lopu va hinokaria si keke tinazutu la gua koa ke palabatu lotu, be guana mae guana mo pa keke tie sa tinazutu asa.* ²⁰ Norei pa kenudi ri doduru tie, sarini pu ele tavete va sea, pude di va balau tugo sari kaiqa tie pule.

²¹ Pa kenuna sa Tamasa meke Zisu Karisito, meke sari na mateana ta vizatadi, si tozi va hinokara nigo rau, pude mu va tabei sari na vina tumatumae hire, pude mu lopu toka kale la pa keke tie koari na mua tinavetavete. ²² Mu lopu tuturei va opo nia limamu si keke tie pude va madia na va turua pa tinavete te Karisito. Mu lopu somana ni sari na sinea tadi na votiki tie, ba mamu koa via.

²³ Lopu tale napo kolo mo, ba mamu napo vasi vaeni, pude toka nia sa tiamu, koari kaiqa minoho saripu hoke kamo koa goi.

²⁴ Kaiqa sinea tadi na tie si ta gilana va bakala dia, meke ta pitu va kenu, ba kaiqa sinea tadi na tie si vura mumudi mae meke kaqu ta pitu. ²⁵ Kekenono puta gua tugo sapu sari na tinavete leadi si hoke ta gilana va bakala, meke gua tugo saripu lopu ta gilnadi si lopu boka tava paere.

6

¹ Sari na pinausu pu na tie te Karisito si madi pamaña zōnazona ni sari na dia palabatu, pude lopu kote ta zama va kaleana sa pozana Tamasa babe sa nada vina tumatumae.

² Ba sarini pu tava pinausu koari na dia palabatu pu va hinokaria se Zisu Karisito, si madi pamaña ni tugo sari na dia palabatu, ura na tasidia pa rinañerane si arini. Madi tavetavete valeana hola latu si arini. Ura sari na dia palabatu, pu ta tokae koari na tinavete tadi na dia nabulu, si na tasidia koe Karisito si arini, meke tataru hola ni rini sari na dia palabatu.

Sa Vina Tumatumae Kokoha meke sa Tinagotago Hinokara

Mu va tumatumae ni na tarae ni koari na tie sari doduru gua pu ele tozi nigo rau. ³ Be keke tie si va tumatumae ni si kaiqa binalabala kokohadi, meke lopu vari ñoñoi la koa sa vina tumatumae gotogotona tanisa Bañara Zisu Karisito meke koari na vina tumatumae hopedi tanisa nada ekelesia, ⁴ si na tie vahesi pulenia si asa meke loketona si gilania sa. Na qetu ni na hatahata i sa sari na binalabala kaleana,

* 5:18 Diut 25:4; Mt 10:10; Lk 10:7 * 5:19 Diut 17:6, 19:15

sari na vinaritokei koari na ginuguadi ri na zinama, sa vinabetodi si kamo la pa vinari konokonoi, vinari ososi, zinama vari nonoivali, meke na zintu kaleadi na hoborodi,⁵ meke na ninominomi loke vinabetodi. Koari na tie pu lopu hoke balabala valeana gua asa, si loke hinokara koai. Balabala ia rini sapu pude koa pa tinoa tonotona gugua te Tamasa si kote boka tagotago nia rini, gua.

⁶ Na tinoa tonotona gugua te Tamasa pu koai qinetuqetu, meke lopu okokoro likakalae, si nomana sa dia tinagotago pa maqomaqo. ⁷ Ura, loketona si paleke nuquru mae nia gita koasa kasia popoa hie, meke loketona hokara tugo si kote paleke vura nia gita! ⁸ Ke be ari gada ginani, na poko, si pada mo si arini koa gita. ⁹ Ba arini pu okoro nia sa tinagotago, si tale hoqa lamo pa tinoketoke. Ta turaña si arini pude ta sipata vagi koari na inokoro sea na binalabala pekipekidi sapu turaña lani pa tinasuna meke kamo nia rini koa sa tinahuara koa holana. ¹⁰ Ura sa tataru poata si na natidi ri soku tinavete kaleadi, meke kaiqa arini pu okoro poata, si ele rizu va seu koasa rinañerane, meke va bakora pule ni pa tinalotana.

Sa Vina Tumatumae Vina Betobeto Koe Timote

¹¹ Ba sapu agoi na nabulu te Tamasa, si mamu govete nia sa inokorona sa poata, na gua. Mamu lulia sa tinonoto, na rinañerane, na tataru, na tinoa tonotona gugua te Tamasa. Mu turu va nabu pa totošo tinasuna, mamu koa va nono. ¹² Mu somana varipera koasa vinaripera leana pa rinañerane koe Karisito. Mu tuqe va nabua sa tinoa hola, sapu ta tioko nia goi koe Tamasa totošo helahelae vura nia goi si asa pa kenudia ri doduru tie pu va sosode igo. ¹³ Pa kenuna sa Tamasa sapu ponía koari doduru tinítona sa tinoa, meke pa kenuna e Zisu Karisito pu helahelae vura nia sa rinañerane koe Ponitiasi Paelati, si tozi nigo rau,* ¹⁴ pude mamu va tabei saripu ta tozi ni goi, pude mu koa via, meke loke tinazutumu, osolae kamo sa rane sapu kote vura pule mae se Zisu Karisito sa nada Bañara. ¹⁵ E Tamasa si kaqu vata evañia koe Zisu Karisito sa Nana pinule mae pa totošo garona. Asa mo telena sa Tamasa pu va lavatia gita, sa Nati Hiniva tadi na nati hiniva, meke sa Bañara tadi na bañara. ¹⁶ Asa mo telena sa Tamasa sapu toa hola ninae rane, sapu koa pa korapa ninedalana sa kalalasa sapu loke tie boka dono la ia na tata ia, meke loke tie ele dogoria babe kaqu dogoria. Mani koa koa Sa sa niniranjira na vina lavata ninae rane ka rane. Emeni.

* 6:13 Zn 18:37

¹⁷ Mu tozi ni sarini pu tagotago koasa kasia popoa hie, pude madi lopu vahesi pule ni, meke lopu kalavarae koari na tinagotago pu lopu koa hola ninae rane, ba madi kalavarae koe Tamasa sapu poni va sokuni gita, meke va getu gita koari soku likakalae leadi pa nada tinoa. ¹⁸ Tozi ni pude madi tavetavete valeana koari soku dia tinavete leadi, meke lopu puhi ni sari na dia tinagotago, ba pude variponi meke va hia i koari na tie. ¹⁹ Pa siraŋa gua mo asa, si kote va naqiti pule vekoa rini sa tinagotago koa holana, guana vina namanama nabuna tadi na rane mae hiroi, pude tuqe va nabua sa tinoa hinokara.

²⁰ Ego Timote, mu kopu valeana ni saripu gua ele vatu nigo pa mua kinopu, mu taliri va seu koari na zinamazama duviduvilidi na hoborodi, meke na vina tumatumae koko-hadi saripu balabala sea i rina tie, sapu poza ni "Na tinumatumae," rini. ²¹ Ura kaiqa ri na tie si zama sapu tagoa rini "Sa tinumatumae," asa, ba pa vinabetona si ene va seu koasa rinanerane hinokarana si arini.

Sa tataru variharupi te Tamasa si mani koa koa gamu doduru.

SA LETA VINA RUA TE PAULA KOE TIMOTE Sa Vinabakala

Mudina sapu ta rupaha se Paula pa vetu varipusi pa Roma, si ene la tarae nia sa sa Inavoso Leana pa nana inene tarae vina made. Beto sapu gua asa, si ta tuqe vagi se Paula meke koa pule pa vetu varipusi pa totošo tanisa banara Roma, pozana si e Niro. Kaleana hola sa nana kinokoa pa vetu varipusi, meke koa ta pusi turani sa sari na tie kaleadi. Pa totošo asa si kubere lania sa sa leta vina rua hie koe Timote. Gilania Paula sapu tata kamo sa nana totošo pude tava mate.

Koasa leta vina rua te Paula koe Timote sapu keke nati koimata turanana pa ekelesia, si koa dia sari na vina tumatumae pude toka nia se Timote koasa nana tinavete varitokae. Sa nati binalabala si pude turu va ninira. Tava tumatumae meke, ta sovutu si asa, pude lopu makudo helahelae nia sa rinaerane koe Karisito. Meke tozia tugo sa pude tuqe va nabua sa vina tumatumae hinokara tanisa Inavoso Leana, meke tanisa Kinubekubere Hope pa buka koana. Pude mani va tumatumae ni sa sari na tie te Karisito, meke tarae vura nia sa Inavoso Leana koari na tie pa kasia popoa doduru totošo, be guana koa pa tinasigiti na ninaqunaqu tadina kana.

Tava balau se Timote koari doduru tinasuna, saripu kote boka somana mae pa vinari zamai hoborodi na pupuhudi, sapu loke lineana evania, ba na kinaleana mo koari na tie pu avosodi.

Beto hoi, si va balabala nia sa koe Timote sa nana tinoa soti, meke sa nana linuli pa tinioko te Tamasa, nana rinaerane, ninono, tataru, meke sa nana kinoa va nabu pa tinasigiti na ninovanovala tadina kana.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Vinahesi meke vina ninira. Hinia 1:3 kamo hinia 2:13

Vina tumatumae meke vina balau. Hinia 2:14 kamo hinia 4:5

Sa nana tinoa soti e Paula. Hinia 4:6-18

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula sa apositolo ta garunuqu koe Zisu Karisito, pa hiniva te Tamasa, si kubere atu nia koa goi Timote sa leta hie. Ta garunu si rau pude qu helahelae vura nia sa vina tatara tanisa tinoa hola, sapu vagia gita koasa nada tinoa keke koe Zisu Karisito.

² Timote, tuqu ta tataruemu, mani poni nigo sa Tamasa sa Tamada, meke sa nada Baṅara Zisu Karisito sa tataru lopu ta ṅana kamona, na vinatukana, meke sa binule.*

Zinama Leana Koe Tamasa

³ Pa doduru qua vinaravara boṅi na rane, si zama leana nigo rau koe Tamasa. Nabulu nia rau si Asa meke evaṅia rau gua sapu toṅoto pa qua binalabala, pa tinavete toṅotodi gua tugo sapu evaṅia rina tiatamaqu pukerane. ⁴ Sipu balabala atuṅi rau sari na kolo matamu, si hiva atu dogoro sisigitigo rau, pude mani ta siṅi luluapae qinetuqetu sa buloqu. ⁵ Sa mua rinaṅerane hinokara si va balabala nau sa rinaṅerane, kekeṅono gua sapu tagoa e Loisi tatasana, sa tinana sa tinamu, meke e Iunisi sa tinamu. Meke va hinokara valeania rau, sapu agoi ba tagoa tugo kamahire sa rinaṅerane kekeṅono gua asa.* ⁶ Gua asa ke va balabala nigo rau, pude mu tavetavete valeana nia sa binokaboka sapu poni nigo sa Tamasa, totosona va opo nigo limaqu rau pude va turu igo pa tinavete koimata. ⁷ Ura lopu ponini gita Tamasa sa Maqomaqona pude koa matagutu si gita, ba pude ta siṅi nia tu gita sa ṅiniraṅira, sa tataru, meke sa tinuqe pule.

⁸ Mu lopu kurekure helahelae nia sa nada Baṅara, arau ba mu lopu kurekure nau tugo, na tie ta pusiqu mo te Karisito si rau. Ba koasa ṅiniraṅira sapu ponini gita sa Tamasa, si mu va namanama pude somana koa ta sigiti pa tinozina sa Inavoso Leana.

⁹ Ele ta tiokoda na ta harupuda koa Sa si gita, pude Nana tie soti tava madida, lopu koa gua koari nada tinavete leadi saripu taveti gita, ba koa gua tu koasa Nana hiniva soti, meke sa Nana tataru lopu ta ṅana kamona. Asa sa tataru, sapu ele poni maeni gita Sa koe Zisu Karisito, sipu lopu ele ta kuri tu sa kasia popoa. ¹⁰ Koasa minae hie tanisa nada Hinarupu se Zisu Karisito, si ta dogoro kamahire sa tataru. Meke ele va kilasia Sa sa minate pude lopu mate sari na tie. Meke koasa Inavoso Leana si va dogoroni gita Sa sa tinoa hola.

¹¹ Na apositolo ta garunuqu si rau pu ele vizatau sa Tamasa pude na tie variva tumatumae, meke pude helahelae vura nia sa Inavoso Leana hie.* ¹² Asa sa natina sapu ta sigiti ni rau hire, ba namu lopu hite kurekure si rau, sina gilania qua si Asa sapu raṅea rau. Meke gilana valeania rau sapu lopu kaqu ta okipalae hoboro sa qua tinoa na tinavete, meke raṅea rau sapu korapa kopu nia Sa osolae kamoā rau sa rane vinaripitui mumudi. ¹³ Mu

* 1:2 TTA 16:1 * 1:5 TTA 16:1 * 1:11 1 Tim 2:7

tuge va nabui na luli valeani sari na zinama hinokaradi saripu ele va tumatumae nigo rau, pude guana keke kineha vina tumatumae pude lulia goi, turanae sa rinaerane na tataru pa nada tinoa keke koe Zisu Karisito. ¹⁴ Pa korapa niniranira tanisa Maqomaqo Hope sapu koa koa gita, si mu kopu ni sari na zinama hinokara, saripu ele va tumatumae nigo rau.

¹⁵ Gilani mua goi sari Paezelusi e Heremozenisi, meke sari doduru tie te Karisito pule pa pinaqaha popoa Esia saripu veko pani au. ¹⁶ Ba mani va tukania Tamasa sa tatamana te Onesiporasi, sina hoke va qetu au sa soku totosu, meke lopu hite kurekure nia sa sapu na tie ta pusiqu si rau. ¹⁷ Ba totosu kamo tugo sa pa Roma, si podalae ene hatahatau sa, osolae dogorau tu sa. ¹⁸ Mani ponia sa Baṅara koa sa, sa tataru variva taleosae pa rane vinaripitui mumudi. Agoi ba gilania tugo sapu pa soku sirana si toka nau sa si rau pa Episasi.

2

Na Tie Varipera Ta Ronuna te Zisu Karisito

¹ Ke agoi, na tuqu, mu koa va ninira pa mia sinoto koasa Baṅara, koasa tataru lopu ta nana kamona, pu poni nigo e Zisu Karisito pa tinoa keke koa Sa. ² Sari na vina tumatumae pu ele avosi goi koa rau pa kenudi ri soku tie va sosode, si mamu va tumatumae ni koari na tie ta ronuedi, pude boka va tumatumae i tugo rini sari na votiki tie.

³ Mamu somana koa gami koasa tinasigiti, guana tie varipera leamu te Zisu Karisito. ⁴ Mamu tavetavete pude va qetua sa mua Baṅara kekenoṅo gua sa tie varipera pu hiva va qetua sa nana koimata pa varipera, ke lopu somana ni sari na tinavete tadi na tie hokara. ⁵ Mamu kopu ni sari na tinarae te Tamasa, kekenoṅo gua sa tie varivose haqala, sapu lopu boka vagia sa sa pinia, be lopu va tabei sa sarini pu tozi nia sa tinarae. ⁶ Mamu tavetavete va ninira pude vagia sa mua tinabara, guana tie uma sapu tavetavete va ninira pa nana inuma, si kaqu pakete kekenua sa sa vuana sa nana tinavete. ⁷ Ego, mamu balabala i saripu gua zama ni rau hire, sina kote va gilana nigo sa Baṅara sari doduru tinitona.

⁸ Mu balabala ia se Zisu Karisito, sapu turu pule pa minate, pu gore mae gua pa tutina e Devita, gua sapu va tumatumae nia sa Inavoso Leana, sapu tarae vura nia rau. ⁹ Asa sa Inavoso Leana, sapu ta sigiti nia rau, meke ta pusi nia seni rau, guana keke tie kaleana. Ba sa zinama te Tamasa si lopu boka ta pusi. ¹⁰ Gua asa, ke somana ta sigiti

ni rau sari doduru tie ta vizatadi te Tamasa, pude arini ba kaqu vagia tugo sa tinaharupu, sapu koa koe Zisu Karisito, meke va kamo gita pa tinoa hola.

¹¹ Hinokara sa zinama hie:

Be ele mate turanae koe Karisito si gita,
si kaqu toa turanae tugo koa Sa si gita.

¹² Be koa va ninira pa tinasigiti si gita,
si kaqu somana tagoa tugo gita sa niniranira koasa
Nana Binaṅara.

Be oso nia gita sapu na tie tanisa si gita,
si kaqu osoni gita tugo Sa si gita.*

¹³ Be guana lopu koa ranerane si gita,
ba lopu boka hobei Sa sari Nana zinama,
sina lopu na tie kokoha si Asa.

Sa Nabulu Tavetavete sapu Va Qetua sa Tamasa

¹⁴ Mamu va balabala ni koari na tie te Tamasa vasina sari na ginugua sara, pude madi somana pa tinasigiti. Mamu va balau zonazona ni tugo pa kenuna sa Tamasa, pude madi lopu varivari tokei ni sari na zinama, sina loke tinokae hokara boka vagi ni saripu gugua arini, ba novalia mo sa rinaṅerane tadirini pu va avoso. ¹⁵ Mamu tavete valeania sa mua tinavete ninabulu, pude boka va qetua sa Tamasa. Guana nabulu sapu lopu kurekure nia sa nana tinavete, sina variva tumatumae va toṅoto nia goi sa zinama hinokara te Tamasa. ¹⁶ Mu lopu somana ni sari na zinamazama duviduvilidi, na hoborodi, sina kote va ilolae taloa i rini koe Tamasa sari na tie. ¹⁷ Sa vina tumatumae sea si araha la, kekenoṅo guana tubu variva matena, sapu toa meke lopu boka ta salana. Ari Haimeneasi e Piletasi sari karua tie pu variva tumatumae nia sa vina tumatumae kokoha gua asa. ¹⁸ Zama sari kara, sapu sa nada tinuru pule si ele ta evana tu koa gita, gua. Ke ele ilolae taloa sari kara koasa vina tumatumae hinokara, meke noṅovalia ri kara sa rinaṅerane tadi kaiqa tie te Karisito. ¹⁹ Ba sa patu sinokirae sapu ele vekoa Tamasa pa Nana vetu sapu sa ekelesia, si turu va nabu. Meke koasa patu sana si ta kubere sari na zinama gua hire: "Gilani Nana sa Tamasa saripu Tanisa," meke, "Asa sapu zama, arau si tanisa Baṅara gua, si mani luara pani sari nana tinavete kaleadi," gua.*

²⁰ Koa ke vetu arilaena si koadia sari na votivotiki tiniona: Kaiqa si ta tavetae siliva, kaiqa si na qolo, kaiqa sina huda, meke kaiqa pule sina pepeso. Kaiqa si pude tavetavete ni pa vinarigara arilaedi mo, meke kaiqa pule si tadi na tinavete hoborodi mo. ²¹ Meke koari na tie ba

* 2:12 Mt 10:33; Lk 12:9 * 2:19 Nab 16:5

kekenoŋo gua tugo asa. Be va ilolo pule nia sa tie koari doduru vina tumatumae kokohadi sara, si kote na tie pu garona pude nabulu nia sa Baŋara pa doduru tinavete arilaedi. Sina madina si asa, pude tanisa Baŋara mo, meke tava nama si asa, pude taveti sari doduru tinavete leadi. ²² Ego, mu govete nia sa hahanana vinari riqihi tadi na tie vaqura. Mamu luli valeania sa tinonoto, na rinaŋerane, na tataru, meke na binule; somanae koari na tie pu vahesia sa Baŋara pa bulo viana. ²³ Mu lopu somana ni sari na vinari zamai duviduvilidi na hoborodi, gilania mua sapu sa vina betona si kote kamo pa vinaripera. ²⁴ Sa nabulu tavetavete tanisa Baŋara, si lopu kote koa vari tokei si asa. Ba kaqu tataru ni sa sari doduru tie, meke na tie bokabokana, na nono pa nana tinavete variva tumatumae si asa. ²⁵ Mani va tumatumae ni pa ninono saripu lopu va egoa sa nana vina tumatumae hinokara. Sina hokara kote va malumi Tamasa si arini pude kekere, meke tiqe va hinokara. ²⁶ Meke tiqe kote pulepaho si arini, meke taluarae koasa sipata te Setani, pu hena vagidi visoroihe, meke vata evaŋae ni nana tie pude va tabe sari nana hiniva.

3

Sari na Rane Mumudi

¹ Mu tumae nia si hie: Kote kamo mae sari na totošo kaleadi sisigiti koari na rane mumudi. ² Sari na tie si kote balabala pule sisigiti ni, na tataru poata, vahesihesi puleni pa dia zinama, doŋo pule ni dia binokaboka, zamazama nonoŋoŋo, va kari tiatamadia, qumiqumi sisigiti, meke loke dia pinamaŋa koe Tamasa. ³ Meke loke dia tataru, lopu variva taleosae. Hoke zutu kokoha, meke lopu boka tuqe puleni, ba nonoŋoŋo sisigiti, meke lopu tataru nia rini sa lineana. ⁴ Meke kote qora ni rini sari dia baere, na vahesi pule sisigiti ni, meke hata sisigitia rini sa qinetuqetu pa tinoa tini, hola nia si pude va qetua sa Tamasa. ⁵ “Gami si na tie te Tamasa,” kote gua si arini, ba lopu kote ta dogoro sa tinoa hinokara koa rini. Mu lopu va gunagunana ni sari na tie gugua arini. ⁶ Kaiqa rina titisa kokohadi hire, si hoke nuquru la pa vetu tana votiki tie, meke sekesekei ni rini sari na barikaleqe duviduvilidi, saripu balabala mamata ni sari na dia sinea, meke ta turaŋa koari dia inokoro seadi. ⁷ Sari na barikaleqe hire si hoke hiva va gilagilae doduru totošo, ba lopu hite boka gilania rini gua sapu hinokara. ⁸ Sari na titisa kokohadi hire si kana ia rini sa hinokara, kekenoŋo gua tugo ri Zanesi e Zaberese sapu kana ia se Mosese pukerane. Lopu hoke balabala valeana si arini,

meke lopu tagoa rini sa rinaⁿerane hinokara.* ⁹ Ba lopu kote boka hoda ia rini sa dia tinavete ninae rane, sina kote ta dogoro mo sa dia dinuviduvili koari doduru tie, gua sapu ta evaⁿa koari Zanesi e Zaberese pukerane.

Vina Tumatumae Vina Betobeto

¹⁰ Ba agoi si ele tumae valeani mo sari na qua vina tumatumae, na qua hahanana, meke sa qua hiniva pa tinoa. Meke ele gilania mo goi sa qua rinaⁿerane, na ninono, na tataru, meke ele gilania mo goi sapu boka koa va nira ni mo rau sari na tinasuna, ¹¹ na ninovanovala, na tinasigiti kaleadi hola saripu ta evaⁿa koa rau pa Anitioki, pa Aekoniame meke pa Lisitara. Ba tava sare si rau koe Tamasa koari doduru arini.* ¹² Kaqu ta nonoⁿovala gua asa sari doduru tie pu hiva keha lulia sa Tamasa pa tinoa keke koe Zisu Karisito. ¹³ Meke sari na tie kaleadi na tie va gulegulea pule ni, si kaqu gigiri hola la tu pa kinaleana, meke kaqu sekesekei ni rini sari na votiki tie, meke sekesekei puleni tugo teledia. ¹⁴ Ba sapu agoi, si mu turu va nabu koasa hinokara sapu ele tava tumatumae nia goi, meke sapu ele va hinokara valeania goi. Na gilani mua mo sari na tie pu va tumatumae igo. ¹⁵ Na tumae ni mua mo goi sari na Kinubekubere Hope, seunae gua kobukoburumu goi, sapu boka poni nigo sa ginilae, meke turana la nigo koasa tinaharupu, sapu vagia goi koe Zisu Karisito pa korapa rinaⁿerane. ¹⁶ Doduru Kinubekubere Hope si ta sino mae di koe Tamasa meke arilaedi pude tava tumatumae, pude nonore, va tonotoⁿoto, meke va bokaboka pa tinoⁿoto, ¹⁷ pude sa nabulu te Tamasa si mani va namanama va leana pude bokaboka si asa koari doduru votivotiki tinavete leadi.

4

¹ Pa kenuna sa Tamasa meke e Zisu Karisito, sapu kaqu varipitui ni sari na tie toadi meke na tie matedi, pa Nana pinule mae meke pa Nana Binaⁿara, si garunigo rau, ² pude mu tarae nia sa Zinama te Tamasa. Mamu koa va namanama pude tozi vura nia doduru toⁿoso be qetu nia babe lopu qetu nia rina tie. Mu norei, na va toⁿoti, na va ninirai, meke va tumatumae i sarini pa doduru ninono. ³ Sina kote mae sa toⁿoso, pana lopu kote hiva va avosi rina tie sari na vina tumatumae leadi. Ba kote hiva va avosi tu rini sari na votiki vina tumatumae, meke kote hatai rini sari soku votivotiki tie va tumatumae, pude tozi ni sapu gua hiva va avosi rini. ⁴ Meke kote korodia hokara pude va talina la ia sa hinokara, meke kote va avoso la i tu rini sari na

* 3:8 Ekd 7:11 * 3:11 TTA 13:14-52, 14:1-7,8-20

vivinei kokohadi. ⁵ Ba agoi, si mamu kopu pule nigo koari doduru mua hahanana, turu va nabu koari na tinasuna, mamu tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie pude madi va hinokara, mamu tavete va gorevura i sari doduru mua tinavete ninabulu.

⁶ Ba sapu arau si ele kamo mae sa totošo, pude kaqu tava vukivukihi sa qua tinoa, meke hiera mo sa qua totošo pude taluarae. ⁷ Ele variperā nia rau sa vinariperā leana, ele haqala kamoā rau sa vina betona sa qua vinarivose, meke ele kopu valeana nia rau sa rinaṅeraṅe. ⁸ Meke kamahire si korapa va naqitia Tamasa sa qua pinia, sapu sa tinonoto tanisa Baṅara. Sa tinonoto asa, si kote poni nau sa Baṅara, sa tie varipitui tonotona pa rane vinaripitui. Lopu arau mo, ba gua tugo sari doduru tie pu aqa va ṅoṅo nia sa Nana minae.

Sari na Tinēpa Vina Betobeto Koe Timote

⁹ Mamu podeke sisigitia pude tuture mae koa rau. ¹⁰ Ura e Dimasi si tataru nia sa kasia popoa hie, ke luara pani au sa, meke la gua nana pa Tesalonaika. E Kiresenisi si la pa Qalesia, meke e Taetusi si la gua pa Dalamesia.* ¹¹ Telena mo e Luke si korapa koa nana koa rau he. Ke mamu vagia se Maka, mamu turāna mae nia koa rau, sina kote boka toka nau sa pa qua tinavete.* ¹² Ele garunu la nia rau pa Episasi se Tikikasi.* ¹³ Pana mae goi si mamu paleke mae nia sa qua koti sapu veko hola ia rau koe Kapasi pa vasileana Toroasi. Paleke maeni sari na Kinubekubere Hope ta viqusudi, meke gua tugo sari na Kinubekubere Hope saripu ta tavetae kapu kurukuru.*

¹⁴ Se Alekezada sapu sa tie tavete kopa, si ele ṅoṅovalau si rau, ba sa Tamasa tu kote va kilasa nia koasa sapu gua tavetia sa. ¹⁵ Maqu va balau igo koa sa, sina kana zonazona ia sa sa inavosona e Zisu Karisito.

¹⁶ Pa qua totošo kekenu sapu lavelave pule nau telequ pa vinaripitui, si loke tie toka nau, ba luara veko pani au ri doduru. Mani taleoso ni Tamasa si arini. ¹⁷ Ba turu kapae koa rau sa Baṅara, meke va ṅiṅirau Sa pude qu tarae va hokoto ia rau sa Inavoso Leana, meke pude madi avosia ri doduru tie Zenitailo, meke pude maqu ta harupu pa minate si rau. ¹⁸ Kote harupau e Zisu Karisito koari doduru tinasuna meke kote turāna va kamo valeanau Sa koasa Nana Binaṅara pa Maṅauru. Mani koa koa Sa sa vina lavata nināe rane ka rane. Emeni.

* **4:10** Kol 4:14; Plm 24; 2 Kor 8:23; Qal 2:3; Ta 1:4 * **4:11** Kol 4:14; Plm 24;

TTA 12:12,25, 13:13, 15:37-39; Kol 4:10 * **4:12** TTA 20:4; Epi 6:21-22; Kol 4:7-8

* **4:13** TTA 20:6

Zinama Tataru Vina Betobeto

¹⁹ Tozia sa qua tataru koari Pirisila e Akuila, meke koe Onesiporasi meke sa nana tatamana.* ²⁰ Se Erasitasi si koa hola pa Koriniti, meke veko hola ia rau pa Mailitasi se Toropimasi, sina ta razae moho si asa.* ²¹ Mamu podekia pude tuturei mae sipu lopu ele kamo sa totošo ibu.

Dia tataru koa goi gua sari Eubulusi, Pudenisii, Lainusi meke Kalaudia, meke gua tugo sari doduru tamatasi hire pa linotu.

²² Sa Tamasa si mani koa koasa maqomaqomu, meke sa Nana tataru lopu ta nana kamona si mani koa koa gamu doduru.

* **4:19** TTA 18:2; 2 Tim 1:16-17 * **4:20** TTA 19:22; Rom 16:23; TTA 20:4, 21:29

SA LETA TE PAULA KOE TAETUSI Sa Vinabakala

Sa leta hie si e Paula kubere lania koe Taetusi. E Taetusi si keke koimata ninirana pa ekelesia, meke keke tie varitokae koe Paula. Koa si asa pa nusa Kiriti totošo kubere la nia Paula koasa sa leta hie.

Sa nusa Kiriti si keke gogoto onomo navulu kilomita seu gua pa popoa Qurisi^d, meke vesu gogoto kilomita seu gua pa Zerusalemā. Sa ninomana sa nusa Kiriti si tata karua gogoto made navulu kilomita gelena meke made navulu vesu kilomita labena.

Guana ka made sari na nati binalabala koasa leta hie sapu tozi Paula koe Taetusi pude taveti.

Pude vizati sari na koimata koasa ekelesia pa Kiriti. (1:5-12)

Pude norei sari na tie va tumatumae sea vasina. (1:13-16)

Pude va tumatumae nia sa tinoa hinokara koa rina tie. (2:1-15)

Pude va balabala pule ni koa rina tie sa hahanana leana. (3:1-7)

Pa hinia 3:8-11 si zama va papaka pule ni mo Paula sari na nati binalabala pu ele tozi sa pa korapana sa leta.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Vinabakala. Hinia 1:1-4

Sari na nati tie pa ekelesia. Hinia 1:5-16

Tinavete tadi hopeke puku tie pa ekelesia. Hinia 2:1-15

Vina tumatumae na vina balau. Hinia 3:1-11

Zinama vina betobeto. Hinia 3:12-15

Zinama Tuketukele

¹ Kubere atu nia rau koa goi Taetusi sa leta hie. Arau si keke nabulu te Tamasa meke na tie ta garunuqu koe Zisu Karisito, pude turani sari na tie ta vizatadi te Tamasa, pude va ninira ia sa dia rina~~erane~~ meke sa dia ginilanana sa hinokara koasa guguana sa tinoa tonotona gugua te Tamasa. ² Nabulu nia rau sa Tamasa pa Pozana e Zisu Karisito, sina rane va hinokaria rau sa tinoa hola. Pukerane tu si ele va tatara nia Tamasa sa tinoa hola hie, meke lopu hite kokoha si Asa. ³ Meke pa totošo garona si va vura ia Sa telenā sa tinoa hola hie. Asa tugo sa inavoso sapu ta garunu nia rau koe Tamasa sa nada Hinarupu pude tarāe nia. ⁴ Kubere atu si rau koa goi Taetusi na tuqu hinokara koe Karisito pa korapana sa vina hinokara sapu tagoa gita. Sa Tamasa sa Tamada meke se Zisu Karisito sa

nada hinarupu si kaqu poni nigo sa Nana tataru variharupi meke na binule.*

Sa Tinavete te Taetusi pa Kiriti

⁵ Luara vekogo rau si goi pa popoa Kiriti, pude va tana va hokoti goi sari kaiqa ginugua saripu lopu tava hokoto. Ke mamu vizati sari na koimata pa ekelesia koari hopeke vasileana, koimata gua sapu ele tozi nigo rau. ⁶ Na koimata si kaqu loke tinazutuna, sapu na palabatu tanisa keke barikaleqe mo, meke sari nana koburu si kaqu na tie te Zisu Karisito, meke lopu ta zutu nia na gorena ka sarena.* ⁷ Koa gua sapu na tie tuturana pa ekelesia te Tamasa si ta ranena pude tavetavete pa tinavete te Tamasa, ke kaqu na tie pu lopu ta zutuna si asa koari na ginugua hire: dono pule nia, bubugoro haru, naponapo, na komikomiti, meke hata poata hinikodi. ⁸ Kaqu na tie va kamo tie si asa pa nana vetu, meke na tie pu tavete valeana doduru toso. Kaqu na tie pu boka totoi pule nia, na tie totono, madina, meke kopu pule nia pa kinaleana. ⁹ Kaqu tuqe va nabu si asa koasa inavoso ta ranena sapu variva tumatumae nia gita. Pana gua asa si kote boka va ninirai sa sari na tie koasa nana vina tumatumaena sa hinokara; meke kote boka gegesi sa sarini pu tozi sari vina tumatumae kokohadi.

¹⁰ Sina koa dia sari soku tie pu va karia sa vina tumatumae hinokara, na tie zamazama hoboro, na tie kokoha, meke lopu luli rini sari na koimata pa ekelesia. Gua tugo arini pu va tumaetumae nia sa vina hinokara koasa minagu.*

¹¹ Mamu nore va noso i sari na tie va tumatumae seadi hire. Sina va kolurai rini sari na puku tatamana, koari na vina tumatumae seadi pu lopu garo pude tozi. Taveti rini si gua sara pa sirana hinata poata sapu lopu totona.

¹² Keke tie tumatumae pa Kiriti mo, si tozia si gua hie, meke hinokarana tugo: "Sari na tie pa Kiriti si na tie mari kokohadi. Gua tugo na kurukuru pinomo variva mate si arini. Na tie hakohakodi meke na tie mari ganiganidi si arini," gua si asa.

¹³ Ke mamu gegese va sisigiti pani sari na tie te Karisito pa Kiriti, pude boka va ninira i pa dia rinaerane. ¹⁴ Pude madi lopu luli sari na vivinei kokohadi pukeramedi tadi na tie Ziu, meke sari na tinarae seadi pu va turu i rina tie saripu kilua sa hinokara. ¹⁵ Koa rini pu via bulodi, doduru tiniona si via mo koa rini; ba koa rini pu boni bulodi, meke lopu va hinokara, si sari doduru tiniona si boni beto mo

* 1:4 2 Kor 8:23; Qal 2:3; 2 Tim 4:10 * 1:6 1 Tim 3:2-7 * 1:10 Sari na tie ta magudi hire si hiva ni rini sari doduru tie te Karisito pude ta magu. TTA 15:1-33:

koa rini; sina ele ta siñie kinaleadi sari na dia binalabala. ¹⁶ Gilania rini sa Tamasa, gua si arini, ba ta dogoro vura pa dia tinavete sapu lopu te Tamasa si arini. Ta siñie kinukiti sari na bulodi. Va karia rini sa Tamasa, meke lopu pada pude taveti sari tinavete leanadi.

2

Sa Vina Tumatumae Hinokara

¹ Ba agoi, si kaqu va tumatumae nia sa tinarae gotogotona meke hinokarana. ² Tozi ni sari na tie koadi pude lopu naponapo va viviri. Kaqu na tie ta pamañae si arini, totoli pule ni pa dia tinoa, koa va niñira pa rinañerane, koa tataru, meke madi turu va nabu pa ninaqunaqu.

³ Gua tugo koari na barikaleqe kokoadi, pude madi toa nia sa tinoa madina sapu garo koari na barikaleqe. Madi lopu koa nanae tie, meke lopu koa ta pusi pa ninaponapo. Ba madi variva tumatumae nia gua sapu leana. ⁴ Pude boka turana va sagei rini sari na barikaleqe vaquradi gua pude tataru ni sari dia palabatu, meke sari na tudia, ⁵ pude boka totoli pule ni meke koa via pa dia tinoa. Pude tupiti si arini pa dia vetu soti, koa tataru, meke koa aqorae koari na dia palabatu. Pude gua asa, si kaqu boka pamaña nia rina tie sa vina tumatumae hinokara te Tamasa.

⁶ Gua tugo koari na palabatu na koreo vaqura. Mu tozi ni pude madi totoli pule ni pa dia tinoa soti. ⁷ Agoi si mamu na kineha leamu koa rini pude lulia. Mu koa va gotogoto pa mua vina tumatumae, mu lopu lopilopi nia. ⁸ Mu zama ni sari na zinama gotogotodi pu loke tinazutudi, pude arini pu kana igo si kote kurekure, sina loketona pu boka zama va kaleana nia koa gita.

⁹ Tozi ni sari na pinausu pu va hinokara pude madi va tabe, meke tavetia gua sapu variva qetu koari na dia palabatu. Madi lopu hemohemo, ¹⁰ na hikohiko koari na dia palabatu. Ba madi koa na tie ta ronuedi pa doduru tiñitona, meke na tie leadi. Meke pana gua asa, si kote okoro hiva lulia rina tie sa nada vina tumatumaena sa Tamasa, sa nada hinarupu.

¹¹ Ura sa tataru variharupi te Tamasa sapu va kamo mae ia sa tinaharupu si ele vata dogoro nia Tamasa koari doduru tie. ¹² Pa korapa Nana tataru variharupi si va tumatumaeni gita sa Tamasa pude mada lopu evani gita gua saripu lopu variva qetu koa Sa. Meke pude lopu okoro ni sari na kinaleana tanisa kasia popoa. Ba pude toa nia sa tinoa sapu boka totoli puleni gita, sa tinoa toñotona, meke sa tinoa madina koe Tamasa pa totošo toa si gita pa kasia popoa

hie. ¹³ Sina korapa aqa qetuqetu nia gita sa rane tamanaena sapu dono va kenua la ia gita. Pa rane asa si kote nedala vura mae pa tinolava sa nada Hinarupu, se Zisu Karisito, sa Tamasa Lavata. ¹⁴ Vala pule nia telena se Zisu koari na tie meke tava mate, pude rupaha gita koari doduru kinaleadi, meke tava via si gita pude na Nana tie soti telena, sapu okoro hinokara pude evania gua sapu leana.*

¹⁵ Arini sari na tinona pu kaqu va tumatumae ni goi. Mamu tavetavete nia sa niniranira sapu poni nigo Tamasa pude va ninira i, na nore i si arini. Madi lopu dono va karigo rina tie si goi.

3

Sa Hahanana tadi na Tie te Karisito

¹ Mu va balabala pule ni sari na mua tie pude va tabei sarini pu tuqei sari na niniranira pa qinavuna, pude koa va tabe koa rini. Madi qetu pude taveti gua saripu leadi. ² Tozi ni pude madi lopu zama nonovalala la pa tie, ba pude koa bule, na vari balabala i, madi koa va pepekae pa tie doduru toto.

³ Sina gita na tie te Karisito teleda ba gua mo tatasana, sapu pupuhu, va karikari, ta turana va sea, meke ta pusi koari na hahanana kaleadi pa tinoa tini. Nono la i gita sari na ninovanovala, na kinonokono, kukiti ni gita sari na votiki tie, meke arini ba kukitini gita tugo. ⁴ Ba toto sapu vata dogoro vura nia Tamasa sa nada Hinarupu sa Nana tataru koa gita ⁵ si harupu gita Sa. Lopu koa gua koari nada tinavete leadi pu taveti gita si vata dogoro vura nia Tamasa sa Nana tataru koa gita; ba koa gua tu koasa Nana tataru variva taleosae. Ele harupu gita Tamasa si gita koa gua koa sa Maqomaqo Hope sapu va via gita koari nada kinaleadi, meke poni gita Sa sa tinoa vaqura. ⁶ Ele zoropo va luluapae mae nia Tamasa sa Maqomaqo Hope koa gita, koe Zisu Karisito sa nada Hinarupu. ⁷ Gua ke pa Nana tataru variharupi si pozani gita na tie tonoto Sa si gita koasa tinonoto te Karisito, pude boka tagoa gua sapu tava tatara koa gita sapu korapa aqa nia gita, sapu sa tinoa hola.

⁸ Gua sapu ele tozi nigo rau si hinokara. Ke hiva nigo rau pude va nabua sa mua vina tumatumae koari na ginugua sara. Arini pu va hinokaria sa Tamasa, si madi va ninira ia pa dia binalabala pude tavete vura ni sari na tinavete leadi. Sina sari na vina tumatumae hire si leadi, meke boka toka ni sari na tie. ⁹ Ba sari na ginugua hoborodi gua hire, si mu lopu somana ni goi: Na kinopudi rina tututi tadi na tie Ziu,

* 2:14 Ekd 19:5; Diut 4:20, 7:6, 14:2; Sam 130:8; 1 Pit 2:9

na vinaritokei, vinari zamai koasa Tinarae tadi na tie Ziu. Sari na ginugua hire si loke laedi. ¹⁰ Be keke tie te Karisito si vari paqaha ni sari na tie, si mu norea. Be lopu avoso sa, si nore pulea pa vina rua totošo. Be lopu avoso tugo sa, si va vura pania pa ekelesia meke lopu zama pule laia. ¹¹ Gilania mua goi sapu sa tie gugua asa si na tie ta huarana, sina ele tava sosode mo si asa koari nana kinaleadi.

Vinabetona Sa Leta

¹² Kote garunu atu nia rau se Atemasi babe e Tikikasi. Pana atu kamo tugo sa, si mu podeke sisigitia mamu mae koa rau pa vasileana Nikapolisi si agoi, sina ele vizatia rau pude vasina si kote va hola ia rau sa totošo ibu.* ¹³ Podeke sisigitia mamu toka ni sari Zenasi sa loea*, meke se Apolosi^d pana taluarae sari kara pa dia inene. Va qaqiri valeani pude loketona si papaka nia ri kara pa dia inene.* ¹⁴ Sari nada tie pu lulia se Karisito si madi tumae gua pude taveti sari na tinavete leadi, pude gua asa si kote boka varitokae si arini koari kaiqa. Madi lopu toa nia sa tinoa sapu loke nana vinaritokae pa tie.

¹⁵ Sari na tie te Karisito tani si va atua sa dia tataru koa goi. Mamu tozia sa mami tataru koari na mami baere pa korapana sa rinaņerane. Sa tataru variharupi te Tamasa si mani koa koa gamu doduru.

* **3:12** TTA 20:4; Epi 6:21-22; Kol 4:7-8; 2 Tim 4:12 * **3:13** Tie pu gilani sari na tinarae tadi qavuna babe Ziu. Lopu bakala. * **3:13** TTA 18:24; 1 Kor 16:12

SA LETA TE PAULA KOE PILIMONE Sa Vinabakala

Pilimone si keke nati tie te Karisito; gina pa ekelesia pa Kolosae, meke tanisa sa pinausu sapu e Onesimasi pozana. Ele govete taloa nana se Onesimasi, meke pa kaiqa ginugua si kamo la si asa koe Paula pa Roma. Meke sipu koa pa vetu varipusi se Paula si ta evanae na tie te Karisito se Onesimasi.

Sa leta te Paula koe Pilimone, si na tinepa te Paula koa sa pude mani vari bulei koasa nana pinausu, pude va kamo meke taleoso nia mo. Lopu sapu guana vagi pulea mo sa sa nana pinausu, ba pude tavete gunia na tasina pa korapana e Karisito.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama tataru kekenu. Vesi 1-3

Vina lavatana e Pilimone. Vesi 4-7

Tinepa pude vari bulei pule koe Onesimasi. Vesi 8-22

Vinabetona. Vesi 23-25

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula sa tie ta pusiqa, pa ninabuluna e Zisu Karisito, meke e Timote sa tasida koe Karisito si garunu atu nia sa leta hie koa goi Pilimone, sa mami baere meke na turaña mami pa tinavete. ² Meke garunu atu nia tugo gami sa leta hie koari na tie te Karisito pu hoke varigara pa mua vetu, meke koasa tasimami barikaleqe se Apia, meke se Akipasi, sapu somana varane turaña gami koasa vinaripera.*

³ Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule, sapu gore mae guana koasa Tamasa sa Tamada, meke sa Bañara Zisu Karisito.

Sa Tataru meke sa Rinañerane te Pilimone

⁴ Doduru totošo si zama leana la koasa qua Tamasa si rau, pana varavara nigo rau si goi Pilimone na tasiqa koe Karisito, ⁵ sina avoso nia rau sa mua tataru koari doduru tie te Tamasa, meke sa mua rinañerane koe Zisu sa Bañara. ⁶ Sa qua vinaravara, si pude sa nada binaere gita pu va hinokara, si kaqu tokani gamu pude gilana valeania doduruna sa minana pu vagi gita pa nada tinoa keke koe Karisito. ⁷ Tasiqa, sa mua tataru si va qetuqetu hola au, meke va niñira au, sina ele va qetu hola i goi bulodi sari doduru tie te Tamasa.

* 1:2 Kol 4:17

Sa Tinepa pude Vari Bulei Pule koe Onesimasi

⁸ Gina pa ginugua hie si boka tava n̄nira si rau, guana tasimu pa korapana Karisito, pude tozi nigo mamu tavetia gua sapu leana. ⁹ Ba pa korapa mua tataru koa rau, si tepa atu si arau Paula sa barogoso, meke na tie ta pusiḡu tugo pa ginuana e Karisito. ¹⁰ Ke tepa atu si rau koa goi pa kalina te Onesimasi, pu va evaḡae nia tuḡu rau pa rinaḡerane koe Karisito, totoḡo koa rau pa vetu varipusi.* ¹¹ Pa totoḡo lahe, si guana lopu variva tukana* si asa koa goi, ba kamahire, si variva tukana hola tu si asa koa gita kara beto.

¹² Garunu pule atu nia rau koa goi si asa, na tataru sisigiti nia rau si asa. ¹³ Hiva heki veko nia mo rau si asa, pude koa mo koa rau pa totoḡo koa rau pa vetu varipusi, pa ginuguana sa Inavoso Leana, pude boka toka nau sa, sina lopu koa tani si goi. ¹⁴ Lopu hiva zukurigo rau pude toka nau. Ba hiva nia rau pude pa mua hiniva soti tu evaḡia goi si asa. Ke lopu boka evaḡia rau si keke toḡa, be lopu va egoa goi.

¹⁵ Hokara ele taloa paki mo se Onesimasi koa goi, pa totoḡo papakana, pude pana vagi pulea goi si kote koa hola koa goi si asa. ¹⁶ Meke kamahire si lopu na pinausu mo si asa, ba arilaena hola nia sa sa pinausu; na tasida ta tataruena pa korapana Karisito si asa. Arilaena si asa koa rau, meke kote arilaena hola tugo si asa koa goi, guana pinausu meke na tasimu tugo pa korapana Karisito!

¹⁷ Ke, be balabala ia goi sapu arau si keke tie tavetavete turanamu pa korapana Karisito, si mu va kamo valeania si asa, guana sapu arau tu si va kamo au goi. ¹⁸ Be evaḡi sa si kaiḡa sinea koa goi, ba be kaiḡa nana gale si koa koa goi, si mu va gore mae ni koa rau. ¹⁹ Hiera si maḡu kuberia pa limaḡu soti: *Arau Paula si kote hobei koa goi si arini*. Lopu ta hivae pude va balabala pule nigo rau si hie; sapu agoi, ba sa mua tinoa soti si guana mua gale koa rau, sina ele toka hola nigo rau si goi pude na tie te Karisito si goi. ²⁰ Ego, agoi na tasiḡu, mu va egoa si hie pa ginuguana sa Baḡara; mu va ḡetu au, guana tasimu pa korapana Karisito!

²¹ Va hinokara valeania rau totoḡo kuberia rau si hie, sapu kote va egoa goi sa qua tinepa koa goi. Meke gilania rau sapu kote tavete valeana hola la tu si goi. ²² Mamu va nama vekoa tugo keke lose taḡarau, sina rove valeania rau sapu kote olaḡi Tamasa sari na mia vinaravara meke kote va pule atu au Sa si rau koa gamu.

Zinama Tataru Vina Betobeto

* 1:10 Kol 4:9 * 1:11 Sa ginuana sa pozana Onesimasi si "variva tukana".

²³ Se Eparasi, sapu ta pusi turanae koa rau pa gin-
uguana e Zisu Karisito, si va atua sa nana tataru.* ²⁴ Meke
gua tugo sari kasa tie tavetavete turanaqu, ari Maka,
Arisitakasi, Dimasi, meke e Luke.*

²⁵ Mani koa koa gamu sa tataru variharupi te Zisu
Karisito.

* **1:23** Kol 1:7, 4:12 * **1:24** TTA 12:12,25, 13:13, 15:37-39, 19:29, 27:2; Kol
4:10,14; 2 Tim 4:10,11

SA LETA LA KOARI NA TIE ZIU SARIPU TA POZAE HIBURU Sa Vinabakala

Sa leta hie, si ta kubere la koari na tie Hiburu^d pu lulia se Karisito. Noma lala nana sa ninovanovala tadina kana koari kasa tie te Karisito hire, meke boka ta evana koarini sapu boka luara pania rini sa rinañerane koe Karisito pu ele tagoa rini. Gua asa, ke sa tie pu kubereña sa leta hie si sovutu va ninira i sa si arini koari na dia rinañerane. Va dogoro ni sa sapu e Zisu Karisito si na kinehana soti sa Tamasa, meke arilaena hola ni Sa sari doduru ginugua koadi pa Tinarae te Mosese koasa vinariva egoi te Tamasa.

Totoso kuberia sa sapu gua asa, si ka neta nati tinitonã si zama va ninira ni sa koasa leta hie. (1) E Zisu si na Tuna Tamasa sapu koa hola ninae rane, meke ele va nonoga ia Sa gua pude va tabe hinokaria sa Tamana pa korapa tinasigiti, sapu ele va hokoto voleania Sa. Pa kalina sapu na Tuna Tamasa si Asa, si arilaena hola ni Sa sari na poropita pa tooso koana, meke gua tugo sari na mateana, meke se Mosese. (2) Se Zisu si ele tozia tugo Tamasa, pude na Nati Hiama Kenukenue pu koa hola ninae rane, sapu arilaena hola ni sari na nati hiama kenukenue pa tooso koana. (3) Saripu va hinokaria se Zisu si ta harupu koari na dia sineã, na minatagutu, meke na minate. Zisu sa Nati Hiama Kenukenue, si va mae ia sa tinaharupu hinokaria, sapu ele tava titila vekona, koari na tinavete vina vukivukihi kurukuru pa linotu tadina tie Ziu.

Sa tie pu kubereña sa leta hie, si dogoria sa sa vina titila koari na rinañerane tadina tie arilaedi pa vivineina sa butubutu Izireli (Hinia 11). Ke tepa la si asa koarini pu tirona sa leta pude madi soto va nabu koasa rinañerane. Pa hinia 12, si tepa ososo ni sa si arini pude madi dono la koe Zisu, meke soto va nabu koa Sa osolae kamo sa vina betobetona, somana ni sari na tinasigiti, na ninovanovala sapu be kamo koa rini.

Pa vina betona sa leta si na zinama vari tokae, na vina balau.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Karisito si na kinehana soti sa Tamasa, meke arilaena hola ni Sa sari na poropita. Hinia 1:1-3

Karisito si arilaena hola ni sari na mateana. Hinia 1:4 kamo hinia 2:18

Karisito si arilaena hola nia se Mosese. Hinia 3:1 kamo hinia 4:13

Karisito si na Nati Hiama Kenukenue sapu arilaena hola ni sari doduru nati hiama kenukenue te Tamasa. Hinia 4:14 kamo hinia 7:28

Sa vinariva egoi vaqura te Karisito si arilaena hola nia sapu koana. Hinia 8:1 kamo hinia 9:28

Sa vina vukivukihi te Karisito si arilaena hola ni sari doduru vina vukivukihi. Hinia 10:1-39

Sa rinaṇerane sapu soto va nabu koe Karisito. Hinia 11:1 kamo hinia 12:29

Sari na zinama vina betobeto. Hinia 13:1-25

Sa Zinama te Tamasa pu Vura Koasa Tuna

¹ Pukerane si hoke zama sa Tamasa koari na tiatamada pa votivotiki siraṇa, pa korapa zinama na tinavete tadi na poropita^d, ² ba koari na totošo mumudi hire si garunia Sa sa Tuna pude zama koa gita. Asa tugo sa Tuna pu kuri nia Sa sa doduru kasia popoa pukerane. Asa tugo si vizatia Tamasa pude tagoi sari doduru likakalae. ³ Sa Tuna si na kalalāsana sa ṇinedala te Tamasa, meke sa kinehana soti sa tinoa te Tamasa meke Asa tugo si tuḡena sa tinoa tadi doduru likakalae koasa ṇiniraṇirana sa Nana zinama. Sipu ele vulasa pani Sa sari na sinea tadi doduru tie, si la habotu si Asa pa kali mataona sa Tamasa, sa Baṇara tolavaena, pa Maṇauru.

Zisu Karisito si Arilaena Hola ni sari na Mateana

⁴ Gua asa ke sa Tuna si ululu hola koari na mateana, kekenoṇo gua tugo sapu sa pozapoza "Tuna Tamasa" sapu ta poni nia Sa si arilaena hola ni sapu tadi na mateana. ⁵ Ura loke totošo si zama nia Tamasa koa keke Nana mateana gua sapu zama nia Sa koasa Tuna pa Kinubekubere Hope, sapu guahe:*

"Na Tuḡu soti si Agoi,

ṇinoroi si ta evaṇae na Tamamu Goi si Arau," gua.

Meke loke totošo tugo si zama guahe sa Tamasa koa keke mateana:

"Arau si kaḡu na Tamana Sa,

meke kaḡu na Tuḡu koreo Rau si Asa," gua.

⁶ Totoso hiva garunu gore mae nia Tamasa pa kasia popoa sa Tuna kenuna, si zama gua pule hie si Asa:*

"Madi vahesia ri doduru mateana si Asa," gua.

⁷ Koasa guguadi rina mateana, si guahe si zama nia sa Tamasa:*

"Va evaṇa guni Sa na givusu sari mateana,

meke sari Nana nabulu si gua rina hinuruṇu nika," gua.

⁸ Ba koa sa Tuna si zama guahe si Asa:*

* 1:5 Sam 2:7; 2 Samuela 7:14; 1 Koron 17:13 * 1:6 Diut 32:43 * 1:7 Sam

104:4 * 1:8 Sam 45:6-7

“Tamasa, sa Mua habotuana Baṅara si kaqu koa hola ninae rane ka rane,
Koa totoli ni Goi sari na Mua tinoni pa tinonoto koasa
Mua butubutu binanara.

⁹ Tataru nia Goi sa tinonoto,
ba kukiti nia Goi sa kinaleana.
Gua asa, ke vizatigo meke va madigo sa Baṅara sa Mua
Tamasa si Goi pude poni nigo sa qinetuqetu nomana,
hola ni sari doduru turanamu,” gua.

¹⁰ Meke zama gua tugo he si Asa: *
“Baṅara, Agoi tugo si kurina sa kasia popoa pa pinodalaena.
Sari doduru vinapodaka pa maṅauru si ta tavete pa
limamu soti Goi.

¹¹ Kote murimuri palae si arini,
ba Agoi si kote koa hola ninae rane.
Kote norenore guana poko si arini,

¹² meke kote molomoloe ni goi si arini,
guana poko koana si kote ta hobe.
Ba Agoi si koa kekenono mo ninae rane,
meke loke kokoina sa Mua tinoa,” gua.

¹³ Ura loke totošo si zama nia Tamasa koa keke ri Nana mateana gua sapu zama nia Sa koasa Tuna, sapu guahe: *

“Mu habotu pa kali Mataoqu,
osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,”
gua.

¹⁴ Ba sari na mateana si na maqomaqo, pu nabulu nia sa Tamasa, meke ta garunu koa Sa, pude toka ni sari Nana tie pu kote vagia sa tinaharupu.

2

¹ Gua asa, ke kaqu kopu valeana si gita koari na vina tumatumae hinokaradi, pu ele avosi gita, pude mada lopu tapala taloa. ² Sa inavoso sapu vala nia rina mateana koari na tiatamada pukerane si hinokara, meke asa sapu sekea, si vagia tugo sa koe Tamasa sa vina kilasa sapu garona. ³ Ve meke kote boka govete nia gita sa vinakilasa te Tamasa be dono pania gita sa tinaharupu nomana hie? Sa Baṅara telena si ele tozia, meke arini pu avosona sa, si tozia koa gita sapu hinokara tugo sa tinaharupu asa. ⁴ Tamasa ba va sosodea tugo koari na votivotiki tinavete variva magasadi. Meke ele hopeke poni ni tugo Sa koari Nana tie sari na vinariponi mae guana koasa Maqomaqo Hope, gua sapu hiva nia Sa.

Asa sapu Turana Va Kamo Gita pa Tinaharupu

* 1:10 Sam 102:25-27 * 1:13 Sam 110:1

⁵ Sa tinoa koasa kasia popoa vaqura vugo repere sapu korapa vivinei nia gita he, si lopu ari na mateana si vizati Tamasa pude koa totoli nia si asa. ⁶ Ba koa nana keke vasina, si zama nia sa Kinubekubere Hope sapu guahe:*

“Nasa sa tie ke balabala sisigitia Goi,
meke na tie hokara ba kopu nia Goi?

⁷ Ura ele tavetia Goi sa tie pa kinehamu Goi,
pude koa pa kauruna sa Mua niniranira, pa kaurudi sari na mateana.

Meke ele ponía niniranira na vina lavata Goi koa rina tie pude koa totoli,

⁸ meke va boka ia Goi pude nati hiniva ni sari doduru tiñitona,” gua.

Totoso va boka ia Tamasa sa tie pude nati hiniva ni sari doduru tiñitona, si loketona sapu lopu kaqu koa pa kinopu tanisa tie. Ba kamahire si lopu ele dogoria gita sapu koa nati hiniva ni sa tie sari doduru tiñitona. ⁹ Ba dogoria nada se Zisu pa keke totoo papakana visoroihe si ele tava pepekae holani sari na mateana si Asa, meke koa gua mo na tie hokara, pude pa korapa tataru vari harupi te Tamasa, si mate pae ni Sa sari doduru tie. Kamahire si va banaria pa tinolava na vinalavata Tamasa si Asa, sina koa gua koa sa Nana tinasigiti na minate pa korosi. ¹⁰ Sari doduru tiñitona si ta tavete pa limana sa Tamasa. Taveti Sa si arini pude Nana telena. Gua asa, ke padana tugo si pude va gotogoto ia Tamasa se Zisu, meke mae koa ta sigiti, pude va gorevura ia sa Nana hiniva, pude soku tie si madi boka ta evanae na koburu te Tamasa, meke pude madi boka somana tagoa sa Nana tinoa tolavaena. Ura e Zisu si kekenu ni si arini meke va kamoí pa tinaharupu.

¹¹ E Zisu si va toñoti sari na tinoa tadi na tie. Asa meke sari doduru pu ele va toñoti Sa, si keke e Tamasa mo sa Tamadia. Gua asa ke lopu kurekure nia Sa pude poza ni tasina si arini. ¹² Zama guahe si Asa:*

“Kaqu tozi vura nia Rau sa Pozamu koari na turañaqu,
kaqu vahesigo Rau pa vari korapana sa vinarigara tadi na tinoni.”

¹³ Meke hie si zama nia Sa:*

“Kote vala rau sa qua rinañerane koasa Tamasa,” gua.

Meke guahe pule si zama nia Sa:

“Hiera si Rau, koa turañi Rau sari koburu pu poni Nau sa Tamasa,” gua si Asa.

¹⁴ Gita doduru sapu ta pozae na koburu Tanisa, si na tie hokara mo. Ke gua asa, si mae ta evanae na tie gua tugo mo

* 2:6 Sam 8:4-6 * 2:12 Sam 22:22 * 2:13 Ais 8:17,18

gita se Zisu, pude gua tu asa si kote boka mate si Asa, pude va kilasia Sa se Setani, sapu tagona sa niniranira tanisa minate, ¹⁵ pude boka vata rupahi Sa sarini pu koa ta pusi koe Setani pa minatagutuna sa minate. ¹⁶ Gilana vaeana gita sapu lopu ari na mateana si mae nia Zisu pude harupi, ba gita na tie tu, sapu na tutina e Ebarahami. ¹⁷ Gua asa ke garo tugo pude mae ta evanae na tie hokara se Zisu, pude pa doduru ginugua, si koa kekenoŋo gua tugo ri Nana tie, meke pude boka ta evanae na Nati Hiama^d kenukenue si Asa, meke pude na nabulu ta ronuenta te Tamasa. Meke pa sirana gua asa si boka taleoso ni na vulasa pani Sa sari na sinea tadi na tie te Tamasa. ¹⁸ Meke pude boka toka ni Sa sarini pu ta toketoke, sina Asa ba ele ta toketoke na koa ta sigiti kekenoŋo gua tugo arini.

3

Zisu si Arilaena Hola nia se Mosese

¹ Ke gua asa, kasa tasiŋu koe Karisito, gamu pu ele somana ta tioko koe Tamasa, si mi va sotoa sa mia rinaŋerane koe Zisu Karisito, sapu ele garunu mae nia Tamasa pude na Nati Hiama Kenukenue, sapu va hinokaria gita. ² Ele nabulu nia Zisu meke va gorevura ia Sa sa nana tinavete kekenoŋo gua tugo e Mosese sapu nabulu nia sa Tamasa meke va gorevura ia sa sa nana tinavete pa korapana sa vetu te Tamasa.* ³ Ba padana Zisu pude tava lavata hola nia se Mosese. Kekenoŋo gua sa vina lavata sapu ta vala koasa tie kuri vetu, si noma hola nia sa vina lavata sapu ta vala koasa vetu. ⁴ Ura sari doduru vetu si koa dia tugo tie kuridi, ba asa sapu kuridi sari doduru likakalae, si e Tamasa mo. ⁵ Ego, se Mosese hie si nabulu va gorevura nia sa nana tinavete koasa vetu te Tamasa. Helahelae ni sa sari tiŋitoŋa pu kote zama ni Tamasa vugo repere. ⁶ Ba e Karisito sa Tuna si nabulu va gorevura ia Sa sa Nana tinavete koasa vetu te Tamasa sa Tamana. Gita na tie te Tamasa si na vetu Tanisa, be turu va nabu si gita koasa nada vinarane meke koari na tiŋitoŋa pu helahelaeni gita pa nada rinaŋerane.

Vina Balau Koari pu Va Karikari

⁷ Ke gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope,*
 "Be avosia gamu sa mamalaiŋina sa Tamasa ninoroi,
⁸ si mi lopu va ninirai sari na bulomia,
 gua sapu tavetia rina tiatamamia pukerane,
 sipu va karia rini sa Tamasa,
 meke podekia rini si Asa pa soloso qega.

* 3:2 Nab 12:7 * 3:7 Sam 95:7-11

⁹ 'Sari na tiatamamia pukerane si podepodekau rini si Arau, ba koari ka made navulu vuaheni si dogori rini gua sapu taveti Arau, ba lopu boka va hinokarau rini.

¹⁰ Gua asa ke ta naziri ni Rau si arini, meke zama si Rau, sari bulodi si taliri va seu koa Rau, meke korodia luli rini sari Qua hiniva.

¹¹ Ke pa Qua tinaⁿaziri, si zama tokotokoro si Arau sapu guahe:

Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magomagogosoana,''' gua si Asa.

¹² Kasa tasi^qu koe Karisito, mi kopu puleni gamu, pude lopu keke koa gamu si va karia se Karisito, meke taluarae taloa koasa Tamasa toana. ¹³ Ba mi variva ninirai doduru rane pa mia tinoa sipu korapa toa si gamu, pude loke tie gamu si tava nira sa bulona koasa kinaleana. ¹⁴ Ura gita si somana tagoi sari na ginugua leadi te Karisito, be tuqe va nabu si gita koari na tinⁱtona pu ele va hinokari gita pa podalaena, meke osolae kamo^a vinabetona.

¹⁵ Gua sapu ta zamae pa Kinubekubere Hope sapu zama guahe:*

"Be avosia gamu sa mamalainina sa Tamasa ninoroi, si mi lopu va ninirai sari bulomia; kekeno^oo gua rina tiatamamia pukerane pa soloso qega, totoso kilua rini sa Tamasa, meke sari Nana tinarae," gua.

¹⁶ Ego, ari sei tu sapu ele avosi sari na zinama te Tamasa, ba lopu hiva luli rini? Lopu arini tu sapu turana vurani e Mosese pa popoa Izipi sari? gua.* ¹⁷ Sarini tugo mo sapu ta naziri ni Tamasa koari ka made navulu puta vuaheni! Meke ari kasa tugo mo sapu evani sari na kinaleadi, meke mate beto pa soloso qega! ¹⁸ Meke koari sei si zama tokotokoro sa Tamasa sapu lopu kaqu kamo si arini koasa Nana vasina magomagogosoana? Lopu koarini pu kiluna Sa tu sia? ¹⁹ Gua asa ke gilania gita sapu lopu kamo^a rini sa popoa magomagogosoana, sina lopu va hinokaria rini sa Tamasa.

4

¹ Ego koa gua sapu sa vina tatara pude somana koa magogoso koa Sa si korapa koa, ke mada kopu puleni gita, pude mada lopu siana nia sa minagogoso asa. ² Ura gita ba avosia mo sa Inavoso Leana te Tamasa, kekeno^oo gua tugo arini pukerane; ba lopu va hinokaria rini, ke sokudi

* 3:15 Sam 95:7-8 * 3:16 Nab 14:1-35

arini si lopu vagi nia keke lineana si asa. ³ Ba gita tu sapu va hinokaria sa vina tatara si la somana koa magogoso koe Tamasa. Sina gua hie si zama nia Sa:*

“Ke pa Qua tinañaziri, si zama tokotokoro si Arau sapu guahe:

‘Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magomagogosoana,’” gua si Asa.

Zama gua asa sa Tamasa, ba telena si ele koa magogoso tu si Asa, tooso va hokoti Sa sari doduru vina podakana sa kasia popoa. ⁴ Sina guahe si ta zamae koa keke vasina pa Kinubekubere Hope koasa guguana sa rane vina zuapa:*

“Pa rane vina zuapa si magogoso sa Tamasa, sipu ele va hokoto betoi Sa sari doduru Nana tinavete,” gua.

⁵ Meke ta zamae pule tugo sapu guahe pa keke vasina:*

“Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magomagogosoana,” gua.

⁶ Meke sokudi arini pukerane si avosia mo sa zinama te Tamasa, ba lopu va hinokara, ke lopu somana vagia rini sa minagogoso, ba koadia si kaiqa kamahire pu vagia sa minagogoso. ⁷ Gua asa ke gilania gita sapu ele vizata pulea Tamasa si keke rane sapu ta pozae “Rane ninoroi.” Sina ele zama vura nia Tamasa koe Devita pukerane pa Kinubekubere Hope sapu guahe:*

“Be avosia gamu sa mamalainina sa Tamasa pa rane ninoroi, si mi lopu va ninirai sari na bulomia,” gua.

⁸ Ura be ele poni ni Zosua sa minagogoso sapu va tatara nia Tamasa koari na tinoni, si lopu kote zama pule nia Tamasa si keke votiki rane magogoso.* ⁹ Gua asa ke korapa koa nana tugo sa minagogoso tadi na tie te Tamasa, kekeñoño gua tugo sa minagogoso te Tamasa pa rane vina zuapa. ¹⁰ Ura asa sapu nuquru koa sa minagogoso tava tatarana te Tamasa, si kote magogoso koari nana tinavete soti, kekeñoño gua sapu magogoso sa Tamasa koari Nana tinavete.* ¹¹ Gua asa ke mada podeke sisigitia pude nuquru koa sa minagogoso asa, pude lopu keke tie koa gita si kote siana nia si asa, kekeñoño gua ri kasa tiatamada pukerane pu siana nia sina loke dia vinatabe.

¹² Ura sa zinama te Tamasa si toana meke ninira. Naru hola nia sa sa magu sapu naru varikali. Nuquru va korapae la si asa pa kokorapana hokara sa maqomaqona meke sa tinoa tana tie. Viliti sa sari na inokoro, na binalabala tomedi

* 4:3 Sam 95:11 * 4:4 Zen 2:2 * 4:5 Sam 95:11 * 4:7 Sam 95:7-8 * 4:8

Diut 31:7; Zos 22:4

* 4:10 Zen 2:2

pa bulo tie. ¹³ Tamasa si dogoro betoi sari doduru tiñitona, meke loketona si paere pa dinono Tanisa. Koa Sa si kote la va vurai gita sari doduru gua pu ele evani gita.

Zisu sa Nati Hiama Kenukenuue Arilaena

¹⁴ Mada soto va nabu koasa vina hinokara sapu ele vagia gita, sina korapa koa Nana sa nada Nati Hiama Kenukenuue arilaena, e Zisu sa Tuna Tamasa. Ele la si Asa vasina koa sa Tamasa pude tokani gita. ¹⁵ Sa nada Nati Hiama Kenukenuue asa si tataru hinokarani gita Sa si gita koari na nada minalohoro pa maqomaqoda, sina na tie gua mo gita si Asa, meke ele ta podeke si Asa koari doduru pinodeke, kekenono gua tugo gita, ba lopu hite hoqa pa sinea si Asa. ¹⁶ Ke gua asa, si mada lopu matagutu, ba mada ene va mataqara la vasina koa sa habotuana Banara te Tamasa, vasina koa sa Nana tataru variharupi. Vasina si kote vagia gita sa tataru variva taleosae, meke sa Nana tataru variharupi pude tokani gita, pana ta hivae si asa koa gita.

5

¹ Sari doduru nati hiama kenukenuue si ta vizata vagidi pa korapana sa dia butubutu tuti hiama, pude nabulu nia sa Tamasa, meke pude taveti sari vina vukivukihi^d na vinariponi vinulasadi rina sinea tadi na tie. ² Asa si boka turana va hitehite ni saripu pupuhu meke hoqa pa sinea, sina Asa telena ba malohoro pa soku hahanana meke na tie sea tugo si asa. ³ Gua asa ke hoke tavete dia vina vukivukihi soti tugo teledia sari nati hiama kenukenuue, pude na vinulasadi rina dia sinea soti, kekenono gua tugo sapu hoke va vukivukihi poni rini sari na tie.* ⁴ Loke tie arini si hoke vizata pule nia telena pude ta evanae na nati hiama kenukenuue, ba Tamasa tu vizati, kekenono gua tugo e Eroni sapu e Tamasa tu vizatia.*

⁵ Gua tugo se Karisito, lopu vizata pule nia telena si Asa pude na Nati Hiama Kenukenuue, ba e Tamasa tu vizatia. Ura guahe si zama nia Tamasa:*

“Na Tuqu soti si Agoi, ninoroi si ta evanae na Tamamu Goi si Arau,” gua.

⁶ Meke pa keke vasina pule pa Kinubekubere Hope, si zama guahe sa Tamasa koasa Tuna:*

“Agoi si na Nati Hiama Kenukenuue ninae rane ka rane, pa kinehana e Melekizadeki^d,” gua si Asa.

* 5:3 Liv 9:7 * 5:4 Ekd 28:1 * 5:5 Sam 2:7 * 5:6 Sam 110:4

⁷ Totoso koa pa pepeso se Zisu, si kabo va ululae la koe Tamasa si Asa pa Nana vinaravara na tinepatepa la koa Sa, pu boka harupia si Asa pa minate. Avosia Tamasa sa Nana vinaravara, sina va pepekae meke vala betoa Sa koe Tamasa sa Nana tinoa.* ⁸ Hinokara tugo, sapu na Tuna Tamasa si Asa, ba pa korapa tinasigiti si va nonoga ia Sa gua pude va tabe. ⁹ Meke sipu ele tava gotogoto si Asa si ta evanae na natina sa tinaharupu si Asa koari doduru pu va tabea si Asa. ¹⁰ Gua asa ke vizatia Tamasa si Asa, pude na Nati Hiama Kenukenue ninae rane ka rane, pa kinehana e Melekizadeki.

Sa Vina Balau Pude Lopu Taluarae Koe Zisu

¹¹ Soku tinitoŋa si hiva tozini gamu rau koasa ginugua hie, ba tasuna kamahire, sina gamu si lopu boka tuturei avoso va nonoga. ¹² Ele seunae hola sanugua vagia gamu sa vina tumatumae, ke pada pude ele boka variva tumatumae mo si gamu. Ba korapa he, si hiva tava tumatumae pule ni tu gamu gua sapu ta tozini gamu tatasana. Ba lopu ele boka henai gamu sari na ginani n̄iradi, na korapa guana koburu haha pu hiva susu si gamu.* ¹³ Asa sapu korapa susu si korapa na koburu si asa, meke lopu gilania sa sa lineana na kinaleana. ¹⁴ Ba sa tie komihana si boka hena sa ginani n̄irana, meke boka gilania sa telena sa tinoŋoto te Tamasa, meke sa kinaleana.

6

¹ Ke gua asa, si mada rizu nono latu koari na vina tumatumae pu boka va kamo gita pa tinoa komihana. Mada lopu zama pilipule ni sari na vina tumatumae pu ele avosi mo gita tatasana. Mada lopu va turu sinokirae lamo koasa vina tumatumae tana kinekere pule koari na tinavete sapu la pa minate meke na vina hinokara koe Tamasa; ² gua tugo sari na vina tumatumaedi rina pinapitaiso, na vina opo lima pude va madi saripu va hinokara, na tinuru pule pa minate, meke sa vinaripitui pa rane mumudi. ³ Ba gua tu he si kaqu tavetia gita, mada rizu hola latu, be gua asa sa hiniva te Tamasa.

⁴ Ura vegua meke kote boka va kekere pule maei gita saripu ele kilua sa vina hinokara koe Karisito? Tasuna hola pude evania sapu gua asa. Sina ele tagoa tu rini sa kalalasa te Tamasa, ele va gilagila ia tu rini sa vinariponi maena pa manauru, meke ele somana tagoa tu rini sa Maqomaqo Hope. ⁵ Ele gilania tu rini sa lineanana gua sa zinama te Tamasa, meke ele va gilagila ia tu rini sa n̄iniranira tanisa Binaŋara te Tamasa sapu korapa nono mae, ⁶ ba luara pania

* 5:7 Mt 26:36-46; Mk 14:32-42; Lk 22:39-46 * 5:12 1 Kor 3:2

rini sa vina hinokara koe Karisito. Ke tasuna hola pude va kekere pule maei si arini, sina guana va mate pulea rini sa Tuna Tamasa, meke va kurekurea rini si Asa pa kenudi rina tinoni.

⁷ Sa pepeso sapu ponia ruku sa Tamasa pude va bobosia, meke toa valeana sari na linetelete, si variva qetu koasa tie pu tavetavete koasa pepeso asa. Tamanaena sa pepeso sana.

⁸ Ba be sinia mo na huda rakihī, na hiqohiqo kaleadi si asa, si namu loke nana vinari tokae si asa koasa tie pu tagona sa, ke tata mae mo sa toতোso sapu kote leve nia Tamasa, meke ta sulu pa nika si asa.*

⁹ Kasa qua baere, zama ni rau si gua hire, ba korapa rane gamu rau si gamu sapu kote lulia gamu sa sirana sapu kamo la pa tinaharupu. ¹⁰ Vilavilasa va toতোto sa Tamasa, meke lopu kote mulini nia Sa sa mia tinavete na tataru sapu vata dogoro nia gamu pa mia tinokae koari Nana tie meke sapu korapa tokani gamu si arini. ¹¹ Sa qua nati inokoro si pude hopeke gamu si kaqu va podepodekae sisigiti pa mua ninalinali pude mi boka vagi sari doduru gua pu okoro vagi gamu, osolae kamo sa vina betona mua tinoa. ¹² Mi lopu koa hakohako. Hivani gamu rau pude mi keha luli gamu si arini pu va hinokaria sa Tamasa, meke vagi va nonoa gua sapu gua va tatara ni sa Tamasa.

Hinokara sa Vina Tatara te Tamasa

¹³ Totoso tavetia Tamasa sa Nana vina tatara koe Ebarahami, si tokotokoro nia Sa si asa pa pozana soti Telena, sina loke pozapoza pule si koa sapu noma hola nia sa pozana Sa. ¹⁴ Zama guahe si Asa koasa Nana tinokotokoro:* “Kaqu mana nigo Rau meke kaqu poni va soku nigo Rau sari tutimu,” gua si Asa. ¹⁵ Ke mudina sapu aqa va nono se Ebarahami ke vagia tugo sa sapu gua va tatara nia Tamasa koasa. ¹⁶ Pana tokotokoro si keke tie si kote poza ia sa sa pozana keke tie sapu noma hola nia si asa, ke gua asa si kote beto mo sa vinaritokei. ¹⁷ Koa rini pu kote vagina sa Nana vina tatara, si hiva va bakala valeana ni Tamasa sapu lopu kaqu hobe sa sa Nana hiniva, gua asa ke tomo la nia Sa sa tinokotokoro koasa Nana vina tatara. ¹⁸ Koa ri karua tinona sapu lopu boka ta hobe, sa vina tatara meke sa tinokotokoro, si lopu boka kokoha sa Tamasa. Gua asa, ke gita pu rane sa Tamasa pude kopuni gita si mada ranerane pude soto va nabu koasa vina tatara pu ta poni nia gita. ¹⁹ Sa vina tatara hie si rane va nabua gita sapu guana nada sigoto pa tinoa, na vinasare hinokara si asa, sapu va kamo la gita pa Lose Hopena pa Hopena pa mudina sa poko goba pa

* 6:8 Zen 3:17-18 * 6:14 Zen 22:16-17

kokorapana sa Zelepade pa Manauru.* ²⁰ Zisu si ele nuquru va kenu e la vasina pude tokani gita, meke ta evanae na Nati Hiama Kenukenu e si Asa, pa kinehana e Melekizadeki.*

7

Sa Hiama Melekizadeki

¹ Se Melekizadeki hie si na banara si asa pa popoa Salema pukerane, meke na hiama si asa tanisa Tamasa Ululuna Hola. Totoso pulena pa vinaripera se Ebarahami, sipu va kilasi sa sari ka made banara, si tutuvia Melekizadeki si asa, meke mana nia sa.* ² Pa totoso asa si ponía e Ebarahami koa sa si keke pa manege koari doduru tinitoña pu vagi sa pa vinaripera. Melekizadeki ginuana si na "Banara tana tinotoño". Ba sina koa banara pa popoa Salema si asa, ke poza nia Banara Salema rini si asa. Salema ginuana si na "binule." ³ Lopu ta tumae sapu ari sei sari na tiatamana e Melekizadeki. Lopu ta tozi tugo vasina tututi gore mae si asa, meke lopu ta tozi tugo sa nana pinodo, na minate. Gua asa ke na hiama si asa ninæ rane ka rane, kekenoño sa Tuna Tamasa.

⁴ Ke dogoria gamu? Arilaena hola se Melekizadeki, ke se Ebarahami sapu sa tamada nomana, ba ponía sa koa sa si keke pa manege koari doduru tinitoña pu vagi sa pa vinaripera. ⁵ Sari na hiama pa tutina e Livæ si tava malumu si arini pa Tinaræ te Mosese, pude kote vagia rini koari na tie si keke pa manege. Ba sari kasa tie Izireli arini sina tutina tugo mo e Ebarahami.* ⁶ Melekizadeki si lopu na tutina e Livæ ba vagia sa sa keke pa manege koe Ebarahami meke mana nia sa se Ebarahami sapu vagidi sari na vina tatara te Tamasa. ⁷ Gilana valeania gita sapu asa pu ponía sa minana koa keke tie, si arilaena hola nia sa si asa pu vagina sa minana. ⁸ Sari na hiama pa tutina e Livæ saripu hoke vagia sa keke pa manege, si lopu toa hola si arini. Ba se Melekizadeki hie sapu vagina sa keke pa manege koe Ebarahami si toana gua sa Kinubekubere Hope. ⁹ Ke boka zama gua tugo he si gita sapu se Livæ ba ele ponía tugo koe Melekizadeki sa keke pa manege somanae koe Ebarahami, sapu sa tamana nomana pukerane. ¹⁰ Hinokara sapu lopu ele podo se Livæ totoso toa nana se Ebarahami, ba ele koa nana mo si asa pa eharana Ebarahami totoso tutuvia Ebarahami se Melekizadeki.

¹¹ Koa gua koasa tinavete hiama tadi na butubutu Livæ si ta poni nia rina butubutu Izireli sa Tinaræ te Mosese. Ego, be ele gotogoto mo sa tinavete hiama pukerane, si lopu

* 6:19 Liv 16:2 * 6:20 Sam 110:4 * 7:1 Zen 14:17-20 * 7:5 Nab 18:21

kaqu ta hivae si keke hiama vaqura pule pude mae, sapu pa kinehana e Melekizadeki ba lopu pa tutina e Eroni. ¹² Ura be ele ta hobe sa tinavete hiama, si kote ta hivae tugo pude ta hobe sa Tinarae te Mosese. ¹³ Ura sa hiama sapu korapa ta vivinei tani si maena tu pa keke votiki kali butubutu Izireli, lopu gorenā mae pa tututi hiama koe Livae. Meke loke tie tugo koasa kali butubutu pu gore mae ia Sa si ele ta evaṇae na hiama. ¹⁴ Ba sapu ta gilana valeana si ta podona mae tu pa butubutu Ziuda se Zisu sa nada Baṇara. Ba toso vivinei ni Mosese sari na hiama, si lopu hite poza hokaria tu sa sa butubutu Ziuda.

Keke Hiama sapu Gugua e Melekizadeki

¹⁵ Bakala mo koa gita kamahire sapu ele mae si keke hiama vaqura sapu gugua e Melekizadeki. ¹⁶ Lopu ta evaṇae hiama si asa pa tinarae na vinaturu tana tie, ba pa korapa nṇiranṇirana sa tinoa sapu loke kokoina. ¹⁷ Sina ele tava sosode pa Kinubekubere Hope sapu guahe:*

“Agoi tugo si kaqu koa na Hiama pa kinehana e Melekizadeki ninae rane ka rane,” gua sa Tamasa.

¹⁸ Sa Tinarae koana te Mosese si ele ta veko palae, sina malohoro si asa, meke loke nana vinaritokae pa tie. ¹⁹ Ura sa Tinarae te Mosese si lopu boka va evaṇae nia tie tonoto si keke tie pa dinono te Tamasa. Ba keke sirana leanana hola si ele ta poni nia gita sapu boka va tata la gita koe Tamasa.

²⁰ Meke keke pule si hie, sapu sa tinokotokoro te Tamasa si lopu ele hite ta evaṇa toso tava turu pude na hiama si keke koa rini pa tutina e Livae. ²¹ Ba e Zisu si ta evaṇae na hiama koa sa tinokotokoro te Tamasa sapu zama guahe:*

“Sa Baṇara, si tavetia sa tinokotokoro hie meke lopu kaqu hite hobe Sa si asa:

‘Agoi si na hiama ninae rane ka rane,’” gua si Asa.

²² Sa vinotikaena si hie, sapu e Zisu si na vina sosode nabuna koasa vinariva egoi sapu leana hola.

²³ Meke hie pule si keke vinotikaena, toso mate si keke rina nati hiama kenukenu pa tutina e Livae, si lopu boka hoda la sari nana tinavete. ²⁴ Ba e Zisu si lopu gua asa. Toa hola ninae rane si Asa, ke sa Nana tinavete hiama si lopu tava karovo la pa keke tie, ba hoda la ia mo Sa telena. ²⁵ Gua asa ke boka si Asa kamahire meke ninae rane pude harupi saripu mae koa Sa meke kamo la koe Tamasa, sina toana si Asa ninae rane ka rane, pude varavara toka ni sari Nana tie.

²⁶ Gua asa, ke Asa sa Nati Hiama Kenukenu sapu tokani gita, meke madina si asa pa dinono te Tamasa. Loke Nana

* 7:17 Sam 110:4 * 7:21 Sam 110:4

sinea, meke loke tiñitona boka va kaleania si Asa. Paqaha vagi vata kalea Tamasa si Asa koari na tie kaleadi, meke va lavatia Sa si Asa pa Mañauru. ²⁷ Se Zisu si lopu gugua rina nati hiama kenukenue pa butubutu Livae. Lopu kilu tavete vina vukivukihi doduru rane si Asa pude va vulasa sinea gugua arini. Lopu tavetia Sa sa vinukivukihi Tanisa, meke mumudi koari na sinea tadi na tie, sina loke Nana sinea si Asa. Keke totošo mo va vukivukihi ñia Sa sa Nana tinoa soti pude na vinulasa tadi doduru tie.* ²⁸ Koa sa Tinarae te Mosese, si ari na tie pu malohorodi si ta vizata pude na nati hiama kenukenue. Ba koasa vina tatara vaqura pu koa ia na tinokotokoro pa mudina sa Tinarae te Mosese, si vizatia Tamasa sa Tuna soti pude na Nati Hiama Kenukenue sapu tava gotogotona ninae rane ka rane.

8

Zisu sa Nada Nati Hiama Kenukenue

¹ Sa natina sa ginugua sapu gunia gami hie, si e Zisu sa nada Nati Hiama Kenukenue sapu korapa tokani gita. Korapa habotu si Asa pa kali mataona sa habotuana bañara tolavaena te Tamasa ululuna pa Mañauru.* ² Korapa koa na Nati Hiama Kenukenue meke na nabulu si Asa koasa Ipi Hopena Hinokara vasina koasa Tamasa, koasa vasina hopena pa hopena, sapu ta kuri koa sa Tamasa ba lopu pa lima tie.

³ Sari doduru nati hiama kenukenue si ta vizata pude ponia sa vinariponi meke na vina vukivukihi kurukuru koe Tamasa. Ke sa nada Nati Hiama Kenukenue si kote koa nana tugo sa kurukuru sapu kote va vukivukihi la ñia Sa koe Tamasa. ⁴ Be koa hola koa gita pa pepeso se Zisu, si lopu kote boka ta evañae na hiama si Asa, sina koa dia sari na hiama saripu tava egodi pa Tinarae te Mosese pude taveti sari na vina vukivukihi. ⁵ Sa tinavete hiama sapu tavetia rini sina kinehana mo sa tinavete hiama pa Mañauru, ke sa Ipi Hopena pu tavetia Mosese ba gua tugo, na kineha, meke vina titilana mo sapu koa pa Mañauru. Gua asa ke, totošo hiva podalae kuria Mosese sa ipi^d hopena te Tamasa si zama koa sa sa Tamasa, “Mu kopu valeana, pude mamu tavete valeania sa kinehana sa Ipi Hopena sapu gugua ele va dogoro nigo Rau pa toqere,” gua si Asa.* ⁶ Ba kamahire si gilania gita sapu sa tinavete hiama sapu tavetia Zisu si arilaena hola ñia sapu tadi na hiama pukerane, gua tugo sapu sa vinariva egoi sapu tavetia e Zisu pa vari korapana

* 7:27 Liv 9:7 * 8:1 Sam 110:1 * 8:5 Ekd 25:40

sa Tamasa meke sari Nana tie si leana hola, sina soto si asa koasa vina tataradi rina tinitona pu leadi hola.

⁷ Be guana ele gotogoto valeana sa vinariva egoi te Mosese, si lopu kaqu ta hivae pule si keke vinariva egoi vaqura. ⁸ Ba sina ele dogoria Tamasa sapu lopu gotogoto sa vinatabe tadi na tie koasa vinariva egoi te Mosese, ke zama guahe si Asa pa Kinubekubere Hope:*

“Na totošo si korapa mae,

pana kote tavetia Rau si keke vinariva egoi vaqura,
pa varikorapaqu Rau meke sari na tie Izireli, meke
Ziuda.

⁹ Sa vinariva egoi vaqura hie si kote votikaena koasa vinariva egoi

sapu tavetia Rau koari na tiatamadia pukerane
sipu sese vura ni Rau si arini pa Izipi.

Sa vinariva egoi te Mosese si lopu va tabea rini;

gua asa ke ele etulu pani Rau si arini.

¹⁰ Ego, hie sa vinariva egoi sapu kote tavetia Rau koari na tie Izireli:

Vugo repere si kote va gilana ni Rau pa dia binalabala,
meke kote va nonoga ni Rau pa bulodia sari na Qua
tinarae,
meke Arau si kote na dia Tamasa, meke arini si kote na
Qua tinoni.

¹¹ Totoso asa si kote beto sa tie pude va tumatumae ia sa turanana,

babe keke tie va tumatumae ia sa tasina, meke zama
guahe, ‘Mu tumae nia se Zihova,’ gua,

sina kote tumae beto nau rini si Arau,

podalae pa koburu hitekena kamo pa tie nomana,

¹² Ura kote taleoso ni Rau sari dia kinaleana
meke lopu kote balabala pule i Rau sari dia sinea,” gua
sa Tamasa.

¹³ Totoso poza nia Tamasa “sa vinariva egoi vaqura”, si hobe nia Sa si asa koasa vinariva egoi koana; meke gilania gita sapu sa tinitona sapu ele koana, meke ele hola nia totošo, si lopu sana kaqu murimuri palae.

9

Sa Vinahesi pa Pepeso meke pa Manauru

¹ Koasa vinariva egoi koana, si koa dia sari na tinarae pa hahanana vinahesi, meke koa nana tugo sa vasina hopena pude vahesi. ² Koanana vasina, si keke Ipi Hopena, sapu tavetia rini. Sa lose kekenu* si ta pozae sa “Lose Hopena”. Koasa lose asa si kopu nia rini sa tuturuana zuke, na tevolo,

* 8:8 Zer 31:31-34 * 9:2 Sa lose sapu kamo kenua sa hiamu pude nuquru la.

meke sa bereti hope sapu ponía rini koasa Tamasa.* ³ Meke koa nana si keke poko goba pa vari korapana sa Lose Hopena, meke sa lose sapu ta pozae, sa “Lose Hopena pa Hopena”.* ⁴ Pa korapana sa lose asa si vekoa rini sa hope qolo tana vina uququ oto huda humaña lea, meke sa Dolu Hope sapu ta tavetae qolo sapu sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi^d, sapu koa i na zagi qolo vasina voi sa ginani, sapu ta pozae “mana”. Vasina tugo si veko nia rini sa kolu hodu te Eroni sapu toa meke tuvulu. Meke koasa dolu tugo asa si veko ni rini sari karu patu labelabe tanisa vinariva egoi vasina ta kubere sari na Tinarae te Tamasa.* ⁵ Pa batuna sa Dolu Hope si va turui rini sari na beku mateana serubimi pude na vina gilagilana sapu sa Tamasa si koa vasina, meke sari na tatapurudi si repaha la vasina pu hoke ta vulasa sari na sinea tadi na tie. Ba kamahire si lopu boka tozi va minaminaki rau sari doduru ginugua sara.*

⁶ Ego, gua sapu hoke tavetia rina hiamá si guahe: hoke nuquru la si arini doduru rane koasa lose kekenu pude la taveti sari dia vina tana.* ⁷ Ba sa Lose Hopena pa Hopena, si telena eke mo sa nati hiamá kenukenue hoke nuquria, keke totošo mo pa vuaheni. Totoso nuquru la sa vasina, si kote paleke ehara si asa, meke la siburu nia sa koasa hope vasina taleosae sari nana sinea telena, meke sari na sinea sapu lopu gilania rina tinoni meke taveti.* ⁸ Koari na vinatana gugua arini, si va tumatumaeni gita sa Maqomaqo Hope, sapu pa totošo sipu korapa koa sa Ipi Hopena, si lopu tava malumu sari doduru tie pude nuquru la koasa Lose Hopena pa Hopena, vasina koa sa Tamasa. ⁹ Sari doduru vinatana gugua sara, si na vina gilagilana mo sa totošo kamahire. Sari na tinavete vina vukivukihi sara si lopu boka va via i sari bulodi. ¹⁰ Sari na tinitoná sara si na tinarae tana tinoá tini mo, sapu la gua mó pa ginani, na kolo, meke doduru hahanana vina via tana tini mo, osolae kamoá sa totošo koasa vinariva egoi vaqura.

¹¹ Meke ele mae tu se Karisito sapu sa Nati Hiamá Kenukenue koari na tinitoná leadi pu ele kamo koa gita. Sa Ipi Hopena vasina pu tavetavete Sa pa Mañauru, si Hopena pa Hopena, sapu arilaena hola nia sa Ipi Hopena pa pepeso. Lopu ta tavete pa lima tie sa vasina pa Mañauru, sina lopu koa koasa kasia popoa sapu kuria Tamasa. ¹² Meke sipu nuquru la se Zisu pa Lose Hopena pa Hopena, si lopu paleke ehara bulumakao, na ehara qoti si Asa, pude la va

* 9:2 Ekd 26:1-30, 25:23-40 * 9:3 Ekd 26:31-33 * 9:4 Ekd 30:1-6, 25:10-16, 16:33; Nab 17:8-10; Ekd 25:16; Diut 10:3-5 * 9:5 Ekd 25:18-22 * 9:6 Nab 18:2-6 * 9:7 Liv 16:2-34

vukivukihi, ba keke totošo mo si ponía Sa sa eharana soti, pude boka vagía gita sa tinarupaha sapu koa hola ninae rane ka rane. ¹³ Sari na ehara qoti, na ehara bulumakao, meke sa ebana sa tuna bulumakao sapu tava uqu, si siburu lani sa nati hiama kenukenue koari na tie pu bonidi meke tava via sarini koari na dia binoni pa tinoa.* ¹⁴ Be sari na eharadi rina kurukuru si boka pude va via i sari na kinaleana tadi na tie gua, si ego, sa eharana e Karisito si boka hola ni tu si tadi na kurukuru. Koasa niniranira tanisa Maqomaqo Hope toa holana, si va vukivukihi nía Zisu koe Tamasa sa Nana tinoa soti sapu lopu hite ari kisakisana. Meke sa Eharana Sa si kote va via i sari buloda koari na tinavete sapu la pa minate, pude boka nabulu nía gita sa Tamasa toana.

¹⁵ Gua asa ke, e Karisito mo sa Tie Varikarovae koasa vinariva egoi vaqura, pude sari doduru tie pu tioki Tamasa, si kaqu somana tagoi sari na minana pu koa ninae rane pu ele va tatara veko ni Sa. Ta evaᅇa sapu gua asa, sina ele mate se Karisito pude vata rupahi sari na tie koari na dia sinea pu ele evaᅇi rini totošo lulia rini sa vinariva egoi te Mosese.

¹⁶ Koasa vina tataradi rina tinago tana keke tie si kote tava sosode valeana sapu ele mate tu sa tie pu tavetena sa vina tatara, meke kote tava hía sari nana tinago koa rini pu va tatara ni Sa. ¹⁷ Ura sa vina tataradi rina tinago si lopu kaqu tava karovo be korapa toa nana sa tie pu tavetena sa vina tatara, ba pude mate tu sa. ¹⁸ Gua asa ke sa vinariva egoi te Mosese si boka tava turu valeana totošo tava mate tu si keke kurukuru. ¹⁹ Sipu beto zama ni Mosese koari na tinoni sari doduru zinama pu ta kubere koari na Tinarae, si vagi sa sari na ehara bulumakao na qoti, meke heni ni kolo sa; beto asa si vagía sa si keke lelaᅇa huda hite sapu hisope pozana, meke pusi nía kalu sipi tava zinaradi sa sa kukuruna, meke noti la nía sa koari na ehara ta henidi meke siburu la nía sa koasa buka Tinarae, meke koari na tinoni,* ²⁰ meke zama se Mosese, “Sa ehara hie si na vina gilagila pude tokoro va nabua sa vinariva egoi te Tamasa sapu hiva nía Sa pude kopu nía gamu,” gua. ²¹ Beto asa si siburu la nía ehara tugo Mosese sa Ipi meke sari doduru tinitoᅇa pu tavetavete ni rini pa totošo vinahesi.* ²² Koasa Tinarae te Mosese, si tata doduru tinitoᅇa mo si ta vulasa koasa ehara, meke be loke ehara si tava zoloro, si lopu kaqu boka taleosae tugo sari na sinea tadi na tie.*

Sa Vina Vukivukihi te Zisu si Paleke Pani sari Nada Sinea

* 9:13 Liv 16:15-16; Nab 19:9,17-19

* 9:19 Ekd 24:6-8

* 9:21 Liv 8:15

* 9:22 Liv 17:11

²³ Sari na tīnitoŋa gugua sara si ta hivae pude ta vulasa pa ehara kurukuru, sina na kineha mo si arini koari na tīnitoŋa Maŋauru. Ba koari na tīnitoŋa Maŋauru hinokara, si ta hivae sa vina vukivukihi sapu leana holani sari ehara kurukuru. ²⁴ Gua asa ke pa kalina tadigita si nuquru la se Zisu, pa Maŋauru pa kenuna sa Tamasa. Lopu nuquru si Asa koasa Ipi Hopena sapu ta tavete pa tie. Sina sa ipi asa si na kinehana mo sa vasina te Tamasa pa Maŋauru. ²⁵ Sa ŋati hīama kenukenuē tadi na tie Ziu si hoke paleke ehara kurukuru meke nuquru la koasa Lose Hopena pa Hopena, keke totoŋo mo pa vuaheni. Ba e Zisu si lopu nuquru la pude va vukivukihi pule nia soku totoŋo. ²⁶ Be gua asa, si kote soku totoŋo si koa ta sigiti Sa, podalae pa pinodalaena sa kasia popoa. Ba koari na rane mumudi hire si keke totoŋo mo mae ta dogoro pa kasia popoa se Zisu, meke va vukivukihi pule nia telena koa gita doduru, pude paleke pani sari nada sinea ninae rane ka rane. ²⁷ Gua tugo hopeke gita si kote mate keke totoŋo mo, beto asa si kote tiqe ta pitu koe Tamasa. ²⁸ Ke Zisu si keke totoŋo mo si va vukivukihi pule nia si Asa, pude taleoso ni sari na sinea tadi soku tie. Kote vura pule mae pa vina rua totoŋo si Asa, ba lopu pude mae taleoso nia sa sinea, ba pude va kamo valeani pa tinaharupu saripu korapa aqa nia si Asa.*

10

¹ Sa Tinarae te Mosese si na vina titila mo tadi na tīnitoŋa hinokaradi pu korapa mae, lopu arini sari na tīnitoŋa hinokara. Sari na vina vukivukihi pu taveti rini si kekeŋoŋo mo pa doduru vuaheni. Gua asa ke lopu boka pude va toŋotia sa Tinarae te Mosese pa ginugua vina vukivukihi, sa tinoa tadi na tie pu mae koe Tamasa. ² Be ele boka tava via pa dia sinea sari na tie pu vahesia sa Tamasa, si lopu kote va gilagila pulea rini sa sinea, meke lopu kote voriti nia rini si pude la va vukivukihi pilipule. ³ Ba gua sapu ta evaŋa, si doduru vuaheni mo va vukivukihi si arini, ke balabala pule lai rini sari na dia sinea. ⁴ Ura sa ehara bulumakao, na qoti, si loke dia ŋiniraŋira pude vagi pani sari sinea tana tie.

⁵⁻⁶ Pa ginugua asa si zama guahe sa Karisito koe Tamasa totoŋo mae si Asa pa popoa pepeso:*

“Lopu hiva nia Goi sa vina vukivukihi meke na vinariponi pa hope,
 sa vina vukivukihi vina uququ
 babe na vina vukivukihi vinulasa sinea si lopu qetu ni
 Goi,

ba ele va nama vekoa Goi si keke tini taqarau.*

⁷ Gua asa ke zama si Rau:

‘Hiera si Rau Qua Tamasa;

mae si Rau pude tavetia sapu gua hiva nia Goi,

gua sapu ta kubere sa guguaqu Rau koasa buka ta viqusuna,’” gua si Asa.

⁸ Kekenu si zama guahe si Asa: “Sari na vina vukivukihi na vinariponi, meke sa vina uququ kurukuru, na vina vukivukihi vinulasa si ele tava egodi pa Tinarae te Mosese si arini ba lopu qetu ni Goi,” gua. ⁹ Beto asa si zama pule si Asa: “Hiera si Rau Qua Tamasa, mae si Rau pude tavetia sapu gua hiva nia Goi,” gua si Asa. Gua asa ke huara pania Tamasa sa hahanana vina vukivukihi koasa vinariva egoi te Mosese, meke vala hobe Sa sa vina vukivukihi te Karisito.

¹⁰ Gua asa ke, koasa hiniva te Tamasa, si tava via sari nada sinea sipu va vukivukihi nia Karisito koe Tamasa sa Tinina soti kekeke totošo mo koari doduru.

¹¹ Sari na hiamā tadi na tie Ziu si hoke taveti sari vina vukivukihi koari hopeke rane, meke hoke kekešošo mo doduru totošo sari na vina vukivukihi pu taveti rini, ba sari na vina vukivukihi sara si lopu boka vagi pani sari na sinea tadi na tie.* ¹² Ba Zisu si keke totošo mo mae tavetia sa vina vukivukihi sapu va vulasa pani sari na sinea tana doduru tie ninae rane ka rane, beto asa si la habotu si Asa pa kali mataona sa Tamasa pa Mañauru.* ¹³ Vasina si la koa si Asa osolae vekoi Tamasa sari Nana kana pa kauru Nenena.

¹⁴ Ura pa keke vina vukivukihi mo sapu tavetia Sa, si tava gotogoto ninae rane ka rane sarini pu va vulasa pani Sa sari dia sinea. ¹⁵ Ele va dogoroni gita sa Maqomaqo Hope sapu hinokara si gua asa, ura ele zama kenu gua he si Asa:

¹⁶ “Hiera sa vinariva egoi sapu kote tavetia Rau koasa butubutu Izireli

mudina sa totošo asa,” zama vura gua se Zihova.*

“Kaqu va gilana ni Rau pa bulodia sari na Qua tinarae, meke kaqu va nonoga ni Rau pa dia binalabala,” gua.

¹⁷ Meke zama gua pule he sa Bañara: “Lopu kote balabala pule i Rau sari doduru dia sinea na tinavete kaleadi pu evaņi rini,” gua si Asa.* ¹⁸ Ke pana taleosae sari na sinea, si lopu kote ta hivae sari na vina vukivukihi vinulasa.

Mada Tata Mae koe Tamasa

¹⁹ Kasa tasiqū, sa eharana e Karisito si ele poni gita sa minataqara pude nuquru kamo la ia sa Lose Hopena pa Hopena. ²⁰ Totoso ta rikata sa poko goba si ele tukelia Zisu kamahire si keke sirāņa vaqura meke toana, sapu sa tinina

* 10:5-6 Hib 10:5-9 * 10:11 Ekd 29:38 * 10:12 Sam 110:1 * 10:16 Zer 31:33 * 10:17 Zer 31:34

soti. ²¹ Kamahire si koa Nana nada Nati Hiama Kenukenue sapu kopu nia sa Zelepade te Tamasa pa Mañauru. ²² Gua asa ke mada tata la koe Tamasa pa bulo viana, meke pa rinañerane hinokara, koari na buloda pu ele tava viadi koari na binalabala seadi, meke sari na tinida pu ele tava via pa kolo viana.* ²³ Mada tuqe va nabua sa rinañerane sapu tarae nia gita, ura ta ronuenta sa Tamasa sapu ponini gita sa Nana vina tatara. ²⁴ Mada vari balabala i, na vari tokae pude vata dogoro nia sa tataru meke pude tavete valeana. ²⁵ Mada lopu luara pania sa hahanana binaere varigara pa vinahesi gua ari kaiqa pu ele luara pania. Gita si mada variva niñirai la tu, sina gilania nada sapu sa rane tanisa Bañara si tata mae.

²⁶ Ura be gilania nada gita sa hinokara, ba tavete nono la i tu gita sari na kinaleadi, si loketona pule keke vina vukivukihi si kote boka tavetia gita pude va via i sari na nada sinea. ²⁷ Ba sapu korapa koa si na minatagutuna tu sa vinaripitui, meke sa nika mañinina sapu kote sulu pani sarini pu kana ia sa Tamasa.* ²⁸ Pa Tinarae te Mosese, si be sea si keke tie, si loke tinaleosaena, ba kaqu tava mate mo si asa, be guana koa dia si karua babe hola ni karua tie va sosode pu dogoro sotia si asa.* ²⁹ Ego, arini pu va karia sa Tuna Tamasa, meke balabala va loke laena ia sa eharana Zisu sapu va vukivukihi nia Tamasa pude taleoso ni sari nada sinea, meke arini pu zama noñovalia sa Maqomaqo tataru vari harupi te Tamasa, si kote noma hola la tu sa vina kilasa pu kote vagia rini.* ³⁰ Gilania gita si Asa sapu zama guahe: "Arau si kote tubehi; kote hobei Rau si arini," gua. Meke zama gua pule hie si Asa: "Sa Bañara telena si kaqu varipitui ni sari Nana tie," gua.* ³¹ Keke tinitona variva matagutu hola si pude hoqa la si keke tie pa limana sa Tamasa toana.

³² Mi balabala pule la ia sa totošo pu tiqe tagoa gamu sa kalalasa te Tamasa. Koari na totošo arini si turu va nabu pa tinasigiti si gamu koari soku ginugua. ³³ Koari na totošo arini si hoke ta noñovala si gamu pa kenudi rina tie, meke kaiqa totošo si hoke hiva somana si gamu koari na tie te Karisito turaña mia pu ta noñovala kekeñoño gua gamu. ³⁴ Hoke tataru ni na toka ni gamu sari na tie ta pusidi, meke be zau vagi rina mia kana sari doduru mia likakalae, ba koa noño si gamu, sina gilania gamu sapu sari mia tinagotago sapu leadi hola, si koa hola ninae rane ka rane. ³⁵ Gua ke mi koa varane pa mia rinañena sa Tamasa. Mi tumae nia sapu

* 10:22 Liv 8:30; Izk 36:25 * 10:27 Ais 26:11 * 10:28 Diut 17:6, 19:15

* 10:29 Ekd 24:8 * 10:30 Diut 32:35,36

noma hola sa pinia sapu kote ta poni nia gamu. ³⁶ Ta hivae pude koa va ñoño si gamu pa tinasigiti koa rina kana te Karisito, pude mi boka va gorevura ia sa hiniva te Tamasa, meke kaqu poni gamu Sa sa pinia pu ele va nama vekoa Sa.

³⁷ Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope:*

“Lopu seunae meke kote mae mo si Asa, lopu kaqu va sasanae.

³⁸ Sari na Qua tie toñoto si kote toa pa rinañerane; ba be keke arini si kekere pule la pa nana tinoa koana, si lopu kote qetu nia Rau si asa,” gua sa Tamasa.

³⁹ Ba gita si lopu gua rina tie pu kekere pule la pa dia tinoa koana, meke muliñu, ba na tie ta harupuda pa korapa nada rinañerane.

11

Sa Rinañerane Hinokara

¹ Ego, sa rinañerane si pude va hinokara valeania sapu kote vagi gita sari na tiñitona pu rovei gita, meke pude gilana valeani sari na tiñitona lopu ta dogorodi. ² Sari na tiatamada pukerane si ta qetue koe Tamasa, sina koa gua koasa dia rinañerane.

³ Pa korapa rinañerane si gilania gita sapu e Tamasa kuri sari doduru likakalae pa Nana zinama; gua asa, ke sari na tiñitona ta dogorodi, si ta tavete vura koari na tiñitona lopu ta dogorodi.*

⁴ Pa korapa nana rinañerane si ponía Ebolo koe Tamasa sa vina vukivukihi sapu leana hola nia si te Keni. Pa korapa nana rinañerane si ta va sosode koe Tamasa sapu na tie toñoto se Ebolo, sina Tamasa tu telena si qetu nia sa nana vina vukivukihi. Ele mate seunae tu si asa, ba korapa zama si asa koa gita pa korapana sa nana rinañerane.*

⁵ Pa korapa nana rinañerane si lopu mate se Inoke, ba ta hena sage la pa Mañauru si asa koe Tamasa, meke lopu ta dogoro sa tinina, sina ele vagia Tamasa si asa. Zama sa Kinubekubere Hope sapu qetu nia Tamasa si asa totoño lopu ele ta hena sage sa.* ⁶ Loke tie si boka va qetua sa Tamasa, be lopu rane sa si Asa, ura asa sapu tata mae koe Tamasa, si kaqu va hinokaria sa sapu koa Nana sa Tamasa, meke sapu kaqu pia i Sa saripu hata ia si Asa.

⁷ Pa korapa nana rinañerane si va tabea Noa sa vina balau te Tamasa koari na tiñitona pu kote ta evaña, ba lopu ele dogori sa. Va tabea Noa sa Tamasa ke kuria sa sa aka sapu ta harupu nia ri kasa tatamana. Pa nana rinañerane, si vata

* 10:37 Hbk 2:3-4 * 11:3 Zen 1:1; Sam 33:6,9; Zn 1:3 * 11:4 Zen 4:3-10

* 11:5 Zen 5:21-24

dogoro nia sa sa vinakilasa te Tamasa koasa kasia popoa, meke pa nana rinañerane si ta pozae na tie tonoto si asa koe Tamasa.*

⁸ Pa korapa nana rinañerane si va tabea Ebarahami sa tinioko te Tamasa, meke topue la si asa koasa popoa pu va tatara nia Tamasa pude ponía koa sa. Taluarae si asa pa nana popoa soti, meke ene la ia sa sa popoa pu lopu ele hite gilania sa.* ⁹ Pa korapa nana rinañerane si la koa ia sa sa popoa pu va tatara nia Tamasa koa sa, guana tie karovona pa keke votiki popoa. Koa pa ipi si asa, meke gua tugo sari na tuna, sari Aisake e Zekopi pu somana vagina sa vina tatara te Tamasa.* ¹⁰ Dono va kenue la ia e Ebarahami sa vasileana lavata sapu koa hola sa sinokiraena, sapu ele keha vekoa Tamasa meke kuria Sa telena.

¹¹ Pa korapa rinañerane si ta evañae na tamana e Aisake se Ebarahami* totoso ele barogoso na kaleqe tu sari kara Sera. Rañea Ebarahami sapu kote va gorevura ia Tamasa sa Nana vina tatara koa sa.* ¹² Na ele barogoso ta holae tu se Ebarahami, ba koa sa kekeke tie mo hie si podo vura mae sari na butubutu tie pu lopu boka ta nae, gua tugo rina pinopino pa mañauru meke na onone pa masa.*

¹³ Sari kasa tie ranerane sara si ranea rini sa Tamasa meke totoso mate si lopu ele vagi rini sari na likakalae pu va tatara ni Tamasa, ba rove va kenue la i rini si arini, meke getu ni rini. Tozi vura nia rini sapu na tie karovodi na loke dia popoa si arini koasa kasia popoa hie.* ¹⁴ Sarini pu zama gua asa, si tozi va bakalia ri sapu korapa hata ia rini si keke dia popoa soti. ¹⁵ Sa popoa pu ele luaria rini hie si namu lopu hite balabala pule hokaria tu rini. Be guana balabala pulea rini, si kote boka ari dia totoso mo pude pule la ia rini si asa. ¹⁶ Ba hata ia tu rini sa popoa Mañauru sapu leleana hola nia sapu hie. Gua asa ke lopu kurekure nia Tamasa si pude poza nia dia Tamasa rini si Asa, sina ele va nama vekoa tu Sa si keke dia popoa.

¹⁷ Pa korapa nana rinañerane si podalae va vukivukihi nia e Ebarahami se Aisake totoso podekia Tamasa si asa. Koe Ebarahami mo ponía Tamasa sa Nana vina tatara, ba tata va vukivukihi nia tu sa sa tuna titekena.* ¹⁸ Zama sa Tamasa koe Ebarahami, "Kote podo vura mae koe Aisake sari na butubutu tie sapu va tatara nia Rau koa goi," gua.*

* **11:7** Zen 6:13-22 * **11:8** Zen 12:1-5 * **11:9** Zen 35:27 * **11:11** Kaiqa iniliri pule si zama guahe: "Ba pa korapa rinañerane tu te Sera si boka ari tiana si asa, totoso ele kaleqe tu sa. Rañea Sera sapu kote va gorevura ia Tamasa sa Nana vina tatara koa sa." * **11:11** Zen 18:11-14, 21:2 * **11:12** Zen 15:5, 22:17, 32:12 * **11:13** Zen 23:4; 1 Koron 29:15; Sam 39:12 * **11:17** Zen 22:1-14

* **11:18** Zen 21:12

19 Va hinokaria Ebarahami sapu kote boka va toa pulea mo Tamasa se Aisake, meke pa kaiqa ginugua si hinokara tugo, sapu ele vagi pule nia tugo Ebarahami pa minate se Aisake.

20 Pa korapa rinañerane si mana ni e Aisake sari Isoa e Zekopi koari na tinozidi rina tiñitona pu kaqu mae vugo repere.*

21 Pa korapa nana rinañerane si mana ni Zekopi sari karua tuna koreo e Zosepa totošo tata mate si asa. Beto asa si kalavarae si asa koasa nana kolu hodu, meke vahesia sa sa Tamasa.*

22 Pa korapa nana rinañerane si koroto kenu nia Zosepa sa tinaluarae tadi na butubutu Izireli pa Izipi totošo tata sa nana totošo mate. Tozi ni sa si arini pude pana taluarae rini pa Izipi si kaqu paleki rini sari na susurina.*

23 Pa korapa dia rinañerane si tomea ri karua tiatamana se Mosese pa korapadi ri ka ñeta sidara sipu ele podo sa. Sina dogoria ri karua sapu koburu taguena hola si asa, ke lopu matagutu nia ri kara pude sekea sa vinaturu te Pero.*

24 Pa korapana nana rinañerane sipu noma sage se Mosese, si korona nia sa si pude ta pozae na tuna koreo sa tuna vineki e Pero.* 25 Ba vizatia sa si pude somana koa ta sigiti turani sari na tie te Tamasa, hola nia si pude qetuqetu nia sa kinaleana pa totošo papakana mo. 26 Gilania sa sapu pude koa ta sigiti pa laena sa Karisito* si leana hola nia si pude tagoi sari na tinagotago leleadu pa Izipi, sina ele doño va kenue la ia tu Mosese sa pinia pu kote ponía sa Tamasa koa sa vugo repere.

27 Pa korapa nana rinañerane si luaria Mosese sa popoa Izipi, meke lopu matagutu nia sa sa binugoro tanisa banara pa Izipi ke korona kekere pule si asa guana sapu ele dogoria mo sa sa Tamasa sapu lopu ta dogorona.* 28 Pa korapa nana rinañerane si tavetia Mosese sa inevana Pasova^d, meke tozi ni sa sari na tie Izireli pude siburu ni ehara sipi sari na dia sasada vetu, pude lopu kaqu va matei sa mateana variva mate te Tamasa sari na koburu koreo kenudi tadi na tie Izireli.*

29 Pa korapa dia rinañerane si karovia rina tie Izireli sa Kolo Ziñara, guana ene dia pa pepeso popana. Ba sipu

* 11:20 Zen 27:27-29,39-40 * 11:21 Zen 47:31 kamo hinia 48:20 * 11:22 Zen 50:24-25; Ekd 13:19 * 11:23 Ekd 2:2, 1:22 * 11:24 Ekd 2:10-12 * 11:26 Mosese si vizatia pude rane sa Tamasa meke koa turani sari tie Izireli gua sapu gita si rane se Karisito meke luara panía gita sari tinagotago tanisa kasia popoa. * 11:27 Ekd 2:15 * 11:28 Ekd 12:21-30

karovo luli la gua sa qeto minate pa Izipi, si la lodu mate beto si arini.*

³⁰ Pa korapa rinaṇerane si huara ta inete sa barana sa popoa Zeriko, sipu beto ene vari likohae nia rina tie Izireli si asa koari ka zuapa rane.* ³¹ Pa korapa nana rinaṇerane, si lopu tava mate se Rehabi, sa barikaleqe maqota pa Zeriko, sina va kamo valeani sa pa nana vetu sari na tie piko tadi na tie Izireli, ke lopu mate somanae si asa koari na tie pu lopu va hinokaria sa Tamasa.*

³² Esei pule si boka zama ni rau koari na tie ranerane? Ba loke qua totošo pude vivinei ni sari Qitione, Beraki, Samusoni, Zepita, Devita, Samuela, meke sari doduru poropita tugo.* ³³ Pa korapa rinaṇerane si varipera va ninira si arini, meke va kilasi rini sari na votiki butubutu.

Tavetia rini gua sapu toṇoto, ke vagi tugo rini gua saripu va tatara ni Tamasa, meke kumuhi rini nuzudi sari na laione.*

³⁴ Na nika halaladi ba va matei rini, meke tava leseve tugo si arini koari na vedara tadi na dia kana. Kaiqa arini si malohoro tugo, ba tava ninira, meke ta evanae na tie varane pa vinaripera si arini, ke va kilasi rini sari na tie varipera tadi na votiki butubutu.*

³⁵ Pa korapa rinaṇerane si boka dogori ri kaiqa barikaleqe sari na turana dia pu ele mate meke tava toa pule. Kaiqa pule si lopu hiva ta rupaha koari na dia kana, ba tava mate pa tina sigiti si arini, pude boka toa pule pa keke tinoa tolavaena hola pa Maṇauru.*

³⁶ Kaiqa arini si tava sisirei, na ta seke hilihiliburuana, meke pusi rini, meke vekoi pa vetu varipusi.* ³⁷ Kaiqa pule si ta gona va mate patu, kaiqa si kubolo ruai rini, meke kaiqa pule si seke va mate ni vedara rini. Na kapu sipi meke na kapu qoti mo si poko ni rini, malaṇa, na ta nonovala, meke ta naqu si arini.*

³⁸ Ene hoboro lamae si arini koari na toqere na soloso qega. Koa mo koari na qoqoro patu, na bae si arini. Sa kasia popoa hie si lopu hosoro pude koa ia rina tie hire.

³⁹ Koa gua koari na dia rinaṇerane si ta zama valeana si arini, ba lopu ele vagi rini sapu gua va tatara ni sa Tamasa,

⁴⁰ sina ele vizata vekoa Tamasa si keke sirana sapu leana hola koa gita doduru. Ke sa Nana hiniva leleana hola si

* **11:29** Ekd 14:21-31 * **11:30** Zos 6:12-21 * **11:31** Zos 2:1-21, 6:22-25

* **11:32** Zaz 6:11 kamo hinia 8:32, 4:6 kamo hinia 5:31, 13:2 kamo hinia 16:31, 11:1 kamo hinia 12:7; 1 Samuela 16:1 kamo hinia 1 Baṇ 2:11; 1 Samuela 1:1 kamo hinia 25:1 * **11:33** Dan 6:1-27 * **11:34** Dan 3:1-30 * **11:35** 1 Baṇ

17:17-24; 2 Baṇ 4:25-37 * **11:36** 1 Baṇ 22:26,27; 2 Koron 18:25,26; Zer 20:2, 37:15, 38:6 * **11:37** 2 Koron 24:21

pude sari na tie ranerane pukerane, meke gita kamahire, si kaqu keke gua tava gotogoto koa Sa.

12

Tamasa sa Tamada

¹ Ke mada luara pani sari na tinitoṅa pu hukata gita, sa natina si sari na sinea pu pusi gita; mada haqala va totoanae la, guana tie pu haqalana pa vinarivose. Ura sari na tie ranerane pukerane si guana keke puku vinarigara pu koa pa vari likohaeda sapu va sosodea sa nada rinaerane.

² Mada dono toto la koe Zisu sa nada koimata, meke sa vina gotogotona sa nada rinaerane. Lopu togolo nia Sa sa korosi koa gua sapu sa qinetuqetu si kote tagoa Sa, ke lopu kadaka nia Sa sa minate variva kurekurena pa korosi meke kamahire si ele habotu si Asa pa kali mataona sa habohabotuana Baṅara te Tamasa.

³ Mi balabala ia sapu gua ele vala pule nia si Asa pa limadi rina tie kaleadi pu kukiti nia si Asa. Ke mi lopu malohoro na mabo pa mia tinoa. ⁴ Ura pa mia vinaripera koasa kinaleana, si lopu ele varipera nono la sapu tata kamo pa minate si gamu. ⁵ Mi lopu muliṅi nia sa zinama vina ninira mia sapu pozani gamu tuna Sa, sapu zama guahe: *
“Tuqu, mu va avoso totoṅo va toṅotigo sa Tamasa.

Mu lopu koa malohoro pa rinaerane, pana avosia goi sa Nana ginegese.

⁶ Sina saripu tataru ni Sa, si va toṅoti Sa;

meke saripu pozani tuna Sa, si va kilasi Sa,” gua.

⁷ Mi koa nono koari na tinasigiti pu poni gamu sa Tamamia. Ura gunini gamu na tuna soti sa Tamasa si gamu. Sina loke tie varipodo pa pepeso sapu lopu hite va toṅotia sa tuna.

⁸ Be lopu tava toṅoto gua ri doduru koburu te Tamasa si gamu, si lopu boka ta pozae na tuna Tamasa si gamu, ba guana koburu podo sirana mia mo. ⁹ Be sari na tamada hokara pa tinoa tini saripu hoke nore va toṅoto gita, ba hoke pamaṅa ni mo gita, si arilaena hola pude pamaṅa nia gita sa Tamada pa maqomaqo, pude mada vagia sa tinoa hola.

¹⁰ Sari na tamada pa tinoa tini si hoke nore va toṅoto gita rini pa totoṅo papakana mo, gua mo sapu leana koa rini. Ba sa Tamasa si nore va toṅoto gita, meke tokani gita Sa pude somana tagoa sa tinoa madina koa Sa. ¹¹ Totoso tava toṅoto si gita, si lopu hoke qetu nia gita sa vina toṅotoda, ba mumudi tu si kote paketia gita sa vuana sa tinoa toṅotona meke sa binule. Ura gita sapu va egoa sa vina toṅotoda, si koa bule na toṅoto pa nada tinoa.

* 12:5 Zob 5:17; TTA 3:11-12

Vina Tumatumae na Vina Balau

¹² Ke gua asa, si mi va niñira i sari limamia sapu mabodi, meke sari tunutunu mia sapu malohorodi.* ¹³ Mi ene nono la pa sirana tonoto, pude sarini pu ike si lopu kaqu tava malohoro, ba kote ta salana si arini.*

¹⁴ Mi podeke sisigitia pude koa bule pa doduru tie, meke koa va madi koe Tamasa, ura loke tie si boka dogoria sa Banara be lopu koa va madi si asa. ¹⁵ Mi kopu nia pude loke tie koa gamu si siana nia sa tataru variharupi te Tamasa, meke kote guana linetelete pasana sapu vata evani sari na kinaleadi pu va kolura ia sa tinoa tadi soku tie te Karisito.*

¹⁶ Mi kopu nia tugo pude loke tie koa gamu si evani sari na vinarivosa, babe lopu pamaña nia sa Tamasa, gua se Isoa sapu pa inokorona kekeke hinenahena mo si holuholu nia sa koasa tasina mudina sa nana tinagotago pa pinodo.*

¹⁷ Gilania gamu sapu pa mudina asa si va pulepaho se Isoa, meke hiva ta manae si asa koe Aisake sa tamana, ke tepa ia sa sa minana, ba lopu boka. Ura tasuna pude hobea e Isoa gua sapu ele evania sa, be vea tepa kabokabo gunia sa sa minana.*

¹⁸ Mi balabala ia si hie, sapu gamu si lopu ele kamo ia sapu gua ele kamo ia ri na tie Izireli pa toqere Saenai pukerane, toতোso dogoria rini sa nika hurununa, na huporo dudukurumu, meke sa raneboni.* ¹⁹ Avosia rini kabona sa buki, meke sa mamalaini zinama, ke tepa sari na tie pude lopu zama pule sa Tamasa, ²⁰ sina matagutu hola si arini toতোso avosia rini sa mamalaini sapu zama guahe: “Be na kurukuru name mo la tiqua sa toqere, ba kaqu ta gona va mate patu tugo.”* ²¹ Sa dinonona sa vasina asa si variva matagutu koari na tinoni. E Mosese telena ba zama, “Arau si matagutu hola, ke neneqara qua tu,” gua si asa.*

²² Ba gamu si ele kamo koasa toqere Zaione, sa popoa tanisa Tamasa toana, sapu sa Zerusalem pa Manauru, vasina koa varigara qetuqetu sari na vuro tina mateana te Tamasa. ²³ Ele kamo si gamu koasa vinarigara tadi na koburu kenudi te Tamasa, saripu ele ta kubere pozadi pa Manauru. Ele mae si gamu koe Tamasa sapu sa tie varipitui tadi doduru tie, meke koari maqomaqodi ri na tie tonoto pu tava gotogoto. ²⁴ Ele mae si gamu koe Zisu sapu va gorevurana sa vinariva egoi vaqura koasa eharana Sa sapu tava zoloro pude na laeda gita, sapu leana hola nia Sa

* **12:12** Ais 35:3 * **12:13** TTA 4:26 * **12:15** Diut 29:18 * **12:16** Zen 25:29-34
 * **12:17** Zen 27:30-40 * **12:18** Ekd 19:16-22, 20:18-21; Diut 4:11-12, 5:22-27
 * **12:20** Ekd 19:12-13 * **12:21** Diut 9:19

sa eharana e Ebolo.* ²⁵ Mi balau, pude mi lopu etulia si asa pu korapa tozia koa gamu sa zinama te Tamasa. Ura arini pu korodia avosia se Mosese sa tie pa pepeso ba lopu boka govete nia sa vinakilasa te Tamasa, gua asa ke gita pu koroda avosona si Asa pu zama mae pa Mañauru ba loke nada sirana tugo pude govete.* ²⁶ Pukerane pa togere Saenai si va niu ia Tamasa sa pepeso koasa mamalainina sa Nana zinama, ba kamahire si va tatara si Asa, meke zama: "Kaqu va niu pulea Rau sa pepeso, ba lopu sa pepeso eke mo, ba sa Mañauru tugo," gua si Asa.* ²⁷ Sa Nana zinama "pulea" si tozia sapu sari na tinitoña pu kuri Sa, sapu boka tava niu, si kote ta vagi palae, pude sari na tinitoña pu lopu boka tava niu si kote koa hola.

²⁸ Gua asa, ke mada zama leana si gita koe Tamasa, sina ponini gita sa sa butubutu banara sapu lopu kote boka ta huara palae. Mada zama leana, na vahesia sa Tamasa pa sirana sapu variva qetu koa Sa, pa korapa pinamaña meke na vina lavata. ²⁹ Ura sa nada Tamasa si guana nika huruñuna.*

13

Gua Pude Va Qetua sa Tamasa

¹ Mi lopu makudo varivari tatarue, guana tamatasi koe Karisito. ² Mi lopu muliñi nia si pude va togai sari na tie maedi pa mia vetu, ura ari kaiqa pu ele tavete gua asa, si va togai rini sari mateana te Tamasa, ba lopu gilania rini.*

³ Balabala i saripu koa pa vetu varipusi, meke sarini pu koa ta sigiti pa ninovañovala, guana sapu somana koa koa rini si gamu pa vetu varipusi meke pa tinasigiti.

⁴ Mani ta pamañae koa gamu doduru tie sa tinoa vinarihaba. Koa turania sa loamu lopu votiki tie. Ura sarini pu taveti sari doduru vinarivosa meke barabarata si kaqu ta pitu koe Tamasa.

⁵ Mi lopu okoro poata, mi qetu ni mo gua saripu tagoi gamu. Ura zama sa Tamasa pa Kinubekubere Hope: "Lopu kaqu luara panigo Rau, meke lopu kaqu veko panigo Rau," gua.* ⁶ Gua ke, mada lopu matagutu, ba mada zama va mataqara:*

"Tamasa si na qua tinokae, lopu kaqu matagutu si rau.

Na sa si kote boka tavete nau rina tie?" gua.

⁷ Mi balabala i sari na mia koimata kekenu saripu turana gamu, sarini pu ele tarae nia sa zinama te Tamasa koa

* 12:24 Zen 4:10 * 12:25 Ekd 20:22 * 12:26 Haq 2:6 * 12:29 Diut 4:24

* 13:2 Zen 18:1-8, 19:1-3 * 13:5 Diut 31:6,8; Zos 1:5 * 13:6 Sam 118:6

gamu. Mamu balabala ia tugo gua meke toa na mate si arini, mamu keha luli sari na dia rinaŋerane. ⁸ E Zisu Karisito si kekeŋoŋo norae, ŋinoroi, meke vugo repere. ⁹ Gua asa, ke mi lopu va malumi sari na vina tumatumae seadi, pude turana va sea gamu koasa sirana tonoto. Sa Tataru variharupi te Tamasa si leana hola pude va ŋinirai sari na mia tinoa. Ba sari na Tinarae te Mosese pa ginugua la gua pa ginani, si lopu arilaedi, meke loke dia vinaritokae si arini koari na tie pu luli si arini.

¹⁰ Sari na hiamu pu va vukivukihi la koe Tamasa koa sa Ipi Hopena pa pepeso, si lopu kaqu somana vagia si keke hinia koasa nada hope. ¹¹ Sa ŋati hiamu kenukenue tadi na tie Ziu si hoke paleke nuquru ni sa sari na ehara kurukuru koasa Lose Hopena pa Hopena, totoŋo tavetia sa sa vina vukivukihi vinulasa sineu tadi na tie, ba sari na tinidi rina kurukuru si ta sulu palae pa sadana sa vasina pu koa ia rina tie pa ipi.* ¹² Kekeŋoŋo gua tugo se Zisu, tava mate si Asa pa sadana sa popoa Zerusalem, ba lopu pa korapa popoa, pude tava via sari na sineu tadi na tie koasa eharana soti. ¹³ Gua asa, ke aria, mada somana luli la koa Sa pa sadana sa popoa, mada la somana kurekure turania si Asa. ¹⁴ Pa kasia popoa hie si loke nada popoa soti si gita sapu kaqu koa hola ninae rane, ke korapa hata ia gita si keke popoa sapu kote tagoa gita vugo repere. ¹⁵ Gua asa, ke mada lopu makudo ponia vinalesi sa Tamasa, pude guana nada vina vukivukihi la koa Sa pa korapana e Karisito, pude tozi helahelae nia sapu na Baŋara si Asa. ¹⁶ Mi lopu muliŋi nia si pude tavete valeana meke variponi la pa tie, ura asa sa vina vukivukihi sapu qetu nia sa Tamasa.

¹⁷ Va tabei sari na mia koimata, mamu taveti gua saripu garununi gamu rini. Ura arini sari na tie sapu lopu magogoso kopu totoko ni sari na mia tinoa, meke arini tugo si kote la turu pa kenuna sa Tamasa pa rane vinaripitui pude tozi koa Sa sari na dia tinavete. Be va tabei gamu si arini, si kote qetu si arini koari na dia tinavete. Be lopu gua si lopu boka tavetavete qetuqetu si arini, meke lopu kote ta tokae tugo si gamu.

¹⁸ Mi varavara tokani gami. Ura gilana valeania gami sapu ele evaŋi gami sari doduru gua pu tonoto pude taveti gami meke hiva tavetia tugo koari doduru tiŋitona. ¹⁹ Tapa zozozona atu koa gamu si rau, pude mi varavara toka nau, pude lopu sana kote boka garunu pule atu nau Tamasa koa gamu si rau.

Vinaravara

* 13:11 Liv 16:27

²⁰ Ele va turu pulea Tamasa pa minate se Zisu Karisito, sapu sa nati Sepati lavata tadigita na Nana sipi, sina koasa eharana sa Nana minate, si ta tokoro va nabu sa Nana vinariva egoi sapu koa hola ninæ rane ka rane. ²¹ Gua asa, ke sa Tamasa sapu poni gamu sa binule, si mani ponini gamu sari doduru tinitonæ leadi saripu gua ta hivæ koa gamu, pude mi boka evanïa sa Nana hiniva, meke sa Tamasa tugo si Mani tavetavete pa korapa buloda pa korapa niniranïra te Karisito, pude kaqu toa nia gita sa tinoa sapu gua hiva nia sa Tamasa. Mani tava lavata se Zisu Karisito ninæ rane ka rane. Emeni.

Zinama Vina Betobeto

²² Kasa tasiqu koe Karisito, tepa atu gamu rau si gamu pude mi koa va nono, mi va avosia sa inavoso sapu tozini gamu rau hie. Sa leta sapu kubere atu nia rau hie si lopu gelena. ²³ Hiva tozi va avosoni gamu rau sapu sa tasida koe Karisito, se Timote sapu ta veko pa vetu varipusi si ele ta rupaha kamahire. Be guana turei kamo mae sa, si kote luli turanïa rau pude atu dogoro gamu.

²⁴ Mi tozia sa qua tataru koari doduru mia koimata, meke koari doduru tie te Tamasa. Sari na tie te Karisito pu mae guadi pa Itali, si va atua sa dia tataru koa gamu.

²⁵ Mani manani gamu sa Tamasa si gamu doduru, Emeni.

SA LETA SAPU KUBERIA ZEMISI Sa Vinabakala

Se Zemisi sapu kuberena sa leta hie si na tasina soti e Zisu, meke na koimata si asa koasa ekelesia pa Zerusalem. Mi tiroa Matiu 13:55 meke Tinavete tadina Apositolo 15:13. Sa leta te Zemisi si ta kubere la koari “doduru tinoni te Tamasa, saripu ele ta hurakatae pa doduru kasia popoa.”

Tozi ni sa sari na vina tumatumae pu boka va gilana ni na turana lani sari na tie pa hiniva te Tamasa, koari na binalabala leadi, meke pa hahanana leana. Sokudi sari na vina bakala si zama ni sa tie kubekubere hie. Meke vivinei ni tugo sa sari na nati binalabala saripu gua hire: na tinagotago, na hinabahuala, na tinoketoke, na hahanana leadi, meke pude lopu toka kale pa tie. Zama ni tugo sa sari na zinama leadi na kaleadi, na tinumatumae, na vinari tokei, na vinahesi pule, na vina pepekae, na zinutu la koari na tie, na ninono, meke na vinaravara. Zama nia tugo sa pa leta hie sapu sa rinañerane si ta hivae tugo pude ta dogoro koari na tinavete tadina tie te Karisito.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1

Sa rinañerane meke sa tinumatumae. Hinia 1:2-8

Sa minalana meke sa tinagotago. Hinia 1:9-11

Sa pinodeke meke sa tinoketoke. Hinia 1:12-18

Pude avosia meke tavetia. Hinia 1:19-27

Sa vina balau pude lopu toka kale. Hinia 2:1-13

Sa rinañerane meke sa tinavete. Hinia 2:14-26

Sa tie te Karisito meke sa mea. Hinia 3:1-18

Sa tie te Karisito meke sa kasia popoa. Hinia 4:1 kamo hinia 5:6

Kaiqa vina tumatumae vina betobeto. Hinia 5:7-20

Zinama Tuketukele

¹ Arau Zemisi si keke nabulu te Tamasa, meke tanisa nada Bañara, Zisu Karisito. Garunu atu nia rau sa qua leta hie koa gamu doduru tie te Tamasa, pu ta hurakatae la pa doduru vasina pa kasia popoa.*

Sa Rinañerane meke sa Ginilagilana Lohina

² Kasa tasiq koe Karisito, mi koa qetuqetu pana kamo koa gamu sari doduru votivotiki pinodeke. ³ Ura gilana valeania mia sapu sa pinodekena sa mia rinañerane, si kote va ninira gamu pude soto va nabu pa mia rinañerane koe

* 1:1 Mt 13:55; Mk 6:3; TTA 15:13; Qal 1:19

Tamasa. ⁴ Mani va *ninira* gamu sa mia sinoto koe Tamasa, pude mi ta eva^{nae} na tie komiha mia na gotogoto mia, koari doduru mia hahanana leadi. ⁵ Ba be keke gamu si okoro nia sa ginilagilana lohina^d, si mani tepa ia koe Tamasa pa korapa vinaravara, meke kote ponía Tamasa si asa. Ura poni moka va soku ni Sa sari doduru pu tepa koa Sa, meke lopu zutui Sa si arini. ⁶ Ba pana tepa la agoi koe Tamasa pa vinaravara, si mamu lopu nunala, ba mamu va hinokara valeania sapu kote vagia agoi gua sapu tepa ia. Asa sapu nunala si gua tugo na ololobagea, sapu tava rizu lamae koasa givusu. ⁷⁻⁸ Sa tie sapu gugua asa si hoke va ririuna na ruarabeke pa doduru nana tinavete, na binalabala, na gua. Ke namu lopu kaqu vagia sa si keketona koe Tamasa.

Sa Minalana meke sa Tinagotago

⁹ Mani koa qetu sa tie te Karisito pu mala^{na}, sina tava lavata si asa pa tinoa keke koe Karisito. ¹⁰ Mani qetu tugo sa tie te Karisito pu tagotagona, pana tava gore la si asa pa minalana. Ura sari na tie tagotago si lopu sana kote mate keke^{no}no gua sapu harahara na mate sari na havoro pinomodi.* ¹¹ Sina gasa sage mae sa rimata, meke *na* dai ke harahara, meke lomu palae sari na havoro, meke ta *no*vala sa dia tinolava. Keke^{no}no gua tugo asa sa tie tagotago, sapu kote mate sipu korapa tupiti kale ni sa sari nana vinagi tinagotago.

Pinodeke meke Tinoketoke

¹² Qetu sa tie sapu turu va nabu pa rina^{nerane} koari na pinodeke. Ura pana koa va *ninira* sa, si kote vagia sa sa tinoa hola sapu keke^{no}no gua na pinia, pu ele va tatara nia Tamasa pude poni koarini pu tataru nia si Asa. ¹³ Be keke tie si ta toketoke pa bulona pude sekea sa tinarae te Tamasa, si mani lopu zama guahe si asa: "Na maena koe Tamasa sa tinoketoke hie," gua. Ura lopu boka ta toketoke sa Tamasa koasa kinaleana, meke sa Tamasa ba lopu toketokea si keke tie. ¹⁴ Ba ta toketoke sa tie pana ria ia ri nana inokoro sea si asa, pude luli sarini. ¹⁵ Beto gavoro mae sa nana inokoro sea, si ta eva^{na} sa sinea, meke sipu komiha sa sinea si kamo^a sa sa minate.

¹⁶ Kasa tasi^{qu} ta tatarue mia, mi lopu ta sekesekei si gamu. ¹⁷ Sari doduru vinariponi leadi meke gotogotodi, si gore mae guadi koe Tamasa pa Ma^{na}uru. Asa va podaki sari na kalalasa, meke lopu hite hobehobe guana ma^{qomaqona} sa lei si Asa. ¹⁸ Pa Nana hiniva soti si va toa gita Sa koasa Inavoso hinokara te Karisito, pude te Tamasa si gita,

* 1:10 Ais 40:6-7

kekeno_o guana vua kenudi ri doduru Nana vina podaka si gita.

Avosia meke Tavetia

¹⁹ Kasa tasiq_u ta tatarue mia, mi balabala ia si hie, mi tuturei va avoso, ba lopu tuturei zama meke lopu tuturei bugoro. ²⁰ Ura sa tie bubugoro, si lopu evania sa tinonoto sapu gua qetu nia sa Tamasa. ²¹ Ke mi luara pani sari doduru mia hahanana bonidi, meke sari doduru kinaleana. Ba mi va tabea pa vina pepekae sa zinama te Tamasa, sapu ele letea Sa pa korapa bulomia, sapu boka harupu gamu si gamu.

²² Mi lopu sekesekei puleni gamu. Lopu tale avosia mo sa zinama te Tamasa, ba tavete lulia tu. ²³ Asa pu va avosia mo sa zinama meke lopu tavetia gua sapu tozia sa, si gua tugo sa tie pu dogoro pule nia pa tiroana si asa. ²⁴ Meke sipu ele dogoro pule nia si asa pa tiroana, si taloa si asa, meke lopu sana muli_ni nia sa sapu vea do_ono gua si asa. ²⁵ Ba asa sapu va nonoga valeania sa tinarae gotogotona sapu vata rupaha gita, meke lopu tuturei muli_ni nia sa, ba tavete lulia, si kote mana nia Tamasa si asa koasa tinavete sapu tavetia sa.

²⁶ Ba be na tie te Karisito si asa gua si keke tie, ba lopu kopu pule nia koari nana zinama, si loke laena sa nana tinoa vinahesi, meke sekesekei pule nia mo si asa. ²⁷ Ba sa tinoa vinahesi hinokara sapu ta hivae koasa Tamasa sa Tamada si guahe: va togai saripu eapadi, na nabonabokodi, koari na dia minala_na, meke kopu pule nia pude lopu tava boni koari na hahanana seadi pa kasia popoa.

2

Vina Balau pude Lopu Toka Kale

¹ Kasa tasiq_u, mamu lopu toka kale pa tie, sina va hinokaria gamu sa nada Ba_nara Zisu Karisito, sa Ba_nara lavata. ² Be nuquru mae pa mia vinarigara si keke tie sapu pokopoko valeana, meke ri_niri_ni qolo, meke nuquru mae tugo si keke tie malamala_nana sapu koadi meke luluradi nana poko. ³ Meke be keke koa gamu si va kamo valeania sa tie pu pokopoko valeana, meke zama koasa, "Mae tani mamu habotu valeana," gua. Ba koasa tie malamala_nana si zama guahe si asa, "Turu paki vasina, babe habotu pa hatara tani, pa kapa neneq_u," gua. ⁴ Ego, be gua asa si toka kale si gamu, sina va lavatia gamu si keke meke do_ono va karia si keke. Meke vari vilasi telemia pa vari korapa mia si gamu koari na mia binalabala seadi.

⁵ Kasa tasiq_u ta tatarue mia, mi va avoso mae au! Ele vizati tu Tamasa sari na tie malamala_nadi pa kasia popoa

hie, pude koa tagotago pa rinaṇerane, meke pude tagoa sa Binaṇara Tanisa, sapu ele va tatara nia Sa koa rini pu tataru nia sa Tamasa. ⁶ Ba ṇoṇovali gamu sari na tie malamalaṇadi. Vegua, lopu sari na tie tagotago tu si va tasuna gamu, meke turaṇa lani gamu pa vinari pitui? ⁷ Lopu arini tu na zama ṇoṇovala ia sa pozapoza arilaena te Karisito sapu ta pozae nia gamu?

⁸ Be va tabea gamu sa Tinarae arilaena sapu koa pa Kinubekubere Hope sapu guahe: “Mu tataru nia sa turaṇamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,” gua, si tavete valeana mia si gamu.* ⁹ Ba be toka kale si gamu koari na tie, si sea tugo si gamu. Meke zutu gamu sa Tinarae te Tamasa sapu na tie seke tinarae si gamu. ¹⁰ Ura asa sapu kopu nia sa doduruna sa Tinarae ba sekea si keke tinarae, si ele sea beto ni tugo sa sari doduru. ¹¹ Ura zama sa Tamasa, “Meke mu barabarata.” Meke zama gua tugo he si Asa, “Meke mu variva mate,” gua. Ke be lopu barabarata si goi, ba na va mate tie mo, si na tie seke Tinarae te Tamasa tugo si goi.* ¹² Ke mu zama nia mamu tavetia, pude guana tie ta pitu mia koasa tinarae te Karisito sapu vata rupaha gita. ¹³ Ura loke tataru na tinaleosae si koa pa vinaripitui te Tamasa, koasa tie sapu lopu va vura ia sa tataru na tinaleosae. Ba sa tataru na tinaleosae si mataqara hola nia sa vinaripitui.

Rinaṇerane meke na Tinavete

¹⁴ Kasa tasiṇu, lopu arilaena, be zama si keke tie, “Na tie raṇeranequ si rau,” gua. Ba be lopu vata dogoro nia sa pa tinavete sa nana rinaṇerane, si lopu boka harupia sa rinaṇerane sana si asa. ¹⁵ Meke be keke tasimia koe Karisito si malaṇa meke loke nana poko na ginani, ¹⁶ meke be keke koa gamu si zama koasa, “La mua tu, kote leana mua mo si goi, mamu koa valeana, na henahena valeana,” gua; ba be lopu poni nia sa si keketona sapu ta hivae koasa tinina, si namu loke laena sa nana tinokae. ¹⁷ Meke kekenoṇo gua tugo asa sa rinaṇerane sapu be telena mo, meke loke nana tinavete, si matena mo sa rinaṇerane asa.

¹⁸ Ba kote zama si keke tie, “Keke tie si raṇerane, meke keke tie si tavetavete.” Ba sa qua inolana si, “Mu va dogoro nau sa mua rinaṇerane, be loke mua tinavete. Meke arau ba, maqu va dogoro nigo sa qua rinaṇerane koari na qua tinavete.” ¹⁹ Vegua, va hinokaria tugo goi sapu keke mo sa Tamasa? Ego, sari na tomate kaleadi ba va hinokaria tugo, meke neneqara na matagutu si arini.

²⁰ Na tie duvili si goi! Hie sa vina sosodena sapu sa rinaṇerane pu loke nana tinavete si loke laena. ²¹ E

* 2:8 Liv 19:18 * 2:11 Ekd 20:13-14; Diut 5:17-18

Ebarahami sa tamada, si lulia sa sa hiniva te Tamasa, pude va vukivukihi la nia koa Sa pa hope se Aisake sa tuna. Ke pa nana tinavete si ta pozae na tie toṅoto koe Tamasa si asa.* ²² Ego, dogoria goi sapu sa nana rinaṅerane meke nana tinavete si tavetavete varigara, meke tava gorevura sa nana rinaṅerane koari nana tinavete. ²³ Meke tava gorevura valeana sa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: "Va hinokaria Ebarahami sa Tamasa, meke koasa nana rinaṅerane si ta pozae tie toṅoto koe Tamasa si asa." Meke poza nia Nana baere tugo Tamasa si asa.* ²⁴ Ke dogoria goi sapu pa tinavete tugo si ta pozae na tie toṅoto koe Tamasa sa tie, ba lopu koasa rinaṅerane mo telena.

²⁵ Gua tugo asa se Rehabi sa maqota, sapu ta pozae na tie toṅoto tugo koe Tamasa, sina va kamoi sa sari na tie piko, meke garunu pule lani sa si arini pa keke votiki sirana.* ²⁶ Gua asa, ke sa rinaṅerane sapu loke nana tinavete si matena, si gua tugo sa tini sapu loke maqomaqona si matena.

3

Sa Mea

¹ Kasa tasiq, leana be lopu soku gamu si kote hiva pude na titisa koari na zinama te Tamasa. Ura na gilania gita sapu gami na titisa, si ta pitu koe Tamasa hola ni sari kaiqa tie pule. ² Ura gita doduru mo si hoke tubarae ni gita pa soku sirana. Ba be lopu hite tavete va sea si keke tie, koari nana zinama, si na tie toṅotona tugo si asa, meke boka kopu pule nia pa doduruna sa nana tinoa. ³ Pana hiva nia gita sa hose pude va tabe gita, gua, si vekoa gita pa nuzuna si keke aeana hite, pude boka va ene la ia gita si asa, vasina pu hiva nia gita. ⁴ Doṅo la koasa vaka sapu nomana hola meke tepe pa givusu ninira, ba boka va kekeria mo keke kalaha hitkena si asa, meke la vasina pu hiva nia sa tie kopu kalaha pude la. ⁵ Ke gua tugo asa sa mea, sapu hitkena mo, ba boka vahesi pule sisigiti nia si asa.

Sa nika hitkena si boka sulu betoa sa sa hiqohiqo lavata. ⁶ Sa mea si kekeṅoṅo gua tugo na nika, meke soku hola sari na tinavete kaleadi sapu evani sa. Keke kukuru tinida si asa, sapu turana va sea ia na va kaleania sa doduruna sa tini, meke sa tinoa tanisa tie, koasa kinaleana sapu mae guana koasa nika pa Heli. ⁷ Ura doduru kurukuru name, na kurukuru tapuru, na noki, meke na igana pa kolo, si boka tava manavasa, meke ele tava manavasa tugo pa tie. ⁸ Ba sa mea si loke tie boka va manavasia. Kaleana hola meke

* **2:21** Zen 22:1-14 * **2:23** Zen 15:6; 2 Koron 20:7; Ais 41:8 * **2:25** Zos 2:1-21

lopu boka tava manavasa pa tie, meke variva mate hola si asa. ⁹ Koasa mea si hoke vahesia gita sa Baṅara sa Tamada. Meke hoke zama va kaleana la nia tugo gita pa tie, sapu tava podaka pa kinehana sa Tamasa.* ¹⁰ Sari na zinama vinahesi meke kaleadi, si vura mae gua mo pa keke nuzu. Ke kasa tasiqū, lopu ta hivae pude ta evaṅa saripu gua hire. ¹¹ Ura lopu boka keke gua vura mae pa keke bukaha sa kolo lomoso, meke sa kolo hokara. ¹² Ke kasa tasiqū, sa huda piqi si lopu boka vua olive, meke sa huda qurepi si lopu boka vua piqi. Meke loke bukaha kolo hokara si va vura ia sa kolo lomoso.

Sa Ginilagilana Lohina pu Maena koe Tamasa

¹³ Asa sapu tumatumae na gilae koa gamu si mani vata dogoro nia si asa pa nana tinoa leana meke pa tinavete leana, sapu ta tavete pa korapa vina pepekae sapu vurana pa korapa ginilagilana lohina. ¹⁴ Ba be koa nana pa korapa bulomia sa kinonokono, na binugoro meke na pinuhi, si mi lopu vahesi puleni gamu, meke lopu kokoha pude va paeria sa hinokara. ¹⁵ Arini pu tavete va sea gua sara si hoke poza puleni na tie gilagilana, gua sarini, ba sari ginilagilana gugua arini si lopu gore mae guadi pa Maṅauru, ba tanisa kasia popoa mo, loke dia pinamaṅa koe Tamasa, ba tadi na tomate kaleadi mo si arini. ¹⁶ Vasina pu koa sa kinonokono meke na pinuhi, si koa nana tugo sa vinari paqahi meke sari doduru kinaleadi. ¹⁷ Ba sa ginilagilana lohina sapu gorena mae gua pa Maṅauru, kekenu si via; meke bule, na noṅo, va pepekae, variva tukana hola, meke ta dogoro koari na tinavete leadi, meke lopu toka kale, meke loke sinekesekei si koa koa sa. ¹⁸ Sari na tie va bulebule, saripu lelete pa binule, si kaqu paketi tugo rini sari na vuana sa tinonoto.

4

Lopu Tataru Sisigiti nia sa Kasia Popoa

¹ Gilania mia gamu sapu sari doduru mia vinari kanai na vinari tokei pa vari korapa mia gamu, si mae guadi mo koari na mia inokoro seadi, saripu korapa varipera pa korapa bulomia. ² Okoro nia gamu si keketona, ba lopu boka vagia gamu, ke hiva va mate tie si gamu. Noma hola latu sa mia inokoro pude vagi tinitonā, ba lopu boka vagi tugo gamu, ke varitokei na variperai mo si gamu. Lopu boka vagia gamu sapu gua okoro nia gamu, ura lopu tepa ia gamu koe Tamasa si asa. ³ Totoso tepa si gamu koe Tamasa si lopu vagia tu gamu. Ura na lopu leadi sari na mia tinepa, sina

* 3:9 Zen 1:26

hiva qetu eke ni mo gamu telemia sari na tinitona pu tepai gamu. ⁴ Lopu soto va nabu koe Tamasa si gamu! Vegua, lopu gilania tu gamu sapu be okoro sigiti nia gamu sa kasia popoa, si va kana puleni gamu koe Tamasa si gamu? Asa sapu okoro nia sa kasia popoa, si vata evanae pule nia na kana te Tamasa si asa. ⁵ Meke mi balabala sea ia sapu lopu hinokara sa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: "Sa maqomaqoda sapu vekoa Tamasa koa gita, si okoro sisigiti nia Sa pude tava madida koa Sa," gua. ⁶ Ba sa tataru lopu ta nana kamona si va mae ia Tamasa koa gita. Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope hie: "Kanai Tamasa saripu vahesi pule ni, ba va mae ia Sa sa tataru lopu ta nana kamona koa rini pu va pepekae pule ni."*

⁷ Ke, mi va tabea sa Tamasa, mi turu va nabu, mamu kana ia sa devolo sapu se Setani, meke kote goveteni gamu sa. ⁸ Mi tata mae koe Tamasa, meke kote tata mae koa gamu si Asa. Mi va via i limamia gamu na tie kaleamia! Mamu va via i sari bulomia gamu na tie ruarabeke! ⁹ Mi talotana na kabo ni gamu sari na mia sinea. Gamu pu hegere si mi kabo, meke gamu pu koa qetuqetu si mi balabala mamata. ¹⁰ Mi va pepekae puleni gamu pa kenuna sa Tamasa, meke kote va lavata gamu Sa.

Mu Lopu Pitua sa Turanamu koe Karisito

¹¹ Kasa tasiq, mi lopu vari zama va kaleani. Asa sapu zama va kaleania, babe pitua sa tasina koe Karisito, si zama va kaleania mo sa sa Tinarae te Tamasa meke pitua sa si asa. Be pitua goi sa Tinarae, si lopu va tabea goi si asa, ba na pitua mo goi si asa. ¹² Ba e Tamasa mo sa Tie Varipitui. Asa mo ponini gita sa Tinarae. Asa mo telena si boka harupu tie meke huhuara. Ba esei si goi sana sapu pitua sa turanamu?

Mu Lopu Vahesi Pule nigo

¹³ Ego, mi va avoso mae tu ba gamu pu zama guahe: "Ninoroi babe vugo si kote la si gami pa keke vasileana no-mana, meke kote koa keke vuaheni vasina, pude holuholu, meke vagi va soku poata," gua.* ¹⁴ Ba lopu hite gilania gamu sapu gua kote ta evana pa koivugona. Kekeono gua tugo mo na rovu si gamu sapu vura mae, meke lopu sana murimuri taloa. ¹⁵ Ba gua tu he si mamu zama nia gamu: "Be na hiniva te Tamasa, meke be toa si gami, si kote boka tavetia gami sapu hiera babe hoira," gua. ¹⁶ Ba kamahire si va lavata sisigiti puleni gamu mo pa bulomia, meke tozi tugo gamu sari na mia vinahesi pule, ba doduru vinahesi pule si lopu leadi. ¹⁷ Ego, sa tie sapu gilania nana sa lineana

* 4:6 ZT 3:34 * 4:13 TTA 27:1

sapu garo pude tavetia, ba lopu tavetia sa, si tavete va sea tugo si asa.

5

Vina Balau koari na Tie Tagotago

¹ Mi va avoso mae gamu na tie tagotago. Mi kabo na kabo alili va ululae, ura sa tinasuna si korapa mae koa gamu. ² Sari mia tinagotago si ele popozu palae, meke sari mia poko si ele gani betoi na kikiti.* ³ Sari mia qolo na siliva saripu tagoi gamu, si ele nara beto. Meke sa nara hie si kote na vina sosodedi rina mia sinea, meke va kaleani sari na mia tinoa, meke turana lani gamu pa nika koa holana. Ura ele va omuni gamu sari mia tinagotago soti koari na rane mumudi hire. ⁴ Dotu, lopu tabari gamu sari na tie tavetavete saripu pakepakete koari na mia linetelete pa mia inuma. Avoso la i sari na dia ninominomi! Sari na dia zinama si ele ta avoso koasa Baṅara Tadi na Qeto Minate.* ⁵ Koari na mia tinoa pa popoa pepeso si koa valearanei, meke va qetu puleni gamu koari na mia tinagotago sokudi si gamu. Va nobonoboko puleni gamu gua rina kurukuru nobokodi, osolae kamo sa rane vina mate mia. ⁶ Ele zutui meke va matei gamu sari na tie toṅoto, saripu lopu kana gamu, meke lopu govete ni sari na mia ninovaṅovala.

Sa Ninono na Vinaravara

⁷ Kasa tasiq, mi aqa va ṅono, osolae kamo sa pinule mae tanisa Baṅara. Dotu, sa tie lelete, hoke aqa valeana nia sa sa totošo vua valeana tadi na linetelete pa pepeso. Hoke aqa va ṅono nia tugo sa sa ruku pa nana totošo. ⁸ Ke mi aqa va ṅono gua tugo asa si gamu, mi va ninirai sari bulomia. Ura sa rane sapu kote pule mae ia sa Baṅara si tata kamo mo. ⁹ Kasa tasiq, mi lopu vari qumiqumi, pude mi lopu ta zutu koe Tamasa si gamu. Sa tie varipitui si ele va namanama, meke lopu sana kote mae mo si Asa. ¹⁰ Kasa tasiq, mi balabala i sari na poropita pu ele tarae nia sa inavosona sa Baṅara. Na kineha leana tanisa inaqā va ṅono pa korapa ninovaṅovala tadi na kana si arini. ¹¹ Poza ni tie qetuqetudi gita sari na tie arini, sina koa va nabu si arini pa totošo tinasuna. Ele avoso nia mia mo gamu sa tinoa va ṅono te Zobi, meke gilania mia mo sapu gua ta evaṅa koa sa pa vinabetona. Ura na lopu ta ṅana kamona sa tataru variva tukana tanisa Tamasa.*

¹² Ba kasa tasiq, hiera si arilaena hola. Pana tavetia goi si keke mua vina tatara, si mu lopu tokotokoro. Lopu zama

* 5:2 Mt 6:19 * 5:4 Diut 24:14-15 * 5:11 Zob 1:21-22, 2:10; Sam 103:8

tokotokoro koa sa Mañauru, babe pa pepeso, babe koa keke toña pule. Ba mamu zama gua mo hie: “Uve,” mu gua mo, babe “Lokari,” mu gua mo. Be lopu gua asa, si kote ta zutu koe Tamasa si goi.*

¹³ Be keke koa gamu si koa tasuna, si mani varavara la koe Tamasa. Meke be keke koa gamu si qetuqetu, si mani kera vahesia sa Tamasa. ¹⁴ Be keke koa gamu si mohu, si mani tioki sari na koimata pa ekelesia pude di varavara nia, meke nuzapa nia oela pa korapa pozana sa Bañara.* ¹⁵ Be va hinokara valeania rina koimata, sapu kote ta salaña koe Tamasa si asa, si kote magogoso tugo sa tie mohona, meke kote va tavulalaña Tamasa. Meke be tavete va sea si asa, si kote taleoso ni Tamasa sari nana sinea. ¹⁶ Gua asa, ke mi vari helahelae ni sari na mia sinea, mamu varivari tokae pa vinaravara, pude mi ta salaña koe Tamasa si gamu. Sa vinaravara tanisa tie toñoto si koa ia na ninirañira pude vagia sa tinokae koe Tamasa. ¹⁷ E Ilaiza si keke tie gua mo gita, meke varavara va ninira nia sa si pude lopu ruku pa korapana neta vuaheni onomo sidara, meke lopu ruku tugo sa popoa.* ¹⁸ Ba sipu tepa pulea Ilaiza sa ruku, si hoqa gana mo sa ruku lavata, ke toqolo pule mo sari na linetelete.*

¹⁹ Kasa tasiq, be ilolae taloa koasa hinokara si keke koa gamu, meke be keke tie si la turana pule mae nia si asa, ²⁰ si mi balabala ia sapu guahe: Asa sapu va kekere pulea koasa nana tinavete sea sa tie asa, si kote harupia sa sa tie sea sana koasa vina kilasa pu koa hola ninae rane. Meke kote vagia sa sa tinaleosae koe Tamasa koari nana sinea sokudi.*

* 5:12 Mt 5:34-37 * 5:14 Mk 6:13 * 5:17 1 Bañ 17:1, 18:1 * 5:18 1 Bañ 18:42-45 * 5:20 ZT 10:12; 1 Pit 4:8

SA LETA KEKENU TE PITA Sa Vinabakala

Hie *Sa Leta Kekenu te Pita* sapu kubere la nia sa koari na tie te Karisito saripu ta pozae na "tie ta vizatadi te Tamasa," saripu ta hurakatae la koari na pinaqapaqaha popoa pa Ponitasi, Qalesia, Kapadosia, Esia, meke Bitinia. Pa rane ninoroi sari na popoa hire si koa koasa popoa sapu ta pozae Teki. Kaiqa tie si balabala ia sapu Pita si korapa koa pa Roma, sa nati vasileana lavata, totozo ta kubere sa leta hie. Hola kaiqa vuaheni si tava mate si asa vasina.

Sa natina sa leta hie si pude sovutu va ninirai saripu tirona sa, saripu nuquru lai sari na ninovanovala na tinasigiti koasa dia rinañerane koe Zisu. Tavetia Pita si hie, pude va balabala pule ni sa Inavoso Leana koa rini pu tirona sa leta koasa guguana e Zisu Karisito. Tozia sa sa Nana minate, tinuru pule, meke sa Nana vina tatara sapu kote pule mae, pude madi rane valeania se Zisu. Meke pude madi turu va nabu si arini koa sa rinañerane pa korapa tinasuna na ninovanovala tadina kana. Meke be turu va nabu si arini, si kote tava sosode valeana pa korapa pinodeke, sapu hinokara sari na dia rinañerane. Meke kote ta pia si arini "Koa sa rane pana pule mae se Zisu Karisito."

Sipu beto sovuti Pita sari na tie te Karisito hire, pude koa va ninira koari na dia tinasuna, si sovuti tugo sa si arini pude madi koa guana tie te Tamasa pa doduru dia tinoa.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Sa vina balabala pulena sa tinaharupu te Tamasa. Hinia 1:3-12

Tinarae pude koa madi pa tinoa. Hinia 1:13 kamo hinia 2:10

Sa hiniva te Karisito koari na tie pa totozo ta nonovala meke koa ta sigiti koari na kana. Hinia 2:11 kamo hinia 4:19

Vina pepekae meke na tinavete ninabulu tadina tie te Karisito. Hinia 5:1-11

Sa tinukuna sa leta. Hinia 5:12-14

Zinama Tuketukele

¹ Arau Pita, sapu keke apositolo te Zisu Karisito, si kubere atu koa gamu na tie ta vizata mia te Tamasa, sapu ta hurakatae la pa seu, meke korapa koa guana tie karovomia koari na pinaqapaqaha popoa pa Ponitasi, Qalesia, Kapadosia, Esia, meke pa Bitinia. ² Gamu sina tie ta

vizata mia koasa hiniva te Tamasa sa Tamada, podalae mae gua pukerane, meke ele tava madi mia koa sa Maqomaqona sa Tamasa, pude mi va tabea se Zisu Karisito, pude mi tava via koasa eharana Sa.

Mi tago zonazona ia sa Nana tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule.

Sa Rinoverove koe Zisu sapu Tava Toa Pule

³ Mani tayahesi sa Tamasa sa Tamana sa nada Banara Zisu Karisito! Sina koasa ninomana gua sa Nana tataru variva taleosae, si ele poni gita Sa sa tinoa vaqura. Meke rane valeania gita sapu kaqu vagia gita sa tinoa hola koe Zisu Karisito, sina toa pule si Asa pa minate. ⁴ Ke gua asa, si dono va kenu la ia gita sapu kote tagoa gita doduru, gua sapu ele va nama vekoa Tamasa pude tadi Nana tie. Ele va nama vekoa Tamasa si asa pa Manauru pude tamugamu, vasina lopu kote boka kaleana, na ta novala, ba kote kekenono puta mo sa Nana tinolava ninae rane ka rane. ⁵ Ta kopue si gamu koasa niniranira te Tamasa pa korapa mia rinaerane, osolae kote vagia gamu sa tinaharupu sapu ele va nama vekoa Tamasa, pude vata dogoro nia koasa rane mumudi.

⁶ Koa qetuqetu nia gamu sa tinaharupu asa, sapu evania Tamasa koa gamu, be ta vala pa tinalotana si gamu pa totozo papakana mo, sina koa gua koari soku votivotiki pinodeke pu koa ta sigiti ni gamu. ⁷ Sa natidi ri doduru tinasuna hire si pude podeki be hinokara sari na mia rinaerane. Sa mia rinaerane si marilaena hola nia sa qolo. Na qolo sapu lopu koa hola si boka ta sulu pa korapa nika pude va via ia. Ba sa mia rinaerane sapu tava sosode, sapu be hinokara si asa, si koa hola. Koasa rane pu kote pule mae ia Zisu Karisito, si kote vagia gamu sa vinahesi, na vina lavata mia koe Tamasa. ⁸ Lopu ele dogoria gamu se Zisu, ba tataru nia gamu si Asa, meke lopu dogoria gamu kamahire, ba va hinokaria gamu si Asa. Gua asa si gamu ke ta sinie qinetuqetu marilaena, sapu loke zinama boka tozi va bakalia, ⁹ ura na korapa vagia gamu sa tinaharupudi rina mia tinoa, sapu sa natina sa mia rinaerane koe Zisu Karisito.

¹⁰ Sari na poropita pukerane si ele korotae kenu nia rini sa tataru variharupi hie, sapu kote vagia gamu koe Tamasa. Ke hata va minakia rini sa guguana sa tinaharupu, ¹¹ pude gilania sa totozona, meke sa guguana sa. Sa Maqomaqona Karisito pu koa koa rini, si ele huhuku vekoa meke tozi va kenu ia Sa sa tinasigiti sapu kote vagia Karisito, meke pa mudina sa Nana tinasigiti, si na minataqara, pa vina lavata. ¹² Vata gilana nia Tamasa koari na poropita arini, sapu sari na dia tinavete si lopu pude valeana pule ni mo teledia, ba

pude tokani gamu, totošo zama ni rini sari na ginugua sapu ele avosi gamu koari kaiqa. Sari na tie pu tozia sa Inavoso Leana koa gamu, si tozia rini pa korapa ninirañira tanisa Maqomaqo Hope sapu ta garunu maena pa Mañauru. Ari na mateana ba hiva gilani sari ginugua hire te Karisito.

Sa Tinioko pude Koa Va Madi

¹³ Ke gua asa, si mi va namanama i sari na mia binalabala pude tavetavete. Mi kopu puleni gamu, mamu va soto va nabui sari na mia rinañerane koasa tataru variharupi, sapu kaqu ta poni nia gamu pana pule mae se Zisu Karisito. ¹⁴ Mi va tabea sa Tamasa, kekeñoño gua ri Nana koburu leadi. Mi lopu luli gamu sari na mia inoko'okoro kaleadi saripu taveti gamu pa pinupuhu, totošo lopu ele va hinokaria gamu se Karisito. ¹⁵ Mi koa na tie madi mia meke loke mia sinea koari doduru mia tinavete, gua sapu sa Tamasa pu tioko gamu si loke Nana sinea. ¹⁶ Ura zama sa Tamasa koasa Kinubekubere Hope: "Mi koa na tie madi mia, meke loke mia sinea, sina loke Qua sinea si Arau," gua.*

¹⁷ Hoke poza nia Tamamia gamu sa Tamasa pana varavara gamu. Asa sa Tamasa pu lopu toka kale totošo varipitui ni Sa sari doduru tie koari na dia tinavete. Ke gua asa, si mi pamaña nia sa Tamasa, pa doduruna sa mia tinoa koari na votiki popoa pa pepeso. ¹⁸ Ura ele gilania mia gamu sapu visoroihe si lulia gamu sa hahanana huporo tadi na tiatamamia pukerane. Ba ele holu vagi gamu Sa koasa tinoa loke laena asa, pude na tie te Tamasa si gamu, meke sa hinolu mia si lopu evañia Tamasa pa tinabara qolo na siliva pu lopu koa hola, ¹⁹ ba evañia Sa si asa koasa ehara marilaena te Karisito, sapu guana lami pu loke ari kisakisana. ²⁰ Ta vizatana koe Tamasa si Asa sipu lopu ele tava podaka sa kasia popoa, meke tava dogoro vura si Asa koa sa ginugua mia gamu koari na rane mumudi hire. ²¹ Pa korapana Zisu Karisito si va hinokaria gamu sa Tamasa, sapu va toa pulea si Asa pa minate, meke ponía Sa sa vina lavata. Gua asa ke sa mia rinañerane na rinoverove, si soto koasa Tamasa.

²² Ego, pa mia vina tabena sa hinokara, si ele va via puleni gamu, pude vata dogoro nia gamu sa tataru hinokara koari na turaña mia pu va hinokara. Ke mi koa varivari tatarue zonzona pa doduru bulomia. ²³ Ura pa korapana sa zinama toa holana te Tamasa si tava podo pule si gamu. Lopu koasa tñitona matena, ba koasa tu sapu toa hola ninae rane. ²⁴ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:* "Sari doduru tie si guana duduli;

* 1:16 Liv 11:44-45, 19:2 * 1:24 Ais 40:6-8

meke doduru dia tinolava si guana havoro pa pezarana;
 harahara sari duduli meke hoqa sari na havoro,
²⁵ ba sa zinama te Tamasa si turu hola ninae rane.”
 Sa zinama hie si asa tugo sa Inavoso Leana sapu ta tozi
 vurae koa gamu.

2

Sa Patu Toana, meke sa Nana Butubutu Madina

¹ Mi veko pani sari doduru mia kinaleadi: na kinohakoha,
 na sinekesekei, na kinonokono, meke doduru zinama
 nonovala. ² Gua ri na koburu haha pu tiqe pododi sapu
 okoro nia sa meleke, si mi okoro nia sa ginani maqomaqo
 hinokara, sapu sa vina tumatumae te Tamasa, pude boka
 toqolo sage koasa tinaharupu mia. ³ Ura tiqe gilania mia
 mo gamu sa guguana sa tataru va tukana tanisa Baṅara.*

⁴ Mi mae koasa Baṅara toana, sapu kekeṅono guana Patu
 sapu loke laena pa tie, ba arilaena pa vinizata te Tamasa.
⁵ Gamu si korapa somana tugo gua rina patu toamia pu
 ta tavetavetae pa kinurina sa Zelepade te Tamasa. Na
 butubutu hiama si gamu tava madimia koe Tamasa, gamu
 pu taveti sari na vinariponi na vina vukivukihi pa tinoa
 maqomaqo mia. Arini sari na vinariponi na vina vukivukihi
 pu va qetua sa Tamasa pa korapana Zisu Karisito. ⁶ Ura
 zama sa Tamasa pa Kinubekubere Hope:*

“Ele vekoa Rau si keke patu pa Zaione,
 na patu arilaena meke ta vizatana pude na sinokirae.
 Meke asa pu va hinokaria si Asa,
 si lopu kaqu tava kurekure,” gua.

⁷ Hie si na patu marilaena koa gamu pu va hinokara, ba koa
 rini sapu lopu va hinokara si guahe:*

“Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,
 si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu.”

⁸ Keke Kinubekubere Hope pule si zama guahe:*

“Hie tugo sa patu sapu kote va tubarae i sari na tie,
 sa patu sapu kote va hoqai si arini.”

Tubarae ni si arini sina lopu va hinokaria rini sa zinama te
 Tamasa, gua sapu ele vizata vekoa Sa pude tadirini.

⁹ Ba gamu sina butubutu ta vizata mia, na butubutu hiama
 tanisa Baṅara, na butubutu tava madi mia, meke na tinoni
 soti te Tamasa. Ta vizata si gamu pude tozi vurani sari na
 tinavete variva magasadi te Tamasa, Asa pu tioko vurani
 gamu pa hinuporo, pude koa pa Nana kalalasa marilaena.*

* 2:3 Sam 34:8 * 2:6 Ais 28:16 * 2:7 Sam 118:22 * 2:8 Ais 8:14-15

* 2:9 Ekd 19:5-6; Ais 43:20,21; Diut 4:20, 7:6, 14:2; Ta 2:14; Ais 9:2

¹⁰ Koari na totooso ele hola si lopu na tie te Tamasa si gamu, ba kamahire si na tinoni Tanisa si gamu. Koari na totooso ele hola si lopu tagoa gamu sa Nana tataru variva taleosae, ba kamahire si ele tagoa gamu si asa.*

Sari na Pinausu te Tamasa

¹¹ Kasa qua baere ta tataruemia, tepa zoṅazoṅa gamu rau si gamu sapu na tie karovomia koasa kasia popoa hie, mi lopu vala puleni gamu koari na inokoro sea tana tini, sapu varipera doduru totooso koa sa mia tinoa vaqura. ¹² Sari na mia kinokoa pa vari korapadi rina tie pu lopu va hinokaria se Karisito, si mani gotogoto pa lineana, pude pana zutuni gamu tie kaleamia rini, si kote dogori rini sari na mia tinavete leadi, meke vahesia sa Tamasa koasa rane pu kaqu pule mae ia Sa.

¹³ Pa ginuana sa Baṅara, si mi va tabei sari doduru tie pu tuṅei sari na niniraṅira koasa binaṅara pa pepeso: koa sa ṅati baṅara nomana pa qinavuna, ¹⁴ meke koari na qavuna koari hopeke popoa pu ele vizati na va turui Sa pude va kilasi saripu tavete va sea, meke va lavati saripu tavete valeana. ¹⁵ Ura hivani gamu sa Tamasa pude koari na mia tinavete leadi, si kote tava mokomoko sari na zinama pekipekidi tadi na tie duviduvilidi. ¹⁶ Mi koa guana tie ta rupaha mia; ba mi lopu tavetavete nia sa mia tinarupaha pude va paere i sari mia tinavete sea, ba mi koa guana nabulu te Tamasa. ¹⁷ Mi koa pamaṅa koari doduru tie, mi tataru ni sari na tasimia koe Karisito, mi pamaṅa nia sa Tamasa, mi pamaṅa nia tugo se Siza, sa mia ṅati baṅara.

Sa Kinehana sa Tinasigiti te Karisito

¹⁸ Gamu na pinausu, mi va tabei sari na mia palabatu pa tinavete; mi pamaṅa ni si arini, lopu sarini mo pu hoke tataru ni gamu, na ṅoṅo koa gamu, ba gua tugo koarini pu hoke ṅoṅovala gamu. ¹⁹ Kote va qetua gamu sa Tamasa, be koa va nabu si gamu koari na tinasigiti totooso lopu tavete va sea si gamu, sina gilania gamu sapu na hiniva te Tamasa si pude gua asa si gamu. ²⁰ Na lineana sa si kote vagia gamu, be ta komiti si gamu koa sa mia tinavete kaleana? Ba be koa va nabu si gamu koasa tinasigitina sa tinavete leana si kaqu qetu ni gamu sa Tamasa si gamu. ²¹ Pa ginugua asa si tioko gamu sa Tamasa pude keha lulia se Karisito. Ura Karisito telena si ele koa ta sigiti ni gamu, meke ele vekoa Sa si keke kineha leana, pude kaqu lulia gamu.

²² Loke sinea si tavetia Sa,

meke loke zinama kokoha si zama nia Sa.*

* 2:10 Hoz 2:23 * 2:22 Ais 53:9

²³ Totoso ta zama nono^ovala si Asa, si lopu olana hobei Sa pa ninovan^ovala. Totoso tava sigiti Sa, si lopu podekia Sa pude zama hobena, ba kalavarae zonazona si Asa koasa Tamasa, sa tie varipitui tonotona.* ²⁴ E Karisito telena si ele paleke lani pa korosi pa tinina soti sari nada sinea, pude luara pani betoi gita sari nada sinea, gua na tie matena pu lopu boka tavete sea, meke pude toa nia gita sa tinonoto. Koari na bakorana Sa si ta salana si gamu.* ²⁵ Ura koari na totoso ele hola si koa guana sipi muliunu si gamu, ba ele turana puleni gamu Tamasa si gamu pude lulia se Karisito sa Sepati, sa Tie sapu kopu ni sari na mia tinoa.*

3

Sari na Barikaleqe na Palabatu

¹ Gua tugo si gamu na barikaleqe, mi va tabei sari na mia palabatu, pude be keke ari na palabatu pu lopu va hinokaria sa zinama te Tamasa, si kote boka tava kekere koari na mia hahanana leadi, lopu kilu tozi ni gamu pude di va hinokara.* ² Kote va hinokara si arini sina dogoria rini sa mia kinokoa sapu nono meke pama^o nia gamu sa Banara. ³ Mi lopu hata ia sa mia tinolava koari na tinito^ona guana vina tanadi rina kalu pa batu mia, na vinasari qolo pu va sari ni gamu, meke na poko tolavaedi pu va sagei gamu.* ⁴ Ba hie tu, sari na mia tinolava si pude hata ia pa korapa bulomia, sa tinolava loke kokoina sapu sa hahanana nono, na bule, sapu marilaena hola pa dinono te Tamasa. ⁵ Ura sari na barikaleqe madidi pukerane pu kalavarae koe Tamasa, si va tabe koari na dia palabatu, meke pa sirana asa si va dono lea pule ni si arini. ⁶ E Sera si gua asa. Va tabea sa se Ebarahami, meke poza nia sa "Qua banara," gunia sa si asa. Gamu si boka ta evanae guana tuna vineki e Sera, be keha lulia gamu si asa, meke tavete valeana si gamu, meke lopu matagutu nia gamu si keketona.*

⁷ Meke gua tugo si gamu na palabatu, mamu tumae nia sapu sa mua barikaleqe sapu koa turanigo, si na tie malohoro hola nigo sa pa tinina. Mamu kopu nia si asa pa korapa pinamana, sina sari na barikaleqe, meke gamu na palabatu si kote vagi betoa mo sa tinoa tanisa tataru variharupi te Tamasa. Mi tavete gua asa, pude ta avoso sari na mia vinaravara la koe Tamasa.*

Koa Ta Sigiti nia sa Tinavete Leana

* 2:23 Ais 53:7 * 2:24 Ais 53:5-6 * 2:25 Ais 53:6 * 3:1 Epi 5:22; Kol 3:18 * 3:3 1 Tim 2:9 * 3:6 Zen 18:12 * 3:7 Epi 5:25; Kol 3:19

⁸ Ego, gamu doduru, si mi koa varibulei, mamu koa vari tatarue, mi tataru ni sari na tasimia koe Karisito, mamu koa variva tukana na va pepekae. ⁹ Mi lopu hobe nia kinaleana sa kinaleana, babe hobe ni zinama nonovala sari na zinama nonovala. Ba hie tu, mamu tepa ia sa Tamasa pude mana ni tu, sina sa minana tugo si va tatara nia Tamasa pude poni gamu, totošo tioko gamu Sa. ¹⁰ Gua sapu koa pa Kinubekubere Hope:*

“Asa sapu hiva koa getugetu pa tinoa
meke okoro hiva dogori sari na totošo lelead,
si mani lopu zama va kaleana,
meke lopu zama kokoha pa tie.

¹¹ Sa tie sana si mani luara pania sapu kaleana,
mani tavetia sapu leana;
mani lopu makudo hata sisigitia sa binule koari na tie.

¹² Ura kopu totošo ni Tamasa sari na tie tošo tošo
meke va avosi Sa sari na dia vinaravara;
ba etuli sa saripu tavete va kaleana,” gua.

¹³ Loke tie kote nonovala gamu, be tavete valeana si gamu. ¹⁴ Ba be koa ta sigiti nia gamu sa tinavete leana, si tamanae si gamu! Mi lopu matagutu ni sarini pu boka va sigiti gamu. Mi lopu koa talota. ** ¹⁵ Ba mi pamana nia sa mia Bañara se Karisito pa bulomia. Mi koa va namanama doduru totošo, pude olañi saripu nanasani gamu rini koasa gugua sa rinañerane koe Karisito, sapu tagoa gamu pa bulomia. ¹⁶ Ba mi tavetia sapu gua asa, pa vina pepekae meke pa pinamana. Mi kopu puleni gamu pude lopu evania, si keketona sapu kote boka zutu puleni gamu. Ke pana zama nonovala gamu rini koasa mia hahanana leana pa linulina Karisito, si kote kurekure ni rini sari na dia zinama teledia. ¹⁷ Ura leana si pude koa ta sigiti nia sa tinavete leana, ba lopu sa tinavete kaleana, be gua asa sa hiniva te Tamasa. ¹⁸ Ura pa keke totošo mo si mate paeni Karisito sari na sinea tadi doduru tie. Sa tie tošo tošo si mate pa laemia gamu na tie sea, pude va kamo gamu koe Tamasa. Tava mate si Asa, ba tava toa koasa Maqomaqona Tamasa. ¹⁹ Meke pa korapa niniraira tanisa Maqomaqo asa, si la tarae si Asa koari na maqomaqo ta pusidi. ²⁰ Sari na maqomaqo ta pusidi hire si na maqomaqodi rina tie pu lopu va tabea sa Tamasa totošo aqa va nono ni Sa si arini pa totošo sapu kuria Noa sa vaka nomana. Ari ka vesu tie mo si ta harupu koa sa kolo.* ²¹ Sa kolo hie si na vina gilagilana sa pinapitaiso sapu va kamo gamu pa

* 3:10 Sam 34:12-16 * 3:14 Mt 5:10 * 3:14 Ais 8:12-13 * 3:20 Zen 6:1
kamo hinia 7:24

tinaharupu. Lopu na ninuzapa pa laena sa boni pa tini si hie, ba sa vina tatara sapu ele vekoa gamu koe Tamasa pude lopu evania si keketona sapu kote boka zutu pule gamu ri bulomia sapu sea si gamu. Sa pinapitaiso si va kamo gamu pa tinaharupu sapu boka vagia gamu, sina turu pule se Zisu Karisito. ²² Ele sage pule pa Mañauru si Asa, meke ponía niniranira sa Tamasa pa kali mataona, pude koa banara ni sari na mateana, na maqomaqo pu tago ninira leadi na kaleadi pa Mañauru meke pa pepeso.

4

Tinoa Vaqura Koe Karisito

¹ Sina ele koa ta sigiti pa tinina se Karisito, ke gamu ba kaqu koa va ninira tugo telemia pude keha lulia gua sapu ele evania Sa. Ura asa sapu koa ta sigiti pa tinina, si ele luara pani sa sari nana sinea. ² Gua asa ke podalae kamahire, pa doduruna sa mia tinoa pa popoa pepeso, si mi ta turana koasa hiniva te Tamasa, ba lopu koari na hiniva kaleadi tana tie. ³ Koari na totošo pu ele hola, si ele ta oki palae hoboro sari na mia totošo koari na tinavete tadi na tie pu lopu va hinokaria sa Tamasa, saripu gua hire: na inokoro sea pa vinarivosa, na vinari riqihi; meke na ninaponapo va viviri telena, meke koari na vinarigara pude naponapo na lopilopi va kaleana; meke sa vinahesi beku pu variva kurekurena. ⁴ Ke magasani gamu rini kamahire, sina lopu somana ni gamu sari na dia kinokoa na hahanana kaleadi, ke zama va kaleana gamu rini. ⁵ Ba sari na tie hire si kote hopeke la tozi vura ni sari doduru dia tinavete koa sa Tamasa, pu korapa aqa pude varipitui ni sari na tie toadi meke matedi. ⁶ Gua asa, ke ele ta tarae sa Inavoso Leana koari na tie matedi* pude di ta pitu kekenoño gua ri doduru tie pa tinoa tini, meke pude di toa pa Maqomaqona sa Tamasa.

Mi Kopu Valeana koari na Vinariponi te Tamasa

⁷ Tata sa vinabetona sa kasia popoa, ke mi balabala valeana, mi kopu puleni gamu, pude mi boka varavara. ⁸ Ba sapu arileana hola koari doduru tiniona, si mi koa varivari tatarue hinokara; sina sa tataru si taleoso ni sari na sinea sokudi.* ⁹ Mi lopu qumiqumi, ba mi qetu pude variva kamo i koari na mia vetu. ¹⁰ Hopeke tie koa gamu si mani tavetavete nia sa vinariponi sapu vagia sa koe Tamasa, pude

* **4:6** "Koari na tie Matedi" si lopu bakala. Kaiqa tie si balabala ia se Zisu si tarae koari na tie matedi pa Hedisi^d pa mudina sa Nana minate, kaiqa pude si balabala ia sa sa tie matedi hire si avosia sa Inavoso Leana totošo toadi meke beto asa si mate si arini, ba maqomaqodi si toa koe Tamasa. * **4:8** ZT 10:12

nabulu ni sari na turana mia koe Karisito. Mamu kopu na tavetavete valeana ni sari na votivotiki vinariponi marilaedi te Tamasa. ¹¹ Asa sapu tarae, si mani tarae nia sa zinama te Tamasa. Asa sapu nabulu, si mani koa nabulu koa sa niniranira pu poni nia sa Tamasa, pude mani tava lavata sa Tamasa koari doduru tiniona, pa korapana e Zisu Karisito. Tanisa tugo sa vinahesi, na niniranira ninae rane ka rane. Emeni.

Koa Ta Sigitu pa Linulina e Karisito

¹² Kasa qua baere ta tataruemia, mi lopu magasa nia sa pinodeke variva ta sigitina sapu koa ta sigiti nia gamu, guana sapu na tiniona votikaena hola si ta evana koa gamu, sapu gua. ¹³ Ba mi qetu nia sapu somana nia gamu sa tinasigiti te Karisito, pude kaqu ta sinie qinetuqetu sari na bulomia pana vura pule mae si Asa, meke ta dogoro sa Nana tinoa Tinamasa na niniranira. ¹⁴ Be ta zama nonovala si gamu, koa gua sapu na tie te Karisito si gamu, si tamanae si gamu. Ura koa koa gamu sa Maqomaqo tanisa tinoa tolavaena sapu sa Maqomaqona sa Tamasa. ¹⁵ Be koa tava sigiti si keke koa gamu, si mani lopu tava sigiti koa gua sapu va mate tie si asa, babe hikohiko, babe kaiqa tinavete kaleadi pule, meke lopu la sosoara hoboro koari na dia ginugua rina votiki tie. ¹⁶ Ba be koa ta sigiti si asa pa linulina e Karisito, si mani lopu kurekure nia, ba mani vahesia sa Tamasa sapu na tie te Karisito si asa. ¹⁷ Ura ele mae sa totošo pude kote podalae kekenu sa vinaripitui koari na tie soti te Tamasa. Meke be podalae si asa koa gita, si kote kaleana hola tugo sa vina kilasa pu kote kamo koa rini pu lopu va hinokaria sa Inavoso Leana te Tamasa. ¹⁸ Ura gua hie sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:

“Be tasuna koari na tie tonotodi pude kamo rini sa tinaharupu,
 si lopu kote boka hokara sari na tie va gugue na tie kaleadi
 pude vagia sa tinaharupu,” gua.*

¹⁹ Ke gua asa, si arini pu koa ta sigiti pa hiniva te Tamasa, si madi kalavarae zonazona koasa Tamasa pu va podaki si arini, madi lopu makudo tavete valeana si arini.

5

Sa Kinopudi rina Tie te Tamasa

¹ Ele dogoro sotia rau sa tinasigiti te Karisito, meke kote somana tagoa tugo rau sa tinoa tolavaena te Karisito pu kaqu vata dogoro vura pa Nana minae. Arau sapu keke

* 4:18 ZT 11:31

koimata pa ekelesia, si tepa atu koa gamu na koimata pa ekelesia, ² mi kopu ni sari na tie te Tamasa saripu koa pa mia kinopu, kekenoŋo gua na sepati sapu kopu ni sari nana sipi. Mi tavetia pa qinetuqetu gua sapu hiva nia sa Tamasa, ba lopu sina asa mo sa mia tinavete, sapu lopu qetu nia goi. Mi lopu tavetavete pa inokorona sa tinabara mo, ba mi okoro nia pude koa va nabulu koari na tie.* ³ Mi lopu podekia pude lalae ni sari na tinoa tadirini pu koa pa mia kinopu, ba mi koa na kineha leamia koari na tie te Tamasa. ⁴ Meke pana vura mae se Zisu sa Nati Sepati sapu kopuni gita, si kote ta poni nia gamu sa pinia tanisa tinoa tolavaena sapu lopu kote rida hokara.

⁵ Gamu na tie vaqura ba gua tugo, mi va tabei sari na tie koadi. Gamu doduru si mi va pepekae puleni gamu pa mia ninabulu, ura gua hie si zama nia sa Kinubekubere Hope:*
 “Kanai Tamasa saripu vahesi pule ni,
 ba va mae ia Sa sa tataru lopu ta nana kamona koa rini
 pu va pepekae pule ni,” gua.

⁶ Gua asa ke, mi va pepekae puleni gamu pa kauruna sa Lima ninira tanisa Tamasa pa vina tabena Sa, meke kote va lavata gamu Sa pa Nana totoŋo garona.* ⁷ Mi valani koa Sa sari doduru mia tinalotaŋa, sina korapa tataru ni gamu na kopuni gamu Sa.

⁸ Mi totoŋo puleni gamu, mamu kopu! Sina se Setani sa mia kana si korapa ene la mae pude noŋovala gamu, guana laione oviana, pude doŋo hata ia si keke tie pude va matea, gua. ⁹ Mi turu va nabu pa mia rinaŋeraŋe, mamu kana ia se Setani. Sina gilania mia gamu sapu sari kasa turaŋamia koe Karisito pa kasia popoa, ba va kamoŋo tugo sari na tinasigiti gugua sapu ele va kamoŋo gamu pa linulina e Karisito. ¹⁰ Ba pa mudina sa mia tinasigiti pa totoŋo papakana, si sa nada Tamasa telena kote va gotogoto gamu, meke va ninira gamu pa rinaŋeraŋe, pude turu va nabu koasa sinokirae hinokara. Asa tugo si tagoa sa tataru lopu ta nana kamona, meke sapu tioko gamu Sa pude somana tagoa sa Nana tinoa tolavaena pa kineke koe Karisito. ¹¹ Tanisa tugo sa niniraŋira ninae rane ka rane. Emeni.

Sari na Zinama Tataru Vina Betobeto

¹² Garunu atu nia rau sa qua leta papakana hie, sapu kubere poni au e Saelasi. Balabala gunia rau na keke tasiqū ta ronuenta koe Karisito si asa. Hiva sovutu va ninira gamu rau, maqu tozini gamu sapu hie tugo sa tataru variharupi hinokara te Tamasa, ke mi turu va nabu koa sa.*

* 5:2 Zn 21:15-17 * 5:5 ZT 3:34 * 5:6 Mt 23:12; Lk 14:11, 18:14 * 5:12 TTA 15:22,40

¹³ Sari na tiena sa ekelesia turana mia pa Babiloni* sapu ele ta vizatadi tugo koe Tamasa, si va atui sari na dia tataru, meke gua tugo sa tuqu koe Karisito sapu se Maka.* ¹⁴ Mi vari hapahapai na vari getugetui pana vari tutuvi gamu. Sa binule si mani koa koa gamu doduru tie te Karisito.

* **5:13** Kaiqa tie balabala ia sapu Roma si poza nia Babiloni e Pita. * **5:13**
TTA 12:12, 25, 13:13, 15:37-39; Kol 4:10; Plm 24

SA LETA VINA RUA TE PITA Sa Vinabakala

Sa leta vina rua te Pita hie si ta kubere la si asa koari na tie te Karisito, sapu koa hurakatae lamae pa doduru vasidi. Sa nati hiniva koasa leta hie si pude sovutu va ninirai sari na tie te Karisito, pude turu va nabu pa hinokara, meke lopu luli koari na tie va tumatumae kokohadi, meke koasa tinoa na hahanana bonidi pu ta evaṇa koari na tie, sina koa gua koari na vina tumatumae kokohadi hire.

Sapu ta hivae koari na tie te Karisito si pude va talevara ni sari na vina tumatumae kokohadi hire, meke pude koa soto mo koa sa vina tumatumae hinokara te Tamasa, meke sa Baṇara Zisu Karisito. Sa vina tumatumae hie si tozia ri pu ele dogoro sotia, na avoso sotia se Zisu.

Se Pita si balabala sisigitia sa sa vina tumatumae tadi na tie va tumatumae sea hire sapu zama guahe: "Lopu kaqu pule mae se Zisu," gua.

Zama si asa, sapu sa natina sapu lopu turei pule mae nia Zisu, si koa gua sapu "lopu hiva nia Tamasa pude mate palae si keke ri na tie, ba hiva ni Sa pude kekere, meke veko pani rini sari na dia sinea," gua.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Sa tinioko koari na tie te Karisito. Hinia 1:3-21

Sari na tie va tumatumae sea. Hinia 2:1-22

Sa minae vina betobeto te Karisito. Hinia 3:1-18

Zinama Tuketukele

¹ Arau Pita, sapu keke nabulu meke na apositolo^d te Zisu Karisito, si kubere atu nia sa leta hie koa gamu pu ele tagoa sa rinaṇerane arilaena, kekenoṇo gua sapu ta poni nia gami pa korapa tinoṇoto tanisa nada Tamasa, meke te Zisu Karisito sa nada Hinarupu.

² Mi tago zoṇazoṇa ia sa Nana tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule pa korapa mia ginilanana sa guguana sa Tamasa, meke se Zisu sa nada Baṇara.

Sa Tinioko meke na Vinizata te Tamasa

³ Pa korapa Nana niniraṇira si ponini gita sa Tamasa sari doduru tiṇitoṇa pu ta hivae koa gita, pude toa nia sa tinoa toṇotona gugua te Tamasa pa korapa nada ginilagilanana e Karisito. Ele tioko gita Sa pude somana tagoa sa Nana tinoa tolavaena, meke sa Nana lineana soti telena. ⁴ Pa sirana gua asa, si ponini gita Sa sari na vina tatara nomadi meke arilaedi. Meke pa vinagidi rini, si kote boka govete nia gamu

sa kinaleana tanisa inokoro sea koasa kasia popoa, pude kote somana tagoa gamu sa tinoa tolavaena Tanisa. ⁵ Gua asa ke, gamu pu tagoa sa rinañerane, si mi koa nalinali sisigiti pude tagoa tugo sa lineana, meke koasa lineana si mi tomo la nia sa tinumatumae. ⁶ Meke pa mia tinumatumae, si mi tomo la nia sa kinopu pule, meke pa kinopu pule, si mi tomo la nia sa sinoto va nabu; meke koasa sinoto va nabu hie, si mi tomo la nia sa tinoa toñotona gugua te Tamasa. ⁷ Meke koa sa tinoa toñotona gugua te Tamasa, si mi tomo la nia sa vinari tatarue tamatasi koe Karisito; meke koasa vinari tatarue tamatasi hie, si mi tomo la nia sa tataru koari doduru tie. ⁸ Arini sari na lineana pu ta hivae koa gamu, meke be tago ñinira lala i gamu si arini, si kote va boka gamu rini pude bokaboka si gamu pa mia ginilanana sa nada Bañara Zisu Karisito, meke pude vua va sokusoku tugo si gamu, gua sapu ta hivae koa Sa. ⁹ Ba asa sapu lopu tagoi si arini, si guana tie behu sapu lopu boka doño va kenue la. Meke ele muliñi nia sa sapu ele tava via si asa koari nana sinea pu ele holadi.

¹⁰ Ke gua asa, kasa tasiq̄, mi podeke sisigitia pude va sosodea sapu hinokara sa tinioko mia na vinizata mia koe Tamasa. Pana gua asa, si lopu kote mate sa mia rinañerane koe Karisito. ¹¹ Pa sirana gua asa si kote tava kamo valeana si gamu, pude nuquru koa sa Binañara koa hola tanisa nada Bañara, meke Hinarupu sapu se Zisu Karisito.

¹² Gua asa, ke koa gua sapu ele gilani mia mo gamu sari na ginugua hire, meke ele ta sokirae va nabu sari na mia tinoa koasa hinokara sapu ele vagia gamu, ba kaqu va balabala puleni gamu tugo rau doduru totošo si arini. ¹³ Gina leana hola si pude maqu va ñinira pulei sari na mia binalabaladi ri na ginugua hire pa totošo korapa toaqu rau. ¹⁴ Ura gilaria rau sapu lopu sana, meke kote taluarae mo si rau koasa tinoa hie, gua sapu ele tozi va bakala nau sa nada Bañara Zisu Karisito. ¹⁵ Gua asa, ke kaqu podeke sisigitia rau pude va ñinira gamu, pude lopu muliñi ni gamu doduru totošo sari na ginugua hire pa mudina sa qua minate.

Va Sosodea Pita sa Vinura Ninedala te Karisito pa Toqere

¹⁶ Lopu na keke vivinei tava podona mo si lulia gami, pude tozi vata gilana nia koa gamu sa ñinirañira, meke sa minae tanisa nada Bañara Zisu Karisito. Ba na dogoria gami pa matamami soti sa ninedala variva magasana tanisa Bañara. ¹⁷ Ura koa mami mo gami totošona vala nia sa Tamasa sa Tamada pa Mañauru sa ninedala na vina lavata, sipu gore mae koa Sa sa mamalañina sa Tamasa lavata pa Mañauru, sapu zama guahe: “Hie tugo sa Tuqu koleo sapu q̄etu hola

nia Rau," gua.* ¹⁸ Avoso sotia gami telemami sa mamalaini hie sapu maena pa Mañauru, totoso koa turania gami si Asa pa togere hope.

¹⁹ Gua asa, ke rane va hinokaria gami sa inavoso pu ta tozi koari na poropita^d. Ke leana hola si pude va avosia gamu sa inavoso asa. Ura sa inavoso si vata dogoro nia sa hinokara pa bulomia kekenono gua na zuke sapu malara pa huporo osolae pule mae se Karisito, kekenono gua sapu gasa sa pinopino habia meke kamo sa vaqavaqasana sa rane.

²⁰ Ba sapu arilaena hola koari doduru ginugua pule, si mi lopu mulini nia, sapu loke kinorokorotae pa Kinubekubere Hope, si vura soti mae koasa vinabakala tanisa poropita.

²¹ Ura na loke kinorokorotae si mae pa hiniva tana tie, ba sari na tie si ta turana koa sa Maqomaqo Hope, meke tiqe zama vura nia rini sa inavoso pu maena koe Tamasa.

2

Sari na Poropita Kokohadi

¹ Ba gua sapu koa dia tugo sari na poropita kokohadi koari na tie Ziu pukerane, si kote koa dia tugo sari na tie va tumatumae seadi koa gamu. Kote paleke golomo atu ni rini sari na vina tumatumae kokohadi pu nonovali sari na tie. Meke kote oso nia tugo rini sa Banara sapu vata rupahi si arini, meke pa ginugua asa, si kote vala puleni si arini koasa vina kilasa koa holana pu kote kamo va hodaka.

² Kote gua asa, ba kote ari sokudi tugo si kote luli sari na dia hahanana variva kurekuredi. Meke koa gua koari na dia tinavete kaleadi, si kote zama va kaleania ri kaiqa tie sa sirana tanisa hinokara koe Karisito. ³ Kote tozini gamu rina tie va tumatumae sea hire sari soku vivinei kokohadi pu va podoi mo rini, pude vagi dia poata koa gamu gua. Ba pukerane tu si ele va nama vekoa Tamasa sa tinazutudi; meke sa dia vina kilasa pu koa hola ninae rane si lopu kaqu va sasanae.

⁴ Sari na mateana pu sea, ba lopu mulini pania Tamasa sa Nana vina kilasa koa rini, ba gona gore la ni Sa pa Heli. Vasina tu koa ta pusi veko si arini pa hinuporo, pude aqa nia sa rane vinaripitui te Tamasa. ⁵ Meke sa kasia popoa koana ba lopu va toa hola ia Tamasa, ba va mae ia Sa sa naqe pa popoa vasina koari na tie pu etulia sa Tamasa pa dia tinavete kaleadi. Ba harupia Sa se Noa pu tarae nia sa tinonoto, meke sari ka zuapa tie pule.* ⁶ Sari karua vasileana nomadi sapu pa Sodomu^d meke Qomora^d, si ele sulu pani Tamasa pa nika, pude na kinehana sapu gua kote

* 1:17 Mt 17:1-5; Mk 9:2-7; Lk 9:28-35 * 2:5 Zen 6:1 kamo hinia 7:24

ta eva_{na} koari na tie kaleadi,* ⁷ ba harupia Sa se Loti, sa tie to_{no}to pu talota_{na} hola ni sari na hahanana bonidi tadi na tie seke tina_{raedi}.* ⁸ Hopeke rane, sa tie to_{no}to hie si koa pa vari korapadi rini, meke dogori na avosi sa sari na dia tinavete kaleadi, ke koa ta sigiti ni sa si arini pa bulona. ⁹ Gua asa, ke gilania sa Tamasa gua pude harupi sari na tie to_{no}to koari na pinodekedi, meke gua pude vekoi pa vina kilasa sari na tie kaleadi, pude aqa nia sa vina kilasa pa rane vinaripitui. ¹⁰ Meke kaqu gua tugo asa koarini pu luli sari na hiniva kaleadi tana sinea pa tinidi, meke do_{no} va karia na etulia rini sa Tinarae te Tamasa.

Sari kasa tie va tumatumae seadi hire, si loke dia minatagutu, meke lululi dia hiniva mo. Loke dia pinama_{na} si arini koari na mateana pa Ma_{na}uru, meke hoke zama va kaleani rini si arini. ¹¹ Ba sari kaiqa mateana leadi te Tamasa, sapu ni_{nira} hola ni sari kasa tie va tumatumae sea hire, ba lopu zutu na zama va kaleani rini sari na mateana kaleadi pa Ma_{na}uru pa kenuna sa Ba_{na}ra. ¹² Ba sari kasa tie hire sapu gua tugo na kurukuru pinomo, pu luli sari dia inokoro pa tini doduru to_{so}, sapu ta pododi pude ta vagi meke tava mate, si hoke zama va kaleani sari na ti_{ni}to_{na} sapu lopu gilani rini guguadi. Ke kote tava mate gua tugo na kurukuru pinomo si arini. ¹³ Kote vagia rini sa tinasigiti koa sa laena sa tinasigiti pu vata eva_{nia} rini. Qetuqetu nia rini si pude taveti pana rane sari na inokoro bonidi, na ineva_{na} kaleadi pude va qetui sari na tinidia. Variva kurekure meke variva talota_{na}, sipu henahena somanae koa gamu si arini, meke tavete qetuqetu ni rini sari na dia hahanana sekesekeidi! ¹⁴ Na binarabarata mo si okoro sisigiti nia rini. Lopu hiva beto tavete va sea si arini. Turana la va hoqai rini pa sinea saripu malohoro. Ele ta hebae nia rini pa bulodi sa pinuhi. Koa pa tinalevei te Tamasa si arini, ke kaqu va kilasi Sa! ¹⁵ Ele luara pania rini sa sirana to_{no}to, meke koa muliunu si arini. Ele lulia rini sa tinavete te Belami^d sa tuna e Beoro, sapu okoro nia sa poata sapu vagia sa pa tinavete kaleana.* ¹⁶ Ke norea Tamasa si asa koa sa nana sinea. Sa nana do_n'ki si zama gua tu na tie, meke hukatia sa sa tinavete duviduvilina tanisa propita hie.

¹⁷ Sari kasa tie va tumatumae sea hire si gua tugo na iriri popadi, meke gua tugo na rovu pu paleki na givusu. Ele va nama vekoa Tamasa sa dia vasina sapu huporo dudukurumu. ¹⁸ Vahesi puleni si arini pa dia dinuviduvili, pude turana va sea i sari na tie pa inoko'okoro sea pa tinoa tini, meke va hoqai pule pa sinea saripu tiqe kekere

* 2:6 Zen 19:24 * 2:7 Zen 19:1-16 * 2:15 Nab 22:4-35

talua-raedi mo koari na tie va sesea. ¹⁹ Va tatara nia rini koari na tie sa tinarupaha, ba teledia si va pinausu puleni koari na tinavete bonidi. Ura sa tie si na pinausu tugo koasa tinitoṅa sapu ta pusi nia, sapu lalae nia sa nana tinoa. ²⁰ Be koari na dia ginilanana sa nada Baṅara Zisu Karisito sa Hinarupu, si ele ta rupaha si arini koari na tinavete na hahanana kaleadi pa kasia popoa, meke be ta soḡo puleni, na ta pusi puleni si arini koari na hahanana kaleadi sara, si kote kaleana hola la tu sa vinabetona sa dia tinoa, hola nia sapu gua tatasana. ²¹ Leana hola si be lopu gilania rini sa siranana sa tinoṅoto, hola nia si pude ele gilania, meke tiḡe luara pania sa tinarae hope sapu ele ta poni nia rini. ²² Gua sapu ta evaṅa koa rini, si va sosodea sapu hinokara tugo sapu gua tozia rina zinama tumatumae: “Sa siki si taliri pule la ia sa luana,” meke “Sa boko sapu tiḡe beto mo ta huve, si la ova pule mo pa kosiri,” gua.*

3

Sa Vina Tatarana sa Pinule Mae Tanisa Baṅara

¹ Kasa qua baere ta tatarue mia, hie sa leta vina rua sapu kubere atu nia rau koa gamu. Koari karua qua leta hire si podekia rau pude va balabala puleni gamu meke va niṅira gamu koari na binalabala toṅotodi hire. ² Hiva nia rau pude mi lopu muliṅi ni gamu sari na zinama tadi na poropita madidi pukerane, meke sa tinarae tanisa nada Baṅara sa nada Hinarupu, sapu tozia ri na mia apositolo koa gamu. ³ Ba sapu arilaena hola, si mi tumae nia sapu koari na rane mumudi hire, si kote vura mae si kaiḡa tie va gugue sapu sari na dia tinoa si ta turaṅa koari na inokoro sea tana tinidia soti, meke kote va sisireni gamu rini,* ⁴ meke kote zama guahe: “Ele va tatara nia Zisu sapu kote pule mae si Asa, gua; ba avei sia? Ele mate beto sari na tiatamada, ba korapa koa kekeṅoṅo la mo sari doduru ginugua, sanugua ta kuri sa kasia popoa.” ⁵ Pa dia hiniva mo si muliṅi pania rini sa hinokara sapu pa toso pukerane, si zama mo sa Tamasa meke tava podaka sa Maṅauru meke sa pepeso. Sa pepeso si ta paḡaha vata kale koa sa kolo, meke ta tavete turaṅae kolo si asa.* ⁶ Meke koasa kolo tugo, sapu sa naḡe nomana pa toso te Noa, si ta huara beto sa kasia popoa koana.* ⁷ Ba sa Maṅauru meke sa pepeso, meke sari doduru vina podaka pana ulu, si ta kopue tugo koa sa zinama te Tamasa, pude kaḡu ta sulu palae pa nika. Ta kopue si arini

* 2:22 ZT 26:11 * 3:3 Zd 18 * 3:5 Zen 1:6-9 * 3:6 Zen 7:11

pude aqa nia sa rane vinaripitui, pana tava kilasa beto sari na tie pu etulia sa Tamasa koari na dia tinavete kaleadi.

⁸ Ba kasa qua baere ta tatarue mia, mi lopu mulini nia sa tiniona sapu guahe: Pa dinono tanisa Banara si lopu votikaena sa keke rane, meke sa tina vuaheni. Koa Sa si kekenono mo sari kara.* ⁹ Sa Banara si lopu aqa seunae, pude va gorevura ia gua sapu ele va tatara nia Sa, gua sapu balabala ia ri kaiqa tie. Ba korapa aqa va nononi gamu Sa, sina lopu hiva nia Sa si keke tie pude tava kilasa pa Heli, ba hiva ni Sa sari doduru pude kekere, meke veko pani sari na dia sinea.

¹⁰ Ba sa rane tanisa Banara si kote mae va hodahodaka guana tie hikohiko. Koa sa rane sana si kote ta avoso sa hinuruu tanisa nika nomana hola, meke kote murimuri palae sa manauru, meke sari doduru vina podaka panaulu si kote ta sulu palae. Meke sa kasia popoa meke sari doduru tiniona vasina, si kote murimuri* palae.* ¹¹ Ego, sina gua asa sa tinahuara sapu kote ta evana koari doduru likakalae, ke vegua si ta hivae koa gamu? Ta hivae sari na mia tinoa pude tonoto meke tava madi koe Tamasa. ¹² Mamu tavetavete valeana sipu aqa nia gamu, pude turei va mae ia sa rane tanisa Tamasa. Koasa rane asa si kote ta sulu palae sa manauru, meke kote tava murimuri pa nika sari doduru vina podaka panaulu. ¹³ Ba gita si aqa nia gua sapu ele va tatara veko nia sa Tamasa, sapu sa Manauru vaqura na pepeso vaqura, vasina kaqu ta tavete sa tinonoto doduru totoso.*

¹⁴ Ke gua asa, kasa qua baere ta tatarue mia, sipu aqa nia gamu sa rane asa, si mi podeke sisigitia pude koa via meke tonoto, meke loke tinazutu mia pa dinono te Tamasa, mamu koa vari bulei koe Tamasa. ¹⁵ Mi dono la ia sa inaga va nono tanisa nada Banara. Mamu gilania sapu korapa poni gamu Sa sa totoso pude ta harupu si gamu, gua puta tugo sapu ele kubere atu nia e Paula sa tasida koa gamu, koa sa tinumatumae pu ponia sa Tamasa koa sa. ¹⁶ Hoke zama ni sa koa ri doduru nana leta sari na ginugua sara. Koa dia sari kaiqa ginugua tasunadi pa nana leta, sapu hoke rupaha va sea i ri kaiqa pu pupuhudi na ruarabeke, gua tugo sapu hoke evani rini koari kaiqa Kinubekubere Hope pule. Ke gua asa, si vala puleni teledia si arini koasa tinahuara pu koa hola.

¹⁷ Ba kasa qua baere ta tatarue mia, ele gilania gamu sa ginugua hie. Ke mi kopu puleni gamu, pude mi lopu

* **3:8** Sam 90:4 * **3:10** Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si zama "ta sulu palae". * **3:10** Mt 24:43; Lk 12:39; 1 Tes 5:2; Rev 16:15 * **3:13** Ais 65:17, 66:22; Rev 21:1

ta turana va sea koari na vina tumatumae na hahanana sea tadi na tie kaleadi hire, mi lopu ta luarae koa sa mia tuturuana pu ta harupu nia gamu. ¹⁸Ba mi toqolo nono la tu koasa tataru lopu ta nana kamona, meke pa ginilagilanana sa nada Banara, sa Hinarupu, sapu e Zisu Karisito. Mani ta vala koa Sa sa vinahesi, kamahire meke ninae rane ka rane! Emeni.

SA LETA KEKENU TE ZONE Sa Vinabakala

Sa *Leta Kekenu te Zone* hie, si karua sari na nati binalabala vasina. (1) Pude va ninira i si arini pu tirona sa leta hie koasa dia tinoa binaere koe Tamasa meke sa Tuna, se Zisu Karisito. (2) Pude va balau i si arini pu tirona sa leta hie pude lopu ta turaṅa va seu koari na vina tumatumae seadi. Zama sari na tie va tumatumae kokohadi hire sapu guahe: Be koa pa kasia popoa sa tie, si va bonia sa kasia popoa sa nana tinoa. Gua asa ke Zisu Karisito, sapu sa Tuna Tamasa si lopu toa nia sa tinoa pa tini, sina loke nana sinea. Tozia tugo rini, sapu be hiva ta harupu si keke tie, si kaqu va ilolo pule nia koasa binalabalana sa tinoa pa kasia popoa hie, meke sa tinaharupu si loke nana ginugua la gua pa kinopuna sa Tinarae te Tamasa, meke na tataru koa rina turaṅana, gua si arini.

Pa nana vinaripera koari na vina tumatumae seadi arini, si zama va bakala nia Zone, sapu se Zisu Karisito si na tie hinokara. Zama va ninira nia sa sapu arini pu va hinokaria se Zisu, meke tataru nia sa Tamasa, si kaqu koa varivari tatarue tugo teledia! gua.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Sari na zinama kekenu. Hinia 1:1-4

Sa kalalasa meke sa hinuporo. Hinia 1:5 kamo hinia 2:29

Sari na koburu te Tamasa, meke sari na koburu te Setani.

Hinia 3:1-24

Sa hinokara meke sa kinohakoha. Hinia 4:1-6

Sa tinavete tataru. Hinia 4:7-21

Sa rinaṅeraṅe sapu kote tagoa sa minataqara. Hinia 5:1-21

Sa Zinama Tinoa

¹ Kubere atu nia gami sa Zinama Tinoa sapu koa pa pinodalaena, sapu se Zisu Karisito, sapu ele avosia gami, meke ele dogoria gami pa mata mami soti. Hinokara, ele dogoro sotia, na tiqva gami pa lima mami soti si Asa.*

² Totoso vata dogoro vura sa Tinoa hie, si dogoro sotia gami; gua asa ke tozia gami koa gamu sa guguaana sa Tinoa Hola sapu ele koa pa pinodalaena koe Tamasa, meke tava gilana koa gami.* ³ Gua sapu ele dogoria na avosia gami, si tozi vura nia gami koa gamu; pude boka somana tagoa gamu koa gami sa tinoa binaere te Tamasa sa Tamada, meke se Zisu

* 1:1 Zn 1:1 * 1:2 Zn 1:14

Karisito sa Tuna. ⁴ Kuberia gami si hie, pude tava gorevura sa nada qinetugetu.

Na Kalalasa sa Tamasa

⁵ Hie sa inavoso sapu avosia gami koa Sa meke korapa zama vura atu nia koa gamu: Kalalasa sa Tamasa; meke koa Sa si loke hinuporo hokara si koa. ⁶ Be zama si gita sapu tagoa gita sa tinoa binaere koe Tamasa, gua, ba ene pa hinuporo si gita, si kokoha si gita koari nada zinama, na tinavete. ⁷ Ba be koa pa kalalasa si gita, gua sapu na Kalalasa si Asa, si tiqe tagoa gita sa tinoa binaere koe Tamasa pa varikorapada. Meke sa eharana e Zisu sa Tuna, si va via gita koari doduru nada sinea. ⁸ Be zama si gita sapu loke nada sinea si gita, gua, si va koha puleni gita mo teleda, meke lopu koa koa gita sa hinokara. ⁹ Ba be helahelae ni gita sari nada sinea koe Tamasa, si kote taleosoni gita Sa, meke va via gita koari doduru nada tinavete kaleadi, sina ta ronuna meke tonoto si Asa. ¹⁰ Be zama si gita sapu lopu hite tavete va sea si gita; gua, si va kokoha ia gita sa Tamasa, sapu zama guahe: "Sea beto sari doduru tie" gua, meke lopu tagoa gita sa Nana zinama.

2

Karisito sa Nada Tinokae

¹ Kasa tuqu, kubere atu nia rau koa gamu sa leta hie, pude mi lopu tavete va sea si gamu. Ba be sea si keke tie, si koa nana se Zisu Karisito sa Tie Tonoto, meke sa nada tie vari karovae. Asa si zama poni gita koe Tamasa sa Tamada pude lavelave ni gita. ² Sina e Zisu Karisito tugo sa vinulasadi ri nada sinea koasa Nana minate. Meke lopu sari nada sinea mo teleda, ba gua tugo sari na sinea tana doduru tie pa kasia popoa.*

³ Be kopu ni gita sari na tinarae te Tamasa, si va sosodea gita sapu gilania gita si Asa. ⁴ Be zama si keke tie sapu gilania sa sa Tamasa, gua, ba lopu luli sa sari Nana tinarae, si na tie kokohana mo si asa, meke lopu tagoa sa sa hinokara. ⁵ Ba asa sapu va tabea sa zinama te Tamasa, si gotogoto sa nana tataru koa Sa. Vasina tu kote gilana gunia gita sapu koa koa Sa si gita. ⁶ Be zama si keke tie sapu koa koe Tamasa si asa, gua; si kaqu toa nia sa sa tinoa gugua sapu toa nia e Zisu Karisito.

Sa Tinarae Vaqura

⁷ Kasa qua baere ta tatarue mia, lopu na tinarae vaqura si kubere atu nia rau hie koa gamu, ba na tinarae koana mo,

* 2:2 Rom 3:25

sapu ele avosia mo gamu tatasana sipu ta tarae sa Inavoso Leana koa gamu.*⁸ Ba pa kaiqa ginugua, si na tinarae vaqurana si kubere atu nia rau hie, sina sa hinokarana sa si ta dogoro koe Karisito meke koa gamu. Ura korapa hola taloa sa hinuporo, meke ele kamo mae sa kalalasa hinokarana.

⁹ Asa sapu zama sapu koa pa kalalasa si asa, gua, ba kukiti nia sa sa tasina koe Karisito si korapa koa pa hinuporo si asa. ¹⁰ Asa sapu tataru nia sa tasina koe Karisito si koa pa kalalasa si asa, meke lopu kote va tubarae i sa sari kaiqa pa sinea. ¹¹ Ba asa sapu kukiti nia sa tasina koe Karisito, si na tie huporo meke ene pa hinuporo si asa, meke lopu gilania sa sa vasina pu korapa la ia gua sa, sina va behu i sa hinuporo sari matana.

¹² Kasa tuqu koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina ele taleosae sari na mia sinea pa korapa pozana Karisito. ¹³ Kasa Tamaqu koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina ele gilania gamu sa Tamasa sapu koa pa pinodalaena. Gamu kasa na tie vaqura koe Karisito, kubere atu si rau koa gamu, sina ele koa va mataqara si gamu koe Setani sapu sa natina sa kinaleana.

¹⁴ Gamu kasa na koburu te Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina gilania gamu sa Tamada pa Manauru. Gamu kasa na tamaqu koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina gamu tugo si ele gilania si Asa pu koa pa pinodalaena. Gamu kasa na tie vaqura koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina ninira si gamu pa mia rinañerane, meke toa pa bulomia gamu sa zinama te Tamasa, meke ele va kilasia gamu se Setani sapu sa natina sa kinaleana.

¹⁵ Mi lopu tataru nia sa kasia popoa meke sari na likakalae tanisa. Be tataru nia gamu sa kasia popoa, si lopu tataru nia gamu sa Tamasa. ¹⁶ Ura sari doduru ginugua saripu tanisa kasia popoa si hire: Na inokoro sea tana tini, gua sapu dogori meke okoro ni na tie, meke sari doduru ginugua kaleadi saripu hoke va titie ni na tie. Loketona arini hire si maedi koe Tamasa, ba tanisa kasia popoa mo si arini. ¹⁷ Sa kasia popoa meke sari na inokoro sea tanisa, meke sari doduru tiniona kaleadi vasina, saripu hoke okoro ni na tie, si korapa hola taloa. Ba asa sapu evania sa hiniva tanisa Tamasa si kote toa hola ninae rane ka rane.

Sa Kana te Karisito

¹⁸ Kasa tuqu koe Karisito, korapa nono mae sa vina betona sa tooso ta mutina. Ele avoso nia mia gamu sapu kote mae

* 2:7 Zn 13:34

sa kana te Karisito* gua. Kamahire ba ele koadia sari soku kana te Karisito, ke gilania gita sapu tata sa vina betona sa tooso. ¹⁹ Sari na kana te Karisito hire si lopu somanadi hinokara koa gita. Gua asa ke ele taluarae koa gita si arini, sina be tie tadigita si arini, si kote koa hola koa gita si arini. Ba ele luara pani gita rini ke ta gilana sapu lopu tadigita si arini.

²⁰ Ba ele poni gamu Karisito sa Maqomaqo Hope, ke ele gilania gamu doduru sa hinokara. ²¹ Kubere atu koa gamu si rau, lopu pa ginugua sapu na lopu gilania gamu sa hinokara, ba sina ele tumae nia mia gamu si asa, meke gilania mia tugo gamu sapu loke kinohakoha si vura mae koasa hinokara. ²² Esei sa tie kokoha? Arini tugo sapu korodia va egoa sapu e Zisu tugo sa Karisito, sapu ta vizatana koe Tamasa. Arini tugo sari na kana te Karisito. Korodia va egoa rini sa Tuna meke sa Tamana. ²³ Asa sapu korona nia se Zisu sa Tuna Tamasa, si korona nia tugo sa sa Tamasa sa Tamana, ba asa sapu helahelae nia sa Tuna, si tagoa tugo sa sa Tamana.

²⁴ Mi kopu nia pa bulomia sa inavoso sapu ele avosia gamu pa pinodalaena. Be kopu nia gamu sa inavoso asa, si kote boka koa keke si gamu koasa Tuna meke sa Tamana. ²⁵ Meke hie tugo sa vina tatara sapu ele ponini gamu Sa, sapu "sa tinoa hola".

²⁶ Sari guguadi ri pu hiva turana va sea gamu si kubere atu ni rau hie koa gamu. ²⁷ Ba sapu gamu, si ele ponini gamu Karisito sa Maqomaqona. Pa tooso korapa koa koa gamu sa Maqomaqona Sa, si lopu ta hivae si keke tie pude va tumatumae gamu. Sina sa Maqomaqo Hope tanisa telena si va tumatumaeni gamu sari doduru tinitona. Meke gua saripu va tumatumaeni gamu Sa si hinokara, lopu kokoha. Mi va tabea gua sapu va tumatumaeni gamu sa Maqomaqo Hope Tanisa, mamu koa soto koa Sa.

Sari na Koburu te Tamasa

²⁸ Ego, gua asa, kasa tuqu koe Karisito, mi koa soto koe Zisu, pude pana pule mae Sa, si kote ranerane nada si gita, meke lopu kote kurekure na tome nia gita si Asa, pa rane sapu kote pule mae ia Sa. ²⁹ Gilania mia gamu sapu tonoto se Karisito, ke kote gilania mia tugo gamu sapu arini pu evania sa tinoŋoto si na koburu te Tamasa.

3

1 Dotu, marilaena hola sa tataru te Tamasa koa gita. Nomana hola sa Nana tataru ke boka ta pozae na koburu

* **2:18** Sa kana te Karisito sapu kaqu mae sekesekei sari na tie pa vinabetona sa tooso ta mutina.

Tanisa si gita, meke hinokara tugo. Gua asa ke lopu gilana gita rina tie tana kasia popoa si gita, meke lopu gilania tugo rini sa Tamasa.* ² Kasa qua baere ta tatarue mia, kamahire si na koburu te Tamasa si gita, ba gilania gita sapu pana vura pule mae se Karisito, si kote ta evaṅa gua puta tugo Asa si gita, sina kote dogoro sotia gita sa gugua Sa. ³ Sa tie sapu aḡa va nono nia sa pinule mae te Karisito si va via pule nia si asa, meke via kekenoṅo gua tugo sa tinoa te Karisito. ⁴ Asa sapu tavete va sea, si sekea sa sa Tinarae te Tamasa. Ura sa nada sinea si na sinekena sa Tinarae te Tamasa. ⁵ Gilania mia gamu sapu mae nia Zisu Karisito si pude vulasa pani sari nada sinea, ba loke Nana sinea si Asa.* ⁶ Asa sapu koa keke koe Karisito, si lopu kote tavete va sea nono latu, ba asa sapu tavete va sea nono latu, si lopu hite dogoria na gilania sa se Zisu Karisito.

⁷ Kasa tuḡu koe Karisito, mi lopu ta turaṅa va sea koa keke tie. Asa sapu evaṅia sa tinonoto si tonoto tugo si asa, meke tonoto gua puta tugo e Karisito. ⁸ Asa sapu tavete va sea, si na tie te Setani^d tugo si asa. Ura se Setani si ele sea mae tu pa pinodalaena. Sapu mae nia sa Tuna Tamasa, si pude huaria sa tinavete te Setani. ⁹ Ura asa sapu ta podona koe Tamasa, si lopu kote tavete va sea nono latu. Sina sa tinoa te Tamasa si koa koa sa, meke sina ta podona koe Tamasa sa Tamana si asa, ke lopu tavete va sea nono latu si asa. ¹⁰ Pa siraṅa hie si boka gilania gita sapu esei sa koburu te Tamasa, meke esei sa koburu te Setani. Asa sapu lopu lulia sa tinonoto, meke lopu tataru nia sa tasina si lopu te Tamasa si asa.

Koa Vari Tatarue

¹¹ Hie tugo sa inavoso sapu ele avosia gamu pa pinodalaena: mada koa varivari tatarue si gita, gua.* ¹² Mada lopu koa gua e Keni si gita. Asa si na tie te Setani, sapu va matea sa sa tasina soti, se Ebolo. Na vegua ke va matea sa? Koa gua sapu kaleana sa nana tinavete, ba se Ebolo si tavete va tonoto.*

¹³ Kasa tasiḡu koe Karisito, be kukitini gamu rina tie pa kasia popoa si gamu, si mi lopu magasa nia. ¹⁴ Gilania nada gita sapu ele hola nia gita sa minate, meke karovo la pa tinoa, sina tataru ni gita sari na turaṅada koe Karisito. Asa sapu lopu tataru ni sari na turaṅana koe Karisito, si tana minate si asa.* ¹⁵ Asa sapu kukiti nia sa tasina koe Karisito, si na tie variva mate tugo si asa. Meke gilania mia gamu sapu sa tie variva mate si lopu tagoa sa sa tinoa hola. ¹⁶ Gua

* 3:1 Zn 1:12 * 3:5 Zn 1:29 * 3:11 Zn 13:34 * 3:12 Zen 4:8 * 3:14 Zn 5:24

hie gilana gunia gita sa tataru: poni hobeni gita Karisito sa Nana tinoa. Meke garoda tugo gita si pude poni sari nada tinoa koari na turaṇada koe Karisito. ¹⁷ Be keke tie si tago va leana nana likakalae, meke dogoria nana sa sapu koa malaṇa si keke turaṇana, ba lopu toka nia sa; vegua meke boka tataru nia sa sa Tamasa? ¹⁸ Ke gua asa kasa tuqu koe Karisito, mada lopu va vura ia sa tataru pa zinama mo, ba mada va gorevura ia pa tinavete, meke pa hinokara.

Raṇerane Nada pa Kenuna sa Tamasa

¹⁹ Gua asa meke kote gilania gita sapu koa pa hinokara si gita, meke pude gua asa si kote boka raṇerane si gita pa kenuna sa Tamasa. ²⁰ Be sari buloda teleda si zutu puleni gita, si mada tumae nia sapu sa Tamasa si noma hola ni sari na buloda, meke gilani Sa sari doduru tiṇitona. ²¹ Ke gua asa, kasa qua baere, be lopu zutu gita rina buloda soti, si raṇerane nada si gita pa kenuna sa Tamasa. ²² Poni gita Tamasa gua saripu tepai gita koa Sa, sina va tabei gita sari Nana tinarae, meke taveti gita gua saripu variva qetu koa Sa. ²³ Sapu garunu nia sa Tamasa koa gita si guahe: pude mada va hinokaria gita se Zisu Karisito sa Tuna meke pude mada koa vari tatarue, gua puta tugo sapu ele garununi gita e Karisito.* ²⁴ Asa sapu va tabei sari na Tinarae te Tamasa, si koa koe Tamasa si asa, meke sa Tamasa si koa koa sa. Guahe ke tumae nia gita sapu koa si Asa koa gita: Tumae nia gita sina koa koa gita sa Maqomaqo Hope sapu ponini gita Sa.

4

Sa Maqomaqo Hope meke sa Maqomaqo Kokoha

¹ Kasa turaṇaqu koe Karisito, mi lopu va hinokari saripu zama: Vagia rini sa Maqomaqo Hope, gua. Ba podeki tu, pude va sosodea sapu maena gua koe Tamasa sa Maqomaqo sapu vagia rini, ba lokari? Sina sokudi sari na poropita kokohadi saripu ele vura la pa doduru vasina. ² Gua meke kote gilania gamu sa Maqomaqona sa Tamasa, si guahe: doduru tie saripu tozi helahelae nia sapu Zisu Karisito si mae podo pa tini tie hinokara, si tagoa rini sa Maqomaqona sa Tamasa. ³ Arini saripu va karia sapu mae podo pa tini tie hinokara se Zisu Karisito, si lopu tagoa rini sa Maqomaqona sa Tamasa. Sa maqomaqo sapu tagoa rini, si na maqomaqona sa kana te Karisito. Ele avoso nia mia gamu sapu kote mae sa kana te Karisito hie. Korapa koa nana pa kasia popoa kamahire si asa.

* 3:23 Zn 13:34, 15:12,17

⁴ Kasa tuqu, na tanisa Tamasa si gamu, meke ele va kilasi gamu sari na poropita kokohadi, sina Asa sapu koa koa gamu, si ninira hola nia sa kana te Karisito sapu koa koasa kasia popoa. ⁵ Sari na poropita kokoha sara, si tale zama mo pa kalina sa kasia popoa, meke avosi rina tie tanisa kasia popoa si arini, sina tanisa kasia popoa si arini. ⁶ Ba gita si tanisa Tamasa. Asa sapu gilania sa Tamasa, si va avoso gita sa; ba asa sapu lopu te Tamasa, si korona va avoso mae koa gita. Vasina si boka va sosodea gita sa Maqomaqona sa hinokara, meke sa maqomaqona sa kinohakoha.

Tataru sa Tamasa

⁷ Kasa tasiq, mada koa vari tatarue, sina na tataru si maena gua koe Tamasa, meke sari na tie sapu koa varivari tatarue si na koburu te Tamasa, meke gilania rini sa Tamasa. ⁸ Asa sapu lopu tataru si lopu gilania sa sa Tamasa, sina na tataru tugo sa Tamasa. ⁹ Va dogoroni gita Tamasa sa Nana tataru toso garunu gore mae nia Sa pa pepeso sa Tuna Ekei, pude tagoa gita sa tinoa sapu mae guana koa Sa. ¹⁰ Meke guahe sa tataru: lopu sapu na tataru kenu nia gita sa Tamasa, ba sapu Asa tu tataru kenuni gita, ke garunu mae nia Sa sa Tuna pude na vinulasadi ri nada sinea koasa Nana minate.

¹¹ Kasa qua baere, be gua asa sa tataru te Tamasa koa gita, si mada koa varivari tatarue gua tugo asa si gita. ¹² Loke tie ele hite dogoria sa Tamasa, ba be koa varivari tatarue si gita, si koa koa gita sa Tamasa, meke sa Nana tataru si tava gorevura valeana pa nada tinoa.* ¹³ Gua asa ke gilania valeania gita sapu koa koe Tamasa si gita, meke koa koa gita si Asa, sina ele ponini gita Sa sa Maqomaqona. ¹⁴ Meke ele dogoria na helahelae nia gami pa tie, sapu sa Tamasa si ele garunu gore mae nia sa Tuna, pude na Hinarupu tadi doduru tie pa kasia popoa. ¹⁵ Asa sapu tozi helahelae nia sapu Zisu si na Tuna Tamasa, si koa koe Tamasa si asa, meke sa Tamasa si koa koa sa.

¹⁶ Gilania meke ranea gita sa tataru te Tamasa koa gita. Na tataru tugo sa Tamasa, ke asa sapu koa ia tataru, si koa koe Tamasa si asa, meke koa koa sa sa Tamasa. ¹⁷ Ele tava gorevura valeana sa tataru koa gita, pude boka ranerane nada si gita pa rane vinaripitui, sina sari nada tinoa pa pepeso hie, si gua tugo te Karisito. ¹⁸ Na tataru si lopu matagutu. Sa tataru gotogotona si hadu pania sa minatagutu. Asa sapu matagutu, si lopu gotogoto sa nana tataru, sina na matagutu nia sa sa vina kilasa.

* 4:12 Zn 1:18

¹⁹ Koa tataru si gita, sina tataru kenuni gita sa Tamasa.
²⁰ Be zama si keke tie, "Tataru nia rau sa Tamasa," gua; meke kukiti nia sa sa tasina, si na tie kokohana tugo si asa. Sina vegua meke boka tataru nia sa sa Tamasa sapu lopu hite dogoria sa, be lopu tataru nia sa sa tasina sapu boka dogoria sa? ²¹ Hie tugo sa tinarae sapu ele ponini gita Karisito: Asa sapu tataru nia sa Tamasa, si mani tataru nia tugo sa tasina.

5

Sa Nada Minataqara koasa Kinaleana pa Kasia Popoa

¹ Asa sapu va hinokaria sapu e Zisu tugo sa Karisito, si ta podoe koburu te Tamasa si asa. Meke asa sapu tataru nia sa Tamasa sa Tamana, si tataru nia tugo sa sa Tuna Tamasa.
² Gua asa ke gilania gita sapu be tataru ni gita sari na koburu te Tamasa, si tataru nia tugo gita sa Tamasa, meke va tabei gita sari Nana Tinarae. ³ Pude tataru nia sa Tamasa ginuana, si pude va tabei sari Nana tinarae, meke sari Nana tinarae si lopu tasuna sisigiti koa gita.* ⁴ Ura arini pu ta podoe koe Tamasa pude koburu Tanisa, si boka va kilasia sa kinaleana pa kasia popoa. Meke sa nada minataqara koasa kinaleana pa kasia popoa si sa nada rinanerane koe Karisito. ⁵ Loke tie si boka va kilasia sa kinaleana pa kasia popoa, ba asa mo sapu va hinokaria sapu Zisu si na Tuna Tamasa.

Sa Vina Sosodena e Zisu Karisito

⁶ E Zisu tugo hie sapu mae pa pinapitaiso pa kolo, meke pa eharana koasa Nana minate. Lopu pa pinapitaiso eke mo pa kolo si mae ia Sa, ba pa eharana tugo koasa Nana minate. Meke sa Maqomaqo Hope telena si va sosodea sapu hinokara sa ginugua hie, sina hinokara sa Maqomaqo Hope.
⁷ Ka neta sari na vina sosodena sa Tuna. ⁸ Sa Maqomaqo Hope, sa kolo pa pinapitaiso, meke sa eharana Sa pa Nana minate. Meke sari ka neta hire si kekenoŋo mo sari na dia vina sosode. ⁹ Va hinokaria gita sa vina sosode tadi na tie, ba sa vina sosode te Tamasa si ninira hola nia sapu tadi na tie. Sa vina sosode sapu ele ponini gita sa Tamasa, si na gugua sa Tuna. ¹⁰ Asa sapu va hinokaria sapu Zisu sina Tuna Tamasa, si tagoa sa sa vina sosode hie pa bulona. Ba asa sapu lopu va hinokaria, si zutu nia tie kokoha sa sa Tamasa, koasa gugua sa Tuna. ¹¹ Meke hie tugo sa vina sosode, sapu ele poni nia Tamasa koa gita sa tinoa hola. Meke sa tinoa hola hie si koa pa korapana sa Tuna.* ¹² Asa sapu tagoa sa Tuna, si tagoa sa sa tinoa hola. Ba asa sapu

* 5:3 Zn 14:15 * 5:11 Zn 3:36

lopu tagoa sa Tuna, si lopu tagoa sa sa tinoa hola. ¹³ Kubere atu nia rau si hie koa gamu pu va hinokaria sa Tuna Tamasa, pude boka gilana valeania gamu sapu ele tagoa gamu sa tinoa hola. ¹⁴ Ranerane valeana nada, meke lopu matagutu si gita pa kenuna sa Tamasa. Sina gilana valeania gita sapu avoso gita Sa totošo tepa ia gita si keketona sapu goto la pa Nana hiniva. ¹⁵ Totošo tepa si gita si avoso gita Sa. Gua asa ke gilania gita sapu kote vagia gita gua sapu tepa ia gita koa Sa.

¹⁶ Be dogoria goi si keke tasimu koe Karisito sapu evania si keke sinea sapu lopu kote boka turana la nia si asa pa minate, si mu varavara nia, meke kote ponía Tamasa sa tinoa koa sa. Hie si koa sa mo sapu evani sari na sinea sapu lopu kote turana la nia si asa pa minate. Ba koa nana sa sinea sapu variva mate*. Sa sinea asa si lopu tozini gamu rau pude varavara nia. ¹⁷ Doduru tinavete kaleadi si na sinea beto mo, ba koa dia si kaiqa sinea saripu lopu turana la tie pa minate.

¹⁸ Gilania gita sapu loke koburu te Tamasa si tavete nono la ia sa sinea, sina se Zisu Karisito sa Tuna Tamasa si kopu nia si asa pude lopu nono la pa sinea. Meke se Setani si lopu kote boka va kleania si asa. ¹⁹ Ba gilania gita sapu gita si na koburu te Tamasa, meke sapu doduruna sa kasia popoa si koa pa ninirana te Setani. ²⁰ Gilania gita sapu ele mae sa Tuna Tamasa, meke ele ponini gita Sa sa ginilagilana pude boka gilania gita sa Tamasa hinokara, meke pude koa keke si gita koasa Tamasa hinokara pa korapana sa Tuna, sapu se Zisu Karisito. Meke asa tugo sa Tamasa hinokara, meke sa tinoa hola. ²¹ Kasa tuqu, mi kopu puleni gamu koari na tamasa kokohadi!

* **5:16** Sa sinea sapu turana la nia sa tie pa minate si lopu bakala.

SA LETA VINA RUA TE ZONE Sa Vinabakala

Sa leta vina rua te Zone hie si e Zone, sa koimata pa ekelesia telena si kuberia. Ta kubere la si asa koa sa ekelesia sapu ta pozae na barikaleqe, meke koa rina tiena sa ekelesia sapu ta pozae na tuna sa barikaleqe. Sa inavoso papakana hie si na tinepa koa rina tiena sa ekelesia pude koa varivari tatarue, meke na vina balau pude lopu luli sari na tie tarae kokohadi, meke sari na vina tumatumae seadi.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama qinetuqetu. Vesi 1-3

Sa tataru si na nati tiniona. Vesi 4-6

Vina balau koa rina vina tumatumae seadi. Vesi 7-11

Tinukuna sa leta. Vesi 12-13

Zinama Tuketukele

¹ Arau na koimata pa ekelesia si kubere atu nia sa leta hie koa goi na barikaleqe ta vizatamu meke sari na tumu pa qua tataru hinokara koa gamu. Meke lopu arau mo, ba sari doduru pu gilania sa hinokara, ba tataruni gamu tugo.

² Sina sa hinokara si koa koa gita kamahire, meke kote koa hola koa gita ninae rane. ³ Mani poni gita sa Tamasa sa Tamada, meke se Zisu Karisito sa Tuna, sa tataru variharupi, sa tataru variva taleosae, meke sa binule. Mada tagoi si hire pa tataru na hinokara.

Sa Hinokara meke sa Tataru

⁴ Qetu hola si rau sipu gilania rau sapu kaiqa tiena sa mua ekelesia si va tabea meke tavete lulia sa hinokara, gua puta tugo sa tinarae hinokara sapu ele vagia gita koasa Tamasa sa Tamada. ⁵ Tepa gamu rau si gamu na tiena sa ekelesia, mada koa vari tatarue. Lopu na tinarae vaqura si kubere atu nia rau hie, ba sapu ele avosia mo gita pa pinodalaena.*

⁶ Meke hie tugo sa tataru: pude mada va tabei na tavete luli gita sari na Tinarae te Tamasa. Meke hiera tugo sa tinarae sapu ele ta vatu koa gamu pa pinodalaena; pude mi koa vari tatarue.

⁷ Ura soku sari na tie sekesekei saripu lopu va hinokaria sapu Zisu Karisito si ta evanae tie sapu koa ia masa na ehara, si ele vura la pa doduruna sa kasia popoa. Sari na tie sekesekei gugua arini si gua na kana te Karisito. ⁸ Ke mi kopu puleni gamu si gamu, pude lopu kaqu murimuri palae sari na tinavete leadi, pu ele evani gita, pude boka

* 1:5 Zn 13:34, 15:12,17

vagia gamu sa mia pinia madoduraena. ⁹ Sa tie sapu lopu tagoa sa vina tumatumaē te Karisito, ba votikaena sa nana vina tumatumaē, si lopu tagoa sa sa Tamasa, ba sa tie sapu tagoa sa vina tumatumaena e Karisito, si tagoa sa sa Tamana meke sa Tuna. ¹⁰ Be atu koa gamu si keke tie meke lopu va tumatumaē nia sa sa hinokara pa guguana Karisito, si mi lopu va kamoā na hapahapa nia pa mia vetu. ¹¹ Asa sapu va kamoā si somana ni tugo sa sari nana tinavete kaleadi.

Sari na Zinama Vina Betobeto te Zone

¹² Soku ginugua si hiva tozi atu ni rau koa gamu, ba lopu hiva kuberi rau pa leta. Ba rovea rau sapu kote atu soti telequ koa gamu si rau pude mada vari vivinei soti ni teleda si hire, pude boka gorevura valeana sa nada qinetugetu. ¹³ Sari na tasimia koe Karisito pa ekelesia tani si garunu atu nia sa dia tataru koa gamu.

SA LETA VINA NETA TE ZONE Sa Vinabakala

Sa leta vina neta hie si e Zone tugo telena kuberia. Asa tugo sa koimata pa ekelesia. Kubere la nia sa sa leta hie koa keke koimata pa ekelesia pozana e Qaeasi. Va lavatia sa se Qaeasi, sina toka valeana ni sa sari na tie pa ekelesia, meke va balau i sa sari na tiena sa ekelesia koa keke tie pozana Dioterepasi.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama kekenu. Vesi 1-4
Sa vina lavatana e Qaeasi. Vesi 5-8
Sa zinutuna e Dioterepasi. Vesi 9-10
Zinama leana koe Demitiriasi. Vesi 11-12
Vinabetona sa Leta. Vesi 13-15

Zinama Tuketukele

¹ Arau na koimata pa ekelesia si kubere atu nia sa qua leta hie koa goi na qua baere, Qaeasi, sapu tataru nia rau koasa hinokara.* ² Qua baere soti; sa qua vinaravara si pude mamu tava leseve si goi koari doduru tinasuna pa mua kinoa, meke pude toa valeana si goi pa tinimu kekeṅoṅo gua sapu gilana gunia rau sapu toa valeana tugo si goi pa maqomaqomu. ³ Qetu hola si rau totoṣo avoso nigo rau koari kaiqa tie pa ekelesia sapu korapa turu va niṅira pa mua rinaṅerane si goi koasa hinokara, meke sapu korapa toa pa hinokara si goi doduru totoṣo. ⁴ Sa qua qinetuqetu sapu noma hola ni doduru tiṅitoṅa pule si sa inavoso sapu sari qua koburu koe Karisito pa ekelesia si korapa ene pa hinokara.

Sa Vina Lavatana e Qaeasi

⁵ Qua baere soti, ta ronuemu hola si goi koasa mua tinavete koari na tamatasi pa ekelesia, meke gua tugo koari na tie karovodi. ⁶ Ele tozi vura nia rini koari na tiena sa ekelesia sa mua tataru. Leana, mamu toka zoṅazona ni tu pa dia inene pa hahanana sapu variva qetu koasa Tamasa. ⁷ Sina ene la si arini koasa ninabuluna e Karisito, meke loke tinokae si vagia rini koari na tie pu lopu va hinokaria se Karisito. ⁸ Garo tugo si gita na tie te Karisito pude toka ni sari na tie pa ekelesia pude mada tavetavete somanae koa rini koasa hinokara.

Ari Dioterepasi e Demitiriasi

* 1:1 TTA 19:29; Rom 16:23; 1 Kor 1:14

⁹ Keke leta papakana si ele kubere la nia rau koasa butubutu tie te Karisito, ba se Dioterepasi sapu hiva koa na nati hiniva koa rini, si lopu hiva va taliña la i sa sari na qua zinama pa leta. ¹⁰ Pana atu rau si kote tiq̄u la i rau sari doduru gua pu evañi sa: sari nana zinama ñoñovala mae koa gami, meke sari nana kinohakoha pu tozi sa! Meke lopu arini mo, ba sapu lopu hiva va kamoï sa sari na tie te Karisito be mae sarini. Meke hukati tugo sa sarini pu hiva va kamoï sari na tie te Karisito, meke hiva hitu pani tugo sa koasa puku tie te Karisito si arini.

¹¹ Ego, Qaeasi; qua baere soti, mu lopu luli saripu kaleadi ba mu lulia sa lineana. Sa tie sapu tavete va tonoto si te Tamasa tugo si asa, ba sa tie sapu tavete va kaleana si lopu gilania sa sa Tamasa.

¹² Ba se Demitiriasi si zama valeana hola ia ri doduru tie te Karisito sina sa Maqomaqo hinokara si ta dogoro vura koasa lineana pa nana tinoa. Meke gami ba somana va sosodea tugo pa mami zinama, meke gilania mua goi sapu gua pu tozia gami si hinokara tugo.

Zinama Tataru Vina Betobeto

¹³ Soku tiñitona si hiva tozi rau, ba lopu hiva kuberi rau pa leta. ¹⁴ Rovea rau si kote lopu sana atu dogorigo mo rau, mada vari vivinei soti teleda. ¹⁵ Mani koa koa goi sa binule. Sa dia tataru koa goi gua sari mua baere hire. Mu hopeke tozia mami tataru koari mami baere vasina.

SA LETA SAPU KUBERIA ZIUDI Sa Vinabakala

Sa leta hie si ta kubere koe Ziudi, sa tasina soti e Zemisi sapu kuberia tugo si keke leta. Sari karua hire si gina na tasina e Zisu, sapu ta tozi pa Matiu 13:55. Kuberia sa sa leta hie pude na vina balaudi rina titisa kokohadi saripu poza puleni na tie te Karisito, gua. Pa dia vina tumatumae kokohadi si iliri va sea ia rini sa Inavoso Leana te Karisito, meke tozia rini sapu leana si pude tavete va sea lamo, sina ele vagia rina tie sa tinaharupu, gua. Sa leta hie si tata kekenoŋo gua tugo sa leta vina rua te Pita. Va ninira i sa sari na tie pude koa va nabu pa rinaŋerane, sapu ele ta poni nia rini koe Tamasa.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Vesi 1-2

Sa hahanana, na vina tumatumae sea, meke sa vina kilasa vina betobeto tadi na titisa kokohadi. Vesi 3-16

Vina balau pude turu va nabu pa rinaŋerane. Vesi 17-23

Sa tinukuna sa leta. Vesi 24-25

Zinama Tuketukele

¹ Arau Ziudi, si na nabulu te Zisu Karisito, meke sa tasiq rau se Zemisi. Kubere atu nia rau sa leta hie koa gamu doduru pu ele ta tioko koe Tamasa, meke ta kopue koe Zisu Karisito, meke korapa koa koasa tataru te Tamasa sa Tamada.* ² Mi tago zonazona ia sa vinatukana, sa binule, meke sa tataru tanisa Baŋara.

Sari na Titisa Kokohadi

³ Gamu na qua baere ta tatarue mia, hiva sisigiti nia rau pude kubere atu nia koa gamu guguana sa tinaharupu sapu koa koa gita doduru. Ba ta hivae tugo si pude kubere atu, pude va ninira gamu si gamu, pude mi turu va nabu meke tarae nia sa rinaŋerane. Ele vagia gita na tie te Tamasa sa inavosona sa rinaŋerane pa keke toso mo, pude ta kopue, meke loke hinobena. ⁴ Ura koadia si kaiqa tie kaleadi saripu ene golomo mae koa gita, meke iliri va sea ia rini sa inavoso pa guguana sa tataru variharupi tanisa nada Tamasa. Meke vata evaŋae nia dia tinarae soti rini pude va malumi sari na tinavete bonidi. Korodia va hinokaria rini se Zisu Karisito, sa nada Koimata meke na Baŋara titekena. Pukerane tu ele tozi vura nia Tamasa pa korapa Kinubekubere Hope sa tinazutu, meke sa vina kilasa sapu kote vagia rini.

* 1:1 Mt 13:55; Mk 6:3

⁵ Ego, ele gilania mia mo gamu si hie, ba hiva va balabala puleni gamu mo rau. Ele harupi sa Baṅara sari na tinoni Izireli pa popoa Izipi, ba mudina sapu gua asa, si va matei Sa sarini pu lopu va hinokaria si Asa.* ⁶ Meke gua pule he: sari na mateana pu vagi sari na dia n̄iniraṅira koe Tamasa, ba lopu kopu valeana ni sari na dia tuturuana, si luara pani rini sari na dia vasina soti. Vata pusi ni seni Tamasa si arini pa korapa hinuporo, vasina si ta kopue si arini ninae rane, meke aṅa nia sa rane vinaripitui nomana, pana kaṅu tava kilasa si arini. ⁷ Mi balabala ia tugo gua sapu ta evaṅa koari na tie pa popoa Sodomu^d, meke Qomora^d meke sari na vasivasileana tatadi vasina, si tavetavete va sea pa vinari riṅihi na hahanana seadi si arini. Sa vina kilasa nomana sapu vagia rini koasa nika toa holana, si na vina balau koari doduru tie.*

⁸ Kekenono puta gua tugo rina tie va tumatumae sea sari na tie sara, koari na dia dinogodogorae seadi. Va boni rini sari na tinidia soti, meke dono va karia na etulia rini sa Tinarae te Tamasa, meke zama va kaleani rini sari na mateana pa Maṅauru. ⁹ E Maekolo, sa ṅati mateana kenukenu te Tamasa, ba lopu tavetia sapu gua asa. Sipu varitokei nia ri kara Setani sapu esei kote vagia sa tinina e Mosese, gua, si lopu hite zutua sa se Setani pude zama va kaleania, ba zama gua mo he si asa: “Mani va kilasigo Tamasa si goi!” gua mo.* ¹⁰ Ba sari na tie kokohadi sara si zama va kaleani rini sari na tinitoṅa saripu lopu gilani rini guguadi. Sari na tinitoṅa pu gilani mo rini pa tinidia, gua rina kurukuru pinomo pu luli sari na dia inokoro pa tini doduru toso, si arini tugo sari na tinitoṅa pu turana lani si arini pa vina kilasa koa holana. ¹¹ Madi talotana hola gedi si arini! Sina lulia rini sa hahanana te Keni, meke sekea rini sa Tinarae te Tamasa. Meke koasa inokorona sa poata si tava hoṅa si arini koasa sinea te Belami^d, meke kaṅu tava kilasa si arini koe Tamasa, kekenono gua tugo sapu ele ta evaṅa koe Kora, sipu kilua sa sa tinuraturana te Mosese.* ¹² Sari na tie hire si loke dia kinurekure hokara, toso henahena somanae koa gamu si arini. Donodono hikare si arini koari na mia hinenahena binaere. Guana tie kopu sipi sapu va deṅa puleni mo teledia si arini, ba lopu poni rini sari na tie te Tamasa. Gua tugo na lei si arini, sapu givusu va tapuria lamae, ba loke rukuna. Meke gua tugo na huda si arini, sapu loke vuana pa nana toso vua, meke ta rabutu palae sa ṅatina. Mate si arini pa karua ginagua:

* 1:5 Ekd 12:51; Nab 14:29-30 * 1:7 Zen 19:1-24 * 1:9 Dan 10:13,21, 12:1;

Rev 12:7; Diut 34:6; Zak 3:2 * 1:11 Zen 4:3-8; Nab 22:1-35, 16:1-35

loke vuadi, meke lopu koa soto koe Karisito. ¹³ Kekenono gua tugo na tovovo nomana si arini sapu paleke mae ni sari na remoremo pa masamasa, si gua puta tugo sari na dia tinavete variva kurekuredi pu evaṅi rini. Gua tugo na ilono* si arini, sapu va nago veko poni Tamasa si keke vasina sapu huporo dudukurumu, pude kaqu koa vasina ninae rane si arini.

¹⁴ Inoke sa tie pu tuti gore mae koe Adama pa sinage vina zuapa, si ele korotae nia sa guguadi rina tie kaleadi hire, sapu guahe: “Dotu, sa Baṅara si kote mae, meke kote somana luli turaṅia ri soku vuro tina mateana,* ¹⁵ pude varipitui ni sari doduru tie, meke pude va kilasi sari na tie kaleadi koari na dia tinavete kaleadi, meke koari doduru zinama kaleadi saripu zama lani rini koa sa Baṅara,” gua.

¹⁶ Na tie nominomi si arini, meke hoke zutui rini sari na sinea tadi na votiki tie. Luli rini sari na dia inokoro kaleadi, meke hoke vahesihesi puleni si arini, meke va lavati rini sari na tie pa zinama lomosodi, pude valeana puleni koari na dia tinoa soti.

Sari na Vina Balau na Vina Tumatumae

¹⁷ Ba gamu kasa na qua baere ta tatarue mia, mi balabala ia gua sapu ele tozini gamu rina apositolo tanisa nada Baṅara Zisu Karisito. ¹⁸ Zama guahe si arini koa gamu: “Koari na rane mumudi hire si kote mae sari tie va gugue pu luli sari na dia inokoro kaleadi teledia,” gua.* ¹⁹ Sari na tie gugua hire si vari paqahani gamu si gamu. Ta turaṅa si arini koari na inokoro sea pa tinoa tini, meke lopu tagoa rini sa Maqomaqo Hope.

²⁰ Ba gamu kasa na qua baere ta tatarue mia, mi kuri sari na mia tinoa, pude koa va nabu pa mia rinaṅerane madina koe Karisito. Mi varavara pa korapa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope. ²¹ Mi kopu puleni gamu, mamu tataru nia sa Tamasa doduru toroso sipu korapa aqa nia gamu sa nada Baṅara Zisu Karisito, pude mani vatua Sa koa gamu sa tinoa hola pa korapana sa Nana tataru vatukana.

²² Ke mamu toka ni sarini pu pupuhu nia sa hinokara. ²³ Mi va sarei saripu kaqu tava kilasa pa nika koa holana, mi harupu pule lani si arini pa sirana vina hinokara. Ba koari kaiqa pule pu korapa evaṅi sari na tinavete kaleadi pa inokoro tana tini, si mi toka ni si arini pa pinamaṅana sa Tamasa, ba mi etulu pani na va ilolo puleni gamu koari na dia tinavete kaleadi.

* **1:13** Gina va padapada nia Ziudi sari na mateana kaleadi si gua rina pinopino pu hoqa gore mae pa Maṅauru. Mi tiro vesi 6: * **1:14** Zen 5:18,21-24 * **1:18** 2 Pit 3:3

Sa Vinaravara Vinahesi

²⁴ Mani tavahesi sa Tamasa pu boka kopu ni gamu, pude mi lopu luara pania gamu sa mia rinaṇerane. Asa tu si boka kopu totokoni gamu, pude va kamo gamu gua na tie tonoto mia, na loke tinazutu mia pa kenuna sa Nana ninedala pa korapa qinetuqetu nomana. ²⁵ Keke mo sa Tamasa, sa nada Hinarupu. Mani koa koa Sa sa vinahesi, na ninedala variva magasana, na niniranira, meke sa Binaṇara pa korapana sa nada Baṇara Zisu Karisito, podalae tu pa pinodalaena hokara, meke kamo kamahire, meke ninae rane ka rane! Emeni.

SA DINOGODOGORAE TE ZONE Sa Vinabakala

Sa dinogodogorae hie koasa guguana e Zisu Karisito si vata dogoro nia Tamasa koe Zisu pude na vina padapadae tadina tinitona pu kaqu ta evana koari na tooso mumudi pa vinabetona sa kasia popoa. Meke garunia Zisu sa Nana mateana pude vata dogoro nia koe Zone. Zone si keke koari ka manege rua apositolo^d. Sa dinogodogorae sapu kamo koa sa si ta kubere pa tooso sipu ta nonovala sari na tie te Karisito, sina koa gua koasa dia rinañerane koe Zisu Karisito sapu Asa mo sa Bañara, gua. Sa nati binalabala tanisa tie kubekubere si pude va ninira ia sa rinañerane tadina tie koa rina vina tatara te Tamasa, meke pude va manoti sari na tie pu tiro ia, meke pude sovuti pude koa va nabu pa rinañerane, koari na tooso tasuna meke pa ninovañovala koari na dia kana.

Pa soku vasina koasa buka hie si koadia sari kaiqa puku dinogodogorae, sapu ta vala vina padapadae mae gua pa Buka Hope koana, sapu ele ta gilnadi koari na tie te Karisito koari na rane arini, ba kote lopu ta gilana tugo koari soku tie. Sari nati binalabala koa sa buka hie si guahe: (1) Koadia sari na ninirañira kaleadi pu kanai sari na tie te Tamasa pa kasia popoa, gina kote koa ta sigiti meke mate si kaiqa. (2) Zisu si na Bañara, meke kaqu va kilasi Sa sari doduru pu kana ia sa Tamasa meke kaqu koa mataqara si Asa koa rini. (3) Sa Tamasa si kaqu pia valeani sari doduru tie Tanisa pu koa va nabu pa rinañerane, gua tugo sarini pu tava mate pa dia rinañerane koa Sa.

Be vea votivotikaedi gua sari na binalabala na vivinei koasa vina bakalana sa buka hie, ba sa nati binalabala si bakala: sapu pa korapana Karisito sa Bañara, si kaqu va kilasa va ineti Tamasa sari doduru Nana kana, kamo koe Setani, meke kaqu ta pia nia, na tamanae nia ri Nana tie raneraneñedi sa Mañauru vaqura, meke sa kasia popoa vaqura, pana hokoto sa minataqara hie.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Sa vina bakala meke sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-8
Sa pinodalaena sa dinogodogorae. Hinia 1:9-20

Sari na leta la koari ka zuapa ekelesia. Hinia 2:1 kamo
hinia 3:22

Sa vinahesi koe Tamasa meke sa Lami pa Mañauru. Hinia
4:1 kamo hinia 5:14

Sari ka zuapa tinokotokoro. Hinia 6:1 kamo hinia 8:1

Sari ka zuapa ivivu. Hinia 8:2 kamo hinia 11:19
 Sa vinaripera koari na *ninira* kaleadi meke sa ekelesia. Hinia 12:1 kamo hinia 14:5
 Sari na dinogodogorae tanisa vinakilasa mumudi. Hinia 14:6-20
 Sari ka zuapa sisiovona tina^aziri te Tamasa. Hinia 15:1 kamo hinia 16:21
 Sa tinahuara tanisa popoa Babiloni. Hinia 17:1 kamo hinia 19:5
 Sa minataqara koa holana. Hinia 19:6 kamo hinia 20:15
 Sa Ma^auru vaqura, sa kasia popoa vaqura, meke sa Zerusalem vaqura. Hinia 21:1 kamo hinia 22:5
 Sa vinabetona sa vivinei. Hinia 22:6-21

Zinama Tuketukele

¹ Hie sa dinogodogorae pa guguana e Zisu Karisito, sapu e Tamasa si vata dogoro nia koe Zisu koari na tin^ona pu lopu sana kaqu ta eva^a. Tozi vura ni Zisu koari Nana nabulu, toto^o garunia Sa sa Nana mateana, pude vata gilana ni koe Zone. ² Ke tozi vura ni e Zone sari doduru gua pu ele dogori sa. Meke hiera gua si tozi Zone koasa guguana sa inavoso sapu mae guana koe Tamasa, sapu ele tava sosode va hinokara koe Zisu Karisito. ³ Tamanae si arini pu tiroi, na avosi sari na zinama kinorokorotae hire, meke va tabei saripu ta kubere vasina! Ura na ele tata mae sa toto^o, sapu kaqu tava gorevura sari doduru gua pu tozi vura ni Sa hire.

Sari na Zinama te Zone koari ka Zuapa Ekelesia

⁴ Arau Zone si kubere atu koa gamu ka zuapa ekelesia pa popoa Esia:*

Mani koa koa gamu sa tataru variharupi meke sa binule pu mae guadi koe Tamasa, meke koari ka zuapa Maqomaqo pa kenuna sa Nana habohabotuana Ba^ara. Asa sa Tamasa sapu koa pukerane, meke korapa koa kamahire, meke sapu kaqu mae. ⁵ Meke mae guadi tugo koe Zisu Karisito, sa tie va sosode ta ra^ana. Asa sa tie sapu turu pule va kenue pa minate, meke sa Ba^ara tadi na ba^ara pa popoa pepeso. Meke tataruni gita, na vata rupaha gita Sa koari nada sinea pa eharana soti.* ⁶ Meke vata eva^aeni gita Nana butubutu hiam Sa, pude nabulu nia sa Nana Tamasa, sa Tamana. Mani koa koe Zisu Karisito sa vinahesi, meke sa *ninira* ninae rane ka rane! Emeni.*

⁷ Dotu, korapa mae pa lei si Asa! Meke kaqu dogoro sotia ri doduru tie si Asa, meke arini tugo pu huma ia si Asa. Meke kaqu kabo na talota^a sisigiti nia ri doduru tinoni pa

* 1:4 Ekd 3:14; Rev 4:5 * 1:5 Ais 55:4; Sam 89:27 * 1:6 Ekd 19:6; Rev 5:10

popoa pepeso si Asa. Ke mani ta evana tugo sapu gua asa! Emeni.*

⁸ Meke zama sa Baṅara, “Arau tugo sa kekenu* meke sa mumudi, sa Tamasa pu tagoi sari doduru niniraṅira, sapu koa pukerane, meke korapa koa kamahire, meke sapu kaqu mae,” gua.*

Sa Dinogodogorae pa Guguana Karisito

⁹ Arau si e Zone, sa tasimia pa rinanerane meke na turanamia pa tinasigiti, meke sapu koa va nabu somanae koa gamu pa Binaṅara te Tamasa, meke pa tinoa keke koe Zisu Karisito. Na tie ta pusiqu si rau, ke ta veko pa nusa Patimosi, sina tozi vura nia rau sa zinama te Tamasa, sapu sa inavosona sa guguana e Zisu Karisito. ¹⁰ Koasa rane tanisa Baṅara, sipu korapa koa pa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope si rau, si avosia rau si keke mamalaini sapu zama va ululae pa mudiqu, guana buki. ¹¹ Meke zama guahe si Asa: “Mu kubere gore ni pa buka saripu dogori goi, mamu garunu lani koari ka zuapa ekelesia pu koadi pa pinaqaha popoa Esia: pa Episasi, pa Simaena, pa Peqamamu, pa Taeatira, pa Sadisi, pa Piladelapia, meke pa Laodisia,” gua.

¹² Ke liṅana si rau pude dogoria sapu esei beka si korapa zama mae koa rau, gua. Meke dogori rau sari ka zuapa tuturuana zuke qolo.* ¹³ Meke koa nana pa varikorapadi ri ka zuapa tuturuana zuke, si keke sapu dono guana keke tuna na tie, sapu poko gele doduru gore kamo pa nenena, meke na dikuru qolo si Asa pa raqaraqana Sa.* ¹⁴ Meke sa batuna meke sari na kaluna si keoro sisigiti, guana vulu babe na sinou, meke sari na matana si guana hurunu nika.* ¹⁵ Meke sari na nenena si guana boronizi pu nedala sisigiti. Meke sa mamalainina Sa si guana ovanadi ri na tovovo vari totomoidi.* ¹⁶ Meke taṅini Sa pa kali lima mataona sari ka zuapa pinopino, meke vura mae pa nuzuna Sa sa magu varipera sapu naru varikali, meke sa isumatana si nedala guana rimata pana korapa rane.

¹⁷ Meke sipu dogoria tugo rau si Asa, si matagutu sisigiti si rau, ke hoqa gore pa nenena guana tie matequ. Meke va opo nau lima mataona Sa si rau, meke zama: “Mu lopu matagutu! Arau mo sa kekenu meke sa mumudi.*” ¹⁸ Dotu,

* **1:7** Dan 7:13; Mt 24:30; Mk 13:26; Lk 21:27; 1 Tes 4:17; Zak 12:10; Zn 19:34,37

* **1:8** Sa zinama Quriki “Alpha meke Omega” ginuana si na “kekenu meke sa mumudi.” * **1:8** Rev 22:13; Ekd 3:14 * **1:12** Ekd 28:4, 29:5 * **1:13** Dan 7:13, 10:5 * **1:14** Dan 7:9, 10:6 * **1:15** Izk 1:24, 43:2 * **1:17** Ais 44:6, 48:12; Rev 2:8, 22:13

Arau mo si Asa sapu toana! Ele mate tu si Rau, ba kamahire si toa hola ninae rane ka rane si Arau. Tagoa Rau doduruna sa *ninirañira*, hola nia sa minate, meke sarini pu koa pa popoa tadi na tie matedi. ¹⁹ Ego, mu kuberi sari na *tinìtona* pu dogori goi, saripu ta evaña kamahire, meke saripu kote ta evaña vugo repere. ²⁰ Hie sa ginugua tomena tadi ka zuapa pinopino, saripu dogori goi pa kali lima mataoqu, meke sari ka zuapa tuturuana zuke qolo. Sari ka zuapa pinopino, si sari ka zuapa mateana tadi ka zuapa ekelesia, meke sari ka zuapa tuturuana zuke si sari ka zuapa ekelesia.

2

Sa Inavoso La koa Rini pa Episasi

¹ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Episasi:

Hire tugo sari na zinama tanisa pu tañini pa kali lima mataona sari ka zuapa pinopino, meke ene pa vari korapadi ri ka zuapa tuturuana zuke qolo: ² Gilania Rau sa mia tinavete, sapu tavetavete *nalinali* si gamu pa mia ninabulu pa korapa tinasuna, meke soto va nabu si gamu pa *rinañerane*, meke etuli gamu sari na tie kaleadi, meke ele podeki gamu saripu poza puleni apositolo^d, meke va sosodei gamu sapu kokohadi si arini. ³ Ele turu va nabu si gamu pa *rinañerane*, meke pa mia tinavete ninabulu pa korapa tinasuna koasa guguaqu Rau, meke lopu hite luara pania gamu sa *rinañerane*.

⁴ Ba hiera mo sapu lopu qetu nia Rau koa gamu: Lopu tataru nau gamu si Rau, gua sapu tatasana. ⁵ Mi balabala ia sa mia tataru tatasana meke kamahire meke vea ululu gua sa hinoqa gore tamugamu asa. Mi kekere koari na mia sinea, mamu taveti sari na tinavete gua sapu taveti gamu tatasana. Ba be lopu kekere pule gamu, si kote atu kamo koa gamu si Rau, meke vagi pania sa mia tuturuana zuke pa nana vasina. ⁶ Ba hie sapu qetu nia Rau koa gamu, sapu kukiti ni gamu sari na tinavete tadi na puku tie pu ta pozae Nikolesiani, sari tinavete sapu Arau ba kukiti ni.

⁷ Asa sapu ari *talinana* si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia!* Koarini pu turu va nabu pa dia *rinañerane* koa Rau osolae kamo sa vinabetona, si kaqu va malumi Rau pude hena ia sa vuana sa huda tinoa, sapu toqolo pa korapa inuma tolavaena te Tamasa.

Sa Inavoso La koarini pa Simaena

* 2:7 Zen 2:9; Rev 22:2; Izk 28:13, 31:8

⁸ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Simaena:*

Hire sari na zinama tanisa Kekenu meke sa Mumudi, sapu ele mate ba toa pule. ⁹ Gilania Rau sapu ta noṇoṇoṇoala si gamu, meke sapu koa malaṇa si gamu; ba tagotago hola tugo si gamu pa tinoa Maqomaqo! Gilania Rau sapu zama noṇoṇoṇoala gamu arini pu poza puleni tie Ziu, ba namu kari hokara tu, sina na puku vinarigara mo pa sinaqoqi^d te Setani si arini. ¹⁰ Mi lopu matagutu nia sa tinasuna sapu lopu sana kote atu raza koa gamu. Tozini gamu Rau sapu kaiqa gamu si kote vala ni gamu sa Devolo* pa vetu varipusi pude podeke gamu, meke ka manege puta rane si kote koa ta sigiti si gamu. Ke mi turu va nabu pa rinaṇerane osolae kamoā sa minate, meke kaqu poni gamu Rau sa tinoa hola sapu guana pinia. ¹¹ Asa sapu ari taliṇana si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia!* Arini pu turu va nabu pa dia rinaṇerane koa Rau osolae kamoā sa vinabetona, si lopu kaqu ta vala koasa vina kilasa koa holana koa sa minate vina rua.

Sa Inavoso La koa Rini pa Peqamamu

¹² Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Peqamamu:

Hire sari na zinama tanisa pu tagoa sa magu varipera sapu naru varikali. ¹³ Gilania Rau vasina koa si gamu. Asa sa vasina sapu koa sa habohabotuana meke koa banara se Setani. Ba turu va nabu mia tu si gamu, meke lopu hite oso nia gamu sa mia rinaṇerane koa Rau, gua tugo pa totošo sapu tava mate se Anitipasi. Lopu hite makudo tozi vura nia sa sa guguaqu Rau koari na tie.

¹⁴ Ba ka visavisa ginugua mo hire si lopu qetu ni Rau koa gamu. Koadia koa gamu sari kaiqa tie pu lulia sa vina tumatumae te Belami^d, sapu va tumatumae nia sa koe Balaki, pude turana va sea i sari na tie Izireli, pude henai sari na ginani sapu ele tava vukivukihi la koari na beku, meke pude evaṇia sa vinari riqihi.* ¹⁵ Meke gua tugo, sapu koadia sari kaiqa tie pa korapa mia gamu, pu lulia sa vina tumatumae tadi na puku tie pu ta pozae Nikolesiani. ¹⁶ Ego, mi kekere koari na mia sineā! Be lopu gua, si kote lopu sana atu raza ni gamu magu varipera Rau sapu vurana mae pa nuzuqu Rau.

¹⁷ Asa sapu ari taliṇana si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia! Koarini pu turu

* **2:8** Ais 44:6, 48:12; Rev 1:17, 22:13 * **2:10** Sa Devolo si keke pozana e Setani. * **2:11** Rev 20:14, 21:8 * **2:14** Nab 22:5,7, 25:1-3, 31:16; Diut 23:4

va nabu pa dia rinaṇeraṇe osolae kamo sa vinabetona, si kaqu poni ni mana tomena Rau si arini. Meke kaqu hopeke poni patu keoro Rau si arini, vasina ta kubere si keke pozapoza vaqura, sapu loke tie gilania, ba telena mo asa pu vagina sa.*

Sa Inavoso La koa Rini pa Taeatira

¹⁸ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Taeatira:

Hiera sa zinama tanisa Tuna Tamasa, sapu guana huruṇu nika sari na matana, meke nedala sisigiti guana boronizi sari na nenena. ¹⁹ Gilani Rau sari na mia tinavete, na tataru, na rinaṇeraṇe, meke sari na mia tinavete ninabulu, meke soto va nabu si gamu pa rinaṇeraṇe pa korapa tinasuna. Gilania Rau sapu tavetavete va niṇirae hola si gamu kamahire, hola nia sapu tatasana. ²⁰ Ba hiera mo sapu lopu qetu nia Rau koa gamu: Ura lopu hite hukatia gamu se Zezibelo, sa barikaleqe sapu poza pule nia poropita te Tamasa, gua. Meke pa nana vina tumatumae si turana va sea i sa sari na Qua nabulu pude somana pa hahanana maqota na gua, meke pude henai sari na ginani pu ele tava vukivukihidi la koari na beku.* ²¹ Ele ponía totoso Rau si asa, pude mani luara panía sa nana hahanana varivosa, ba lopu hiva si asa. ²² Gua asa ke kote va kilasia Rau si asa pa minoho, meke sarini pu baratana si asa, si kote vata sigiti va sisigiti pani Rau si arini, be guana lopu kekere si arini koari na sinea tanisa. ²³ Meke kaqu va matei tugo Rau sari doduru koburu tanisa, pude va sosodea koari doduru ekelesia, sapu Arau mo gilana betoi sari doduru bulodia ri na tie, meke kaqu hopeke pia gamu Rau si gamu doduru, koasa padana sa mia tinavete, meke kaqu va kilasi Rau sari na mia sinea.*

²⁴ Ba koa gamu kaiqa Qua tie pa Taeatira pu lopu somana nia sa vina tumatumae kaleana tanisa, meke lopu ele va nonogai gamu sari na ginugua golomodi na tomedi te Setani saripu pozai rini, si lopu kote ponini gamu pule Rau si kaiqa tinarae mamatadi. ²⁵ Ba mi tuqe va nabua sapu tagoa gamu, osolae kamo sa Qua minae. ²⁶⁻²⁷ Meke arini sapu turu va nabu, meke evania sapu gua hiva nia Rau osolae kamo sa vinabetona, si kaqu poni ni niṇiraniṇira Rau koari na butubutu, kekenoṇo sapu gua vagia Rau koasa Tamaqu. Kaqu tagoi rini sari doduru niṇiraniṇira pude banara ni sari na butubutu, meke kaqu va kilasi rini sari na tie, guana

* **2:17** Ekd 16:14-15, 16:33-34; Zn 6:48-50; Ais 62:2, 65:15 * **2:20** 1 Baṇ 16:31;

2 Baṇ 9:22,30 * **2:23** Sam 7:9; Zer 17:10; Sam 62:12

raro patu sapu ta bele va umumu.* ²⁸ Meke kaqu poni ni pinopino habia Rau si arini.

²⁹ Asa sapu ari talinana si mani avosia, gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia!

3

Sa Inavoso La koa Rini pa Sadisi

¹ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Sadisi:

Hire tugo sari na zinama tanisa pu totoli ni sari ka zuapa Maqomaqona sa Tamasa, meke sari ka zuapa pinopino. Gilani Rau sari na mia tinavete. Balabala ia rina tie sapu toa si gamu koa Rau gua, ba lokari; namu guana tie matemia si gamu.

² Ke mi vanunu gamu, mamu va ninira ia sa mia tinoa maqomaqo sapu tata matena. Ura ele dogoria Rau sapu lopu gotogoto sari na mia tinavete pa dinono te Tamasa.

³ Mi balabala ia sapu gua ele tava tumatumae nia, meke avosia gamu. Mi va tabea sa vina tumatumae asa, mi kekere pule koari na mia sinea. Ba be lopu vanunu si gamu, si kote atu golomo koa gamu si Rau, guana tie hikohiko. Meke lopu kote gilania gamu sa totoaso sapu kote atu kamo si Rau.*

⁴ Ba koadia tugo koa gamu pa Sadisi sari ka visavisa tie saripu lopu ele va boni sari na dia poko koari na dia hahanana kaleadi. Ura arini tugo si kote pokopoko keoro meke ene turanae koa Rau, sina garo tugo si arini. ⁵ Arini pu turu va nabu pa dia rina~~nerane~~ osolae kamo sa vinabetona, si kote poko nia sa poko keoro gua asa, meke lopu kote huara pani Rau sari na pozadia koasa buka tinoa, meke kote helahelae ni Rau pa kenuna sa Tamaqu, meke koari Nana mateana sapu arini si na tie Taqarau.*

⁶ Asa sapu ari talinana si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia.

Sa Inavoso La koa Rini pa Piladelapia

⁷ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Piladelapia:*

Hire tugo sari na zinama tanisa pu hopena meke hinokara. Asa mo sapu tagona sa vidulu* te Devita, meke pana tukelia Sa sa sasada, si loke tie kote boka tuku pulea,

* **2:26-27** Sam 2:8-9 * **3:3** Mt 24:43-44; Lk 12:39-40; Rev 16:15 * **3:5** Ekd 32:32-33; Sam 69:28; Rev 20:12; Mt 10:32; Lk 12:8 * **3:7** Ais 22:22; Zob 12:14

* **3:7** Sa ginuana sa vidulu te Devita si guahe: e Karisito si na Banara pa tutina e Devita koasa Bina~~nara~~ te Tamasa, meke arini pu hiva ni Sa, si va nuquru la i Sa pa Nana bina~~nara~~.

meke pana tukua Sa, si loke tie kote boka tukele pulea si asa.

⁸ Gilani Rau sari na mia tinavete. Dotu, ele poni gamu Rau si keke sasada tukelena meke sapu loke tie kote boka tuku ia pude nabulu Nau. Gilania Rau sapu vasinahite mo sa mia niniraṅira, ba kopu ni gamu sari na Qua zinama, meke lopu hite oso nia gamu sa pozaqu Rau.

⁹ Dotu, sarini pu koa pa sinaṅoqi te Setani si poza pule ni tie Ziu, gua, ba namu lokari hokara. Kaqu ososo ni Rau si arini pude atu, meke hoqa kokotunu pa kenunia gamu pude va lavata gamu, meke kote gilania rini sapu tataruni gamu Rau si gamu.* ¹⁰ Ele kopu va noṅo ni gamu sari na Qua tinarae pa mia sinoto koa Rau pa tinasuna, gua asa ke kaqu va sare gamu tugo Rau koasa toso tasuna sapu kote raza mae, pude podeki saripu koa koasa kasia popoa.

¹¹ Lopu sana kaqu atu kamo si Rau. Ke mi kopu valeana nia sapu gua ele vagia gamu, pude lopu ta hukata si gamu pude vagia sa mia pinia. ¹² Ura arini pu turu va nabu pa dia rinaṅerane osolae kamo sa vinabetona, si kote va evaṅae guni Rau na dedegere koa sa Zelepade tanisa Qua Tamasa. Meke kote koa hola si arini vasina. Meke kote kuberia Rau koarini sa pozana sa Qua Tamasa, meke sa pozana sa vasileana nomana tanisa Qua Tamasa, sapu sa Zerusalem vaqura, sapu kote gorevura mae guana koe Tamasa pa Maṅauru, meke kote kuberia tugo Rau koarini sa pozaqu vaqurana.* ¹³ Asa sapu ari taliṅana, si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia.

Sa Inavoso La koa Rini pa Laodisia

¹⁴ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Laodisia:*

Hire tugo sapu zama nia Sa sapu ta pozae Emeni. Sa tie va sosode ta raṅena meke hinokara, Asa sa Baṅara koari doduru pu ta kuri koe Tamasa. ¹⁵ Gilani Rau sari na mia tinavete. Lopu ibu, meke lopu maṅini si gamu. Sa Qua hiniva si pude ibu, babe maṅini si gamu, ¹⁶ ba lopu maṅini meke lopu ibu si gamu, gua asa ke kote lua pani gamu Rau pa nuzuqu. ¹⁷ Zama si gamu, 'Na tie tagotago mami si gami, na soku mami likakalae; meke lopu hite ehaka nia gami si keketona,' gua. Ba namu lopu gilania tu gamu sapu guana tie malaṅa sisigiti, na variva taru, na habahuala, na behu meke dodoho mia si gamu. ¹⁸ Hie tugo sa Qua zinama varitokae koa gamu. Mi mae holua koa Rau sa qolo sapu tava viana pa nika, pude mi koa tagotago

* 3:9 Ais 49:23, 60:14; Ais 43:4

* 3:12 Rev 21:2; Ais 62:2, 65:15

* 3:14 ZT

hinokara. Mi holua sa poko keoro mamu va sagea, pude mi va paeria sa kinurekurena sa mia dinodoho. Mi holui tugo kaiqa meresena mamu va honi lani pa matamia pude mi dodogorae. ¹⁹ Saripu tataru ni Rau si gegesi na va toṅoti Rau. Ke mi luara pani sari na mia sinea pude soto va ʻnīnira koa Rau.*

²⁰ Dotu! Korapa turu si Rau pa sasada meke kikia, be avosia ke tie sa mamalainiqu meke tukelia sa sasada, si kote nuquru la si Rau, meke somana henahena koa sa, meke asa si kote somana henahena koa Rau.

²¹ Meke arini pu turu va nabu pa dia rinaṅerane osolae kamoā sa vinabetona, si kote va malumi Rau pude somana habotu koasa Qua habotuana Baṅara, meke somana tagoa tugo sa ʻnīniraṅira koasa Qua Binaṅara, gua sapu ele koa mataqara si Rau, meke somana habotu koasa habotuana Baṅara tanisa Tamaqu, meke somana tagoa tugo Rau sa ʻnīniraṅira koasa Nana Binaṅara. ²² Asa sapu ari talinana si mani avosia, gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia,” gua si asa.

4

Vinahesi pa Maṅauru

¹ Meke sipu beto saripu gua sara, si doṅo la si rau, meke dogoria rau, si keke sasada ta tukelena pa Maṅauru. Meke sa tie sapu avoso kekenua rau, sapu sa mamalainina si guana buki si zama: “Sage mae tani, maqu va dogoro nigo sapu gua kote ta evaṅa vugo repere,” gua. ² Meke hinoqa koa si rau pa ʻnīniraṅira tanisa Maqomaqo Hope, meke dogoria rau pa Maṅauru si keke sapu korapa habotu Nana koasa ʻnati habotuana Baṅara.* ³ Meke Asa sapu habotu vasina, si doṅodoṅo guana patu sapu viana guana qelasi, meke zinara guana ehara. Meke keke bigobigo sapu buma guana patu emerolo*, si vari likohae nia sa habotuana Baṅara. ⁴ Meke pa vari likohaena sa ʻnati habotuana Baṅara, si koadia pule sari ka hiokona made habotuana baṅara. Meke habotu dia vasina sari ka hiokona made koimata, saripu pokopoko keoro meke toropae ni dia sari na toropae baṅara saripu ta tavetae qolo. ⁵ Meke vura va hodaka mae koasa ʻnati habotuana Baṅara sa malarana sa kapi, meke ta avoso sa pidalana sa paka maṅauru na lulusu. Meke pa kenuna sa ʻnati habotuana Baṅara si koadia sari ka zuapa zuke huruṅudi. Arini sari ka zuapa Maqomaqona sa Tamasa.* ⁶ Meke koa nana pa kenuna sa ʻnati habotuana

* 3:19 ZT 3:12; Hib 12:6 * 4:2 Izk 1:26-28, 10:1 * 4:3 Sa patu emerolo

hie si buma guana karamahi. * 4:5 Ekd 19:16; Rev 8:5, 11:19, 16:18; Izk 1:13; Rev 1:4; Zak 4:2

Bañara si keke tinitona, sapu dono guana kolo sapu bule sisigiti, meke kekenono gua na qelasi viana. Meke pa vari likohaena sa nati habotuana Bañara asa, si koadia sari ka made kurukuru toadi, saripu tale matadi mo kenudi na mudidi.* * 7 Sa kurukuru kekenu si dono guana laione, meke sa vina rua si dono guana bulumakao kokoreo, meke sapu vina neta si dono guana tie mo sa isumatana, meke sa vina made si dono gua tugo na atata tapuruna. 8 Meke hopeke onomo tatapurudi sari ka made kurukuru hire, meke tale matadi mo doduru tinidi si arini, meke pa kauru tatapurudi ba gua tugo. Meke rane na boni si lopu makudo zama guahe sa dia vinahesi:*

“Hopena, hopena, hopena sa Bañara, sa Tamasa sapu tagoi sari doduru niniranira, sapu koa pukerane, meke korapa koa kamahire, meke sapu kaqu mae,” gua.

9 Meke doduru toso vahesihsia, na va lavalavatia, meke zama leana la ia ri ka made kurukuru toadi si Asa pu habotuna koasa nati habotuana Bañara, meke sapu toa hola ninae rane ka rane, 10 si hoqa todoño sari ka hiokona made koimata pa kenuna Sa, pu habotu koasa nati habotuana Bañara, meke vahesia rini si Asa, sapu toa hola ninae rane ka rane. Meke pa vinahesi si veko lani rini pa kenuna sa nati habotuana Bañara sari na dia toropae bañara, meke zama:

11 “Ke Tamasa mami Bañara, garomu tugo pude vagia Goi sa vinahesi, na vina lavata meke na niniranira. Ura Agoi mo kuri sari doduru likakalae, meke pa Mua hiniva mo Goi si koa meke toa si arini,” gua.

5

Sa Kinubekubere Ta Viqusuna meke sa Lami

1 Meke dogoria rau si keke pepa ta viqusuna pa kali lima mataona si Asa pu habotu koasa habotuana Bañara. Sa pepa si koa betoi na kinubekubere pa karu kalina, meke ka zuapa tokoro si tuku va nabua. 2 Meke dogoria rau si keke mateana ninirana, sapu velavela va ululae guahe: “Esei si garona pude va maluari sari na tokoro koa sa, meke repahia sa pepa ta viqusuna?” gua. 3 Ba namu loke tie pa Mañauru babe pa pepeso babe pa kauruna sa pepeso si garo pude va maluari, meke tiro ia si asa. 4 Ke kabo lamo si rau, sina loke tie hokara si ta dogoro, sapu garona pude tukelia

* 4:6 Izk 1:22 * 4:6 Izk 1:5-10, 10:14 * 4:8 Izk 1:18, 6:2-3, 10:12

meke tiro ia sa kinubekubere ta viqusuna asa. ⁵ Meke zama mae guahe koa rau si keke ri kasa koimata ta ronuedi: “Mu lopu kabo. Dotu, sa Laione pa butubutu te Ziuda, sapu tuti gorena mae gua koe Devita, si ele koa mataqara. Asa si garona pude va maluari sari ka zuapa tokoro, meke repahia sa pepa ta viqusuna,” gua.

⁶ Meke doño la si rau, meke dogoria rau si keke Lami^d, ko-rapa turu Nana pa kokorapana sa nati habotuana Bañara, meke vari likohae nia ri ka made kurukuru toadi, meke sari na koimata, si Asa. Ba sa Lami, si guana ele tava matena tu. Ka zuapa sari na kikhona meke ka zuapa matana, sapu sari ka zuapa Maqomaqona sa Tamasa, pu ta garunu la pa doduruna sa kasia popoa.* ⁷ Meke la vagia sa Lami sa pepa ta viqusuna pa kali lima mataona si Asa, pu habotu koasa nati habotuana Bañara. ⁸ Meke sipu ele ade vagia sa Lami sa pepa ta viqusuna, si hoqa todoño sari ka made kurukuru toadi, meke sari ka hiokona made koimata pa kenuna sa Lami. Hopeke tanini mike, na baolo qolo si arini, saripu siñi na vina uququ ruqa humana lea, sapu sari na vinaravara tadi na tie te Tamasa.* ⁹ Meke kera nia rini si keke kinera vaqurana, sapu guahe:*

“Garomu tugo Goi pude ade vagia sa pepa ta viqusuna,
meke va maluari sari na tokoro koa sa.

Ura ele tava mate si Goi,
meke koasa eharamu Goi
si holu vagi Goi sari kaiqa rina tie koari ninae butubutu,
na vinekala, meke na popoa, pude na tie te Tamasa.

¹⁰ Ele vata evanae ni keke butubutu hiama Goi si arini,*
pude nabulu nia sa nada Tamasa,
meke kaqu va banari rini sari na tie pa popoa pepeso,”
gua.

¹¹ Meke doño la si rau, meke avosi rau sari na mamalainidi rina vuro tina mateana. Turu vari likohae nia rini sa nati habotuana Bañara, meke sari ka made kurukuru toadi, meke sari ka hiokona made koimata.* ¹² Meke kera va ululae guahe si arini:

“Sa Lami sapu ele tava mate, si garona tugo pude tava lavata,
sina tanisa tugo sa binañara, sa tinagotago, sa tinu-matumae, sa ninirañira, sa tinolava, sa vina lavata,
meke sa vinahesi!” gua.

¹³ Beto asa si avosi rau mamalainidi sari doduru vina podaka pa Mañauru na pepeso, meke pa kauruna sa pepeso,

* 5:6 Ais 53:7; Zak 4:10 * 5:8 Sam 141:2 * 5:9 Sam 33:3, 98:1; Ais 42:10

* 5:10 Ekd 19:6; Rev 1:6 * 5:11 Dan 7:10

meke pa kolo, meke sari doduru pu koa pa doduru vasina, saripu kera guahe:

“Mani koa koa Sa pu habotu koa sa n̄ati habotuana Baṅara meke sa Lami, sa vinahesi, sa vina lavata, sa tinolava, sa n̄iniraṅira ninae rane ka rane!” gua.

¹⁴ Meke olaṅa sari ka made kurukuru toadi, “Emeni!” Meke hoḡa todoḡo sari ka hiokona made koimata ta ronuedi, meke vahesia si Asa.

6

Sari na Tokorona sa Pepa Ta Viqusuna

¹ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina keke, si doḡo la si rau. Beto asa si avosia rau si keke ri ka made kurukuru toadi sapu velavela va ululae guana paka maṅauru, meke zama: “Vura mae,” gua. ² Meke doḡo la si rau meke dogoria rau si keke hose keoro. Meke koi nana koasa si keke tie pu taṅinia nana si keke bokala, meke ta vala koasa si keke toropae baṅara. Meke vura taloa si asa, guana tie varane sapu koa va mataqara pa vinaripera.*

³ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina rua, si avosia rau sa kurukuru toana vina rua sapu zama: “Vura mae!” gua. ⁴ Meke vura mae gana si keke hose ziṅara. Meke ta vala koasa tie pu koi pa hose sa n̄iniraṅira pude vagi pania sa binule koasa popoa pepeso, pude di variva matematei gedi sari na tie. Meke ta vala koasa si keke magu varipera lavata, meke taluarae la si asa.*

⁵ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina n̄eta, si avosia rau sa kurukuru toana vina n̄eta sapu zama: “Vura mae!” gua. Ke doḡo la si rau, meke dogoria rau si keke hose mumuho; sa tie sapu koi koasa si taṅinia nana pa limana si keke sikele.* ⁶ Meke avosia rau si keke mamalaini sapu mae pa vari korapadia ri ka made kurukuru toadi, sapu zama: “Sage hola sa hinolu ginani, keke kilo palava huiti mo si padana sa tinabara pa keke rane, meke gua tugo sa tinabara koari ka n̄eta kilo palava bale. Ba mu lopu noḡovalia sa oela meke sa vaeni sapu koa pa inuma!” gua.

⁷ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina made, si avosia rau sa kurukuru toana vina made, sapu zama: “Vura mae!” gua. ⁸ Meke doḡo la si rau, meke dogoria rau si keke hose sapu doḡo guana tata matena. Meke sa pozana sa tie sapu koi koasa si na Minate, meke luli tata pa mudina si keke sapu ta pozae, popoa tadi na tie matedi. Meke ta vala koarini sa n̄iniraṅira pude di va matea si keke koari

* 6:2 Zak 1:8, 6:3,6 * 6:4 Zak 1:8, 6:2 * 6:5 Zak 6:2,6

ka made pinaqahana sa butubutu tie pa kasia popoa koasa varipera, na soṅe, na oza, meke na kurukuru pinomodi, gua.*

⁹ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina lima, si dogori rau pa kauruna sa hope sari na maqomaqodi rina tie pu tava mate, sina tozi vura nia rini sa zinama te Tamasa, meke helahelae nia rini sa dia rinanerane koe Zisu. ¹⁰ Meke velavela va ululae guahe si arini: “Ke Baṅara, Agoi pu tagoi sari doduru niniraṅira; hopemu meke hinokara si Goi! Ve seunae gua meke kote va kilasi Goi sari na tie pa kasia popoa, saripu va mate gami si gami, pude hobei sari na ehara mami?” gua. ¹¹ Meke hopeke ta poni poko gele doduru sapu keoro si arini, meke ta tozi nia rini si pude aqa va nono si arini, osolae kote tava mate beto sari na nabulu turanadia, na tasidia koe Karisito saripu vizati sa Tamasa pude tava mate gua puta tugo arini, gua.

¹² Meke korapa doṅo la si rau sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina onomo, si kamo si keke niu ninirana hola pa popoa pepeso, meke ta ilirae muho sa rimata, meke ta ilirae zinara guana ehara sa sidara.* ¹³ Meke hoqa gore pa pepeso sari na pinopino pa maṅauru, guana vua piqi^d kubolodi, saripu nolo toso hiru goreni na givusu niburu.* ¹⁴ Podalae pa keke kalina, meke kamo pa keke kalina si hola taloa sa maṅauru guana pepa sapu ta viqusuna, meke sari doduru toqere na nunusa si tava rizu pa dia kokoana.*

¹⁵ Beto asa si govete meke koa tome pa bae, na qoqoro patu koari na toqere sari na baṅarana sa popoa pepeso, na tie arilaedi, na tie tagotagodi, na tie pu tago niniraṅira, meke sari doduru pinausu, meke saripu lopu na pinausu.* ¹⁶ Meke zama la i rini sari na patu: “Mi hoqa mae koa gami,” meke koari na toqere, “Mi va paere gami koa Sa pu habotu pa nati habotwana Baṅara, meke koasa tinanaziri na vina kilasa tanisa Lami!” ¹⁷ Ura ele kamo mo he sa rane kaleana tanisa dia binugoro. Meke namu loke tie si kote boka govete nia sa vina kilasa sana,” gua sarini.*

7

Sari ka Keke Gogoto Made Navulu Made Tina Tinoni pa Butubutu Izireli

¹ Beto asa, si dogori rau sari ka made mateana, korapa turu dia koari ka made iiona sa kasia popoa, meke va bulei

* **6:8** Izk 14:21 * **6:12** Rev 11:13, 16:18; Ais 13:10; Zol 2:10,31, 3:15; Mt 24:29; Mk 13:24-25; Lk 21:25 * **6:13** Ais 34:4 * **6:14** Rev 16:20 * **6:15** Ais 2:19, 21 * **6:16** Hoz 10:8; Lk 23:30 * **6:17** Zol 2:11; Mal 3:2

rini sari ka made givusu, pude lopu givusu la pa pepeso, pa lamana, babe koari na huda.* 2 Beto asa si dogoria rau si keke mateana, sapu mae guana pa kali gasa rimata. Palekia sa sa tokoro sapu sa vina gilagila tanisa Tamasa toana, meke velavela va ululae la si asa koari ka made mateana, sarini pu ta poni ninirañira pude va kaleania sa pepeso, meke sa lamana. 3 Meke zama sa mateana: “Mi lopu va kaleania sa pepeso, meke sa lamana, meke sari na huda, osolae ta tokoro paki nia tu rina nabulu pa raedi sa vina gilagila tanisa nada Tamasa,” gua.* 4 Meke avosia rau sa ninaedi ri pu ta tokoro nia sa vina gilagila te Tamasa pa raedi, sapu ari ka keke gogoto made navulu made tina tie, saripu mae guadi koari ka manege rua butubutu Izireli. 5-8 Meke hire sari ka manege rua butubutu Izireli, koa ri kasa arini, vasina mae guadi sari hopeke manege rua tina: Ziuda, Rubeni, Qadi, Asa, Napitalai, Manase, Simione, Livae, Isaka, Zeboloni, Zosepa meke Benisimane.

Sa Vinarigara Lavata

9 Beto asa si dono la si rau, meke dogoria rau si keke vinarigara lavata, sapu lopu boka ta nae. Mae guadi koari doduru hopehopeke butubutu, na popoa, meke pa ninae vinekala, meke turu dia pa kenuna sa nati habotuana Bañara, meke pa kenuna sa Lami. Pokopoko keoro gele doduru si arini, meke tanini dia pa limadi sari na kava huda pamu, pude va lavatia si Asa. 10 Meke velavela va ululae guahe si arini:

“Sa Tinaharupu si mae guana koasa nada Tamasa, sapu habotu koasa nati habotuana Bañara, meke mae guana koasa Lami!” gua.

11 Meke turu vari likohae nia ri doduru mateana, na koimata ta ronuedi, meke sari ka made kurukuru toadi sa nati habotuana Bañara, meke hoqa todoño pa kenuna sa nati habotuana Bañara sari doduru, meke vahesia rini sa Tamasa. 12 Meke zama guahe si arini: “Uve, sa vinahesi, sa tinovala, sa tinumatumae, sa zinama leana, sa vina lavata, sa ninirañira, si tanisa nada Tamasa tugo ninae rane ka rane. Emeni!”

13 Beto asa si keke rina koimata ta ronuedi si nanasa guahe koa rau: “Ari sei sari kasa sapu pokopoko keoro hire, meke pavei mae guadi sari?” gua.

14 Meke olaña la ia rau si asa: “Bañara, agoi tu gilania. Arau lopu gilania.”* Meke zama mae au sa, “Hire sari na tie pu koadi pa korapa ninovañovala kaleana hola meke vura

* 7:1 Zer 49:36; Dan 7:2; Zak 6:5 * 7:3 Izk 9:4,6 * 7:14 Dan 12:1; Mt 24:21; Mk 13:19

mae. Ele va via i rini sari na dia poko gele doduru pude tava keoro, pa eharana sa Lami. ¹⁵ Gua asa ke turu pa kenuna sa nati habotuana Baṅara te Tamasa si arini, meke nabulu nia si Asa rane na boṅi pa Nana Zelepade. Meke kote koa turan̄i Sa si arini meke va aqori na kopu ni Sa. ¹⁶ Lopu kaqu ovia pule si arini, lopu kaqu memeha pule. Lopu kaqu nada i na rimata, babe ta sigiti nia sa maṅini.* ¹⁷ Ura sa Lami sapu koa pa kokorapana sa nati habotuana Baṅara, si kaqu kopu ni si arini, guana dia sepati. Meke kote turan̄a lani Sa si arini koari na bukahana sa kolo tinoa, meke lopu kote kabo na talotaṅa si arini.”*

8

Sa Tokoro Vina Zuapa

¹ Meke sipu va maluarua sa Lami sa tokoro vina zuapa si lopu hite kulu va kale sa Maṅauru pa kukuru aoa. ² Meke dogori rau sari ka zuapa mateana saripu turu dia pa kenuna sa Tamasa, meke ta poni ni rini sari ka zuapa buki.

³ Meke keke mateana pule si mae, meke turu kapae nana pa hope tanisa vina uququ. Meke taṅinia nana si keke vovoina qolo vasina tava uqu sa vina uququ ruqa humana lea. Meke soku sari na vina uququ saripu ta poni ni sa, pude tomo lani koari na vinaravara tadi doduru tie te Tamasa koasa hope qolo, sapu koa pa kenuna sa nati habotuana Baṅara.* ⁴ Meke sa tunahana sa vina uququ meke sari na vinaravara tadi na tie te Tamasa, si vura mae gua pa vovoina qolo pa limana sa mateana, meke sage la pa kenuna sa Tamasa. ⁵ Meke paleke la nia sa mateana sa vovoina vina uququ, meke va siṅi nia nika sa koasa hope, meke gona gore la nia sa sa nika pa popoa pepeso, ke malara va hodaka sari na kapi, meke pidala na lulusu sari na paka maṅauru, meke niu sa popoa pepeso.*

Sari na Buki

⁶ Meke va namanama ivui ri ka zuapa mateana sari na buki pu taṅini rini pa limadia.

⁷ Meke sipu ivua sa mateana kekenu sa nana buki, si hoqa gore mae pa pepeso sari na kabukabue aesi, meke na nika sapu varihenie ehara. Meke ta sulu palae beto si keke koari ka neta pinaqahana sa popoa pepeso, meke keke koari ka neta pinaqahadi rina hudahuda, meke sari doduru duduli buma pa popoa pepeso ba ta sulu palae.*

* **7:16** Ais 49:10 * **7:17** Sam 23:1; Izk 34:23; Sam 23:2; Ais 49:10; Ais 25:8

* **8:3** Em 9:1; Ekd 30:1,3 * **8:5** Liv 16:12; Izk 10:2; Ekd 19:16; Rev 11:19, 16:18

* **8:7** Ekd 9:23-25; Izk 38:22

⁸ Beto asa si ivua sa mateana vina rua sa nana buki, meke ta oki gore la pa lamana si keke sapu doño guana keke toqere suluna sapu nomana hola. Meke ta ilirae ehara si keke koari ka neta pinaqahana sa lamana. ⁹ Meke keke koari ka neta pinaqahadi ri doduru tinitona toadi pa lamana si mate, meke keke koari ka neta pinaqahadi rina vaka si ta huara.

¹⁰ Beto asa si ivua sa mateana vina neta sa nana buki, meke hoqa gore mae guana pa mañauru si keke pinopino lavata sapu hurunu guana zuke. Meke hoqa la ia si keke koari ka neta pinaqahadi rina ovuku, na leana, meke sari na bukaha.* ¹¹ Meke sa pozana sa pinopino hie, si e "Pasa." Meke ta ilirae pasa si keke koari ka neta pinaqahana sa kolo, meke soku tie si mate nia, sina napoa rini sa kolo pasana hie.*

¹² Beto asa si ivua sa mateana vina made sa nana buki, meke tava huporo si keke koari ka neta pinaqahana sa rimata, na sidara, meke sari na pinopino. Meke keke koari ka neta pinaqahana sa rane si lopu rimata, meke keke koari ka neta pinaqahana sa boñi si loke ruqaha, meke keke koari ka neta pinaqaha si lopu kalalasa sari na pinopino.*

¹³ Meke sipu doño la rau, si avosia rau si keke atata, sapu tetedoru nana panaulu hola pa galegalearane, sapu velavela va ululae guahe: "Madi talotana hola gedi si arini pu koa ia sa popoa pepeso, pana ta avoso sari na buki saripu kote ta ivu koari ka neta mateana pule," gua si asa.

9

¹ Meke ivua sa mateana vina lima sa nana buki, meke dogoria rau si keke pinopino sapu ele hoqa gore mae pa pepeso, meke ta poni nia sa sa viduluna sa pou loke kokoina.

² Meke tukelia sa pinopino sa pou asa, meke vura sage mae pa pou sa tunaha muho, guana tunahana keke nika nomana, meke tava huporo sa kalalasangana sa rimata, meke sa galegalearane koasa tunaha sapu vura mae pa pou.*

³ Meke vura mae pa korapa tunaha sari na kupokupo, meke gore mae hake si arini pa pepeso, meke ta poni nia rini sa niniranira pude va hereria sa tie, kekenoño gua sa hinerere tanisa nenege.* ⁴ Meke ta tozi nia rini si pude lopu nonovali sari na duduli, na huda, babe sari na linetelete; ba novali mo sari na tie pu lopu ta veko pa raedia sa tokoro vina gilagila te Tamasa, gua.* ⁵ Tava malumu si arini pude va sigiti sari na tie koari ka lima sidara, ba lopu tava malumu

* **8:10** Ais 14:12 * **8:11** Zer 9:15 * **8:12** Ais 13:10; Izk 32:7; Zol 2:10,31,
3:15 * **9:2** Zen 19:28 * **9:3** Ekd 10:12-15 * **9:4** Izk 9:4

koarini si pude va matei sari na tie, ba pude vata sigiti guni mo na ginarata tana nenege, gua. ⁶ Meke koari ka lima sidara sara, si kote hata ia rini sa minate, ba lopu kote kamo a rini si asa. Kote hiva mate hola si arini, ba lopu kaqu boka.*

⁷ Doño kekeñoño gua tugo rina hose pu tava namanama pude la pa vinaripera sari na kupokupo. Koari na batudi si koa nana si keketona sapu doño guana toropae qolo tana banara, meke sari isumata dia si gua tugo na isumata tie.*

⁸ Sari na kaludi si gele, meke sari livodi si gua tugo na livo laione.*

⁹ Meke sari na kapu raqaraqadi si gua tugo na aeana, meke sari na burunudi ri na tatapurudi si gua tugo na ovanadi ri na totopili, na hose pu haqala la pa vinaripera.*

¹⁰ Koa i pikutudi si arini, sapu guana pikutu nenege sapu vari suni, meke sari na pikutudi rini si koa i niniranira, pu va sigiti sari na tie soku totošo koari ka lima sidara. ¹¹ Meke koa nana tugo sa dia banara, sapu sa mateana tana pou loke kokoina hie. Sa pozana sa pa zinama Hiburu si e Abadoni, ba pa zinama Quriki si e Apolioni. Ginuana sa si “Na Tie Huhuara.”

¹² Sa tinalotana kaleana kekenu si ele hola, ba pa mudina asa si kote luli mae pule si karua tinalotana.

¹³ Meke ivua sa mateana vina onomo sa nana buki, meke avosia rau si keke mamalaini sapu mae guana koari ka made iiona sa hope qolo, sapu koa pa kenuna sa Tamasa.*

¹⁴ Meke zama la si asa koasa mateana vina onomo pu taninina sa buki: “Mu vata rupahi sari ka made mateana pu ele ta pusidi pa ovuku lavata, sapu ta pozae Iuparetisi!” gua. ¹⁵ Meke ta rupaha sari ka made mateana saripu ele tava nama veko koasa aoa, na rane, na sidara, meke na vuaheni tanisa totošo ta mutina, pude va matei rini si keke koari ka neta pinaqahadi rina tie pa kasia popoa. ¹⁶ Meke avosia rau sa ninaedi rini pu koi pa hose, si ari ka karua gogoto vuro*.

¹⁷ Meke guahe sa qua dinogodogorae koari na hose, meke sari na tie pu koidi rini: Sari na dia poko raqaraqqa si zinara guana nika, meke buma guana lamana peava, meke meava. Meke doño gua tugo na batu laione sari na batudi rina hose. Meke vura pa nuzudi rini sari na nika, na tunaha, meke na nai. ¹⁸ Meke hire sari ka neta oza saripu va matea si keke koari ka neta pinaqahadi rina tie pa kasia popoa: sa nika, sa tunaha, meke sa nai, sapu vura mae pa nuzudi ri na hose. ¹⁹ Meke koai na niniranira

* 9:6 Zob 3:21; Zer 8:3 * 9:7 Zol 2:4 * 9:8 Zol 1:6 * 9:9 Zol 2:5 * 9:13

nuzudi na pikutudi sari na hose. Ura sari na pikutudi rini si ari batudi guana noki, pude va sigiti sari na tie.

²⁰ Ba sari na tinoni pu lopu tava mate koari na oza sara, si lopu veko pani rini sari na dia tinavete kaleadi pa limadia, meke lopu makudo vahesi rini sari na tomate kaleadi, babe sari na beku qolo, na siliva, na boronizi, na patu, na huda, saripu lopu boka dodogorae, na avavosae, babe ene.*

²¹ Meke lopu veko pani tugo rini sari na dia vinakuvakutae, na vinarivosa, na vinari riqihhi, na binarabarata, na va mate tie, meke hikohiko, na gua.

10

Sa Mateana meke sa Pepa Ta Viqusuna Hitekena

¹ Beto asa si dogoria rau si keke mateana ninirana pule, sapu pokopoko nia na lei, meke gore mae gua pa Mañauru. Meke koa nana pa kali sage batuna si keke bigobigo, meke nedala guana rimata sa isumatana, meke sari nenena si guana nika hurunudi. ² Meke tañinia nana pa limana si keke pepa ta viqusuna hitekena, sapu ta repahana pa limana. Meke sa kali nene mataona si turu nia sa pa lamana, meke sa nene gedena si pa pepeso. ³ Meke velavela va ululae si asa, gua tugo na kurumu laione. Meke sipu beto velavela sa, si ta avoso mo sari ka zuapa paka mañauru. ⁴ Meke sipu beto tugo sa mamalainidi ri ka zuapa paka mañauru, si hiva kuberi rau sari na dia zinama; ba avosia rau si keke mamalaini sapu mae guana pa mañauru, sapu zama mae guahe: “Mu lopu tozi vura ni saripu gua zama ni ri ka zuapa paka mañauru. Madi lopu ta kubere si arini,” gua si asa.

⁵ Beto asa, si dogoria rau sa mateana sapu turuna pa lamana meke pa pepeso. Huhuku sage la nia sa pa mañauru sa kali lima mataona.* ⁶ Meke va tatara si asa pa korapa pozana sa Tamasa toa hola niniae rane ka rane, sapu tavetena sa mañauru, sa pepeso, meke sa lamana, meke sari doduru likakalae saripu koa koa rini, meke zama guahe si asa: “Ele kamo mo sa totošo, ke lopu kaqu aqa kamahire. ⁷ Ba pana ivua sa mateana vina zuapa sa nana buki, si kaqu va gorevura ia Tamasa sa Nana hiniva golomona, sapu gua ele tozi vura nia Sa koari Nana nabulu, sapu sari na poropita^d,” gua si asa.

⁸ Beto asa sa mamalaini sapu ele avosia rau mae guana pa Mañauru si zama mae guahe pule koa rau: “La mamu hena

* 9:20 Sam 115:4-7, 135:15-17; Dan 5:23

* 10:5 Ekd 20:11; Diut 32:40; Dan 12:7; Em 3:7

vagia sa pepa ta viqusuna, sapu ta repahana pa limana sa mateana sapu turu pa lamana meke pa pepeso," gua.*

⁹ Meke topue la si rau koa sa mateana, meke tepa ia rau koa sa sa pepa ta viqusuna hitekena. Meke zama mae koa rau si asa: "Mae vagia, mamu hena ia. Kote hilili pa tiamu si asa, ba pa nuzumu si kote lomoso guana zipale."

¹⁰ Meke vagia rau sa pepa ta viqusuna hitekena pa limana sa mateana, meke hena ia rau. Meke sipu va linilinia rau, si lomoso guana zipale pa nuzuqu si asa. Ba mudina sipu onolia rau si hilili pa tiaqu si asa. ¹¹ Meke tozi nau sa si rau: "Keke toso pule mamu korokorotae ni sari na tinoni koari soku butubutu, na popoa, na vinekala meke sari na banara," gua si asa.

11

Sari Karua Tie Paleke Inavoso te Tamasa

¹ Meke ta poni nia rau si keke kolu padapadana, meke zamau sa mateana si rau: "Mamu la pada ia sa Zelepade te Tamasa meke sa hope, mamu nae i tugo saripu vahesihesi pa korapa Zelepade.* ² Ba mu lopu pada ia sa varivari-garana lavata pa sadana sa Zelepade, sina ele ta vala koari na tie huporo sa vasina asa. Meke kote ene viñohae hoboria rini sa vasileana hopena koari ka made navulu rua sidara.*

³ Meke kote ponini niniranira rau sari karua Qua tie paleke inavoso te Tamasa saripu va sage poko baika, pude vata dogoro nia sa dia tinalotana koari na sinea, meke kote tarae nia rini sa inavoso te Tamasa koari keke tina karua gogoto onomo navulu puta rane," gua.

⁴ Arini sari karua huda olive, meke sari karua tuturuana zuke, sapu turu pa kenuna sa Banara tanisa popoa pepeso.*

⁵ Meke pude podekia rina tie pude nonoivali sarini, si vura mae pa nuzudi ri kara sa nika, meke sulu pani sari na kana. Ke koasa sirana gua mo asa, si kote tava mate si arini pu hiva nonoivali sari kara. ⁶ Meke ta vala tugo koa ri kara sa niniranira pude va nosoa sa ruku pa galeglearane, pude loke ruku koasa doduruna sa toso sapu hoke tozi vura nia rini sa Inavoso te Tamasa. Meke ta poni niniranira sari kara pude va ilirae ni ehara sari na kolo, meke pude vata evani tugo sari na oza votivotikaedi pa popoa pepeso, toso hiva nia ri kara.*

⁷ Meke sipu ele va hokoti ri kara sari na dia toso, pude tozi vura nia sa Inavoso te Tamasa, si kote vura mae pa

* 10:8 Izk 2:8 kamo hinia 3:3 * 11:1 Izk 40:3; Zak 2:1-2 * 11:2 Lk 21:24

* 11:4 Zak 4:3, 11 kamo hinia 14 * 11:6 1 Ban 17:1; Ekd 7:17-19; 1 Samuela 4:8

korapa pou loke kokoina sa kurukuru kaleana, meke kote razai sa sari kara, meke kote va kilasi na va matei sa si arini.* ⁸ Meke sari na tomatedi ri karua tie paleke inavoso si kote eko pa korapa siraṅana sa vasileana nomana. Koasa vasileana asa si tava mate pa korosi sa dia Baṅara, meke hoke ta pozae kekeṅoṅo gua tugo Sodomu meke Izipi sa vasileana asa.* ⁹ Meke koari ka neta rane kukuruna, si kote dogori ri doduru tie pa nināe butubutu, na vinekala, na popoa, sari na tomatedi ri kara, meke kote korodia pomunu ni rini sari kara. ¹⁰ Meke kote qetuqetu hola sari doduru tinoni pa popoa pepeso koasa minate tadi kara, meke kote varivariponi vinariponi sarini, sina ṅoṅovalala sisigiti ri kara hire sari doduru tinoni pa vina kilasa te Tamasa.

¹¹ Meke sipu hola tugo ka neta rane kukuruna, si siṅo lani tinoa Tamasa sari kara, ke gasa turu sari kara. Meke matagutu na tarazuzu si arini pu dogorodi sari kara.*

¹² Meke avosia ri karua tie paleke inavoso te Tamasa sa mamalaiṅi pa maṅauru, sapu velavela va ululae mae guahe koa rini, "Sage mae tani!" Meke dogori rina dia kana sagedi la pa Maṅauru pa korapa lei si arini.*

¹³ Meke pa totoṅo tugo asa si kamo si keke niu nomana hola, meke hoḡa ta huara inete si keke koari ka manege puta pinaḡahadi rina vetuvetu koasa vasileana, meke ari ka zuapa tina tie si mate. Meke sari na tie pu koa holadi si matagutu na tarazuzu, ke vahesia mo rini sa Tamasa lavata pa Maṅauru.*

¹⁴ Ego, sa tinalotaṅa vina rua meke kaleana si ele hola, ba sa tinalotaṅa vina neta si tata kamo hokara mo!

Sa Buki Vina Zuapa

¹⁵ Meke ivua sa mateana vina zuapa sa nana buki, meke ta avoso sa mamalaiṅidi ri pa Maṅauru pu zama va ululae guahe:

"Sa binaṅara pa popoa pepeso

si na Binaṅara tanisa nada Baṅara meke sa Nana Karisito^d kamahire,

meke kote koa Baṅara si Asa nināe rane ka rane!"*

¹⁶ Meke sari ka hiokona made koimata ta ronuedi pu habotu pa dia habohabotuana baṅara pa kenuna sa Tamasa, si hoḡa todoṅo, meke vahesia rini sa Tamasa, ¹⁷ meke zama pa vinahesi sapu guahe:

"Ke, Baṅara, sa Tamasa pu tagoi sari doduru niniraṅira, sapu koa pukerane, meke sapu korapa koa kamahire,

* **11:7** Dan 7:7,21; Rev 13:5-7, 17:8 * **11:8** Ais 1:9-10 * **11:11** Izk 37:10

* **11:12** 2 Baṅ 2:11 * **11:13** Rev 6:12, 16:18 * **11:15** Ekd 15:18; Dan 2:44, 7:14,27

zama valeana si gami koa Goi,
 sina koasa Mua niniranira lavata,
 si podalae nia Goi sa Mua Binanara!

¹⁸ Ta naziri sisigiti sari na tie huporo,*
 meke kamahire si ta naziri tugo si Goi.

Ele kamo sa toroso pude di ta pitu sari doduru pu matedi,
 meke pude ta pia tugo sari na Mua nabulu poropita,
 meke sari na Mua tie,
 meke sari doduru pu pama^{na} nigo hiteke na lavata.

Meke ele kamo sa toroso pude va kilasi pa tinahuara sarini
 pu huara va ineti sari na tiena sa popoa pepeso.”

¹⁹ Ta tukele sa sasadana sa Zelepade te Tamasa pa
 Ma^{na}uru. Meke ta dogoro pa korapana sa Nana Zelepade
 sana sa Bokese tanisa Vinariva Egoi te Tamasa. Meke
 malara va hodaka sari na kapi, meke pidala, na lulusu
 sari na paka ma^{na}uru, niu sa popoa pepeso, meke na rane
 boⁿⁱ nomana si va hoqa gore mae i sari na kabukabue aesi
 nomadi.*

12

Sa Barikaleqe meke sa Ratovo

¹ Meke vura mae pa galegalearane si keke vina gilagila
 arilaena, sapu variva magasana: keke barikaleqe si ta
 dogoro sapu pokopoko nia sa sa rimata, meke netia sa sa
 sidara pa nenena, meke toropae ni sa sari ka manege rua
 pinopino. ² Meke aritiana sa barikaleqe, meke ta sigiti
 na hilala na tata podo koburu si asa. ³ Beto asa si keke
 vina gilagila pule si vura mae pa ma^{na}uru: vura mae
 si keke ratovo zi^{na}zi^{na} nomana hola sapu ka zuapa
 batuna, meke ka manege puta kikhona, meke hopeke va
 hake toropae ba^{na}ra sari na batuna.* ⁴ Meke hiru gore
 nia pikutuna sa si keke koari ka neta pinaqahadi rina
 pinopino pa ma^{na}uru, meke va hoqa gore lani sa pa pepeso
 si arini. Meke la sa ratovo pa kenuna sa barikaleqe pu tata
 podopodo, pude onolo toa ia gana sa haha sapu kote podoa
 sa, gua.* ⁵ Meke podoa sa barikaleqe si keke tuna koreo
 pu kote tagoi sari doduru niniranira pude ba^{na}ra ni sari
 doduru butubutu. Ba ta harupu sage koe Tamasa pa Nana
 habotuana Ba^{na}ra sa koburu.* ⁶ Meke govete la nana pa
 soloso qega sa barikaleqe, vasina pu ele va nama veko nia
 Tamasa pude kopu nia rini si asa, koari ka keke tina karua
 gogoto onomo navulu puta rane.

* **11:18** Sam 2:5, 110:5; Sam 115:13 * **11:19** Rev 8:5, 16:18 * **12:3** Dan 7:7

* **12:4** Dan 8:10 * **12:5** Ais 66:7; Sam 2:9

⁷ Meke ta evaᅇa sa vinaripera pa Maᅇauru. E Maekolo meke sari nana puku mateana, si raza ia sa ratovo, meke sa ratovo meke sari nana puku mateana si raza hobedia.*

⁸ Ba tava kilasa sa ratovo meke sari nana mateana, ke loke dia vasina hokara pude koa pa Maᅇauru si arini. ⁹ Meke ta gona gore sa ratovo nomana, sapu sa noki pukeranena hola, sapu ta pozae sa Devolo babe Setani. Ta gona gore pa pepeso si asa, meke sari doduru nana mateana. Meke sekesekei ni sa sari doduru tie pa kasia popoa.*

¹⁰ Meke avosia rau si keke mamalaini pa Maᅇauru, sapu velavela va ululae guahe: “Ele kamo kamahire sa tinaharupu, sa ᅇiniraᅇira, meke sa Binaᅇara tanisa nada Tamasa, meke sa ᅇiniraᅇira tanisa Nana Karisito. Ura ele ta gona gore la pa pepeso si asa pu zutui sari na tasida koe Karisito, pa kenuna sa nada Tamasa boᅇi na rane.* ¹¹ Meke ele koa mataᅇara meke va kilasia rini si asa koasa eharana sa Lami, meke koasa hinelahelaena sa Inavoso Leana. Meke lopu ruriti rini sari na dia tinoa kamo pa minate. ¹² Gua asa, ke mu koa qetuqetu agoi na Maᅇauru, meke gamu doduru pu koa koa sa. Ba mi talotaᅇa gemi si gamu na pepeso meke na lamana! Ura ele gore atu koa gamu sana sa Devolo pa nana tinaᅇaziri lavata, sina gilania sa sapu papakana hokara mo sa nana totoᅇo,” gua.

¹³ Meke totoᅇo dogoria sa ratovo sapu ele ta gona gore la si asa pa pepeso, si podalae hata lulia sa sa barikaleᅇe sapu ele podona sa koburu koreo. ¹⁴ Meke ta vala koasa barikaleᅇe sari karua tatapuru atata nomadi, pude boka tapuru govete la si asa pa soloso qega. Meke koa si asa vasina pu ele va nama veko nia Tamasa, pude ta kopue si asa pa ᅇeta vuaheni kukuruna, vasina pu lopu kamo sa ratovo.* ¹⁵ Meke totoᅇo vura pa ᅇuzuna sa ratovo sa kolo, gua tugo na ovuku naᅇena pu luli la pa mudina sa barikaleᅇe, pude mani paleke taloa nia gana, gua. ¹⁶ Ba toka nia sa popoa pepeso sa barikaleᅇe, meke ta viᅇala sa pepeso, meke nuᅇuru gore sa naᅇe sapu va totoᅇo vura ia sa ratovo pa ᅇuzuna. ¹⁷ Meke ta ᅇaziri sisigiti nia sa ratovo sa barikaleᅇe, ke la pude razai sa sari kaiᅇa tuna pule sa barikaleᅇe, sarini pu va tabei sari na tinarae te Tamasa, pu tuᅇe va nabu pa rinaᅇeraᅇe, meke tozi vura nia sa inavosona sa guguaᅇa e Zisu Karisito. ¹⁸ Meke turu sa ratovo pa masamasa.

13

* **12:7** Dan 10:13,21, 12:1; Zd 9 * **12:9** Zen 3:1; Lk 10:18 * **12:10** Zob 1:9-11; Zak 3:1 * **12:14** Dan 7:25, 12:7

Sari Karua Kurukuru Kaleadi

¹ Meke dogoria rau si keke kurukuru sapu korapa vura sage mae pa lamana, sapu ka manege puta kikihona meke ka zuapa batuna; meke hopeke ri na kikihona si va hake toropae baṅara. Meke ta kubere pa hopeke batudi sa zinama vinahesi pule, sapu na tamasa si arini, gua.* ² Meke sa kurukuru kaleana hie sapu dogoria rau si gua tugo na leopardi, meke sari na nenena si gua tugo na nene bea, meke sa ṅuzuna si gua tugo na ṅuzu laione. Meke vala nia sa ratovo koasa sa nana ṅiniraṅira pude koa baṅara koa sa nana habotuana baṅara.* ³ Meke dogoria rau sapu keke ri na batuna si bakora va kaleana, guana kote mate nia tu sa, ba ele ibu nana tu. Ke magasa nia rina tie pa doduruna sa kasia popoa, meke lulia rini si asa. ⁴ Meke vahesia rini sa ratovo, sina vala nia sa koasa kurukuru kaleana sa ṅiniraṅira, meke vahesia tugo rini sa kurukuru asa, meke zama: "Esei si ṅinira gua sa kurukuru? Meke esei si garo pude varipera koa sa, meke va kilasia si asa?" gua si arini.

⁵ Meke tava malumu sa kurukuru pude vahesihesi pule nia na poza pule nia tamasa, meke tago ṅiniraṅira pude koa baṅara koari ka made ṅavulu rua sidara.* ⁶ Meke podalae zama ṅoṅovalia sa sa Tamasa meke sa Pozana, meke sa Nana vasina pu koa ia Sa, meke gua tugo sarini pu koadi pa Maṅauru. ⁷ Meke tava malumu si asa pude razai sari na tie te Tamasa, meke pude va kilasi si arini. Meke ta vala koasa sa ṅiniraṅira pude baṅara ni sari doduru tinoni pa ninae butubutu, na vinekala, na popoa, gua.* ⁸ Meke sari doduru tiena sa popoa pepeso si kaṅu vahesia si asa. Ba lopu sarini pu ele ta kubere pozadi pa buka tinoa tanisa Lami, sapu ele vizata vekoi Tamasa pude tava mate, seunae gua tava podaka sa kasia popoa.*

⁹ Asa sapu ari taliṅana si mani avosia! ¹⁰ Ke asa sapu kote ta turaṅa taloa pa tinaraovo^d, si mani ta turaṅa taloa tugo pa tinaraovo. Meke asa sapu kote tava mate si mani tava mate nia tugo sa vedara. Ura hire tugo sari na totošo pude turu va nabu pa rinaṅeraṅe koe Karisito sari na tie te Tamasa.*

¹¹ Meke dogoria pule rau si keke kurukuru kaleana sapu vura sage mae pa pepeso. Meke koa ia karua kikihona pu doṅo guana kikiho lami, meke sa mamalainina si guana ratovo. ¹² Meke nabulu nia sa sa kurukuru kekenu, meke

* **13:1** Dan 7:3; Rev 17:3,7-12 * **13:2** Dan 7:4-6 * **13:5** Dan 7:8,25, 11:36

* **13:7** Dan 7:21 * **13:8** Sam 69:28 * **13:10** Zer 15:2, 43:11

koasa doduru nana *ninira* si tavetavete si asa, pude ososo ni sari doduru tie pa kasia popoa pude vahesia sa kurukuru kekenu. Asa sa kurukuru sapu ele bakora, meke doño guana lopu sana kote mate. Ba hola sapu gua asa, si ibu tu sa bakorana. ¹³ Meke va vura tinavete variva magasadi sa kurukuru vina rua, meke garunu gore mae nia tugo sa pa pepeso sa nika pa mañauru pa kenudi ri na tie. ¹⁴ Meke sekesekei ni sa sari doduru tiena sa popoa pepeso, koari na tinavete variva magasadi saripu tava malumu ni sa pude taveti, pude zuka ia sa kurukuru kekenu. Meke tozi ni sa saripu koadi pa pepeso, pude tavetia si keke beku pa kinehana sa kurukuru kekenu, sapu ele tava bakora magu varipera, ba lopu mate. ¹⁵ Meke ta vala sa *ninira* koasa kurukuru vina rua, pude mani siño la nia tinoa sa beku kinehana sa kurukuru kekenu, pude boka zama si asa. Meke tozi nia sa beku pude va matei sari doduru pu lopu vahesia si asa. ¹⁶ Meke ososo ni sa kurukuru vina rua sari doduru tie, hiteke na lavata, tagotagodi na habahualadi, tie ta rupahadi meke na pinausu, pude veko vina gilagila pa kali lima mataodi, babe pa raedi. ¹⁷ Meke loke tie si tava malumu pude variholuholue, be lopu tagoa sa sa vina gilagila hie, sapu sa pozana sa kurukuru kaleana, babe sa nabana sa pozana.

¹⁸ Ego, hire tugo sari na vina gilagila tomedi: Asa sapu ari nana ginilagilana si mani tavete vura nia sa nabana sa kurukuru. Ura sa naba onomo gogoto onomo *navulu* onomo si tozi vura nia sa pozana sa tie hie.

14

Sa Lami meke sari Nana Tinoni

¹ Meke totdoso doño la si rau si dogoria rau sa Lami sapu korapa turu Nana pa toqere Zaione^d. Meke turu turañae dia koa Sa sari ka keke gogoto made *navulu* made tina tinoni. Meke ta kubere pa raedi sa pozana Sa, meke sa pozana sa Tamana.* ² Meke avosia rau si keke mamalaini sapu mae guana pa Mañauru, sapu guana ovañadi rina tovovo vari totomoidi, meke pidala guana paka mañauru, meke guana mamalaini ri pu mikemike. ³ Meke kera nia rini si keke kina vaqurana pa kenuna sa nati habotuana Bañara, meke pa kenudi ri ka made kurukuru toadi, meke ri na koimata. Meke loke tie pule si hite va nonoga ia sa kina, ba sari ka keke gogoto made *navulu* made tina tinoni mo pu ele holu vagi Tamasa pa popoa pepeso koasa eharana Karisito. ⁴ Hire tugo sari na tie pu lopu va boni pule ni

* 14:1 Izk 9:4; Rev 7:3

dia tinoa koari na hahanana kaleadi, ba soto va nabu koe Tamasa, kekeṅoṅo gua na vineki vaqura pu lopu hite koa turana keke tie, ba kaqu koa soto mo koasa tie pu kaqu haba ia sa. Ba luli lamae ia rini sa Lami doduru totošo. Meke hire tugo sari na tie pu holu vagi pule ni Tamasa koari na tie pa kasia popoa, pude na tie tanisa meke tanisa Lami, kekeṅoṅo gua tugo rina vua kenudi pu ta poni koasa Tamasa. ⁵ Namu lopu hite kokoha si arini, ba toṅoto meke loke tinazutudi.*

Sari ka Neta Mateana

⁶ Meke beto asa si dogoria rau si keke mateana sapu tapuru va ululu sage pa galegalearane, sapu palekena sa Inavoso Leana sapu koa ninae rane ka rane, pude tozi vura nia koari na tinoni pa ninae butubutu, na vinekala, meke na popoa. ⁷ Meke zama va ululae si asa, “Mi pamaṅa nia na vahesia sa Tamasa! Ura ele kamo sa totošo varipitui tanisa. Mi vahesia si Asa pu tavetena sa Maṅauru, sa pepeso, sa lamana, meke sari na bukahadi ri na kolo!” gua si asa.

⁸ Meke luli mae gana pule si keke mateana vina rua, meke zama: “Ele huara! Ele ta huara va inete sa popoa Babiloni, sa ṅati vasileana lavata. Sina ele ta turana va sea pa nana hahanana maqota sari na tie koari doduru butubutu, guana va viviri ni vaeni variva pekipekina sa si arini,” gua.*

⁹ Meke luli la gana koari kara sa mateana vina neta, meke velavela va ululae guahe: “Arini pu vahesia sa kurukuru kaleana, meke sa beku sapu ta tavete luli pa kinehana sa, meke vekoa pa raedi, babe pa limadi sa vina gilagila tanisa kurukuru, ¹⁰ si kaqu va napo ni Tamasa sa doduruna sa ṅiniraṅira tanisa Nana kapa tinaṅaziri nomana hola. Meke kote tava sigiti hola pa nika meke pa kolo nai lerana si arini, pa kenudi ri na mateana hopedi te Tamasa meke sa Lami.*

¹¹ Meke sa tuṅahana sa nika vasina koa ta sigiti si arini, si vura sage ninae rane ka rane. Meke loke ari makudona rane na boṅi sa tinasigiti tadirini pu vahesia sa kurukuru kaleana meke sa beku, sapu sa kinehana sa. Gua tugo asa sa tinasigiti tadirini pu ele vagia sa vina gilagilana sa pozana sa,” gua.* ¹² Ke hire tugo sari na totošo pude turu va nabu sari na tie te Tamasa, saripu va tabei sari Nana tinarae, meke soto va nabu pa dia rinaṅeraṅe koe Zisu.

¹³ Meke totošo asa si avosia rau si keke mamalaini mae guana pa Maṅauru, sapu zama guahe: “Mu kuberia sapu guahe: Tamanae tugo saripu koa keke koasa Baṅara, pu mate kamahire meke gua tugo saripu kote mate vugo repere! Uve! Ura, kote magogoso koari na dia tinavete

* **14:5** Zepa 3:13 * **14:8** Ais 21:9; Zer 51:8; Rev 18:2 * **14:10** Ais 51:17; Zen 19:24; Izk 38:22
* **14:11** Ais 34:10

mamatadi si arini, meke kote piai tugo Tamasa si arini koari na dia tinavete leadi,” gua sa Maqomaqo Hope.

Sa Totoso Pakepakete pa Popoa Pepeso

¹⁴ Meke dono la si rau, meke dogoria rau si keke lei keorona, meke habotu Nana koasa lei si keke, sapu dono gua tugo sa Tuna na Tie, meke toropae nia Sa sa toropae Bañara sapu ta tavetae qolo, meke tañinia Nana pa limana si keke magu naruna tana pakepakete huiti.* ¹⁵ Meke vura mae pa korapa Zelepade si keke mateana pule, meke velavela va ululae la guahe koa Sa pu korapa habotuna pa lei: “Mu paleke la nia sa Mua magu naruna mamu la pakepakete. Ura ele kamo sa totoso pude pakepakete sina ele komiha sa popoa pepeso!” gua.* ¹⁶ Meke hiru nia Sa pu habotuna pa lei sa Nana magu pa popoa pepeso, meke ta pakete vagi sari na tiena sa popoa pepeso.

¹⁷ Meke keke mateana pule si vura mae gua koasa Zelepade pa Mañauru, meke palekia nana tugo si keke magu pakepakete naruna. ¹⁸ Meke keke mateana pule sapu kopuna sa nika pa hope^d, si vura mae gua vasina, meke zama va ululae la guahe koa Sa pu tañinina sa magu pakepakete naruna: “Mu palekia sa mua magu pakepakete naruna, mamu pakete vagi sari na tie guana kata qurepi^d koari na inuma vaeni pa popoa pepeso, sina ele sagana sari qurepi!” gua. ¹⁹ Meke hiru nia sa mateana sa nana magu pakepakete naruna koasa popoa pepeso, meke vagi varigara ni sa sari na tie guana kata qurepi, meke oki lani rini koasa munamunalana kolo vaeni tanisa tinanaziri te Tamasa. ²⁰ Meke tava mate sari na tie meke vura eharadi gua sapu ta neti sari na qurepi pa munamunalana pa sadana sa vasileana lavata. Totolo vura guana naqe sa eharadi koasa munamunalana tinanaziri te Tamasa, la tu pa seu padana neta gogoto kilomita meke tata karua mita lamanana gua.*

15

Sari na Mateana meke sari na Oza Vina Betobeto

¹ Meke dogoria rau pa Mañauru si keke vina gilagila arilaena pule meke variva magasana. Koa dia sari ka zuapa mateana meke hopeke dia oza vina betobeto. Ura pana ta evaņa sari na oza hire, si beto tugo sa tinanaziri te Tamasa. ² Meke dogoria rau si keke tinitoņa sapu dono guana kolo, sapu bule sisigiti meke kekenoņo guana qelasi viana, meke varihenie nika si asa. Meke dogori rau sarini

* 14:14 Dan 7:13 * 14:15 Zol 3:13 * 14:20 Ais 63:3; KTZ 1:15; Rev 19:15

pu koa mataqara hola nia sa kurukuru kaleana, meke sa bekuna sa, meke sa nabana sa pozana sa, sina lopu vahesia rini sa kurukuru. Korapa turu kapae dia si arini koasa kolo sapu guana qelasi, meke tañini dia pa limadi sari na mike saripu poni ni Tamasa koa rini. ³ Meke kera nia rini sa kinera te Mosese, sa nabulu te Tamasa, koa sa guguana sa Lami, sapu guahe.*

“Bañara, Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira,
sari na Mua tinavete si arilaedi na variva magasadi!
Agoi sa Bañara ninae rane tadi na butubutu,
toñoto meke hinokara sari na Mua hahanana.

⁴ Bañara, doduru tie si kote pamaña nigo,*
meke kote va lavatia sa Pozamu.
Ura, Agoi mo telemu si hopemu,
meke sari doduru tie pa ninae popoa
si kote mae vahesigo mo si Agoi.

Ura sari na Mua tinavete toñotodi,
si ele vata dogoro ni Goi koa ri na tie,” gua.

⁵ Beto asa, si doño la si rau meke dogoria sapu ta tukele sa Zelepade sapu sa Ipi^d Hopena te Tamasa pa Mañauru.*

⁶ Meke vura mae pa korapana sa Zelepade sari ka zuapa mateana, saripu paleke mae ni sari ka zuapa oza. Meke pokopoko lini sapu keoro meke nedaladi si arini, meke dikuru ni rini pa raqaraqadi sari na qolo. ⁷ Meke keke koari ka made kurukuru toadi si vala ni koari ka zuapa mateana sari na baolo qolo sapu siñi na tinañaziri tanisa Tamasa sapu toa holana ninae rane ka rane. ⁸ Meke siñia na tunaha sa korapana sa Zelepade sapu mae guana koasa ninedalana sa Tamasa meke koasa Nana ninirana. Ke loke tie hokara si boka nuquru la vasina, osolae tava gorevura beto tu sari ka zuapa oza tadi ka zuapa mateana.*

16

Sari na Baolo Tanisa Tinañaziri te Tamasa

¹ Meke avosia rau si keke mamalaini sapu mae guana pa Zelepade, sapu zama va ululae guahe koari ka zuapa mateana: “La mamu titisi gore ni pa popoa pepeso sari ka zuapa baolo tanisa tinañaziri te Tamasa,” gua.

² Meke la titisi gore nia sa mateana vina keke sa nana baolo pa popoa pepeso. Meke razai na tubu sapu vari sisigiti si arini pu vagia sa vina gilagila tanisa kurukuru kaleana, meke sarini pu vahesia sa bekuna sa.*

* 15:3 Ekd 15:1 * 15:4 Zer 10:7; Sam 86:9

* 15:5 Ekd 38:21 * 15:8 Ekd

40:34; 1 Bañ 8:10-11; 2 Koron 5:13-14; Ais 6:4

* 16:2 Ekd 9:10

³ Meke sa mateana vina rua si titisi gore la nia pa lamana sa nana baolo. Meke ta evaṅae gua tugo na eharadi ri na tie matedi sa kolo, meke mate beto sari doduru tin̄itona toadi pa lamana.

⁴ Meke sa mateana vina neta si titisi gore la nia sa nana baolo koari na leana na ovuku, meke koari na kolo bukaha, meke ta ilirae ehara si arini.* ⁵ Meke avosia rau sa mateana tadi na kolo, sapu zama guahe:

“Agoi sapu Hopemu, sapu ele koa pukerane, meke sapu korapa koa kamahire,

tonoto sari na Mua vina kilasa koari na tie kaleadi hire.

⁶ Ura va matei rini sari na Mua tie, meke sari na poropita, meke tava zoloro sari na eharadi, meke va napo ni ehara Goi si arini pu variva mate, ura pada tugo sa vina kilasa asa koarini!”

⁷ Meke avosia rau si keke mamalaiṅi sapu vura mae guana koasa hope, sapu zama guahe:

“Uve, Baṅara na Tamasa pu tagoi sari doduru niniraṅira, tonoto meke hinokara hola sari na Mua vina kilasa!”
gua.

⁸ Meke titisi la nia sa mateana vina made sa nana baolo koasa rimata, meke tava ninira sa nadana sa, pude kina va sisigiti na rimata sari na tie. ⁹ Meke ta kina va sisigiti nia rina tie sa maṅinina sa rimata, ke zama va kaleania rini sa Tamasa meke sa pozana Sa, sapu ari Nana niniraṅira koari na oza hire. Ba korodia luara pani rini sari na dia sinea, pude vahesia sa Tamasa.

¹⁰ Meke titisi la nia sa mateana vina lima sa nana baolo koasa habotuana baṅara tanisa kurukuru kaleana, meke tava huporo dudukurumu sa popoa vasina koa baṅara sa kurukuru kaleana, meke garata livodi sari na tie, ura na ta sigiti si arini.* ¹¹ Meke zama va kaleania rini sa Tamasa pa Maṅauru koari na dia tinasigiti na vinagauru, ba lopu hite luara pani rini sari na dia tinavete kaleadi.

¹² Meke titisi la nia sa mateana vina onomo koasa Ovuku Iuparetisi sa nana baolo, ke popa sa kolona, pude va nama nia sa sirana tadi na baṅara pu mae guadi pa kali gasa rimata.* ¹³ Meke beto asa si dogori rau sari ka neta maqomaqo kaleadi saripu dono gua na bakarao, sapu hopeke vura mae guadi pa nuzuna sa ratovo, meke pa nuzuna sa kurukuru kaleana, meke koasa poropita kokohana. ¹⁴ Arini sari na maqomaqo kaleadi saripu hoke va vura tinavete variva magasadi. Meke vura la si arini koari na baṅara pa doduruna sa popoa pepeso,

* 16:4 Ekd 7:17-21; Sam 78:44 * 16:10 Ekd 10:21 * 16:12 Ais 11:15

pude varigara ni, pude varipera koasa rane nomana tanisa Tamasa pu tagoi sari doduru *niniranira*.

¹⁵ “Dotu! Kote atu kamo va hodaka guana tie hikohiko si Rau! Ba tamanae tugo si asa sapu vanunu doduru toতো, meke va nama vekoi sari nana poko, pude lopu ene dododohona meke tava kurekure pa korapa kobi tie,” gua se Zisu.*

¹⁶ Meke varigara ni rina maqomaqo kaleadi sari na banarana sa popoa pepeso pa keke vasina, sapu ta pozae Amaqedoni pa zinama Hiburu.*

¹⁷ Meke titisi la nia sa mateana vina zuapa sa nana baolo pa galegearane. Meke ta avoso si keke mamalaini sapu mae guana koasa habotuana Banara pa korapa Zelepade, sapu zama va ululae guahe: “Ele kamo sa toতো,” gua si Asa. ¹⁸ Meke malara va hodaka sari na kapi, meke pidala na lulusu sa paka manauru. Meke kamo si keke niu nomana hola, sapu lopu ele hite ta evana seunae gua ta tavete sa tie pa pinodalaena sa kasia popoa.* ¹⁹ Meke balabala ia Tamasa si pa Babiloni sa nati vasileana lavata, ke va napo nia Nana kapa vaeni Sa si asa, sa kapa sapu sinia sa Nana tinanaziri na vina kilasa nomana. Meke ta viqala neta sa pepeso koasa vasileana lavata asa, meke sari na vasivasileana tadi doduru popoa si ta huara beto.* ²⁰ Meke sari doduru nunusa si lopu ta dogoro, meke sari na toqere ba namu lopu hite ta dogoro tugo.* ²¹ Meke hoqa gore koari na tie sari na kabukabue aesi, saripu lima navulu kilo hopeke mamatadi gua. Meke zama va kaleania rini sa Tamasa, sina kaleana sisigiti sa oza asa.*

17

Sa Maqota Ta Avosaena

¹ Meke keke koari ka zuapa mateana sapu taninidi ri ka zuapa baolo, si mae koa rau meke zama guahe: “Mae maqu va dogoro nigo sa vina kilasa sapu kote ta evana koasa maqota sapu ta avosaena, sapu habotuna koari na kolo.*

² Sari na banara koasa popoa pepeso si ele somanae koasa nana binarabarata na vinarivosa, meke ele ta turana va sea sari na tiena sa popoa pepeso koasa nana hahanana maqota, guana napo viviri vaeni variva pekipekina si arini,” gua.*

³ Beto asa si turanau sa mateana si rau koasa *niniranira* tanisa Maqomaqo Hope, meke la pa soloso qega. Meke

* **16:15** Mt 24:43-44; Lk 12:39-40; Rev 3:3, 19:7,8 * **16:16** 2 Ban 23:29; Zak 12:11 * **16:18** Rev 8:5, 11:13,19 * **16:19** Ais 51:17 * **16:20** Rev 6:14 * **16:21** Ekd 9:23; Rev 11:19 * **17:1** Zer 51:13 * **17:2** Ais 23:17; Zer 51:7

dogoria rau vasina si keke barikaleqe sapu habotu nana koa keke kurukuru kaleana sapu ziṅaziṅarana, meke ta kubere pa doduru tinina sari na pozapoza vinalesi pule, sapu na tamasa niṅira si asa, gua. Ka zuapa batuna, meke ka manege puta kikhona si asa. ⁴ Meke pokopoko pepolo na ziṅara sa barikaleqe hie, meke tava sarie qolo na patu arilaedi, meke na vovoto davi si asa. Meke taṅinia nana pa limana si keke kapa qolo, sapu siṅia na hahanana variva kurekuredi, meke na bonidi ri nana binarabarata na vinarivosa.* ⁵ Meke hire sari pozapoza pu ta tome ginuadi saripu ta kubere pa raena:

BABILONI SA NATI VASILEANA LAVATA,
SA TINADIA RI DODURU MAQOTA,

MEKE SARI DODURU HAHANANA VARIVA KUREKUREDI PA
KASIA POPOA.

⁶ Meke dogoria rau sa barikaleqe sana sapu qetuqetu hola guana tie napo va viviri, sina ele va matei sa sari na tie te Tamasa, meke sarini pu tozi vura nia sa dia rinaṅerane koe Zisu.

Meke sipu dogoria rau sa barikaleqe asa si magasa sisigiti si rau. ⁷ Meke nanasa mae guahe sa mateana koa rau, “Na vegua ke magasa si goi? Ego, maqu tozi va bakala poni nigo sa ginua tomena tanisa barikaleqe hie, meke sa kurukuru kaleana pu ka zuapa batuna meke ka manege puta kikhona sapu sa kurukuru vasina hake sa barikaleqe. ⁸ Sa kurukuru sapu dogoria goi sana si ele koa tu visoroihe, ba lopu koa si asa kamahire, ba kote vura sage mae pa korapa pou loke kokoina si asa, meke kote la koasa vina kilasa koa holana. Podalae tu pa pinodalaena sa kasia popoa, si ta kubere pozadi sari kaiqa tie pa buka tinoa. Ba pana dogoria ri na tie pu lopu ta kubere pozadi pa buka tinoa sa kurukuru kaleana, si kote magasa nia rini si asa. Asa sa kurukuru kaleana sapu ele koa visoroihe, ba lopu koa kamahire, meke sapu kote vura pule mae.*

⁹ Meke ta hivae sa ginilagilana lohina^d pude gilania sa ginuana sa kurukuru kaleana hie. Sari ka zuapa batuna si sari ka zuapa toqere, vasina pu habotu sa barikaleqe, meke ari ka zuapa baṅara tugo si arini. ¹⁰ Ka lima si ele hola sa dia binanara, keke si korapa koa, meke sa vina zuapa si lopu ele mae. Meke pana mae si asa si kaqu papakana mo sa nana totošo pude koa baṅara. ¹¹ Meke sa kurukuru kaleana sapu ele koa visoroihe, meke lopu koa kamahire, si asa tugo sa baṅara vina vesu, meke asa tugo si keke sapu lulia sa hahanana tadi ka zuapa, sapu kote la koasa nana vina kilasa koa holana.

* 17:4 Zer 51:7 * 17:8 Diut 7:7; Rev 11:7; Sam 69:28

¹² Sari ka manege puta kikiho saripu dogori goi si ari ka manege puta baṅara, saripu lopu ele koa baṅara koari hopeke dia binaṅara. Ba pa keke totošo papakana hite mo, si kote koa baṅara turānia rini sa kurukuru kaleana.*

¹³ Sari ka manege puta hire si keke mo sa dia hiniva, meke kaqu poni la nia rini sa dia niniraṅira koasa binaṅara tanisa kurukuru kaleana pude ninira sa nana tinarae. ¹⁴ Meke kote raza ia rini sa Lami, ba kote va kilasi Sa si arini. Ura Asa tugo sa Nati Hiniva tadi na nati hiniva, meke sa Baṅara tadi na baṅara. Meke kaqu koa mataqara turāni tugo Sa sari Nana tie ta vizatadi, na ta tiokodi, saripu turu va nabu pa dia rinaṅeraṅe koa Sa.”

¹⁵ Meke zama sa mateana koa rau: “Sari na kolo pu dogori goi vasina pu habotu sa maqota, si sari na tinoni meke sari na puku tie pa ninae butubutu, na vinekala, na popoa.

¹⁶ Sari ka manege puta kikiho, meke sa kurukuru kaleana saripu dogori goi, si kote kukiti nia rini sa maqota. Meke kote vagi betoi rini sari doduru nana likakalae saripu tagoi sa, meke va dodoho veko hola ia rini si asa, meke kote gania rini masana meke sulu pania rini si asa. ¹⁷ Ura ele vekoa Tamasa pa korapa bulodia, pude di va gorevura ia sa Nana hiniva. Meke va egoa rini pude vala nia koasa kurukuru kaleana sa dia niniraṅira pude koa baṅara si asa, osolae kaqu tava gorevura beto sari doduru zinama te Tamasa.

¹⁸ Sa maqota sapu dogoria goi sana, si sa vasileana nomana, sapu baṅara ni sari doduru binaṅara pa popoa pepeso,” gua.

18

Ta Huara Va Inete sa Vasileana Babiloni

¹ Beto asa, si dogoria rau si keke mateana pule sapu gore mae guana pa Maṅauru. Meke tagoa sa sa niniraṅira nomana hola, meke malara la koasa kasia popoa sa ninedalana. ² Meke velavela va ululae guahe si asa: “Ele huara! Ele ta huara va inete sa popoa Babiloni, sa nati vasileana lavata, meke ele ta evaṅae na vasina tadi na tomate kaleadi na maqomaqo kaleadi, meke na kokoana tadi doduru kurukuru tapuru variva malederedi pu lopu heṅai rina tie.”* ³ Ura ele somana ni ri doduru butubutu tie sari na hahanana kaleadi, na binarabarata, na vinarivosa na gua tanisa vasileana sana, guana napo viviri vaeni variva pekipekina si arini.* Meke sari doduru baṅarana sa kasia popoa, si ele somana tugo koari na nana hahanana maqota.

* **17:12** Diut 7:24 * **18:2** Ais 21:9; Zer 50:39, 51:8; Rev 14:8; Ais 13:21; Zer

50:39 * **18:3** Ais 23:17; Zer 51:7

Meke sari na tie varivari holuholue pa kasia popoa, si tagotago sisigiti koasa nana hahanana, pude okoro ni sari doduru tinotoņa sage hinoludi.

⁴ Meke avosia rau si keke mamalaiņi pule sapu mae guana pa Maņauru, sapu zama guahe:

“Gamu na Qua tinoni,*

mi taluarae koasa popoa sana!

Pude mi lopu somana koari nana hahanana kaleadi,
meke pude mi lopu somana nia sa vina kilasa tanisa!

⁵ Ura ele vari tomotomoi sage pa Maņauru sari nana sinea,*
ke balabala i Tamasa sari doduru nana hahanana kaleadi.

⁶ Tavete pule la nia koa sa gua sapu ele tavete atu nia sa koa gamu:*

mamu tomo rua pule la nia koa sa sa vina kilasa, padadi
gua ri doduru pu ele tavete atu ni sa,
va napo pule la nia koa sa, karua totošo, sa nana kapa
telena, sapu sa vina kilasa tanisa.

⁷ Mani koa ta sigiti va kaleana na talotoņa si asa,*
sina visoroihe si va lavata pule nia meke vagi va soku
pule nia tinagotago si asa.

Ura sa barikaleqe sapu sa vasileana nomana si zama guahe
pa korapa bulona:

‘Hobotu guana baņara maqota si rau, meke lopu na
nabonaboko,

meke lopu kote talotoņa si rau vugo repere,’ gua si asa.

⁸ Gua asa, ke pa keke rane mo si kote raza ia rina oza hire
sa vasileana nomana sana:

sa tinalotoņa, sa soņe, meke sa minate.

Meke kote ta sulu palae si asa pa nika.

Ura niņira hola sa Tamasa, sa Baņara sapu va kilasia si
asa.

⁹ Meke pana ta sulu si asa, meke dogoria rina baņara
tanisa kasia popoa saripu somanae koasa nana hahanana
binarabarata, meke somana tagotago sisigiti, si kote kaboa
na talotoņa nia rini si asa.* ¹⁰ Meke kote turu pa seseuna
vasinahite si arini, sina matagutu nia rini sa nana tinasigiti.
Meke kote zama guahe si arini:

‘Variva talotoņa hola si goi na nati vasileana lavata!

Agoi Babiloni pu tagoa sa niņiraņira nomana, pude
tagotago sisigiti.

Ura pa totošo papakana mo si kamo koa goi sa tinahuara!’
gua.

* **18:4** Ais 48:20; Zer 50:8, 51:6,45 * **18:5** Zen 18:20-21; Zer 51:9 * **18:6**

Sam 137:8; Zer 50:29 * **18:7** Ais 47:7-9 * **18:9** Izk 26:16-17

¹¹ Sari na tie holuholu pa kasia popoa, ba kote kabo na talotaña nia tugo rini si asa. Ura loke tie si kote holui sari na dia likakalae kamahire.* ¹² Loke tie si kote holu vagi sari na dia qolo, na siliva, na patu arilaedi, meke sari na vovoto davi. Meke gua tugo sari na poko lineni arilaedi saripu sage hola hinoludi, meke sari na poko ziñara, pepolo, meke sapu ta pozae silika. Meke lopu boka holuholu ni rini sari doduru huda arilaedi, na boronizi, na aeana meke na patu noma hinoludi sapu ta pozae mabolo, meke sari doduru tiñitoña saripu ta tavetae livo elopaniti, meke na huda arilaedi.* ¹³ Meke saripu lopu ta holudi tugo, sari na sinamoni, na vina uququ ruqa humaña lea, meke sa meresena sapu ta pozae moa. Meke saripu lopu ta holudi guana kolo vaeni, na oela sapu ta vagi pa vua huda olive, meke na palava leadi meke na huiti. Meke gua tugo sari na bulumakao, na sipi, na hose, meke sari na totopili pu babani rini, meke gua tugo sari na pinausu pu ta holudi.

¹⁴ Meke kote zama la guahe koa sa sari na tie holuholu: 'Sari doduru likakalae pu hola okoro ni goi, meke sari na tiñitoña lomosodi pu hoke henahenai goi, meke na tiñitoña pu doño lea hola, si ele ta noñovala beto, ke lopu kote hite dogoro pulei goi si arini.' ¹⁵ Meke sari na tie pu holuholu ni sari na tiñitoña sara, meke tago va sokusoku koari na dia tinavete holuholu koasa vasileana sana, si kote turu pa seseuna vasinahite si arini, sina matagutu nia rini sa nana tinasigiti. Meke kote kabo na talotaña nia rini si asa:*

¹⁶ 'Variva talotaña hola si agoi na nati vasileana lavata.

Agoi pu pokopoko ni sari na poko lineni arilaedi, poko ziñara na pepolo,
meke tava sarie qolo, na patu noma hinoludi, meke na vovoto davi!

¹⁷ Ba pa totoso papakana mo si ta novala beto sari doduru likakalae, gua.*

Meke sari doduru koimata koari na vaka, na tie lulidi pa vaka, meke sari na tie tavetavete, saripu vagi poata koari na tinavete pa vaka, si kote turu pa seseuna vasinahite. ¹⁸ Meke sipu doño la ia rini sa tunahana sa nika sapu sulua sa vasileana, si kote talotaña si arini, meke zama guahe: 'Namu loke vasileana hokara si arilaena kekenoño gua sa nati vasileana lavata hie,' gua si arini.* ¹⁹ Meke kote taburu ni kavuru rini sari na batudi, pude vata dogoro nia sa dia tinalotaña, meke kabo meke zama guahe:
'Variva talotaña hola,

* 18:11 Izk 27:31,36 * 18:12 Izk 27:12,13,22 * 18:15 Izk 27:31,36 * 18:17 Ais 23:14; Izk 27:26-30 * 18:18 Izk 27:32

sa nati vasileana lavata.

Koasa nana tinagotago nomana,

si ele vagi va soku poata sari doduru pu ari dia vaka saripu hoke ene lamae pa lamana!

Ba pa totošo papakana mo si ta huara beto sari doduru pu tagoi sa, 'gua si arini.'*

²⁰ Meke zama pule sa mateana, "Mi koa qetuqetu si gamu pa Mañauru,

meke gamu na tie te Tamasa, na apositolo, meke na poropita.

Ura huara betoa Tamasa sa popoa Babiloni,

sina ele nonoŋala gamu sa si gamu."*

²¹ Beto asa, si ovulu vagia keke mateana ninirana si keke patu nomana lavata, meke buli la nia sa pa lamana peava, meke zama guahe:

"Kaqu tava kilasa pa tinahuara nomana si pa Babiloni, sa nati vasileana lavata,

kekeñoño gua sa patu nomana sapu ta buli gore la guahe pa lamana peava,

pude lopu hite kaqu ta dogoro pule si asa.*

²² Lopu kaqu hite ta avoso pule koa goi sari na mamalainidi rina minikemike, na kinera tadi na tie, na kevukare meke na ivivu,

meke gua tugo sari na tie pu munala huiti pa patu, pude tavete palava.

Meke lopu kaqu ta dogoro pule sari na tie pu bokadi tavetavete pa limadia.* *

²³ Namu lopu kote hite ta dogoro pule sa kalalasangana sa zuke koa goi,

meke lopu kote hite ta avoso sari na mamalainidi rina koreo na vineki pu ta varihabae.

Sari na mua tie holuholu si koa ululu hola pa dia ninirangana meke arilaedi pa kasia popoa.

Meke koasa kinohana sa mua hahanana kaleana na inoko'okoro sea

si ta turana va sea sari doduru butubutu, koa sa mua vinakuvakutae kokohadi!" gua.

²⁴ Tava kilasa si asa sina ta zutu ni sa sari na eharadi ri doduru pu tava mate koasa:

sari na tie te Tamasa, sari na poropita, meke sari doduru pu tava mate pa kasia popoa.*

* **18:19** Izk 27:30-34 * **18:20** Diut 32:43; Zer 51:48 * **18:21** Zer 51:63-64; Izk 26:21 * **18:22** Izk 26:13; Ais 24:8 * **18:22** Zer 7:34, 25:10 * **18:24** Zer 51:49

19

Sa Vinahesi pa Mañauru

¹ Beto asa, si avosi rau soku hola tie pa keke vinarigara lavata pa Mañauru, saripu velavela guahe:

“Vahesia sa nada Tamasa!

Ura Tanisa tugo sa tinaharupu, na vina lavata, meke sa ninirañira.

² Meke sari Nana vinilasa si hinokara meke toñoto!

Ura ele va kilasia Sa sa vasileana sapu gua na maqota sapu ta gilana hola,

sapu ele turana va sea ia sa sa popoa pepeso koasa nana hahanana barabarata.

Ke va kilasia Tamasa si asa, sina va matei sa sari Nana nabulu.”*

³ Meke velavela va ululae pule si arini, meke zama:

“Vahesia sa Tamasa!

Ura tunaha sage sa nika pu lopu ari matena, sapu suluna sa vasileana nomana lavata sana.”*

⁴ Meke hoqa todoño sari ka hiokona made koimata ta ronuedi, meke sari ka made kurukuru toadi, meke vahesia rini sa Tamasa koasa Nana habotuana Bañara, meke velavela guahe si arini:

“Uve, gua tugo! Vahesia sa Tamasa!” gua si arini.

Sa Inevana Vinarihaba Tanisa Lami

⁵ Meke vura mae koasa habotuana Bañara si keke mamalaini sapu zama guahe:

“Mada vahesia sa nada Tamasa, gamu doduru nana nabulu, meke gamu doduru tinoni pu pamaña nia si Asa, hiteke na lavata,” gua.*

⁶ Meke beto asa si avosia rau si keke mamalaini, sapu guana mamalainina keke vinarigara lavata, meke guana ovanadi rina tovovo vari tomotomoidi, meke guana pidalana sa paka mañauru. Meke zama guahe si arini:

“Vahesia sa Tamasa!

Ura sa Nada Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira si na Bañara!” gua.*

⁷ Mada koa qetuqetu si gita,

mada va lavatia si Asa!

Ura ele kamo sa totošo vinarihaba tanisa Lami, meke ele va namanama sa Nana barikaleqe.

⁸ Meke sa poko lineni memelesina, na nedalana, meke viana si ta poni nia sa pude va sagea.

Ura sa poko lineni memelesina si na tinavete toñotodi tadi na tie te Tamasa.

* 19:2 Diut 32:43; 2 Bañ 9:7 * 19:3 Ais 34:10 * 19:5 Sam 115:13 * 19:6 Izk 1:24; Sam 93:1, 97:1, 99:1

⁹ Meke zama mae koa rau sa mateana, “Mu kuberia sapu guahe: ‘Tamanae si arini pu ta ruvatadi koasa inevaṅa vinarihaba tanisa Lami,’ gua. Ura arini tugo sari na zinama hinokaradi te Tamasa,” gua sa mateana.*

¹⁰ Meke hoḡa todoṅo pa nenena sa si rau, pude vahesia si asa. Ba zama au sa, “Lopu tavete gua asa! Arau si keke nabulu gua mo agoi, meke na nabulu turanadi ri na tasimu goi pu ele tuḡe va nabua, meke tozi vura nia sa inavosona e Zisu Karisito. Mu vahesia mo sa Tamasa! Ura sa inavoso sapu tozia Zisu si na ṅatina sa kinorokorotae,” gua.

Sa Tie sapu Koi koasa Hose Kekeoro

¹¹ Meke dogoria rau ta tukelena sa Maṅauru, meke keke hose keorona si dogoria rau vasina. Meke Asa sapu koi koasa si ta pozae Ta Ronuena meke Hinokara. Meke pa tinoṅoto si varipitui ni Sa sari na tie, meke varipera si Asa koari na kana.* ¹² Sari na matana si gua tugo na huruṅu nika, meke sokudi toropae baṅara si va hakei Sa pa batuna. Meke ta kubere si keke pozapoza koa Sa, ba loke tie gilania si asa, ba Asa mo telena.* ¹³ Meke pokopoko nia Sa si keke poko doduru sapu ta poṅana pa ehara. Meke sa pozana Sa si sa Zinama te Tamasa. ¹⁴ Meke luli somanae koa Sa sari puku ḡeto minate lavata pa Maṅauru, meke pokopoko ni rini sari na poko lineni memelesidi, keoro meke viadi, meke koi dia koari na hose keorodi. ¹⁵ Meke vura pa ṅuzuna Sa si keke magu varipera ṅaruna, pude seke goreni Sa sari na butubutu. “Kote tagoi Sa sari doduru ṅiniraṅira pude baṅara ni sari doduru butubutu.” Kote va matei Sa si arini koasa tinaṅaziri nomana te Tamasa sapu tagoi sari doduru ṅiniraṅira, guana neti vurani Sa sari kolo vaeni koari na ḡurepi pa munamunalana.* ¹⁶ Pa Nana poko doduru meke pa pudapudana si ta kubere sa pozapoza sapu zama guahe: “Sa ṅati Hiniva tadi na ṅati hiniva, meke sa ṅati Baṅara tadi na baṅara,” gua.

¹⁷ Meke dogoria rau si keke mateana sapu turu nana koasa rimata. Meke velavela va ululae la si asa koari doduru kurukuru saripu tapuru la mae pa korapa galegalearane, meke zama guahe:* “Mae, varigara mae koasa inevaṅa lavata te Tamasa! ¹⁸ Mae mamu gani sari na masadi ri na baṅara, na ṅati koimata tadi na puku tie varipera, meke sari na tie varane, sari na masadi rina hose, meke sari na tie pu koidi koa rini, meke sari na masadi ri doduru tie ta pausudi meke sarini pu lopu ta pausudi, hiteke na lavata!” gua.

* 19:9 Mt 22:2-3 * 19:11 Izk 1:1; Sam 96:13; Ais 11:4 * 19:12 Dan 10:6

* 19:15 Sam 2:9; Ais 63:3; Zol 3:13; Rev 14:20 * 19:17 Izk 39:17-20

19 Beto asa si dogoria rau sa kurukuru kaleana, meke sari na banara pa popoa pepeso, meke sari na dia qeto minate nomadi saripu varigara pude raza ia si Asa sapu koi koasa hose, meke sa Nana qeto minate. 20 Meke ta tuqe vagi sa kurukuru kaleana, meke sa poropita kokohana, pu zuka ia sa kurukuru kaleana, meke taveti sari na tinavete variva magasadi, meke sekesekei ni si arini pu vagia sa vina gilagilana sa kurukuru kaleana pa tinidia, meke vahesia sa bekuna sa kurukuru kaleana. Toadi meke ta okie la pa korapa kopi nika lerana sari kara, vasina hurunu sa nai.* 21 Meke Asa sapu koi koasa hose si va matei sari na qeto minate tadirini pa Nana magu varipera sapu vurana pa nuzuna. Meke dena pata ni ri na kurukuru tapuru sari na masadi.

20

Keke Tina Vuaheni

1 Meke dogoria rau si keke mateana sapu gore mae guana pa Manauru, meke taninia nana pa limana sa viduluna sa tukutukuna sa pou sapu loke kokoina, meke keke seni mamatana. 2 Meke tuqe vagia sa sa ratovo, sa noki pukeranena hola, sapu ta pozae sa Devolo, babe Setani, meke pusi vekoa sa, pude koa ta pusi pa keke tina vuaheni.* 3 Meke oki gore la nia sa mateana pa korapa pou sapu loke kokoina si asa, meke vidulu tukua na tokoro hukatia sa si asa, pude mani lopu sekesekei pule ni sari na butubutu, osolae hola tu sa keke tina vuaheni. Meke pa mudina tu asa, si kaqu ta rupaha si asa, meke tava maluara taloa pa toতোসো পাপকানা মো.

4 Meke dogori rau sari na habotuana banara, meke sarini pu habotudi koarini, saripu tava malumu pude varipitui. Meke dogori tugo rau sari na maqomaqodi rini pu ele ta kupa palae batudi, sina tuqe va nabua, meke tozi vura nia rini sa inavosona Zisu, meke sa zinama te Tamasa. Lopu vahesia rini sa kurukuru kaleana, meke sa bekuna sa, babe vekoa sa vina gilagilana sa kurukuru kaleana pa raedia babe pa limadia. Somana tava banara koe Karisito si arini pa keke tina vuaheni.* 5 Arini tugo si somana koasa tinuru pule kekenu tadirini pu matedi, ba sari tie matedi pule si lopu kaqu toa pule, osolae hola tu sa keke tina vuaheni. 6 Meke tamanae dia, na tava madi si arini pu somanae koa sa tinuru pule pa minate kekenu. Ura sa minate vina rua si loke nana ninirañira koa rini, sina lopu ta vala koasa vina kilasa koa holana, ba kaqu na hiamata te Tamasa, meke te

* 19:20 Rev 13:1-18 * 20:2 Zen 3:1 * 20:4 Dan 7:9,22

Karisito si arini. Meke kaqu koa baṅara turan̄ia rini si Asa koasa Nana Binaṅara pa keke tina vuaheni.

Tava Kilasa se Setani

⁷ Meke sipu hola sa keke tina vuaheni, si kaqu ta rupaha pa nana tinapusi se Setani. ⁸ Meke kaqu vura la sekesekei ni sa sari doduru butubutu pa kasia popoa, sari na butubutu pu ta pozae Qoqi meke Maqoqi. Meke kaqu varigara ni sa si arini pude varipera, meke sa ninaedi rini si gua tugo na onone pa masa.* ⁹ Meke ene karovia rini sa popoa pepeso, meke koa varilikohae nia rini sa vasina soti tadi na tie te Tamasa, sapu sa vasileana ta tataruena Tanisa. Ba kote gore mae pa Maṅauru sa nika, meke sulu va mate betoi sarini. ¹⁰ Meke ta okie la pa korapa kopi nika lerana vasina huruṅu sa nai, sa devolo sapu sekesekei ni si arini. Asa sa vasina sapu koa ia sa kurukuru kaleana, meke sa poropita kokohana, meke kote koa ta sigiti va kaleana si arini vasina, rane na boni, meke ninæ rane ka rane.

Sa Vinari Pitui Vina Betobeto

¹¹ Meke beto asa si dogoria rau si keke habotuana Baṅara lavata sapu keorona, meke dogoria tugo rau si Asa sapu habotuna vasina. Meke govete nia sa maṅauru na pepeso si Asa, meke lopu ta dogoro.* ¹² Meke dogori rau saripu matedi, hiteke na lavata, turu dia pa kenuna sa habotuana Baṅara. Meke ta tukele sari na buka, meke keke pule si ta tukele sapu sa buka tinoa. Meke ta pitu saripu matedi, koari na tinavete saripu ele taveti rini, gua sapu ta kubere koari na buka. ¹³ Sari doduru tie matedi, meke sarini pu mate pa lamana meke sarini pu koa pa popoa Hedisi sa popoa tadi na tie matedi, si vura beto la meke koa vasina. Meke hopeke ta pitu sari doduru koari na dia tinavete saripu ele taveti rini, leadi na kaleadi. ¹⁴ Sa minate meke sa vasina tadi na tie matedi sapu ta pozae Hedisi, si ta okie la pa korapa kopi nika lerana. Asa tu sa minate vina rua. ¹⁵ Meke sari doduru pu lopu ta kubere pozadi koasa buka tinoa, si ta okie la pa korapa kopi nika lerana.

21

Sa Maṅauru Vaqurana meke sa Pepeso Vaqurana

¹ Meke dogoria rau sa Maṅauru vaqura meke sa popoa pepeso vaqura. Ura ele beto hokara sa Maṅauru kekenu, meke sa popoa pepeso kekenu. Meke loke lamana si koa.* ² Meke dogoria rau sa Vasileana Hope, sapu sa Zerusalemā vaqura, sapu korapa gore mae guana koe Tamasa pa

* 20:8 Izk 7:2; Izk 38:2,9,15 * 20:11 Dan 7:9-10 * 21:1 Ais 65:17, 66:22; 2 Pit 3:13

Mañauru. Meke tava namanama si asa meke dono lea hola, kekenoño guana barikaleqe sapu tava sari va leleana, pude aqa nia sa nana palabatu pa nana toতোso varihaba.* ³ Meke avosia rau si keke mamalaini sapu vura mae guana koasa habotuana Bañara, sapu zama va ululae guahe: “Dotu, koa turañi Tamasa kamahire sari na tie. Uve, kote koa mo koa rini si Asa. Arini si kote na tie soti Tanisa, meke Asa tugo si kote na dia Tamasa.* ⁴ Meke kote puha pani Tamasa sari doduru kolomatadia, meke lopu kote mate babe kabo, meke loke dia tinalotaña, na tinasigiti sarini. Ura sari doduru vina toñoto koadi si ele beto hokara,” gua.*

⁵ Meke zama guahe si Asa sapu habotuna koasa habotuana Bañara: “Dotu, va vaqurai Rau sari doduru tiñitona!” Meke zama gua tugo he koa rau si Asa: “Mu kuberi si arini, sina hinokaradi meke ta ronuedi sari na zinama arini.”

⁶ Meke zama pule koa rau si Asa: “Dotu, ele gorevura beto hokara kamahire sari doduru! Arau tugo sa kekenu meke sa mumudi, sa pinodalaena meke sa vinabetona. Meke koa sa sapu memeha, si kote poni moka nia Rau sa kolo napo mae guana koasa bukaha tanisa kolo tinoa.* ⁷ Meke arini pu turu va nabu pa dia rinañerane osolae kamo sa vinabetona, si kote somana vagia sa kolo tinoa. Meke Arau si kote na dia Tamasa, meke arini si kote na tuqu.* ⁸ Ba saripu matamatagutu ni sari na ñinovañovala na minate, saripu va guguedi, sari na tie huporo pu variva kurekuredi dia hahanana, sari na tie variva mate, tie vari riqihhi na barabarata, tie vakuvakutaedi, sari na tie pu vahesi beku, meke sari doduru tie kokohadi, si kaqu tava kilasa beto koasa kopi nika lerana, vasina huruñu sa nai. Asa tugo sa minate vina rua,” gua si Asa.

Sa Zeruselema Vaqura

⁹ Meke keke ri ka zuapa mateana sapu vaquru hopeke tañini sari ka zuapa baolo, pu siñi i ka zuapa oza mumudi, si mae koa rau, meke zama: “Mae, maqu va dogoro nigo sa barikaleqe tanisa Lami,” gua. ¹⁰ Meke turañau sa mateana si rau koasa ñinirañira tanisa Maqomaqo Hope, meke sage la pa keke toqere nomana sapu ululu hola. Meke va dogoro nau sa sa popoa pa Zeruselema, sa Vasileana Hopena, sapu korapa gore mae guana koe Tamasa pa Mañauru.* ¹¹ Meke nedala si asa, sina koa koasa sa tinolava tanisa Tamasa. Meke sa kalalasangana sa vasileana si gua tugo na patu marilaena sapu via guana qelasi. ¹² Meke sa goba pa vari

* **21:2** Ais 52:1, 61:10; Rev 3:12 * **21:3** Izk 37:27; Liv 26:11,12 * **21:4** Ais

25:8; Ais 35:10, 65:19 * **21:6** Ais 55:1 * **21:7** 2 Samuela 7:14; Sam 89:26-27

* **21:10** Izk 40:2

likohaena si moatana meke ululuna, meke ka manege rua sari na sasadana, meke ari ka manege rua sari na mateana pu kopudi ri na sasada, meke ta kubere koari na sasada sari na pozadi ri ka manege rua butubutu Izireli.* ¹³ Meke hopeke neta sasadadi sari ka made kalina: ka neta pa kali gasa rimata, ka neta pa kali lodu rimata, ka neta pa kali gede, meke ka neta pa kali matao. ¹⁴ Meke sa gobana sa vasileana nomana si ta kuri koari ka manege rua patu sinokirae, meke ta kubere dia koarini sari na pozadi ri ka manege rua apositolo tanisa Lami.

¹⁵ Meke sa mateana pu zama koa rau si tañinia nana pa limana si keke kolu padapadana sapu ta tavetae qolo, pude pada ia sa vasileana nomana, sari na sasadana, meke sari na gobana.* ¹⁶ Meke pada ia sa mateana koasa kolu padapadana sa vasileana nomana, meke kekenoño puta sa gineledi ri ka made kalina, meke sa ululuna, na labena sa vasileana. Hopeke karua tina made gogoto kilomita* si arini. ¹⁷ Meke pada ia tugo sa mateana sa gobana, meke ka tolonavulu onomo nava sa ululuna. Meke toso pada ia sa mateana si asa, si tavetia sa sapu kekenoño gua hoke padapada nia ri na tie. ¹⁸ Meke sa gobana si na patu nedala kekenoño guana qelasi viana, ba sa vasileana lavata si ta tavete pa qolo sapu tava viana pa nika, sapu nedala kekenoño guana qelasi viana.* ¹⁹ Meke sari na sinokiraedi rina gobana sa vasileana si tava sarie soku votivotiki patu marilaedi. Sa sinokirae kekenu si na patu nedala guana qelasi viana, meke sapu vina rua si na patu sapu bulu guana lamana peava, sa vina neta si na patu pepolo, meke sa vina made si na patu emerolo*. ²⁰ Meke sa vina lima si na patu gasigasi keoro meke bupara ziñara, meke sa vina onomo si na patu ziñara, meke sa vina zuapa si na patu meava, meke sa vina vesu si na patu beriolo*, meke sa vina sia si na patu topazi, meke sa vina manege puta si na patu karaesoparasi, meke sa vina manege eke si na patu sapu bulu guana mañauru, meke sa vina manege rua si na patu ametiseti. ²¹ Meke sari ka manege rua sasada si hopeke ta tavetae keke vovoto davi nomana. Meke sa nati sirañana sa

* **21:12** Izk 48:30-35 * **21:15** Izk 40:3 * **21:16** Sa gelena sa padapadana pa zinama Quriki si “keke tina karua gogoto sitedia”, meke “keke gogoto made navulu made kiubiti” pa vesi 17. Gina sari na naba hire si na vina padapadae sapu hokoto valeana si asa. * **21:18** Ais 54:11-12 * **21:19** Sa patu emerolo si buma guana kara mahi. * **21:20** Sa patu beriolo hie si buma guana elo kinu, sa patu topazi si meava guana hakua saganana, sa patu karaesoparasi hie si buma guana hakua makatana, meke sa patu ametiseti hie si pepolo guana vua leqata.

vasileana si ta tavetae qolo mo sapu tava via pa nika sapu nedala guana qelasi viana.

²² Ba lopu dogoria rau sa Zelepade pa korapa vasileana. Ura sa Baṅara mo, sapu sa Tamasa pu tagoi sari doduru niniraṅira, meke sa Lami si sa Zelepade tanisa vasileana. ²³ Meke loke rimata na sidara va kalalasia sa vasileana. Ura sa Tamasa si nedala pa vari likohaena sa, meke sa Lami si na kalalasa tanisa.* ²⁴ Meke kote ene pa kalalasangana Sa sari na tinoni pa popoa pepeso, meke sari na baṅaranga sa popoa pepeso si kote paleke lani sari na dia tinagotago na vina lavata koa Sa.* ²⁵ Meke sari na sasadana sa vasileana si kote tukele doduru rane, meke lopu kote ta tuku, sina loke bonina sa vasina asa.* ²⁶ Meke kote paleke nuquru lani rini pa korapa vasileana sari na tinagotago na vina lavatadi rina tinoni tanisa popoa pepeso. ²⁷ Ba lopu kaqu hite nuquru la koasa vasileana sana si keke tinona bonina, babe na tie pu evania sapu gua variva kurekurena na kokohana. Ba arini mo pu ele ta kubere pozadi koasa buka tinoa tanisa Lami, si kaqu nuquru koasa vasileana sana.*

22

¹ Meke va dogoro nau sa mateana sa ovukuna sa kolo tinoa hola, sapu via valeana, meke totolo vura mae guana koa sa habotuana Baṅara tanisa Tamasa meke sa Lami.* ² Meke totolo gore si asa pa kokorapana sa siranga koasa vasileana. Meke pa karua taqelena sa ovuku si turu nana sa huda tinoa, sapu hoke vua ka manege rua totošo pa vuaheni, keke totošo pa hopeke sidara. Meke hoke ta salanga ni rina butubutu tie sari na elona.* ³ Meke loketona hokara lineveleve si kote koa koasa vasileana asa. Sa habotuana Baṅara tanisa Tamasa meke sa Lami si kote koa vasina, meke kote vahesia ri Nana nabulu si Asa.* ⁴ Kote dogoria rini sa isumatana, meke kote ta kubere pa raedi sa Pozana Sa. ⁵ Meke loke boni si kote kamo vasina, ke lopu kote ta hivae koa rini sa kalalasangana sa zuke meke sa rimata. Ura sa Baṅara, sa Tamasa mo si na dia kalalasa. Meke kote koa baṅara nināe rane ka rane si arini.*

Sa Pinule Mae te Zisu

⁶ Meke zama mae guahe koa rau sa mateana: "Ta ronuedi meke hinokaradi sari na zinama pa buka hie. Sa Baṅara, sa Tamasa pu ponia sa inavoso koari na poropita, si garunia

* 21:23 Ais 60:19-20 * 21:24 Ais 60:3 * 21:25 Ais 60:11 * 21:27 Ais 52:1; Izk 44:9 * 22:1 Izk 47:1; Zak 14:8 * 22:2 Zen 2:9; Izk 47:12 * 22:3 Zak 14:11 * 22:5 Ais 60:19; Dan 7:18

sa Nana mateana, pude vata gilana nia koari Nana nabulu gua sapu lopu sana kaqu ta evaṅa.”

⁷ Meke zama se Zisu: “Dotu, kote lopu sana atu kamo si rau! Tamanae tugo si arini pu va tabei sari na zinama kinorokorotae pa buka hie!” gua.

⁸ Meke arau Zone si avosi na dogori sari doduru pu gua hire. Meke sipu avosi na dogori rau sarini, si kokotuṅu gore si rau pa nenena sa mateana pu ele va dogoro nau si arini pude qu vahesia si asa, gua. ⁹ Ba zama mae koa rau si asa: “Lokari, lopu tavete gua asa! Arau si na nabulu gua mo agoi, meke na nabulu turanadi ri na tasimu pa rinaṅerane sapu sari na poropita, meke sari doduru pu va tabei sari na zinama koasa buka hie. Mu vahesia mo sa Tamasa!” gua.

¹⁰ Meke tozi nau sa si rau: “Mu tozi vura ni sari na zinama korokorotae saripu ta kubere koasa buka hie, sina ele tata sa tooso sapu kaqu ta evaṅa saripu gua hire. ¹¹ Ke asa sapu tavete va sea si mani tavete va sea latu, meke asa sapu vahesi beku na evaṅi sari na tinavete bonidi, si mani tavete va boni latu, meke asa sapu toṅoto si mani taveti sari na tinavete toṅotodi, meke asa sapu madina, si mani koa madi nono latu.”*

¹² Meke zama se Zisu: “Dotu, kote lopu sana atu kamo si Rau. Meke paleki Rau sari na pinia, pude poni sari na tie gua sapu garo koari na dia tinavete.* ¹³ Arau tugo sa kekenu meke sa mumudi, sa pinodalaena meke na vinabetona.*

¹⁴ Tamanae tugo si arini pu ele va via i sari na dia poko doduru, sapu sari na dia tinavete toṅotodi, meke tava malumu pude nuquri sari na sasadana sa vasileana nomana, meke pude henai sari na vuana sa huda tinoa.*

¹⁵ Ba sarini pu lopu tava malumu pude nuquru koasa vasileana nomana, si sari na tie kaleadi, pu vakuvakutae, na vari riqihhi, na barabarata, variva mate, vahesihesi beku, meke sari doduru tie pu qetu holani sari na zinama na tinavete kokohadi.”

¹⁶ Meke zama se Zisu: “Arau Zisu, si garunu atu nia koa gamu sa Qua mateana, pude tozia sa inavoso pa buka hie koari na ekelesia. Arau mo si Asa pu tuti gore mae guaqu koe Devita, meke Arau tugo sa pinopino habia ṅedalana,” gua si Asa.*

¹⁷ Sa Maqomaqo Hope meke sa Barikaleqe si zama koe Zisu: “Mu Mae,” gua. * Meke sari doduru pu avosi sari na qua zinama si madi zama: “Mu mae,” gua. Meke gamu

* **22:11** Dan 12:10 * **22:12** Ais 40:10, 62:11; Sam 28:4; Zer 17:10 * **22:13**

Ais 44:6, 48:12; Rev 1:8,17, 2:8 * **22:14** Zen 2:9, 3:22 * **22:16** Ais 11:1,10

* **22:17** Ais 55:1

doduru pu memeha, si mi mae. Meke sari doduru pu hiva, si madi napoa sa kolo tinoa sapu ta poni mokana.

Sari na Zinama Vina Betobeto

¹⁸ Arau, Zone, si va balau zoṇazoṇa gamu si gamu doduru pu avosi sari na zinama korokorotae tanisa buka hie: Be keke tie si hoda lani pule kaiḡa toṇa koarini, si kaḡu tomo lani pule Tamasa koasa sari na oza pu ta kuberedi koasa buka hie.* ¹⁹ Meke be keke tie si vagi pani si kaiḡa toṇa koari na zinama korokorotae koasa buka hie, si kaḡu vagi pania tugo Tamasa sa nana hinia koasa vuana sa huda tinoa, meke koasa vasileana hopena, saripu ta tozi vurae koasa buka hie.

²⁰ Asa sapu tozi vura ni sari doduru pu gua hire si zama: "Leana, kote lopu sana atu kamo si Rau!" gua. Uve, mani gua tugo. Mae tu, Baṇara Zisu!

²¹ Sa tataru lopu ta nana kamona tanisa Baṇara Zisu Karisito si mani koa koa gamu doduru tinoni te Tamasa.

* 22:18 Diut 4:2, 12:32